

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

- + *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.
- + *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.
- + *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.
- + *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter <http://books.google.com> durchsuchen.

40

~~of 100~~

July 7th

Amplitude

le

— eh —

<36607664960016

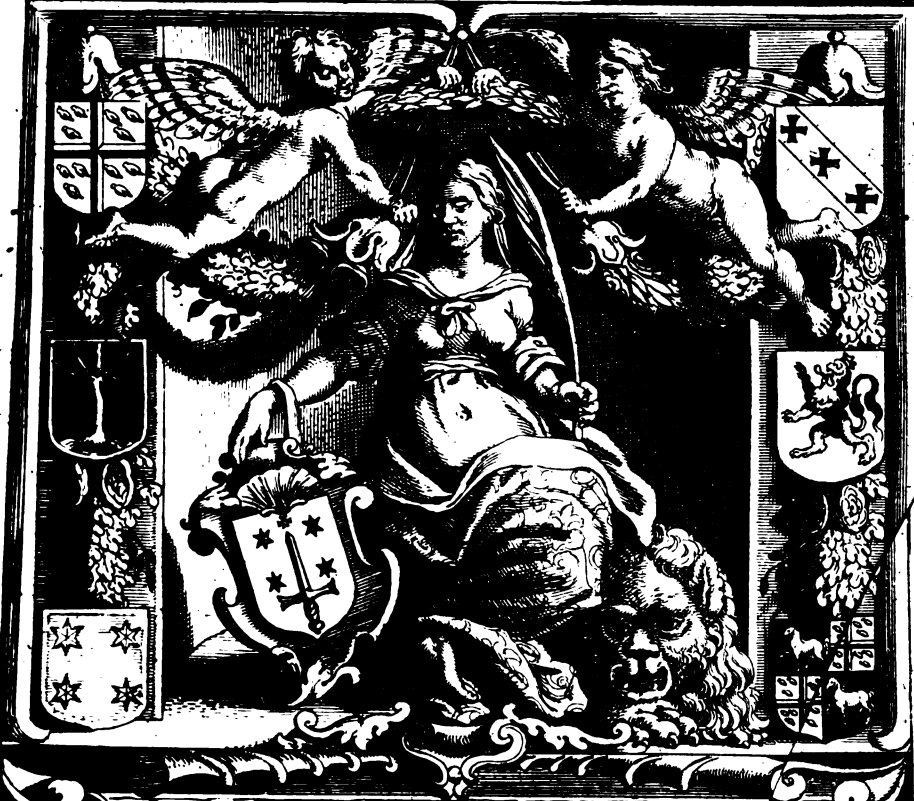
<36607664960016

Bayer. Staatsbibliothek

HAERLEM.

VICIT VIM VIRTUS

So zijt de vroomste Maegd op't sterkste vande dieren!
 So daegt sy op haer hoofd een kranze van Laurieren!
 En plant baer Ezen-schildt ad haeren waerde schoot,
 Met moed met bloed gebaeld int midden van de dood!

J. Buisson f. sc.

G. Schellens sc.

BESCHRYVINGE ENDE LOF
DER STAD
H A E R L E M
IN HOLLAND:

In Rijm bearbeyd: ende met vele oude ende nieuwe Stucken
bunten Dichte upt verscheide Kroniken/Handvesten/Wieven/
Memozien ofte Geheugenissen/ ende diergelijke Schrif-
ten verklaerd / ende bevestigd.

DOOR
SAMVEL AMPZING, van Haerlem.

Mitsgaders
PETRI SCRIVERII
LAVRE-KRANZ

Voor
LAVRENS KOSTER

Van Haerlem.

Eerste Binder van de

BOEK-DRUCKERYE.

*De Voor-rede aan den Leser geeft enig onderwijse van onse Nederduytsche Sprake, ende Spellinge,
in desen gebruykt, onder den Tysel ofte Opschrift van Nederlandsch Taal-Bericht: ban-
deld ook een weynig van de Rijm-konste, tot nut ende lust der weet-gierigen.*

TE HAERLEM,

By Adriaen Rooman, Ordinaris Stads-Boekdrucker,
c1o 1o c. xxviii.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

VOOR-REDE

ENDE TOE-EYGEN-BRIEF

Aende erentfeste / achtbaere / wijse / seer
voorzienige Heren

REGEERDERS:

(Mit Gaders

De goede, vroomen, getrouwte, ende Vader-
Lands-lievende

BURGERYE

Wan onse liebe, waerde, ende loffelike gemeyne
Wader-Stad HAERLEM.

ERENTFESTE, ende achtbaere
Heren; lieve, ende vvaerde Medeburgers:
Ik omhelse van herten de loffelike ende
waerachtige spreuke van den liefdeliken
ende vermaerden Doet P. Ovidius Naso.

Nescio quâ natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Lib. 1. de Pö-
so Eleg. 4.

*Ik weet niet hoe in ons so sterke liefd kan wonen,
Tot onse Vader-Sead, en si haer yver tonen,
En krast in onse siel, dat haer gehengnis
Schier nimmer mys ons hert, noch ons gedacht en is.*

Want ik vinde en geboele dat ook in mijn herte waer-
achtig te wesen / ende en kan mij ook geenzins laten

(2) 2

voorz

V O O R - R E D E , E N D E

voorztaen dat enig verstandig mensche mij immermeer tot schande sal willen ofte konnen toerekenen dat ik sulck opentlijk ende oprechtelijk alhier bekenne / ende met der daed naer vermogen ook arbejde te bewijzen / mijne lieve geboort- plaetze en Gode dankbaer. Want ik kulze ende prijse hier ook het bekende **Spreek woord** /

*God heeft dien mensche gunst betoond,
Die in een land van segen woond.*

So heroeme ik mij dan eenen Hollander / ende aldaer immers so seer eenen Haerlemmer : daer mij God dit tijdelijke ende natuerlijke licht gegeven heeft / ende daer en boven het boven-natuerlijke licht sijner genade / de voorszale van het hemelsche licht der ewiger heerlijkheyd. Ik hebbe dan ook gedacht mijnen natuerlijken plicht te wesen mijne Vader stad te eeren daer ik konde / de guldespenke handen seer geleerden *Aurelius Cassiodorus* indachtig / *Nobilissimi Civis est Patriæ suæ augmenta cogitare :*

*Dib. 3.
Epist. 10.*

*Het is een Burger wel bedacht
Die d'ere van sijn Stad betracht :*

Ende der prijs-waerdige rede van den meester ende vader der Roomscher welsprekenheyd *M. Tullius Cicero*, uyt den mond van den ouden en dapperen Philosopho *Plato*, *Præclarè scriptum est à Platone, non nobis solum nati sumus, ortu scq; nostri partem Patriæ vindicat, partem amici.*

Eth. 1. Offic.

*God heeft ons bez best van't tijdelijke leven
So slechts om onsent wil op aerden niet gegeven :
Maer d'lieve Vaderland heeft ook sijn deel daer an,
En al de vromden i saem geveren we daer van.*

So hebbe ik dan eerst in den jaere 1616. door mijnen natuerlijken dyft tot de loffelijke **Doelne** en trouwe licht tot

tot onse Stad het wat rouws naer mijne kragten dat
 maekt tot haeren lof ontworpen / ende in 't licht gebracht/
 op 't aenbeeld der oude Heydensche Poësie noch op sin
 Students gesmeed / ende naer den gewoonliken school-stil/
 ende wijze van spreken met veele Heydensche namen van
 hunne verdicte verbloekte Afgoden (die toch in de we-
 relt niets en sijn naer de goddelijke uitspraak 1. Cor. 8 4.)
 geblancket / ende besoeveld. Ende so ik daer na nu in den
 heiligen kerken-dienst getreden sijnde by mij selven het
 klaer- uytgedruckte verbod Gods in desen rijpelijk quam
 na te denken Exod. 23. 13. De namen van andere Goden
 en sult gy niet gedenken, ende uyt uven monde en sul-
 len sy niet gehoord vworden: so nam ik mij sukr voeg
 die oude sinne Students- schoone weg te werpen / ende by
 gelegenheid mijn bozig werk by sijnre ende maniere van
 stilwiegend wederroep Christelijk te versneden / ende
 schoon te maken / midts daer van afborstende al dat
 gene dat mij van het oude school-stof noch was blijven
 aenhangen / het welke ik dan ook in den jaere 1621. alhier
 door Gods genade gedaen hebbe. Daer also de eene dag
 den anderen leerd / ende de Nederduytsche Poësie ofte
 Rijn-konste nu naer eerst hedens daegs tot haere vol-
 maekthejd eyndelijk schijnt gekomen ende opgekrom-
 men te wesen / ende ik dan ook also in mijn bozig uytge-
 stoten wercken de seple noch van diertijd quam te mer-
 ken / so hebbe ik mede gedacht mijn Vader-stad dat ook
 schuldig te wesen / dat ik dat werk noch eenster hand ne-
 men / ende met noch eene fijner schabe ter eren overloper
 soude: te meer also ik ook bemerkte dat daer noch wel
 enige dingen waren die wat wijsdulliger konden uytge-
 streken / ofte ook op een nieu daer by gedaen worden die
 ik te-

ik te bozen ofte niet geweten/ ofte overgeflaghen hadde: behalven dat ook nu en dan zedert sulker voorgefallen was dat ook wel verdiende niet eenen binger ende versken aen-geroerd te worden. Ik weet ondertulchen seer wel dat daer veele anderen sijn die dat beter ende gelucktiger ver-richten konden: maer dewijle sy 't niet en doen / ende ik nu eenigzins schijne hier van 't besit te wesen/ so en kan mij dat niemand niet enig recht vooz ewel afnemen / dat ik wat doe/ so veel ik inmermeer vernag: waer toe ik mij dan ook dooz de geboozte/ ende de veelvuldige weldaeden/ die ik hier in mijne Vader-Stad van kinds been aen geno-ten hebbe / ten hoogsten verplicht ende verbonden houde. Ik en kan ook in 't alderminste niet sien (ten ware hy abortuer de liefde ende sucht tot mijne Stad mij de ogen so verblind ende begocheld hadde) dat iemand / hoe vuis/ neus-wijs / ende bedilachtig hy ook soude mogen wesen/ mij dat niet den minsten schijn van reden ten quaedsten sal konnen naduyden/ dat ik een Prediker sijnde in Gods Gemeente niet sulke tijdelijke dingen noch ontlepe: also de heylsaeme Christelijke Religie / ende het hoog-waerde Predick-ampt de natuerlijke/ eerlijke/ ende bepaelde lief-de tot de tijdelijke dingen niet en verbieden / nochte weg en nemen: veel wepniger eenen eerlijken/ redelijken/ en Va-derlands liebenden burger van sinen behoorzlijken schub-digen plicht tot sijne Stad ontslaen/ en ontlasten. Ik ver-handele ook also de ere ende alle de gelegenheyd van onse waerde Stad/ dat ik ondertulche mijn ampt en beroepin-ge nergens en vergete / nochte en verfumme: en spele ende beklede also den Doect/ ende Historischrijver/ dat ik mid-deler tijd den Predikant niet upt entreck/ nochte af en leg. Want verre sij van mij dat ik in het stuck van Religie ende

T O E - E Y G E N - B R I E F .

ende Godes dienst en ere in 't minste wat soude toegeven/
dat ik daer mede niet en soude sonder omsien recht deur-
gaen/ ende mijn gemoed rondeljk openen / ende voor den
Here ontlaffen. Ik en begere om niemand ter wereld mi-
ne conscientie geweld te doen / nochte de leugen te stralen/
ofte te verschonen / nochte de waerheyd te kreuken / ofte
onder de kopen-mate te stammelen. Die dit niet aen en
staet / die late het andere niettemin in sijne waerde / ende
dit voor het gene dat het is / tot dat de Here hem sulke ook
openbare. Ik en weet-er niets meer toe te seggen.

Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica Veritas.

'Ksoek wel der vrunden gunst, en eer:

Maer Godes Waerheyd noch veel meer.

Ik en ben ook (God lof) in het Lof van onse Stad so
niet verward / nochte verward / dat ik de vroomen Chryste-
nen de nodige bemaeninge des H. Apostels Petrus soude
doen vergeten / dat wy hier maer uplanders ende vroom-
delingen sijn: 1. Pet. 2. 11. ofte hen so in het warme nest
ende den gemakkelijken stoel hunner tijdelijke ruste inden
slutwelen schoot van hurre lieve Vader- stad soude trach-
ten te planten / om sich daer in weelde sacht neer te setten/
ende hurre herten van het kruyp der Chrystenen te ver-
vreemden / die toch het upwoezel deser wereld / ende al-
ler menschen upwaegzel wesen moeten: 1. Cor. 4. 13. dat
sy niet opstaen en souden de goddelijke beroepinge met
den H. Patriarch Abraham te volgen / ende den Here Je-
sus Christus met de VVijzen van Oosten in vroomde ende
verre landen te soeken / als hy van hier met sijn H. Woord
en geestelijken ende lichamelijken segen om onser growwe-
lijker ondankbaerhepd wille veel lichaems wel eens / ja haest/
gelijk

getyk my tegenwoordig wel hard ende ogenfchijnlijk vane
 God gedreygd worden / soude mogen komen te verhuysen /
 het welke God dan noch genadelijk om sijns naems ere
 wille verhoede: so toch ook de Heydenē selfs dat mannelijk
 voornemen wel gehad hebben alles wat hun lief en waerd
 was liever te verlaten / dan iets tegens de eerbaerheid
 ende de goede conscientie te bedrijven / ende also liever met
 een gerust gemoed in vrede wtlandig te leven, dan tegens
 hun herte ende met onlust in hun Vaderland te blijven:
 waer ober die mannelijke en moedige *Stoicus L. Annæus Seneca*
 dese gedenk-waerdige rede nagelaten heeft / Patriam
 meam transire non possum: omnium una est: extrâ hanc
 nemo projici potest. Non patria mihi interdicitur, sed
 locus. In quamcunq; terram venio, in meam vento: nulla
 exiliū est, sed altera patria est. Patria est ubicunq; benè est.

Sen. de Re-
 med. Form.

'K waer in mijn Vader-stad in alle plaecz en blijven:.'
 Daer is'er toch maer een: wie is'er nyt te drijven? 9.
 Mijn land en word mij niet verboon, naeh opgeseyd,
 Maer slechts een weynig plaecz daer mij niess aen en leyt.
 Want in wat plaecz en land, en waer ik kom te trecken,
 Daer kom ik in'het mijn, 't sal mij voor 't myne strecken:
 Daer is geen ballingschap, 't is 't mijn naer mijn verstand.
 Want daer wy vreed' aem sijn, daer is het Vaderland.

En de soet-bloeyende Poet Ovidius:

Lib. 1. Eaff.

Omne solim forti Patria est, ut piscibus æquor,
 Vt volucris vacío quicquid in orbe patet:

Het aerdryk in het rond waer ook een mensch mag komen,
 Dat is het Vaderland, het Vaderland der vromen:
 Niet anders als de visch in 't diepermyne vocht
 Sich over al onthoud, de vogel in de locht.

**Waarom ook de alderwysste der wereld-wysen Socrates
 getyaegd**

TOE-EYGEN-BRIEF.

gebrægd zijnde van waer hy was? Mundanum se esse pronuntiavit: totius enim mundi se incolam & civem arbitrabatur: gafter andwoord/dat hy van der wereld was: want hy achtete sich eenen burger ende inwoonder van den ganschen aerdbodem te wesen/verhaeld de beroemde Cicero. Was dit nu de roep en roem der Heydenen: wat soude hier dan een Christen niet behooren te doen/die het rechte gesicht ende verstand door den H. Geest ontfangen heeft/ ende jaegd na het voorgesteken merk tot den prijs der hemelscher roepinge Gods in Christus Jesus? Phil. 3.14. Sal dese de goddelijke spreuke des koninkliken Propheeten Davids in desen niet bedenken? Domini est terra, & *Psalm. 24. 1.* plenitudo ejus.

*Des Heren is het aerdsche dal.
En al sijn volheyd, heel, en al.*

En de daed van dien grooten Propheet Moses niet betrachtendie de versnaedheyd van Christus meerder rijkdom achtete / dan de schatten van Egypten: dewijle hy sag na de vergeldinge des loons? Hebr. 11. 26. 'Tis dan so verre van daer / dat ik met desen minnen Lof van onse liebe geboorten-stad/ ende aerdsch Vaderland/ desen pberder getrouwichheyd aen God/ ende betrachtinge onser erve der saligheyd / by ons in 't minste soude doen verflappen/ dat ik in tegendeel hier door te meer poge onse herte so tot dankbaerheyd aen onsen God / die ons in sulken gesegenden Land ende Stad geplant heeft/ te verwerken/ als ook de selve op te scherpe tot bligtiger en ernstiger betrachtinge van het rechte heerlijke vrolijke hemelsche Vaderland / naer de trouwe vermaninge ende aenporringe des H. Apostels Paulus, als hy seyd: vvy en hebben hier geene *Hebr. 13. 24* bliyvende stad. maer vvy soeken de toekomende.

VOOR-REDE, ENDE

*Wy hebben hier geen plaetz gewis:
Maer sieken dat toekomstig is.*

Ende wederom: Onse Borgerfchap is in de Hemelen:
van vvaer vvy ook den Saligmaker den Here Iesus Chri-
stus vervvachten.

*Het rechte Vaderland, en aldermeest te loven,
Is in het Hemel-ryk, en by den Heer daer boven:*

**Daer Christus Godes Soon voor ons de plaetz bereyd,
En ons ontfangen sal in aller eeuwigheyd.**

**En naer het voorder spoor en pyckel des gemelden Apo-
stels:** Ist dat gy met Christus opgeveekt sijt, so soeket het
gene dat boven is, daer Christus is sittende ter rechter hand
Gods: Besorget dat boven is, niet dat op der aerden is.

*Besorget dat boven is, en niet den overvloed.
En niet het aerdsch gemak van 't aerdsch en nietig goed.*

**In sulker consciencie dan/ en op sulken vertrouwen/ en
niet sulke voozwaerde/ en beding/ komt dit mijn werk eyn-
delijk op mijnen uytgedruckten naem noch eens vooz den
dag: op dat het geen ergerlijk nochte schandelijk hoere-
kind en bondeling van eenē onbekenden en onbenaemden
Vader en schijne te wesen/ die sich sijns arbejds en werks-
sonde schamē/ naer de sluyk-wijse der eer-loose faem-dief-
sche libellen. **Uwe Achtb. ende Eerw. biddende/ dat uwe
Achtb. en Eerw. gelieven dit blijkeliijk getuygenisse van
mijn oprecht gemoed tot onse gemeyne Vader. stad sich
wel gevallen te laten/ ende het selve gunsteliijk ende danke-
liijk aen te nemen / uyt de hand van den genen / de welke
van ganschער herten is/ ende eeuwig blijven sal/****

**Crentfeste/ ende Achtbaere Heren, liebe/ ende waerde
Medeburgers/**

VWer Achtb. ende Eerw. Onderdanige, ende
Dienst-willige Dienaer, ende Mede-burger

SAMVEL AMPZING.

TOE-EYGEN-BRIEF.

Aen mijne gebiedende Heren, ende waerd
Medeburgers.

Myn Heren, die hier sijt aen't roer der Stad geseten,
Mijn Burgers, die het volk van Haerlem sijt gehooren,
Ik breng hier mynen Lof van onse Stad, in dicht
En ook in vrien stijl geschreven, in het licht.
Hier kont gy met gemack en met vermack gaen lesen,
Wat onse Stad nu is, en watze plag te wesen:
Wie haeren eersten grond en mueren heeft geleyd,
En hoe sy naderhand noch meer is nytgebreyd.
Wat sy van binnen is door Godes rijken segen,
Wat sy van buyten is, hoe wonder wel gelegen,
Wat lichten dat sy heeft ter wereld voord gebragt,
Wat krygen oyt gevoerd, wat daeden oyt gewracht.
Hoe sy den Nijlschen vloed en ketens heeft gespleten,
En hoe de Spaensche magt gebroken, en versleten,
Hoe dier sy Spanjen heeft gastaen, hoe veel gekost,
En hoe sy weer van't jock van Spanjen is verlost.
Waer me de burgers hier sich weten te generen,
Wat nering, wat praktijk, wat konsten sy hanteren,
Wat weten-zucht het volk tot bunnen plicht beweegd,
En was gods-dienstighedyd de burgerije pleegd.
Siet dit, en diergetijk, is hier in't lang beschreven.
God heeft my hier het licht en't leven willen geven:
Dat geef ik Gode weer, dat geef ik onse Stad.
Hoe bilijk geef ik haer het geen ik van haer had!
Ik kom myn Heren so en Burgerij begroeten,
En werp eerbiedelyk mijn werk voor uwe voeten.
Mijn Heren, ik ben uw, 't is 't uwe wat ik doe,
En't lof van onse Stad komt onsen Burger toe.
Ik sal wat meerder daen, wanneer ik meer sal weten,
So lang dat mijne sel en penne sij verloten:
Neemt dit nu so in dank, ik geef u dat ik heb:
"Bestelt my meerder stof, ik weef u meerder web.

* Alludohac
Metaphorâ
ad Textores
nostros.

SAMUEL AMPZING.

(22) 2

DEO

DEO ET PATRIAE SACRVM.

Ik hebste dit tot lof van onse Stad geschreeven,
Ik hebste God sijn eer niet minder moeten gebey:
Ik heb van mijne pen tot beyden aengepozd,
Dat noch de Stad noch God niet waersheyd sijn Ger-
kout.

Ik trachte onse Stad haer eren-kranz te vleschten,
Ik poege hoor den dienst des Heeren me te vleschten,
Ey moeten t' samey gaey: mijn sucht tot onse Stad,
Mijn liefde tot den Heer, die eyschen beyde dat.
Wat sie ik Momus hier staey spotten, ende gurten?
Of meynt gy dat ik dij naer dijnen mond sal sturten?
Vleey Momus, dat is mis: ey staet het dij niet aey,
Ik heb 't hoor onse Stad, ey onsen God gedaey.

Matth. 22. 21. Geeft den Keyser dat des Keyfers is, ende Gods
dat Godes is.

SAMVEL AMPZING.

H O R A T I V S

In Arte Poëtica.

O Mne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterq; monendo.

Hy heeft den bout op 't hoofd geraekt/
En sijnne dingen wel genaekt/
Die so sijn werk beleyd/ en sichte/
Dat hy vermaekt/ en onderricht.

P. SCRIB.

EER-DICHTEN OP 'T WERK DES AVTEURS.

P. SCRIVERII

ELEGIDION

in

SAMUELEM AMPZINGIVM,

Ecclesiasten & Encomiasten

HARLEMI.

CVM cuperet totâ cantari Ampzingius urbe,
Et pariter civi totus adesse suo;
Non satis est, inquit, divini oracula verbi
Pandere, & Angelicos voce ciere choros:
Sunt alij, quorum noster præterfluit aures
Sermo; nec affectus ulla querela movet.
Et spatiosa licet magni sint atria templi,
Sufficit haud cunctis civibus iste locus.
Et quidam zeli studio in diversa trahuntur,
Quærentes aliâ sub pietate Deum.
Serviat his calamus meus, & devinciat omnes,
Exponens patrij semina prima soli,
Inque gerens oculis totam gratantibus urbem,
Bellaq; gesta domi, bellaq; gesta foris.
Dixit: & ut seri possent meminisse nepotes,
Absolvit tantum sedulus auctor opus.
Iamque Lemum, Harlemiosq;, ac Flori principis aulam,
Et Pelusiaco parta trophæa mari,
Obsidiumq; atrox sumidi miramur Iberi;
Miramur læti commoda multa soli:
Divinamq; [†]artem, quâ se Germania falsò
Lactat, & ignotum non finit esse Mogum.
En ego Donati contrâ clarissima dono
Symbola, jam certam promeritura fidem.
Atque ita dum magni premimus vestigia IunI,
Vindicijsq;, ultrò dum favet ille meis:

(?) 3.

† Typographiam.

Vide de Typographia Dissertationem nostrâ, huius Cœmentario annexam.

Ponere

EER-DICHTEN.

Ponere vix alibi potuit consultius horas,
Aut magis in patriam significare fidem.
Sic populum linguâ, calamoq; interprete cunctos
Pascit, & immemores sic vetat esse sui.
Pellicit huc natale solum, patriâq; cupido
Laudis. in hoc alacer pulvere currit equus.
Et meritò : nam si quondam flagravat Vlysses
Fumum de patrijs cernere posse focis;
Cur non hic pulchræ succensus amore Napææ,
Laudaret patriæ mœnia blanda suæ?
Quantò Ithacâ urbs Sparnæ præstantior ubere glebâ,
Arvaq; montanis fertilia rubis:
Tantò amor Ampzingi meliore cupidine fertur,
Dum Kinnemarios tollit in astra suos.

Scribentur tumultuariè Amstelredami,

xv. Junij. clb Id cxxviii.

PETRI SCRIVERII

Lof dicht

Van't Lof ende de Beschrijvinge

DER STAD HAERLEM,

Door

SAMVEL AMPZING,

Burger ende Predicant aldaer.

ALS Ampzing heeft gesocht sijn burgers te behagen,
En t' enemael sijn dienst hun gunst'lyk op te dragen;
Sprak: 'tis mij niet genaeg dat ik 't Woord Godes preek,
En tot der Eng'len choor met myne stemme breek:
'Twoord komt tot veelen niet, en loopt voor by haer oren;
Deel willen na geen klagt en na geen smeken horen.

Ein of

EER-DICHTEN.

*En of schoon onse Kerk is groot en ruym van sael,
So is dan noch die plaetx te kleyn voor altemael.
Hoe veele worden ook door yver-sucht gedreven
En willen voor den Heer op hunne wijze leven!
Laet alle door myn pen gediend sijn, en gesticht,
En houden sich aen my en mijne pen verplicht.
Ik wil dan onse Stad, en haere eerste palen,
En al den waerden roems van haeren naem verhalen,
De daeden die sy heeft in aller aengesicht
Of hier, of hier ontrent, of buyrens lands verricht.
Dit sprak hy by sich selfs: en dan op dat de tijden
Die noch te komen staen sich hier in ook verblijden,
En dat dit altemael van allen sij bedacht,
So heeft hy al dit werk in grooten vlijt volbragt.
Nu konnen wy van Lem, en 't Huys van Haerlem lesen,
En hoe hier 't Prinzen-hof der Graven plagte wesen;
En hoe dat Damiaet op Nili bracke kreek
Voor hunnen sterken arm en kloeken moed besweek.
En nu verwondren wy hoe streng sy was-belegen:
En nu verwondren wy haer liefelyke wegen,
Haer lystocht, haer gemack, haer lust, en haer zieraed:
Van boomen, wild, en veld, van dwynen, see, en saed.
En nu verwondren wy de konst van boeken-drucken,
Een tack die Duytschland soekt van onse kroon te rucken,
Waer me de Stad van Menez haer naem so ruchtbaer maekt,
So toch een dief die konst van ons hier heeft geschaekt.
Daerom so heb ik ook, tot een voorsker reken,
Mijn Kouters-Lauren-Kranz aen Ampzings werk gestekem,
Het welke nu genoeg tot dese sake doet,
So dat een yder ons die ere geven moet.
VVy trachten dan de Jong te volgen naer behoren,
En sijns stappen meest sorgvuldig na te sporen:
En 't gene dat ik hier tot dese sake doe;
Dat staet so Ampzing me van gansch heren toe.
Daerom so weet ik nau hoe hy sijn vlytigheden
En kostelyken tijd veel beter kon besteden,*

En sijns

EER-DICHTEN.

En sijne waere liefd en trouwe fucht met-een
Meer tuygen aen de Stad, meer tuygen aen 't gemeen.
So tracht hy dan het volk met fijnen mond te flichten,
En ook met sijne pen een-yder te berichten,
Op dat een-yder ook hem in gelyke tron
Hem in gelyke liefd met recht gedenken fon.
De ftee van fijne geboort, de plaerze van fijne leven,
Die heeft hem tot dit werk geport, en aengedreven;
De liefde tot de eer van fijne lieve Stad
Die jaegt hem dat hy loopt op dit gewenste pad.
En dat met allen recht: V Van heeft Vlyffes 't roken
So graeg begeerd te sien van fijne stad, en koken;
Sal Ampzing dan fijne luſt in Haerlem niet verfaen?
En haeren roem en lof met meerder recht beſtaen?
So veel als Sparens-ftad, fo luſtig van waranden,
So vruchtbaer ende vet, meer is dan dorre ſtranden,
En 't neſt van Ithaca: fo yverd hy te meer
Tot lof der Kenemers, en fijner anders eer.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

In Descriptionem

HARLEMI,

à Clarifſimo Viro

D. SAMVELE AMPZINGIO,

Ibidem Eccleſiaſte, concinnatam,

Carmen Heroicum.

QVI Patriæ leges & plebiſcita tuctur
Libertatis amans, contempto jure Tyranni,
Proq; focis ariſq; mori, & decernere feiro
Pulchrum & dulce putat: trepidiſq; occurtere rebus
Qui fatagunt, multoq; animam cum ſanguine fundunt,
Illos æterna celebrandos laude faremur,

Et cly-

E E R - D I C H T E N .

Et clypeo ornandos Argivo, & marmore dignos;
 Atq; adeo in cælis, aut cæli in parte locandos.
 Sic Spartana fides, sic Codri heroica Virtus
 Nubila tranavit pernicious acta quadrigis;
 Et Decijs quæsitus honos, natoq; patriq;
 Nec non Artilium, Fabios, atq; Hæctora magnum,
 Theseaq;, & pressos terrarum mole Philenos
 Sustulit in cælum pietas, & ad æthera fortes
 Vexit amor Patriæ, laudumq; immensa cupido.

Nec minimum meruere decus qui signa secuti
 Thespiadum, fato eripiunt mortalia gesta,
 Quiq; Cleantheas studijs impendere noctes
 Invigilant, vitamq; alijs producere scriptis.
 Et pius ille labor Patriæ qui dicere laudes
 Ardeat, & cantu celebrare domestica facta.
 Hanc tenere viam fatis levioribus usi
 Historiæ pater, & tot vatum numen Homerus
 Mæonides, & qui Grajis Musa Attica dictus
 Socraticus Xenophon, & claro natus Holoro
 Milciades, Crispusq;, & Romæ conditor alter
 Livius, & doctæ felix Æneidos auctor,
 Bellaq; in Æmathijs plusquam civilia campis
 Qui cecinit, famamq; astris æquavit Olympi.

At tibi, quem placido nascentem lumine vidit
 Melpomene, AMPZINGI, cui pridem Belgica Cleio,
 Cui Phæbi cortina patet, sanctiq; recessus
 Pieridum, haud minor est pietas, primordia gentis
 Dicere, & antiquos Lemi memorare Penates,
 Nam quanto dulcis Patriæ tangaris amore,
 Nataliq; urbis, quæ te de matre cadentem
 Excepit, natumq; tulit sub luminis auras,
 Ingenij monumenta tui, chartaq; loquuntur;
 Pieriusq; labor, nullo debilis ævo.
 Nam licet ingentes ad sacra negotia cursæ
 Ærneâ sub mole premant, animumq; fatigent,
 Et fonti pro plebe preces, cæliq; potentes

(???)

Scop-

EER-DICHTEN.

Sceptra feræ claves, aut quos Ecclesia fasces
Sustulit, & clausi limen reseravit Olympi;
Diversumq; trahant puri præconia verbi:
Tu tamen & Patriæ, & rebus caligine mersis
Sedululus incumbis, Lemi incunabula pandens,
Regalesq; lares, & Sparni ad fluminis arces
Mænia, & antiquis habitata regibus urbem;
Signaq;, & annosæ depingis brachia quercus,
Et scutum ense minax, Eois nobile stellis;
Heroumq; genus Frisiorum, ad sceptra vocatos,
Serratamq; ratem, & captivum in gurgite Nilum;
Bellaq; victuris audes committere chartis.

Hinc laudum tibi surget honos, & gloria vivax,
Præmiaq; æternæ contingent debita famæ,
Macte esto AMPZINGI cæloq; attollere nomen,
HARLEMVM QVE tuam fastis, annisq; sacrare;
Sic Patriæ solvas quæ debes munia vitæ,
Grataq; sic reddat, quam debet, Patriæ vitam,
Festaq; post cineres celebrent AMPZINGIA cives.

Quod verus & Augustor

T. SCHREVELIUS.

THEODORI SCHREVELII

Æer - Sicht

Op de Beschryvinge der Stad

H A E R L E M,

Van SAMVEL AMPZING, Predikant albaerf

Beaerdyt/ ende in het licht gebracht.

Die voor 't gemeyne best en vaderlyke wetten,
Om hunne Vryicheyd hun lyf en leven setten,
En vechten tot der dood voor God, en voor het Land,
Die roemd de leyde suæm, en draegte op de hand.

So wees-

EER-DICHTEN.

So weet men van de trou van Spartan noch te spreken,
 So siemen Codri raem het hoofd noch boven steken,
 De Roomsche Decios, en Hector den Trojaen,
 En andren, die met hun in eene ere staen.
 En so is ook altijd hun Lauren-kranz gebleven,
 Die oyt der Helden doen door hunne pen beschreven,
 En vrijden hunnen roem der daeden van den dood,
 Op dat de duyf're nacht die niet in 't graf besloot.
 Ook ist een nutte vlijt sijn Vader-stad te pruisen,
 En sijne sucht tot haer daer mede te bewijsen,
 'T sij datmen haeren roem door verzen ende dicht,
 Oft door een rijken vloed der vrije reden sicht.
 So heeft Homerus sich een dapp'ren lof bekomen,
 So worden Xenophon, en Livius vernomen,
 En Maroos waerde naem, die groote Roomsche Swaen,
 En andren, die met hun het selve werk bestaen.
 Dus hebt gy, Ampzing, ook u hier toe gaen begaven,
 Bysonder tot de konst van Neerlands rijms gedreven.
 Hoe toont gy uwe liefd en trou aen uwe Stad,
 Als gy haer eersten grond in uw gedicht vervat!
 Want hoe u 't predick-ampt en swaere lasten drucken,
 En uwe siel nu hier nu daer verscheyden rucken,
 Noch set gy uwe Stad so niet uyt uwen sin,
 En dringt u over al ook in het duyfster in.
 En dus verhaelt gy ons de oude Lemsche Mueren,
 Het Koninklyke Slot, en Sparens oudste bueren,
 Van Prinzen van dit land in ouden tijd bewoond:
 Wat Wapen Haerlem ook in haeren schild verdoond.
 En dus verhaelt gy ons 't geslacht der Vriesche Heren,
 Van Koninklyke stam, geboren te regeren:
 En 't scherp getandschip, waer voor het yfer sprong:
 En hoe het Haerlemsch swaerd van-ouds den vijand dwong.
 Hier is uw eren-kranz, hier is u roem geboren,
 Hier hebt gy rechten stof van eenen naem verkoren.
 Op Ampzing, maecte dan me dat Haerlem niet verga,
 En dat haer waerde naem in schrift versogeld sta.

EER-DICHTEN.

Geeft so uw Vader-stad de vruchten van uw leven,
 En laet uw Vader-stad u weder ere geven,
 En uw-gedachtenis behouden na-den dood,
 Als 't graf u sluyten sal in sijnen swarten schoot.

ΕΧΘΡΩΝ ΑΔΩΡΑ ΔΩΡΑ.

EPIGRAMMA

Ad Reverendum Virum, & Symmyfiam Charissimum.

Dn. SAMVELEM AMPZINGIVM,

Verbi Divini Ministrum:

Descriptionem suam

VRBIS suæ HARLEMÆ,

Edentem.

Q Vum quantus latè diffusus limite longo
 In terras protenditur Orbis
 Ingens, ingentes, & magni nominis Vibes
 Antiquiq; & nobilis ævi
 Clara suæ per se præconia laudis agentes,
 Atque suos ultrò celebrantes
 Gnaeos, ingenij pollentes munere si qui
 Matres concelebrare laborent,
 Ostentet: quæ te rerum concepta tuarum
Ampz ingi fiducia tanta
 Extulit, illustrem ut per tot jam sæcula Matrem
 Et tot nominibus celebratam,
 Seque suâ magnum fundentem luce per orbem,
 Amplius illustrare parares,
 Atque tuis toto chartis ostendere mundo
Harlemum, quam fama vetusta
 Summaq; tam longo sæclorum ex ordine virtus
 Fecerat innotescere Mundo.

Omni

E E R - D I C H T E N .

Omnibus optatam studijs & mentibus, omnes
Quam propius cognoscere vellent?
Sensisti argutus, quem non facile ulla fefellit
Res, aut intima notio rerum,
Innumerorum hominum spectandâ nobilis Urbis
Notitiâ & propiore videndâ;
Quanta forent desideria, & quæ didita in omnes
Ingens esset gloria terras :
Quumq; tuo insignem decorares munere Matrem
Officia illi debita pendens,
Ipsa tibi quanto rursus cum fœnore quantum,
Matris more, referret honorem,
Callidus è celebris celebratâ laude vicissim,
Mutua laudis præmia captans :
Vt quanto *Harlemi* se tempore glôria tollat,
***Ampzingl* se fama perennet;**
Alteram & alterius crescentis munere crescens,
Longum perpetuetur in ævum ;
Mutuaq; inter se sibi firmamenta vicissim
Sufficiant implexa coronæ.
Nam tibi debebit Mater, cui gloria crescet
Firmius, & sic nomen habebit ;
Illius & per te crescenti ex nomine semper,
Succrescet tibi nomen in ævum.
Vnde etiam æternæ æternæ munera Matri
Debebis tibi reddita famæ.
Laus tua laude tuæ tibi crescet, luce perenni
Lux sua multiplicata vigescet.
Sensisti quam non tenuis natura benigna
Addiderit tibi dotis honorem :
Quamq; sit opportuna tuam sustollere summi
Ingenij tibi gloria Matrem.
Scisti etiam summo quæ detrimenta nitore
Adferat unquam longa vetustas ;
Urbibus & quamvis vivax sit glôria summis,
Et longum perduret in ævum,

(??) 3

Si qua

E E R - D I C H T E N .

Si qua suę fragis dedit experimenta, suęque
Virtutis documenta serena;
Attamen assiduo longi languescere lapsu
Temporis, atq; obrepere sensim
Frigida præclare gestarum oblivia rerum,
Paulatimq; labascere famam:
Sæpe etiam ipsarum adversis decedere rebus
Obscurata luce nitorem:
Magnaq; quę fuerant, sepeliri nomina tandem,
Lethęis immerisa tenebris:
Ni chartis duraturis constricta, sagacis
Ingenij conamine certo,
Vindicijsq; sacre sæclis asserta Minervæ,
Eripiantur dentibus ævi.
Sic tu laude tuâ Matris cum laude jugatâ,
Consulvisti illique, tibi que:
Quæq; tuis scriptis longum protendet in ævum
Vitam, magnæ & nomina famæ,
Ipsa tuis scriptis vitam dabit, ipsa perennis
Debita reddet præmia laudis.

Scriptit DANIEL GOVTERIUS,
Ecclesie Harlemensis Pastor.

In hoc nostræ Civitatis Encomium,

&

Encomiaften.

QVIS nostram dignis extollet honoribus urbem?
Hanc quisnam meritâ dicere laude valet?
Quæ Batavos inter Procères vota altera profert;
Quæ Kinheimariæ est splendida Metropolis.
Tanta cui veterum, rerumq; indago novarum?
Cujus tam largum flumen ab ore ruit?

En id

EER-DICHTEN.

En id magnanimo conatu *Ampz ingens* audet,
Sacro natalis raptus amore soli.
Audet, & egregijs præstat successibus ausum,
Ingenij & genij dexteritate sui.
Hic spectare licet vigili congesta labore,
Nostrati & nitido carmine proposita;
De tenui exortu, & felicibus incrementis
Vrbis, quæ Fasti commemorant veteres;
Quæq; ejus præsens facies, tractusq; propinquus,
Debita notitiæ posteritatis habent.
Sic nomen Vatis Patriæ cum nomine claret,
Sic canit in Patriæ laude Poëta suam.
Ergo ipsi, Cives, nunquam peréuntis honoris
Nectamus gratâ laurea ferta manu.

HENRICVS GEESTERANVS,

Collega Auctoris.

Vanden Auteur,

Ende sijn Werk.

IN desen Haerlems-Lof sijn med' aen hunne stede
De Leraers al vermeld met loffelyke rede,
Behalven d' Auteur self, die in sijn lof is stil,
Gelyk geen deftig man sich selven pryfen wil.
Nochtans is hy alzins sijn lof en roem ook waerdig:
Die op de Preek-stoel is seer levendig, en aerdig,
Met yver, en vrijmoed: Ook wacker ende snel
In sijnen gauschen dienst, als een recht Samuel.
Die ook noch in't gemeyn't Volk Godes tracht te sichten
Met geen gering getal van Geestelijke Dichten,
Die hy so nu als dan laet komen in het licht,
Waar door hy in dees eenw geen Duytsch Poëet en swicht.

Als

E E R - D I C H T E N .

*Als ook niet in dit werk van onse Republijke,
Waer van noyt is geweest beschreven diergelyke,
'Twelk so volkomentlyk en konstelyk verbreyd
Al wat tot lof en oer der selfder diend geseyd.*

idem.

Honori
D. SAMVELI AMPZINGIO,
Ecclesiasti Harlemensi,
Patriæ suæ Descriptionem & Encomium

Dulganti.

Illustres animas, & magnis pectora rebus
Nata, tulit Latium, Grajaq; terra tulit.
Non sterilis Batavum tellus: habuistis Athenæ:
Iam Batavus prisca munera gentis habet.
Quantus es Ampzingi! Tarpejas deijcis arces,
Dum trahis, & sacro nectare pascis oves.
Quam tibi religio, quam Christi Ecclesia curæ est?
Et Patriæ factis non minus invigilas.
Harlemi laudes, priscaeq; insignia gentis
Ad numeros revocas, Pindaricosq; modos.
Et simul absq; metris opus hoc, ut carmine, condis,
Pindarus ingenio, Tullius eloquio.
Ejà age, macte heros! Te Patrem Ecclesia gaudet:
Te Civem jactat Patria grata suum.

Amoris ergò ludebam.

IOHANNES JUNIUS,

Ecclesiastes Afszendelphensis.

Lof-Dicht

277 *Lof-Sicht op den Auteurs.*

Komt burger wie ghy siet nieuwgierig om te lesen
 Dws Vader-stads gheboort/wat Haerlem plag te wesen/
 En wat sy heden is/ hoe rijk sy alles heeft
 Daer in sy beer en na haer susters bobert sweeft:
 Dat geeft u hier te sien die siender door het duyster
 Dw Ampzing, die haer geeft een aengenaeme luster/
 Niet van een vreemde glanz of elders beer gesocht/
 Maer upt haer eegen selfs in't dage licht geboght.
 Die gheeft u hier te sien/ dat hier toe was verschoben/
 En onder klosheds wolck van d'oude eertu bedoben:
 Die geeft u hier te sien dat eertyds was bedeckt/
 Maer nu in desen lof breed voor u upt gerecht.
 Diet/ hoopt/ leest/ en bedenkt met alle uwe kragten/
 En scherpt op desen lof met uwer uw gedachten/
 En denkt dan by u selfs/ en segt met een daer by/
 Dies mij een hooge eer/ dat dees mijn moeder sij.
 Want d' eer van onse Stad kroont burger ende woonder/
 Die selfs wat eer maer heeft diens eer maekt sij noch schoonder:
 De ere van een Stad/ en van de burgers
 Sijn twee in een gheblecht/ en staen malkand'ren by.
 De schryver van dit boek verplicht u dan veelvuldig
 Aen hem voor all dit werk in heel te blijven schuldig:
 En so gy hem al schoon veel danks voor desen segt/
 Soo is een bloote dank sijn waerde veel te flecht.
 De lof van Haerlem selfs soo hoog van hem geprefen/
 Die sal soo breed als kan sijn eegen altyd wesen:
 Wat gy dan Ampzing doet u Vader-stad ter eer/
 Onsfangt dat voor u selfs en voor de uwen weer.
 Het rechte Haerlems bloed moet nimmermeer verfloutwen/
 En nimmer worden sac dit werk wel waerd te houwen.
 En wie met aendacht leest sal moeten aen't bekluyt/
 Depl over desen man met weerklink roepen upt.

H. BRVINGE.

(22)

COR.

EER-DICHTEN.
CORNELIUS JACOBI PETRÆVS,

Aen

SAMVEL AMPZING.

HOe hebt gy, waerde vrund, uw yver hier bewezen
Tot onse Vader-stad ! nu kan men sien, en lesen
Een vol verhael van haer, tot haeren hoogsten prijs,
Want 't iszer alles in, en 't iszer met bewijs,
Laet and'ren dan vrij gaen na ver-gelege hoeken,
En schrijven van een Stad in 't Oost oft West te soeken :
'T sijn vreemden in haer land, sy schrijven ook onwis,
Ik prijse datmen weet wat van sijn eygen is.

Ter Elburg des en 23. Junij 1628. styls lect.

EER-DICHT

Op de Beschrijvinge, ende Lof der Stad Haerlem,

Door SAMVEL AMPZING.

N*V* is Haerlem wel beschreven,
Niets is inde pen gebleven
Dat tot haeren lof betaemd
Man en paerd is nu genaemd.

Alles is naer waerd gepresen:

Alles is genoeg bewesen.

Wie had' oyt so veel verwacht ?

Wie heeft oyt so veel bedacht ?

So daer iemand heeft verlangen

Hoe de Stad is aengevangen ;

't Is hier met seer klaer besckeyd,

En op soeten rym geseyd.

Wil hy tot den voorgang komen,

Hoe de Stad heeft roegenomen,

Hoe se van een kleyn begin

Is ver groot, het staet-er in.

*Hoe se met den tegenspoede
Heeft geworsteld, en vol moede
't Elken weer is opgestaen,
En al wijder wyt gegaen.*

*Vande Torens, vande Kerken,
En van al de stoute werken,
Van 't voornaemste dat de Stad
Binnen haere mueren vat.*

*Hoe sy buyten is gelegen
Met haer lieffelyke wegen,
Met haer hoven, Hout, en Baen,
Daermen kan wyt wandlen gaen.*

*Al de wackere verstande,
De geleerde vande landen,
Die de Stad heeft voorgebragt,
Worden hier al mee gedacht.*

Vande

EER-DICHTEN.

*Vande moeden onbesneden,
 Vande kloeke dapperheden,
 Vande borsten van bedrieff
 Is'zer ook een klaer beschriff.
 Vande kloekheyd, en hantering
 Der inwoond' ren, vande nering,
 Van so menig konstig man
 Die sijn werk wel maken kan.
 Is'zer al, ook vande heren
 Die de Stad so wel regeren,
 Dairnen in Gods'algheyd
 Leven mag, en eerlykheyd.*

*Boven al, dat in haer doud' ren
 Gods' genade, wet, en wond' ren,
 Dat des Heren rechter hand
 Daer de waerhoeyd heeft geplant.*

*Dan wie sal 's ons al vertellen?
 Wie kan't op een ordre stellen?
 't Is in't Boek te saem vervaet
 Op so soezen toon, en maet.*

*Koopt, 'ten sal u niet berouwen:
 Leeft, en wilt het wel onthouwen.
 Dankt den Here voor het goed,
 Dat by ons, en d' onsen doet.*

CORNELIUS IACOBI PETRAEVS, *Harlemensis*.

*Reverendissimo Clarissimoq; Viro,
 D. SAMVELI AMPZINGIO,
 Urbis Harlemensis encomium edenti.*

Quid jactat unum mente gratâ Pyrrhiam
 Bovem benè merito immolasse antiquitas?
 Tantumne caesæ dignitatem victimæ
 Extollit; an grato dedit quod pectore,
 Quo majus ipse nil requirat Iupiter?
 Vtroq; vincit Neritenlem *Ampzingius*,
 Scribens paternæ sedis inclytum decus,
 Canensq; tauri cornibus perennius;
 Græq; tantis indicans mentis notas,
 Quos ipse Momus prædicet, laboribus;
 Rumpantur atrâ bile quamvis istia.
 I nunc, nec unum prosequare Pyrrhiam
 Tandem supremis vana gens laboribus.
 Locum meretur hâc in arce principem
 Sursum vehendo corda voce *Ampzingius*,
 Laudesq; dignas efferendo Patriæ.

I. Dwyf à Voorhoed:

(?)(?) 2

EIDEM.

E E R - D I C H T E N .

E I D E M .

Q Vis neget, *Ampzingi*, pectus gratumq; , piumq;
 Esse tibi ? nemo, liber ab invidia.
 Tu grato flagrans urbis natalis amore,
 Das ipsi vitam, quam dedit ante tibi.
 Tu profa, vinetisq; modis canis acta, domosq;
 Heroasq; , urbi qui peperere decus.
 Ostendis vitæ exemplo, & sermone frequenti,
 Quam tibi sit cordi religio, & pietas.
 Perge alacer, populumq; datum tibi cælitus, usque
 Cælestem patriam tollere corda doce.

Scriebat honoris & amoris testandi ergo.

ADRIANVS IEKEMAN.

Op het waerde Boek, 't Lof van Haerlem,

Beschreeven door den eerwaerdigen, wel-geleerden

D. SAMVEL AMPZING,

Bemind Predikant tot Haerlem, mijnen goeden vriend.

Wil iemand met gemak een schoone Stad bekijken/
 Een Stad, die in vermaek niet een' heeft haers gelijken/
 Een wel gelegen Stad, een ere van het land/
 Een oud vermaerde Stad, gebouwd met groot verstand ?
 Wil iemand H A E R L E M sien/ de pronk van alle Steden/
 Een Wereld van een Stad in konst/ en wetenheden/
 De Stad daer ik van spreek/ de lust-plaetz die ik meens'
 Die lese 't Haerlemsch Lof, dit Boek/ en koper een.
 Wil iemand eene Kerk, en Torens, en gebouwen,
 So schoon als ergens/ sien/ een wonder aen te schouwen !
 Die hoeft niet verr' te gaen/ te reysen hier of daer/
 En sich/ met groote kost/ te stellen in gebaer.

EER-DICHTEN.

Die soete koorts-wijf zoekt/ dat koorts-wijf recht mag heten/
 En lustig wesen wil/ en swaer gepepms vergeten ;
 Die al 't vermaeck begeerd dat ergens is te sien/
 En in een Stad wil sien meer als in and'ren tien ;
 Die wand'len wil in 't Bosch, of anders sich vermenpden
 In vruchtbaer hozen land/ in groene soete wepden/
 Ja 's Winters/ bytrens-tijds/ gaen wand'len wil in 't groen/
 Of anders aen het strand een soete speel-reps doen ;
 Wil iemand Dymtwaerts in/ konijn en Haes sien lopen/
 En hoe het krielend wild komt uit sijn hol gekropen ?
 Heeft iemand lust of treck te jagen door het sand/
 Of ook te wand'len langs een soete water-kant ?
 Wil iemand sien op 't land veel schoone Heren-hupsen/
 En hozen 's Vogels-sang en sterke bluchts gedruysen.
 En braeue Doppen sien/ niet verre vande Stad/
 Des linwaerts wit gebleyk/ en menig lieflijk padé
 Wil iemand/ altijd an/ een menigte van schepen
 Dien varen uit en in/ en door het Sparen slepen ?
 Die lese maer dit Boek/ als voren is geseyd/
 Ampzingl Haerlemsch-Lof ; naer Haerlemsch waerdigheyt
 So aerdig afgemaeld/ so lebendig beschreben/
 Als ofmen alles sag booz ogen in het leven.
 Komt Burgers al te saem, u wel ter degen quijt/
 En doet uw plicht en Ampt ; singt pder wie gy sijt/
 Hier hoop tot Ampzings roem/ die sich so heeft gequeten/
 Dat niet een enkel punt van hem en is vergeten/
 Die onse Vader-Stad gedaen heeft sulken eer/
 Als wel van iemand kan gedaen sijnnummermeer.

D. V. HORENBEECK,

Schryfmeester der Latijnscher Schole.

Een en genoeg.

(;)(;

KLINK-

E E R D I C H T E N,

K L I N K - D I C H T

Ter ere van de Beschrijvinge ende Lof der Stad

H A E R L E M,

Beschreeven door den goddzuchtigen ende wsel geleerden

S A M V E L A M P Z I N G,

Bedienaer des Goddelijken Woords inde Gemeynthe des Heren,
in sijne Vaderlijke Stad.

W At Heerlems-Stad nu is, dat sien wy voor ons ogen,
Maer wat sy is geweest, wat sy was in 't begin,
Hoe 't haer voords is gegaen, daer van sal u den sin,
Daer van het recht bescheyd Ampzing I pen vertogen.
Dies is by ere waerd, die toond naer sijn vermogen
De liefde die hy draegt tot sijne lieve Min,
Tot sijne Vader-stad, die ook tot ons gewin
Haer waerden naem en suem ten hemel gaet verbogen.
Komt Haerlem, komt dan hier, en siet dijn eersten tijd,
En siet hoe gy van kleyn so groot geworden sijt,
En hoe gy na veel ramp so magtig sijt verheven:
Dankt Ampzing ook met een, die door sijn vlytighyde,
Die door sijn kloeke pen dijn naem en lof verbreyd.
Wilt van gelyken hem weer lof en ere geven.

W I L H E L M V S L E E M K V L I V S,

Liefhebber der vrije konsten.

Ode ofte Sang-gedicht,

Aen den Eerwaerdigen D. S. AMPZING

Op sijn Lof-roeminghe der Stad Haerlem.

M Ogt Heer-Lem nu eens ontwaken,
Ampzing, om te sien uw lof,
Daer mee gy als uyt het stof,
Vw en sijn Stad groot gaet maken;

*k Weet

EER-DICHTEN.

'kWeet hy hoog voortuygde strack,
Dat hem magt om dank gebrack.

Tong en stem en pen te wennen,
Om dat naesten-nutte deugd,
Eeuwelijk sou sijn geheugd ;
Iemands deugden wel t'erkennen,
En te tellen op een reek :
Is een dank-en lof-baer' streek.

Die weldoenders so verheffen,
Dat hun deugde blijft vermaerd,
Sijn veelvuldig' ere waerd ;
Maer wat ere sal hem treffen ?
Die noch so veel boven dat,
Loofd de ere van een Stad?

Is het nu en oyt gepresen,
Iemands wel-verdiende eer
Vyt te breyden meer en meer,
En indien noch boven desen
Word verheven steden-lof,
Als van uytgenomen stof:

Wat voor eer sal die bekomen,
Die dan sulken lover loofd ?
En belauwerierd sijn hoofd?
Die de leegheyd so kan tomen,
Dat sijn sterveloose lof
Reykt aen 't hoogste lauwer-lof?

Gansch geen eer : want al sijn noemen
Is verplicht' erkentenis.

Dus ek die van HAERLEM is,
Laet uw niet ondankbaer noemen ;
Maer looft AMPZING, wat gy meugt,
Voor dees' sonderlinge deugd.

I. H.

KLINK.

EER-DICHTEN.

KLINK-DICHT.

G*T Haerlemers en wilt u niet te seer vergapen,
Aen uw verweende Stad, aen uw verheve Kerk,
Uw Koninklijk Paleys, en uw voor-ouders Merk,
Aen wven dorren Boom, en aen uw tweede Wapen:
Maer heft het oog om hoog, wilt daer uw vreugde raspen.
Tracht so na Godes Stad, die onverwinlijk-sterk,
In eeuwigheyd bestaet, maekt daer van wat meer werk,
Doet aen den nieuwen mensch, die naer God is geschapen,
So sult gy borgers sijn van't Nieu Jerusalem,
Waer tae u Ampzing roept met sijne leer, en stem,
Wel Samuel genoemd, een vroom trou sielen-sorger.
Want gy en hebt toch hier geen Stad gewis, en vast:
So siet dan niet op iet, maer elk sy hier een gast,
Een gast, en vreemdeling, en werde daer een borger.*

H. D. R.

E E R - D I C H T ;

Aen Haerlem, en haere Beschrijvinge,

Sedary Dour

D. S. AMPZINGIUS.

W*El gelukkig sijn de Steden,
Daer de kloekheyd, daer de reden,
Daer de wifsheyd, daer de deugd,
Daer de liefd' en vreed' haer segen
Storten (als een vruchtbaer regen,
Die den landman thert verheugd)
Daer 't an wacker beyl. besorgers,
Daer 't an trouw en vroomen borgers,
Nimmermeer ontbroken heeft:
Daer 't vol goe geleerdheyd minders,
Daer 't vol nutte konst en vinders,
(Tot al' swerwelds voordeel) leefd.
Daer Natuer aen alle kanten
Heeft een Lusthof willen planten:
Tot vermaek der borgerij:
Tot verwondering der vreemden;
So van Bergen, Boifchen, Beemden,
Vifch, en V Water-rijk daer by.*

*Niet mag sulc een Stad ontbreken,
(Dat u haer niet gelukkig rekenen,)
Dan alleen dit eene stuck,
„Dat mag sibiën niet wijd bekend is,
„Al' t vermaek dat daer om trent is:
Sulcx was HAERLEMS ongeluck.
Hier affal sy woords bevrijd sijn:
Hier om Haerlem mag verblijd sijn:
Hier afmoet sy danken hem,
Die haer toem, haer eet, haer oudheyd,
Haer vermaek, en strijdbaer stoutheyd
Maekt roem-ruchtig, door sijn stem.
Alexander wens' (met treuren,)
Dat hem (als Achilles) beuren
Mogt een ander Homerus;
Om sijn lof wel wy te drucken.
Doch die wens' wil HAERLEM lucken,
VVant sy heeft Ampzingius.*

P. VV I L S.

Aey Dey

Goedwilligen/ ende ver- standigen Leser/ ende Lief-hebber van onse Nederduytsche (Tale).

L S O alle verstandigen op hunne spra-^{laleydinge}
ke/ ende spellinge billijk behoorden godde acht te
nemen/ ende eenen vasten voet/ ende sijl van spra-
ken/ ende schryven te houden: nadien ook alle
nieuwicheyd veel tijds bedenkelijk ende opspra-
kelijk is/ bysonder in den aenbang/ eermen noch
den grond ende reden van sulke veranderinge kan
sien ende vernemen; waerom dan ook pder rede-

lijk mensche so lang sijn oordeel daer oer behoorde op te schooten: So
hebbe ik dienstig/ ja nodig gearcht/ dese reden ende rekenenschap van
mijne wijze ende maniere van spellinge/ ende andere tael-bedenkin-
gen onser sprake/ tegentwoozdig te geven/ ende de selve gansch gaerne
het gunstig oordeel van alle verstandigen te onderwerpen.

Ende segge dan eerst dit wepnige so slechts in 't gros/ dat ik die
spellinge meest hebbe gevolgd ende waergenomen/ die ik in de reden/
ende het geholg der woozden/ende in den aerd der sprake/ende de up-
sprake/ alder-eygenst ende bequaemst gegrond geoordeeld hebbe: de
oude spellinge in ere ende waerde houdende/ so beel ik vermoegt heb-
be/ ende daer het de reden ende nodig onderscheyd heeft willen lijden/
om geene veranderinge buyten nood te maken/ ende de onse te geboe-
gelijker in te voeren. Maer de openbaere sepl-treden/ende tastelijke
mis-slagen van de oude sleure so slechts ende blindelings willens ende
wetens te volgen/ ja te handhaven/ dunkt mij (onder verbeteringe)
niets anders te wesen/ als sich selve de ogen uptgraven/ ende enkelijk
niet willen sien. Daerom so en vermag by mij geen oud mis-byzulk
tets ter woerd tegens de reden/ende waerheyt: En dat en is woords
(mijns bedunkens) niet te verworpen / nochte herbachte te maken
onder den naem van nieuwicheyd / het welke in de eygenschap der
sake/ ende de nature/ende aerd der sprake/gegrond is. Gelijk ik niet
gaerne sonder reden de oude gebzupken en vertrede: so kusje/ ende
omhelse ik ook immer so node/ende wepnig de oude bekende ingere-

Vande Tael
en Spel-
linge int
gemeyn.

tene dwaalingen. Ik en kan ook niet sien / dat wy tot noch toe eene sekere ende vaste spellinge hebben / de eene aldus / de andere also schryvende / ja de eene ende de selve by sich selven niet seker zijnde / ende in het selve schryft / ja woord / van spellinge dirkwijs veranderende : dies wy ook niet epgentlijk en kunnen geleyd worden van de oude spellinge af te wijken / als wy trachten onse spellinge vast ende seker te maken. Ik en binde mij dan ook aen niemand / maer volge slechts dat gene dat ik de reden / ende den grond onser sprake / achte alder-gelyksozmigst te wesen.

Nullius addictus jurare inverba Magistri.

Ik sie niet op die geen die tet-wat drijft / of seyd :
Maer wat de waarheyt is / en hoe de sake leyt.

Ende waerom en fullen wy ook niet pogen onse sprake allenthalven so veel lichts te geven als wy immermeer vermogen / ende lichter te maken voor de byzembelingen / gelyk ook veel andere volkeren voor desen loffelyk ende profijtelijk gedaen hebben : Ik houdese ook prijs waerbig de welke arbeiden onse moederlyke taak supber te spreken / ende te schryven / ende ook niet eene enige letter te stellen / daer so dies nood sijnde / geene reden ende rekenenschap van en souden konnen geven : ende volgens trachten onse verlatene ende ongehabende / doch rijke ende zierlyke sprake / naer vermogen / op te helpen / ende tot haere volkomenheyt te brengen / haer / ende Gode dankbaer / diese ons gegeven heeft. 'Tis meer dan al te kernelyk / dat tot noch toe de meeste schryvers hier op gansch niet / ofte geheel wepnig / gelet hebben / ende even so luttel op de ^g geslachten / ende het ^t buigen van de ^t geballen / in bepaalde ^e getallen : waer in nochtans een groot zieraed van onse tale gelegen is. Ende (voorwaer !) het en sluyp niet veel / ende en is gansch niet ere genoeg / dat men ober al te huys is in alle byzemde spraken / ende ondertuschen seker byzemd in sijne epgene ende moederlyke tale : so toech onse Erasmus , dat groote licht / ende zieraed van Nederland / heeft durven seggen in sin Bock van de rechte uyt-sprake van de Latijnsche ende Grieksche Tale : *Fœdum esse, hominem in eâ lingua videri hospitem in quâ natus est.*

† Genera
† declinatio
† Casus.
† Numeri.

'Tis schande dat een mensch niet wel en is gegrond
En byzemd zelfs in de taal van sijnen epgen mond.

So en is dit van ook boozds geene knisbbelinge de lanâ caprinâ , als men seyd / ofte een geschild van sene nietige sake / maer een etijck ende prijzelyk booznemen.

Alst geen stuck van salighepd/
 En daer so magtig veel aen leyt/
 Alst geen hoog en wichttg ding/
 'Tis ebenwel geen beuseling.

De mis- spellinge in de vzeemde talen word in de scholen booz ee-
 ne groote mis- stellinge gerekend : ende wy achten dat in de onse niet
 eene siere. 'Tmoets daer op een tyt en sty aenkommen: ende wy pas-
 sen by ons op geheele lette is niet. Daer en is ook geen lammer/ ende
 onhebbelyker ding ter wereld in eene sprake/ als de vermenginge der
 geslachten / ende de verbybbellinge der gevallen. Beschood dan een
 pder rechtschapen/ rebelyk/ende verstandig mensche/ende voorneme-
 lyk die sich in andere spraken geoeffend heeft / sijne moederlyke tale
 niet wel so veel suchtis toe te byagen / dat het hem wel de pijnne waerd
 moete wesen/ dat het hem niet eben eens / ende gelijke veel en ware/
 hoe hy schrybe/ende sprake/ende sijne sprake/ende spellinge niet in't
 wilde / nochte op den vollen bosf heen en singere / maer die met be-
 schepd/ ende naer den epsch/ tot zieraed/ende ere omsichtelyk gebzup-
 ke? De Franzospen/ Italiaenen/ ende Spanjaerden maken schter
 eenen afgod van de hunne : ende wy souden de onse by-na met vuple
 boeten treden: daer dan noch de hunne eene opgeraepte ende verdoz-
 ve sprake upt de Latynsche is (dat ik met hunner oozlof wil gesepd
 hebben) diese met de Romeynsche heerschappije hebben aengenom-
 men/ hebbende te gelijk hunne byjhepd met hunne moeder- tale ver-
 lozen/ verwaeld/ ende verwelzeld / gelijk dat onder anderen ook de
 naem der Waelen selfs veel- licht betuygd/ende mede byngt : maer
 de onse is ons eppen / ende veel rijker ende heerlijker als de hunne.
 So wilde ik dan ook wel/dat wy van dese onse kostelyke ende losselij-
 ke tale wat meer werks maekten/ ende wat meer pberden booz haere
 ere/ als wy wel gemeyne lijk doen. Ja het is maer al te waerachtig/
 ende meer dan bekend / (voorzwaer! een merkelyk ongeluck booz
 onse sprake) dat sy voornamelyk/ ende doozgaens/ van de geleerdsten
 selfs/ die haer de hand mosten bieden/ende in ere houden/dooz vzeem-
 de ende upt- heemische woorzen gansch verbaeterd/ ende bedozven
 woord/die dan eerst meynen geleerdelyk ende zierelyk te spreken/wan-
 neer sy dooz gemeynde opgeraepte/ onduytsche/ ende onbekende woor-
 den/hunne moederlyke, tale van onbolmaekthepd openlyk byand-
 merken/ ende beschuldige/ so sy toch in sich selven genoegzaam is/ende
 de hulpe van andere spraken geenzins van doen en heeft. Men banne
 die dan toch eenmael plotzelyk upt onse tale/so veel mooglyk is. Wil
 pemand Franzosys / ofte Latyn spreken/ dat kan hy ja immers wel
 doen: men late onse tale maer ongeschoffierd in haer geheel. 'Tis
 eens ontjydige geleerdhepd/ die men (quanzups) tonen/ ende roemen

wil met schandinge / ende onteringe van sijne moeder-tale. Hier uyt is ook ontstaan / dat men de aengenomenne bzeemde woorden in de epyge namen in hunne geballen naar de Latijnsche wyse liever heeft willen bukken / als naar onse epygene : so seggen onse geleerden / Petrus, Petri, Petro, Petrum, Petre, Petro : Samuel, Samuelis, Samueli, Samuelem, Samuel, Samuele, &c. dat van immers geen goet Duytsch en kan wesen / also de gemeyne man / die immers sijn Duytsch kan spreken / ons hier in niet en kan volgen / ende niemand sonder kennisse der Latijnsche sprake magtig is sully waer te nemen / ende te gebuyken / sonder al te niet schandelyk tegens de geballen te lopen / ende daer over lelijk te vallen / het welke van gansch onaengenaem is in alle geleerde oren : waerom ook selfs die groote verstandten Daniel Heinsius, ende Hugo Grotius, dese Latijnsche buygingen in hunne laetste Nederduytsche werken hebben nagelaten. Dat ik dan daerom segge / datmen niet en meyne / dat wy dit uyt botticheyd ende onwetensheyd doen / maer willess / ende wetens / ja dat wy het doen moeten om Duytsch te spreken : het welke de E. Christiaan van Heule, Mathematicus, in sijne Sprackkonste ook seer wel gemerckt / ende aengetekend heeft. Ik en hoze hier de geleerden niet / die hier op segge / dat wy dan liebet die namen van de Latijnsche uyt-sprake / als Petrus, Paulus, Iohannes, Iacobus, ende diergelijke behoorden na te laten / also wy de Latijnsche buyginge niet en willen / komen / nochte mogen volgen / ende de Duytsche van Pieter / Pauwels / Jan / ende Jakob / in de plaetse altijd te gebuyken : want ik geef niet waerheyd ter andwooyd / dat die namen ook in onse moeder-tale sijn aengenomen. Meyne ook dat het bzeemd in onse oren soude klinken van geleerde mannen also te spreken. Ja't konde ook insonderheyd onsen luyde aenstoteijk wesen de D. Apostelen also srecht heen te noemen : ten ware wy het wooydenen Apostel daer altijd by de den / ofte het oude Paepche Sinte weder opgroeben / dat van in eene vyje rede wel geschieden konde / maer in den Rijm altijd geene plaetse en kan hebben. Anders in de gemeyne luyden kan ik onse Duytsche namen best liyden : ja meyne / datmen geene andere en behoze te gebuyken. Het is geheel ongerijmt / dat sommige met een alhier booygeven / dat wy dan ook den naem van Iesus Christus niet en behoorden te houden / maer in den Duytschen naem van Salignaker ende Gelsafde te veranderen : want dit is de epygen naem / ende toen naem onses Heeren : ook moestmen dan op gelijken doet niet alleen geen Petrus, maer ook geen Pieter / maer * Steen seggen : ende waer sullen wy dan ook eyndelyk met alle de Bybelsche namen / booyname-lyk in den Ouden Testamente / blyben / die vast alle by sekere gelegensheyd van auypten / plaetzen / tijden / geschiedenissen / ende andere omstandigheeden sijn gegeven. Maer dit obergeflagen. Dit mis buyk gaet ook noch so verre / dat wy die epyge namen / die wy naar de Duytsche wyse

* Ioh. 1. 42

ſche wiſſe in de geballen byppen / *hoewel op de Latynſche maniere* gebuyphen / ſeggende : *Het ſaed* Abrahams / *het huys* Jakobs / *de kinderen* Iſraels / *de Wyalmen* Davids / *ende diergelyke / in plaats* van Abrahams ſaed / Jakobs huys / Iſraels kinderen / Davids Wyalmen / dat onſe tale geenzins lijden en kan : Want wy en ſeggen niet / *Het ſaed* Jans / *het huys* Pieters / *maer* Jans ſaed / *Pieters huys* / *ofte het ſaed* van Jan / *het huys* van Pieter. Ik en ſteke hier niemand / ik ſpreke in't gemeen / ja ook van mij ſelven. Ik weet ook wel dat ons deſe maniere van ſpreken dooz lange gewoonte in de ſcholen / ende zedert / in den mond / ende oren ſo verſtozen is / dat wy die in de gemeene t'ſamen ſpreke ganſch beſwaerlijk konnen ontwennen / dat ik mij ook ſchiet niet eens booz en durf nemen : niettemin waanreemen wat ſal ſchrijven / ende het licht laten ſien / het welke de nakomelingen ook gebuyphen ſullen / ſo behozen wy blijtig acht te nemen / tey eerſten / dat wy Duytſch / ende daer na / goed ende ſubtyl Duytſch mogten ſpreken : op dat de nakomelingen ſich met der tyd daer aen mogten gewennen / ende onſe tale totkonſtig niet verbaſcht / ende gebroken / maer opzecht / ende naer haeren oorzponkelijken aerd mogte uytgeſproken worden. *Wenſche* daerom van hetten / dat wy niet laſſer ſo blindelings tegens wakkanden mogten loyen / ende ſtenen : maer dat wy onſe tale niet beſcheyt / ende ſekerheyt / naer haert aerd / ende regelen / honden ende wilden ſpreken. Gelijk ik ook daer beneffens wel begeren soude / dat wy onſe jeugd van kinds-been aen in de ſcholen daer toe honden gemennen. Ende dit en ſegge ik niet / als of ik meer mans woude wesen / ofte meynen soude iets meer te wotten / als een ander / ofte het magnificat gedenke te verboteren / als men ſeyd : maer ſlechtes ten beſten : gelijk ik ook begere / datmen het nuſten beſten af wil nemen.

De wiyl ik hier nu van de geſlachten / geballen / ende getallen getuag *Vade buy* gemacht hebbe / ſo en kan ik hier ſo niet af ſcheyden / of moet eerſt den *ginge der* Leſer mijne meyninge hier van een woynig openen / om dit niet blindelings te paſſeren / ende den ontweenden euen wijs te laſſen. *geſlachten* in hunne gevallen / en getallen

De Geſlachten van ſijn booznameligh byte / *Het mannelijke / de ofte* een man ; *het vrouweelike / de ofte* een vrouwe ; *ende geenderleſſ / het ofte* een kind : *de* Getalmentwee / *het* eenbond / *ende* meerbond : *de* Gehaltes ſeg / *de* noemer / *doer* / *gener* / *aenklager* / *roep* / *ende* ofnemer. Waer van wy den Leſer dit boozberis ſo in de ſelfſtandige / als by-wooytge ofte by-woegelyke naem-wooyden booz oren ſtellen.

Genera:
Masculinus,
Femininus
Neutrum.

Numeri; ſingulari & plurali. Caſus; nominativum, genitivum, dativum, accuſativum, vocativum, & ablativum. Nomina; ſubſtantiva, & adjectiva.

Af-beeldinge

der buyginge der self-standige, ende by-worpige naem-vvoorden, door de gevallen, in beyde de getalen.

Eentvoud.

- N. de/ een/ man.
- B. des/ eens ofte eenes/ mans.
- G. den/ eenen/ man.
- A. den/ eenen/ man.
- R. o man!
- O. van den/ eenen/ man.

- N. de/ eene/
  - B. der/ eener/
  - G. de/ eene/
  - A. de/ eene/
  - R. o!
  - O. van de/ eene/
- } vrou ofte vrouwe.

- N. het/ een/ kind.
- B. des/ eens ofte eenes/ kinds.
- G. het/ een/ kind: ofte den/ eenen kinde.
- A. het/ een/ kind.
- R. o kind!
- O. van het/ een/ kind: ofte vanden/ eenen/ kinde.

- N. de geleerde/ een geleerd/ man.
- B. des/ eens ofte eenes/ geleerden mans.
- G. den/ eenen/ geleerden man.
- A. den/ eenen/ geleerden man.
- R. o geleerde man!
- O. vanden/ eenen/ geleerden man.

- N. de/ eene/
  - B. der/ eener/
  - G. de/ eene/
  - A. de/ eene/
  - R. o!
  - O. van de/ eene/
- } vzoome vzooutwe.

Meervoud.

- N. de mans/ ofte mannen.
- B. der mannen.
- G. den mannen.
- A. de mans/ ofte mannen.
- R. o mans/ ofte mannen!
- O. van de/ ofte den mannen.

- N. de
  - B. der
  - G. de
  - A. de
  - R. o!
  - O. van de
- } vzooutwen.

- N. de kinders/ ofte kinderen!
- B. der kinderen.
- G. den kinderen.
- A. de kinders/ ofte kinderen.
- R. o kinders/ ofte kinderen!
- O. van de/ ofte den kinderen.

- N. de geleerde
  - B. der geleerde
  - G. den geleerden
  - A. de geleerde
  - R. o! geleerde
  - O. van de geleerde ofte den geleerden
- } mannen.

- N. de
  - B. der
  - G. de
  - A. de
  - R. o!
  - O. vande
- } vzoome vzooutwen.
- N. het

T A B E L - B E R I C H T .

N. het kleyn / ofte klepne / een kleyn / kind.
 B. des kleynen / eens ofte eenes kleynen / kindes.
 G. het kleyn / ofte klepne / een kleyn / kind : ofte den / eenen / kleynen kinde.
 A. het kleyn / ofte klepne / een kleyn / kind.
 R. o kleyn ofte klepne kind !
 O. van het kleyn ofte klepne / een kleyn / kind : ofte van den / eenen / kleynen kinde.

N. de klepne
 B. der klepne
 G. den klepnen
 A. de klepne
 R. o ! klepne
 O. vande klepne
 ofte den klepnen

} kindert.

Merkt I. De woorzen wozden gemeynelijk met dese * Ledekens ** Articuli.* de, het, een, eene, naer de Hebzeerische ende Griekische wijze / ende het *Merkelijke* gebuyk van veere andere talen / uptgesproken / ende met ende door de *Regulae.* selve in de geballen gebogen. Deser wozden de ende het eygentlijke, een ende eene oneygentlijke genoemd : nadien de ende het de geslachten eygentlijk onderscheppen : want so wozd de vooz het mannelijke ende vrouwelijke geslachte gesteld / het welke in de buyginge die geslachten onderschept : ende het teykenend het geenderleij geslachte upt : daer en tegens so en onderschept het oneygentlijke ledekens een de mannelijke ende geenderleij geslachten niet. So is het ook wel so eygentlijk geseyd ; de mensche is een edel schezpel / de mensche is van God geschapen / als een mensche. Behalven dat een ofte eene ook een † tellend By-woozd is. Woorzen laten sp al te samen de *† Adverbi- um Nume- randi.* woorzen eygentlijk onbepaeld : als / de man is het hoofd van de vrouwe / de vrouwe is den man onderwozen : het kind staet onder sijne ouden : een hond is een getrou beest : eene katte is in huys profitelijk tegens musen ende ratten. † Gebeurd van noch / dat de ledekens de ende het eene sake bepalen / in maniere van † aenwijfende *† Pronomina Demonstrativa.* Woz-namen / vooz die / ende dat / gebuykt : daer is de man / de vrouwe / het kind / dat is / die man / die vrouwe / dat kind / daer so veel van te seggen is. Maer de Woz-namen mijn mijne / dijn dijne / sijn sijne / haer haere / ons onse / uwe uwe / him hume / heur heure / die / dese / dat / bepalen daerentegegens altijd de woorzen.

II. De eyge namen van mannen / vrouwen / etc. hebben gemelde ledekens niet van node / als Abraham / Isaak / Jakob / Samuel / David / Sara / Maria. So is het van eene quade aeneminge by veeren / als sp seggen / Saul verholgde den David : David herfloeg den Goliath : ten sij datmen sekeren persoon van anderen wil uptzonden / als / dat is de (ofte die) Jaer daer van top syzeken : ofte dat-ter een

ter een by-woozpig woord booz heengae/ ofte een self-standig woord by-voegers gewoos: **Dabid** verbolgde den omfotelen **Dabid**: **Dabid** verfloog den reuse **Soliah**: **De ridders** / ende **bergen** willen dese le-derheng wel lijden: **de Kijn** / **Het Sparen**: **de Wipes** / **de Witte-blink**.

• *Vocales.*

III. **Het ledeken de woord in den noemer van 't eenhoud van 't mannelijke/ ende vrouwelijke geslachte** vooz alle letteren sonder onderschepd/ ook vooz de * **klinkers**/ ende **de letter (h)** gesteld: also onse tale van de ontmoetinge der klinkeren geenen af-keer en heeft / of schoon sommige geleerden dat sonder reden sich inbeelden. So spelte ik de arend/ de outaer/ de hemel/ so wel als de man/ de vrouwe: ende niet den arend/ den outaer/ den hemel: want so moften wy anders/ naer desen regel/ ende grond/ dese ontmoetinge der klinkeren ook in het meerboud / ende vrouwelijke geslachte/ ende ten kostten ober al mijden / seggende: **den arenden/ den outaeren/ den hemelen**: ja ook **den aerde/ den ere/ den eeuwe/ den olie/ ende diergelijke**.

IV. **Het ledeken de geest den vrouwelijken upgang van 't een bywoozpige woorden in den noemer des eenhouds aen man ende vrou gelijk**: de geleerde man/ de geleerde vrouwe: maer het ledeken een houd die geslachten aldaer ook onderschepden: een geleerd man/ eene geleerde vrouwe.

V. **Het ledeken het vooz een by-woozpig woord gesteld/ by een self-standig woord vart geenderleije geslachte/ maekt dat self-standig woord geenderleij**: het kleyn ofte kleyne kind: maer het ledeken een maekt het mannelijk/ een kleyn kind.

VI. **Daer sijn mannelijke woorden die in den aenklager / ende ofrueter des eenhouds de, en den lijden konnen/ sijnde aldaer beyde vart mannelijke/ ende vrouwelijke geslachte/ daer by blijkende/ dat-ze daer ook wel eene t wellen aennemen / maer van de mannelijke woorden ende gevallen eenen naturlijken af-keer hebben**: so sepd- men: **hy is krank tot de/ den/ der/ doos toe**: **'sal met de/ den/ der/ tijd wel komen**. **In den geber wil de, ende den ook wel vallen**: maer der so geboegelijc niet.

VII. **Het schijnt ook wel dat de aenklager / ende ofrueter der mannelijke woorden zontwijlen soeter vallen naer de wijse van den noemer upgehooren**: insonderheyd met een by-woozpig woord te saem geboegd: ende noch met-namen met het onepgentijke ledeken een gebuykt: **ik sie daer de man/ hy komt met de man / ik sie daer de selve man / ik houde hem vooz de selve man**: **ik sie na een vroom man upt/ ik sien hem vooz een vroom man**: **vooz datmen soude seg- gen/ ik sie daer den man/ hy komt met den man**: **ik sie daer den selven man/ ik houde hem vooz den selven man**: **ik sie na eenen vroomen man upt/ ik sien hem vooz eenen vroomen man**. **Daer ik achte dat onse**

onze Hollandsche verhooringhe ende af-bijtinghe hter van oorzake is/ ende dat sulke onse gewoonte dat onse ozen ook daerom best doet geballen: ende meyne oberfulk/ dat wy onse monden/ ende ozen lieber aen regelen bezoen te gewennen/ ende dat wy daerom insulke martieren van spreken matig moeten wesen/ om den vasten regel niet te verbezen/ tot nodig ende zierlijk onderschept der geballen.

VIII. De eerste buppinge des gebers ende ofnemers van't geenderleje geslachte/ het kind/ van het kind/ wort gemepnsaemer gebuykt: maer de tweede/ den kinde/ vanden kinde/ is egyptlijker ende zierlijker: also sp de geballen beter onderschept. Daer sijn ook woorzen van't geenderleje geslachte/ die mede in den aenklager/ gelijk in den geber ende ofnemer met den konnen gebogen wozden: als aen den kuzpze/ dooz den gelobe etc. welke woorzen gemepnlijk in den noemer ook uptgerecht konnen uptgesproken wozden/ als het kuzpze/ het gelobe. So sepdmen ook sp is by den leven/ by lebenden lijke/ende diergelijke.

IX. Also onse tale de soetbloegendhepd dapper bemind/ ende verepcht/ so wil de meesten rijd wel so aengenaem vallen/ als den in den ofnemer van't meer-boud/ in't mannelijke ende geenderleje geslachte: als bande mannen/ bande kinderen: so nochtans dat het andere/ vanden mannen/ vanden kinderen geenzins en mag verwozpen wozden.

X. De woorzen van't hzoutwelijke geslachte wozden slechts in hunne ledekens gebogen/ sijnde zelfs in alle geballen onbupgelijk. Gebeurd dan noch dat spzomwoglen eene s inden barer aen-nemen: in welken geval sp ook het mannelijke ledeken des gebzupken: ende ook lieber vooz als na hunne bygaende woorzen willen geboegd wesen: als des werelbs begrijp/ des wijshepds rijkdom/ des lochts regen/ des sons stralen/ des maens klaerhepd: vooz het begrijp der wereld/ de rijkdom der wijshepd/ de regen der locht/ de stralen der sonne/ de klaerhepd der mane: hoewel ik achte dat men dese wijze van spreken niet bupten nood/ alrijd niet lichtvaerdig/ en behoeze te gebzupken. Ja maer toe dese vermenginge der geslachten bupten den rijm/ Daer in den rijm moet het te met wesen/ daer wy also (mijns oordeels) dickwils best spreken: want so klinkt het beter in mijne ozen/ des werelbs rond/ des wijshepds schat/ etc. als der wereld rond/ des wijshepd schat/ maer het rond der wereld/ de schat der wijshepd/ waer ongetwofel wel alder best gesepd/ doch het en wil alrijd in den rijm niet. So houde ik dit van liever ende egyptlijker vooz eene wijze van spreken in maniere van rijm-verlof/ by de Poeten gebzupkelijk/ als wel eene Phrasis ofte fraegitchepd/quanzups tot zierard/ bupten rijm/ ende nood. Wil dan noch iemand dese maniere van spreken in eene vrye rede/ nu/ ende dan/ ende by lust ende gelegenhepd gebzupken/ dat kan ook met behoorzijke bepalinge in soberhepd wel gheschieden.

X I. Wanneer een by-wozzpig woord met een self-standig woord/ ban't vrouwelijke geslachte / met het oneygentlijke ledcken eene ge-
 byzupht / t' saem gevoegd gesteld woord/ so woord het ledcken niet onge-
 boeglijk ook mannelijk een uytgesproken/ insonderheyt in onse Hol-
 landsche sprake/ die tot verkoztinge/ ende uytbijttinge der zilhen/ ende
 letteren sonderling genegen is: als een vzoome vzhouwe/ ofte vzhou;
 een goede sake ofte saek: vbooz eene vzoome vzhouwe: eene goede sake.

Participia

X II. De by-wozzpige ofte * deelnemende woorden achter de
 vrouwelijke self-standige in rechter t'samen-voeginge gesteld woorden
 mannelijk uytgesproken: de sake is klaer/ de dochter is getrouwd.

X III. De by-wozzpige woorden vbooz mannelijke self-standige
 bergrotens/ ofte bestwarens/ ende uytduckens gewijse gesteld/ wil-
 len dickwils niet ongeboeglijk in den noemer / gelijk in den geber/
 ende aenklager/ gebogen worden: het is so vzoomen man als op voe-
 ten gaen kan: het is so trouwen knecht als men wenschen mag. De
 geenderleje woorden willen desen hoer ook wel volgen: het is al te
 stouten kind. Maer ik achte dat het ledcken een in het by-wozzpig
 woord niet duysterlijk besloten/ ende begrepen is: het is so vzoom
 een man/ het is so trou een knecht/ het is al te stout een kind. Ja het
 schijnt ook selfs in de vrouwelijke plaetze te h. bben: het is al te swae-
 ren saek: Daerlem is so schoonen Stad.

X IV. De woorden van't vrouwelijke geslachte willen dick-
 wils gaerne/ ofte in hurre ledckens alleen gesteld/ ofte in hurre by-
 gevoegde woorden in verschepde gevallen eene t aennemen: als/ ge-
 trou tot der dood toe/ uyt der stad/ ter goeder ure/ tot aller stouid/ uyt
 mijner hand/ van dijner hulpe/ in sijner onnosseheyt.

X V. Als de mannelijke by-wozzpige woorden by ende vbooz de
 self-standige gesteld worden in den noemer / ende aenklager van het
 meerboud/ so eyndigen sy in e: als de geleerde mannen: maer als
 sy sonder self-standige woorden in plaetze van de self-standige selber
 self-standelijk gebizupht worden/ so gaerse in en uyt: so segge ik: de
 geleerden gevoelen dit eendragtelijk / ik meyne de geleerden van on-
 sen tijd: op dat also dese geballen van den noemer in't eenboud mo-
 gen onderschepden worden. So gebizupke ik ook den of-nemer des
 meerbouds: ik spzeke van de verstandigen: daer ik anders soude moe-
 ten seggen/ ik spzeke van de verstandige / ofte den verstandigen men-
 schen. Willende evenwel de andere byppinge in't minste niet verwer-
 pen / insonderheyt daerse dickwils sachter ende aengenaemer luyd:
 niet nammen in de woorden enitge/ sommige/ wepnitge/ alle / andere /
 ende diergelijke.

X VI. Ik onderschepde ook den geber van een by-wozzpig
 woord self-standig gebizupht in beyde de getalen aldus/ seggende in't
 eenboud den gelobbige/ fideli, in't meerboud den gelobtigen/fidelibus.

De

XVII. De deel-nemende woorden die in en uytgaen laten in het meerboud/ ende vrouwelijke geslacht so geboeglijck (mijns oordeels) de n vallen/ als sy eene c aennemen: ende daerom gebuyck sijn also sonder onderscheyd. b. e. bedrogen/ bedroge ende bedrogene/ gebonden/ gebonde ende gebondene/ gedwongen/ gedwonge ende gedwongene/ verflagen/ verflage ende verflagene.

Dese dingen (voozwaer!) en sijn geene versierzelen/ maer inder daed/ ende waerhepb verzierzelen van onse tale/ uyt den aerb/ ende grond der selve opgesocht / hoe vzeemb sy ook veel-licht sommigen sullen mogen schijnen te wesen/ dooz de ongewoonte/ en den ouden lof/ waer dooz te wege gebracht is / dat wy op onse moeder- tale niets ter wereld gel: t/ ende nu dus/ nu so/ los ende onbast gesproken/ ende geschreven hebben. Verhalven wy ook geene nieuwe tale en smeden/ maer aenbruyden slechts de selve met regelen bast ende seker te maken/ datmen ons dan dank behoozde te weten / so verre van daer is het/ datmen ons sulky vooz eubel ofte ongoed soude willen afnemen.

In't bpsonder moet ik hier noch voozds vooz voets/ slechts een weynig vande Spellinge aenroeren/ nu ik-er in ben.

De a de Hoof-letter der letteren in alle talen/ ende die vooz alle andere vooz aentreed/ geeft ons aenbankelijck in haren tweeklank byj eene sonderlinge opmerkinge: de wijl het seker is datter woorden sijn/ de welke naer de verscheyde Dialectus/ ofte uytspzake onser Nederduytische steden/ ende landschappen/ verscheyden oft met een vollen mond/ ofte met eene dobbele tonge/ ende op de wijse van het blaten der schaeven woorden uytgesproken. Men heeft in oude tyden/ ende bozige eeuwen hier op gansch niet gelet/ ende alle die woorden op eene wijse so maer heen geschreven: so het toch ongetwijfeld is/ datmen de spellinge naer de tale ende uytspzake moet richten. So moeter dan onderscheyden geschreven woorden. By dese geleerde tijd/ in welke de sucht tot onse moeder tale daeglijck merkelijck ende loffelijck groeijd/ ende haere verbeteringe wacker in achttinge ende ter hand genomen word/ hebben verscheyde dapperere mannen ook op dit onderscheyd bescheyden beginnen te letten. Entge maken die onderscheyd met aa ende ac, met aa de ronde holle uytspzake/ ende met ac de andere uyt- buykende/ diese gelijck de Gziesche Era gebuyken. Dit is al enige jaeren begonnen/ maer naer den tijd weynig aengenomen: om dat andere ook geleerde ende verstandige luyden/ ende mede liefhebbers onser moederlijke tale/ achten dat sulke spellinge te wijd/sonder nood/ van't oude gebuyck afreed/ ende de rechte uytspzake ook epgentlijck niet en tref/ als de welke den mond te wijd opspard/ ende te hard en onaengenaem klinkt/ van wegen de volhepb ende swaerhepb der letter a: daer anders de e inde z naer de oude spellinge den mond weder wat toe treckt/ ende de uytspzake merkelijck versacht: spnde ook onder

Vande Spellinge in't bysonj der.

ac, x, aa, ac,

* Diph-
g^w.

tuschen buyten twyffel seker dat de twee-klank ac sijne volle uytspzake so wel kan bereyken als de andere tweeklanken in e uytgaende ie, oe, ue, de kunne in hunne gelegenhed: haer/ hier/ hoer/ buer. Derhalven of schoon dat gemelde gevoelen grootlijck sijn bescheyd/ ende groote auteuren ende voorszanders heeft/ ende ik gaerne bekenne/ die bedenkinge mede wel eer gehad ende ge volgd te hebben/ ende noch daer van niet vreemd te wesen / so het maer geboeglijck konde ingeboerd worden: te meer om dat ik de nieuwe ende onkekende machzels/ hoe danig de Latijnsche a is/ die wy hier anders tot onderscheyd gebzupken moeten/ ofte iets dierge lijke/ niet heel gaerne toe en staer: evenwel op dat wy dan noch onse spellinge sonder de hoogste reden/ vooz de gemeynen man niet ongesien ende afschouwelijck en maken/ ende van't oude gebzupk/ so veel mooglijck is/ nergens af en wijken: so soude ik (de sake recht ende rijpelyk/ naer mijn beste oordeel/ingesien) de voozslag/ ende tgevoelen van den C. Christiaen van Heule, Mathematicus, in sijne Sprack-konste, om de minste veranderinge/ mij tegenwoozdig hier wel lieffst latē geballen: ende dien volgens de a inde woozden van de volle uytspzake naer de oude spellinge laten bliuen/ ende de Latijnsche a in die woozden gebzupken/ die wat lijnende ende treckende woozden uytgespzoeken: om datze niet veel en sijn. Ende so veel mij belangd/ so en weet ik niet/ dat ik enig ander woozd ter wereld weet/ als blaten/ dat ik also uytspzake/ ende dat ook noch om dat geluyd der schaeppen wel uyt te drucken: hoewel wy hier ook selfs wel soude n durven blaeten ofte blaten seggen/ ende schryuen: so dat ik dan dit niu maekzel der a ten hoogsten noch nergens anders als in dat enige woozden hebbe te gebzupken/ende daerom dan ook dit g voelen noch dies te liever volge. Behalven dat het exempel van Cornelius Kilianus by mij ook seer veel geld/ die dese spellinge in sijn Dictionarium ofte Woordenlijste ook gebzupkt: ende de oude Gentsche spelen ook byj wat seggen/ die gemelde van Heule mede aldaer aentreckt. Warr uyt ten minsten bliken kan/ dat dit gevoelen nu niet eerst uyt de locht geraept en word/ noch te nieu en is/ maer dat dese bedenkinge al vooz langen tijd inde molen is gewest/ ende opentlijck gebzupkt gewozen. Dese twee dingen dan komen hier (mijns oordeels) in bedenkinge/ de woozden vande onderscheyde uytspzake/ ende het maekzel der uytbeeltinge/ met veranderinge van het oud gebzupk/ dat aen wederzijde/ hoement ook neemt/ en doet/ noodwendig (gelijck ook billijck) voozballē moer: want de dobbel a is so nieu/ als de a: allen is hier dit onderscheyd/ dat de a eygentlijck onse letter niet en is/ daer de aa maer eene verdobbellinge van onse letter a is: daer-tegens so halt de a in weynige woozden vooz/ daer de aa in ongelijcke meer/ ja ontallijcke veranderinge maekt. Dit staet so al byj wat tegens malanderen te hessen/ ende te wagen. Ende of schoon de gekoppelde a der Latijnen onse letter eygentlijck

T A B L - B E R I C H T .

gentlijk niet en is: liebe! wat reden eben-wel/ de minste ook/ verbleef
 ons de selve vande Latijnen te ontleen/ en booz de onse aen te nemen/
 ende eygen te maken: te meer also sp met de losse ac seer groote ge-
 meynschap heeft/ ende sonderling geene veranderinge in het gesicht
 en geest? behalven ook noch dat dese lijnende uptspraak sich merke-
 lijk met a ende e vermengd/ gelijk het satzoen vande a mede byngt:
 maer de volle uptspraak vloeyd kennelijk ende tastelijk door die beyde
 letters sachtkens heen/ende valt vande a op de e met sene aengenaeme
 soeticheyd. Ende dan dat noch meer is/wat raed ook anders met die
 gene die de volle ende harde uptspraak vande dobbele aa in sommige
 woorzen gebuyken / als in verscheyde plaetzen van Holland ge-
 schied: want willen wy hun de dobbele aa benemen/ als wijse op die
 woorzen passen daer wy maer ac uptspreken/ hoe sullen sp dan hunne
 gemelde harde uptspraak van aa uytbeelden/ die sp daer toe nood-wen-
 dig moeten gebuyken? Hier op staet gewis wel dapper in desen ook
 te letten. Ten kostten wy meynen het ter weder sijde goet/ en souden
 gaerne onderscheyden spellen/ gelijk wy verscheyden spreken: het
 komt maer daer op aen dat wy dat geboeglijck doen / ende met de
 minste veranderinge/ tot de meeste nabolginge/ ende ook sonder ver-
 kortinge van anderen. Ende de wijle wy tot noch toe noch maer aen't
 soeken sijn/ ende gaerne in alles seker souden worden/ so dienen wy na
 malkanderen wat om te sien/ ende te luyfteren/ om't geboeglijckste aen
 te nemen/ ende na te komen: ende so en mag ook niemand sijne inbeel-
 dinge booz enen regel laten gelden/ om sijn gevoelen met de tanden
 slechts vast te houden/ naer't spreek-woord/ suum unicuique pulchrum

Men heeft dat meest wel best besind
 Dat weder in sijn hertzens vind.

maer men moet het sijne gaerne om een beter geben/ als men beter
 sien kan. So en is dat ook so vyeend niet/ by wijlen te veranderen/
 zernien noch enen vasten voet gegrepen heeft.

Doofsoekt het al/ en dan op't lest/
 Verlaet het slijmst/ en kiest het best.

ook en moetmen niemand/ slechts blindelings volgen/ om dat hy het
 seyd/ *avri: ipa* (alsmen seyd) maer om dat het sijnen vasten grond heeft/
 ofte inden aerd der sprake/ ofte in het gebolg/ ofte inde onderscheyde
 uptspraak/ ofte in het oud ende billijk gebuyck/ ofte andersins. Ende
 wat mij hier wederom aengaet/ segge noch als bozen/ dat ik dit on-
 derscheyd niet van doen en hebbe/ dan veel licht in dat gemelde enig
 woord: die s ik dan ook by de oude goede spellinge billijk blijve: laten-

de woords insonderhepd sich malkanderen hier ober wot nader verstaen/ die dit onderfchepd naer hunne uptsprake wat meer gebzupken moeten/ ende onderwtschen wachtede wat streck de geleerd met der tijd meest sullen houden/ om mijs daer na/ dies nood sijnde/ als dan nader te schicken/ ende te wenden: ende dat niet so seer/ om mijne onderschepde uptsprake/ die ik sonderling niet en hebbe/ gelijk nu meersmaels gesepd is: maer om te verstaen te geben hoe ik die woorden uptsprake. Waer was wil ik nu alrede om de uptsprake van anderen dooz onnodige veranderinge mijn werk by den gemeynen man onaengenaem maken? Ende dat ik hier aldus van mi segge/ geef ik ook also woords onsen Daerlemmers/ ende Amsterdammers al te samen te bedenken: al is schoon dit maeksel der aa alhier te Daerlem (meep ik) van Koornhert eerst gebozen/ ende t' Amsterdam woords meest cy gebozd.

Hæc alternanti potior sententia visa est.

Na bep. sids oberleg/ en goeden rijpen raed/
So kies ik voor het best dat hier geschreven staet.

† Triphtho-
g^m.
acy. aay, ay

De t hys-klank aey wil ook aldus beter blotten in kraeij/ kraeijen/ saeijen/ maeijen: daer ik ste/ datmen anders kraaij/ kraaijen/ saaijen/ maaijen beswaerlijk durfd schryben/ houdende ook dat de tweeklank ay kraij/ kraijen/ saijen/ maeijen de uptsprake niet wel en voldoet.

z, s.

Et ik van de c richtig ende beschepden kan spreken/ so moet ik te bozen mijn gevoelen van de z openen; also ikze voor de klankers c, ende i gelijk de. z recht uptsproken uptspreng: alwaer ik dit dan eerstelijc segge/ dat de letters s, ende z, verschedene letters sijn/ als dat immers niemand sal konnen/ ofte durben ontkennen/ ende daerom qualijk overhoop gewozpen/ ende onder malkanderen in't wilde/ ende op den dollen bos/ onder een gemengd/ ende gebzoud wozen / so dat woorden van eene uptsprake/ ja het eene ende t'selbe woord/ nu met eene s, nu met eene z, sonder onderschepd wozd geschreven / ook van lippen die letters gegeten ende herzens hebben/ dat dan immers geenzins en kan bestaen.

Wat nu woords de letter z aenlangd/ segge daer van/ dat ikze s-her voor een soet-scherpe/ dan doof-swaere letter soude konne aenne- men: of schoon het tegen-gevoelen in onse verboze uptsprake vzi wat voets schijnt te hebben/ en dapper begint sonder wettelijc oozdel aengenomen en gevolgd te worden. Ik segge eene soet-scherpe letter: bewijse Fabius Quintilianus haere uptsprake met de Grieksche y voor de aldersoetste ende aengenaemste aller letteren houd, Iucundissimas (inquir) ex Græcis y & z literas non habemus, vocalem alteram, alteram consonantem, quibus nulla apud illos dulcius spirant: quas mutuari solemus

T A B L E R I C H T.

mus quoties illorum nominibus utimur. Quod cum contingit, nescio quomodo hilarior protinus renidet oratio, ut in zephyris, zopyrisque: quæ si nostris literis scribantur, surdum quiddam & barbarum efficiunt, & velut in locum earum succedent tristes & horridæ, quibus Græcia caret. Lib. x i r

Cap. x. So dat wyse daerom geene seta / maer tseta / dat is zeta behozen te noemen / ende onse kinderen aen sulke uptspraak in de scholen te gewinnen. Ik hebbe hier toe de meeste ende beste spraek-erbaren opgesocht / ende met vlijt ende moeghe doozgesten / die ik hebbe konnen bekomen / als Desiderius Erasmus, Iulius Cæsar Scaliger, Theodorus Beza, Iustus Lipsius, Iacobus Ceratinus, Adolphus Mekerchus, Petrus Ramus, Petrus Antesignanus, Fridericus Sylburgius, Franciscus Sanctius, Iohannes Scapula, ende meer andere: ende en kan niet wysser worden / of sy sijn meest / so maer niet al te mael / in dit gevoelen. Want dat fraense eerst al te samen toe / dat de 7 iets meer gedaen heeft by de Grieken / ende Latijnen als de s, sijnde eene dobbel letter van kragt / ende uptspraak / als eene d met eene s. Ook stemmen sy vast al te samen daer in / dat de Latijnen die uptspraak beswaerlijck hebben konnen treffen / ook naer het getuygenisze van Fabius Quintilianus aldaer: dat ik dan daerom segge / dat het ons ook so vzeemd niet en moct bunken / dat wy het ook so iust niet en doen. Hier in komen sy ook meest al over een / dat de Italiaenen / ende Doogduptschen de naeste ende rechtste uptspraak behouden hebben: dat wy insonderhepde en vooz al (mijns oordeels) hier wel merken moeten op dat wy onse uptspraak naer de hunne richten / ende daer mede bergelijken mogten. Ende op dat ik nu van de Italiaenen niet en spræke / die hier te lande so niet bekend en sijn / wie en weet niet / dat de Durtschen de z scherp uptspreken? ofte wie twyfelter ook aen / of de Doogduptsche spræke is de moeder-tale van de onse / ofte / om beter te seggen / de eene ende de selve spræke: behalven dat syse wat hooger ende mannelijker uptsprengen / ende wy die wat laeger ende minnijker spræken? Ende wat reden salder dan ook ter werelb wesen / waerom wy van de oozspronkelijke uptspraak van de letter z selve / ende van de uptspraak van onse moeder-tale sullen af-wijken / dat wy ons niet de Doogduptschen niet en souden bergelijken: te meer ook om dat de oude Romeynen / ende de nieuwe Latijnen / ofte Italiaenen de uptspraak van dese letter niet de Doogduptschen also gebuyken: dat ik nu van de Grieksche spræke niet en spræke / die immers de moeder is van de werelbische geleerdhepde? Ende vrage / waerom toch wy hier lieber willen alleen gaen / ende eene uptspraak op onse epgene hand hebben / dan wy ons niet hum souden verenigen / ende vergelijken / dat ik in het minste niet en kan verstaen: also immers de enkele letters in de eene tale niet anders als in de andere / ofte ten minsten in alle / naer de oudste ende epgenste uptspraak / behozen te klinken? Ofte waerom willen wy de

rechtte

rechte uytſprake beſer letter verlaten/ ende die de ſelbe noch recht be-
 houden/ende die te jagtig volgen dieſe den hals ſpreken / ende qualijk
 uytſpreken/ ſelfs naer het gevoelen ende getuygeniſſe van hunne ey-
 gene tael-geleerden? Maer laet ons hier de tael-geleerden eens ſel-
 ver hozen ſpreken/ of iemand veel-licht dat van de gemelde talen ont-
 kennen mogte. De wybd-beroemde Theodorus Beza in ſijn Boek vande
 vvaere uyt-ſprake der Griekſche Tale, dien de hoog-geleerde Henricus
 Stephanus ober dit werk grooten lof geeft/ leyd, dat de Griekſche z
 van eene uytſprake is met de Hebreuſche Tſade: ende dat de Latijnen in
 hunne uytſprake tot (tſ) af-wijken, gelijk ook de Hebreen doen. Zeta
 (inquit) oppoſuimus Tſade Hebræorum, non Zain. Latini declinant
 ad tſ, ſicut & Hebræi faciunt. Daer na: De Franzoyſen (ſpēd hē) ſpre-
 ken de z uyt als eene gebroke s: maer de Hoogduytſchen, ende Italiae-
 nen hebben de rechte uytſprake behouden. Galli quidem ut s infraſtum
 ſonant, Germani verò & Itali vel inviti veram pronuntiationem retinve-
 runt. Adolphus Mekerchus van-Brugge, in ſijn 18. Kap. De welke grof
 eade duydelyk leren, ſeggen, dat de z by na klinkt als (tſ) by de Ne-
 derduytſchen, dat ſy ſeer lichtelyk uytſpreken, als ſy met twee zilben ſeg-
 gen tſamen/ende de Hoogduytſchen bezalen: welk een lichte klank is,
 ende het gefwerm ende gefnor der bijen ſeer gelijk. Het welke Q. Papyri-
 us, Grammaticus, ook ſo ſchijnt te kennen te geven, als hy ſeyd, dat de z
 klinkt gelijk de t voor de i by de Latijnen doet, otium, juſtitia, &c. de
 welke ſy uytſpreken als tſ. Qui crasſe docent, monſtrant z propemodum
 ſonare quod Flandris tſ, quod illi facillimè ſonant, cum duabus ſyllabis di-
 cunt tſamen/id eſt ſimul,& Germani bezalen/ſol vere: qui ſonus lenis eſt, a-
 pumque ſuſurro perſimilis. Quod etiam ſubindicare videtur Q. Papyrius,
 Grammaticus. In his inquit ſyllabis ſonus z litteræ immiſtus inveniri tan-
 tumpoteſt, quæ conſtant t & i, & eas ſequitur vocalis quælibet: ut Tatius,
 otia, juſtitia, et ſimilia. Daer na. De Franzoyſen ſpreken de z uyt als eene
 gebroke s, de Nederlanders ook, als ſy ſeggen zoeken/ zomen/ zieden:
 de Hoogduytſchē ende Italiaenen hebben de eygene uytſprake behouden.
 Galli quidem ut s infraſtum ſonant, et Belgæ dum dicunt zoeken/quære-
 re, quod Græci ζῆν zomen / circundare, circumſuere, a ζῆν zieden/
 fervere, bullire, quod Græci ζῆν Germani vere & Itali vel inviti veram
 pronuntiationem retinuerunt. Fridericus Sylburgius in het 1 Kap. van
 ſijne Griekſche Spraek-konſte: VVy Duytſchen ſpreken de z uyt als tſ.
 maer de Grieken wat ſachter als ds. Nos Germani efferimus z per tſ: Græ-
 ci verò mollius per ds. Onſe Erasmus in ſijn Boek vande rechte uytſprake
 vande Latijſche ende Griekſche Tale: De Hoogduytſchen gebruyken de
 z geluckelyk ende dickwils in hunne moedérlijke tale: Eam (puta literam
 z) Germani feliciter et frequenter uſurpant lingua vulgata. Maer hooz allē
 ſpreekt de hoog-geleerde ſpraek-erbaren/ ende groote onderſoeker/
 ende richter van de Griekſche ende Latijſche oudhepd Luſtus Lipſius,
 die miſj

Die wijf in desen alleen genoege hoorz allen is/ hier van gantsch bypdelijk
in sijn boek vande rechte uytspake vande Latijnsche Tale, in het XVI.
Kap. daer **Spalbus** eerst vande letter **S** schryft: **Lact** ons haeren klank
sien, die wat sachter en soeter luyd als men die huuyden uytspreekt. V Van
wy verdickense, ende sprekense uyt niet wijd van **ti**, **sonus**, **saccus**, even of
het **sonus**, **saccus** waer. Maer de sachte uytspake, die wy in't midden der
woorden gebruyken, **missi**, **Piso**, **afinus**, is waerachtiger, de welke wy Ne-
derlanders behouden, seggende, **sien/ saek/ sout/ swijgen**: Ik en vrage na
die geleerden niet, diese als de verdorve **C** willen uytgesproken hebben,
Seleucus, **simia**, **fanus**. Qualijk. **Sonum potius ejus videamus, qui lenior**
paulò quam hodiè efferunt, molliorque. Incratsamus n. & haud longè
pronunciamus à T S, sonum, saccum &c. quasi efferet sonus, saccus. At le-
nis ille efferus verior est, quem servamus in mediis vocibus, missi, Piso, asi-
nus. &c. in margine habetur: quem Belgæ retinent, sien/ saek/ sout/ swij-
gen. Viros doctos non audio qui efferri ut corruptum illud C volunt; Se-
leucus, simia, fanus, malè: & transeunt in vitium quod *Συγογμὸς* Græcis:
Terentianus à lenitate hac nostra est:

agitur pone dentes,

Sic levis, & unum ciet auribus susurrum.

Vbi sic lenis malim, ex Victorino, qui ferè hæc transcripsit.

Ende daer na vande letter **Z**: Mij is de Letter **Z** noch overig, de welke voor
of seendragelijk gehouden word: moet daerom also uytgesproken worden
dfona, **Dieno**, **dielus**, **madfa**, **Medfentius**. V Vy doen huuyden gantsch qualijk
diese sachte uytspaken als de **S** selver, **Supereft mihi Z**, quam **valere D S**.
consensu tradunt: idèd et sic efferenda: dfona, Dfeno, dzelus, madfa, Med-
fentius. Nos hodiè pessimè, qui mollius quam ipsum Sigma.

Dit is hier ook noch met-enen over de **Z** wel te merken / dat de
selve sich nergens op en doet / dan alleen hoorz de klinkers: want
nimmermeer kan eene dubbele letter in het hoofd van eene zilbe ge-
voegd worden mer eene andere *meklinker, sepd de geleerde **Petrus Ra-**
mus in het III. Boek van sijnæ Sprack-konstige Scholen. **Vitium** (inquit)
faciunt qui z ante m scribunt: nunquam n. duplex in capite syllabæ posita
potest cum alia jungi consonante. So kan dan volgens de z hoorz de w,
ofte wa, (alsze sommige noemen) geene plartze hebben in zwerè/ zwij-
gen/ etc. als nochtans aldus van sommige gepleegd word. Maer ik ge-
bruyke de letter s hoorz alle de meklinkeren.

* Consonans

Dit komt hier ook noch by ten overbloed in bedenkinge/ dat wy so
huyfter beel zin onse tale sullen moeten gebruyken/ so het tegen-geboe-
len hande z stede grijpen sal/ niet allen tegens onse gewoonte/ maer
ook tegens het gebruyk van alle andere spaken.

Ik konde ook dit ons waerachtig gevoelen met de praktijk van
onse

onze dooz-buberen wederingzins bevestigen: maer dewijle ik sie indē alder-oudste Drucken / datze over-alsich selven niet gelijk en sijn/ en in de spellinge nergens seker/ gelijk dat oock een gemeyn ende stordig gebreuck tot noch toe doozgaens by ons geweest is/ so houde ik mij liever geheel aende nature ende grond vande letter selve/ ende haes wetteligh gebreuck in alle de voorszgelde talen.

Ik gebreucke dan de z met sulke uptsprake / als nu geseyd is/ in alle Nederduytsche namen / ende in alle onse andere woorzen: maer de oorspronckelijke Hebreeusche/ ofte Grieksche eyge namen/ ende alle andere woorzen/ die wy van elders ontleend hebben/ schrijf ik naer hume maniere/ als uythemsche/ ende aengenomene/ genaturaliseerde ende gene. natuerlijke Duytsche woorzen: op dat ikze daer mede uytsteko/ ende kunnen oorsprong aentwijse: als Samuel/ Salomon/ Sara / item sacrament/ sette/ signet/ somme/ persoon/ supplant/ en diergelijke: die ik anders naer onse Nederduytsche uptsprake moets spellen ende schrijven / Samuel / Sara/ zakrament/ zette/ zignet/ zomme/ perzoon/ zupplant. Want hoe seer ik oock alle verbaefchinge/ ende verbaeferinge van onse tale vrieden ben/ so segge ik hier dan noch met den Roomschen Orateur M. Tullius Cicero in het begin van sijn III. Boek van de eynden: Hoe yvel wy alle vreemde woorden der ouden voor Latijnsche (ik segge nu Duytsche) gebreucken, diemen nochtans wel soude mogen verlatijnen (verduytschen) als Philosophie, Rhetorijcke, Dialectijcke, Grammatijcke, Geometrie, Musijcke: niettemin aengeseyn sy: by ons int gebreuck gekomen sijn, so houden wyse als voor de onse. *Quoniam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, ut ipsa Philosophia, ut Rhetorica, Dialectica, Grammatica, Geometria, Musica, quoniam Latine dici poterant, quoniam usu recepta sunt, nostra ducamus.* Wil hier dan noch iemand in de spellinge recht dooz gaen/ ende onse Nederduytsche uptsprake slechts volgen/ ende uytbeelden/ als ik dooz desen oock al gedaen hebbe/ dien kan ik de hand seer lichtelijck op het hoofd leggen/ ende gansch gaerne sijn doen inwilligen/ ende toe staen: ja meynde oock selfs/ met gorde redenen/ sonder ontsien/ op dien hoet noch te gaen/ ten ware ik hier in mijn dooznemen schier tegens mijnen dank en meyninge/ dooz raed van andere / geleerde mannen/ die ik meer dan mij selven hebbe toe gegeven/ ware wederhouden. Want om de waerheyt te seggen / dewijle wy geen Hebreeusch/ Grieksch/ nochte Latijn/ maer Duytsch spreken/ en schrijven/ behoord dan onse spellinge de oorspronckelijke Hebreeusche/ Grieksche/ ende Latijnsche uptsprake/ die wy verlaten hebben (also wy Duytsche daer in so wel onse byzijheyt hebben als de Grieken/ ende Latijnen) ofte onse aengenomene Duytsche te volgen? Hoewel dit wederom daertegen in bedenkinge kan komen/ ende niet sonder reden ingebragte worden/ dat de tweentseventig vernagerde Grieksche Oversetters van den

D. **W**el/ op de begeerte ende kosten van **P**tolomeus **P**hiladelphus/
Koning in **E**gypten/upt het **J**oodische **L**and onthoden/ ende van den
Dogen-**P**riester **E**lazarus afgesonden/ ende binnen **A**lexandryen mit
de gemelde oversettinge vergaderd/ de **D**ebjeerische grondletters over
al naer de eppenschap ende aerd der **G**riekische sprake eppentlijk ende
grondig hebben vertaald/ ende overgeset: waerom ook de **L**atynen de
selve in hunne oversettinge hebben behouden/ ende de **G**riekische
Sigma z in hunne **S** veranderd: ende dat wy daerom ook sulke spel-
linge in onse tale behoorden aen te nemen/ ende geene onnodige veran-
deringe ende afwijkinge buyten reden te maken. **W**aer ik segge we-
derom daer toe/ dat wy dan ook onse uptsprake naer de hunne behoven
te richten/ ende hunne spellinge met hunne uptsprake te gelijk te vol-
gen/ ende geen **Z**amuel/ **Z**alomon/ **Z**ymon/ **Z**ara/ upt te spreken/
maer **S**amuel/ **S**alomon/ **S**ymon/ **S**ara/ etc. dat wy nu niet en doen:
want het is gansch selbzaam ende ongerijmd eene tale anders te schry-
ven/ ende anders te spreken: ende also ook in tegendeel geen **M**arias/
Lazarus/ **M**asareth/ maer **M**arias/ **L**azarus/ **M**azareth/ niet alleen
te spellen/ maer ook upt te spreken: gelijk sommige geleerden by wij-
len ook wel doen. **W**aer het is wederom beswaerlijk ende ongeboeg-
lijk tegens de gemeyne uptsprake te wozstelen. **D**et sal dan veel-licht
noch wel best sijn (alles rijpelyk ingesien) desen middel- weg in te gaen/
dat wy de **G**riekische ende **L**atijnsche grondletters/ ende spellinge be-
houden als uptheemsche woorden/ ende dat wyse eventuel naer onse
uptsprake om het gemeyne gebuyk uptbrengen/ als ik nu ook doe.

Sic dies diem docet.

So leerd de een den and'ren dag/
En siet men dat men niet en sag.

Ende also nu ook dese opmerkingen in mijnen so booz als by-naem
plaeze hebben/ op dat mijne veranderinge niemant veel-lichts byzemd
en dunke/ ende die qualijk en durde/ so moet ik dit hier ook noch seg-
gen/ dat ik **S**amuel met eene s spelle/ om de vermelde redenen/ ende
Ampzing met eene z, om de rechte uptsprake. **I**k schryf ook **A**mp-
zing met eene g op't epnde/ ende niet meer met ck: want also ik de
c van toegen haere over-tollighepd naer de rechte spellinge moeste
weg-werpen/ (waer van terstond) ende also veranderinge maken/ so
hebbe ik de g in de plaetze liever aen te nemen/ waer in sp toch in de
Latijnsche sprake om der soetichepd wille komt te veranderen.

Ik komme van de z, tot de c, ende eerstelijck booz de klinkers c,
ende i: also se daer van eene ende de selve uptsprake met de z wel dat
is scherp/ uptgesproken/ onder ons bevonden word: want so spreken

c, k.

wy cedel/ ende zedert/ cieraed/ ende zickel wy eene wijfe wpt. Derhal-
 ven hebbe ik de c in het begin hier zilben liever na te laten/ ende de z.
 in de plaetse te gebuyphen/ ende zedel/ ende zieraed / ende diergelijke
 woorden/ aldus met eene z, ende met geene c te schryven: want wat
 behooven wy twee letters van eenen klank? Ik vryge ook/waerom
 wy cedel/ ende cieraed/ met eene c, ende zedert/ ende zickel met eene
 z, ofte naer het gevoelen van hun die de s scherp wptspzeken/ sedert/
 ende zickel/ met eene s schryven: ende waerom wy niet zedel / ende
 zieraed met eene z, ofte sedel/ ende zieraed met eene s, ende zedert/
 ende zickel/ met eene c spellen? Booz de klinkers a, o, ende u, en
 hoegd de c ter wereld niet/ ende en kan de wptspzake ganschelijck niet
 bereyphen/ die hier hard wesen moet/ ende daerom ook als een k moes
 wptgesproken worden: quaed genoeg/ of wy dan selfs geene k en heb-
 den. Ende wilde hier wederom wel gaerne weten/ welke ook de
 minste reden datter sij/ waerom wy de c booz c, ende i, soet scherp/
 gelijk eene z, ende booz a, o, ende u, hard/ gelijk eene k, sullen wpt-
 spzeken: het welke mij (onder verbeteringe) te gansch bzeemd acn-
 staet/ ende ongerijmd dunkt: also ik niet en kan sien/ hoe dat de letters/
 die tot sekere beschepde ende onderschepde wpt-spzake gebonden zijn/
 van wptspzake konnen veranderen? Het is selfs onwaerachtig/ dat de
 oude Latijnen dit gedaen hebben/ naer het gevoelen van alle de kloek-
 ste spraek-ervarenen/ de welke met goede redenen be wijzen/ dat sy de
 c ober al als de Griekische kappa gebuykt hebben: also sy geene k
 en hebben: gelijk de Grieken geene c en gebuyphen. In Quintilianus
 selver verwerpt de k opentlijk/ als eene bzeemde ende omodige let-
 ter: also sy Latijnen de c in plaetse hebben / erde booz alle de klink-
 deren gebuyphen. Nam k quidem, (inquit) in nullis verbis utendum
 puto: cum sit c litera, quæ ad omnes vocales vim suam perferat. Lib. 1. cap.
 XIII. Waerom ook Julius Cæsar Scaliger Lib. 1. de Causis Ling. quæ La-
 tinæ. Cap. x. van sijne Franzosensesp/ dat sy seer schandelijck doen/
 datze de c booz de c ende i, tegens haeren aerdt/ ende het gebuykt
 der Latijnen / met eene blasinge wptbzingen. Doch ik en wil hier
 svenwel van de Franzosens/ ende Latijnen/ ende anderen niet spze-
 ken/ die de k wpt het getal van hunne letteren hebben wptgemonsterd.
 Waer wat behooven wy de c eenen tweederleijen klank aen te dich-
 ten/ daer't ons aen geene epgene letters en gezeekt/ ende daer van
 herschiet's genoeg/ ende de volle rupmte hebben/ ende booz c, ende i,
 de z, ende booz a, o, ende u, de k gebuyphen konnen? De c booz de
 me-klinkers in plaetse van de k te besigen/ is al te bzeemd/ ende en
 staet anders niet/ dan als of wy de k onder onse letters geene plaetse
 en wilden laten/ ende de c ober-al met geweld rupm baen maken/ of-
 zer diend/ ofte niet. So gebuykt ik van de c nergens in het hoofd/
 ofte begin der zilben in onse Neder-duytsche woorden. In het laetste
 des

ber zilben moeten wy naer de konste/ ende de rechte uytspake / de E ook veel liever dan de c gebzupken: also de k, ende de c niet/ in't meer-
 voub/ ende het vzwouwelyke geslachte/ op nieu opgenomen/ ende ver-
 dubbeld woord/ als dikke/ strikken; so ook in de * werk-woorden trek-
 ken/ dekken: daer ik niet sien en kan / dat de verdubbelde k onhebbe-
 lijker ende wan- schickelijker staet / als de verdubbellinge van enige
 andere der me-klinkeren. Ende aldus konden wy ook met- enen
 eenparig/ ende sonder om- sien / alle die woorden in't eenvoub slechts
 met eene k schzjiben / die in't meer voub / ende vzwouwelyke geslachte
 de k verdobbelen/ ende den vzwuck aller- wagen van die onnodige/ ende
 ober- tollige c verlichten: ende konden dik/ ende bok/ etc. so wel als
 dik/ ende bock/ sonder c schzjiben: daer wy nu anders dik/ ende bock
 spellen moeten/ om dicke/ ende bocken / in het vzwouwelyke geslachte/
 ende het meer voub/ daer van te kommen maken: waerom- dan Iakob
 vander Schuerre, ende David Mostart, ende anderen, sulke spellinge met
 recht hebben aengenomen: die ik vastelijck gebacht hadde hier te vol-
 gen: also ik ganschelijck met hun in dat gevoelen ben: ten ware ik ge-
 byesd hadde / dat alle dese veranderingen niet wel te gelijk ober de-
 bzugge en souden willen: te meer/ also de oude spellinge ook goed ende
 lyeelijck / ende in het ge volg ge grond is. 'Al sal mi' ondertuschen ge-
 noeg sijn/ de rechte streke aengewesen te hebben/ die alle verstandigen
 met der tijd/ eens mogen na- sien/ ende na- denken. Ook sal ik beel-
 licht die ten minsten by alle byp- saemen ende leer- gierigen daor dese
 opmerkinge te werge gebzagt hebben/ dat sy sien ende tasten sullen/ hoe
 overtollig wy dickwils dese letter c gebzupken / daerse niet s ter we-
 reld te doen en heeft/ ende daer't de k alleen ten vollen kan beschicken/
 als in ik/ ook/ ende alle self- standige/ ende by- woopige woorden / die
 in't meer voub/ ende vzwouwelyke geslachte de k niet en verdobbelen:
 daer ik ze dan ook ober al/ als eene onnutte letter hebbe uytgewoopen.
 Dit heeft de geleerde Pontus de Heuyter ook al by sijnen tijd seer wel
 vernomen / datmen die beyde letters gantsch qualijk ende ober tollig
 te gelijk gebzupkt: maer sy heeft de c behouden / ende de k hervoo-
 pen/ schzjibende ic/ ooc/ alwaer sijne E. inde verkiezinge der letteren/
 naer uytwijzen van Henre uytspake / kennelijck ende gewiszelijk ge-
 mist heeft. De c dan heeft haere epgentlijke plaetze / onde gebzupk
 alleen in het midden der zilben/ staende vooz de h, ende dat/ ofte achter
 de meklinker s, in schaden/ scherren/ schieten/ schozen/ schuren/ etc. ofte
 achter alle de klinkers/ in trachten/ slechten/ richteen/ dochten/ such-
 ten/ ende diergelijke: waerom David Mostart de c chi noemd / om
 dese haere uytspake uyt te vzwucken: hoe wel Pontus de Heuyter meynd/
 dat de c achter alle de klinkers overtollig is/ ende de h alleen genoeg-
 zaem/ schzjibende sacht/ slecht/ licht/ locht/ tuht: welk gevoelen sijne be-
 denkinge ook wel waerdig is.

Dat ik van de zinde ontleende woorden geseyt hebbe/ dat volge ik ook also op den selven doer/ ende om de selve reden/ in de letter c/ beschryf ik Citero/ Cefar/ calimus/ ceremonie/ credentie/ zibet/ confententie/ confent/ rubit/ ende andere; ende niet Zizero/ Zefar/ kalimus/ zeceremonie/ kredentie/ zibet/ konzienzie/ konzent/ kubit/ gelijk ook de Romeynen het Griekische woordeken Kalenda met de Griekische Kappa mede gebzuypt hebben. So spelle ik ook Marcus/ ende Laodicea/ ofte Laodiceen/ ende niet Markus: om dat het eygentlijk een Latijnsche naem is: als mede een Latijnsche uytgang ende buppinge: nochte ook Laodizea: om de Latijnsche aengenome spellinge: nochte Laodikea: om dat wy van de harde Griekische uytspzake afwijken. Dit doe ik nochtans also wederom/ dat ik den genen/ die onse Nederduytsche spellinge liever onbeschroomd mogte volgen/ in't alberminste/ nochte in geenderleijf maniere/ en begere tegens te spzaken: want heeft het den Romeynen byj gestaan/ de Griekische Kappa in calenda/ calamus/ academia/ ende andere/ in hunne c aldus te veranderen/ die dan noch by hen van eene uytspzake met de k was: waer om toch en sullen wy Nederlanders niet niet gelijk/ ja meerder recht/ de uyttheemsehe woorden van de c met onse k mogen spellen: te meer/ also onse c dien klank/ die hier vereyscht word/ geenzins en kan voldoen/ ende de k hier de rechte letter is? In de woorden die wy niet van de Latijnen/ maer die sy ende wy van de Grieken ontkenen/ die geene c, maer k hebben/ wil ik ook de k alleengebzypt hebben: als Katechismus/ katholijk/ akademie/ katarre/ klisterie/ ende diergelijke. Dit wil ik ook also van hunne eyge namen achtervolgd hebben/ als Kozintjen/ Kolossen/ Kadmus/ Nikolae/ ofte Niklae/ en Klae/ Katelijn/ ofte Katharijn/ Jakob/ Lukas/ ende alle andere: die alleen uytgesonderd/ daer men aen twyflen mogte/ of wyse van de Latijnen ofte Grieken ontfangen hebben/ ofte wel Latijnsche namen sijn/ maer in het Griekische Nieuwe Testament gebzuypt worden/ en van daer insonderheyd/ tot ons overkomen/ ende in onse Nederduytsche tale naer onse buppinge ende maniere van uytspzake sijn aengenomen/ de welke men dan/ naer gevallen/ op beyde wyzen sonder onderscheyd konde gebzuyken/ als Coznelis ofte Koznelis/ ende watter sulke meer mogen sijn: hoe wel dit onder tuschen daer tegens altijd vast ende seker blijft dat de k overal de uytspzake by ons best voldoet.

Van de tweederleijf e, de eene van sachter/ ende de andere van harder ende dobbelder uytspzake/ de eene de Griekische Epsilon, ende de andere hunne Eta niet ongelijk/ eene anderhalve letter in kragt/ ende waerde/ en spzake ik hier tegenwoordig niet: also wy dat onderscheyd (mijns wetens) alhier te Haerlem niet en gebzuyken. Wiese van noch hebben/ mogen hunne Dialectus ofte maniere van uytspzaken/ billijk/ bygelijk uytbzuyken: waer toe sommige eene getepkende é, ende sommige de

T A B L E R I C H T .

wijge de Griekſche Era hoorlaen/ dat mij gelijke veelig/ als ſo heb
 Rechts eens kommen worden: altijd kan de dubbels ofte bzeede e (alſe
 ſommige noemen) hier niet boegen: alſof te bzeed gaer/ ende y eene
 derde uytſpake tuſchen de enkele ende dubbels e hier mede willen
 uytbrucken. Wat mij aenlangd/ ik ſchrijf over al eene enkele e naer
 mijne uytſpake/ ende late het gaerne andere naer hunne uytſpake
 leſen: gelijk ik ook hunne ſpellinge/ende uytſpake naer de mijne moed
 uytbrengen/ ende ſpreken.

De Twe-klank eu doet ſich op in deugd/ bzeugd: waer hoor ſom-
 mige den twe-klank ue gebruyken: maer ik meyne dat het buyten alle
 twyfel behoord te weſen / dat wy de e hoor de u, in dien twe-klank
 hooren.

De Twe-klank ue hoornden inmier/ſuer/ dien ik lie ver soude
 gebruyken/ als de bzeede uu: om dat die den mond wat ſuer toctrekt/
 ende wat te hard ſchijnt te luyden/ te meer om dat ik node vande oude
 ſpellinge onnodig afwijke: als mede/ op dat ik deſen twe-klank met
 de ae gelijck make.

De g en gebruyken wy Nederlanders op de Franſche wijze niet
 onderſcheyden/dieſe hoor de e ende i ſacht/ en hoor de andere klinkers
 hard uytſpreken/ als die gene weten die de Franſche ſpake verſtaen:
 maer altijd harden/de op de ſelue wijze: waerom ſp ook by ons geen je
 maer ge heet. So is het dan eene walſche ende valſche/ ende onlijde-
 lijke ſpellinge in onſe tale/ datmen Gillis met eene g albus Gillis
 ſchrijft: ende vrage wat reden datter ſij/waerom de g in Giſſbert hard/
 ende in Gillis ſacht word uyt-geſproken: dat onſe huyg-luyden van
 Niſp wel beter weten/ die Niſp/ en geen Giſp en ſchrijven. Ja wy
 maken het hier ook noch verl ſlimmer ende flozdigter als de Franzen:
 want daer ſp de g verſcheyden gebruyken hoor verſcheyde letteren/
 daer doen wy het hier hoor de ſelue: ofte doen ſp dat ook ſomwij-
 len hoor de e ende i, ſo doen ſp dat dan noch niet beſcheyd/ reden/ ende
 vze/ ende geven de nieuwe harde uytſpake met eene tuſchen u te
 kennen/ daer onſe tale niets van en weet. So moſten wy van deſe
 openbaere malle ende ſammie dingen aſſchaffen/ ende nalaten/ ende de
 g ſpellen/ als wyſe ſpreken/ ende daer wyſe ſpreken/ ende elders af-
 keuren/ende wptmonſteren.

De letter h is maer eene adem-halinge/ende aen-blaſtinge: waerom
 ſo by de Grieken onder de letters niet geteld en word. In onſe ſpake
 beſlaet de plaetſe van eene letter/ ende heeft haer merkelyk ge-
 bruyk/ ende met namen ſtaetſe hoor de klinkers in het hoofd der zil-
 ben: ook wilze gaerne achter de c geſeld worden/ als recht/ rechte/
 licht/ etc. daerſe met de c te ſamen een geluyd ſtaet als onſe g. In de
 zilben met ſc beginnende/ wilſe ook die meklinkers wel volgen om
 heure hardicheyd merkelyk te verſachten/ als ſchrijven/ ſchamen/
 ſcheyden/

scheyden: ofte ook eene zilbe erndigen/ mensch/ vleesch/ visch. Met dese letter vallen wy te blyster/ ende gebzupkens ganstich dickwils op ongeboeglyke plaetzen: heele en konnen niet eene g aen enige klinker hoorden/ of de h moeder tuschen staen yzouken/ dat een leigh misbzupk van dese letter is: ja onse bzuckers misbzupkens in plaetze van hunne spaien, ofte plaetz-bullingen/ en stoppungen der regelen. Waer wat maektze daerse geen gebzupk en heeft? ja wat maektze daerse de rechte uptszake verberst? So heb ikze dan over al den voet gelicht daerse maer een bzuck-beswaerster/ ende o in't zyfer/ ende heel ende al onnut ende overtollig is.

h, j, y, ij.

Wy hebben tweederley enkele i, eene klinker i, en eene meklinker staert-j, die wy je noemen tot onderscheyd. De klinker i kan over al inde zilben plaetze hebben/ ende word gesteld ofte booz sich selven/ ofte booz ofte na de meklinkers/ ende ook booz ofte na de klinkers/ in de twee ende drie-klanken: de meklinker je word alleen in het hoofd der zilben booz de klinkers gebonden. Dit onderscheyd moet in het schryven wel waergenomen worden. Wy hebben ook eene dobbele i, die wy in't groot gelijk de Griekische Ypsilon Y, ende in't kleyn gelijk hunne Gamma γ schryvde: doch de uptszake heeft daer mede geene gemeenschap ter wereld: want de Griekische Gamma heeft enen klank met onse g, ende de Ypsilon de selve uptszake met onse u. Niettemin so schryft de Griekische woorzen naer hunne spellinge/ ende byngse ypt naer onse uptszake/ gelijk ik ook na de z, en de c, hier boven geseyd hebbe: als tyran/ tyrannise/ Cyprius/ Symeon/ ende diergelike. Ik noemse eene dobbele i, ende geene enkele zieraed i, ende die niets meer en soude doen als eene gemeene i: want so mostese by de enkele i in het abc gesteld worden/ ende niet achter aen onder de dobbele letters/ daerse ook wel eer inde scholen enen bysonderē naem van oy ofte oije plag te bzagen: nochte ook eene langdurige ende swaere i, om eene lange zilbe ypt te bzucken: want dat en verpicht (mijns sozdeels) onse tale niet meer als de Latijnsche/ ofte enige andere: behalven insonderheyt datmen inde i enen voet moet houden met alle de andere klinkeren/ die hierom niet verbobbeld en worden/ gelijk het ook niet en behoefd te geschieden: waer ypt met-enen blyken kan/ datze onse booz-ouderg daer booz ook noyt en hebben aengenomen. Ende wat de langdurige ende swaere klank-zilben aengaet: die moeten de byembelingen dooz het gebzupk leren/ gelijk wy ook in hunne talen moeten doen: ofte wy mosten anders de selve ober-al en in alle klinkeren eenparig met eene klank-mate op sijn Grieky tepkenen/ het welke by ons in geen gebzupk en is: gelijk het ook so blyster nodig niet en is. Dit verbobbelen/ ende tepkenen der swaere ende lange klinkeren is vervolgens van de oude Latijnen ook gebzupht geweest/maer sulck is alle beyde ook noch in oude tijde met der tyd verdwengen: waer van de Hoog-geleet de

Hoog-geleerde Lipsius in sijn voorverhaelde Boek vanderrechte wysprake der Latijsche Tale wijblufftig ende vernuyftig handeld. 'T is best dat wy dit in onse tale niet en beginnen/ ofte so wy dan noch een van beyde doen mogten/ dat wy dan ook over al gelijk gingen. Daer en is dan schier gerne letter die wy beter koop geven/ en meer mis- byzupken als dese y: dewijlse doozgaens booz eene enkele i gesteld word/ ala roms maer in 'thoofd schiet/ ende inden sin komt: so wy toch op veele plaetzen de minste bondige reden niet en komen geven/ waer om wyse daer meerder als elders gebzupken/ behalven noch dat wy 't selve woord nu wel met eene i, ende nu weer met eene y, los ende onseker schryven/ ende daer wy de y ook nergens (mijns achtens) en behoorden in te rippen/ dan daerse haeren klank volboekt/ dat is daer wy geen eene i, maer twee ii moeten uytzucken; ofte daer het gebolg vande dobbel i woord aengewesen. Ik hadde mij wel vast doozgenomen alhier rechte booz te gaen / en met dese letteren in het spellen also niet te spelen/ en beyde so onse enkele i, als de y, heure behoorzijke kragt te doen hebben/ ende de selve naer heuren aerd/ ende nature te schryven/ ende te gebzupken/ dat is/ de i so wel booz eene i, als de a booz eene a, de e booz eene e, de o booz eene o, de u booz eene u, ofte enige andere letter booz sulke alsze is/ te doen verstrecken/ ende de y eene dobbel i te doen geliden/ schryvende gi/ hi/ si/ wi/ bi/ twifelen/ ider/ idelheid/ arbeit/ spn/ myn/ dyn/ schyn/ pyn/ etc. naer t boozschryft van verschepde oude bzucken/ hoewel nochte eenparig/ nochte oheral: also dese letters innumers geen meer bastaerd en sijn als de andere: ten ware ik behonden hadde/ dat de luyden sich boozds aen een stroo stoten; ende dat de quaede gewoontē/ ende veroude misbzupken sulke ongetemde ende ongetoemde deesten sijn/ datze niet gebzupdelid/ nochte bereben en willen wesen. Frangas n. citius quam corrigas quae in pravum induruerunt, seyd Quintilianus in sijn 1. Boek, in het 111. Kap:

Op kond in't oud mis- byzup/ en lang verloop der saken
 Er alles sturken slaen/ als 't quaede beter maken.

Ende daer op het gemeyne Spreek-woord bedacht/ en betracht hadde:

Ne contra suminis i&um.

Er roeft niet tegens stroom/ en bloed:
 'T is p'de moeyte wat gy doet.

Ende den raed van Horatius in Arte Poetica geschryft/ ende gebolg hadde:

Despero tractata nitescere posse, relinquo,

Dat niet wil gaen/
Dat laet ik staen.

So laet ik hier van den kloot-lopen/ niet wilstende eene bysondere spellinge op mijne eyge hand hebben / nochte nieuwicheyd inboeren/ tot der tijd toe / dat veel-licht van de geleerden iets eendzagtelyk in dese sake mogte voorgenomen/ ende gedaen worden. Etenwel niet in twilbe/ nochte sonder bepalinge/ onderscheyd/ ofte reden: want ik soude gaerne alles sonder ontsien/ ende met volle sekerheyd schryven/ ende vast gaen/ ende eenen eenparigen wysen voet voozt stibberen grijpen/ ende mij van alle twyseligen geheel ontkwarren: en dat/so ik veel-licht mijn doen anderen niet en konde doen bevallen / mij selven ten minsten mogte voldoen/ ende in desen dienen. Ik hebbe van gesepd dat wy eene dobbelē hebben/van satzoen als de Griekische Gamma, γ: ik hebber ten tweeden by beueerd/ dat sy inder daed eene dobbelē/ ende geene enkele i en is: doch dat sy ondertuschen allerwegen van alle man tot eene enkele i mis-geupht word: ja hebber dat by bevonden/ dat/ daerse te rechte vooz eene dobbelē gebruyht word/ ook vooz eene enkele/ berispens geuise/ gelesen word: waer ober ik ontfie/ datse sommige heel ende al uyt hunne werken hebben utgenomsterd: so sy dan noch ook in de schryf-konste daer vooz is aengenomen: Maer het is al te mager om het maekzel van eene letter te kimbelen/ ende strjdt te boeren. Daer is ook noch dit ander satzoen ij, dat van allen daer vooz aengenomen is/ daer veel-licht niet reden veel meer konde tegen gesepd worden / indien het de ygne waerd waer/ ende staende gehouden/ ofte ten minsten met goeden grond/ ende rekt geuyseld/ ofzē niet liever eene klinker i, ende nie-klinker j en behore te geliden/ die in geene eene zilbe te gelijk en komen staen / of de je moeste voozgaen / ende niet volgen: maer wel in twee zilben/ de eene met de i befloten/ ende de andere met de j begonnen. Konde daerom beter en billiker (mijns oordeels) gebruyht worden in alle die woorden/ in de welke de i vooz eene klinker geseeld word in twee verscheyde zilben/ in de welke van de i by ons also word uytgesproken/ als ofze in de volgende zilbe wederom op een nieu werde op-genomen: als pyjeel/ byolette/ pyjonier / byj/ byje/ alderles/ alderleije/ byen/ dijen/ kejen/ lejen/ mejen/ gebjen / ende diergelijke: ende konde dan ook also de y haere oude kragt / ende waerde behouden: ende de enkele i haere volkome plaetse bekleeden. Maer sal nu dat satzoen (ij) de dobbelē i verstrecken / wat reden hier waerom de selve met vele hangende staerte word befloten? men konde haer inmeris veel liever dese staerte af-houwen/ ende so dan dit maekzel (ii) vooz de dobbelē i gebruyken. Doch het schijnt dat sulx nu al te laet is/ende dat

dat het nu al ober-lang ober-al de plaetze beset ende ingenomen heeft/ dooz de byuckers ende letter-gieters (acht ik) in het besit gekomen. Do moeten wy dan nu ook van den nood eene vengje maken / als men seyd ; dewyle het toch als noch anders niet en wil wesen, 'Tis soch eben-beel wat satzoen eene letter heeft/ alze booz sulkr goet gehend/ ende ook bekend word : so laet ikze dan ook gansch gaerne in heure waerde / ende wesen blijven. Maer dit moet eben-wel ondertuschen vast gaen/dat wyse niet onder een en vermengen/ maer yder op heure plaetze onderschepden gebuyken. Ook moet het nodig geholg heylig ende onverbzekelyk gehouden worden/ als het welke eene bysondere natuerlyke epgenschap/ ende groote kragt/ ende aensten in onse tale heeft booz alle andere spraken.

Dewyle dan nu dit eerste maekzel maer eene enkele i sal mogen gelden / (ofte eene durige ende swaere klank-i, ofte eene anderhalve/ als andere spraken/ daer ik ook te vozen van gesproken hebbe) en dat tweede satzoen/ ij, de dobbele i sal moeten verstrecken, ende daerom ook om des geholgs wille ter plaetze gebuykt worden daer maer eene i word upt gesproken : als in het meerboud/ ende vrouwelijke gestachte/ der self-standige/ ende by-wozpighe naem-woorden/ booz-naem woorden/ werk woorden/ ende andere/ in pylen/ stylen/ ryke/ myne/ sijne/ liden/ etc. om tgevolg van pyl/ stjl/ ryk/ myn/ sijn/ liden/ stryd : so hebbe ik dan dese twee aldus onderschepden gebuyken willen : te weten/ dit tweede maekzel/ ij, dat booz de dobbele i word aengenomen/ daer wy twee ii moeten uptspreken : ofte daer het geholg vande dobbele i word aenge wesen : als mede inde woorden in de welke de i de klinkers ontmoet in verchepde zilben/ ende sp naer onse uptsprake merkelyk verdobbeld word : ende het andere eerste satzoen/ y, op alle andere plaetzen/ daer wy't ook wel/ ja beter (mijns bedunkens) met eene enkele i konden beschriken : daer ik dan ook geheel gelijck/ ende op eenen voet/ rond ende algemeen ga/ in alle onse ege Duptsche woorden van sulken grond/ sonder onderschepd. Want met wat reden sullen wy woorden van eenen aerb verchepden schijven/ ofte waerom sullen wy vider/ tiger/ viler/ rivter/ linie/ ende viergelijke/ aldus met eene enkele i meer spellen/ als de andere; ja nu ook met eene i, ende nu weer met eene y, als ik sie dat nu ende dan vast van veelen gedaen word in groeter onvastichepd/ ende ongestadighepd? Gewis men moetze al te samen ober eene hamme scherem. Werhalven een van bypde/ ofte wy moeten se al te mael met eene enkele i schijven/ het welke (mijns gevoelens) verre best waer : ofte en wil dat niet wesen/ ende willen die de oude sleure tot geben/so moeten men de y oberal inhullen/ ende plaetze maken. Maer also sommigen bylepn/ lgnie/ ende sulke meer/ booz upteheemsche mogten keuren/ ende daerom also de spellinge van hame grond-tale met recht volgen : so moet ik dit.

Van't gco
volg der
klinkeren,
ende eerst
van de i.
Onder-
scheyden
gebruyk
van y, en ij.

Hier eens seggen/ dat ik mij in dese sake/ tot eene bepalinge/ vooz die-
mael/ aen het oordeel van Kilianus gedanke te houden in sijn ver-
maerd ende loffelikh Dictionarium, waer in hy grooten blyt gedaen
heeft op de ondersoekinghe van den rijcken schat onser woord- en/ ende
derhalven die alle vooz de onse aennemen/ en als de onse spellen/ die hy
onder het getal der uptheemsche niet en rekend/ ende inde iijste onser
woozden alle eegentlike onse heeft opgetekend/ hoedanighe onder an-
deren alle dese vooz-gemelde sijn. Dat en sijn ook voozds-gerne up-
theemsche woozden/ die niet de uptheemsche enige gemeenschap heb-
ben: also de selve grond-woozden in verscheyde talen kunnen voozbal-
len. Kenrd hy dan noch veel licht enige weynige uptheemsche vooz de
onse/ ofte onse vooz uptheemsche/ dat en kan in eene volle see van
woozden niet veel maken/ ende daerom ook het verschiel dat hier soude
mogen vallen niet groot wesen/ nochte in den gemeynen regel sonder-
linge inbzuken doen/ ofte veranderinge veroorzaken: hoe wel dan noch
hier op ook met enen wel nader kan gelet worden.

Eventwel hebbe ik gansch beswaerlijk van mijn gemoed berkrif-
gen konnen dit oude misbzupk der y inde twe ende drie-klanken in te
rupinen/ende de enkele i tegeus alle reden/ ende den bescheyden aerd/
ende eegenschap der twe ende drie-klanken upt te monsteren: also die
inimers in sich selven vooz hunnen dobb-ten klank eene swaere en
lange zilbe maken (als men't daer op nemen soude) sonder datze daer
toe in't minste enige versterkinge van buypen dooz verdobb-linge der
letteren van doen hebben. Ende om de waerheyp te seggen/ is het niet
een nieu ende selbzaem verdichtzel/ dat sommige de i so angstig ende
beschroomd als eene halve letter maer upsprecken/ ende de i te iken
weet niet wat vooz eenen mierschen/ vissen/ bekrumpen/ onghoorde/
balschen/ mallen klank aendichten/ ja dien den kinder ook inde scholen
soeken in te planten/ die vande oudste Nederduytsche Duycken opent-
lijk woord wederproken/ inde welke de i doorgaens als eene vollage
letter plaetse grijpt: welke maniere ook van Pontus de Hueyter ge-
volgd/ ende gebuykt woord/ die op onse tale wel de albereerste (mijns
wetens) aldus goede acht genomen heeft. Maer ik ben vast mede op
de wagen/ so moet ik ook mede varen: ende delijle ik hebbe beginnen
te wanken/ so en kan ik het nu hier niet wederroepen. Dit ga dan noch
so verre als het voeten heeft in die ziften die op den twe ofte drie klank
rusten/ als leyden/ weyden: want het schijnt toch dat die de oorzake/
ende reden van dese quade gewoonte wesen moet: eben of de i so vol
niet en waer/ ende so vast niet en stond als eene andere letter: want op
haere magerheyp nytblugt te maken/ is mij al te mager om daer van
te spreken/ ende daer mede mijn mond ende den goeden tijt te verslij-
ten) maer het schijnt te gansch wijd buypen het spooz gehold/ dat
men de arme i ook kaszeerd/ ende de y over al indringt in die ziften die
op den

op den tweklank niet en blijven staen/ maer op enige andere volgende letter voozd rollen/als in gept/guvt/gerechtighepd. Ende (liebe) waer om de i daer meer afgeschafst/ als in den tweklank i: want gelijck de zilbe daer op haer niet en rust/ also ook hier niet. Doch ik en mag hier van geene woorzen meer maken: alleen so mogen alle verstandigen hier op eens met der tijd by gelegenhepd/ (so't hun gelieben sal) in ernst letten. Ondertuschen dewijle wy vast aen het toegeben sijn; maer euentuel gelijck ende haest gaen willen: so staet dan wederom daer op te letten/ dat wy desen tweklank in alle onse woorzen sonder onderscheyd also schrijven/ ende het eene niet met ei, ende het andere met ey, ofte het eene ende selbe niet alle hepd: gelijck ik nu dickwils gesepd hebbe.

Ende dit wil ik also vande gemeyne ende klepne letteren verstaen hebben/ daer wy dese twee gemelbe maekzels hebben: maer also wy in de Kapitaelen/ ofte voozd letteren slechts een sazoen vande Grieksche Y hebben/ so moet wy ons daer mede ober al behelpen.

Resteren noch de drie ofte meer-zilbige uptheemische Grieksche/ ende Latijnsche aengename woorzen daer de i plaetze heeft/ ende staet te bedenken/ horen't daer mede maken sal: want dewijle deselve naer den Griekschen accent, ofte klank-maet in de vooz-laetste zilbe kozt ofte lang woorzen uptgesproken/ ende wy geene getepkende klank i, naer de Grieksche wijse/en hebben / ende niet-te-min wel diende onderscheyd gemacht te wozden/ om den gemeynen man / die anders hier in licht konde komen te datten/ ende wy hier dan niet de riemen souden moeten roeyen die wy hebben/ende ons nu t onse i, ende ij behelpen/ ende daer mede dit onderscheyd aenwijzen: so konden wy de ij in die woorzen gebuyken die in de vooz-laetste zilbe naer den Griekschen klank-maet eene lange i hebben / die wy dan ook so niet eene ij uptsprecken/ also wy de letter i in de laetste zilbe naer den aerd van onse spzake in onse uptspzake schijnen wederom op te nemen/ ende te verdobbelen: als Philosophije/ Geometrije. Die wy daerentegens gewoon sijn kozt upt te bucken/ als de Grieksche/ akademie/ blaspemie/ tegens hurre uptspzake: ende de Latijnsche/ victorie/ glorie/ naer hurre uptspzake: die konden niet met eene enkele i schrijven: daer men dan ook de tweede i om de kozte zilbe so niet en voozd/ als wel in de andere. Gelijcken voert mogmen houden met de Bibelsche ege namen: ende volgens Elias/ Dishijas/ Tobias/ Jeremias/ ende andere/ aldus spellen: alsofe gemeynlijck lang gebuykt wozden. Daer de vrouwen-namen Athalia/ Lydia/ ende diergelijcke / wederom op dese wijse: om datze naer onse aengename gewoonte kozt willen klinken/ onaengesten datze de Grieksche accent, ofte klank-maet lang maekt: dewijle wy niet met de Grieken / maer met onse luyden spreken. So wozden ook Tobias/ Elias/ Lyfias/ Gorgias/ Athasia ofte las/ Anasia ofte las/ etc. niet selden kozt uptgesproken; daerentegens

woord *Maer* altijd lang gebuykt. Die nu beyde *ij* en *y* gebuykt sijn/ kondemen schryben naer datmense wil uptgeprooken hebben. In de twee zibige woorden daer men de klank maer niet ofte weyning hoort/ daer mogmen 't by de Griekische loca sonder accent, ende onse i laten blijben/ schryvende *Dion*: als mede in die zibben daer de i in de klank maer niet en komt / spellende *diaken* / *diakenje*. Dit is so maer mijn voorslag/ dien ik in de schale van het gesonde oordeel aller verstantigen geve te wegen: om te sien wat de tijd hier ook allenskens sal willen toe laten. Ondertuschen sal ik hier ook mijn bezigen stijl houden/ als ik in de uptheemische woorden begomen hebbe / ende de selve naer hume gewoonte / ende spellinge/ ende niet naer onse upspzake schryben/ om die van onse inlandsche/ ende eyge woorden/ als *boben*/ *te onderscheyden*. Onse luyden mogense middeler tijd in de Prosa, ofte vyze rede lesen als sy konnen/ ofte ook als sy willen: inden Rym sal't sich selven genoegzaam wijzen / daerse na de pijpen van de mate sullen moeten danzen. Dit en doe ik nu ook niet alleen ten opsien van onse *ij*, maer ook van onse *y*: dat is/ ik en schryf de uptheemische woorden/ in de welke de i vooz eene andere klinker komt in twee verscheyde zibben/ ende daer by naer onse spellinge de i weder opnemmen/ ende de *ij* gebuyken/ niet alleen met eene enkele i, naer hume wijze: als *diaken*/ *diakenje*: maer ook die woorden / in de welke de i in't eynde der zibben staet vooz eene me klinker / ende daer by naer onse vyse wijze de *y* besigen: als *bibel*/ *libel*/ *libzye*. Dat ik nu daerentegens *libzye* / ende niet *libzye* / gelijk ook *poesje* / etc. spelle / dat komt hier van / om dat by den uptgang van die woorden van elders niet en ontlenen / maer van ons selven hebben.

Dat ik van de i in de Latijnsche woorden/ in de vooz laetste zibbe hoort uptgeprooken/ geseyd hebbe/ dat heeft ook also plaetse in de onse/ die met gelijken hoort klank aldaer in die zibbe gebuykt worden/ die by daerom niet eene enkele i aldus moeten schryben: *berrie*/ *bestje*/ *spnis*/ *hastante*/ *matie*/ *olie*/ *tranie*/ ende andere: gelijk by in tegendeel die *fatzoen* der *dobbels* i, *ij*, gebuyken/ daer de upspzake lang halt/ naer den stijl der Grieken/ byt voozake dat in sulke gelegenheden de i ont de volgende klinker in de upspzake schijnt der *dobbels* te worden/ 't welke anders in de *hoorzibbe* so met en gescheed/ als meermaal sengeroert is: so spelle ik *galeje*/ *galerye*/ *valleye*/ *schalmeje* / ende *diergelijke*.

By hebben eyndelijck ook noch een maekel van twee enkele i, albus by *malkanderen* ii, in verscheyde zibben/ van alle best andere *fatzoenen* onderscheyden/ die van moet gebuykt worden / wanneer de eene zibbe met eene i eyndtyd/ ende de andere daer mede begint / als *kleitig*/ *bleitig*/ *bloetig*/ *leutig*/ *vytichtyd*/ *daetlinge*/ *vermoetinge*/ ende *diergelijke*. Dit waer nu ook wel weer mijn gevoelen: maer also ik overal

ii. y. yj.
ij. ij. y.

T A B L E R I C H T.

oer al eenen hoet moet houden/ so moet ik dan ook alster den twee-
klank/ ofte enige andere zilbe met eene i besloten/ met eene y schryven/
als klepig/ vlepig/ vyzichepd/ etc. Ende ofmen ook inde volgende zil-
be de i naer onse uytzake schijnt op te nemen/ ende de jc sich hier naer
de selbe tuschen de beyde i merkelyk ende tastelyk voegd/ ende in-
dzingt/ daerom wy ook wel klepyig/ ende vyzichepd/ etc. schryven kon-
den: so soude ik dan noch die onnobyge veelshyd der letter en vermijden:
Dan noch so soude ik om gemelde wederopneminghe der letter i inde
volgende zilbe/ kleijig/ vyzichepd/ etc. op de wyse van wyjel/ pyjonier/
etc. wel lieft spellen: ofte ten minsten kleijig ende klepig/ vyzichepd
ende vyzichepd/ sonder onderschepd. Maer de ij in de gemeyne spel-
linge kleijg/ vyzichepd/ dunkt my het rechte fatzoen niet te kunnen
wesen: om dat de staert- i de me- klinker. jc, ende niet de klinker i be-
tephend/ ende beduyd. Dit hebbe ick also vande enkele en dubbelle
i wel seggen willen tot merkelyk ende nodig onderschepd.

De verbobbellinghe van dese letter i hadde ons nu met de klinkeren Van't ge-
volg der
Klinkeren
e, en o, ende
der twee-
klanken ae,
ende ue.
e, ende o, ende de twee-klanken ae, ende ue, de markt wel kunnen ende
behozen te setten/ so wy de selve om der gewoonte ende des gebruyks
wille/ niet wat te ruym/ ende al te veel hadden moeten toegeven. Wy
willen dan slechts daer toe arbeiden/ dat wy met gemelde twee an-
dere klinkeren / ende twee twee-klanken te samen eenen gelijken hoet
mogen houden/ op dat wy minnermeer en behoeven om te sien/ nochte
te twyfel en/ maer altijd seker mogen gaen/ dat ik in de spellinge geheel
nodig achte. Ende also de minst beswaerde ende geletterde zilben met
recht de beste ende zierlykste te achten sijn: so willen wy onse bedenkin-
gen in dese spellinge daer na richten/ so veel als gevoeglyk doenlyk sal
wesen. Ende (liebe!) waer toe ook toch dese lastige verbobbellinghe der
klinkeren/ e, ende o, ofte onnobyge by-voegtinghe der letter e tot de a,
ende u, inde twee-klanken ae, ende ue, als men het met de enkele lette-
ren e, ende o, ende met a, ende u, sonder twee-klank/ ten hollen kan
beschicken? Ofte waer toe alle dese krabbellinghe / ende vrazbellinghe/
belenneringe / ende beswaringe van den druck/ als men't nooz- by
mag? Quod fieri potest per pauciora, frustra fit per plura.

**Det geen geschieden kan met minder eben goed/
Is reden/ datmen dat met meerder moeyte doet!**

Ik verbobbelle dan de gemelde klinkers e ende o, ende gebruyke
ook die twee-klanken ae, ende ue, in alle self-standige naem-woorzen
van't mannelijke geslachte / in't meer-boud/ om't gevolg van't een-
boud/ daer die klinkers dobbel/ ofte die twee-klanken gebonden woz-
den: als aelen/ stenen/ boomen/ bueren/ komende van't eeboud ael/
reen/ boom/ buer. Depuige woorzen uptegenomen/ die vande Grie-
ken

ken ende Latijnen tot ons oher-komen/die in't eenhoub met die dobbele klinkeren ee, ende oo, ofte met die twee klinkeren ac, ende ue, ingetrocken/ ofte slechts met eene klinker e, o, a, ende u uytgerechte woorden uytgesproken : als poert / ofte poete / propheet/ propheete/ paep/ pape / ende diergelijke/ die der meer mogen sijn : die van ook int meerhoub met enkele / ofte dobbele klinkeren/ met twee klinkeren / ofts anderszins/ naer beste den/ konnen geschreven worden : poeten ofte poeeten/ propheeten/ propheeten/ papen/ paepen. Onder welk varendel der uptneminge ik ook met-enen soude begriffen alle die woorden des mannelijken geslachts / die ook so wel verlangd / als verhozt gebuykt worden : als naem ofte name/ graef grabe/ heer here/ meefnehe/ soon sone/ per soon persone/ ende diergelijke.

Alle de by-woyfige naem-woorden verdobbelen die klinkers/ ofte houden die twee klinkeren in het meerhoub / ende hrouwelyke geslachte/ van gelijken/ ende op de selve wyse/ ende op den selven grond/ ende om de selve reden/ om datze in het eenhoub/ en mannelijke geslachte/ met verdobbelde klinkers/ ofte twee klinkeren worden uytgesproken : als swaer swaere/ teer teere/ hoog hogge/ suer suere.

De vooz-naem-woorden moeten ook op dese leeste schoeffen/ ende naer desen regel gericht worden : haer haere : gelijk mijn myne/ dijn dijne/ sijn sijne.

Daer in alle de self-standige naem-woorden van't hrouwelyke geslachte soude ik die verdobbelinge/ ende twee klinkeren na-laten / ende den byuck van dese bewaringe ontlasten: so om de geslachten te onderscheyden/ als ook beozamenlijk/ om dat die woorden eppentlijker ende ziere lijker in't eenhoub meer-zilbig worden uytgesproken/ ende daerom dese verdobbelinge der klinkeren/ ofte twee klinkeren/ niet en schijnen so nodig van doen te hebben : als mage/ ere/ schole/ hure : of men ook schoon maeg/ eer/ school/ huer kan seggen ; ja wy Hollanders liever also ingetrocken spreken : ende daer van ook de twee woorden maeg-dyank/ eer-sucht/ school-dienst / huer-hups gemaeckt worden : want almen die woorden ingetrocken ende een-zilbig wil gebuyken/ so brengense die dobbele klinkers / ofte twee klinkeren merkelyk ende uytspakelijck vooz sich/ datze twee-zilbig uytgetrocken / ende eppentlijck ende beschepden uytgesproken/ niet en doen.

Gelijk oozdeel ende gebuyk sij vande uytgerechte woorden/ die hepde van't hrouwelyke ende geenderleije geslachte sijn: als oge/ oze/ boze/ spoze/ strale/ ende andere.

* Deriva-
siva.

In alle de afkomstige woorden van alle de geslachten soude ik ook desen voet houden/ ende de verdobbelingen/ ende de twee klinkeren afschaffen: als eenpartig/ entig/ noodzakelijck/ breselijck/ smertig/ nobdig/ bodelijck/ geburig/ geburig/ ende diergelijke : want wy en leren de

† Primation

† nam ofte grond-woorden uyt de afkomstige niet/ maer recht anders.

In de

T A B E L L E B E R I C H T :

In de dobbel- / ofte twe-woorden/ soude ik ook desen gang gaen :
 ka-dijk / se-man / stro-halm.

In alle de werk-woorden soude ik ook desen regel volgen / schry-
 vende: gaven / leren / loopen / buren : also top in den eersten persoon
 hande * verkonidigende ofte aenwysende maniere niet alleen en seggē / * *Modus In-*
 ik gaep / leere / loope / buere : maer ook ik gaep / leere / loope / buere. Alleen *dicarius.*
 den tweeden persoon van het meerboud / in verscheyde † manieren / en † *Modi,*
 tijden upgenomen / daer enig gebolg aen vast is: gyp spaert gyp spaeret / *Tempora,*
 gyp eert gyp eeret / gyp loopt gyp isoopt / gyp buert gyp bueret. Daer de r
 voozvals die in u komt te heranderen / soude ik die herdobbelinge so
 nodig niet achten : om dat het gebolg toch evenwel dooz die herande-
 ringe verbysterd word : gyp geeft gyp geuet / gyp gaest / ofte gaest / gyp
 gabet.

In de deel-nemende woorden soude ik van gelijken doen : spellen-
 de / begraven / gegeven / gestoten / etc.

De † werk-stammige woorden soude ik ook in dese hoorn gieten: † *Verbalis*
 als vermaninge / beleninge / beloninge / besuringe : item / gayer / bze-
 ker / loyer / hurer / ende viergelijke.

So moeten ook alle self-standsige woorden / van alle de byte ge-
 slachten / daer geen gebolg en is / ongetwyseld aldus met enkele klink-
 hers spellē / gelijk dat sich selven genoegzaam wyss / ende sulck sonder
 seggen dooz moet gaen : als vader / banter / water / beker / keten / senijn /
 hozen / boter / koezen / kuweel / rumoer / etc.

Het vooz-naem-woord (dese) schryff ik ook op dese wyse : dewyl
 het tot alle de geslachten behoort : waer vooz ook het ingetrockene en
 verkozte woord (dees) in den rijm kan gebuykt worden : gelijk ook
 ons vooz onse.

Ten kosten alle woorden van alle * deelen van esne rede die buy- * *Partes Co-*
 ten het gebolg sijn kormen hier naer gericht worden. *rasiones*

Die hier nu vooz de e, ende o, in sommige woorden / pleeten wil-
 len / waer van hier boven in de e geseyd is / ende hier na in de o sal ge-
 sproken worden / die wyse ik daer dienen : ende late hun gansch gaerne
 toe hunne upt-sprake upt te byucken : hoe wel de dobbel- ofte bzeede
 letter ee, ende oo, (als sommige spreken) hier geene plaetze en behoort
 de te hebben / maer enig ander makzel daer van onderscheyden : also
 de dobbel- klinkers hier niet van node en sijn / ende sp ook eenen an-
 deren klinker van middel-matige upt-sprake tuschen de enkele en dok-
 beke klinkers willen upt-gebeeld hebben : gelijk ik ook in de letter e
 verhaeld hebbe. So en kan ik hun dan ook alhier met mijne spellin-
 ge niet dienen : want besalben dat de bzeede ofte dobbel- letters / vol-
 gens mijnen bassen ende eenparigen grond / ende boert / obertollig sijn /
 so en sijn sp ook daer mede niet geholpen. Ook soude ik gestadig moe-
 ten dubben / ende dutten ; ter wereld niet wetende waer ik naer hun
 geboude

Behoelen eene enkele / ende waer eene dobbel letter soude stellen /
ende schryven / Als dan best dat ik spelle: als ik sprekke / gelijk dat mees
als billijk is / ende dat ik mijne uytspzake slechts uytbeelde / latende
eenen anderen voor de sijne sien / ende sozghen.

Van't ge-
volg der
Meklink e-
sen.

Hier waer nude plaetse wel by dese gelegenheyt van het gebolg
der me-klinkeren ook een weynig te spreken / indien ik mij voorzogeno-
men hadde so zreed te gaen. Evenwel met een woord.

De verdobbellinge der me-klinkeren op het eynde des eenbouds/
naer de Doogduytsche maniere / om het meervoud aen te wijsen / met
beswaringhe van den druk / in zyeender gestalte / en soude ik tegen-
woozdig met konnen pzyfen: also wy die letter geenzins en konnen uyt
spreken / ende ook met weynige regelen in't gebolg wel kan versien
wozden. Meynd dan noch yemand den zyeendelingen daer mede te
konnen dienen / dat mag ik seer gaerns lyden / ende kan hem sulck het
wel ten goeden houden.

Maer de enkele gebolg letter des meervouds / op't eynde des een-
bouds / achte ik geheel noodzakelyk / ende en kan niet sien / hoemen
anders kan oorzaken / als wy de reden plaetse willen geben. So
schryf ik hoofd / hoofden / tand / tanden / mond / monden / heplig / heplige /
ende niet hooft / tant / mont / heplich / ende diergelijke / ober al daer enig
gebolg aen vast is: alleen de uytheemische eyge namen eygentlyk uyt-
genomen / als Job / Jakob / ende andere: latende ondertuschen de onse /
als Arnout / Arent / Warent / Ebert / Lubbert / Geert ruyt / Wacstelt /
ook wy albus te schryven: om dat het gebolg hier niet zreed en gaet /
ende selden voozhalt: hoewel de d om des gebolgs wille van't meer-
voud alster de eygentlyke letter is: gelijk ook de p in Jop / ende Ja-
kop / welke spellinge ik ook geenzins en wil verwerten.

Praterium
Imperfectum.

So schryf ik ook inde werk-woozden den derden persoon in't een-
boudig getal vande verkonidgende maniere met eens d, om't gebolg
van den eersten persoon in den onvolmaecten tyd / in die woozden die
dat gebolg hebben: als by leerd / ik leerde. Maer den tweeden per-
soon spelle ik ofte met eene t, ende dat ofte om't gebolg vanden tweeden
persoon in't heeboudig getal: gy stoot / gy stootet: ofte als de t wel
eygentlyk geen gebolg en beduyd / maer slechts in beyde getallen op't
eynde blijft / woozdende het meervoud ghemackt met byhoeginge van
eene e vooz de t: gy leert / gy leeret: ofte ook met eene d, om't gebolg
naer den aerb der woozden: gy ar beyd / gy ar beydet.

De beeknemende woozden volgen ook dese regel des gebolgs: be-
minde / beminde.

Ende of schoon de d swaerder ende doffer luyd als de t, ende daer om
de rechte uytspzake so wel niet en schijnt te treffen: so kan dat immer
met eenen gemeynen regel lieber geholpen wozden / te weten / dat de d
in't eynde der zilben klinkt als eene t, (het welke de Franzosen ook so
doen) dan

T A B E L - B E R I C H T :

doen) dan dat wy dit nodig en merkelyk gebolg verachtende/ de byzembelingen verbijsteren/ 'gesicht verdwelmen/ ende het papier tegens dit gebolg met ontallijke regelen overtollig bekladden. Waer in ons ook niet en behoort te verhinderen/ nocht op te houden/ dat enige woorzen in d'eyndigende also ook moeten uytgesproken wordens: also die gansch weynig sijn. Ist ook niet wel haest ende met een half oog te sien hoe de d'klinken moet/ ende ofze maer slechts om't gebolg daer staet/ ofte ook om de uytspzake? ja hoe nodig op dit gebolg diens gelet te worden betonen veele die sulke woorzen met de schryben/ de d'om't gebolg/ ende de r om den soeten ende lichten klank gebuyfende: maer (liebe!) als wy door eenen gemeynen vasten regel/ de d den klank van de r in't eynde der zilben verlenen/ als gesepd is/ wat behoeven wy hier dan met die onnodige r noch om te slepen/ ende het gesicht te belemmeren/ ende den byzich te bewarend? Waer de g heeft in't eynde der zilben het selfde geluyd met ch: waerom hier dan noch het gebolg geene plaetze gmaekt?

Wat haet mij haer s of bzil/
Als ik nietsien en wil?

Ja dese gebolg letter maekt d'ichwils een heel ander woorz ende van eenen gansch verscheyden sin: als wand/ een muer/ ende want/ een handchoen; rat/ een dier/ ende rad een wisaen eenen wagen; bloot/ naekt/ ende blood ofte blode/ beschysomd: so onderscheyde ook de naem-woorzen hoer boeten/ hout houten/ van de werkwoorzen voeb boeden/ houd houden/ ende diergelijke.

Wat noch meer is de naemstammige woorzen in heyd eyndigende. dwingen ons genoegzaemt ot dese spellinge/ als naerstighhepd/ dooz-^{*Deno} ^{nativa.} sichtighepd: want so wy de voozlaetste zilbe met ch op't eynde tegens het klaer gebolg minners spellen willen/ so moeten wy twee h by mal- kanderen schryben: also de laetste zilbe daer mede ook moet beginnen/ als naerstichhepd/ voozlichtichhepd/ het welcke noyt gesten en is. Hier tegens te willen seggen dat gemelde woorzen niet in heyd, maer in eyd uytgaen/ is (onder verbeteringe) maer eene ydele bemanteling van eene overtuygde dwaalinge/ ende een tastelijke misflag: want so mostmen dan goedepd/ sterkepd/ wijsepd spellen. Dit geeft ons met enen merkelyk te sien/ dat wy ook in alle de uytgerechte naem-stammige woorzen in heyd uytgaende/ de voozlaetste zilbe met eene g behoorzen te eyndigen/ ook daer geen gebolg van de g aen vast is: als rechtighhepd/ dollighhepd/ sloffighhepd/ ende diergelijke: want rechticheyden speld geen rechtighhepd/ maer rechticheyde: ende en kan daerom de rechte spellinge ende uytspzake/ die hier vereyscht word/ niet voldoen. Doch ik en wil ebenwel ditmael so scherp niet seplen/

maer om't onderschepd des gebolgs wille de oude stuur hier ook noch
wat houden/ende volgen. Want ik neme mij tegenwoordig maer voor
het nodigste ober al te veranderen/ ende het andere slechts aen te wij-
sen/ ende anderen in bedenkinge te geven.

b.

Wij hebben eene tweberleje o kan verschepde uyt-sprake: als stork
bock: for/ bot: hol/ vol: wolk/ wolk: golf/ wolf: foggen/ woorgen: dat
so seker/ ende bekend is/ dat wy ook sien/ dat eenderlijg woord door de
verschepde o eene verschepde uyt-sprake/ ende ysondere betepkenisse
ontfangt: als een dol/ de scheeps-debick/ daer de riem tegens geroejd
wozd/ ende dol/ uytzinnig: so iser ook een dobbelen met taetlingen/
ende dubbelen: een jock ofte boerte/ ende jock ofte juck der beesten/
bol een kloot/ ende bol bet/ ende diergelijke. Hier hadden wy nu wel
eene Nederlandtschen Kadmus van doen / (die ik niet en durf wozen)
die ons eene nieuwe letter mogte smeden: op dat wy onse woorden
onderschepden mogten schryven: want de letters sijn gevonden om het
geluyd onser sprake te bewaren, ende als geleende panden den leser getrou-
welijk voorogen te stellen dat heur bevolen is, seyd Fabius Quintilianus
in sijn 1 Boek in het x i r. Kap. Ego nisi quod consuetudo obinuerit, sic
scribendum quicquid iudico, quomodo sonat. Hic n. est usus literarum ut
custodiant uocem, et velut depositum reddant legitimum. Itaque id expri-
mere debent quod dicturi sumus. Hoe wel de penne ober al de tonge so
nau juist niet en kan volgen/ ende uytzucken: maer de gewoonte /
ende het gebzupk moeten ons ook wat leren. Doch niettemin moe-
ten wy met de spellinge so na aen de uyt-sprake komen als wy konnen.

do.

Hier van daen achte ik ook het onderschepd in de dobbele o geko-
men te wesen/ die sommige/ niet sonder reden/ verschepden uyt spre-
ken/ hoe wel wy dat alhier te Haerlem (wijns wetens) wederomme
niet en doen: als hoop een stapel/ een hoop (ofte hope) verwachtinge:
kool warmoes/ende een kool huers: nood swartschepd/ende een noot/
een bzicht:ende meer andere: waer toe sommige de Griekische Ome-
ga o gebzupken wilsen/ die by hen eene anderhalbe o sal uytleveren/
ende die woorden uyt-bzucken die van den rechten klank der o meest
af-wijken/ ende wat smeltende ende lijnende woorden uytgesproken.

du, oc.

Wepne van gelijken dat de haperinge / ende twyfelachtighepd in
den twe-klank ou mede van hier ontfaet: alsoder insonderhepd twe-
berleje zooorten van woorden sijn die wy hier mede met eenen ver-
schepden klank uytzengen: so seggen wy het doud/ ende hy doud: hy
schoud ofte siet/ ende schoud ofte mijs/ ende diergelijke: want de eer-
ste zoozte met au op sijn Vlaemsch uyt te spreken/ dauwen/ schauwen/
dunkt mij het rechte geluyd geenzins te treffen: also wy die zilbe niet
met a, maer met o merkelyk uytzengen. Wanneer wy de onder-
schepdene o sullen gebonden/ ende in't werk gesteld hebben/ so sullen
wy ook in desen twe-klank geholpen wesen. Daer schijnt ook noch

eene derde

eene derde uyt-ſpraak van deſen twee-klank ou te koſſien weſen in bouk/ kouk/ ſouken/ blouken/ welke ſpellinge haſt veele geleerden volgen/ ja dapper drijven: ſo dat wy dus doende dzederleſſe maniere van uyt ſpraak van deſen twee-klank ſouden moeten hebben/ als b.e. by ſchoud ſijne bouken om de ſtronge koude/ Devirat libros intenti frigoris ergo. Wat wy aenlangd/ ik en begere wel deſe ſpellinge niet te verwerpen/ ſo om 't aenſien dat gemelde geleerden by mij hebben/ als ook wel inſonderſhepd/ om dat die ſake mij ſo vreemd niet en ſchijnt te weſen/ ende ſijne bedenkinge billijk behoord te hebben: dewijle deſe twee-klank ou alſo naer de wiſſe der Grieken kan uytgeſproken worden/ gelijkertwijs van de Franzoſen/ ende ook onſe Wlamingen haſt geene andere uytſpraak van den ſelven en gebuyken: willende ook deſen twee-klank ou den mond wel wat nauwer toe-trecken/ die de ou wijder ſchijnt te openen: ſo dat wy op deſe ſake wat nader ende grondiger lettende/ tuſſchen deſe twee-klanken wel enig onderſcheyd kunnen vernemen. Maer ewentwel dewijle het ganſch gering is/ ende wy ſo onderſcheyden/ als mooglijk is/ behozen te ſpellen/ ſo ſoude ik in alle diergelijke woorden den twee-klank ou liever gebuyken-want daer wy de vrojge haperinge met eene verſcheyde o kunnen helpen/ ſo en ſie ik hier geenen raed met deſe derde uytſpraak/ ofte wy moſten noch eene derde o verbiſchten/ ofte ook eene nieuwe u ſmeden. Ook ſtaen haſt gemelde geleerden bekend/ datter verſcheyde woorden ſijn/ de welke die tweederleſſe uytſpraak/ ende ſpellinge kunnen lijden/ ende daarom ſo wel met ou, als met oo kunnen geſcheyden worden. Doet hier ook met-namen by/ dat de ou maer van eenderleſſe ſekere uytſpraak is/ ende de oo van verſcheyde/ die daerom lichtelijk tegens de rechte uyt-ſpraak konde verdraeyd worden: ſo dat de vreemdelingen inſonderſhepd dickwils door deſe ſpellinge konden verbiſterd worden/ niet wetende/ of ſp goud ofte goed/ ſont ofte ſoet/ hebben te leſen/ ende uyt te ſpreken: gelijk ook Pontus de Heuyter die woorden al eens ſpeld. Geve daerom allen verſtandigen ende goedwilligen minnelijk te bedenken/ of het hierom niet beter en ſij/ ons aen de ou te houden/ die ja ſumers die uytſpraak kan bereyken/ ende ſulke haperinge/ ende herwarringe niet en is onderwoopen. Men en kan ook op de ou geene pleyt ſoeken om de oude ende nieuwe uyt-ſpraak der Latijnen/ die ons niet aen en gaet: want ſo kondemen dan ook op den twee-klank ou uytblugt maken om de Franſche uytſpraak wille: ende op andere dingen meer. Maer die ſpraken en raken ons niet: ſo en lijmen wy ook onſe tale niet/ maer ſpreken alleſt rond uyt den mond/ ende ſo als de letters leggen.

De twee-klank ou komt hier mede op deſen ſelven grond der verſcheyde uytſpraak der letter o met recht in bedenkinge/ ende meyne datmen de ſelbe albus billijk mag ſchrijven/ opt/ nopt/ moij/ ende de o

oy;

Niet en behoeft te verbobbelen / oopt/ noopt/ moog/ gebuykende de
recht ende harde o. die in volk/ holk/ tolk/ ende diergelijke woorden
plaetse heeft : gelijk men dan ook so altijd met goede reden heeft ge-
schreven.

Vande
grooten en
Kapitaelen
ofte Hoofd-
letteren

Dit moet ik ook noch van de spellinge seggen / dat de groote Ka-
pitaale / ofte hoofd-letters in onse tale gemeynlijk seer misbrypht
worden/ als men sehter pder woord daer mede begint : so men die toch
niet gebrypken en moeste dan inden aenbang van eene rede / ofte nieu-
wen sin : als mede inde egge namen van menschen/ beesten / steden/
bergen/ rypieren/ ende diergelijke : ofte ook om iets anders daer
mede upt te teykenen. Do is dat ook altijd so by de Grieken/ Latijn-
nen/ Franzojsen/ ende anderē/ als ook by ons van ouds gebrypkelijck
gewoest alle verzen met eene groote letter te beginnen/ om den signa
van de Prosa. ofte byjē reden te onderscheyden.

Vande Eu-
phoniaofte
soet-vloei-
jendheyd
ende goed-
geluyd.

Dit moet ik hier ook noch vande Euphonia. ofte Soetvloeiend-
heyd/ ende goed geluyd aenroeren/ eer ik vande spellinge scheyde/ dat
wy heele twee-woozden / ofte dobbel-woozden niet naer hunne grond-
letters/ maer naer den soeten klank uptsprekē / die wy daerom voozds
also niet en behoeven/ nochte en behozen te spellen; hoe wel met onder-
scheyd : also de spellinge aldus de samenvoeginge/ ende den grond der
zilben dickwils grondig soude omkeren/ het welke wy (onder verbe-
teringe) op't hoogste moeten mijden/ daer het niet te lyden en is. b. e.
so seggen wy: mette/ metten/ metter/ mettē/ dattet/ wattet/ datter/
watter/ mender/ hebber/ iszer/ ikker/ hjer/ ende die gelijke/ vooz
met de/ met den/ met der/ met het/ dat het/ wat het/ dat daer/ wat
daer/ men daer/ heb daer/ is daer/ ik daer/ hy daer : alwaer wy dit dan
wel behinden/ ja merkelijck gevoelen/ dat de d. ofte h achter de : in twee
verscheyde zilben gesteld/ inde uptsprake in eene : komen te verande-
ren in mette/ metten/ metter/ mettē/ dattet/ wattet : ja de d met de a
in alle de andere exempelē ganstij ende gaer te versmelten : het welke
wy de soetvloeiendheyd billijck moeten geben : maer wy en moeten
daerom/ om de vooz verhaelde reden sulke spellinge stuyck overal niet
goed kennen/ ende intruypen. Segge oersulck dit alhier van dese
spellinge der soetvloeiendheyd met onderscheyd : dat de spellinge de
uptsprake wel volgen ende upt-trycken mag in alle oprichte en waere
twe-woozden / die upt twee naem-woozden / werk-woozden / ofte
andere deelen van eene rede genomen/ ende te samen gevoegd wozen/
naer de wijse/ ende nature der twee-woozden / die veeltijds tot veran-
deringe der letteren/ in hun begin sonderlinge genegen sijn : ende dat
ik dan ook volgens gene waerheyd en soude maken/ datter/ watter/
mender/ hebber/ iszer/ ikker/ hjer : ofte met dit teyken der twee-
woozden/ heb-er/ is-er/ ik-er/ hy-er/ ende niet met het teyken der
uptyjtinge inde enkele woozden/ heb'er/ is'er/ ik'er/ hy'er/ te spellen:
maer in

T A B E L L E - B E R I C H T.

maer in de, ende het, die maer ledekens der naem-woozden/ ende der
 halben geen deel van eene rede sijn/ ende dies ook geen deel van een
 twee-woozd konnen woozden/ soode ik dese spellinge berwerpen/ ende
 niet mette/ metten/ metter/ mettet/ dattet/ watter/ maer met de/ met
 den/ met der/ met het/ dat het/ wat het/ etc. naer de grondlettere
 schryven.

Dese soet-bloeyendheyt in't verkozte/ ende uytgebete by-woozd
 daer/ in datter/ watter/ mender/ etc. hoor dat daer/ wat daer/ men
 daer/ schijnt al by niet wepnig het oud gebryuk vanden vollen twee-
 klank ac te bevestigen: also wy niet en spzeken dattar/ watter/ men-
 dar/ etc. maer datter/ watter/ mender: dat ik dan so maer niet eenen
 binger aenwijse/ ende met een woozd in't hoor by passeren aemoere/
 ende allen verstandigen geve nader te bedenken. Waer by ik ook die
 niet-enen by dese gelegenheyt moet seggen/dat de ingetrocke woozden
 versma'en/ belae'n/ vera'en/ hoor versmaden/ beladen/ beraden/ ende
 dier gelijke/ het selve van gelijken doen.

Opbelijk moet ik ook noch een woozd ofte twee vande sake en spza
 ke selber spzeken/en dat seches ober enige wepnige bedenkingen. En
 of mij hier schoon het oud ende gemeyn Spreek woord wel bekend is/
 Sentiendum cum doctis, loquendum cum vulgo :

Enge Taal
 bedenkings
 ge.

Gehoelt met hun die't hooft om wetenschappen byken :
 Waer boegt uhu spzaek en taal naer dat de lipden spzeken :

Waermede Horatius in arte Poetica s vereenstend :

Multa renascentur quæ jam cecidere, cadentque,
 Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus :
 Quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi.

De spzaek die valt/ en rijst/ de spzaek die komt/ en gaat/
 En hangt heel aen't gebryuk/ in wiens gewels sy staet:

So houde ik het nochtans hoor sene groote volmachtheyt ende
 steraed van eene tale/ dat haere woozden wel onderscheyden woozden.
 Verhalben behozen wy ook in de onse daer toe te ar beyden/ de welke
 hier in hoor gene en behoefd te wijken. Wepne daerom dat wy so aen
 'gemeyne gebryuk niet en behoorden gebonden te wesen/ dat ons dat
 geheel ende al een regel/ ende byspel van onse tonge sij. Ik beken
 wel met Fabius in het x. Kap. van sijn 1. Boek, dat de gewoonte de se-
 kerste leermeesterze van't spzeken is: ende datmen de tale moet ge-
 bryuken als de gemeyne munte. Consuetudo (inquit) certissima loquen-
 di magistra: utendumque planè sermons, ut nummo, cui publica forma
 est. Ende

est. Ende in het x i i. Kap. dat het schieft belachelijk is/liebet eene tale te verkiezen die de luyden gesproken hebben/dan diese spreken: ende dat de oude gewoonte van spreken de oude tale is. Fuerit penè ridiculum, inquit, male sermonem, quo loquuti sunt homines, quam quo loquuntur. Et sanè quid est aliud verus sermo, quam verus loquenti consuetudo? Waer ik houde ook ganschelijc niet hem/dat hier een wacker oordeel versocht word. Omnia tamen hæc exigunt acre iudicium. Lib. i. Cap. x. Ende dat de ober-een-stemminge der geleerden de rechte gewoonte van spreken is. Ergò consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum: sicut vivendi consensum bonorum. Lib. i. Cap. x i i. So en is dan de gewoonte van den gemeynen man niet enkelijk het richt-snoer van de sprake / nochte hun mond de schat-kamer van de supberhepd der selve: maer by de geleerden is het beste ende sekerste oordeel: so bezopen die ook op de tale vlijtigh te merken / ende de selve supberst ende beschepdens te spreken.

Dij, dijn, o.
uyv, du, gy.

Ende so wenschte ik wel/ dat de woordkens dij, ende dijn, in heur oud gebzuyk mogten hersteld worden / ende dat wy dij, ende u, dijn, ende uyv, onderschepden gebzuykten: want dij, ende dijn, spreken van zenen/ u, ende uyv, van beelen. V, ende uyv, schryff ik ook onderschepden: want u siet op de personen/ ende uyv op hun best: het is u goed/ dat is yozofijtelijk/vobis bonum est: het is uw goed/dat is/het sijn uwe goederen/ vestra bona sunt. Het afgeslete ende uytgediende du wil ik gaerne buyten het gebzuyk laten blijven / om de hardichepd des gevolgs wille die het in de by-gevoegde werk-woozden veroorzaekt: uytgenomen dat wy het sonder gemelde by-gevoegde werk-woozden met enige naem-woozden in't guade genomen zomblijen loffelijk gebzuyken konden: als du bengel/ du hoof-wicht/ du verrader / du berlepder/ etc. Hier booz hebben wy gy aengenomen: het welke of het schoon in't meerboud ook gy heeft / so wozen nochtrans booz de selfstandige namen/ ofte werk-woozden / daer dat woozdeken by gesteld word/ de getalen genodeg onderschepden. Wil dan noch iemand in't meerboud gy lieden/ ofte gy luyden; ofte ook gy ly/ ofte gy luy/ naer de oude wyse/ om de hoethepd/ seggen/ dat kan ik ook heel wel lijen.

Hem, hen,
hun, haer,
heur: sijn,
hun, haer,
heur.

Ik make ook onderschepd tuschen hem, ende hen, ende hun; ende hun, haer, ende heur van eenen man in't eenboud/hen, ende hun in't meerboud: haer van eene vrouwe/ heur van beele uyt-gesproken. Ook is hen het gebal de aen-klager/ hun de geber/ende ofnemer/in't meerboud/ van't mannelijke geslachte. Gelijk onderschepd moeder waer-ge nommen wozen in de * besittende booz-namen sijn sijne, hun hunne, haer haere, heur, heure: so word van eenen man gesepd: het is sijn vader/ sijne moeder: van beelen/ hun vader/ hunne moeder: van eene vrouwe/ haer vader/ haere moeder: van beele/ heur vader/ heurre moeder. De naem-woozden van het mannelijke/ ofte vrouwelijke geslachte.

* Pronomi-
naposessiva

T A B L - B E R I C H T .

geflachte volgen ook de mannen/ ofte vrouwen: so seggen wy: de Hond loopt na sijne staert om: de leeuwden loeren in hunne holen: de sonne strekt met haere stralen: de koeyen scheren het gras met heure tanden. Ebenwel blift het begaefde/ ende beklagde gebal van hy hem/ ende van sy haer / in't eenboud / ende heur in't meerboud niet onderschepden: maer men kan upt den sin/ ende by-gaende woorden de gevallen lichtelijck onderkennen.

De * aengeheerhte vooz-naem se is ook van seer gemeen/ ende liefelijck/ ende loffelijck gebzupk in onse spzake/ inden noemer/ ende aenklager/ des eenbouds/ van't mannelijcke ende vrouwelijcke geflachte; ende des meerbouds / van alle dize de geflachten: ende word dan gesteld in de plaetze van hy/ sy/ hem/ ende haer/ in't eenboud: ende vooz sy/ hen/ ende heur/ in't meerboud. v. e. In't eenboud van't mannelijcke geflachte/ in den noemer/ de hiez/ isze besteld: in den aenklager/ ik hebse besteld/ in plaetze van is hy besteld: ik hebbe hem besteld: doch dit en valt in de mannelijcke woorden altyd niet vooz. In't vrouwelijcke geflachte/ in den noemer/ hoe komtze daer: inden aenklager/ ik hebse gehaeld/ vooz/ hoe komt sy daer: ik hebbe haer gehaeld: dit heeft int vrouwelijcke ober al plaetze. In't meerboud van alle de dize geflachten/ inden noemer/ se sijn daer/ mannen/ vrouwen/ kinderen/ in den aenklager/ ik hebse gesien/ vooz sy sijn daer/ ik heb hen/ ofte heur gesien: dat goet ook doorgaens vast/ ende seker.

Het voozbeken sich behoord ook tot onse tale/ ende heeft sijn merkelijck ende nodig onderschepden gebzupk: so segge ik/ hy heeft sich dekeerd/ dat is/ sich selven; ofte hy heeft hem bekeerd/ dat is/ enen anderen.

So soude ik mede vooz goed achten/ dat wy alle woorden/ so veel als mooglijck is/ ende het gebzupk sal willen lijden/ mogten onderschepden uptspreken: als hanz coma, haer illa: hepz exercitus, heer dominus: mepz lacus, meer plus: hepz aper, heer verres: end anas, ende er, epnde finis: hier quatuor, huer/ ofte vupz ignis: hert cor, hart cervus, hard durum: ende diergelijcke: sonder nochtans de Doeten ofte Rijmers hier aen te binden/ als het anders inden rijm te pas komt.

Wese woorden worden ook onderschepden gebzupkt.

Rede, reden/ oratio, betephend een verhael: reden, rebenen/ ratio, een bewijs.

Doc, cum, is een bywoord/ ende beduyd als: doe Augustus Roomsche Keeser was/ is Christus gebozen: doen, facere, is een werk-woord/ ik sal dat doen.

Doch, sed, geeft reden in't verholg van eene rede / ende is so veel als maer: het woord so wel gesepd/ doch ten gaet niet vast: toch, sodes, is een smeek-woord: doet het toch: ofte eene bebestinge: het is toch so als ik segge.

So.
Pronomen
affixum He-
by aorum mo-
re.

Sich.

Onder-
scheide
vvoorden.

Rede, redē.

Doc, doen

doch, toch

Of, ofte.
*Compositio
diſſimilium.

Of, ſi, betephend een geval : of dat ſo geſchiede : ofte eene wenschte
ge/ utinam : och of dat ſo geſchiede : ofte, vel, is een * ſchepdend koppel-
woord : ofte keper/ ofte niets.

Noch, noch
te.

Noch, adhu, beduyd een vervolg : hy woond noch te Daerlem/
nochte, neque, is een ſchepdend koppel-woord : daer is nochte trouwe/
nochte liefde langer inde wereld.

Niet, niets

Nier, non, loſhend de daed van eene ſake : ik en hebbe dat niet ont-
fangen : niets, nihil, de ſake ſelver : ik en hebbe niets ontfangen.

Oyt, hoyt
immerm.
nimmerm.

Oyt, ende hoyt, ſpreken vanden voorgehenden tijd : immermeer, ende
nimmermeer, vanden toekomenden.

Na, naer,

Na betephend tot/ ad : ga na hem : ofte achter/ poſt : hy volgt na
hem : naer ſecundum, iets daer men ſich naer ſchikt/ ofte iets naer
doet : doet naer mijnen raed : naer deſe/ ofte die wiſe.

Tegen, te-
gens, jegens,
bejegenen.

Tegen, obvium, beduyd eene ontmoetinge : hy komt mij tegen :
tegens, contra, betephend vijandschap : hy is tegens mij : jegens erga,
drukt vriendschap upt : hy is jegens mij wel gefind. Waer het
werk-woord bejegenen word beyde in't goede ende quade genomen.

Tot, te.

Tot, endte kanden wy ook meesten tijd wel onderſchepden gebuy-
ken/ tot, om eene beweginge na de plaetze/ te, om erne ruſte inde
plaetze upt te dzuken : of daer ſchoon manieren van ſpreken voorbal-
len die dat onderſchepd ſchijnen weg te nemen.

Leggen,
liggen.

Leggen ponere, ende liggen jacere, ſijn ook van verſchepde betepke-
niſſe/ ende gebuyk : ſo ſepamen/ iets aen ſijne p'laetze leggen/ ende op
ſijn bedde liggen.

Kennen,
konnen.

Kennen noſcere, ende konnen poſſe, ik ken/ ende ik kan/ ſijn van
ſeer grooten onderſchepd/ gelijk wy alle weſen : doch worden dickwils
onbedacht van den gemeynen man vermenſd.

Ende ſulke opmerkingen van onderſchepde woorden ſijnder meer.

Vande ge-
biedende
maniere
der vrek-
voorden.
*Modus im-
peratiuus.

Inde *gebiedende ofte biddende maniere der werk-woorden ſegge
ik in't eenvoud vanden tweden perſoon geeſt/ ofte liever geeſt/ neem
ofte neemt/ (ſommige ſeggen ook gebe/ neme) in't meervoud gebet/
nemet : ende niet geeſt ende neem/ alleen in't eenvoud/ ende geeſt ende
neemt/ in't meervoud : om oorſake dat wy het onderſchepd der getalen
alhter gelijk maken mogen met alle manieren in alle tijden : want ſo
ſeggen wy : gy geeſt/ gy gebet : gy gaſtofte gaect/ gy gabet : gy hebt/
gy hebbet gegeven : gy had gy habbet gegeven : gy ſult gy ſullet geven/
och ofte gy gaect ende gabet : op dat gy gaect en gabet : ende ſo woord
want den tweden perſoon in beyde getalen op eene wiſe upt te ſpre-
ken is eene faute (onder verbeteringe) waer dooz het onderſchepd der
getallen t'enemaect word weg genomen.

Daer ſijn dan noch werkwoorden die deſen regel niet en volgen :
alg ſie/ ende ſiet : doe ende doet : ga ende gaet : ſta ende ſtaet : etc. die
dan ook alleen ſiet/ doet/ gaet/ ende ſtaet/ hebben in den tweden per/
ſoon in

soon in beyde getallen van den tegenwoordigen tijd der verkonbidge ^{*Tempus} ofte aentwysende maniere. ^{Præsens.}

Ook sinder noch andere die van desen regel afwijken/ die in het eenboud der gebiedende maniere mede maer eenderleijen uytgang hebben: als laet/ laetet: praet/ praetet: stot/ stotet: bid/ bidde/ etc. maer dese onderscheyden de getalen in alle tijden.

Doch de Poeten ofte Rijmers en sijn hier aen niet gebonden/ gelijk ook niet aen de gevallen in beyde getalen der voornamen/ ende andere woorden: maer gebuyken doorgaens geest vooz gebet: vzoorn vooz vzoome ende vzoomen: sijn vooz sijne ende sijnen: want het verzen kan dickwils de twee zilben niet lijden/ ende de konste en wil so nau niet bepaeld/ nochte bedwongen wesen. De Poetisse heeft altijd haere vyjhepd gehad: soen magmen haer ook by ons deschoenen so enge ende bekrompen niet sijden/ datmen haer niet wat hot s ende spelens en soude geven: sulx waer de geesten maer quellen/ ende den geest wtbluschen. Ik en houde het ook niet nodig de afgebetene woorden al tijd met te pkenkens upt te steken tot merkelyke beswaringe van den ducky: maer achte/ dat sy die kloekhepd by sich hebben moeten die de Poeten lesen sullen/ dat sy dat wel van selfs sien/ ende verstaen kunnen. Dese vyjhepd dan neem ik mij selven in't rijmen doorgaens aen/ dat ik den tweeden persoon in beyde getalen in alle de manieren opde wyse van't eenboudig getal vermengd/ enoe niet onderscheyden en gebuyke: behalven dat ik inde gebiedende maniere den voet/ ende wyse van geef/ ende geeft/ neem ende neemt meest arbeyde te houden/ liever dan in beyde getalen geest ende neemt te seggen: also de woorden van het veelboudig getal gebet/ ende nemet/ over al inden Rijn niet en willen gebragt wesen: wel verstaende in die woorden die inde gebiedende maniere in't eenboud den stijl van geef/ ende neem willen lijden: also der woorden sijn die so gansch hard luyden. Ende dit dan noch ook so/ dat ik mij hier aen niet en binde tegens de poetische vyjhepd/ ende den epgentlijken eyfch/ ende zieraed van onse tale: maer buyten rijn daer de stijl vyj ende onbedwongt is/ sal ik van mijnen gefetene regel die inder waerhepd ende epgenschay onser sprake gegond is/ nummermeer/ en nergens/ een hapy- byedaf wijken.

Maer als ik hier nu van Poetische Vrijheyd sprekke/ so en wil ik hier mede niet/ dat de Rijmers sich eene ongebonde ende onbepaelde vyjhepd sullen aennemen/ ende onder dit dechzel alles doen wat sy willen/ gelijk van beelen geschied: want men moet het Rijn-verlof niet misbuyken/ nochte te verretrecken. Van allen Rijn-verlof en wil ik hier niet sprekken. Twee zoorten sinder voornamelyk die van beelen te gansch veel/ naer mijn oordeel/ misbuykt/ ende verre buyten het rechte van verlof getrocken worden: te weten: de Reckinge/ ende de Krimptinge.

Vande Poetische Vrijheyd, ofte Rijn-verlof.

Rockinge.
Dierelis.

De Rockinge maekt van ene sibe twee/ als in de deel-nemende
woozden bemimmet/vertroofter/ vooz bemind/vertrooft/ twelk gansch
onzierlijk is/ ende de nature/ ende den aerd der woozden bederft: als
het meerboud/ ende vrowelijke geslachte niet en heeft beminnette/
vertroostette/ maer beminde/vertrooste. Ofte ook in den * tegen-
woozdigen tijd van de verkondigende maniere in den tweeden per-
soon van't eenboudig getal/ gp bemimmet/vertroofter/ vooz gp bemint/
vertrooft/ het welke ook behoord gemijd te worden/ dewijle dat sulck
het onderschepd der personen wegneemt / ende onder een mengd/ en
verzbabeld: want in't meerboud moetmen seggen/ gp bemimmet/ ver-
troofter/ maer in't eenboud/ gp bemint/ vertrooft. So ook inden der-
den persoon / hp bemimmet / vertroofter/ vooz hp bemind/ vertrooft :
want hier upt bloeyd de onbolmaekte tijd/ ik beminde/vertrooste/ of-
te vertroostede: ende de deel-nemende woozden/ bemind/ vertrooft.
In dese soozten van woozden dan en soude ik dit verlos der Rockinge
nimmermeer willen gebruyken/ al is het schoon sommigen so gemeyn
dat sy het ook bupten den rijm tegens het gemeyn ende wettelijk ge-
bruyk alsjd in den mond hebben. Maer elck/selck/Sautwel/arrem/
volck/ ende diergelijke / vooz elf/ self/ Saul/arm/ volk/ dat heeft
sijn goet beschepd/ ende daer toe is het rijm-verlos.

Maer dat ik hier van den tweeden persoon in de Rockinge geseyd
hebbe / sal deel-licht niet wel schijnen te bestaen met het gene dat ik
hier terstond te bozen in maniere van Krimpinge hebbe toegelaten/
ende self gedacht te volgen/ daer ik gemelden tweeden persoon in bep-
de de getalen van gelijken vermene/ als ik aen weder sibe inden rijm
gp geeft/ gp neemt/ segge/ daer ik in't meerboud gebet/ ende nemet
moete gebruyken. Ik andwoorde/ dat wy om der hoitsherd wille ge-
meyneijk ja gestabelijk in't meerboud ingetrocken spreken/ gp geeft/
gp neemt/ dat is, accipis : maer dat wy het eenboud nimmermeer upt-
gerecht en gebruyken/ gp gebet/ gp nemet/ das, accipis : ja en twyfele
ook niet/ of het sal veelen eene nieuwicherd dunken in't meerboud
sels also te spreken / hoerwec het selve tot onderschepd der personen
noodwendig diend. Ook konden wy gemelde vrysherd/ die ik mij in't
rijmen aengeme/ die/ om 'tgemeyn gebruyk ook bupten den rijm/
schier geene vrysherd en mag genoemd worden/ met een teykenken/so
nodig waer/ te kennen geben/ ende also het onderschepd der personen
uptdrucken: maer dese Rockinge gaet geheel tegens het gebruyk/ ende
en is ook nergens mede te helpen.

Krimpinge
Synaresis.

De Krimpinge maekt daer-en-tegens van twee siben eene/ twelk
veeltyds hard valt tegens de aegenamē bloed der Boesje: als werld/
paerl/ g'loof/ g'rechtighepd/ vooz wereld/ paerl/ ofte paerle / geloof/
gerechtighepd : also en soude ik mij dit verlos ook niet wel durven
aennemē. Noch word het meer misbruykt: als and'r/groot'r/ul'r/
sijn'r/

T A A L - B E R I C H T :

ſijner/ booz anber/ grooter/ uwer/ ſijner : het welke nergens tot en deugd : om datmen dese woorden niet en kan uytſpreken : nadien men ſonder klinkeren geene zilben en kan maken. Item in twee verſchepde woorden : d'ſon/ d'maen/ booz de ſon/ de maen : het welke ook geenzins booz den beugel en mag : alſo de klinkers van de me- klinkeren niet en kommen uytgebeten worden. Maer kind'ren/ kind'ren/ 'sheeren/ 'volk/ 'ſaem/ d'aerde/ 'kben/ ende diergelijke / booz kinkeren/ kinderen/ des heeren/ het volk/ te ſaem/ de aerde/ ik ben/ komt gantsch niet hard/ ende is ſo gemeyn/ dat het ook wel byten rijm / ende ſonder poeetiſch verlof mag gebuypt worden. So ſepmen ook niet alleen d'onſe/ booz de onſe/ maer ook wel d'onſen/ booz den onſen. De uytbijtinge booz de h, indienſe enigzins veel-licht te lijden is/ ſo iſze noch tans ſeer te mijden/ ende niet lichtbaerdig te gebuyphen : als d'Heere/ booz de Heere/ d'Heezen/ ende diergelijke/ wil beter vallen: om datmen ook Ezeen mag ſeggen/ van Heber/ ofte Eber.

Gen. 10, 21.
24.

Geen wepniger miſſlag word-er in het ſtellen der by-woozpige woorden begaen/ als de ſelve niet booz/ maer achter hunne ſelfſtandige woorden geplaeſt worden : als een man groot/ een kind kleyn/ een paerd ſterk/ booz een groot man/ een kleyn kind/ een ſterk paerd / het welke te gantsch ongerijmd is/ en onder deckzel van rijm-verlof geenzins te lijden : want men en mag ſo niet rijmen datmen de tale gewelddoet : ende dat geen goed Duytſch en is/ kan dat wel goed rijm weſen. Wy en mogen ons hier niet behelpen met andere ſpraken. Egelijke tale heeft haere eygenſchay : maer de onſe en kan dit niet lijden. Alleen ſeggen wy God Almachtig / ende ik en weet niet dat wy diergelijke exempelen meer hebben. Maer warneer wy meer bywoozpige woorden by een ſelfſtandig gebuyphen / van kommen de bywoozpige ook wel achter aen geſteld worden : als een rupter ſterk/ en koen; een jonge kleyn/ en teer. Maer by te merken ſtaet/ dat de bywoozpige woorden han't byzoutwelijke geſlachte in ſulken gebal ook mannelijk woorden uyt-geſproken : als/ een byzoutwe/ ſchoon/ en byzom : een ſode/ berſch/ en goed. Dit kan ook weſen / wanneer de by-woozpige woorden vergrotens/ ende na-bzuckens gewijſe woorden boozgeſteld : als/ een held-ſeer onberſaegd : een heer gewelddig rijk.

Plaetze des By-vvoorzpige Woorden in den Rijm.

Van gelijken moet in het rijmen dapper acht genomen worden/ datmen de natuerlijke ordre der woorden niet en verſette/ maer houde ſo veel als immermeer mooglijk is / ende datmen onſe tale niet en verwoeſte/ ende verberbe/ om rijm te maken/ tot onere beyde van de tale/ ende van den rijm. Ik wil de Poeten wel gaerne wat toegeven: ſp moeten ook byj wat hebben : andertuſſchen Deteriores omnes ſumus; licentiâ, ſepd Terent. in Heaur.

Vande natuerlijke Ordre der vvoorden.

De Dytſcheyd maekt wild/ ſp wil niet aen den hand/
Geeft gijſe maer den dupin/ ſp neemt de heelſe hand.

Wp wiffen dan dat onse Rijners gedenken willen dese krom-tou-
gige maniere van fpreken na te laten: mij dese vyzndfchap doet: en wilt
mij ftraffen niet: ik heb't genomen aen: want wy en walen ende mal-
len fo immers niet onse tale niet/ maer seggen: doet my dese vyznd-
fchap: en wilt mij niet ftraffen: ik heb't aengenomen. Dit soude ik
dan geheel herwerpen. So moet ook dese zoopje van rede in den rijm
gemijd worden: gehepligd sij dijn naem: ik heb't gegeven hem: ik heb
hem gebeden God: want men moet seggen: dijn naem sij gehepligd: ik heb't
hem gebeden: ik heb God gebeden. Doch hier in kan men wel wat
dooz de vingeren sien/ als t maer niet te bont/ ende te grof en gaet:
ook flibberd het kpmwiffen dat het fo wat heen pafzeten mag: insonder-
hepb wanneer de naem ofte hooz-naem-woorden met eene hoozder
rede bekleed worden/ het welke in de fcholen Calus vestitus: genoemd
word. So kan men seggen: gehepligd sij dijn naem/ die groot en
heplig is: ik heb't gegeven hem/ die tmeest van node had: ik heb ge-
beden God/ die in den hemel woond. Dese maniere van fpreken kan
ook plaetze hebben in enumerations individuorum, & rerum singulari-
um, int verhael van verfchepde dingen: sp verbelgden niet den swaer-
de mannen/ vzuouwen/ ende kinderen: sp verbanden met den vuere
fleden/ dozen/ ende sloten: de Here fal ten jongften dage oozdelen le-
henden/ ende doden. Item in eene onderfchepende rede: het en is
het boek niet van Jan/ maer van Pieter. De jaer-getallen worden
ook gemepnlijk in eene rede niet qualijk achter gefeld: gefchied/ ge-
daem/ gemaeht op dit ofte dat jaer/ op dien ofte defen dag. Daer en is
fchier niets dat in den Rijn minder word waergenomen/ ja in de ge-
mepne ende ongebonde rede zelfs meerder obergetreden. Ook fullen
de geleerden dickwils wel meeft tegens defen regel fondigen / ende
aenlopt/ die onse Duptifche tale naer de Latijnsche woord hooz woord
willen fpreken/ fo toch die talc in defen gansch van verfchepde nature
fijn: getupge verfchepde gebzuckte boeken/ dagelijksche pzedikationen/
fozmulieren der oyentlijke gebeden/ gemepne t'samen-fpzaaken/ ende
diergelijke.

Van den
rechten en
eygenlij-
ken Rijn.

De Rijn moet ook met eenen vollen ende gelijken klank op mal-
kanderen ballen/ ende flipten: want daer van bzaegt het den naem van
Rijn. So konnen dan aerden ende werden/ hoop ende op/ haest ende
naft/ alte mael ende al/ fwijgen ende liegen/ man ende gaen/ Here ende
eren/ pijn ende verdwijnen/ ende diergelijke/ geene goeden nochte
rechtschapien rijm maken.

De naem-ftammige woorden in heyd, gelijk uptgaende/ ende
hoozds nergens rijmende konnen het beste rijm ook niet maken: als
heplig ende gewillig/ gerechtighepb ende barmhertighepb: hoewel
men dat in goede Poeten lichtelijk ober het hoofd kan sien/ als het
maer niet al te veel en gefchied: maer trouwichepb/ ende foetichepb/
en kan

T A F E L - B E R I C H T .

en kan niet be troopen worden: om dat de hoorlaetste zilben bescheyden rijmen: so van gelijken dofficheyd ende flossicheyd/ alwaer de eerste zilben op malckanderen sluyten.

Gelijk oordeel sij (mijns oordeels) van alle andere woorden van gelijken uptgang in t geheele/ ofte ten deele/ doch van verscheyden sint want ik en kan daer in so grooten zieraed niet sien/ om die met hoorbeachten raed/ ende willens/ tot den rijm op te soeken: als hy staet in goeden staet/ hoorwaer 'tis waer/ een best wel gehest/ tegenweer met geweer/ ende diergelijke.

De verscheyde o woord ook inden rijm geleben: als volck/ wolk.

Op de Cæsura, ofte Standaard diend ook vlijtig gelet te worden/ het welck den rijm sonderling beballig maekt. De verzen van dertien ende twaelf voeten rusten op de sesste zilbe. Vanden Standaard.

**Des Heren heyl is groot - hoor al die sich bekeren.
Gods toorn blijft op hem - die inde sonden leef:**

Die van elfende tien voeten blijven op de vierde zilbe staen:

**So wie God eerd - dien sal God weder eren.
Wel hem die sich - tot sijnen God begeeft.**

Voeder mi niet den standaard meer sijn is/ hoe die volder/ ende de rijm zierlijker ende aengenaemer is. In verzen van minder voeten word geen standaard bereyscht: alsof niet veel meer als halve groote verzen en sijn/ ende al hoor aenrollen/ ende niet en rusten hoor dat sy ten eynde logen: ende daerom alsof sich selven hoor eenen standaard verstrecken.

Maer 'tis eenmael lang genoeg/ so het maer niet al te lang en is: Beslyt.
want ik en neme mij hier niet hoor eene Grammatica, ofte Spreekkonste te beschrijven. Ik en dachter ook inden beginne so veel moeite niet om te doen/ nochte so veel woorden den hals te biken/ nochte mij sulken hoofd - sweer te maken: maer ik bebinde/ als men daer aen komt/ so iszer schier geen afkomen van: ende daer is (hoorwaer!) so wat aen vast/ als de onbepruofde sich niet lichtelijck en sal inbeelden/ nochte gelobē. Ik en begere ook hier ober met niemant te knibbelen/ nochte iemand wetten te geben/ nochte aen mijne bedenkingen te binden: maer gevese slechts allen verstandigen byzandelijck in nader bedenkinge: latende eenen pgelijken sijne byzhep/ gelijk ik ook de mijne behoude. Alleen begere ik die slechts van hem die mijne spellinge niet en beliefd te volgen / dat sy maer lijden wil/ dat ik mij selven/ ende ook veel-licht anderen/ daer mede mag dienen. Ik en hebber niets anders ter wereld mede gesocht/ dan mij selven eenmael

zinnel/ ende eyndelij/ na veel loekens/ ende toffen/ met ynnelij-
ken arheyt/ ende verbyetige moeyte/ ende geen kleynhoofd-zyken/
seker te maken/ daer ik tot noch toe in de spellinge so blind als een mol
geweeft ben/ (dat ik gaerne beken) ende alleg met groote onbastig-
heyt/ ende loszicheyt/ bekommerd/ ende twyfelachtig geschreven
hebbe: ende met-enen reden ende reken(schap van mijne spellinge ge-
vende/ ende mijne gronden openende/ ofte anderen tot na-volginge te
berweken/ ende met mij vast te maken / (also ik niet en weyne iets
hooyd-gehyagt te hebben dan dat op reden staet) ofte ten minsten allen
goedwilligen te verstaen te geben/ dat ik met goede reden/ upt liefde
tot onse moeder-tale/ ende lust mijner gerustheyt/ ende sekerheyt/ en
sinnelijheyt/ ende niet dooz enige licht-vaerdigheyt/ nieuws-gierig-
heyt/ neus-wijshet/ ofte sotten-waen van ege kloekheyt hier toe
gebeven ben. Ik sal mij ook houden wel gequeten / ende seer veel
gebaen te hebben/ so ik andere kloeker geesten nader opwercken/ ende
het spooz geben sal (gelijk andere mij hier hebben op-gescherpt/ ende
grotelijck geholpen; insonderheyt de erentfeste ende wel-geleerde
Here / Mr. Antonis de Hubert, Rechts-geleerde / mijn gunstige ende
waerde vrynd/ die alderblijrigst/ ende bescheydenst op onse tale get/
ende mij de ogen dapper geopend heeft: met wiens kalveren ik gaer-
ne bekenne nu ende dan niet wepnig alhier ook geploegd te hebben)
om ons eenmael tenen nader/ beter/ sekerder/ ende vaster haet te
wysen/ daer ik seer na verlangen sal: ten hoogsten bereydt sijnde hooy-
de reden/ ende waerheyt/ ten allen tijden/ met dank- segginge/ te wij-
ken.

Si quid novisti rectius istis
Candidus imperti: si non, his utere mecum.

Die ons wat beters heeft/ die wil wat beters schrijven:
Die niet/ die wil met mij in mijne wepning blijven.

Orndertuschen/ In magnis voluisse sat est,
Si definx vires, tamen est laudanda voluntas.

In saken van gewicht/ al heestmen niet gedaen/
Het gene datmen wil/ neemt daer de wil hooy aen.

En wat wonder waer't of men in so een open en wijd held/ en rup-
men/ en ruggen dool-hof/ en rouwe ende vertwarde sake/ van dupsen-
deleijde ower-legginge/ daer men wel met honderd ogen als een Ho-
etische Argus heeft toe te sien/ hier ofte daer wat gedoolde ende gemist
hadde!

Quandoque bonus dormitat Homerus.

T A B L E D E R I C H T .

Een fchutter fchiet wel eenfkens mis/
Alwaer hy ook noch eens fo wts.

Et venia primum experienti.

Die fief wat dappers onderwind/
Al feyld hy eens die eerst begint/
Die ifer van fo kleyn befcheyd/
Die dat ten quaedften overleypd!

So meyne ik dan fluptelijck gansch ernftelijck / dat / fo ik hier mede
geenen dank/nochte ere behaelde en hebbe/daer't mij niet om te doen en
is:

(Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.

Hy is met pdelheypd geplaegd/
Die wereldlijcke eer bejaegd.)

Ten minften ook geenen ondbank/beel min fmaedheypd/ ende lafter fr-
ge/ hy alle redelijcke ende verftandige menfchen/ met defen mijnen ar-
beyd verbiend en hebbe/ naer't ver3

Stank/geen dank/ ondbank/qua klank/ in fine laborum :

daer ik met fo grooten ende verdyetigen arbeypd / ende tijd-koffen/
meest alle de auteurs en hebbe doorgelepen/die opt op onse tale gefchre-
ven hebben/ ende hunne bedenkingen/ ende de mijne/diskwils om eff
wederom in alle vaten ende gaten gegoten/eer ik daer van te met goed
garen (indien noch maer) hebbe konnen fpuunen. Ende wat dan
nu ook de Momos, ende Zoilos, de ontberuftige/donune/ ende afgun-
ftige berisppers/ende bebillers belangd/gelijck van hun geenen dank/
maer eer ftank verwachtte/fo verachte ik ook alle hunne nakakelingen
met eenen koelen moed/ende ongefronft vooz.hoofd: wel wetende/
dat fulke fuci, ofte weet-nieten niets anders en weten/nochte geleerd
en hebben / dan den fueren arbeypd van anderen met tongen-fenijn te
belonen/ ende dat sp beter wat konnen berispen/ als verbeteren. Ik
en hebbe ook niet gedacht hier van iets meer na defen te seggen / ofte
te fchryven. Ik later ook andere gefhele boeken af maken die het ge-
legen is: wat my belangd / ik en hebbe daer toe nochte gelegenheypd/
nochte genegenheypd. Mijn lastige dienst geeft mij de handen wel fo
hol wercks / dat ik mijn hoofd met fulke letter-faken niet veel meer
bzeken en mag: hoewel ik niettemin gansch gaerne fage/ dat wy al te
amen/

N I D E R L A N D S C H

samen/ so veel mooglijk is/ alhier eenen eenparigen boet mogten griffen/ ende houden/ ende eenen selven weg gaen/ datmen van ons niet en segge:

Quot homines, tot sententia.

Een yder d'ijft dat hy geloofd/
En volgt het dichten van sijn hoofd.

Ende Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.

De Schrijvers twisten noch/ en leggen over hoop.
En 'trecht is niet beslecht/ en hangt noch aen den knoop.

Ik bestede liever den tijd/ dien ik mij selven/ ende mijnen gewichtigen dienst/ eenigzins ontbinden ende ontrecken kan/ inde sake/ dan in de woorden/ inde pitte/ ende kerne/ dan inde schelle/ ende schelpe. So hebbe ik dan ook den d'ijft van mijne nature niet wederhouden/ nochte persaken konnen/ of ik hebbe in dese geluckige eeuwte der kloelike verstanden/ ende wackere ende dappere Poeten (in welken deele wy hoorde Grieken ende Romeynen ende alle andere volkeren/ niet een hazz- byeed en behoeven te wijken) ook een wepnigken naer mijn geringhepd ter handen halen/ ende te voorschijn brengen moeten/ niet om met anderen te monstren (also ik mij hier mijner swackhepd ten vollen bewust ben/ ende mij gaerne de minste erken) maer om de konste ook te eren/ so veel ik konde/ dooz't exempel van so vele dappere mannen opgetwekt/ ende God/ ende mijnen eben mensche daer mede te dienen: hoewel ik mij hier slechts een kleyn besteck gemaeft hebbe (ik dat de Here wil/ ende ik leven mag) dat ik niet en denke over te treden: Nam hæc atas alios mores postulat,

Mijn ampt/ en dese tijd/ veel-licht
Werpseken wat van meer gewicht.

266. 11. 12

Ook heeft het boek- maken lichtelijc anders geene eynde/ naer het getuygenisse vanden D. Drediker/ ende dat neem ik mij ook also vooz/ dat niets van mij het licht sien en sal/ dan alleen dat gene dat ik meyne/ dat yder verstandige/ ende recht weligtoens- verwant/ ende goed Partrot/ oordeelen sal niet dan naer enkele ere Gods/ ende Christelijke sichtenge aller bremen te sullen smaken/ gelijk het mij betaemt/ endat mijn dierbaer ampt/ daer in ik vooz Gode sta/ in het alderminste niet alleen niet onteren/ nochte verkleppen/ maer ook selfs zieren/ ende kronen sal.

Nil me

T A B L E - B E R I C H T :

Nil me pravorum livor, clamorque morantur :
Vnica cura mihi, posse placere bonis.

Ik denke na't gekzigt der bosen niets te bezagen :
Ik soeke maer alleen den bzomen te behagen.

Valete, favete, & plaudite. Zijt Gode bevolen/ ende mijn hoor-
nemen gunstig.
Dwer C. toegebaen ende dienst-willige

S A M V E L A M P Z I N G .

E N C O M I V M O P E R I S .

Grammaticos canones vulgari tradere linguâ,
Ne vulgare puses aut leve, lector, opus.
Noris Grammaticam patrij sermonis ab ipso
Inceptam Karlo, qui tibi Magnus erit.
Mensibus & Ventis Germanica nomina fecit,
Carminequê Heroum gesta canenda dedit.
Livor, in Ampzingo noli reprehendere, tanquam
Indignum : certè est hoc mihi Cæsareum.

Prodit memo-
ria Eginhar-
di Karoli
magni Impe-
ratoris Can-
cellarii, &
Scribæ, in
eius Vita cir-
ca annum
1000.

En acht het niet gering/ noch met de voet te steken/
Sijn moederlijke tael naer wetten tyt te spreken/
En daer wat in te doen/ dat alles wat men seyd/
Dat alles watmen speld/ geschiede met bescheyd.
De Spraek-konst onser tael heeft Karel eerst begonnen/
De Groote recht genaemd/ vertwinmer-nopt-vertwonnen.
Hy heeft de Maenden ons de Winden ook genoemd:
Hy heeft der Heldê daed in Duytschen Rijn geroemd.
Sou dan de Nijdighepd hier ober Ampzing bijten/
En als een slechte saek sijn arbeypd hem verwijten/
Niet waerdig to een man/ een Leraer van Gods-kerck/
Ik houd het voor eê Groot/ ja voor een Keplers werk.

PETRVS SCRIVERIVS.

6 2

Aenden

Aendey Erentfesteſtey, Hoog-gelerdey, ende seer
bescheyden Heer.

P E T R V S S C R I V E R I V S .

Verwaerde, seer waerde Szund, ende Mede-
Burger.

MK hebbede stuckey, met usser E. aen-
teykenin gen, ende bedenkin gen, de His-
tozie van onse Vaderstad aengaende,
door Szund aen mij geschickt, dese hoorle-
de da gen wel ontfangen. Mij is hier
mede groote dienst geschied, ende nieuwe
moed gegeben, om nu noch te meer mijne tot tssmael ge-
smede beschrijvinge ende lof onser Stad Laerlen tey
derdemael by der hand te nemen. Ik houde mij daer door
aen usse E. hoo glijck verplicht. Ook sal onse burgerije
usser E. dit alrede dank weten, indien maer mijy werck
(gelijk ik hope) huy wel geballen van, ende het usse mede
dies te graeger verwachten, Ik verblide mij ook seer,
dat ik nu meermaels oghenschijnelijck ende handtastelijck
gehoele, ende bevinde, dat usse E. dit mijy hoorneemey
gessel dig gunstige is. Ik sal daerom ook ten hoo gsten
trachtey, naer mijy gering vermogen, ende so veel ook
als mijy lastige dienst lijdien mag, dat ik mijne dingey
waacker ende spoedig afwaerdi ge. Ronde ik er onse
Stad maer so mede dienen, ende gelieben, als mijn herte
wel goed is: ende ook usser E. verwachtinge ter eren vol-
doen, als ik wel soude wenschen, ende begeren. Wil dat
niet wesen, so laet mijne trouwe ende oprechte meyninse,
ende usser E. goede gunste, het gebreck van mijne kra g-
ten

ten Verhulley. Ik hope dan noch dit stuck (door Gods genade) met lust so te bearbeyden, dat het gessis uyt eey ander o ge sien sal, als hoor heney, ja dat het genoeg een nieu werk sal schijnen te wesen. Want behalven dat ik den ouden Zijny in heel plaetzey hersmede, ende ook met nieuwe Verzen doorgaens vermeerdere, so hebbe ik mede goed gebonden, verscheyde stuckey ende bessijsey in Prosa ende burtey Zijny in mijne Verzen in te hoe gen: wesk ik hope, dat niet alleey den Zijny licht sal geben, maer ook het geheele werk te meer aen genaem maken. Ende dit gaet dan usse &. wederom hoor, op dat ik usse &. ver ge, ende terge om te vol gen, ende ons eenmael te geben, dat usse & ons lang beloof d heeft, ende (in Grijcherd gesprok en) al te lang g schul dig blijft. Ik lope het so wat Poeti ceter lichter hand met eeney gebonden ende gedwongen stijl ober: usse &. sal in Prosa wat breeder konney af waeyen, ende met eene Grije rede alles uyt boetlijker uyt strij ken: ik se g ge het so maer met weynige woorden, usse &. sal alles grondig bessijsey, ende met redeney onsseder spre ketijk bekladen, ende bevestigen, waer na ik magti g sal verlangen, Waert wel seer geleerde may, ende houd mij gunstelijk in het getal uwer Grunden. In onse Stad Haerlem, desey 1 Sprockel 1627.

Weser &. seer dienstwillige, ende toe gedaey Wund

SAMVEL AMPZING.

Leiden.

E E R - D I C H T

Op de Beschrijvinge ende Lof der Stad Haerlem
Say Samuel Ampzing.

Onst-gierig leer-saem hert, hier siet gy voor uvv
ogen
Een aerdig tafereel, 'skonfts uysterste vermogen.
Noyt gaf Apellis treck so levendig een druck,
Noch Zeuxis konst-pinzeel ia enig schilder-stuck
Des levens beeld, en schijn : als vvy hier af sien malen
Ampzingl klokke pen 't oud Haerlem met haer palen.
Wijkt Mome ver van hier, uvv tand en heeft geen vat:
Siet hier tot uver spijt van dese schoone Stad
Een meeſterlijk vertoog van binnen, en van buyten.
Wie ſag oyt ſulken vverk, ſo kort in een beſluyten,
So levendig, en net, ſo vloeyjend, end ſo reyn,
Een lichaem t'ſaem gevoegd uyt ledeng groot, en kleyn?
'Tis alles hier geraekt, 'tis alles door gekropen.
Wie ſou ſo grooten vverk ſo kort te ſamen hopen ?
'Ten is geen dorre treck, geen ſchrapel doods-geraemd:
Maer al dat tot geſtalt van ſulken lijf betaemd,
Vleech, bloed, en ingevvand, ja merg in't been beſloten
VVord koſtig hier vertoond. VVie kan dit vwerk begrotē?
Een vwerk met konſt, en luſt, een vwerk door liefd gedaē,
Eē vwerk vvaer door de naem vā Haerlem hoog ſal gaē.
Dus Hoofden onſer Stad, dus Burgers, die beminnet
Met recht uvs Stedes lof, nu vvederom verſinnet
Vvv plicht der dankbaerheyd, vvat voor een erē-kroon
De meeſter van dit vwerk ſal hebben tot een loon.
So hem uvv gunſt beſvvijkt: ſo ſal hem noch verblijden,
Dat dit noch dienſt kan doen voor ſijne na-ſaets tijden,
En darmen vveten ſal, de liefde-die hy had,
De moeiſte die hy de'e voor ſijne Vader-ſtad.

H. S.

Beleyd / ende Inhoud van het geheele Werk.

I. **V**OOR-aen is eene korte Inleydinge tot de
gansche handeling.

II. Wordt gesproken van de Stichting der Stad Haerlem, alwaer tweederley gevoelen booz-gesteld word: het eene van Lem / daer van ons Mark-veld / het Sand genoemd / gehandelt word: het andere van het geslacht van Haerlem/waer by de lijste vā die stamme ingevoerd word/ so veel als men heeft konnen bekomen. By welke gelegenheyt ook gesproken word van 't Slot van Haerlem/ by Deems-kerk van-ouds ook gesticht/ende van de verwoesting van het selve/ende wat sich daer heeft toegebragen: mitsgaders van andere sloten/ ende kasteelen/ die wel eer in vns geweest van Haerlem in grooten getale hebben gelegen / van wegen den sonderlingen lust van onse land-streke: te meer also de eerste Graben van Dolland Haerlem tot hunne woon-plaetze ende Hof sich hadden uptverkozen: waer-ober ook gewag gemaakt word van de Grafelijke Dupsen/Wogel-sang/Welberts-berg/effe Bydenroede. Met-enen word hier Bakenes in Haerlem, ende het geslacht van dien naem/verhaeld / waer van ook enige namen opgeteld worden diemen noch heeft konnen vinden. Ook word de oorspyng van dien naem opgesocht / ende ter deser oorsake van Kinheym/ende Kermerland gesproken/waer van Haerlem de Hoofd-stad is. Eyndelijc word de stamme van Azendelf aengeroerd / om datze aen't huys van Haerlem is ghelijc / ende daerom naer de wijze ende gewoonte der Edelen dat wapen ook voerd.

III. Wordt gehandelt van de eerste beginzelen,ende gronden der Stad Haerlem, ende waer die gelegen sijn: mitsgaders ook van haere uytsettingen: alwaer so wat ondersoek gedaen word/of Bakenes oud Haerlem sij/ofte niet: waer-ober ook van Kijk-Bakenes word gesproken. Ook word ter eren verhaeld dat Koning Willem alhier gebozen is/ die Haerlem met veele ende heerlijcke pfortlegten heeft begift. Met-enen word gehandelt van haere veelvuldige verwoestingen door brand, ende oorlogen, ende haeren tegen vvoordige vvelstand, vvoorspoed, ende heerlijc heyd.

IV. Wordt de gelegenheyt van Haerlem binnen haere mueren beschreven/ ende aldaer gesproken van de straten/markt-velden/ende burgers-hupsen. Daarna van de geneyne Stads-gebouwen/ als insonderheyt van de Grootte Kerke/ ende Tozen/ende wat daer meer toe behoord. Item van het Stad-huys: alwaer bewesen word/ dat het selve het oude Prinzen-hof van Dolland is/ ende de woonplaetze der eerste Graben. Van van 't oude Raed-huys / blesch-hal/ vvisch-

bijfch-markt/ waeg/ poozten/ herken/ lozeng/ klooftera/ ynzzen-hof/ kloek-
bups/ ende kloeken. Doozde van het Sparen/ ende Sparendam/ ende wat
daer aenkleefd: alwaer ook het Daerlemfch geflacht van den Spaerne word
vermeld: mitfgaders de dooztocht dorfchepen: ende onse byzdom van lozzen/
ende laden/ in Holland/ Seland/ ende Weft-Vriefland: Item van alle tolln te
water/ ende te land. Ten laefften van onse andere graffen/oude Beek/ende foe-
te wateren.

V. Wordt de feer vermakelijke gelegenheyd van de land- ftreke der Stad Haer-
lem lebendig/ ende overbloedig vertoond: ende aldaer gefproken van het Weyz/
het W/ de See/ van Sandboozt/ ende de vifcherije: van de duppen/ ende kong-
nen/ van de jacht/ ende hartjes-dag/ vogelen-vangft/ ende swanen-byzft/ ende
diergelijke. Vanden Witten-blink. Vande bleyken/landerijen/ ackers/ ende
weyden: waer by ook de Deenfche ofzen-ftal gedacht word/ op onse Stads wal
dit jaer 1627. opgericht. Ook worden de tupnen/ ende hoven/ ende de Stads
ringelen verhaeld. Van wozen de Daerlemfche wandelingen buyten alle onse
poozten entge mylen in het rond in onse liebe land-ftreke / ende al dat alder ver-
makelijkt geweft met doozpen/ gehuchten/ heren-huyfen/ ende hof-fteden wijd-
luftig befchreven. Eyndelijk word booznamelijk gefproken van den Hout/ende
de Baen.

VI. Wordt vermeld/ hoe alhier wel-eer eene Hooge-Schole werde booz-
genomen van wegen het onuytprekelijk vermaak van onse Stad / fynde daer
toe de alder-bequaemfte ende gelegenfte plaetze die men kan wenfchen: ypt wel-
ker oofake van onse Geleerden word gefproken/ ende wat daer aen hangt. Van
de Librije, Anatomie, Garen-markt, etc. ende Biefers Graf-fchrift, in het Pand.

VII. Wordt de oude vromicheyd der Haerlemmers booz wele dappere dae-
den befchreven/ ende bewefen/ende wat daer toe noch meer diend.

VIII. Wordt gehandelt van den aerd, kloekheyd, ende geestigheyd, hande-
linge, ende handteringe onfer burgeren, ende de neringen onfer Stad: alwaer ge-
fproken word vande VVeerije, ende de Daerlemfche waren/ende wat daer meer
oploopt: van de Brouwerijen, de hoofd-neringe onfer Stad: van de fchryff ende
reken-konfte onfer vermaerde fcholen: vande Mufijke / ofte fang-konfte/ ende
wat daer by komt: vande fchilders / plaet-fnyders / glafe-fchrybers / en dier-
gelijke konftenaers/ die hier overbloeyen: van de edele konfte der Boek-drucke-
rije, alhier eerst gevonden. Eyndelijk word daer ook een Se-monfter gedacht.

IX. Wordt ter eren gefproken vande hoogheyd, waerdigheyd, ende plaetze
der Stad Haerlem ten Hove, in den Raed van de Hoog. Mog. Heren Staten van Hol-
land, ende VVeft-vriefland: mitfgaders van de Regeringe ende Regeerders onfer
Stede, met de Officieren buyten ftad in onsen land-begrype: beneffens de Regent-
ten der onder-gevoegde ampten/ de fubalterne. officien genoemd.

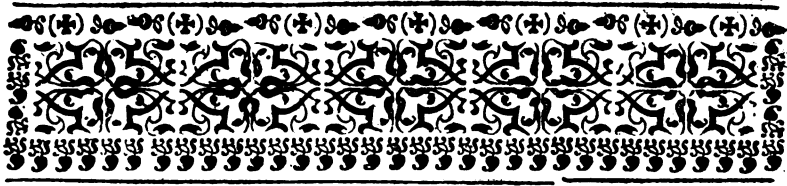
X. Wordt gedacht/ dat onse Stad in den jare 1564. tot eene Roomfche Bis-
choppelijke Stoel is verheben / wanneer de nieuwe Pauselijke Bifchoppen tot
onderzuchtinge van de goddelijke waerheyd der Evangelifche Lere in de Ne-
der landen fijn verkozen / ende in-gehoerd: by welke gelegenhed dan van de
waere Chriftelijke Gereformeerde Religie word gefproken/ de alder-booznaemfte
ere/ ende krone/ hepl/ ende fegen van onse liebe ende waerde Stad.

XI. Eyndelijk word het geheele werk koztelijk befloten.

B E S C H R Y V I N G E

ende Lof der Stad

HAERLEM

in Holland.

W E is met allen recht en van naturen wegen
 Het menschelyke hert tot sijne Stad genegen !
 So drijft mij ook mijn geest / en houd mij onge-
 rust /
 Tot dat ik mijne liefde heb in haer lof gebluft.
 O hond ik haere eer ter eeren naer verheypden !
 Ja hond ik haeren roem tot inden hemel leyden!
 En haeren waerden naem so stepl om hoog doen
 gaen /

Als top de sterren sien van ons verhebe staen !
 Dit park valt mij te swaer / mijn schoud' ren die bestuyken /
 Ik kander niet wie deur / 'k sal 't stepl liebe moeten stryken /
 En lopen tegens 't land als d' onbedrebe bloen.
 Wat schaeb het eben-wel'sijn alder-best te doene !
 Mijne Stad en kan ik dij naer ere niet beschryben /
 (Wie iszer die dit kan) noch sal mij d're blyden
 Van goe genegenhepd / en dat ik mij so weer
 So dapper als ik kan / mijn Vader-stad ter eer.
 God, Dschepper aller ding / die 's werelbs rupine salen
 In see doen sinken hebt op heure vaste palen /

A

En

En hebt den lieben mensch/ geschapen naer d'ijn beeld/
 D'jn handen meester-werk/ daer rijcklyk voord-geteeld/
 En hebtse r'saem in een in goede tucht en seden
 Vergaerd/ en verknocht/ in blecken/ en in steden/
 Geef dat ik dij ter eer ons lieve Stad beschryf/
 En dat haer naem altijd in eer en segen blijf.
 O konden gansche seen/ en groote swaere stroomen
 Van konst en wetenschap uyt mijne herzens komen/
 Waer dooz mijn Vader-stad mogt worden hoog geerd!
 Mijn sterke liefde tot haer heeft mij als uytgeteerd.
 Ik voel mij heel onsteld. Waer sal ik eerst beginnen?
 En waer den aenhang noch/ en waer het eynde vinnend
 Ik sie een groote see/ en sie noch land/ noch baek/
 Ik weet nau hoe ik met eer uyt dese plas geraek:
 Ik ben vast onder seyl/ ik heb't ter hand genomen/
 Ik hoop ik sal noch wel aen 'tland behouden komen/
 En so mijn wacke schuyt te met wat qualijk vaert/
 So is van noch de wil of prijs of oorlof ward.
 Men seyd/ 'tis meer geleen dan twalef honderd jaeren/
 Dat daer nu Haerlem is/ seer vaste mueren waren
 Van een ontwinlijk Slot, seer dick gebouwtwerk/
 Met torens om en om onmenschelyk gesterkt/
 Met grafsten wyjd/ en diep. Nu tegens dese besten
 Stond eene Vyver-plas, gegraben/ so ten besten
 En sterke van het Slot/ als tot een groot zieraed/
 Dat na met Sand gebouwt/ ons Marki dien naem noch laet;
 † So mag ook wel die naem ons daerom sijn gegeven/
 Dat onse Stad hier sand leyt hoog en droog verheben;
 Of dat de Rijn sich hier in see heeft uyt gestort/
 En 'tland hem hier wel-er den loop heeft ingekort:
 Waer van men het bofscheyd van onse Beek kon vragen/
 En van die plaatsen meer die hier den naem van dragen.
 So heeft ook * † Sticht een Sand/ so Cattwijk op den Rijn.
 Ik niet om dat de bloed hier wel verstant mag sijn/
 Dewyl ook hier ter plaetze goe ruypte was te rennen/
 En tot het steek-gespel de paerden aen te nemen/
 En 't Hof hier dick wylts was/ so heeft van onse Stad
 Of Warat-veld beson't naem veel licht van daer gehad.
 Of dat de papegaey op't Sand hier is geschoten/
 En ander tijd-verdrijf hi d'ebel-kun genoten/
 En rijckste burgerij. Te Buzkel in de Baen
 Word op het Babel ook die seffning noch gedaent.
 Nu so top hoorde hier veel van die eerste Graven hozen/
 Die dese onse Stadsich hadden uytverkozen

Lemas Ka-
 steel, on-
 trent het
 jaer cccc.
 Holl. Kron.
 Divis. II.
 Kap. xxv.
 Vyver.
 Sand.
 † Gift.ingen
 van P.S.

† Sandvoort,
 Sandpoort,
 se Kastri-
 kom op't
 Sand.
 * v'Vrecht
 tot S. Jakob.
 † Tussen
 Catwijk, en
 Rijnburg.
 † Arena La-
 tinus.

DER STAD HAERLEM.

Van wegen haeren lust: waer't al so bysentd verstant
 Te meynen Haerlem sij het oudste 's Graven-land
 Op dit gemelde Slot viel d'onbertroegde bechter
 De Ridder Lem sijn Hof/ een meesterlijk beslechter
 Van krijg/ en 'sbygands roem. So was al-om het (waerd
 So was al-om de huyf van desen Helb vermaerd,
 Op was een byers en schrick van alle sijn byanden:
 Als nu in onse eeu/ als nu in onse landen
 Raizou/ ons byzome Byz: gehijk by manlijk strydb/
 So de die kloeke Lem, niet anders/ t'sijner tijd.
 Wat wonder iszet dan/ so hier tot aller stonden
 Stout/ sterk/ en dapper volk/ en helben sijn gebonden/
 Die niet de kloeksten sijn gerekend/ en geteld/
 Wat wonder/ so van ons veel wonders wordt vermeld/
 Hier dese byje Byes van Koningen gekomen/
 Die Byz heeft onse Stad te bouwen boozgenomen:
 Hier komen wy van af. Dus iszer volk en geld
 En watter nodig was van Lem genoeg besteld.
 Dus sagmen onse Stad het hoofd vast boven steken/
 De torens door de lucht en door de wolken byeken/
 De kerken klommen op/ de huyfen in het rond
 En daken toonden sich/ en rezen upt den grond:
 Niet anders als een woud/ dat met sijn streple boomen
 Het hemels-blaeu bestoymd/ die upt der aerden komen/
 Endringen fluk om hoog/ en slaen het hemelsch vocht/
 En byepgen met hun top de sterren van de locht.
 Seest nu het kind sijn Naem. Lem wacht niet op het vliegen
 En vogelen bedied/ noch tydel-guychel-liegen:
 Op noemd het Heer-Lems-Stad, die om meer soetichepb/
 Niet langer Heer-Lem nu/ maer Haerlem wordt gesepd.

Haerlem
 het oudste
 en rechtste
 's Graven-
 Sand.

Stichtinge
 der Stad
 Haerlem
 van Lem,
 ontrent het
 jaer cccc.

Naem.

Stichtinge der Stad Haerlem van Lem.

Holl. Kron. Divis. II. Kap. xxvi. De Kasteleyn ofte Burg-grave van Leyden hadde by sijnen wyve veel kinderen/ ende onder alle tenen soom/ genoemd Lem, ofte V Villem, ende was een sterk kloek ende wijs man/ so dat de V Vilchen om sijne byzonicheyds wille hem kozen tot eenen Koning. Ende van desen Burg-grade Lem sijn boozdgekomen ende gesproten de Burg-graven van Lepden/ de welcke nu sijn de Heren van Waszenaer/ die hen daer af verptelen/ ende schryven/ ende hebben noch de tolle ende grupe-geld aldaer/ ende de posse sijn vanden Burg/ ende plegen hier booz-tijden groote Heren van renten ende goeberten te wesen/ ende hadden groote heerschappye ende domnatie inder stede van Lepden/ als Schout/ Schepenen/ ende Burgemeesteren

steren te setten/ daer sy nu obermits partije af beroofd ende yzbeerd sijn. Dese Lem hadde een huys-vrou/ ende was een reusinne/ daer hy eenen soon by won geheten Dibbalt, ende werd namaels Koning van Vriesland. Dese Koning Dibbalt hadde ook een reusinne tot een wijbe daer hy eenen sone by hadde/ ende was genoemd Lem, en was een sterk vroom Ridder, ende dese Dere Lem dede houtwen ende maken een fortrekke ende sterkie, ende dede dat na hem selven heten Here Lems Stede, ende dit is nu de Stede van Haerlem, ende is in langheyd van tijde een goote magtige stede geworden van begriype/ ende bouwinge/ ende is de hoofd-stede van Kenemerland/ de welke altyd kloekke vroomen mannen van wapenen geweest sijn/ als men na hozen sat.

Stichtinge
der stad
Haerlem
van het Geslacht
van Haerlem,
ontrent het
jaer 1271.

Doch and'ren wederom doozgronden en verhalen

Deel anders het begin en oorzpzing onser paken/

En willen dat ons Stad van't Haerlem'sch oud Geslacht

Van koninklijke stam de naem sij toegebragt.

Stichtinge der Stad Haerlem, van het Geslacht
van Haerlem.

Had. Iun. Bat. Cap. xvii. Inde Beschrijvinge der Stad Haerlem: Itaque rectius puto simpliciusque Harlemorum (quos nominatim in Catalogo illustrium familiarum inter antiquissimos invenio) stirpem è regio Frisiorum stemmate oriundam, tam oppido, quam arcu à se exstructis primum nomen indidisse, circiter annum à salutarifero partu quingentesimum & sextum. Ik meyne dan beter/ ende eenvoudiger/ dat het Geslacht van Haerlem (dat ik in't Register van de vermaerde geslachten onder de alder-oudste vinde) so de Stad, als het Kasteel, van hun geboud/ den naem eerst gegeven heeft/ ontrent het jaer onses Deren vijf honderd ende ses.

En Ridderlijk geslacht dat sich in sijn daeden/

So wel als in het bloed/ ten vollen kon versaden/

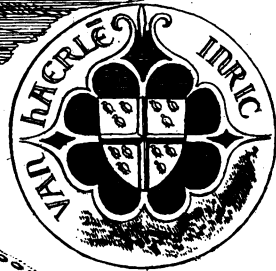
En meen'gen wapentuer/ en meen'gen vroomen held

Tot 'svader-lands behoud gebragt heeft in het veld.

Ridders, ende Stam-Lynie van het oud, edel, ende
vermaerd Huys van Haerlem.

Vyt de Hollandsche Kronijcke, ende andere oude
Schriften, ende Boeken.

Wermbold

12

61.

Zonder
insent.

Dit plagt de Segel - ring van 't Haerlemsch Huys te wesen,
 Waerdoor hun naem en room wel dapper word geprezen:
 En daerom word dit hier tot eer van dat Geslacht,
 En lof van onse Stad, van my in 't licht gebragt.

Wilde
Sculp.

VVermbold,
 VVillem, } van Haerlem,
 Volbert, oft Folbert

wozden gelijk gebonden in oude
 schriften van't Klooster te Egmond,
 booz het jaer M cxxiv.

Euerwaccherus, sone van Galo, van
 Haerlem,

VVillem van Haerlem, toegenaeind
 Kinback, ende

Everhard,
 wozden gelesen in oude brieven,
 booz't jaer MCLXI.

Ysbrand van Haerlem, met sijnen
 bzoeder/in de schriften van't Kloo-
 ster t'Egmond, in't jaer M clix.

Baldewijn, anders Brandanus van
 Haerlem, Bander-heer/ig bekend

op't jaer MCLXIII. Hol. Kron. Di-
 vis. xii. Kap. xxii. Te Schagen

van de Wziesen verflagen in't jaer
 MCLXVIII. Holl. Kron. Divis. xiii

Kap. v.
 Ysbrand, ende

Gerrit van Haerlem, gebzoeders/
 hebben eenen Vrij-brief van den

Graef van Holland Floris de III.
 ondertekend in't jaer MCLXIV.

Symon,
 Ian, ende

Ysbrand van Haerlem, wozden on-
 der de Edelen ende Ridderz van

Holland geteld op't jaer Mcciii.
 Holl. Kron. Divis. xiv. Kap. xi.

Van Symon van Haerlem wozd
 wederom gewag gemaakt. Holl.

Kron. Divis. xv. Kap. ii.
 Van Ian, ende

Ysbrand van Haerlem, Holl. Kron.
 Divis. xv. Kap. iii.

Ysbrand van Haerlem, heeft een
 verdrag tuschen den Abt en Drost

van Egmond onderschreben/ in't
 jaer Mccxvi. Ook eenen Vrij-

brief

brief des Abts aen den Drost, gege-
ben in't jaer Mccxxvii,
den welken

VVouter van Haerlem ook onder-
tephend heeft.

Yfbrand,

VVouter, ende

Bartholomees van Haerlem, sijn
gelijk bekend in eene Quijtantic,
ofte Los-brief van't Klooster 'Eg-
mond/ op't jaer Mccxxx.

Symon, ende

Yfbrand van Haerlem, worden on-
der de Ridderg ende Edelen van
Holland vermeld/ op't jaer Mcc.
xxxv. Holl. Kron. Divis. xvii.
Kap. xv.

Symon word verhaeld als stichter
van't Karmelijten Klooster bin-
nen Haerlem/ inden jare Mccxlix
Hol. Kron. Divis. xviii. Kap. iiii.

Klaes van Haerlem, Perzijn ge-
noemd/ hermaerd Ridder/ in't
jaer Mccclv. Holl. Kron. Divis.
xviii. Kap. xxviii. sterf in Wel-
sen in't selve jaer.

Gertit van Haerlem, van de West-
Vriesen by Veronen geslagen / in
't jaer MccLxxi. Holl. Kron. Divis.
xix. Kap. ix.

Dirk van Haerlem, sone van Heer
Symon van Haerlem/ bekend op
't jaer Mccclxxviii. op de Leen-
kamer van Holland. Na/ so het
schijnt / Drost van 't Rude/ in't jaer
Mccxcvi. Holl. Kron. Divis. xix.
Kap. xxvi. In Dypbeland by
Zierikze van de Vlamingen ver-
slagen/ in't jaer Mccciv. Holl.
Kron. Divis. xxi. Kap. xiii. Aen

desen Dirk van Haerlem verpan-
de de Graef van Holland, Ian van
Henegouwen, het Ambocht van
Sloten, met de rechten daer toe

beho-

VVouter, ende

VVillem van Haerlem, Schild-
knepen / hooeders van Symon
van Haerlem/ waren borgen voor
de Aemsel-Heren inde gemaehte
bze de met den Grave van Hol-
land / ende den Biscshop van W-
trecht/ in't jaer Mccxci.

Symon van Haerlem, Ridder/ word
verhaeld in de Holl. Kron. Divis.
xix. Kap. xxi. op 't jaer Mccxcv.
Bevestigden Brief vanden Grave
van Holland van de Wicarte in
S. Marten t' Wrecht/ van hem
gesticht/ in't jaer Mccxcviii.

VVillem van Haerlem, Schild-
knaep/ is bekend op 't jaer Mcccv.
Holl. Kron. Divis. xxi. Kap. xxiii.
Word mede met sijnen hjoeder
Dirk van Haerlem op 't selve jaer
verhaeld in eenen Brief van Graef
Willent III. by VVouter van
Gouthoeven.

Floris van Haerlem, sone van Wido-
der Wouter van Haerlem / word
gedarce op de Leen-kamer in't
jaer Mcccxxvi.

Symon van Haerlem, sone van Hen-
rier Diepenheim, word het Huys
te Bloot by 't Stolk van de Graef
van Holland ten Leen gegeven in
't jaer Mcccxxix.

Hugo van Haerlem, Abt van Eg-
mond, sterf in't jaer Mcccxlvi.

Pieter

*Bloten, ofte
bloinge.

behozende / hoor; 30. 8. Holl. en in geballe hy 't selve binnen drie jaeren niet en quame te loszen / so soude het ten rechten Leen gehouden worden. Saterdags na S. Martens-dag / in 't jaer Mccciii.

Yf brand,

Gerrit,

V Vourer, ende

Bartholomees van Haerlem, hebben eenen Leenbrief van den Grave van Holland Floris de V. aen Dirk van Wasenaer ondertekend in den jaer Mcclxxxii.

Ian van Haerlem, schild-knaep / verkreeg in 't jaer Mcclxxxiv. van Graef Floris de V. het stuck lands buyten Haerlem / Berkenroede genoemd. Eerste Here van Berkenroede.

Pieter van Haerlem, Ridder / ende Henrick van Haerlem, Schild-knaep / sijn bekeud op 't jaer Mccc lxxv.

Vrou N. van Haerlem wordt vermeld op 't jaer Mccc. en hadde te man Heer Gerrit van Aszendelf / Ridder / ende wan kinders.

Hier is het Huys van Haerlem aen Aszendelf gheplijkt: dies gemelde stamme haer schild met het wapen van Haerlem zedert heeft geverenderd.

Ian, ende

Koenraed van Haerlem, leefden in 't jaer Mcccvi.

Ian van Haerlem, Raed in den Hofe van Holland inden Dage / in 't jaer Mcccclxxxix.

Wilfrens Graef van Hollandt maken con- alle dien ghenen die desey brief sien sien, ofte horen, dat wy Janne van Haerlem hoorzen. A leyden sone onsen Knaep gegebey hebben den campe die Willem Terniac bedolbey hadde, die te ghet by den Gasthuysen dat isse Haerlem in den Hout staet, dat die Berkenroede heyt, also herre alsedat gasts inde thun gaet, ende haer sloet te Haerlem in den Houte waert, ende alsoe herre als die Willem Terniac ende alsoe breech ghedolbey hadde tote nordikesthout waert, in dier manie- rey dat die Jan dien campe gebaue ende besighe Gri ghe- like ende erflike. In orconde van desey so willey dat hem niment en hindere in desey hoor gese ghedey campe, die dat dade dede utli. ke tegens ons. Desey brief was ghegeben in die jare ons Heeren duykent tue hondert ende vier en tachtich, in Sente Niclaes ahont.

Leen-brief van Berkenroede.

Arnout

Rechte on-
verbroke
Stam-lynie
van Ian van
Haerlem,
eerste Here
van Berken-
roede, van
wader op
soon, tot den
segenwoordi-
gen Here
Dirk van
Haerlem,
van Ber-
kenroede.

Arnout van Haerlem van Berken-
roede, Jans sone/ hopen Aepden
sone/ leefde anno Mcccv. Dese Ar-
nout was van Ijn Broochaders
wegen van smoebers ijde ban
den geslachte van Ceplingen/ als
gekomen van Dirk Hagel die ees
moeders soon was 's Heren Sp-
mons des oudsts Heren van Cep-
lingen.

Ian van Haerlem, van Berkenro-
ede, Arnouts sone/ leefde anno
Mocclvi.

Gerrit van Haerlem, van Berken-
roede, Jans sone leefde anno
Mcccclxxx.

Ian van Haerlem, van Berkenro-
ede, Ridder/ Gerrits sone/ leefde
anno Mcccclxxx.

Gerrit van Haerlem, van Berken-
roede, Jans sone/ leefde anno
Mcccclxxii.

Gerrit van Haerlem, van Berken-
roede, Ridder/ Gerrits sone/ leef-
de anno Mcccclxxxvii.

Gerrit van Haerlem, van Berken-
roede, Gerrits sone/ leefde anno
Mcccclxcvii.

Heyndrick van Haerlem, van Berkenroede, Gerrits sone/ leefde anno
Mioxxxiv.

Dese teelde ses sonen:

Dirk van Haerlem, van Berkenro-
ede, Heyndricks sone/ leefde anno
Mioxxvi.

Heyndrick van Haerlem, van Berken-
roede, Dirks sone/ leefde anno
Miolix.

Dirk van Haerlem van Berkenro-
ede, Heyndricks sone/ tegenwoordi-
ge Here van Berkenroede/ Scha-
tenblieland/ ende Linden: verlijd
met de gemelde Leen-goederen/
den 7. Mey 1621, jongman/ ende
nig mans-ooz ban dit oud/ edel/
en her-

Iohan,
Gerrit,
Zybrand, } van Haerlem, van
Kornelis, en } Berkenroede.
Adriaen,

ende vermaerd geslachte van
Haerlem/beneffens

Heyndrick van Haerle, van Berken-
roede, Wyaens sone/ Oud-Bur-
germeester der Stad Haerlem/
ende Hoog-Depm-raed van Ryn-
land: oud/ ende ongetrouwd/ sonder
vrouwe/ ende kinderen.

Had. Iun. Bat. Cap. XIX, Batenburga progenies extrà controversiam,
cum altissimâ antiquitate coniunctam habet nobilitatem: &c.

Harlema stirps pari quoq; gloria ionitur è regia Frisiorum stirpe ori-
ginem ducens, quæ de suo nomine arcem ad annum quingentesimum &
sextum eondidisse legitur, de quâ copiosius in Harlema antea: nequè dubi-
to, quin urbs illa eandem fermè verustatem arrogare possit.

Het geslacht van Batenburg heeft bupten twyffelstijnen adel met
grooter oudhepd/etc.

De Stamme van Haerlem beruyst op gelijke ere/die haeren oorsprong
neemt upt de Wytsche Koningen/ de welke gesepd word een Slot naer
haeren naem gesticht te hebben ontrent het jaer 1071. Waer van ik
hier boven in Haerlem overbloediger geschreuen hebbe: ende en twy-
sele niet/ of die Stad mag sich gelijke oudhepd beroemen.

Wie dacht dat dit geslachte van Haerlem noch sou leuen!

Wie dacht dat Berkenro ons desen naem kon geuen!

En dat daer Haerlem (school/ hoorwaer) eer ik het sag!

So dacht ik dat die stam hoorlang begraven lag.

Wat is dit van een stam van so veel honderd jaeren/

Eer Haerlem was gesticht/ eer onse mueren waren.

Wie stam mag by gebreck van mang-oor niet bergaen:

By heeft daer toe te lang tot desen dag gesaen.

Wat is ook onse Stad in dit geslachte gehouden/

Wiens Vaders onse Stad/ de Stad van Haerlem/ houden/

Het hunnen naem genoemd/ gelijk de Jonge sepd/

En: Schrijber ook geboeld/ met reden en beschepd!

•T Waps Haerlem voerd een Schild, om hun geslachte te weten/

Twaelf maerlen in het rood, beck poten afgesmeten,

Het noch een silver kruyz: gelijk die ere van

Den adel toebehoord met recht hoor alle man.

En hebben dit also hun kind'ren/ en nasaeten/

Tot dan geslachte-banter en wapen nagelaten:

Wisschten dan ook het eerst/ dat namaels onse Stad

Om trocken met een muer ten wapen heft gehad.

Doch naderhand hoorlang is ons noch daerbeneven

Haerlem:
Berkenroog
dc,

*Had. Iun.
†Pet. Ser.

VVapen
schild van
die Stam
van Haer-
lem.
Eerste vva-
pen schild
der Stad
Haerlem.

Tvvede
vwapen-
schild.

Een sil'vre dorre boom in swarten grond gegeven:
En of dit nergens woerd vermeld/ noch aengeroerd/
So is dan noch dit schild by ons van ouds gevoerd:
En of wy d'oorzaek ook in geene boeken lesen/
So kon het niettemin wel licht een tujge wesen
En teyken van ons bosch/ als of daer dooz 'tgeteeld
Van ons geboomt en wild waer eertijds afgeveeld.

VVapen-
Schild van
Berkenros
de.

Her Schild van Berkenro mag me niet sijn vergeten/
Dat dit geslacht van-ouds heeft met dien naem beseten:
Een bonte leeu van swart, en silver, rood van grond,
Sijn kroon, sijn klauwen goud, en tong ook, uyt den mond.

Het Slot
van Haer-
lem.

Ook stichte dit geslacht een Slot met sterke wallen
Alwaer de snelle Rijn by Heemskerck plag te vallen
Dooz Egmond hoorzds in see: daer noch een steen-hoop is/
En een verwoeste grond/ tot sulck getuppenis.

Stichtinge van het Slot van Haerlem.

Had, Iun, Ibid. Arx Harlemæ secundum canalem qui Egmondam deseribatur sita, quasi ad perpendicularum rectâ Harlemum respicit, non procul Heemskircha, ea fuit lapidea è lateribus coctis, qui pedem Romanum adjecto quadrante singuli longitudine superant, quincuncem crassi, dodrantali fermè latitudine: quod murorum ruinæ firmissimæ etiamnum docebunt.

Her Kasteel van Haerlem aenden oever des strooms die na Egmond vloeyde gelegen/ siet op eenen rechten djaed na Haerlem toe niet wijd van Heemskerck: het was van gebacke steenen gebouwd/ betwelck eenen Roomschen voet een vierendeel inde lengde te boven gaen/ een vyfste deel dick/ bijna dzyte derden deelen breed: dat de seer haste vervalte mueren so noch uytwijssen.

Dit koninklijk gebou werd t'enemael bedorven/
Tij dat sijn Heer die straf verdienst had en verwozven
Dooz sijne tyrannij: of 'svolks oproerighepd
Men dit/ als and'ren meer/ de handen heeft gelepd.

Verwoestinge van het Slot van Haerlem.

Had, Iun, Ibid. Cujus diruendæ soloque æquandæ occasionem dedisse libido ac vis tyrannica arcis domini creditur, quamvis alij indomito nec ullis modestiæ aut legum repagulis coercito populi in excidium Nobilitatis concitati furori vero similis id attribuant; quando non una arx illud mali experta, sed omnes propemodum velut immani procellâ ac rursus raptæ pessumverjat.

Den

Men houdt het daer voor dat de schenderige ende tyr armigs van den Heer van het Slot oorzaak gegeven heeft/ tot verbodstinge ende srechtinge des selven/ hoewel anderen dat de onbezupsde ende onbedwonge uytgelate rasernige des volks/ dat de uytrodinge vanden Adel geswooren hadde/ waerscheyneliker toeschryven: aengesien een kasteel alleen dat quaed niet beproeft en heeft/ maer meest alle als door egnen woedenden storm ende ontweer sijn ter neder geworpen.

Want veelberleij gesticht van statige gebouwen

Derziede onse Stad in lustige landouwen

En beemden om en om: die alle door't gebecht

Vervolgens nu en dan ter aerden sijn gesticht.

Wat word uytzuckelijch van veelen so geschreven/

Za't word maer al te klaer te kennen ook gegeven

Door menig woest verbaal/ en afgeworpen steen/

Door al het wyd geweest van onse landen heen.

Raasteelen ende Sloten aen den Rijn-stroom in't gewest der Stad Haerlem.

Holl. Kron. Divis. 1. Kap. xii. Ende is (de Rijn) van Battabuzen oft Wijk tot datze inde See loopt altijd aen beyde sijden met steden/ dorpen/ ende sloten betimmerd geweest/ alst noch wel blykt: want woord lopende van 'tmiddelhout tot der See/ heeft die Rijn gelopen voor by Helbrechtsberg/ daer aen die sijde plag te staen 't Hof van Holland/ dat nu inden Dage is/ met veel schoone Kasteelen ende Sloten aen beyde sijden/ als 't Slot te Kleve, Bredeno, Velsen, Rinichom daer nu 't Slot tot Egmond staet/ ende nam haer cours voorz na die See.

Cornelius Aurelius Bar. lib. 11. In utraque Rheni hujus ripa, ab eo ferme loco, quo Catos Rhenanos deserens, versus subsolanum in praefatum usque tendit procursum, plurima olim viscebantur castella, villae, pagique populosi, domus voluptuariz, quas a. volucrum circumstreptantium garru avium concentus vocabant.

Hic nemorenses horti, deliciarumque monticuli, saltus innoxij, & omnium ferarum genere offerri, fertiles agri & palustres, omnibus aucupijs, & leporum cuniculorumque venationibus aptissimi. Hic lacus piscosi, & torrentes refrigeratorii: ita ut alterum terrestrem non desideres Paradisum. Hic domus illa stabat tributaria, quam Danorum Rex subactis sibi Frisiis ibidem crexerat, in qua Regalis Quistor census quotannis ad jactum aerei scuti exigebat: de qua Grammaticus Saxo miranda ponit in Historia sua quam de Gestis Danorum accuratissime edidit. Post hanc Lucus sequebatur Baccho dicatus undique vitibus almoque confusus. Ejus loci incolae Bacchiades olim

punc Hierlemij vocitantur. Gens dura, sed æqui tenax. Vbi adhuc nostrâ tempestate, cum nova erigendarum ædium fundamenta effodiantur, certissimè constat ad humani penè femoris spissitudinem veterum radices vitium in veniri. His præterea Prætoria accedit domus, et principale civiliū causarum consistorium, quod tandem V Vilhelmus Rom. Rex designatus & comes noster Hagam transtulit, erecto ibidem mirâ magnitudine & Imperiali quodam splendore Palatio, in quo de Patriæ causis & negotiis tractaretur, cujus laquearia, & omnium tignorum ligna (mirabile visu) neque caries aut putrilago corrodere, neque aranea suis fœdare telis cernitur. Huic in decessu plurimæ adjacebant arces, domusque senatoriæ, quarum vel prima fuit Baronum de latâ virgâ, qui legitimam à primis Hollandiæ Comitibus progeniem ac stemmata ducunt: deindè Dominorum de Vellefontâ, & Beverevico, militum de Hemercâ vel Surherâ, de Gastrico, de Limbâ, de Polanio, de Polenburgo, deque aliis plurimis (modò nobis sine nominibus) castellis & moenianis, quæ jam partim vetustas, partim edax flamma consumpsit.

Vogelsang
V Velige-
berg, Duy-
aen, Haer-
lemmer-
Hout, Aer-
den-hout,
Ackers,
vveijden,
Haerlem-
mer-Meyr,
Y, &c. Be-
ken,
Haerlem
een aerfich
Paradijs.
Tolhuys
der Decanen
Bakens in
Haerlem.
Stad huys
van Haer-
lem 't Hof
van Hol-
land.
't Hof indè
Hagt.
Edele Huy-
sen in Hol-
land.

Nen weder sijde van den oever van desen Rijn/ ontrent van die plaetze af/ daer hy de Rijnfche Gatten verlatende/ sich in't Oosten na gemelden loop upstrecht/ waren eertijds veele kasteelen/ hofsteden/ ende volck-rijke dopen/ ende sprehoben/ de welke sy van het gesang der quelende vogelen den Vogelsang heten. Hier sijn boschachtige hoben/ vermakelijke heuvelen/ veylige boschen met allerley wild verbud/ vruchtbaere ende boeischachtige beemden/ seer bequaem tot den vogelvangst/ ende het jagen van hasen/ ende konijnen. Hier sijn visch-rijke meeren/ ende verkoelende beken; so dat gy geen ander aerdsch Paradijs en kont wenschen. Hier stond het Tolhuys/ dat de Koning van Denemerken na de overwinninge der Drielen daer gesticht hadde/ in't welke de Koninklijke Rentemeester jaerlijck in een koperen beken de schattinge ontfing: waer van Grammaticus Dairo wonderlijke dingen verhaeldt in sijne Historie die hy van de daeden der Deenen seer overvloedig beschreeven heeft. Hier na volgde een bosch Bacchus gewijd/ met wijngaerden ende olmen beplant. De inwoonders van die plaetze werden eertijds Bacchiades nu Haerlemmers genoemd. Een hard volck/ maer oprecht. Alwaer noch by onse tijden/ in't graben van nieuwe fondamenten der gebouwen/ wortelen van oude wijngaerden/ van dichte als eens mensches dijs/ gebonden worden. Hier by komt het Hof, ende voornaemste Raed-kamer der burgerlijke saken/ de welke Willem Roomsck Koning/ ende onse Grahe na den Hage verplaect heeft/ een Paleys ter selver stede gesticht hebbende van wonderlijke grote/ ende koninklijk zieraet/ om aldaer de saken van het Vaderland te verhandelen/ wiens welzel ende balcken (dat wonder om te sien is) nochte de worm nochte de verrottinge niet open eet/ nochte de spinne met haere webben berontrepnigh. Hier aen lagen inden nebergang veele Sloten ende Dieren-huysen/ waer van

waer van wel het hoognaemste was het Slot van de **Sanderheren** van Brederode die hunne wettelijke afkomst ende stamme van de eerste **Graven** van Holland rekenen: daer nader **Berth van Velsen**, ende **Beverwijk**, ende der **Ridderen** van **Heemkerk**, ofte **Sutherem**, van **Kastrikom**, van **Limmen**, van **Polanen**, van **Poelenburg**, ende weele andere **Kasteelen** ende **Sloten** (wiener oude namen ons nu onbekend sijn) die ten deele dooz den tijd/ ten deele dooz brand vergaen sijn.

Brederode
Velsen, **Be**
verviijk,
heemskerk
Sutherem
Kastrikom
Limmen,
Polanen,
Poelen-
burg.

**Wel had de Adel van alhier sich neergeslagen/
Om allerley plaspier van rennen ende jagen!
Wel aen den stroom des Kijns hun woning vast geplant/
Om al dien vollen lust van desen onsen kant.
En so de Graven ook wel meest in oude tijden
In dese onse Stad sich plagten te verblijden/
En hielden veel tijds hof of hier of hier ontrent/
Ist byzemd dat d'adel ook sich hier heeft heen gewende/
Ook wil een ygelijk daer lieft sijn woning maken/
Alwaermen lichtijk kan aen alle ding geraken/
Daer goede lijf-tocht is. Is hier geen land/ en see!
Ja watter ergens is/ dat hebben wy hier me.
De liefelijste streek die opt een mensch mogt weten/
Daer niets ter wereld is/ ook t'minste niet/ bergeten/
Gijk in't soet-pluyrnig-bolk: so dat een deel booz lang
Dier van gekregen heeft den naem van **Vogel-sang**:
Dat dan met **Aelberts-berg** by pder plaetz geleen
In lust en in hermaek so ver heeft uptgesteken/
Dat hepde langen tijd booz allen alder-meest
Ja t'enig lust-vertrek der Graven sijn geweest.
Het **Huys te Vogel-sang** lept t'enemael geschonden/
De heubel en de grond wojd maer alleen gebonden:
De naem sou ook vergaen/ ten waer't nu dooz de **Jong**
Weer upt der aerden rees/ en tot den hemel bzong;
'T wojd weder als het was/ so heerlijk opgetogen/
'T wojd weer een **Graven-huys** booz onser aller ogen.
'T waer sijnmer dat de naem van't **Huys** sou ondergaen.
Ook blijft de **Jong** sijn naem so lang dit **Huys** sal staen.**

Vogelsang
Aelberts-
berg.

Huys te
Vogelsang

Span het Graefelijke Huys te Vogel-sang.

Holl. Kron. Divis. xix. Kap. xv. Dese Grave * **Floris** dede ma-
ken veel kostelijke hoven/ ende ridderlijke woningen/ als t' **Huys** te
Vogel-sang in't **Daerlemmer Dout**/ daer hy stabelijck met **Heren**/ ende
Ridderen/ **hertogen**/ ende **jonck-hertogen** plag te hoberen/ vlieten/
B 3 ende

* **Floris V.**
NIK. GRAVE
van Holl.

ende jagen / ende ridderlijke seffeningen van streken ende toznoffen te hanteren.

Het kleyne Kronijkxken van Holland. Dese Grave Floris hadde heel oozlogen ende strijden op die West ende Oost-Byesen/die hy alle bebwang: hy dede maken vier kasteelen/ als Wedenblick / Enigenburg/ Widdel-burg/ ende Aien-burg/ om die Byesen daer mede te dwingen/hy dede ook maken dat Huys der Vogelen-sang in't Haerlemmer Dout / ende dat Hof in den Hage maecte hy grooter ende beter dan 't was.

Alsrecht, etc. Doen cond allen luden dat wy gegeven hebben, ende geven mit desen briebe hoor ons ende hoor onse Makomelingen onsen lieben ende getruwen Haen Reynoult Here van Bredenoede ende Ghennip, alse om menigen truwsen dienst die hy ons gedaen heeft, ende noch doen sal onse Hof-stede ter Vogelensang mitter uterste grafte also alsze gelegen is. Woord so hebben wy hun gegeven, ende giben hun ende synen Makomelingen, of den genen die dese hoorzsch. Hof-stede ende grafte van Haen Reynoult Here van Bredenoede, ende van Ghennip hoorzsch. hebben, of besitten, dat sy hoir koeijen, paerden, schapen, ende varkens, ende andere beesten sullen laten gaen in onsen houte weyden sonder eniig weder-seggen van ons, of van onsen houtbesten die nu is, of namaels wesen sal, sonder enigen pacht, of duyn-gelt daer of te geven, ons, noch onse Makomelingen, durende tot ewigen dagen. In orconde, etc.

Gegeven inden Hage opten xiiii. dag in Aprille, in 't jaer ons Heren M c c c drie en tachtich.

Huys te Aelberts-berg: nu Bloemen-dael.
† Nikolaas Zuyker.
† Lukas van Valkenburg.

Het Huyste Aelberts-berg is ook so noch in't leuen/

Dat hy wat heerlyk ouds noch over is gebleuen.

Is † Zuyker ook syn lof en ere niet wel waerd/

Die een sulck oud gesticht geen kosten heeft gespaerd?

En † Valkenburg, die't nu met landen ende hoven

Woor sich bekomen heeft/ is waerdig me te loyen:

Ma die een huys/ en hof/ van sulken naem/ als dit/

Van ouds des Graven-huys/ en 't Hof van't Land/ besit.

En meer

En meer noch dat ick hier met namen ook moet setten/
 Dat hy d'afgoderij tracht plotzigh te beletten/
 Die 't blinde volk daer drijft met reene * Pieternel.
 Dit pberd vooz den Heer/ en 'twaere Israel!
 Indien sy ober- al naer dit exempel deden/
 Men sou d'afgoderij wel haest met voeten treden/
 So sou 't met Godes Kerk in 't land wel beter staen/
 En 't'ijck des Antichrists sou anders onder- gaen.

* Afgodinne
 Petronella

Van het Graefelijke Huys t' Aelberts-berg.

Dit Huys schijnt gesticht te wesen by Graef Floris de II. toe-ge-
 naemd de Vette, de XI. Graef van Holland: want de Ongenoemde
 Klerk getuygd in sijn geschreve Kronijk, dat Graef Floris de Swar-
 te oozlogende tegens sijnen Broeder Dirk/ Graef van Holland/ (bey-
 de sonen van Graef Floris de Vette/ ende Petronella) onder ande-
 ren Graef Dirks woning t' Aelberts-berg in Kermerland verbran-
 de. Dese Ongenoemde Klerk leefde ten tijde van Hertog Willem
 van Beijeren/ den x x v. Graef van Holland.

Op schijft aldus: Graef Dirk had eenen Broeder diemen Floris de
 Swarte plag te hieten, die versette hem in deser tijd [ontrent het jaer M.
 cxxxii.] tegens sijnen Broeder den Grave, so dat hy daerom Holland ru-
 mede, ende voer in V Vest-vriesland, ende werd der Vriessen hulper tegen
 Grave Dirk sijnen Broeder. Ende stichte corts daer na een reyse, ende
 quam mitten Vriessen voor Alkmaer, ende verbrande die stede, ende die
 kerk. Ende hy oorlogde met die Kermers een heel jaer lang, overmits
 veele gemeene volcx dat hem by gecomen is. Dese Floris verbrande op
 eenen dag alle 'tland daer ontrent, ende mede Grave Dirk x wooninge tot
 Aelbrechts berge, al tot Haerlem toe.

Dit Huys schijnt naderhand weder opgeboud te wesen/ ende by
 de Graven van Holland bewoond: also Graef Floris de V. verschepte
 brieven ende handvesten in den jaer MccLxxxiv. Lxxxviii. xc. xci.
 &c. t' Aelbertsberg besegeld heeft. Als ook Graef Jan de II. Gr. van
 Penegoutwen/ van Holland/ etc. in den jaer Mccciii. Vytvyfende
 gemelde geschreve Handvesten van Kermerland,

Maer (laes!) dat Bredero so ook is omgekomen!
 Wie heeft toch sulck geweld en moedwil voozgenomen!
 En kan't dan mogelijk sijn dat sich het dul gelact
 Van den beseten kring so her te buyten gaet!
 'Twas ook een Graeflijk Huys veel ouder me van jaren/
 Veel meerder van gebou als opt die and're waren/
 Van Arnout eerst gesticht/ de derde Graef van't Land/
 Een lust-hof op den Rijn/ een lusthof in het sand.

Huys to
 Brederode,

De

Geflacht ende vva. **De Naem selfs leeft dan noch/ en sijn ond heerlijk wesen/**
 Van dien gemelden Graef van Holland uytgeresen:
 Den schild **So is de hoogste plaetz der Ed'len noch by haer/**
 van Brede- **En boerd het Schild van't Land mer eene blaevve baer.**
 roede. **Die Staem heeft groot gebied in ons gewest/ en landen/**
En heeft veel* Doypen hier om onse Stad in handen/

*Overveen,
 Sandvoord,
 Velsen, &c.

En groote magt in dupn/ en heeft ook selfs in Stad.
Wel-er/ maer nu niet meer/ wel enig recht gehad.

Hans Wolpherts, Here van Brederode, etc.

*Van het Graefelijke Huys, ende Geslacht van
 Brederode.*

P. Bockenbergh, in het Geslacht van Brederode.

Vyt Iohannes à Leidiu Chron. Holl. Divif. VIII. Cap. III.

Talia's Tetta

Nuptia Theod. IV. Holl. Reguli.

Brederodici nominis origo.

Arx Brederoda.

Zyphridus, Arnoldo, Tertio Hollandiæ Principe, & Lucharde, Theophani Imperatoris Græcorum filia, genitus, quod amicitia Theodorici, Secundi Hollandiæ Reguli, & genere nobilem quandam virum, in ipsa Theodorici Avi sui Aula inter jurgij maledicta consecerat, apud Gosuinum Staverenum in Frisia Vltiore, potestate dignitateque præcipuum, & (ut creditur) D. Gondeboldi regio genere illustrem, diu egit extorris: cumque filij suavitatem apud eum obtineret, † Tetburgæ formosissimæ filiz quoque potitus conjugio, filium suscepit Theodicum. Avo a. anno nongentesimo octuagesimo octavo à Christi nativitate, gravissimâ tandem atate mortuo, cum Arnoldus Hollandici Imperij hæres, Theodicum filium Virilhildi Secundi Othonis Imperatoris & Saxoniz Reguli filiz in matrimonium daret, quod plenæ forent nuptiæ dignitatis & gaudij, Germanorum aliorumque principum virorum hortatu, etiam Zyphridum filium inter alios solemniter iavitas adesse iussit, præsentemque ab olim contractâ culpâ absolvens, humanissimo complexu & osculo gratulabundus suscepit: inde inter epulas fortè, petentibus amicis, ut de fortunis & possessionibus pro dignitate ei provideret; dabo ait filio meo Zyphrido nostrâ in regione agros sufficientes, & latis geometriæ intervallis dimensos; idque verbis vernaculæ linguæ faceret promittens ambiguus; **th sal mÿnen Bone bryede roeden geben.** Cum ipsi Zyphrido alijque vocabulum **Brederode** de jucundissimum videretur, & memorabile, quod sempiterna ejus foret memoria, Castro ejus præcipuo & amplissimo non procul Harlemo, ab Arnoldo adificari cœpto, & regiè à Zyphrido consummato, cum primis est inditum, Idem refert Had. Iun. de Stirpe Brederodia: Bat. Cap. xix.

Zitro

Zicco/ geboren van Arnout/ de Verbe Graef van Holland/ ende Luchardis/ dochter van Theophanus/ Keizer der Grieken / is eenen langen tijd balling geweest by Goswijn van Staveren/ Potesiaet van Vriesland/ ende (als men seyd) van koninklijke stamme van Dinte Gondebold/ om dat hy een treffelijk Edelman/ ende grooten vrynd van Widerick/ de Tweede Graef van Holland / onder twiſt eſt scheldwoozden selfs in het hof van Widerick ſijnen groot-vader verſlagen hadde: by wien als hy als een ſone gehouden was/ hebbende ook ſijne over ſchoone dochter Cethurga ten houwelijk gekregen/ heeft eenen ſone Widerick gewonnen. Als nu ſijn groot-vader in den jare 988. na Chriſtus geboorte over-leden was / ende Arnout / nu erfgenaem van't gebied van Holland/ ſijnen ſone Widerick aen Witilhildis/ dochter van Otho de Tweede/ Keizer/ ende Hertog van Saren / ten houwelijk beſtede/ op dat de byploft haere volkomene waerdighepd ende hreugde mogte hebben/ heeft ſijnen ſone Zicco/ dooz raed der Duytſche ende andere Vorſten/ onder anderen ſtatelijk doen nodigen/ ende hem tegenwoozdig van ſijne oude ſchuld ontklaende / met minnelijke omhelſingen ende kuſen met geluck-wenſchingen ontfangen. Ende als nu onder de mael-tijd de vrynden ſo by gelegenhepd begerden/ dat hy hem naer ſijnen ſtaet van goederen ende middelen verſien soude: ſo ſeyde hy / ik ſal wrijnen ſone Zicco in mijn landſchap genegzaerne landen ende groote ruynte ge ven; ſulx hem belobende met hoertig-twyfelachtige woozden in de Duytſche ſprake: ik ſal mijnen ſone breede roeden geven. Als Zicco ende anderen het woozden van Brederoede genoechelijk ende ook gedenk-waerdig ſcheen te weſen/ op dat ſijne gedachteniſe mogte gedurig ſijn / ſo is die naem ſijn booz-naemſte ende magtigſte Slot / niet wijd van Haerlem gelegen / van Arnout begonnen/ ende van Zicco voltrocken/ booz-eerſt gegeven.

Onſprong van Brederode.

Het Huys te Brederode: ontrent het jaer 990.

Johannes à Leiden Chron. Holl. Divis. 9111. Cap. 111.

Et addidit Gruutgelt in multis locis, villasque multas cum magnis redditibus, &c. Ditatus est ergo Zyphridus Dominus in Brederoeden, ut dicatur habuisse in certis perpetuis redditibus annue ultra quadraginta milia florenorum. Quare & multi opinati fuerunt eum fuisse primogenitum Arnulphi Comititis Hollandiae.

Arnulphus bede by het in-komen van Zicco het Gruyt-geld in veele plaetsen/ ende veele dooppen met groote renten/ etc. So is Zicco Vere in Brederoeden rijk geworzen / so dat geseyd woord / dat hy beertig duysend Flozinen ofte guldens tot een seker ende gedurig jaerlyk in-komen gehad heeft: Waer wyt veele gemeepnd hebben dat hy de oudste ſone van Arnulphus Grave van Holland gekreeft is.

C

Actm.

Actm. Synopsis. Adjecit & in **Werlem** atque alijs locis frumenti vestigal, Teutonice het **Gruytgelt**/ nec non pagos aliquot, &c.

Arnulphus heeft tot het in-komen van **stijnen sone Zirro** geboegd de schattinge van't gemael in **Haerlem**, ende andere plaetzen/in **Duytsch Gruytgeld** genoemt; ende ook noch enige dorpen.

25 zederode herkssoeft, ende afgebrand in't jaer M c c i i.

† **Lodowijk**,
Man van
Ada, xv.
Gr. vā Holl.
† **Dirk**, Bis-
chop van
Vtrecht.
* Tussen
Lodowijk vā
Loon, ende
Villem del.
xvi. Gr.
van Holl.

Holl. Kron. Divis. xv. Kap. 111. Ende als dit geschied was / en duchten die † **Grave van Loon** noch die † **Bischop** voor niemant / en togen voort tot **Egmond** daer sp in den wege branden **S. Nechten-dorp** / dat nu **Beberwijk** heet / ende **Here Aelbrechts Banpaerts** woning van **Bredenoede**, ende hebben aldus al **Holland** aen hen bedwongen / ende onderdaen gemaeckt / dat in * twee partijen stond / so dat geen van haer weder-partije hem enige were vermat / dat onlang duerde :

Swederom afgeborpen Gooz het jaer M c c c x x v i.

Holl. Kron. Divis. xxviii. Kap. xxxvii. Dit boozsejd aldus geschied wesende / namen die **Kerners** van der **Hertoginne** wegen tot eenen **Kapiteyn** ende **Hoofd-man Willem Nagel** / ende togen upt / en destrueerden dat **Slot** tot **Peemsherk** / om dat die van **Haerlem** daer te hozen verwoest ende vernield hadden die **Sloten** van **Bredenoede**, **Peemstede** / ende **Azendelf**.

Sweder op gemaeckt Gooz het jaer M c c c l x x i i.

Holl. Kron. Divis. xxxi. Kap. xlii. Die **Obersten** der **Stede** [**Haerlem**] senden terstond eenen bode tot den **Stad-houder** die op dese tijd lat ende at op 't **Huys** te **Bredenoede** by **synder** **nichten** **brodwe** **Polent** der **Sonkeren** van **Bredenoede** moeder.

Die ziele van waren opt der hupsen waerdste lichten/
Die onse **Graven** hier in oude tijden sichten
In't **Hollands** **Paradijs** / tot **Haerlems** eer / en roem ;
Daerom ik hunnen naem alhier met-namen noem.
Doch om nu tot die **Slot** van **Haerlem** weer te keren/
Staet hier een wonder-stuck van echte trou te leren
In deses **Heren** vrou / wel nodig sengerd /
En waerdig alle-tijd in onsen mond geboerd :
Als dan 't gemelde **Slot** van boeren ende knapen/
Van 't woest onstumpig graeu / met speer / en boog / en wapen /

Wag

Was bestig aengetast/ en anders niets bereypt/
 En nau en na beset/ en om en om belept/
 En hun nu kost ontzack daer binnen om te leven/
 En dies dooz hongers nood sich mosten overgeben;
 Bedong die kloeke vrou dat sy haer beste schat
 In eens updragen mogt/ en 't liefste dat sy had:
 En is so met haer man in eene mael versterken
 Met hulpe van haer maegd ter pooyten uptgestreken/
 Verkiessende vooz't goed haer liebe bed-genoot/
 En eenen nachten hals vooz' sijne straf/ en dood.
 Dus heeft VVelphs VVijf haer man ook op den hals genomen/
 Met Keyser Koenraed me in sulck verdrag gekomen:
 So dooeg de gansche rest ook me onderdat en bloot
 De mammen op de rug/ en kind'ren in de schoot:
 So dat sijn majesteit heur siende dus behangen/
 Men slukr te samen heeft weer in gena ontfangen/
 Ende in de plaetz van straf en wraek hun toegeleypt/
 De tafel/ en den disch/ en byengde toebereypt,

Dis is van
 VVeyns-berg
 geschied an
 1140. Chr.
 Cap. Lib. 44.

Gedenk-waerdige Geschiedenisse in't Obergae
 van het Slot van Haerlem,

Had. Iun. ibid. in Hart.

Porro arcis hujus mentio suggerit mihi insigne & dignum cujus memoria literis consignetur facinus, inter rarissima conjugalis amoris exempla numerandum: ad quod diverticulum ab instituto si paulisper digrediar, cogitent lectores levandi tædij gratiâ id esse factum. Etenim cum loci dominus ob vim & effrenatam violentiam justum omnium in se odium contraxisset, arctissimâ obsidione in arce suâ premi cœpit, quæ cum in longius traheretur, præclusâ omni effugij spe, ac deficiente jam re cibariâ in summâ egestate atque inopiâ, cum deditione pararetur, uxor, singulare pietatis & amoris in maritum decus, ad eam pactionis cum hoste formulam descendit, ut semel exportandi sibi quæ charissima haberet facultas daretur. Quo ex conventionis pacto confirmato observatoque, conjugem bulgæ inclusum, adjuvante onus pedissequâ, extrâ arcem exportavit, neglectis charioribus utensilibus, cimiliisque: pari cum laude efferenda cum Guelpho Baioariæ Ducis pientissimâ uxore, quæ post similem obsidionem ad deditionem compulsâ, cum Conrado Suevo Imp. ad eas pacti leges accessit, ut ipsa nobiliusque uxores efferrent res qualque pretiosissimas. Credente hoste sequuturam opum exportationem, visum fuit foemineum agmen, Principis foeminae exemplum imitans, maritos suos de humeris pendentes, dulcia onera, subvectare, ac in sinu parvos liberos gerere.

Doordt het gewag van dit Slot/ doet mij een heerlijck seyt gedenken/ dat waerbig is om beschreven te worden / ende te rekenen onder de alderslaemste exempelen van eerste trouwe: waer toe als ik een weynig af trede / sullen de Lesers gelieven te gedenken/ dat sulck up lust gedaen is. Als van de Dere van dese plaetse dooz sijn geweld ende ongetoomde moedwille aller rechtvaerdigen haet op sich geladen hadde/ is hy in sijn Slot seer nau belegerd gewozden: welke belegeringe so sp lange duerde/ alle hope van ontkomen afgesneden sijnde/ ende den mond-hoest nu ook ontbrekende/ als sp't nu op-geden mosten/ so heeft sijne hups-vrouwte/ een zieraed van godsaligheyt / ende liefde tot haeren man/ dit verdrag met den vijand ingegaen/ dat sp het albertiefste dat sp hadde in eens mogte updragen. Het welke haer beloofd ende gehouden sijnde/ so heeft sp haeren man / in eene male besloten/ met hulpe van haere staet-joffrouwte buyten het kasteel gedragen/ verachtende alle haere liebe juweelen/ ende hups-raed. Eene vrouwe met gelijken roem te plassen met de godsalige hups-vrouwte van Welphus Hertog in Beijeren/ de welke na gelijke belegeringe tot overge-

Cont. III. de CKI. Keyf. ben ook gedwongen sijnde/ met * Keysler Conradus Suebus mede is over-een-gekomen dat sp ende alle de edele vrouwen souden updragen wat sp kostelijck hadden. Als nu de vijand meende dat daer op eene toezinge der goederen soude volgen/ so is daer een vrouwen-leger gesien / het exempel vande Hertoginne nabolgende / heure mannen/ soete lasten/ aen den hals op de schouderen / ende de jonge kinderen in heuren schoot dzagen.

De oude Kronik van Keulen Fol. 147. Gelijcke kloekhe greep is na noch eens gebleken/ Wanneer Milanen was van † Freedrick afgetweken/ Gedwongen met geweld/ gewonnen met het swaerd/ So heeft een Rome ook haer broeder dus bewaerd: Want opermits dat sp dooz hem afvallig waren/ So wou de Keysler van dat † burgers hoofd niet sparen. Dit is de dese daed/ so kloekelijck bedacht/ Van and'ren naderhand dus heylsaem me betracht. Dit is van onsen naem. Wil iemand mij nu dzagen/ Wat hier de waerheyt is? ik wilde dat wy't sagen. Men vind ook Haralem, en Herlem me gespeeld/ En ik verhael u maer het geen men ons vermeld. Als Schijver komen sal/ die sal u 't sijne seggen/ En stercken met bewijs/ en 'tand're weder-leggen. Is wijs u van tot hem: gaet/ pozt hem dat hy schryff/ Op dat so dienstig werck niet langer na en blijf.

Bakenes. * Gevoelen van Corn. April. Noch moeten wy alhier met-enen dit ook stellen/ 't Geen 'and'ren ons noch meer van onse Stad vertellen/

En seggen

En seggen dan dat hier een groote hoek van't land
 Met V Vijngaerden te saem en Olmen was beplant/
 Een Bosch 't welk 't Oeydensch volk naer hun afgodisch wesen
 Hun Bacchus had gewijd/ hun Bacchus uptgelesen:
 Dies werden top van ouds genaemd Bacchiades:
 't Welk sou veranderd sijn by ons in Bakenes.
 En tuppen dan dat ook in't graben deser gronden
 Veel wortlen nu en dan van wijngaerd sijn gebonden/
 Tot sekerder bericht/ en vast getuppents
 Dat eben dan also de saek gelegen is.

Way Bakenes.

Cornelius Aurelius Bat. Lib. 1. Cap. 19.

Quibus ex verbis hoc breviter citrà omnem injuriam inferre possumus,
 ut si qui nobis Bataviam præripere gestiunt, doceant imprimis necessum sit,
 Caninefates sibi esse finitimos, urbemque ipsorum notissimam, & ipsius Æ-
 gyptijs arque Heliopolit anis formidatam, Herlemum nunc dicunt, olim
 Bacchi Sylvam vocabant.

Oyt welke woorden top hoeteljk buyten allen ongeljk komen be-
 slupten/ dat die gene/ die ons vā Batavien af- scheuren/ eerst bewijzen
 moeten/ dat de Hermers hun naest geken sijn / als mede hunne seer
 vermaerde Stad/ selfs van die van Egypten en Heliopolis gebrzeed;
 sp noemen haer nu Herlem, eertijds Bacchus bosch.

Idem Bat. Lib. 11.

Post hanc lucus sequebatur Baccho dicatus, undique vitibus ulmoque
 confitus. Ejus loci incolæ Bacchiades olim, nunc Herlemij vocantur.
 Gens dura, sed æqui tenax. Vbi adhuc nostrâ tempestate, cum nova eri-
 gendarum ædium fundamenta effodiuntur, certissimè constat ad humani
 penè femoris spissitudinem veterum radices vitium inveniri.

Hier na volgde een Bosch, Bacchus gewijd/ met wijngaerden ende
 olmen beplant. De inwoonders van die plaetse werden eertijds Bac-
 chiades, nu Haerlemmers genoemd. Een hard volk/ maer oprecht. Al-
 waer noch by onse tijden / in't graben van nieuwe fondamenten der
 gebouwen/ wortelen van oude wijngaerden/ van dicke als eens men-
 schen dij/ gebonden worden.

Doewel de byden meest van 't weet niet wat een Baken
 Den naam van Bakenes gemeenlijk willen maken:
 't Sij dat de Cozen van/ de Cozen daer ter see/
 Of so wat/ sij getwerft die bake in de see.
 Daer soude 't niet veel licht de waerhepd nader schijnen/
 Te byngen Bakenes van het gewest der swijnen:

Gemeyn ge-
 woelen.

Giflingen
 van P. S.

Bakken

†Oste Bakte.

Badfen dat †Baek een swijn/ en Nes (naer sin en luyd
Van d'oude tael) een streck van bochtig land beduyd!
Ook siemjen dat de Stad hier leegst leyt ingesonken/
Ja dat de landen ook wel liggen heel verdronken
Nen dit ooyd byten Stad/ wanneer by winters-tijd
De hemel al te veel dooz swaeren regen splyte.

†Getwyge
Spaerwou-
de, Houw-
weg
Houwstraet,
Houwvaert,
&c.
†Speck-eters

So ist ook kennelijk dat altyds veele *boszen
Om Haerlem om en om/ en daer ook sijn gewoszen?
Ook weetmen datmen daer het best-gemeste swijn
Wel aldermeest verneemt daer d'ekels 't meeste sijn.
Het schijnt ook datmen dit ons dwaeslijk heeft ver weten/
En 'kweet niet wat een †schimp ons hierom bygesmeten:
Dooz waer! een slecht verwyte/ en kinderlijke smaed/
Die maer den kind'ren spyt/ maer ons niet aen en gaet.
Doch hoemen ons begin te dieper wil verneren/
Doe wy met allen recht noch hooger onse veren
Opfteken in de locht: en dit is ook gewis
Dat onse heerlijkhepd dies maer te maer der is.
Ten waer dat iemand dit noch beter kon behagen
Dat Bakenes den naem van onse Beek sal dragen/

Bake, Beke,
gelijk Lake,
Leker: dat is
Lecke,
Geslachten
Wapen-
schild van
Bakones,

Die uyt den Duytschen Rijn/ die 't land hier heeft verberst
Dooz 't dringen van den duyn met magt is uytgeperst.
Hier komt ons nu 't Geslacht van Bakenes booz ogen
Oud/ edel/ en vermaerd/ en heerlijk sich vertogen:
Twelk had in blaewen grond in enen gulden band
Dzie kruzzen rood gemaeld tot humnen abels vand.
Nen weet niet waer die Stam haer doozsprong heeft genomen/
Waerschyjnlykst dat sy is van Haerlem afgekomen:
Want overmits dat Dups was Kinback toegenaemd/
Maekt Backenes daer van/ en 't is niet bzeemd geraemd.
So kon ook wel dat land van dat geslacht beseten/
Van Kinnebackens naem sijn Backenes geseten/
En namaels Bakenes, gelijk van tijd tot tijd
Een naem by wijlen wast/ of ook by wijlen sijt.

Namen der Joncketen van Bakenes in **O**ude
Schriften bekend.

Klaes van Bakenesze, in de rekeninghe van 't Haerlemmer Hout be-
kend in den jare Mcccccxxi. en als Schepen in Haerlem dooz 't jaer
Mccccxlvi. ende ook in 't jaer Mccclvi. 17.

Jakob van Bakenesze, onder de Hollandsche Schied-knechten ge-
teld in den jare Mccccxli. Holl. Kron. Divi. xxi. Kap. xxiv.

Joffr. Lijf van Bakenesze, met haeren sone Dirk van Bakenesze,
sijn bekend op het jaer Mcccxcv.

Bertout

Bertout van Bakenesze, bekend int Register vanden Gummefet ober de Stede van Leyden int jaer Mccccxxxii. woonde op Ra- penburg.

Jakob van Bakenesze, Schild-knape stierf anno Mcccclv, ende waer de te Haerlem begraven.

Katharina van Bakenesze hadde ten man Frank vander Bouchoyft, anno Mcccclyii, op welck jaer sy haer testament gemacht heeft.

Adriaen van Bakenesze, Ridder ten Hepligen Lande/ sone van Ja- kob van Bakenesze voozsz, geteeld by Joffz. N. van Heemskerck. Op selve hadde getrouwd de Suster van Depnaert van Deutzen/ te Haer- lem. Ende Katharina van Bakenesze voozsz. was sijne Suster.

Baertout van Bakenesze, Heren Adriaens voozsz, Soon was Hofmeester Grave Jans van Egmond/ ende hadde te wijbe Joffz. N. Soaks te Delf/ maer sterfsonder wettige kinderen/ de leste van dese stamme ontrent het jaer Mlxxlii. nalatende eenen onethen sone Pieter van Bakenesze, gestorven anno Mlxxli.

Sou Kinnebacken ook van Kinheym niet wel komen/
Een Bloed die hier ontrent wel eertijds is vernomen/
Die doe ook al dit Land dien naem heeft opgelept/
Da sijn wy Kinners, en Kermers ook gesepd.

Kinnebac-
ken, Kin-
heym, Kin-
heimer,
Kinmer
Kermer-
land.

Way Kinheym, Kinheimer, Kinmer, ende Ker-
merland.

Holl. Kron. Divis. v. Kap. xx. Kunnen is een bloed oft water/ Kinheym.
gelegen tuschen Alkmaer ende dat Slot Middelburg/ van welken
bloed die plaetse oft hoek lands sijnen naem heeft/ ende is genoemd
Kinmermaria/ dat is t'Graeffschap van Kinmerland.

Regino, Abbas Prumiensis in Chron. suo ad annum 1000clxxxiv.
qui circa illa tempora vixit. Notum est, qui in Kinheym, è Danamarcka
venerant, adfentente Godefrido, Rhenum navigio ascendunt.

De Daxmannen/ die upt Denemerken in Kinheym gekomen
waren/ boeren te scheep den Rijn op met toelatinge van Godt.
fridus.

Theofridus, Abbas Epternacensis, qui vixit sub Henrico Iy. Imp. &
vitam S. VVillebrordi scripsit. In Chron. suo M. S.

Carolus, Pipini filius, Major-domus, avus Caroli magni apud Trevi-
ros consistens 1 v. id. Maj, integram villam, *Adrichaim in †Fresia, †Pago
Kinheym, super fluvium *Velisenam, ubi mare sinit in parte altera, sitam
regio donavit testamento [Clero nimirum Trajectensi ad annu circiter 730.]

Carolus

* Adrichem
† Fria,
‡ Territorie,
* Velsen.

† Martellus
voegenaemd.
Siet de Kron.
van Car.
onder Leo
de III.

Caroline de Sone van Hippinus / Hofmeester / de grootvader van
Carolus de Grote / de Cristerijnde / heeft den xxxi. Reg. de gesele Def-
stede Abdichem / in Wytsland gelegen / inde Land-streke Kinheym,
bovende rpieter van Welken / daer de see aende andere sijde bloeyd / ge-
geven dooz een koninklijk testament.

Had. Iun. Bat. Cap. 111. Dictionem hanc Kinheim dictam invenio
ad annum salutis octingentesimum octogesimum quintum, quo tempore
Nortmanni, qui e Cimbricâ Cherfoneso sive Daniâ oram solverant, cum
classe in Kinheimariam appulerunt.

Ik binde dat dese landstreek in't jaer 885. Kinheym geheten is /
op welken tijd de Noormannen / die van Wenenmerken t'sepl. gegaen
waren / met hunne vloot in Kermerland sijn aengekomen.

Kinhemus
flor.

Id, ibid. Cap. xiv. Hos [Caninefates] portum habuisse, & alveum
quo Kinhemus desuebat, non procul Crabbedamo existimo, quandoqui-
dem Caninefatos appulisse Nortmannos Danosve cum classe ante annos
fermè septingentos Regino Prumienfis testatur.

Ik meyne dat dese [Kermers] niet wijd van Crabbedam een
haben gehad hebben ende een groeve daer Kinheym in bloeyde / also
Regino Prumienfis getuygd / dat de Noormannen ofte Wenen met
een blote by de Kermers sijn aengekomen ontrent sebon honderd
jaeren geleden.

Det kan ook lichtlijc sijn / en 't sou geen wonder wesen /
Dat Haerlem, een geslacht so oud / en so geprefen /
En van so hoogen naem / alhier wet-er geprefd /
En van eengroot gebied en aensien sij geweest.
En so heeft Haerlem ook / in Kermerland gelegen /
By ouds den naem van't Hoofd van Kermerland gekregen.
Eneven als men dit upt oude boeken weet /
So ist ook dat sp noch by onsen tijd so heet.

Haerlem
de Hoofd-
Stad van
Kermer-
land.

Haerlem de Hoofd-stad van Kermerland.

Holl Kron, divis. 11, Kap. xxvi. Haerlem is de Hoofd-stede van
Kermerland.

Had. Iun. Bat. Cap. xiv. Caninefatum caput est Harlemum.
So seggen hooyds alle Schryvers / ende daer hooz sijn wy ook noch
by allen bekeid.

Haerlem
van ouds
de hoogste
Vierichare
in Kermer-
land.

De Straten van dit land / de alderoudste Weren /
Die hebben hierom ook om onse Stad te eren
In dese liebe plaetz de stoel van't rechte geplant /
Het alderhoogste recht in 't godische Kermerland.

Haerlem

Haerlem by-ouds de hoogste vierfchare Gay. *Reverendia*
merland.

Oude gefchreve Kronijk. In welker Stede [Haerlem] alsoe [de
Graven] befiten hozen rechteliker floel/ hebben gefet ende geoydt. *Ten plaatse*
neert al dien onwoonachtigen Kermaers een Haus genoomt gemeen- *Lande wo-*
like die hoochster vierfchare der Kermaers. *wende.*

Men vind ook Bakenes met wijd van Bodegraven/
Gelijk de kaerten ons wel-eer te kennen gaven/
En noch de beste doen: alwaer de plaetz ook leyt/
Die thof/ dat is het sloz/ noch huyden word gefeyd.

Bakenes by
Bodegravē

Hier dooz word die geflacht getoys ook feer geprefen/
Hier dooz haer heerlijckhepd nter weynig aengeliefen/
Als 'twelk dooz haer b: fit/ so ster/ so daer in 't land/
Daer magt so heeft betoond/ en naem so heeft geplaut/
Hier van ook diende wel een weynig noch gefproken/
Dat/ als een sek' re tacht heeft manlyk doz ontzproken
Van 't Haerlemfch oud geflacht/ de Afzendeliche Stam
Daer met best en fchid dooz houlyk overham.

Geflacht
Afzendeliche

Die Stam heeft desen naem van Afzendeliche herten/
Alwaer de grond van 't Sloz noch huyden word vernomen/
Het Hof ook noch genaemd: myffchten om dat het fterfje
Hier ook wel-eer den twist der Kermaers heeft geflacht.

Afzendeliche
Herfchone
ofte Hof-
van Afzen-
deliche ge-
recht voor
het jaer

So plag dan dit geflacht gevierendeeld het teken
Van Haerlem, en haer Dorp, ten wapen uyt te fteken.
In eenen rooden grond een gaende wyver paetd:
Daer dooz die ed'le fiam noch huyden is vermaerd.
De dienst/ dien Afzendeliche het Haerlemfch Hays booz desen
Dooz houlyk heeft betoond/ word haer nu weer betoefen:
Also het Huys Renes haer ondergang me wyzeekt/
Badien ook dese tacht hier manlyk ooz ontzjeekt.

Gequinte-
leerd.
Geflachte
vā Renefze

Nikolaes Gay, Renefze. *Ante Gay* Afzendeliche

Way het Geflacht Gay Afzendeliche

Had. Iun. Bat. Cap. xix. A qua stirpe [Haerlemza] mutato nomine *Afzendeliche*
descendens Afzendelicha domus, hereditatem illam adijt, & in signa in hunc *Stirps.*
usque diem praefert. Et paulo post: Porro Afzendelicha progenies nominis
sui ortum habet a dominio, quod perpetuaria possidet. Afzendelicho pago
potente & opulento, quem olim ante quingentos annos Alchmannedilf *Afzendeliche*
vocitatum scriptumque in codicibus veteribus invenio. *sum pagus*

Van dit geslacht van Haerlem de Stamme van Afzandelf met het
 anderbe name / afkomende / is in dat erf-besit / ende voerd de wapenen
 noch op desen dag. Te weten, door houwelijk, ofte gebreck van mans oor
 van eene lynie van de Stamme van Haerlem. Ende daer na: Het Huys van
 Afzandelf voerd den naem van sijne heerlijckhepb Afzandelf een magtig
 ende rijk dozp / dat het erfelijck besit / het welcke ik in oude geschreue
 boeke voog vijf honderd jaere vande Aschmannedilf gebeden te hebben.

Siet hier dan (hoe't ook sij) mijn Burgers / en gy mede
 Van waer / en wie gy sijt / en sit by ons in vrede /
 Siet d' oorsprong weder Stad / ja siet het oud begin
 Het vreugd en herten-hust van uwe Worder in.
 Was alles aleyn / en reyn: ook al't geweld der steden
 Die opt de werelt sag in bloey / en die noch hebben
 In doen en wesen sijn / die sijn te samen meest /
 Als d' ons ook / int' begin de grootste niet geweest :
 Gelijk van boog-voets af de kinder's wasdom krigen /
 En met der tyd in't woud de boom en opwaerts sigen :
 So gaet het met de steen. Eerst wolt een open veld /
 Versien met wal / noch muer / noch diergelick bestek /
 Een Dorp. en heerlijckheyd : maer sijnde na gekomen
 Men't Land en Graeflijckhepb heeft dapper toegenomen :
 Doords met een muer ombat / en met een wal bekleed /
 Woord Bakenes een Sta l. 'tgern noch Oud Haerlem heet.
 Dit is de oude roep. Waer 'and're willen seggen
 Den grond van onse Stad op and'ren ooyd te leggen /
 En ebenwel gesticht ontrent des Sparens kant /
 Waer op het hoog en doog / en ey het beste land.
 De naem Kijk-Bakenes en kan ook 'oude minen
 Geen sekerlijck bewijs noch vasthepb verlenen :
 Het wijst maer Bakenes, maer 'tmacht haer geene stad :
 So sepb dan noch 'tgern en 'oude seggen wat,
 En waerom sou de Stad sijn Bakenes gehepen /
 So't Haerlem moeste sijn dat diende me ge weten.
 Schijnt Bakenes dan niet daer na eerst inge haerd /
 Welckes de waerhepb hier ik laet het ontvareld.
 Of sal de Oude Stad, ey'r lage aenge hangen /
 Den naem van Bakenes eest hebben na ontfangen /
 Die iszer die dit wert / alsof ons niemant sepb :
 Der sij dan hoe het sij / ik sie geen vast hepb.
 In was dan't Sparen-Hof onk bukten Stad gelegd
 Ja't Raedhuys desgelijck een wepbens ende wogen :
 Het eerste kan wel sijn / maer sluyt het ander me /
 Waer is het Raed-huys opt gelegd bukten ste /

Haerlem
 een Dorp
 ende Heer-
 lijckheyd
 der Haer-
 lemmers
 vord eene
 Stad.
 Bakenes
 oud Haer-
 lem,
 ar. s.
 Kijk Ba-
 kenes.

Men

Men seyd te met wel waer/ maer 'tis van doyn seggen/
 Doch wil men't inde schiel van g' ewig oghheel leggen/
 Do ist maer oppgeraep. Een ding krygt wel een naem/
 Waer dichtsuis ist niet veel/ niet eygen/ niet bequaem.
 Kan ook Kijk-Bakenes dien name met wel byagen/
 Om dat de mueren daer na Bakenes toe lagen/
 En sagen op dien hoek? Dit sij dan raek/ of mis/
 Ik laet het altemael voort gene dat het is.
 De waerheyt lept so diep in't dupsire w'g geschoben/
 Do datmen niet en weet wat dat men tal geloben/
 'Tis jammer dat het so met dese dingen gaet/
 En dat men't niet en siet/ en datmer maer na slaet.
 Dit diend nu ook hier niet vergeten noch verlozen/
 Dat Koning V Villem hier te Haerlem is gebozen:
 Die daerom onse Stad veel goeds heeft doen geschien/
 En onse burgerij van boozrecht wel versien.
 Op heeft ons aldererst het burger's recht gegeben/
 Ja boben alle steen en burgers hoog doen sweben/
 En so sijn egge Stad/ sijn egge burgerij
 Met alle eer begaefd/ met magt/ en heerschappij.

Haerlem
 de Geboort
 re Stad
 von Ko-
 ning V Vil
 lem.

Haerlem de Eel'oozte-stad van Koning Willem:
 ende daerom eerst van hem met burgers
 recht ende privilegien begaefd.

Vyt twee oude geschreve Boeken.

4 Dat is den
 23. Novem.
 anden Stijl.
 Op Sint
 Clemens
 dag. binom
 Haerlem.
 sassen de
 Privilegien
 selfs in de
 Secretarijs
 onser Stad
 beru'stende.
 5 Sijn begyn-
 sel ende wys-
 komen 2e-
 boortelijc
 nam.
 6 mes.
 7 gesel-
 schaps.

In den jaere ons Heeren Mccxl. v. Willem die vierthende Graefe
 van Holland ende in den twintichsten jaere sijner geboerten mit deroe-
 ren Coentinc der Romeynen by raede sijner eedelic luyden heeft hy
 ghegeven die van Orin op die neghende kalende van der maent
 December ghenoemt gratioelike bygheden ende oberbyaeghende
 schoenheit der privilegien. willende was dat fouden burgers hieten
 ende genoemt sijn ende dan selve burgers van Orin voirt alle die in
 Holland insatig waeren ende woenachtich om die voerste eerste we-
 nemensheyt te staemigher burgerschap/ die die van Orin bewisset
 hebben. Want die selve Coentinc Willem was die van Orin gratio-
 lic alsoe daarom want hy in den selven doype of stede sijn beghinsel
 boertelic man ende wptrae mede daarom want hy eldaer soner vij-
 nen erben luyden ende sonst vrouwen in hemelicheden den boschs
 ende wildernisse stadelic van sinen kinsschen daegheit ende jaeren seest
 lic geboeft heeft ende gheselschap in groeter byelicheit ende ghe-
 noesthen.

Vyffsettin-
gen der
stad Haer-
lem.

Haerlem
Langen
tijd de
grootste
stad van
Holland:
numtinder
dan Am-
sterdam.
De Ramen
beym-
merd.
An. 1610
haerlem
eyvemaet
vergroot.

Eerste Ver-
grotinge.

Tvede
Vergrotinge.

Du so de Stad ook is uytrenend wel gelegen/
So heeft sy met der tijden meest der naem gekregen/
En grooter burgerij/ en is dan so te met/
Dooz' rwasen van haer holk en poorters uytgefer:
Hulks dat sy na geen stad in grootheyd heeft ge weken/
Daer alle and're selfs ver over' thoofd gekieken/
En doozgaens oer trest: tot dat Amstelredam
De magtigste der steen haer hier te hoken quam.
Ook sijn by onsen tijd/ geen langēn tijd gelede/
De Ramen opgehoud/ een graft daer dooz' gesne den/
Een kerke daer gemaekt/ een tozen opgericht/
En menig heerlyk huys getimmerd en gesticht.
Hoe onse lieve Stad haer mueren heeft gespleten/
Danneer en hoe ver groot/ en kan men niet wel weten:
Alleen so iszer blyk/ en geen gering bescheyd/
Dat onse mueren sijn tot tweemaal uytgelepd.
Men kon wat vaster gaen indien wy sicker sagen/
Daer dat hier aldererst de oude mueren lagen/
Of Bakenes dat is/ of eer een and're streek/
Daer 't Hof en 't Raedhuys is/ gelegen by de Beek.
Komt Bakenes die eer/ so komt ons naest booz' oger/
Dat al de Oude Graft voor eerst sijn ingetogen/
En dat de oude Beek die uyt de duynen vliet/
Daer sy de Raeky nu heet/ aen onse mueren stiet.
Of heeft de Beek van ouds om onse best geslopen/
So lepd de saek aldus booz' ons bescheyden open/
Dat Bakenes daer na voor eerst is ingehaelt/
End' Oude Graft in't rond/ en Daerlem so bepaelt.
De tvvede wijft sich selfs/ en daer heeft niemand tegen/
Dat die de selve is so Daerlem is gelegen/
En so de Stad nu is getrocken in het rond:
Dit seg ik/ spreek de saek in selfs met vollem mond.
Ik wilde dat ik dit wat vaster kon bevesten:
Dat ik niet meer en kan/ dat hou men my ten besten!
Dat wy nietse ker sijn/ dat hou ik by mij niet toe:
En neemt het ook booz' ik s' dat ik mijn best hier doe.
De sekerhepd hier van is dooz' den tijd vergeten/
Of d'ouder s hebben't ons niet dupdlyk laten weten/
Of 'ris daer na verstoff/ en niet getron bewaerd/
Of hooch dooz' byand verniet/ dooz' onse val/ en swaerd.

Wande Vyffsettingen der Stad Haerlem.

Seken

Seker Oetroytse Vrij-brief van Philips II. de xxxii. Grave van Holl. in Wabyl gegeven den xxv. 11. Maert des Jaers 1511. Jan- delende van het asquiten ofte loszen der renten staende op de huyfen ende erben binnen Haerlem/ inde Secretarise onser Stad berustende/ maekt gewag van twee Bepalingen, waer na de renten meerder ofte minder geschat worden/ van wegen de beter ofte slechter gelegenhepd vande huyfen/ ende erben. Alwaer de eerste bepalinge gerekend wordt vande Kraen ende so voozd de selve sijde alomme stretchende langs de Oude Straff so voozd rendom komende weder van Bakense tot aen de Kraen. Verhalven de tweede Bopalinge sieh voozder stretchte toe aende mueren vande Stad.

Had. Iun. Bat. Cap. 111. Ditionem autem illorum (Caninefatum scilicet) fines terminasse videtur rivus (Becam nominant) qui civitatis moenia quondam alluebat, nunc mediam urbem in fori adisque primariz vicinia secans, Sparnum amnem intrat.

De Beek.

En rivier schijnt het gebied der Kerchers bepaeld te hebben (sp noemensde de Beek) de welke eertijds aen de mueren vande Stad spoelde, nu snijpze de Stad by de Markt ende Kerck midden dem/ ende bloeyd in het Sparen.

Vermeerder noch (mijn Stad) en breekt uyt dijne mueren/
 En treck dijn wallen wijs meer als dijn nagebueren/
 Kijm op/ kijm hooger op: en als de nieuwe maen/
 Laet daeglijck meer en meer dijn eer veel hooger gaen,
 So wil van God de Heer met allen swaeren regen
 En vollen overbloed van sinen rijken segen
 Voozds comen over dij! gelijk men die vast siet
 Dat dij des Heren gunst met allen heyl begiet.
 En wite had opt (mijn Stad) wite had dit konnen by omme n/
 Wie had dit opt gedaecht/ dat gy so op soude komen
 Da sulck hermoest gestalt (niet eens!) door buer/ en swaerd!
 Ep bloeyt nu voozds van God vooz sulck verders bewaerd!
 O wel-gebouwde Stad en vol aen aen alle sijden!
 Op die dus kloer getuygt de beterschap der tijden/
 En desen handel Gods/ dat hy na swart tempeest
 En menigvuldig slag sijn kindren weer geneest.

Haerlem
 dickwils
 afgebrand
 belegerd
 ende ver-
 woest.

Brand, Belegeringe, ende Verswoestinge der Stad
 Haerlem, ende des Landschaps hier omtrent,
 op heelte ende herschepde tijden.

In jaer ons Heeren Mcccxlvii, op Sintes Glosdag was een groote Brand
 an. 1347.
 D 3 lastige

lastige brand binnen Haerlem, waer vant dat die gheleke stede verbrant
de/ende daer en was niet gebleven ten was gesackt handen brande,
Holl. Kron. Divis. xxii, Kap. iv.

af Micee
xlvi.
† Stad.

† Ecce fidem
catholicam.
† sicut.

Inden jaere ons Heren *Mcccxxviii, die tpoirte van Haerlem verbran-
de doirgaende met eenen onleslijken brande/ welke stede in eenre toz-
fer stont van eenen vier ten lesten is bannende woerden met eenre gra-
weinke destrueringe ende neberval mit allen kerken/ bebedusen/ ende
capellen/ ende vier tien menschen binnen de r stede verbrant. *Die ra-
pelle sekerlike der saliger s'Agat Marten buten onder die stede als wy
hopen by haire hulpe bleef onver brant. Welke rapelle by Willem Co-
ninck der Romeynen gefondeert was ende by Innocentium den vier-
den obersten bisschop Marcus mit aflaat graciën ende privilegten ber-
siert was ende begabet. Chron. M. S.

Brand.
an. 1493.
* Anno M
ccccxxiii

*Op desen tijd den xx. dag in Julio was een groote lastigen Brand
binnaen Haerlem, ende het waeyde seer op desen tijd/ so datter groote
weer ende kragt gedaen werd datter niet meer schade en geschiedes/
nochtans branden wel acht of negen goeder huysen/ ende was smoz-
gens inden dageraet. Holl. Kron. Divis. xxxi. Kap. Lxxxiiii.

Land-ver-
woedinge
an. 1132.
van swarte
Floris met
de Ker-
merl.

Holl. Kron. Divis. xli. kap. vii. op't jaer Mccxxviii. De Vrijsen
togen met desen Floris met heyrkracht ende met al die van Kenemer-
land. ende vervvoesten alle t' Land. ende verbranden alle die oude Slore-
ende Kasteelen den Grave van Holland toebehozende tot Haerlem toe.

Oude Holl. Rym. Kronijk onder Graef Siederick vi.

In't jaer ons Heren miy no mee.

Elf hondert dertich ende tesse, etc.

Graef Siederick had een broeder

Sijns Vaders Rint ende sire moeder,

Die Graef v'florens niet die swerte,

Ende was van fierer herte,

Swellprekende ende hoesch fere,

Ende staende na der waerelt ere. etc.

Die Vrijsen senden tot v'florens sodey,

Ende deden hem haer hulpe nodey. etc.

Dus was h y met hem een jaer,

Sinen broeder se ende swaer,

En h y dede daer toe sinen sande

Waer h y mochte schade ende schande. etc.

Saer

Daer quamen si met gessapender hant
 Beide bidders en op't lant
 So machtich dat den Gravedochte,
 Dat hise Verberen niet en mochte.
 Ende brochten Vlorens wien lief of leet
 Al te Haerlem toe geleet,
 En hebben ts. Keren huse Verbrant,
 Waer so si stonden in Kenemerlant,
 Die waeren der ouden Graey. etc.

Holl Kron, divis. xix, Kap. viii, opt jaer MccLxviii. Ende also
 Grave Flozis noch jong was/ so sijn die Kermers opgestaen tegen den
 Edelen/ ende hebben met grooter vermetelheyd veele Sloten, Burgen,
 Kasteelen, ende Huysen der Edelen met grooter verwoedheyd neder ge-
 vvorpen, ende verdestruereerd. Ende die Edele mannen Ridderen ende
 knechten sijn gekomen/ end: hebben hen gebergd in die Stede van
 Haerlem, op dat sy aldaer dat verwoerde: ende ongetemde holk stoute-
 lich mogten wederstaen.

Daer na: Ende aldus by rade van Gysbrecht van Kemmel/ berga-
 derden die Kermers alle haer volck by een/ ende heerden weder in Ker-
 merland/ ende als sy quamen by Haerlem, beleide sy die stede/ ende be-
 stormde die sonder ophouden met schieten ende werpen van steenen/
 also dat sy veele luyden met haeren schutten ende slingeren ter dood tot
 quetsen. Ende die Poorters metten Edelen die daer in getweken
 waren weerden hen vrome lijk ende beschermden die stede stoutelicken
 met schieten ende werpen van steenen. etc.

Holl. Kron, Divis. xxviii, Kap. xxxv. Opten vierden dag van
 Kynille in 't selve jaer van xxxvi. bergaderde Vrouwe Jacoba een groot
 heyz van volck wt der Stad van Utrecht/ vander Goude/ Schoon-
 haben/ ende Oubehaer/ ende is met sehpen geboren tot Heemstede
 by Haerlem/ ende van daer opten selven dage quam al dat heyz voor
 Haerlem, ende beleiden die stede / ende daer quam mede Jonkherr
 Willem van Bredewode metten Kermers / ende die van Alkmaer/
 ende beleiden ook die stede met vrou Jacoba. Die van Haerlem die
 dit over-lange tyd wel te voren wistren / hadden by hen doen komen
 Jonkherr Jakob van Gae/beck Stedehouder / ende Peer Roeland
 van Wykerken met veele wysse wapentuers om de stede te bewa-
 ren. Die van Haerlem hadden af doen houwen alle dat boschagie, ende
 boomgaerden die ontrent haer stede stonden, op dat sy haer wt geer-
 schode en souden lijden van die van bupren/ die stede bleef ge sloten / in
 die poorters metten anderen hzermiden zoudenters bereyden hen om.
 die

Item an.
 1268. van
 de Ker-
 mers.

Belegzin-
 ge der stad
 Haerlem
 vande sel-
 ve op den
 selven tijd

Item van
 Vrouwe
 Jacoba
 xxviii.
 Gr. van
 Holl. an.
 1436.

die van buyten byzomelick te wederstaen. Die van buyten verbranden alle de huysen ende die molens die buyten der stede stonden ende die Ker- mers branden al de voorbede buyten des kruyzpoorte ende des lanspoor- te. Daer en boven so en ruste dat heyl niet te schieten nacht ende dag- buszen ende vier-pijlen in die stede om die te winnen / maer die pooz- ters ende andere weerden hen byzomelick/ende keerden haer vjanden banden mueren ende toornen met buszen ende vogen / ende met ment- gerleij instrumenten / andere stonden staetlich op die mueten bereydt met water om den byzand te leschen die daer geveel van afschieten van den vierigen pijlen.

Stads ende Lands ver- derf vā het Kāsen- broods- volk; anno 1492.

Holl. Kron. Divis. xxxi. Kap. lxxvi. Inden jaer Mccccxci. den derden dag in den Meije, als des heylig Krutz- dag / des avonds ontrent acht uren, sijn die van Alkmaer met sommige uyt Noord-holland voor die Stad van Haerlem gekomen, met een groot menigte / want sy ter- stond na dat die Stad-houder ontrent Alkmaer geweest hadde/weder van nieuwe een vergaderinge van volk maekten/verderhēde daer se noch overvallen souden/ende begeerden binnen die stede te wesen. Die Oberste ende Regenten van der stad metten rijksdomme ende Voordschappe concludeerden ende sloten eendrachtelick dat men- se om alle best willen niet in laten en soude / om die stad in gene rebe- lighepd noch in meerder last te brengen / ende dit woerd duy openlijck van der Stad-houder gekondigh. Ende die Heren hielden sprack met hen buyten der muere / ende heeren daer bapten blijen / ende en wou- den niet in laten. Daer ter stond als die Heren binnen waren / ende die poozzen gesloten hadden / so sijn enige gekomen van binnen / ende sloegen de Kruyz-poorte met magt op, ende lieten in komen alle die in- komen wouden. Ende dese Keneuers of Kāsen broods-volk hebben ter stond groot onbal gekregen van die van binnen / want niet en heb- deel luyden bind die tot een qualick varen ende de wille die de stede goede stad wel bereydt ende geneygd sijn / ende quaeten bezittingen na die markt toe / daer een grooten hoop van den bessen ende velt ston- van der Stad vergaderd stonden / ende sijn sommige van desen uyt byesen/niet wetende waer te blien / op dat Stad-huyt gelopen / ende sloten dat velt a hen toe. Die ander die stonde beswaer dat Stad-huyt rot, ende sloegen die deuren met bijlen ende hantēden des daken ende schoten niet boven de velt / ende woepen so openlijck dat men niet en kon niemand een hoofd uyt-steken en doff / ende deden veel weers om op dat Stad-huyt te wesen. Die ander ontrent beertig daer op wesen die dit merkende / ende sijn datze geen weer by hen en hadden / ende dat hen niemand te ontsetten hulpe en quam / hebben sy begeerd sprac- ke met hen te houden/ende hen op gelijc ende gelijc behouden lijst dat huyt te openen; daer sy in consenteerden/ende beloofden hen niet te misdoen. En in deser maniere ende sy goeder gelouen deden sy dat Stad-huyt open / daer sy ter stond met grooter menigten op liepen / en

byesden

hzeelden heel voozters dood te slaen / ende sloegen met grooter nijdig-
 heyd ende verwoedheyd ter dood Klaes van Ruyven Schout vander Stad
 van Haerlem, ende een Schepen van der Stad genoemd Pieter Thomasz.
 ende sijn broeder Andries Thomaszoon, ende was des avonds tuschē
 acht ende negen uren. Ende des nachts hebben die sommige / ende
 waren meest van binnen der Stad woonachtig / veel onsuers ende
 woesticheyds bedreben / ende liepen in der grooter luyden huysen, ende
 maecten't leer selicken, slaende in stacken al dat sy binnen den huysē von-
 den, van bedden, stoelen, ende banken, ende hebben't ook uyten huysē
 genomen, endet'huyswaert gebrogt al dat hen diende, der luyden brieven
 gescheurd, ende die segelen afgetogen, ende groote onprosjtelijke schade
 gedaen: Ende desgelijks op het Stadhuys, daer sy al die sloten op sloegen,
 ook die Tresoriers kamer, ende der weel-kinderen kiste, daer sy veel scha-
 den van brieven, quitancien, registeren, en in anderen dingen deden, dat sy
 met allen recht ende reden / indien't iemand van buyten hadde gedaen
 ende bedreben / gekeerd souden hebben: Also dat niemand van name
 binnen sijn seks huysē blijven en doyste om der grooter onsturigheys
 ende verwoedheys willen / ende hebben hen verhozen gehad tot des
 anderen dages dat die hetten ober was. En des anderen dages wo-
 den vier Kapiteynen gemacht, die elck dertig mannen onder sijn had-
 den / om vooz meer alle quaed ende oploop te beschutten / also datter
 gekondigd werd / wie dat verhozen was dat sy te voozschijn komen
 soude / dat men se geleyen soude. Ook werder gekondigd / wie datter
 enige goeden genomen / gerooft / ende geplonderd hadde / dat sy die te
 voozschijn soude brengen / op die verbeurnis van sijn lijf / en daer werd
 een galge op't Sand geset om die quaden ende rebellen te kassjen.

Kap. LXXVII. Dit albus binnen der stede geschied weseude / so sijn
 alle dage binnen der Stede van Haerlem groot volk vpt vooz-
 land gekomen ende toegeballen / ende maecten groote gereedschap om
 vooz te trecken / en hebben die beste ende verbaerste mannen vander
 stede daer toe gedwongen om met hen vooz die Stede van Leyden te
 trecken.

Daer na: so sijn dan dit volk metten banier van Haerlem ende van
 Alkmaer / hoven vpt buyfend stark weseude / op den VII. dag van
 Meije vptter Stede van Haerlem getogen / ontrent vyf uren in den
 avond / ende quamen tot voozvluch in't dozz daer sy des selven nachts
 bleven. Ende des anderen daegs ontrent middage quamen sy vooz
 die stede van Leyden / ende vielen terstond gelijk aen dat block-huys /
 ende wonnent verhtender-hand.

Daer na: Als dit volk albus geshepden was / so bleven noch
 sommige van de Kenemers binnen Haerlem / ende sonderlinge die van
 Alkmaer / want sy vptter stede niet en wouden / berduchtende dat sy
 niet wedet binnen komen en souden. Ende binnen desen tijden heeft
 die * Hertoge van Sassen groot volk van wapenen in den landen van
 Holland

* Albrecht
 van Sassen

Stadhouder Holland gesonden/ ende quamen in't doorp van Boordwijk/ daer sy heel
Generaeluyt onsturicheyde hebden / ende quamen voort te Sandvoort daer sy die
den naem van kerk ende 'theele dorp beroofden, ende namen veel beesten ende gevangen
Maximiliaen ontrent Haerlem tot Tetroede toe , ende sijn albus voortgegeen met
Roomsch Kon- ten roof na dat groote doorp van die Beverwijk omme dat in te nemen :
ning, als ende die van Beverwijk stelden hen ter weer al te bymelicken / me-
Voogd, ende nende dat volk ende knechten upt te kerren / en te rugge byhen / maer
sijnen Sone die knechten vielen ende stonden malkanderen so bymelicken by / en
Philips de II dat sy in grooter getalen ende menigten waren, dat sy't daer tegen niet
Holland: de houden en mogten / ende wonnen hen dat doorp met kracht ende stoz-
welke dan mender hand af / ende sloegen in die herten veele van den ingelerten dood,
geen voogd ende maecten seer schandelicken ; want sy plonderden ende pilgeerden
vade Graef, dat doorp nemende al datter was, ende alle 'iman-volk datter te lijve geble-
veel min ven was, ende niet ontkomen, worden gevangen, ende swaerlick geranzoe-
Graef selfs, neerd, ende geschat, daer dat doorp alte grotelicken by verarmd ende bedor-
maec alleen ven werd : ende dese knechten hebben hen daer gebolwerkt ende stark
Stadhouder gemaect om daer te blijven. Dit werk dus hangende heeft hem die Ste-
synde, in de van Haerlem in groote last bevonden te wesen, aengesien dat sy van den
Holland seer opslette niet en waren, ende seer gaerne tuschen beyden stille geleten had-
wredelyk den, hadden die sommige gedaen die de poorten opsloegen, en den Over-
heersche, en sten vander Stede daer toe dwongen om dese rebelligheyt aen te nemen.
de ingelertene So ist so berde gekomen dat men binnen der stede ontbode heeft bye
door swaere de knechten te komen / alst geschiede / ende quamen in grooter menig-
onverdrage- ten om dese knechten in die Beverwijk te wederstaen. Ende hoort
lyke schat- hier na is die Hertoge van Bassin selver in Holland gekomen / ende
tinge perste, quam in den Dage. Die Stede van Haerlem schrikten haer geduy-
ende wytpu- ter vden eerbaere notabele mannen aen hem / om gelepde te mogen heb-
te. Siet het ben / ende met hem te spreken / t welk also geschiede / en quamen inden
lxxxij. Kap. Dage / ende tracterden also dat hy die stede in 'gracien nam / behoude-
 lijk so woude hy in die stede wesen om den goeden te beschermen / ende
 den quaden ende rebellen te corrigeren. Aldus so werdet geordineert
 dat hy binnen der Stede van Haerlem komen soude met gemoede, en
 bytandschappe / daer die Kenemiers met die van Alkmaer / ende meer
 ander binnen Haerlem niet wel in te byeden en waren / oermits dat sy
 meer quaets verduchtende waren.

Daer na : Daer na opten xv. dag van Mey quamen die knechten
 uytten Beverwijk door 't doorp van Velsen, ende plonderden dat, ende voort
 tot Schoran, ende tot voor die poorten van Haerlem. ende staken dat vier
 inde huysen ende namen mede al dat sy dragen mogten, ende roofden
 koeijen, paerden, ende schapen, ende drevense weg ende verkofense, ende
 gaven goeden koop. Die van Haerlem dit merkende waren seer be-
 gaen omme dat die knechten albus bidden te barnen / ende enige
 goede mannen tracterden seer naerstelick van der Stede van Haer-
 lems wegen / als dattet geordineert was om alle best willen / ende om die

† Duc d'Al-
 genade, ende
 trouwe.

die Stede van Haerlem te bet te ontlasten/ dat alle vzeemde gasten/te wesen die upt Hermer-land binnen Haerlem lagen metten anderen ruyteren knechten/ upt die stede gaen moesten / ende dit werd aldus metten klocke afgeluyd/ende gekondigd/daer die Kenemers niet wel in te vreden en waren / dat sp aldus die stede ruyten moesten. Ook waerender veel knechten wipten lande van Geire ende van Albe gekomen die ontrent die stede lagen / ende gaerne binnen geweest hadden/om zoudige te winnen/maer alsoo't in state van tracteren was ontren papse te komen/so en werden sp niet ingelaten. Des anderen daes quam die Hertoge van Sassen / ende werd van alden geestelicheyd ende van de Vier-biddende Orden met processien met grooter eren inne gehaeld / ende die poozters quamen al in swarten gekleed volgende die processie/ende vielen hem te voet/presenterende die sleutelen van der stede. Ende alle die gene die binnen der stede waren/ ende die poozten aldus op-geslegen andere veel onsturticheyds bedeyden hadden/ ende den goeden kuyden 'thaer ontkomen ende beroofd hadden/ liepen alle te samen uptter stede eer dat de Hertoge quam. Est terstond werd een galge ende een schabot op't Sand gemackt om t'ortte te doen / ende veel poozters waren op dit pas uptter stede gegaen om der t'roebzagt willen die binnen der stede was/ durstende geslagen te worden/ende worden al te samen weder ingeboden te komen op die verbeurnissen van haer goede/die veel weder in quamen. Maer die principaale die de poozten op-geslagen/ ende die onsturticheyd des nachts als sp die poozter op-sloegen bedeyden hadden / liepen weg/ want hen kuyden/ende alle die gene die in die stede niet blijben en worden van vrese haer lijf te verliesen gelepde gegeven was vry upt de stad te gaen eer de Hertoge binnen quam. Ende dit seye van die poorte op te slaen heeft die van Haerlem in grooten lasten gebragt , want sy den Hertogs van stonden aen geven moesten tot emende voor haeren misdaed ende rebelheden xxxvii M, Andries guldens, also dat die poorters haer silveren schalen, koppen, lepelen, ende andere kleynooden ende juweelen opter Stad-huys brogten , overmits dat sy so veel gelds niet en hadden te geven, daer elk op geset was, dewelk deerlick was om te sien, aengesien dattet een neringloose stede is , ende die poorters niet en wonnen van geenen dingen. Ende die rentenaer kreeg quaede betalinge , ende so veel te quaeder om dattet ontrent Haerlem al afgebrand was, ende alle die beesten tuschen Haerlem ende Alkmaer geroofd waren , ende 'rvolk moest dood geslegen ende gevangen waten, dien hen selvan so vaerlick kopen moesten, daer sy luttel tegen hadden, vwantet hen al benomen vvas dat sy vveg dragen mogten ende verkofsent ende gaven goeden koop.

Kap. lxxviii. Op dese tijd moesten die van Haerlem haer bannier, * privilegien ende handvesen voor den Hertoge brengen, die hy na * Van Karel hem genomen heeft , allegerende dat sy die verbeurd hadden , ende niet * weder ge- meer gebruyken en mogten. Ook worden op dese tijd veele dagvaer- geven.

* Vyt eenen
ouden pick.
Siet lxxij.
lxxxj, lxxxv
Kap.

den binnen Haerlem gehouden van den anderen steden van Holland/ ende die steden van Holland hebben laeten die goede Siede van Haerlem niet voor- gestaan in haer ongeval, * maer meer hinderlick gevveest dan behulpelick, alst dickwils gebourd, dat die eene om des anderen qualick- varen lacht, ende hem daer in verblijd, dat nochrans so niet en behoord. En in't leste vanden Meije- maend heeft die Hertoge een groot swart Block- huys doen maken binnen der stede tot bewaernisse vander sla- ver stede/ daer hy die stede mede dwingen mogt indien sy voozd meer rebelleerden/ ende dit werd geordineerd ende gemaeckt in der Schutters hoven, daer die selve hoven ende andere boomgaerden mede bedorven vvorden.

Daer na: Opten lesten dag van Meije heeft die Hertoge eenen Schout binnen der stede geset: ende daer toe Burgemeesters/ Schepenen/ Tresoziers / ende andere Officieren die haeren eed opten sel- ven dag deden / ende dese veranderinge ende mutatie geschiede ober- mits dat hy die stede van Haerlem haer privilegien ende handvesten benomen hadde.

Daer na: Ende op dese tijd werd al hy wijlen justitee gedaen bin- nen Haerlem/ van den genen die de poozte opgeslagen hadden/ en die van't opzet wisten / ende ook van den genen die des nachts groote on- sturichhepd binnen der ludpen hupfen bezeten hadden.

Kap. Lxx. x. Hier na opten achten dag van Junio is die Hertoge van Sassen upt Haerlem getogen/ ende des selven nachts so sijn alle die busaen groot- ende kleyn die der stede toe- behoorden vweg gevoerd, want terstond als die Hertoge binnen Haerlem quam/ worden alle die busen die omme die stede in de poozten/ tooznen/ ende aen die muere lagen/ van haer plaetze genomen/ ende vooz dat Stad- hups gebrogt/ die daer na in't Block- hups geboerd worden/ ende van daer uptter stede. Ook moesten die poozteren alle haer harnas ende geweer ge- heel ende al opter Stad- hups brengen / eer die Hertoge in der stede quam/ en doe die Hertoge weder uptter stad getogen was / doen hael- de elk sijn wapenen weder / ende die Hertoge is met al sijn volk upt Haerlem ende upt Noordholland ende Kenemer- land getogen na Ze- land.

Dese Oploop van het Kasen- broods- Volk word als hier in de Rerk in een glas al dus vertoond,

Als men negenig twee duysend vier honderd seld

Den derden diej ook me sijn haestig met geweld

De poorten van Haerlem oproerig opgeslagen

Van 't Kasen- broods- volk stout, dat upt Noord- holland quam,

't Welck Klaes van Ruyven Sibout haest met sijn dood vernam,

VV aer af van ouds dit glas ons seker deed gevogen.

Wat

Wat heeft ook onse Stad/ noch by verscher gedachtenisse/ in den jare 1572. ende 1573. inde laetste strenge Belegeringe vande Spaenschen onder don Fred-rico à Toledo, **Sone van Ferdinandus/ Hertog van Alba/ niet wel booznamelijk upgestaen/ ende geleden: waer van top hier na in dit werck spzeken sullen?** Besiet de Historien van dien tijd.

Belegeringe der Stad van de Spaenschen an. 1572. ende 1573. Brand an. 1576.

Korps daer na inden jare 1576. den 21 Octob. werde de Stad in eenen grooten storm upt den Noozd-oosten/ vande Hoogduytsche Zoldaten/ die hier in garnisoen lagen/ dooz hun vzezelyk stoken in hun wachthups by het Deyers-hoofd/ genoegzaem moedwillig aengestecken: waer dooz 449 huysen verbrand ende vernield werden/ behalven S. Elisabeths Gaihuys, S. Gangolfs Kerke, S. Maertens Hofken, ende t'Barvoere-Susteren-Klooster. Memorien van dien tijd.

Pieter Bor in sijn Negende Boek vande Nederlandsche Oorlogen, Binnen de Stad Daerlem in Holland hrbben de Hoogduytschen aldaer in garnisoen leggende in haer wachthups staende dicht by het Sparen daer den Anker uptsing sieten bynken/ ende vol ende byonke sijnde quam ofte dooz versupmentse ofte moedwille het wachthups aen byand/ ende deur dien het sterk upt den * Noozd-westen waeyde/ ende de wind sich meer ende meer verhtef/ so branden daer in korter stond, ontrent vijf honderd huysen af, twelk een groote ellende veroor-saekte onder de arme uptgeputte burgerije/ bysonder ober de gene die dit ongeluck overquam/ want de byand snel boozdging dat sy weynig van haer meublen konden bergen/ ende het liet sich aensien als of de geheele stad afgebyand soude hebben. De schade vande gebjande hupfen is geestimeerd geweest op meer als vier honderd duysent guldens.

*Noord oost ten,

Den 21 en tVVIntichsten Van October
 Vvas tot Daerlem de Vre VChde sober;
 VVant het Vler heeft VersLonden
 211 VIIshondbd hVIIfen In Cozter stonden.

Doer volkrijk is de Stad/ by datze plag er wesen!
 Met nering overschub/en bapper opgerefen!
 Als God het volk hier sond als gras/ en als het sand/
 Wanneer by hier sijn wooyd en herke heeft geplant.

Bloeiende tegen der Stad Haerlem,

Tegensoo'dige Segenin ge der Stad Haerlem.

Vyt oude ende nieuwe Memorien.

Als inden jaere 1545. doer vrede-tiende penning van alle koopman-schappen ende goederen by die van Holland ingewillig was/ werden alhier te Daerlem maer ses kooplyuden gebonden dewelke 89 guld.

4 stuy. opbragten.

So byagt ook de tweede-tiende Penning vande huereu vande huysem in de seluen jare alhier te Daerlem niet meer op dan 931 gulb. 13 stuy. 3 pen.

Wat byengt nu daerentegens/ ik en segge niet de tweede-tiende/ dat is de twintigste/ maer de duysendste penning; ende wat de verpondinge der hupsen alhier wel op! Ik swijge noch vande andere schattingen. Als onlangs inden jare 1622. het Hoofd-geld by de E. D. N. Heren Staeten van Holland beraemd ende goedgebonden was/ sijn al hier te Daerlem 39455 hooftden behonden : ende inde 36 Doypen onder onse Stad gelegen 30150: te samen 69605.

Rente-meesters der Stad Daerlem.

Abraham de Blocq, Ontfanger der gemeyne Landsmiddelen ober de Stad ende het Quartier van Daerlem.
 Iohan Kolkerman, Rentemeester van Kermerland.
 Illis de V Vild, Ontfanger van den duysendsten penning.
 Gerard van Teylingen, Tresorier der Stad Daerlem.
 Iohan de V Vael, Rentemeester vande Gerstelijke goederen.
 Lukas Sebastiaenz, Ontfanger vande verpondinge der hupsen inde Stad/ ende den Wyldom van dien.

Verheft dan 'tsaem uwe hert/ verheft hier uwe ogen/
 En siet hoe top van God/ hoe top sijn opgetogen/
 Doozloopt ons oud verdziet/ en denkt dan/ en beschout/
 Doe nu de Heer ons hups in alle weelde houd.
 Ja denkt te recht hoe hoog de volgewasze stroomen
 Van Godes segening ons hebben opgenomen/
 En drenken onse Stad niet alderhande goed
 Met on-gemete maet/ en diepen overvloed.
 En wie toch sal alhier sich willen dit beroemen
 Een sulken rijkdom Godes doozgrondelijck te noemen?
 Godes goedhepb ober ons heeft eynde/ noch getal.
 Wel volck dat maer den Heer weer dankbaer wesen fall
 Het was dan noch wel-eer/ en in boozlede dagen/
 Wyl beter als het is/ als al de steden klagen/
 En als het gansche land dat ook bekenmen moet
 Waer (liebe!) is het niet de sonde die dit doet?
 Wilt dan des Heren woord en heyl ge bzees betrachten/
 En niet een meerder blift op sijnne wegen achten/
 En wand'len so voor God. In Godes hooge hand
 Bestaet het goed en squad van 't liebe vaderland.

Wp sijn van ouds vermaerd veel honderd jaer geleden/
 En ober al geteld met onse rijkste steden/
 En sijn dooz onse magt/ en inkoop/ ende bent/
 Dooz eene Koop-stad ook booz langen tijd bekend,
 En sijn wy dies berucht booz veele lange jaeren/
 En doe wy nergens na so groot en magtig waren/
 Doe sijn wy nu daer booz gehouden/ en geeerd/
 Nu onse Koopmanschap so dapper is vermeer d!

Haerlem
 eene oude
 vermaerde
 koop-stad.

Haerlem van ouds eene Vermaerde Koop-stad.

Oude Brieven ende Registers getuygen dat van oude tijden in alle
 saken den Koop-handel b: treff:nde / de Steden van Haerlem, Delf/
 Leyden/ Amsterdam/ ende Byele tot dien epnde sijn verscheven/ en
 by een getorpen.

Wanneer inden jare 1439. de Landen eenen krijg tegens die van
 Hamburg wilden aenneuen/ sijn gemelde byf:steden tot dien epnde
 vergaderd.

Inden jare 1457. hebben die van Lubek aende genoemde byf:
 steden geschreven van wegen seker geschil ober de Koopmanschappen.
 Videatur quoq; Crantzius circa annum 1440. Sax. Lib. xi. Cap. xxix.

So heeft ook onse Stad/ van-ouds/ booz alle steden/
 Den Grafelijken epfch/ de Grafelijke b: den/
 Naer haere meeste bloey/ naer haere meeste magt/
 De meeste bande steen/ wel aldermeest volbzagt.

Ende de
 magtigste
 der Hollãd
 sche Stedẽ.

Haerlem van-ouds de rijkste der Hollandische Steden.

Als inden jare 1426. ten tijde van Hertog Philips van Bourgondi-
 en en Vrou Jacoba Grav. van Holl. eene B:rtinge ofte Schattinge
 geda: n was van 30000 schilden op te brengen om 500 man te wapenẽ/
 sijnde van des Heren wegen Kapiteyn de Here van Uledam: so wer-
 de de Stad van Haerlem de eerste geset op 5000 schilden/ die sijn
 Here Trefozter van Holland/ Zeland/ ende Byestland den Here Bou-
 dijn van Zweten geheel betaeld heeft: ende de andere St:den wer-
 den ter di: r tijd naer dese taze van Haerlem ongelijk minder geset/ en
 geschat/ als Delf op 4250. Leyden 3500. Amsterdam 3000. Rotter-
 dam 1250. ende andere boozdaen naer haere magt/ ende grote. Oude
 Registers.

Ik tre wat nader toe/ en wil de Stad beschrijven/
 En binnen het begrip van haere maeren blijven/

Binnen-
 Stads ge-
 legenheyd.

En

- En spyken daer van haer/ en haer gestaltenis/
 En leggen wat in haer al groot is te vinden is.
- Staten.** Den siet de Stracen hiet/ seer schoon/en bzeed/met hopen
 Op't kerkhof ende Markt in een en t'amen lopen:
 Sp sluyten op malhaer/ en pazen als een bus/
 En komen daer te gaer als met een minne-kus.
- Vervvef.** Die wy bverschepde meer seer schoone wijde plecken
 Van Markten in't begryp heurs loops noch in sien trecken/
 't Vervvef, en Ofze-Markt, en Kroft: de laetste twee
 Ten koop booznemenlijck geepgend van het bee.
- Ofze-Markt.** En wat de Markt belangt/wie sag opt diergelijken/
 Kroft. So treflijck/ en so rupin: waer rondom staet te kijken
 's Stads magtigste gesticht/ der Deren trotz Daleys/
 's Sand genoemd. De groote stoute kerk/ en Dal van vis/ en vleys.
- Markte- veld.** Daer toe een goed getal van magtige gebouwen/
 's Sand genoemd. Optnemend op sijn ouds/ als pemand kan acnshouwen/
 Gelyk van allezins/ en waer gp dij ook wend/
 Hier meest de Huylen sijn beknopt en schoon bekend/
 Hier meest de Huylen sijn beknopt en schoon bekend/
- Huylen.** De Gevels wel gemackit/ en net/ en hoog berhe ven/
 Gevels. En zterelijck besneen/ ook is nau ict s gebleven
 Wat langer niet en deugd/ gp siet geen ouden bras/
 En bind een pynzen-hof/ daer booz-tijds riet-dak was.
- Hard-dak.** Het harde dak is goed om buer en brand te migden/
 En d'uptgeflage vlam haer hoedzel af te snijden/
 En haeren woesten loop: g'lijck Daerlem dan wel meest
 Dooz besen menigmael so is besocht ge weest.
- Gemeyne** Kom tot 't Gemeyn Gebou, kom tot de hooge kerken/
Gebouwe En tozens hemel-stepl/ en andre stoute werken
 Van groote konst en kost/ en stucken van geweld:
 En hooz eens wat men al van onse Kerk verteld:
 Het is een magtig var, he t welk met sijnen tozen
 En ongetieten kap de locht schijnt dooz te bozen/
 En bzeepgd het firmament/ en watter in en op/
 Gesaeijde sterren sijn met sijnen steplen top.
- Groote** Groem van onse Stad! o kroon van onse Landen!
Kerk. O alderstouf gesticht gemackit van menschen handen!
 O wonder hoe het is van menschen boozdgebraght!
 Ja wonder hoe het is van menschen opt bedacht!
 Ik heb ook so wat besocht/ er, mede booz-gelopen
 Veel landen ende steen/ en wel gesien met hopen
 Veel kerken wel gebou: maer geen so kloeken var
 So luchrig, en so schoon, en dat een Toren had
 So swaer recht boven op, gesteld by vier de binnen-
 Toren. Oplaeren bande kerk/ en op den top/ en timen/.

Die met sijn fondament/ en met sijn rupmie plaat
 De rugge bande kerk so in haer hoeken bat;
 Noeh ook so Overvvelsd, noch op een hoop Pylaren
 So grof en dick geboud als oft s'elvs kerken waren:
 En kom hier wie op wilt/ en toon ons diergelijk
 In alles/ so op kont/ wt' gansche Christen-rijck.

Welfzel.
 Pylacten.

Wande Groote Kerk, Sinte Babey genoemd.

Had, Iun. in Harlem. Bat. Cap. xvii. Templum habet architecto-
 rum iudicio celeberrimum, pulcherrimumque opus, firmissimis innixum
 columnis, fornice laqueatâ ex intestinâ materiâ, quod spatiofo
 & quadrato imminet foro.

Paerlem heeft eene Kerke naer het oordeel der Fabrijken een seer
 vermaerd ende heerlijk werk/ staende op seer vaste pylaeren/ vierhe-
 meld verwelst eñ doozblochten van ingelepde stoffe/ tegens over een
 rupm ende vierkant markt-velb.

Warneer dese Kerke is begonnen te stichten/ en hebbe ik nergens
 konnen vinden: alleen verhaeld Petrus Montanus in sijne Byvoegzelen
 tot Guiccardin, datse in't jaer 1472. is voltrocken, Hy seyd aldus: Dese
 Stad metter tijd meer ende meer aenwaszende/ so is albaer eenen
 heerlijken Tempel gesticht/ ter eren van Sinte Baben/ de welke vol-
 maect is geweest in het jaer 1472. dooz hulpe van Hertog Melzrecht
 van Beijeren/ verwerbende vanden Paus Bonifacio groote aflaten/
 verhepht dooz al het land. Waer dooz upt alle hoeken des lands een
 groote menigte van volke tot Paerlem alle jare Sondaegs na Sint-
 steren overquam om aflaet te verdienen/ ende mildelijc tot opbou-
 winge des voorspelden Tempels te contribueren: de welke groot pro-
 fijt inbrogten.

Sit is de summa des alder Golskomelijste aflaet Gay
 pijnje ende Gayschuld, als die ozi ginele spauslijke
 Bulle, Gay onsey alderheylijgste Wader So-
 nifacius de negende, Sixtus de vierde, ende
 Janocentius de achtste inhoudende sijn.

Que mica
 hic Christi-
 anismi? 1.
 Job. 1. 7.
 Sic mundus
 vult decipi.
 2 Thef. 2.
 11. 12.

Daden eersten alle Kersten gelobige menschen die met
 warachtigen beroutwe gebiecht sijn verfoekende die Pro-
 chte kerke van Paerlem/ leggende in't Bisdom van De-
 recht op den eersten Sondag na Sint-teren vanden eene
 Vesper tot den anderen Vesper nu besloten devotelijc
 den selfde Kerke jaerlijc visiteren/ ende tot reparatie eñ
 conser-

F

conseruatie ofte tinneringe haer beschuldige hand sijn te pshende/ verdienen volkomen aflact van alle sonden/ gelijkherwojs als die gene verwerben die jaerlijck op den eersten ende anderen dag in Augusto onser liever Vrouwe Kerke in Pozziuncula geheten vande Engelen bupten de mueren van Afsijs welke aflacten die hepligste Vader Franciscus van God Almagtig verwozven heeft.

Item op dat alle Christen gelobige menschen mannen ende vrouwen jong ende oud te beter expediren mogen hebben/ so hebbe gegond ende gegeven magt onse alrehepligste Vader hobe genoemb/ dat die Rectoz vande Procht-kerke van Daerlem sal mogen setten also veel Biechtvaderen/ geestelijke ende waerlijke als hem van nood sal donken te wesen/ die twee ofte drie dagen vooz den eersten sondag na Pinxsteren ende ook op den selven sondag den Christen gelobige menschen die dat aflact verdienen willen van Pauselijke magt absoluerē en ontbinden moege van alle sonde/ overtredinge/ versumpenisse/ en bzeukē/ hoe die wesen moege/ alwaren sp also datmen den hepligen Stoel tot Romen daer om versoecken moeste/ ende daer vooz salige penitentie setten/ uytgesonderd alleen die sake die onthouden sijn indie bulle diemen plag te publiceren inden dag des Avondmaels ons Heren.

Item so mogen dese Biechtvaderen aldus geordineerd van den Rectoz vande Procht-kerke van Daerlem twee ofte drie dagen vooz den eersten sondag van Pinxsteren ende ook op den selfden sondag den Christen-gelobige menschen uyt Pauslijker magt te absolueren ende ontbinden van alle haere sonden als voorszreven staet niet alleen inder Procht-kerke voorsz. in haerz ommegang/ mer ook moege sp dat doen vooz alle de gansche Prochie.

Item so moege dese Biechtvaderen ook alle belofcen ende bebaerden die die menschen geloofd mogen hebben verwandelen in andere goedertieren werken/ uytgenomen bebaerden te Jerusalem/ tot St. Peters ende Pauwels te Romen/ ende tot den Apostel Gods Sinte Jakob in Compostella/ ende ook uytgenomē die gelofcen van gerestelijke oorzden aen te nemen.

Item uyt sonderlinge magt van onsen alrehepligste Vader Clemens de vijffte so magmen tot tinneringe vande Procht-kerke van Daerlem geben alle gebonden goeden/ ger oofde goeden/ of onbehoorlijke gekregen/ sonder eenig restitutie oft wederkeringe te doen/ also verre als men den rechten erfgenaem niet en weten.

Item noch vanden selfden Paus Clemens de vijffte is gegond den Procht-kerke van Daerlem/ dat so wie den selfde Procht-kerke van Daerlem te hulpe comt met aelmiszen uyt sijnselfs goeden die hem God verleend heeft/ of die den selfde Kerke jaerlijck doet enige welbaed/ verdiend uyt den stoel van Romen quijtscheldinge des sebedden deels vande ingesettet penitentien/ ende noch daerboben een jaer ende xl. dagen.

Die

Die Historie van den aflagt datter is in onser
 Vrouwe Kerke de Angelis of de portiuncula,
 buyten die mueren van Assijs also
 genoemd.

Ennelijk sij allen kersten menschen die desen brief sulles
 lesen of hozen lesen dat de Paus Bonozius die derde also
 geheten/ heeft gegeven aflagt van alle sonden alle den ge-
 nen die met berouwe ende wel gebiecht besoecken de ker-
 ke van Onser Vrouwen de Angelis doozs. op den eerste
 dag in die oogstmaend van die een Wesper tot den ande-
 ren in desloten jaerlijck durende eeuwelijk. Mer dat gy mocht weten
 waerom dat die Paus alsulken grooten gracen in die doozs. Kerke
 heeft gegeven/ so suldy aenmerken de sake/ want sonder sake en geest
 die Paus alsulke grooten aflagt niet tot geen steden of plaetzen/ die
 sake van waerom dat die Paus dat groote aflagt daer gegeven heeft
 is dese: In dien tijden doe die heplige man Franciscus die Kerke van
 Onser Lieber Vrouwen d' Angelis wederomme gemackt hadde die
 te vozen verballen lag/ ende hy upt sonderlinge devocien endepbe-
 righepd een telle getimmert hadde by die Kerke doozs. om daer bie-
 rigliken aen te roepen Gode van Hemelrijke/ ende Mariam sijne
 waerde Moeder/ koninginne der Engelen: So gebeurde op een
 nacht als Franciscus was in sijne vierge gebeden/ dat hem geo-
 penbaerd werd hoe dat Jesus onse Here ende sijn liebe Moeder war e
 gekomen in die doozs. Kerke/ terstond is Franciscus opgestaen ver-
 bold niet den geestelijke blijdschap/ ende getreden in die kerke/ ende
 als hy sag onse Here Jesus/ met een groote schare der Engelen/ ende
 sijn waerde Moeder ad sijne sijde/ viel hy neder ter aerde/ met groote
 reberentte aenbad hy Jesus onsen Here/ ende sijne waerde moeder
 Mariam. Doe sprack Jesus tot Franciscum/ ende septe: Francisce
 Moeder/ bid om een bede van mijn/ tot salighepd der menschen/ ende
 ter ere Gods/ ik salse u geven. Biet doe begeerde Franciscus van
 onse liebe Here dat hy woude geven aflagt van alle sonden alle den ge-
 nen die met berouwe van haer sonden in die kerke doozs. quamen.
 Onse liebe Here heeft sijn gebed verhooyd dooz bebede van Maria sijne
 liebe Moeder/ die Franciscum hulp bidden by haer liebe kind/ dat die
 aldus soude geschieden/ so is Franciscus gekent tot den Paus Bono-
 rium den Stadhouder Jesus om consent van hem te hebben van de
 doozs. aflagt. Als Franciscus consent verkrege hadde vande aflagt
 doozs. ende hy op wege was weder t' hys te komen: So werd hem
 geopenbaerd dooz den Engelen Gods dat aflagt dat die Paus hem
 gegeven

gegeven ende geconfirmeerd hadde/ ook mede geconfirmeerd was van God inden hemel. Hier suldy merke dat Franciscus geen seker dag en hadde van onsen lieben Here daermen dit aflact in verdienen soude/ daerom so word hem geopenbaerd op een tyd een seker dag van onsen lieben Here in albusdanige maniere: Onse liebe Here Jesus met sijn moeder Maria waren anderwerf gekomen inde kerke als Franciscus groote penitentie dede buyten sijn celle ende sijn lichaem toog met geweld dooz distelen ende bynden tot den bloede toe. Siet doen sag Franciscus by de kerke een schoon licht ende een groote menichte van Engelen/ ende by hem daer hy stont sproten op schoon rosen/ wit/ ende rood/ schoon van brtwe/ ende soet van roke/ hem verwonderende seer waer op die tyd rosen quamen want het was onse Ure voutwe dagte Lichtmisse inde Winter doen dit geschiede. Ende in dese verwonderinge so hoorde hy dat die Engelen tot hem spraken/ endeseyden dat hy haestelijc indie kerke soude gaen/ want hy was geropen van onsen liebe Here. Franciscus onderdantig sijnde/ ging haestelijc inder kerke/ ende nam met hem xij vande rosen boozses rood/ ende ses wit/ ende die leyde hy op de outaer. Doe sprak onse Here Jesus tot Franciscus/ seggende: siet Franciscus broeder/ ik heb dooz bede van mijn liebe Woeder u begeert verboud/ ende heb gegeve dit groote aflact in dese kerke/ mer daer en is noch ge seker dagte geordneerd om dat aflact te verdienen/ ende en is noch niet gekondigd den mensche: aldus so is mijn wille dat dit aflact sal wesen op den eersten dag Augusti (dat is inden Oogstmaend) van die eene Wespere tot den anderen.

Merom so wil ik dat gy gaet tot den Paus dat hy mede consente daer toe geve/ ende dat hy ook helpedaet die aflact gekondigd werde den mensche/ ende op dat hy's gelove dat ik u tot hem gesend hebbe/ so meent tot een tyden der waerhepb vande roosen die gy inde winter geplicht hebt. Aldus is Franciscus tot den Paus gekomen/ ende die Paus heeft hem dit aflact selve laten verkondigen in tegenwoozdighhepb van ses Biscoppen. Die Biscoppen als sy hoorde die groote gracte die de Paus gegeven hadde so lieten sy hen dunken datter betaemelijc waer also grooten aflactte kondige buyten komen/ ende sy meende het en waer die Paus sijn sinne niet/ sy wouident plat wederroepen/ ende woude kondige tien jaer aflact/ en niet meer. Spginge te werk d'een booz die ander na tot sesze toe elk om strybe om te kondige tien jaeren aflact/ ende te wederroepen dat aflact dat Franciscus van Gods wegen ende wy bevel vanden Paus gekondigd hadde/ en alleen te kondige tien jaer aflact/ ende niet meer. Daer werden daer tonge gewend dat so allegader kondigden dat selve aflact dat Franciscus gekondigd hadde/ ende en konden anders geen aflact buyten monden brengen/ noch kondige. Siet aldus bleef dat aflact dat

fran

Franciscus gekondigd hadde van waerden/ ende die Biscoppen gingen van daer beschaem.

Mer upt/ ende upt aenmerken des godlike verleninge/ bpsonderlinge vanden aflact boozsch. ende upt pberighepd beroerd ende ontfien die edel ende hooge van bloede ende van geboozte Here Albert Dartoge van Beieren/ Grabe van Holland/ om die tinneringe des Procht kerke binnen der stede Daerlem/ die in sijn heer schappije gelegen is in Holland/ ende seer kostelijc getimmerd werd/ ende niet volbzagt en mag woerden in een korte tijd tot een brquaeu volmaekthepd van overmits hulpe der gelovige mensche om die boozd te setten op dat eerhaertighe verfocht werd/ ende brquamelijc volmaekt ende gehouden in ruck ende in dake: So heeft die Dartoge boozsch. met ootmoedighepd (als dat betaemd) gebeden den aerdschen Vader de Paus Bonifartum die negende/ dat hy wilde geben eens des jaers dat aflact boozsch. tot Daerlem in de Procht-kerke/ op dat die gelovige menschen also veel te williger souden woerden met pberighepd die boozsch. kerke te verfoeken/ ende haer hulpelijc hand te repken om die tinneringe te volbzengen/ ende staende te houden/ aengesten dat sy daer also groote gracie soude moge verdienen/ als aflact van allesonden. Waerom onse alreheyligste Here ende Vader die Paus boozsch. aenmerkende die boozgenoemde punten/ ende die goebertieren begeerte des ebele Prinze ende Dartoge Albert boozsch. sachtmoedelijc beroerd ende bewegende tot een eentwige memozie gehoerchensse upt sijn groote mildhepd en upt sijn eygen magt / so verleent hy allen den genen die waerachtighe penitentie doen/ ende gebrecht sebbe/ die op den sondag naestvolgende na Dinstre-dag/ dat is octave na Dinstre/ verfoeken met pberighepd die Procht-kerke van Daerlem vanden eenen vesper tot den anderen in besloten alle jare eentwelijc geburende / ende haer behulpelijc hand daer te repken/ om die kerke boozsch. te tinnieren/ ende houden staende / dat selve aflact ende vergiffentse van alle sonden dat die geen verdienen die verfoeke die kerke van Onser Liever Vrouwe de Angelis/ of de Rozincula staende binnen de muern van Wzijs/ een stede also genoemd/ op den eersten dag van Augusto/ dat is van die Oogst-maend. Ende die Paus boozsch. geeft magt ende hevel den Pastoor van de kerke boozsch. oft den Begeerder die nu ter tijd is oft hier namaels wesen sal / dat hy schicke ende oztimere twee oft drie dagen te hozen-woerden dag des aflacts vrscheyden biecht-vaderen beide waertijc Priesteren en geestelijc also veel alst hen goed dinken/ ende van nooden wesen sal / die biecht hozen sullen van die geen die harr sullen komen om dat aflact te verdienen/ ende abfolveren van alle sonden/ ende penitentie setten/ met alsulke magt als die oztignael Paus Bulle begrepe heeft/ dit gansch heel ende ongequetst is/ mritten loden segel hangende aen een sijde koozde rood ende greel wel besegeld is.

Ende dese boozcheiben bullen onbe aflaet heeft vernieuwet geront
 firmieerd ende bevestiget met vervolginge van alle gebreken / of daer
 enige nu moogt sijn opgevallen / Sertius die vierde Paus onder sijnen
 loden bullen / in't jaer ons Heren duysend vierhonderd twee en tseben-
 tigt in sijn eerste jaer / ende Innocentius die achste Paus heeft dese sel-
 ve gracie mede geconfirmieerd inde jaere ons Heren duysend vier hon-
 derd en negentigt in sijn sevende jaer na dat inhoud van die diverse
 bullen die daer affijn.

Dit is boozds upt het werk selver seker / ende bekend / dat het by
 twee versehepde meesters is opgemaakt : het Oosteynde, te weten /
 het kooz / ende de boozder helft tot het stenen-verwerfzel onder den
 rozen / van den eenen / ende het V Vest-eynde van den anderen / seer kon-
 stig / ende zierliik gemetzeld / met-namen het Oost-eynde / het werk
 seer meesterliik upt malkanderen waszen / tot grootte verwonderinge
 van alle konstenaers / ende verstandige fabrijken.

De stenen verwelzels der panden aen beyde sijden sijn Dupden en
 Hoozden sijn gemaakt anno Mccccclxxxiiii. Het houtte ingevoegde
 vvelfel van de beuk der Kerke in't Oost-eynde is begonnen anno 1530.
 Holtrocken tot het stenen-welzel onder den Tozen toe anno 1531. Het
 stenen-boogwerk- onder den Toren in't midden van de Kerke is gemet-
 zeld anno 1535. Het houtte vvelfel van de mid-kerke poozbaen in het
 V Vesten is met een ander satzoen van werk voltooid an. MDxxxviii.
 Ende dit alles volgens het letter ende zyfer-getal op dese gemelde stucken
 selfs in de kerke geteykend.

1. Sept. 1480. is het Krups-werk bande Kerke bestred te maken
 den hoet om 3 gulb. Oude memorien.

Holl. Kron. Divis. xxxii. Kap xxiv. In dit jaer van c1313
 werd begonnen die stenen Toren te maken op Sint Baben-kerk bin-
 nen Daerlem. Ende inden jaere van c1325. werd die selve Toorn
 weder afgebroken, want die kerke den last niet vragten en mogte / mis-
 dien welken veel verlozen kosten gebaen worden.

Petrus Montanus schrijft hier van aldus in sijn hoven-gemelde
 Opboegzelen : In het jaer 1502. op de Groote Kerke eenen stenen
 Toren midden op de kerke begonnen werde. Want eenen pplaer te
 swack hebonden sijnde / ende door de swaerte den seken van des Schild-
 ders outaer gebossten / die noch ligt op het graf van den Lep-decker
 die den krack hoozde / hooz dies eenes mans lengde hoge wesende / is
 weder afgebroken / ende konstelijck in het jaer 1515. van nite eenen
 houten Toren geheel met lood bekleed zierliik daer op gesteld werd.

18. Sept. 1519. is het Krups op den Tozen gemaakt / wogende
 1627. pond / opgericht den 25. Sept. 1520. Oude memorien.

Doe waer heeft Iunius by sijnen tijd hebonden !
 Doe-wel met-een bestraf / dat hier veel duppen stonden

Merbergen
 ende Tap-
 huysen aen
 de Groote
 Kerke van
 ouds, ende
 nu.

An't

In't rond om onse Kerk/ staer men teerd/ en sineerd/
 Alwaermen d'inkt/ en klinkt/ en tichtacht/ en berkeerd!

Hadriani Iunij Epigramma, ex Schedis ipsius M.S.S. quæ
 sunt penes P. Scriverium, in multiplices Tabernas
 Templum Harlemæum oblepientes.

Gnosiaca haud lucet stellis tot picta corona,
 Quam, stupri pretium, Liber in astra tulit:
 Quot clara hoc nostrum stipant insignia fanum,
 Multa popina, mero multa taberna madens.
 Verriculum, Gallus, Siren, Leo plurimus, Orbis,
 Tempe, Anglus, super hæc Vellus Iasonium.
 En tibi tendiculas pietati, obicesque paratos,
 Delubri prohibent qui superare fores,
 Sic nebulæ turdis, nodosaque retia pisci,
 Tenditur indago sic sinuosa feris.

Hadrianus Iunius tegens de menigbuldige Tabernen
 rondom de Haerlemsche Kerke.

De Ariadnes-kroon die Bacchus heeft verbeven
 Ten teyken inde lochsmet licht en een en seven,
 Heeft so veel sterren niet, als in het ronde perk
 Herbergen by ons sijn aen onse Groote Kerk,
 Herbergen, daer de luy met spijse sich versaden,
 Herbergen, daer de luy met drank sich overladen.
 *Haen, Treck-net, Meremin, Vlies, Tempe, Engel'sman,
 De VVereld, menig Leou, 't komt hier op een niet an.
 Siet voor de vrese Gods so veele binder-staken,
 Om in des Heren Kerk niet dwel te konnen raken:
 So word de snip de vloeg, so word den visch het net,
 So word het arme dwild het loofse strick geset.

* Na sijn
 de Gulde
 Druyf, het
 Vlies, de Pel-
 likaen,
 De Reyger,
 Spiker-van,
 de Rijn-
 Stroom, en de
 Haen.
 * Sand, Sme-
 Straet,
 Schootsteeg
 meest (hoe
 na ook by de
 Kerk.)
 En roer ik
 noch niet aē,
 o heylas droe-
 vig werk;

Hoe veel te min kan ik dit laten aen te wiffen!
 Hoe kan men't oversteend of sal ik het ook wiffen!
 Reen seker/ by Gods Kerk en hoegd niet datmen tapt/
 Dat daer het tichtacht-bord/ dat daer de kanne klappt,
 Het schandelijkste is het d'ynke-broeders teken
 De kan in't openbaer ten gebelupt te steken

Tot

Tot eenen *Wachius*-strick. De *Hupfken*s dant *taback*
 En allen *byande*-wijn die geef ik ook den sack.
 So pleeg de *Satan* staeg sijn hutten op te richten/
 Daer *God*s sijn liebe *Kerk* en heylig *Woord* wil sichten.
 Wat helt gij na de kroeg? treed liever in de *Kerk*:
 En word daer vol des geests. Dat is een heylsaem werk!
 En dit en seg ik niet om onse *Stad* t'onteren/
 Die plaeg is toch gemeen: maer om dit quaed te weren/
 Dat wy de beste sijn: want dit toch niet te daemb/
 Want dit toch niet en deugd/ en ook sich selv: n schaemb.
 Daer is meer plaets in *stad*/ alst immers so moet wesen:
 En 't wettelyk gebryck en word ook niet misprezen:

Graven en
 begrave-
 nissen der
 doden inde
 Kerken, en
 op de *Kerk*
 hoven.

* *Gen.* 23. 19
 ende 25. 9.
 ende 35. 20
 ende 49. 31.
Mar. 5. 2.

14.
Luc. 7. II. 12
Iob. 11. 30.
 31. ende
 19. 40.

Daer moeten *Hupfen* sijn alwaer de *byemde* man
 Alwaer de *wandelaer* sich wat verquicken kan.
 En nu ik dit verhael/ so dien ik tot de *graven*
 Der *hoben* in de *Kerk* en 't *Kerk*-hof voord te *drieten*/
 Dat op den *Paep*schen voet/ naer 't *Paep*sche mis-verstand/
 Alhier in *stad* geschied/ gelijk in 't *gansche* land.
 Wy weten hoe sy hier *afgoderij* bedryven:
 Wat willen wyse noch in dese *blindheyt* styven?
 * Weel beter *groef*men ook dien *stank*/ en *hup*nis-bat/
 Daer t'loflijck oud gebryck/ in 't *veld*/ en *bu*pten *stad*.

Dese *Verzen* sijn op de *Seuren* van't *Kerk*-hof
 aen de *Wisch*-markt geschreeven.

De dood *woerachtig*
 Vveest dit *indachtig*
 Een *doorgang* is
 Tot *God* *Almagtig*
 Vveest niet *woer*sachtig
 Dit gaet *ge*win.

Dese *Verzen* sijn *hoben* de *deuren* ter *weeder*-sijde
 in *harden* steen met *gulde* letteren *uyt* *gehous*sen.

Apo. 5. 5.

DE LEEV VAN IVDA GOED
 HEEFT OVERVONNEN VVEL
 MEL, DVYVEL, SOND MET SPOED,
 EN DOOD VERSLONNEN SNEL.

Wat

Wat wul ik hier nu boogds van and're stukken spreken!
 Ik mochte met allen recht de rest wel laten seken:
 Mjn Burgers/ eers genoeg/ de geen men Haerlem geeft/
 Dat spso stouten stuk/ en pupk der kerken heeft.
 Gewiszeijk! mij dunke/ ik kon genoeg met uren
 Al onse Kerken meer en Duffen hier paszeren:
 Een kerk is ons booz al die ik niet vol-pijfen kan:
 'Alaet dan al 'tand're staen/ ik kom-er ook niet an.
 Beschouwwt dan noch 't Paleys daer onse Heren rechten/
 En alle burg'ren twist en qua krackelen siechten/
 En letten in goen ernst op 't geen dat onsen staet
 En burgerij betreft/ en wat daer henen gaet.
 Dit was eerst 't Prinzen Hof: also van vele ouden
 Lands-Graven hier ter ste wel-er is Hof gehouden:
 Als sijnde recht een Stad met vollen lust verrijkt/
 Die dan den Edeldom en Prinzen best gelijkt.

Stad-huys,
 ofte Raed-
 huys: van
 ouds'stads
 Prinzen-
 Hof.

Haerlem van-oude het Hof van Holland

Oude geschreve Kronijk. Om die schoenheit ende soeticheit der
 Stede hebben die Voirste Prinzen van Hollant mit genoeghte hoeke
 wooning in Haerlem eerst uithetrozen.

Graef Floris d'achtste Graef/ de Vette Graef geheten/
 Is hier so met sijn hof te Haerlem neer-geseten/
 Doewel de eerste niet/ en heeft met rou en leed
 Sijn dochter Hadewij alhier ter aerb besteed.

Floris de II.
 an. M. xci.

Oude geschreve Kronijk. Florijs, waerlic genoemt die Vette, die
 achte Grave van Hollant; also die voirste Prinzen van Hollant baden/
 heeft hy otch stabelic sijn woensat bewoent ende gehouden. Die wel-
 ke Florijs sijn eenige dochter (overdragende-schone joncbvrouwe) ge-
 noemt Hadewigis, als een Dochtiaen inder kerken van Haerlem hreft
 begraven.

Rein. Snoyus Lib. vi. in Florentio Crasso. fol. 70. Vxorem habuit Pe-
 tronellam, Sororem Lotharij Imperatoris; ex qua nati Theodoricus haeres,
 Florentius Kinheimariæ Princeps, Simon, & Hadewigis, Herlemi, dum
 ibi mansitaret, majori in Ecclesia terra condita,

Op [Graef Floris] heeft Petronella, de Duster van den Keiser
 Lothartus/ tot eene huif-vrouwe gehad/ waer upt hem gebozen sijn
 Wiberick de erfgenaem/ Floris Prinze van Hermerland/ Sponon/ en
 Hadewigis, te Haerlem, te wijl hy daer woonde/ in de groote kerke be-
 graven.

Archiv, M. S. Hæc mutuatio confirmata ac stabilita est præsidente ac
 favente

Favente Domino nostro Florentio Comite, legitimâque conjuge Domina nostrâ Petronellâ volente, in loco Harlem nominato, Kal. Oâ. coram magna multitudine de Kenne merlande.

Dese verwiselinghe der landen is bevestigd van onsen Here Graef Floris, ende sijne gemaelinne/ onse vrouwe/ Petronella, in de Stede Haerlem boozh. den eersten Oct. [het jaer word verwoogen] in tegenwoozdighepd van eene groote menigte van Kermerlanders.

Ada. xv. Gr
van Holl.
an. Mccclij

Was Ada aen't gebied van Holland was gekomen/
En tegens Staeten dank sich had een man genomen/
Graef Lodowijk van Loon, en Willelm nu haer oom/
Met veeler wt'le/ stond na 'slands bewind/ en toom:
So hebben sp sich hier met hunne hof-gesinden/
En wite hun gunstig was / te Haerlem laten binden/
Tot dat sp up: der Stâd booz hzees/ en krijgs gerucht/
Een pder synes wegs/ in haest sijn weg-geblugt.

Holl. Kron. Divis. xv. Kap. 11. **D**ier en binnen sijn Wouter van Egmond/ ende Helbrecht Banpaert/ Ridderg/ getogen metten Kermerg binnen die Stede van Haerlem/ ende maeliten daer sulck geschaf/ ende stoyrn/ tegens den Grave van Loon, ende Alijt der weduwen van Holland/ die daer doe waren/ also dat sp/ ende Gijbert van Kemstel/ ende andere die met hen daer binnen waren/ van hzesen ende angst die Stede rupmden/ ende togen in den donker nacht tot Utrecht/ om hen daer te onthouden. Ada die jonge maget bleef binnen Haerlem onslange/ ende rupmde ook van daer met Rogier van der Meere / Otto van Durren/ ende meer andere Ridderen / ende knechten/ die den Grave van Loon toebehoozden / ende quamen met angste binnen hen beken van Lepden/ om daer onthoud te hebben/ ende tegen haer vjanden te verkeren.

Vvillem de
I. de xvij.
Gr. vâ Holl.

Graef Vvillem onse Veld/ die in verscheyde tochten
In't Heylig Land met ons so dapper heest gebochten/
En sich booz Damiaet so mannelijk betoond:

Vvillem de
II. de xvij.
Gr. vâ Holl.

Ist wonder dat sp l'efft heeft onder ons gewoond/
Dus had Graef Vvillem ook/ Roomsch Koning, sich tot besen
Dit hof en onse Stâd booz alle upgelesen:

* Koning-
straet.

So dat op huyden noch tot sulck getungenis
De *Straet daer aen de naem daer van gebleven is.
Ia so'r nu huyden staet woord meestendeel behonden
En koninklijk Paleys op ouder Graben gronden

† Ontrent
het jaer Mccij

(Belijk mien't nu ook noch verstaen kan upt' egesichte
Der Schilden op het Sand) te sijn van hem gesichte.

Graef Flo-

Floris de V.
de niz. Gr.
van Holl.

Graef Floris heeft ook me met alle sijn Heren
 Met al sijn Hof-gesin meest willen hier verkeren/
 Als mede op sijn land en Dupsen hier ontrent/
 Eer hy dooz Welens hand sijn leven heeft ge-end.
 Hy heeft by sijnen tijd een stuck van't Hof gesne den/
 Gelyk sy datmaels veel vooz't geestelike deden/
 Poewel in by-geloof/ en heeft also't *Convent
 Der Heren Predikers met sijn selfs Hof belend.
 So heeft van ook de t Straet, aen dit Convent gelegen/
 Der Jakobijnen naem van dit Convent gekregen/
 Die sich in't Oosten streckt tot in de Koning-stract/
 En tot de Oude-Graft in't Westen penen gaet.

* Klooster
der Predi-
kaeren, dat
is, Predick-
keren, ofte
Jakobijnen.
† Jakobijne-
stract.

Vilhelmus Procurator in Chron. suo M.S. fol. xxxviii. b. Nota,
 quod à Comite Florentio Fratribus Prædicatorum Ordinis in villa quæ
 Harlem dicitur, fundus, tribuitur, ubi, pro ut cernitur, Claustrum & Eccle-
 sia prædictis fratribus ordinatur.

Inter an. M
cclxxxvii
& Mccxciv

Merkt dat den Broederen vande Ordre der Predikaeren van Graef
 Floris in de Stad Haerlem een grond verleend woerd/ alwaer/ alst blyght/
 een Klooster ende Kerke vooz gemelbe Broederen bereybd woerd.

Graef Ian me/ die dien naem de eerste heeft gebzagen/
 Bereypte de sgelijk hier 'teynde sijnre dagen/
 En woonde onder ons/ tot dat hy weg ghesield
 Dooz een ontype dood is in het graf gebaeld.
 Hy had sich vooz een tijd den last van't land ontslagen/
 Om in sijn jonge seugb te blygen/ en te jagen/
 In't Haerlemsch dupu/ en bosch: de laetste van de stam
 Van't oude Graben bloed/ waer na een and're quam.

Ian de I. de
van Gr. van
Holland.

Rein. Snoyus Lib. viii. pag. 107. Proinde Iohannes [Comes Hol-
 landiæ] dum animadverteret, cum propter Florentij Patris, tum V Volferdi
 facinora, ejusque interitum, à se nunquam sat ad obedientiam subditos pos-
 se cogi, mittere ad Iohannem Hannoniensem legatos, & ob præclare ejus
 resante gestas, & prudentiam singularem deprecatur; factam ipsi à V Vol-
 ferdo injuriam, oratumque ut redire in Hollandiam deque manu nepo-
 tis Dijs auspiciibus tutor gubernacula vellet Comitatus suscipere. Qui ve-
 nire Dordracum, ubi juvenis Comes ei occurrit, rescribitque ad quadri-
 ennium Comitatu, fractoque sigillo, tabulisque universis à morte patris re-
 vocatis. Herlemumque se ad otium ac vepationem conferebat. Rebus
 a Hollandiæ per Hannoniensem compositis redire is quoque ad suos, cum
 Iohannes Comes febrem mollioremque alvi passus mori humanæ salutis
 anno millesimo undecicesimo quarto, Calend. Decemb, non sine veneni
 suspitione, atque Hannoniensis procuratione, quod ad Comitatum melius
 prope

properaret, postquam anni dimidium, præter integros tres alios, gubernasset.

Als Ian [Graef van Holland] bemerkte/ so van de moord van sijnen Vader Flozis/ als om Wolferts/ dat hy sijn onderdaen nimmermeer en soude konnen onder sijn gehoorzaamheyt brengen/ so sond hy gesanten tot Jan van Henegouwen/ hem te bidden/ gemerkt sijn bozige goede diensten/ ende sonderlinge wijsheyt/ dat hem geliefde (van wegen dit aengedaen ongeluck in Wolfert) in Holland weder te heren/ ende up te hand van sijnen nebe/ in Gods name/ de regeringe van het Graeffschap als Voogd aen te nemen. Hy quam te Doordrecht/ alwaer hem de jonge Grabe tegen ging/ ende ontsloeg sich het Graeffschap vooz vier jaeren/ sijn segel gebroken/ ende alle sijn byieven ingetrocken hebbende/ die hy zedert den dood van sijnen Vader gepalzeerd hadde/ ende sette sich te Haerlem neder tot ledigheyt, ende jagen. Als nu de Henegouwer de saken van Holland belicht hadde/ so keerde hy weder om tot de sijnen/ ende Graef Jan geboelende kooptze/ ende weckheyt in den buyk/ sterf in den jare onser Heren 1299. den 28. Decemb. niet sonder verwondinge van vergift/ ende bestellinge van den Henegouwer/ op dat hy te Dier aen het Graeffschap soude komen/ na dat hy een half jaer/ behalven drie geheele andere jaeren/ geregeerd hadde.

Holl. Kron. Divis. xx. Kap. xlii. In den jare ons Heren Mccc. was Grave Ian tot Haerlem, daer hy seer siek werde/ ende starf albaet op den 1v. Kalende van November / als hy dat Graeffschap van Holland ende Seland hadde geregeerd ontrent vier jaer lang.

Ian de II. de
xxj. Gr. van
Holl.

De Twede eer hy noch het Graeffschap had gekregen/
En 't Land so maer besat van Jans/ des Graben/ wegen/
Die darrusel niet sijn Bruyd in Engeland noch was/
Ontstel sich ook alhier te Haerlem op dat pas.

Holl. Kron. Divis. xx. Kap. vi. Die Grave Ian van Henegouwe besonde tot Haerlem, als hy verhoorde dat Jonckheer Jan sijn nebe up Engeland ober was gekomen/ heeft hy hem also sere ghaest als hy mochte/ ende is gekomen tot Doordrecht/ ende hy sonde notabele Weeren ende mannen tot Jonckheer Jan sijnen nebe dat hy quam tot Doordrecht / hy woude hem die heerlijckheyt ende dat regiment van Holland resigneren/ ende overgeben.

Willem de
III. de xxxj.
Graue van
Holl.

En als Graef Willem die derde, ten Lande here
En Graef hier was gehuld/ is hem doe sulke ere
In onse Stad geschiedt/ als intimmer vooz/ noch voord/
In 't land/ van ewig Deer gesien is/ noch gehoord:
En Dijn van hoogen moed/ seer kloek en wel bedeyden
In kryggsse handeling/ noch meer in dingsaem leben/

En in

En in gerechtigheyt/ als dat de Waerheyt leert/
Die hem dan ook hier vooz den naem van *Goed vertoert.

Holl. Kron. Divis. xxii. Kap. 11. **De** goede Graef V Villem bede
in't eerst sijnder dominatien een kostelijck Hof betoeyen binnen Haer-
lem, daer waren vergaderd yr. Graven/ C. Baenroetsen/ en J. Kilt-
deren/ met ontalijcke veele Vrouwen/ ende Jonck-vrouwen/ ebele
Schild-knichten/ ende gebooztjge mannen/ ende dit Hof duerde een
heele weke lang/ ende woerde met upt der maten groote zierheyt ende
kostelijckheyt gehouden/ met steken/ toynieren/ Doveren/ ende danzen/
ende met andere ridderlijcke oeffeningen.

Dok is de Vrede tuschen Graef V Villem de Goede ende de Oostvrie-
sen na eene swaere oorloge binnen Haerlem besloten in den jare M c c
xxviii. Holl. Kron. Divis. xxii. Kap. xxviii.

Wat wilk den Beijer-vorst, hen t twee, hier ook vertellen?
Of wat den *Goeden Heer Philippus daer by stelling
En and're Prinzen meer/ die t' saem in onse Stad
Dok hebben hun vertreck en hun vernaeck gehad?
En geben dit ook niet hun beelden, die noch hupden
Hier aen de ruje staen/ genoezsaem aen te dypden/
Die van de Graven selsa/ vooz 't grafelijck gesticht/
Dooz't grafelijcke Hof/ sijn eer tijds opgericht?
Hier tuschen was het Huys van onse Magistraeten/
Ter hand'ling van het Recht van hunne ondersaeten/
Dat treffelijck gebou/ dat aen de Smede-straat/
En op den hoek van't Sand/ of Markt/ noch heden staet/
Doch heden in't geheel/ en word dooz sulken wesen
En dicke mueren licht een oud gesticht bewesen:
Wel-eer Surenus huys/ so ook dooz hem gekroond:
Du van *Schonzus Doon/ mijn waerde byund/ bewoond,
Dok is by onsen tijd een werck ter hand genomen
Tot meerd'ring van't Stad-huys, en tot den eynd gekomen/
En kloeklijck uptgeboerd/ dat ver in sijn zieraed
En macht en mogendheyt het oud te boven gaet,
So mag dit stuck wel me: ja mag ten desen tijden
In onder heersijckheyt niet alle steden strijden:
Maer so gy het dan noch de Kerck hier vergelijkt/
En kind wijkt so geen man/ als dit dat selfde wijkt.
Werswijg dan nu so woords al't geen ik meer kon noemen/
En tgeen met allen recht waer sonderling te roemen/
En alle ere waerd: als onse trotze Hal,
Wiens g'lijken dat ik meen men nergens vanden sal.

t Villem de
V. ende Ael-
bert, gebroe-
ders, Hertogē
in Beieren,
de xxv. ende
xxvi. Gr.
van Holl.
Philips de I.
de xxii. Gr.
van Holl.
t So bijge-
naemd.
Graven-
beelden
aanden ge-
vel van het
Stad-huys.
Oud-Stad-
huys.
t Ingek-
schonck.
Vergro-
inge van's
Stad-huys.
av. 1620.

V Vaeg.

An. 1598.

Visch.

Markt. An.

1603.

Poorten.

Sparen-

wouder-

poorte.

Schalkwij-

kerpoorte.

Groote

Hout-

poorte.

An. 1590.

Kleyne

Hout-

poorte.

An. 1571.

Raem-

poorte.

An. 1610.

Sijlpoorte.

An. 1627.

Kruyz-

poorte.

An. 1594.

Sint Jans

poorte.

An. 1590.

De Leydse

ende Am-

sterdamse

Boomen,

ofte Water

poorten.

An. 1582.

Toren van

de oude

hooge Mo-

len.

Twe torrens.

An. 1589.

In swijg ook vande V Vaeg hoor alle onse waren/
Van harden blaetwen steen getimmerd op het Sparen;
In swijg ook so met een van onse Markt van vis,
Die seer uptnemend schoon dicht by de bleesch-pal is.
In laet ook willens na de Poorten aen te voeren/
En hunner alle naem in mijnen mond te voeren/
Tot tien toe in't getal/ of nergens dooz den band
So schoone poozten sijn in ons gehele land.
De Poort die Sparen vou den name heeft gegeven/
In't Oosten vande Stad/ is dapper/schoon verheben;
De twee die de Poort van Schalkwijk woerd geseyt/
En is so vzeemd ook niet/ die in't Supd-oosten leyt.
De Poorten in het Supden na den Hout gelegen/
Die daerom vanden Hout den name billijk kregen/
Hoe heerlijck sijnse wel/ so groot, als kleyne, genaemde/
De kleyne maectze al/ ja overal/ beschaemd.
De Raempoorrt mag wel me/ in't Supden/ en in't Westen:
De Sijl-poorrt geeft het niet/ die aen de Stad haer besten
An See en t Westen siet: te meer so fraeg als noyt
Op de sen tijd geboud/ en heerlijck opgetogd:
Tis ook een dobb'le poozt/ en dies te meer te eren/
En rondom overal versien van onse Heren:
Ook hebben wy geen poozt/ so konstig/ en so sterk/
Det eene ronde schanz/ en magtig bollewerk:
Van waer hier in't beleg de stucken vzeestijk vanden/
En speelden op het heyt van onse dood-vjanden/
En gaven groulijck vuer/ en spogen rook/ en blam/
Dat diekwils t Spaensch-gebroed niet al te wel bequam.
De Kruyz-poorrt, in het Noord/ gekruyst in ons belegen/
Kan noch al wij wat meer van haere schoonheyt seggen/
Daer t'kruyz is in gesneen/ na dat sy was verlost/
En heeft wel menig kruyz en menig duyt gekost.
De Poorte van Sint Ian, die hier ook woerd gehonden/
En me in't swaer beleg was t' enemael geschonden/
En in den grond vernielb/ is ook de minste niet:
Wameer sy op't gebou van haere torens siet.
De Boomen, so genaemd/ de poozten van het Sparen/
En daer de schepen Supd en Noozden henen haren/
Par Wey/ of na het V/ die seggen ook al wat/
En sijn geen kleyne zeraed en eer van onse Stad
In't Supden staet de Supl van d'oude hooge Molen:
In't Noozden blijven stukt twee Torens niet verholen/
Die op het water staen/ waer by ik Damiaet
Niet seiden en gedenk/ en onse vzoome daed,

Doet hier de Torens by van Kalis, en de Papen,
 En and're Torens meer. Waer 'k sou dit laten slayen
 Gelyk ik had geseyd/ en al dit laten staen.
 Wat mag ik noch so byed in dese dingen gaen?
 'k haer dan geen Kerken op; 'k wil van geen Torens talen;
 Doch and're werken meer van swaer gebou verhalen/
 Die noch na't streng beleg/ en laetsten grooten brand
 In staet gelaten sijn/ of staen dooz dijne hand
 'k en wackerste Fabryk in sijn satzoen en wesen:
 Aldic van Bakenes, ten vollen noyt gezeesen/
 Ten vollen noyt dooz sien/ ten vollen noyt gekend,
 Wel staet g'n hupden noch geheel/ en onge'schend!
 O alderoudst gesticht! wel hebben onse Deren
 Dij weder toegesied Gods woord daer in te leren:
 Also de Sone Gods/ die hier sijn scharpen hoed/
 Weel'sielen meer en meer tot sijn gemeynte doet,
 'k sou Sint Annen ook haer ere wel bewijzen/
 En haeren Toren meest met vollen monde pryisen:
 So van gelyken me de Kerk Sine Ian Baptist:
 Waer toontze by de Kerk: eplieve! segt wat sijn
 Wat 't Sint Ians Huys belangd dat komt de Stad dooz 't sterben
 Des laetsten Beer van't hups heel onlangs noch te erven:
 Een pynzelyk gebou/ een boggaard rupin en wyd.
 Gaf God maet eens gena tot b' t' ring van de n' tyd!
 So kon daer menig hups in plaetze bande boommen
 En booz de lege plaetz veel woning- plaetzen komen:
 Ook is 't bemuerde Pleyn der doden by de Kerk
 Een voorbeeld van die saek/ en voorszpel van dat werk,
 Die Erven desgelokt/ herkocht en uptgegeven/
 Alwaer de hupsen nu vast woorden opgeheven/
 Gebijen me daer toe/ die tot een groot zieraed
 Staen harde by de poort/ en aen de volle straet.

Kalis-
Toren.
Papen-
Toren.

Kerken,
Torens.

Lieven de
Keij. Sterf
den 17. Jul.
1627.
Bakenes-
zer Kerk,
* 2 Sep.;
1620.

S. Annen
Kerk.
Toren.
An. 1613.
S. Ian Bap-
tist An.
1317.
S. Ians He-
re huys.
An. 1595
* Andries
van Souwen
Sterf den 9.
Jul. 1625.
Nieu Kerk
hof. An.
1626.
Yygege-
ven Erven.
An. 1627.

Van het Klooster van de Sint Jans Beeren.

Het Kleyne Kronijkken van Holland. Ontrent het jaer Mccc.
 began die oorbe van S. Jans Beeren/ ende sy woumen dat Epland
 van Rodes/ met meer landen vanden Turken.

Holl Kron. Divis. xxii. Kap. iv. In't jaer ons Deren Mcccxi. i.
 op S. Marten Magdalenen avond/ voe quamen allereerst binnen
 Haerlem die Deren van den Hospitallers S. Jans Baptisten in haer
 hups tot Haerlem/ welk hups ende Klooster allereerst Beer Jakob
 van Denemerken/ Bischop van Siden/ ende Gwijse/ Bischop van
 Utrecht/ ende Commenduer des hups van S. Katerijnen t' Utrecht/
 ontfangen

ontfangen ende aengenomen hadden van Meester Gerrit van Tetrode/ Kanonick tot S. Marien t' Utrecht/ ende heeft dat gesondeert ende gewijd inder eeren Gods Almachtig/ sijn liebe moeder Marten/ ende S. Jan Baptisten. Die Heren van den Tempeliers (welke oorde op dien selven tijd in alle landen op eenen dag te niet gedaen vvas, als sy CLXXXIV. jaeren gestaen hadde. Het kleyne Kron. van Holl.) die buyten Daerlem in die hofschagie woonden/ sijn gegaen met alle haer goeden tot der boozepden hups van S. Jans door raed ende toedoen des Edelen mans Willem van Egmond. Waer na inden jare Mcccxvi heeft die selve Here Jakob/ Bischop van Suden/ een koninklijke Sale binnen Daerlem getimmerd/ ende gemaakt. Des jaers daer na/ heeft dese boozepde Bischop Jakob van Suden doen maken in dat selve hups eene schoone verzielde Kerke met eenen schoonen omgang/ ende worde des jaers daer na volmaekt. In welke kerke God die Here/ met sijne liebe moeder/ ende sijn voorz. loyert S. Jan Baptist seer geeerd worden/ ende Here Dirk van Bredenrode die goedertieren begaefde dese Kerke met eenen gulden kelke van klaeren sijnen goude.

Register van de Commandueren ende Preceptooren
 van de S. Jans Heren binney Daerlem,
 van den eersten tot den laetsten.

I.	1310.	Heer Arent de eerste Commanduer.
II.	1327.	Heer Diderick.
III.	1334.	Heer Maerten.
IV.	1341.	Heer Hugo van Koukerk.
V.	1348.	Heer Maerten van Kampen.
VI.	1353.	Heer Hugo van Seland.
VII.	1355.	Heer Iohan van Leijen.
VIII.	1365.	Heer Iohan Gando.
IX.	1375.	Heer Iohan vander Heyde.
X.	1380.	Heer Willem van Scoten.
XI.	1383.	Heer Iohan van Aennem.
XII.	1385.	Heer Rurax Pauvvelzen.
XIII.	1405.	Heer V. Villen van Scoten.
XIV.	1428.	Heer Gorrit van Scoten.

- XV. 1460. Pieter van Schöten **Commanduer/ende**
 1469. **de eerste Pceptoor.**
- XVI. 1472. Niklaes van Schoten.
- XVII. 1484. Heer Iohan VVillem Ianszen.
- XVIII. 1514. Heer Symon van Sanen.
- XIX. 1542. Heer Heyndrick van Svvol.
- XX. 1571. Heer Philips van Hogesteyn.
- XXI. 1575. Heer Tymon van VVou.
- XXII. 1605. Heer Kornelis Iakobtzen vander Goude.
- XXIII. 1618. Heer Andries van Souven, **laetste Com-**
manduer/ ende Pceptoor.

**De Romicken boozds al/ die 't al quanzups verlaten/
 En niets ter wereld meer dan quade dagen haten/
 Besaten hier al't best/ naer hunnen vollen sin/
 En hadden mentig hups en magtig Klooster in.
 Want wasjer opt een stad daer meerder Kloosters waren/
 (Gelijc die Broeders Iefft in goede steen vergaren)
 Van alderleij satzoen/ van alderleije zoozt?
 Waer dit en roem ik niet: so ga ik dan al boozd.
 Adieu dan Kerk wel-ter en Klooster der Bagijnen,
 Daer hier de Franzen nu booz hunnen God verschijnen:
 "En daer ik in het jaer van tien en tienmael acht
 Der laetst boozlede eeu ben in het licht gebracht.
 Wat mag ik mij so diep in dese dingen steken?
 Wat tegens mijn besteck van mijn geboozte spreken?
 Of waerom roer ik noch 't Bagijnen-klooster aen/
 Daer 'thier met Daep/ en Anaep/en Ronne is gedaen?
 Of spreek ik al te hreed? Het moste dan so wesen:
 Men most de menschen niet/ men most den Dete wesen.
 Du boozd dan niet een woozd. Adieu en weg Michiel,
 Dat onsen ouden schurs tot eenen Doelen viel.
 En weg Sint Vrselme met dijnen stenen Toren;
 En Sijl ook/ tot een Hof van groten uptberhozen/
 Alwaer de Daltz-grabm by ons te wonen plag/
 Doe zeterlijc dan noch dijn Toren wesen mag.**

Kloosters.

Groot Ba-
 gijn- hof.
 Franze
 Kerk.
 Bisset Hadr.
 Iun. Bat.
 Cap. XX.
 *22. Iun.
 1590.

Michiel:
 Nieuwe
 Doelen,
 Vrsel.
 Sijl.

Amelia, dooz Gods genade Daltzgrabinne byden Rijn/ Churfur-
 stinne/ Hertoginne in Beijeren/ weduwe/ gebozene Grabinne tot
 Dreuwaer/ ende Limburg/ Drouwe ende Douagiere van Hye-
 dentoede/

H

18 **BESCHRYVINGE ENDE LOF**
denroede/ Vjanden/ Aneyden/ Bergen/ ende Kalantsoge, etc.

Mindere
 Broeders:
S. Lijfbes
Gasthuys.
 Cellebroe-
 ders:
Latijnſche
Schule.
 Iakobijs.
 Prinzehof.

**Weg van ook Minnebroers, daer'tſiek- holk is verſonden/
 Als Lijfbers Gasthuys was dooz/ waeren byand verſlonden.
 En weg me Cellebroers, alwaer de jonge jeugd
 Nu opgetrocken word in wetenſchap/ en deugd.
 En weg ook Iakobij's, ten Prinzen-hof genomen/
 Als enig Prinz of Dozſt tot ons mag over komen:
 Een treffeligh gebou/ vast tegen aen de wand
 Van 't Koninklijk Paleys van onse Stad geplant/
 Met eenen ſchoonen Hof/ en mits den ijken ſegen
 Van ſonne ende licht uptnemend welgelegen:**

*1, Mei
 1627.

**Daer ik mijn woning heb/ mijn tuyn/ en mijn bermack/
 Do ik maer weer so bzeed mag gaen in dese ſaek:
 Met hoog en wijd gebou van poozten afgeſcheyden/
 Daer onse burgern de bzeemden dickwils leyden.
 Hier plagt het Huys te ſtaen/ alwaer de harde ſteen
 Word tot het metzel-werk behouwen/ en beſteen:
 Nu iſt op Bakenes, daer komt de ſteen met ſchepen/
 En so behoefden die met paerden niet te ſlepen.**

VVapen.
 huys.

**Hier is nu 't VVapen-huys, alwaer het krijg-gebaert
 Alwaer het grof geſchut ten oorlog word bewaerd.
 God wil het nimmer meer ons daer toe laten komen!
 Geen vijand werde hier tot een'ger tijd vernomen!
 Het ongeacht vergaet: Bartholomeus Veer
 Deeft opſicht op den Hof, en houd het Huys in eer.**

Synodaele
 Vergader-
 plaetze.

**Ik moet ook van dit Hof die ere openbaren/
 Dat hier de Dredkers van't Synodus vergaren/
 Als dat ge houden word op onse brunt alhier/
 Het jaerlijckſch Synodus van Hollands Noozd-quartier.
 Het welk dan eens geſchied na ses verlope jaeren/
 Gelijck so so nu laest alhier vergaderd waren/
 Den tienden banden Oogſt. Doe kan Gods kerk beſtaen**

*1627.

**Inden de Leraers haer niet blijtig gade ſlaen/
 De Commiſſarifen van alle kleyne ſaken
 Die plegen tweemael 'sweeks hier ook die af te maken.
 So komt de Heymraed ook by wijlen hier by een/
 En andren beſgelijck/ tot beſten van't gemeen.**

Item der
 Commis-
 ſarifen.
 Heymradē,
 Scholar-
 en, ende
 anderen.

**Bartholomeus Veer, Hofmeester.
 Iakob de Witte, Kasteleyn.**

Klock-
 huys.

**Ik moet eynd'lijck me het Huys daer onse Klocken hangen,
 Daer van't den naem ook draegt/ in onse kerk verhangen:**

En

En seggen die hier by/ dat selven een stad
 Of swaerder of van klank veel schoonder Klocken had;
 Een diend alhier verhaeld die niemant heeft te wijken/
 Vooz wten selfs ober al de klocken moeten strijken/
 De Slag-klock van het uer, de brommer onser Stad/
 Die ik van klaer en swaer geluyd uptnemend schat.

Klocken.

Slag-klock
 van het uer

Het Klockhuys is in Meij 1479. van Gerrit van Wy volmaect.
 Holl. Kron. Divil. xxxii. Kap. xxv. Int jaer ons Heren M^occ^olxii.
 opten xxvi. dag van December werd tot Haerlem gegoten een groote
 Vierklocke, ende was genoemd Roelant die Grote, ende werd in den
 toorn gehangen boven op der kerken/maer werd namaels afgebroken
 om der grooten swaerten willen als voozsejd is: ende de Klocke was
 xi. duysend pond swaer/ ofte wepnig *min/ ende was gegoten nader
 foymen ende grote als de Vierklocke binner Gent. ^{*500. meer. O. M.}

Roelant die groot is mijn naem,
 Tot Godds dienst sey ic bequaem,
 Ic luyde zomtijts ten brande,
 Of alst saem is van sijanden.
 Serijt van Wou die mij goot
 Mcccc ende drie na Godds gesoot.

Texerey van Marien sey ic gheghotey
 Soe MCCCCLXXI. werd ghesprokey,
 Mijn Heer Ezistoffel Wyleyn halp mij feste-
 God wil sijn ziele verblijen. (den te dien tijen,
 Henric Waghenens heeft mij ghemaect,
 God heb lof, ende wel geraect.

Slag-klock
 van't half
 uer.

5. Octob. 1527. is te Haerlem de Tonne ende het Voorslag op de
 Kerke gemackt.

11. Decemb. 1572. is te Haerlem de Klocke geschoort om 't Beleg tot * 13. Julius.
 * B. Margrietten toe 1573. Oude Memorien.

En komen ook alker die Klockjes sijn verswegen/
 Die top van Damiaet tot centrump verhtegen/
 Van sonderling geluyd/ van hostelijc metael/
 Dus overtreffen se de klocken altermael.
 Op dat nu dese Kerke/ een werck van sulker eren/
 Een werck van sulken naem/ niet quam vast upt te teren/

Damiaet
 jcs.

Kerk-
meesters.

Niet quam door weer en wind allenstiens te bergaen/
So nemen hier des jaers de sorge hier van aen.

Kerk-meesters.

Lubbert vander Weyden.

Iohan Damius.

Bartholomeus Veer.

Iillide Wilt.

Stads-
Fabrijken.

Dat d'and' ze werken ook niet quamen te beswijken/
So hebben wy daer toe verschepte Stads-Fabrijken,
Die maken 'twerk gereed/ of nemen 'twerk in acht/
En hoe het arbejds volk den arbejd daer betracht.

Stads-Fabrijken.

Opheiders der Stads-werken.

Kornelis Out.

Barent Mool.

Meester-Timmerman.

Klaes Pieterfzen Bagijn.

Meester-Metzelaeer.

Teunis Willemfzen.

Meester-Steenhouwer.

Pieter Reijersfzen de Lange.

Sparen.

Kom hier nu ó Ryvier, die door de Stad gaet bloeijen/
En met dijn frischen stroom de wallen hier besproeijen!
Kom Sparen, Stads zieraed/ kom dorstet handen sijn/
Appter een vande schoonst die inde wereld sijn.
En of gy Spaerne sult/ of Spierne moeten heten/
Wat hebben wy daer van d'onsek'ren grond te weten/
Wy sparen dan die moeght/ om wijders boozd te treuen/
En houden met den naem van Sparen ons te vreen.

Vande Ryvier Sparen.

Had. Iun. in Harl. Bat. Cap. 17. Vrhem interlabitur amnis navigabilis
hac

hactempestate, post auctum magnâ virium accessione lacum, Sparnus, dicitur à nobis apud Sparnodamum Tyi brachio accipii, quem Spirnerum consonâ etymo veriori voce dicendum autumo rectius, ut palustribus cannis, & arundineris, è quibus Spiras, hoc est, calamorum radices, esui gratas, juvenis colligit, densum: atque ità in Trajectinis diplomatibus scriptum invenio, ubi de Ecclesiâ Spirnewalt, quam Sparnowoudam nunc vocamus à Sylvâ amni vicinâ. Hoc flumen è Rheno reverà corrivatum, ramen è lacu immensum aucto ortum habere videtur: idem, euntium redeuntiumque navium continuo procurfu ac eommeatu amœnum, incolarum utramque ripam obsidentium oculos jucundo prospectu pascit.

*† Hæc notandum
Cap. in Spd
rendamo.*

Doorz de Stad loopt een Rivier/ het Sparen, by desen tijd seer bebaaren/ na dat het Meyz dapper hadde toegenomen/ *het welke wy gesepd hebben dat het by Sparendam van eenen arm van het Poutfangen word/ het welke beter Spierne konde genoemd worden met een gevoeglijker woord des rechten oorsprongs/ om dat het vol is van biesen ende rieten/ wpt de welke de jeugd Spieren plukt/ dat is rietwoztelen/ aengenaem om te eten. Ende so binde ik inde Utrechtse gesegelde bytven geschreven/ daermen vande Kerke Spirnewalt leeft/ die wy nu Sparendam noemen/ van het bosch by de rebier gelegen. Dat water waerlijc wpt den Rijn gekomen/ schijnt van noch sijn oorsprong wpt het Meyz grootlijc vermeerderd/ bysonderlijken genomen te hebben: het selve is seer genoeglijc dooz den gedurigen waert der schepen die heen ende weder seplen/ ende vermaekt dooz een lieflijc upzicht de ogen der inwoonderen die aen woeder sijde van den oever sitten.

*† Hier rechts
voor in Sparendam.*

Spierinx-meyr, ende Spierinx-horn schijnen desen naem Spieten ofte Spierne te bevestigen/ halfweg tuschen Harlem/ ende Amsterdam gelegen/ behoudende also misschien het meyz ende land den naem van dese Rivier die veellicht aldaer in oude tijden heeft gelopen: ende niet van spiering visch.

P. S.

Dit water sijnd de Stad in twee boornaemste leden/
Het eenen krommen arm als twee verschepte steden/
En schiet in't Surden wpt na't Meyz/ en doozder sij
Da sijn verlaet/ en 'dam/ en bloeijb daer in het H/
Dooz dapper Sluysen-werk en schrikelijke gaten
Het groot gedruys en kraagt van water wptge laten:
Daer dooz het water hier booz' tquasb der byzacke staert
Van onse soude see sozgbuldig word bewaert.

*† Gelijc
Groot ende
kleyn Basels
Geneven
ende S. Ger-
vais, &c.
Sparendam*

Van Sparendam.

Had. Jun. Bat. Cap xvii. Sparendamum, pagus Harlemo propinquus, bonne manifestum nominis sui indicium profert emissionè Sparni rivi,

†In *Harlem*. Si non potius Spirneri (de quo paulò inferius dicam) in sinum Tyum illic
occurrentis per plura emisfaria?

†In *Haerlè*. Sparendam, een vleck dicht by Daerlem/ heeft het niet een blyke-
lyk teken van synen naem/ door het uplaten vande rebiere Sparen/
ofte Spierne (waer van 'terstond) inden voesem vā het V aldaer upt-
lopende door veel slupfen?

*Dese Verzey staey in de Nieuwe Sparendamsche
Kerke.*

*Den 12. Jan.
1626.*

De oude swacke Kerk is 'snachts door swaere vlaghey
Wan harden Noorzen-storm gestort, en ingeslagen.

*Den 20. A-
pril 1627.*

Sirk, Pieter, Abraham van Beaumont leg gen' t'kerk
Een, twee, en derden steen, 'tse ginzel deser Kerk.

Wij-gebed tot God hoor dese Kerke.

Wij hebben dese Kerk (o Here,) dij door stichten,
Om dijnen Godes dienst daer surber te verrichten:
Laet dijne ogen staeg daer ober open staey,
En laetze noch door brand, noch oorlog ondergaey,
En wiltze alle tijd hoor ongebal bezijden:
Hoor-al en wilt gy toch in eeuwigheyd niet lijden,
Dat sy door valsche leer, en door af goderij,
Door mis, door heel den dienst een sielen-moord kuyf sij,
Maer laet dijn heylig woord daer altijd surber sere,
Op dat wy dij alleen in dijney Gone erey,
Ey salig mogen sijn door synen waerden dood:
Geneemt ons nimmermeer dijn heyl, en hemelsbrood.

'Tgebeurd dan noch dat hier/ de hooghe water-bloeden/
Hoor storm op een gesaegd/ seer dapper heftig woeden/

Velferdijk.
Hooge
Heymraed
van Rijns
land,
Slaper.
An. 1627.

Dat onse Velferdijk hoor 'twater wijken moet/
Dat dichtwils aen het land seer groote schade doet.
Dies heeft de Heymraed hier getrouwe sorg gelygen/
En tot der landen heyl een gorden raed geslagen/
Dat achter desen dijk een Slaper is bereyd/
Die 'twater kerren sal alst sich wat neder leyd/

Jk kan

**Ik kan dit niet hoorp/ ik moet dit mede raken/
 Doe sy met groote kost den hoogen-dijk vermaaken/
 En sterken tegens 't water met harden blaeuwen steen,
 So treffelijken werk als opt Monarchen been.**

Muz-
 vverk aan
 den Hoo-
 gen-dijk
 tegens het
 Y.

Begonnen
 An. 1613.

Hooge-Heymraeden van Nij-land.

**Ionker Nikolaes vander Bouchorst, Here van
 Noordwijk/ Dijkgraef.**

**Ionker Iohan van Duyvenvoorde, Here van
 Dymbenwoorde/ ende Doozschoten.**

**Ionker Iakob van VVijngaerden, Here van Bent-
 huylen/ ende Wijngaerden/ ende Ambochts-
 Here van Soetermeer.**

**Ionker Iakob van Duyvenvoorde, van VVoude,
 Here van Warmont.**

**Ionker Heyndrick van Haerlem, van Berkenroe-
 de, Oud-Burgemeester der Stad Haerlem.**

**Ionker Geleyn vander Laen, Here van Dpter-
 buert.**

**Ionker Iohan van Schagen.
 VVillem Ruychaver.**

**Deser sijn altijd ten minsten twee van Haerlem wpt kragt van seker
 Handvest gegeven by Maria Koninginne van Hongarijen/ Regente
 vande Nederlanden/ wpt den name vande Keyserlijke Majestejt
 Karelv. 15. Oct. 1545.**

Hadr. Iun. Bat. Cap. xvi. Habet eadem Regio, ut est palustris atq,
 eluvionibus obnoxia, ac propterea uti cogitur aggerum obicibus è vivo
 cespite aut algâ aquoreâ constructis, quibus tanquam firmisimis corporis
 sui propugnaculis adversus amnes Oceanumque se muniat, eâ videlicet
 parte quâ colles arenarios natura negavit, habet, inquam, chomarchos, sic
 voco aggerum præfectos & curatores, quos promiscuum vulgus Dijkgra-
 vios, seu aggerum Comites, qui sedulam suis quique locis curam reficien-
 dorum aggerum gerunt, rusticis & colonis opus quotannis imperant, sæ-
 pius collustrant, ex arbitrio & æstimatione iudicum firmitatem molium
 altitudinemque exigunt, rebelles multis onerant, quod publica salus ab illis
 pendeat, & è neglectu incuriaque hominum in discrimen venire possit ac
 pericli-

Dijkgraef.

*Heymradij
Rijnlandia
à VVilhelmo
Caf. privile-
gijs: honorati.
Heymraed.*

periclitari. Quorum in nuasero sunt præcipue ex omnibus dignitatis, splendidisque orri natalibus viri, qui VVilhelmi Romanorum Regis, aliorumque Hollandiæ Principum privilegij compluribus aucti, cum publicâ auctoritate præfunt aggeri perpetuo, qui Caninefates intersecat medios, Amstelodamo Velsenum usque pagum, vernaculâ voce ex re impositâ Heymradi dicti, quasi domestici consultores, aut (ut ipse Cæsar augustius interpretatur in suo diplomate) communes terræ consiliarij, quod in commune rebus ipsius tanquam frugi & utiles œconoꝰi consulere teneantur: quorum immutabile arbitrium & sacrosancta auctoritas regio diplomate non uno communita sunt, quo insuper sibi ipsi & posteris retractandæ revocandæque voluntatis aut sententiæ arbitrium adimit. Ii Septemviri sunt quidam septenario numero constituti, Quorum ad exemplum Sciedamensis & Delphenfis tractus singuli Quinqueviros aggerum tuendorum curæ præferunt.

Dat selfde Landschap [Holland] (gelijk het byoekachtig is/ ende oerspoelinge van wateren onder woꝰpen/ ende daerom genoodzaekt dijken ende dammen te gebuyken/ van groene soden ofte see-wier opgemackt/ waer mede het sich als met sterke voorszanchen tegens de rebieren ende see wapend/ te weten aen die sijde daer de nature de sanddypen heest geweygerd) heest Dyk-oversten/ die ober de dijken als versozgers ende opstenders gesteld sijn/ gemepnlijk Dijk-graven genoemd/ die op't vermaken der dijken/ pder op sijne plaetze/ vlijtig acht nemen/ den hupflupden twerk jaerlijck bevelen/ dickwils besichtigen/ naer goetvinden der verstandigen/ de swaerte ende hooꝰte der werken belasten/ de wederspannigen met geld-boete straffen/ om dat het gemeyne beste daer aen hangt/ ende dooz het versupn ende de nalattighepd der menschen in gebaer konde komen. In welker getal wel-gebozen ende hoozname luyden sijn/ de welke met beelbuldige privilegten van Koning Willem ende andere Graven van Holland gesterkt sijnde/ dooz publyke autozitept ober den dijk gesteld sijn/ die midden dooz Kermerland van Amsterdam tot Welsen toehenen loopt/ ende worden in Duytsch Heymraeden genoemd/ als hupsozgers/ ofte (als de Keiser selfs in synen Byef noch heerlijker verklarcd) raedsluyden van't gemeyne land/ om dat sp in't gemeyn op's lands saken als supnige ende profijtige hups-baders moeten letten: welcher onwedderoepelijc oozdeel ende autozitept met veele magt-byden des Konings sijn bevestigd/ waer mede hysch ende sijnen nakomelingen het recht end de bysijhepd beneemt/ om sijne meynunge te wederroepen/ ofte wille te veranderen. Dese sijn Seven-mannen op sulken getale van seven gesteld. Naer welker exempel die van de landstrecke van Schiedam ende Delf Dyf-mannen tot Dijk-graven geoyndieerd heben.

Dese

Dese Edele Heren Heymraden, in verscheyde handvesten der Graven gemeynlijk *Heymraeden van Rijn-land* geheten, vvorden ook *Heymraeden van Sparendamme* genoemd in seker Handvest van Vyillem III. xxii. Gr. van Holl. gegeven in den Hage des sonnedaechs op Sinte Ians dach Evangelist in die Kerl-dage in't jaer ons Heren Mccc x.

VVorden doorgaens van de Graven in hunne Handvesten genoemd *VVal-gebore Heymraeden*, *Hooge Heymraeden*, *onse geminde Heymraeden*, &c.

WILLEM by der genaden Godes Conink der Romeyney * altoes oeckende, allen den genen die dese letteren sullen sien, sijn gratie ende alle goet. * Semper Augustus Totter kennisse usser gemeentlickhede willen wy dat comme dat wy oirconden slechs mitter hebbinge deerre letterey alsoe dat wy van gemeenen raede onsen dienstelick den edel ende onedel in Hollant, ende by raede ander goeden Iudey. Dieden staet des iants begeren goet te wesen, sullen ordonneren ende doen maecten eenen waterganck, diemen hiet een spoije, of een gat, hebbende in den wijde hier en twintich voet, daer de meere schepe mit heurre laste lichtelcken mogen doertlieden totten Sparendamme, of daer by, so waer dat wijs te rade worden, &c. In oirconde des dinges soe hebben wy doen segelen dese letteren mit onsen segele ende mit onser broeders segele vflozens die daer toe gaf sijn consent deser tegensoordiger letterey. Gegeven tot Leyden des vijfften Idus van Aprille opte xj. Indictie in't jaer ons Heeren duyssent twee hondert ende drijen vijftich.

Willen by der genaden Gods Coninck des
 Roomschen Keijcks altoes vermerende, allen den
 genen die dese letteren sullen sien sijn gratie ende
 alle goet. Wy die seer begerende sijn nutschap oirbaer
 ende gemack onser getruwer ondersaten Voir haeren ge-
 meenen oirbaer hebben gessacrdicht te keuren ende te or-
 dineren na inhoud desen tegenssoordigen letteren, getu-
 gende ende vastelick belovende als dat wy genen ganck
 of deurganck der wateren, die spoije in't gemeen is gehie-
 ten, by Spaerendam en sullen gehengen te maecten, noch
 oick mede iet verhandelen of doen by Spaernendam,
 Sijtsinde, Sedijck, ende Swadewurgedam sonder
 des gemeen lands Raets-luden, die geheten sijn Heem-
 rade, der geenre die nu sijn, of in toekomende tijden wesen
 sullen. In getuychnisse ende claer geheugenisse der saec-
 ken boorsz. ende op dat alle punten boorz. vast ende on-
 vercrachtelick sullen blyden, soe hebben wy ert dien dese
 tegenssoordige letteren geboden te schryven, ende mitten
 segel onser mogentheit te doen vastigen. Gegeven tot
 Leyden opte vijfte Idus van October opten xiiij.
 Indictie in't jaer ons Heren tsaels hondert vijf ende
 vijftich.

Wylfloreus Graue van Hollant maecten cont
 allen den genen die dese letteren sullen sien of hoer-
 ren dat wy by raede onser goeder luden van onsen
 lande oorloff hebben gegeven oer te slaene een water hei-
 tet die Spaerne, dair die wilde see in bloeyde, ende veele
 ons lants plach te verderven, &c. Woort soe hebben wy
 oorloff gegeven dien ommedijck van den lande te makene
 alsoe lancck ende alsoe hreet ende alsoe hoich alsoe hem die
 Heemraden vinden by hoeren ede die daer toe gessozen
 hebben.

hebbey, &c. Hoort soe willen wy dat dese Balsju mach-
 tich sy in te panden alle boete die die Heemrade vvijsen
 opten genen die behoe'n, &c. Gegeben in onsen Heerey * Echoeren
 jaer duy sent twee hondert ende hif ende tachtich des ma-
 nendacchs nae Sinte Valentijns dage in onsen wonin-
 ghe ter Nage.

Willem by der genaden Godes Palensgraue opten
 Zij, Hertoge in Beijeren, Graue van Bens-
 gouwen, van Holland, van Seelant, ende
 Heere van Vriesland Ontbieden ende gebieden mit son-
 derlinge ernste allen onsen goeden luden ende onderfaeten
 geseten tusschen onser stede van Amsterdamme ende
 Sparendamme, ende hoort allen den genen die daer
 tusschen eenich lant seggende hebbey, wie sy sijn, geeste-
 licke personey, of waerlicke, poorterey, of lant-manney,
 ende escken bysonder, dat sy volcomelick houden alle keu-
 ren die onse vvelgeboeren Heemrade van Rijnland voor
 dese tijt gevvijsst ende gekeurt hebben ende noch keuren
 sullen met hoeren Diickgrave tot onsen ende ons lants
 oirbaer sonder daer tegen te doē, of in eniger vvijs te bre-
 ken, want wy by niemants eenswillicheyt onse lant verloe-
 rey noch immer ongedijckt en willen latey. Ende soe vvie
 die keuren ende vonnisse voorsch. niet en hielde die ver-
 beurde alijt die hoichste buete die onse Heeraet voorsch.
 vvijsen mogen, dien vvy die ofgenomen vullen hebben
 sonder verdrach, want wy immer willen dat hoer keurey
 ende vonnisse hoorisch. Hoort ganck hebbey sullen, ende des
 en willen wy van niemant enich ander verholch hebbey
 van den genen die binney hoere schouwe hoorisch. geseten
 sijn In oircondey desen briede, ende onse signet hier op
 geozuckt. Gegeben inden Nage opten xviij. dach in
 Meijs

Meije in't jaer ons Heerey duyſent ſter hondert ende ſeſſey.

Van eenen ende ſelven in-houd ende ſin ſijn beele ende verſcheppe andere Wandbeſten der Graven,

Stads-Cin-
gels, ofte
omgangen

Au kanmen tot vermaeck alhier aen alle kanten
De Cingels om de Stad met groene boomen plantten:

Au kan men alle tijd op alle wegen gaen/
Daer nu geen water meer ſal komen op te ſtaen.

Want ſullen wy't vermaeck van onſe Stad beſnoeijen/
En niet veel lieber dat noch meerder aen doen groeijen?

Of waerom ſouden wy ook in het minſte deel

De minſte willen ſijn? **De** Stad is al te eel.

De Burgers onſer Stad gaen dirk wilſ ſich vermeypden

Aen deſe waters kant ontrent de groene weypden/
En ſien't geblerke hout weg-bliegen dooz den ſtroom/
Of by het ſtille weer hoorb-kruppen met den boom:

Sp gaen ter Weyz-baert upt dooz Schalkwijk ſich verluſten/
Of ober't weer geſet in't groene hout wat ruſten/
Of ſo hun luſt ſien ook na Sparen-dam toe jaegt/
Of daer de plaetz den naem van Seven-molens bjaegt.

Mer kan ik nu't Geſlacht van Spaerne niet vergeten/
Wel-eer van deſen bloed van't Sparen ſo geſeten/
Doe wel niet magtig oud/ noch ſonderling vermaerd/
En niettemin nochtans dit mijn verhael wel waerd.

Schalk-
wijk.

Seven-
molens.
Geſlacht
vanden
Spaerne,
ofte Sporne
ende van
Sparen-
vroude.

Dirk vanden Spaerne . **Schepen** in Daerlem / is bekend in eene
Schepen-kenniſſe ten behoeve van de **Wouwen-Woeders** te Daer-
lem op't jaer M ccc XLVIII.

Villem van Sparewoude, **Floriſz**. gebuykt ſijn eygen ſegel in het
jaer M cccc LV.

Ian van Sparnewoude, **Klerk** / woonde by **Heer Symon** vander
Doſt / **Dzieſter** te Daerlem / in't jaer M cccc LXII.

Yſbrant van Sparnewoude beſegeld met ſijn eygen ſegel als borze
van **Willem** van **Abzichem** eenen bzieſ te **Lepder-dozp** / in het jaer
M cccc XCI.

Villem, ende

Yſbrant van Sparnewoude, **hepde** **Leen-mannen** van de **Graef-**
ſcheyd van **Holland** in't jaer M cccc xcvi.

Gerrit van Spaervoude, **Leen-man** vande **Graefſcheyd** van **Hol-**
land / in't jaer M 102x.

Enſo ik

En so ik spelen wou op desen naem van Sparen,
 So spzack ik van sijn goed so zghulbig te bewaren :
 Het Sparen loopt hier dooz/ maekt u het goed niet quist/
 Spaert dooz den duben dag/ spaert dooz den quaeden tijd,
 Spaert dooz de armen wat/ om milbelijk te geven/
 Spaert dooz de arme wat/ op dat sp mede leven/
 Spaert dooz uw hupsgesin/ en uwen naesten wat/
 En leert so sparighepd by 't Sparen onser Stad.
 Wat is hier groote Vaert, en swaere tocht van kielel/
 Die gansch ontallijk veel steds in dit water krielel !
 Nau meerder vaert in 't land/ nau meerder schepen-jagt/
 Waer dooz ons rijkdom word en nering toegezagt.
 Graef* Maximiliaen heeft ons dit recht gegeven/
 En is van Graef tot Graef/ van tijd tot tijd gebleuen :
 Die ons dat nemen sou/ neemt dat ons is gejonb/
 Dat niemand nemen kan/ en 'tbrood upt onsen mond.
 Dijn Heren staet het quaed in sijn beginzel tegen/
 Daer is de burgerij te dapper aengelegen/
 En houdt ons ons boozrecht vast/ en word dooz niemands magt
 Van die gerechtighepd toch nimmer afgezagt.
 †Koppier begon dat eens/ schier honderd jaer geleben/
 En brack den Billerdam, gestijf dooz and're steden :
 † Waer most dooz last van 't Hof/ dat sulck so niet verstonb/
 Dat alles wederomf maken als hy 'tbond.
 En obermits wy hier van onsen Schip vaert spzeken/
 So diend ook aengemerkt/ dat wy me 't'hoofd op steken
 In dese byzichhepd/ dat onse burgerij
 Dag laden over al gansch onbelaen/ en byzj :
 Want daer de and're steen na't loszen humer waren
 Gansch ledig wederom na hups toe moeten baren/
 So mogen onse wy naer nieuwe bracht weer staen/
 En doen een dobb'le reys met loszen/ ende laen.
 Hoe kan ik ook dit recht hier laten te begroeten/
 Dat wy (gelijkmen sepd) begaef met witte voeten
 Van alle Tol-vrij sijn in 't land van ons gebied/
 Te water/ en te land/ en geven nergens set !
 Ons andze Grafen meer van 't Sparen afgesneden
 En dooz de Stad gelepd/ als Sparens byrcht/ en leden/
 En dochters upt haer deup/ en kinders van haer lijf/
 Dijn Daerlem toe zieraed/ en ons tot groot gerijf :
 Met onse oude Beek, die onder onse straten
 En hupsen henen bliet : en sijn so t'saem verlaten
 Tot swydring onser Stad/ en groote puntighepd ;
 Gelyk sy dan ook hier booz beken eer in lepd,

Sparen
leerd Spa-
ren.

Schepen-
doortocht.

*Man van
Maria, de
XXVIII Gr.
van Holl.

†Jakob Koppier, Am-
bachtsherr
van Kal-
slage.

†Den 31.
Jan. 1529.
Stilo Curia.
Vrijdom
van laden
in Holland
Seland, en
Vest
Vriesland.
Vrijdoms
van Tollen

Grafen.

Ik ga so niet hoorbp/ home weder alte samen/
En komt in mijn gedicht met uwer aller namen/
En sijt so me bekend/en sijt so me geacht.

Bakenes-
zer Gracht.

Wie sal de eerste sijn? komt Bakeneszer-Gracht,
Beslaet de voorszte plaetz/ de oudste van hun allen/
En die gelopen hebt aen onse eerste wallen.

Oude-
Gracht.
Kraaijen-
horster-
Gracht, vul-
go Kraaijen
ack.

En dan gp Oude Gracht, en daer gp bij de vest
Sijt Kraaijen-horst genaemd/ gemepnlijk Kraaijenest.

Gerrit van Kraaijenhorst was een vande herraders/ die met **G**er-
rit van Velsen/ Herman van Woerden/ Gjsbjercht van Nienstel/ A-
rent van Benschop/ Willem van T. plingen/ Willem van Saenden/
ende anderen/ Graef Flozys de V. vliagen ende vermoorden in den
 jare Mccxcvi. Holl. Kron. Divil. xix. Kap. xxiv.

Burg-vval.

En gp die van een Burg de Burg vval sijt gheten/
Doe wel top geen beschepd van desen Burg en weten/
En sijn gelegenhepd/ of bp/ of op de wal/
Of waer de naem van komt/ dat ik niet seggen sal.

Raem-
gracht.
Volders-
gracht.
Syd-gracht.
Raekx.
Beek.

En die den name voert van d'ingetrocke Ramen/
En dan eerst sijt gemaekt als die betimmerd quamen;
En voorsz de Volders-Gracht; en Sijd-gracht aen de sij;
En daer de Beek in Raekx veranderd ook daer bp.
Daer most ik onse Beek van d'eerste niet verhalen/
De welke liep en stiet aen onse oude palen/
Die upt de dupnen valt/ en vliet so na de Stad/
En loopt daer onder heen door een verhoogen pad?

Putten.
Pompen.

Ik kan de Putten me hier in niet een begrijpen/
De Pompen ook daer upt gelepd met lode pijpen/
Van liefelijke wel/ van klaeren grond van sand/
Van supd're soete smaek/ als ergens in het land.
Dit is so vande Stad/ en binnen onse wallen:
Daer konde noch veel meer hier van te seggen vallen/
Ook dat ik niet en ste/ en dat ik niet en weet.

Buyten-
stads gele-
genheyd.
Meyr.

Mijn Stad ik blijf altijd dijn Burger/ en Doect.
God die het aerdrijk hebt doorsaejd met krup en boomen/
En hebt door dijne kragt de bergen voorsz doen komen/
En twater om en door de aer de hebt gespzepd/
Geeft dat ik voorsz verklaer ons Stads gelegenhepd.
Ten Supden lept het Meyr, ten Noorden 'Y, ten Westen
De groote 'Occaen, die t'saem tot onsen besten
En rijken onderhoud den visch seer versich en goed
Ous burgers mede-deeld in vollen sverbloed,

Y.
Sec.
† De groote
See, die de
gebeele we-
veld onvloopt:
ons de Noord
See,

ster

Hier is der burg' ren lust na 't Meyr of 't Vt te spelen/
 Met jagjes dooz den stroom der golfjes heen te heplen:
 Hier is der burg' ren lust met Karijjes na See
 Da Sandvoord heen te slaen 't De doyp van onse Ste:
 Ist niet een lust sijn sozz somtijlen te vergeten/
 En groot vermaeck aen see de versche sood' te eten/
 En op 't beschilpte strand des groenen Oreaen
 De Pinkjes met de Waets sten se waerd in te gaen
 Op sietze dan ook die p in 't groote diep daer hobben/
 En steggren inde locht/ en met de baren tobb'len/
 En woost' len met den wind/ en is de vangst gedaen/
 Weer stranden aen het land met versche visch gelaen,
 En siet hoe sy/ so haest de banken hun beletten
 Te nad' ren aen het land/ sich flux daer onder setten/
 En paszen te gelijk wel op der golven slag/
 Op dat hun schuypjen boozds te beter stranden mag.
 Siet dees ook torden hals in see den garnaeer vangen:
 Dien and' ren upt sijn boot den visch en vangst uptlangen:
 Hier staense by de sood' in 't rond een groote hoop/
 Te minnen dat hundiend in 't af slaen/ en den koop.
 Hier sittense het want te boeten/ en vermaeken/
 Daer hangense het weer te dzogen op de staken:
 Wees aest den seherpen hoek/ waer aen de graege vis
 In 't listig net verlocht wel haest gebangen is:
 Hier schrapense te saem de schilpen die hier stranden/
 Om die tot kalk en asch in obens te verbranden:
 Daer kakense den visch/ hier doense 't boot om hoog/
 En rollen 't diep op strand/ en setten 'top het dzoog:
 Of laten weer in see hun schuypjes neder dalen/
 Om noechmaels op een nieu een goede sood' te halen:
 Daer een behange dzou met kind' ren om en om
 Die sepd haer man adieu/ der s heet hem wellekom:
 So spannen and' ren boozds hun paerden in de wagen/
 Om hier en wijds en sids den visch te koop te dragen:
 Dit komt hun van hun sweet en sueren artheyd in/
 Tot humer onder houd/ en van hun hupgestin.
 Een arm en zynpel balk/ met pzael/ en prangen/
 En klimhepd deser eeu en booshepd niet behangen/
 Een boudig/ slecht/ en recht/ vol trou/ en sonder list/
 En daermen minst de drugd/ en meest de sonde mist.
 In 't midden tuschen weg van Ste en See sijn Bergen/
 Die met hun sanden kop en top den hemel tergen/
 En stijgen in de locht/ die regens het geweld
 Van 't groote wilde diep als mueren sijn gesteld/

Visch.
 Jagjes.
 Karijjes.
 Sandvoort
 Pinkjes.
 Strand.

Re-luyden

Sand-ber-
 gen, ofte
 Daynen,

Dat

Dat niet een grammen moed en opgeblase baren
 En uptersten geweld op hen te met komt baren/
 Daer breekt sijn slag daer op/ of t' hun so vinnig bziegd/
 Dat ook het witte schuym de bergen overblijgt/

En sijnen kragt verhaeld/ en bzengt sijn bloed op hogen
 Om niet een meerder see de dynnen af te lopen.

Ep rust dijn dollen kop verwoede Oreaen/
 En leert eens binnen 'tperk van dijn besteck te gaen.

Al-om in dit gebergt sijn lang-geoorde dieren/

Konijnen. Die grim'm'len allezins/ en krielen als de mieren/

En lopen oberhoop. Wat menig schoon Konijn!

Men weet niet hoe alhier so grooten hoop mag sijn.

'Gebergte loopt schier weg. Gemeyn en lecher eten:

Kermers
 Caninefa-
 tes.

Waer van wy Kermers volk Caninefates heten/

Dan 'd'Ouden so benaemd: om dat om onse Stad

'Tvolk veel konijnen tet/ of veel konijnen dat.

Plinius &
 Tacitum.

Spanden ouden Maey der Kermers Caninefates.

Had. Iun. in Bat. Cap. xiv. Ad Caninefates nostros venio. Eorum etymon è locorum & regionis quam incoluerunt natura ac conditione conjecurâ colligo, quandoquidem vera nominum impositio cum rerum ac gentis ingenio convenire ad quadrum solet: eam verò cuniculorum esse refertissimam feracissimamq; ut alio loco à me demonstratum est, nemo ità peregrinatione alienus est qui nesciat. Itaque jam tum à prisco sæculo Caninefates audivere, ut cuniculorum raptores, hoc est, Caninefates, molli pronunciationis lege ad Frisicum idioma proprius assonante, à præhendis cuniculis, vel per convicium, quod eos in cadis condirent, ac vieturum more compingerent ad usum servandos: nisi exterminatâ caninâ litera per Romanos pronunciationi ineptos Caninefratres, ut cuniculorum comedones helluonesquè nominati fuerint.

*Cap. III.

Ik kome tot onse Caninefates. Ik neme humen grond-naem af uyt de nature enoe gelegenhepd van de plaetzen ende het landschap dat sp bevoond hebben/ aengesien de waere oplegginge der namem met der dingen ende des volks aerde plegen juist ober een te comen: Nu en niemand is so bzeemd/ die niet en weet/ dat dit landschap seer rijk ende vol van konijnen is/ gelijk ik elders hebbe aengewesen. So sijn sp van al van ouds Caninefates geheten/ als konijne-robers/ dat is/ Caninefates, met ene sachte uytspake op de Driesehe wijze treckende/ van het konijnen grijpen [Caninevaters] ofte in schijmp ende verwt/ om dat sp de konijnen in aerde vaten souteden/ ofte in tonnen sloegen om te bewaren: ten ware sp Caninefraters, als konijne-freters ende slockers sijn geheten van de Romeynen/ de Honden-letter (r) uyt latende/ die sp beswaerlijk uyt spreken.

Of andere

Of andren schoon dien grond der Kermers naem verfaekt/
 En eerstlyk Kinheymers van Kinheim liever maken/
 En Kermers boopds verhoft. Wat van dien naem mag sijn/
 En blykt so merklyk met als 'tlang-geoorde konijn.
 En wie en siet ook niet dat bepde waer kan wesen/
 En dat hier geen verschil/ geen stryde en is in desen/
 Twee naamen van een volck/ en in verschepde spraeck/
 En om een ander ding/ en heel verschepde saek.
 De eene byngt den naem van waeren/ en rebieren/
 De and're van't gekriel en 'teten deser dieren.
 Wel laet het bepde sijn/ so schepden wy desen:
 En 'tis ook bepde wel/ ik kan niet anders sien.
 Nu dat ik heb geseyd van't leger der konijnen/
 En van hun groot gekriel/ kan daer upt klaerlyk schijnen/
 Behalven dat wy r'sien/ om dat by ons * een dag
 In 't jaer bebonden word dat elk vrij jagen mag.
 Ook sult gy alle daeg in dypn heel Halsevinden
 By d'ed'ien onser Stad/ of rijke burgers/ vinden/
 Die dese oefening van jagen is bereerd:
 Ook 'tvolck dat tenemael sich by de jagt geneerd.
 Dees siet gy dan alhier met magt van ongebonden
 En tot de jagt en vangst nu los-gelaten honden
 Ra-trachten 'tdwalend wild/ ensoekende de lucht/
 En ballen't op het lys/ of vatten't inde blucht.
 Een ander wederom gaen byyben met sijn Fretten
 Het wild de holen upt in sijn gespanne netten.
 O arm onnosel volck/ dat daer den dood ontloopt/
 En noch niet sulke blucht hier weer den dood bekoopt!
 So hoozt gy ook niet een 'tbenarde wild daer schreyen/
 En siet het wederom gehangen hier ontweygen/
 En hangen aen den stock: en so den wepman gaen
 Het byngde weer na hups met sulke yzof gelaen.
 Ja wy en kommen hen alsamen niet vertieren/
 So siet gy hen van hier na aud'ze plaetzen stieren
 Dooz ons geheele land: en so word menig bis
 Het ons konijn versien daer get'n konijn en is:
 Ook seker daerse sijn/ die selfs konijnen vangen/
 Die sullen e bentwel na onse noch verlangen/
 Om hune meeste deugd/ en alderbesten aerde/
 Dooz onse milde wep begeerd/ en seer hermaerd.
 Daer by verneemmen ook hier meer en meet de Halse
 Tot op de Stad te met te laben/ en te grasen:
 Wenssens datmen me noch menig Hart en Hind
 In onse tuschen-wep van onse dypnen bind.

*Hartjes
 dag, de eer-
 ste Maëdag
 na Marien
 Hemelwaert
 als men's na
 de Paepche
 stijle noemd.
 tDuy-
 maeijers.
 Halsewindt
 Fretten.
 Netten.

Halse.
 Harten.
 Hinden.

Keren-
jagt.

Doe dickwils komt de *Duyt* in *Byeroos* wyde palen/

Doe dickwils menig wild opt onse *duynen* palen/

Doe meen'ge *suelle* *Dind*/ hoe menig *waecher* *Dart*

Woerd op der *Deren* jagt gebangen/ en *benard*!

En hier *bandaer* so schijnt ons *Hartjes*-dag te komen/

Al woerd hier van ook *schoon* geen *dast* bescheyde *bernomen* :

Want als de *Graef* hier joeg in't recht *zaeijsoen* van't jaer/

Die twyfeld of dat was met *toeloop* van de *schaer*!

Wit is het oud *gehuys*/ *stas* so/ en 't was *voorz* desen/

Daer *groot* *meesters* sijn/ daer wil 't *gepeupel* wesen :

De *Graef* teeg op de *jagt*/ so joegen met den *Graef*/

En *blijven* in't *besit* van die *beleende* *dagaef*.

P. S. Gif-
zinge.

Van't *Zaeijsoen* van't *Jagen*.

Inden jaer *Mcccxxxv*. is den *jagers* uytgheven tot haren *wedden* van dien dat si *quamen* an dien *hour* metten *honden* iad *saeijsoen* van den *hert* tijd, dat is in *Sinto* *Laurens* daghe *durende* tot *Sinte* *Lambrechts* dage, dat *loopt* v. *weken*, ende *ii* *dagh*. Dus *verre* in de *oude* *Memorien* van dien *tijd*. Waer *opt* *blijkt* dat het *zaeijsoen* van't *jagen* by *ouds* *inging* op *Sinte* *Laurens* dag/ *wesende* de *10*. *Aug*. ende *uptgng* op *Sinte* *Lambrechts* dag/ den *17*. *Sept*.

Vogelen,
ende alle
kleyn. ge-
beente.
Swanen-
drift.

Wit is nu *banden* *duyn*/ en van het *wild* te *jagen* :

Wie *sijnse* die ook *opt* en *elders* *steden* *sagen*/

Daer *sulke* *volheyd* was van *alle* *kleyn*-*gebeent*,

Van *alle* *vog*'len *wangst*/ als hier de *peer* *verleent*!

En *wild* ik *my* den *weg* tot *meer* der *dingen* *banen*/

En *dacht* ik *by*eed. te *gaen*/ ik *sprak* ook *van* de *Swanen*:

Gewis! hier is een *dyft*/ so in/ als om de *Stad*/

Wat *niemand* *egens* *opt* in't *land* een *beter* *had*,

Dus *siet* *mense* *seer* *besl* in *onse* *graften* *daghen*/

En *door* *goe* *toe* *verlicht* in *onse* *palen* *blijben*.

Hoe *zierlyk* ook het *kluys* der *Swanen* is *gemaeld*/

Is *waerbig* dat *men*'t ook *ter* *eren* *hier* *verhaeld*.

Swanen-
huys.

Rutger Janszen van *Vienna*, *Pluym*-*graef*.

VVitte-
blink.
P. S. Gif-
zinge.

De *Dozt* nu van't *geberge*/ de *hoogste* *ouder* *sanden*

Die *heet* de *VVitte*-*blink* : *delog*l *hys* *taer* te *branden*

Te *blinken* in de *son*/ *tof* dan *voel*-*licht* de *Doer*

Van *Deemste*/ *Ridder* *VVit*, op *desen* *duyn* *wel*-*eer*

•••••

* Gesien is van ons Stad met blinkende benderen/
 Wywaeyend aen de steng den Leen der Batavieren/
 Tot ons ontzet/ en hert/ als rleger van Dampier
 Hoofd-holland had verheerd/ en meester was tot hier.

* Komende
 van Sand-
 voort.
 † Some van
 den Graef
 van Vlaen-
 deren.

Holl. Kron. Divis. xxi. Kap. xv. op het jaer Mccciv. **Gwijge Dampier** dit vernemende is van stonden aen getogen met gewapender hand/ ende is gekomen binnen der Stad Utrecht/ ende heeft aldaer Schout ende Schepenen geset / die upt synen name de Stad regeren souden/ ende heeft naerstelijck gearbejd aen die Ecclesie ende Kapittel van Utrecht/ datmen Bisschop **Gwijge** affecten wilde die gevangen was/ ende dat sy hiesen wouden tot haeren Bisschop **Peter Willem van Gulick**/ dat welcke sy by abontueren soude verkreghen hebben/ en hadde Heere **V Vitte**, de bastaerd van **Daemstede**/ wijlen **Grave Floris** Soon van **Holland** van **Zierikzee** op die see tot Sandvoort niet gekomen.

Oude Holl. Rijn-Kronck onder Graef Jan II.

Hier binney ist also comen,
 Dat Heer **V Vitte** was geboren
 Ut **Zierikzee** met cleenre scharen,
 Met eeney schepe ende niet me,
 Woer hy huyten by der zee,
 Ende quam ay bi **Zantfoerde**,
 Daer vernam hi ende hoerde
 Dat **Hollant** al was verlozey.

Een seer hermaerde dyp in't heele land/ van wegen
 Dat sy so magtig hoog en steyl ook is gelegen
 By so beroemde Stad. Wat loept sich menig moe
 En dat met haest en huygh na dit gebergte toe?
 En klou'ren na den top op handen en op boeten/
 En staen te martelen/ te kruppen/ en te wroeten/
 En liggen afgemend te huygen op dien dyp/
 Eer sy dien *** Altas** sijn op synen haelen krupt.
 En sien van daer ons Stad/ en onse naeststeden/
 Gelegen wijsd van ons/ ook vele dypen en schreden/
 De hoofstad **Amsterdam**, wijs **Leyden**, en het Meer,
 In **Alkmaer**, **suphel-rijk**/ by gant van locht/ en weer.

* Een seer
 hooge berg
 in **Mauri-**
tanien, die
 de **Footen**
 daerom ver-
 sieren den
 Hemel te
 dragen.

So siet gy ook van daer de diepe blaetwe baren/
 En in de rijke Sec de grootte Schepen baren/
 En 't doyre Sandvoort nae in duyn/ en aen het strand.
 En wat een pog-geueg van al ons liebe Land!
 Hier mald en maeld de jeugd : daer sietmer twee staen zollen/
 En woyst 'len so om best; daer een van boben rollen;
 Dees ballen op sijn neus/ en ober hol en bol/
 En kryggen vaer't gul sand sijn hals en ogen vol.
 Men deser duynen kant sijn schoone groene V Veyden,
 Waerheen de duynen dan hun klaren regen leyden/
 Die upt haer ad'ren spzingt als een fonteyne doet/
 En met een soet gedruys upt hunne bozsten bloed.
 Hier maektmen 't spwaer wot/ hier bleykmen 't graeutwe garen/
 En maekt de webben toe als of spneeu-wit waren/
 Ep! siet toch hoe hierom somentig knecht en meyt
 In't werk hier bestig sijn in veel verscheydenheyt :
 Hier loogtmen 't kime waer/ daer wordt het werer gesteken
 Begraben inde melk de graeueheyt upt te weken/
 Dees wasschen inde tob boordaeen sijn blaetweu huyd/
 En wyggen met de vuyt sulck oberblifzel upt/
 Die spoelen 't weder op : en gaen't te velde bzingen/
 En maken 't pennen vast/ eu staen het te bespzingen
 Met silb'ren regens bou/ tot dat het wit en sacht
 Wordt vande bleek gedaen/ en weer na Stad gebragt.
 Ook sijn hier allezins seer lustige Landouven,
 Die bet en bzychtbaer sijn voord' Arckerman te bouwen/
 En saejen wat hy wil. Of groen geschilderd Veld,
 Daer menig os, en koe, en schaep is opgesteld/
 En tieren wonder wel. De hoeyen suyvel geben/
 De boer, en de kaes, tot boedzel van ons leuen :
 Maer d' os die wordt geslacht : stroopt hem dat dicke vel/
 En sout hem inde kuyt/ dat komt de keuken wel
 In 't winters doyre tijt/ warmer de suere blagen/
 En suere noorde-wind/ en felle koude dagen
 Ons houden binnens huys. En wat veelvuldighheyt
 Van aengenaeme spys wordt van het schaepe bereydt!
 Maer kan ik nu alhier niet eren wel verswijgen/
 Dat wy de Deenen hier met hame ofzen krygen/
 Waer toe alhier een plaetz en eene rupme stal
 Bequaemlijk is bereydt op onse breedste wal!
 En hoe en souden ook de Deenen hier niet komen!
 Wordt ergens in het land een beter plaetz vernomen/
 Daer pder komen kan rondom van allen kant/
 Daer goe verberfching is/ in't midden van het land!

Bleyken.

Landerijē.
 Ackers.
 Velden.
 Ofzen.
 Koeijen.
 Schaepen.
 Suyvel.
 Boter.
 Kaes, &c.

Deenen- of
 zen-stal;
 in schen de
 Kruyz en S.
 Inns Poorten
 op de Stads
 Wal opge-
 vicht. Aa.
 1627.

Noch al

Doch al meer fraeijchejd: So sijn noch hier en boben
 Rondom de Stad seer veel en schoone Burgers-Hoven,
 Ook den de Ginkel selfs/ en harde by de vest/
 En dat aen menig oord/ en menig stads- geweest.
 Gewis! en ist geen lust/ en sijn't geen heren-saken
 Sich op sijn eppen erf en grond te gaen vermaeken/
 En plucken al het geen waer na sijn siele vast/
 En dat in sijnen tuyn/ en egge hoben wast?
 Of is het me geen lust in blijde groene weyden
 Langs heen den water- kantsich wat te gaen verweyden/
 En sien daer in het gras so menig welig dier /
 En beesten op hun dreef/ en in hun beste tier?
 Ist ook niet recht een lust te wand'len tot sijn ozen
 In't midden dooz het groen/ of 'tgeel gesengde hozen/
 En dooz het swang te graen/ en 'tling'ren van't gewas/
 En dooz de blaetwe bloent van't groene jonge blas?
 Of ook een groot vermaek te sien in't groote hopen
 En doozgaens bol en dick in't wild de k'nijntjes lopen
 De holen in en upt/ te sien dat licht gevaert
 Te spelen hier en daer/ te wep'len met de staert?
 Kan ook 'tgebergte niet ons sinnen tot hen trecken/
 En sonder lingen lust in onse siel verwecken?
 En 'tbeken soet gestreupt en loekt u dat niet upt?
 En sijt gy niet vermaekt dooz 't liebe stroom- geluyd?
 't Is lust dan om de Stad na veele schoone vleecken,
 En menig Heren-Huys, en and're fraeije Plecken,
 Te wand'len dooz 't gesacij, of dooz het groene land,
 Langs meen'ge klaere vaert, of langs den duynen-kant.
 Kom hier dan Wandelaer/ 't gesicht dat is ten besten/
 En dijn vermaek is dijn/ dooz-loop al ons gewesten:
 Het is boozwaer een lust langs heen de Klever-laen,
 Na Duyn, na Aelberts-berg, na Bloemendael te gaen:
 Daer hond gy so gy wilt Vergrafs Fonteyn sien springen/
 En blijven dan noch bydoog/ in dien gy't kont bebingen:
 En seker sijn gestricht/ en woning/ die by boude/
 Is waerdig dat gy die wel deur en deur beschout!
 En dan dat *Gracelijk Huys, dan Valkenburg beseten/
 Doet om dien ouden naem veel minder sijn vergeten/
 So weynig als een hups dat hier ook ergens staet.
 Gaet dan na Bredero boozdaen de rechte straet:
 Een gracelijk oud gesticht/ nu jammerlijk geschonden
 Dooz oorlog en geweld/ en met der tijd verflonden
 Dooz tongehal des tijds. Een al te schoon gebou/
 En van te hoogen naem/ dan 'tso berballeu sou!

K 3

Dorpen.
 Gehuchte.
 Heren-
 Huysen.
 Hofsteden.
 &c.
 Siet de Krou,
 van Gouw-
 hoeven.
 pag. 79.
 V Vande-
 lingen.
 Kleverlae.
 Aelberts-
 berg.
 Bloemen-
 dael.
 Vergraff.
 *Huys t'Al-
 bertsberg.
 Bredero.
 Siet Had.
 Inn. Batav.
 Cap. xviij.

Diet

Loo.

Stuyffland.
Sandpoort
Huys te
Velsen.
Vander
Mijlen.
Trier.

Diet daer ook 's Huys van Loo: dan kont op waer beneden
Een wepntig van der hand na Stuyffland by betreden:
 Doord's Sand-poort **hooger an/ en daer dooz 's noode seyt**
Van Gerrit den verruer 's Huys- Velsen stachen leyt/
Toesijne schand/ en smaed/ en tot een eeuw'ig teken
Doe Pinzen-moozderij den moozders op sal breen:
Dan vander Mijlens-Huys, en Triers daer an met een/
E'saem op den grond gestachte vaert Slot van Groene-veen.

Had. Iun. Bat. Cap. xviii. Arx Velsena dissecta laceras ruinasque parietinas adhuc ostendit, ob parricidiale in principem foedè trucidatum nefas communibus Hollandiæ Selandiæque armis expugnata atque ever-
 sala, Cujus exangurata fundum Ianus Doufa, Musarum delitiz, possidens atque in ejus vicinia ad telijactum paucis abhinc annis egregiam Villam castelli modo lata fossa circumdatam ab Adriano Groenevenio Harlemensi civis exstructam videmus.

Het af-gewoopen Huys van Velsen hertoond sijne herb'le mueren
noch / van wegen de schandelijke vader-moord des Graven dooz de
gemeyne wapenen van Holland ende Seland bestoemd / en verwoest.
Wiens grond de liefelijke poort Ianus Doufa besit. Alwaer top sien
dat ontrent tenen stonden-berg van daer een heerlijke Hof-stede Ma-
steels-gewijse met eenen breeden graff omwangen van Adriaen Groe-
neveen van Haerlem dooz wepntige jaeren gesticht is.

Ster.
Kies.
Backer.
Hafzelaer.
Breslaep.
Velsen.
De Stele
Bevervijk

Ook hander Ster, en Kies: noch kont op waer te wijken
na dijne rechterhand/ het Huys te Hulst bekijken/
En Backer harde by/ en so daer ober weer
Het Huys te Hafzelaer, en viergeijde meer.
Dan hooger na Breslaep, en so ter sijde na Velsen,
En daer de Dupa/ en 't P de Bevervijk omhelsen/
En persen in der engt/ een seer gelege Ste/
Gelegen op het P/ gelegen by de See.

Van de Eerde Bevervijk.

Had. Iun. Bat. Cap. xviii. In his [municipijs & pagis quibus vicus nomina sunt] primam se offert Bevervicum, quod sicut Bavarorum, qui, & Bajoarij, vicum, sedem, & perfugium: (videtur n. Francorum Reges, possessi Hollandiæ, militibus veteranis, aut emeritis, qui sibi militare, nominatim vicos agrosque habitandos dedisse, ipsique inde nomen fecisse) municipium duobus Harlemo milliaribus disjunctum, loco opportuno ad solum Tyum ad idens, duobus passuum milibus ab Oceano distans, amoenissimas nobilium villas in vicinia prospectans.

Onder dese [stedten ende blecken die in dijse spandigen] hertoond
Bever-

Beverwijk sich aldoorst/ het welke een Wijk, plaetze/ ende hertreck der Beijersche betykend: (want het schijnt dat de Fransche Koninge n/ als sy Holland besaten/ den ouden ende afgesloofden zoldaeten/ die hun gebied hadden/ doopen ende landen gaven te besitten/ die sy daer van benaemden) eene stede twee mijlen van Haerlem gelegen/ op eene bequame plaetze aan den boesem van het H/ twee duysent trecken van de See/ hebbende dooz sich veele seer-bermakelijke Deren- duysen in 't gesichte.

Gegeerders der Stede Zebeersdijk.

Schout, ende Baeljuw.

Koert van Yperen,

Burgemeesters.

Ian Barentszen.

Ioris Korneliszen.

Schepenen.

Lambert Ianszen Kotgen.

Gerrit Laurenszen Gael.

Gerrit Outgertszen.

Iakob Ianszen Slommer.

Iooft Ianszen.

Iakob-Outgertszen.

Willem Klaeszen.

Dier diende Kies meer niet/ noch Schilperhoef bergetten/

Dat Teylingen besit/ en daerom so kon heten/

En Koeymans ende Baek, en and' re dieergoljk/

Die al gelegen sijn ontrent en bp de Wijk.

Wat is een lustig land. Dier worden Hollands palen

Op't alderstmalst gesien/ die sekerp een mijle halen.

Houd van de rechte streek/ alwaer sich woopds vertoond

'T Huys t' Adrichem, dat nu 't geslacht van Burg behoond/

Daer na 't ook woep genaemd.

Kick.
Schilper-
hoef.
Koeymans
Baek.
Holland op
sijn smalst.

Adrichem;

Hid. Iun. Bat. Cap. xviii. Habuit & Adrichemia familia turritata arcem Bevervico vicinam, per Frisiorum incurfiones solo aequatam, in cuius ruinis villam suam muro egregij operis circumduxit Antonius à Burgo per matrem Adrichemiz stirpis hares.

Ook heeft het geslacht van Adrichem een Huys met torens gehad dicht bp de Zebeersdijk/ dooz de inwallt der Wytsen geslecht/ op wiens rutwijnen

ruwvloten Antonis van Burg, van sijnns moeders wegen erfgenaem staft de stamme van Abzichem/een Huys van heerlyk gebou gesticht heeft.

Gaet dan na 't heel verballen

**Ooster-
vrijk-
Foreest.** Huys Oostervrijk-Foreest: en Merensteyn, van allen
Meresteyn. Niet sterktelyk versien. Creed hoopd/ en siet ook me
Slot van Doer't Slot leyt omgekeerd der Stichters onser Sie.
Haerlem: Ja siet hoe droevig daer de afgewoone steenen
Het Huys Den ondergang van 't Slot van 't Haerlemsch Huys bewenen/
ter Leek na Zeel jammerlyk vernield, en schandelyk verheerd/
ook genaemd En tot den kaelen grond ellendig omgekeerd.
 En sucht/ en denkt/ hoe kan ook alle ding verkeren!

Had. Iun. Bat. Cap. xix. Ejus arcis insanz substructiones, peram-
 pla & munitissimæ atque opportuno loco positæ murorum reliquiæ, de-
 formelque ruinz se ostendunt non procul Hemel kirchá.

Het verbaerlyk gebou van dit kasteel/ de wyde ende seer sterke
 verballen mueren/op eene seer gelege plaetse begrepen/ende de woeste
 ruwvijnen vertonen sich niet verre van Heemkerk.

* Ofte Hays
 't Afzum. Doch siet daer * Afzumburg het Haerlemsch Huys ter eren
 Opstijgen inde locht: voorzwaer! een groot zieraed
 Der huysen hier ontrent/ of waer gy henen gaet.
 En wel tuygt Afzumburg aen liefelyke wegen
 En loffelijken oord/ by 't Afzum-beer gelegen/
 Het sijne heerlykhepd/ en sonderlinge vracht
 En opgestegen kop den roem van dit geslacht!

Had. Iun. Bat. Cap. xviii. Afsenburgum arx est dynastæ Afsendels
 peculium, ultra Bevervicum, opportuno loco & ameno situ nobilis.

Thuis Afzumburg is des Heren van Afsendels sijn eygendom/ ber-
 der van de Beberwylk/ dooz sijne bequaeme ende hermakelyke gele-
 genhepd vermaerd.

Idem Ibid. Cap. xix. Accepi, hujus, qui nunc vitam vivit, Nicolai
 Afsendels (quem ob singularem & præstantissimam virtutem honoris cau-
 sâ nomino), patrem, serâ & perinde inutili pœnitentiâ indoluiffe, haud ex-
 structam à se fuisse arcem (quæ ab ipso ædificata ab ipsius fundamentis Af-
 senburgum nuncupatur) in vetusto hæredio, in firmissimis illis parietinis,
 & fundamentorum rudericibus, ut stirpis gloriam, antiquitatis memoria ve-
 tusque recordatio ab oblivione vindicaret.

Ik hebbe verstaen/ dat de vader van desen Nikolaes van Afsen-
 delf/ die tegenwoozdig leefd (dien ik om sijne sonderlinge deugde ter
 gren noeme) dooz een laet ende onnut betou sich be klaegd heeft/ dat hy
 sijn Slot (dat van hem gebord woozds van den beginne Afzumburg
 gehetren

geheten werd) niet gesticht en hadde op de oude erf-plaetze/ op die sere vaste mueren/ ende vervalle fondamenten/ op dat de gebachtense der oudhepb/ de ere van die stamme vande bergetenhepb soude verlossen.

So staet dan 'tHaerlemsch Slot (hoe welschoon afgebroken)

Vaer dooz weer opgericht/ dooz Wzumburg gewroken

Van't ongelijk des tijds: het een een stenen-hoop/

Het ander een kasteel: dir's 'twereldijk beloop,

Dit moet ik ook hier noch van Wzumburg verklaren/

Hoe sp het Hals-recht vaerd dooz veele honderd jaeren/

Hoe sp in hooger magt een hooge vier-schaer spand/

Tot straffe van't geboesd/ tot supb'zing van het land.

Beklaegt dan Rewijk hoozds/ en Poelenburg met-enen/

Een steen-wery maer van daer/ en beyde niets dan steenen/

En een vervalle muer/ en jammerlyk ruwijn/

Die van d'onbastichepb ons doens getuygen sijn.

'tHuys Heemkerk rest hier noch/ by Koning V Villems tijden

Ten V Vapen-huys gesticht/ de landen te bezijden

Dooz bloedig krygs-verderf/ dooz moozd/ dooz brand/ en vier/

En vjgands overbal van't volk van't hoozd-quartier.

So kan't gemelde Hups noch huyden dynen ogen

Deel teyken van haer eer en ouden naem vertogen:

Gelyk het geenzins is het minste oud gesticht/

Dat hier om onse Stad wel-er is opgerichte.

Doch ere komt 'tMarquet, die dit oud heerlyk wesen

En koninklyk gebou dooz sich had upgelesen

Tot sijn vermaek-vertreck/ en vjij in eren hiel:

Dies ook met allen recht de 'naem op hem verhtel.

So ist ook merkens waerd/ hoe 'thups ter kring gebozen/

Van sulken krygs-heer was ter woning wytberhozen:

So dat ook dus haer val haer ryklyk wozy geloond/

En hy so met het hups/ en 'thups met hem gekroond,

Als recht dan dat die Heer aldaer ook na sijn sterben

In Heemkerk heeft gewold den aerden schoot beerben:

Waer toe de plaetze wozy/ naer sijne heerlykhepb/

Daer sijnen staet/ en hups/ getimmerd/ en berepb.

* Sijn Doon de jonge Heer/ die ook in wetenschappen

Van wapnen ende kring sijns Deren Waders stappen

Met dapperhepb betrecd/ te houd ook in dit vleck/

En op dit heerlyk hups te met sijn lust-vertreck.

Dit kan ik van dit Slot ook niet te seggen laten/

Hoe dat het is begift van onse Deren Staeten

Met magt en met geweld/ met Hals-recht als men sepb/

So pemand strafbaer waer in sijne heerlykhepb,

Hals-recht
van Alzandelf.
Rervijk,
Poelenburg.

Huys
Heemkerk.
t'Vest-
Vriesland.

* Daniel de
Hertaigne,
Here van
Marquette,
&c.

Huys te
Marquette.
Begraven-
nisse van
den Here
van Mar-
quette.

* Villem de
Hertaigne,
Here van
Marquette,
&c.

Hals-ge-
recht van
het huys
te Marquet
te.

L

Wan het

Way het Huys te Heemskerk.

Ontrent het
jaer MCCC

Holl. Kron. Divis. xviii. Kap. xiii. Na desen dede hy [Koning
Villem] ook maken dat Huys tot Heemskerk tegen de Westvriesen/
daer hy eenen gebeten Heer Gerrit van Heemskerk Kasteleyn of
maekte met conditien dat hy de Vriesen altyd in roere houden soude/
ende nimmermeer laten rusten/met seker getal van kloeke mannen en
zoudenteren/ ende daer booz soude hem de Koning doen geven 300
ponden tsjaers/ en maekte hem daer toe Baeluw van Kermerland/
om des wille oft sake geweest waer dat hem last van den Vriesen aen
gekomen hadde/ dat hy dan 'theele Balthuwtschap hadde moge uptbie-
den om dien last ende nood te wederstaen.

Belegerd van den Heer van Polanen/ upt name van Hertog Mel-
brecht xxvi. Gr. van Holl. ende gevonnen na elf weken/ in den jare
MCCCLViii. Holl. Kron. Divis. xxvi. Kap. v.

Afgesozpey in het jaer MCCCXXXVI.

Holl. Kron. Divis. xxviii. Kap. xxxvii. Dit boozspey aldus
geschied weseude/ namen die Kerfers van der Hertoginne wegen tot
eenen Kapiteyn ende Hoofdinan Willem Nagel, ende togen upt/ ende
destrueerden dat Slot tot Heemskerk, om dat die van Haerlem daer te
bozen verwoest ende vernield hadden die Sloten van Bredenroede/
Heemstede/ ende Azzendelf.

By overgifte heeft Jan van Benegouwen/ Grabe van Holland/
Heer Dirk van Haerlem overgege ben de tienden van Heemskerk in erf-
leen in den jare Mccclii. Oude Registers.

Hul-toneel
der Heren
van Ker-
merland.

Ook ist de pijn waerd den Heuvel na te draben/
En die verhebe plaetz/ alwaer wel- eer de Graben
Tot Heren sijn gehuld/ tot Heren sijn gesteld/
Van't Kermerlands gebied/ van't Kermerlands geweld.
De Graben mosten ook op desen Heuvel sieren/
Den Bischop van het Sticht van Utrecht niet te deren
In sijn gerechtighedyd/ den Bischop niet te schaen/
En 'tgesteijne recht in alles booz te staen.

Hul-toneel der Graben van Holland over Kermerland.

Had. Iuv. Bat. Cap. 111.

Ostenditur adhuc isto saeculo
in Kin-

in Kinnematia medio fermè itinere inter Harlemum & Almeriam extrà regiam viam seclusus tumulus in agris editior, ab aratri profanoquè usu hætenus liber, quæ Principis inaugurationi consecratum olim fama posteris nobis per manus tradidit.

In dese eertwe word noch een verheben Heuvel in Kermerland halfwegen tuschen Haerlem en Alkmaer ter syden van den Heren-weg in't veld gewesen/ tot noch toe by van den ploeg/ ende ander gemeyn gebuyk/ de welke eertijds gehepligd is geweest tot de inhullinge van den Prinze/ gelijk ons nakomelingen dat also van hand te hand overgegeven is.

Id. Ibid. Cap. 14. Illud verò memoratu dignum est, non procul Heem^s kereka, tumulum acclivem visi, in omnes æqualiter partes editiorem, in ipso fermè soli Caninefarum meditullio situm, in quo retrò-actis sæculis soliti sunt Hollandiæ Comites, ut Kinheimariæ Domini, in frequenti ac solenni popularium & nobilitatis conventu inaugurari ditioni illi, ac mutuo sacramento imbui cum Principem, tum nobiles cum vulgo.

Dit is verhalen waerdig/ datter niet wijs van Heemskerck een scheups-opgaende Heuvel gesien word/ ober al eben hoog/ ontrent in het midden van Kermerland gelegen/ alwaer in hooggaende eertwen de Graven van Holland gewoon sijn geweest/ als Heren van Kermerland/ ober dat gebied gehuld te worden/ in eene groote ende state-lijke by aankomste van de edelen/ ende de gemeynthe/ ende dooz onderlingen eed verplicht te worden/ so wel de Prinze/ als de edelen met het volk.

En kust dij hooger aen te sien de oude gronden
 Van 't Huys te Kastrichom, so jammerlyk geschonden/
 Da Kronenburg genaemd/ so segt in dijn gemoed/
 Niet sizer dat de tijd niet met der tijd verboet.
 So kont gy wederom niet min ter and're syden
 En na het Suyden upt ten vollen dij verblijben/
 Lust dij den Sijl-weg langs dooz 'tpeul-rijk Overveen,
 En Tetroos wijs geweest dij wat te gaen vertreen.
 En sien daer by de Vaert, hoe wonderlyk de landen
 Daer groeijen upt de spa/ daer waszen upt de sanden/
 Doe alderleije saed op men'gen schoonen kamp
 Van sulck gewonnen land wel tierd by 't Huys van Ramp.
 Dit is een kloeke vond, om lichtlyk land te maken/
 En daer beneffens ook aen geld noch te raken/
 Van onse Gasthuys-vaers hier aldeerst bedarft/
 Waer dooz dit armen-hups groot goet is toegebragt.

Huyste
 Kastrikom
 ofte Kro-
 nenburg.

Overveen,
 Tetrode,

Ramp, by
 ouds Rol-
 land.

Holl. Kron. van Gouthoeven pag 565. Also Holland in heel plaet-
 gen dooz turf-graven ende steken als mede dooz af-spoelen der binnen-
 meeren

meeren/ ende dooz inzyek van water-bloeden/ als ook dooz 'tstuyben van't sand upt de ses gesmeten/ nu tzedert meer dan 100. jaer en herwaerts seer verminderd was van mergentalen/ so is ontrent dese tyd een nieuwe hond gebonden/ om weder ander byzuchtbaer landen te maken: onder ander is geweest een oud Hoveling, volgende het Hof vanden Hertoge Philips van Oostenryk/ desen willende in sijn oude dagen leven sonder gebreck ende in ruste/ is overkomen met de Gasthuys meesters van Haerlem, dat hy de middel wist om het Gasthuys sjaers duysend gulden rijker te maken/ mits dat sy tot dankbaerheyd vast souden staen hem sijn leven lang te bezorgen een eerlijk onderhoud: ende trekkende te hove/ heeft hy dooz't Gasthuys voorsz. verkregen tot een geschenk alle de duynen liggende tuschen het Haerlemse bosch ende 'tgerichte: ende wederkomende heeft dit de Gasthuys-meesters aengebedt/ ende verdoond dat nu maer nodig was alle het sand weg te voeren/ ende 'tselve dit van Hemstedam te verkopen dooz ballast/ ende albus wierden daer seer goede weyden gemaekt. 'Tselve is naderhand met groot profijt in Aijnland mede gedaen, etc.

* Philips de
I. de XXXIX
Gr. van
Holl.

Octroij, ofte Vrij-brief van Hertog *Philips van een
stuk vervvaeijde Sand-duynen, inden Ban
van Heemstede, voor S. Elisabets
Gasthuys binnen Haerlem.

PHILIPS byder gracyen Gods Hertoge
van Bourgondien, van Lotharingen,
van Zaband, ende van Limborg,
Grave van Vlaenderen, van Arthois,
van Bourgondien, Palatijn van Gene-
ne gouwey, van Holland, van Seland,
ende van Namen, Marck grave des L. Ryks, Here
van Vriessland, van Salines, ende van Mechelen. etc.
Doey kond allen syden: Also die Gasthuys meesters
van S. Elisabets Gasthuysse binnen onsen Stede van
Haerlem, aen ons hebben ootmoedelijken doey bidden tot
behoef des Gasthuys voorn. dat ons belieben soude hun
sieden te willeij gunnen, tot een erfpacht, een vierkant
stukke vervvaeijde Sand-duynen, geleygey inden Banne
van

van Heemstede, tuschey die Here-see g aen die Westsijde, Heemsteder-see g aen die Oostsijde, den Boirhout aen die Moozd sijde, ende van die Easthuys land roeijaen recht Oostwaerts aen totten Kruuze toe, ende aen die Suyd sijde, die Trappel-berg roeijaen tyseren kruus laen toe, onberminderd altijds den here-see g sijney gessoenlijken pad, wesk sandduyn die boorszch. Easthuys meesters begerende sijn, om isand dair uyt te boeren, ende te oirbair op hoir land, die sy dair ontrent leggende hebben, wesk in korten jaerey mit alleyn vanden s. voen sande verbaeij d, ende gesien was ver gankeljk te wesen, ende van wesk wy nye prouyt gehad en hebben, nochte geschepen waren te hebben, maer alleenlijken ware om hoir boorszch land al dair te beschudden vanden sande boorn. als sy seiden. Dair op dat wy om die rechte waerheyd dair af te weten ons hebben doey informerey tot wese stonden, te weten eerst by onsen houtvester Jan van Zietvelt, ende onsen Rentmeester van Renemerland Aelbrecht van Laephorst, ende na by onsen Rentmeester generael van Holland, by wesk informaciey wy bevonden hebben, dat die Easthuys-meesters boorszch ons die waerheyd hier af aen gebracht hebben, als dat wy nye prouyt van dat selve sandduyn gehad en hebben, noch geschepen en waren te hebben, maer souen als wy verstaen wael geschepen wesen, hier namaels in onse boirhout groote hinder ende schade dair by te lijden, die grotelijken mitten sande bestoben ende verderslijken werden soude. So ist dat wy gene gen sijnde totten boirsh. Easthuysse, de wesk grotelijken ten achter gekomen is n. is houe nieuw tyme ringe als wy verstaen, gemerkt oik dattet boirsh. sandduyn niemand dieney en soude dan den Easthuysse ong hoire woirsh. s. ind te beschudden van't verbaeijen van den sande als boirsh. is, by aduise ende goeddunken van

onſe Stedehouder Generael, ende Lade, die meesters van onſe rekeninge, ende onſen Voirsch. Rentmeester van Holland, dair toe onſen Houtvester, ende Rentmeester van Renemerland, dair toe gesien die quijtschel dinghe van Jan van Heemſtede als Ambochts here al dair, van't geent dat hyn aengaey soude mogen, dair afgedaey den Gasthuys-meesters onder sijney ſegel, dairong dat 't selve vierkante stucke verwaeyde sandduyney boven genoemd, ende also dat inder manieren Voirsch. belend staet uyt ge geben hebben ende uyt geben mits desey onſen briebe ſinte Eliſabetten Gasthuysse binnen onſer Stede van Haerlem Voirn. tot eenen erſlijken pacht om viertig ſchellingen Hollands sjaers, die 't selve Gasthuys onſey Rentmeester van Renemerland inden tijd wesende jaarlijckx ende ewelijken gedurende, tot onſen behoef uytreyken ende betalen sal, diere ons hoorde goede rekeninge ende beſwijſinge of doen sal. Gelovende hoor ons ende onſen erben ende nakomelingen 't selve Gasthuys van Sinte Eliſabetten desey erſpacht Voirsch. te waren te gens eenen y gelijken tot ewigen dagen. In oirkonde desey briebe te ſe gel mit onſen ſegel hier aengehangen. Gegeben opten vijftien dag in April in't jaer ons Heren duysend hier honderd een ende t'festig. Onder op te ploije stond geschreken, Wy mynen Here den Hertogeter relatie vanden Stedehouder ende Lade van Holland dair over geroupen, de luyden vande rekeninge, ende den Rentmeester van Holland, ende geteykend

Lodijk.

Rolland,
Vollemeer
Sompel.
Riethorn
Bentveld.

Ofneemt gy Rolland hoor/en Vollemeer hoor ogen/
Daer Sompels nentwe dak en boomen sich vertogen/
En wilt gy so met een na Riethorn hooger aen/
Als ook wat vander hand na Bentveld henen gaen.

Of is

Of is nab' Aerden-hout, en verber dijn begeren/
 Of wilt g^o Okerveld sten waszen/ en vermeren
 Dooz't nieu gebou van Kies, en nemen dijn gang
 Na Alkma, langs de Knip, en't Huys te Vogelsang.
 Of wilt g^o aen de sij Ruychavers Hof paszet n/
 En Doozds dooz Bennen-broek na Haerlem wederkeren/
 Of langs den V Veelgen-berg die recht daer booz op lept/
 Daer ik verhalen moet het gene datmen seyd:
 Te weten/ dat alhier de nieu-getroude Buzpden
 Den tweeden buzplofts dag met heure jonge luyden
 Vergaderden booz'tlaest/ om onder'trecht boozdaen
 Om onder'tliebe jock van'trechte bed te staen.

Wanden Sweligen Berg.

Had. Iun. Bat. Cap. III. Tumulum a. Deliciosum nomino cum vulgo (qui Welige-berg vocatur) quod veteri religione ac riu nova nuptæ cum æqualibus cõ solent altero nuptiarum die quadrigis pervehi, velut valedicturæ solatiis turbæ puellaris, actæquè hæctenus cum illis consuetudini, tanquam matrimonium nunc religiosum ipsis sit amare, paratæquè sint illic obruere anteaçã vitæ oblectamenta, domesticis rei familiaris curis jam iniuriatæ, vagis amoribus imposito modo,

Ik noeme desen heubel met het gemeyne volck den V Veligen-berg, om dat de nieu-getroude buzpden met heure speelnooten op den tweeden dag des buzplofts naer ouder gewoonte daer plagten met wagen gevoerd te worden/ om heur vermæck ende geselschap met de magdekens op te seggen/ als die nu alleen werck machten het houtweeligh te beminnen/ ende die nu bereydt waren heuren lust van heur bozig leven af te byken/ de sozgen ende bekommernissen van de hups-houdinge ingelijfd sijnde/ de wilde ende vliegende liefde een eynde gemaect hebbende.

Ofdoet g^o Heem-steer op/ vast aen het duyjn/ en tegen
 'Tweyd water van het Deyz/ in't blacke veld gelegen/
 Een dozp dat sijns gelijck van lustigheyt niet heeft/
 En ons in overbloed seer soete rapen geeft:

Alwaer het Deren-Dups/ seer schoon/ en hoog verheben/
 (Waer vande naem haer is van't Hooge Huys gebleven)
 Der boben het geboomt/ van't vliegende-wild bewoond/
 Beer pachtig inde lochte sijn steplen kop vertoond.

Dit mag ik van dit Dups niet laten aen te roeren/
 Doe dat het buzheyt heeft en recht het swaerd te boeren/
 Het geen men Hals-recht noemd/ dat koning Willem daer
 Besticht heeft booz die geen so wte dood-schuldigh waer.

Heckede.

Het Hooge
 Huys te
 Heckede.

Hals-recht
 van Heem-
 stede.

Span

Van het Hooft Huys te Heemstede.

Holl. Kron. Divis. xxvi. Kap. xlii. Het Huys te Heemstede werd de benessens meer andere ter neder geworpen van Koenraed Kupfer upt last ende magt van Keltzecht van Beijeren xxvi. Grave van Holland/ van wegende moord aen Alijt van Doelgeest dochter van Jan van Doelgeest/ Schildknapen/ des Hertogen boel/ ende Willem Kupfer/ des Hertogen Hofmeester/ inden Dage/ op des Heren Hof en plaetse/ op S. Mauritius nacht begaen/ aen welke moord Here Jan van Heemstede benessens veele anderen schuldig was/ int jaer Mcccxcii.

Holl. Kron. Divis. xxvi. Kap. lviii. In dat selfde jaer [Mccciv] wordde dat Huys te Heemstede buyten Paerlem weder gebestruerd/ ende ter neder gevvorpen.

Adriaen Jausse, Edder, Here van Heemstede.

En nademael ik hier van Heemste kom te spreken/
 Hoe sou mijn rede niet gedenken upt te spreken
 Van dat by onsen tijd hier onlangs is verricht/
 Als daer het Predick-ampt, en Kerke sijn gesticht/
 Daer onse Campius den dienst heeft aengevangen/
 En Bruno kortz daer na het eerst beroep ontfangen/
 En Plancius na hem: nu is na sijn vertreck
 Cornelius de Dieu Pastoor int selfde bleck.
 By sijn wel meest verstockt/ en stoppen hunne ozen/
 Noch word Gods Woord gesprekt/ al willen sy 't niet hozen/
 Dat sy niet waerdig sijn: so gaet het ook in Stad/
 So gaet het overal. Wy sijn al vol/ en sad!
 Wat is hun 't woord des heyls/ het woord van't eeuwig leben
 Een reuke tot der doode! Doet God sijn woord hier geben
 Tot een getuygenis/ tot oordeel/ tot gericht/
 Daer is geen swaerder straf. Doe achmen't hier so licht!
 Besiet dan ook het Huys dat Fabri sich noot desen
 Dat Fabri sich ook nocht ter woonst heeft uptgelesen/
 De Vader/ en de Doon: het Huys en Hof van lust/
 Daer Fabri van't gewoel der Stad in vrede rust.
 Dit is een lustig land/ gelijk de Papen weten/
 Dies werd het ook wel eer van Bernaerts volk beseten:
 Want hun het beste toch en't beste toebehoord:
 So had het ook by hen den naem van 's Hemels-poort.

* 12. Iun.
 1622. Text.
 Luc. 15.
 1 ——— 10

Fabri: eer-
 tijds Bernar-
 dijter Monic-
 ken Klooster.

* Porta cali.

In't

In't jaer Mccclviii. werde gefoudeerd ende geflicht dat Kloo-
ker te Heemfede buyten Haerlem van S. Bernaerts oorde van den eer-
baeren mannen W. Puyge van Nizendelf/ende W. Jan Klaeszoon/
beyde Ptefteren. Holl. Kron. Divif. XXI X. Kap. xxxi.

Ook kont gy Spieg'lenburg, gedoken inde boomien/
Dicht by den Herden Hout, dooz onfen Hout bekomen/
Of dooz het groene veld/ booz by den water-kant/
Of wilt gy/ dooz het graen/ dooz duyn/ en dooz het fandi.
En hout gy van de Vaert, laet Berkenro niet leggen:
Met-namen moet ik hier van dit Kasteel wat leggen/
Met-namen van dit Slot/ dat onfe ed'le Stam
Van Haerlem tot een leen van onfen Graef bequam.
Dies heeft sy van dit leen en defen naem befenen/
En werd fo Berkenro gemepnelijk geheten:
Ja fo ook dat de naem van dit vermaerd geflachte
Dooz defen tweeden naem fchier was tot niet gebragt.
Laet Berkenro dan byz by dit geflacht beklijven/
Waer laet de waerde naem van Haerlem eerulwig blijven.
'Tis Haerlem-Berkenro: het een is van het bloed
Het and' re van dit leen/ en van dit Graben-goed.
Mag hier nu ook van mij dit recht wel fijn verftolgen/
Dat dese heerlijkhed van Willem heeft verkreagen/
Den tweeden van dien naem/ ik meyn het Hals-geriche,
In dese heerlijkhed en op dit Slot gefichte.
Do is dan dit geflacht nu elft honderd jaeren
(En warter booz dien tijd heel-licht meer eeruon waren)
So langen tijd in acht/ fo langen tijd in eer.
Dooz waer! tgebeurd niet heel/ tgebeurd al felben meer.
Poey Spanjaerd/ dat gy ook dit Puyge hebt neer gefmeten/
(Hoe kan men al fijn quaed en tyranij vergeten)
Waer denkt (o ed'le flam!) gy waertet niet alleen:
Gy had dit ongebal met ulwe Stad gemeen.
Kont langs den Kruyz-weg ook by fonderling vermaeken/
En op een ftenen-bloer tot Sicken toe getaken;
En daer feet harde by een wepmig boozbgegaen
Het Huys te Kleef befen/ en daer wat stille ftien/
En feggen in dñn hert: Die hzoebige ruwijnien
En ftenen overhoop noch byz wat wonders fchijnien/
En tuggen 'toud zieraed/ en (laes!) het groot verbrzet
Dat ober land en luy het bloedig oozlog giet.
Het nieu gebou dan noch/ het welk hier is te hñken/
Van Bredero geflicht/ wal byz weer wat gelijken/

Spiegelcn-
brug, eer-
tyds Nuy-
zenburg.

Vaert,
Berkenro.

De Stam
van Haer-
lem Heren
van Berken-
roede.

Hals-ge-
richt van
Berkenro.

Kruyz-
weg.
Sicken.
Huys te
Kleef.

* Iohas van
Vijngaer-
den van Vol-
tenho.

* Welc sich aensteneijk van buyten aen vertoond/
Alwaer d' Ontfanger nu van sijn Genade woond.

Van het Huys te Klebe.

Wisschten van Adelhepb dochter van Diderick Gr. van Klebe
Huyfvroutwe van Diderick VII. XIV: Gr. van Holl. Ofte van Mar-
gareta/ dochter van Adolff/ Gr. van Kleef/ tweede Huyfvroutwe van
Helbrecht Hertog in Beieren/ xxvi. Gr. van Holl. ontrent het
jaer Mcccxc i i . gesticht; ende in't Beleg der Stad verwoest.

Schoter-
bos.
Huyfduy-
nen.
Druyven-
skayn.
Berkenro.
Peuynen.
Schoten.
Fonteyn.
Sparédam.
Sparévrou-
de.
Hoogge-
dijk.

Kont ook dijn wandeling na Schoterbos bergroten/
Huyfduynen, Druyvenskayn, met Berk'ro, Peuynen, Schoten,
Fonteyn, en Sparendam, en nemen dānen wijck
Da' 't oude Sparenvrou, dooyt veld/ of langs den Dijk.
Daer Klaes de Reus ontfing sijn wesen/ locht/ en adem/
En daer sijn lengte blikt by 't teyken van sijn vadem,
Een seer verbaerlijk mensch van wesen en gebaert/
En ebenwel niet quaed/ niet straf/ noch wzed van acrb.

Wanden Reuse Klaes van Kieten, van Sparen-
woude.

* An. 1300.

Holl. Kron. Divis. xx. Kap. xiv. * Ontrent desen tijd was een
man geheben Klaes van Kieten, gebozen van klepne ouders in een dorp
geheten Spaerewoude by Haerlem/ wiens stature ofte lichaem by an-
dere menschen niet en was te gelijken/ want onder sijn uytgerecte
arm so ging wel die langste man dooz die in't land was/ ende onder een
schoe van sijnen voete so woerden wel hier voeten onder be deekt/ die
schoolkinderen gaende oft komende vander scholen sagen hem wel aen
van achteren/ mer van vozen en durfden sy hem niet aensten/ ende
nochtans so was dese Klaes een sachtmoedige ende goederrieken man/
ende en was niet sel ende quaed/ dus waert sake geweest dat hy so
stout/kloek/ende vroom waer geweest van het reyn ende van moede als
hy groot ende stark was van lichaem/ hy soude allene die vijanden
met sijnen gestichte ende tegentwoozdighepb hebben verjaerd.

Als de Edelen van Holland Heer Dirk van Brederebe/ Flozias
Begael Abt des Kloosters van Egmond/ Heer Henrick Burggrave
van Leyden/ ende Heer Willem van Egmond met anderen na Eng-
land rogen om Graef Jan van Holland na de moord sijn vaders
Graef Flozias de V in Holland te halen/ so hebben sy desen Reus Klaes
van Kieten tot eene vzeembdiehepb met sich genomē. Holl. Kron. Divisi
xx. Kap. v.

Hujus Nicolai meminit quoque Had, lun, Bat. Cap. 11.
Houd

Lagen:
dijk.
Pennings-
veer,
Lie.
Fuyk.
Vijfhuysf.
Rusteburg.

Somerweg
DeV Vaert.
Vogelkoy.
Spyker-
boor.
Schalk-
wijk.
Schole-
naer.
Amster-
damsche
Hofstede,
Dierick de
Flaming.
Kalk-
ovent.

Hout,
1582.

Doud dan den laegen dijk, alwaer by somer tijden/
Of alst droog weder maekt de wagens beplig tijden/
En siet daer Pennings-veer, en Lie, en Fuyk daer by/
Vijf-huysen, Rustenburg, aen d'een en d'and're sij.
Op kont van Sparendam ook aen de sij van't Sparen.
(Zuiden op Spatenwoud gedeukt te laten baren)
Langs heen den Sommer-weg wel gaen na Penningsveer,
En dan voor by de Waert na Stad/ en niet na't Meer.
En lust dij na het Meyr, en Vogelkoy te lopen/
So leyt de Spykerboor hoor dijne ogen open/
Doozds Schalkwijk, Scholenaer, en Amsterdamsche Hof,
Dien * Vlamjing nu besit. Bzeekt so dijn wandeling of.
Ik kon de Ovens ook van Kalk hier wel gebinken/
Waar toch, wat doen sy meer dan inde Stad te stinken/
'Twaer b: ter datmen die wat verber van de Ste
Dooz desen had gekurbd/ of dat men't nu noch de.
Wat dunkt dij Wandelaer? sijn dit geen fraeije wegent/
Dat iemand opt een stad so magtig wel gelegen/
Ik roerse noch maer aen/ en haefte over hoop.
Op siet wel dat ik hen maer lichtejs overloop.
En 'tis ook so genaeg. Wie kan de plaetzen tellen?
Wie kansse op een rij te saem in' ordje stellend
En al die wandeling/ alwaer de wandelaer/
Dich hier verlusten kan tot allen tijd van't jaer/
Het meeste volgt dan noch. Ten Supden by het Sparen
Rijst stepl tot inde locht/ of't Doozdsche masten waren/
Een dick en dicht gehoomt/ met groentichpejd bekleed/
Het welkenhen 't Bosch, of meest den Hout van Haerlem heet.
Op lust-hof onser Stad! pzeel niet om verschonen
Dooz ons en die om ons aen alle kanten wonen!
Op eensaem stil berreck/ en heymelijch plapsier/
Dij van het stads-gerars/en ongerust getier!
Wat is hier groot geweld van boomen schoon gewaszen/
Die op malkand'ren recht gelijk sen lomi paizen/
Op ordje net geplant van alderhande slag/
Al watmen in een bosch tot lust begeren mag!
Wat sonder allezins bly-groen geblochte wegen/
Het blad'ren overwulfd/ ook hoor een waeren regen/
En 'tsteken bande Son. De schaduw van de b: aen
Dlaer inden somer-tjyden wandelaer w: l aen.
Lust by m't klad'ren-gras/ en inde bloem-balen
Dijn waer, -beladen hert en siel wat op te haene

Vermacke dij' lief gequeel/en 'rbog'len tierelker?
 Gaet henenna den Hout. Waer hebt gy' meer als hier?
 Dus laten veel sich ook albaer gestabig binden/
 Om hun gemoed en geest van soezen los te binden/
 Dus sietmen alle daeg op dese groene paen
 In't rupschende geboomt groot volk upt wand'len gaen.
 Of lo't een pder dan van hun mag best gelusten/
 In eenen klav'ren-dal sijn moede leden rusten/
 En pen'slen upt de mand van 'rgene dat het wijf
 Van hups heeft me-gehzagt tot hummen tijd-berdyf/
 Of liggen op de sij/ of sitten inde weyden
 Het hellen van de son en d'avond-stond berbeyden/
 Of om sijn meer vermack/en om sijn meer gemak
 By eenen schoonen boom/of groene else-tack/
 Of aen des oeders kant van't by-berblise ten-Sparen
 In't groen de scheepjes af en aen sien komen varen/
 Of spelen op de Baen, met pijl/of kloot/of bal.
 Een pder dat hem lust/en naer sijn twel-gebal.
 Hier kon ik Lusten-burg ook in mijn rym verbaten/
 Hier kon ik Spruytenbosch met-een niet achterlaten/
 Met and'ze hupsen meer/gelegen op de baen/
 Gelegen inden hout: maer 'kheb genoeg gebaen.
 Doe kan ik ook alhier de hupsen al verhalen?
 Gewis ik moster in verwarren/en verdwalen!
 De hupsen hebben hier noch eynde/noch getal.
 Wie is by diese mij te samen noemensal?

Baen.

Lusten-
burg.
Spruyten-
bosch.

Bartholomeus Weer, Houtvester.

Van't Haerlemmer Hout.

By acte van renonciatie heeft Dirick van Teylingen gerenonci-
 eert tot pposit van vrouwe Alepde van Penegouwe/ te horen Vrou-
 we van Jan d' Avesme/ alle 'trecht dat hy was hebbende tot het Bosch
 van Haerlem. In't jaer MccLxxv. Oude Memorien.

In't jaer Mcccxiv. heeft Willem de III. Graef van Holland
 aen D. Gysbert van Heselsteyn jaertijck beloofd te geven een Hart uyt
 't Haerlemmer Hout. Oude Handvesten.

In't jaer Mlcv. werd dat Bosch ende VWildernisse van Heem-
 stede al heel herkopt metten grond by consent der Raedslieden van
 Holland. Holl. Kron. Divis. xxxii. Kap. xxxiv.

Dit Bosch van Haerlem is in oude tijden van sulken naem ende
 aensien geweest/ dat de Hout-vester van Holland daer van Hout-vester

Van Haerlem is gendend geweest.

Copien van oude Ordonnantien vanden Grave van Holland.

WI WILLAEM Graue van Heynn. van Holl. ende Here van Vrieslandt, maken cont allen luden dat Willaem die Clerc onse Hourvoester van Haerlem ons ghelebert heeft bi Jans hant van Ruirgies ons Clercx dier ons of rekeney zal hondert pond Hollansche ende van alsoe vele zulleny tsi hem quiten in sijne eerster rekeninghe med desey briede seze ghest met onsen zeghele. Sseggheden tote Pasencijn des vrida ghes voer Meije in't jaer ons Heren duisent drie hondert viden en dertich.

Willaem Graue van Heynn. van Holl. ende Here van Vrieslandt, maken cont allen luden dat onse Hourvoester van Holland ons ghelebert heeft in ghereden ghel de bi Jans hant van Surgies ons Clercx diere ons af rekeney zal tsvintich pond Hollanscheden groten oberachte pennin ghe gerekent ende van alsoe vele sulleny tsi hem quiten in huere erster rekeninghe met desey briede seze ghest met onsen zeghele. Sseggheden tote Berghen in Heynn. des maneda ghes na sinte Marien Magdal. dagh in't jaer ons Heren Mccc. vijff dozich.

Had. Iun. in Harl. Ante urbem nemus est, à luco (nisi adesset religio) propter opacitatem non multum recedens, in promiscuo usu prodeambulationi, voluptati, deliciis, exercitiisque diacum, secessus suos habens à concursu profani vulgi ac strepitu separatos, dignissima Musis contubernia. unde exulant caupona, & Sileni stabula, nequiritia officina, & flagitiorum diverforia.

Wooz de Stadts een schaduwachtig bosch, tot een gemeyn ge-
bryck van wandelingen/ lusten/ vermaken/ ende oefeningen geep-
gand/ hebbende heymelijke vertrecken/ van den toeloop ende tgeraes
van't gemeyne volck afgescheyden/ seer waerde plaetzen wooz de ge-
leerden ende studenten/ talwaer geene tabuypsen en sijn/ nochte stallen
van t Silenus/ winkelen der booshepd/ ende herbergen der schelm-
stucken.

†Hy spreekt
van sijnen
tijd.
†Opvoeder
ende Leer-
meester van
Bacchus bey
de Heyden-
sche Afgo-
den.

Van de Baen baren de Houtpoorte der Stede van
Haerlem ten Spoolvelde gegeven.

A E D B R E C H T by Godes genadeh
spalen/ grabe op toy Rijn, Hertog in
Zeyeren, Grabe van Benegoutsen,
van Hollant, van Selant, ende Heer
van Wriestant, doen cond alkey luden,
dat wy aen gesey hebbyen menighen crussen
dienst die ons onse liebe ende getrusse stede van Haerlem
gedaen hebbyen, ende noch doen sullen, ende hebbyen hem
gracie g. daen ende gegdoen die Baen die leit buten der
Houtpoort ten Spoolvelde, dat die hysen sal leggende
tot eenen Spoolvelde, sondet eenich ander oirbaer, daer op
te doen ten eenighen dagen, also groet en also cley als sy nu
reest dait leit, etc. Ende om dat wy willen dat dese
Gorters, puinten alle gehouden worden onser Stede van
Haerlem van ons ende van onsen nakomelingen tot effi-
ghen dagen toe, so hebbyen wy desen brief be segest mit onsen
se gell. Begeuden inden Lage opten twintichsten dag
in Febz. in t jaer ons Heren. M. C. C. C. L. X. X. X. L. X. na
den lope van onsen Hoede.

Haerlem
Soet-Haer-
lem.
Soetherlem
Gefvinge
van P. S.

O Haerlem Soeten dal van ouds also gheten/
Welk ons dat also de Ouden laten w. ten
Soet-Herlem is dijnnaem wooz se ven honderd jaer,
Dat is geen suyd, maer loel/ en dit is openbaer.
Ekan geen gelegenhepd van ons geweest beduppen:
Wp liggen so wel Noord/ en Oost/ en West/ als Suddent

Daer

Maer om dijn lustigheyt (mijn Stad!) en soeten dacht
 En sijt op niet bergeefs met pesen naem berucht.

Haerlem Soeten-dal.

De Rijn-kronijk inde herhalinge der goederen waer niebe Graef
 Diderick de 11. het Klooster van Egmond heeft verbeterd/ seyd:

En meersefe haer goed'nochtan
 In Scha gen, en in Hare gan,
 Tot Egmonde, en in Finne gen,
 Zy Lemskerke, en te Sutherem.

Amoet Sutherlem wesen/ als t'blight upt de oude geschiede Kronijk
 van Egmond op het jaer 977.

Inter villam Elibentem Emerke, & Sutherlem mansus 1111. & dimi-
 dium. Tussen de Hofstede Elibentem in Deemskerck/ ende Suc-
 betlem, vier woningen/ ende eene halve. So verhaelt ook Heda in
 sine oude geschiede Kronijk Sutherem, dat is Sutherlem, onder het in-
 komen vanden Dom Sinte Marten t' Brecht: welker register hy
 verhaelt in 't leven van den Bischop Ghilbaldus/ die den 10. Dec.
 in 't jaer 900 is gestorven. Op maekt daer by ook gewag van Hara-
 lem, ende Welsan/ ofte Welfan/ dat is Welle/ die hy te samen noemt.
 Wil iemand daer upt meynen/ dat Sutherlem, niet van de Stad/ maer
 van het Dups Haerlem/ moet verstaen worden/ so komt dat soch op
 een upt: also hepde de Stad ende het Dups van't geslacht Paerlem
 naer het geboele van Had. Junius sijn gesticht: waerom ook 't Dups
 beel-lichte vande Stad also werde geheft. Der welke ook de oude Kro-
 nijk van Egmond schijnt te lievestigen: want die seyd inde vooz-ber-
 haelde woorden: Inter villam Elibentem Emerke, quæ nominatur & Suth-
 herlem &c. tuschen de hoeve Elibentem ende Heemkerk die ook Suth-
 herlem genoemd word: daer hy Sutherlem ende Deemskerck vooz een
 neemt/ om dat de Kerck van't Doyp en 't Dups Haerlem seer dicht op
 een liggen/ en't Dups in het Doyp: sodat ook het Doyp wel schijnt
 van dit vermaerd Dups benaemd geweest te sijn/ also het Dups van
 Paerlem wel eer van veel meerder naem was als het geheele Doyp
 van Deemskerck seft.

Mijn Stad! op hebtef al/ van buyten/ en van binnen/
 Al wat een stad bereyscht/ by dij ist al te binnen/
 En hebt so schooneh lust/ daer by de lucht so soet/
 Waerder plaetz van't land dij ere geben moet/

• Een Para-
dijs van
Thefalien.
• Een in Sidal
byten An-
tiochien.

In 'Tempe tijds berucht/ en' Daphne hreed gemeten/
Lijdt dat gy berre sijt henden ons gesten/
En schoon Italien, de wereld dooz verhaemd/
Toont ons ook eene plaats die onse Stad beschaemd.
O puyk van alle steen, van die tot aller stonden/
Of huyden op den dag ook woeden noch behonden
In 'swerelds ruppe schoot! ó kostelijk juweel
O aerdsche paradijs! ó zierelijk priceel
Wel heeft Aurelius dit selfde me gebreben/
Wel heeft hy onse Stad haer rechte eer gegeven/
Wanneer hy ons geweest so magtig heeft ge roemd/
Ja dat den Paradijs op aerden heeft genoemd.

Haertem
eenaerd'sch
Paradijs.

Cornelius Aurelius Bar. Lib. 11. Plurima hic ollim visabantur castella, villa, pagique populosi, domus voluptuariz, quas à volucrum circumstrepentium garricu Avium concentus vocabant. Hic nemorenses horti, deliciarumque monticuli; salus innoxij, & omni ferarum genere offert, fertiles agri & palustres, omnibus aucupijs, & leporum cuniculorumque venationibus aptissimi. Hic lacus piscosi, & torrentes refrigeratorijs, ita ut alterum terrestrem non desideres Paradisum.

Hier waren eer-tijds vele kasteelen/ hofsteden/ ende volk-rijke hopen/ ende speel-hoven/ de welke sy van het gesang der quelende vogelen den Vogelvang heten. Hier sijn bosachtige hoven/ verma-keijghe heuvelen/ bepligte boschen met aller ley wild verbuld/ vzych- haere ende hzoehachtigs beemden/ seer bequaem tot den vogelvangst/ ende het jagen van hafen ende konijnen. Hier sijn visschrijghe meppen/ ende herhoelende beken, so dat gy geen ander aerdsch Paradijs en kond menschen.

Letterlijke Beduydin ge der Stad Haerlem,
uyt een oud geschreven Boek.

H A R L E M .

H	} {	Locus	Honorandus.
A			Amandus.
R			Recommendandus.
L			Laudandus.
E			Exalrandus.
M			Magnificandus.

H. Ho-

H. Honorandus. *Mader eerster lettere eerbairlike stede, in dien om der genoechliker schoensheit des bosches ende wit dernisse die dair an waassende sijn.*

A. Amandus. *Mader ander lettere, een vvairdige minlike stede, om gracelike Getticheit der weyden ende groijende marasssen.*

R. Recommendandus. *Mader derder lettere, overdragende ende loslike stede te prisen, om Gel-brucht-bairlike drachticheit der ackeren aengelegen.*

L. Laudandus. *Mader vierder lettere, vvairdich te loven, ende te prisen. om die menichsul dicheit der Gersker Goetselheit ende lijstocht.*

E. Exaltandus. *Mader Gijster lettere, een stede vvairdich te prisen ende te verhogen, om die gracioseliker Gzoelicheit ende betaemliker ende eerbairliker gesellen gesellicheit.*

M. Magnificandus. *Mader fester lettere, vvairdich dat sy groetbarich ende machtig sij, om die dierbair Gzicheit der inssonachtiger poirters.*

Al dair om die schoensheit, ende soeticheit dus daniger stede sonder wonderheit die voirste Piincen van Holland mit genoechte hebben hoeflijke vvoeninge in Haerlem eerst uivercoren. In welker stede alsoe (sij) besitten hoey rechteliker stoel, (hebben) geset ende geordneert al dien onssonachtigen Kermaers een Huus genoemt gemeenslike die hoechster Vierschair der Kermaers.

Dit had onst Prochiaens, d' Artoyschen Bischops, ogen wel-zer te recht bestrald/ wel eer te recht brwogen/ Te trachten dat dooz gunst van 's Keylers Majekeyt Een Hooge school booz't Land alhier mogt sijn bereybd.

Wooz genome Hooge-Schole.

Had. Jun. in Harl.

Harlemum inter ceteras Hollandiæ civitates ampliu-

N

Voorgena
me Hooge
Schole.

† Antonius
Peregrinus,
poit Cardi-
nalis Gran-
vellanus.

† Carolus V.
de XXX. IJ.

Gr. van
Holl de

CXXIX.

Keyser

amplitude facile superior, edificioru cultu non postrema, situs amoenitate & caeli salubritate vel inter primas censetur. Est n. aer liber à lacuum marisque offensâ ac gravitate secretus, inter fructuosa prœdia, villas suburbanas, saltus umbrosos, castella non infrequentia, pagos elegantes, agris editioribus perfructibus. Abest ab Oceano Britannico ad V. P. M. qui marinorum piscium genus omne abundè subministrat: ad Euronotum Lacus est amplissimus, versus Aquilonem Tyus sinus, uterque benè piscosus, ita ut opportunus mirum in modum loci situs existat ut decurque, soli caeli & aquarum bonis circumfluens. Cuniculorum nulquam fermè totâ regione majore frequentia est. Cujus abundantia occasione, sedem hanc constitutendæ Academiæ, ubi Musarum alumni & cultores in literario otio vixisset, legere & Cæsareo beneficio confirmare decreverat Atrebatum Præsul hujus Ecclesiæ tunc Curio: sed ubi nonnullorum qui à literis alieni ad Reipubl. clavum adpresserant, animos aversos à liberali cogitatione animadvertisset, destitit, ne apud ingratos & invito beneficium malè collocaret.

Haerlem is lichtelijck de grootste van alle de steden van Holland/
inzietend van hupsende minste niet/ in wel-gelegenheyd/ ende gelond-
heyd van locht/ ruyt onder de voornaemste. Want de locht is byj
van alle schaden ende hardicheyd der mozaeschen ende der see/ tuschen
vuerhtbaere ackers/ naburige speel-hoben/ dichte boschen/ veele
floten/ lustige doopen/ ende hooge landen. Is vande Nooyd-see
byj hupsend treden gelegen/ die alderleije zooyte van see-vissch over-
vloedig geest. In't Surden leyt een groot Meer/ tegen't Nooyden het
P/ beyde wel vissch-rijck/ so dat de gelegenheyd vande plaetse aen alle
sijden wonderlijck bequaem is/ van de goederen des aerdrijcks/ den he-
meels/ ende der wateren overbloeyende. Daer en is geen meerder
menigte van koninken in het gansche land. Om welker dingen vol-
heyd wille de Bischop van Artops/ doe Brochianen van dese Kerke/
vooygenomen hadde/ dese plaetse tot enre Hooge-schole upt te kiefen/
ende vooyde Kerpselijcke gunste te behestigen/ alwaer de voedster-
kinnderende liefhebbers der byj koninken in stilheyd moogten leven/
maer also hy wachte dat sommige die inde regeringe saten/ de gelovd-
heyd niet seer toegebaen/ sijn goet vooyzemen niet gunstig en waeren/
so heeft hy sulck nagelaten/ op dat hy sijne welbaer aen de onbank-
baeren ende onlustigen niet en soude qualijck besteden.

Geleerden
der Stad
Haerlem.

Maer of schoon doe ter tijd die werck is nagelieven/
so sietmen hier dan nach sich veel tot konstengeben/
En deel na hemis staen vooyzenen hooger geest/
Deel/ seg ik/ die hier sijn/ en eertijds sijn geweest.
Doe menig dappor man kan ons die openbaeren/
En dat vooylangen tijd/ vooy deele honderd jaeren!

Ik mach hier noch van leer noch leven onderschepd:
Maer sie maer op de konst/ en op de metensjepd.

Seleerden der Stad Haerlem.

Hugo van
Haerlem,

Van wien toch sal ik hier/ van wien toch hier beginnen?
Ik kan geen ander heer als onse Hugo binnen/
Die Abt van Egmond was/ en van't Dups Haerlem quam.
Dee mit van de eerste plaetz om dijne konst/ en stam.

Hugo van Haerlem, ejus nominis primus Abbas Egmondanus, in serie Antistitum xxiii, Obiit an. 1345. 16. Cal. Sept. Hoc Epitaphio insignitus.

Laurent. Osta. Iesu semel M. ter C. nonis V.
Est populus moestus, moritur quia largus, honestus,
Hugo Mensonis, exemplum dapnilitatis,
Mitisvalde bonis, ulror durus sceleratis,
Nobilibus charus, rerum fuit ordine gnarus,
Hic vitam duxit, quod dormitoria struxit,
Et terras emit, violatos jure redemit,
Flent verecundantes inopes, victumque rogantes,
Tali privati qui pronus erat pietati,
Vivendi norma fuit atq; gregi bona forma,
Nam fuit Abba Pater, claudatur ei locus ater,
Et sit pro meritis conjunctus in aethere choris.

Volg den Oloutius, Doctoor van 's Paus decreteten
Te Room in't openbaer/en t'Egmond na geseten
Als Abt ook in die stoel.

Johannes
Oloutius,

Johannes Olontius Harl. literarum causa Romam excurrens, tantum profecit, ut ibidem publicus Decretorum Doctor magno cum applausu audiretur, indeque in Abbatem Egmondanum anno Christi 1351. domum vocaretur: quo munere per biennium egregie defungens, obiit anno Domini 1355. 18. Cal. Oct. Fuit 2. in serie Antistitum Egmondanorum xxv.

Scriptit Praelectiones, & Epistolas ad familiares.

Rom Symon tups dat ms/
Van't Carmelichten volk in dijne Wader-ste.

Symon
Hermannus

Symon Hermannus, Harl. Cenobij Carmelitici Monachus non indoctus. Claruit an. 1460.

Scriptit Copulata Sermonum lib. 1. & alia nonnulla.

Albertus
Iohannis.

**En Aelbert, Karmelijt/ Doctoer in Godes boeken/
Wp komen ook by dij die eer ten rechten soeken.**

Albertus Dominus Harl. è Carmeliticò ordine, S. S. Theologiae Do-
ctor, Theologiam Lovanij prof. f. f. f.

Scriptit *Quæstiones in Magist. Sententiarum. Lib. 17.*

Lecturam in Ecclesiasticum. Lib. 1.

In Canonica Iohannis primam. Lib. 1.

Sermones & Lecturas Lib. 11. & alia typis nondum edita.

Obijt Mechliniæ an. 1496.

Dan desen getuygd Guicciardin in Haerlem. Dan Daerlem is gebo-
**ren Aelbrecht Ianszen, een Vrouwen-broeder/ een hoog-geleerd man/
die veel verscheyden boeken heeft gemaekt.**

**En Niklaes ook by dij/ ookme een Karmelijt/
Die seker dijne eer alhier wel waerdig sijt.**

Nicolaus
Symonis.

Nicolaus Symonis Harl. Carmelita, & sui ordinis apud Harlemenses
Prior, ac Provincialis.

Scriptit *Sermones de Tempore, & Sanctis, quos inscripsit Vade mecum.*

Chronicon Temporum. Lib. 1,

Disputationes.

De Potestate Papæ, Imperatoris, & Concilij, in Lib. 11. Decretat.

De Foro Compet. C. Si quis contra Clericum.

Vitas S. Patrum Lib. 1.

De Sacris Mulieribus Lib. 1.

Vitam D. Annæ. Lib. 1.

Vitam D. Cyrilli Lib. 1.

Historiam Ordinis sui. Lib. 1,

Farraginem Fragmentorum. Lib. 1.

Conciliorum volumina duo.

Item Repetitiones, & aliâ.

Obijt senex Harlemi, an. 1511.

Dan desen getuygd Guicciardin ook in Haerlem, Dan Daerlem is
gebozen Nikolaes Symonszen, een seer geleerd ende eerwaerdig Pre-
laet.

Iohannes
Gerbrâdus
à Leydis,

**Op ook Ian Gerbrandzoon, te Leyden wel gebozen/
Daer sijt alhier by ons een Vrouwen-broer geschozen/
Dies sijt op onse me. Doozwaer dijn groote blif
En kloekhepd is bekend/ o Schryber van den tyd!**

Iohannes

Johannes Gerbrandus à Leidis, Carmelita Harlemonsis, Sub-prior,
& postea à Prior sui Ordinis.

Deze is de Auteur vande groote Hollandsche Kronijk, die op int La-
tijn heeft beschreeven. Zo loyender ook hier ende daer wat Mon-
nik-fabelen/ ende vermerpnde beuselachtige mirakelen onder.

Collegit idem ex diversorum, ut ait, Historiographorum scriptis, Chro-
nicon Episcoporum Ultrajectensium, & Comitum Hollandiæ, à S. V Vil-
lebrordi temporibus ad annum 1480, in quo opere decennium & amplius
elaboravit, ut ipse in iio testatur. Scripsit quoque

Historiam sui Ordinis. Lib. x.

Collationes Sanctorum.

De Festis Deiparæ, & de doloribus ejusdem.

Sermones de Tempore, & Sanctis, aliaque.

Obiit Harlemi. an. 1504.

Ook moet ik Diderick in mijn gedicht verhaten:
Zo kan ik Floris me alhier niet achterlaten:
Barthuyse is inde kop/ uw schijfsten ende pen
Doen dat ik uwer hier ook me gedachtig ben.

Theo. Jo-
rus Harle-
mius,
Florentius
Harlemius

Theodorus Harlemius, S. S. Theologiæ Licentiatus Parisiensis, & Car-
thusiæ Colonienfis alumnus.

Reliquit nonnullos Sermones.

Epistolam de Solitudine, ac Silentio.

M. S. adservantur Coloniz, vixit circa an. 1508.

Florentius Harlemius, Carthusiæ Lovanienfis Prior, vir non contem-
nendæ eruditionis.

Scripsit Belgico Idiomate de Christianæ Vitæ Institutione Lib. v.

Vincent de
Harlem.

Zo kan ik dijner ook/ o Vincent, niet vergeten!
Doe na van't Haerlem'sch Dups de Harlem toegeten!
't Weet niet/ geleerde man/ of gp van onse Stad/
Of van het Haerlem'sch Dups den naem van Harlem had.

Vincentius de Harlem, sacrarum literarum & bonarum artium studio
deditus.

Edidit Libros iv. Sententiarum, cum Commentario antiqui Doctoris
Petri de Palude, circa annum 1300. defuncti, eumque diligenter cum Ve-
neri editione contulit, atque in multis locis emendavit, & illustravit, anno
1514.

Doe kan ik dijnen naem ab Heemste hier ook sparen!
Doe kan ik dijnen naem ab Heemste laten baren!
Al vind men schoon van dij geen schijfsten in het licht/
Erasmus geeft van noch van dij hier goed bericht.

Johannes
ab Heem-
stede.

Johan -

Johannes ab Hoornstede, Harl. Ordinis Carthusiæ Lovanij.

Ad hunc aliquot Epistolas dedit magnus Brasavius, in magno Epistolae rum volumine ad an. 1529, & 1533. De obitu, & scripserit non constat, Sed virum doctum fuisse, ex Brasavii familiaritate apparet.

Petrus à Montfoort   **En Petrus à Montfoort, sijn moet op dij ook letten/
Licentiaert in't retht/ en in de burgers wetten/
Gemeen tot de konst/ en geen gering Poet/
Belykenen dat genoeg wjt dijne verzen weet.**

Petrus à Montfoort, Harl. vir bonarum literarum studiosissimus, & juris utriusque Licentiatius.

Scriptit Carmen Gratulatorium in novum Praesulem Leodiensem, D. Cornelium à Bergen, Baronem Sevenbergensem, circa annum Christi 1538.

Johannes Harlemius   **Johannes drey geleerd in veel verschepte talen/
Sijn moet ook dijnen naem met-namen hier verhalen/
Die dapper sijt gebuyht in't koninklijke werck
Van Arias gesicht tot nut van Godes kerck.**

Johannes Vilhelmi Harlemius, è Societate Iesu, quam stylo Antichristi vocant, & dictæ Societatis Lovanij Rector, Philolophus & Theologus Pontificius non vulgaris, S. S. Theologiae Licentiatius, multarum linguarum peritissimus, S. Scripturae & Hebraicae Linguae apud Lovanicenses in Collegio Bursliano Professor, Vir de Bibliis Sacris Regisque Plantini typis editis optimè meritus.

B. Arie Montani de hoc Johanne testimonium in Praefatione alterâ ad Lectorem, in qua de totius operis usu, dignitate, & apparatu ex ordine describitur. Imprimis (ait) Sactatum Literarum studiosi Augustino Munno, & Cornelio Goudano, duobus Lovanienfis Gymnasii luminibus, S. Theologiae Doctoribus, & publicis Professoribus, ac toti rei literariae addictissimis, ingentes habebant gratias. His n. propter insignem eruditionem, & sacrarum linguarum non vulgarem cognitionem optimi Regis mandato hoc opus evolvendum & diligenter examinandum à Lovanienfi Academia commissum est. Qui quidem quo sunt felici ingenio & maturo, & ad gravissimas huiusque res apto judicio (adhibito ad eam rem *Johanne Harlemio*, S. Theologiae Licentiate, in omni linguarum genere exercitissimo, S. Scripturae & Hebraicae Linguae apud Lovanienfes in Societate Iesu Professore) suo munere, ut à tantis viris expectari poterat, cum summa laude perfuncti sùnt.

Gijberti Schook, Universitatis Lovanienfis Rectoris, de hoc eodem Johanne judicium in Praefatione sua, & apertura totius negotij, in Capite Bibliorum

Bibliorum versionis Kantis Pagnini interlineatæ, studio atque operâ B. Ariæ Montani recognitæ. Atque ad eam (inquit) versionem examinandam, cæteraq; omnia quæ per dictum D. B. Ariam Montanum propofita fuerant, rectè atque ex fententiâ Regiæ Majestatis exequenda nostro iudicio ac cæterorum omnium concordibus suffragiis cenfures delicti sunt venerabiles & eximij viri D. D. Magiftri Auguftinus Hunnæus, Regius & Ordinarius, & Cornelius Reyneri Goudanus, ordinarius in dictâ noftrâ Academiâ S. Theologiæ Profeffores. Qui eam commiffionem cum reverentiâ fufcipientes omnem follicitudinem, diligentiam, atque operam ad dictum opus Regium confummandum promptè & liberet promiferunt. Atque munus fibi commiffum melius & perfectius explerent, celeriusquè & expeditius abfolverent, honorabilem virum Dominum & Magiftrum *Iohannem VVilhelmi Harlemium*, S. Theologiæ Licentiatum, ac Societatis Iefu in dicto opido Lovaniensî S. Scripturæ & Hebraicæ linguæ Profefforem publicum, nec non quinque linguarum ad eam Dictionariorum, Grammaticarum, & versionum examinationem, de quâ fuprà diximus, faciendam necessariarum peritiffimum, fibi focium & adiutorem affumpferunt.

Sic pleraque quoque paffim in hoc opere cum Auguftino Hunnæo, & Cornelio Goudano nofter Iohannes calculo fuo approbavit.

Collegit ibidem Indicem Biblicum, qui res eas, de quibus in Sacris Literis agitur, ad certa capita, alphabeti ordine digeffa, revocatas, fummâ brevitate complectitur.

Item Varias Lectiones in Latina Biblia editionis vulgatæ, ex vetuffiffimis M. S. Exemplaribus collectas, & ad Textum Hebraicum, Chaldaicum, Græcum, & Syriacum examinatas, edidit.

Disceffit Lovanij, an, 1578.

**Klaes Florifzen, men mag dijn naem ook billijk noemen/
Om dijne wetenfchap die verleerden roemen:
Dooz al beftede gp dijn arbeyd/ ende blift/
Tot hemis van het doen en konft van d'oude tijt.**

**Klaes
Florifzen,**

Nicolaus Florentius Harl. fummus antiquarius, cuius Hubertus Golzeius meminit in antiquitatibus fuis, & Iulio Cæfari; Lipfius in Amphitheatro; & Smetius in antiquis infcriptionibus, aliisque. Vixit circa annum 1560.

**Talefius, waer ook van dij wel willen fpreken.
Och waert gp nummermeer in't vange n-huus gefteken!
Wel-er een Burgers-hoofd van defe onfe Stad,
'Tis d'woebig dat gp hier fo d'woebig eynde had.**

**Quirinus
Talefius,**

Quirinus Talefius Harl. Vir doctiffimus, & confularis, vixit Iuvenis apud

apud Erasmus, & aliquamdiu domesticus & amanuensis maximi viri fuit. Scripsit ad ipsum Epistolam Erasmus. an. 1538,

Nederlandsche Geschiedenissen door Ellert de Veer, in't vervolg vande Holl. Kron. inde Belegeringe der Stad Haerlem, den 1x. Meij des jaers 1573. Daer worden ook op den selven dag gebangen genomen/ ende in bewarender hand gehouden Mr. Quyrjn ende W. Lambyrecht/ eer-tyds Burgemeester/ met ook de Dochter van W. Quyrjn/ ende werden inde Stads kelder gesteld/ om datze suspect waren van verraderije diese mogten stic, ten.

Op den xxvi. Meij, hebben de Spanjaerds des abonds ten achte uren een galge opgericht op het bollewerk/ aen de welke speen deel zoldaeten ende burgers/ diese twee dagen te vozen gebangen hadden/ gevangen hebben/ enige aen den hals/ andere by de voeten. Die heeft den zoldaeten vander Stad also verbruten datze ook een galge hebben gerechet op haer bollewerk/ daer datze den Spanjaerds aldermeeste in de ogen soude staen/ ende hebben daer aen doornhangen W. Lambyrecht/ M. Quyrjn, ende eenen Dacp/ Adziarn van Groenentuyg/ est een Jonge/ die van den Doute gevangen gebragt was niet tegenstaende dat de twee laatste verwesen waren gegetzeld te worden/ ende dat de Jonge soude daerer boven in het aengesicht gebragt-tekend worden. Met desen werden ook gevangen vijf andere zoldaeten/ die ook byt den Doozdoute gevangen gebragt waren. De Dochter van W. Quyrjn met een Walinne/ die ook vanden Doute gevangen gebragt was/ werden in de Bakense Graft verhuoord. Dese twaelve werden sonder consent van de Magistraet ofte Raedsheren gedood/ ofte ook sonder consent vande Kapiteynen.

Johannes
Surenus.

Van Suren, waerde man/ gy sijt ook waerd teeren/
Een hoofd van onse Stad/ een licht van onse Heren/
Het groot verstand begaefd/ die op dijn epge hand
Dooz dij een dzuckern had binnens huys g. plant.
Wat hebt gy menig schyft en treflijk boek geschreven!
Daer waerom is de dzuck tot nocht oe na gebleven?
En menig boek vermeld/ en (laes) daer gy beweert
Dat Haerlem ons de konst van dzucken heeft geleerd!

Ian van Suren, van Haerlem, een seer geleerd ende aensienlijk man/ hebbende eene epge dzuckerijs/ in sijn leven Burgemeester deser Stad.

Weele sijne geschreve Boeken berusten noch by sijne kinderen/ ende erfgenamen/ sommige geheel/ ende sommige gescheurd/ ende geschonden.

Sterf den 10. W. d. 1591. oud 74. jaeren.

Verfus

Versus in Effigiem Iohannis Surenii.

Corporis effigiem expressit quam Goltzius ære,
 Heemskerkus doctâ pinxit & antè manu.
 Tunc inerat formæ florenti gratia major:
 Plurima nunc faciem ruga senilis arat.

Verzen op de Afbeeldinge van Jan van Suren.

Van Suren's wesen's beeld, van Goltzius gesneden,
 Heeft Heemskerk ook gemaeld een goeden tijd geleden.
 Doe was sijn jeugdig hoofd meer schoonheid toegevoegd:
 Nu is met menig vou en rimpel doorgeploegd.

Wat kan ik Berensteyn veel minder hier gedenken?
 En sijn gelerden naem aen mijne verzen schenken?

Kornelis
 van Berensteyn,

Kornelis van Berensteyn, van Haerlem, veeler jaeren Hofmeester van
 Marquis d'Altozes in Spanjen.

Heeft veele ende verschepte boeken upt den Spaenschen in Neder
 duysch ende Latijn overgeset.

Sterf te Haerlem in't jaer 1595.

Verdiend ook Sovius niet sonderlinge wel

Dat ik hem in't getal van onse lichten stel.

Sijn Broeder had dan noch een meerder naem gekregen)

En waer hy niet so vroeg in't swarte graf gesegen:

Twee mannen van verstand/ gelijk dan Amsterdam

(Doewel een klepnen tijb) aen beppe wel vernam.

Symon
 Sovius,
 Bartholomæus So-
 vius.

*Symon Sovius, Harl. Vir apprimè doctus, & Poeta non infelix: Rector
 quondam Scholæ Amsterodamensis Veteris Lateris,*

Scriptis Rudimenta Grammatices.

*Nonnulla alia ejus monumenta inedita asservantur apud hæredes, eaq;
 pleraque carmine conscripta.*

Obiit Harlemi 1625. ætat. 73.

*Bartholomæus Sovius, Harl. Frater natu major, ibidem antè ipsum Re-
 ctor, vir summæ eruditionis, & maximæ spei.*

Obiit in flore ætatis, annorum 29. an. 1573.

Maer kom hier VVertelo, die so had toegenomen
 In oeffning van verstand/en sulken naem bekomen)

Georgius
 Benedictus
 VVertelo,

En sulke wetenschap/so dat ik nau en weet
 In dees geleerde een veel lebender Poet.

♫ jong

O jong en dapper man/ dien top te recht beklagen
So spoedig weg geruckt in't bloeijen d'ijner dagen!
O overblijgend geest/ die met d'ijn rijp verstand
Tot vyznd'schap hebt verwekt de kloekste van het land.
Wien waert gy niet bekend van alle de geleerden/
Die d'ij om d'ijnen geest en diepe wijshepd eerden?
Wien waert gy niet van hun list'allig/ ende waerd?
Wie was in d'ijnen dood niet droevig/ en bestwaerd?
So hebben veele ook/ d'ijn vyznden/ die Poeten/
Dijn jammerlijken dood heel bitterlijk bekreten/
En met een treurig hert dooz groote rou gescheurd/
Det klachelijk gedicht hun ongevat betreurd.
Doozwaer! indien de Heer d'ij had tot meerder jaeren
En hooger sunderdom het leven willen sparen/
De saem had d'ijnen naem ter wereld wijs en vreed
Dooz die opt sijn ge weest met roem en eer bekleed.
Veel vyzchten upt d'ijn geest en herzenen gesproten/
Veel verzen upt den bloed van d'ijn vernuft gebloten
Sijn hier by Schrijver noch/ die Guiter na sijn dood
Van Oepelberg hier sond in onse Schrijvers schoot.
In hebse me gesien/ en ook ten deel gelesen/
Hoe mogense so lang verdruchte weskens wesen?
Wie sal noch peter sijn? Wat wepgert hun den druchte
Dijn Pieter geeft hun toch en ons ook dat geluck.

Georgius Benedictus VVertelo, Harl. Poeta elegantissimus, & felicissimus.

Eddidit Poemata de Rebus Gestis Illust. Pr. Guilelmi Comitum Nassovii, &c. Lib. 11.

Item Epigrammata.

Et Epitaphia. Lugd. Bat. an. 1586.

Supersunt adhuc multa ejus Poemata inedita apud Clarissimum Virum P. Scriverium, quae accepit Heidelbergâ, ubi obiit 3. Martij. ætat. 25. 1589.

Petrus Scriverius. **M**ijn Schrijver komt booz al (hoe kan ik langer smijgen?)
O groot en kloek verstand! die so een naem gaet kriegen
Als iemand opt booz heen/ so dat gy niemant saegt
Die so te recht sijn naem als gy van't schrijven draegt.
Det recht mag onse Stad in d'ij sich wel verblijden!
Det recht in d'ij in roem met alle steden stryden!
Geluckig is sp ja/ geluckig recht geacht/
Geluckig d'ziemael noch die d'ij heeft boozdgebagt!
De burger kweet gy kont die aenspraak niet verdragen:
Waer liebe/ laet mijn roem d'ij gunstelijk behagen

Ter

**Ter eer van onse Stad: en gaet hem boozds soen/
 Dat onse Stad niet dij magh dooz de wolken gaen:
 En dat gelijk booz-heen/ met sulck m't licht te geuen/
 Waer booz dyn naem altijdt/ en onse Stad sal leven:
 Booz al' r'psonder boeck/ dat dijne dapperhepb
 Ter eer van onse Stad en 't Land heeft aengelepb.
 Mijn Schrijver, byengt het boozd/ en stiept toch ons verlangen:
 Daer-tuschen hebben top dit onse aengevangen/
 In rijm/ niet sonder dij/ en maken't koep/ en sterft/
 Tot dat dijn kloeke pen ons byeedt onderrecht.**

Petrus Scriverius, natus Harlemi 12. Ian. 1576. Prima studiorum tyro-
cinia fecit Harlemi, praeunte Cor. Schonzo, celebri Comico, de quo mox.
Iuri civili Lug. Bat. operam daturo amoeniores illae Musae velut manum
injecerunt. A fore itaque alienus, privatus & lare secreto degit, Vir docto-
rum ac bonorum amicitia dignus: Historiographus, Philologus, ac Poeta
insignis.

Edidit Vegetium, Iulium Frontinum, & alios, de Re Militari, à M. S.
 Codicibus emendatiora. Lug. Bat. 1607.

Bataviam illustratam.

Aquilij Gelrij Chronicon, cum Observationibus. Ibid. 1609.

Out Batavien met de Staven van Holland. te Arnhem. An: 1612,
 ende 1614.

Animadversiones in Martialem. Lug. Bat. 1619.

Eundem secundò recensuit. Ibid. 1621.

In Senecam Philosophum Notarum Spicilegium. Ibid. 1619.

Collectanea veterum Tragicorum, cum Seneca Tragico, & circa ipsa
 Notas breves. Ibid. 1620.

L. Apuleium seriò castigavit, semel iterumque editum Lugd. & Amst.
 1622. & 1624.

Edidit tribus singularibus libris Iohannis Secundi, Iani Doufae, & Io-
 sephi Scaligeri Poemata.

Ejusdem Scaligeri Anthologiam Epigrammatum Graecorum ex Marti-
 ale.

Aliaque vulgavit disimulato autore.

Adornat Miscellanea Philologica, & novam editionem Martialis sui, &
 Senecae Tragicæ.

Item Hollandicarum Rerum Scriptores Veteres, cum Notis.

Annales Hollandiae uberrimos, & leorsim Patriae suae Harlemi descripti-
 onem & enucleationem luculentam, & copiosiore.

Ultrajecti & Hollandiae Selandiaeque Diplomata vetustiora, & Hedam,
 Becanumque correctiores, aliaque.

Poemata ejus variè sparsa digna erant quae in unum fascem colligeren-
 sur, junctimque ederentur.

In Effigiem Petri Scriverij.

Illius ora vides, qui publica munia vitans
 Aonias proprio vindicat ære Deas,
 Secretosque Lares amat, haud mercabilis ulli,
 Civibus impendens otia tora suis,
 Dum veterum culpas, blanditaque somnia damnat,
 Ardet & in laudes ire Batave tuas,
 Magna crepent operæ magnis mercedibus emptæ,
 Libera veredicum dextera panget opus.

Spexen op de Afbeeldinge van Pieter Schrijver.

Hier siet gy eenen man, die al sijn tijd van jaeren
 Den openlijken dienst heeft willen s' baten varen,
 En op sijn eyge kost de konsten hoag geeerd,
 En altyd voordageset, en beuren lof vermeerd.
 En woond so op sich selfs, en wil sich niet verkopen,
 En houd al sijnen dienst voor sijne burgers open:
 Terwijl by menig seyl en ouden droom verkrags,
 En 't lof der Bataviers heel yverig betracht.
 Laet and'ren dier gekocht met giften, ende gaven,
 Meer snorken als 't betaemd, en al te moedig dra ven:
 Dees Schrijvers vrije hand, aen niemands loon verplicht,
 Brengt met een trouwe pen de waerhejd in het licht.

Hæc est nota tui lector Scriptoris imago,
 Hoc illi Phæbus nomen habere dedit,
 Cui patriam debet Batavus, cui Martia Roma
 Quicquid habet: nulli notior illa fuit,
 Desuit ingenio pictor: minus aspicias illo.
 Non facit ad laudes corpus & umbra viri.
 Scilicet ut geminâ spectatur imagine Ianus,
 Hic quoque plus unâ conspiciendus erat.

Daniel Heinsius.

Dit is 't bekende Beeld, ô Leser, van uwen Schrijver,
 Dien naem gaf Phæbus hem van wegen sijnen yver:
 Dien Holland schuldig is haer vaderland, en eer,
 En Romen wat ze heeft: wie kende haer oyt meer?
 De Schilder blijft te kort, gy siet hem niet ter degen,
 In 't lichaem vanden man en ist niet al gelegen:

Maer

DER STAD HARLEM:

109

*Maer so als Janus beeld i' d'beoefdig is ge'weest,
So siet hem i' d'werins ook, sijn lichaem, en sijn geest.*

In Effigiem ejus, anni 1620. malè pictam.

Mendosè pictustabulâ Scriverius istâ.

Cernitur, & solum nomen amare potes.

Verior Historiæ, quam digereit auctor, imago:

Quid tabulam spectas? inde petenda fides.

Scriverius en is hier niet geraekt naer't leven,

Dis Tafereel kan u sijn naem alleen maer geven.

De boeken die by schrijft, die sijn sijn beeld ge'weest.

VVat siet gy op de print? siet daer 'wie dat by is.

Hæc est Battaviam vatis scribentis imago:

Sic poterit peregrè, sic placuisse domi.

Offia cui Rhenus, cui debet Corbulo fossam,

Et Dominos distant sæcula prisca suos.

Illa manus toties maduit Permeside lymphâ,

Notaque per totum vox Heliconæ fuit,

Bilbilicos legimus tali censore lepores;

Et lumen Senecæ grande corhurnus habet.

Tempora qui reddit, nulli sua tempora pendit,

Ingenioque cupit liberiore frui.

Scilicet Aonias gratis qui vindicat artes,

Præmia doctriæ despicit empta suæ.

Casparus Barlaeus.

*Dit is dies Schrijvers beeld, die Holland heeft bescreven,
So sal by buytens-Lands en hier te lande leven.*

Dien Corbulo sijn graft, en dien de Rijn'sche vloed

Haer stroomen schuldig is, en hem dies danken moet.

Door hem ook geven ons de Eend'wen banne Graven.

Hoe dick'wils heeft sijn geest gaen baden, en sich laven

In aller konsten boek? Hoe dapper ist geraekt

'Tij dat by prosa schrijft, of dat by verzen maekt?

VVy lesen door sijn vlijt den Spaenschen grille-dichter,

Het d'werk van Maxiael, veel beter ende lichter,

So heeft ook Seneca met zijnen hoogen stijl
 Door hem een ander oog, en eene fijner vijf.
 Die ons den tijd beschrijft, twil zijnen niet verpanden,
 En blijft zijn eygen man, en vrij van alle banden.
 VVant seker die zijn konst om niet ten besten geeft,
 Verkoopt syn Zweetenschap aan niemand die daer leefd.

Hos vultus gerit in vili Scriverius ære,
 Signaque dargenij, sed minus apta, sui.
 Nil tabula est. Frustrâ spaciis concluditur istis,
 Quem nimis angusto limite mundus habet.
 Idem.

Aldus is Schrijvers beeld in't koper wygesneden,
 Entuygd, doch onvolmaekt, syn geest, en dapperbeden:
 Het tafereel is niets. VVat sluyt gy daer dien man,
 VViens naem dit groote rond zelfs niet begripen kan?

Flos ô virorum, sæculique, Scriveri,
 Cuktor Suadæ, laudis atque virtutum
 Exemplar ingens, quem malignitas ævi
 Nunquam retrorsum flexit à gradu recto,
 Nec laudis umbra gloriæve permovit
 Servite cuiquam, juris atque privati
 Laris æstimator, nulla te licet tangat
 Cupido honoris, attramentum latè
 lam fulget ære nomen. Atquid est illud?
 Perenniorem gloriam dabunt Fasti.

Theodorus Schrevelius.

Ø Schrijver, mannen kroon en bloem!
 Ø Schrijver, onser eestvoen roem!
 Ø minner vande konst, en leer!
 Ø voorbeeld vande deugd, en eer!
 Dien't quaed van dit verkeerd geslacht
 Noyt heeft van't rechte pad gebragt;
 Die noyt heeft ja'le eer gesocht,
 Noch sich aan iemands dienst verknocht;
 Die zijnen eygen haert meor acht,
 En sijne vrijicheyd betracht:

Al hebe

*Al hebt gy d'ere noyt gevrijd,
Noch breyd dit beeld die breed, en zwijd.
Maer wat is dit? maer zwind, en stof:
Dijn werken geven meerder lof.*

*Ergò quid inditium est tanti Scriptoris imago?
Cur fuit artificis non rudis arte manus?
Nil opus artis ope est, nil est opus indice vultu:
Auctorem loquitur pagina docta suum.
An quia fama viri tristi quoque corpora morti
Invidet, & totum vult superesse sibi?
Scilicet exultâ docti mens alta Scriveri
Vivet in historiâ, corpus in effigie.*

G. S.

*Vvat zwil alhier het beeld van desen Schrijver seggen?
Vvat heeft des meesters band sijn konst in't zwerk gaen leggen?
Daer is geen konstnaer, daer is geen beeld van doen,
Sijn scriften sijn genoeg om sijnen naem te voen.
Of zwil de Faem sijn lijf ook voor den dood ho'zwaven?
En hem geheel en al voor sich alleen so sparen?
Te zweten Schrijvers geest, die in sijn boeken speeld,
Sal leven door sijn zwerk, sijn lichaem door sijn beeld.*

*Scriveri, Latia decus Camœnæ!
O sacrum capus! haccine in tabellâ
Tam parvâ regione contineris?
Lumen Battaviæ vetustioris!
Lumen Battaviæ recentioris!
Hæc umbra est tua: sed sereniorẽ
Solem Pieridum chorus reservat,
Vt toti rutilans redundet orbi.*

L. A. D.

*O Schrijver, op den hoogsten trap
De roem der Roomsche zwetenschap
Sijt gy, die door de zwereid gaet,
Begrepen in die kleyne plaet?
Die'r licht der Batavieren sijt
Van d'ouden ende nieuwen tijd*

'Tis maer de schaduw van dien Heer:
De sonne blinkt in sijne leer,
En schittert door des werelts rond,
En zwand in aller luyden mond.

*Harlemum dedit hoc lumen, Scriverias audit;
Nec temerè: Batavae conditor Historiz,
Nomen & omen habet. Quis scripsit doctius illo?
Quin genij dotes exprimit effigies!*

Sursus Animus.

*Dit's Schrijver met den naem, dien Haerlem heeft gegeven,
En Schrijver met der daed, in alle konst bedreven,
Al wat de wereld weet. Siet, Leser, op sijn beeld,
Gy siet wel dat de geest nyt sijne ogen speeld.*

Het oog omhoog.

Iakob van
Dijk.

En Here Iakob Dijk, hoe kan ik ook vergeten
Dijn lof naer dijn verdienst in desen upt te meten/
Die hier in 's Graven-Daeg/ van sijne Majestejt
Van Sweden tot Legaet hoorz desen sijt gelept
So heeft dijn kloek vernuft en veel beproefde sinnen
Geweten 'thert en gunst dijns Konings te gewinnen.
Het was hoorwaer by veel van een so byzenden kant
Hier afgeschickt te sijn tot dijn selfs Vaderland.
O aldergrootste Doon van eenen grooten Vader/
Van eenen kloeken held/ en moedigen groot-dader.
G'lijk dan dooz 's Vaders hand het land is hoorgestaen/
So is sulky dooz 't verstand des Soons ookme gedaen.
En g'lijk dijn vader was dooz kloek heyd opgekommen/
So sijt gy dooz dijn dengh so hoog me opgeklimmen:
Ook is een aldermeer ton rechten dan geacht/
Als hy 't dooz sijne deugd selfs heeft te weeg gebracht.
So sijt gy ~~vader~~ hand noch meer en meer verheben/
Wanneer dijn koning dij sijn plaetze heeft gegeven
In sijne nieuwe * Stad/ almer hy hej getweid
Alwaer hy het gebied heeft in dijn hand gesteld.
O alderwaerdste man/ Stads eer dan/ en verlangent!
Wel hebt gy hier by ons dijn leven aengehangent!
En alderwaerdste Stad dat dijne ere leefd/
Daer ober dat gy 't licht so groote lichten geest!
So is ook dit een eer in so getoerde deern
De konst in and'zen selfs te minnen/ en te eren/

* Gotten-
burg.

† De Forum
virorum
Maccens.

**Te tynge datmen hem van herten heeft gesind/
So wie de byje konst/ so wie geleerdhep mind.**

**Iakob van Dijk, te Haerlem geboren in't jaer 1567. Ridder/ Here in
Salneck/ Raed ende Ambassadeur van sijne Majesteyt van Sweden/
Gustabus 11. by de E. D. N. Heren Staeten Generael der Vere-
nigde Nederlanden vooz desen/ tien jaeren lang/ Burggrave van
Gottenburg/ ende dat gantsche Land-begriip: Sone van Nikolaes
van Dijk/ veeler jaeren Kapiteyn/ ende eyndelyk Commendeur te
Crebecour gestorven den 14. April 1616. Oud 69. jaeren.**

**Dus (Massa) moetmen't ook dijn deugd en kloekhep wijten/
Dat ge den Grotten-Doost en Tzar der Moscovijten
Gefonden sijt geweest tot meermaels ten gesane
Dooz allen upt dit ons Verenigd Nederland.**

**Isaak
Massa.**

**Isaak Massa, Harl. Gesant der E. D. N. Heren Staeten Generael
der Verenigde Nederlanden aen den Groot-Doost van Moscovien
Michael Foedzowits/ inde jaeren 1614. 1616. 1618.**

**Linschoten so sal ook dijn naem insagen rusten/
So lang het stoute schip de wijd-vermaerd kusten
Van Indien beseyld/ waer van op dijn besicht
Oms allen dijne pen volkomen heeft bericht.**

**Ian Huyge
van Lin-
schoten,**

**En wse sal di hier vooz dijn eer niet moeten geben?
So sal van ook dijn lof in aller monden leven/
So lang de wereld me bekend sal sijn dat land
Daer di de koud' verkleumd/ en son heeft swart geband.
Het Kake-been dat ge by V Vaygats hebt gebonden/
En dijne vader- stad vereerd/ en toegesonden/
Dangt hier noch inde sael van't koninklijk Paleys/
Ten eeuwoigen getuyg en lof van dijne reys.**

**Ian Huygen van Linschoten, van Haerlem, seer vermaerd dooz sijne
reysen op de Indien/ ende de Noordse Landen.
Heeft geschreven Itinerario, Voijagie, ofte Schipvaert na Oost ofte
Poortegaels Indien.**

**Item Historie Natural ende Morael vande VVesterseche Indien upt
den Spaenschen overgeset.**

Stert t' Enchupsen den 8. Feb. 1611. oud 48. jaeren.

**Baptista sijt ge schoon heel wijd van ons geseten/
So hebben wy van noch dijn naem hier niet bergeten/**

**Johannes
Baptista
Hautensius,**

**Deeft D'ankrijck lustardij/ en gy in haer gehad/
Gy sijt noch waer, gy sijt een burger onser Stad.**

Iohannes Baptista Henfenius, Harl. L. C. & Professor Tolosæ apud Gallos, antiquitatis omnino gnarus, & potissimum Romanæ, quâ in urbe annos aliquot egit, & amicos magnos coluit, inter quos Baronium Cardinalem. Sed & nomen famamque meruit edito De Iurejurando Veterum Commentario, quod ex Electis ejus singulare caput est. Culum Tolosæ 1614.

**Lucretius
Petraus
Andreades**

**Maer sal ik dij hier ook Lucretius verhalten?
Gy sijt wel in't bestek van mijn gesette palen/
Maer dat gy't weten meugt/ gy sijt wel een Poet/
Doch'tis niet ebenbeel wat verzen dat men smeet.**

Lucretius Petraus Andreades, Harl. sed Brabantinis oriundus. Lusit Acanthides Aspricollis. Mechlin. 1617.

**Iohannes
Gael.**

**Ian Gael, ik moet alhier ook dijnen name spelben/
En dijn geleerdhepb me in mijne verzen melden/
Die gy in dijnen boek volkommen openbaert:
So sijt gy dan ook hier dijn plaetz en ere waerd.**

Iohannes Galius Harl. I. C.

Scriptis inter alia Tractatum de Testamento & jure Codicillorum Lugd. Bat. 1617.

Obiit 3. Jun. 20. 1621. ætat. 46.

**Nicolaus
Vander
Hoog.**

**Die dij ook vander Hoog ter eren sal verhoogen/
Die sal't met eren doen/ en hier niet me bedrogen
Doch ook verlegen sijn/ tis Waerhepb/ en geen rook/
Geen wind/ noch pdehepb: dijn werken tuppen't ook.**

Nicolaus Vander Hoogius, sive ab Alce, Albinus, sive Hartmensis, jura Lovanij didicit, & Doctoris titulum in Andegavensi Gallorum Academia meruit, Patronus causarum Mechliniæ in Concilio Belgico, dum fata Desique sinebant. Obiit in Harleml 31. Oct. 1624.

Prodire ab illò Singularia juris, seu Doctorum dicta memorabilia. Antverpiæ 1620.

**Guilhel-
mus Co-
pallius.
Nicolaus
Nomius.**

**En Koopal kom hier ook/ en Noom, thre stoomsche Papen/
De eene dooz een tijd/ de and're hoogs onthapen/
In't Pauselijke recht bedzeven/ en geleerd:
Gy waert meer ere waerd/ maer God dooz u geerd.**

Guilbelmus

Guilhelmus Copallius, Harl. S. Th. Licentiatius, primus sedis vacantis
Harlemensis Vicarius Generalis, ut habet Effigiei ejus mirabilis & intolerabi-
bilis Inscriptio.

Op heeft geschreeven eene lieflijke Oeffeninge op die weldaden
Gods, het lijden Christi, ende sijne waerde Moeder Maria : meest al
getrocken upt de *D. Schrifture*. *Witgaders* enige heylige Loffan-
gen, ende Gebeden. *Gedrukt tot Leven m.* 1590.

Obiit anno 1599.

Nicolaus Nominus, S. Th. Licentiatius.

Obiit 21. Oct. 1626, ætat. 44.

**En seker Teylingen, dij mist ik niet vergeten/
En dijne wetenschap alhier ook laten weten/
O lof ik Medicijn! om dijn vermaerd gestacht/
En oud en edel hups / en konst en deugd geacht.**

*Augusti-
nus Tey-
lingius,*

Augustinus Teylingius, Almar. Medicinz Doctor.

Composuit Librum diversorum morborum, ac curationum eorum, qui
adhuc ineditus latitat apud hæredes.

Obiit 28. Aug. 1625 ætat. 76.

Versus in Effigiem Augustini Teylingij.

Sic Augustinus Teylingius ora ferebat
Iam senior: species gratior antè fuit,
Expoliit juvenem morum probitate Duacum,
Pollentem Medicâ fecit & arte virum,
Quam sic exhibuit cunctis operâque fideâque,
Summa sit ut Patriæ laus columenque lux.

Symon Soubast

**Scherzen op de Afbeeldinge van Augustijn van
Teylingen.**

Dit is van Teylingen, nu oud, en grijs van haeren:
Sijn wesen leefde meer in sijne jonge jaeren.

Douay heeft sijne jeugd in konst en deugd beschaefd,

En met den naem en daed van Medicijn begaefd.

Na so by sijne konst in alle vrochtwicheiden

Aen yder wise by is so willig gaet besteden,

So mag hy een Zieraed en steunzel onser Stad
Van wegen synen dienst met rechts wel sijn geschat.

Iohannes
Itacius
Pontanus.

Pontanus, of gyschoon hy ons niet sijn gebozen/
So sijn gpeventwel booz d'onsen uptverkozen/
Die van een Haerlemsch Heer geteeld sijn inde Sont/
Als hy van wegen 'r Landen Staeten sich daer bond.
So sal dan onse Stad in dij sich billijk roemen/
Wien wy met goeden recht den onsen mogen noemen/
So sal dan onse Stad in dij/ so hoog geleerd/
En so vermaerden man/ ook waerlijk sijn geerd.

Iohannes Itacius Pontanus, ita dictus quod in Ponto Danico, sive de Sont sit natus Patre Harlemeri, Reipub. Bat. nomine in illas oras Ord. Legato. Vir doctissimus, & clarissimus, qui varia regna, ac loca, Germaniam, Galliam, Italiamque, (reportato inde Medici Doctoris titulo) doctorumque inibi bibliothecas diligentissimè perlustravit, & Lugd. Bat. aliquamdiu subsistens Lipsij, ibidem auditor fuit: postea secundò eandem Musarum sedem repetens,

Edidit typis Raphelengianis Macrobius auctiorem, ex primâ ingenij faturâ. 1596.

Postea ab Ordinibus Geldriæ vocatus ad illustre Gymnasium Hardrovicum illustrandis Physicis ac Mathematicis Professor,

Conscripsit ibidem Itinerarium Galliarum Narbonensis: adjecto Glossario prisco Gallico, seu Dissertatione de veteri lingua Gallorum. apud Commelinum 1606.

Rerum & Urbis Amsterodamensium Historiam, Lib. III, Amst. 1611.

Originum quoque Francicarum Lib. VI, Hardrov. 1616.

Vulgavit quoque Disceptationes Chorographicas de Rheni ostiis adversus Philippum Cluverum. Amsterd. 1614.

Item Disceptationum Chorographicarum novam Syllogem adversus eundem. Hardr. 1617.

Notæ ad M. Ann. Senecæ Controversias ad Petrum Scriverium, Lugd. Bat. 1619.

Notæ in Tragædiis L. Ann. Senecæ, & aliorum, ad Eundem. Ibid. 1620.

Notæ in veterum Historicorum Lat. Fragmenta, apud Commelinum, 1622.

Notæ in Apuleium P. Scriverii exstant hætenus ineditæ apud Eundem.

Degit adhuc Hardrovici totus in conscribendis Annalibus Geldriæ, atque edendis rerum Danicarum monumentis, utpote Historiographus Regius.

© Glarges! laet dijn naem ook immer sijn gepresen/
 So lang de waere deugd in achttinge sal wesen/
 So lang de vrese Gods/ so lang de vromicheyd
 En li. doe tot behoud des lands is eer hereyde.
 Wel heeft ons Vader-stad dijn kloekheyd waergenomen/
 En boozsich uyt het Hof dij weten te bekomen!
 Die van dijn wetenschap/ die al de werke siet/
 En rijp-ervaren raed geluckelijck geniet.
 De God in Israel die wil dijn graetwe haeren
 En goeden ouderdom tot een veelhooger sparen/
 Tot veel nuttigheyd/ en zieren die so boozd
 Met deugd/ met sijne vrees/ en liefde tot sijn woord.

Iillis de
 Glarges.

Iillis de Glarges, Vere van Ellefines/ Doctoor in de Rechten/ Raed
 ende Pensionaris der Stad Haerlem/ ende Curator ofte Opziender
 der Hooge schole binnen Leyden.

Hoe kan ik Pieter Bor, hoe kan ik ook met eeren/
 (© vrome oude man!) dijn naem alhier paszeren/
 © eer en licht van 't land! die 't lieven van den tijd
 So rijcklijck ons beschrijft met sulke tron/ en blifft.
 Veel dingen waren niet bekend/ of lang vergeten/
 Indien 't ons dijne pen niet hadde laten weten:
 Leeflang/ en schrijf al boozd. Och of het mogt geschieten/
 Dat wy tot desen dag dijn werk noch mogten sien!

Pieter Bor.

Pieter Bor, van Utrecht/ Histori-schrijver.
 Heeft beschreven ende uytgegeven den Oorsprong, begin, ende ver-
 volg der Nederlandsche Oorlogen tot het jaer 1590. ende verholgt als
 noch de boozdere beschrijvinge der gemelde geschiedemissen.
 Heeft ook het selve werk in Liedkens verbaet tot het jaer 1574.
 'Tvervolg vande Kronijk van Carion onder de Keyseren Rodolffus
 de 11. ende Matthias de 1.
 Twee Tragi-comedien in Prosa, d'eene van Apollonius Prinz van
 Cyzo/ ende d'andere vanden selven/ ende van Carsten sijne Dochter.

En Hollands eer de long, dien Doornons heeft gegeven/
 Waer hebt alhier by ons veel lieber willen leven/
 Hoe kan ik dij boozp! o roem van onse Stad
 Slechts daerom darze dij heeft binnen haer gehad!
 Want heeft het land wel eer en in boozlede dagen
 So groot en kloek verstand tot een' ger tijd gedragen/
 So dooz en dooz geleerd/ en so ervaren man
 In alle wetenschap/ als nimmer wesen kan!

Hadrianus/
 Iunius.

Op hebt alhier de jeugd in kousten onderweesen/
 Wanneer alhier te land de krijg was opgeresen/
 Waer hy gy groote scha in dyne boeken leed/
 Alst hier de Spanjaerd al om voer en stucken smeet.
 Maer (laes!) en waren toeh die boeken niet gebleven/
 Die boeken/ die gy selfs gemaakt had/ en geschreuen
 Epilaes! dat sy het licht niet hebben mogen sien!
 Epilaes! most dy dan juist dit ongeval geschien!
 Hier waer dat groote licht geen minder licht gebozen/
 En had hy maer den krijg en waep'nen niet verhozen.
 Ook heeft hy hier ter ste sijn vrou ter aerd gebragt/
 En met een graf gebicht onsterfelyk gebacht.

Pet. Iunius
 Harl.

Theodorus Velius Hornanus, Med. D. schryft aldus van desen Adriaen de Jong in't Vierde Boek vande Kronijk van Hoorn. Hy is geboren tot Doorn in't jaer 1512. den 1. dag Julij; ende werd van jongs op in die studien opgevoed/ eerst tot Haerlem/ daer te dier tijd een goede wel geregeleerde Schole was: alwaer hy by sijn meester obermits sijnne scherpfinnigheyd ende kloekheyd int antwoorzen vooz een lichte ende enige Phoenix des selven schools al in dese sijn tederheyd gehouden werd. Van daer trock hy te Loben. etc. Werde epndelyk tot Haerlem beroepen/ ende daer met seer eerliche conditien gesteld tot een Regent over de Latijnsche Schole. Seyd ook dat hy acht verschepe de talen kende.

Vouer Gouthoeven van den selven. Woonde daer na tot Haerlem, daer hy edele oft rijke luyden kinderen de Latijnsche tale leerde: maer voort beleg der selver stede wech hy na Delf: ende Haerlem gecommen sijnde/ lede hy groote schade in sijnne schoone ende wel gestoffeerde Librarje. [Verlooz daer onder anderen sijnne Commentaria sine Animadversiones in Plinium, Flaccum, aliosque plures auctores veteres.] Ende van daer vertroocken sijnde is hy in Seland tot Arnemuiden overleden/ ende begraven inden jaer 1575. oud 63 jaeren.

Hadrianus Junius, Hornanus, Medicus, Historicus, Poeta, & Polyhistor incomparabilis, alterum ab Erasmo Hollandiae nomen. Vir in quibus omnia excellerebant, Medicinæ, Historiæ, Antiquitatis peritia, ingenium ad Poësin factum. Linguas præter vernaculam septem tenuit, Græcam, Latinam, Italicam, Gallicam, Hispanicam, Germanicam, & Anglicam.

Scripsit varia ut ingenij erat varij, & magni:

Philippeidem, seu Carmen Heroicum in nuptias Philippi 11. Pr. Hispaniæ ac Mariæ Reginae Angliæ. Londini, 1554.

De anno & mensibus Commentarium. Item Factorum Librum, five *Μεταβιβλιον*. Bas. 1556.

De Fungo Phalli, in fabuletis Hollandiæ nascente, Delp. 1564.

Nomen

- Nomenclatorem, Typis Plant.
 Animadversionum lib. vi.
 De Coma, Commentarium. Stromateum, opus eximium,
 Emblematum, & Ænigmatum libellum, Typis Plant.
 Adagiorum post Erasimum Centurias v. 11.
 Epistolarum volumen ingens, Anastasiosin Christi,
 Bataviam, fœrum posthumum.
 Poemata sacra & profana, posthuma quoque, Plant. Typis excusa 1599.
 Cornu Copiæ, sive Eustathii Compendium.
 Scholia in L. Ann. Senecæ Ludum Claudii Cæsaris.
 Observationes breviores in Plauti Comœdias.
 Plutarchi Symposiaca Latina fecit, cum scholiis brevibus.
 Casij, Iatro Sophistæ Problemata cum Latinâ Interpretatione: & Græci
 exemplaris Castigationibus.
 Hesychium Milesum de claris Philosophis cum versione Latinâ, &
 Notis.
 Eunapium de vitis Sophistarum cum Latinâ Interpretatione.
 Nonium Marcellum, & Fulgentium Placiadem de prisco Sermone ope
 veterum codd. restituit. Apud Plant. 1565.
 Lexicon Græco-latinum multis vocibus locupletavit. Basil. 1548.
 Iohannis Ravisij Textoris Epichetorum Epitomen recognovit, auxitq;

Mortuo Epitaphium hoc illi à Filio positum est.

HADRIANO IVNIO HORNANO PHILOSOPHO MEDICO
 ET POETÆ CELEBERRIMO BATAVIÆ HISTÓRICO FIDE-
 LISSIMO CIVIS IN OMNI DISCIPLINARVM GENERE
 EXQUISITA ERVDITIO SINGVLARIS INDVSTRIA INFI-
 NITÆ LECTIIONIS PRÆSTANTIA MVLTIPLEX LINGVA-
 RVN SCIENTIA PARI CONIVNCTA COMITATE DOC-
 TORVM OMNIVM ADMIRATIONEM LAVDEMQUE ME-
 RVIT POST VARIA INCOMPARABILIS INGENII MO-
 NVMENTA QVIBVS ÆTERNAM SIBI MEMORIAM COM-
 PARAVIT SVB HOC MARMORE CONDITO PATRI OP-
 TIME DE SE MERITO PETRVS IVNIVS MÆSTISS. PIE-
 TATIS ERGO P. C. VIXIT ANN. LXIII. OBIIT XVI. SI-
 BI COGNOMINIS MENSIS ANNO SALVTIS CHRISTIA-
 NÆ CIO ID LXXV.

Epita-

Epitaphium,
 Quod ipseuxori hic posuit in Templo Magno.

MORS IANVA VITÆ.

D. O. M.

MARIÆ GVILELMÆ CÆSARINÆ PVDI-
 CITIÆ MODESTIÆQ. VNICO EX-
 EMPLO CONIVGI AMANTISS.

HADRIANVS IVNIVS
 MEDICVS AD POSTERORVM MEMORI-
 AM MOESTISS.

P. C.

VLTIMA IN AVGVSTI RAPTA EST SPES VNICA
 NOBIS
 CONIVNX: AH PROPERÆ SORS TRVCV-
 LENTA NECIS!

Versus in Effigiem Hadriani Iunij.

Hoc decus Harlemi latitat? Cœlestibus iræ
 Tantæ! qui dignus luce, alioque loco est?
 Sed ridet fumos, solidâ virtute superstes.
 Historiis patriæ noane supremus erit?

Benedictus Arius Montanus.

Wetzen op de Afbeeldinge van Adriaen de Jong.

Sie dit so groot zieraed dus eensaem en verschoven
 Te Haerlem in eenhoek? Ooorne van daer boven!

Is dan

D E R S T A D H A E R L E M .

*Is dan dat groote licht den dag en 'tlicht niet waerd,
En eene and're plaetz, meer kondig, en ver maerd,
Maer hy veracht den rook en wind van ja'le eren,
En houd sich aen de deugd, en aen de vrees des Heren.
En krijgt hy niet met recht voor allen d'overhand
Door sijne zweetenschap van't Oude Vaderlandt*

**Van Duyk, g'p volgde hem alhier noch by sijn leben/
En hebt dij in dien dienst ook booz't beleg gegeven;
En Kercel ook na dij/ hoe wel een kleynen tyd:
Dit maekt dat g'p by mij verhalen waerdig sijt.
Schonaeus, groote siel/ de hoog-geleerde giften
Van dijnen kloeken geest/ en dijne dapp're schijfften
Getuygen dijn verstand. **Verblij dij hier toch in/
Verblij dij o Ver-Gou/ en Haerlem g'p niet min.
Begeerder onser school tot dijne oude dagen/
So lang als g'p den last van't school hebt kommen dragen/
Ja zelfs noch langer ook/ upt liefde van de jeugd/
Die dit noch wel gedenkt/ en sich in dij verheugd,
Booz'waer! g'p mogt te recht booz' allen sijn beleeden.
Een plantet van de konst een meester vande seden.
Ook heeft Terentius so wacker nopt gespeeld/
Of g'p hebt hem dat me seer aerdig nagebeeld.
Die is dij ook daer dooz' sijn naem noch by dijn leben
Dijn naem Terentius, maer Christeljk, gegeven.
So hebt g'p me dijn geest dooz' menig ver3 betoond/
En dijnen grooten naem daer dooz' met lof bekoond.****

**Cornelius
Duykius.
Cornelius
Kercelius,
Rc3. Harl.**

**Cornelius
Schonaeus**

*Cornelius Schonaeus, Goudanus, Gymnasiarcha Harlemonsis ad annos
36. Vir doctissimus, ac nobilissimus Comicus ad imitationem & similitu-
dinem Terentij, unde Terentius Christianus dici meruit: Poeta item ele-
gantissimus.*

*Scriptis Comodias Sacras, Terentij Christiani titulo postea donatas &
insignitas.*

Et varia Poemata.

Item Rudimenta Grammaticos ex decreto Illust. Ord. Holl.

*Obiit Harlemi 23, Novemb, 1611, aetat. 71, decoratus hoc Epitaphio
à CL, V, Theodoro Schrevelio,*

*Rektor juventæ, Musici ductor gregis,
Schonaeus egifabulam fictam prius;
Veram peregi: summus hic actus mihi,
Scenam relinquo: vos valetè, & plaudite,*

℞

℞

Ik Schonen leyder van de jeugd,
 En van de Comicijnsche vreugd,
 Heb eerst 't wat spelen afgebaald;
 Nu heb ik 't rechte uytgespeeld
 Myn laetste hand'ling, ende deet.
 En so verlaet ik het roeuel,
 Gy spelers die hier blijft in't spel,
 Goets vreugden reyk men, en vaert doet.

Versus in Effigiem Cornelij Schonæi.

Hic vividam Schonæi imaginem Vides,
 Qui Christianus à viris Terentius
 Est nominatus eruditus: quod sacras
 Afri simillimas Poetæ scripserit
 Magno lepore & gratiâ Comœdias,
 Casto cuilibet legendas pectore.

Scherzey op de Afbeeldinge van Comedias Schonen.

Schonæus wesen is aldus,
 Der Christenen Terentius
 By onsen tijd te recht geseyd.
 Om dat hy met een aerdigheyd
 Terentius heeft uytgebeeld
 In heyl'ge spelen die hy speeld,
 Die yder met een vroom gemoed
 En heylig herte lesen moet.

Theodo-
 rus Schre-
 velius.

Wat toef ik ook gewag van Schrevel hier te makend
 Zo is ik mijn Weester dan noch langer hier versaken/
 En sijnen trouwen dienst/ en blijft/ dien hy ontrent
 Sijn toevertroude jeugd altijd heeft aengewend/
 Doozwaer! geleerde man/ men moet dij bilijk eren/
 So over sijn vernast/ als over kindert leren.
 Wie was dij opt gelijk om wetenschap en deugd
 So streng en so beleefd te planten inde jeugd/
 De kloekhepd dijner pen te ook dooz menig teken
 En tuppe dijns verstands gantsch over- klaer gebleken:

En

En Damiaets triumph/ in bezzen ingehat/
 Getuygd dijn trouwe fucht tot onse Vader-stad.
 Ga voort/ ga dapper voort door dijne grootz werken
 Van dijn geflepen geest dijn naem en roem te sterken/
 En byeng vast meer en meer dijn byuchten aen den dag/
 Waer door dijn dapperhepd en kloekhepd blijken mag.

Theodorus Schrevelius, Harl. Vir omnis humanioris scientiæ peritissimus, morumque artiumque ingenuarum in juventutem propagator acerrimus: Scholæ quondam Harlemensis, nunc Leidentis Trivialis Rector.

Lusit heroico carmine Trophæum Pelusiacum Harlemensium, Harl. 1598.

Et alia sparsim Poemata.

Ediditque Syntaxin contractam Græcam. Lugd. Bat. 1608.

De Patientiâ Lib. IV. Lugd. Bat. 1623.

Palæmonem, sive Diatribas Scholasticas, & Zodiacum, sive de Corona anni, Ibid. 1626.

PETRVS SCRIVERIVS

AD HARLEMVM

Cum THEODORVS SCHREVELIVS Trophæum Pelusiacum Harlemensium ederet.

O Vrbs à magno celebrari digna Marone!
 Mentior, an Patriæ fallor amore me?
 Pelusi portus virtus tua fregit aduncâ
 Holcade, veliferis concidit hostis equis,
 Magna equidem virtus! Andinis digna Camœnis!
 Sic mihi, sic visum municipique meo.

O Stad die waerdig sijt van Maro selfs gepresen!
 Of mis ik, sou ik wel door liefd bedrogen wesen?
 Dijn vromicheyd besprong de Stad van Damiaet,
 En drong den havens in, en baende so de straet.
 De vjand werd geveld met seyl-gezwijcke paerden.
 Voortwaer een klook bestaan! eendad van grooter waerden!
 Die Maros pen verdiend: 't welk dan mijn Burger de,
 Het dachte hem so goed, en ik gevoel so me.

Q 2

IDEM

BESCHRYVINGE ENDE LOF
IDEM ALIVD.

Aufa urbs HARLEMVM Pharios attingere fines,
Et trabe Nile tuæ findere terqus aquar:
Aufaque ferrato perrumpere ferrea rostro
Vincula, & obstruſti frangere clauſtra freti,
Magnamina Vrbs! magnæ Damiatæ mœnia cœpit,
Victricique tulit fercula læta manu,
Horruit Ægyptus, devotaque pectora Marti
Mirata, illorum ſub juga colla dedit,
Quæ dum das luci victuris indita chartis,
Schreveli, Patriæ conſulis Hiſtoriar.
Grande operæ-pretium! hoc facinus non debuit altâ
Noſte regi; hei! torpor, delituiſſe, fuit.
Rem Cedri dignam tabulis, temploque Monetæ!
Quæ ne poſt lateat tu Theodore facis.
Ecquid erit præmi tandem? num Patria munis,
Nomen ut accepit, ſie dabit ipſa tibi?
Auguror: & (nobis ſic Diva Amathuntia præſ ſit,
Sic ego ſim fœlix, tuque in amore potens,)
Spondeo, te pennâ ſolvi metuente, Poetam
Fama, ultra Eoos, Heſperioſque feret,

O Haerlem! gy beſtond Egypten te beſtrijden,
En met dÿn ſchip den Nyl de rugge te berijden,
En ſneed met dÿne ſaeg de ketens vande ree,
En brakt de ſloten op der toegelopte ſee,
O aldervroomſte Stad! gy hebt de ſtaad genomen,
Gy hebt van Damiaet een eren-kranz bekomen:
Egypten was verſchrickt, het volk tot moord, en bloed,
Tot krÿgen opgebracht, viel dÿ vertzægd te voet.
O Schrevel! als gy dit dus heerlijk gaet beſchrijven,
So doet gy deſe daed van dÿne Stad beklÿven.
'Twas wel de pijnewaerd. VVat ſchool dit inden nacht?
'Tis traegheyd dat het niet is eer in't licht gebracht.
Een feyt dat roem en lof diend eeuwig te verzwerven!
O Schrevel! 't kan nu ook door dÿn gedicht niet ſterven!
VVat komt dÿ tot een loon? ſal onſe Vaderſtaad
Dÿ geene ere doen, als ſy hier ere had?

*Ik sie't mij in't gemoet, en kan't dij zwel beloven,
En 'tkan niet anders sijn, de Fame sal dij loven,
En voeten dijnen naem door al dit groote rond,
En 's'werelds zwoest begrijp in aller menschen mond.*

Versus in Effigiem Theodori Schrevelij.

*Cum tot dura vagæ frenaverit ora juventæ,
Viribus eloquij, Palladiisque minis;
Dignus erat Mathametuo Schrevelius ære,
Dignus & hæc curæ præmia ferre suæ:
Vt si quandò ætas obliteret in vida nomen,
Disimuletque virum, possit imago loqui.*

Scherzen op de Afbeelding van Theodorus Schrevelius.

*Nadien Schrevelius met zwoorden van vermogen
So meen'gen steegen hals der jonkheyd heeft gebogen;
So was hy ó Mathametuo sine in kop'ren-plaet
Omsijne sorg zwel zwaerd, tot loon van sijne daed:
Op dat indien de eeu, met nijdigheyd beseten,
Sijn name met der tijd mogt komen te vergeten,
En loch'nen desen man, sijn beeld dan spreken mag,
En brengen sijnen naem en ere voor den dag.*

*Doe kan ik VVafzenaer ook laten aen te roeren/
En sijnen lieben naem in mijnen mond te voeren/
Mijn meester ook wel eer alhier in onse school/
Wie was opt meerder Griten indien ik niet en doold/
So heeft hy het Beleg van onse Stad beschreven/
So heeft hy ons daer van een werk in't licht gegeven/
Met een Homerus stijl/ waer door hy rmoebig seft
Van onse vrome Stad heeft eeuwig lof bereyft.
Op tracht die dingen nu die overal geschieden/
De heere wereld door/ de wereld aen te bieden/
Op schijft nu onsen tijd/ so dat hy ons verflaet
Wat onse wereld doet/ hoe't inde wereld gaet.*

Nicolaus
à VVafze-
naer.

Nicolaus à VVafzenaer, Amst, olim Conrector Scholæ Harl, Medi-
cine

cinæ Doctor.

Edidit Enarrationem Obsidionis Urbis Harlemi. Lugd. Bat. 1605.

Artem Medicam, ofte ~~Genees~~ kunst van Heembertus Doboneus/
van Sebastiaen Egbertszen verrijkt/ ende van hem met aentepkenin-
gen vermeerderd. t' Amst. 1624.

Beschrijft nu ook de jaerlijksche Geschiedenissen van onsen tijd dooz
de gansche wereld/ die hy nu enige jaeren heeft achtervolgd.

DANIEL HEINSIVS

In Obsidionem Harlemensium

A

NICOLAO VVASSENARIO

descriptam.

*Harlemi decus, inclutamque laudem,
Et notam nimium fame fideque
Fortunam, veteri parem Saguntho,
VVassenarius eripit tenebris;
Non Musis Latusque, Barbarisque,
Sed Graijs, quibus est nihil negatum.
Gaude non peritura quæ peristi:
Iam vincos superata. Sic Homero
Grajo carmina dividens pleætro,
Troja quæ periit perire nescit.*

*De eer van Haerlem wijd vermaerd,
Door ongeval van krijg, en s'waerd,
Door trou en honger wijd bekend,
Gelyk met oud Sagunthus end,
Brengt VVassenaar hier in het licht,
Met geen Latynsch, noch rauder gediucht,
Maer in het Griekx, dat vrijer singt.
Verblij dij die door 't s'waerd vergingt,
Dijn roem en naem blijft alle tijd,
Gy zwint, die eerst verzwonnen sijt,
So heeft Homerus ook gedaen,
Dat Trojen niet en kan vergaen.*

AD

AD

HARLEMM

PATRIAM SVAM

PETRVS SCRIVERIVS

ex tempore.

NEmpe illud verum est, & livor dicere possit,

Hoc quod jampridem testificatus eram:

Harlemum docto nunquam casuisset Poetâ,

Sive hic verna foret, sive aliunde domo,

Vt multos taceam, scelus est tacuisse *Georgi

Invidiam contra tot Bene dicta tui.

Qui licet Urbis erat cortinipotentis alumnus,

Non minus ille tuus VVertelo civis erat.

Phœbi amor, & quondam generosi gloria Douzæ,

Magnus Hiantææ VVertelo potor aquæ.

Dum licuit, nunc ne Lethes novus incola fiat

Danda opera, ecce illud flagitat ipsa cinis.

Tam procul à nobis, procul à genitalibus arvis

Condita †Lubduni, non inhonora tamen,

Posthicus officio non desuit, ille Phalæcus

Haud illaudatum sivit abire virum.

Ivit & exequias lacrimis Gruterus obortis,

Inque Elegos mœstus cœpit abire modos,

Atque ego docta mei Benedicti carmina civis

Posthuma collegi, multaque in ora dedi.

Pluraque adhuc restant, tristern indignantia noctem,

Digna vel à serâ posteritate legi.

Quare age municipem, pia Patria, suscipe Vatem.

Si placet, auspiciis prodeat iste tuis.

Sat tua cinxerunt victricia tempora quercus,

*Delphica nunc circum tempora laurus eat.

Siquid opus fuerit, scis hunc non esse rogandum

Qui patriæ semper flagrat amore suæ,

Hic mihi ad hoc carmen celebrandos suggerit illos

Ingenio claros & pietate viros;

Qui Musas Phœbumque tuâ cœluere sub umbrâ,

Umbrâ, quam Patriis antetulere focus.

*Iunius hic faciles solet infestare Napæas,

Silvicolasque inter dulce sonare melos,

*Georgius
Benedictus
VVertelo,
Poeta Har-
lemensis,

Metanates
habuit, dum
viveret, Del-
phenses: reli-
quit præla-
ta ingenii
sui monumen-
ta, quorum

quadam edi-
ta, quadam
inedita ad-
huc, favent

tibus ali-
quando av-
plissimis Pa-
tria Patri-
bus à me pub-
licabuntur.

†Hoc vetus
Heidelbergæ
nomen divi-
nè, ut omnia
ex vetustatis
reliqui mo-
numentorum

quisquiliis
eruit nuper
Marquardus
Frebicus No-
bilis Palati-
ni, & Fri-
derici Electo-
ris Consilia-
rius.

*Alludit ad
civitatem
nostram
Delphos.

*Hadrianus
Iunius Hor-

Herba-

nanus Medicus & Polyhistor incomparabilis. Obiit an. 1575 mensis sibi cognominis die 16.
 *Cornelius Schonauus Ludi Literarii Rector, & Poeta non est multis. Praeceptor de me optimè meruit.
 † Sex priores Comediae aliquoties sub titulo Christiani Terentii in Germania & alibi excusa.
 * Theodoricus Schrevelius, vir probè doctus, & Patria apprime studiosus, edidit Peloponnesiacum Trophaeum, Harlemi anno 1598.
 † Nicolaus à VVassenaer Amstelredamensis, Poetae de Obsequiis Harlemensium auctor, mihi sapius sapiusque meriti ergo laudandus.

Herbarum citharæque potens, quem sapius agris
 Non piguit certam ferre medentis opem.
 Qui si quando aliquis faceret Deus otia Vari,
 Mergere se Clariis non dubitavit aquis.
 Et petere ex ipsâ Musarum sede coronam
 Possset Apollineas quæ decuisse comas,
 Sed fuit hic nostri vir præstantissimus ævi,
 Ille tuus splendor Iunius, Horna, fuit.
 Non etiam Gaudæ felicibus editus astris
 * Schonæus Patriæ luxque decusque meæ!
 Et vivat valeatque diu, ter Nestora dignus
 Vivere & Æmonii secula recocta viri,
 Hic prope ter denis recreavit mensibus urbem,
 Exposuitque ipso Comica scripta foro.
 Durat adhuc crocini suavissimus imber odoris,
 Pulpitaque ex isto lubrica rore madent.
 Huic quoque victuris committere † Dramata chartis,
 Inque alias oras spargere cura fuit,
 Vnde aliquod nomen, nostrique Terentius ævi
 Illicet à pueris cœpit ubique legi.
 Hocne illi satis esse rear, quum carmina nulla
 Amplius extrudat? vel nimis esse senem
 Suspicer, ut cuius jam vena exaruit omnis,
 Et cui non illud quod solet uber adest?
 Di melius! certè senio non desinit esse
 Qui juvenis primo flore Poeta fuit,
 Hoc age Corneli, (lepidæ risere Camœnæ,)
 Ad veteres lusus priscaque sacra redi:
 Crede mihi, senibus tibi quæ distantur in annis
 Pietio semper sunt placitura gregi.
 Sed placitura magis, quam quæ jam viderat olim
 Scripta verecundis undique plena jocis,
 Sic melior cantus quem propter amœna Caystri
 Flumina diducit jam moriturus olor.
 Ne tamen Aonio mea defraudetur honore
 Patria, qui carmen concinat ecquis erit?
 Scilicet, involvi tenebris Harlemica facta
 * Schrevelt sacrum non patietur epos,
 Ille ubi vim virtus vicit, serrataque dicit
 Rostra cathenatum perdomuisse vadum.
 Ille suæ Patriæ veteres reparabit honores,
 Ille novos etiam mittet in ora virum,
 Ad partes veniet vicinâ natus in Vrbe
 † Victor, Homericâ sed comitante tubâ,

Sic visum Superis, hâc nemo fortius illo
 Personat, aut Grajo doctius ore canit,
 Ecce quod affirmo, quum paucis constitit ante,
 Perspectum cunctis jam satis esse potest,
 Dum canit Harlemum, quæque Vrbs animosa sub Albæ
 Imperio nuper fanda nefanda tulit,
 Dum tor pro Patriâ defunctis ritè parentat
 Civibus, & Martis tollit in astra genus.
 Queis captis volvenda boni nihil attulit * Eos,
 Dum pars ense cadit, pars sepelitur aquis.
 Macte Heros Ripperda, tibi nunc militat iste
 Victor, ab hoc qui sis Fama loquetur anus.
 Atque aliquis sacro commotus Carmine dicet,
 Hei mihi, quam sævus Dux Fredericus erat!
 Alter ab Hispano melius nihil esse Tyranno
 Sperandum dicet, sic fuit, est, & erit,
 Ni Deus esse suum volet, atque hos mitiget æstus,
 Nunquam erit ut cesset sanguinolentus Iber.
 Orandum est igitur, sacer & venerande Senatus,
 Mutet ut hanc illis mentem animumque Deus,
 Quod licet, interea fugientes sistite Musas,
 Et maneat studii in violatus honos.
 Sitque viris doctis pretium non vile laborum,
 Ne quis fors cœptum deferat auctor opus.
 Hinc vobis speranda dies, mihi credite, Patres,
 Quas datis, has solas semper habetis, opes.

* Allusum
 ad nomen
 Albæ, qua
 vox Italis
 Et Hispanis
 Auroramsi-
 gnificat, Et
 pariter cum
 sensus retor-
 sione ad su-
 perbum Du-
 cis Albani
 symbolum
 statua aenea
 in arce Ant-
 werpiana
 erecta inci-
 sum:
 ΑΛΕΞΙ-
 ΚΑΚΟΣ
 ΗΨΣ.

SCRIBENDO ET LEGENDO.

PETRVS SCRIVERIVS

AEN

HAERLEM

Sijne Vader-stad,

Als NICOLAVS WASSENARIUS sijne Beschaj-
 Singe hande Belegeringe der Stad Haerlem
 in't sichts bragt.

TE weten dit is waer, en niemand kan't ontleggen,
 Het geen ik onlangs noch voor desen plag te seggen,
 Dat Haerlems' alderijld Poëten beeft gehad,
 'Tij dat het vreemden sijn, of burgers van de stad.

R

Vand

VWant dat ik anders nu voor dese reys laet varen,

Hoe kan ik VVertelo alhier niet openbaren?

VWant of dat groot verstand te Delf is opgevoed,

So is hy niettemin d'yn burger even-goed.

Al Phœbus eer, en lust, dien Dousa plag te minnen,

Een sonderling Poeet, en dapper klock van sinnen,

So lang hy 't wesen kon: nu moetmen daer na staen,

Dat sijn gedachtenis toch niet en mag vergaen.

Sijn stof vereyscht dat ook, te Heydelberg, daer boven

In't land, so ver van hier, met eer, in't graf geschoven:

VWant so heeft Posthius sijn ere wel betracht,

En Gruter verzen ook met tranen toegebracht.

Ik heb sijn verzen ook, na sijnen dood gevonden,

Ten deel by een geraept, en in bet licht gesonden.

Daer s'inder ook noch meer, van goeden stof, en aerd;

Het lesen en bet licht van al de wereld waerd.

O heylge Vader-stad, wilt d'yn Poeet ontfangen,

En hem en sijnen vrucht het licht en leven lang:

Gy hebt den eykentack so lang om'thoofd gesvvierd,

'T s'ij met de Delfsche kranz, van lauren nu verzierd.

Indien gy 'twerk begeert, gy hebt hem niet te vragen,

Die s'ijne Stad altijd heeft trouwwe sucht gedragen:

Die drijft mij nu ook me, dat ik nu altemael

De lichten onser Stad ter eren hier verbael.

De longe pleeg alhier in't groene bosch te spelen,

En daer met lust en vreugd een soet gedicht te quelen,

Poeet, en Medicijn, die 'tvolk dat bodde-re

Met siekt bevangen lag gedwizze hulpe de.

En nu en dan zweer viel op 't lieve verzen-maken,

So haest by maer wat kon aen ledig tijd geraken.

Een aldermoest zieraed van onse eeu, en tijd.

O Hoorn, hy was d'yn glanz, dies gy gelukkig sijt!

Is Schonen, die Der-Gou heeft 'tlevens licht gegeven,

Geen licht ook onser Stad? lang moet hy hier noch leven!

Hy heeft by dertig jaer den school-dienst wel betracht,

En menig swacker spel op't hoog toneel gebracht.

Die ader vloeijdt ook noch. Dus heeft hy s'ijne spelen

Gedrukt, en uytgestroyd. So is hy slukx van veeten

Gelijk Terentius gelezen, en gebruykt,
 En so is uyt sijn Werk die rechte naem ontluykt.
 Maer meyn ik, dat hem dit nu s'genoeg sal wesen,
 Om dat wy nu van hem geen verzen meer en lesen
 Of dat nu met der tijd sijn aer is opgedroogd?
 En volle borst wel-eer als nu niet meer en soogd?
 Neen seker! die van-ouds een licht was der Poeten,
 VVord met den ouderdom niet oud, en niet verseten.
 Tsa Schonen, vang zweer aen, en kom zweer tot het spel,
 't sal wesen als het was, eerst goed, na evenwel.
 VVat van dij komen sal in dijne oude jaoren
 Sal ons so seer als oyt dijn kloekheyd openbaren,
 Ia meerder als voor-been, geloof mij, s'wyffel niet:
 VVant als de swaen haest sterft, so singt sy 'ibeste lied.
 Maer dat nu onse Stad dien roem niet kom te derven,
 VVie sal door sijn gedicht dien naem niet laten sterven?
 Te weten Schrevels pen vermeld de klokke daed
 Van onse vroomse Stad voor 't sterke Damiaet.
 Vermeld, hoe onse moed de magt heeft omgestoten,
 En ons getande schip den haven opgesloten.
 Hy brengt dan onse eer met eren aenden dag,
 En sal 't noch meerder doen so veel hy immer mag.
 En nu sal Nikolaes, tot Amsterdam gehoren,
 Met een Homerus tromsich magtig laten horen.
 VVie ging hem oyt so aen, als VValzenaer wel doet?
 VVie sprak het Griekx so licht, wie song het Griekx so soet?
 Het gene dat ik seg kan nu een yder weten,
 Als hy van Haerlem singt, hoe sy was opgeeten
 Van Albaes tyrannij, als hy dat volk verhaeld
 Dat so gevochten heeft, en met den bals betaeld.
 Dac d' alf bragt hier geen goed! Een deel in 't Meyr verdronken!
 Een deel door 't scherpe swaerd de hoofden afgeklonken!
 Held Ripperd houd een moed, Nikolaes die vecht voor dij.
 Nu word door hem verbreyd wat Haerlem is, en gy.
 En licht seyde iemand ook die komen sal na desen:
 Bylaes! mogt Frederick so wreed en bloedig wesen?
 Daer word niets goeds verwacht, niets goeds van dien Tiran,
 Hy is noch die hy was, en blijft de selve man.

*Vil God dit niet verſien, Zwil God de ſack niet zwenden,
So ſal de ſno Mar aen ſijn tyranij niet vnden.
God moet gebeden ſijn, ó heyl'ge Wylfs Raed!
Dat Spanjen ſijn geweld en bloedig zwoeden laet.
Hier-tuſchen zwilt de vlucht der vryjs konſten zweren,
En zwilt den goeden dienſt van uſw geleerden eren,
En met uſw dankbaerheid vergeſden wat ſij doen,
En hunne lieve ſucht met uſwe gaven voen:
Dat niemand immormeer ſijn zwerk en kom te ſtaken,
Dit kan uſw Stad en u tot grooter ere maken,
Mijn Heren, dat gy geeft aen hunnen trouwen vlijt,
(Gelooft maer dat ik zeg) dat hebt gy alle tijd.*

Matthias
Damius.

*So mag ook Damius niet minder ſijn geprezen/
So mag ſijn naem van mij hier niet verſwegen weſen/
Ook meeſter mijner jeugd: die veel hier de'e/ en le'e/
Wanneer Arminius de Kerke Gods beſtre'e.
So laet hy noch niet aſtijn baſcheyp te ontdecken/
En 'tloose mom-geſicht die ſette af te trekken/
Die noch niet ruſten kan/maer al gedurrij woet/
Met een verbitterd hert/ en een verſtockt gemoed.
Ja houd ſich niet te vyeen hoor dat hy ook de trekken
En helſche ketterij van Woſt heeft doorgeſtreken/
En kragtig wederleyp. So Doctor hou dij kloek/
En geef ons tegens hem een onberwintlijk boek.*

Matthias Damius, Palatinus, Medicinæ Doctor.

Edidit Anti-Barlaam.

Animadverſiones Apologeticas in Grotij Pietatem.

Antidotum, ofte Dert-ſterkinge tegens het ſchadelijk recept van Jo-

hannes Wtenbogaert/ Moderatie genoemd.

*Wpſterten des Nieuwen Arminiaenſchen Wyde Daens.
Ende diergelijke verſcheyde meer.*

Iohannes
à Middel-
hoven,
Groot
Stads-
Schole,
Meesters.
Scholieren

*So moet ook onſe Stad/ Iohannes Middelhoven,
Van dijn Rectoors betwint ſich aktijds wel be lohen!
So hoorn upt dijne ſchool/ en goede tucht/ en leer/
Die't liebe Vaderland na ſijn tot nut/ en eer!
Dus ſietmen ook by ons de leugd in deugd vermeren/
Dus ſietmen haer in School de vryje konſten leren/*

Dus

Dus wordt haer loeten/Day/ dus kennis/ en verstant/
 En waere kiese Gods van Meesters ingeplant.

Meesters der openlijke Googe Stads-Schole.

Rector.

Johannes à Middelhoven.

Con-Rector.

Iustus Duyft van Voorhout.

Ondermeesters.

Adrianus Ickerman,
 Iohannes Pollanus,
 Iacobus Grimarus,
 Adrianus Rooman,
 Sibrandus van Burum.

Schrijfmaester.

David van Horenbeek.

En dan op dat sy dat te blijstiger betrachten/
 En op de jonge jeugd te beter souden achten/
 En alles in de school geregeld toe mag gaen/
 So sijnder die hun doen en wesen gadeslaen.

Scholen-
 Opfieders.

Scholarchen, ofte Scholen-Opfieders.

Iillis de Glarges.
 Henricus Geesteranus,
 Nikolaes Le Febure.
 Nikolaes van Krabbenmorsch.

Ook kan ik hier hoor al de sicttelijke gaven
 En rijke wetenschap hier Mannen niet begraven
 Die God sijn dierbaer Woord heeft onder ons betrouwd/
 Woord wien sy sijne Werk in sijnen Dene houdt.
 Wordt van Souterius Gods woord niet hoggebragen
 Met eene pber-stem van swaerhonder-flagen!
 Macht boeken sonder end/ en hult den aerden klood
 Met menig dapper schrift/ en leeft so na sijn dood.

Harders
 des Volks.

Daniel
 Souterius.

Daniel

Daniel Souterius Flandro-Britannus.

Sijne Schryften sijn dese: *Boodwtijfer des Goddelijken Woords.* Leyd. 1606.

Lof-predikatie upt den 122. Psal. vers. 6. 7. 8. 9. over den twaelf-jarigen Crebes. Kamp. 1609.

Maeren Kerkgang. Amst. 1611.

Lib. de Officiis Mercatorum. Leyd. 1615.

Praxis Bancruptorum. Ibid. 1615.

Mastix Fallitorum. Ibid. 1619.

Palamedes, sive de tabulâ Lusoriâ, acâ, & variis ludis. Lib. 411. Ibid. 1622.

Pharmacum afflicti animi. Ibid. 1622.

Pædagogus Divitum de usu & abusu opum. Ibid. 1622.

Wepdel booz de ongebonde Tonge. Rotterd. 1623.

Ruchteren Lot/ inhoudende 28 Predikationen over de Wronkenschap. Daerlem. 1623.

Weda/ ofte Vertroufinge booz alle Christenen in belegerde steden. Daerl. 1625.

Historisch Verhael met Christelijke Bedenkingen over den Dood ende Begravenisse vanden Doozl. P. Mauritius. Daerl. 1626.

Exequias Regales Iacobi Regis Magnæ Britanniz sub prælo habet.

Edidit & quædam Anonyma.

Et quæ Iuvenis in Academiis lusit.

Verfusin Effigiem Danielis Souterij.

Hæc patris, ô nati, in senium vergentis imago est.

Ore hoc, *Souteri*, pignora chara doces.

Ore hoc *Christicolis* divina Oracula pandis,
Iamdudum pastor *Hillegomensis* agri:

Post *Isalæ* Campis decimus tibi transit annus:

Nunc demum *Harlemi* pascis ovile sacrum,

Voce tonans, calamoque potens, famæque probatæ.

Mactè operum! & natis vive beate pater.

Werzen op de Afbeeldinge van Daniel de Souter.

O kind'ren, dit is't beeld van Souter *uw*en vader,
So by den onderdom vast komt alleenskens nader.

Dus leert gy binnens-huys, ô Souter, al dijn volk:

Dus leert gy Godes kerk op stoel als Godes tolk;

Aenvanklijk Predikant aen d' *Hillegomsche* sanden:

Daer na tien jaeren lang, aen d' *Tzels* groene stranden:

*Te Kampen binnen stad: nu 't woord des Heren schar
Door dijn dienst geboed te Haerlem menig jaer.
Swaer-donderend van stem, en magtig-kloek int' schrijven,
Van loffelijken naem, die eeuw'ig-lang sal blijven.
Ga met dijn schriften voort, en roem di' vrij daer int'
En leef tot nut en heyl van al dijn huysgesin.*

Ik roem ó Gaeckeraen dijn vol en deftig spreken/
En meer dijn kloek verstand/ en klaer diep-sinnig pzeken:
Doozwaer! men hoorde di niet so seer een Predikant/
Als wel een Professoor/ en school-Theologant.
Dit heeft alhier van ouds dooz menig merklijck teken
Geburig en genoeg aen di in school gebleken:
En hebt te Lepden dat wel meest geopenbaerd/
Dewijl gij *Meester sijt der konsten daer verklaerd.
Wanneer het Synodus van onse Noordsehe Steden
Alhier gehouden werd ses jaeren nu geleden/
So gasmen di' tbe wind/ so gasmen di' tbe lepd/
So gasmen di' tbestuer/ om dijne dapper hepd.
Wie sag opt op den stoel so aengenaeme seden/
Bevallig aengesicht/ en liefelijcke reben?
Wie stroomb so luchtig heen/ wie bloeijde so sacht en soet/
Als onse Swalmius met sijne tonge doet?
Hoe deftig sijn sijn reen/ hoe grondig me behonden!
Hoe hangt en kleefde het al! hoe ist te saem gebonden
Hoe sepd hy wat hy wil/ dat alles klemd/ en slupt!
En d'ucht so rijck en klaer sijns herten mepning wpt!
Als hier het Synodus weer binnen onse muere n
(Op dat de goede stand der kerke mogte duren)
*Nu laest vergaderd was/ so is tbe lepd daer van
In dijns hand gedaen/ o alderwaerbeste man!
En doe Sabina was te Delf den dood gestorven/
So heeft sy eer van di en gij van haer verworven/
Dooz dijn geleerd Bermoen/ en treflijck Lijk-vermaen,
Als sy in Beijerland ter arden is gedaen.

Henricus
Gaeckera-
nus, Bata-
vus.

*Magister
artium.

Henricus
Swalmius

*1627.

Henricus Swalmius. Batavus.

Deeft uptgegeven Christelijke Verklaringe over de woorden
des H. Apostels Pauli 2. Cor. 5. 1. in forme van eene Lijk-predikatie over
'tasterven ende begraven van de doorluchtige ende hooggeborene Vrou-
we, Vrouwe Sabina van Egmond, geborene Prinzesse van Gavren, Gra-
vinne van Egmond, &c. Te Rotterdam 1625.

De

Iacobus
Campius
Campensis

De pber tot den Heer/ en tot het Hups des Heren.
Doet sich in Campius seer kragtig op wt' leren.
Ook word van sijnen mond op stoel niets voord'gebragt/
Of'ris wel doorgeworst/ en he' ssaem diep bedacht/

Iosephus
vander Ro-
sierenHarl.

Iosephus word met recht om sijnen aerd gepresen/
En v'pundeligh gelaet/ en v'rij en stemmig wesen/
Om sijn bedaelen stijl/ en om sijn goed belep'd/
En redens overbloed/ en trouwe bligtighep'd.

Iohannes
de Seins,
Campensis

De Seins ook/ hier gesteld de Fransche kerk te sichten/
Wat gaven heeft hy niet Gods volk te onderrichten!
Wat gaven van den Geest/ de gaven sijn veel miser
Van sijne jaeren sijn/ de gaven banden Heer.

samuel
Ampaing
Harl.

Maer sal ik ook alhier mijn epgen name w'ellen/
En onder het getal van myne broeders tellen!
'Tis waer/ ik sta hier me/ de minste onder hen/
Gods knecht in sijnen oogst/ dat ik niet waerdig ben.

Edidi Tractatus Patris adversus Anabaptistas, ex Belgico Sermone He-
bero Aylo in Latinum conversos, nonnihil locupletiores. Lugd. Bat, 1619.

Aijn. Katechismus. Ibid. 1624.

Christen-Doog-tijden. Ibid. 1625.

Tegenwoordige Beschryvinge ende Lof der Stad Daerlem. te
Daerlem 1628.

Nonnulla sequentur, & Dominus dederit.

Christelij-
ke Geref-
meerde Ge-
meynte.

Dus sietmen van by ons het Hups des Heren bloesjen/
Dus sietmen Godes volk hier waszen ende groesjen/
In kennis/ en in deugd/ getal/ en overbloed/
Wat weer de dupbel ook doorstuaerd en leugen doet.
O Christus/ Heer des Doogst/ laet hoorde de rijke stroomen
Van dijnen Heer' gen Geest op dijne knechten komen/
En segent hunnen dienst/ en laet d'jn liebe werck
Selucken tot d'jn eer en nut van dijne kerk!
Maer rust gy van uw' sweet/ en van uw' woelig d'zaben/
En van uw' sueren last/ en al uw' wijlijk s'aben
Getrouwt kamploens/ die nu uw' kroon erlangt/
En ulwen grooten loon van ulwen God ontfangt.

Iohannes
Bogaert.

O Bogaert! k'preek met dij/ so moec ik met dij sp'eken:
Also d'jn deugden mij nach diep in't herte steken:
Also des Heren volk d'jn arbeepd niet vergeet/
Wien gy in trouwen bligt aen haer hier hebt besteed-
En seker! heeftmen opt het heplig woord des Heren
So bestig/ kozt/ en klaer van iemand hozen leren/

Als gy veel jaeren hier te Haerlem hebt gedaen/
 Dijn naems gedachtenis en kan hier niet vergaen.
 Gy hebt by dijnen tijd niet schrijven/ ende preken/
 Met penne/ ende mond/ de valsche Paepsehe streken/
 Dun leugen/ en vergift/ met groote dapperheyt/
 Als ook dijn boek noch tuggd/ wel grondig wederlepd.
 En als Arminius de kerke ging bevoeren/
 En als Arminius de luyden ging verboeren/
 So sijt gy inden Daeg van wegen dese saek
 Met sommigen gebuykt in eene tsamenpraek.
 Laet dan Arminius van dijne kloekheyt spreken/
 Laet Godes volck alhier daer aen het segel steken/
 Dijn schriften doen dat ook seer overbloedig kond/
 So schepde ik-er af/ en slupte mijnen mond.

Johannes Bogaert, van 's Gravenhage.

Heeft in't licht gegeven Schriftuerlijke Fundamenten tegens de sorti-
 derlingste Argumenten/ daer door de Pauselijke Leraers ende Jesu-
 wijten (onder den tytel der oude Apostolijke lere) verschepte dwalun-
 gen ende verkeerde opinten der Pauselijker Kerke pogente berde-
 digen. Haerl. 1603.

Versus in Effigiem Iohannis Bogardi!

*Bogardus hic est, ille, qui manu Dei
 Brugis subactis hostium evasit minas,
 Christi factelles, unicâ rutilus fide,
 Erravit exul, donec Harlema sacrum
 Iubente Christo pascere cecepit gregem,
 Et pro virili veritatem pandere.*

Spreken op de Afbeeldinge van Johannes Bogaert!

*Dit's Bogaert, die des vijands hand
 Ontquam, als Brugge was vermand,
 Gods Knecht, in Gods geloof bevrijd.
 Hy sverfsde balling tot der tijd
 Hy 's Haerlem beeft Gods Kud geboeyd,
 En waerheyd magtig uytgebreyd.*

Adrianus
Tetrodius.
Harl. obiit
7. Iulij.
1618.
Iohannee
Crucius.

Tetroden, "Ameyn bij me: hoe kan men bij vergeten?
Hoe kan men bij geen dank booz dijne dienften weten?
O trou- volstar- dig man! die meer geoeffendist
Den tyd dijns wandelings als iemand inden stryd.
De roem van Crucius sij ook alhier beleeden:
Ik denk noch aen sijn stem/ en lieflijke reden/
En ongeveynsd gemord. Doe trou booz Godes Kerk!
Doe trou booz't Daderland: nu kroond de Heer sijn werk.
Ook moet ik hier van hem niet laten upt te meten/
Dat hy op't Synodus te Dordrecht heeft geseeten/
Wanneer Arminius vergift daer is bezwoefd/
Waer dooz hy Godes Kerk en't Land so heeft bezwoefd.
Hy heeft ons nu en dan upt andre vzeemde spraken
Een boek van grooten nut/ van goddelijke saken/
In onse tael gebracht/ en gaf met vlyt/ en trou/
Het gene dat hy wist dat ons wet dienen sou.

Iohannes Crucius, van Rijssel.

Heeft de Boervaerdigheyd des Levens van Ian Taffin obergeset upt
Fransch in Duytsch.

Het Ampt der Kerken-dienacten &c. door Antonius VValzus upt
Duytsch in't Fransch.

Koninklijke weg, upt Latijn in Fransch.

Onpartijdigen Rechter bepde in Duytsch/ ende Fransch.

Begin, ende Voordgang der Kerkelijke beroerten in Holland door
Frederick de Vrij, upt Duytsch in't Fransch.

Stierden 7. Feb. 1615.

Exaf-schrift van Johannes Crucius.

Iohannes Cr VCIVs r vst hier in God onse Lapen/
Ovd VYf entseftig laer: als hleerst Chylst vs [Chae pen
Daest VYfen dertig laer/ Met groote naerftigheid/
En sonder enige twyfel/ hylts toe/ dat ge Weld.

Versus in Effigiem Iohannis Crucii.

En Crucium, cum iam Christi sex lustris Saelles

Dulciloquo sacrum pasceret ore gregem.

Exhibet ora quidem sculptor tibi, caetera verò

Artifitis poterit reddere nulla manus.

Weren op de Afbeeldinge van Johannes Crucius.

Als

Als Crucl soete hem tot Haerlem was geboord
 Nu vijf en dertig jaer naar luyd van Gedes woord,
 Doe heeft des Kunst'naers hand dit beeld gemaekt naer'leven,
 Maer'slevens kragten selfs de kunst niet kan geven.

Siet Crucijs, als by, Gods Knecht, des Heren scharen
 Had met sijn mond gedweyd schier vijf en dertig jaeren.
 De Schilder geest u wel sijn beeld, maer sijn verstand
 En kan niet sijn vertoond door enig Meesters hand.

Doe deed Acronius noch kortz sijn wijshepd bliken
 Wiens tonge moster niet hoorz sijne tonge wijken!
 Doe branden sijne reen dooz puer opgestookt!
 Doe dickwols herft de stoel gedaverd/ en gerookt!
 De schriften die hy heeft in druck in't licht gegeven/
 Met-namen tegens'tryk des Antichrists geschreven/
 Getuppen van sijn geest/ en van sijn kloek verstand/
 Dat God dooz sijnen geest had in sijn bypn geplant.
 De dood die heeft hem ook met sijnen schicht geschoten/
 De dood die heeft hem ook in't warte graf gestoten:
 Dus in sijn aerden-hut in d'eerde neergedaeld/
 En sijne siel van God ten hemel ingehaeld.
 Daer leefd hy by den Heer in alle eeuwigheden/
 Met alle knechten Gods/ die opt den Heer beleden/
 En streeden dooz sijn eer/ daer blinkt hy hoorz den troon/
 Met alle Sterren Gods/ hoorz God/ en sijnen Doon.

Iohannes
 Acronius,

Iohannes Acronius, Frisus.

Heeft int licht gegeven Apologiam, ofte Verandwoordinge des E-
 dictz/ welker van ein erbar Rhadt der Stadt Groningen jegen de r
 Wederdoper unde ander Berten onordningen ahm 7 September des
 jars 1601. gepublicieret/ unde dooz etnen ungenomeden Libertiner
 mit allerley valsche unde nichtwerdige geschey aengepelt is woz-
 den. Gron. 1602.

Erinneringe vande Beropinge der Prediger/ wodantig/ und dooz
 wepm de sulbe gesché sal. Sampt ook wat va dem lure Patronatus, ofte
 Collations-rechte ober de Kercklike Beneficien tho holden sij. Gron.
 1604.

Syntagma Theologiae, seriem & connexionem praeceptorum Capitulum
 Doctrinae coelestis perpetuis tabulis quam brevissimè ob oculos ponens,
 Gron. 1605.

Elenchum Orthodoxum Pseudo-Religionis Romano-Catholicae, plu-
 rimos

rimos & gravissimos errores modernæ Papatus de præcipuis Christianæ Religionis Capitibus sic percensens, ut inde necessitas ejus deserendi & abrogandi, ac reformandæ ab eodem Ecclesiæ, (sat omnibus appareat. Oppositus Papatui in Cliviâ. Davent. 1615.

Problema Theologicum de nomine Elohim. An eo personarum in Deo pluralitas insinuetur, Gron. 1616.

Problema de Studio S. Theologiæ rectè privatim instituendo. Item de Concionibus Ecclesiasticis aprè formandis & habendis. Franeg. 1618.

Opmonsteringe van verscheydenen Doolingen ende ongerijmde opt-nis der genaemde Lutersche/ in dese landen onlangs in enige Chartabellen/ om die eenhoudigen te verwirren/ uptgegeven. T. Aernhem. 1625.

Sters den 29. Sept. 1627.

Versus in Effigiem Iohannis Acronii.

Acer in adversos sic pugnat *Acronius* hostes!
 Sic tonat ad linguæ fulmina dia suæ!
 Verba facer coetus cœli testantia zelum
 Accipit, & pravas horret inire vias,
 Ecqua tui merces, pastor reverende, laboris?
 Cui Christus lucrum, divitis optet opes?

Scherzen op de Afsbeeldinge van Johannes Acronius.

So heeft Acronius in alle dapperbeden
 Der Seften wrevel-geest oyt mannelijk bestreden!
 So dondêrd syne stem, & wanneer sijn yver spreekt,
 En heylge blixems kragt uyt sijne lippen breakt!
 Gods volk ontfange sijn reën, die themels vuer getuygen,
 En vreesd so quaed te doen, of sich daer na te buygen.
 V'at sal dijn loon nu sijn, ô Harder hoog ge-eerd!
 Is Christus dijn gedwin? gy hebt dat gy begeert.

**Verbang u allen ook die opt stond hier ter stede/
 En na verrichten dienst nu leeft om hoog in hede/
 En wijseluwte moept met allen herten-lust/
 En uptgeslaefden last met uwer Deren rust/
 Daer waer ons aller hert tot hem is opgeheben/
 Die na gesmaecten dood nu leeft/ en ons doet leven/
 En pder vroomte siel/ door sijnen Geest gelept/
 Na uptgestreden stryd by hem sijn plaetz bereypt,**

Maem

**Naem-Register der Haerlemsche Predikanten van den
beginne der Christelijke Reformatie tot desey
huydigen dag.**

Abrahamus Gallus.

Iohannes Damius.

Henricus Geesteranus.

Gerardus Blockhoven.

Lukas Hesp.

Jillis Stro.

Iohannes Ampzing, van Oetmarzen.

Heeft geschreeven *Kortz onderwijs van Gods Verbond/ so inden
Ouden als Nieuwen Testamente: ende vande Versegelinge des sel-
ven. Waer in met grond der Schrift bewesen word/ dat ook den on-
mondigen kinderen der Gelovigen de Doop toekomt: met Weder-
legginge der principaelste Argumenten/ die van den Wederdoperen
tegen den Doop der selver kinderen worden voorgedragt. Bes-
prekts gewijse ingesteld.*

*Verklaringe vande Menschwordinge Jesu Christi. Almaer on-
der anderen bewesen word/ dat Jesus Christus sijn vleesch heeft aen-
genomen upt het wesen ofte substantie der D. Maegt Maria: met
wederlegginge van't gene de Wederdopers gemeenlykende principa-
lijk daer tegens voorgedragen.*

*Enige Propositionen noyende de Kerkelijke Discipline/ voorgesteld
ende verhandeld upt den woorde Gods: waer int rechte gebuyk van
die/ ende t'grootte misbuyk by de Vlaemsche Wederdoperen met
grootter tyrannise/ regelrecht tegen Gods klare uptgedrukte woord/
tegens natura ende goede Politije gebreuen/ seer lebendig betoond/
ende bewesen word.*

Nonnullas Orationes, & Tractatus Medicos,

Iohannes Bogaert.

Willem de Hasc.

Heeft in't licht gegeven Een seer Noodzakelyk Leer-stuck, in't welke
alle vrome Christenen haer dagelijck moeten oeffenen/ om met een
goede conscientie in den Here gesterkt ende wel getroost te werden in
alle het lijden datze hier moeten dragen.

Item Een Noodwendig Leer-stuck, waer in de mensch grondig werd
onderwiesen van't eeuwige leven ons door Jesum Christum ver-
woyden.

mayben.

Iohannes Matthifius.
 Adrianus à Tetrode, Harl.
 Henricus Geesteranus.
 Egbertus Verhoeven, Harl.
 Ifaacus Iunius,
 Daniel Souterius.
 Dionyfius Sprankhuysen.

Deeft uptgegeven Dankoffer. Daerl. 1616.
 Theodorus Schrevelius vande Lijdsacmheyd verduypticht. Delf. 1627.

Iacobus Campius.
 Iohannes Acronius.
 Samuel Ampzing, Harl.
 Iosephus vander Rosieren, Harl.
 Henricus Svvalmius.

Preдикanten der Fransche Gemeente.

Iohannes Taffin.

Deeft in't Frans geschreven Boevaerdigheyd des Leyens.
 Dande Merk-teykenen der Kinderen Gods, ende Dande Vertrou-
 ringen in hunne Verdruckingen, aende Gelovige Nederlanders.
 Ondertwijffinge tegens de dwalinge der Wederdopieren
 Op de vier navolgende stukken:

- I. Vande Menschwordinge Iesu Christi, waere God, ende
 waere mensche.
- II. Vanden Doop der jonge Kinderen der Christenen.
- III. Van het Ampt, magt, ende autoriteyt der Overheyd.
- IV. Van het sweren den welbedachten ende solemneelen Eed.

Iohannes Crucius.
 Iohannes de Seins.

142

Met recht ook moet ik hier die dapp'ze mannen eren/
Die met de Predikers Gods Kerke hier regeren/
De Oudsten in Gods hofk/ al mannen van beleyd/
Al mannen van verstand/ en van Godsaligheyd.

Ouderlingen.

Ouderlingen der Kerke.

- Iohan vander Kamere.
- Kornelis Out.
- Iaques Schot.
- Kornelis Bol.
- Gerrit Iakobszen.
- Rogier van Pocke.
- Adriaen Weyns.

De achtste plaetze is tegenwoordig ledig door het afflerben van
Arnout Druyvensteyn.

Ouderlingen der Fransche Gemeente.

- Abraham Herselin.
- David le Borgne.
- Villem Hofman.

Waer is een Classis ook (ik kan't niet waerheyt tugen)
Waer upt de kerken Gods meer nuttigheben suppen/
En die de steden meer van Predikers versterket/
Als die van ons quartier/ als die van ons gebied.

Classis

Predikanten Gande Haerlemse Classis.

- Daniel Southerius.
- Henricus Geesteranus.
- Henricus Svalmius.
- Iacobus Campius.
- Iosephus Rosarius, Harl.
- Samuel Ampzing, Harl.

Haerlem.

De sebende plaetze is tegenwoordig open door den dood van
Iohannes Acronius.

A Egidius

-nilt: 30
602

Aegidius de Breen,	Weberwijk.
Ian Maertenzen.	Velsen.
Petrus Facius.	Sandboort.
Iohannes Iunius,	Azendelf.
Cornelius de Dieu.	Heemstede.
Franciscus Stochius,	Heemskerck/ ende
aliàs Scipio.	Kastrikom.
Simon Ockerzen.	Westzanen.
Matthias Hafard.	Wijk op See.
Balthasar van Beau-	Sparentwoode/ ende
mont.	Sparendam.
Henricus Bruiningius,	Akerflood.
Harl.	
Iohannes Crucius, Harl.	Zaenredam.
Henricus Crocius.	Zilp.
Abraham vanden Berg.	Linnen.
Iacobus à Tetrode, Harl.	Krommenije.
Iacobus Hoevius, Harl.	Krommenijerdijk/ ende
	knollendam.

20: 1646

Erste Predikant op die plaetze met der woon: synde te vozen
ene Combinatie met Dytgeest.

Abdias Widmarus.	Dytgeest.
Petrus Chevalius, Harl.	Oostzanen.
Levintus Beekmannus.	Wolmer.
Petrus Alberti, Harl.	Nelmeer.

Iohannes
Iunius,

De Longe laet mij toe dijnnaem hier ook te sjen
Met namen in mijn dicht/ en dijnen lof te melden/
Die Christus eer so kloek met Godes woord bebreert/
En daer Socinus leer en grondet groonde keert.
En ga so dapper voort/ gelijk op he be begonnen/
En geef Socinus ons vernield/ en overwonnen/
En al dat sijn gespuys/ dat ook die noten sijn/
En sich behendelyk in onse landen drijnt,

Sub proelo habet Examen Responsionis Fausti Socini ad Librum Iacobi V Vieli de Divinitate Filij Dei, & Spiritus S. Vbi simul nonnunquam aliorum etiam Samosatensiorum rationes disentiuntur.

**Ook moet ik op de Breen en Hafards namen letten/
Die zomtijds besig sijn met boeken-oversetten
Uyt Engelsch/ en Hoogduytsch/ en uyt de Fransche spraek:
Een pynzelyke daed/ en stichtelyke saek.**

Aegidius
de Breen.
Matthias
Hafard.

Aegidius de Breen, van Doordrecht.

Heeft inde Nederduytsche Spraek vertaeld uyt Hoogduytsch

Twee Tractaeten van Guilhelmus Perkinus vanden Doop, ende het Avondmael.

Twee Predikationen van Rodolphus Hospinianus over den Parabel van den Verloren Soon.

Uyt Fransch/ Twede deel der Boersche Tsamensprekinge.

Uyt Engelsch/ Thesaurus Ecclesiz door Andreas VVillerus.

De Lere des Bibels, ofte Vragen ende Antwoorzen over het Oude ende Nieuwe Testament.

Matthias Hafardus, Flander.

Heeft in Nederduytsch overgeset Aendachtige Meditatie ofte Betrachtungen over het Lijden van Iesus Christus, inde Hoogduytsche Taale beschreven door Martinus Mollerus.

Item Handboekken vande Voorberedinge ter Dood, door den selven.

**Beroepene Predikanten uyt de Haerlemsche Classis in
Steden deser Provincien.**

Rudolphus Petri van Zaenredam t' Amsterdam beroepen den 31. Jan. 1612.

Henricus Geesteranus van Afsendelf te Haerlem den 10. Jul. 1612.

Cornelius Dunganus van Zaenredam t' Aernhem den 25. Aug. 1617.

Nu Predikant t' Vrecht.

Isaacus Hagius, eertijds Predikant te Woermer/ na te Delf beroepen 1618. ende aldaer gestorven 1624.

Dionysius Sprankhuysen te V Voudrichem beroepen 1619. Nu Predikant binnen Delf.

Iohannes Derramout, Harl. van de Beverwijk te Leyden. den 24. Sept. 1619.

Iohannes Flamen van Zaenredam t' Vrecht den 9. Jan. 1620.

Iohannes Follinus. beroepen vande E. H. M. Vren Staeten Generael tot Predikant op de Nalzoache Vlore onder t'beleyd van Iaques

L'Heremite uytgebaren/ an. 1623. 1624. 1625. ende 1626. van sijnen dienst te Sandhoozt ontslagen den 7. Oct. 1622. Na Dydkant te Pa-
likatten in Oost-Indien. an. 1626.

Martinus Bruno van Heemstede t'Alkmaer den 13. Mei 1624.

Henricus Geldorpius van Oostzaen te Leeuwaerden den 16. Oct.
1625.

Isaacus Junius te Delf beroepen 1626.

Isaacus Plancius van Heemstede ter Goude den 18. Maert. 1626.

Cornelius Petrus, Harl. van Sandhoozt ter Elburg den 1. Sept.
1626.

Doctoren
in de Rech-
ten, ende
Medicijnē.

Twæer arbejd sonder end een yder te verhalen/
Geleerd in alle konst/ geleerd in alle talen/
Bedreven in het Recht, en in de Medicijn,
Die hier by ons seer veel/ en seer ervaren sijn.

Doctoozey ende Licentiaetey inde Rechten.

Illis de Garges, Here van Ellesmes/ Raed/
ende Pensionaris.

Iohan van Bosvelt, Harl. Secretaris.

Iohannes van Berensteyn, Secretaris vande
Hooge Dierschaer van Kermerland/ ende
Brederoede.

Paulus van Berensteyn, Harl.

Adrianus Kies. Harl.

Franciscus Kies, Harl.

Theodorus Ramp, Harl.

Egbertus Ramp, Harl.

Cornelius Dobbuis, Harl.

Iohannes Vervver, Harl.

David van Waszenberg, Harl.

Adrianus van Selle, Harl.

Adrianus van Dorp, Harl.

Casparus Spaen.

Franciscus Valk.

Gijbertus Melchior Appelman.

Advo-

Advocaeten ten Hove.

Antonius de VVael, Harl.
Theodorus Boorten, Harl.
VVilhelmus Hulft, Harl.
Symon vanden Broeck, Harl.

In vreemde Landen vertrocken.

Leonardus van Bosvelt, Harl.
Iohannes Halevvijns, Harl.
Iohannes van VValzenberg, Harl.

Doctoozen inde Medicijney.

Matthias Damius.
Nicolaus Le Febure, Harl.
Gregorius vander Plasze, Harl.
Iohannes des VVatines, Harl.
Iohannes Bisshop.
VVilhelmus Brouver, Harl.
Henricus Braber, Harl.
Symon Rodenrijs, Harl.
Lukas Brandenburg, Harl. *Peregriè profectus.*

**Ook is sulck aller aerdt in dees geleerde tijden/
Dat wte geleerdhepd liefdsich moet in ons verblijden:
Want somen onder ons/ of elders/ sieben vind/
Tis Haerlein die de konst en wetenschay bemind.
Dooz-lang is sy gewoon haer jeugd wel op te houtwen/
Om sich/ haer school/ en kerk dooz haer volck op te houtwen/
Dooz-lang gansch ober-mild de haere op te hoen/
Om haer/ haer school/ en kerk/ weer hunnen dienst te doen.
En sulck genepgd gemoed ter konst van onse Heren
Kan ook seer dupdelijk/ en oberbloedig leren
Ons Stedes Librarij, en rijke Boeken-kas,
Die daeglijck meerder word dooz merkelijk ge was,
En dat op haer meer acht en opsticht sij genomen/
En dat daer meer en meer de nutste boeken komen/**

Stads A-
lumni, ofte
Studenten,

Biblio-
theek,

Bibliothe-
carij.

En datze rijklijc sij van alles opgetast/
So word op haer van twee geburig wel gepast.

Wibliothecarij, ofte Opfinders der Librije.

Henricus Geesteranus,
Nikolaes van Krabbenmoersch.

Anatomie. **De hiesde tot de konst kan mede van gelijken**
Oft ons Ontleden-plaetz seer oberbloedig blijken/
Pand. **Wel eer in't Pand bereyd/ by onse libzarij/**
Scherm- **Daer ook de Scherm-school is gelegen aen de sijn.**
schole. **Ook is in't Pand de Markt en Koopmanschap van't Garen,**
Markt van **Van Smallen, Legatuor, en onse and're waren,**
de Haerle- **Bequaem tot dese saek: op dat de Galerij**
sche vvarc. **Die waren booz het quaed van 't natte weer beviz.**
Ook is de Loijerij van Noppen, ende Smallen,
Loijerije. **En diergelijk geweeft/ hier goede plaetz gevallen:**
Kamervan **G'lijk op't Bagijnen-hof een deel daer van de kerck**
de Brood- **Hier toe geepgend is booz al het Zaeijen-werk.**
vveggers, **Hier is de Kamer ook voor die de Brooden wegen,**
Vindersder **En Vinders vande Smeen, en 't Backers gild gelegen/**
Smede, Bac- **So me der Chirurgijns: de Dragere van het bier,**
kers, Bar- **En lywaets Makelaers vergad'ren ook alhier.**
biers, Bier- **En nademael ik dit van't Pand heb laten weten/**
dragere, en **So kan ik Blesers-Graf booz-al ook niet vergeten/**
Vytdra- **Dat hier gebonden woord/ die honderd jaeren oud/**
gere, &c. **En tien/ en een/ daer toe/ een hupvrou heeft getrouwd/**
Blesers **By welke hy in echt een dochter heeft gewonnen/**
Graf, ende **Die ongeschreven werd in het getal der Jonnen/**
Graf- **En heeft boozds na dien tijd noch twintig jaer geleefd/**
schrift, **Gelijc sijn Graf-schrift hier van ouds te kennen geeft.**

Het geen men ons van ouds van Bleser hier liet weten,
En door den tijd nu was verduyfster, en verseten,
Vvord met dat oud gedicht op nieu zweer voorgedaen,
Dat so denck waer die stuck niet komse te vergaen.

Graf-schrift van Dirk Iantzen Bleser.

Hier seyt begraven sefer,
Den ouden Dirk Iantzen Bleser,
Honderd

*Aldus lag Damiaet met Torens afgesehotten!
 Aldus lag Damiaet met Ketens afgeslotten!
 Aldus voor vuur en vlam, aldus doorsaet en swaerd,
 Aldus voor keyts geweld en ongeval be waerd!*

*So heeft bet Haeldenssch volk de Tu
 So heeft bet Haeldenssch volk de Tu
 So hebben sijt gepreang der rade
 En al de magt en praegran 0*

volk de schakels afgehepen! So is der Turken trots voor onsen moed bis weken!
 de Turken aen gegepen! So hebt gy Damiaet de kroon van't hoofd gestreken.
 der zacken door gesneen, Haelem vroomste Stad! Besogele my dit seet,
 t van Damiaet vreezeen! Dat dynen waterden naem door al de werelt spreegt!

Honderd en elf jaeren
 Was hy oud na sijn Verklaren,
 Doen hy eerst soude trouwsen
 Ter echt een jonge vrouwsen.
 Den Pastoor seyde hem hout,
 Gy Sirk sijn seker veel te oud,
 En komt waerlijk veel te laet
 Om te vol doen den echten staet:
 Hy sprak Heer set ter sij
 Die honderd jaeren Grij,
 En die elf alleen sehoud,
 So en ken ik niet te oud.
 Dit houlijk is al dus volbragt
 Met lief dey sonder kla gt,
 So hebben geleef d dese twee
 Twintig jaeren met vree,
 Een dochter gessonney,
 Seestlijk gestozen eener Nonney.

Ik kom ter stout bedrijf/ en ter Romeynsche daden,
 Van d'onsen aengerichte door klescheyd/ en door raden:
 En vinder onder veel insonderheyd des twee/
 't Beleg van Damiaet/ en van ons eppe Stee.
 Als Keyser *Frederick een groote magt van knechten
 En een geweldig volk en leger op de re rechten/
 Rucht †Floris Hollands Graef met Haerlem me te been/
 Op dat speenen tocht op't land der Turken been:
 So sijn sy met geweld te samen met hun allen
 En met gemepnder hand in †Palestijn geballen/
 En hebben na veel spoeds/ tot meermaels wel gelucht/
 Cheyz in Egyptenland door Damiaet gerucht/
 Een Stad natuerlijk vast/ mits op de See gelegen/
 En aenden Nijlschen vloed, die ook noch meerder segen
 Van sterkte aen sich had/ door wetenschap berricht/
 Door konst te weeg gebracht/ en door praktijk gesticht:
 Want in den mond des Nijls twee Torens aen de sijden
 Belegerden den stroom/ den ingang te behyden

Vromicheyd.

Beleg van
 Damiaten.
 *Fredericus
 toegenaemd
 Barbarossa
 CXII. Key-
 ser.
 †Floris de
 III. de XIII
 Gr. van
 Holl.
 ‡Het Hey-
 lig Land.

Met y'ren Keten-tuych, dat onder Inden bloed
 Hun alle byees benam/ en d'onfen al den moed:
 So dat sijn Majestejt die Damiaet belepde/
 Topbzeken van sijn heyt daer ober nu berepde/
 Met sijnen ganschē raed. Wie heeft die schand geweest
 Als onse burgerij/ die yder heeft geleerd/
 Wat kloekheyt/ en verstand/ vernuft/ en geest vermogen/
 Wat Welben al bestaan die maer na ere pogen?
 En hebben met paktijck een stijve stae Saeg
 Beneen aen't Schip gehecht/ en aen de kiel om laeg/
 En so dan in't gesicht van alle onse schepen
 Dooz stercken wind gejaegd de ketens afgemepen
 Met hun metaele kiel/ en scherpen p'ren tand/
 En smeten met geweld de raecken op het land.
 Victozi! 't heyt dat volgd. Waer gaen wy henen strijken/
 En ballen heftig aen/ en doen de Turken wijken/
 En slaense van de wal/ en bzeken in de stad/
 Die dooz dit moedig seyt den moed verlozen had.
 Ons burgers trocken in/ ons vaendelen die blogen/
 Waer na quam al het heyt na ons voozds inge togen/
 Ons burgers hadden d'eer/ en d'eerjen tocht vooz al/
 Verwinners van de stad/ verbzekerers van de wal/
 En s'byjands hoogen moed. Dies werd ons lof gegeven
 Dooz sulck kloek-sinnig seyt met sulken moed de bzeken/
 En ook een meerder Schild van sijne Majestejt
 In teyken en ter eer van noch meer hzontsheyd:
 Want siet wy bzoegen nu alre 'rbekende teken
 Van onse dapperheyt tot meermaels toe gebleken/
 Dit tuppde 'rbloedig Veld, dit yder Ster daer in/
 En hadden al te saem/ heur vieren, desen sin.
 Sulck dat de meerderheyt der Sterren 'onser eren
 De wijze sekerheyt van onse kloekheyt leren:
 En willen van de vier/ dat Oosten 'btermael heeft
 Dooz 'tmoedige geweld van onse bupst gebeeft.
 Daer by dit byjde komt en 'tmeeste wel van allen/
 Dat hter vooz Damiaet aldus is voozgeballen:
 En so is doe ter tijd dit Schild ook noch vermeerdt/
 En met een silver Swaerd, en Kruyz daer op bereerd.
 Met dit Devijs daer by: de magt is overwonnen
 Door moed, en dapperheyt/ 'tgeweld is so verflomen/
 Het onverslaegde heert heeft al des byjands p'acht
 En sijnen stercken arm en wal ten val gebragt.
 Dit volle Wapen-schild met Swaerd, en Kruyz, en Sterren,
 Met sulken naem gehaeld/ en eenwig lof van verren/

Derdevva-
 pen-schild
 der Stad
 Haerlem.

*P. S.

Vierde
 V Vapen-
 Schild.
 Devijs: VI
 CIT VIM.
 VIRTVS.
 Vijfdeende
 Dobbel
 V Vapen-
 schild.

Word met den sil' ren Boom, en daer aen vast gesnoerd/
 Als een en dobbel Schild wel meest van ons geboerd.
 So heeft ook al ons volk/ tot eer der Batabieren/
 Tot eer van desen tocht/ hun Schilden, en banieren
 Van daer te huys gebracht/ als elk verkregen had/
 Tot roem van sijn geslacht/ tot roem van onse Stad.
 Ook sijn hier noch by ons twee Klokjes in den toren
 Van kostelijk metael/ die wy noch daeglijck hozen
 Wptroepers dies triumphs/ die van tot meer beschepd
 De Damiaetjes sijn van Damiaet gesept.

Damiaet-
 sche Schil-
 den vande
 Haerlem-
 mers.
 Damiaetjes

Triumph van Damiaeten.

Op sich selven anders verhandel d' gelijk die inde
 Glasen op de groote Sale der Heren Vroed-
 schappen der Stad Haerlem van Jan
 Wouchozst geschreeven staet.

Als Keyser Frederick voor enig honderd jaeren
 Een groot en magtig heyr te samen dee vergaren
 Op't ongelovig volk den Turk en Saraceen,
 Ruckt Floris Hollands Graef ook al sijn magt by een,
 Met *Villem sijnen Soon: bysonder tuytgelesen
 Van onse Burgerij, en wat hier puyk mogt wesen,
 De bloem van onse jeugd. So sijn sy t'seyt gegaen,
 En doen in Palestijn de eerste haven aen:
 En setten voet op't land: en hebben steen met hopen
 En sterkten met geweld en stormen asgelopen.
 Wat leyter menig Turk en Saraceen in't sand,
 Geveld en omgebracht door onser mannen hand!
 En so nu't moedig heyr vast alles had gekregen
 Naer zwil in't Heylig Land door Godes rijk en segen,
 Ruckt wederom ter sibeep, en drijft in d' oude vloot
 Daer Damiaten leyt aen See in Nilus siboort,
 Maer hier sibeep'tongeluck hun voor het boofd te stoen
 Also de Haven was met Ketens toegesloten,
 En Torens vast beset: ten waer ons volk alleen
 Met hun getande Schip het swych had afgesneen.

*Villem de
 I. na de XVI
 Gr. van
 Holl.

En se

En so den Zweg gebaend: daer op sy met hun allen
 Van al de vloot gevolgd op Damiaten vallen
 Met uystersten geweld, en nemen in't begin
 En hitte vanden storm de stad met vechten in.
 Mij'n Stad, hier is dijn roem! mij'n Stad! gy die het open
 Al't leger hebt gemaekt de haven in te lopen,
 Gy die de gansche vloot geleyd hebt tot de Stad,
 Die niemand sonder dij veel-lichts gewonnen had.
 De Turken sagen dij op hunne ketens dringen,
 En voor hun ogen die aen duysend stacken springen,
 En kanden voor dijn magt en kloekheyd niet bestaen.
 Mij'n Stad hier is dijn roem die nimmer sal vergaen!
 Hier volgd nu krÿgs gebruyk. Die hun partij verachten,
 En't uysterste geweld tot hun perykel zwachten,
 Verkragten hunnen staet, en brengen kind en vrou
 En sich en al hun volk in ongeval, en rou.
 Dit is (ô Damiaet!) ook over dij gekomen,
 Dÿ, seg ik, die dijn heyl niet zwel hebt waergenamen:
 So treed het moedig heyl dijn leven, en dijn bloed,
 Dijn kroon, dijn eer, en roem, en schatten met de voet.
 So sijt gy jammertÿk geplonderd, en geschanden,
 So heeft het bloedig svvaerd dijn manfchap gausch verflonden,
 So heeft men dijn en staet verdorven, en verheerd,
 En in der asch geleyd, en grondig omgekeerd.
 So heeft men dij van haef en goed voor dijn e ogen
 (O jammerlyke stad!) beroofd, en wytgesogen,
 En prijs en beuyt gemaekt. So is dijn roem, en magt,
 Dijn pragt, en prael, en trotx geheel tot niets gebragt.
 Maer gy ô Bataviers! ô Helden! ô Landr. atcen!
 VVat hebt gy ons een eer en priekel nagelaten!
 VVat hebt gy u en ons door uwe dapperheyd
 VVat hebt gy onse Stad een naem en roem bereydt!
 So Fama! laet niet af ons lof-beswyn te steken,
 En doet so onsen naem hoog door de zwalken breken,
 En kroond ons gulden hoofd met lau en om dit seyt,
 En laet dat over-al en wÿd sijn wytegebreyd.

*Damiatjes: Ons *Klinkende metael sal ook dit dapper teken
 Van onse promicheyd met kelle stemme spreken:

En't Nieuwe VVapen-Schild sal onsen *zwaerden* prijs
 Verheffen voord en voord: ook't Opschrift, en Devijs
 tDe Moed vervvint de Magt. Het tVeld en't Svvaerdt getuygen
 Dat Damiaet voor ons den bals bieft moeten buygen:
 De Sterren dat ons naem steyl tot de Sterren gaet:
 En't Kruyz vermeld het eynd en oorsack vande daed.
 De sekerheyd hier van behoef sâmen uyt geen boeken
 Noeh schimmelig papier sorgvuldig op te soeken:
 Getuygenis genoeg. Dit tuygd ook even seer
 So menig VVapenschild van menig Bander-beer,
 Van menig dapper Held: de VVapens die sy roeren,
 De VVapens sijn: die hier veel duysend tongen roeren,
 Die roepen't luyds-keels uyt, die sy van desen tocht
 Tot hunne eren-kroon met hebben t'buys gebrogt.
 Getuygd dit Mostaert-stam met dijn drie Svvaerde-knuysten,
 Die gy so moedig vet in dijne sterke vuyften:
 En gy die dijnen arm uyt 'hemels wolken steekt,
 En eenen ridders Helm met magt aen stucken breckt:
 Getuygt dit desgelijk tot dijn en onser eren
 Vuyft-hamer met dijn vuyft van het geslacht Vervveren:
 Gy Knodsen tuygt dit ook van *oude* Koddens-stam:
 En Kogge-schip, *zwaer* me der Kogmans vader quam:
 tSpin-rocken van't geslacht en stamme vande Knapen
 En laet ook desen lof der Haerlemmers niet slapen:
 Dijn Pijlen alle drie, en Sterren, buys van Hals,
 En maken ook dit seyt en mijn bedwys niet valz.
 Ook kan der VVifzens stam met hun drie Boge-schichten
 En d'oude roem der Beetz ons grondig onderrichten:
 So me de vvirte Lceu van Loo in't blaeuwve Veld:
 En menig ander Schild van menig ander Held.
 Te recht dan plagten sich *zwe*-eer in oude tijden
 De burgers onser Stad hier over te verblijden,
 En tuyden dese saek door teyk-nen openbaer
 Met uyerlijk Triumph den eersten dag van't jaer.
 Als onse Schutters hier uyt last van onse Heren,
 In hunne monstering de *zwa*penen hanteren,
 So kon het ook alsdan *zwe*l staetlijk sijn gedaen.
 Laet die gedachtenis toeh nimmer ondergaen.

tVICIT
 VIM
 VIRTVS.
 tBlood-roud

Haerlem:
 sche Ge-
 slachten, en
 VVapen-
 Schilden,
 van

Mostaert;

Helm-bre-
 ker,

Vervverē,
 Koddens,
 Kogman,
 Knaep,

Hals,

VVifzens;
 Beetz,

Loo.

So dan mijn Haerlemmers, gy vrome Batavieren,
 Set op uwo jeugdig hoofd een krone van Laurieren.
 Ió triumph! so! en gy mijn Vader-stad
 Versegelt dese daed voor dijnen besten schat.

Verdicht op het Wapen der Stad Haerlem.

Vvil iemand in sijn buys's Stads-vwapen plaetze geven,
 Laet dese verzen dus daer onder sijn geschreven,
 VVaer by men leren mag, tot ere van dit seyt,
 Tot ere van de Stad, wat al ons VVapen seyd.
 De Moed vervvint de Magt. Het Veld en't Sivaerd getuygen
 Dat Damiaet voor ons den bals heeft moeten buyggen,
 De Sterren dat ons naem seyl tot de sterren gaet,
 En 's Kruyz vermeld het eynd en oorsack vande daed.

Verdicht op de Wapeney der Haerlemsche Geslachten.

Dit's Mostaerts VVapen-Schild,
 Dit's Hellembrekers Schild,
 Dit is Vervverens Schild,
 Dit is der Koddens Schild,
 Dit is der Kogwans Schild,
 Dit is der Knapen Schild,
 Dit is der Halsen Schild,
 Dit is der VVifzens Schild,
 Dit is het Schild der Beetz,
 Dit is het Schild van Loo,

Verdicht is opgesocht, maer d' oude VVapen-boeken

Getuygen't van dien naem; het welk dat oud geslachte
 Van Damiaten heeft met eeren megebragt.

het welk nyt geene boeken

Beleg van Damiaten, eertijde Jesufijns.

Holl. Kron. Divis. XIII. Kap. XII. Hier na inden jare ons Heren
 M. een C. ende Lxxxviii. We pander die Paus van Romem/ die derde/
 Frederick Keyser van Romem/ die eerste/ hebben geboden ende ingeset
 een generaele Krupzbaert om weder te recupereren ende in te winnen
 die S. Stad van Jerusaleem. Ende sende tot Wentz op den wijnen
 Legaet genoemd Wentrick/ die volck in Duytschland soude vergaen/
 van

van welker heyzbaert die principael Kapiteynen ende Prinzen geweest sijn Frederick d'eerste van dien name Keeser van Romen/ Philips Koning van Frankryk/ Richaert Koning van Engeland. De Hertogen van Beieren/ ende van Baxen/ Koenraed Hertoge van Oostenryk/ Frederick Hertoge van Swaben/ Henrick Hertoge van Lottrick/ ende Brandenburg. Philips Graue van Vlaenderen/ Floris Graef van Holland/ Dirk Graef van Kleue/ Otto Graue van Celere/ met veele andere Vorsten/ ende Prinzen. Komende in Calabzen/ haegde de Keeser Frederick vanden Abt Joaschim/ die seer gekerd was in die heplige schyften/ ende begabet metten geest der prophetyen/ hoe de Kruyzbaert vergaen ende volcyn den soude. Hy andwoorde/ ende sepe aldus: Op dit pas en sullen de Kersten Heren niet veel profijteren/ oft voorzgaen in't D. Land/ want die tijt noch niet gekomen en is/ dat God dat land van belosten vander Agarenen wilde verlossen. Ende gy Keeser sult verdrinken eer gy wederom thys komet. De Keeser dit hozende maekte sijn reyse metten Heren booznoerd dooz Bulgarien/ ende toog boven D. Jozis arm omme na't heplige land. Ende nam kragtlick in veele steden ende sloten totter woestijne toe Sur genaend/ maer die D. Stad van Jerusalem en moogt hy niet kryggen na der prophetyen des Abtes Joachims boozseyd/ waerom hy belepde die sterke stad van Egypten geheten Damiaten, gelegen op ter riviere vander Nijle/ om altyd een haven te hebben in't heplige land te komen. Maer want die stad seer stark was van toornen/ ende bysforder op die haven in't aenkommen van der stad/ want daer ptere ende swaere metalé rackren ende kettenen onder dat water gingen/ vanden eeren toozne totter andere/ mits welken die haven ende die stad onwtollick was/ ende die burgeren des te stout. So heeft ten lesten V Villem Grave Floris ander Soon, met die van Haerlem enen nieuwen raed gevonden, ende dede maken onder aen den rugge van sijn schip een stalen sage met scharpe tanden, ende verwachtte den wind ende stroom, ende quam kragtlick gefeyld op die kettenen vander haven, ende overmits den grooten last van't schip borsten die kettenen in stukken, en brogté also alle der Kersté Prinzen schepé in die havé van der stad van Damiaten. Die Keeser aenmerkende dat alzulken swaeren en onwtollickhe stad dooz kloekheyd ende wissheyd Willems Grave Floris Soon ingenomen was/ begaefde hy hem met keyserlyke giften/ ende maekte hem Ridder/ ende beval den Prinzen ende Graven van Holland onder des Keesers vammter te rusten/ ende te staen. Voord gaf hy den vroomen kamp-vechters ende poorters van Haerlem totten vier Sterren die sy in haer Schild voerden een silveren Sward, ende die Patriarch van Ierusalem gaf hen daer toe dat Kruyz, om dat sy hen also kloeklick ende vroom gehad hadden in't land van belosten, ende in't innemen vander Stad van Damiaten.

Had, Iun, in Harl. Hanc urbem sequitur capti novo consilio Pe-
lusij (Damiatam nominant inclytam Ægypti urbem) gloria, cujus cum
traheretur in longum obsidio, portum urbis transversâ catenâ ferreâ inter
duas validas turres munitum, unâ atque alterâ holcade, quarum carinas &
proras ferrâ in crenatos dentes limatâ obmunierant, Harlemæi qui in eâ ex-
peditione militabant, observato vento secundo atque opportuno invadunt,
diffractâ catenâ interiorum in sinum penetrant, sicque patef. & o portu
Classi Christianæ rei benè gerendæ occasionem aperuerunt, captâ dedi-
câque urbe munitissimâ, copiosissimâque. Cujus rei memoriâ sempiter-
nâ institutum reor; moremque per manus in hunc usque diem traditum
observat Harlemæa pubes, ut Cal. Januarii (quæ an hujuscæ stratagematis
testes fuerint clam me est) naviculas sensatis proris instructas, imagi-
nesque victoriæ argumenta, bacillis suffixas, in publicis supplicationibus
circumferat. Cortiorisque fidei testimonia supersunt ex ære Corinthio
tinninabula seu aramenta bina, quæ in editissimæ turris fastigio suspensa,
arguto tinnitu latè perstreperunt, à re Damiaticâ nuncupata.

Dese Stad heeft de ere van het innemen van Pelusium door eene
nietende behendigheyt (sy noemense Damiaren, eene vermaerde Stad
in Egypten) de welke als sy lang belegerd werde/ so sijn de Haerlem-
mers, die ook in die Krupz-baert stonden/ met eene hulke ofte twee/
welkers kiel en de voozste bens sy met eene sage met gebijde tanden
bersten hadden/ met eenen sterken vooz-wind/ op de haven der stad
aengekomen/ de welke tuschen twee vaste torens met eene ptere
dwersketen sterck gemækt was/ ende sijn also/ de keten afgebroken
hebbende/ tot inden binnensten voesem toegebrongen/ ende hebben
also/ de haven geopend sijnde/ de vloete der Christenen gelegensheyt
gegeven om hunne sake voozds upt te voeren na het overgeven ende
innemen van die vaste ende magtige Stad. Tot welker sake eerwot-
ge gedachtenisse/ ik achte dese maniere ingesteld te wesen/ die van
hand tot hand tot desen dag overgeleverd is/ die de jeugd van Haer-
lem noch onderhoud/ dat sy den eersten dag van Januarius (de welke
off sy van dese daed getuyge geweest sijn/ en weet ik niet) enige scheep-
kens met gesaegde voozstebens/ ende beeldekens op stockkens ge-
steken/ getuygen van dese overwinninge/ inde openlycke anunnegan-
gen ombraecht. So sijn der ook noch twee kloekjes tot sekerder ge-
tuygenisse/ van koper van Rozyntsen/ die in den top van den seer
hoogen toren opgehangen/ dooz een schel ende helder geluyd wyrd ende
bzeed klinken/ die van dese sake Damiaetjes genoemd worden.

Hic depicta vides clari monumenta trophæi,
Prolata in lucem, atque annalibus eruta prisicis:
Vt constet cunctis invicto robore virtus
Quid valeat munita. Vides en candide lector

Armatam

Armatam miris ferrato dente carinam
 Instructamque modis: cui nec nodosa resistunt
 Vincula, nec solidæ dura adstrimenta catenæ.
 Invia virtuti nulla est via: quodlibet illa
 Intrepidè perrumpit iter, secura pericli,
 Contemnensque graves aditus, subiensque molestos,
 Horribilesque aliis infractâ mole labores.
 Quos Harlemensis pubes sibi vindicat ausus.
 Æternum meditata decus, facinusque perenne,
 Dum Pelusiacas classe est inuenta per undas:
 Ut nobis veterum testantur scripta virorum,
 Egregioque docent insignia parta triumpho.

Cornelius Schonauus.

Hier siet gy afgemaeld een overzwinnings teken,
 En op't toneel gebragt dat oude boeken spreken,
 Op dat een yeder sie gelijk den klaeren dag
 VVat onverzaeg bedrijf, zwat kloekbeyd at vermag.
 Gy siet een wonder schip aen Nilus dorre stranden,
 Geswapend aen de kiel met scherpe y's're tanden,
 VVaer voor geen keten-tuych, geen schakels van metael,
 Geen raekken en bestaen, maer zwijken altemael.
 De vromicheyd breekt door, sy dringt door alle dwegen,
 En is voor geen gevaer, voor geen geweld verlegen,
 Niets is'er dat sy sich niet manlyk onderdwind,
 VVat syvaricheden ook een ander daer in vind.
 Dit deed het Haerlemsch volk door sucht van eer gedreven,
 VVanneer't na Damiaot te water aen quam streven
 Gelijk veel schriften ons dat hebben doen verstaen,
 En 'nicu'we VVapen'schild voorlang heeft kond gedaen.

Der Stad Haerlems vermaerde oude vroombeyd,
 Lust mij haer ter eer figuerlyk 'opeubaren,
 Hoe sy 't iegendwoordig VVapen verkregen door een kloek seyt,
 Om 't geloof ge'treden, so ons de Kronijk wyslyt.
 Doemen 1100. schreef en achtentachtig jaeren,
 Dede Frederick, d'eerste van dien naem, Roomsche Keyser verklaren
 Een generaele Kruyzvaert, om 't Christenryk te vermeren,
 En om Ierusalem te verlossen, so sagmen vergaren
 Veel magtige Potentaeten, ende Heren.

In dese Kruyvaert was den Keyser present,
 Met Philippus Koning van Frankrijk verkoren,
 Richard Koning van Engeland heeft hem derwaerts gedwend,
 Met den Hertog van Beieren, en Saxen hoog geboren,
 Den Hertog van Oostenrijk, den Hertog van Szwaven, dwilt horen,
 Met den Hertog van Brabant, en Lotharing waerachtig,
 Graef Floris van Holland, die hem dwilling ging sporen,
 Met den Graef van Vlaenderen: dees waren alsendrchtig,
 Om't geloof te bevrijden voor God Almagtig.

Een groote heyrkragt nu sijnde versacmd,
 Vvonnen sy veel steden ende sloten bysonderlingen,
 Met grooter Victori, tot der dwoesstijne toe Sur genaemd,
 Maer de heylige stad Ierusalem besacmd
 ('Twas haer gepropheteerd) mogten sy niet bedwingen,
 Daerom sy haer gereed maecten om te bespringen
 Een sterke stad in Egypten, Damiat a gebeten,
 Die ondwinklijk sicken om t'onder te bringen:
 Maer hoogmoed vergaet door Gods hand, boe sterk geseten.

Met scbepen en galeijen vol krigs-volk geladen
 Sijn sy voor Damiaten triumphelijc gekomen:
 Die van binnen siende dese groote armaden
 Stelden haer kloek in de wapen sonder schromen,
 De Christenen bespied hebbende dat dees stad uytgenomen
 Qualijk was te dwinnen, alsomen dwel sag,
 Hebben raed gehouden, gelijk den vvromen,
 Om de stad te bestoken, al sonder verdrag.
 Goeden raed in sulken staet men niet oniberen mag.

Vvans de stads haven vastelijc was geboud
 Met dwallen ende torens aen beyde sijden,
 En t'water den Nijl genaemd, besloten voor jong en oud
 Met ysere ende met alen raekken, om de stad te bevrijden:
 Maer Vvillum Graef Floris soon heeft in die tijden
 Met de borger van Haerlem een nieuwe raed versind,
 Een staelen saeg maecten sy onder t'schip al sonder mjden,
 Ende seylden de ketens aen stucken met eenen sterken dwind,
 Voorzichtigheid baerd kragt, als men t'trecht-begine.

Men

Men sag Graef VVillam eerst in de stad arriveren,
 Met die van Haerlem, als Hollandsche leeuw vermaerd;
 De Keyser verbeugd sijnde begaefde hem met eren,
 Ende die van Haerlem kregen dit VVapen expaert.
 Vier sterren in een rood veld, ende een silveren swaerd,
 Ende de Patriarch schonk een kruyz. daer boven tot een meuori,
 Aldu word die swapen noch byden bezwaerd,
 Als met eren verkregeu door dese victori:
 Daer af sij God den Heer dank, prijs, eer, en glori.

God is ons Prinz.

In Expeditionem Damiaticam Harlemensium.

Quattuor excellis Harlemum nobile stellis,
 Et cruce signaris, erectoque ense notaris,
 Sanguinea in parmâ, vicit vim virtus, & arma,
 Cum rate ferratâ patuerunt ostia lata
 Nili, septenis fuerant quæ clausa catenis,
 In via virtuti nulla est via: suntque salutii
 Fortibus, haud fraudi, sed victa pericula laudi.

Symon Spivins, Harl.

Minari,

O Haerlem! wijdt vermaerd, door Sterren, Kruyz, en Swaerd,
 In eenen grond van bloed, de magt zweek voor den moed,
 VVanneer de Nijlsche re'e, sich voor ons open de'e,
 Als onse scherpe kiel, op bunne ketens viel.
 Voor moed en vromicheyd, is alle weg bereyd.
 De prijs en eren kroon, is onser helden loon,
 En't uytgefaen gevaer, maakt onse kloekheyd waer.

Beleg van
 Haerlem,
 door Frederi-
 cum à Toledo,
 Sone van
 Ferdinandus
 Hertog van
 Alba, den
 11. Decb.
 1572.
 Storme, en
 Aenvallen,
 20 Dec. 31
 Jan. 6^c,
 Schoten.
 10402.

Kom nu tot onse Stad, 'tbestoznen onser wallen:
 Wat lieten wy den moed hier ook in 't minst wel ballen/
 En d'oude vromicheyd? Het Spaensche bergoten bloed
 Het Spaensche hovaerdig hert heel anders tupgen moet.
 Ons burger swichte niet, zelfs niet wanneer met hopen
 De p're vband quam de besten af te loyen/
 En stoznde op de Stad/ is trock de wal te grond/
 Alwaer ons moedig volk in hun slach ordze stond.
 Ons burger swichte niet/ wanneer de kogels kleeften
 Gedze ven inde wal/ dat 'taerdrijks gronden beefden
 Dooz 'tdond'zen van't geschut/ so dat elk een beducht
 En wel verzaegd mogt sijn booz' sukken kog'len blugt.

Ons

Ons burger swichte niet/ gelijk dan die daer bechten
 Dooz' hunnen Godes- dienst/ hun D'ghed/ ende Rechten/
 Daer gingen goedes moeds op hunnen vijand aen/
 Om hem van hunne Stad en wallen af te slaen.

Spaensche
 nederlaeg.
 Dodenge-
 durende de
 belegeringe
 ontrent 12.
 duyfend.
 Pieter Bor.

Doe dickwils heeft ons wel de Spaensche hoop besprongen/
 Daer sijn so weer begroet/ dat sy de handen w'zongen/
 En vloeden van de Stad! Doe dickwils heeft hun haer
 En swarte kop geweest of 't niet dan bloed en waer?

Doe dickwils sijne wel van onse wal gesmeten/
 Dooz'kopben/ en dooz'hacht/ dat' om genade kreten?
 Doe veel van dat gespuyt/ dat steeds so gierig haekt
 En doost na Christen-bloed/ sijn hier om hals geraekt?

Doe veel niet onse spietz dooz'-stoten/ en dooz'-regen/
 Of hebben niet het swaerd den laetsten klop gekregen?
 Doe veel sijn niet ons roets en kogels doozgeboozd/
 En inde graft gestort/ en in hun bloed versmoozd?

Mijnen,

Doe veel sijn dooz't gedelf van menig Dijn bedrogen
 Deer schricklijk inde lucht in stukken opgeblogen/
 En sijn op onse wal en vest so onbetwacht
 In d' hute van den storm en aenbal ongebragt?

Gelijkmien 's Sparens stroom dooz' onse Stad siet vlieten;
 So sagmen 's Spaensche bloed dooz' onse Stad vergieten.
 So dat de Spanjaerd noch dooz' ons wel schrickt/ en vreesd/
 En wel indachtig is dat hy-er is geweest.

Vyrvallen:
 waer onder
 eene de voor-
 naemste den
 25. Maers.

Daer dit was noch al meer/ dat wop uyt Stad selfs vielen/
 Hem ook in sijn trenceen en tenten te vernielen/
 En dzeven hem niet magt/ en jaerden hem daer uyt/
 En plonderden sijn hez/ en sijnen ganschen buyt.
 Was niet een kloek bestaen den vijand te verrassen
 In sijne leger-ste? en op hem niets te passen

Ook daer hy meester was! Te komen van den strydb
 Na Stad niet roof gelaeen tot sijn onter/ en spijt?

Vrouwvèn
 kloekheyd.

Daer dit wast aldermeest/ selfs quamen onse Vrouwvèn
 Als mannen op de wal den vijand stukken houtvèn/
 En gingen hem niet buer/ niet zulfer/ peck/ en teer/
 s'Het sonderlingen moed/ en wond'zen lust te heer.

Kennau Sy
 wons, Ond
 46. l. An.
 1573.

o Kennau, v'zoome vrou! di' moentmen ere geben/
 Gy die so menig sturk van kloekheyd hebt bed'vèn.
 Heldin van't Heber land! gy gaest di' op den tocht/
 En socht den vijand selfs/ daer hy di' niet en socht.
 So heeft van onse Stad ook desen roem verkregen
 (Behalven dat dooz' lang ons naem de wijd gelegen
 Gewesten is bekend) dat inden quaeden tyd
 De vrouwvèn sijn als mans/ ja leeuwen inden strydb.

Wat

Wat wil de Spaenjaerd dan? Wat mag hy toch beghinen?
 Weerd hy de Batavia's met wapenen te winnen?
 Dijn vriend/ 't is hier te heet/ dijn hoofd is veels te groot/
 Dan/ Vrouw wie datter is/ die sweren dij den dood:
 Pacht dij in tijds dan weg/ laet Holland Holland blijven/
 Maek haere Vrijheyd niet; gy sult toch niets bedrijven:
 God strjfb voor Israël: bus stelt het op den loop/
 Of raecht flukx om den hals: Spaensch bloed is hier goed koop.

AVRIA
LIBERTAS.

In Kennaviam.

Dum celsas Harlemum animas, dum procreat acres,
 Martia corda, viros, animosæ prodiga vitæ,
 Hæc levis est, inquit, nec me laus digna, virilis
 Inspiranda anima est mulieribus, et nova virtus.
 Hæc ait, & dictis respondent facta, facitque
 Fœminici sexus Mavortia gesta referti,

VVanneer ons Haerlem gaf seer dappre kloeke mannen,
 Bereyd voor't Vaderland hun kragten in te spannen,
 En allerley gevaer kloekmoedig wyt te staen,
 Sprak Haerlem, dat is niets, ik moet er anders aen:
 Ik wil ook in het bert van alle mijne zwijven
 Een mannelijken moed en helden kloekheyd scrijven.
 Sy sprak't, sy deed het ook, en gaf ons een geslachte
 Dat inden quaeden tijd een mannen aerd betrachte.

Quid natos ad bella viros, quid Martia Belgas
 Fulmina, fœminco Marte lacescis Iber?
 Aspice ut infesto ruat in te fœmina telo?
 Hoc muliebri genus Battava terra creat.
 Aufuge mollis Iber. Quid? si te militis ardor
 Et robusta viri cuspside dextra petat?
 Aufuge, nullus eris. Quid Battava respicis arva?
 A cœtum agis, in Batavos nil tibi juris erit.

VVat mag de Spanjaerd doen? Wat mag by 't volk verstoren,
 En tergen tot den krüg, een volk tot krüg geboren?
 Siet Spanjaerd, hoe een Vrouw sich tegens dij ook spand:
 Dit is der vrouwen aerd alhier in Nederland.
 Loopt Spanjaerd wat gy meugt! VVat wilt noch met dij worden,
 VVanneer de mannen selfs hun svaerden sullen gorden?

*Weg Spanjaerd al d'jn best, en lieffst ter oerster uerl
VV as siet gy Holland: aen? die druyven sijn te suer.*

Quid Batavum infestas imbelli Marte Leonem?
Belligeramque petis promptamque in proelia gentem?
Vahl! insanis Iber. Batavorum heroica virtus,
Excelsæ vires, & mens proclivis in arma,
Vsq̄ue adeo est ignota tibi? fuge mollis Iberē,
Quid tibi cum invictis Batavis? Huc Mattia Roma
Huc transportavit sedem Mavortia pubes:
Quin & Amazonides, genus insuperabile bello,
Hic castra hic fixere pedem: Kennavia gestis
Hoc probat, hoc ausis ingentibus Heroïna,
Ad Styga mollis Iber, fuge perfide, desere Belgas,
Non feritur tibi, non metitur, non spes potiundi est.

Has in Gymnasio versus lusi puer olim.

*VVat zwil de Spaensche bloed den Leeu van Holland quellen?
En tegen sulck een volck van wap'nen sich gaen stellen?
VVel Spanjaerd sijn gy dul? en is bun moed, en lust,
En kloekheyd in den stryd dij anders niet bedwust?
Loopt zwat gy lopen meugt! Hier woonen Roomsche Helden,
En die sich oyt en oyt met magt te zwere stelden:
Hier sijn d' Amazones, hier woonde een vrouwen-aerd,
Die ook in tyd van nood haer ere zwel bedwaerd,
Bedwysst dat Kennau niet met haere manne-daeden?
Haes-op dan, zweg Maraan! en zwil dij so beraden.
VVeg, zweg! daer is voor dij in Holland niet gesaeyd.
VVeg, zweg! daer is voor dij in Holland niet gemaejyd.*

Quis Belgas neget esse viros? hæc sc̄emina plus quàm
Vir, magis & quam tu, miles Iberē, vir es.

Paulus Melissus.

*VVie seyde mij dat het volck in Nederland geboren
Geen mannen souden sijn? wie lochend voor mijn oren
Dien roem der Bataviers? voorzwaer! dit zwijfs is mij
Veel meerder als een man, en Spanjaerd, meer als gy.*

*Ik kom weer tot onse Stad/ en tot dit swaer beleegen.
Wat sal ik meer (mijn Stad) waer sal ik van dij seggen?*

*Endus.
Vos animos
geritis muli-
ebres,
Illa virago
viri.*

'Tis waer gy Spaensche gebrocht gy quaemter in Waeren/
 Dit heeft de s hongerswaerd/ maer dyn swaerd niet gedaen/
 Wie sal de bangheschepd/ en 'tuyterste beswaren/
 Des swarten hongers-nood met tong of pen verklaren/
 En waer toe heeft ons niet gebreck van spijs en brood
 Ja waer toe niet gebzaget' voozwaer in allen nood.
 'Twas schier niet mensche lijk het geen men heeft gegeten/
 Paerd/ hond/ kat/ rat/ en mups/ was wils- gebzaed gheeten/
 Dout/ raep/ en kennip-koek/ en wijngaerd-blaendaer bp/
 Ja een gesouten hupd was spijs/ en leckernij.
 Dijn burgers (liebe) wilt dit nimmermeer vergeten/
 En weest so dertel niet in dzyinken/ noch in eten:
 Gebenkt dit swaer beleg/ en dien bensouden tyd:
 So geeft de Heer ook meer als gy wel waerdig sijt.
 Wat waest dan van de Stad als haer de lijf-tocht miste?
 Ook miste het ontzet/ het welk de burger wiste/
 Dit wiste de soldaet/ en bzeede dies te bet/
 En hadde geenen moed noch hope van ontzet.
 'T heeft dan ook onsen *Prinz niet aen de wil ontzoken/
 En vaderlijke zorg/ dat wy niet sijn gewzoken/
 Dat wy niet sijn bezijd van al dat boos getoelb:
 Waer Godes swaere hand was tegens ons gevelb.
 Van noch verdtend uw dienst/ en trouwe daed beschreuen/
 Bloem van Jongemans! gy die uw dierbaer leven
 Dyzwillig/ wel gemoed/ en blid/ en onderzaegd/
 Opt enk'le liefd tot ons hebt hoor ons Stad getwaegd.
 Getrouwe Bataviers! hoe sijt gy ongekomen?
 Hadt Batenburg sijn stuck wat beter waergenomen!
 Ten schozte niet aen u/ uw moed/ en bromichschepd:
 Waer al de faute was bp faute van belepd.
 Daer bp quam eyndlijk dit/ dat ons geblekte-Posten/
 Die maer dooz d'op'ne locht her- over vliegen hoften/
 Beloofden kranken troost/ en soberlijk beschepd.
 Darae n gy quaemter in/ ten koststen uptgekepd.
 Doe heeft ons eerst een see van jammer overloopen!
 Doe hier most hter ons volk het Spaensche bloed bekopen!
 So raekte de soldaet me heerlijk in't verdziet/
 Die sich op't Spaensche gena vyz al te veel verliet.
 Men mag dien wreem Tyrzan geen deugde toe-betrouwen/
 En op sijn woord so veel/ als op het water/ houtwen.
 Waer is bp dij gena? Men is sijn bzyshchepd quijt/
 (O bloed- hond!) goed/ en bloed/ daer gy de meester sijt!
 Ach! moste dan ons volk/ de schijtsch van sijn vjanden/
 Een on-vertwinlijk volk noch sterben dooz sijn handen?

Hongers
nood.

Gemist
Ontzet.

* Willem
van Nassou
Prinze van
Oranje, &c.
PATER
PATRIAS.
† Verstaet de
Burgers der
Steden onder
den Prinze
van Oranjen
met namen
die van Delft
Willem
van Baten-
burg.
Duyven
stads bodé.
Verove-
ringe der
stad Haer-
lem. 13. Ju-
lii 1573.
Spaensche
Tyrannije.

En die de honger had verschoond / en 's vijands swaerd /
 Dan noch van 't swaerd des heils en bast niet sijn gespaerd /
 En most het waerde bloed van burgers en zoldacten
 So webedijk gestoot noch roken op de straten /
 Getrocken totter dood dooz een so snooden sept:
 Niet anders als een schaep ter slachting word gelepd:
 Doe veelen heeft Daraen in 't water ook verzonken /
 Dooz wten hem wel de moed te voren was ontzonken:
 So woed hy meesten tijd / die zelfs niet dooz den man
 En dooz de vuyft 't gesicht eens mans verdragen kan,
 So liet Bordet sich dan van sijnen knecht doozschieten /
 Als vand' ren sich vergeefs op 't Spaensche gena verketen:
 Doozwaer een krijtsmans sept / en een Romeynsche daed /
 Maer die het Chrystendom te wijs te kuyten gaet!
 O Ripperd, most gy ook dijn hals vooz 't swaerd noch buigen /
 Dan wiens kloekmoedighepd de Spanjaerd moet getuygen
 Hy wil / hy wil ook niet / so lang als onse daed
 So lang als onse naem dooz aller monden gaet:
 Dus maekmen ons niet wijs hy sou ver ander wesen /
 Men hebbe nu niet meer den leeu en wolf te vresen;
 De leeu speeld wel den vos / doch houd der leuwen aerd:
 Maer wel 't gelukkig volk dat God vooz bep bewaerd!
 So heeft ons burgerij in 't heetste van die tijden
 Dooz het gemeyne best dus veel dan willen lijden /
 En heeft vooz d' ere Gods / en 't liebe Vaderland /
 Ook alles wat sy had / en goet / en bloed / verpand.
 Dit kon 't hem so wel doen: noch heeftmen ons in teken
 Van opperft overlaf met buer ook aengesteken.
 Denkt hier dan (Patriot) op dees voozleden stand /
 Och! wat een huys hier lag / hoe woest / dooz krijg / en vrand.
 Ja eben dat verdract / en dat benoude wesen /
 En angstig ongeval / dat wy van Troijen lesen /
 Wat druckte onse Stad / of als Carthagoos magt
 Van Romen dooz het swaerd en buer is omgebragt.
 Wy hebben 't dan besuerd ons broeders so ten besten /
 En onse nabuer-steen / om sich terwyl te besten /
 Te stercken / te versten van alle 'tgeen waer aen
 Een stad gelegen is 't beleggen wpt te staen.
 Wat had de vijand al te Zutphen bloed vergoten /
 Te Paerden desgelijk? Dier heeft hy 't hoofd gestoten
 Noch moedig van 't geluck / en sijnen goeden spoed /
 Dier is sijn kragt gestut / hier lag sijn hooge moed:
 Gelijk de wilde see sich stoot aen harde rotzen /
 De rotzen die 't geweld der stoute baren trotzen.

Bordet.

VVybald
 Ripperd
 Vriesch Edel-
 man, Gou-
 verneur.

Schade des
 Belegs
 1283000.
 Guldens.

Moedvil-
 lige Brand
 23. Octob.
 1576.

TEGEN-
 STAND.

Van

„Van Haerlem mag dan wel ten rechten sijn geleyd,
 „Dat sy de moeder is van onse vrijicheyd,
 Ook heeft de tyranij van 'sdyjands volk bedzyden
 De and'ren afgeschrykt sich immer op te geven/
 †En namen inden sin/ en waren eer verlaen
 Van honger al gelijk en konmier te vergaen.
 Stiet Spanjaerd/ wat gy kont dooz tyranij verterwen/
 Weel liever willen wy op onse wallen sterben/
 En tot den laetsten man dij manlijk tegenstaen/
 Van wy dooz duysend doon dijn mooyders- hert verlaen.
 Nooiz byj gy mooydenaer met woogen/ ende branden/
 Wy houden ons by een/ wy vlechten onse handen:
 Verholgt des Heren Kerk/ vertreed ons met de voet/
 Gy bindt ons so te saem/ en doet ons so maer goed.

† Exempel
 Leyden.

Beschryvinge der Belegeringe der Stad Haerlem.

Also dese Belegeringe onser Stad Haerlem eene hande aldergedenk-
 waerdigste is die inde Nederlandsche Oorloge is voorgevallen/ so en
 sal't niet vzeemd nochte ongeraden wesen/ dat ik het voornaemste inde
 selve geschied bupten rijm met eenen onbedwongen stijl daer by voege:
 op dat de burgeren in dese onse Beschryvinge ende Lof onser Stad al
 het bysonderste Kronijks-gewijsje in't korte by een mogen hebben/
 wat van onse Stad kan gesejd worden/ ende bupten onse Beschry-
 vinge nergens tet naemkundigs en behoeven te soeken. Ende nadien
 ook dooz †Beleg in dese Nederlandsche Oeroerten nu ende van iets
 gepaszeerd is dat onse Stad in't bysonder betreft: so sullen wy dese sake
 een weynig hooger opnemen/ op dat wy niets ongeroerd en laten.

Wanneer dooz Gods sonderlinge genade de waere Christelike
 Gerefomezerde Keligie tot voozdplantinge van de D: Waerheyd/
 endesaligmakende kernisse/ ende tot afzyenk vande Paulelijke super-
 stitten/ ende afgoderijen/ in dese liebe Nederlanden daeglijck meer ende
 meer doozbrack/ ende sich dooz het gansche Land als een blixem ver-
 sprejde/ ende dooz de Antichristische bloedige verholgingen gevoed
 ende gebozder werde/ wat straffe Plackaeten de Keyser Karel v. den
 29. April 1550. ende Philips 11. Koning van Spanjen in December
 des jaers 1555. daer tegens binnen Buzsel hadden gegeben/ ende wat
 ook Margriete van Oostenryk/ Hertoginne van Parma/ Regente
 van dese Nederlanden uyt den naem van den Koning/ dooz list ende
 geweld daer tegens bede: ende derhalven Ferdinandus Alvarez à
 Toledo/ Hertog van Alba/ vanden Koning met swaer krijgsvolck in
 dese Nederlanden was gesonden tot straffe van't gepaszerde/ waer on-
 der de Beeld-storminge het minste niet en was/ in meest alle de Pro-
 vincie en stede in't jaer 1566. gelijk ook binnē Haerlem, voorgevallen/

Beelden-
 storm bin-
 nen Haer-
 lem.

ende tot uytrodinge vande Christelijke Religie/ ende vertredinge van de Wetten/ Privilegien/ ende Vysheden van de Landen/ ende daer mede nu sterk besig was/ hebbende tot dien eynde alle de vaste plaetzen van het Land met sijn nieuwe kriegsvolk beset/ ende verkracht/ nieuwe kasteelen ende sterkten in verichepde oorden opgewoopen/ de voornaemste Edelen verjaegd/ ende omghevoagt/ veele dupsenden der hooome ingesetenen om het stuck der Religie op menigerleije wijze dooz't gansche Land als slachtschaepen gebood/ den Prinze van Oranjen Willem van Nassou geslagen/ ende verbzeven: So sijn eyndelijk/ na de veroveringe van den Bziel dooz Willem Grave vander Mark/ veele Steden van Holland/ Seland/ Sutfphen/ Oberijfel/ Vriezland/ ende andere/ den Here Prinze van Oranjen/ tegen den Hertog van Alba/ tot werlinge van de Spaensche Inquisitie/ en tyranije/ toe gevallen/ waer onder Haerlem mede is geweest/ het welke in deser boege is toegegaen.

Pieter Bor in sijn Sefte Boek der Nederlandsche Oorlogen. Binnen

Haerlem
begeeft sich
aende sijde
vanden
Prinze van
Oranjen.

Haerlem sijn gekomen Gerrit van Berkenroede (gewest sijnde Kaanonick) ende Hans Kolsterman/ met hziebrn van den Gouverneur Jonker Diederick Sonop/ ende hebbende aldaer gebonden Pieter Janzen Kie/ die aldaer van Lepden gekomen was daegs te vozen/ so hebben sy haer commissie die sy van den Prinze van Oranjen hadden/ in dats den lesten April 1572. te werk gesteld/ ende haere hziebrn van den Gouverneur Sonop overgeleverd aende Magistraeten/ verzoekende daer op andwoorde/ dan en kregen hooz eerst ge en andwoorde na haeren sin/ niettemin sy bleven aldaer in der Stad/ ende naer enige moeyten datmen henlupden wilsde uyt der stede doen vertrecken/ so sijn de Magistraeten gewaer gewoorden dat sy so veel aenhangs binnen der Stad hadden/ dat sy konden beproefd wesen/ den derden Julij de Broedschappe deden vergaderen. In welke vergaderinge Gerrit van Berkenroede/ ende Hans Kolsterman quamen/ ende hebben aldaer haere commissie hooz gehouden/ versochten daer op een kozt en goet andwoorde te hebben. Die van de Broedschappe met den anderen gesproken en de sake overgeleefd hebbende/ hadden gaerre uytstel genomen/ om te vernemen hoe dat het in alle d'andere steden stond/ naer Kolsterman en wilsde niet langer uytstel geben dan tot 'sanderen daegs voogtindags. Eyndelike sijn sy gearroepderd op dese commissie: Dat sy souden verplichte blijen inden eed die sy den Koning van Spanjen als Grave van Holland gedaen hadden, ende den Prinze van Oranjen gehoorfaem sijn als sijne Majeesteys Stadhouder, ende Gouverneur, datter geen veranderinge inde Wet ende Raed soude geschieden dan na ouder gewooste, immers in allen gevalle niet voor ende al eer de Prinze van Oranjen selc persoonlijk in't Land soude wesen, dat den Hertoge van Alva oode sijnen aenhang soude werden voor vijand verklaerd, dat niemand binnen der Stad of daer outrent Geestelijk noch VVeerlijk en leude ver

de verkort wordē in goed noch in bloed buytē treyn van Iustitie, diemen ordēlijk na behorē onderhouden soude, alle Religiouse personen soudē binnen heure Conventen vrij onbeschadigd blijven in heure Religie, men soude geen zoldaten in de Stad leggen dan met bewijliginge vande Magistraeten, doch so men most enige knechten hebben, datmen henluyden aldan Ruychaver met sijn vendel soude seynden, ende wanneer de nood sulckx vereyschte, soudēmen hen volckx genoeg tot ha ere bescherminge doen hebben.

En als nu op dese veranderinge de Steden van Holland binnen Dordrecht vergaderen in Julius 1572. So senden die van Haerlem aldaer Ionker Iohan van VVoerden van Vliet, Burgemeester, ende Meeſter Geraert vander Laen, Secretaris, als hunne Gedeputeerden tot dese Vergaderinge ende Dagvaert der Staeten. Alwaer de Here van Aldegonde verklarde d'intensie van den Prinze te wesen dat gehouden soude worden vyfhep der Religie/ so wel der Gereformeerde/ als der Roomsche Religie/ ende dat een pgelijk in't sijne in't openbaer ende in Kerke/ ofte Capellen/ so dat gevoeglijkste by de Oberhep soude geordonneerd worden/ soudē gebruikken vyfje exercitie der selver/ sonder dat daer iemand empeschement/ hinder/ ofte moeijensse gedaen soude worden/ ende dat die Gheestelike personen in haerluyder staeten vyfjē ende onbekommerd blijven soudē/ ten waere sp luyden hen vertoonden vjanden/ ofte hen mishandelden jegens het gunt booscheyben is/ ende dit al ter tijd ende wijlen toe dat by advijs vande gemeene generaelo Staeten der Landen van herwaerts over anders soude mogen werden geordonneerd, met welke intentie van den Prinze de booscheyben Gedeputeerden in als henluyden conformeerden. Idem Ibidem.

Ontrent desen tijd hadde Wyzaen Janzen van Dordt/ Schout van Daerlem/ tot sijnen hupse een maeltijd op eenen Sondag sabonds namentlijk den 20. Julij/ alwaer de gansche Wet te gast was/ ende Hans Kolterman/ Commissaris vanden Prinze van Oranjen/ aldaer onder anderen mede genood was/ dan hy excuserde hem te komen/ niettemin hy werd gebzongen aldaer te gaen/ dan ontrent te tien uren inden avond iser een Stedeboode gekomen/ seggende datter voor de Dylpoozte eenen Edelman gekomen was met eenen Brabantſchen wagen/ genaemd Monsieur de Grave/ de welke binnen begerde te wesen/ een bande Burgemeesters namentlijk Meeſter Wijk Kamp sepde tegen de Bode/ dat hy soude gaen op't Stedehups onder seker Kuszen/ daer soude hy de sleutelen vanden/ ende dat hy die poozte soude openen/ ende den Edelman inlaten. Daer op Kolterman sepde/ dat hy de poozte niet en wilde geopend hebben dan in sijne presentie/ ende is also (niet jegenssaende men hem wilde vzingen te blijven) opgestaen/ en met de Stedeboode gegaen/ en die sleutelē gehondē hebbende daer de Burgemeester gese pd hadde/ heeft hy de poozē de Grave gebragt is Berberge vanden Hollandſchen Tuyn. En hy is boozds gaen doen de ronden

Die van Haerlem sendē hunne Gedeputeerden op den Dagvaert der Staeten van Holland.

Aenflag vanden Grave van Bofzu op Haerlem door Hans Kolterman belct.

ronden ende wacht visiteren/ ende komende aende Sparendwouder-
 poozte en heeft geen ander wacht albaer gebonden dan een jongman/
 ende boozds gaende na de Schalkwijker poozte vond albaer ook maer
 een man genaemd Tjjs Flozizen/ die met open poozte ontrent tusche
 rwaelf ende een uren op de valbrugge stond/ hebbende het oog na den
 Sparendamschen Dijk toe/ ende hem vragende waer die ander wacht
 was/ septe niet te weten/ dan dat hy daer gekomen was om de melk-
 sters uyt te laten. Ende die boozschreben Kolterman bemerkende
 dat desen man het oog stabig na den hoogen Dijk hadde/ so heeft hy
 mede na den selven Dijk toegesien/ ende also hem docht dat hy schepen
 sag seplen/ vzaegde wat dat was dat de schepen so na aen den Dijk sepl-
 den: daer op hy andwoorde dat het vaendelen waren van den vjand.
 Kolterman dit hozende verschickte/ ende septe: gyschelm ende ver-
 rader/ weet gy van sodanigen aenflag/ ende meent gy ons so op den
 blepf-bank te vzingen/ ende wilde hem deursteken/ maer hy ontleipt.
 Kolterman hem daer alleē vindende klopte de gebuerē op die hem de val-
 brugge vande poorte holpen ophalen, ende de poorte sluyten, ende hy de-
 de de burgeren daer ontrent alom lopen om Ruychaver met sijn knechten
 in wapenen te brengen, ende ook de burgerije in't geweer. De vijanden
 quamen al voords aentrecken menende de poorten open te vinden, dan
 Ruychavers volk (die tot dier tijd toe niet en hadden mogen aende poortē
 waken) in wapenen sijnde, sijn uytgevallen, ende met schermutzeren inde
 weyden ende ontrent Ian Pietamen Hofftede, beletten sy dat de vijanden
 sterk wesende vijfvaendelen knechten, die by den Grave van Boszu om
 desen aenflag te doen aldaer gefonden waren, niet te Rustenburg en mog-
 ten komen, also sy luyden haere cours derwaerts namen, om deur de Schalk-
 wijkerpoorte inde Stad te komen, dan siende den aenflag ontdeckt, togen
 weder na Sparendam roe. Ontrent te negen uren des selven daegs
 vergaderde de Woedschap binnen Paerlem/ alwaer de boozschreben
 Commissaris Kolterman met de twee andere Commissarissen Ber-
 kentode ende Kies mede verschenen/ om de burgerije die seer verbaest
 was/ wederom in oydze te stellen/ ende goed contentement te doen.
 Want ter selver tijd het vaendel Spanjaerden van Don Rodrigo de
 Sappada mede uyt den Hage gekomen was inden Houte ofte het
 Bolch aende Supdijde van Paerlem. Daer werd geresolveerd dat
 Kolterman met vziehen van credentie ende supplicatie terstond soude
 repfen aen den Gouverneur ende Staeten van het Noorberquartier/
 omme tot ontzertinge der Stad so veel knechten ende volks te beho-
 men als hy konde. Also is hy vergeselschapt met Jan Robert Luy-
 tenant van Popman Kabbelsaw/ ende Jan Michielszen Pzedikant
 van den selven Kabbelsaw/ terstond de Zijlpoozte met eenen Guide
 uytgereden deur de Duynen boozdy het Duys te Biederode/ ende ko-
 mende ontrent Welsen/ hebben sy op den weg gebonden eenen statelij-
 ken bozger van Alkmaer gaende sonder mantel/ ende sonder schoenen/
 ende

ende hem gebrægd sijnde waer hy van daen quam/sepde van Sparendam/ ende dat hy aldaer dien nacht gevangen hadde gefeten/ ende dat hem de knechten sijn mantel met een paer trÿppe toffelen hadden genomen/ maer dat hy tnoch ontkomen was: ende hem gebrægd sijnde of hy niet en had gehoozd wazze in den sin hadden/ andwoorbe dat haer Overste genoemd was Christoffel d' Assonville/ ende datze aldaer gekomen waren om 'nachts te twaelf uren in der Stad te komen/ ende dat de Schout van Haerlem Wyljaen Janszen van Dozt hen beloofd hadde datze de poozten open vindt soubd/ maer dat het hen gesaeljeerd was/ waer deur sy seer bloekten op den selven Schout. Twelk hy den voorszeyden Kolterman gehoozd sijnde liet hem dunken 'tselbe waerachtig te wesen/ ende dat de voorszeyden Schout tot dien eynde dese voorszeyden maeltijd hadde gehouden. Doch wat daer van was ofte niet/ so ist altijd seker/ so de vijand een half ure vroeger gekomen ware/ te weten recht op sijn bestelde ure/ dat den aenslag niet en soude gesaeljeerd hebben. Die van Haerlem hebben naert vertreck van Kolterman deur Berkenrode ook doen schÿven aenden Heer van Swieten/ Gouverneur van der-Goude/ om een vaendel knechten ofte twee te hebben. Kolterman is voozds na Enchupsen berrepsd aenden Gouverneur Sonop/ ende Staeten/ ende heeft aldaer verwozhen dat den Overste Lazarus Muller met twee vaendelen elck honderd ende vyftig man die van Haerlem te hulpe soude gaen/ daermede sy luyden terstond met enige burgeren van Hoorn ende Alkmaer/ die upt eenen goeden pter met Hoyman Klaes Kop mede trocken/ na de Bevertwijk sijn getogen/ alwaer gekomen sijnde hebben betnomen hoe dat alle de Spamaerden upt den dage mede voozde Stad gekomen waren/ met den geheelen Raed Provinciaal/ ofte Hof van Holland/ ende Rekenkamer/ met alle de Registeren/ ende Protocollen/ ende ook haere meubele goederen/ ende bagage/ ende datze in den Houte lagen/ daerom sy luyden terstond om meer volck schzeven aenden Gouverneur van Noordholland voorszeyden/ de welke enig verch volck gekregen hebbende van Oversee upt Overijzel/ die Zacharias van Elphenberg deur sijnen last aldaer opgenomen hadde/ hem te hulpe sond/ ende alle de hupfluyden daer ontrent belaste het leger van den Prinze te vicaleren/ ende spÿssen. Daegs daer na is Lazarus Muller met sijn volck inde Sandpoozte gekomen met den dageraet/ die van Haerlem eerst van sijn komste ende vooznemen veradverteerd hebbende/ ten eynde sy ook haer beste doen souden/ alwaer sy sagen byt vaendelen knechten haerder vijanden van t Dups te Kleef komen trcken/ende sijn gekomen op den weg tuschen Sparendam/ ende het Capellicken inde Sandpoozte/ alwaer sy malkanderen alschermutzerende gemoeteden/ ende ten lesten de voorszeyden vijt vaendelen op de vlugt sloegen/ so dat sy mosten op Sparendam wijken/ met verlies van over de honderd mannen/ die daer dicht onder

den Dijk dood bleven/ met wepnig verlies van Lazarus Mullers
 volk. Waer gelijk de sojtune der oorlogen niet altyds even alleens
 is/ so is de sake terstond veranderd/ want alle de Spanjaerden met
 alle haer geselschappen der Nederlanders die inden Doute gelegen had-
 den/ sijn strakx daer op gevolgd/ sulcx datmen daer op een nieu weder-
 om seer furieuselick bestond te verchten/ alwaer die Spanjaerden/ alle
 oude ende wel geoeffende zoldacten wesen/ Lazarus Mullers
 volk inde vlugt sbegen/ ende verstroijden/ so datter wel ses ofte se ven
 honderd man op de plaetze in Velferbroek ende in't blugten dood ble-
 ven/ hebbende haer vlugt na Alkmaer genomen. Den Oversten
 Lazarus Muller heeft hem byomelijken gehouden/ maer so wanneer
 het volk op de vlugt rachte/ en heeft hy de selfde/ wat moeytē hy dede/
 geenzins konnen ophouden/ so dat hy by na selfs mede gebleven had-
 de. Daer bleven twee van sijne vaendragers dood. Dit is geschied
 op den sebenentwintigsten Julij. De Spanjaerden sijn boozds met
 alle haer magt/ ende met haer den Raed ende Rekenkamer van Hol-
 land veretrocken upt Holland/ ende togen naer Utrecht toe/ van die
 jaerds den ingang gewepgerd/ want sy lange genoeg de onberdyaegh-
 in moedwille der selver Spanjaerden hadden geproeft. Also ver-
 lieten de Spanjaerden van selfs geheel Holland sonder nood/ ende on-
 gedwongen. Idem Ibidem.

Vergade-
 ringe van
 de H. Stae-
 ten van
 Holland
 binnen
 Haerlem.

Als by desen tijd de Hertog van Alba Bergen in Venegoutwen
 sterk ende nau belegerd hadde ende de Prinze van Oranjen met sijn
 leger daer by te velde lag/ om de Stad te ontzetten/ so waren de Stae-
 ten van Holland den tienden ende navolgende dagen van Augustus
 bsmen Haerlem vergaderd om te heraedslagen vande saken ende mid-
 delen om't Land van Holland te beschermen booz den Hertog van Al-
 ba/ ende de Spanjaerden: ende bysonder om middelen van geld te
 mogen vinden/ ende Amsterdamm te doen beleggen/ daer de Grave van
 der Mark seer op aenhiel/ also een goed deel burgers daer binnen sijn-
 de (somen meynde) geheel op de syde van den Prinze waren/ ende
 niets anders en sochten/ van datmen daer bozen komen soude/ ende
 dat sy hen alsdan souden openbaren. &c. Idem Ibidem.

Victorien,
 ende Over-
 vinningē
 vanden
 Hertog
 van Alba.

Wanneer nu de Hertog van Alba Bergen in Venegoutwen bemaeg-
 tigd hadde/ ende de Prinze van Oranjen sijn kriggsvolk by gebreck
 van geld afgedankt/ de Stad Mechelen den Spanjaerden van den
 Hertog was prijs gegeven/ de zoldacten des Prinzen de veroverde
 Landen ende Steden verlaten hadden/ Dutphen van Don Frederi-
 co/ Sone van den Hertog van Alba/ was oberballen/ ende jammer-
 lijk mishandelt/ ende uptgeplonderd/ Haerden bedoqven/ ende alles
 daer in seer wredelijc vermoord/ ende heel Holland in groote byse: so
 is Don Frederico over Amsterdamm met alle sijne magt booz Haerlem
 gekomē.

Te bozen

Te hoozen schreef Maximiliaen, Grave van Boszu, Stadhouder ende Kapiteyn Generael over Holland/ Westvriesland/ ende Utrecht/ aen die van Haerlem desen brief.

Gesacme/ lieve/ seer bysondere goede vrienden/ hoerwel ik mijs Brief van den Grave van Boszu aen de Stad Haerlem. laet d'inkuyt voor God ende d' overleedgenoy ende ten volken gedach te hebben/ in W. L. te advertency van de armoije/ ende/ by bedersenijsse/ Daer inne gy u vinderen soude/ vlijckende vanden reed ende onderdanighedyd die gy de Koninklijke Majesteit seguldij sijt/ maer u'pveijssy van alle verreyt so godlijck als overleedlijck/ by den overleeden bevolen word den ondersaetken heeren Prinsse ende natuerlijcken overe in alle onderdanig te wesen. Ende hoerwel ik verhoopt hadde/ dat gy luyden u Daer inne gequely soude hebben so te behoord/ met belijp dinget/ ende berou van u luyden misbruyck: so is nu ontant dat gy u verlatende op sekeren solten ende ydelen hope/ tot noegter niet en hebt wibilcken vlijcken van den quaerden weg die gy seent gekesey hebt. Niet jegensstaende nochstant dat u'we bedersenijsse van Dage te Dage maer genaekende is/ omme te overleeden en hebbe niet wibilcken laken (overmitt die goede offerite die ik altijdt tot Holland en momentlijck die Stede van Oudalern gedragen hebbe/ ende noeg, Daer ge/ gelijk ik in verclijckeden saken ende det omme te hebben maer mijs vermoeyen betrefsy hebbe) u luyden andermack te advertency vande vordente u'wijnre ende bedersenijsse die u it aenstaende/ so verre gy persisteret in u'we voorgaende dwalingen/ biddende u luyden seer vandenlijcken te wibilcken overleegen ende ponderen in waken labynit/ ofte dolingen/ Daer niet uyt te raken en is/ gy u selven inne gestrecken hebt/ ende waken quaerden mangelingte gy gedach hebt/ te verclaken u'wen natuerlijcken overe ende Prinsse/ ende inder plaetse van dien aen te hangen een wassael ende onderfact/ verclaken te verclaken van sijne rebellie/ ende in de plaetse van eenen magtigen Prinsse te volgen aen die gy luyden selfs moect onderhouden tot u'we guondelijcke bedersenijsse/ en egressijf vercliet van u'we goedertey/ te verclaken eenen sachtmoedigen en baumhartigen Prinsse/ omme aen te hangen eenen die hem selven wante voren bederven hebben/ niet ander en soekt dan met beugentaken/ ende onder een pretege ongefondend u luyden te abustren/ gebruyckende daer toe segent alle apparentie den name van den dienste van sijne Majesteit/ niet ander aenbedend dan om u te stellen in de seker calamiteit/ vercliet/ en alden/ daer by hem selven inne gebragt heeft/ gelijk hy

volgheden heeft die Staten van (Nederland) Vermonde / **H** Ghe-
 pten / sonder veels andere die hy selft gepilleerd bevoold / **H** (vermilt)
 heeft / gelijck hy ten iustitien- u luyden vol doty sal / ander gety remedie
 sicut- dan hem selven te salven met het gunt hy u / ende een andere
 sal benomen hebben / u altsamen abandonnerende / inde meetste tempore
 ste. Ende also ik niet tegenstaende al't gunt voorscreven is / mijs
 verselend soude vande gevoonlijke sachtmoedige vande Coninkli-
 ke Majesteit onsen genadighe Ghe- / Dat so wtren ge luyden (obill
 komten tot kennisse / ende bevoel al ter sijn magt u nader komt / Dat ge
 allegader sulit vordien ontfangen in genade / waer toe ik mijs presentere
 tot eenen (interessur / Deur welck middel ge luyden sulit mogen bli-
 ven vbonen / **H** sulit in u luyden huyten / **H** goeden / met uwe huyden
 vten / **H** hinderen / Dat ter contrarie / so wtren ge de magte / Die u
 ophommende is / **H** ge luyden niet magtig en sijt eenen dag te vreden
 stacy / vilt verwarhten / geschapen sijte varen al't die van Gutsphen
 gevat hebben / Deur indurtie ende veel schoone beoeften van den
 Prinze van Oranien so wtren gekroon sijnde / Dat sy iustitaste hebben
 vbilley verwarhten / sulck dat daer door de voorscreven st-
H huyten vanden niet alleen gansselijck geruvinnet / ter neder gescho-
 ten / **H** bederven en sijn / maer ook alle die gene die daer binnen
 vbaen verlijken heur leven daer gelatet hebben / enige met het
 sicut van den vwaerde / ende enige metter woode / waer en ge u l.
 vbel bevoelt te spiegelten / vbaen het selve u l. mede is genakende / ende
 genev althant voor de poort is / ende hoewel enige van u l. by des
 winturen souden mogen te vcrstafte geven / dat sy te vreden vbaen te
 sterven / ende die dood niet en vreesden / De selve vorstant kommen
 de tperijckel nader / ende vordien / souden binstelijcken vanden
 opinien vorden / te meer also de sake daeromme ge u l. soude laten be-
 derven **H** sterven sodanig is dat niemand metrecht daeromme enige pe-
 rijckel en soude vbilley huyden. Want ik en geboet niet dat ge luy-
 den so verblind sijt / oft ge en verstaet vbel dattet gunt dat ge doet / is
 tegen God / tegen uwen natuerlijcken Prinze / ende tgemeten vbelv-
 ren. Ende dat daer ugt anders niet en kan volghen dan een groote
 onruste vande Helighe / Gjustitie / ende de ghehele Politij / ende
 dat de sake in dier manieren niet en mogen belevd vreden / noch
 bliiven stacy / **H** dat ge luyden soude vbilley gelijcken uwe magt / by de
 magt van de Coninklijke Majesteit / u sondende op eenen Prinze
 van Oranien / oft enige andere sijne geroefdenende / soude tselve en
 ghehele

gehele ongelijcke gelijknisse sijn/ also gz luyden (so verue Datr enig
 verstand end- reden inne gebleuen it) veruel konn bemerken Se ongel-
 lijckheyd van Diey. Ez siet mede althant voer uwe gey Die goot-
 Desolatie Ez uylustet armuede Datr inne 'ygemeyt volck althant ge-
 kommey it Deur 'sfaelicty van De handtringe Ez trafijcke van koop-
 manschap/ Datr op 'tland van Holland gheheelijck ronsifteen/ Datr toe
 gz ook niet verder en konn getracken sonder verder te heren inde ge-
 hoorsaemheyd van uwey natuercelijcken oHere/ Ez bliijvende 'tvoor-
 vartende/ van dat sz by gebreke van onderhoude/ ende Deur Den need
 Datr toe gedrukt sijnde/ u. l. selue op sulley kommey/ ende van't gunt
 gz luyden nuog behoudey hebt beuuey. Dit it oersaeme/ lieue/ seer by-
 sondere vruinden Die vruigte Die gz luyden sijt veruougende van
 dese uwe rebellie/ ende verbederspannijckeyd/ twelck gz voorstant jegens
 voordeelijckey soude moegen veruuey/ Doende al nuog 'tgunt ik u van
 te vorty gescreuen gebbe/ 'twelck ik u vruindelijcken biddet te vbilley
 doey/ belovende so verue gz 's elue op mij veruuekt sulley vort u luyden
 te intresseruy/ dat gz beuinden sulit mijne intressie enige haag gze
 had te hebben/ Ez also de sake gey langer deliberalie te cy late/
 maer promptelijcken moet verbeden gzeuuevred/ waermit de heren kage
 van den ghelecken leger althant sijney vbeey op Holland neem/ ende
 deruuekt gesifirkt verbed/ sulit daeromme maeken mij sonder enig
 veruuekt anduoudeit latey verbeden/ van verbedt anduoudeit veruuevred uwe
 behoudenisse/ ofte reuuevige vruindersnisse/ vdan naer dese mijne
 aduouencie ik u luyden geyt meer doey sal. Gersaeme/ lieue/ seer
 bysondere vruinden vure oHere God veruuevred u luyden opvrigte kennisse/
 op dat gz luyden moegt veruuevred verbeden met vurey Prinze/ end- na-
 tuerelijcken oHere. Vpiter Gede van vurey dey Dijn en vruin-
 dighey van November 1572. End- vbat vurey gzeuuevred u luyden
 goedy vruind. Onduuevred

Maximiliaen de Boszu.

Het Opfchrijft was:

Eerlaemen, lieven, by sonderen, die Burgemeesters ende
 Gemeente der Stede van Haerlem.

Die van Amsterdam hebben ook secreteijk brieven geschreven aen
 die van Haerlem, haer waerschouwende hoe dat het Konings leger al-
 daer ontrent der Stad gekomen was/ ende dat de mentinge was hen
 luyden te komen belegeren/ maer so verde sp by tijds quamen/ alcer
 Haerlem.

Die van
 Amster-
 dam schrij-
 ven ook
 aen die van
 Haerlem.
 Het

Het leger hoop haer Stad quam/ genade versoeken/ so stond de genade hoop verlippen open/ ende sy luyden wilden uyt goede nabuerschap interesseurs welen/ ten eynde sy luyden tot een goed vast ende seker accoord souden mogen komen/ rieden haer daerom dat sy haer seldien niet en souden verlippen.

Verflagin-
ge ende
raedslagin-
ge binnen
Haerlem.

De Wagistraet van Haerlem was hier mede seer beladen/ ende en wisten niet wat sy beginnen souden/ sy hebben den derden December de Woedschappe by den anderen geroepen/ omans te beraedslagen/ waerinnen in der saken doen soude. Voornemen sijn seer divers geweest/ enige meenden men soude den Prinze terstond adverteren dat sy hem luyden assistentie soude seynen/ andere seynen dat het beter ware dat se pardoen ende genade versochten/ want men hadde gesien dat de Prinze van Oranjen geen steden en hadde ontzet/ maer waren alle in des vijands hand en geweld gekomen/ ende seynen des Konings magt was te groot om tegen te staen/ etc. Doch anderen seynen dat het des Konings werk niet en was/ maer des Hertogen van Alva tegen des Konings wille/ ende al waert schoon datze dese genade versochten/ dat ebenwel met hen luyden soude werden gehandelt als met die van Mechelen/ Zutphen/ ende Haerden/ andere seynen wederom datmen wel genade ende pardoen soude verkrijgen/ indien men 'tselbe terstond versochte/ al ter de Stad belegen werde/ om welke haere mening te stercken doordrucht werd eenen Bzief vande Gegeerders van Amstordam voorszeyden/ metgaders eenen anderen Brief geschreuen by Meester Jakob VVy Pastoor van het Grootte Bagijn- hof van Haerlem, wesende binnen Amsterdamb/ aen sijnen broeder geschreuen : inhoudende in effecte versekeringe van des Konings groote goedertierent- heyd ende genade by aldien sy hen van selfs quamen presenteren ende overgeven aen den Hertoge van Alva/ dat alsdan niet en soude gedacht werden van alle 'tgene was gepasseert/ maer alles soude vergeven ende bergeten sijn sonder datmen een enig borger daer ober soude straffen/ reppen/ ofte toeren/ so gebleken was aende steden die hen goedwillig hadden overgeven/ ende was alleen rigeur ge- byupt te gegens die gene die hertrueschelijk waren gepersisterd in haere rebellie/ ende des konings heyrkracht hadden willen tegenstaen/ ende weer bidden/ hen radende ober sulkt dese occasie niet te laren vooz by gaen/ maer haere gedeputeerte te seynen/ ende haer selven te presen- teren ende ober te geven/ also sy toch des konings magt niet en kon- den tegenstaen/ en konden wel considereren hoe qualijken het hen ber- gaen soude indien sy hertnechtig bleven/ ende de selve magt souden wil- len versoeken ende experimenteren. Welken bzief gelesen sijnde/ so werd by de meeste stemmen omgehaegd waerinnen best doen soude. Opndelijck is besloten datmen aen Don Frederico de Toledo Gefanten soude seynen/ om te handelen/ ten minsten te versoeken uytstel van vier ofte vijf dagen/ om van dees sake middelertijd met de Staeten te spraken

Brief van
Jakob VVy
Pastoor
van't
Groot Ba-
gijn- hof
aen die van
Haerlem.

Gefanten
van Haer-
lem aen
Don Freder-
ico.

spreeken. Mer toe sijn gecommiteerd geweest Jonker Christoffel van Schagen/ Dirck de Vries/ ende Meester Adriaen van Afsendelst/ Pensionaris der voorszeyden Stede van Haerlem/ de welke secretelijck naer Amsterdam gereysd sijn ten eynde voorszeyden.

Maer selve vernomen sijnde by Hoyman V Vibout Ripperda, die Vergadering der Schutterij inden Nicu vve Doelē. daer binnen commandeerde/ heeft des selven daegs des namiddags tegen twee uren alle de schutters ende burgers doen verdagbaerden ende vergaderen inde Nieu Doelen binnen Haerlem/ alwaer mede gekomen sijn de voorszeyden Jonker Vibout Ripperda/ Jonker Lan celot van Biederode/ Adriaen Jansz. Schout van Haerlem/ ende Gerrit Stuyber/ mette Kapiteynen van de Schutterij, ende na dat Ripperda hadde gewenkt datze souden gehoor geben/ so heeft hy tot henluyden gesproken in effecte dit navolgende.

 Oratie ofte Rede van den Gouverneur Ripperda tot de Schutterij

Z Groome manney, ende burgeren, d'oorzake waerom gy alhier gekomen sijt is, om u te kenney te geben, hoe dat Son Frederico Gonsse van den Hertoge van Alba gekomen is ontrent Amsterdam, om dese Stede te kommen belegeren, nu ist so dat wy verstaen hebben als dat hier sekere brieven gekomen sijn aen de Wet, inhoudende als datter noch genade by Son Frederico te krijgen is, by al dien datmen die terstond doet verfoeken, waerom die vande Wet contrarie haeren eed, als die geswooren hebben, sonder onsen weten, ende sonder weten van de seyen Hoof d. Kapiteynen niet te handelen, secretelijck sonder ook u luyden weten na Amsterdam gesonden hebben Dirck de Vries, ende andere, om genade ende pardoey te verfoeken: maer by so verre siede burgeren, gy wist bedenken die genade die wy van hem te verwachten hebben, so moogt gy overleggen ende u spiegelen aen die van Mechelen, Gutzphen, ende Maerden, die ook genade ende parden toegeseyd is gesceest, wat genade hen gekeurd is: wist ook bedenken niet wat ede gy den Prinze van Oranjen ussen Stadhouder sijt verfonten. Ik en wylse niet of gy luyden dit hoor ogen nemende

nemende, ey suyt u suyder eed ende ere. (gelijk als ik) soeken te betrachten: swant ik Gay wille ende meninge bey omme den saetstey druppel Gay mijney bloede booz de Burgers ende Wrijherd deser Stede te ssagen: so gy suyden ook sulcx Gay meninge sijt te doey, ofte niet, dat wilst nu Wrijmoedig sonder schzomey seggen, ende verklaren, swant wy hopen day met hulpe des Alma gtiqey sulken ordze te stellen, dat onse vijanden, die ons menen te krenken, aenons alhier geen ere en sulsen behalen. Hier mede smeeq hy stille.

Manhaftig
andvvoord
ende voor-
nemen der
Haerlem-
mers om
den Span-
jaerd teges-
taen.

Op welke redenen de burgers meestendeel met luyder stemmen geroepen hebben/datze lijf/goed/ende bloed met hem booz de gemeene welwaert ende de Stad wilben wagen/ ende sijn niet sodanigen resolutie/ ende na enige goede ende vruudlijke vermaninge vanden anderen gescheppen.

Ende dewijle dese Stad de eerste geweest is die den Hertoge van Alba heeft durben wachten ende tegenstaen/ als hy in sijne principaelste victozien was/ so sal ik de sake ter eren der vroomer Haerlemmers sonder partijshap wat byede beschrijven.

Die van
Haerlem
trachten
sich van
Krijgsvolk
te verlossen.

Die voorszreven Ripperda ende andere hebben terstond byeden gesonden aenden Prinze van Oranjen/ hem te kennen gevende die gelegenheyt ende staet van de voorszreven Stad. Van gelijken sijn ook secretelijc byeden gesonden aen de Obersten Lazarus Muller/ leggende op den Nieuwen Dam/ ten eynde hy henluyden terstond enige vaendelen knechten soude senden tot henluyder assistentie/ gelijk hy gedaen heeft/ want den vierden Decembz is daer binnen gekomen sijn vier van sijne vaendelen/ namentlijk het vaendel van Popman Jakob Steenbach/ sijn Luptenant/ Christoffel Vader/ Lambert van Wirtenberg/ ende Maerten Pups/ alksamen fraeije kloekhe zoldaeten/ daer booz die van Haerlem goeden moed kregen/ hopende datze hen lijben ende goederen ende die stede wel souden bewaren/ ende beschermen: nochtans bleef onder veele noch al een groote vrese/ maer sy en doosten haere herten niet openbaren/ vresende booz suspect gehouden ende qualijken getracteerd te werden. Aldus werd vast van binnen alle gereedschap gemaekt/ en alle naerstigheyt gedaen omme de Stad te beschermen/ ende Don Frederico tegen te staen/ indien hy daer booz quam. Idem Ibidem.

Krijgen
meerder
volk in.

De Grootte
Kerke
vvoord van
den Beeldē-
dienst ge-
suyverd.

Op den selfden dag als dese knechten ingekomen waren/ is Ripperda met sijn volk na de Grootte Kerke gegaen/ ende hebben de beelden aen stucken geslagen/ ende de kerke van den afgoden-dienst gesuyverd/ ende booz de Christelijc Gereformeerde Keligie geopend. Memorien. Gedurende

Gedurende de Belegeringe sijn die van de Stad dichtwils met hersch
 holk ontzet: so dat het hun daer aen niet en heeft onthouden.

Garniso-
 nen binnen
 Haerlem.

Den 28. Decemb. kregen sy drie vaendelen V Vaelen in/ ober welke
 Hieronymus Seraes Commissaris was/ Michiel, Couzijn, ende Vimi,
 Kapiteynen.

Den 5. Ian. een vaendel zoldaeten onder Kapiteyn Mandares.

Den 10. Ian. sijn der 'snachts wel twee duysend zoldaeten, Engelschen,
 Schotten, Duytschen, ende V Vaelen de Stad te hulpe gesonden/ maer
 misten den weg dooz den grooten mist/ hoewel daer een sachel upt den
 tozen gesteken werde/ ende eene blocke lupde: so datter weynige in de
 Stad quamen/ ende sommigen in den Dout/ by 't Dupps te kleef/ ende
 aen Dupn verdwaelden/ ende meest alle na't Wyngen-leger weder-
 keerden.

Den 11. Ian. quam daer een vaendel binnen onder Kapiteyn Iasper.

Den 17. Ian. een vaendel onder Kapiteyn Schram van Bruynswijk.

Den 28. Ian. vier vaendelen, de Guarde ofte lijf-wacht van den Wyn-
 ze van Oranjen onder Kapiteyn Margotin, de Guarde van den Gra-
 ve van der Mark onder Kapiteyn Vardeur, een Vaendel Engelschen
 onder Kapiteyn Summado, ende een vaendel Schotten onder Kapi-
 teyn Beaufort.

Den 31. Ian. een vaendel V Vaelen, onder Kapiteyn Iean Maureg-
 nault, met eene Bende Ruyteren onder Ritmeester Enchuyzen, tot een
 conboij ofte gelepde van sommige steden met virtualie/ ofte mondkost.

Den 14. Feb. 40. haek-schuiten ook tot een conboij.

Den 17. Feb. 500. zoldaeten, daer onder 300. bobbele zoldenaers/
 onder Kapiteyn Christoffel Gunter, mede tot een conboij.

Den 8. Maert twee vaendelen Engelschen, ende drie Franzoyzen, die
 kortz daer na wederom verrocken/ om datter krijgsvolk genoeg in
 Stad was/ te weten ontrent vier duysend.

Den 9. Maert is Ritmeester Enchuyzen met sijne ruyteren ook te
 schep gegaen na de Kage. Memorien.

De boorszcheben Gedeputeerden van Daerlem/ die na Amster-
 dam getogen waren/ booz Don Frederico albaer gebragt sijnde/ toon-
 den hem haere commissie die sy van den Wzedschap hadden/ ende ver-
 sochten van doen booz de Stede/ ende alle den burgeren/ ende ingese-
 tenen par dien: waer op hy andwoorde/ dat hy blijde was datze haer
 schuld bekenden/ ende remissie versochten/ hy soude terstond aen den
 Hertoge sijnen vader schrijven/ ende de sake so hy den selven recom-
 manderen/ datze in genade ende gratie ontfangen souden werden/ sy
 soude wederom trecke/ en terstond de zoldaet daer upt doel vertrecke.

Den vijften sijn weberom van Amsterdam gekomen twee der
 Daerlemischer Gedeputeerde/ namentlijk Jonker Christoffel van
 Schagen/ ende Wz. Abzaen van Alzenbelft/ de Pensionaris/ achter-
 latende Dirk de Wiesz haeren mede-gedeputeerde/ de welke tot Am-
 sterdam

And-
 vvoord
 van Don
 Frederico
 aen de Ge-
 samten van
 Haerlem.

De Gesan-
 ten van
 Haerlem
 trecken
 vvederom
 van Am-
 sterdam
 na huys.

sterdam gebleven was om nader bescheyd te verwachten/ ofte om dat hy siende het gereedschap dat aldaer tegen haer luyden gemackt werd/ vreesde daer weder binnen te komen.

VVorden
gevangen
endetot de
Prinze ge-
sonden, en
gestraft,

De voorsz. Gedeputeerde werden terstond gebangen genomen/ en met schryven van Ripperda gesonden deur W. Willem Bardestus/ ende sekere andere gesanten/ op Leyden/ ende so voorsz naer Welf aen den Prinze/ de welke dese daed der Gedeputeerden seer ebel heeft genomen/ vermits sy desen handel voorgenomen hadden sonder weten van Ripperda/ ende de Hoofd-Kapiteynen der Schutterije/ sulck dat naer ernstige proceduren daer jegens gehouden de voorsz. zeyden W. Adriaen van Wszendelft den vier en twintigsten December binnen Welf is opgehangen/ ende sijn hoofd twee uren lang op een staek geset/ ende de voorsz. zeyden van Schagen is inde gebangensijze gestorven.

Den selven vijnden Decembz is tzer een Bzief aende Burgemeesteren/ Schepenen/ ende Raed van Haerlem inde Stad gebzagt/ die hy Dirck de Wzies gesonden/ doch hy verscheyden uytgewekene van Haerlem was geteykend/ namentlijk aldus/ L. Estamier/ J. Sperwoude/ Dirck Jakobszen (dat is de Wzies) Jakob Klaeizen Wp/ Wamelen/ E. van Pesse. Welken Bzief een sake-drager hadde aengenomen te bestellen/ ende hoewel hy den selven niet en heeft aerdven bzingen/ maer dooz een boer doen binnen bzingen/ so is hy nochtans daer ober mette galge geexecuteerd gewozden/ beklommende dat hy van Dirck de Wzies om een daelder daer toe gekocht was. De Brief luyde aldus/

Brief van
Dirck de
Vries aen
den Raed
van Haer-
lem.

Wesacme/ lieve/ bysondere/ uwer l. ii kennelijck dat die gansige leger sy magt van de Kei. Ma. alhier is/ ende sy luyden alle uwer metten ender nader genaekt/ want alrede binne den Doope van Sloten eenijdeelt gearriveert is/ sy die resten terstond volgd/ want die Schijten van den Nieuwen Damp al geveken sijn/ ende die Schijte schepen nu onder hande sy bekomey sijn/ so dat gy de resten vreesen sult diemey benodven sal. Watrom gy luyden u grootelijck te haesten gebt/ om uwer Stede med die invoudeut van Dier van een sprekelijck veldtensijze/ (u luyden seker impendende) sonder vertreck te bewijden. Want wy beschopen ende sekerlijck vreesen/ dat gy luyden alt noeg genade verknijgen sult. Gif sy wijfse niet (want u luyden kennelijck/ dat sommige van onsen vreesen alt mijs Heer van Schoten/ sy vreesen Adriaen Kanonick metter daer dardende by aen sijn gebelken is/ hoe datter met Naciden gehandelt is/ d'werck u luyden in dat van vreesinghe ook te veruargen (sact) gy sy souw ander niet vreesen van uwer Stede inde ghevoersamheyd van sijne Kei. Ma. te vreesen

ledey. *Ja dat meer is/ & voer desey tegenwoordighen tijde getreden is/ het sij niet gemode/ oft niet vlyten/ & selven van den rebelley te sendirten/ denkende beter te vbesey vordie Hellighe dei etc. (Ma. ende 's Vadersland niet een goede tijt vporchte sake vvoey persoon te ha- fanderen/ vbespente also te triumpheren/ tijt van vvoey verhten Landse here gepesey te vbraden/ dan by geboeken van diey metten rebelley als medeplegent ende compliciten overrompeld ende vermoord te vbraden/ ende vvoe huyten metten inboel van diey tot pilgearinge/ ende brande overgegeven te vbraden. Hier mede een krubbig adieu tot den jong- stey dage toe. Ghesaeme/ lieve/ bysondere/ Sod sij niet v alken. Vps Amstredam/ den vintiden Decembris/ by vvoey Ghegungstighen vvoetenden Lesttaunier/ J. Sperwoude/ Pierick vJakobssen/ vJakob Klaetszom vWij/ Wameloy/ Gnefse. Be superscriptie vvat: Waerdige/ onse seer lieve/ ende bemindte Burgemeestery/ Ghepenty/ ende Land der Stad Haerlem.*

De Prinze van Oranjen, ende de Staeten van Holland berwittigd sijnde van den Prinze en Staeten aen Haerlem. *van de gestaltenisse van Haerlem/ ende wel merkende niet mogelijk te sijn om die Stad genoegzaam (wesende de krankste van geheel Hol- land) tegen den vyand te houden/ ende beschermen/ ten ware datter menigte van soldaeten binnen waren/ daer beneffens vzesende/ dat de burgeren ongaerne so groote menigte van soldaeten souden inne be- geren te nemen/ hebben aen die van Haerlem geschreven, dat sy haer vromeligh souden houden/ haer eer ende eed betrachten/ ende haere getrouweyden laten bliken/ die sy den anderen lidmaten tot Doz- drecht beloofd hadden/ sy en souden aen haere sijde in geen gezeke sijn om haer luyden met alle middel te assisteren/ ende te ontzetten: belovende ook dat alle die kosten die de Stad ende burgeren van dien tijde van de soldaeten ende krijgsvolck gehad ende geleden hadden/ ende noch hebben ende sijden souden/ sy en luyden by 't gemeene Land weder betaeld ende goed gedaen soude werden.*

Als nu Don Frederico verstond dat die van Haerlem gefind wa- ren de Belegeringe te verwachten/ so is sy seer gestoofd geweest/ ende heeft enige Spanjaerden gesonden die haer vertoon hebben opten seften Decembris ontrant Sparenwoude/ alwaer enige klepne scher- mutzinge gevallen is tegens die van Sparendam.

Die van Haerlem wel wetende hoe vele sy aende boozschyden sterke van Sparendamme gelegen was/ hebben albaer den se vonden gesonden tot assistentie ende ontzet Gerrit vander Laen met drie hon- derd schutten/ met Popman Maerten vDyups.

Ook hebben die van Haerlem den achtsten daeg uytgesonden ge- had enige soldaeten ende bozgeren met graben/ houtwelen/ schoppen/ spaden

Schrijven
van den
Prinze en
Staeten aen
Haerlem.
Don Frede-
rico op die
van Haer-
lem toor-
nig, send
enige Span-
jaerden na
Sparendam:
alvaer een-
ne Scher-
mutzinge
voorvalt.
Die van
Haerlem
senden die
van Sparen-
dam hulpe.
Trachten
den Hooge
Dijk door
te steken:
en alle ver-
seefs.

spaden/ ende andere instrumenten omme den Doogen Dijk tusschen Sparendam ende Sparentwoude dooz te steken/ ende op te delven/ ten eynde het land van het water onderloopen soude/ dan also 'tselve niet diep nochte wijd genoeg en was gebolven/ hebben die Spanjaerden 'tselve lichtelijc op den selven dag weder doen stoppen.

De Here van St. Albegonde tot Haerlem met commissie van den Prinsze van Oranien gekomen/ ende heeft den elfden de V Ver albaer vernicud, ende veranderd, ende sijn enige van den ouden Wet/ die in de repse/ om aen Don Frederico te trecken/geconsenteerd hadden/ in haere hupfen betwaerd/ en werden van nieuw tot Wethouders byden voornoemden Here van St. Albegonde gesfeld tot Burgemeesters/ Ionker Ian van Vliet, Klaes vander Laen, Gerrit Stuyver, ende Pieter Kies: ende tot Schepenen/ V Villem Adriaenszen, Jakob van Heusen, Cornelis Rijken, Pieter Bal, Klaes Matheuzen, Adriaen van Berkenrode, ende Matheus Augustijnzen: en dit alles onverminderd de Privilegien van Haerlem/ so by expresselijc verklaerde/ maer om de jegenwoozdige nood der stede vooz dien tijde te beter te boozsien. Daer na den 1. Januarius is de Here van St. Albegonde by nacht na het Weyz uptgelehd/ ende by den Prinsze gekomen.

Ende ver-
treckt na
den Prinsze.

Spareddam
van de
Spaenschen
bestormd,
ende vero-
verd.

Den ttenenden Decembrijs 'snachts was het so kouden nacht/ dat het Sparen/ ende het W/ wesende wateren aende Supd ende Noozdsijde van Sparendam, dewelke deur het openen bande slupfen inden anderen loyen/ seer hard toegebozen waren/ in sulker boegen dat die Kapiteyn Juliaen de Romero/ die welke de sorge bevolen was om te besien ofmen van op het ijs de sterkte van Sparendam niet en smuden mogen beschadigen/ ende winnen/ bevindende het ijs sterk genoeg te sijn/ die Spanjaerden van achteren ende van bozen aen allen kanten heeft doen aenballen/ ende daer op geytoemd/ 'twelk die van Haerlem upt de Stad van verre stende/ hebben een vaendel schutters ende een vaendel soldaeten tot ontzet van die van Sparendam uptter Stad gesonden/ van de selve en konden so geringe niet komen/ of de Spanjaerden en hebben so dapperlijc aengeballen/ dat die albaer in garnissen waren/ na datze hen kloekelijc verweerd hadden/ haer op de vlugt hebben moeten begeben/ gaende oft lopende ober het ijs naer Wzenbelst/ Weberwijk/ ende elderwaerts/ maer wepnig sijn behouden overgekomen/ sommige sijn in het ijs gebroken/ ende verzonken/ ende andere sijn van de Spanjaerden dood gesineten. Topman Daerten Wups is albaer mede gebleven: van Kapiteyn Michiel ende Verlaen met enige andere sijn't ontkomen. Die gene die uptter Stad tot hulpe van die van Sparendam getogen waren/ sijn als schermutzerende wederom binnen Haerlem gekomen.

Sieken, ofte
Leprosen
vanden vij.
aen inge-
nomem.

Als nu Sparendam ingenomen was/ heeft Don Frederico den elfden den Kapiteyn Don Diego de Corbajal met 500, Spaensche

Parque-

Harquebusers gesonden om het Leproos-huys inne te nemen/ ende 't selve met garnisoen te besetten/ want hy achte 't selve nobig te wesen omme die Stad te benauwen: waer tegen die van Haerlem uptgetogen sijn/ende schutgebaert gehouden hebben/ maer en werde niet anders uptgerecht dan dat die Spanjaerden 't selve innamen.

Daer na is Don Frederico self in persoon vooz Haerlem gekomen/ ende heeft sich op het Huys te Kleef onthouden/ hy sich hebbende den Grave van Boszu, Gouverneur van de Provincie van Holland. Hy hadde vooz eerst by hem eenen veertig vendelen Spaensche voetknechten/ twee en twintig vendelen Waelen/ daer Kolonels afwaren de Heren van Noircarmes, Capres, ende Liques, seshien vendelen Hoogduytschen/ daer ober dat commandeerde de Grave van Oversteyn, ende enige onder 't gebied van de Baron Despergu, twee compaignien Harquebusers Spanjaerden te paerde/ ende twee compaignien lanciers van Don Ioan de Pacheco, ende Don Antonio de Toledo, ende noch ontrent twee ofte drie honderd andere ruyters.

Knijg-
magt van
Don Frederico
voor
Haerlem.

Als de selve nu rondom de Stad waren gelogeed naer sijn sinne/ so heeft Don Frederico de Stad doen opeyschen, maer sp lupden (suspect hebbende het Spaensche gelobe) hebben vryselijker geacht/ vooz de bescherminge van haer Stad/ lijf/ leven/ vzwoutwen/ ende kinderen/ het alderruysterste te verwachten/ ja de dood te verbragen/ dan haer op te geven in handen van de wreede vijanden. Also en hebben sy haer niet begeren op te geven: maer hebben met eendragtiger stemmen besloten de Stad na haer beste vermogen van alle perijkelen te defenderen/ en de vijanden met magt ende strydban haere mueren te woeren: 'twelk by Don Frederico verstaen sijnde/ so is hy met sijn volk nader gekomen/ om hem rondom te beschanzen, 'twelk sy mits het mistig weder was/ seer bequamelijken konden uptrechten/ niet tegenstaende de naerstighepd van die van Haerlem daer jegens: daeromme hebben die van Haerlem/ merkende dat het haer nu wilde gelden/ alle naerstighepd gedaen om haer van binnen te sterken/ ende vooz sien.

Haerlem
vvoord op
geeycht.

Maer geeft
sich niet
over.

De Spaen-
schen bes-
chanzen
sich voor
Haerlem.

De Grave vander Mark is op den 12. Decembryis/ naer dat de Spanjaerden Sparendam veroverd hadden/ des naeruoens upt Lepden getogen met een deel krijgsvolk om in Haerlem te trecken/ ende om het Bosch inne te nemen/ eer die vijand het voozdeel daer van inne nam: maer hy quam te laet/ want het krijgsvolk van Don Frederico daer van geadvverteerd sijnde hadden het voozdeel al inne/ ende quam hoben dien den Grave onbetsiens opten dertienden bespringen met ontrent ses honderd paerden/ ende drie duysend voetvolk/ met sulke snelhepd dat de Grave qualijken tijd hadde sijn volk in ordye te stellen/ sulcx dat de Grave vander Mark vviijken moest met verlies ende schade van de sijnen, want daer wel vijf honderd of ses honderd dood bleven, die meer int bluchten dan verchte si verlagen werden/ de reffe werde wederom by den anderen vergaderd/ doch maecte 't selve een groote verflagene

Nederlage
vanden
Grave van
der Mark.

heyd. De vijanden kregen hier enige vaendelen/ ende ook geschut/
Pieter Bor.

De Vijandē
makchun-
ne quartie-
ren, en stel-
len hun ge-
schut op de
Stad.

Den 13. deser maend heeft de vijand sijn volk inde schanzen ge bzagt/
ende sijn quartier gemaeht hebbende alles na sijn geballe/ heeft op den
17. Decembrys sijn geschut op de Stad gesteld om die te beschieten.
Op denselven dag hebben die van de vijands sijde aen allen plaetzen
veel spijtige woorden gesongen/ als :

Christus is op gestanden,
Te Haerlem is eeney buyt hoor handen,
Dus willeij wy alle gader hrolijk sijn,
Morgen sal de Stad ons ey gen sijn,
Kyrie eleij son.

Ende diergelijke meer. Ellert de Veer.

Ik en hebbe niet voorgenomen in't lange te beschrijven wat pder
dag gedurende de Belegeringe den tijd van seben maenden ende twee
dagen is voorgeballen/ waer van verscheyde Journalen ofte Dag-
registers in openbaeren druck uptgaen/ gelijk ik ook een ober-
bloedig ende bescheyden geschreven exemplaar van Koznelis Bartho-
lomaezen by mij hebbe/ die selfs een belegerd ogen-getuyge van die
beleg geweest is: maer van alles upt alle Historien het voornaemste
slechts in't korte by eene te stellen/ ende onsen burgeren mede te delen.

Haerlem
vword be-
schoten.

Wanneer dan Don Frederico sijne loop-graben/ schanzen/ ende
sterkten hoor de Stad hadde volbzagt/ ende daer by 4. stukken grof-
geschut doen planten/ schietende 38. ende 40 pond perss/ so heeft sijn
den 18. 19. ende 20. van December seer vzezelyk de Krupzpoorte/
ende haere bozstveringe/ ende het Blockhups doen beschieten tot
15 14. schoten toe/lozende t'elke repse die 14. stukke te gelijk/ so dat hy
de binne-poorze meestendeel onder de voet kreeg/ heeft ook van gelij-
ken de St. Jans poorte so getroffen/ ende geraferd/ datmen de ge-
vangenen van daer op't Stadhups gebzagt heeft: daertegens en heb-
ben die vande Stad niet stille geseten/ maer met ongelofelyken ar-
beyd/ ende mannelijken moed/ mannen/ ende vrouwen/ grote/ ende
klepne/ jong/ ende oud/ ende wiese waren (gelijk ook voozds altyd ge-
durende de belegeringe) dapper gearbeyd om de gemaehte vzeze/ en
de beschadigde afgewoypene mueren met walfacken/ hout/aerde/ste-
nen/ ende watze krijgen konden/ te vermaken/ ende te sterken. Ende
also die van buyten den 20. namiddags van't Sieken met vliegende
vaendelen quamen aentrecken/ende met eene groote magt van Span-
jaerden ende Waelen op de Stad geweldig aen-dringen/ende stormen/
wel anderhalf ure lang/ den stozm ten tweedemael herbattende: ende
gestabdig met versch volk de aenballen seer heftig vermenwende. so
hebben die van binnen/ burgerē en zoldaeten met sulken leeuwē-moed
ende

Ende vve-
mael be-
skormd.

Ende man-
nelijk be-
schermd.

ende obergroote brontschep/ hunnen vijanden onder de ogen gesten/ ende sich so mannelijk vertweerd/ dat sy dese stozmers telke reyse van heure muertafzeye/ en eyndelijk gelijk inde vlugt sloegē/ so datze met schade ende schande in hunne schanzen mosten wijken/ latende de grachten ende zingelen van de Stad met hunne doden ende gequetsten besaeyd/ ende verbuid/ ende menigte van roers/ spietzen/ hellebaerden/ helmerten/ rappersen/ ende ander geweer/ den onsen tot eenen roof/ ende triumphe. In desen stozm en sijn niet alleen een groote menigte van zoldaeten/ maer ook veel bevel-hebbers/ ende groote meesters dood gebleven/ ende veele gequetst/ ende gewond/ waer oher groote routwe gemaeckt werde in 'suyands leger: ook sijn boven de ontallijke doden ober de 300 gequetsten na Amsterdam gesonden: daer die van binnen ten hoogsten maer twaelf doden hadden/ doch meer gewonden/ het welke hun de moed grotelijck dede waesen/ Gode dankende hoorz dese oberwinninge. De Kapiteyn Steenbach heeft sich niet de sijnen seer mannelijk gqueten. Ende dit woerd in desen stozm hem ter eren nagesepd/ dat/ wanneer een Spaensck vaendzager op onse wallen was gekomen/ roepende victoria, victoria, sy Steenbach hem het vaendel moedig upt de hand heeft gegrepen/ niet dese woorden op 's Overlanders: dat salstu liegen: ende hem niet sijn eygen vaendel doozschkende/ hoorzerg sepde: wat maekstu in mijn logement, du Karel, du en bist hier nicht bescheyden, maer ik ben hier bescheyden. Wanneer ook sy Steenbach in desen stozm dooz de hand was geschoten/ liet daerom niet af de zoldaeten ende burgeren, die sy hem waren/ een herte aen te spyken/ seggende: hebt goeden moed/ al ben ik dooz de hand geschoten/ so lang mijn herte niet doozschoten en is/ so en sal ik u niet begeben.

De Spaenschen dus hoorz de eerstemael gewellekomt/ ende be-
groet sijnde/ en hadden hoorz eerst geenē moed om meer te stozmen/
maer lagen sterck so wat te grave nat Bolwerk vande Krumpoozte.
Het schieten verholde wel daeglijck; maer daer en volgden geenē
stozmen op: so dat die van binnen tijd ende gelegenhepd hadden hunne
wallen onbertuschen te beter te versien/ daer sy dapper ende gestadig
nacht ende dag mede besig waren. Den 15. van Januarius maekte
de vijand wel wederom eenen alarm/ maer daer en werde niet sonder-
lings uytgerecht/ dan dat de onsen eenen vaendzager het vaendel upt
de hand namen/ ende inde Stad brachten.

Maer eyndelijk hebben de vijanden den laetsten der gemelde maed
des nachts eene nieuwe proeve gebaen niet grooter behendigheid:
want sy ober het ijs inde half afgeschote St. Jans poozte/ ende elders
op de wallen al heel sterck stillekens gekomen waren/ al-eer onse schil-
wachten hen vernamen/ de Stad niet twintig vaendelen Spanjaer-
den/ Duitschen/ ende Waelen/ niet witten hemden ober hun harnasch
bestoekende/ ende bestozmende/ so dat de Stad noyt in meerder gevaer
en was

De Vijand
graect na
de Stad.

Derde
Storm op
de Stad
vromelijck
afgeslagen.

en was van overrompeld te worden: maer de schiltoewachten/ dien onraed epndelyk vernemende/ maekten alarm/ ende vielen/ in alles over de zestig mannen niet sterk sijnde/ so moedig ende vierig tot hunne vijanden in/ dat syse vooz eerst streupteden/ datze hunne victorie niet en konden verholgen: ondertuschen liepen burgeren ende soldaeten op den alarm na de wallen/ ende besjegend den daer hunnen vijanden so mannelijk/ dat syse upt hun voordeel dzeben/ ende aen't wijken kregen/ insonderhep aen de Krupz-poozte/ daer sp het Bolwerk vande Stad alrede hadden ingenomen/ het welke die van binnen tot eene mijne ondergraven hadden/ de welke sp in dese gelegenhep seer geluckelijck met buspoeder opbliesen/ dat hunne vijanden geheel/ ende aen stukken/armen/beenen/ ende hoofden met grooter menigte seer schrickelijck inde locht vloegen: ende daer mede rachte de storm te niet/ ende de vijanden te samen aen't lopen. Ten is niet te seggen/ wat een tegen-weer de soldaeten ende burgers deden/ en hoe onvertzaegd datze sich hielden: ja de vrouwen en waren ook niet stille/ maer deden met steenen ende peck-repen al wat sp vermogten. Onder andere kloeke vrouwen was daer eene weduwe/ Kennau Symons genaemd/ oud ontreut 46. jaeren/ die de andere in allen nood aen boerde/ ende beele mannelijke daeden boven vrouwen aerd op den vijand bedreef/ als een man met geweer sich behelpende in vrouwen-klederen. In desen storm bleven wederom beele hoofden ende ebelen van alle natien van den vijand dood/ met meer dan 300 van de beste soldaeten/ behalven de menigte der gequetsen/ daer die van binnen boven tien mannen niet en misten/ daer ontfen Hopman Lambrecht van Wierenburg in den storm geschoten/ eude hoerz daer na vande wonde gestorven.

Vroom-
heyd der
Vrouwen.
Kennau
Symons.

Beraed-
slinge der
Spanjaerde
na dese Ne-
derlage.

Da dese nederlage der vijanden/ waren beele groote onder hen van meninge/ datmen tleger behoozde op te bzeken/ ende den tijb ende het volk niet onnuttelijck te sijten/ siende de Stad met sulke dappere mannen van oozloge so wel versten/ ende die so moedig ende volstandig bleven hunne Stad te beschermen/ ende hunne ere te betrachten/ veel anders als sp sich hadden ingebeeld/ ten hoogsten verwonderd over den grooten tegenstand die sp alhier vonden/ dien sp niet gewoon en waren: ende sulck geuoelden syte meer/ also sp niet wel en konden beletten dat de Stad daeglijck toe voer gedaen werde van alle noodzakelijckheden van mondkost/ ende van oozloge: daer by ook mede de ongellegenhep van den strengen houden winter quam/ so dat de soldaeten sich seer kommerlijck ende beswaerlijck in't veld konden houden/ sonder van ongemack te vergaen. Daer Don Frederico stelde sich met magt hier tegens/ als die sulken last van sijnen vader niet en hadde/ lichtelijck verstaende dat sulck tot klepne ere van hem ende den Spaenschen naem soude gedijen/ ende ook de afgewekene steden den moed maer te meer soude doen waszen/ ende te stouten maken. Dorschzeef ook de Hertog van Alba dooz Don Bernardino de Mendoza aen sijnen

ijnen sone Frederico dat hy de Stad niet verlaten en soude hoor ende al eer dat hyse bevrueestord ende veroverd hadde/ of dat hy hem hoor jinen sone niet kennen nochte houden en soude: also jine ere ende aen sien ende de ganse Spaensche sake ende dooznemen daer aen ten hoogsten was gelegen: ende so hy Frederico hoor de Stad quam te sneubelen/ ende te blijven/ dat hy dan selfs in persone soude komen/ ende de belegeringe achtervolgen/ ende voltrecken/ tot dat hy de Stad epndelyken soude dwingen: belovende dat hy op't spoedigste nieuwe hulpe ende verberchtiging van volck soude senden. Verhalven werde van den gansehen kringtraed eenblygtelyk befloten de belegeringe te volduren/ ende alle armoede/ ongemack/ ende moeyte gewillig ende geduldig upt te staen/ ende te verbjagen/ op hope van ere/ ende goede vergeldinge/ als sp de Stad souden hebben bekomen. Waer op Don Frederico dit dooznemen/ ende den staet der oorloge hoor de Stad van Haerlem/ jinen vader hoorzds heeft bekend gemaecte: de welke Don Bernardino stuyt na Spanjen heeft gesonden/ om den Koning alle de gelegenhepd der saken te boodschappen/ die na ses weken spoedig weder keerde/ met eene groote somme penningen/ ende toefegginge van 25. vaendelen Spanjaerden/ die de Groot-Commandeur van Castilien/ doe ter tyd Gouverneur van Milanen/ upt last van den Koning/ tot hulpe van den Hertog/ met den ersten in Nederland soude afvaerdigen.

Ondertuschen dachte het Don Frederico best te wesen/ den boet ende wisse der belegeringe te veranderen/ t' enmael byten alle hope sijnde de Stad met stormen ende met geweld te overballen: maer nam hoor de selve hoor beleg/ ende benoutwinge/ dooz hunger/ ende gebreck te dwingen. So heeft hy dan zedert daer toe alle sijne raedslagen ende aenslagen in't werk gelepd/ ende met-namen getracht hun het Wepp affhandig te maken: waer na dan de Stad van selfs hem in handen moeste vallen.

De Spaensche tracht Haerlem uyt te hongeren.

Niettemin liet Don Frederico de Stad daeglyk noch al beschieten/ ende bestoken/ of hy die van binnen hiet ofte daer hoor de gemaecte hpezen enig hoordeel hadde komen affien.

Beschiet ende bestoken niettemin de Stad daeglyk. Andere stormen en lacynallen van den vijand.

Doch het bestoken ende bestormen der vjanden heeft hoorzds tot den epnde toe gansch wepnig te bedwenden gejad. Op den 11. April sijn enige wepnig met twee vaendelen aen't Blockhuys ongelogen/ voepende victoria, victoria, val aen, val aen, de Stad is ons, wepnende dat niemand daer ontrent op de wallen en was: maer de schuld waachten op hunne hoede wrelende/ hebben hun dien onbedachten roep ende roem wel haest behoumen/ ende sulke stout ende dwaese bruaetelhepd met den dood van hejde de vaendjagers ende meer andere betaelde/ ende wrgedzeben: soudn dock de vaendelen gekregen hebben/ ten ware dat eene groote menigts upt de schansen hun waerente hulpe ge komen. Den 19. Weff quamen wederom wel ende op de wallen

hande Stad/maer weder anders niet; dan dat sy byt mannen schoten/ ende een jonchedochter/ de welke aerde byogen. So brachten sy den 21. Dey ook negen om den hals/ sonder iets anders op de Stad hoog te nemen/ ofte iets groots te verrichten. Sy hebben ook wel dikwils ja daeglijck alarm gemackt/ bywoglen mede gereed gestaan om te stozmen: maer siende de goede wacht/ ende het kloek tegenweer van de onsen/ hebben hun voornemen stuk verandert/ ende sijn sonder iets ter wereld te doen na hunne schanzen met schande geweken/ ende afgedroopen.

Insonderhepd schenen sy den 2. ende 3. Julius hoog op te nemen/ ende het uiterste te sullen wagen/ om de Stad met geweld te vermeersteren: want den tweeden hebben sy al't geschut uyt alle hunne schanzen hoog de Stad gebracht/ ende daer mede des anderen daegs 'smozgens den vier uren op den Wijntozen/ Rabenstejn/ Sint Jans ende Krupzpoort seer byzelijk beginnen te schieten/ tot dussend ende acht schotten toe/ meer als opt te vozen/ daer de Stad nu al begon te parlemen-teren/ ende van overgeven met verdrag te spyken/ ende hebben den Tozen van Rabenstejn/ met een groot stuk muers daer omtrent/ hoog tien uren/ende den Tozen aen St. Katharyne Brugge/ kozt na den middag ter neder gewoopen/ ende veele hupsen doorschoten/ ende bevozen: maer sofe nu al gereed stonden om te stozmen/ ende de Stads klokke vast alarm sloeg/ so en sijnse niet aengeballen. Ende alsze des nachts daer aen twee blotten inde Stads besten bragten/ om daer op bequaemer te stozmen/ ende die van binnen twintig mannen verniel-ten/ so en iszer wederom niets opgevolgd.

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

De bergen sijn bevrucht, de bergen willen baren,

Een nietig dier, een muys, komt uyt de reze varen:

Men neemt wat wonders voor, daer alleman op siet,

En dan so ist maer wind, en een vergulde niet.

Gedurig schieten vande Spaensche: walf door die van de Stad het oude Blokhuys verla-ten, ende de Krupzpoorteversterken.

Maer door het verbuldig schieten heeft de vijand de Stad ende haere wallen dikwils grotelijk beschadigd/ ende eyndelyk die van binnen gedwongen het Oude Blokhuys bukten de Krupzpoort den 17. Jan. te verlaten/ het welke sy het Moordboet noemden/ om dat so veele menschen daer op door 't grof geschut vanden vijand vermoord werdt/ maer na sy vanden des andere daegs begonnen hebbe de Krupzpoort met alle man ende magt/ met aerde/ tarken/ wolacken/ paerdelats/ ende dingeelike stoffe so te versterken/ dat sy onothdigh sijn en te wesen/ behalven voerters gebruyse in miltanderen gebloeten/ het welke se er bygebragt om ten wagt.

Wanneer

Wanneer ook de St. Jans poorte door 't Canonmeest' ter weder Ende dest; was gewoopen/ so hebben die bande Stad den 6. Feb. het oberbliff Ianspoorte
 zolmet gewoeld ingewonnen/ ende selfs afgesmeten/ ende geslecht/ eyn self afwer-
 byese dat het anderzins door 't geschut van den vijand ingestort de graf pen.
 ten van de Stad soude mogen komen te vullen/ ende den vijand de
 brugge leggen om in de Stad te komen.

Ende zedert lagen die van buyten ende binnen malkanderen so na Die van
 op de neuse/ dat de een den anderen met sijn geweer bereplakte/ ende Haerlem
 dat dickwils afhardig maecte. Waerom die bande Stad bysende/ makē eene
 dat de vijand de oude wal mogte doen springen/ waer van hy van lan- halveMaen
 ger hand ende al met der tyd sich meester gemaakt hadde: so hebben sp binnende
 den 16. Feb. eene nieuwe VVal ontrent twee bademen byed/ende Don Kruyz-
 derd treden lang/ half-maens-gewijse afgesteken/ de hupfen in de poort.
 Kruyzstraete afbrekende/ die met beyde eynden in de oude wal upt-
 liep/ ende aende Westzijde tot den Craeyenbooster grast uptstact/ende
 aende Oostzijde ontrent halfwegende St. Jans poorte/ met een sterk
 bolwerk op beyde punten wel versten: het welke van alleman/ bur-
 geren/ ende soldaaten/ heren/ ende onderdaenen/ groote/ende klepne/
 jonge/ ende oude/ rijke/ ende arme/ met onuytspreekelijken vlijt ende
 lust in seer korten tyd voltrocken werde.

Ook hebben sy den 8. Jun. wederom eene nieuwe VVal met bes- Ende vve-
 ten/ van St. Margriet en af tot de St. Jans poorte toe/ begonnen/ derō eene
 ende met gelijke eendragtighēd ende dapperhepd gelukkig vol- nieuwe
 bragt. VVal daer
 na.

Radien ook de vijanden nu ende van de wallen op liepen/ ende som- Schellekēs
 mige/ ofte arbejders/ ofte wachten/ quetsen/ ofte doden: so hebben opde Stads
 die bande Stad den 8. Jun. twee Klockjes met hoorden langs de walle vvalen tot
 denen geschozen/ op dat de schildwachten/ op den Dijntozen/ ende het waerschou-
 Blockhups van de St. Jans Poorte staende/ ontraed vernemende/ die vvinge en
 toe waerschouwinge der wachten klepten/ ofte schelden. hoede der
 vvachten.

Als nu die van binnen het Kabelijn ofte Bloekhups van de Kruyz- De Spaen-
 poorte verlaten hadden: so heeft Don Frederico/ om de Stad noch scken ma-
 meer te quellen/ende te beschadigen/al hoozts den 9. Feb. eene groote ken eene
 hoogte van aerde/ met balken doozblochten/ plats-gewijse/ eene Katte op't
 genaemd/ doen optwerpen/ ende twee stucken geschuts daer op plan- verlaten
 ten/ waermede de vijanden die van binnen groote schade deden. Blockhuys
 waer op sy
 twee stuc-
 ken plantē.
 Geschut
 vande Stad.

Onder tusschen hebben die van binnen ook wat Geschut ingescregen/ als den 18. Feb. van Lepde twee meracle stukken, schietende drie pond
 pers/ ofte daer ontrent. Den 19. tien yfēte. gōtelingen, so groot/ als
 klepne. Den 25. Feb. van Dordrecht twee stucken geschuts/ het eene
 44. ende het andere 15. pond schietende.

Welke stucken sy den 3. Maert hebben forgemaakt/ ende op de
 wallen gebracht/ omtegens den vijand te geschuyken: waer mede sy
 een gemen klepnen afbreuk en deden. Hier by quamen na de vijf
 dobbelc

dobbele baffen, ende twee metaele stucken, die sy den 25. Maert den by-
and in het Bosch afnamen.

Maekt des
vijands ge-
schut op de
Karte scha-
deloos.

Wanneer nu de Spaenschen met hunne twee gemelde stucken van
de Katte daeglijk van na by op de Stad speelden/ ende daer mede
veel quaeds deden: so hebben die van binnen hun geschut den 7. Maert
seer gelukkig daer tegens gebuykt/ ende de stucken van den byand
vande Katte afgeschoten/ende onbuzukbaer gemarkt: waer in Johan
Kuningam/ Luytenant vande Schotten/ sich dapper heeft gequeten/
so dat de ere daer van hem werde toegeschreven.

Storm-
huysken
van den
vijandcerft
door des
Stads ge-
schut, ende
na door
Gods wind
nederge-
vvorpen.

De byand hadde ook den 7. Junius een Storm-huysken, aen vier
masten vast gemaeckt/ op het oude Blockhuys opgericht/ achter vier-
kant/ ende boven open/ met gaten daer in/ om daer dooz de stryktwe-
ringe van die van binnen te beschieten; waer tegens die vande Stad
hun geschut ook wel te passe quam: want als het nu om hoog was op-
gehuysd/ ende de vijanden daer upt nu tweemaal hadden los geband/ so
werden de touwen upt der Stad dooz 'tgeschut afgeschoten/ so dat het
met de vijanden van boven neder stopte/ die dooz het vizeerlijk laag ne-
derballen seer luyde ende verbaerlijk kreten. Ende als het de vij-
and daer by noch niet en liet bliuen/maer den 16. Junius het selbe op
een mast met vijfens veel vaster hadde te samen geschjoefd: so hebben
die vande Stad den 25. dito met eene kartouwe drie ofte viermaal
dwers daer dooz geschoten; ende werde voords den 3. Julius dooz
eenen storm upt den Westen neetgeworpen.

Schoten met Canon ofte Grof-geschut op de Stad van Haerlem, in het Beleg vande Spaenschen.

December. 1572.		Dagen.	Schoten.	Dagen.	Schoten.
Dagen,	Schoten.	14.	97.	28.	285.
18.	680.	15.	31.	29.	228.
19.	675.	16.	35.	30.	321.
20.	159.	17.	60.	31.	168.
		18.	7.		
	1514.	19.	3.		3860.
		20.	182.		
Ianuarius. 1573.		21.	18.	Februarius.	
8.	14.	22.	65.	1.	10.
9.	133.	23.	35.	2.	17.
10.	14.	24.	322.	3.	57.
11.	681.	25.	48.	4.	81.
12.	150.	26.	310.	5.	41.
13.	283.	27.	360.	6.	388.

Dagen.

DER STAD HARLEM;

189

Dagen.	Schoon.	Dagen.	Schoon.	Dagen.	Meij.	Schoon.
7.	36.	19.	46.	1.	10.	10.
8.	39.	20.	26.	2.	7.	7.
9.	38.	21.	28.	3.	21.	21.
10.	4.	22.	33.	4.	3.	3.
11.	19.	23.	12.	5.	13.	13.
12.	114.	24.	35.	6.	22.	22.
13.	63.	25.	47.	7.	14.	14.
14.	23.	26.	6.	8.	8.	8.
15.	22.	17.	3.	9.	22.	22.
16.	20.	29.	4.	10.	21.	21.
17.	17.	31.	19.	11.	32.	32.
18.	86.			12.	2.	2.
19.	19.		1136.	13.	16.	16.
20.	38.		April.	14.	44.	44.
21.	26.	1.	14.	15.	3.	3.
22.	69.	2.	6.	16.	32.	32.
23.	45.	3.	4.	17.	41.	41.
24.	34.	5.	3.	18.	73.	73.
25.	41.	6.	19.	19.	16.	16.
26.	2.	7.	5.	20.	21.	21.
27.	3.	8.	9.	21.	30.	30.
28.	1.	9.	51.	22.	31.	31.
	1003.	10.	13.	23.	16.	16.
		11.	45.	24.	9.	9.
Maert,		12.	4.	25.	20.	20.
1.	76.	14.	2.	26.	29.	29.
2.	8.	15.	28.	27.	10.	10.
3.	2.	16.	3.	28.	19.	19.
4.	13.	17.	4.	29.	14.	14.
5.	20.	18.	2.	30.	682.	
6.	199.	20.	28.	31.		
7.	55.	21.	14.		Junius,	
8.	153.	22.	1.		10.	10.
9.	33.	25.	5.		15.	15.
10.	19.	16.	2.	1.	21.	21.
11.	27.	27.	18.	2.	6.	6.
12.	16.	28.	38.	3.	15.	15.
13.	19.	30.	20.	4.	26.	26.
14.	18.			5.	47.	47.
15.	48.		317.	6.	Dagen	
16.	60.			7.		
17.	111.					
18.			Aa 3			

Dagen.	Schoten.	Dagen.	Schoten.	Dagen.	Schoten.
8.	29.	10.	6.		
9.	11.	21.	10.	1.	2.
10.	14.	22.	3.	2.	100.
11.	9.	23.	6.	3.	1008.
12.	3.	24.	24.	4.	358.
13.	29.	25.	39.	5.	8.
14.	5.	26.	3.		
15.	32.	27.	9.		
16.	6.	28.	12.		1476.
17.	8.	29.	2.		
18.	12.				
19.	8.				
			414.		

Summe van alle de Schoten, gedurende de Belegginge.

10402.

Brand met Vuerballen inde Stad geschoten. Den 22. Meij. hebben die van kuyten Vuerballen inde Stad geschoten/maer van brand ontstond inde Koningsstraet/ op den hoek van de Stoof-stege/ na het Sand toe: maer werde terstond uytgeblust.

Gedenckwaerdige Schotey inde Stad.

Gedenckwaerdige schoten.

18. Decemb. werde den knecht van Burgemeester Jonker Jan van Driel aende sijde van sijnen here het hoofd afgeschoten/ ende werde terstond in het Bolwerk gebolven.

Ook werde op dien selven dag eene jonge dochter de dienstmaegd van Frans Janszen/ komen inden Spiegel/ inde Bagijnestraet/ aende wallen aerde dragende/ haere klederen achter van haer middel nedertwaerts op haer bloote lijf sonder haer te quetsen afgeschoten/ die de Burgemeester van Driel met sijnen mantel bedeckte/ ende so na huys versond.

Den huys van Willem Lakeman inde Bartel-jozis-straet werde mede op dien tyd een schooysteen afgeschoten/ den kogel met meest alle de steenen/ ende het vleesch ende speck inden schooysteen hangende/ op den haers nederballende/ alwaer drie ofte vier kinderen by t'ruer saeten/ sonder dat iemand van hun in't minste beschadigd werde.

11. Jan. werde eenen man op't Sand gaende sijn been afgeschoten/ waer van hy kortz daer na sterf.

13. Jan. werde eene jongedochter aen het Bolwerk haer doekhuys met eene hayz-tuyt booz een musket-kogel weg-genomen sonder daer te verseren.

Op den selven dag werden twee luyden aen tafel sittende dood geschoten.

27. Jan. quam eene schote op't Sand in't Darts-hoofd booz de kuyken/ ende nam eene dienstmaegd het hoofd van lichaem so sy de hoenderen van den spete afde...

10. Aprijl. werde eene vyentwe Konnelijfen Kokerwunnig/ tot daer susters/ op den hoek vande Gost-elleboge van de Krost/ recht tegen o ver de Kerke van het Weeshuys/vande solder der trappen afkomende/ met eenen grooten pieren kogel tuschen haere beenen denrgeschoten/ de klederen aen sturken/ sonder haer te raken/ welke kloot ende rock van haeren sone Jakob de Graef tot eene gedachtenisse sulker geschiednisse tegenwoozdig noch bewaerd worden.

Ook werde ontrent dien tyd een Canons-kogel geschoten inde soetemelkenwittelyoods streeg inde piere tralle van het huys van den Dete van Schoten/ de welke van daer woords inde sale vloog/ ende speelde rondom boben op het bedde/ alwaer Joffrou Magdalena van Schoten lag/sonder haer te beschadigen/ ende vande bedstede afvallende/ sijnen loop gebroken sijnde/ innoorde inde selve kamer: welke kogel veele saeren inde gemelde tralle aen eenen pieren keten ter geheugenisze heeft gehangen/ ende woord ook noch ten selven eynde van haeren sone Jonker Willem Wader bewaerd.

Daere suiter Joffrou Maria van Schoten werden in haere sloepe boozt selve huys beyde beenen afgeschoten/ datze woords besterf.

28. Aprijl. werde Jonker Gerrit van Schagen/vande wacht komēde/ op S. Katharinen brugge/ het hoofd afgeschoten.

Ook wetden eenen man/ Konnelis Jakobszen/ beyde sijne beenen/ op de Lange Brugge/ op eenen tyd na huys gaende/ weg-genomen.

8. Mey. werde viermael booz den Tozen van de Grootte Kerke geschoten/ aende Noozd-West-sijde/ booz het uerwerk/ ontrent het getal van elven/ sonder schade ofte verserlinge van iemand.

Aensienlijke personen dooz t Canon omgebragt.

28. Decemb. Pieter Ianszen Raed, Fabryk vande Stad.

27. Jan. Pieter Vlasman, een der seven Kapiteynen van de Burgerije.

27. Maert. Dirk Brazeman, Luytenant van Kapiteyn Lancelot van Bydentode.

28. Aprijl. Heyndrick Ian Mathijszen, Stads-Kapiteyn: ende Ionker Gerrit van Schagen.

10. Jun. Pieter Ianszen, Stads-Fabryk.

Straf-schijf van Pieter Janszen Raed, aen eenen der pylaeren van den Tozen in de Grootte Kerke,

Den xxix. Decembrijis werde Pieter Janszen Raedt hier begraden.

OV4 serVt InnoCYos IVg VLarat LVCE pVellOs

ReX, hoV satall: LVXit & Ipsi Mhif

De dag

Aensienlijke
ke Persone
door grof
geschut
gedood.

De dag *VV* der in *VV*ol-der de *k*indren *s*ijn ge*v*orven,
 Die door *H*eroides *V*o *L*k so *s*chendig *s*ijn *v*er*d*orven,
 Die heeft *M*ilook *a*Lhler op onse *V*est en *V*AL
 Het *L*eVen gansCh beroofd door eenen *l*ijten *b*AL.

Dit Graf-schrijft staet daer boven: ik achte van *s*ijne
*D*upbroutwe.

Anno *XV*c. *LXIX*.

Den *xxix*. *J*ulij is hier begraven *E*rmgaerdt *C*oenraechts dochter.

INGENIO COMIS, DEMISSA, ET PACIFICATRIX,
 HEI NIMIVM CRVDO RAPTA PVERPERIO!

Een *V*ro*V*ve, *V*roed *V*an *a*erd, niet *t*roet *i*g *V*an *g*e*V*o *L*en,
*L*iefhebster *V*ande *V*re, en haastster *V*an *b*es *V*o *L*en,
*V*ant *V*ist, *V*an *o*nge *M*ack; *l*s (*L*aest) *I*n *k*indes *n*ood
*V*an's *L*eVen *V*eg *g*e*s*che*v*rd door een on*l*ijpe *d*ood.

*M*iddelertijd deden die van binnen daeglijck anders niet dan op
 hunne byanden met eene ongelooferlyke manhaftighepd ende couragie
 uytballen/ op dat syse met schermtuzeren moede machten/ ende krenk-
 ten/ ende alle afbreuk deden waer sy konden: onder welcke schermtu-
 zingen sy dickwils terwyljen hunne victualie ende noodbuys/ ofte bo-
 den ende posten van byupten inkregen/ ofte na den bynse tot hunne be-
 scherminge uytgelepdeden.

Onder veele andere uytballen is een van den 25. Maert herre de
 boornaemste/ ende oberwaerdig datze hier ter eren gedacht worde:
 also men van diergeliken ofte niet ofte wepntg leest. Dit is van aldus
 int werk gegaen. Eerstelijck sijn des morgens ontrent 7. uren/ 200.
 Waelen de *S*ijlpoorte uytgetrocken om met den byand te schermtu-
 zeren inden hout/ den welken sy flukx uyt hunne eerste schanze byde-
 maet niet reek genoeg sijnde quamen met berles van twee mannen
 wederom in de *S*tad. De *D*eren *B*urgemeesteren met den gantschen
 krigfraed uyt gemelde zochten de geleghepd van dat quartier
 vernemende/ hebben met gemeyn god-vindens hehote it pntyn
 dat quartier na middag met 9. ofte 10. haendelen soude pogen op te
 slaen/ ende slozender hand in te nemen/ het welke ook ontrent vier
 uren op dese maniere geluckelijc is te werg gebracht. Daer werden
 ses haendelen meest al *B*ourgoensche met sommige burgeren de *L*eyd-
 sche *W*aterpoorte uytgelet/ waer sy ook een *S*agt was/ ende andere
 schuyten van oorlog/ ook trocken 200. *F*ranzosen ende *W*aelen ter
*S*ijlpoorte uyt/ om de schermzinge aen te hangen/ onder tusschen
 quamen

quamen die andere mede int garen/ ende waken op verscheyde plaet-
zente gelijk ontverzaegd aen. De Duytschen losten hun grof geschut
op die bande Stad/ maer met gering hoopdeel/ ende verhepen daer op
slukz ende verlieten alle hunne schanzen seer schandelgh/ maer wer-
den van de onsen snellig verholgd/ ende achterhaeld/ ende met hon-
derden omgebracht/ so lange tot dat sp over gene sijde vande Nooyd-
wijker-Dout. Waert onder het geschut vande Spaenschen aen Dypn
geblugt waren. Die bande Stad staken over de 300. tenten aen
byand/ ende plonderden dat gansche Duytsche quartier upt/ met sich
nemende vijf dobbele hassen/ twee metaele stucken/ beele hoeijen/ ende
kalveren/ met ontrent dertig paerden/ ende veel buspoeder/ met negen
baendelen/ de welke sp des anderen daegs in teyken van triumphe/
ende in spijt van hunne vijanden/ op hunne wallen lustig lieten afwael-
jen/ ende boozds enen gansch swaeren roof van klederen/ mantels/
fluwele bonnetten/ silbere schalen/ goude ringen/ ende ontallijke rust-
tingen/ strom-hoeden/ roers/ rappieren/ ende diergelijken huysraed.
Daer bleven van den vijand ontrent acht honderd mannen/ boven de
gequetsen/ ende maer acht van die van binnen/ waer onder een bur-
ger was/ ende een vermaerd Walsch Kapiteyn/ Verdeyn genaemd/ die
urt houten van de sterkten de Stad seer goede diensten gedaen had-
de/ ende in desen tocht sijn volk dapper aengevoerd: waerom sp vande
Stad seer beklaejd werde. Von Frederico heeft na dese neberlage
dat quartier der Duytschen met enige Spaenschen versterkt.

Gedenk-
waardige
Vytval v
die van
Haerlem
op het
Bosch den
25. Maert
1573.

Ik en kan niet nalaten/ noch enige andere diergelijke Vytvallen,
ende vroomse feyten Van wapenen, van onse hzoome burgeren/ ende zol-
daeten/ geburende dese onse strenge belegeringe/ met sommige andere
merkelyke geschiedenissen naer waerhepd der sake tot lof van onse
Stad te verhalen.

Andere
Vytval len
ende vroom-
se feyten
van vvape-
nen van die
van Haerle
en andere
merkelyke
geschiedes-
nissen.
Lopen
Rukeburg
af.

Den 17. Jan. sijn enige van des Stads zoldaeten de Schalkwij-
ker pooyte uptgelopen/ ende op Rustenburg seer mannelyk aengeval-
len/ alwaer de Duytschen sich beschans hadden/ om gemelde sterkte
te bemagtigen: ende hebben van eerst de water-molen/ die de vijanden
verlieten/ ingenomen/ ende daer na Rustenburg gelijckelijc gansch
moedig aengegrepen/ ende stromender-hand ingenomen/ ende alles
van den vijand dood geslagen wat niet ontlopen en konde/ ende de ver-
overde plaetse verbyand. Een Haerlemisch Waendzager heeft eenen
der vijanden het vaendel upt de hand geruckt/ ende den Waendzager
hoopsteken. Ende sijn dan also met gemeld vaendel/ drie tromme-
len/ ende veel ander gewoex/ triumphelijc na de Stad wederom
gekeerd.

Wanneer nu ook de vijanden in Schalkwijk begonnen te nestelen/
so sijn die bande Stad den 18. Jan. daer op aengeballen/ ende hebben
de vijanden in de vlucht gebracht/ so dat veel van hun int Sparen
liepen/ ende verdronken.

Drijven de
vijand upt
Schalk-
wijk.

Verbrandt
het Huys
ter Vveu-
ven, ende
Vijshuyzen

Den 19. Jan. gelyckter enige Schepen van Derhencode/ De-
pen hander Stad/ niet sonder de den den spranze/ alwaer sy van
de vijanden upt Schalkwijck/ waerlemmerlie/ ende wijshuyzen wa-
den byjegend/ ende bestreden. Waer de onse hebben den vijand byj-
moedig onder de ogen gesten/ hoewel sy op verre na so sterck van both
niet en waren/ ende hebbense strack in de vants geslagen. Waer op
sy hunne victorie vervolgende ober de twee hondert der vijanden
sloegen/ ende het Huys ter Vveuwen, ende Vijshuyzen, met noch een
molen aen brand staken, wederkerende met eenen heerlijken roef van
twee trommelen/ ende veel harnaszen/ roers/ spietzen/ ende andere
wapenen/ beneffens twee gevangens.

Vergeef-
sche Vyt-
val.

Den 30. Jan. sijn die van de Stad wederom gewelbig de Hyl-
poozte uptgeballen/ om het geschut van den vijand alwaer te vermet-
steren/ ofte ten minsten te vernagelen/ het welke hun datmael ten best-
ten niet en geluckte/ also de vijanden in hunne schansen gereschonden
om te staemen: dies de onse sonder iets upt te richten wijken moesten
met verlies van ses ofte seiven mannen/ ende ontrent 40. gewonden/
waer onder drie Kapiteynen ende een Waendjager waren/ te weten
Hoptman Wierterbe rg met eene spere in sijne borst gesteken/ Wschiel
in sijne hand gewond/ Couzijn in sijne knie/ ende sijn Waendjager door
den arm geschoten.

Steken Vijf
huyzen we-
derom aen
brand. Ende
de Haerlem-
mer Lie.
Brand te
Sleken.
Vergeef-
sche Vyt-
val.

Den 4. febr. sijn 40. ruyters de Schalkwijcker poozte uptgereden
met 4. sleden/ ende twee baszen op de selve/ met entge teet- hoeyen/ ende
hebben Vyshuyzen ten tweedemaal afgebrand.

Den 10. febr. hebben die van binnen de Haerlemmer-Lie bestocht/
ende afgebrand.

Den 14. Waert. is het Leyjoos huys/ het Sleken genaemt/ ten
dele door ongehal verbrand.

Winter den 11. April spranzen schepen te vermistde lagen/
ende die van de Stad waer upt meynen/ datze volck landen ende spiet-
ten wilden: so sijn sy met 140. soldaeten upt de Hylpoozte/ ende 600.
upt de Waterpoozte/ ende noch 200. upt de Schalkwijcker poozte ge-
roegen/ om die van deschepen in den vijand niet te laten. Waer also de
schepen niet aen en quamen/ ende de vijanden op haer met alle magt
getwelbig aendjonten/ so moesten de onse al scheerwurpende de vants
trecken/ alwaer twee Kapiteynen van hunne eyge Duytsche gescho-
ten ende gequet worden/ namelick Stevenbath in sijne leenboort/ ende
Christoffel Wadet in sijn been.

Schanze
van Rusten
burg by die
van Haerle
overvallen
ende Inge-
nomen.

Den 19. April/ braches/ is Kapiteyn Beaufort met sijn Schot-
ten ende sommige Burgeren de Schalkwijcker ende Sparendoeder
poozte waer witter denibew uptgeballen/ ende hebben de Schanze van
Rustenburg manlijck afgehoen/ ende Kozmender hand ingehomen/
beneffens alle van sijnre vijanden/ ende met sich byjegend dies
gevangens/ ende vier vaendels: welke Schanze die van de Dord-
recht

bert hebben gehouden/ onder welker bescherminge de Koeijen van de Stad huypen te Sparenwouder ende Schalkwijker poozte iuptingen tot het ende der belegeringe/ gelijk ook huypen de Duijnpoote/ in spijt der vijanden/ wat sp ook daer tegens deden: want hoe leer sp op de selve daeglijk loerden/ ende wat aenflagen sp daer tegens maekte/ so hebben sp opt gansch wepning uptgericht: ook blehender meer vijanden om de beesten/ als sp wel beesten kregen.

Koeijen van de Stad gaen uyt gedurende de Belegeringe.

Den laetsten April vielen die van binnen wederom met vijftig man upt/ ende schermutzeerden met de Puytschen in het Bosch: doch daer en werde van den onsen niets bpsonders uptgericht: maer in tegendeel so werde hun hoofd ende aenboerder Margorin/ een hroom ende moebig Kapiteyn/ geschoten/ van welke wonde sp kortst daer na in Stad is gestorven.

Vergeefsche Vytval.

Den 23. Idesj ontrent vier uren na den middag quamen de vijanden sterck upt de Puyk ende andere schanzen hard op Rustenburg aendynge/ in meninge die schanze te vermeersteren/ ende de hoertjender Stad weg te bryven/ ende nu alrede de loop-schanze ter tyden ingenomen hebbende tot hunnen grooten voordeel/ waren al aende brugge vande voornaemste schanze: maer die daer binnen waren hoewel leer wepning in't getal/ weerden sich dapper mannelijk/ ende ook insonderheyd Tseraerts met enige zolbaeten die van te hulpe quamen. Daer bleef een groot meester der Spanjaerden/ met eenen gouden keten om den hals/ ontrent 300. goude kroonen waerdig/ met noch enige andere hoofden ende aenboeders/ Kapiteynen/ ende Sergeanten: waer van sp vier hoofden op korte pieken/ inde ogen der Spanjaerden/ op de wallen van de schanze/ tot eene triumphie uptstaken. Sp souden den ganschyn hoop meest al vernield hebben/ ten ware by ongevalde vijand in hun valpoe der waer gekomen/ waer dooz Tseraerts met squanige anderen niet wepning verbyand ende verseerd werden.

Spaensche Storm op Rustenburg afgeclagen.

Wanneer die van binnen den 25. Idesj dooz eenen blygenden post de wete kregen van seker merkelyk ontzet van poeder aen den orber kop des Idesj/ so sijnse de s nachts in een groot getal met een vrezelyk geschrey de Schalkwijker poozte na de schepen uptgeballen/ om de vijanden te beschycken: maer die met het poede geladen quamen meynende dat sp vijanden waren/ schoten tegens de onse in/ ende woypen het krupt in't water/ ende bloden van vrese/ waer van enige verbronden/ ende enige vande vijanden achterhaeld en geslagen werden. Ock werde Rippenda selfs dooz een musket-kogel gewond: Sp brachten noch drie ge hangens binnen/ waer onder een Kapiteyn was. Darc waerde middeler tyd dien ganschyn nacht/ dooz dit herbaerlijk geroy/ zondem de Stad oboral huypen ende binnen alarm gemacht/ met een sebetelyk gekryt van bal aen/ moozd/ sla dood/ ende dit gelijke tot veruytsichtinge van beide menschen.

Vergeefsche Vytval.

Wythallen yxt de Stad.

December. 20. 25. 31. tweemaal.
 Januarius. 1. tweemaal. 14. 17. 18.
 19. 20. 21. tweemaal. 30.
 Februarius. 1. 2. tweemaal. 3. 4.
 tweemaal.
 Maert. 9. 12. 22. 25. tweemaal.
 April. 7. 9. tweemaal 11. 19. 24. 28.
 30.

Meij. 7. 15. 16. 19. 23. 25.
 Junius. 2. 9.

Wythallen yxt Lusten-
burg.

April.
 Mey. 17. tweemaal: want eerst heb-
 ben sy de Loop-schanze van de
 Fuyk afgelopen. Ende daer na
 'nachts daer aen de Schanze van
 Jan Pietamen bestoort/ twee
 Schildwachten dooyficken/ ende
 eenen dooyfhoten/ yxt beyde de
 plaetzen enigen buyt met sich ne-
 mende.

Aenhallen op de Stad.

20. tweemaal.
 15. 31.

11.

19. 21.
 15.

Aenhallen op Lusten-
burg.

20. 25.
 23.

Wythallen der Wijanden op de Roelien Gande Stad.

Wuyten de Sparenssouder
 ende Schalksijker
 poozten.

Meij. 6. 10. 23.
 Junius. 12.

Wuyten de Sijf-poozte.

7. 13. 20. 24. 26.
 12.

Gevangens In dese gemelde stozmen ende wythallen werden nu en dan aen twee
 aen vveder der sijde sommigen gevangen, die al hoorde sonder genade gehangen,
 sijde sonder ofte anders gedood werden/ also der in die pitte der oorloge geen quar-
 genade om tier en was: die wy dan ook de leser alhier dooy stelle/ en sommiger
 gebragt. geschiedenissen wille/ die sich ontrent dese sake hebben toegebragt.

Omge

**Omgebragte sinney
Stad.**

**Omgebragte sinney
Stad.**

December 21. is een zoldaet/
daegs te hozen na den storm onder
de doden levendig gebonden/ op-
gehangen.

27. werde een gebangen Wael
opgeknoopt.

Januarins. 8. hebben die van
de Stad eenen Coproael/ dien sy
den laetsten van December geban-
gen hadden/ ober het Blockhuys
aen eene spijet opgehangen.

16.

hebben de Spanjaerds een hoofd Bittero
wyt hune schanze ober het Block- schampere-
huys geworpen/ alwaer sy in een heyd van
brieffken by schreyen: Dit is het weder sijde
hoofd van Kapiteyn Philips Ko-
ning, die u met twee duysend ruy-
ters ofte mannen soude ontzet heb-
ben.

Daer op die van blunen twaelf
gebangenen ophaelden/ ende op-
hingen/ dize soetelaers van Am-
sterdam/ eenen Wael/ ende acht
Hoogduytschen: waer van sy elf
hoofden/ de haert op sijn geus ge-
schozen/ in eene tonne gepackt/ van
het Bollewerk in der Spanjaerde
schanzen afrolden/ met dit schrift:
Draegt dese hoofde de Hertog van
Alba, voor de tiede pening, waerom
hy dese belegeringe voor de Stad be-
gonnen heeft, ende also hy terstond
niet en is betaeld geweest, so senden
wy hem het elfde voor interest, ofte
fret, so dat hy sich niet en heeft te
beklagen.

Februarius. 1.

hebben de vijanden eenen Stads
hode gekregen/ ende te Hillegom
opgehangen.

19. Is een ghewone onder de
Stads wal opgehangen.

21. Sijn enige gevangenen van
eenen Damloper vanden vijand/
aenden Doogen Dijk by de Puyk
opgehangen.

Maert 2. heeft Martinus Brand
twee van des vijands volk by den
Over-room gevangen/ ende in
Stad gebragt/ alwaer sy onder-
socht ende gepijnigd sijnde terstond
sijn opgehangen.

April 4. hebben die vande Stad
elf gevangenen bukten de Schalk-
buijker poorte op-gehangen/ ende
eene by onder verbonden.

22. sijn noch drie soldaeten ge-
hangen.

May 9.

37.

Waer door de soldaeten van de
Stad verstoorzd ende verbitterd
sijnde/ hebben ook in 't gesichte van
den vijand eene galge gemaeckt/ e si
W. Cuprijn/ W. Lambrecht/
eenen Paep/ eenen jongen/ ende
W. Adriaen van Groene-been/ met
de beenen om hoog/ ende voorzds
tot elf toe opgehangen/ ende W.
Cuprijns dochter met eene Wa-
lme vande Waken/ vergraste Ver-
snoops/ ende geroemts d'it allen
sonder weten ofte consent van den
krijgs-raed/ ofte Magistraeten.

Julius

werde van den vijand wederom
een hoofd aen't Bollwerk overge-
woopen/ met dese letteren daer by:
Dit is Kapiteyn Oliviers hoofd.

hebbē de Spanjaerds des avonds
tenachturen op het Bollwerk eene
galge opgevecht/ alwaer sy enige
soldaeten/ ende burgers/ die niet
kropende Stad meenden te ko-
men/ somen vermede/ sommige
men den Helle/ ende sommige by de
beenen opgehangen.

Hebben

* Gevangen
den 10. Jan.

Julius 1.

11. werde Martijen/ de doch-
ter van M^r. Guytjens/ met de
Duyfjouwe van eenen koster van
de Grootkerke/ vande zoldaten
hooftgehangen.

Hebben de Spanjaert die op de
Katte tien ofte elf personen opge-
hangen.

Ook quamender by wijlen ter weder sijde enige overlo-
pen hier met eenen de Lijste moet voordragen.

Overlo-
pers aen
wederlijde.

Overlopers in de Stad.

Overlopers uyt de Stad.

Januarius. 17. is een die den 10.
Jan. door 'n mistig weder ver-
dwael op't Wey/ gehangt was/
aen't Blockhuys/ met andere pij-
onniers des vande/ inde Stad over-
gekomen.

19. is een Engelsman/ in den
mist vanden vijand ook gebangen/
by Wiffhuysen van de onsen met
andere gebangene gekregen/ ende
verlost.

Februarius. 20.

Maert 14. 'smorgens iszer een
Wael uyt het Bosch overgekome/
ende is voozds gebangen na den
Dijze gevoerd.

Mey 12. 'smachts iszer een ge-
bangan op den Diemerdijs/ van
en vijands oorlog- schip los gezo-
ken/ ende nacht in Stad gekome.

16.

Junius. 3.

26. is een vranche Wael/ uyt de
Fuyt tot Linsenburg overge-
come/ in Stad gekome/ ende ge-
bangan

is een gebangan hysse laten Wael
inden Dout na het Duytsche leger
wederom overgelopen.

is M^r. Dirk van Stomptwijk/
een burger/ ende jongman/ na
Overbeem by de Wael overgegaen.
is een schipper uyt Stad na de
Fuyt overgelopen.

hangen geset.

Julius. 10.

is een zoldaat tot den vijand overgelopen.

Mijnen.

Onder dese stromen ende aenballen van den vijand/ ende uytballen van die van binnen/ sijn dierwils verleschepde Mijnen so van de Spaenschen/ als van de Stad gesprongen/ die sy van langer-hand gedolven/ ende toegemaakt hadde/ ende by de beste gelegenhepd aen weder sijde met buispeder werden opgeblasen.

Mijney Gande Stad.

Januarus. 30. 31.

Februarius. 4. 5. 8. 10. 19. 28.

Maert. 14. waer dooz sy eenen Spanjaerd levendig in de Stad haelden/ maer sterf kortz daer na.

20

April. 8. 28.

Meij. 14. is eene Wijne vande Stad dooz smaeren regen/ ende het delven van den vijand ingevalen: waer dooz drie zoldacten ballen sijn/ ende twee gewond.

18. Op desen dag werde geordnerd/ datmen wederom na buytsyde werken soude: dewijle de vijand by na dooz de wallen der Stad gedolven hadde: ende woumen wederom de dicke van twee bademen.

30.

Jun.

7.

Mijney van den Vijand.

17.

19. 31.

6

dede de vijand eene Wijne spytingen/ die drie zoldaten dode: Do waeren oock de Kapiteynen Dunit ende Courjon in groot gevaer/ want de ene lieter sijnen mantel/ ende de ander was met de aerde al behallen/ maer werde met noch eenen zoldaat/ levendig uytgeholven.

4.

gebleefde vande Stad conder Wijne van den vijand gebovent/ oock de regen vanden lang/ vande

Kruppoozte onder de wal na de St. Jans poorte toeloyende.

10. dede de vijand eene Wijnne spynge: ende die van binnen hebben dooz't behulp vanden rook eene andere Wijnne van den vijand ingewonnen.

11. werde den vijand noch eene Wijnne benomen.

15. heeft de vijand eene Wijnne met buspoeder op-geblasen/ die achter upt berste/ en meer quaeds in sijn holk als inde Stad dede: en des anderen daegs sijn twee zoldaeten van de Stad die bespyongen waren noch levendig uptgedolven.

Ik hebbe boven verhaeld/ dat Don Frederico/ bernelende ende geboelende/ dat hy de Stad met stormen ende geweld niet en soude konnen bemagtigen/ vooz sich nam den boet van oozlogte te veranderen/ ende de Stad rondom vastelijck te besluypen/ ende dooz sulke benouwinge ende besettinge upt te hongeren/ ende te vermeerderen: want sy kregen daeglijck groosten toevoer van alderley lijfs-noodduze/ en ammunitie van oozlogte ober het Weyz binnen/ so eerst met sieben ober tijs/ als namet schrypen hy open water/ het welke den Prinze seer licht om doen was/ also hyt voozdeel daer van in hadde/ ende daer op sterk met oozlog-schepen was/ onder den Admirael Martinus Zyand/ of schoon die van Amsterdam ook enige schepen ende galeijkens daer op hadden/ waermede sy niets ofte weynig uptrichteden. Mer dooz was eenen gerupnen tijt alle ding inde Stad wel te bekomen/ ende van rebelijken pyns/ also dat die van binnen inden eersten weynig ordze op de mondcast stelden/ op hope dat het hun daer aen niet en soude seplen/ vooznamelijck in den somer/ als sy alles met schepen genoeg (so sy meynen) souden inkriften.

Insonderheyt was her den 21. Feb. ende ontrent dien tijt/ so volle overvloed als of de Stad niet en ware belegerd geweest. Ook werde den 7. Maers tijt excijs van alle dingen afgelesen. Niettemin so hadden sy in al in den maent Januarij/ hoewel eenen kleynen tijt/ half rogge en garst/ ende half rogge ende haver gebacken/ ende moluhoeken geeten.

Den 29. Jan. werde vande penije van het Stadhuys afgekondigd/ ende belast/ dat de vleeschhouwers het ofsenblesch niet dierder dan twee blanken rpond/ ende het koeffe vleesch eenere braspennig en

Ontzet en toevoer van mondkosten, en voorraad te oorloge.

Overvloed van lijftochtbinde Haerlem, ende v r i j e excijs.

Ordre op den prijs vande eerbare waer

souden verkopen. Ende den derden Feb. daer aen/werde van gelijken
scherpelijk bevolen/ datmen een roggenszood niet hooger dan op twee
stupvers/eene pinte soetemelk op eenen blank/ een pond hoerjen-kaes
op negen dupts/ ende een pond boters op twee stupvers/ en mogte
houden.

Ontzet van Krijgs ende lijfs noodduft.

Januarius. 2. xii. Sleden. 5. xxvii. S. 9. vi. S. 11. xlviii. S.
13. vi. S. 17. lxxv. S. 20. llii. S. 21. i. S. 22. xlii. S. 23. xxii. S.
24. xxxi. S. 25. xxxiiii. S. 26. xxxvii. S. 27. xix. S.

Februarius den 2. hebben enige Spaensche rupters xlii. sleden
met kozen genomen: maer werden hun by die van Nelsmeer ontjaegd.
S. viii. S. 7. cv. S.

12. isser een schuyt met victalie van Leyden de Fupk ingelopen.

14. snyder 40. zoldacten met zestig last rogge/ tarwe/ bonen/ ende
andere victalie in Stad gekomen.

15. een turf- schip van Nelsmeer.

16. een schip. 17. xxviii. schepen. 18. v. schepen. 19. i. schip.

21. heel victalie. 25. v. schepen. 26. veele schepen.

Maert. 3. xi. schepen. 4. enige victalie.

12. 14. ende de navolgende dagen wederom.

22. isser de el kozens ingekomen met andere victalie van alle s.

April. 2. smoggens ten 4. uren hebbe die van de Stad ecne schuyt
met buskrupd over 'tvelde ingekregen.

24. snyder 25. bozgers met krupd de Hylpoozte ingekomen/ elk
bzagende 50. ende de sommige 60. pond.

27. snyder vier met een schuyt met bospoeder de Schalkwijker
poozte ingekomen.

28. snyder acht met een schuytjen met krupd met groot perpkel in
Stad geraekt.

Mey. 1. sijn acht mammen met bzieven 'snachts ingekomen/ ach-
terlatende twee schuytkens met 800. pond boskrupd/ die hun van den
bhand ontjaegd waren.

Den 2. is 'snachts een tongen van 15. saeren met 8. pond krupds
van den bhand de Hylpoozte ingesonden/ seggende dat hy van Ley-
den daer geschickt was/ om des Stads-boden dooz het leger van den
bhand den weg beplig te wijssen/ menende also de ketve in vhanden
handen te bzengen/ doch werde niet geloofd/ maer vast gehouden/ en
na goed onderzoek ende bekenentisse heroordeeld om gegefseld ende
geband-rephend te worden/ hoewel hy na dupten orbye van justitie
dooz de roserrije der zoldacten met anderen den 27. Mey werde upt de
kelder gehaeld/ ende opgehangen.

25. isser enig krupd inge bzage.

Geduren.

Geburende de belegeringe sloegen die van Haerlem vierkante ende Die van achtkante silvere munitie, gelijk den in belegerde stede van oudts gebruyk Haerlem lijk is/ onder andere stukken van 32. ende 16. stuybers/ heele ende halve slaen munitie. Haerlemsche Daelders geteten/ op de ene sijde met hun nieu uren-wa^{te}.
 ven van Damiaten getephend/ ende aende andere sijde blind.

De Prinze van Oranjen ende Staeten van Holland wel boozstende 's Lands dat de Stad van Haerlem niet en konde behouden blijven/ sonder dat schepen op sp het Meyr inhielden tot allen noodzakelijken toevoer ende ontzet tMeyr in te water gehouden: want behalven de schepen van het Land/ te Lep de Kage. den meest toegerust/ so hebben veele steden van Supd Holland ook noch daerenboven eene goede vloot uptgemaakt/ te weten Dordrecht 20. schepen/ Delft 13. Rotterdam 15. Goynechem 10. Schiedam 6. ende so boozds ander e ook enige/ die sich alle meest in de Kage onthielden.

Die van Haerlem hebben ook selfs vier groote ende eene kleyne Galeijé van Galleijé van Haerlem. opgeset/ diese inder haest voltoeyden/ ende op het Meyr blyagen.

Den 21. Jan. is de eerste galeijé/ 84. voeten lang/ begonnen te maken: den 30. dito de tweede/ 100. voeten lang: waer van de eerste den 18. Feb. de tweede den 24. dito is uptgelopen. Den 6. Maert is de kleyne galeijé na t Meyr gebaren. Den 29. dito is de derde galeijé met eenen goeden stercken wind op t Meyr gebragt onder Kapiteynen Winkhofft/ ende Mauregnauk/ met sommige burgeren/ die by des Prinzen schepen na de Kage seylben. Den 15. April is de vierde galeijé/ 108. voeten lang te water gesonden.

Op dat dan nu Don Frederico tot syn booznemen mogte graken/ so Don Frederico trachte die van Haerlem by Peninx-veer het Meyr ver-geefs af te nemen.
 was hy geseel ende al daer op upt/ om die van de Stad het Meyr afhandig te maken: waer toe Amsterdam hem seer wel gelegen was. Hy trachte de eerst den 18. Feb. by Penningsveer dooz te delven/ ende met de kleyne Amsterdamsche Galeijé ende vijf andere schepen op t Meyr te komen: maer sulck werde hem van de Haerlemsche Galeijé/ die te Meyr ver-geefs af te nemen.
 passe gereed was/ met enige andere schepen belet: so dat de Amsterdammers seyl maken ende doozgaen mosten sonder iets te verrichten. Ende als de vijand den 21. Feb. wederom met enige Amsterdamsche schepen meynde ter selber plaetse dooz te blyken/ syn sp van de kleyne Haerlemsche Galeijé met enige ponten/ die de Sparentwouder-pooz te uptboeren/ in haer booznemen so gestuypt/ ende verhinderd/ dat de Amsterdammers een Damlooper met al het volk inden vrand mosten laten/ waer van de meeste op de plaetse werden doodgeslagen/ ende de andere in de fuyke opghangen.

Onderrischen krabben ende streben partijen op het Meyr selfs/ Scheps-rijden op het Meyr.
 om best ende om strijft/ om het selve meester te worden/ ende de anderen daer van af te sluyten. Insonderheyt is hier over den 26. Feb. een swaer gebercht te water gevallen. Want also de groote Galeijé van

van Daerlem' hoorde de andere schepen hoorde uytgeroeyd was/ so werde sy van negen Amsterdammers (die sy meynden dat bynden waren) ondersiens omzingeld/ ende overvallen. De Kapiteyn Gerrit de Jonge/ van Daerlem/ jong/ ende onverzaged/ werde gewond/ ende viel met den Luytenant in het boot/ ende ontquam: de schipper met de anderen weerden sich seer mannelijk tot den laersten man/ ende bleven alle. Als nu de kleene Galeje van Daerlem/ die daer op volgde/ die vernam/ so heeft de Kapiteyn Jakob Termiszyn/ een vroom/ ende seer bedreven man ter oozlogs/ synen volke eenen dapperen moed aengesproken/ ende vermaend om prijs ende ere tegens hunne vijanden in te leggen/ ende heeft daer op de selve kloekmoedig aengegrepen/ en uyt alleen de veroverde Galeje wedergekregen/ die nu al over de twee uren inde magt vande vijanden was geweest/ maer ook een Amsterdamsch schip daer by genomen: ende so de vrand in het kring niet en ware gekomen/ soude se alle vermeerder hebben: want sy nu alrede van vrese niet eene schote en durfden schieten/ nochte geene were blieden: so datter seer veele van de hunne sijn gebleven. De onsen namen hier gebangens mede/ daer onder eenen edelman van Leuben/ Bamschot genaemd/ ende quamen met eroende triumphie binnen Daerlem.

De anderen daegs werde de strijd wederom vernieuwd: maer de Amsterdammers namen de vlugt/ ende die van Daerlem hebben het gedolven gat by Penningsveer met schuyten/ steen/ ende peupen weder dicht gemackt/ ende toegeslopt.

Die tsem' nochtans heeft Don Frederico eyndelijk den 29. Maert den Hoogen-dijk by het Huys ter Hart hoorde doen steken/ ende is met eene sterke Plote van 33. Amsterdamsche schepen ende 7. galejen onder den Admiraal Boszu by sijne andere schepen op het Meer gekomen: het welke onse oozlog-schepen vergeefs sochten te beketten/ de welke niets konnende verrichten na de Rage afweken.

Als dan nu de vijanden aldus genoegsaem meester van het Meer waren/ so hebben sy hoorde des anderen daegs eene Schanze aen de Fuyk afgesteken/ ende opgeworpen/ tot bebruydinge van hunne schepen: gelijk ook de Prinze by de Tonne, ende hoorde van daer hoorde by het Spykerboor sijne Schanzen ende Reduyten ten selven eynde gemackt hadde.

So hadde de vijand ook al den 1. Feb. hoorde eene Schanze by de Seven-molens die van binnen vande hoorde sijde benaud.

Gelijk sy mede aen weder sijde van de Stad ten Surden/ ende ten hoorde/ by den Dout/ en tusche de Sevenmolens en Sparendam/ twee Bruggen over 't Sparen geslagen hadde/ so om te bequamer in alle hoorde vallenden nodig tot markanderen te komen/ als ook om die vande Stad te nauwer te sluyten.

Hoore dese Amsterdammers op het Meer/ ende hunne Schanze by de Fuyke verlozen die van Daerlem/ het waer/ ende moesten hoorden

alle

Don Frederico mackt sich meester van het Meer.

Ende beschanst sich aen de Fuyk. 's Prinzen Schanzen ende Reduyten aen het Meer. 's Vijands Schanze by de Sevenmolens. Ende twee bruggen over 't Sparen.

alle tot hoer alleen over onse schanzengende stercken te lande in te loopen/ waer dooz sy dapper benoud werden. Men merck ende oopbesidant sonder goeden grond/ ende groots reden/ so die van de Stad sich in tijds van de Fupke verskerd hadden/ ende booz den vijand waren gereed geweest/ dat Don Frederico tot sijn boornemen niet licht en soude gekomen hebben/ maer de Stad met schande soude moeten verlaten hebben. Doch als het te laet is/ dan sietmen dichtwils sijn mis slagen eerst.

In middelertijd trachte de Prinze van Oranjen het Meer booz die van Haarlem wederom te openen/ ende schickte tot dien eynde den 9. April eenne groote Vloot s'chepen, wel ontrent hondert seyen sterck/ op het Meer/ om hun hepl op den vijand te soeken/ die daer op wyl de Regering vermaert in vande Fupke toespelden. Als nu die van Haarlem sulck sagen/ verhopende dat sy wat vsonders tot hun onszet verruyten souden/ so wanden sy ook inder tijl 12. s'chepen/ en alyende den vijanden van hunne sijde om een open te maken/ pogende de Brugge over 't Sparen weg te bzeken/ ende stucken te seplen. So quam men sy dan met eenen gebruyden Nooyd-oosten booz wind met volle seplen aenstreden/ sehbbende een wyd groot sterk Water'schip den booztocht/ het welke op de Brugge so gewelbig aen stiet dat het daer in bleef steken: het twe de/ een Rozveel sijnde dreef aen lager wal. Hier tusschen waren 200. zoldaten de Waterpoozte wylt getogen/ ende stielden met den vijand schutgebaert in het Bosch: maer also sy te swach ware/ ende het veels te quaed hadden/ so mosten sy de blugt nemen. Die s'zpongen sommige van't Water'schip over boozd/ ende sommige quam men met eenne schuypte aen't land: so volgden die van't Rozveel ook/ offlieten de beede s'chepen boozden vijand. De andere siende dat de Brugge niet en wylde wijken/ ende dat hunne twee s'chepen in den loopp bleuen/ waken al bechtende met verlies van ses ofte seuen mannen na Stad. Des Prinzen s'chepen ende de Amsterdammers seherint zeeerden ook wel een wepnig op het Meer/ maer en hadde niet veel te beduyden: also sy dooz den stercken Nooyd-oosten wind niet recht aen malhanderen en konden komen: ende so werde tegens alle hope van die van de Stad garsch niet wtergeriche.

Den 19. April hebben Prinzen s'chepen sich wederom laten sien/ ende latsden aen den hoek vande Wisschuyfen 200. man een land/ onttegens den vijand te slaen: maer also die van de Stad in tijds niet herrep en waren/ so is die aenflag weder tot water geworden.

Zebert werde daer eenen gerupnen tijd op't Meer niets boozgenomen.

Maer eynde lijch den 23. Meij s'ien een hand tressen geballon tusschen 63. s'chepen van den vijand/ ende de vloot vande se' s'chepen. Waer vande wylcomste booz die van Haarlem ses d'zelvig was/ also de onsentwert groot verlies van 12. s'chepen het Meer most eruymen: van welke

de sijn' sctoppe ende overwinninge de vijand' sabonds/so inde fuyk/ als randoen de Stad/ dapper riddersheerden/ende ceptenen van blydschap betoonden met lof-byanden van smoketten/ende groef-geschut/so dat de Stad schein in lichten byand te staen/ tot groote smerte ende dertienleed van die van Daerlem:

De Haerlische Schanze Ook werde op den selven dag de Schanze der Daerlemmers aen den oever van het Meyz tytemaal van den vijand seer hard bestozmd: waer tegens die vande Schanze telke repse sich mannelijk weerden/ ende den vijand overwinneijk affloegen: waer siende datze van de schepen tenemael verlaten waren/ ende dat sp ook nochte ammunitie van doozloge/ nochte virtualie meer en hadden/ so hebben sp sich behoudens liff ende goed aenden vijand overgegeven.

Groote verflaghe Dese nederloze heeft binnen Daerlem eene seer groote verflaghe/ verflaghe: also sp nu genoegsaem konden bemerken/ dat hun alle hope van toevoer ende ontzet te water was afgesneden/ ende dat hun nu niets meer overigen was dan dat sp der te lande doozfloegen/ ofte in der vijanden handen vielen.

Prinzen Eis wels dat sPrinzen schepen den 27. Junius sich wederom betoonden/ alst nu met de Stad op de beste huy/ waer op die van Daerlem niet wirts hemden duytich Schalkwijker-poorte in Rusten- huyg togen/ op dat sp gelijker hard de Schanze vande fuyk aengrijpen ende overweldigen mochten/ ende also ontzet werden: maer also de schep niet eens aen en quamien/ so sijn sp seer wutroostig wederom na de Stad gekeert.

Des anderen daegs sijn die van de Stad wederom wel gereed si gemoed geweest om op de fuyk te stozmen/ begerende lieber in't veld booz den vijand/ dan van honger te stercken: maer de schepen hebben der wederom maer op liggen sijkien/ endegeen werck begonnen.

Spnde lijk Spnde lijk sagmen de schepen noch eens den 5. Julius op den middag/ waerom die van binnen wederom met groot uproeten: maer de schepen en bedden niets merr/ dan of sp met de arme benoude Stad seches geseherst ende gespot hadden.

De Diemer dijk Eer dan noch de saken met de goede Stad van Daerlem dus wijd verliopen/ ende de Spanschen merder van't Meyz werden/ so heeft lonker Diderick Sonoy Gouverneur van Noordholland/ dooz last van den Britte van Oranien/ den 12. Maert met drie doozlog-boots/ vijf galijen/ ende vijftien ofte seften kraschuypten/ met een goed deel kringsvolk/ ende ysonniers/ van Doorn sich te water begeven na den Diemerdijk, om die van Wierdarn/ ende volgens den Spanschen troy leger booz Daerlem alle toevoer af te snijden/ ende tot opzeken te doringen. Duzels d'nap by den Diemerdijk geluckelich gekomen/ ende waer sijn doozsoldaeden inetsijne delvers/ ende ysonniers aen rind/ ende begesef sich met groote suichpeit tuschen sekers slupse/ die sp tot dien eynde opgebooken ende een stucken geflagen hadde/ ende een

ren gat/ dat hy eende andere syde gedolven hadde/ ende bragt het werck in genoegzaeme bescherminge/ eer die van Amsterdamsulck gewaer werden. Dit was alrede een groot boozdeel/ ende seer veel gebaen booz/ de gemeyne sake: maer de Schanze moeste ingehouwen worden/ soude het eynde ende oogmerk van den aenslag bereykt worden.

Non minor est virtus, quam quærere, parta tueri.

*Het is geen minder konst 'verkyegen te bezwaren,
als dat men niet en heeft met kloekheyd te vergaen.*

Derhalven so reysde Sonop den 14. dito 'smozgens hzoeg na C-
dam/ om hun alle mogelijke hulpe van volk ende noodbruyft te besog-
gen/ latende aldaer de vijf galeijen/ ende dize bande oorlog-boots, met
enige vier krap-schuyten tot hunne bescherminge. Die van Amster-
dam wel wetende hoe heel hun aen dien Dijk gelegen was/ quanten
boozds noch des selven daegs na midddag met 23. waterschepen/ met
volk ende geweer wel versien/ ende oberbielen de Sonopsche inder gl
ende ontvacht, ende hrongen op de schepen/ die booz de Schanze
op de rede lagen/ met hunne groote menigte in aller magt so gewelvig
aen/ dat de Sonopsche de dize boots/ ende twee der galeijen/ ende eene
bande krap-schuyten rupmen mosten/ ende den vjand in handen la-
ten/ de andere schepen dicht aen den Dijk onder het geschut van de
nieuwe Schanze ter nauwer nood sich bergende. Die van Amster-
dam moedig booz dit beginsel der overwinninge/ trachten boozds na
de Schanze/ om die te bemagtigen/ eer Sonop hun mogte ophomen/
ende vernestelen/ die aen alle syden beleggende/ ende sonder ophouden
bestormende. Op den Dijk/ so na Amsterdam/ als na Schuyden/ be-
schanstense sich daer tegt aen/ en hadde daer het booznaemste en meeste
van hun volk/ ende geschut. Ende binnen-syde brachtense verscheyde
galeijen ende jagten op het Diemermeer/ ende beletten daermede/
dat niemand van dien kant in noch upt en mogt: Op het 2. lag hunne
gansche bloot. Die bande Schanze werden sich dapper manelijck;
so dat de Amsterdamschen met stormen veel volck verlozen/ ende niets
en bozderden.

Ende
vande Am-
sterdamers
belgerd,

Middeker tijd ruckte Sonop met schuyten/ bodden/ ende dreyge-
menten/ upt Westvriesland/ in eenen grooten halven dag tijds/ met
ongelofelijke haestigheid/ ontrent 40. Schepen byeen/ ende toog daer
mede den 16. Maert ala booz heen te water om de Diemerschanze te
ontzeten; het welcke hem wederom inden eersten so geluckt/ dat de
Amsterdammers booz onse blote van dize bloden: maer also die van
Amsterdam hun volk enige groote schepen te hulpe souden/ so quam
den Hooghollanders een vrese aen/ ende namen de bligt/ latende
Sonop

Sonop koe
met nieu-
we hulpe
tot ontzet
maer neet
de vlugt.

Donop die met eenen stiben Boejer hoor aen ende in't midden haer
 Nijanden was/ in duyden verpkeien/ ende in groot gebaer/ hoewel hy
 noch ten laetsten ontquam: ende hier dooz heerde sich de overwin-
 ninge aende Amsterdamsche sche/ die den Doozhollanders te voren
 genoegetem seker was. Die vande Schanze siende hun ontzet komen
 waren wel vermoed/ maecten hunne galeijen ende krapfschuyten daer-
 dig/ ende hysden hunne seplen inden toop/ op dat de onsen van buyten
 sien mogten/ dat sy ook haer best wilden doen/ alst op een trefsen soude
 gaen. Waer als syse nu sagen blieden/ so gavense den moed verlozen.
 Niettemin so hielden sy't noch twee dagen tegens.

De Sonoy-
 schen ver-
 laten den
 Diemer-
 dijk.

Waer na geene upthomste siende/ ende den honger so groot sijnde/
 dat sy nu schoen-solen/ ende leder-riemen/ ende andere diergelijke on-
 eetbare dingen aten/ sochtens de Schanze met goed verdrag op te ge-
 ven. Waer also de vijanden/ hunnen soberen staet wel wetende/ hun-
 niet rebelijks en wilden gunnen/ so waegden sy't ten laetsten om dooz
 te pkeien/ ende vielen in hunne galeijen ende krapfschuyten/ ende settē
 't des nachts tuschen den 18. ende 19. Maert dooz des vjands schepen
 heen omers over op Waterland. Het meestendeel quamder van:
 ander anderen Jan Laemisen Schaft/ kapiteyn vande groote Dooz-
 sche galeije/ een vroom ende onberzaegd man/ met sijn meeste volk/
 die sijn galeije noch eerst in't gesichte van den vijand in den grond hack-
 te. Andere bleven dood/ so vnde schepen die genomen werden/ als
 ook het land nu al bekomen hebbende: want also sy van den vijand
 verbolgd werden/ ende van wjgenden geldden honger van grooter
 rauwicheyd niet wel lopen en konde/ so werdender veel achterhaeld/
 ende geslagen.

Vroome
 daed van
 Ian Haring.

In dese blugt queet Ian Haring, van Doozn/ sich seer manlijk/ niet
 anders als een tweede Roomsche Coles: want hy hiel op eene engte
 handen Dijk daer de selst aende een sijde met het V/ ende aende an-
 dere sijde met een seker vanden- in pde sloten werd. de doozlopers van
 den vijand eenen geruymentjd alleen op/ ende gaf met dese sijne kloek-
 msebighed veele respijt ende gelegenheyd om te ontkomen/ die an-
 ders noodzakelijc den vijand hadden moeten in handen vallen. Doe
 nu de vjang en' tgeweld hem te sterk werde/ sprong hy van bobē neder
 in't Meer/ ende swoombghyuden over de andere sijde/ hoewel na hem
 dapper geschoten werde/ ende liep voozd het held langs/ tot dat hy by
 de andere blugtga hinnen Douchendamm gerachte.

Erasmus
 van Brecken
 zode vvon-
 derlijke
 verloszias
 ge van den
 dood.

Op desen tocht ende blugt is noch een gedenkwaerdig stuck dooz
 geballen van Erasmus van Bredenrode. Alderhoest onder Popman Wil-
 lem Liekenzen: want als hy Bredenrode in't blugten geschoten wer-
 de boden dooz sijn linker voet/ waer van hy ter aerden neder
 slozte/ ende niettemin wederom opkomende/ sich na het V begaf/ van
 sijnninge sijnde lieber in't water te lopen/ enbete verdrinken/ dan ge-
 hangen/ ende Amsterdamm ghangen te worden/ ende overtuichen
 met

quod

met sijn slag-swaerd/ in eene sloot beneden aen den Dijk/ met het
 hoofd inden grond/ geraekte te vallen/ sonder dat hy sich konde behel-
 pen/ ende nu dachtte also te sterben/ ende te verfmoozen/ so quam albaer
 een Coppozel van het selve vaendel/ met twee ofte drie sijn medege-
 sellen/ de welke meynende dat hy vjand was/ gedachte hem aen sijn
 spietze te ryggen/ die hy inde hand hadde/ maer stack hem inden wron-
 gan sijn hooch/ die met paerds-hayz geuild was/ ende quette hem in
 sijn linker lieze: ende so hy nu de spietze wederom na sich wilde trec-
 ken/ die der vast in gehecht bleef/ so toog hy Bzedentode met den hoof-
 de boven water/ de welke sich gequetst boelende/ septe: wat sijt gy voor
 een Martelaer, dat gy een lustig borst niet rustig en kont voord door hel-
 pen? By welke woorzen Bzedentode vande sijnen bekend sijnde/ wer-
 de van hun uptgetrocken/ ende op den Dijk gesteld. De bal van sijn
 nen voet en was niet doozschoten/ ende de brand vande wonde was
 doozt water wat verhoeld/ so dat hy met hun weder te been geraekte/
 ende te Wdam quam/ alwaer sy by de vlugtende hupsluyden dooz bede
 in eene schuyt vielen/ ende quamen also te samen behouden binnen
 Monnickendam/ alwaer Bzedentode na eenen gerupnen tijd van sijn
 quetsure noch epndelijk werde genesen.

Terstond na dese vlugt/ eer dat de Schanze noch verlaten was/

Voorder
 ontzet van
 Pieter Fran-
 ken komt
 telaet.

werden de schepen wederom/ dooz de naestlijghed ende getrouwt-
 heyd van Sonop/ by malkanderen vergaderd/ waer by de Water-ste-
 den/ dooz het hard ende geburig aenhouden van den selven Sonop/
 noch heertig andere deden/ waer onder elf groote twelgemonteerde
 Kaleplen/ veel Booten/ ende Boegers met voebenetten/ ende de rest
 Karbeels/ Krapshuyten/ ende Waterschepen waren. Dese ver-
 melden alle r'Edam. Waer als dese Vloete nu gereed was om t'seyl te
 gaen onder t'belepd vanden Vice-admirael Pieter Franken, quam de
 tijdinge dat de Diemerdyk al verlaten was: so dat dit twee voorge-
 nomen ontzet al te laet quam. Niettemin voer de Vloete na het W/
 ende verdoezef de Amsterdamsche schepen upt hunne plaetze/ ende ver-
 volgdese tot aen de palen vooz de Stad.

Dit is de hoochge upkomst van den tocht op den Diemerdyk/
 tot den welken so God seggen hadde willen geben/ soude de selve onge-
 twyfeld Amsterdam seer beset/ ende de benoude Stad van Haerlem
 verlost hebben: te meer also de vjand doe ter tijd vande Fuyke ende
 het Haerlemmer Weyz noch geen meester en was.

Als nu de Wynze van Oranjen/ ende de Heren Staten van Holland

Sonoy
 neemt den
 Diemer-
 dijken
 twedemael
 in: maer son-
 der vruchte.

na het verlies van het Haerlemmer Weyz/ met de goede Stad van
 Haerlem seer bekommerd ende verlegen waren/ ende geenen naderen
 weg/ nochte beter middel tot hun ontzet en sagen/ als de veroveringe
 ende besettinge vanden Diemerdyk: so en hebben sy't by desen misluc-
 ten aenslag niet laten berusten/ maer Sonop andermael belast alle mid-
 delen te soeken om den Diemerdyk wederom in te nemen/ ende beter

in te houden. **Doorch den Sonop den 1. Junius ontrent midder-
nacht op Waterland met vijf haendelen knechten/ veel yfonomter/**
ende ontrent 18. sepren/ ende voort door de tweedemaal van Schelling-
woude/ door de boozmarste sterkte der Noordhollanders was/ na
den Diemerdijk, ende nam den selven in/ met kleyn verlies van volck/
in't aensicht van den vijand/ stak den Dijk door/ ende begroeff sich aen
weder sijde in grooten haest/ ende vlijtigh op/ met ses sterkten/ drie
aende Amsterdamsche/ ende drie aende Wupper sijde. Opstel den
Dijk ook manlijk in tegens al't geweld van den vijand/ hoewel hy seer
dicht was by die van Amsterdam/ ende de Schanzen die sy daer ontrent
hadden/ dapper werde aengvochten.

Gevecht
tuschen de
V Waterlan
deis en Am
sterdâmers

Maer die van Amsterdam byagten terstond byf galeijen met som-
nige kleyne oorlogschepen op het Diemer Meer/ om't besit van het
selve in te houden. Maer tegens de Westbyiesen ook wel meer der
magt door't gebolven gat op't Meer byagten/ maer konden het selve
geen meester worden/ om die van Amsterdam/ ende den vijand door
Daerlem hinnen toevoer af te snijden. Daer werde ondertuschen
daeglijck tuschen partijen op 't Meer geborsten/ nu de Amsterdam-
mers/ nu de Westbyiesen/ ende dat meestenigd/ boven liggende. On-
der ander gevecht gebiedt eens dat de kleyne Hooznische Galeje de
grootte nieuwe Galeje van Amsterdam tegens quam/ de welke met
haer spottede/ 't schip dat niet al te groot en was/ een woxtel-
schuyt noemende/ ende roemende dat sy't selve wilden overhalen/ ende binné
hun boord setten. Maer de Hooznische vielen hun so dapper aen/ dat
sy met haer woxtel-
schuyt gemelde grootte galeje innamen/ ende eerst
met veele gevangens aen hunne Schanze/ ende daer na binnen Hoozn
byagten.

De Diemer
dijk vword
na het over
gaen der
Stad Haer-
lem, van
Sonoy ver-
laten.

De Baron
van Baten-
burg neet
Ouderkerk
in: maer en
kant niet
houden.

Wijle van Sonop van het Diemer-
Meer heel ende al geen
meester en konde worden/ so konde hy ook aldaer boordie van Daerlem
weynguyrtichten/ of hy schoon gemelden Dijk tot het eynde der be-
legeringe ende veroveringe der Stad instelde: waerom hy ook den
17. Julijus/ na het overgeven der Stad Daerlem/ door last van sijne
H. Excellentie/ op de begeerte der Noord-
steden/ is opgezoken/
ende in Noordholland wederkeert.

Terwijl dat nu Sonop stede op den Diemer Dijk beschanste/ so nam
Ionker V Willem van Batenburg den 10. Junius na weynige kleyne
scherinutzingen Ouderkerk in/ alwaer hy sich ook terstond sterk mach-
te. Die van Amsterdam sonden des anderen daegs vijf haendelen
Spanjaerden/ aan de Batenburgsche daer weder upt te byben: maer
de onsen daer van verlostigd sijnde/ leyden enige in verhoogene lagen
ter sijden den weg dien sy langs henen moesten/ ende geheten sich met
hunne dooznaerlike magt of sy de blugt namen/ tot dat de vijand de la-
gen gepasseerd was. So keerden sy sich dan/ ende klemden ende be-
sloten de Spanjaerden van doyen ende van achteren/ en grepense also
aen/

aan/ dat sy se gardsch bescielden/ daer geen tien damen wasser dan
 weder en quamen. Dooz dit wyenen van Ouderkerk kregen die
 van Amsterdamm al eene goede ringe in de neuse/ ende toom ind' mond/
 sijnde de pas tusehē hen en Drecht hier dooz meest gesloten : so soude
 ook het leger booz Haerlem met der tijb gewis in grooste benaudheyd
 geraecht hebben/ in dien't met de Stad niet te verre en ware gekomen
 geweest/ die't nu dooz den swarten honger niet wel veel langer en kon
 de tegen-houden. Ook waren de Batenburgsche niet lang meester
 van Ouderkerk : also spr na wepnige dagen/ dooz kragt van volk/ noch
 niet genoeg beschanst sijnde/ met verlies van enige/ waer onder Anto-
 nis Olivier, een dapper Kapiteyn/ wijken moften : te meer om dat
 Franciscus Baldeus/ booz de komste van Batenburg/ de Kerck ende
 het Kerchhof versekerd/ ende sich albaer begraven hadde.

So heeft Batenburg Breukelen daer na mede ingenomen: maer
 wederom van gelijken verlaten.

Ook sochte sy te Nieuwerfluyssich te beschanzen : maer de Dupt-
 sche knechten begonnen te mupteneren. So liept vast al te mael in't
 riet/ ende de gansche aenflag ging verlopen.

Doe droevig dan nu de staet van de Stad was kan yder lichtelijck
 genoeg bedenken. So klaegde Ierusalem by den H. Propheet Ieremias :
 Van buyten vernield het swaerd, van binnen de dood. Dat was het lot
 ende deel van onse Stad ook. Als dan de saken albus met Haerlem
 verliesen/ dat het Haerlemmer Heyz hun gesloten was/ ende het ont-
 zet te water tot wind ende water geworden/ ende van daer ofte geen
 ofte geringe hope van verlosinge dooz handen/ so wast ja wel over tijb
 datter goede oydre op de virtualie ofte mondhoest/ ende krijs-nood-
 dyust gesteld werde. So hebben dan de Heren van den gerechtē den
 2. Wey al het krupd ende krozen in de Stad doen beschryben. Den
 28. dito werde grozdmeerd/ dat yder man/ burgers/ ende soldaeten
 met een pond tarwen brood daegs moeste toekomen/ de vrouwen ende
 maegden met een half pond/ drie kinderen met een pond/ *hoeren en
 jongens moften moutkoecken eten: ende so wie met sijn bescheppen
 deel niet en konde strecken diemogte den hongerigen buys met mout-
 koecken boozd bullen: want daer en was geen roggen-brood meer in
 Stad. Ook werde den vrouwen belast geen hooger bier te vrou-
 wen als de tonne van 20. stinbers. Ende also het krozen daeglijck ge-
 weldig afnam/ so werde den 6 Junius gekondigd dat de burgers met
 hunne vrouwen ende kinderen ook moutkoecken moften eten/ende het
 brood booz de soldaeten laten.

Ook hebben sy den 29. Junius doen aflesen/ dat de burgers hun
 yobisite ende boozraad van sij rocht aende Commissarisen daer toe ge-
 oydmeerd verlonen souden/ om de moedwille der soldaeten te verhin-
 ren/ die onder d'ezel van kost te soeken de burgr rye beroofden/ende
 plonderden: want de moedwille der soldaeten wies daeglijck dooz de

En Breuke-
 len : maer
 moctet
 vvederom
 verlaten.
 Nieuver-
 fluyss desge

lijks.

Ordre op
 slijfs ende
 krijs
 nooddruft
 binner
 Haerlem.

Tren. 1. 20.

* Lev. 19. 29
 Deut. 23. 17

Moedwille
 derzoldae-
 ten.

benoudgepd/ ende den swarten honger. So hebben sy den 7. Julij alle kramers ende laken-verkopers hupsen ende winkels met geweld beroofd/ ende den Lombaert opgeslagen/ ende over de dertig hupsend guldens aen geld/ silver/ ende goud/ ende andere waren genomen: gelijc sy ook al lang te bozen/ nu ende dan/ hunne moedwille hadden gepleegd: want den 2. April hadden sy de St. Jans Kerke geplonderd/ ende alles bupten opzje ende sonder last stucken geslagen. Den 1. Maert werde eene vrouwe in haer bedde dood gebonden/ die de zoldaeten 'snachts om geid feer lastig geballen waren. So was ook den 3. Januarius eene vermaerde vrouwe Maria Daringr van eenen zoldaet lelijken vermoord/ ende doozsteken. Den 4. Merij waser een groote beroerte onder de zoldaeten om dat Kapiteyn Wint 'snachts te bozen eenen Walschen zoldaet hadde doen ophangen: alwaer Dorin met een roer geslagen werde/ ende Teraerts in groot verpkel van sijn leven was: so durfde Wint ook langen tijd op straet niet komen/ also sy gedzeppd hadden hem te doozsteken. Ook doden sy den 27. Merij de boven-gemelde personen sonder kennisse ofte goedvinden van de Heren: ende namen daerenboven op den selven tijd Heer Jasper/ Heer Kestjer Koothoofst/ Doortooz Elsen/ ende den Predikant van het Gasthupsgewangen. So vermoorden sy mede den 11. Julius Wz. Curpijns dochter/ met de hupsvrouwe van eenē Koster van de Groote Kerke/ als ik ook te bozen verhaeld hebbe.

Nulla fides pietasque viris qui castra sequuntur.

De zoldaeten en sijn geene Kerk-meesters.

Honger
enkommer
binnen
Haerlem.

Maer om tot de gelegenhed ende den stand des noods der Stad Haerlem weder te keren/ so werde de honger ende de benoudhed met der tijd so swaer ende groot/ dat sy al graeg ende met goede smaeck raepkoecken ende kernspkoecken inwozongen. ja aten al wat niet eetbaer en was/ van paerden/ katten/ honden/ mupsen/ ratten/ ende diergelijke ongedierten van ongebruikelijke ende walgelijke spijse: dat meer is/ sy broeijden selfs den gesouten ofzen en hoe-huppen het hazz af/ ende slingerden die in tlijf: koolstrupken/ ende wijngaerd-bladen/ ende diergelijke groenighepd diende hun booz een gericht van leckerenige. Den 6. Julius hebben sy het vleesch/ dat sy noch soberlijc hadden inde halle malkanderen met geweld benomen/ waer upt groote beroerte inde Stad ontstond. Den 30. Junius was eene vrouwe/ die 'thurs vol kinderen hadde/ die daeglijc om brood riepen/ dat sy hun niet en konde geven/ so wijd gekomen/ dat sy sich soude verhangen hebben/ indien het niet en ware verhindert geweest. Ja den 8. Julius stozven veele menschen van honger weg. So lang hieldt onse broome Stad/ eer dat sy't wilde opgeven. Geen geweld/ geen swaerd/ geen

geen Spanjaerd konse dwingen: maer de swarte honger heeftze moede ende mat gemaakt. 'Twas langer niet te harden/ sp moften den vijand in handen vallen hoe manlijk sp sich den ganschen tijd gequet had den. Niettemin so en wolden sp't noch booz den vijand niet weten/ ende bedeckten hunnen nood so lang als sp konden/ ende hielden eenen goeden moed tot het uiterste toe. Ende als hun mi dicktwils van den vijand vertoeten werde/ dat sp langer brood nochte hier in Stad en hadden/so hebben sp hun den 9. Junius ander bewijs gebaen/ ende buyten de Zijlpoorte t'onbieten gegeven. Ook hebben sp den 20. Mey eenen gevangen/die 'snachts ingebracht was/met twee halbe Paerlemische Maelders in sijne boze/ en twee bollen broods/met een wit rijk in sijne hand/ byj en hrank na het Bosch tot de sijnen gesonden/ tot eene getuygenisse dat sp noch geen brood gebreck en hadden: mitsgaders met eenen brief aenden Oversten daer by/ van inhoud/ dat sp hem gedachten te komen besoecken/ eer sp dat brood hadde opgegeten/tot een bewijs dat hun oude moed ende dapperhepb noch niet verminderd en was.

Ondertuschen hadden de beleggers ook geene weelde/ ende dickwils niets gebreck van alle dingen/boven het ongemack/ende de smettelijke siekte/ die dickwils daer op volgen wil/ het welke altesamen deel volks sleet. So moften sp ook daeglijck op de handen bande onsen passen/ diese booz geburig upballen geene ruste en lieten. Ebenwel so was hun kommer/ hun gebreck ende honger by die van binnen niet te vergelijken/ so dat sp de belegeringe/ hoewel beswaerlijk/ hebben konnen upharden.

Sp kregen hun toevoer van Utrecht/ende van die landstrecke al-om/langs den Diemerdijk/ ober Amsterdam/ ende den Sparendammerdijk/ in't leger/ booz eenen langen ende moeilijken weg: den welken/ als Sonop ende Watenburg/ gelijk wp boven gesepd hebben/ hun niet en konden afnuiden/ so maekten niettemin de onsen ende insonderhepb onse byjubuyters den selven seer onbeplig/ die de victaliendie na't leger gingen/ dickwils in hunne schanzen sleepten. Dit deden sp eerst 'swinters ober'tijs op hunne schaezten/ ende daer na in open water met klepne jagen/ die sp seer snellijk roefden. Sp gebuykten elk een lang roer/ ende zontijds twee/ tot hun geweer/ die sp/ als 'nood dede/ op de rugge hingen/ ende daer beneffens eenen berjager die hun booz eene spietze diende/ ende booz eenen polz ofte stock om ober sloten ende grachten te spzingen/waer mede 'tvelb hier ende daer in dese lage landen van malkanderen is afgescheyden. Sp deden veele stucken verhalens waerdig/ ende enige seker ongelooftijk/ so van kloekmoedighepb/ als behendighepb van oorloge. Wp sullender een tot een staelken verhalen dat bekend ende seker is.

Daer was in de maend van Martius recht na den voost eene vende Ruyters van den vijand/altmael Lanziers/tuschen Amsterdam ende het leger op den Dijk/ende trock daer met grooter moegelijckhepb

Benoud-
heyd in
svijands
leger.

De weg vā
hun toe
voer, ende
sijne gele-
genheyd.

Vroome
daed van't
Hoen met
sijn Vribuy-
ters tegens
de Spaens-
schen opdē
Hoogt-
dijk.

also de selve **Dijk** hoven seer weerk/ ende 't del op enige plaetzen gedoocht op enige noech ongedoocht was/ dat ook de vaerden zomtijds tot aenden huph in de modder schoten.

Dit werke van eenen **Vrijbuyters** Kapi- teyn, het **Hoen** genaemt/ betspied/ die hy gebal met twee Roeg- jagten met 17. ofte 18. manne ongevaerlyk/ op het **W** was/ ende sag te stond middel om dit volk een hoopdeel af te sien.

Hy wachtte tot dat sy op eene plaetze quamen/ daer geen uytblucht aen de binnen-tyde en was/ ende sond'gh eene jagt met de helft van 't volk om den **Dijk** van achtere- ren in te nemen: met het andere roegde hy van vozen/ ende sich met de sinnen op den **Dijk** begebende/ verwachte daer met sijn geladene roers tot dat de **Ruyters** aengquamen.

Wese die heel-licht 125. man sterk war en/ naer de groothep der banen van dien tijd/ maekte eerst woeping swarichers: maer doesp nu hard aenden man quamen/ so schoten die **Dijbuypers** los/ ende namen meest elk eenen man weg/ ende vel-

den daer op de spietzen vooz upt/ de welke langer sijnde als de langzen bande **ruyters**/ ende de selve geen den waert komende maken van we-

gen den diepen ende quaden **Dijk**/ so dzebense die lichtelijc met ver- kees te rugge: de welke sich na de ander sijde kerende/ van de andere ebon-eens onthaeld werden.

Middelertijd hadden de andere weder geladen/ ende op hen gekoocht/ die sy desgelijc groeteden/ als sy we-

der quamen/ gelijk sy eerst gedaen hadden. Ten kopsten sy reden so lang tuschen beyden datter niemant ober en bleef. Dooz dit ende

diergelijc septon werde 't **Doen** so vermaerd/ dat de **Here** van **Liques**/ een bande vooz naemste hoefden van den vijand/ begertig werde hem te sien/ ende liet hem op vry geley vooz sich komen/ ende verstaende dat hy maer een slecht huyfman was/ verwonderde sich daer ober/ ende

hoob hem enige geschenken aen/ die 't **Doen** wepgerde/ leggende dat de tijd wel mogte komen/ dat hy sijne gunste niet ontfeggen en soude.

De **Here** van **Liques** beloofde hem in alles sijnen dienst/ dat het **Doen** daer na wel te pasze quam: want dooz seker ongeluck bande **Spanjaerden** gevangen sijnde dede gemelbe **Hete**/ dat hy niet alleen het leven behield/ maer dat hy ook sonder ranzoren werde vrygelaten.

Als nu de **Stad** inde grootste venoudhep was/ ende ten uyttersten gekomen/ ende dat sy niets meer en mogten/ so werde sulcx dooz tey-

kenen upt den **Cozen** den **Prinze** van **Oranjen** ende sijnne schepen te kennen gegeven/ de welke om spoedige hulpe ende ontzet riepen/ ende schreyden. Den 2. ende 4. **Julius** lietense eene swarte vlagge. ende den 6. dito een wit vaendel tot dien eynde van den **Cozen** afwaegien. Den 8. dito stakense twee swarte vlaggen op de **Sparenwouderpoorte** na de **Suph** toe/ ende lieten met-enen een wit vaendel van den **Cozen** afvolte-

gen. **Ookhingense** wedetom den 12. dito eene witte vlagge den **Co-** ren upt.

Middelertijd/ ende ook gedurende de **gansche** belegeringe/ wer-

den die

Die van
Haerlem
geven hun-
nen uytter-
sten nood
met vaen-
delen van
den Toren
te kennen.
VVorden
met brieve
van den
Prinze ver-
sterkt ende
getroost
verst door
bodenende
Posten en
doorduyve

beende van binnen vanden Prinze dooz verschepte byzehen van sijn
 hoornemen verhoottigd/ ende in hunne swarigheben gesterkt ende ge-
 troost/ ende goede moed gege ven/ hooznameijk in het uysterse/ ende
 groote belofte gedaen van goede vergelbonge hooz hude wloekmede-
 ge getrouwichepd: waer dooz de goede hope der verlosinge in sijn
 (doch/ eplae) te bergesfs) gesadig gehoeb werde. Dit geschiede
 eerst dooz Boden, ende posten. Ende als nu de wegen so nau beset wa-
 ren/ datter niemant dooz en mogt/ ende nu hooz van niets anders dan
 de locht open en was/ dien de Spanjaerd niet slupten en konde/ so sijn
 de Duyven van de Stad hunne vliegende byef-djagers ende posten
 gewoest: het welke op dese wisse in sijn woerk ging. Die van binnen
 sonden nu ende van/ met sterken gelepde/ na het wep tot de schepen/
 somrige met enige koxven met dupven/ die in Stad op de koten hzo-
 den/ aen welker poothens de Prinze van Oranjen/ een klepn byefken
 vast maecte/ waermede sy wederom op Daerlem na hunne koten vlo-
 gen/ alwaer men die gade floeg/ ende het byefken afsnam. Een we-
 tenschap eertijds in Oostindien ende ook by de Romeynen gepleegd/
 ende na in den jare 1574 van die van Leyden in hunne benoude bele-
 geringe mede gebuykt/ ende nagevolgd. Gelijk ook noch hoozleden
 Somer inde Belegeringe van Grol geschied is/ alwaer de onsen eene
 Stads-dyke hebben geschoten/ ende bekomen/ als ik van goeder
 hand sekerlijk vericht ben.

**Wodeny ende Gesantey
 uyt gelopen,**

Januarus. 19. is Adriaen van Berkenroede, Schepen/ met enige sleden na den Prinze vertrocken.

31. 11. Boden/ die koxts wederkomen/ ende nochmaels na den Prinze vertropen.

Februarius. 6. sijn Adriaen van Berkenroede ende Kapiteyn Vimi na den Prinze getogen.

April. 10. 1v. B. 17. 111. B. 19. 1. B. 20. 1v. B. 22. 23. 29. wederom enige andere.

**Wodeny ende Gesantey
 ingekomen.**

- 21. 1. B.
- 22. is Adriaen van Berkenroede wederom gekomen.
- 23. enige boden.
- 28. een bod/ die terstond wederom na den Prinze is gesonden.

6. 11. B. die terstond wederom vertrocken.

13. 1. B. 14. 112. B. 19. 111. B. 18. is Tessaerts die somnige dazente koxen. na den Prinze getogen was/ Rosigni, Bordet, Dorin, Malignai, ende niet anders tot 15 tot de Bylpoote ingekomen (sic)

Deij. 15. I. B.

Wodey met Suybey.

Deij. 8. IV. B. 111. D. 23. som-
nige B. VIII. D.

Junius. 3. is VVielemaker, een
burger/uptgelopen/ende twee an-
dere/met enige duppen.

17. is Teraerts, met Houtijn,
Gouverneur van Dillingen/ na
de Rupk met 100. soldaeten upt-
gelepd met eenen kof met duppē.

Julius. 6. werde Kapiteyn Ni-
klaes Bernaerts met geweld van
volk in eene schuyte na de sDinzē
schepē geholpē/bier duppkens met
sich bzagende/ ende eenen bzief aē
den Dinz/ met hertelikh versoek/
dat hy sin toch des dingdags a-
vond te schepē aen de Con vircalie
wilde bestellen/ also sp den honger
niet langer en konden verbzagen.

De Boden, die meest ober ende weder ober liepen/ waren Alewijn
de Lager, Pauwels Kniersen, VVielemaker, ende jonge Keuijer,

sich bzengende sommige mannen
met krupp geladen.

23. IV. B.
I. VIII. B.

Suybey met Bziebey.

12. I. D. 13. I. D. 19. I. D. 25.
1. D.

8. 1. D.

10. sinder 16. mannen upt de
Schutterije verkozen/ om de se-
creten mede te weten: also de Bur-
gerije begon gaende te worden/
ende weten wilben wat de bzieben
inzielben die de duppen bzagten.

13. 11. D. sonder bzieben.

16. 1. D. diemē meynde dat upt
hjsanden handē quam om die van
de Stad te beziegen.

18. 1. D. 19. 1. D. 24. 1. D. met
twee bziefē. 27. 1. D. 30. 1. D. met
twee bziefē hā goede belofte/waer
van de Stad wat verquchte.

4. 1. D. met twee bzieben.

7. 1. D. 8. 1. D. 9. 1. D. met ee-
nen bzief van dzoebige tjdinge
van het gemist ontzet.

Also

Also sakenen der brieven hebbe bekomen/ dien de Prinze van Oranjen/ door Tseraerts/aenden Gouverneur van Haerlem/Ripperda/ geburende de belegeringe/ heeft gesonden: so en hebbe ik niet ondienstig geacht/ den selven onsen burgeren mede te delen.

Inhoud v3
sekeren
Briefvande
Prinze
door Tse-
raerts aen
den Gou-
verneur
Ripperda
gesonden.

Copie van eeney Brieft van den Prinze aen deyn
Gouverneur Ripperda door Tseraerts
gesonden.

Die Prince van Oraengien, Grave van Nassou, &c.
Heere ende Baroen van Breda, van Diest, &c.

Welcke/ eenjaerne/ ende besunders: Also onse soldaerly tot Breda
en sekeren postbode met brieven somtindt uyt der vijandty be-
ger medtegevoopey hebben/ so hebben wy uwe vreeslye zeken-
re/ en vreeslye dat uylsezendey aen Tseraerts, ende hem bevoelen. Die
selve te communitrety/ op dat ghy daer by moegt sien die onstlagen
der vijandty/ ende hoe hoochelijck dat sy u achten, niet twijfelende oft
alle dat goede geselschap te Haerlem dest te meerderen moet grijpen sal,
waer toe wy vreeslye dat uylsezendey uwe vreeslye zekenre/ ende
Ende wy sulden u weder/ ende proviande besorghe so vreeslye moegelijck
vreeslye. Hier mede den almegeyndey Gheue bevelende. Gheschre-
ven tot Brussel den xiiij. dach Februarij. 1573.

W. Bode. W. Bode.
Guillaume de Nassau.

Het Oyschrift was.

Den Edelen versamen onsen lieven besunderen Ioncker VVybolt
van Ripperda Gouverneur, tot Haerlem.

Ianus Doufa

In Columbas Leydensium, solutâ secundâ obsidione.

At qui misellis hæc bona civibus
Redux in urbem nuncius adferat
Est nemo. Irâ omnes ex eodem
Fonte simul Stygi toporis

Eo

Oblis

Oblivionis potius que vocant
 Traxisse vili, si fors sapiunt sua
 Sententia, ut: qui ferro rursus
 Efurtem, obsidiumque nolint.
 Quos elurisse (heil!) plus nimio est semel,
 Semelque passos obsidium satis.
 At non columbæ sic Diones,
 Quæ cupidis sine fine solæ
 Mansere fidæ rebus in ultimis,
 Loïse, jussi dum memores tui
 Nexas pedi-ferunt tabellas.
 Quid vigil obsidio, quid arcès,
 Aut valla profunt, per spatia in vii-
 Eunte cœli nuncio? idem Harleml
 Fecere Bruti exemplo, ab acri
 Cum Mutinæ urbs premeretur hoste.

*Laddeur.
 Boïfotus Pr.
 Auraisi
 classis pra-
 fectus, Leïda
 Camillus
 alter, & Li-
 berator.
 Mutina, I-
 talia urbs,
 vulgò Mo-
 dena.*

Ianus Doufa.

*Opde Surghen, de posten van Leyden, ende
 Haerlem, als Leyden van haere tssede
 Zelegeringe ontzet was.*

Daer was nu niet een post, die hun wat dede weten,
 Eylaes! so schenen sy van yder een vergeten.

Dit dachten sy veel licht niet sonder recht, en reen,
 Die long gewaag'ibelag en svarten honger leen.

Tis meerder dan genoeg den honger eens te smaken,
 En eens den harden woer van 'i svaer beleg te kraken.

De duyfskens bleven hun in hume meeste rou,
 In hannen hoogsten nood dan noch alleen getrou.

Sy hebben, Boïfot, dijn brieven, dijn behagen,
 Sy hebben dijn bevel zien hume poer gedragen.

Wat helpt het streng beleg? Wat helpt de nauwe vracht?

Vat schanzen, wat geweld, wat sterkten, ende magt?

De post bevaert de locht, die weg blijft ongestoten,

So quamen sy gok eerst tot Haerlem aengestoten,

Op Bruus quader vond, wanneer de gansche pas

Na * Mutina beset en wau gestoten was,

*No Mode-
 na.

Wanneer

Wanneer nu de vijand de lofth van dese vyerstijke inde reufe begon te krijgen/ ende sekerlijck te vernemen/ dat de Prinze van Oranjen en die van Haerlem dooz gemelde dypben malshandoren onderling van alles bericht deden: so hebben sy daer op voozds uytgheveest/ dat sy de dypben niet hagel in de blugt mogten treffen/ ende daer dooz de dypben bekomen/ ende al de raedslagen ende aenslagen vande onsen/ ende de gansche gelegenhepd van de Stad/ daer uyt verstaen/ ende vernemen/ het welke hun ook tot hun groot voozdeel so naer wille geluckt is: want sy schoten enige dypben/ ende verstonden uyt de bryeben dat de Prinze van Oranjen ende de Staten van Holland eenen grooten hoop volks te samen ruckten/ ende allen blijt sochten aen te wenden/ om de Stad met geweld dooz Gods hulpe te ontzetten. Verhalven so heeft Don Frederico sijnen vader den Hertoge van Alba dit vooznamen vanden Prinze inder haest aengescreven/ met verzoek van nieuwe hulpe/ om de onsen te wederstaen/ ende het ontzet te verhin- deren: die daer op sijnen zone Frederico inder ylmeerder magt toeschickte/ te weten den Baroen van Chezeaur met vyfend Hoog- Bourgonjons/ twaelf vaendelen uyt het Regiment van Lombardijen/ ende dertien van Don Lopes de Figueroa/ welke twee Regimenten der gemelde vijf en twintig vaendelen sy het rene het Regiment van S. Philips/ het andere van S. Jakob noemden/ ende daerenboven noch vier vanen Ruyteren.

Het liep dan nu vast met onse Stad ten eynde: so dat ook de gemeyne man ende alle de inwoonders van Holland groot medelijden niet die van Haerlem hadden/ ja orentlijck uytcripen/ datmen vooz die getrouwe burgeren ende zoldacten niet genoeg en dede. Dat meer is veele burgers in verscheyde steden van Supdholland boden sich selfs aen/ ende wilden hun leven niet verschonen om die van Haerlem te helpen ontzetten: so dat de Prinze van Oranjen ende de Staeten van Holland te meer gedzongen ende genoodzaekt waren het ontzet vooz die van Haerlem by der hand te nemen/om de gemeynten alom te volvoe/ ende te stillen: hoewel het de Prinze tegens sijnen dank ende goedvinden inwilligde: also hy geenen raed en sag/ ende geenen moed tot het ontzet en hadde/ ende verklaerde sulck geen werk van burgeren maer geoeffende zoldacten te wesen: behalven dat het niet geraden en was de burgers der steden ende de vijfwillige tri'e veld vooz den vijand also licht te wagen. Ewentwel het werde voozgenomen: ja de Prinze versenteerde niettemin selfs mede te trecken/om den aenslag te beleypden/ maer de Staten en konden het selve niet goed binden/ ja wilden geenzins toelaten/ dat de Prinze sijn lijf en lebe in so sozgelijck aenslag soude hatarde/ en in gevaer stelle. So werde den Herte Willem van Batenburg theleypd en opperste gebiedt gegeb. Die is van den achtste Julusten brye uren na den middag met al sijn kriygvolk van Sassen opgezoken/ waer onder veel burgers van Delf/ Lepden/ Rotterdam/ en

De Spaensche geschiedt Stads duiven, ende verstaen het voorne men vandē Prinze, en schrijven aenden Hertoge om meerder hulpe. Nieuwe hulpe der Spaensche om het ontzet te beletten.

Aenslag door den Baroen van Batenburg om Haerlem te ontzettē.

andere sieben waren/ die goetwillig upt eenen trouwen pber / ende enkele liefde/ sonder loon ofte besolginge/ mede trocken//met een groot getal van wagenen met allerley noodbuyst geladen/ ende is so met sijn leger te Noordwijkerhout gekomen/ alwaer sy sijn volk wat bede rusten/ ende God Almagtig op entlyk aenroepen/ ende om sijnen vaderlyken segen bidden. Dit geschiede in aller stillicheyd/ ende behendicheyd: eventuel so hadde de vijand alrede volkomen bericht ende wettschap van dit voornemen/ ende lag in sijn boozdye l gereed om op de onsen te paizen: ja was nu al twee dagen ende nachten gedurig in wagenen ende slagordje geweest/ om de onsen te verwachten/ ende het ontzet te beletten. So quam dan de Here van Batenburg ontrent middernacht met sijn volk aen het Duptsche leger in't Bosch voor de Stad/ ende wonden niemand inde eerste beschanzinge/ van eenen schildwacht/ dien sy ombragten: waerom sy stoutelyk boozd- trocken/ meynende dat de vijanden geblugt waren.

Batenburg
vword geslagen.

Als nu de Batenburgsche ter plaetse quamen daer de vijanden in hun boozdeel getrocken en gescholen lagen/so brande de Spaensche op de onsen boozds heftig los/ en vielen tot hen onbewacht geweldig in. Hier over verschricke de ruyterje dooz de ongelegenheyd vande boschagie/ dat hun midden in den weg stond/ ende blugten dwerst dooz het voetvolk/ diese upt alle ordje bragten: ook beschadigden sy malkanderen onwetens niet wepnig dooz de donkerheyd des nachts/ ende den rook van het schieten: waer op de vijand hun overkomende/ hun lichtelyk meester werde/ en deerlyk verstrojde. De Spaenschen vervolgden hume victozie snellyken so te paerd als te voet/ ende achterhaelense/ ende sloegen 't dood wat sy wonden. Waer blebender ontrent seiven hondert op de plaetse/ hoewel tgeruchte inden beginne veel byeder lijs: alsoder na veele te voorschijn quamen die men meyn de geslagen te wesen. De Warden van Batenburg bleef selfs in de blugt/ van eene byugge/ sonnen vermoede/ gedrongen/ en in het water vermoord. So werden ook de Heren van Kloetingen en van Karloo geslagen. Tseraerts ontquamt gequetst binnen Leypden. De duptsternise des nachts verschoonde veelen het leven/ hoewel de selve na den tyd van't jaer niet lang en was. Alle de wagens met het toevoert werden genomen/ met negen vaendelen/ die de vijanden des anderen daegs de benoude Stad in triumphje vertoonden. Sy kregen ook acht veld-stuckkens/ die sy op't Dups te kleeft bragten.

Gblevens
Borgers
der Hol-
landsche
Stede, ende
meest van
Delf, voor
de Stad van
Haerlem.

Daer waren nu onder de doden veele burgers/ meest van Delf/ alle goetwillige/ die upt liefde/ als gesepd is/ op desen tocht ende aenflag dienden/ ende hun leven so getrou booz onse Stad waegden/ ende so onnosel lieten: die ik daerom overwaerdig achte/ dat hume namen alhier ter eren ende tot eene eeuwige gedachtenise in eene lijst naer den H. B. C. in ordje vertoond ende boozgesteld worden.

Ma-

Mannen der Berstagenen Burgerey der Hollandsche
Steden ende meest der Stad Sels, hoorde
Stad van Haerlem.

Mr. Abraham, Oppurgijn.	baen.
Adriaen Antoniszcn, Roekebacker	Frans Lievenszen, Smijder.
Adriaen Gerritszen, Baker.	Gerrit Dammiszen,
Adriaen Heyndrickszcn V Vinter.	Gerrit Paschier.
Adriaen Heyndrickszcn, Boek-	Gijlsbrecht Heyndrickszcn Schout,
ijnter.	Schoenmaker.
Adriaen, Opphoper.	Harmen Ianszen, Inslager.
Adriaen Stompwijk, Bode.	Heyman Klaeszen.
Adriaen V Villemiszen.	Heyndrick Dammiszen, Waerd in
Albert Bruynebaert.	den Rosenboom.
Albert Ianszen, inden Kloot.	Hillebrant, Smijder.
Albert Klaeszen, Kupper.	Huyg, Weber.
Andries, inden Burg.	Iakob Hypolitus.
Andries Huygen, de Soon inden	Iakob Ioriszen, Pijper.
Engel.	Iakob van Lindenburg.
Andries Maertenszen.	Ian Adriaenszen Vos.
Antonis Hendrickszcn,	Ian Bruynszcn, de soon in den gul-
Baertout Korneliszcn.	den Pot.
Bartholomeus Dammiszen,	Ian Franszen, Kupper.
Christiaan Klaeszen.	Ian Franszen vander Hovebockel,
Dammis Symonzen, op Schie.	Ian Iakobszcn, Boutwersknecht.
Daniel, Lantarenmaker.	Ian Ianszen, Baker.
Dirk Borselman, inde drie Syp-	Ian Ianszen Verhey.
kerbozen.	Ian Korneliszcn Kerk, Kupper.
Dirk Dorp.	Ian Pieterzen, Baker.
Dirk Ianszen, Olifslager.	Ian Pieterzen, Wissemaker.
Dirk Klaeszen, Boutwer in den	Ian Pieterzen, Wolenaer.
Anker.	Ian Pieterzen, Verdijk.
Dirk Korneliszcn, inde Hoog.	Ian, Timmerman.
Dirk Korneliszcn Schrabelaar,	Ieronymus Symonzen,
Schoenmaker.	Iooft Bos.
Dirk Roelen, Kupper.	Iooft Iakobszcn, Boutwersknecht
Duyft Ewouts.	Ioris Romboutszcn, Dopmeter.
Elleger, Opperboutwer.	Ioris Korneliszcn, Kupper in de
Foys.	halve Waen.
Frank vander Eyk, met sijnen Brou-	Katogen.
der.	Klaes Dirkszcn Ket.
Frans Duyft Franszen.	Klaes Huygenszen, Debielsmijder.
Frans Klaeszen, Waerd inde Raets.	Klaes Korneliszcn, Stoelbaerijer.

Klaes Fou,
 Klaes VVillem Dankertzen,
 Kornelis Adriaenszen, **Wandemier**.
 Kornelis Adriaenszen, **Stoelbjaetjer**.
 Kornelis Arentszen.
 Kornelis Bartelszen.
 Kornelis de Boer, **Kupper**.
 Kornelis Dirkzen, met sijnen broeder.
 Kornelis Iakobfszen Pynaken.
 Kornelis Kornelissen, **Kupper**.
 Kornelis Pieterfszen Kluis.
 Kornelis Pieterfszen, **Koster**.
 Kornelis Reijerfszen, in't **Weselken**.
 Kornelis Rijkerfszen Rijk.
 Kornelis van Sweden.
 Kornelis Vechterfszen, **Kupper**.
 Kornelis VVillemszen Koper.
 Kornelis Zenten, **Appelman**.
 Lambrecht, **Koffhebber**.

Laurens Koeman, **Wier**.
 Pieter Dirkfszen Vyanbroek.
 Pieter Harmanfszen, **Smijder**.
 Pieter Janfszen, **Besemmaker**.
 Pieter Janfszen, **Kupper**.
 Pieter de Vries.
 Pieter Kornelissen, **inde Boos**.
 Pieter op de **Watermolen**.
 Reijer Heyndrickszen met sijnen **Broeder**.
 Symon Egbertfszen, **Schoenmaker**.
 Symon Gerritszen Hartevlugt.
 Symon Klaeszen.
 Korte Symontje van Voorburg.
 Thomas Jan Borgertfszen.
 VVillem Iorifzen Deym.
 VVollebrecht, **Speelman**.
 VVouter Bruyn, **Desker**.
 VVouter Pieter VVouterfszen.
 VVouter, **Kupper in Amerisfoort**.
 VVouter, in **S. Joris**.
 De Soon van den rijken **Smit**.

Deze namen hebbe ik uyt de Distoze van Pieter Bor ontleend/ ende uytgeschreeven: meer sinder nochte hem nochte mij bekend.

Deze nederlage verschechte hy na geheel Holland. De Baroen van Batenburg en werde niet seer beklaegd/ overmits hy beschuldigd werde dat hy sijne commissie ofte last (door dyonkerschap) niet wel en waargenomen/ ende daerom genoegzaam de oorfsake van dese nederlage was/ hebbende sich al te onboozsichtig ende onbedachte te verree onder den vijand begeben: gelijk ook het paerde-volk grootlijck te beschuldigen was. Anderen onschuldigden hem in tegendeel/ ende getuygden/ dat hy sich mannelijck gequeten hadde: maer dat de aenschlag door enige ontrouwe verraders van hun eyge vaderland aende Spanfschen was ontdeckt. Dat sij hoe het sij/ die van Haerlem lagen ober al inde lij/ ende het liep al in't riet wat tot hun ontzet ende verlossinge werde hoorghenomen.

Sic erat in fatis.

Men de'e voor Haerlem, watmen d'e,

'Twas al om niet: Gods roe 'twas re'e.

Det geblygte wolk werde wederom vergaderd/ ende in garnisoen geslept/ ende het leger van Sassen berlaten/ als ook al het platte land door den vijand. De stuyt van Oranien ende de Straeten van Holland

land herlozen hier mede genoegeaem den moed ende hope van de Stad te ontzetten: ende hoewel de Prinze van meyninge was de sake noch eens te wagen/ ende sekerder te herbatten/ so en iszer nochtans niets opgevolgd: also de gereschappen tot sulken grooten werck so haest niet en konden bereydt worden/ als de tegenwoozbige hooge nood der Stad wel bereyfschte.

Deze dzoebige nederlage merde den Daerlenmers van den Prinze boozds aengescreven/ ende booz eenen vilsigenden post bekend gemacke: behalven dat sp sulckx upt de trumpye der Spanjaerden ook verstonden.

Doe den dzoomen ende troutwen burgeren ende zoldacten hier ober te moede was/ kan yder lichtelyk by sich selven genoegeaem bedenken. Men konde de treurigheid ende bedruyctheyt upt aller aengesichten blykelyk sceppe. Vrouwen/ vrouwen/ kinderen/ jong/ ende oud/ waren al eben-seer boven masten bedroeft/ ende saten sonder alle hope van verloszinge/ ende en sagen niets anders booz ogen/ dan dat sp den moozdadigen vyand in handen mosten vallen/ van wien sp op de exempel en van Zutphen/ Maerden/ ende andere steden/ niets goeds hopen nochte verwachten en konden. Ende wat soudense eben-wel doen? De nood en honger en was niet langer te lijden. Doe was't ook ober te komen/ de arme menschen booz sijnre ogen van honger te sien verfmachten? Was dan wel eene beklagelyke sake/ dat sulke helden/ die sich so mannelijk gegueten/ ende hunnen eed ende ere so getrouwelyk betracht hadden/ na dat sp den ypersten nood verdzagte/ ende de Saguntische volstandigheyt betoond hadden/ noch eynbelijck niettemin eene dzoebige pzoje der Spaensche bloed-honden mosten worden.

Als dan nu de saken in sulken ellenbtigen staet ende so gansch qualyck met de bedroeftde Stad van Daerlem stonde/ en sp nu niets anders dan den dood booz ogen en sage/ so trachteden sp/ selfs met boozgaende bewilliginge vanden Prinze van Oranjen/ om in een eerlyck ende redelyck herdzag met Don Frederico te treden. Dit bestonde sp dan maer eerst inden hoogsten ende ypersten nood. Den 11. Junius sochte de Weken vande Kanonijken binnen Daerlem/ Dier Joys van Geerbliet/ met meer andere Daepische burgeren/ die in't leger by den vyand waren/ met die vande Stad wel sprake te houden/ maer het en werde niet toegelaten. Ende als ook des anderen daegs een Wael van den vyand te Rustenburg was gesonden om eenen Kapiteyn te spyken/ is sulckx mede afgeslagen. Alle is den 21. Junius seker bevelse ober van den vyand/ upt den Doot kottende/ op seker sijn verzoek ter andwoozd geseft/ die boozds wederom niet sijn bescreyde hertrock. Dit bevelse quam de knoop dapper aen den man/ ende de last ende nood des hongers werde onverdzaeglyck ende het belofse ontzet hertrock van dag tot dag.

Tzemitt
Onzet
wordt die
Haerlem
door den
Prinze aen
geschreve.
Mistoo-
stigheid
binac
Haerlem.

Duruss

Durum telum necessitas.

De nood is wel een parz. en wel een hard gelag.

En d'wingt ons datmen doet niet watmen wil, maer mag!

Die van
Haerl em
parlemen-
teren met
de Spaſſche
maer treffe
geen ver-
drag.

So sijn verſalven den 1. Julius ten elf uren vooz-middag de Kapiteynen Pellikaen/ ende Koznelis Mattheuſzen/ met noch een ofte twee zoldaaten de Zijlpoorte upgetreden/ ende hebben met de Spaſſchen op hot Bleykers-veid geſpreken/ alwaer van des vijands ſyde begeerd werde/ dat hunne Oberſten met de Oberſten vander Stad mogten handelen/ het welke na gedaene verſekerhepd ter weder-ſyde/ des avonds ten vyf uren is geſchied : want na dat de geweltdige Provoost vanden vijand ſijnen Bzupſtwijſſchen hoed op ſijn Provoostſtock tot een tepken geſteken hadde/ ſo hebben eerst twee Kapiteynen met malkanderen geſproken. Daer na quam de Grave van Overſteyn ſijn vijfder/ vande Spaenſche ſyde/ en Burgemeester Jonker Jan van Oliet/ Kapiteynen Steenbach/ Kofoni/ en Pellikaen/ upt de Stad/ ende hielden tuſſchen de ſlepnre Dautpoorte/ ende de Lepdſche Waterpoorte/ wel eene geheele ure lang geſpreck met malkanderen/ pder partije tot dze verſepde repen met de ſijnen ſich beradende/ eer dat ſp ſcheppen : waer na ſp met onderlinge ſtatelijke eerbiedinge ſijn ver- trocken/ ſonder iets te berrichten. Den 3. Julius hebben partijen wederom malkanderen ter ſprake geſtaen/ maer ſijn als boven onge- daener ſaken geſcheppen. Den 4. Julius werde het geſpreck noch eens herbat tuſſchen de Graven van Boſzu/ ende Overſteyn/ ende vier andere van de ſyde der Spaenſchen/ ende Burgemeester Jonker Jan van Oliet/ Kapiteynen Steenbach/ Kofoni/ Pellikaen/ Hoep/ ende Koznelis Mattheuſzen/ van 's Stads wegen: maer doch ſouder vrycht: want die vande Stad en konden niets rebelijks van den vijand bedin- gen/ ende wilden geenzins ſonder gewoer ende wapenen wpttrecken.

Trachtē de
Stad by
nacht te
verlaten.

Dus ſatēſe dan vaſt als eene muys in de val/ in Stad beſloten/ en hebvende niets te eten/ ende daer toe ſo wzeeden ende onre delijken vijand onder de mueren/ die hun geen billijk kriggs-verdrag en wilde toeflaen. Noch en konde hun de moed niet ontzinken/ of ſp ſchoon nu geene upthomſte nachte verloſſinge ter wereld vooz ogenen ſagen/ en daer toe ſo ellendig dooz de honger gematteerd warē. So namē ſp dan den 7. Julius vooz al te ſamen met vjoudmen ende kinderen de Stad des nachts te verlaten/ ende dooz den vijand te bzeken : waer op alle hoopmanſchappen op den Doelen ontboden ende gehoord werden/ en beſlaſt ladders ende derlen te bzeagen/ om bequaemlijk ober de ſloten te geraken/ alſo de blugt buyten de Schalkwoeker poorte dooz het veld na de ſchepen van de Prinze geordineerd was: waer toe ſich de burgeren nu al berepd hadden/ hebbeds hunne klederen/ die ſp ober haddē den behoefſtigen medegebeeld. Ja al de bzuggen ober 't Spaen wa-

cen

ren opgetogen/ en de planken bande Wschhyugge ende Lange byugge/ die doe ter tijd anders als de andere byuggen gemaakt waren/opgenomen/ om niet verholgd te worden. Ook hadden sy alle de schepen aende ober-syde van het Sparen gebragt/ ende sommige van die gesonken/ ende in den grond geboort. Maer also sy des avonds eenen troost-brief van den Prinze dooz eene brypbe ontfingen/van syn voornemen om de Stad eerst-daege te ontzetten/so is hun opzet nagebleven/ ende het ontzet verwacht. Den 8 Julius werde het schryven vanden Prinze vernieuwd/ ende bericht gebaen/ dat sy sulck den aenstaenden nacht met Gods hulpe hoopte te wege te byngen/dat syne schepen eenen loosen alarm op de Fuyk souden maken/ ende dat sy middelertijd met aller magt op het Wsch soude aenvallen/ ende trachten dooz den vijand te byken/met last dat sy sich ook gereed souden houden/om ook als dan op die syde den vijand aen te grijpen/ ende hem also van bozen ende achteren gelijker-hand op te slaen: gelijck sy dan ook wel 2000. sterk met witte hemden over humne klederen den ganschen nacht op de komste van het volck van den Prinze (maer vergeefs/ eplaes!) wachteden: also de ontzetters van den vijand verslagen ende verstroyd waren. Verhalven so namen sy humne toe blugt wederom tot hun voornemen van de blugt: maer werden te rade/dat sy vrouwen ende kinderen in Stad wilden laten/ also sy geen open en sagen om met hun te ontloopen/ende te ontkomen: maer als sy dat nu den 9. Julius gedachte in't werk te stellen/ so isser sulken gekrijt ende misbaer vande vrouwen ende kinderen opgegaen/dat sy't mosten nalaten. Daerom werde den 10. Julius sulck noch eens met vrouwen ende kinderen voorgenomen/ende dese ordze op den tocht gesteld/om den weg te versekeren: sy ordineerden seken vaendels meest al haekschutten tot den voortocht/ ende negen vaendelen tot den hindertocht/ in't midden den Raed vande Stad/ de Gilden/ en de Burgers met vrouwen ende kinderen: maer also der een zoldaet tot den vijand over-liep/ so ist voornemen wederom niet uptgeboerd: also sy verstonden dat de vijanden in wapenen waren/ ende op humne komste pasten. Ook werde dien dag een brief van den vijand upt het Wsch dooz eenen bode in Stad gesonden/ de welke noch genade beloofde/ indien sy sich maer wilden oghen/waer op de Duptsche hoplyuden ende zoldacten sich voozds verlieten/ ende afvallig werden: welken brief die vande Stad des anderē daegs beandwoozden: so dat die bode twemael gins ende weder liep. De Waelen niettemin wel hier ofte hijs vaendelen sterk/ ende veel burgers ende schutters/ die den Spanjaerd niets goeds toebertroude/ trocken den 11. dito sonder weten vande andere de Schalkwijkkerpoorte upt/ so datter nau yemand aende byzse ofte storm-plaetze en bleef: maer sy vlugtedē sonder ordonantie/ ende in grooter verbaeshepd/ eer dat de byugge-leggers noch gereed waren: dies sy ook met grooter beroerte ende verwarringe onder malckanderen een yder aen

186. **BESCHRYVINGE ENDE LOF**
ijne plaetze ende op sijne wacht wederkeerden.

Si Maurum ea cura subisser,
 Rumpere claustra manu, sociosque immittere portis,
 Vltimus ille dies urbi genrique fuisset.

Parlemen-
 teren vve-
 derom.

So God de Stad datmael niet sonderling betwaerd en hadde/ so soude de vijand de selve seer lichtelijc overballen/ ende alles op sijn Spaensck vermoord hebben: also de soldaeten ende burgers maer eerst ontrent den midde nacht op hunne wachten quamen. Hier op werde den 12. dito het hoofd wederom na't arceord ofte verdrag gewend/ om te sien waer toe de vijand noch epndelijc verstaen mogte: so trocken twee Burgemeesters/ met Steenbach/ Gosoni/ Daber/ ende enige andere/ de Sijlpoorte upt/ om met den vijand te handelen/ ende een goet verdrag booz de Stad met hun te treffen: maer also sp niet verder komen en konden/ van op genade ende ongenade de Stad over te geben/ welck Gosoni niet en behaegde/ so keerde hy wederom alleen met misnoegen te rugge/ gevende sulck den anderen Walschen Kapiteynen te kernen/ die sich boozds met hem daer tegens stelden/ ende de valbrugge optrocken/ om die andere gesanten upt de Stad te houden. Niettemin sp quamen noch epndelijc binnen/ na dat sp wel een ure lang booz de poorte gewacht hadden/ ende spraken burgeren ende soldaeten eenen goeden moed aen/ niet twyfelende of Don Frederico soude meer genade bewijfen als men hem wel toebertroude: alleen den geehen die te Bergen in Benegouwen inde belegeringe geweest waren/ ende beloofd hadden den Prinze niet meer te dienen/ werde sonder genade alle genade opgeseyd. Hier op werde den 13. dito 's moorgens booz ten vier uren de trommel geroerd/ ende de burgers aen een oord/ ende de soldaeten aen een ander oord van de Stad bescheyden/ ende vergaderd/ ende hun boorgehouden/ ende afgebraght/ of sp liever op hope van genade inde Stad blijben wilden/ ofte sonder geweer upttrecken/ ende sich ongewapend in vijanden handen geben: waer ober sp booz best insagen boven hope op hope te leven/ ende daer op in de Stad te blijben: want toch also den Duytschen ende Schotten wijs gemaeckt was dat sp in genade aenggenomen waren/ so hebben de andere soldaeten sich inde hand Gods moeten bevelen/ ende op de genade wachten.

Bordet laet
 sich selven
 doorschiet-
 ten.

Maer Bordet, een Franzoyse Edelman/ hoerde van genade ende ongenade spreken/ wel-wetende dat hy upt de genade gewillijc gestoen was/ heeft sijnen vtenaer een gelapen roer inde hand gegeven met verhoer ende bede dat hy hem vantschieten wilde/ het welcke gescheide vtenaer na lange weygeringe/ na dat Bordet sin gebed toe God booz na de vde uptgestoort/ ende sijn hoofd in eenen suffel gewonde hadde/ epndelijc vortzagt heeft/ hem booz 't hoofd schterende/ dat de herzenen

hertogen de beste beſprijden / tot groote verwonderinge van Don Frederico: hoewel enige seggen hielden / dat hy door de onwilligheyt van ſijnen knecht ſich ſelven doorſhoten hadde. Waer door dit Pauls ende Carooſe ſeyt te houden sij / laet ik Gode oordeelen / die ons allen oordeelen ſal. Ondertuſſchen heeft God den doodslag in ſijne wet ſo ſtreng verboden: ende indien aen anderen / hoeveel te meer aen ons ſelven? Of het ook ſelfs naer de wereld door eene bromicheyt ofte klepnoedigheyt te achten sij / konde ook billijk onderſocht worden.

Op leſen by Egeſchippus in ſijn 3. Boek. Kap. 17. zene Hiſtorie van Flavius Joſephus, Welboverſte / en vermaerch Hiſtorij-ſchryver der Joden inde Belegeringe van Iorapata voorgeballen / dat ons hier in deſe ſake ſonderling dienen kan: want als Titus Roomſch-Keſer de Stad bemagtigd / ende over de 40000. menſchen daer in dood-geſlagen / ende Joſephus ſich met noch 40. Joden in eenen put verborzgen hadde / en hem te ſamen verſekeringe des levens gedaen was / indien ſp ſich gewillig wilden overgeben / ende de ſijne hem ſulck ganscheſijk ontreden / ende in tegendeel goetbonden dat ſp ſich ſelven al te ſamen liever ſouden ombrengen / dan inder Romeynen handen ballen / ja hem ook ſelfs in gebal van weygeringe dreygden te doden / met uytgetrockene ſwaerden / ende deſe harde bygaende woorzen: So gy luſt hebt te ſterven, ſo wilken wy u als vrienden gaerne daer toe dieaen, ſo niet, ſo willen wy ons aen u, als aen eenen Verrader, wreken. So antwoorde Joſephus: Niemand en betaemd lijf ende ziele van malkanderen te ſcheyden, dan alleen hem, welke die te ſamen verbonden heeft. De ſiele is natuurliker wiſe met den lichame verenigd. Wie heeft de nature geſchappen, dan God ſelfs? wie durfd nu ſo ſtout ſijn, dat hy de god-behaeglijke enigheyt des lichaems ende der ſiele delen ofte ſcheyden wil? Soude hy ſijnen Here niet vertoornen, ende ſich ſelven eene groote ſtraffe op den hals laden, die ſich ſelven ſonder ſijns Heren voor-weten ende believe vande banden, daer mede ſijn Here hem gebonden heeft, onſledigen wilde? Nu ſijn wy Godes eygendom, daerom moeten wy als getrouwe knechten hem, als onſen Here, ſchuldige gehooraemheyt bewiſſen, de banden dragen, ende dat vertroude goed bewaren. VViegens menſchen gave veracht, die onteerd hem: hoeveel te meer ſullen wy dat houden, dat wy van onſen God ontfangen hebben? Nu hebben wy van hem het leven ontfangen, daerom ſullen wy dat ſelve ook behouden, ſo lang hy ons dat gund. Het is beyde een teyken van een ondankbaerheyt, ofte eer te willen ſterven, ofte begeren langer te leven, dan hem behaeglijk is, die ons het leven gegeven heeft. Noyt en heeft iemand der heyligen de handen aen ſich ſelven geleyd, ofte ſich ſelven den dood voor den tijd aengedaen. So ſterven een gewin is, ſo is eene dievarije den tijd niet te verwachten. Is het leven goed, ſo moet het eene waere ſoude ſijn, het ſelve ſich te be-roven, eer het ons wederom genomen word. Ik ben willig mijn leven maer krijgs-recht op te offeren, wanneer het de vijand begeerd, ende wan-

Gedenk-
vvaerdige
Hiſtorie
van Flavius
Joſephus.

BESCHRYVENGE ENDE LOF

Maer die is ero swaerd, en dat is eerft een man,
Die met geduldigh beyd ellendig wesen kan.

Ja hyspot met eenen Fannius hier over Lib. 11. Epigr.

Hoftem cum fugeret se Fannius ipse peremit,
Hic rogo, non furor est, ne moriare, mori?

Als Fannius de hand des vijands twil ont komen,
So heeft hy niet emin self leven sich benomen,
So vraeg ik dit dan hier, is dit geen rascruij,
Te sterven, dat men sich voor 'isterven so bevrij?

Maer ik scheyde hier van/ ende late dit op de rekeninge van Woz-
det staen/ ende tot sijne verandwoordinge.

Bordet
word be-
graven.
De plonde-
ringe der
Stad vword
voor
20040000.
guldens af-
gekocht.

Als nu de Stadhouder Wozu/ des anderen daegs in Stad komen-
de/ hem gesien hadde/ so werde hy by de beste in eenen kuyt gesieken/
ende begraven.

So werde dan op gemelden dag het verdrag toegestaen/ ende vande
Wozgemeesters/ met Wz. Jan van Suren/ ende Hieronymus Wer-
lenius/ des Bischops vicaris ofte stadhouder/ buyt de Sijlpoorte be-
vestigt: nuytgaders de plonderinge vande Stad (also de selue den sol-
dacten tot een roef was beloofd/ ende prijs gegeven) vooz twee hon-
dert ende heertig duysend guldens afgekocht/ op drie termijnen ofte
stonden te betalen: waer vande eerste 100000. guldens binnen twee
dagen moften opgebracht worden/ ende de reste binnen drie maenden
eerstkomende. Ende hier mede wofte de arme burgerye sich troos-
ten/ ende te vreden houden/ hoe swaer ende onmogelyk het hun ook
mogte wesen/ dooz dit langdurig ende streng beleg ellendig uptgeput/
ende t' enmael uptgemergeld/ ende herarnd: so datz ook mets meer
dan de eene pagie ofte betalinge van 100000. guldens konden op-
hengen/ wat hen de Spanjaerds ook mochten prizen/ also sp niets
meer en hadden te geven.

Schade en
onkosten
des Belegs
van Haer-
lem.
Deburgers
ende zol-
dacten wor-
den ontwa-
pend, en in
verscheyde
plactzen
vergaderd,
en in verfe-
keringe
genomen.

De Stad ook selfs woz/ so dooz dit beleg/ also dooz t'gene dat haer
naderhand noch dooz handrnde andersins overquam/ so ellendig ver-
woest/ ende bedozven/ dat sp na inden jare 1579. in Raed van Staeten
by goede rekeninge konde doen bliken/ dat haer verlies ende schade
vooz t'gemeyne besten geleben swaelffhonderd ende vyfentachtig duys-
send guldens bedroeg/ waer van vooch/ volgens gedaene belosten/
goede vergeldinge wpt haere geselsijne middelen heeft verkregen.

Als dan nu de Stad van Haerlem in handen vanden Hertog van
Alba geleverd was/ vordt ten eerste met de groote Alvahe afgelesen/ dat
alle de burgers ende volckten hun gaveren op het Stadhuys souden
hengen

hynghen/ ende dat de burgers daer op in het *Sijl-klooster/ de byoude*
in de groote kerk/ ende de zoldacten in Bakens souden vertrecken:
 den *Duyschen* ende *Schotten* werde bevolen de mueren te bewaren
 tot dat de *Spanjaerds* ingamen.

Daer op is *Philippus Matius/ Commissaris* van den *Hertog/ ende*
oud-burgemeester der *Stad Haerlem/* by de burgers in het *Sijl-klo-*
ster gekomen/ ende heeft de burgemeesters gebeden/ dat sy toef de be-
 loofde penningen/ daer yder op getareerd ende gesteld was/ met den
 eersten wilben ophynghen/ om de *Stad* vooz plonderinge te bewaren.
 Heeft ook eene volle tarwen-*byouds* van twee ponden onder ses man-
 nen doen uptdeplē. Daer den 15. daer aen is allerleije spijse oberbloe-
 dig in *Stad* gebracht. Ook is hy des anderen daegs den 14. dito met
Don Juliano de Romero wederom by de burgers ter selver plaetse
 gekomen/ ende heeft hun goeden moed gegeven/ ende het leven verse-
 kerd/ in dien sy maer de gemeinde be loofde penningen tijdelijk ophrag-
 ten/ de welke den 17. dito sijn betaeld gelworden/ waer toe den 16. dito
 een yeder het geld dat in *Stad* geslagen was ten huyse van *Zphzand*
 van *Berkenroede* hynghen moeste/ tot afkortinge van sijne schattinge.

Den burg
 ren vord
 het leven
 beloofd, en
 verskerd.

Op den selven dag sijn de *Spanjaerds* in *Stad* gekomen/ ende
 hebben de wallen selfs in bewaringe genomen/ doende de *Duyschen*
 ende *Schoeten* ook hanne wapenen afleggen/ ende op't *Stad-huis*
 hynghen/ ende hen gelijk de anderen/ in de *kloosters* van *S. Katharijn*
 ende *S. Ursel* in versekeringe nemmen. Ende daer op is *Don Frede-*
rico/ met den *Grave* van *Boszu/* ende sijne *Edelen* de *Stad* inge-
 treden.

Intrede vā
 Don Frede
 rico met
 sijne Edelē
 en zoldae-
 ten binnen
 Haerlem.

So quam ook de *Hertog* van *Alba* des anderen daegs van *Amster-*
dam/ om alles van buyten te besien/ rijdende rindom de *Stad/* sonder
 daer binnen te komen/ ende de *Matte* met de andere sterkten ende
 schanzen besichtig hebbede/ vertrouck so wederom na *Amsterdam.*

De Hertog
 van Alba
 besichtigd
 de Stad van
 buyten.

Wie kan nu met dzooge ogen verhalen ofte nabedenken wat den *hoo-*
men zoldacten doemaels eerst van den bloedige *Spanjaerden* is ober-
 gekomen/ na dat sy so veel vooz het swaer toleg ende den scherpen hong-
 ger wptgefaen/ ende geleden hadden/ ende van dize dupsend tot ont-
 trent achtten honderd gesteten/ ende geminderd waren.

Quis talia fando

Temperet à lachrymis?

Animus meminisse horret, luctuque refugit.

Vwie kan sijn ogen (laes!) van traenen hier bedwingen?

Ik denk met schrick daer aen hoe sy te werke gingen.

De Span-
 jaerdsplon-
 deren eniē
 broeven
 sommige
 huysen.

Ende eerstelijc terwijl de burgers ende zoldacten albus noch in de
kerken ende *kloostren* bewaerd werden/ so hebben de *Spanjaerds*
 sommige

sonnige burgeren huypen heroofd/ ende geplouderd/ ende also in den
beghine hun woord ende belofte degelijck gehouden.

Mifhande-
linge der
zoldacten
endesom
nigerbur-
gerentor
ten spiegel
der Spaen-
sche Gena-
de.

Voordalso haest als Don Frederico in Stad was gekomen/so wer-
den de Kapiteynen ende Vaendzagers na t'Gups te Kleeft gevankeelijck
gebragt. Den 15. Julius hebben de arme zoldacten de Spaensche
genade begunnen te vernemen/ende te geboeken/waer op de uptheem-
schen sich so onbedacht verlaten hebben; want daer sijn ontrent 300.
Waelen dien dag op den bleeschbank gebragt/ ende werden die gene
die op sijn Spaensche biechten wilden op't Sand ofte Bark-veld ont-
hoofd/ ende de anderen opgehangen. Den 16. dito is de Gouver-
neur VVybolt Ripperda met sijnen Luptenant Lodewijk Horenmaker,
van Gent/ onthald. Ook werde de predikant van Steenbach ge-
hangen. Ende als nu de scherprichters/ die met hun vyden waren/
van hangen ende onthoofden so vermogd waren/ datze hunne armen
langer niet roeren en konden/ so werden noch 247. zoldacten rugge
den rugge gebonden/ende in den mond van het IDey? verbraken.
Den 17. werdender wederom enige buyten de Schalkwijker-poozte
door het swaerd gebood. Den 18. nochmaels 300. ter selver plaetze/
waer onder veele burgers waren/ die sich onder de zoldacten vermogd
hadden/ om met hun upt de Stad te trecken/ende so weg te komen.
Ook werde de predikant Symon Symonzen op dien selven dag het
hoofd afgeslagen. De Grave van Bossu dede de mede uproepen/ dat
niemand/ op lijfstraffe/ sekeren Edelman upt Henegouwen/ Malig-
nai genaemd/ herbergen soude. Den 22. dito werden Lanzelot van
Brederode, Hofoni, ende de Rentemeester van den Byel gehangen
genomen/ ende werden daer na den 18. Augustus te Schoten ont-
hoofd. Den 24. sijn alle die gene/ die te hozen om de waerheyt upt de
Stad geweken waren/ in versekeringe genomē/ beneffens Pieter Kies,
Burgemeester/ Iakob Gerritsen, Tresorier/ Ylbrand Hageman, Kerck-
meester/ Adriaen, Plateelbaker/ Arend Dirkszen. Komen op de Beek/
Floris VVillemszen, Schoenmaker/ Ian Michielszen de VVacl, Schagen
Boschtieter: waer van de twee laetste den 28. dito wederom vrygela-
ten werden/ om dat de eene naot sijnen soon/ende de andere naot sijnen
vader was gehangen. So werde oock den 25. met vier trommelen
omgeslagē/ datmen alle die om de religie uprlandig geweest warē/ ope-
baren ende te voorszijn byzengensoude/ op de ver beurte van in sijn ege
deure gehangen te worden. Daer op sijn den 27. dese Heren geban-
gen genomen/ Adriaen Ianszen van Dort, Schout/ Ionker Ian van Vlier,
ende Gerrit Stuyver, Burgemeesters/ Pieter VVillemszen Bal, Schepē/
Ian Aelbrechtszen Raet, Secretaris/ Iohan van Duyvenvoorde, Kolo-
nel vande Schutterije/ Iakob Bartholomeuszen Pellikaen, ende Iakob
Barentzen, Stads-Kapiteynen/ welke laetste kortz daerna inde ge-
genitise is gestorven/ ende in Stad begraven/ na dat de andere upt de
Stad geboerd waren. Item Ian Arentzen de Jonge, Luptenant van
Duyben.

Waptenboorde/ Jan Dirckzen Schatter; ende Pieter Dirckzen Hafzelaer; Waendzagers/ ende Jan Kornelisaen Sael, Onderschoot. Den 7. Augustus werden de Duytschen met hame Kapiteynen uyt de Stad na het Puyt te Kleeftgebragt. Den 8. dito werde Symon van Schorel gebangen/ die den 18. daer na te Schoten ook gebood werde. Gemelden 8. dito sijn de Walsche Kapiteynen/ ende de boven-genoemde gebangene burgers na Schoten gelept. Den 11. werden de Engelschen/ Schotten/ Waelen/ ende Franzosen/ die tot nochtogebangen geseten hadden/ tot ontrent 300. toe/ niet den swaerde gericht/ grootlijck blyten/ hune meyninge. Den 18. sijn te Schoten achtten van de Walsche Kapiteynen ende Waendzagers onthald. Den 19. dito sijn noch enige soldaeten/ die in't Gasthuys steek lagen/ (o ongehoorde wyzedheyt/en onmenschelyke tyrannie!) op de werf van het Gasthuys met den swaerde omgebragt: sulck datter meer dan 200. soldaeten van beuls handen sijn gestozben.

Quis funera fando

Explicet?

Crudelis ubiq;

Luctus, ubiq; pavor, & plurima mortis imago,

VVie zweet de doden hier, wie zweet de droeve lijk

Met penne ofte mond genoegzaam uyt te strycken?

Men sag maer schrick, en vrees, men sag maer angst, en nood,

En veelderlij satzoen van eenen wreeden dood.

De burgers die te bozen na Schoten uytgelept waren/ werden wederom ingebragt/ ende maer heen ende weer gelept.

Ook werden dien selven dag dese burgers van nieuw gebangen: Baertout Ianszen van Nieuburg, Dirk Franzen, Blokemaker/ Jan de V Vael, Jan Gerritszen, ende Kornelis Gerritszen, gebroeders/ Laurens V Vynantszen, Loef Baertzen, Maerten, Apteker/ Pieter van Paenderen, al te samen Woedschappen. Item Dirk Arentzen, Kistemaker/ Jan van Sanen, Koster/ Jan vanden Bosche Timmerweber/ Jan Heymanszen, Sepsmaker/ Klaes Pieterszen Groen, Timmerman/ Pieter Govertzen Hooggebozen, Dint: welke sijn laeste den 21. dito op het Sand onthald werden. Ook stozben inder gebangensse (voorwaer! niet van weelde) dese boven gemelde burgeren/ Arent Ianszen van Dort, Schoot/ Iohan van Duyvenvondt, Kolonel/ Jakob Bartholomeuzen P. llikaen, en Jakob Barentzen, Kapiteynen/ Jan Gerritszen, Jan de V Vael, Laurens V Vynantszen, Loef Baertzen, ende Maerten, Apteker, Woedschappen/ Jan Kornelisaen Sael, Onderschoot/ Arent Dirckzen, Komen/ ende Arent de Souter. Dit hier van de Spaensche genade/ lieve hunden!

Gg

Dat

Wat Cadis' gelyp en weet niet dan van hangen en spinnen/ van hangen ende woogen/ van roben ende moozden/ en diergelijke woerdhepb. Die dan nu noch wederom na die woorden hier te lande verlangen/ dat sijn wel een deel gespannsseerde gemoederen/ ende geswozene byanden van het gemeyne beste/ ende van hun eygen Vaderland. Blinde bittere menschen die dooz verstockthepb hun heyl niet en verstaen! Maar die maer een duppel recht Basabiers' bloed in't lijff herft/ die sal die bloed-honden met goed ende bloed we verstaen/ ende rechtenslang by staen kan. Ick geloof dooz seker indien die verdoome burgeren ende soldaeten/ ende de hoorden van de Stad/ dese groutelijke tyranenige doozsien hadden/ dat sy sich om geene sake ter werlt opgegeven souden hebben/ maer machepadelijk hebet getracht om dooz te slaen/ ofte in't veld dooz de wipst te steruen/ ende souden hun leu'dien bloed doostigen tyranen op het diepste verhoort/ ende sich niet leu'dig toe kunne moedwille overgegeuen hebben/ om so schandelijc ende moozbadig van beuls handen te steruen.

O terq; quaterq; beati!

Queis ante ora patrum Troje sub moenibus altis

Contigit oppetere.

Vna salus victis nullam sperare salutem.

*Tis betex in het veld gelijk een hald te steruen,

En met een eren-dood een naem en roem te erven,

Dan na gelijk een schaep onnoselijc geslacht,

En van de hand des beuls moordadig omgebragt.

Maer is het dus doende/ wel wonder/ Ufer/ dat die wyede Tyrannen van Alba ober marktdi durfde roemen/ dat sy by de 1000. menschen dooz beuls handen hadde doen steruen/ binnenden tuid van ses jaeren/ gedurende sijn wyede regeringe/ behaluen die t'waerd noch inden krigg betrueld ende verstonden hadde?

Egregiam verò laudem!

Wooptwaer! een roem van een moozdenaer/ ende van geen Christen.

Prov. 10. 7.

V Vonderbaere Verlofzinge van den dood.

So seyd de wijse Koning Salomon: De gedachtenisze des rechtvaerdigen blijft in den segen: maer de name der godlosen sal stinken.

Ick en kan hier niet nalaten in dese handelinghe der Spaensche tyranenige een principel ofte twee van wonderbaere verlofzinge te verhaelen. Daar was een burger: Reijer Symonias, Carthager/ die sich byt armuede onder de soldaeten in dien beghen hadde/ ende behaluen

ben mi ook met anderen uytgeleyd worde om verbonken ofte on-
 half te worden/ gaende bye ofte vier in gelede tuschen gewapende
 Spanjaerden. Dese inde Damstraet komende sag de deure van Haeg
 Jan Wertwergs open staen/ daer hy dichtsijls enig werk om loon hadde
 hejpen doen/ ende trad tuschen de Spanjaerden deur/ ende ging sonder
 belet aldaer in hups/ ende van niemand gevolgd nochte nageroepen
 sijnde/ siende ook niemand in het doozhups/ liep inde kelder/ ende ver-
 slack sich ten besten dat hy konde. Wanneer na de dienstmaegd in de
 kelder quam om te tappen/ ende hem aldaer vernam/ begonsp van
 verbaerdheyd seer huyde te roepen: maer hy schoot toe/ ende greepse
 by de kele/ leggende: indien gy roept/ so sal ik u den hals afwijngen:
 die s demaegd hoort swerg/ ende vzaegde hem hoe hy aldaer gekomen
 was. Hy verhaerde haer de gansche sake. Hy had hem dat hy uyt
 gaen wilde/ leggende: indien u iemand gesien heeft/ so sijn wy alle om
 den hals. Doch hy weggerde uyt te gaen/ leggende/ dat hy des nachts
 dooz de Beek uytgaen soude/ het welcke ook geschiede/ ende quam also
 wonderbaerlijk uyt der Stad.

Daer was ook noch een ander/ de welke benefens beele andere
 bukten de Schalkwijker poorte gebragt was om geslacht te worden.
 Daer was eene groote kuple gegraven/ daer de ellendige patienten
 noot kintden/ ende onthoofd ingestoten werden. Dit slacht-schaep
 naekt upegetogen/ ende sijnen slag siende/ ontsprong tmoeder-naekt
 over eenen sloot/ ende liep te velde waert in. Daer sprong hem een
 blond-hond na/ maer tot de ozen toe in den sloot. Daer werde ook seer
 na hem geschoten/ maer twas al mis. De ontbloogen vogel ontquam
 nootds met een kleyn boeren-melk-schuytjen/ ende quam so naekt
 binnen Lepden.

De Duytsche soldaeten van Lazarus Mullers regiment waren
 nu noch alleen overig/ sijnde tuschen de vijf ende ses honderd sterk.
 Dese alleen werde genade gedaen/ om dat sy sich binnen de Stad te-
 gens de burgers straffer ende wyeder als de anderen gedragen/ ende
 geene kerken nochte kloosters beroofd nochte geplonderd hadden. Hy
 werden den 7. Augustus sonder geweer na het Hups te Kleef de Stad
 uytgebragt/ en na datze geswozen hadden datze den Prinze van Bran-
 jen nochte sijne hondgenootz tot geenem tyden meer dienen en souden/
 so sijn sy met ontrint 160. Spaensche rupteren na Gelderland uytge-
 leyd. Wanneer sy na ontrint Nieuwerkerk quamen/ ende Sonop
 die op den Diemerdyk noch lag/ hurre konnste vernam/ so heeft hy
 bye galeijen onder Kapiteyn Wouter Degeman den 11. dito daer hant
 afgevaerbid/ de welke de Spanjaerds inder nacht onvertwacht heb-
 ben overhallen/ geslagen/ ende verstroyd/ so batter weynige dooz de
 blugt ontquamen. De ontsnapende verlosse Duytschen werden
 met konnige genommene Spaensche vaerden by Sonop gebragt/ die
 nootds aende doozder-heden om wopenen schreef/ om gemelde Duyt-
 schen

De Duyt-
 schen krij-
 gen alleen
 genade, en
 vverde ter
 Stad en ten
 Lande uyt
 geleyd, en
 den Span-
 jaerden
 ontjaegd.

Wien in 'slands dienst te houden/ die sich daer toe seer willig toonden/ verklarende datze sich aende Spaenschen wilden toekien/ die met hunne mede-zoldaeten te Haerlem so eet-bergeten ende moorddadig/ ende tegens alle kryggs-gebyuht/ geleefd hadden.

De Duytsche gevangen Hopluyden sijn hier over in groot gevaer van hun leven, en brengē door schrijvē te vvege dat hunne zoldaeten uyt den lande trecken, ende dat sy los raken.

Dier dooz rachten hunne Kapiteynen ende bevelhebbers/ die te Haerlem noch gevangen satē/ in groot gebaer van hun leven/ die Don Frederico om dit seft wilde doden. Opndelikh hebben sy noch gansch beswaerlikh ende met groote moeyte verwozen/ datze enige van hunne mede-gevangenen-aen gemelde Dupsche zoldaeten souden senden/ om hunnen dienst aende syde van den Prinze te verhinderen/ op dat hun de beloofde genade mogte gehouden worden. So hebben dan de Hopmannen Jakob Steenbach/ Christoffel Wader/ Schram van Dypnswijk/ ende Christoffel Gunter/ Johan Bedekot/ Luptenant/ met Alexander Mozdiaen Feltweffel/ afgebaerdigd/ met drie byten onder hunne handen/ den eenen aen den Obersten/ Hopmannen/ Vaenbragers/ ende Bevelhebbers van't kryggsvolk des Prinzen van Oranjen in Waterland: den anderen aen Jochum Aefing/ geweldige Hoofdofft aldaer: ende den derden aen de Hoogdupsche kryggs-luyden die onder hun gelegenende gebiend hadden/ van desen inhoud: Dat een ygelikh kēnelikh was/ hoe dat sy uyt Hoogdzingende hongers-nood/ ende mangel van toegelepde ontzettinge/ de Stad Haerlem aen Don Frederico hadden moeten opgeven/ de welke om hunner nation/ privileges/ ende alte kryggsgebyuht wille hun het leven genedighlikh geschonken ende gefrist hadde/ met die voozbaerde datze geburende desē kryg den Prinze van Oranjen tot geenen tijden en souden dienen/ het welke die voozschreybene krygsluyden aler sy van Haerlem vertrocken/ geswozen hadden: ende also sy nu verstaen hadden dat gemelde krygsluyden sich wederom in dienst van den Prinze van Oranjen wilden hegeven/ so hadden sy hierom in groot verpikel van hun leven gemaest/ gelijk sy ook noch waren/ ten ware sy dooz voozbidden van enige heren ende bynden enige wepnige dagen upstels hadden bekoms om misdoeler tijd gemelde krygsluyden hunnen eed te doen gebenken/ ende betrachten: derhalven sy luyden den vooznoemden Jan Bebedekot/ Luptenant/ ende Alexander Mozdiaen Feltweffel hadden afgebaerdigd/ om hunluyden hunne geleghep te vermelden/ ende byndelikh ende ernstig te bidden/ datze toch de gemelde krygsluyden terstond van sich wilden laten vertrecken een yder sijns weegs/ daer's hun goed dorhte/ op dat sy anderzins niet en werden onschuldig op den vleeschbank gebragt/ het welke by geene nationen ende volkeren vooz goed gehouden nochte geprefen en soude worden: baden ook datze hunne gesanten niet en souden ophouden/ maer met goed bescheyd binnen drie dagen wederom by hen laten kōnten/ waer aen sy er weerlikh/ billikh/ ende roemlikh werk souden doen. etc. Hier dooz sijn veck der gemelde Dupschen beuegd gewoont om niet te dienen/ begerende geene

geene onsfake te wesen/ dat hunne gebangene Wopluyden ende Bedel-
hebbers om hunnent wille onschuldig souden sterben: ende also om ook
het meestendeel hierom onwillig was/ is hun door schryven vanden
Prinze aen Donop geoorloofd geweest die niet dienen en wilden te
mogen vertrecken. Dus is de toozne van Don Frederico gestild/
ende sijn de gebangene Wopluyden epndelyk verlost.

Ondertuschen dat dit alles sich also met de arme burgeren ende
soldaeten van Haerlem toedroeg/ iser groote muypentatie ende oppoer-
bupten ende binnen Stad onder de Spaensche kriggsinechten om geld
geweeft/ also sp wel achtentwintig maenden ten achteren waren/ so
dat die gene die bupten waren met geweld binnen wilden wesen/ om
den roof gelijkelijk te genieten/ waer op die van binnen heftig schoten
epndelyk niettemin quamender noch tuschen biff ende ses uren des a-
bonds ober de hier bupsend Spanjaerden in/ de welke alle stuaelen
hunne Kapiteynen ende Bevelhebbers uyt den ganschen hoop veran-
derden/ hebbende de hunnen van sich gedreuen. So is ook des ande-
ren daegs eene vende rupters in Stad gekomen: op welken dag in
twee ofte driemaelen alarmmaekten om malkanderen den te tasten/
so dat de arme burgerije in groot gebaer was van ellendig uytgeplon-
derd te worden. Den 31. bzagten sp 13. ofte 14. sturken geichurs
uyt het leger binnen. Den 6. Augustus is Sepio Vitellus/ Warke-
grave van Centona/ een ouderbaren kriggsman/ binnen Stad ghe-
men om de soldaeten te stellen/ ende van wegen de Koninklike Ma-
jesteyt ober hunne betalinge te byeden te stellen/ Waer niettemin was
het alweer het oude spel: voornamelyk maekten sp den 6. 7. ende 8.
inden naeren nacht gestadig sulke alarmen/ met verbaerlyk geroye en
gekrijt/ dat den burgeren de huppen te herge resen/ byesende noch epn-
delyk desen wolben een roof ende pryje met goed ende bloed te sulen
worden. Ten laetsten sijnse den 12. hoop dertig kroonen de man ver-
bzagen: waer op sp hunnen held Herr. Don Frederico met grooter
trumphe inhielden. Den 17. hebben de Spanjaerden het vobongen
geld ontfangen/ ende sijn daer op uyt de Stad veretrocken/ ende Hoog-
duptschen in hunne plaetze in besettinge gekomen.

Eene sake is in dese muypentatie (mijns achtens) grootlijck te ver-
wonderen/ te weten dat de Spanjaerden die van Haerlem de voozder
betalinge der vedongene penningen vooz de plonderinge niet en heb-
ben afgeperst/ want sp hadden op de beloofde twee honderd ende beer-
tig dupsend guldens niet meer dan ses en tregentig dupsend acht hon-
derd ende ses en tseventig guldens/ so aen geld/ als juwaelen/ ende
waren/ betaeld/ ende opgebzagt. Waer God heeft die arme vzoome
burgerije in genaden noch vaderlyk verschoond. Ende wat souden
de Spanjaerds begonnen hebben? Waer niets en is/ daer veel est de
Schout sijn recht. Een steenen hart hadde ook selfs moeten schreyen/
ende medelijden hebben niet die overgroote armoede ende ellende der

De Span-
jaerds
muypen
binden en
duyten
Haerlem

1672
1673
1674
1675
1676
1677
1678
1679
1680
1681
1682
1683
1684
1685
1686
1687
1688
1689
1690
1691
1692
1693
1694
1695
1696
1697
1698
1699
1700

der ynkke burgeren. Ja waer ook niet genoeg / ende meer dan genoeg
ende onderbygeelyk / dat ter onderzuyden / gebuerende dese muptena-
ste / tusschen de drie ende vier duysend soldaaten op der upgeputte en
veroyde burgeren hals lagen gehele seten weken lang / so datze noch
te groeyen / mochte bloeyen / mochte sich selven niet hunne vrouwen
ende kinderen den mond naalijck ophouden en konden?

Onderru-
schen Ker-
ken sich de
addere Hol-
landsche
Steden.

Dese muptenatie is getwis het heyl van Holland getweest / door
Godes sonderlinge vaderlyke voorszemtyghed ober sijne Kerke alhier
te Lande: want het en is niet te seggen / wat eene groote verlagent-
hed oberal was van wegen de veroberinge van onse Stad. Bidde-
kerijg is de vrese wat bebaerd / ende men heeft eenen nieuwen moed
gegrepen. Dewyle ook gemelde muptenatie wel se den weken duerde /
so hadden sy oberal tijt ende respijt om hunne steden ende wallen ober
al te sterken / ende van alle noodzakelijsheden te versien / ende nreuwe
saken op te werpen / daer t van node was / het welke ook geschiede:
so datze nu alre saem wederom wel getroost ende gemoed waeren om
den vijand te verachten.

De Groot
Kerke van
Haerlem
word vā de
Bischop ge-
vviijd, ende
de Mūze
yvoor daer
ingelōngt.

Ik hebbe boven verhaelt / hoe dat die van Haerlem / na dat sy vooz
genomen hadden vooz de gemeyne vyfdeys den vijand het hoofd te
beden / ende tegens te slaen / de Groot Kerke van den Paepstchen
beden-wonst gesuyverd / ende de selve vooz de rechtsinnige lere van
Gode wooz geopenē ende beroyd hebben. Werhaken wanneer nu
de Spanjaerden de Stad vermeesterd hadden / so heestmen de ontac-
ten ende de goetkens wederom opperichte / ende de Kerke met veelde-
kens ende ander zierich gestoffeerd / ende opperzonkt / ende de Bischop
Godefridus van Werlo heeft den 15. Augustus de selve Kerke naer
de Roomsche wyse gewijd / ende geheylid / ende de Paepstche Misze
daer in gesongen: swaer Don Frederico ook tegentwoozdig was: en
na dat het Evangelium gelesen was / heeft de Secretaris van den Bi-
schop Don Frederico negen artpelen voozgehouden / die hy ruky
vooz den Bischop met ebe beswozen heeft.

Pardoen
voor de
burgers vā
Haerlem.

Den 21. Augustus werde te Haerlem een algemeyn Pardoen ofte
Senade vooz de burgeren afgelesen / de welke van woozd tot woozd
aldus luyde.

¶ Pardoen ofte Senaden-Flackaet van den Hertog van
Alba hoorde Burgers der Stad Haerlem, den
21. Aug. 1573. afgelesen, ende aen gesla gey.

¶ Ferdinandus Aluaret van Toledo / Berlog van Alba /
Wahl-gaess van Corvey / Sines van Salvaterra. Lidder-
van der Conyn van den Sijdey. Sijet / Stadhouder /
Sintena

Bevondert, ende Chapitry Generael van vhegen Det koningh mit genedigey lijt. heyt in den Landen van hrenveret over/ en. aldy Den ghenen Die Desen tegenwoordigen sullen sien saldyt.

Overael Die van Chaerlem isyt Den Landen ende Conessgop van Holland hyn so Derre ende vbiyd vcalopen ende vreyeten heb. ben/ dat sy Den Prinsse van Oranjen (hebel sijnder koninklijcker Majesteyt) aengethangen/ vobhen luyden gunstelijc begeren hebben tot rebellic/ ende Criman Lase Massatis tegenet Den koning vvoersprey/ Gattig paticulieren vvinger/ Conventry/ ende obove niet arghende/ ja vvalsende Die naturvlijke fidelitete/ ende getuolijde/ sed/plinht dy vvervontenijse/ Die sy sijnre koninklijcke Majesteyt/ als Det selven vvasfartijsschuldij vchans/ dy gedan haddet/ makende serroete rijnontey/ pccolout vlijstij dy respicativity/ ammentide/ vob vvangelijdy te Dey/ tot die/ vrede/ ammentide de vvoapenry/ dy niet vwillende kinne de vvoersprey Glad inne laken Det koninklijcke Majesteyt/ maer ter vromtancie Daer inne ontfangende Det vvoersprey van Oranjen kuygh vvald/ in seer groeten getale/ van vvoerspreyde vverende Natien/ ende vob ondedatery/ end- rebellicy/ met de rebellic sy hyn hebben geseteld/ ge. houdij/ dy getuond tegen Den vvoersprey Chapitry Generael sijnder koninklijcke Majesteyt/ ende Det selven vvoersprey/ ende krijghsvvald sey goed deel van Dey/ ende ender Dey selven summige sijner koninklijcke Majesteyt paticulere Dienaer/ omgebragt/ end- vvoordt anderzint alderbij vijandisgop aengetreijt/ ende geexerted hebbende in sullen vvoegen/ Datmen genedig is geweest van vhegen koninklijcke Majesteyt/ hyn te beleggen/ te beslypen/ end- met vvoapenry te be. dringen/ als vob gofsied is ontant sevey maentenhang/ so dat sy tagtact. ften/ (met vbede hulpe) so vverre gedrongt sijn geweest/ dat sy hyn in der selver sijner koninklijcke Majesteyt genode/ end- ongenode hebben pnetey opgevey. Ende hactael Die vvoersprey bliegen/ vvin vvoontey vvoortey/ ende kindenry/ van Chaerlem/ dy alle ygen vvoersprey it/ vbel vvedidud hebben alle strengisgop/ ende sijnster porgant vbel benmend- ende vbetende Dey vblle/ ende paticulere van de koninklijcke Majesteyt/ dy dat de selve gevoontelij it in getuolijdy saken sijn syty paticuliere nietady te sijn/ maer te vlyge te vpleddy/ ende als syty oprecht god vader/ ende godvancery/ ende genadige vvoinge sijnre vverdwaelde dy vvervontey ontfangery/ vbedendende te koninklyc dy sijnstellige getuolijfartijdy/ vbedendende te pnetey/ ontfang. dy/ ende sey gualic vver vigen te pnetey/ dy vwillende Dey sel. vey

andere sieden waren/ die goedwillig upt eenen trouwen pber /ende enkele liefde/ sonder loon oftó besolginge/ mede trofhen/ met een groot getal van wagenen met allerley noodbzufft geladen/ ende is so met sijn leger te Nooydwijkerhont gekomen/ alwaer sy sijn volk wat debe rusten/ ende God Almagtig op entlyk aenroepen/ ende om sijn vaderlyken legen bidden. Dit geschiede in aller stillicheyd/ ende behendigheyd: eventwel so hadde de vijand alrede volkomen bericht ende wettschap van dit voornemen/ ende lag in sijn voozdeel gereed om op de onsen te passen: ja was nu al twee dagen ende nachten gedurig in wagenen ende slagordje geweest/ om de onsen te verwachten/ ende het ontzet te beletten. So quam van de Here van Batenburg ontrent midder nacht met sijn volk aen het Duysche leger in't Bosch vooz de Stad/ ende vonden niemand in de eerste beschanzinge/ van eenen schildwachter/ dien sy ombzagten: waerom sy stoutelyk voozb- trocken/ meynende dat de vijanden geblugt waren.

Batenburg
vword ge-
slagen.

Als nu de Batenburgsche ter plaetze quamen daer de vijanden in hun voozdeel getrocken en gescholen lagen/ so vbande de Spaensche op de onsen voozds heftig los/ en vielen tot hen onbewacht geweldig in. Hier ober verschrikte de ruyterje dooz de ongelegenheyd vande boschagie/ dat hun midden in den weeg stond/ ende vlugten dwers dooz het voetvolk/ diese upt alle ordje bzagten: sok beschadigden sy malkanderen onwetens niet weynig vooz de donkerheyd des nachts/ ende den rook van het schieten: waer op de vijand hun overkomende/ hun listelyk meester werde/ en deerlyk versroijde. De Spaenschen vervolgden hume victozte snellyken so te paerd als te voet/ ende achterhaelense/ ende sloegen 'doob wat sy vonden. Daer blebender ontrent seben hondert op de plaetze/ hoewel 'geruchte inden beginne veel byeeder liep: alsoeder na veele te voozschijn quamen die men meyn de geslagen te wesen. De Baroen van Batenburg bleef selfs in de blugt/ van eene bzugge/ somen vermoede/ gedzongen/ en in het water versmoozd. So werden ook de Heren van Kloetingen en van Karloo geslagen. Teraerts ontquamt gequett binnen Leyden. De duyssternijse des nachts verschoonde veelen het leven/ hoewel de selve na den tyd van't jaer niet lang en was. Alle de wagens met het toevoer werden genomen/ met negen vaenbelen/ die de vijanden des anderen daegs de benoude Stad in triumphje vertoonden. Sy kregen ook acht veld-stuckkens/ die sy op't Duys te kleeft bzagten.

Géblevens
Borgers
der Hol-
landsche
Stede, ende
meest van
Delf, vvoor
de Stad van
Haerlem.

Daer waren nu onder de doden veele burgers/ meest van Delf/ alle goedwillige/ die upt liefde/ als gesept is/ op desen tocht ende aenflag bienden/ ende hun leven so getrou vooz onse Stad waegden/ ende so onnosfel lieten: die ik daerom overwaerdig achte/ dat hume namen alhier ter eren ende tot eene eeuwige gedachtenijse in eene lijst naer den H. B. C. in ordje vertoond ende honzgesteld worden.

Ma-

Namen der Versta gene Burgerey der Hollandsche
Steden ende meest der Stad Sels, hoorde
Stad van Haerlem.

Mr. Abraham, **Chirurgijn.**
Adriaen Antoniszcn, **Koekbaker**
Adriaen Gerritszen, **Baker.**
Adriaen Heyndrickszcn VVinter.
Adriaen Heyndrickszcn, **Boek-
printer.**
Adriaen, **Dophoper.**
Adriaen Stompwijk, **Bode.**
Adriaen V Villemzen.
Albert Bruynebaert.
Albert Ianszen, **inden Kloot.**
Albert Klaeszen, **Kupper.**
Andries, **inden Burg.**
Andries Huygen, **de Soon inden
Engel.**
Andries Maertenszen.
Antonis Hendrickszen,
Baertout Korneliszcn.
Bartholomeus Dammiszen,
Christiaan Klaeszen.
Dammis Symonzen, **op Schte.**
Daniel, **Lantarenmaker.**
Dirk Borselman, **inde nye Spp-
kerbozen.**
Dirk Dorp.
Dirk Ianszen, **Oljflager.**
Dirk Klaeszen, **Bzoutwer in den
Anker.**
Dirk Korneliszcn, **inde Hoog.**
Dirk Korneliszcn Schrablaer,
Schoenmaker.
Dirk Roelen, **Kupper.**
Duyft Ewouts.
Elleger, **Opperbzoutwer.**
Foys.
Frank vander Eyk, **met sijnen Bzoe-
der.**
Frans Duyft Franszen.
Frans Klaeszen, **Waerd inde Raets.**

baen.
Frans Lievenszen, **Smijder.**
Gerrit Dammiszen.
Gerrit Paschier.
Gijsbrecht Heyndrickszcn Schout,
Schoenmaker.
Harmen Ianszen, **Inslager.**
Heyman Klaeszen.
Heyndrick Dammiszen, **Waerd in
den Rosenboom.**
Hillebrant, **Smijder.**
Huyg, **Weber.**
Iakob Hypolitus.
Iakob Ioriszen, **Pijper.**
Iakob van Lindenburg.
Ian Adriaenszen Vos.
Ian Bruynszcn, **de soon in den gul-
den Pot.**
Ian Franszen, **Kupper.**
Ian Franszen vander Hovebockel.
Ian Iakobszcn, **Bzoutwersknecht.**
Ian Ianszen, **Baker.**
Ian Ianszen Verhey.
Ian Korneliszcn Kerk, **Kupper.**
Ian Pieterszen, **Baker.**
Ian Pieterszen, **Kistemaker.**
Ian Pieterzen, **Molenaer.**
Ian Pieterszen, **Verdijk.**
Ian, **Timmerman.**
Ieronymus Symonzen,
looft Bos,
looft Iakobszcn, **Bzoutwersknecht**
Ioris Romboutszcn, **Dopmeter.**
Ioris Korneliszcn, **Kupper in de
halve Waen.**
Katogen.
Klaes Dirkszen Ket.
Klaes Huygenszen, **Debrieksmijder.**
Klaes Korneliszcn, **Stoelbjaeger.**
Klaes

Klaes Kou,
 Klaes V Willem Dankertzen,
 Kornelis Adriaenszen, **Wandensker.**
 Kornelis Adriaenszen, **Stoelzjaetjer.**
 Kornelis Arentszen.
 Kornelis Bartelszen.
 Kornelis de Boer, **Kopper.**
 Kornelis Dirkzen, met sijnen **broeder.**
 Kornelis Jakobzen Pynaken.
 Kornelis Kornelissen, **Kopper.**
 Kornelis Pieterzen Kluis,
 Kornelis Pieterzen, **Koster.**
 Kornelis Reijerzen, in't **Weselken**
 Kornelis Rijkerzen Rijk.
 Kornelis van Sweden.
 Kornelis Vechterzen, **Kopper.**
 Kornelis V Villemzen Koper.
 Kornelis Zenten, **Appelman.**
 Lambrecht, **Koekbaker.**

Laurens Koeman, **Broer.**
 Pieter Dirkzen Vyrenbroek.
 Pieter Harmanzen, **Smijder.**
 Pieter Ianszen, **Besemmaker.**
 Pieter Ianszen, **Kopper.**
 Pieter de Vries.
 Pieter Kornelissen, inde **Koos.**
 Pieter op de **Watermolen.**
 Reijer Heyndrickszen met sijnen **broeder.**
 Symon Egbertzen, **Schoenmaker**
 Symon Gerritszen Hartevlugt,
 Symon Klacszen,
 Korte Symontje van Voorburg.
 Thomas Jan Borgertzen.
 V Villem Iorizzen Deym.
 V Vollebrecht, **Speelman.**
 V Vouter Bruyn, **Decker.**
 V Vouter Pieter V Vouterzen.
 V Vouter, **Kopper in Amerisfoort.**
 V Vouter, in **S. Joris.**
 De Soon van den rijken **Smit.**

Dese namen hebbe ik uyt de **Districte** van Pieter Bos ontleend/ ende uytgeschreeven: meer sijnder nochte hem nochte mij bekend.

Dese nederlage verschickte hy na geheel **Holland.** De Baroen van **Batenburg** en werde niet seer beklagt/ oermits hy beschuldigt werde dat hy sijne **commissie** ofte last (hoor-ordenischap) niet wel en was ongekomen/ ende daerom genoegzaem de oorsake van dese nederlage was/ hebbende sich al te onboosachtig ende onbesacht te verre onder den vijand begeven: gelijk ook het paerde- volk grootlijck te beschuldigen was. Anderen onschuldigen hem in tegendeel/ ende getuyden/ dat hy sich mannelijck gequeten hadde: maer dat de aenschlag hoor-entge ontrouwe verraders van hun ege vaderland aende **Spanischen** was ontdeckt. Dat sy hoe het sij/ die van **Haerlem** lagen ober al inde lij/ ende het liep al in't riet wat tot hun ontzet ende verlossinge werde voorgenomen.

Sic erat in fatis.

Men de'e voor Haerlem, watmen d'e,

't was al om niet: Gods roe was re'e.

Det geblugte volck werde wederom vergaderd/ ende in garnisoen geleid/ ende het leger van **Sassen** verlaten/ als ook al het platte land hoor- den vijand. De **Wijzen** van **Ozamen** ende de **Staten** van **Holland**

land verlozen hier mede gendegzaem den moede ende hoye vande Stad te ontzetten: ende hoewel de Prinze van meyringe was de sake noch eens te wagen/ ende sekerder te verhalten/ so en isser nochtans niets opgevolgd: also de getresschappen tot sulken grooten werck so haest niet en konden bereydt worden/ als de tegenwoordige hooge nood der Stad wel bereyftste.

Deze djoerbige nederlage werde den Haerlemmers van den Prinze hoonds aengescreven/ ende dooz enen vliegenden post bekend gemackt: behalven dat sy sulckx upt de triumphse der Spanjaerden ook verstonden.

Hoer den djoomen ende trouwen burgeren ende zoldaeten hier ober te moede was/ kan pder ischtelijk by sich selven genoegzaem bedenken. Men konde de treurichhepd ende bedruuchthepd upt aller aengesichten blykelyk sceppe. Vrouwen/ vrouwen/ kinderen/ jong/ ende oud/ waren al eben-seer boven maten bedroeft/ ende saten sonder alle hope van verlossinge/ ende en sagen niets anders booz ogen/ dan dat sy den mooydadigen vijand in handen mosten vallen/ van wien sy op de exempelen van Zutphen/ Haerden/ ende andere steden/ niet s goeds hopen nochte verwachten en konden. Ende wat soudenst evenwel doen? De nood en honger en was niet langer te lijden. Hoe was't ook ober te komen/ de arme menschen booz sijn ogen van honger te sien verfmachten? 'Twas dan wel eene beklagelyke sake/ dat sulke helden/ die sich so mannelijk gegueten/ ende hummen eed ende ere so getrouwelyk betracht hadden/ na dat sy den ystersten nood verdrage/ ende de Saguntische volstandighepd betoond hadden/ noch eyndelijk niettemin eene djoebige proye der Spaensche bloed-honden mosten worden.

Als dan nu de saken in sulken ellendigen staet ende so gansch qualijk met de bedroeftde Stad van Haerlem stonde/ en sy nu niets anders dan den dood booz ogen en sage/ so trachteden sy/ selfs met voorgaende bewilliginge vanden Prinze van Oranjen/ om in een eerlyk ende redelyk verdrage met Don Frederico te treden. Dit bestonde sy dan maer eerst inden hoogsten ende ystersten nood. Den 11. Junius sochte de Welken vande Spanyschen vinnien Haerlem/ Heer Jozis van Geerbliet/ met meer andere Spaensche burgeren/ die in't leger by den vijand waren/ met die vande Stad wel sprake te houden/ maer het en werde niet toegelaten. Ende als ook des anderen daegs een Wael van den vijand te Rustenburg was gesonden om eenen Kapiteyn te sypken/ is sulckx mede afgeslagen. Alle is den 22. Junius seker bevelhebber van den vijand/ upt den Pont komende/ op seker sijn verzoek ter andwoord gesaet/ die dorps wederom niet sijn beschept vertrouck. Midbeloofde quam de knoop dapper aen den man/ ende de last ende nood des hangers werde onberdraelijk ende het beloofde ontzet vertrouck vanden dag tot dag.

Tgemilt
Ontzet
wordt die
Haerlem
door den
Prinze aen
geschreve.
Mistrou-
stighyde
binaen
Haerlem.

Durum

Durum telum necessitas.

*De nood is wel een parz., en wel een hard gelag.**En d'wingt ons datmen doet niet watmen wil, maer mag!*

Die van
Haerl em
parlemen-
teren met
de Spaſche
maer treff
geen ver-
drag.

So sijn derhalven den 1. Julius ten elf uren vooz-middag de Ka-
pitteynen Bellikaen/ ende Korneelis Mattheuzen/ met noch een ofte
twee zoldaten de Dylpoozte uptgetreden/ ende hebben met de Spa-
schen op het Vlephers veld gesproken/ alwaer van des vijands sijde
begeerd werde/ dat hunne Oversten met de Oversten vander Stad
mogten handelen/ het welke na gedaene verskerhepd ter weder-sijde/
des avonds ten vijf uren is geschied: want na dat de geweldige Pro-
hoost vanden vijand sijnen Zyupswijkschen hoed op sijn Prohoost-
stok tot een tepken gesteken hadde/ so hebben eerst twee Kapiteynen
met malkanderen gesproken. Daer na quam de Grave van Over-
steyn sijn vijder/ vande Spaensche sijde/ en Burgemeester Jonker Jan
van Oliet/ Kapiteynen Steenbach/ Rosoni/ en Bellikaen/ upt de Stad/
ende hielden tuschen de klepne Goutpoozte/ ende de Leydsche Water-
poozte/ wel eene geheele ure lang gespreck met malkanderen/ pder
partije tot bye verscheyde repsen met de sijnen sich beradende/ eer dat
sp scheyden: waer na sp met onderlinge statelijke eerbiedinge sijn ver-
trocken/ sonder iets te berichten. Den 3. Julius hebben partijen
wederom malkanderen ter sprake gestaan/ maer sijn als boven onge-
daener saken gescheyden. Den 4. Julius werde het gespreck noch
rens herbat tuschen de Graven van Boszu/ ende Oversteyn/ ende vier
andere van de sijde der Spaenschen/ ende Burgemeester Jonker Jan
van Oliet/ Kapiteynen Steenbach/ Rosoni/ Bellikaen/ Bohep/ ende
Korneelis Mattheuzen/ van 's Stads wegen: maer doch sonder brucht:
want die vande Stad en konden nietg rebelijks van den vijand bedin-
gen/ ende wilden geenzins sonder geweer ende wapenen wptrecken.

Trachtē de
Stad by
nacht te
verlaten.

Dus satense dan hast als ene muys in de val/ in Stad besloten/ en
hebbende niets te eten/ ende daer toe so woerden ende onrebelijken vij-
and onder de mueren/ die hun geen billijk krijgs-verdrag en wilde
toestaen. Noeh en konde hun de moed niet ontsinken/ of sp schoon nu
geene upkomstige nachte verlossinge ter werld vooz ogenten sagen/ en
daer toe so ellendig dooz de honger gematteerd ware. So namē sp dan
den 7. Julius vooz al te samen met vjouwen ende kinderen de Stad
des nachts te verlaten/ ende dooz den vijand te bryken: waer op alle
hoopmanschappen op den doelen ontboden ende gehoozd werden/ en
belaft ladders ende deelen te brygen/ om bequaemlijk over de sloten te
geraken/ also de blugt buyten de Schalkwijker poozte dooz het veld
na de schepen van de Dylnze gesdineerd was: waer toe sich de kurgers
nu al berepd hadden/ hebbende hunne kleederen/ die sp t'over hadden
den behoefstigen medegedeel. Ja al de bruggen over 't Spaenschen
cen

ren opgetogen/ en de planken vande Wschhygge ende Langehygge/ die doe ter tijd anders als de andere hyggen gemaakt waren/ opgenomen/ om niet verholgd te worden. Ook hadden sy alle de schepen aende ober-syde van het Sparen gebragt/ ende sommige van die gesonken/ ende in den grond geboort. Maer also sy des abonds eenen troost-hyef van den Prinsze dooz eene duybe ontfingen/ van sijn booznemen om de Stad eerst daegs te ontzetten/ so is hun opzet nagebleven/ ende het ontzet verwacht. Den 8 Julius werde het schyben vanden Prinsze vernieuwd/ ende bericht gebaen/ dat sy sulck den aenstaenden nacht met Gods hulpe hoopte te wege te brengen/ dat syne schepen eenen loosen alarm op de Fusch souden maken/ ende dat sy middelertijd met aller magt op het Wsch soude aenvallen/ ende trachten dooz den vijand te veken/ met last dat sy sich ook gereed souden houden/ om ook als dan op die syde den vijand aen te grijpen/ ende hem also van bozen ende achteren gelijker-hand op te slaen: gelijck sy dan ook wel 2000. sterk met witte hemden over hunne klederen den ganschen nacht op de komste van het volck van den Prins (maer vergeefs/ eplaes!) wachteden: also de ontzetters van den vijand verslagen ende verstroyd waren. Verhalven so namen sy hunne toe blugt wederom tot hun booznemen van de blugt: maer werden te rade/ dat sy vrouwen ende kinderen in Stad wilden laten/ also sy geen open en sagen om met hun te ontloopen/ ende te ontkomen: maer als sy dat nu den 9. Julius gedachte in't werck te stellen/ so iszer sulken gekrijt ende misbaer vande vrouwen ende kinderen opgegaen/ dat sy't mosten nalaten. Daerom wer de den 10. Julius sulck noch eens met vrouwen ende kinderen boozgenomen/ ende dese ordze op den tocht gesteld/ om den weg te verskeren: sy ordineerden seben vaendels meest al haeschutten tot den doortocht/ ende negen vaendelen tot den hindertocht/ in't midden den raed vande Stad/ de Gilben/ en de Burgers met vrouwen ende kinderen: maer also der een zoldaet tot den vijand over-liep/ so ist booznemen wederom niet uptgeboerd: also sy verstonden dat de vijanden in wapenen waren/ ende op hunne komste pasten. Ook werde dien dag een hyef van den vijand upt het Wsch dooz eenen bode in Stad gesonden/ de welcke noch genade beloofde/ indien sy sich maer wilden opgeven/ waer op de Wuptsche hoptuyden ende zoldaeten sich voozds verlieten/ ende afvallig werden: welken hyef die vande Stad des ander daegs beandwoozden: so dat die bode twemael ging ende weder liep. De Waelen niettemin wel vier ofte vijf vaendelen sterk/ ende veel burgers endeschutters/ die den Spansaerd niers goeds toevertrooude/ trocken den 11. dito sonder weten vande andere de Schalkhuiskerpoorte upt/ so datter nau yemand aende hiesse ofte sloot-plaetse en bleef: maer sy vlugteden sonder ordonantie/ ende ingrooter verbaesdhepb/ eer dat de hygge-leggers noch gereed waren: dies sy ook met grooter heerde ende verwarringe onder malckanderen een pder aen

126. **BESCHRYVINGE ENDE LOF**
ſijner plaetſe ende op ſijne wacht wederkeerten.

Si Maurum ea cura ſubiſſet,
 Rumpere clauſtra manu, ſociosque immittere portis,
 Vltimus ille dies urbi genitrici fuiſſet.

Parlemen-
 teren vve-
 derom.

So God de Stad datmael niet ſonderling bewaerd en hadde/ ſo ſoude ds vjand de ſelve ſeer lichtelijc overballen/ ende alles op ſijn Spaenſch vermoord hebben: alſo de zoldaeren ende burgers maer eerſt ontrent den middernacht op hunne wachten quamen. Dier op werde den 12. dito het hoofd wederom na't arceoyd ofte verdrag ge- wend/ om te ſien waer toe de vjand noch epndelijc verſtaen mogte: ſo trocken twee Burgemeesters/ met Steenbach/ Roſoni/ Vader/ ende enige andere/ de Dylpoozte upt/ om met den vjand te handelen/ ende een gded verdrag booz de Stad met hem te treffen: maer alſo ſp niet verder komen en konden/ dan op genade ende ongenade de Stad ober te geben/ twelc Roſoni niet en behaegde/ ſo keerde ſp weder om alleen met inſidengen te rugge/ gebende ſulck den anderen Waſſchen Kapite- pten te kennen/ die ſich boozs met hem daer tegens ſteden/ ende de halbzugge optrocken/ om die andere gefanten upt de Stad te hou- den. Niettemin ſp quamen noch epndelijc binnen/ na dat ſp wel een ure lang booz de ppozte gewacht hadden/ ende ſp zaken burgeren ende zoldaeren eenen goeden moed aen/ niet twyfelende of Don Frederico ſoude meer genade bewijſen als men hem wel toevertroude: alleen den geehen die te Bergen in Benegouwen inde belegeringe geweeſt waren/ ende beloofd hadden den Wijnze niet meer te dienen/ werde ſonder genade alle genade opgeſeyd. Dier op werde den 13. dito gijngs booz ten vier uren de trommel geroerd/ ende de burgers aen een oozd/ ende de zoldaeren aen een ander oozd van de Stad beſchey- den/ ende bergaderd/ ende hun boozgehouden/ ende afge vzaegd/ of ſp lieber op hope van genade inde Stad blijben wilden/ ofte ſonder ge- weer upttrecken/ ende ſich ongewapend in vjanden handen geben: waer ober ſp booz beſt inſagen boven hope op hope te leven/ ende daer op in de Stad te blijben: want toch alſo den Duytſchen ende Schot- ten wijs gemaeckt was dat ſp in genade aengenomen waren/ ſo hebben de andere zoldaeren ſich inde hand Gods moeten bevelen/ ende op de genade wachten.

Bordet laet
 ſich ſelven
 doorſchiet-
 ten.

Daer Bordet, een Franzoys Edelman/ hozende van genade ende ongenade ſpoken/ wel-wetende dat ſp upt de genade gewiſelijc ge- ſloren was/ heeft ſijnen vtenaer ten gelapen roer inde hand gegeben niet verſchijc ende bede dat ſp hem ſich ſchieten wilde/ het welke geſchiede vtenaer na lange wegeringe/ na dat Bordet ſijn gebed toe God booz in de vde vtrageftoet/ ende ſijn hoofd in ene ſtuſet gewonde hadde/ epndelijc vtoezagt heeft/ hem booz 'thoſof ſchietende/ dat de herzenen

herzegen de hebsiede besprijngden/ tot groote hermonderinge van Don Frederico: hoewel enige seggen wilden/ dat sy door de onwilligheyt van synen knecht sich selven doozshoten hadde. Waer hoor dit Pauls ende Catoos seyt te houden sy/ laet ik Gode oordeelen/ die ons allen oordeelen sal. Ondertuschen heeft God den doodsflag in sijne wet so streng verboden: ende indien aen anderen/ hoeveel te meer aen ons selven? Of het ook selfs naer de wereld hoor eene byonticheyt ofte kleynmoedighheyt te achten sij/ konde ook billijk ondersocht worden.

Op lesen by Egclippus in sijn 3. Boek. Kap. 17. eene Historie van Flavius Iosephus, Weloverste/ en vermaerd Historij-schryber der Joden inde Belegeringe van Iotapata voorgeballen/ dat ons hier in dese sake sonderling dienen kan: want als Titus Roomsche-keiser de Stad bemagtigd/ ende over de 40000. menschen daer in dood-geflagen/ ende Iosephus sich met noch 40. Joden in eenen put verborgen hadde/ en hin te samen versekeringe des levens gedaen was/ indien sy sich gewillig wilden overgeven/ ende de sijne hem sulck ganschelijck ontliederden/ ende in tegendeel goetbonden dat sy sich selven al te samen liever souden ombrengen/ dan inder Romeynen handen vallen/ ja hem ook selfs in gebal van wepgeringe dreygden te doden/ met uytgetrockene swaerden/ ende dese harde bygaende woorde: So gy lust hebt te ster-ven, so willen wy u als vrienden gaerne daer toe dienen, so niet, so willen wy ons aen u, als aen eenen verrader, wreken.

So antwoorde Iosephus: Niemand en betaemd lijf ende ziele van malkanderen te scheyden, dan alleen hem, welke die te samen verbonden heeft. De siele is naturelijker wijse met den lichame verenigd. Wie heeft de nature geschapen, dan God selfs? wie durft nu so stout sijn, dat hy de god-behaeglijke enigheyt des lichaems ende der siele delen ofte scheyden wil? Soude hy sijnen Here niet vertoornen, ende sich selven eene groote straffe op den hals laden, die sich selven sonder sijns Heren voor-weten ende believen vande banden, daer mede sijn Here hem gebonden heeft, onledigen wilde? Nu sijn wy Godes eygendom, daerom moeten wy als getrouwe knechten hem, als onsen Here, schuldige gehoorsaemheyt bewijzen, de banden dragen, ende dat vertroude goed bewaren. Wie eens menschen gave veracht, die onteerd hem: hoeveel te meerullen wy dat houden, dat wy van onsen God ontfangen hebben? Nu hebben wy van hem het leven ontfangen, daerom sullen wy dat selve ook behouden, so lang hy ons dat gund. Het is beyde een teyken van een ondankbaerheyt, ofte eer te willen sterven, ofte begeren langer te leven, dan hem behaeglijk is, die ons het leven gegeven heeft. Noyt en heeft niemant der heyligen de handen aen sich selven geleyd, ofte sich selven den dood voor den tijd aengedaen. So sterven een gewin is, so ist eene dievotige den tijt niet te verwachten. Is het leven goed, so moet het eene swaere sonde sijn, het selve sich te berouwen, eer het ons wederom genomen word. Ik ben willig mijn leven maek krijgs-recht op te offeren, wanneer het de wijand begeert, ende wan-

Gedenk-
vvaerdighe
Historie
van Flavius
Iosephus.

neer mij de Romeynen (welken God de victorie tegens ons verleend, ende om onser sonden wylt magt over ons gegeven heeft) met den swaerde doorsteken. Ik wil liever van hunne handen sterven, dan tot een moordenaar van mij selven worden. Ik worde tot eenen moordenaar, wanneer ik de handen aen mij selven sla: maer ik houde het voor een weldaet als mij de vijand ombrengt. Gy biedet u aen, dat gy mij met uwe handen willet ombrengen, als offer geen scherp-richter en ware, dat wy juyst makenderen souden moeten richten. Ik en wil geen moordenaar van mij selven worden: ik en wil ook niet, dat gy u aen mij fuller verfondigen: en dat veel meer is, so en wil ik ook niet dat de eene aen den anderen sich vergripe, want dat waer eene rechte ende loutere moorderije. Ende eyndelijck na andere reden ende onderhandelinghe heeft hy dit Gebed tot God uytgestoot: Gy Almagtige God verleent mij toeh eenen eerlijken dood, lost den band der nature op, ende voert mijne siele in haere ruste. Hoewel het volk omgekomen, alle gerechticheyd verloren, ende de vrijheyd is verminderd geworden: So en wil ik nochtans dijne wet niet overtreden, of te sterven eer het mij bevolen word. Ik wil op den tijd wachten, tot dat gy 'tmij heet: wanneer gy mij verlost, so ben ik willig te sterven. Gy hebter veele die dijn bevel volbrengen konnen: van dij wacht ik alleen het bescheyd, van eenen anderen de volbrenginge dijns bevels. Het is goed te sterven: maer ik begere te sterven als een Hebreer, ende niet als een eygen moordenaar, beul, ende vijand. Ik ben wel met kriegen overwonnen, doch ik wil nietremin deselve blijven welke ik geboren ben, ende onses Vaders Abrahams erfdeel niet verlaten. Ik kan mij wel met goeder conscientie, ende sonder schade van der religie, aen den vijand geven, op dat hy mijn doodslager werde: maer ik en kan niet sonder groote sonde de handen selfs aen mij als aen eenen vijand leggen.

Welke godsaltige rede/ ende standvastig booznemen/ ende heplig gebed God booz de uytkomst gesegend heeft/ latende hen allen in hun eygen swaerd vallen/ ende Iosephus daer alleen afkomen/ die niet alleen van den vijand verschoond/ maer ook grootlijck is geeerd geworden.

De P. Oud-vader Lactantius, schryvende tegens de Heydenen/ die dese goddelose daed booz goed/ ja booz eene ere/ esi middel eens onsterfelijken naems/ hielden/ seyd onder anderen in sijn 3. Boek vande Valsche Vrijheyd, van Cleanthes/ Chrysippus/ Zenon/ Empedorles/ Cato/ Democritus/ ende andere aldus: Sed tamen sponte sua leto caput obvius obrulit ipse, quo nihil sceleratius fieri potest. Nam si homicida nefarius est, quia hominis exstinctor est: eidem sceleri obstrictus est, qui se necat, quia hominem necat. Imo verò majus esse id facinus existimandum est, cuius ultio Deo soli subjacet. Nam sicut in hanc vitam non nostrâ sponte venimus, ita rursus ex hoc domicilio corporis, quod tuendum nobis assignatum à Deo est, ejusdem jussu recedendum est, qui nos in hoc corpus induxit, tam diu habituros, donec jubeat emitti. Et si vis aliqua

aliqua inferatur, æquâ mēte id ferēdum est, cum extincta innocentis anima in ultra esse non posūit, habeamusque vindicem magnum, cui soli vindicta in integro semper est.

Hy heeft sich selven omgebragt/ boben welk sept niet schelmachtigers en kan geschieden. Want is een doodslager een schendig misdader/ om dat hy eenen mensche vernield heeft: so is dan die gene/ die sich selven ombzengt/ aen dat selfde schelmstuck schuldig/ om dat hy eenen mensche dood. Ja men moet het vooz een veel groote misdaed rekenen/ waer van de wzake God alleen toekomt. Want gelik wy van selfs in dit leven niet gekomen en sijn/ so moeten wy ook dooz sijn bevel uyt de woninghe des lichaems niet verschuyfen/ die God ons te bewaren gegeven heeft/ en ons in dit lichaem gefonden heeft/ om so lang daer in te wonen/ tot dat hy ons daer weder uptroept. Ende indien ons geweld aengebaen word/ so moeten wy dat geuldbig dragen/ aengestien de siele des onnosfelen niet en kan ongewozen bliuen/ ende wy eenen grooten Verlosser hebben/ die de wzake ten allen tijden in handen heeft.

Ja de Heydenen selfs hebben van dese sake niet Heydensch geschreven. Cicero heeft onder andere dese godsaltige Spreuke in desen ons nagelaten. Nisi Deus istis te corporis custodiis liberaverit, ad cœlum aditus patere non potest: nec enim injusti ejus ex hominum vitâ migrandum est, ne munus assignatum à Deo defugisse videamur.

De weg ende toegang tot den hemelen staet bij niet open/ ten sij dat God bij van de gebangenisse des lichaems verlost: want men mag sonder sijn bevel uyt het leven der menschen niet verschuyfen/ op dat wy niet en schijnen ons aenpt ende schuldigen plichte te verlaten/ dien God ons bevolen heeft.

So schryft ook Martialis albus teges Cato aen Verriantus, Lib. 1. Epig.

Nolo virum facili redimit qui sanguine famam:
Hunc volo laudari qui sine morte potest,

*Ik hou niets van dien man, die met sijn bloed te starten,
Die met sijn eyge siel en leven te verkorten,
Sijn eer en naem (quanzays) verdedigd, en verzwourd:
Maer die sijn eer bemind, en ook sijn leven eerd.*

So sept hy ook in desen sijn Lib. xi. Epigr. in Cheremontein.

Rebus in angustiis facile est contemnere mortem:
Fortiter ille facit qui miser esse potest.

*Het is een kleyne saek dat skron licht te setten,
Als kommer en verdriet des levens last verplotten:*

BESCHRYVENGE ENDE LOF

Maer die is ero swaerd, en dat is eerst een man,
Die met geduldigh heyd ellendig wesen kan.

Ja hyspot met eenen Fannius hier over Lib. 11. Epigr.

Hostem cum fugeret se Fannius ipse peremit,
Hic rogo, non furor est, ne moriare, mori?

Als Fannius de hand des vijands twil ont komen,
So heeft hy niettemin self' leven sich benomen,
So vraag ik dit dan hier, is dit geen rascruij,
Te sterven, dat men sich voor 'isterven so bevrij?

Maer ik scheyde hier van/ ende late dit op de rekeninge van Woz-
det staen/ ende tot sijne verandwoordinge.

Bordet
word be-
graven.
De plonde-
ring e der
Stad vword
20040000.
guldens af-
gekocht.

Als nu de Stadhouder Wozu/ des anderen daegs in Stad komen-
de/ hem gesien hadde/ so werde hy by de beste in eenen kuyt gesteken/
ende begraven.

So werde dan op gemelden dag het verdrag toegestaen/ ende vande
Wozgenuesters/ met W. Jan van Suren/ ende Hieronymus Wer-
lenius/ des Biscshops vicaris ofte stadhouder/ bruyt de Sijlpoorte be-
vestigt: nussigaders de plonderinge vande Stad (also de selue den sol-
daeten tot ern roof was beloofd/ ende prijs gegeven) woz twee hon-
dert ende veertig duysend guldens afgekocht/ op drie termijnen ofte
stonden te betalen: waer vande eerste 100000. guldens binnen twaelf
dagen moften opgebracht worden/ ende de reste binnen drie maanden
eerstkomende. Ende hier mede wozte de arme burgerye sich troos-
ten/ ende te vreden houden/ hoe swaer ende onmogelyk het hun ook
mogte wesen/ dooz dit langdurig ende streng beleg ellendig uptgeput/
ende tenemaal uptgemergeld/ ende herarnd: so datze ook niets meer
dan de eene pagie ofte betalinge van 100000. guldens konden op-
hengen/ waerhen de Spanjaerds ook mochten prizen/ also sp niets
meer en hadden te geven.

Schade en
onkosten
des Beleg
van Haer-
lem.
Deburgers
ende zol-
daeten wor-
den ontwa-
pend, en in
verscheyde
plactzen
vergaderd,
en in verske-
keringe
genomen.

De Stad ook selvs wuz/ so dooz dit beleg/ als dooz 'tgene dat haer
naderhand noch dooz handrnde andersins oberquam/ so ellendig ver-
woest/ ende bedozven/ dat sp na inden jare 1579. in Raed van Staeten
by goede rekeninge konde doen bliken/ dat haer verlies ende schade
woz 'tgemeyne besten geleden twaelfhonderd ende vyfentachtig duys-
send guldens bezooch/ waer van wozoch/ volgens gedaene belosten/
goede vergeldinge wuz haere gheselike middelen heeft verkeren.

Als dan nu de Stad van Haerlem in handen vanden Hertog van
Alba geleverd was/ vord tenstond met de groote Alkabe afgelesen/ dat
alle de burgers ende volken van hun gawere op het Stadhuys souden
hengen

hengen/ ende dat de burgers daer op in het Hyl-klooster/ de houthou-
inde groote kerck/ ende de zoldacten in Dakenes souden vertrecken:
den Duptschen ende Schooten werbe bevolen de mueren te bewaren
tot dat de Spanjaerds inguamen.

Daer op is Philippus Watius/ Commissaris van den Hertog/ ende Den burg-
oud- burgemeester der Stad Haerlem/ by de burgers in het Hylkloo- ren vvoord
ster gekomen/ ende heeft de burgemeesters gebeden/ dat sy tosh de be- het leven
loofde penningen/ daer pder op getareerd ende geseld was/ met den belooft, en
eersten wilden opzhengen/ om de Stad vooz plonderinge te bewaren. versekerd.
Heeft ook eene holle tarwen- hjoods van twee ponden onder ses man-
nen doen uptdeplē. Waer den 15. daer aen is allerleije spijse oberbloe-
dig in Stad gebracht. Ook is hy des anderen daegs den 14. dito met
Don Juliano de Romero wederom by de burgers ter selver plaetse
gekomen/ ende heeft hun goeden moed gegeven/ ende het leven verse-
kerd/ in dien sy maer de gemeine be loofde penningen tijdelijk opzha-
ten/ de welke den 17. dito sijn betaeld getwozden/ waer toe den 16. dito
een peder het geld dat in Stad geslagen was ten huyle van Zpband
van Berckenrode hzengen moeste/ tot afkortinge van sijne schattinge.

Op den selven dag sijn de Spanjaerds in Stad gekomen/ ende hebben de wallen sels in bewaringe genomen/ doende de Duptschen
ende Schooten ook sijnne wapenen afleggen/ ende op't Stad-huys
hzenge/ ende hen gelijk de anderen/ inde kloosters van S. Katharijn
ende S. Ursel in versekeringe nemen. Ende daer op is Don Frede-
rico/ met den Grave van Boszu/ ende sijne Edeklen de Stad inge-
treben. Intrede vā
Don Frede-
rico met
sijne Edelē
en zoldae-
ten binnen
Haerlem.

So quam ook de Hertog van Alba des anderen daegs van Amster- De Hertog
dam/ om alles van bupten te hessen/ rijdende rindom de Stad/ sonder van Alva
daer binnen te komen/ ende de Katte met de andere sterkten ende besichtigd
schansen besichtigd hebbende/ veretrock so wederom na Amsterdam. de Stad van
buuten.

Wie kan nu met dzooge ogen verhalen ofte nadenken wat den hzo-
men zoldacten doemaels eerst van den bloedigē Spanjaerden is ober-
gekomen/ na dat sy so veel vooz het swaer toleg ende den scherpē hong-
ger uptgestaen/ ende geleden hadden/ ende van drie duysend tot ont-
rent achttien honderd gesteten/ ende geminderd waren.

Quis talia fando

Temperet à lachrymis?

Animus memioisse horret, luctuque refugit.

Wie kan sijn ogen (laes!) van traenen hier bedwingen?

Ik denk met schrick daer aen hoe sy te werke gingen.

De Span-
jaerdsplon-
deren enē
beroven
sommige
huysen.

Ende eerselijck terwyl de burgers ende zoldacten aldus noch in de
kercken ende kloostertē bewaerd werden/ so hebben de Spanjaerds
sommige

sonnige burgeren huyfen beroofd/ ende geplouderd/ ende also in deel begame hun woord ende belofte degelyk ge houden.

Mifhandeling der zoldacten ende somniger burgeren tot den Spiegel der Spaensche Genade.

Woord also haest als Don Frederico in Stad was gekomen/ so werden de Kapiteynen ende Waendzagers na 't Dups te Kleef gevankeelijc gebragt. Den 15. Julius hebben de arme zoldacten de Spaensche genade begunen te vernemen/ ende te gehoelen/ waer op de uptheemsen sich so onbedacht verlaten hadden: want daer sijn ontrent 300. Waelen dien dag op den vleeschbank gebragt/ ende werden die gene die op sijn Daepsch vlechten wilsden op 't Sand ofte Markt-veld onthoofd/ ende de anderen opgehangen. Den 16. dito is de Gouverneur VVybolt Ripperda met sijnen Luptenant Lodewijk Horenmaker, van Gent/ onthald. Ook werde de predikant van Steenbach gevangen. Ende als nu de scherprichters/ die met hun vijben waren/ van hangen ende onthoofden so vermoejd waren/ datze hunne armen langer niet roeren en konden/ so werden noch 247. zoldacten rugge den rugge gebonden/ ende in den mond van het Deyz verbronken. Den 17. werdender wederom enige buyten de Schalkwijker-poozte dooz het swaerd gebood. Den 18. nochmaels 300. ter selver plaetze/ waer onder veele burgers waren/ die sich onder de zoldacten vermoejd hadden/ om met hun upt de Stad te trecken/ ende so weg te komen. Ook werde de predikant Symon Symonzen op dien selven dag het hoofd afgeslagen. De Grave van Bossu de be mede uproepen/ dat niemand/ op lijfstraffe/ sekeren Edelman upt Venegoutwen/ Malignai genaemd/ herbergen en soude. Den 22. dito werden Lanzelot van Brederode, Rosoni, ende de Rentmeester van den Bziel gevangen genomen/ ende werden daer na den 18. Augustus te Schoten onthoofd. Den 24. sijn alle die gene/ die te hozen om de waerhepd upt de Stad geweken waren/ in verskeringe genomē/ beneffens Pieter Kies, Burgemeester/ Jakob Gerritszen, Tesorier/ Ylbrand Hageman, Kerckmeester/ Adriaen, Plateelbarker/ Arenc Dirkszen. Komen op de Deek/ Floris V Villemfszen, Schoenmaker/ Ian Michielszen de V Vacl, Schagen Bosschtieter: waer van de twee laetste den 28. dito wederom vyngelaten werden/ om dat de eene waer sijnen soom/ ende de andere vooz sijnen vader was gevangen. So werde ook den 25. met vier trommelen omgeslagē/ dat men alle die om de religie upt landig geweest warē/ openbaren ende te voozsijn byngensoude/ op de verbeurte van in sijn ege deure gevangen te worden. Daer op sijn den 27. dese Heren gevangen genomen/ Adriaen Ianszen van Dort, Schout/ Ionker Ian van Vlier, ende Gerrit Stuyver, Burgemeesters/ Pieter V Villemfszen Bal, Schepē/ Ian Aelbrechtszen Raet, Secretaris/ Iohan van Duyvenvoorde, Kolonel van de Schutterije/ Jakob Bartholomeufzen Pellikaen, ende Jakob Barentzen, Stads-Kapiteynen/ welke laetste hoests daerna inde gevangenisze is gestorven/ ende in Stad begraven/ na dat de andere upt de Stad geboerd waren. Item Ian Arentfszen de Jonge, Luptenant van Dypben,

Duyvenboorde/ Ian Dirckzen Schatter; ende Datter Dirckzen Hafzelaar, Waendzagers/ ende Ian Korneliszten Sacl; Onderschoot. Den 7. Augustus werden de Duytschen met Janne Kapiteynen uyt de Stad na het Duys te Aleefgebragt. Den 8. dito werde Symon van Schorel gevangen/ die den 18. daer na te Schoten ook gebood werde. Gemelden 8. dito sijn de Walsche Kapiteynen/ ende de boven-genoemde gevangene burgers na Schoten geleyd. Den 11. werden de Engelschen/ Schotten/ Waelen/ ende Franzosen/ die toe nochtogebangen geseten hadden/ tot ontrent 300. toe/ met den swaerde gericht/ grootlyk buyten Janne meyninge. Den 18. sijn te Schoten achten van de Walsche Kapiteynen ende Waendzagers onthald. Den 19. dito sijn noch enige soldaeten/ die in't Gasthuys stek lagen/ (o ongehoorde wyedheyd/ en onmenschelyke tyrannie!) op de werf van het Gasthuys met den swaerde omgebragt: sulck datter meer dan 1200. soldaeten van beulshanden sijn gestorven.

Quis funera fando

Explicet?

Crudelis ubiq;

Luctus, ubiq; pavor, & plurima mortis imago,

*V*Vie weet de doden hier, wie weet de droeve lijen

Met penne ofte mond genoegzaam uyt te stryken?

Men sag maer schrick, en vrees, men sag maer angst, en nood,

En veelderly satzoen van eenen vreedden dood.

De burgers die te hoven na Schoten uytgeleyd waren/ werden wederom ingebragt/ ende maer heen ende weer geklept.

Ook werden dienselven dag dese burgers van nieuw gevangen: Baertout lahszen van Nieuburg, Dirk Franzen, Blokemaker/ Ian de VVael, Ian Gerritszen, ende Kornelis Gerritszen, gebroeders/ Laurens VVynantzen, Loef Baertzen, Maerten, Aptker/ Pieter van Paenderen, al te samen vreedschappen. Item Dirk Arentzen, Ristemaker/ Ian van Sanen, Roster/ Ian vanden Bosche Linnetroeber/ Ian Heymanszen, Sepmaker/ Klaes Pieterszen Groen, Timmerman/ Pieter Govertzen Hooggeboeren, Smit: welke segh laatste den 21. dito op het Sand onthald werden. Ook storven inder gevangenisze (voorwaer! niet van weelde) dese boven gemelde burgeren/ Arent lahszen van Dört, Schout/ Johan van Duyvenvondre, Kolonel/ Iakob Bartholomeuzen P. llikaen, en Iakob Barentzen, Kapiteynen/ Ian Gerritszen, Ian de VVael, Laurens VVynantzen, Loef Baertzen, ende Maerten, Aptker, vreedschappen/ Ian Korneliszten Sacl, Onderschoot, Arent Dirckzen, Komen/ ende Arent de Gorter. Dit hier van de Spaensche genade/ lieve vanden!

Gg

Dal

Wat Cairns gespuyten weert niet dan van hangen en spantren / van hangen ende woogen / van roben ende moorden / en diege ijke woerdephep. Die dan nu noch wederom na die wolden hier te lande verlangen / dat sijn wel een deel gespanstfeerde gemordenen / ende geswozene vijanden van het gemeene beste / ende van hun eygen Vaderland. Blinde bittere menschen die dooz verstockhep hun heyl niet en verstaen! Maar die maer een duppel recht Bataviens bloed int lijf berst / die sal die bloed-honden met goed ende bloed werde staen / ende bechten sa lang sy staen kan. Ik geloof dooz seker inden die benoome burger en ende zolbaeten / ende de hoosten van de Stad / dese grantweijke tyranenige vobzhen hebben / dat sy sich om geene sake ter werlt opgegeven souden hebben / maer noch eyndelijk liever getracht om dooz te slaen / ofte int veld dooz de wapen te stercken / ende souden hun levendigen bloed doostigen tyranen op het diefste verhocht / ende sich niet levendig toe hunne moedwille overgegeven hebben / om sa schandelyk ende moorddadig van heuls handen te stercken.

O terq; quaterq; beati!

Queis ante ora patrum Trojæ sub mœnibus altis

Contigit oppetere.

Vna salus victis nullam sperare salutem.

*'Tis betex in het veld gelijk een held te stercken,
En met een eren-dood een naem en roem te erven,
Dan na gelijk een schaep onnoselyk geslachts,
En van de hand des beuls moorddadig omgebragt.*

Maer is het dus doende / wel wonder / Leser / dat die wyze de Tyran van Alba over marktijd durfde roemen / dat sy op de 8000. menschen dooz heuls handen hadde doen stercken / binnen den tyd van ses jaeren / geburende sijne wyze regeringe / behalven die tward noch inden krijg vernield ende verfloeden hadde:

Egegiam verò laudem!

Dooz waer! een roem van een moordenaar / ende van geen Christen.

Prov. 10. 7.

So seyd de wyse Koning Salomon : De gedachtenisze des rechtvaardigen blijft in den segen : maer de name der godlosen sal stinken.

V Vonderbaere Verlofzinge van den dood.

Ik en kan hier niet nalaten in dese handelinghe der Spaensche tyranenige en tyranen ofte meer dan wonderbaere verlofzinge te verhaelen. Daar was een burger Reijer Symonson, Curfvaeger / die sich byt armode onder de zolbaeten in dien tijt begeben hadde / ende verhaelen

kon nu ook met anderen uytgelyd werde om verbonken ofte onghald te worden/ gaende dize ofte vier in gelede tuschen gewapende Spanjaerden. Dese inde Damstraet komende sag de deure van Waeg Jan Wertwets open staen/ daer hy dierwils enig werk om loon hadde hebben doen/ ende trad tuschen de Spanjaerden deur/ ende ging sonder belet albaet in hups/ ende van niemant gevolgd nocht nageroepen sijnde/ siende ook niemant in het voorhups/ liep inde helder/ ende verstack sich ten besten dat hy konde. Wanneer na de dienstmaegd in de helder quam om te tappen/ ende hem albaet vernam/ begonst van verbaerdheyt seer luyde te roepen: maer hy sehoot toe/ ende greepse by de kele/ leggende: indien gy roept/ so sal ik u den hals afwringen: die si demaegd kozt sweeg/ ende brægte hem hoe hy albaer gekomen was. Hy verhaerde haer de gansche sake. Hy had hem dat hy uyt gaen wilde/ leggende: indien utemant gesien heeft/ so sijn wy alle om den hals. Doch hy wepgerde uyt te gaen/ leggende/ dat hy des nachts door de Wech uytgaen soude/ het welke ook geschiede/ ende quam also wonderbaerlijk uyt der Stad.

Daer was ook nocheen ander/ de welke beneffens heele andere buyten de Schalkwijker poorte gebragt was om geslacht te worden. Daer was eene groote Kuyple gegraven/ daer de ellendige patienten hoop knelken/ ende ontroofd ingestoten werden. Dit slachte-schaep naekt uytgetogen/ ende sijnen slag siende/ ontsprong 'tmoeder-naekt over eenen koot/ ende liep te helde-waert in. Daer sprong hem een bloed-hond na/ maer tot de ozen toe in den koot. Daer werde ook seer na hem geschoten/ maer 'twas al mis. De ontblagen vogel ontquamt noozds met een kleyn boeren-melk-schuytjen/ ende quam so naekt binnen Leyden.

De Duytsche zoldaeten van Lazarus Mullers regiment waren nu noch alleen oberig/ sijnde tuschen de vijf ende ses honderd sterk. Dese alleen werde genade gedaen/ om dat sy sich binnen de Stad te gens de burgers straffer ende wyeder als de anderen gedragen/ ende gene kerken nochte kloosters herroofd nochte geplonderd hadden. Sy werden den 7. Augustus sonder geweer na het Hups te Kleeve de Stad uytgebragt/ en na datze gestrozen hadden datze den Prinze van Oranjen nochte sijne bondgenooten tot geenem tijden meer dienen en souden/ so sijn sy met ontrent 160. Spaensche rupteren na Gelderland uytgeleyd. Wanneer sy na ontrent Nieuwerkerk quamen/ ende Sonop dte op den Diemerdyk noch lag/ huwne komste vernam/ so heeft hy dze galeijen onder Kapiteyn Wouter Pegeman den 11. dito daer hene afgebaerdigd/ de welke de Spamaerds inder nacht onterwacht hebben overballen/ geslagen/ ende verstroyd/ so datter wepnige door de bling ontquamen. De ontsapende verloste Duytschen werden met sonarige genommene Spaensche paerden by Sonop gebragt/ die noozds ende noozder seden om wapenen schreef/ om gemelde Duytschen

De Duytschen krij-gen alleen genade, en vverde ter Stad en ten Lande uytgeleyd, en den Spanjaerden ontjaegd.

Wien in 'slands dienst te houden/ die sich daer toe setten wyllic toonden/ verklarende datze sich aende Spaenschen wyllic zoeken/ die met hunne mede-zoldaeten te Haerlem so eet-bergeten ende moorddadig/ ende tegens alle kryggs-gebruyk/ geleefd hadden.

De Duytsche gevangen Hopluyden sijn hier over in groot gevaer van hun leven, en brengē door schrievē te vvege dat hunne zoldaeten uyt den lande trecken, ende dat sy los raken.

Dier dooz raketten hunne Kapiteynen ende bevelhebbers/ die te Haerlem noch gevangen satē/ in groot gevaer van hun leven/ die Don Frederico om dit seft wylde doden. Opvelijck hebben sy noch gansch beswaerlijck ende met groote moeyte verwozven/ datze enige van hunne mede-gevangenen aen gemelde Duytsche zoldaeten souden senden/ om hunnen dienst aende sijde van den Prinze te verthinderen/ op dat hun de beloofde genade mogte gehouden wozden. So hebben dan de Opmannen Jakob Steenbach/ Christoffel Vader/ Schram van Dypnswijk/ ende Christoffel Gunter/ Johan Bedekoth/ Luptenant/ niet Alexander Wozdiaen Feltweyffel/ afgebaerdigd/ met drie brieven onder hunne handen/ den eenen aen den Obersten/ Opmannen/ Waendjagers/ ende Bevelhebbers van't kryggsvolk des Prinzen van Oranjen in Waterland: den anderen aen Jochum Aefing/ geuoldige Hoofd aldaer: ende den derden aen de Hoogduytsche kryggs-luyden die onder hun gelegenende gebiend hadden/ van desen inhoud: Dat een pgeelijck kēnelijck was/ hoe dat sy uyt Hoogduytsche honger- en dood/ ende mangel van toegeleefde ontzettinge/ de Stad Haerlem aen Don Frederico hadden moeten opgeven/ de welke om hunner nation/ privilegien/ ende alte kryggsgebruyk wille han het leven genedijglijck geschonken ende gefrist hadde/ niet die voozwaerde datze geburende desē kryg den Prinze van Oranjen tot geenen tijden en souden dienen/ het welke die voozschrevene krygsluyden aler sy van Haerlem vertrocken/ geswozen hadden: ende also sy nu verstaen hadden dat gemelde krygsluyden sich wederom in dienst van den Prinze van Oranjen wyllic begeben/ so hadden sy hierom in groot verpkel van hun leven gēmeest/ gelijck sy ook noch waren/ ten ware sy dooz voozbidden van enige Deren ende byunden enige wepnige dagen upstels hadden bekoms om in doeler tijd gemelde krygsluyden hunnen eed te doen gebenken/ ende betrachten/ derhalven sy luyden den vooznoemden Jan Bedekoth/ Luptenant/ ende Alexander Wozdiaen Feltweyffel hadden afgebaerdigd/ om hun luyden hunne gelegensheft te vermelden/ ende byndelijck ende ernstig te bidden/ datze toch de gemelde krygsluyden terstond van sich wyllic laten vertrecken een pder sijns weegs/ daer's hun goed dorchte/ op dat sy anderzins niet en werden onschuldig op den vleeschbank gebragt/ het welke by geene natien ende volkeren dooz goed gehouden nochte geprezen en soude wozden: baden ook datze hunne gesanten niet en souden ophouden/ maer met goed bescheud binnen drie dagen wederom by hen laten kōnten/ waer aen sy er weerlijck/ billijck/ ende roemlijck werk souden doen. etc. Hier dooz sijn vecke der gemelde Duytschen beweegd gewozden om niet te dienen/ begetende gene

geene ontfake te wesen/ dat hunne gebangene Doplupden/ ende Bedel-
 hebbers om hunnent wille onschuldig souden sterben: ende also nu ook
 het meestendeel hierom onwillig was/ is hun door schryven vanden
 Prinze aen Donop geoorloofd geweest die niet dienen en wilden te
 mogen vertrecken. Dus is de toozne van Don Frederico gestild/
 ende sijn de gebangene Doplupden epndelijck verlost.

Ondertuschen dat dit alles sich also met de arme burgeren ende
 soldaeten van Haerlem toedroeg/ iser groote muptenatie ende opper-
 buyten ende binnen Stad onder de Spaensche krijgsknechten om geld
 gebreeft/ also sp wel achtentwintig maenden ten achteren waren/ so
 dat die gene die buyten waren met geweld binnen wilden wesen/ om
 den roof gelijckelijck te genieten/ waer op die van binnen bestrigschoten
 epndelijck niettemin quamender noch tuschen biff ende ses uren des a-
 bonds ober de hier buytend Spanjaerden in/ de welke alle stuaelen
 hunne Kapiteynen ende Bevelhebbers upt den gansen hoop veran-
 derden/ hebbende de hurmen van sich gedreuen. So is ook des ande-
 ren daegs eene vende rupters in Stad gekomen: op welken dag in
 twee ofte drijemaelen alarmmaekten om malkanderen aen te tasten/
 so dat de arme burgerije in groot gebaer was van ellendig uptgeplon-
 derd te worden. Den 31. bzagten sp 13. ofte 14. sturken geschut
 upt het leger binnen. Den 6. Augustus is Sepio Vitellus/ Marke-
 grave van Centona/ een ouderbaren krijgsman/ binnen Stad ghe-
 men om de soldaeten te stellen/ ende van wegen de Koninklike Ma-
 jestept ober hunne betalinge te byeden te stellen. Waer niettemin was
 het alweer het oude spel: booznamelijck maekten sp den 6. 7. ende 8.
 inden naeren nacht gestadig sulke alarmen/ met verbaerlijck geroepe en
 gekrijt/ dat den burgeren de happen te herge resen/ byesende noch epn-
 delijck desen wolven een roof ende pzojje met goed ende bloed te sulen
 worden. Ten laetsten sijnse den 12. hoop dertig kroonen de man ver-
 bzagen: waer op sp hunnen held heer Don Frederico met grootep
 triumphe insaelden. Den 17. hebben de Spanjaerden het vedongen
 geld ontfangen/ ende sijn daer op upt de Stad vertrucken/ ende Hoog-
 buytschen in hunne plaetze in besettinge gekomen.

Eene sake is in dese muptenatie (mijns achtens) grootlijck te ver-
 wonderen/ te weten dat de Spanjaerden die van Haerlem de boozder
 betalinge der vedongene penningen boozde plonderinge niet en heb-
 ben afgeperst: want sp hadden op de beloofde twee honderd ende veer-
 tig buytend guldens niet meer dan ses en tregentig buytend acht hon-
 derd ende ses en tseventig guldens/ so aen geld/ als jubaelen/ ende
 waren betaeld/ ende opgebzagt. Waer God heeft die arme hzoome
 burgerije in genaden noch vaderlijck verschoond. Ende wat souden
 de Spanjaerds begonnen hebben? Daer niets en is/ daer verliest de
 Schout sijn recht. Een steenen hart hadde ook selfs moeten schreyen/
 ende medelijden hebben niet die overgroote armoede ende ellende der

De Span-
 jaerds
 muypen
 bidden en
 buyten
 Haerlem.

1600
 1601
 1602
 1603
 1604
 1605
 1606
 1607
 1608
 1609
 1610

der ynkste burgeren. Na waer oock niet genoeg / ende meer dan genoeg
ende onderwyge lijk / dat ter onderwyschen / gebuerende dese nuytens-
te / tusschen de hie ende hier dussend soldaaten op der wyge putte en
veroytse burgeren hals lagen gehele seten weken lang / so datze noch
te groeyen / mochte bloeyen / mochte sich seluen niet humme vrouwen
ende kinderen den mond naalijk ophouden en kouden?

Ondertu-
schen Ker-
ken sich de
addere Hol-
landsche
Steden.

Dese nuytensate is gewis het heyl van Holland geweest / door
Godes sonderlinge vaderlyke voorszemigheyd ober sijne Kerke alhier
to Lande: want het en is niet te seggen / wat eene groote verlagent-
heyd overal was van wegen de veroveringe van onse Stad. Bidde-
kerijg is de vrese wat bevoerd / ende men heeft eenen nieuwen moed
gegrepen. Dewyle oock gemelde nuytensate wel se den weken duerde /
so hadden sy overal tijt ende respijt om humme steden ende wallen ober
al te sterken / ende van alle noodzakelijche den te verken / ende nieuwe
schuyt op te werpen / daer t van node was / het welke oock geschiede:
so datze nu alresterm wederom wel getroost ende gemoed waren om
den vijand te verwarpen.

De Grootte
Kerke van
Haerlem
word vā de
Bischop ge-
vviyd, ende
de Mulse
vvoor daer
ingelōngē.

Ik hebbe voren verhaelt / hoe dat die van Haerlem / na dat sy vooz
gnooren hebben vooz de gemeyne vvijsheyd den vijand het hoofd te
beden / ende tegens te staen / de Grootte Kerke van den Paepstchen
beden-bienst gesuyverd / ende de selve vooz de rechtsumme lere van
Gode Woord geroent ende beroyd hebben. Verhaelen wanneer nu
de Spaniaerden de Stad vermeerst hadden / so heestunen de ontac-
ten ende de godeliken wederom oppericht / ende de Kerke met veelde-
kens ende ander zieraed gestoffeerd / ende opgezont / ende de Bischop
Godefridus van Alerlo heeft den 15. Augustus de selve Kerke naer
de Roomsche wyse gewyd / ende geheylig / ende de Paepstche Mulse
daer in gesongen: alwaer Don Frederico oock tegentwoordig was: en
na dat het Euangeliem gelesen was / heeft de Secretaris van den Bi-
schop Don Frederico negen artihelen voozgehouden / die hy sulck
vooz den Bischop met ebe beswozen heeft.

Pardoen
voor de
burgers vā
Haerlem.

Den 21. Augustus werde te Haerlem een algemeyn Pardoen ofte
Genade vooz de burgeren afgelesen / de welke van woord tot woord
aldus luyde.

Pardoen ofte Genaden-Plackaet van den Hertog van
Alba hoorde Burgers der Stad Haerlem, den
21. Aug. 1573. afgelesen, ende aen gesla gey.

 Ferdinandus Aluort van Toledo / Hertog van Alba /
Aluort-gaef van Corvey / Graef van Saluatiens. Lidder
van den Raey van den Sijden. Wilt / Stadhouder /
Sintena

Subventuren, ende Kapiteyn Generael van Vlissingen Der Koning
en genedigheit heeft beyde inder Landen van Haarlem over/ en. aldy
Dey gemy die Dey tegenwoordigen sullen sijn saldy.

Generael Die van Oorlogh is in der Landen ende Conestfeger
van Hollandt gey so den ende veld vcalopen ende veruytelyk heb-
ben dat sy der Prinsse van Oranjen (Gelue sijder Koninklijcke
Majesteit) omghegange/ voh gey luyden ganselijc begroen hebben tot
rebellie/ ende Crimen Lase Maestats tegen de Koning veruytelyk/
hanting pambelijken Prinsse/ Conestfeger/ ende Oover niet arghende/
ja verstandende die natuerlijcke fidelitete/ ende getrouwhe/ sed/plinthe/
dy verbouwenise/ die sy sijn Koninklijcke Majesteit/ als der selvey
vassaltheit sijnhuldigh vachting/ dy gedan haddoy/ maende ferreits righenke/
vactouren is sijn dy respirantia/ ammentide/ ock van gelijcke te Dey/ tot
die/ ende ammentide de vachting/ dy niet vwillende sijn de ver-
sigeroy Glad inne lalay der Koninklijcke Majesteit/ maer ter rir-
tuatie Daer inne vnsfangende der veruytelyk van Oranjen beyde
Volk/ in seer groyte getale/ van veruytelyk vrende/ Naticy/ ende
ock vnde adentey end- rebellie/ met de rebellie sy heyn hebben gefield/ ge-
houden/ dy getoond tegey der veruytelyk Kapiteyn Generael sijder
Koninklijcke Majesteit/ ende der selvey Doysteit/ ende krijgsvolk
seyn goed deel van die/ ende onder der selvey summinge sijn
Koninklijcke Majesteit vutabels Dienaer/ vngeluyt/ end- vordt
anderzint alderdy sijn vnsfangende/ ende geygeterid hebben de in
sikker- vachting/ Daintey genedig it gevoest van Vlissingen Koninklijcke
Majesteit/ heyn te belaggen/ te beslytten/ end- met vchaping te be-
dringgen/ als ock gelyck is ontant sevey maentey bang/ so dat sy tag batt-
stey (met vde vde) so vrenne gebooy sijn gevoest/ dat sy heyn in der
selver sijn Koninklijcke Majesteit genade end- vngende hebben
puytelyk opgeveyn. Ende Generael Die veruytelyk luyden/ sijn
vrouwen/ vuytely/ end- kinden/ van Oorlogh/ dy alle ygenes vrenne
segeveyn it/ vde vde vde hebben alle sijn vngeluyt/ end- sijn vrenne
puytelyk vde benenend- ende vrenne der vde/ end- puytelyk
van de Koninklijcke Majesteit/ dy dat de selve gebooylik it in
gelijckheit sijn sijn pambelijc niet arghende/ maer te vngde te
vde/ end- als vuytelyk gebooy vde/ end- gebooytend/ end- genadige
Prinsse sijn vrenne/ dy vrenne vde/ end- vrenne vde te
vrenne/ dy sijn vrenne/ vrenne vde te vrenne/ vrenne vde
dy/ end- gey vde vrenne te vrenne/ dy vrenne der sel-
veyn

lijkt Majesteit Hertogen/ Justitieren/ Officieren/ ende Onder
 facten Hey Stadhouderen/ ende ygelijk van Hey bysondere/ so Hey toebe
 hoort sal/ dat sy Den Voorshreben burgeren ende inwoonderen van
 Gualden/ mannen/ vrouwen/ ende kinderen/ van Dese tegenwoordige
 gratie/ remissie/ ende pardoey/ ende van alken Den inhouden van Dity
 na sijne forme/ ende in voegen ende manieren voorsed/ Dey laten/
 ende gesongen/ ende volkomenlijc verdelijc/ ende veruwiglijc/ te ge
 nieten/ ende te gebruyken/ sonder Hey te Dey ofte laken geschied/ en
 ofte in toekomenden tijden/ eny hinder/ letsel/ ofte onueijensse ter
 reuouwen/ aty lijf/ ofte goed/ in eniger manieren. Dit is also sijnder
 Koninklijke Majesteit vobille/ ende oneninge. Het t'virkonden
 hebben wy onsen naem hier onder gesteld, ende Der seluer sijner
 Koninklijke Majesteit seeret segel/ by afwesen andere segeley/ hier
 onder aen Dey hangen. Gegeven in Die Stad Utrecht/ Dey sechende
 Avontijstey Des Maerdt Julij/ Anno 1573.

Onderteykend.

F. A. Duc de Alva.

Uonglaeyer

Berty.

Naem der LVII. Burgeren ende Insoonderen
 der Stad Haerlem, die in die Exatie oft
 pardoey niet begrepen ey sijn,

Ende eerst die gene die gevangen sijn.

Arent Ianzzen van Dort, Schout.
 Ian Sacl, sijn Substituut.
 Ionker Ian van Vliet.
 Gerrit Stuyver.
 Pieter Kies, Burgemeesters.
 Pieter Willemszen Bal, Dhepen.
 Bartout van Nieuburg.
 Dirk Franzen, Bloemmaker.
 Jakob Gerritszen de Jonge, Pen
 ningmeester.
 Ian Gerritszen, aliàs Ecsfzen.
 Kornelis Gerritszen, sijn Broeder.

Ian de V Vael.
 Laurens V Vynantszen,
 Loef Baertszen.
 Marten, de Apteker.
 Pieter van Paenderen.
 V Villem V Viggertzen van Paende
 ren, Brouwer/ Wethouders.
 Ian Aelbertszen Raet, Secretaris.
 Ionker Ian van Duyvenvoorde, Ko
 lonel.
 Ian Arentszen de Jonge, sijn Lupte
 nant.

H h

Iakob

Iakob Bartholomeuszcn Pellikaen.
Iakob Barenzzen, Kapiteynen.
Ian Dirkszcn Schatter.
Pieter Dirkszcn Hafzelaer, Waen-
bzagers.
Ylbrand Staetfzcn Hagenaan, Berck-
meester.

Adriaen Bogact, Selgier-Plattet
baker.
Arent Dirkszcn, Komē op de Deek.
Arent, de Goyter.
Floris Heyn Loeven.
Ian Kies, van Amsterdam.
De Soon van Klaes Verlaen.

Noch dese nabolgende Personen absent ende katiterende.

Klaes Markenzen, Schepen.
Ian Klaes Loefzen.
Ian Klaeszen, Scheepmaker.
Klaes Ylbrandzen,
Pieter Ylbrandzen Olij,
Symbon Ianszen Schoonen, Wethou-
ders.
Kornelis Mattheuzen, Brouwer.
Michiel de Vvael, Kapiteynen.
Frederick Korneliszcn Koufsebant.
Gerrit Pieterzcn Ruychaver, noch
in levensjinde, Waenbzagers.
Christiaan Ylbrandzen Olij.
Dominicus Ianszen.
Ian Korneliszcn van Amsterdam,
Lackmaester.

Alewijndelager, Diener van Lan-
delor van Bederode, en Stads-
Bode in't Beleg.
Iakob Klaeszen, Timmerman/
Wachter op den Tozen.
Arent Meynartzen, Schipper.
Barem Gerritzen, Montmaker.
Bartou Heyndrickzcn, Schilder.
Dirk Iooften, Kopper.
Dirk Kator, van Amsterdam.
Klaes Sink, van Amsterdam.
Kornelis Gerritzen Ban.
Kornelis Pieterzcn, Timmerman.
Steven Ianszen, van Amsterdam.
Mr. Tadink, Chyrurgijn.
Heyman Ianszen, Sepmaker.

De Soon
van Klaes
Verlaen
vvord los
gelaten.
Ionker Ian
van Vliet
raekt behē-
dig uyt,
ende vveg.
De andere
nu al ter
dood ver-
oordeld
komē door
de gevange-
nisze van
Bofzu vrij.

Boven dese 57. burgers/ waren der noch 58. andere ge hangen/ die
in dit getal van 57. niet begrepen/ ende tenmael buyten de genade
gestoten waren/ die dan ook kortz booy't aflesen van't Warboen op't
Sand met den Ionker de gebood werden/ gelijk ik hier boven ook ver-
haeld hebbe.

Van dese gemelte 57. brogeten kinder loomdtge booy ongemack
ende ellende ende gevangenisze gestorven/ als ik hier te voren ook al
geseyd hebbe.

De soon van Klaes Verlaen is uytgegaen tegens twee dochterkens
van Sebastiaen Braetshals.

to leer Ian van Vliet, Burgemeester/ is behendig werde Stad ge-
holpen door eenen Helbiche Klaeszen/ Molenaar/ tude ik bevon van
den knecht van gemelden als kopscht/ met seer groot genack.

De andere gevangenen vermachteden alle uven den dood. Op twee bett
ontrent het begin van Novanber/ als arme slachte schaepeken/ an
en thant der en geketend/ vovercht van Daerlem nader Amsterdam geboord
Bofzu vrij. met een grooten booy kragtmercken die se bevaenden, Daer waer
hume

hijne offerhande om al bescieten/ en veroyd handen Tyan van Alloo/ ende het waer al sijn/ met hem geklonken geweest/ hadde nu al ter dood verwesen/ ten ware dat God Almachtig, die de sijnen niet en verlaet/ die op hem hopen/ een wonderbaerlyk ende onbegrijpelyk middel tot hujne verlossinge geschickt hadde.

Want also de Stadhouder Wofzu/ gedurende de strenge gevangnisse van dese vroomde ende getrouwe Patriotten/ door Godes wijse regeringe ende voorzichtigheyt op de Supder See vande Noordhollanders overwonnen/ ende binnen Doorn gevangen was: so heeft hy door ernstig schrijven/ ende bidden/ ende geburig aenbieden van sijne honden/ by den Tyan te wege gebracht/ dat sy niet alken wederom na Haerlem gesonden/ maer ook al daer beter gehouden ende onthield/ ende syndelyk los gelaten werden: want gewisselijc/ so Dur d' Althe met de Haerlemmers naer sijne voorzorgenome moedwille ende moorddadigen aerd quallyk gekesd hadde/ dat en soude Wofzu ende den sijnen te Doorn geen goet gedaen/ waer wel ter nagelen upt geswozen/ ende suer opgezoken hebben.

Niet te verstaende nu het boven gemelde Parboen/ so werden den 11. September de Schutters vergaderd/ ende upt pber Hoopmanschap ende vandenelwaer/ by lootinge upt verhozen/ de welcke inde Belegeringe van Alimaer/ die de vjand nu al enige dagen voorszomen ende begonnen hadde/ vooz Pijonniers mosten dienen/ diese niet anders als honden en vzeven. Ja na werde het getal noch vergroot ende beswaerd tot by de vyf honderd toe/ welk getal ook gestadig vol moste blijven/ ende verbuld woerden want weder enige gebood ofte geschoten werden. Ende als de Haerlemse Burgers sich dies met recht beklagden/ als strydbijnde tegens die genade die hun toegeseyd en vergund was/ ende te meer also sy ook hun goed ende bloed door ransoen vjij gekoofte hadden: so werde hun ter antwoord gegeven/ dat me hen hier toe niet en gebuyfde om hen te straffen/ ofte ter dood te brengen/ waer op dat sy hinnen Koning dienst souden doen/ vooz wien sy schuldig waren lijf ende leven te wagen. En met sulken geschickten bescheyd mosten de goede burgers te vreden wesen/ ja sulken vharoos antwoord noch wel niet supker opeten.

De Burgers van Haerlem vvoerden in de Belegering vvoor Alkmaer tot Pijonniers midbruykt.

O Cives, Cives, haec meminisse juvet!

Laet ons den droeven staet van dien tijd niet vergeten,
En sien hoe mackelijc wy byden sijn geseten,
En Gode dankhaer sijn, op dat ons sulken hoon
En angst niet meer en tref tot onser sonden loon.

De Stad Haerlem word door dit Beleg in deganche Christenheyt vermaerd.

Dat is de droebige ende deerlijke upkomst van dese lange ende strenge Belegeringe der Stad Haerlem vooz die van Haerlem/ die

H h a

den

den moedigen bloedigen vijand in't midden van sijne overwinninges/ so manlijk ende onverjaegd booz hunne wallen verwacht/ ende so ridberlijk tot het laetste toe hebben tegengestaen/ tot hun tijdelijk verberf/ ende upterste ellende/ armoede/ ende verdruckinge: maer tot heyl ende behoud van't gansche Waderland/ ende hunnen eppen eruwigen naem/ ende onsterfelyken roem. Want de roep van dit Beleg is boozds booz gansch Europaen geblagen/ ende heeft onse Stad ende gansche Christenhepb vermaerd gemaeckt: so dat ook Duytichen/ Spanjaerden/ Italkaenen/ ende andere volkeren/ dese geschiedentzen in hunne talen/ ontrent dien tyd/ ende ook daer na wijdblusfig beschryven hebben. Ik hebbe mede onlangs eene geetste plate van ons Beleg by den konstigen ende vermaerden Blaetsingder Jakob Matham gesten/ inden jare 1573. van eenen Antonio Lafterp binnen komen gedaen: het welke dan (voorzwaer!) booz geenen kleppen lof van onse Stad/ nachte geringe tack aen onse eren-krone en is te houden.

Spaensch-
aensic voor
Haerlem
gekrenkt.

Maer laet ons nu ook eens sien wat sijde de Spanjaerd hier by gesponnen heeft/ ende wat hy booz de Spaensche sake gewonnen ende geboerd heeft. Doorzwaer/ gansch wepnig! Want behalven dat de andere steden sich middeleer tyd verstraken/ ende versagen/ die dan na booz hem ook niet getwaken nochte beswaken en sijn: so werde nu de hier de loop sijner vitzozien gesteupe/ ende sijn aensien grootlijck gekreukt/ ende gekrenkt/ ende bewesen dat het magtige verbaerlijcke Spaensche heyz ook wederstandelijck/ ende niet onverwinlijck en was: hoewel de opgeblafen Czjan van Alba sijn byte Tertios Spanjaerden/ die hy met sich gebragt hadde/ noemde/ het eene Tales-quaales, vogels met becken/ het andere Invincibles, onverwinnelijcke/ ende het derde Immortales, onsterfelijcke.

Spaensch-
verlies van
volk voor
Haerlem.
Gal. 6.7.

Ok heeft de Hertog booz onse Stad groot volck/ ende sijne beste zoldaelen gelaten/ so dat veele van sijn vogels met becken den beek daer in geschoten hebben/ ende sijne onverwinlijcke verwonnen/ ende onsterfelijcke gestozven sijn: want God en laet sich niet bespotten. Ok sijn der groote Donnen ende Meesters/ ende dappere krijgshoofden niet wepnig booz onse Stad gesienveld/ ende gebleven. Men sepde datter over de twaelfdupsend so dooz't swaerd/ als siekte van koude (de strengste by menschen gedenken) ende ander ongemack sijn gestozven: so dat het in dien tyd een gemeyn Spzerkwoord is geworzen/ datmen sepde/ datze na Hael-meer trocken/ wanneer der nieu en versch volck booz Haerlem werde gesonden.

Donnen en
grootc
Meesters
voor Haer-
lem geble-
ven, ofte
gequetst.

Wande Grooten sijn dese gebleven/ ofte swaerlijck gewond.
Den 30. December bleven Luk as Soynag Kapiteyn/ met Andre de Bro. sijnen Waendzager. Don Francisco de Vergas, aenboerder van drsen dobbelen storm/ werde dapper gequetst/ met Don Romero, Don Pedro de Venavides, Don Francisco de Valdez, Lama, Tovilla, Galcas, ende andere.

Den

Den 31. Januarij vielen Don Diego Perez, Don Alfonso Mu-
gnos, Don Lorenzo Perea, Don Stephano Illaves, ende anderen/ altemael
bzoome Kapiteynen. Don Rodrigo de Toledo, voornaemste beleyder
van desen slozm/ werde met een musket-kogel in het diekste van sijn
been geschote/ en met eene spietze in sijne dijse en aengesichte gesteken.

Den 25. Maert werden Don Diego de Corvajal, ende Don Cresso-
neros, oberste van't geschut ende ammunitie van oorloge/ inden ver-
maerden Haerlemschen uptval geslagen.

In andere Optballen/ ende opblasen der Wijnen slozben Don Ste-
phano Quixada, Don Ioan Vergas, Don Sanchio Lodon, Don Marco de
Toledo, Don Bartholomeo Campocassio, de welke met een musket ge-
schoten werde: waer ober de Spanjaerds groote rouwe maekten/
houdende sijnen dood vooz een groot verlies vooz den Koning/ ende
ook vooz hun vooznemen in dese Belegeringe/ nadien hy vermaerd
was vooz de bestē ende erbar. nstē Ingenieur/ ende Meester inde Ma-
thematische Konsten in sijnen tijd. Ook werden de Here van Noircar-
mes, Don Ioan Ayala, Goign, ende anderen gewond.

Sic victor victus dicatur, viAaque victrix.

*So souden dan met recht van Zwegen dit beleggen,
Van Haerlem en Maraen met Zwaerhejd kunnen seggen,*

Dat die verzwonnen heeft verzwonnen is, en meest,

En die verzwonnen is verzwinstet is gezweeft.

Ja die van Haerlem hebben den Tyran van Alba de handen so vol
werks gegeven/ ende hebben 'them dooz hunne dapperhejd so bang
ende suet gemackt/ volgens het gene dat hy upt het schryven van sijnē
Sone Don Frederico upt het leger vooz Haerlem verstaen hadde/ na
dat de derde ende laetste slozm den 31. Jan. mannelijk was afgeslagen/
die den kloeken tegenstand met der daed nu meermaeken hadde verno-
men: dat gemelde van Alba/ siende dat dese Belegeringe verre bup-
ten sijnre rekeningē verbrock/ ende ook noch wel lang mogte duren/ al-
so de beleggers den moed ganschelijck verlozen gaven de Stad met
slozmen te overrompelen/ ende met geweld te vermeesteren/ ende dat
hy in de Steden van Holland so met kouszen ende schoenen niet en kon-
de lopen/ nochte hen so gereed met de wapenen dwingen/ als hy sich
in den beginne naer sijnen Spaenschen hoogmoed ende laetdunken-
hejd wel ingebeeld hadde/ genoodzaekt ende gedwongen is gewor-
den/ sijn vozzen-vel ober sijnen leeuwen-hupd aen te trecken/ ende de
afgewekene steden dooz die van Amsterdam de genade aen te bieden/
de welke van selfs souden komen sich aen hem overgeven/ ende onder
de schaduwe van sijnre dooznen sich vertrouwen: waer toe die van
Amsterdam sich lieren gebzupken/ die hunne bzieken met die van den
Hertog aen verscherde steden voozds hebben gesonden: die ik om de
ere wille van onse Stad dienstig geacht hebbe hier mede in te brengen.

Het Haer-
lemsche
Tegēstand
dwingt dē
Hertog vā
Alba de
andere Ste-
den de ge-
nade aen te
bieden, die
van selfs
sich wilden
overgeven

1ud. 9. 15.

Genaden-Brief van den Hertog van Alba hoor alle
de Steden die sich van selfs aen hem soudey komen
oer gebeden sonder sijne wapeney te verdrachten,
door die van Amsterdam aen de Steden
oer gesonden, gedurende de Belege-
ringe der Stad Haerlem.

Den sijnemando d'elmeit de Toledo/ Hertoge van Alba/ Mar-
quis van Cona/ Stadholder/ Gouverneur/ ende Kapiteyn
Generael. Lieve bevindende/ eeny yegelijck is hemelijck
dat de Koning onse genadige lieffheer die goetdierichste ende gen-
digste Prince idieney soude meey vanden/ morgant hebben die Lebb-
ten hey best gedact met beugenen ende volste persialien vrede steden
van herbarnt oer een twijfel. Daer af te maect/ ende in't hooft te
ffecten/ om die tot hey ende up de gehoorfamehey sijnder koninkli-
ke majestey te trecken/ als sy gedact hebben/ Diesmen morgant de
vbarshoy (so die gemeenlijck haer alsijd onderki) gesien heeft in 'ygen-
mey gedact/ ende gehandelt heeft met den Steden in den Landen van
Sicre/ Wiesland/ Overysel/ ende Vitergi/ die afgevallen vbarshoy
ende van selfs ende onbedruongen vbarshoyne hey begeben sy gesteld
hebben in de gehoorfamehey sijner Majestey/ de vdelke morg
te
mey bouger oft in vunder der selver niet geveid sy heeft/ maer laet
die in haer v blesy/ ende staet/ genietende sy gebuykende haer goe-
dy/ ende ander Dingen gelijck als sy vbarshoy vbarshoy afvalley/ ende id
alleenlijck vigen gebuykt geveefftegens den Steden die demost
tie gedact hebben van Despens/ ende vbarshoy te viden ende doen/ sy
gehele genas alle vbarshoy sijn vly ganse gemeend te bevrijten alle andere
Steden van vballand die vol also selfs hebben komey huy vbarshoyne
geven/ ende stellen inde gehoorfamehey sijner koninkliker Majestey
sijnder te vbarshoy de konste der selver hey vbarshoy: 'Welck vly
in meey ende van vbarshoy sijner koninkliker majestey hey allen
vbarshoy gebouy/ ende vbarshoy sy Desey. Ende hebben u daer af
vdel. vbarshoy vbarshoy/ sy synde gy sulck vbarshoy te hemey geve
den Steden daer vbarshoy d'inkent hope soude sijn/ dat sy hey sondey
vbarshoy/ hey vbarshoy vbarshoy vbarshoy/ ende vbarshoy vbarshoy de tegen-
vbarshoy vbarshoy vbarshoy te meey/ sonder die te laten vbarshoy gaen sy
vbarshoy/ ende vbarshoy te vbarshoy vbarshoy die sy vbarshoy

Sijn sijner koninklijker Majesteyt Gehoerlyckheit uwer sijnre
 genade ende gracie sy met alle blygheit ende inwendich der sijnre
 heijlcomende presenten binnen vijftien dagen na ontfang van d'wer
 sinuallie/ontfangen salden overden/sonder der dingey die gepasseerd sijn
 tot gedenckdagten te gedonken ofte vermanen; inwelcke heijl welc magt
 vastelijck toefeggen/ ende heijl dat verselkenen van onsen overden/ ma
 dien dat u geloven ende verselkenen by desey brief by ont vunderpand
 dat salden also sal gepreij ende ghewiden overden sonder enige foute
 ofte wraantentie: heijl daeroverden vermonstrende hoe guetlijck sy
 daten indien sy vermanen dat koninklijck Majesteyt magt te over
 sy vberdragen/ ende hoe qualijck dat heijl sal vergaten/ so over
 sy gheduerlijck blijven/ ende dat sijnre magt salden wilken versochten/
 ende experimenten. Liesse besunders Ende sij met u. Wespe
 den tot Amsterdam den vienden dag februarij vijftien honderd duy
honderd sext cent.

Ondergeteykend.

Fernando Alvares.

Stof, laeger.

Berty.

Ons lieven besonderen Burgemeesters, Schepenen,
 ende Regeorders der Stede van Amstelredamme.

By gaende Brieven van die van Amsterdam aen
 verscheide Hollandse Steden.

We Exaeme/ Discrete/ ende voorsijstige onsen naburen. **W**e
 hebben ontfangen vande Excellencie van de Hertoge van
 Brabant/ Souverain van dese sijne Majesteyt (Nederlands)
 op den Avontenden deser maent misse/ in date den vienden der
 sijnre/ by den welcken heijl ont schijft/ dat alken den Steden/ so in den
 Lande van Selve/ Vrieland/ Overzol/ ende Gucht van Vriest
 gebeden grubbelen hebben gheda tegen sijne Koninklijck Majes
 teyt/ ende vberdragen sijnde van haer luyter schuld ende misdad
 sonder vermanen hebben sijne Majesteyt geybragt/ genluyden beu
 luyder misdad/ ende rebelle vergaten/ it/ ende den vergaten/ ende
 in Norma

inwoonderen van dien niet misdary is/ maer worden toegelaten sij en
 onbesindend haer luyden goederen/ ende andere Dingen te gebruiken/ in
 sullen sijn als sijn deden/ ende gebruiken voer haer luyden rebellic:
 ende is alrekenlijck vigeur gebruikte tegen den Steden die geweer ge-
 boden hebben/ ende sijne Majesteit beger van heyrkracht verwant:
 wederlic gratis sijne Majesteit genegen is te gebruiken tegen allen
 Steden in Holland/ die heyr selbst sulden komen wedergeven inde obedi-
 entie vande Koninklijke Majesteit/ sonder te verwachten de come-
 ste van sijne Koninklijke Majesteit heyrkracht binnin den
 tijt van vijftien Dagen na de receptie van desen onse missive/ ende
 weder sijn vindinge/ weder sijne Excellencie in den name en van
 vregen sijne Koninklijke Majesteit haer luyden beloofd dat en onbe-
 breckelijck te ondersouden sonder enige saute/ en sonder enige der voora-
 gaender Dingen die gepaasend sijn/ tot getien Dagen te gedenken/ als in
 voer E. breder sal mogen brecken op Copie autentijk by eenen van
 onsen Secretarissen ondertekend hier by gevoegd. Ende also uwer E. meer
 dan kennelijck is/ dat u luyden niet mogelijck en is te resisteren den
 magt vande Koninklijke Majesteit uwer nauwelijck Landheere
 en Prinze/ die sonder twyfel om den lasten may te verliesen de
 vcrhand van sijne eygen patrimonie Landen voer hebben sal: en
 ook dat den genen die sijne heyrkracht verwachten (die gewel en strik
 is) niet in genade genomen sulden worden/ als geen gratis waerdig sijnde/
 als de gene die de selve waerdig hebben/ etc. Et daeromme ont-
 vriendelijck begeren en ganser heuten/ ende nabuerschap/ dat uwer
 E. de voorsreken gratis niet en vilt alleyn arden ofte waerdigen/
 maer u selven vilt komen presenteren binnin de vijftien Dagen maer
 de receptie van desen voer sijne Excellencie althant tot Nimmeghen
 wesen/ ofte Son fructuoso sijnen Sonen/ ofte den Graue van
 Palsz Stadhouder van Holland/ tegenwoordelijck sijnde in't beger
 voer waerdigen. Ende presenteren wy u verwandigheden daer toe alle
 adresse/ ende hulpe te doen maer ont vermogen. Ende van dit
 te doen en vilt in geen gebreke vreten/ op dat uwer borgenten en
 inwoonderen haer liff/ ende goed niet heer en verliesen/ maer ter con-
 tinie het selde doende van haer luyden liff/ ende goederen gevond sulden
 bliuen. Ende sulden ook uwer borgenten/ ende inwoonderen haer luyden
 pteinge/ ende handwerk mogen doen onbesindend/ ende heuten vuyf
 en hinderen den hof vbinnen/ ende de selve ondersouden/ ende op
 brengen in den dienst/ ende vret van den Oelmaghtig/ daer sijn luyden
 den

den ter contentie als nu sijndeelt van honger ende kommer tegyary/
 ende opwaeschy sonder enige dwers van Sed delmagtig/alt of eydeny/
 by dwers menschen. Ende vns Oets Sed sij niet uwer E. ende
 uwer befoeder/ Dien by bidden uwer hestey te willyen bedercken tot
 sijder Koninklyke Majesteys. Bespreken desey seffendey fe-
 bruarj Wyfity honded LXXIII. stylo rommani. Onder spond
 gespreken

Burgemeesteren ende Rade der Stede van
 Amstelredamme.

○Ondertekend.

VV. Pieterfzen.

Met dit schryben heeft de Hertog van Alba niets uytgericht.

Quia me vestigia terrent,

Heude de Vos van Esopus. Maer hier op is eyndelyk in druck
 grandwoord onder den naem van en ge Liefhebbers van het gemeyne
 Vaderland/ die onder de gehoozsaemhepd des Konings van Spanjen
 in alle eerbaerhepd ende gehoozsaemhepd naer de oude rechten ende
 prybylegien des lands begeren te leven.

Andwoord van enige Liefhebbers van het gemeyne
 Vaderland op het Schryfven van den Hertog van
 Alba, ende der Edele Amstelredamme.

De korte inhoud was/ als volgd/ te weten :

Weseggen dat het vortrouwen datse altyd op det Koningt goederen
 tierenicheyd gehad hebben/ ende volc moeg hebben/ vortoufaelt heeft
 datse het onbillijk by tyrannisch regimēt met openbaer vortou-
 tinge van alle goede roffurmen/ wbeten/ vergeten/ usantien/ prybylegien/
 by vryheden der zeden/ ende det ganfgen landt/ van enige vortoude
 Naticy ofte vortouken/ tegen det Koningt befoften/ boierden/ ende sed
 onlangt met geweld ingevoerd. De Koninklyke Majesteys moeg sy
 hebben wbeten toefgripen/ madmael sy hem altyd vortou scien vortoufan-
 der der gerechtighepd/ end besjgamer sijner vortoudaeren bekend heb-
 ben/ ende niet en konnen geloven/ dat sy vortoude toelaten/ vortou min ges-
 treden/ dat sijne erf vortoukanden met vortoude Naticy in sellenden by

wederfoudeyn gebragt worden: also de felde niet met den swaerde ge-
 woonen/ maer met vruendelyke aliantie ende kronc van Spanje
 sijn gekomen. Dat sy hünne sonderlinge affectie ofte geneegenheyt in
 twaerf tegen sijne Majestejt ende sijne Majestejt vooadvaren ab-
 tijd bevoesen hebben/ het vbelke sy ook in den laetsten krijg met Franke-
 rijs genoeg betoond hebben/ adwaer sy geen onkosten ofte moeyten gespatd/
 maer tot onderhoudinge van Dier tot inde vier hondert tonnen goüdt op-
 gebragt/ ende voocht in alle andere saken sijne Majestejt goed-
 willige ghevoersaemheyt bevoesen hebben: sulck dat sy niet en geloven/ det
 Koningt vbilke te sijn 'igene by de dabanisgen met tyrannije gehandeld
 vwordt/ maer dat de selve det Koningt name misbrüchen. Sy ontken-
 nen ook niet veelte redenen dat sy niet beügenty ende valige persüasien
 soeken den Koning een quaed gerüchte te maken by de Steden ende
 Gemeenten det Land/ om also sijne Onderdaenen in sijne ghevoersaem-
 heyt een sijn te werken: nadien in alle de Steden die van dese vorems-
 de Tyranny afgevoeken sijn/ niet een mensche en is/ of hy bekend
 den Koning voo sijnen vdeur/ ende vbil hem niet alleenlyk in alle
 ged. en sijn vbesen/ maer ook sijn goed in sijnen dienst opstellen.
 Seggen daerentegen dat sy sijn tegen de moedvulle vanden oertog
 van Alba gesteld hebben/ ende stellen vbilten so lang als sy een drop-
 pel bloedt in't lijf sulcken hebben. Vthaken daer op vershegde
 daeden ende vbereds handelingen/ die by de Spanjaerden in veel
 Steden sijn bedreven/ die vruisstant tegen de selve niet en hadden mis-
 daen. Beschüpten daerom datze geen gratis vruishte genade van hün
 en hebben te verwachten: in dat het over sulck niet dan enkel be-
 droeg ende listigheyt en is al vbatze van hünne gratis in genade sijn
 vvoergevry. Dat hitrom niemand en behoort dese belofte enig ghevoe-
 te geven/ ofte gelove toe te stellen: maer veel eer ende meer de
 vruisheyt in het vobloven det gemeenten vaderlandt met goed in bloed
 ende alle mogelike middeley tot den indersten toe helpen vooftaen/ in
 beligenmen: te meer also de oertog van Alba in de Spanjaerden sijn
 houden voo vdeur/ ende vgenade van 'iliff/ ende goed der ingeseten
 van de Steden ende Landen/ gelijk sy sijn dirkruilt voo den aenval der
 selver bevormd hebben. Sy spotten ook met de vbesekeninge die hün
 in desen brief beloofd vwordt/ te vorden: dat de oertog van Alba een
 die van Amsterdam seyd/ dat hy in den name ende van vbegeen sijne
 Koninklike Majestejt/ hün vafzelyk beloofd in voeseyd/ in hün sulck
 heeft vbilten adventures ende vcrvittigen/ ten eynde sy lüden sulck
 vwordt

Voordt te kennen souden geuen: het Welcke dan pat sulcke eenre sijne
 Verzekeringe is/ waer op een slergt en gemeen koopman eenen anderen
 niet eenen snyder en soude willyg lenen: hoeruel te min dan sou
 den gescheke steden ende landen daer op lijf ende goed bewaeren: dewijle
 sy dierwilt inden name vande Koninklijcke Majesteyt veel be
 loofd hebben/ maer daer na wbeer s'elcke openbaerlijck geboeten/ niet
 anders dan of sy met de Koninklijcke Majesteyt hinnen spot doe
 ven. So hebben sy den Landen dierwilt beloofd datze met eenre
 Spaensche garnisoen of te besettingen en souden beswaerd warden/ ende
 daer de Spaensche Inquisitie in dese Landen niet en soude ingevoerd
 worden. So hebben sy den Edeleyen verdrag in Augustus Des jaer
 1566. met de Hertoginne van Parma gemacht/ ende gesloten met groote
 staatsghed beloofd te onderhouden. So hebben sy in desen laetsten krijg
 veel beloften van gelijcken gesaten/ namelijk aen die van Goltendam/
 aen die van Bergen in Obenegouwen/ aen de Grauen van Eymond/ en
 hoovent/ aen de Hertog van Montigny/ ende Berget/ aen de soldaeten
 van den Graue Ladron/ diese alle niet gegonden en hebben. Welken
 oock te verstaen datmen aen hinnen sege voorden volck kan mercken/ datze
 geen gedachten en hebben om te doen get gene datze willyg sijnen te be
 loeden/ aenghesien sy selve gene Verzekeringe aen en bieden/ merke enige
 bevestinge hinnen betofsen en docten/ maer alleren begeren ende belasten
 dat die van Amstercdam de Steden sulcken te kennen souden geuen/ ende
 van hinnen wbergen vastelijck toersaggen: oetmitt (sejd de Hertog)
 dat wy u beloden end Verzekeren by desen brief by ont vnderstekend/ dat
 sulcken also sal geschieden/ so dat het die van Amstercdam gansselijck op sijn
 nemmen souden. Seggen daerom: so de Steden hier maemack sijn bekla
 gen mogten datmen hyn geen belofte en hadde gehouden/ datmen hyn
 dan andersouden mogte/ waerom sy so sel gewoest warden/ datze die van
 Amstercdam/ hinnen wijanden/ gelovte gegeven hadden: dewijle de Hertog
 selve hyn niet beloofd en hadde. Forunder volck by dat alwaer vol
 sehoon/ dat de Hertog self hyn dese belofte mogte geden/ ende de selve
 met alderbijt manieren van seeden end verbintenissen bevestigd heb
 ben/ datze eenen volck daer op sijn niet en souden konnen mogte derven
 waken: doordien in het Conclie van Constantz besloten is geuorden/
 datmen den ketten geen gelovte en behoefde te houden. Ende wat het
 laetste Des briefs belangd/ daer de Hertog sejd: datze grootlijck doe
 leydiede magt van de Koninklijcke Majesteyt megen wder te
 staen/ end dat het hyn quabij sal vergaen/ so sy hardneckerig bliuen/

ende de selve magt sulley vobillyen versochten: Seuen daer vp str
andvood: dat sy altyd voer desen geprotestteerd hebben/ ende moeg pro
testteeren/ datse det konink magt moeg en hebben vobillyen/ moegte ook
alt moeg en vobillyen vbederfaten; gelijck sy sijn ook versochend houdey dat de
koning sijne eyge en getrouwe onderdaenten niet en begetend te vernie
len/ geuende desen vortemden Tyranney alle de seguld/ die onder det
koningt naem het vaderland in slavernij vobillyen sforten/ ende ont
teney verklarende/ dat sy gemeldden vortemden Tyranney tot den laet ssten
mag toe vobillyen vbederfaten/ ende dat sy ook voer hünne groote magt
niet en sijn vtsfgerikt/ steunende vp hünne verghardighe sake/ ende
vp god/ die de gerechtigheyd hand-hauey/ ende in sijnen niet en sal
verlaten. Vermanen eyndelijck alle bügeren ende ingesetenen datse
hünne vrouwen ende kinderten van dese bloeddorstige vijanden/ be
staendert van hünne vortemden/ ende verderbert van hün vobelbarten/ v
moedig souden besgermen/ en verdedigen/ ende tot dien eynde hün leuen
reclijck ende bloekmoedig by 't vaderland vpsetten/ op datse de selve v
heyd/ diese van hünne vortemden ontfangen hebben/ ook hünnen kinderten/
en kind-kinderten/ te samen niet eenen reclijcken naem/ ende voffelijcken
vrom by alle nabüerten/ ende alle vortemde natien moegten argtra
latten.

Als nu de Hertog van Alba na de veroveringe der Stad Paerlem
met der daed ook bevonden hadde/ dat hy so niet sijn hoofd en geweld
niet dooz en soude mogen/ siende hoe swaer hem het Beleg vooz Paer
lem was gevallen/ ende hoe dicr dat het selve hem stond/ ende dat het
hem ooversulck veel ende veer gemakelijcker ende onkostelijcker soude
vallen de Steden met een soet schoon praetjen weder te krijgen/ als
wel dooz wapenen te bemagtigen/ waer toe hy nu so veel moeds niet
en hadde/ ende so veel raeds niet en sag/ dooz de ervarentheyd ende be
bindinge van 't Beleg van Paerlem wat wijser ende dwieger gewoz
den/ sijnde nu ook sijn krijgsvolk wel 28. maenden ten achteren/ ende
dies vooz muypenatie beducht/ endesse ende geen middel om geld te krij
gen/ willende mede garne met eren na Spanjen weder keren/ sijn op
bod van den Koning dagelijck verwachende: so heeft hy andermael
de Steden selfs pardoen ende genade aengeboden/ die het hoofd van
selfs inden schoot souden komen leggen/ ende sijne genade versochten.

Tweede spardoen. VZiet van den Hertog van Alba
vooz alle de Steden die sich onder sijne gehoorzaam
heyd van selfs souden begeben, na de verover
inge der Stad Paerlem.

Doy s'emande d'waerheit van Tolde/Cheruy van d'haer/Man
 quijt van Coria/ rtr. Licutenant/ Gouverneur/ ende Ra-
 pituy Generael. Den den Steduy hey hebbende laty ver-
 leyty ende afstercken van de gehouwsaemheydt der Koningyt onser gena-
 digt lieft' herte: Wy en wyseley niet dat gy wel ende breed bestryt
 sijt geveest vande goede ende genadige vermaninge ende ondersoekinghe
 die u lieden hier bevoeyt te metenacten gedach sijn geveest van vber-
 gen Koninklijke Majestejt/ uwen Prinsz ende Oberste Chere/ Die
 vbelke (naboulyende die voetschappyn sijnt pederessioeyt ende vovvau-
 deuy) gelijck een goet vader/ die vbelke sijn kind vberdromme ontfangt
 ende ontreemt/ hor seer hy voverdromen en verlost sijn alst hy vberder-
 komt tot kennisse/ heeft geprouerend u vberdromme te brengen in die ge-
 houwsaemheydt diemey hem seguldig is/ en igt de vbelke gy afgeveest en
 gevallen vwaer in rebellie/ u vbersekerend dat 'igenz Deshalven by u
 misdach is geveest/ sonder en te sijn die qualiteyt ofte goetgeder der sel-
 ver sonde/ vander selver sinder Koninklijke Majestejt vbergen u
 vberden vergeten/ ende vbergeten/ Die vbelke sijn Koninklijke
 Majestejt bobey diendat hy altijd gebroucht ende bevoest heeft die genade
 die en gelijck kennelick is/ hem gewilliger geneyde heeft tot de tegen-
 vooddige vberijffensse uwer misbruykt/ Deruyt hy vberet 's'elver
 geseged te vbereten/ meer deur quade suggestie ende ingeuen van quade-
 vwilligen/ dan u linder eygen nature ende bevoeginge/ niet konnende
 enygent hem laten dinken/ dat gy so geleyntreend en vberaad soude sijn/ so
 vberet 'igenz vovergevoeyt is niet en vberet geveest/ of gy en soude
 hebben gecontinuerend die getrouwingeyd ende bereyde vberilligheyd die gy
 end alle de genz die vover u sijn geveest altijd bevoest hebt: vbelke
 voverake es (alst gy ogenlijckelijck hebt konnen sijn end enuchen) Dalmey
 van vbergen sijn Majestejt geen rigeur puzg strafheyd gebroucht/ in
 geen enygenyngengaverend en heeft van de andere Steden/ die vbelke
 vberdargelichyden end dore die selve vbergen ende middelken vol gevallen sijn
 geveest in den selven onweg ende vberalinge/ ende manact van hey sel-
 ven hey vberdargelick end gesteld hebben inde seguldige gehouwsaemheyd
 sinder Koninklijke Majestejt/ sonder der selver magt ofte ardomste
 der legent te vbervargen/ ofte darr tot by hepbrought gedrongen te vover-
 den gy vberet vol vbel Dalmey tot voverste geen bitterheyd/ vijandschap
 ofte vberredheyd in krijssaken gewoonlyke/ alst niet segkinge van
 krijssvolck ind' afgevallen quaranteyn/ met voveren ende branden, ofte anders
 zint qualijck te handelen/ gebroucht en heeft/ alle omme u tot kennisse te

bevoortdey; maer de boosheyd det tijdt ende der quaetwilliger ende
 oproeyiger menschen heeft tot morgue by W. L. so veel vermogt/ dat
 se niet allerey een stad ende plaatsen gegeven heeft/ dat die boosheyden
 goede ende genadige vermaninge ende tractament u soude hebben be-
 voored tot kennisse tot uwer eygener devoir ende deugd/ maer gy
 sijt tot morgue gebleden in den selven staet als te vooren/ hoewel boden
 alle 'igene boosheyden is/ gy met der daed siel/ ende gy niet en
 kunt ontkennen/ dat die gene die hem vermaent u te vullen besguttel/
 sij inde drijsheyd stellen/ niet alleenlijk uwe ghyfen afbrand/ maer ook
 sulke eygenty u opleyd/ dat elk van u det een swaer gevoelen heeft.
 Niettenin sijne koninklijke Majesteit sulckz alles onangelien/ ende
 noch tegenwoordelij niet ander verkenende noch pretenderende dan gelijc
 een hime hatr jongen u te roepen/ versamenley/ ende stellen onder sijne
 vleugelen/ protectie ende saubegarde: heeft ons belast noch dese reyse
 voo de beste u te vermanen ende verjoeken/ en gynde dat gy uwe
 de voir beter bedenckende/ dan tot morgue geschied is geweest/ ende
 ook uwer aller deugd ende vbedenckend tot kennisse sij
 home vbilliglijk ende van stonden aen u stellen in sijne koninklijke
 Majesteit handen/ sonder der selver toorn/ ganshschap/ ende fureur/
 ofte de aankomst e sijne koninklijke Majesteit leger te veruorge-
 ten/ u weseeggende dat gy onfangen sult vbeden in grane ende genade:
 ja indien gy uwe vbedenckende vbillig sijnken aen ont om sulckz uye enien
 reyt en vund te herten ende verstaten/ vby geven/ arordenen ende vtrois-
 jenen hen by desen goed vrien vass ende seker geleyde/ ende veplyghed
 af/ ende aen: ende dat van vbegeten de koninklijke Majesteit vby
 als dan so goedlijc ende genadelijc met hen sulcken handelen/ op alle 'igunt
 daer inne gy u ontgaen hebt deur vabolynghe det vpincken van vran-
 jey/ ende vwapenen tegeent koninklijke Majesteit aengenomen gedrae-
 gen ende gebruykt te hebben: dat gy ende de ganshe vdenck sult be-
 kenten/ ende oordeley/ datmen niet meer en hadde konnen doen/ ende
 dat sonder vropfel gy alle det volkomenlijc te vorden sult sijn/ behal-
 ven enige de vbelke hebben boosheyd op boosheyd ende sonde op sonde
 gehoopt/ ende en so vden den vbyvel overgegeven hebben/ dat se
 vndersaen sulcken om u met hen vbyden gansgelijc te vdencken/ u upe den
 reyt vby te stellen/ ende houden/ welck vby vastelijc vbillen
 vdencken dat gy niet en sult doen/ vdenck u genoegeaem kennelijc is
 dat een boot ende vshelmen mensche te geenen tijd op en houd/ tot dat
 gy anderen tot hem gekogt heeft deur ingeden det vbyden vdenck alsijd
 wakende

Wakende tot Verhoer der siecken. Maer indien gy dese Vermaning
 gey, genadig ende genaden stelt in ongeschiedelijckheit/ ende de selve ont-
 fangt niet geslopte vey ende hardnerlijckheit als tot nu toe geschied is:
 By Welken ook u nu niet eney gewaarschoud hebben/ Datter geen veygen
 noch vberedheit is goddanig die sijn mag/ die gy niet en sijn ver-
 waarschende/ so en vve personty/ als niet veruuefingse/ hongert-nood/
 ende ook niet dey swaarde/ in sulker vvegety/ Datter overal geen vve-
 quity bliuen en sulken dag' igene tegenwoordelijc noch geheel is/
 maer sal sijne Majesteijt het Land deyt veruallen ende veruonty
 niet anders vberende luyden: ook so en soude sijne Majesteijt haer niet
 konnen laken beduncken dey vvebille' vveid ende haer seiden vveidach te
 hebben/ so vveure/ ma so vveele geduldt/ presentatien/ vermaningey/ ende
 exempelen/ en al eney sijn ende hardnerlijc blijft: aen gesien dat de sel-
 ve sijne Majesteijt vveo dey goddelijckey vvebille' gesteld is tot vveey
 Prinse' ende vvevste/ dey vveblijckey gy alle ghevoersarmheit schuldig
 sijn/ als dey minstey van u vveel ketnelijc is/ Daer by gevvegd dat gy
 so goedertierig ende een genadig Prinse' is als vzt geborty is gevveer si niet
 vvepseken of gy hebt vveel verstaen de middelley tegenwoordelijckey
 vveo handey ende geseed vvefend' van staeking' sijner koninklijcke
 Majesteijt Legeren/ so niet enenig' van volke/ als grof geschut/
 munitione vnkant geuuevred, ende noch dagelijck aenkommenten.
 Watromme by eny u veruueken dat gy dit alle vvevlijger vvevleggen
 ende vvevdenkende inlijdt vvevkomt vve ga' sge vvevdenenisse: als
 by vvevhopen in vveid dat gy u sal vvevgeyt' deyt/ ende sijne god-
 lijck' genad' vvevkeny vvev' consideren ende aenmerken dat in't beste
 sijne koninklijcke Majesteijt vvev de meesster sal bliuen. Vvev-
 den tot vvevmegey vnder onse maen/ ende koninklijcke Majesteijt
 seureet segele hier vnder opgeduurt/ dey seftuandey dag der vvevde
 vvevlij/ eny d'igend' vvevsonder die en vvevventig.

Onderteykend.

F. A. Duc d' Alve.

Ende vvevbat. laeger. Vvev' vvevonnante van sijne Excellencie.

Berty.

Ende besegeld ter sijden van dey signatier' van dey vvevhoer' niet
 des koninklijckey Majesteijt seureet segele/ opgeduurt in vvevde vvev-
 sge

fige/ tūfige) Bilpampier.

Hier na stont gescreven: Sijn Excellencie heeft geordonneert Salmeny geen Copien van Dese Brieften geloof geveyl sal/ van die getuicteid/ gecollationeert/ geauctentificeert/ ende geteykent sulken Besey by den Secretaris van de Staten hier onder gementioneert/ als namentlijk Utrecht/ Amsterdam/ Nimmeghen/ 'tOostergewosje/ Antwerpen/ Brēda/ ende Middelburg in Seland. Datum Utrecht den seten twintigsten Julij/ Anno een Duzend vijfhondert drienveentig.

○ Omderteykend.

A. Vander Burg.

Dese Brief is in verscheyde Steden ende Provincien van Nederland staetlyk afgelesen: maer heeft weynig buozde Spaensche sake uptgericht/ van wegen het misvertouwen der Gemeynten/ die den Hibantschen Eyzan door sijne bedriegery ende moorderij geen geloof en gaven.

Ik gedenke hier aen het andwoord van die van Leyden/ dat sy Franciscus Baldeus hunnen belegger op't aenbieden vande selve gemade hier na in den jare 1574. in eenen Brief toefonden.

Fistula dulce canit volucrum dum decipit auceps.

VVanneer de vogelaer de vog'len wil bedriegen,
Die by in't vrije veld en open locht siet vliegen,
So speeld by op sijn sleuys, en locktze in het net,
En brengetze in het strick, dat by han heeft geset.

IAERDICHT

○ Op de Belegeringe der Stad van Laerlem.

ALs Spanien heeft gepoogd's Lands Vriheil te Verreden,
Heeft Haer LeM * dat geVVeLd be Legerd sterk bestreden,
En s'Cb Vril dapper Lilk een goeden s'ild geVVeerd:
DoCb VVerde door den nood, en door geen s'Vaerd Verbeerd.

Dit teld 1572, op welk jaer de Belegeringe begonnen is: maer also s' mreeft/ ja schier geheel/ ende ook swaerst/ in't jaer 1573, gevalen

len/ ende de Stad doe mede door hongers-hood overgegeen is/ so
 kanmen ook wel hoor dat ge vVelb/ dit ge vVelb lesen/ ende een
 jaer meer tellen/ dat ik willens so gemaakt ende gepast hebbe/ op dat
 het pder een neme naer sijn gevallen.

Vertoninge van het Beleg der Stad Haerlem,
 in't Oostey van het Koor inde Groote
 Kerk. 1581.

DEn negenden Decembris 1572. men las,
 Doe de schans t' Sparendam in zwerd genomen,
 Den elfden daer na op dat selfde pas
 Es Don Frederico voor Haerlem gekomen
 Met alle sijn magt, en sonder schromen,
 Den achtienden beschoten sterck en kragtig,
 Den t'wintigsten bestormd met stout beroemen,
 Maer es afgeslagen wel hard en onsfachtig.
 Den laetsten Ianuario daer na waerachtig
 Es die t'wede storm op die Stad gedaen,
 De vij and twee twee onverdachtig,
 En moeste met schande ruymen de baen,
 Al sijn aenlagen om ons te verraeen
 Sijn te niet gegaen, so men wel sag,
 Al was sijn mening ons te belaeen
 Met villen en braen sonder verdrag,
 God beschermde ons wonderlijk op dien dag.

Dit svaer beleg, dit seer groot ontrieven
 Duerden eenendertig weken also ik schar,
 Duytskens waren de posten, die brogten ons brieven,
 Vant men doe seer qualijk kon komen in Stad.
 Een deerlyke honger die veel maect mat,
 Overviel den burger, en heeft veel volck verfsteten,
 Paerden, moutshoeken, raephoeken men hier at,
 Ia honden en katten waren wild-braed gebeten,
 Konnickhoeken, soute hynden (tes niet vergeten)
 Koolstruyken, dwijngaerdblaen was een present,
 En behalven dat men noch oyster al riepen en kieten

Kk

Nico

Niet dan alarm alarm voor on ontrent,
 Zwaere schermutzingen, voor ons onbekend,
 Moesten wy aengaen tegens ons harde vijand,
 In dees groote nood, en ons uyerste ellend
 Gaven wy de Stad op door hongers verhard,
 Niet dat byse inkeeg met stormender hand.

Doe nu die Stad dus was opgegeven
 In vijands handen so voor es verzeld,
 Om so te bergen ons lijf, en ons leven,
 Doe quam ons op nach al meer gezweld,
 Geen burger so slecht ook hoe ontsfeld
 Of by most houden twee of drie zoldaeten,
 Die 'tvoord verteerden, ja inboel, en geld,
 Nochtans genadiger dan som vermaten,
 Dit deed veel burgers wat besaten,
 Hoezwel se deerlijk waren besvvaerd.
 Anno 1577. doe werden gelaten
 't garnisoen uyt Stad, op d'eerste Maert,
 En onder den Prinz van vroomen aerd
 Quamen wy twee op die selfde tyd,
 Als ons Stadhouder lief en waerd,
 Die ons tot nocht toe heeft bevrijd,
 Door Gods sterke hand gebenedijd.

Alwaer al de wereld op ons verbit,
 So sterk so sel als men mogt bedenken,
 Is God met ons, verstaet zwel dit,
 Niemand sal ons dan mogen keeken.

Geen vijanden hoe bitter verherd,
 Al hebben se lust te doen vendriet,
 God kan 't veranderen, ja haer verwerd,
 'Texempel is klaer aen ons geschied.

Gelyk God Daniel verlossent der wyraede leetwoon man,
 En Susanna beschermde voor die twee oude qua bueven,
 't Jerusaleem behoede van Antiochus ongodlyk verbond,

*En die drie kinderen help met haer pijnlijk bedruaven,
 Schiet by ook dese Stad foudt enig vertuoven
 Vonderlijk bezwaerd voor so veel vijands banden,
 Hy was die moedhelpen, by ging ons bepruoven:
 Dies moet by getoofd sijn in steden, en in Landen.*

*In deſy Ouden Doelen boſen de deure Gande groote
 Gale ſtaey deſe Werzen.*

*Anno 1572. quam hier de Spaenſche vijand,
 Die met ons als met Naanden vrienden te leven,
 VVy zweerſtonden hem vroome vachts onderhand,
 Maer door hongers nood moſten wy' roegven.*

HADRIANVS IVNIVS in HARLEMO.

Hanc urbem diuina gravique obſidione, fatali quidem nobis & calamitosa, ſed Hispanis obſeſſoribus perniciali arque exitioſa, ante bien-
 nium preſſam, ſanctam obſtinata & invicta patientia fortiſſime toleraviſſe;
 qua obſidione gentis Hispanae prior fama bello inclyta extubuit invilu-
 itique, ferocitas contuſa, factus reſtreſſus, fidei periculum aditum eſt, opi-
 nio & exiſtimatio virtutis, quae externis nationibus invictam, nedum for-
 midabilem illam fecerat, obſolevit. Docuit nempe Harlemum con-
 tra civium militumque concordiam, & conſpirationem animum mutua-
 am in tuenda patrae libertate, nullas quantumvis magnas hoſtium vires.
 quidquam poſſe, quippe quae defenſioni invalida, tormentorum bellico-
 rum, nitrati pulveris, reique alimentariae copiis omnino deſecta, nunquam
 tamen in hoſtium manus deditioſa perventura fuerit, niſi per frumentato-
 res, ignaviterne an perfidiſe ſui muneris oblitos, neglecta fuiſſet urbis cu-
 ra. Id tamen privum ac ſingulare habuit, quod palmarum non precariam
 quidem illam aut dubiam, ſed genuinam ac certam iure ſibi vindicare po-
 teſt, liberiter aſſurrecturis ei honoris ergo caeteris civitatibus, neque ut olim
 Ajaci debitum derogaturis. Niſi v. haec te hoſtili Martis furori, per initia
 oppoſuiſſet divino quodam inſtinctu (neq. verò temeritatem auſum voca-
 re, quod publico omnium conſenſu tranſactum conſtat) bellique minas &
 apparatus omnem in ſe averiſſet, certe reſpublica Batavica a cardine e-
 mota concidiſſet, dum reſtiquae urbes ſpectaculi diritarum & exempli ſanguini-
 narij (quod ab infeſto & ſuperbo hoſte tum exſpectabarum ſive edocta ſive
 deſerentia, deditioſam ultro properaturam fuerint, ut quas temporis ſpa-
 tium a communiſſendo & annonae com meatuque copiis ſe inſtruyendo, clau-
 ſis undique per gela properatum aquis, ex diſſet. Itaque cum in longum
 trahitur obſidio, dum omni ultima crudelitate exemplo praeter fidem

datam praesidiarius miles supra duomillia numerosus ab Hispanis deletus, id eff. etum est ut urbes communiter fuerint, & ne qua unquam se postea dederet, pessimi exempli trucidatione detereretur.

Dese Stad is dooz eene swaere en langdurige Belegeringe, ons wel droevig en lastig/ maer den Spanjaerden den beleggers schaadelijk en verderfelijk/ gebrukt geweest. en heeft dooz eene hardnechtige en onberouwlike geduldicheyd de honger seer kloekmoedig verdrage; dooz welke belegeringe de oude roef van Spaesche natie/ dooz de oorlog vermaerd/ vergaen ende verdwenen is/ haere wreedheyd gekneust/ haer hoogmoed gestut/ haer geloof ende aensien verminderd: de waen van haere kloekheyd/ die haer aende uytheemsehe volkeren onberouwlike/ ja verbaerlike make/ verflaten. Want Harlem heeft betoond dat geene magt der vijanden/ hoe groot sy ook wesen mag/ iets vermag tegens de eendragticheyd der burgeren ende zoldaaten in't beschermen van de vyshheyd van het vaderland: als de welke onweerber van geschut/ kruyd ende lood/ ende mond-kost t'enemaer ontbloot/ sich eventwel in vijanden handen noyt en soude overgegeven hebben/ ten ware de sojge vande victalieerders ofte kost-verzorgers dooz leughheyd ofte trouloosheyd hun ampt vergetende/ waer berloft geweest. Dit heeft dan noch dese Stad alleen ende bysonder gehad/ dat sy sich dese sekere ende eegene ende geenzins twyfelachtige nochte bedelachtige ere met recht mag toeschrijven/ die alle de andere steden haer gaerne geven sullen/ ende dat haer toekomt niet onthouden/ als eertijds Haar geschiede. Want hadde sy sich tegens des vijands geweld inden beginne dooz een godlijk ingeben niet gesteld (want ik en durde het geene vermetelheyd noemen dat met gemeyne toestemminge is gedaen) ende al den last des oorlogs op sich gehaed ende geladen/ seker de Hollandsche Republike waer in den grond vervallen: gemerkt de andere steden dooz het wreed schou-spel/ ende bloedig exempel (dat van den wreed en hobaerdigen vijand doe verwacht werde) ofte geleerd ofte afgeschykt sich van selfs souden opgegeven hebben/ als die sich dooz des tijds krotcheyd niet en hadden komen sterken/ nochte van mondkost nochte van oorlogs gereedschap versien/ sijnde alle de wateren dooz den schielsken doof toegeloten. Verhalven also de belegeringe lang duerde/ ende meer als twee duysend zoldaeten tegens blosste dooz een ongehoord exempel van uiterste wreedheyd vande Spanjaerden verdelgd werden/ is darr dooz te wege gebracht/ dat de steden ondertuschen versterkt ende versien sijn/ ende dooz dit zweede moord-exempel afgeschykt dat niemand toekomstig sich en soude overgeven.

Hadrianus Iunius in quâdam Epistolâ ad Ianum Douâsam, de fufis fugatisque circa Harlemum Hispanis, tempore

tempore Obsidionis.

En tibi numerale distichon de Hispanis, quod heri
Principi offerri iussi bis terve ab eo lectum relectumq.

GrVdeLesgLadIo CeCiderVn t VIndICe IberI,
Defenso HarLeMo förtIter ense Del,

ALITER.

TrVX, IVgVLIs Inhlans, aVIdVqVe GrVorIs IberVs,
OCCVbat HarleMI: VIndICIs Ira Del est.

*De boose Spaensche hoop Is Voor de sVVaCke VValen
Van HaerLeM door de snee van Godes sVVaerd geVAllen,
VVanneer de kloeke Stad In haeren sobren stand
Is dapper Voorgestaen Van Godes sterke hand.*

ANDERS.

*Het VVreede SpaensCb gesvVils, VViens opgesparde kaken
Na ons onnoseL, bLoed yn haLsen glerig bakken,
LeIt voor de kLoeks stad Van HaerLeM meergeveLd.
Dis heeft de VVrack, en's VVaerd Van God ons so besteLd.*

Ianus Doufa

In Fredericum, Albani Ducis filium, HARLEMI
Vrbis Oblesorem.

HARLEMVM sex mille virum Fredericus ad urbem
Perdidit, Albanæ robora militiæ,
Nec tamen obsessum induci pote linguat ut hostem,
Obduratque, sequi vult puto & ipse suos.

*Siet Frederick die heeft ses duysend uyverkgren
Zoldaeten voor de Stad van Haerlem al verloren:
Noch breekt hy 'sbeyr niet op, en blijft noch voor de Stad:
Id acht hy denkt sijn volk te volgen op dat pad.*

Georgius Benedictus VVertelo Lib. 1. de Rebus
Gestis Illust. P. Guiljelmi Nassovii.

Mox etiam Harlemum Maurus pervenit ad aethra,
 Horribili quatiens improvida corda fragore
 Atterebatque; equitum quoque furor vicioribus idem,
 Nec eadem furoribus fuit scriptura radum.
 Quem parat immeritis, eodem ruit irrita lapsu,
 Clauduntur porta, firmantur moenia structis
 Aggeribus. Quid enim victis nisi *Tassica restant
 Funera, * Vandalicique jugum, miserabile regni?
 O urbs digna cani! ô praefcis non degener ausis!
 Quis tibi pro meritis insignes dicere laudes
 Possit, & invictâ partes virtute triumphos?
 Tu decus antiquo generi, te vindice dextrâ
 Armatae Phœnyci finis, Damiatique victra
 Normis, & super facta quia se subdidit armis,
 Restat adhuc servatus honos, crux, cythrae hinc,
 Stellaeque, gladiusque, tui monumenta laboris.
 Sed quid praeserta cano? longè his majora patraisti.
 O si vena tuis sit par & gratia factus!
 Tu firmata Deo primi discrimine belli,
 Auraco dote, major eras, tu prima furentem
 Cæde nova passis artibus subulbus hostem.
 Miris alias pugnas, & mille pericula, miris
 Hesperias fraudes, & quae stricte caelo detulisti
 Vulnera, dum clausis rueres in proelia portis.
 Omnibus his invicta, fame nisi victa, fuisses.
 Ah! quoties longo voluit te solvere Princeps
 Obiis? quoties missis succidit labantem
 Auxiliis? quoties pro te occurrat uterque
 Arma manus sociæ? nec enim finit illa taceri
 Vester, amor vicinae urbes, & Delphica virtus
 Florè potens juvenum. Sed frustra hæc omnia, frustra!
 Proh dolor! in fatis erat hoc, & fraude potentum.
 Mox ubi dira famæ portas patefecit Ibero,
 Quos cædum cumulos, quæ strata cadavera toto
 Vidisti moribunda foro? quanta agmina dira
 Fixa cruci? vidi coram, vidi ipse revinctos
 Ire viros venat aut cultum Mæcedonios aræ,

Geozgius Benedictus Wersels op het Beleg
 van Haerlem.

D Aer na so is Men sterft op Harlem en de gemen.
 En dede door 'gekyack der waepnen veele schromen,

* Feroces Ar-
 menia &
 Dania po-
 gali.

In 'tvolk te voet, te paerd: by *waer* even soer,
 Maer by en hadde hier den *voerspoed* so nist-moor.
 So *zwoerd* de tyrannij vedorren, en gedworen,
 Door 'tquaed het *welke* sy een and' ren soek te koken.
 Men sluyt de poorten toe, *waer* maekt de *waeren* wof,
 Met *wallen* wel beset, met *waer* opgestaet.
 VVant *siet*, *zwaer* souds toch *damburgers* *waer* waeren,
 VVanneer sy door 't *gehoed* en *waer* gedovongen *waeren*
 Hoe deerlijk souden sy *als* *waeren* *waer* *waeren*?
 Hoe deerlijk onder 't *waer* en *waeren* *waeren*?
 O *waer* *waer* over *waer* van *waeren* en *waeren*!
 O *waer* die *waeren* en *waeren* *waeren* *waeren*!
 VVie *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*, of *waeren*?
 VVie *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*?
 Gy *waeren* der *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*,
 Die *waeren* op *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*,
 Voor *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*,
 Die *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*.
 Die *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*,
 De *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*
 Der *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*,
waeren *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*.
 Maer *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*?
 Gy *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*.
 O *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*!
 O *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*!
 Gy *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*.
 De *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*,
 Door *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*
 Van *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*.
 Gy *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*.
 Die *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*.
 * En *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*.
 Niet *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*.
 Ik *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*,
 En *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*,
 En *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*,
 Ey *waeren* *waeren* *waeren* *waeren* *waeren*.

*Te Meche-
 len, Suetphen,
 en Naerden.

In allen

In allen desen nood en sijn gy niet besvoken:
 Had dij des hongers svaerd de heel niet afsietken!
 Hoe dick zwils heeft de Prinz, so gvaldelijk getrucht
 Dat gy ontzet mogt sijn van al die Spaensche maget
 Hoe dick zwils heeft by dij versien met versche Helden,
 Die sich op dyne zwal voor dij te vrese stelden:
 Hoe dik zwils hebben ook de naest-gelege staen
 Met desen Spaenschen draek voor dyn behoud gestreem:
 VVant hoe toch kan ik hier die trouwicheyd vergeten?
 Hoe menig bondgenoot heeft dit beleeg versleten,
 En meest der Stede Delf? Maer (laes!) 't was al om niet
 VVant God bereyde ons dit jammer en verdriet:
 Als dan de hongers nood de poort heeft opgebroken,
 VVat hebt gy meen'gen bals voor 't svaerd sien nzer gedaken,
 Of door den bast verzworgd, op's midden van het Sand,
 So menig vroom zoldaet! se trou voor't Vaderland!
 Ik heb het selfs gesien, met hunnen nood bezwogen,
 Ik heb het selfs gesien met mijne eyge ogen,
 Hoe dat het arme volk geulengeld en gekverd
 Ter slachtbank is gevoerd, en wredelyk vermoord.

P. SCRIVERII EPIGRAMMA

In Obsidionem Harlemi.

QVID valeat bello concurs cum milite civis,
 (Harlemum docuit, sen sit & hostis iber.
 Hei, quot ad obsessam liquit Dux ferreus urbem
 Millia! quot nummis constitit Alba tibi!
 Hei, quot terribili frustra crepu ere boatu
 Fulmina! quot sparsis moenia pulsa globis!
 Vtique viri desint; quæ spes? en, foemina pugnat:
 Moenia foemineâ reficiuntur ope.
 Obdurantque omnes, medioque in frigore fervent,
 Atque agiles Brumæ calcacit atra manus,
 Non a dente tamen deponunt Sole ligones:
 Nemo sub æstivo tempore languet inert,
 Interea dubio glaciuntur corda tumultu
 Militibusque tuis, & Frederice tibi:
 Non tradi invahdam dolet ex spectantibus urbem,
 Armaque pro patris non terenda focis,

(langue

Iamque homini via nulla licet, terraque marique
 Cincta sub Hispanum non est illa jugum.
 Anxia præcipiti si venit epistola lapsu,
 Surgit in oppositas fortior illa manus.
 Ecce Dionæas chartam perferre columbas:
 Et Martem dubites his habitare locis?

Aliud in Deditionem ejusdem Urbis.

Harlemum, Hispanâ murum cingente coronâ,
 Tramite jamque rotas, jamque negante rates:
 Non fortes animi, Cerealia munera defunt
 Fortibus: heil Patriæ sat fideique datum:
 Dixit ad astantes, Me invitam dedere cogor,
 Invictasque: fame jam nisi victa forem.

LEGENDO, ET SCRIBENDO.

PETRVS SCRIVERIUS

Op het Beleg van Haerlem.

Wat eendragt al vermag van burgers en zoldaeten,
 Die voor de vryicheyd het leven willen laten,
 Heeft Haerlem wel betoond, en Spanjen wel gesmaekt,
 Als Spanjen 't leger hier om Haerlem heeft gemaeckt.
 VVat sijnder duysenden van Spanjaerden gebloven
 VVat heeft Duc d' Alf voor ons al volk en geld gegeven
 Hoe heeft hy ons vergeefs met menig duysend kloot
 Van grof geschut begroet! hoe menig duysend schoot!
 En waerder schoon gebreck van burgers ende knechten,
 Sy gaven't noch niet op, de vrouwen willen vechten.
 Verbreect Maraen de dwal, sy' word met alle magt
 Van man, en vrou, en kind, twee int ge'weer gebragt.
 Sy harden's t' samen uyt, hoe sel het ook vriesen,
 De kou verkleumter niet, men sietze niet verliesen
 Noch handen, nochte berr: en of de Son hen stak;
 Noch saegt gy noyt aen hen dat hun de moed ontbrak.
 Hier-tuschen Frederick, so sietmen u verstyven
 En uwe knechten ook het berr in turme lijven.
 Hy is niet wel te vreem dat onse svacke Stad
 Sich so niet overoeeft als by de hoop wel had.

L I

En daer

En daer de weg te Land en Water is gesloten,
En geen hulp komen kan van haere bondgenooten.

Dat sy noch even vast in haere siboenen staet,
En onder sijn geweld en jock niet overgaet.

Indiender nu en dan een troost-brief komt gevlogen,
So worden sy te meer tot tegenstand bekwogen.

De Venus-dofferkens die Wateren kunne boon:

Ist wonder dat dan Mars daer ook was met der swoon?

Duyven
's Stad vlie-
gende Posten.

Op het Berghaen van Haerlem.

Als Haerlem was beses so nau met Spaensche scharen,
So datter nochte schip noch wagen konde varen:

Noch viel de moed haer niet in desen swaeren nood,

Alléen ontbrack den mond de nooddrust van het brood.

Dies sprak de vroome Stad: ik ben gevrou gebleven.

Vvat kan ik mijnen eed en 't Vaderland meer geven?

't Keword tegens mijnen dank niet door des vyands magt

Maer door des hongers swaerd in sijn geweld gebragt.

CHRONOLOGICVM OBSIDIO- NIS VRBIS HARLEMI,

Quæ accidit anno 1572. 11. Decemb.

Inspiciens Chiron Capri Corni signa Argenti,
Vidit Harlemios Cingler Hesperis.

Nicolaus à VVassenaer.

De Son VVas in het park des Geillanboeks besloten,

Als Haer Land VVerd beuvt, bevoghen, en besloten,

En by Haer daer het svwaerd van Spanien werd bestryen,

En bismans vvaer der mond van bouger beeft geleen.

CHRONOLOGICVM DEDITIO- NIS VRBIS HARLEMI,

Quæ accidit anno 1573. 13. Julii.

HarLeMI, Tisam editur arda terga Leonis,

OCCIDVVS Phalans forma CrVantis Capic.

Nicolaus à VVassenaer.

Het

Het teilkē Van de LeeV Verd Van de Son bereden,
 Als Haer LeM door's geVVeLd der Spanlaerds Is Vertreden,
 En droeVlg opge/Loekt, bedorVen, en Verbeerd,
 Na dat sIi siCh so Lang en dapper had geVVeerd.

Oorlogs-geschiedeniszen ten platten Lande om de
 Stad van Haerlem, in Kermerland. ende
 Waterland.

Ondertuschen dat de Belegeringe der Stad Haerlem duerde/ als mede na haere veroveringe van den Spaenschen/ sijn enige dingē alhier ten platten lande in Kermerland, ende daer ontrent/ boozgehal- len/ die ik niet ondienstig en achte by dese gelegenhepd in dit mijn werk mede te gedenken/ ende te verhangen.

Ende eerstelijc heeft de Spaensche Kuyperije den 16. Januarij 1573. het Dorp van Vyrgest wel ten halven halven afgebood/ ende ontrent zestig ofte zebentig hupflupden vermooyd/ ende doodgeslagen. Ook hebben sy de Dorpen van Kastrekoom, Limmen, ende Backum geplon- derd/ ende den armen hupflupden groote schade ende overlast gedaen.

Kort na de veroveringe der Stad Haerlem dede de vijand onder den Oversten Antonts van Cambergen/ Luytenant van den Grabe van Botzu/ eenē inval in V Waterland, alwaer hy ons krijgsvolk dat wep- nig was seer byong/ ende benaude: dies de Overste Donop terstond derwaerts aentrock/ ende dede alle bligt om den intocht vanden vijand te srupten. Hier werde dierkwils geschermtzerd/ maer die van Westbyziesland door de menigte der vijanden verheerd sijnde moesten de schanze te Landsmeer, met de dorpen van Suyderwoude, Sinderdorp, en Broek den vijand in handen laten/ die hier door nu alles in hadde van Zaenroed af tot aenden Nieuwendam toe, ende sloot so onse schanzen van malkanderen/ dat de een den anderen geen ontzet van volk nochte toevoer van noodbuzst konden doen/ dan alleenlijk ter see/ ende die noch kommerlijk/ ende met groot perpkel. Mettemin bestelden die van Westbyziesland datmael noch de schanz ende het doorp van Schelling- woude, Yoorderdam, Rarop, ende queten sich byomelijc naer de kleyne magt die sy hadden: doch moesten niet lang daer na deselbe mede vooz den vijand in rupmen/ het welke eene seer sobere gelegenhepd vooz die van Waterland veroorzake.

Ook hadde de vijand in het gedeelte van onse Landstrecke eene groo- te magt r' Afzendelf. ende poogde daer upt de omleggende dorpen ende schanzen van de onsen an de westzijde van gollin te vermeesteren/ ende al meer ende meer in te roepen/ het platte land by den winterrijd

Oorlog-
 sche Ge-
 schieden-
 zen in Ker-
 merland,
 ende om
 Haerlem,
 Vyrgest,
 Kastrikoom
 Limmen,
 en Backum
 vande Spaē
 schen ver-
 brand, ende
 geplon-
 derd.
 Spaensche
 inval in
 V Water-
 land.

Spaensche
 magt ende
 bezettinge
 r' Afzēdelf.

in harden voyst afte loyen/ ende met byanden ende blaken te vernie-
len. Ten welken eynde Don Louijs de Requesens/ Groot-Com-
mandeur van Castilien/ na dat hy het Gouvernement in plaetse van
den Hertog van Alba hadde aengenomen/ ook mede voorzds/ tot een
van sijne eerste werken/ recht na het nieuwe jaer 1574. op het aenhou-
den van die van Amsterdam/ noch ontrent drie duysend nieuwe knech-
ten/ so Waelen/ als Voogduytschen/ tot versterkinge van de oude gar-
nisoenen/ in Waterland/ ende meest na Aszendelf/ heeft gesonden. Hy
hadde de paerden nu ook al met scherp beslagen/ ende 400. nieuwe
ijs-sleden doen maken/ behalven die gene diese jaers te vozen had-
den overgehouden/ die meerder in't getal dan de nieuwe waren. Waer
God Almagtig versag't/ ende gaf/ dat de paerden den ganschen winter
op't ijs niet en quamen/ ende bespoerde also hun boos ende verderfe-
lyk voornemen in sijnen hoogen hemel.

Kromme-
nie by de
Spaenschē
ingenomē,
ende ver-
brand.

Half Februarius begon 't enige dagen by wacker te byesen/
ende bragt so veel by/ dat men de binne-wateren bequaemlyk te voet
konde overgaen. Daer op sijn voorzds den 19. dito de Spaenschen
des morgens heel vroeg ontrent half sezen by de vyfshonderd sterk
van Aszendelf na Krommenije getogen om de schanze albaer in te ne-
men. Hoopman Aker/ die aldaer in besettinge lag/ den aenflag vernie-
mende/ kreeg sijn volk in wapenen/ ende trock met hun ende sommige
huyfluden den vijand in't gemoed/ ende hield hem niet gestadige
schermutzinge wel drie uren op. Schreef mede inder tijl na Hoopman
Koen van Steentwijk/ die niet wijd van daer gelegen was/ om bystand/
die hem voozds enige zoldaten ende huyfluden te hulpe schickte.
Waer also het Land door den voyst alom open lag/ ende de huyfluden
gewaer werden datter noch wel ses ofte seiven honderd van Dytgeest
achter Krommenije om quamen/ vrezende omzingeld te worden/ so
namen sy de blugt/ ende daerna ook de zoldaten desgelijck/ so dat de
Spaenschen het Doorp vermeersterden/ eer die gene die in de huyfen
waren sulck gewaer werden/ waerover enige op de plaetse bleven/
ende de andere bergden hun lijf ter nauwer nood/ ende bloden sonder
geweer na Knollendam. De tozen van Krommenije verbrande by
versumpenijze van een buer-tepken/ dat sy daer op gesteld hadden/
ende de Spanjaerden staken ook voorzds een deel van het doorp aen
byand.

V Vestzanc
desgelijck.
Golvrug-
tiggedek.
vvaerdige
daed van
enen Huyf-
man van
V Vestzanc

De vijand verbolgde hier op sijne victoize/ ende ruckte na V Vestza-
nen, alwaer twee vaendelen Staten-besettinge lagen: maer die verlie-
pen't voorzds/ ende gaven het doorp ten besten/ het welke van den vijand
mede werde geplonderd/ ende ofgebyand/ den armen huyfluden van
huyf ende hof in verbaesdheyd blugtende/ om slechts hun leuen daer
van weg te dragen.

In dese schielijke blugt ende verbaesdheyd geschiede eene daed van
enen Huyfman van V Vestzanc, de onsterfelijchheyd ende eeuwige ge-
dachte

darctenifze oberwaerdig. Want als een pder vast om een goed heen-
 komen uptfag/ ende doende was om in dit onvertwacht ongebal inder
 haest een wepnig van sijne waerdfte ende gereedfte goederen/ so veel
 mogelijk was/ met sich te nemen/ so bondmen desen alleen bekoms-
 merd ende besig om sijne oude Moeder/ die door de jaeren haer gang
 benomen was/ met sich te voeren/ ende te bergen. Ende also sp gene-
 siede byder hand en hadde/ ende sp misschieten te swaerlijbig ofte gebze-
 kelijk was om op de schouderen te dzagen/ so sette hyse op eene berrie/
 ende sleepte se met een tou boozd. Waer also dit seer langzaam in sijn
 werk ging/ sagen de Spanjaerds hem/ ende liepen na hem toe/ de
 welke hy onder eene wal ofte irt riet ontschool. Als sp nu ter plaet-
 ze quamen/ ende de oude hzoutwe alleen op de berrie sagen sitten/ wa-
 ren sp verwonderd/ ende gingen beschaemd weg/ sonder haer in't min-
 ste te beschadigen. De Soon quam weder upt sijn schupl/ ende sleepte
 al weer aen/ ende op een nieu/ solang/ tot dat hy sijne oude Moeder
 booz de Westerpoozte te Doozn bragt. Boozwaer! een sonderling
 exempel van getrouwte liefde eens kinds jegens sijne moeder. Dat
 heet vader ende moeder eren! Ende hier in heeft Holland/ dat sp
 roemen en inde schale leggen mag tegens de twee Gebzoeders van Si-
 cilien/ die hunne ouden Vader ende Moeder op hunne schouderen
 weg dzoegen/ doe de Berg Etna alles daer ontrent met buer verbul-
 de/ ende verhzande/ ofte dat sp by de getrouwicheyd van Eneas stlien
 ende vergelijken mogen/ die sijnen ouden Vader Anchises upt den
 Trojaenschen hzand op sijne schouderen desgelijk wegnam/ ende
 verlostte. Want het perphel en was hier veel licht niet minder/ ende
 de arbeyp door de langte van den weg schier onmogelijk/ ende ongelof-
 felijk.

Ook werde Oostzanen op desen tocht van den vijand ingenomen/ Oostzanen
 geplonderd/ ende verhzand. ingenomē,
 en verbrād.

De Hoopluden deser bloode hasen ende wegloepers wisten ondertu-
 schen hunne schandelijke vlugt by Sonop noch te beglimpen/ ende te
 verbedigen/ mits dat sp boozgaven datze gebzeck aen krupd ende lon-
 ten hadden/ waerom sp te vozen aende Gebzputeerde Staeten van't
 Noorderquartier in tijds geschzepen hadden/ sonder de selve te hebben
 bekomen: ende datze na Wozymer ende Zisp getogen waren/ waer aen
 wel meest gelegen was/ alwaer sp nu wel vijf vaendelen sterck by den
 anderen waren/ om den woorderen inbal van den vijand te beletten/
 gelijk ook twee vaendelen Staten-besettinge op't Kalf lagen. De
 Overste Sonop was over dit verlies/ ende verloop der zoldacten
 ganich seer t'onbzeden/ ende sond in aller haest krupd lonten en lood
 aende Kapitepnen die te Wozymer by malkanderen gekomen waren/
 met commissie ende last aen Hozman Miklaes Rupchaber/ om over
 de selve te commanderen/ ende te gebiedē. Waer Rupchaber sloeg
 de gemelde commissie beleeftelijk af/ sich onschuldigende op sijne jonk-
 heyp

hept/ ende mer vancsuyt/ om over andere Kapiteynen te gebieden/
 die onder waeren als hy/ ondetuffen den Ouersten Sonoy hertelyk
 bedankende vooz te gedane eer/ niet belofte te felbe met alle getrou-
 we dijnsten vooz het dier vland ten allen tijden te sullen verfschuldigen/
 ende des genen die Sonoy in sijn plaetse soude gelieuen te stellen in
 alles te gehoosamen.

Sonoy kōt
 te VVor-
 mer.

Die van
 Iisp, VVor-
 mer, en het
 Kalf vijten
 het vijter
 op, ende
 makē eene
 Schanze by
 VVormer-
 veer.

De Ouerste Sonoy quam daer op selfs te VVormer, ende selde op
 alles goede oorde/ ende vertrock na Durmerende/ alwaer hy sich en-
 gen tyd onghield.

Die van Iisp, Wormer, ende het Kalf hebben alom het water daer
 ontrent doen opbieten/ om vooz den aen ende inbal der vijanden verfe-
 herd ende bevyd te sijn/ so dat sy te samen in eene byt begrepen wa-
 ren. Behaluen dese byt hadden de onsen tegens het Wormer beer
 ober aen de Saen op den weg van Wormer eene sterke Schanze
 gemaekt/ daer Popman Aker met sijn vaendel knechten onslag. Ende
 also Wormer rebelyk met volk bestet was/ so blugte de hupstapde daer
 wpt meest alle dooppen daer ontrent het beste van hume goederen: enige
 quamen ook mer vooz ende kinderen/ om sich gedurende den vooz al-
 daer te onthouden/ meynende datze daer so goed als verfeherd waren.

Kromme-
 nije vword
 byde onsen
 vvederom
 ingenomē.

Daer na werden Kuphaber ende Koen van Steekwoch met hume
 vaendelen na Krommenije geselicht: waer van de vijand t'Azendelf
 werde verwtittig/ die vooz de onsen meynde gereed te wesen. Daer
 so elc van anderen sochte vooz te komen/ ende by nacht trocken/ qua-
 mende onsen ongevaerlyk een quartier. uerz vvoeger/ ende hadden t'
 Wozyn al in als de vijand aequam. Daer biel eene swaere scher-
 mutzinge/ de onsen soekende den vijand wpt te houden/ ende dese daer-
 entegens de onsen te verdyffen/ welc so vanden rechten midder-
 nachst tot den lichten dag toe duerde: op welken tyd de onsen die het
 voozdeel in hadden den vijand op de blugt kregen/ ende ver volgden
 hem sterk een goed stuck na Azendelf toe/ niet sonder groot verlies
 vande sijnen. Onlangs daer na werbe Kuphaber van Krommenije
 vvederom gelichte/ ende te Wormer in sijnre oude besettinge gelept.

De Spaen-
 schē nomē
 VVormer-
 veer, ende
 VVormer
 in.

Middeleertijd verstonden de Spaenschen t'Azendelf de gelegen-
 hept van Wormer/ ende Wormerbeer/ het woepnig volks/ by dat sy
 waren/ de slappe wacht die sy hielden/ ende den goeden buyt daer sy
 op vblanden. So quamen sy rusten byte ende vter duffend sterk/ op
 e'nen mozgen/ alst seer mistig was/ ende obervielen eerst Kapiteyn
 Aker/ die te Wormerbeer lag/ ende sloegen t'meeste volk eer sy ge-
 waer werden datter enig onraed was: also sy sich buyten de schanze
 begeuen hadden/ ende om hun gemarks wille ober de byt in de hup-
 sen lagen/ het welke wel eene groote roekelooft was/ nadien de
 vijand so na by was/ ende de wateren toegebrofen/ datmen van alle
 sijden op hun konde aekomen. Dit beschickt sijnde/ paazerden de
 byt doord met schuyren ende ppanen/ ende wat sy by der hand vonden/
 ende

ende namen eerst de schanze in/ sonder tegenstand/ also daer niet een
 lehenbig mensche binnen was. Daer op verdeelden sy sich in drie
 Hoopen/ ende trocken mit den eenen recht toe recht aenop Doornwer/
 ende met de andere twee een wepning van ter sijden om/ sonder dat sy
 dooz den mist geseen konden worden/ hoer dat sy dooz op't lijf waren.
 Die van binnen raekten hier dooz wooyds in alarm/ ende sielben sich
 tot tegentweer tegens die gene die recht introkken: maer terstond
 siende/ dat de vijand ook noch van twee andere sijden aenquam/ tze-
 zende omringd te worden weken na het achterepnde van het dooz/ al-
 waer sy sich in slagordze setteden/ ende den vijand het hooft mannelijk
 boden/ ende na eene wijle verhtens inde vlugt dzeven. Waer also
 enige van hun inde kerke weken waren oozake dat de onsen den booz-
 naemsten hoop/ die aen't vlugten waren/ niet en durfden volgen/ booz
 dat sy de kerke wederom klaer ende vry hadden/ om van vozen ende
 achteren niet teffens aengegepen ende beset te worden. Terwijl sy
 nu daermede doende waren/ vergaderde de vlugtende vijand weder-
 om by malkanderen/ ende kroop by een/ ende dede eenen nieuwen
 aenbal met sulken geweld dat de onsen geheel ontdaen werden. Eni-
 ge blehen binnen t' Dooz verslagen/ andere herbronden in humne eyge
 byt/ maer t' meeste deel quamder af/ ende onder anderen Kupchaber
 die ter nauwer nood dooz de getronckwijchepd van eenen sijnder lijf-
 schutten ober de byt werde geholpen/ ende het gebaer des doods ont-
 vlugte. Dit gevecht duerde drie uren lang/ ende gaf den supfluyden
 tijd om sich met humne vrouwen ende kinderen te bergen/ hoewel seer
 kommerlijk: want daer en was geen ander open dan ober de byt: es
 so mosten sy by winterdag eenen grooten weg na Burmetepnde/ dat
 hum t'naeste was/ met natte klederen gaen/ ter sy in versekeringe qua-
 men. De digh talschen beyden kriede ende was swart van menschen
 ook dickwils so dat sy malkanderen van boven neder dzongen. Het
 was (boozwaer) een deerlijk schouspel so veel mannen/ met vrouwen
 ende onnosele kinderen/ upt hum welvaren te sien vlugten/ nat ende
 schier stijf van koude/ met so een geschrey als een puer by sich selven
 denken mag/ komende tot vzeemder luyden hups/ inden winter/ ende
 sonder ters van humne goederen met sich te vzeengen. Waer t' schijnt
 dat men veel om't leven doet. Dooz booz hup/ ende alles wat een ^{106. 2. 4.}
 man heeft dat laet sy booz sijn leven. Het werde noch booz een groot
 grinc gerekend dat de vijand hen niet en verboolge/ het welcke dooz
 den mist toequam: want so de selve hen inde aenkomste der vijanden
 hadde verrast/ ende verraden/ so was sy hun nu wederom een groot
 bevolg om den dood te ontkomen/ obermits het wepning gesichts dat
 ter was: also dat de vijand niet en wist waer henen dat sy soude volge.
 De Spaenschen droepen ende verbragten terstond al den berupt na Af-
 zenselstower mede sy welc eyge gantsche weke besig ende doende waren.
 Als nu de Spaenschen van Doornwer ende Alf aldas meester wa-
 ren

irren/ verstaenende dat verstercken spijss albaer/ om al voozbaer die-
 spreken te veyen. De Sterke Sonop maecte dese nedetlage voozds
 den vydinge bekent/ ende dat de vyand wel drie duysend sterk/ ende
 Verdugo daer selfs in verfoom was.

Het Kalf
 word by de
 Spaensche
 belegerd,
 beneffes de
 andere ver-
 overde
 Dorpen, en
 Schanzen
 in V Water-
 land, die sy
 ten deele
 afbranden.

De Staeten van het Noorder-quartier waren hier dooz niet
 wepnig verflagen/ vyzende dat de vyand de sterke Schanze van't Kalf
 ook mochte aantasten/ ende vermet steren/ het welke noch grooter ende
 swaerder verlies vooz den staet van't land soude wesen: gelijc ook de
 vyand voozds daer na trachtete. Purmerende lag ook genoeg op'n
 daer Sonop met het vaendel van Kapiteyn Depmier Sittert binnen
 was gelegen. De andere geblugte zolbaeten werden in Purmer-
 land te Alpendam ende Neth in besettinge geleyd/ om voozder inbyeu-
 ke te verhoeden. Het verloop der zolbaeten werde vast verschoond/
 ende ontschuldigd/ dooz dien dat de vyand dooz hulpe van enige huy-
 lupden tot dize ofte vier plaetzen ober de byzen was geholpen/ ende
 dat de dozpen in die quartieren al in lange streken leggen daertinnen met
 den voozt in alle plaetzen aen kan komen. Die van het Noorder-
 quartier maecten terstond veele schuyten/ schepen/ ende galephens
 gereed om met het open water de Schanze van het Kalf te ontzetten/
 ende den vyand te rugge te drijven. Daer de Spaenschen werden
 in het midden van Maert by den Groot-Commandeur op ontboden/
 om beneffens het ander krijgsvolk dat in Holland was den tocht van
 Graef Lodowijk van Nassou te beletten: waer dooz niet alleen dese
 Schanze/ maer ook die van Nieuwendam/ ende andere Waterlands-
 sche Dyken van den vyand verlaten werden. In't afstrecken ver-
 branden sp Krommenije voozds af/ Krommenijerdijk, Vormerveer,
 ende andere plaetzen. De verlatene Schanzen werden wederom by
 de vrisen met krijgsvolk beset: alwaer ook veele huyplupden wederom
 op hun goet trocken. So werde dese hoek lands vooz etnen tijt van
 den vyands geweld wonderbaerlijc ende onvertwacht bezijgd/ ende
 verlost.

De Spaen-
 sche komē
 wederom
 in V Water-
 land.
 Hunne mis-
 luckte aen-
 slag op
 Vormer.

Da dat nu de Groot-Commandeur den Grave van Lodowijk op
 de Hoekerhejde hadde geslagen/ heeft hy sijn krijgsvolk/ dat hy wt
 V Waterland gelicht hadde/ wederom herwaerts aengeschild. Het wel-
 ke sich gelijc te voren met t' A (zendelf ontsiet).

Dese namen enen aenslag op V Vormer vooz by Philipstredag/ ende
 quamen ontrent 1400' stek eerst tot Wozmerbeer/ ende lieten sich
 daer met schuyten/ ende insonderheyp met eenē grootē Pont obersettē
 op de Schanze tegens Wozmerbeer ober/ die doe ter tijt onbeset lag/
 ende trocken al stillekens door snallen weg langs na Wozmer voozd/
 meppende die van binnen/ op elijcē wesen/ eet sp ergens op dachten/
 ofte he d' wisse mochten ge waer worden. Doch werden van eenē
 huyman gesien/ die vintogens heet vooz d' d' ten by sijn land was/ de
 welke in haest na huyplup/ ende sijn buet on op werckende met den
 roep

roep vande koniste des vjands het gehele Doop voozde in alarm
bragt. Onder tuschen liep hy met twee ofte drie die gereed waren
vooz upt/ ende haelden sekeren pjaem dwers op den weg/ dien sy op
sijn kant stelden/ ende schoten also van achter dese boortweringe ter-
stond met een roer tot den vjand in. De vjand noch niet heel vuthe
sijn schoot wederom: doch siende sich ontdeckt/ hiel stil/ ende verbed
sich of hy voozdtrecken soude/ ofte niet. Dit wepnig zemmelen ende
vertoeven verbrodde den geheelen aenlag: want middelertijd quamē
de twee ofte drie vaendelen zoldaeten die onder Cete Bettinga binnen.
Woemer lagen/ ende voozd de Wybupters/ ende andere hapfluppen
in't gewer/ ende begonnen tegens den vjand te schermtuzerē/ die sich
eerst vzoornlyk werde/ so lang als hy van sijn volk gesterkt werde
dat noch reys op reys van Woemerbeer ober voer. Maer also eene
onser Galejen jupst daer ontrent op't water lag/ ende het schieten
hoozde/ quam met noch enige Wybupters- Jagten op het geluyd aen/
ende siende den vjand vast overbaren/ schoot de Pons met volk met
al in den grand/ ende verstropde de schuyten. Dit gedaen sijnde/ sette
voozde de eene reys vooz ende de andere na dwers vooz den vjand
heen/ die op't land tegens de onsen schermtuzerde. De Spaenschen
hier vooz verzaegd sijnde/ namen eerst den wijk met ozye nade Schan-
ze die op den kant van den Saen lag/ ende achterna de verbaesdhepd
aentwazende met eene volle blugt. De traegste in't lopen werden
den ganschen weg langs geslagen: de anderen kregende Schantz wut/
maer de onsen, diese verholgden/ dzongen met hun te gelijk in. De
Galeje roegde ook ter selver tijd sterk tegens de Schanze aen/ so dat
haer pen inde wal bleef steken. Daer waren ontrent 300. vanden
vjand binnen/ veel licht meer als die gene diese nojaegden: maer de
zyse was so in hun/ dat niemand sich te weer en stelde/ als of ze geene
handen en hadden/ maer lieten sich vood slaen als een hoop schae pen/
sonder dat iemand gevangen genomen werde/ ofte ook het begrijp
hadde van te blugten: so dat van ontrent 900. man die overgekomen
waren nauwlyk een man ontquam/ sonder dat iemand van dese sijde
bleef/ ofte ook in het alderminste gequetst werde. Desen hoop gemast
sijnde/ woeren de onsen tot den rest ober/ die noch aende ober sijde wa-
ren/ ende middelertijd ober veld recht toe recht aen na Wzendelf toe
loepen/ maer vooz eene groote wateringe geseuyp/ ende achter haeld
worden. Dese hebende de selve vuse in dlijf/ liepen een deel in't wa-
ter/ ende verdzonken sich selven/ andere werden op de plaetze ter ne-
der gehouden/ behalven 250. die levendig gekregen ende gevangen
genomen werden. Ende dit ging so slecht in sijn w'rk/ dat een zoldate
backwils vier vijf ofte ses gevangens hadde/ ende bragtze niet een
tousjen aen een gekoppeld kinnen Woemer/ daels se eene dag twee
ofte drie gehouden/ ende nader hand den 11. Minus vandaet na vooz
gesonden werden: waer van den 4. dito ander half honderd voozdunt

schon met **Harboels** op de **Siede** gebragt/ ende buyten boord gesmeten/ ende verbronden werden: sijnde het selve een hande hartste stucken die staende den ooglog aen dese **Siede** geschied sijn: **hoebael** het ondertuschen sene oorsake was: dat de **Spanaerds**/ die't voorgeen al doodloogen was: sijn handen kregen/ daer na wat leefder met hunne gebangens omgangen/ dat sijle sijn soren doctoren hem met de selve mate wederom begon in te meten: ende so pter ghet sene mes het andere wel veel tijds inde seche te houden: Des anderen daegs souden de **Waelen** ook uytgeboerd worden: maer also daer andere last van't **Dof** quam/ so behielden sijn het leven/ ende werden daerna tegens enige van de onsen geloft.

Tocht van
Sonoy na't
Barnegat.

Ik hebbe boven verhaelt/ hoe dat de **vijand** door sijne groote magt tegens de onse den ganschen **Waterlandschen Dijk** vermeersterd ende veroverd hadde/ waer door de onsen de **Stad Amsterdam** so dicht niet en konden sluyten als vael door henen: want of schoon de **Wijbuyters** (die den **Westzaever Tozen** veel tijds tot een uptijk hadden/ ende van daer door **Amsterdam** hien konden wat schepen in ofte uyt voeren) zomtijds ter **sluyt** op het **P. quamen**/ ende den eenen ofte anderen buyt van daer haelden/ ende door het **Barnegat** in'teigen/ dat sijn tot dien eynde tusschen **Zaenderdam** ende **Westzanen** inden **Dijk** gegraben hadden: so geschiede dit nochtans so dae glijck niet/ ende ook niet sonder **swaerichpeid** ende **verpikel**/ also de **vijand** sijn dickwils in't wederkeren op den haet van het gemelde **Gat** waernam/ ende besprong: so dat die van **Paerlemende** **Amsterdam** noch ordinaerlijk/ hoe wel met **ontrop**/ tot malhanderen moegen op ende af hare/ tot groot gerijf van den **vijand**. **Ondertuschen** bedacht de **Oberste Sonoy** eenen seer gewichtigen **aenslag**/ niet alleen om die van **Amsterdam** wat meer te **kozt**-**bleugelen**/ ende te **quellen**/ maer ook om **Paerlem** te **benoutwen**/ ende wederom in handen van den **Wijnga** te doen vallen/ als mede om **geheel Noorberland** door den **vijand** te **verrijden**. **Wp** schreef tot dien eynde aen sijne **Cycolentie**/ dat sijn daer toe was goed aenslag/ dat die van **Prosp. de Sald** het **Barnegat** (anden **benagtingen**/ ende met een sterke **Schanze** versterken/ ende dat die van **Soyd** **hollandende** **Seland** moesten sijn meer te **woerden** hande **Schanze** van het **Doff** ter **part**/ tegen oes het **Barnegat** op de andere **Siede** van het **P. gelege**/ die de **Amsterdam** men hadden opge **wapenten** tijde: als **swaer** **honne** **blote** **op** **Doff** **quamen**/ ende den onsen dat **afhand** **ganc** **hien**/ gedurende de **bes** **geringe** **der** **Stad** **Paerlem**.

De **Wijnga** vond **beson** **sentling** **seer** **dianstijg** ende **nodig** ende **schreef** **aende** **Gehep** **uwerden** **van** **het** **Hooger** **guantier** **dat** **sijn** **gemelde** **sentling** **op** **alle** **manieren** **sonden** **helsen** **behoedert**/ **met** **betel** **aen** **Sonoy**/ **dat** **sijn** **was** **den** **seusten** **ende** **in** **alle** **warstijgh** **hij** **sonde** **laten** **water** **tegen** **wat** **tijdy** **swa** **re** **inspan** **baer** **te** **wesen** **om** **sijnen** **sentling** **in** **de** **werk** **te** **stellen**/ **op** **dat** **sijn** **die** **van** **Seland** **in** **tijde** **moete** **ont** **bedert** **wat** **sijn** **te** **doen** **sonder** **hebben**

hebben/ gelijk hy ook die van de Admiraliteyt van Surinham soude laten gereed maken wat tot eenen aenslag van sulken geschiet een hunne syde van gode soude wesen. Dien volgens heeft Donop den 5. April 1575. den Prinze den dag doen ontbieden ende aenditren/ wanneer hy sijnen aenslag op't Barnegat meynde ter hand te nemen/ verzoekende dat sijne Excellentie eben op den selven tyd sonder faute de Schanze van het Dyp ter Part wilde laten bestoken/ ende aangrijpen/ op dat sy hunne aenslagen te gelijk mogten in't werk stellen/ ende wat nuttelijk booz de gemeyne sake verrichten. Daer op toog Donop den 7. dito ter waerts aen/ ende nam het Barnegat gelukkig in/ ende beschanste sich aldaer inder tijl volkomenlijc naer wijs/ en si doen sch. Daer also de Gedeputeerden van het Noorderquartier Donop geene nodige ende genoegsaeme hulpe van schepen toe en schickten/ om de plaertze in te houden/ wat moeyte hy ook daer toe dede/ en die van Surinham mede te lang op hunnen aenslag stiepen/ ende stille saten/ ende ook rusten de Dyp ende Noorderhollandsche enige geschillen over dese sake risen/ so is de gansche aenslag vruchte loos afge loopen/ ende de gemaechte Schanze van het Barnegat dooz dwang van de Amsterdamsche schepen wederom verlaten/ na dat de onsen seventien dagen aldaer ge- nesteld hadden.

Widdeler tijl liepender groote geruchten dooz het land van waere krijg- toerustinghen van den Grooten Commandeur/ die niet al ver- geess en waren: want Iillis van Barlaymont, Here van Hierges, in dien tijd Gouverneur van Holland/ Seland/ ende Utrecht/ aende sijde van den Koning/ ruckte den 27. Mey met ses duysend te voet/ ende sephen honderd paerden dooz Utrecht/ Amsterdam/ Haerlem/ ende Bever- wijk/ na het Noorderquartier tot aende Meel- molen van Schorel, al- waer het voetvolck is gebleven/ also het selve so haest niet en konde volgen/ ende trock met sijne ruyterge na den Slaper, om Schoreldam en Krabbendam te obertompelen/ ende den weg te openen om het gansche Noorderquartier ten platten lande te srens af te lopen/ ende aen kolen te leggen. Daer also hy de Schanzen wel beset vond/ ende het krijg- volck wel op hunne hoede/ heeft niet met allen anders uptgericht/ van dat het voetvolck/ welck ontrent de Schozelsche molen rustede/ ter- wijl de Here van Hierges met de ruyterge hooger aen toog/ sommige huyzen ende hutten daer ontrent plonderde/ ende met gemelde molen afzande/ welke hzand wijd ende hzed gesten werde. Daer op trock hy wederom na de Beverwijk/ daer hy vijftien dagen stil bleef ligger/ verhuachten de reste van het leger die op desen tocht niet geweest en waren/ waerna hy in haest opgezoken ende te rugge gheerd is na Buren/ dat hy belegerd ende ingenomen heeft. Des aenslag des vryands en is niet in't werk geleyd sonder groot vermoeden van niet- gelijk verraed/ gelijk dan de Overste Donop ende de Gedeputeerden van het Noorderquartier van alle kanten verwittigd waren/ dat de vij-

Aenslag der Spaen- schen op Schorel- dam, ende Krabbendam mis- luekt.

and albaer den aerftlag op handen hadde/ ende dat heel vzeemd volk
 ten platten lande fchiet tot dien eynde ontdeel/ om op feker tepken van
 den vyand (het welk men meynde den Schozelschen vyand getweeft te
 fijn) ook allerwegen/ ende in alle Dorpen vyand te ftechten/ waer dooz
 van de hupflupden/ dat de Schanzen na de Dorpen fouden loyen/ op
 dat de vyand albaer minder tegenftand mogte vinden/ ende meerder
 kanze ende gelegenheyt hebben om de Schanzen te vermeefteren/
 ende dat fp daer om goede wacht fouden houden/ ende op de fultke goede
 acht nemen/ gelijc ook gefchiede/ want Sonop en dede de Schanze
 alom niet alleen met meer krijgsvolk ende hupflupden wel befetten/
 maer belaste ook alle Schouten van de Dorpen op al het vzeemd volk
 naar onderfœkte doen/ ende de felve in verfekeringe te nemen/ dooz
 welken goeden toeficht men meynde dat den vyand fijn booznemen
 foudt ontfuclt wesen/ want als hy de Schozelsche molen ende hupfen
 tot eene leufe aen vyand ftack/ op dat die van binnen ook beginnen fou-
 den/ fo en durfde fich niemand openbaren/ waerom de vyand den self-
 den weg dien hy gekomen was onberrichter fakte wederom mofte af-
 trecken. Daer fijn vzeemde dingen over desen handel boozgeballen/
 ende feer vzeede ende ongehoorde manieren van pynfingen boozgeno-
 men/ om de waerheyt van defe fake upt te vinden/ die de finnelijke Le-
 fer by onfen vermaerden Diftorifchrijver Pieter Boz binden kan/ die
 fultk/ gelijc alles/ feer rijckelijc ende wijdblufftig uptfrijkt/ ende ver-
 handeld/ alfo ik geenzins nobig geacht hebbe de felve alfter te verha-
 len/ op dat fultk mij niet al te wijd upt mijn fpooz ende pad af en leyde/
 ende te lang op en houde.

Spaensch
 Schip op
 het Haer-
 lemmer
 Meyr ver-
 overd.

Den 6. October waren de Spaenschen met tien fchepen op het
 Paerlemmer Weyz/ ende vertoonden fich omtrent de Oude wateringe
 alwaer de Hollandfche eene Schanze hadden/ waer in Johan Schet-
 ter met fijn vaandel in befettinge lag/ die boozds met fijne zoldaeten
 op vijf fchepen te geballen/ ende des vyands tien fchepen nageruclt/
 ende hebben het befte fchip met het gefchut genomen/ ende al't volk
 daer op boozfchoten/ doozfteken/ ofte over boozd gewoopen: fouden
 ook meest alle de fchepen vermeefterd hebben/ ten ware datter vier
 boeijers van Paerlem waren gekomen/ waerom fp met hunnen roof
 met victorie na hunne fchanze welen.

Vrijbuy-
 ters nemen
 den Con-
 vojier van
 Amfter-
 dam.

Ontrent den Oegft 1576. werde de Convojier, die tuſſchen Amfter-
 dam ende Spaerendam op het Meer voert/ met volk ende gefchut feer
 wel boozfien/ van onfe Wrijbupters genomen/ als het fchip maer een
 wepnig hande Stad afgebaren was. De Wrijbupters hadden vier
 van hunne roof-jagten/ ende quamen daermede van vier fijden gelijc
 aen/ twee van bozen/ ende twee van achteren/ sonder daer om't fchie-
 ten van den Convojier mit minfte wichteden. Dicht aen boozd ha-
 mengde fchoten allegader los/ dat niemand een hoofd boven mogte re-
 ken/ ende vielen op't fchieten terfcond over/ fo dat de Convojier niet
 eens

eeng tot tegenweer en konde komen/ maer was in eenen ogenblich tijds vermeersterd. Als sy hem nu in hadden/so meynden sy hem dooz 'tgat inden Dyk dat by Zaerredam was na Voormer te bryngen/maer daer komends vonden/ sielvs gat met twee vaendelen Waelen desefz die op hunne wederkomstse poften/ dies namen spreenen moeduyt het gebaer/ ende spzongen met hunne roers ende bersjagers aen land/ ende trockē sonder enig ontsien rechte blindelings onberzaegd tot den vjand in/ die welses tegen een was/ ende dzyben hem eerst met geweld van het gat/ ende dzygten daerna hunnen buyt daar behouden dooz. Diergelijke septen beden sy verscheydenmael/ dooz de nashomelingen bpkans ongelooftijck/ ende nochtans waerachtig.

Den 15. October verliet de vjand de Schanzen op den Diemerdyk ende Barnegar. Des avonds ten vyf uren rupnden sy ook de Beverwijk, ende het Huys te Azumburg. Die vande Beverwijk vzesende dat het volk van Sonop het selve vernemende hun boozds mogten komen beroben ende ontwoeligen ygene de Spaenschen daer noch gelaten hadden/ hebben des morgens vzoeg den Oversten Sonop van't vertreck der vjanden verwtittigd/ met bede hen in bescherminge te willen nemen/ op dat hun geen onheyl van onse zoldarten en mogte overkomen. Sonop heeft daer op boozds sijn volk daer hen en geschickt met schepen last niemant der ingefeten ende huyfluyden te beschadigen. Den 2. Januarij 1577. verliet en verliet de zoldarten van La Margelle/ Vice-Gouverneur van Haerlem/ de Schanze van Zaenredam, ende den 8. dito de sterke van Sparendam/ desgelijck/ de welke by den Kolonel Pelling werde ingenomen/ ende met volk beset. Ende also om den binnen-vaert tuschen Holland ende Westvries-land aen dese plaetse seer veel was gelegen/ so werde de selve by hem op een nieu dapper gesterkt/ waer toe enige sijnonters uyt Supd en Noordholland derwaerts aen werden gesonden. Hier dooz werden Haerlem ende Amsterdam van malkanderen afgescheyden/ ende Haerlem ook enigzins beset. Waerom ook de gemelde Kolonel boozds last kreeg al't goed dat na Haerlem ging/ by te houden: sonder nochtans aen't garnison ofte burgers enig ander leed of vjandschapp te betonen/ van wegen de Paciffratie ofte Dzyde-handelinge van Gent/ die middeler tijd werde besloten. La Margelle Luytēnant van Verdugo/ binnen Haerlem leggende/ heeft ontrent desen tijd vjand-bryeten na den Page ende de Woppen van het West-quartier gesonden/ ten eynde dat sy tot onderhoud van sijnē knechten binnen Haerlem/ hunne Gedeputeerde souden senden om van wegen de betalinge met hun te verdzagen/ ofte dat sy anderzins soude genoodzaekt wesen de selve by vjandschattinge ende plonderinge met geweld te halen. De Staeten van Holland sulck verstaende/ hebben enige vaendelen zoldarten tot Noordwijk gesonden om gemelde in val ende vjandschattinge te beletten: waer op de knechten van La Margelle binnen Haerlem

Verlofzinge der Stad Haerlem vande Spaeschen, ende haere vverderbréginge onder den Prinze van Oranjen door de Vrededalinge van Gent.
VINDEX LIBERTATIS.
Five Oranget
Five Nazou
Five les Guen!

Ons staet was seer bezocht/ de Wyjsheyt was verlozen/
De Gods-dienst afgeschact/ daer was noyt quaed gebozen/
Of 'slag ons hier ten hals/ so lang die wyrede gaft
Ons druckte met sijn jock/ en swaeren oberlast:
Tot dat de Opper-heer dit ontweer heeft verdraben/
En ons weer Saligheyt en Wyjsheyt gegeven/
En 'tboos Egyptisch jock/ en loofe Babels-magt
En leydig Baals-strick van onsen hals verkracht.
So heeft de goede God sijn harde tucht en slagen.
Van sijne swaere hand sijn kind ren uytgebragen/
En hun tot heyl gekeerd. Dus druckt ons van den Heer
Het bloedige gebied van Spanjen nu niet meer.
Maer o Oranje-boom! God geef dij lang te bloeijen/
God geef ons onder dij in segen op te groeijen/
En maek ons onder 't lou van dijne blad ren hyl
Dan't Pauzigh stel-bergt/ en Spaensche tyzammij!

VWillem van Nazou, Prinze van Oranjen.

Prinz VWillem heeft den trotz van Spanjen kloek bestreden/
En al haer magt en pragt met voeten gansch verreden.
O onvertwonnen Prinz! o Wader van het Land!
Gy hebt de Wyjsheyt hier met goed en bloed geplant.

Mauritz van Nazou, Prinze van Oranjen.

O Mauritz, dapper Held! wie heeft in Godes segen
So grooten naem als gy dooz daeden opt herkegen?
Gy hebt der Landen heyl/ gy hebt de Wyjsheyt
Wefestigd ober ons/ en magtig uytgebréyd.

Frederick-Heynrick van Nazou, Prinze van Oranjen,
Gouverneur, Kapiteyn, ende Admirael Generael der
Verenigde Nederlanden.

So moet gy Frederick dijns Vaders doed ook wyken/
En al de wereld doen van dijne daeden spreken/
Wefcherint (o byzonne Prinz!) so ook dijn Waderland,
God geve dij geluck! God segen' dijne hand!

Espeel

**Gespeel op den Naem van sijne Prinzelijke Excellentie
Frederick-Heynrick.**

Prinz Fred'rick Heynderick, *Wat brengt dijn naem ons mede?*
De daed sij als de naem. Prinz Frederick, *geeft vrede.*

Stort Romen, en Moraen. Prinz Heynrick, *set ons Land,*
Set onse palen uyt door kloekheyd, en verstand!

Gedenks manhaftig Vorst, dat God di heeft verkoren
Om 's Rijk des Antichrists, om Satans magt te storen,
Om Godes oer en leer kloekmoedig voor te staen.

So sult gy tot den Heer by sijne Helden gaen.
Maer lieve Here God, van Wiem al 't beyl der vromen,
Van Wiem 't geluck dijns volks van boven af moet komen,
Vergeeft ons onse schuld, en torent dan niet meer,
En plant so dijnen roem door desen waerden Heer.

Geschiedenissen aen gaende de Stad van Haerlem, zedert de Verovering van de Spaenschen, tot haere Verloszinge van huy jock, ende wederbrengen van de onder de Regering van den Prinze van Oranjen.

Ik hebbe boven verhaeld/ dat de Spaenschen na het overgaen der Stad Haerlem voozde van wegen hunne betalinge eenen geruymen tijd miyteneerden. Gedurende dese miytenatie sinder tien ofte elwaelf Spanjaerden by den Prinze van Oranjen binnen Lepden gekomen/ ingedaente van Oostersehe Koopluyden/ verzoekende hem in 't heymelijck te sijnken/ de welke in sijn slaep-kamer vooz sijn bedde gebzagt sijnde/ verklaerden dat sy Spanjaerden waren/ die groot mebelijden met sijnen staet hadden/ nu grootlijck door 't verlies van Haerlem gestuacht/ ende gebzaken/ ende daerom upt goede gunste ende negenhepd tot hem aldaer gekomen waren om hem de gemelde Stad aen te bieden voozde somme van 40. duysend guldens eens/ daer toe aentwijfende goede ende gewisze middelen om hem de Stad in handen te leveren. De Prinz bedanktese seer beleefdelijck/ ende sochte alle middelen om het gemelde geld op te brengen/ maer en konde so eenige geringe somme permissingen tot verloszinge van die goede Stad/ ende plaerze van sulden gewischa op daerom niet bekomen/ ende moest daerom so eenen schoone gelegenhepd verliesen/ ende gewensste aendie ding met dankbaerhepd opleggen.

De Stad van Haerlem vvoord den Prinze aengeboden vooz 40,000 guldens te leveren.

Zedert

Overlaet der Haerlemſche Burgerije van de Spaenſche.

Levert dien tijd geburende het Spaenſche joek laden de burgers al gefchadig onberozagelijken overlaet van de soldaaten/die de uytgeputte ende beropde burgerije al boozdaen tot het been toe uytmergelden/ so dat ſpdaer over deertſijke Klaegbrieven ſchreven aen den Here van Biegeſen/ als Stadhouder van Holland/ ende aen Mr. Wijk van Bekeſtern/ Burgemeester der Stad Baerlem/ ſinde ter vier tijd binnen Antwerpen/ welke twee brieven afgevozen ende in handen van den Obersten Donop gebracht werden.

De Inhoud van beeden was genoegzaam een/ ende van defen ſin.

Hunne Klaegbrieven hier over.

We klagen over de groote ſwargeden daer ſe ſich in beveden door het aenkomen van ontrent hondert ander laetſig Spanjaerden/ die ſe maer ghy belietten ende genoeget niet en konden gerieven ende welken/ onſe herbergen in een quaetier alwaer ſe reetſide ſebel ſet hondert huyſen haddeſen konnen van vooplaatsen vooſien/ niet tegenstaende dat ſe noch ſonimig van de vooaemſte ende aenſienlijſte huyſen van het quaetier der Waerly haddeſen ingenomen/ ende ook onder andere het huyſ van ordinary Permay/ dat ſe ook allegader by de burgeren ter laet ſchilden gaten op de betarlinge die ſe noch reetſid ſoudeſen krijgen/ waer toe ſe de burgeren ook niet ſlaen en ſteten/ met overgemenſen end ander vtolact met geweld drongen/ het ſebelke hey op het huyſ te bewode/ ende quilde/ door die ſe door de uiterſte ellendigheſen ende armode daer toe gekomten waeren dat ſe hunne eyge huyſgenaden ſeer beſwaerlijk ende ſobtelijk konden onderhouden/ ja ſo dat ook de vooaemſte burgeren die ſebelken in allen overalord daerlijken geleeft haddeſen/ nu in een maent tijdt ende dieſe wile langer niet een heeten vreesſen tuerſen de tanden en konden krijgen om te reſen/ mogte en trugſken bier om te drinken/ ſich veruogende ende lidenende met wat viſſe/ ende velen/ ende diegelijk onſaer/ ſo dat se ter vreesſe gekomten vied en vdiſten/ om die voodo dronkenende ende beledigende soldaaten die geuegeld hebbende/ reuvel mogten allet dagen vdiſe vreesſe/ goed bier/ water ende kark/ ende diegelijk de kark/ vob op beſtetiden/ genoeget se door/ ende alſe van allet maer hunne vdiſe op te ſigafften/ waer door daerlijken groote vreesſe/ gebeten ende geklag onder de ſchamele gemeente onſtond: het vbelke van noch tegen de vordinantie van den here van vdieget openlijke ſandig vras/ de vbelke diegelijk inſijde dat de burgeren ſoudeſen gehoudeſen vbesen vmanende/ alle vpaenſich soldaaten vrenten daerſe te goeten waer by se van vdieget ghy vtrugvode vdiſen vdiſe vdiſe vdiſe

betalen. Ende nadien de Souverneur Fransoys Verdugo op sijn luyden versocht hadde datze twee hondert ende megentien daelderst souden opbrengen/ Dieze uit de Stadt kantoor niet en konden bekomen mogte ook uit de burgerij lichte/ so hadden sy ten lesten goet gevonden gemelde penninghen van den voorsgrevten Freyman op wat dag te been te kriegen/ onder belofte van dat sy sijn huyt drii souden maekty/ gelijk de Souverneur sijn toegeseyd hadde: Dore de penninghen ontfangen ende acende Officier van de Compagnie par forme de prest oft by maniere van leninge aengeteld sijnde/ so en wist de de Straegant niet verschuyt/ niet tegenstaende dat hem een billet ofte gebrey-briefken gegeven was op de huyfinge van Mr. Six Lamp: sulck dat by so verre de Souverneur Verdugo hem niet en wist te verschuyten (alt sy nu noch hoopden/ en hy ook beloofde) sy nu ten vordemael sijn vbood ende belofte acenden voorsgrevten Freyman niet en souden konnen houden/ niet tegenstaende de getrouwe hulpe die de selve Freyman de Stad ende Burgerij nu vordemael gedaen hadde/ alt sient duy send gulden tot behoef van het H. Seeffhuys/ ende nu dese vrunda schap/ behalven noch dat hy loven de twee ofte drie hondert schamele personen in de Stad met redelijc van linnen met den aenklachten van dien over gaf/ ende ondergheld. Schrijven ook/ dat dit noch wel het minst van hinnen sellende wat/ gemerkt de gedurige verstaerdinge klagte van de arme geplagde burgerij over de ongeregelde heyd en onredwillige baldadigheyd der soldaeten/ die so groot was dat het ook eenen stenen steet soude moeten drien: sulck dat by aldien de Souverneur Generael daer in niet tijdelijk ende kortelijc en wilste verschuyten/ sy luyden gevondsaecht souden wesen de Stad alleghader te vorderen/ en laken de soldaeten daer mede gevonden. Wtspreken daerom dat hy selve den Souverneur Generael by requeste wilste te kennen geven/ ten eynde by hem op 't spoedigste vande Spanjaerden mogte verlossen/ ofte dat anders de Stad in korten tot het uiterste verderf vondenwendig soude komen te verballen. Klagten ook noch daerenvoer/ dat door de soldaeten/ op de Spaendamsrege Engelse liggende/ onafgesien dat sy wechelijc op elk fort hondert manden tuss besetelden/ de Sijle so ontkampeneerd ende verdoorven vbood/ dat de Sijle te vonden ofte onvegen voor may verloren gae/ en de Stad na/ en so hebben wy seggense/ sient een eynde van ont verdriet. etc. Dese briefken warden gedaetend ofte gescreven den 19. September 1577. ende by den Secretaris Jan van Wiert uit name der Burgermeesteren onderteykend.

Groote
Brand bin-
nen Haerle-
den 23.
Oct. 1576.

Hier by quam noch die groote ende afsgrijzelijke Brand den 23. Oc-
tober 1576. genoezsaem mede door de moedwille der zoldaeten ver-
oorsaekt/ waer van ik boven in het 37 blad inde Verwoestingen der
Stad Haerlem gesproken hebbe/ waer by ik het derhalven gedachte
hadde te laten veruisen: doch also ik zedert niet alleen het iijste getal
der afgebrande huysen hebbe bekomen/ maer ook selfs het volkomen
bescheyd hoe veelder inyder strate sijn verbrand/ so hebbe ik uyt sin-
nelijkhed dienstig geacht dit ook onsen burgeren mede te delen.

Verklaringe van de Huysen die inde Stad van
Haerlem verbrand sijn den 23. Octob. 1576.

Op het Sparen.	VII.
Inde Damstraet.	III.
Inde Berkersteeg.	VI.
Inde Lange Weerstraet.	XXV.
Inde Korte Weerstraet.	IX.
Inden Wengaeng.	XVIII.
Inde Kerkstraet.	III.
Inde Kleyne Doutsstraet.	XIX.
Inde Schachelstraet.	XXIX.
Inde Frankesteeg.	XXIX.
Oyt kleyn Heilig Land.	XVIII.
Inde Pruselaersteeg.	XI.
Inde Groote Doutsstraet boven de Brugge.	X.
Inde Steeg besijden het Gasthuys.	III.
Inde Koningsstraet.	IK.
Op de Oude Graet aende Noordsijde. aende Suppside.	XXI. XVI.
Inde groote Doutsstraet beneden de Brugge.	LVII.
Inde Paerdesteeg.	II.
Inde Geerstraet.	LXI.
Inde Byesteeg.	XXXIV.
Inde Lange Gasthuys straet.	XIV.
Inde Korte Gasthuys straet.	XIV.
Inde S. Magdalenen steeg.	X.
Inde S. Michiel steeg.	XV.
Op de Ramen.	VI.

De Somme bedraegt ccccxi. ix. Huysen op't naeste gerekend/ als't
best mooglijk was te tellen: behalven S. Gangolfs Kerke, S. Elifabets
Gasthuys, 't Barvoets-Sufteren-Klooster, ende S. Maertens Hofken, Me-
morien van Cornelis Bartholomeezen, die een Dog-getuyge hier van
is geweest.

• Onder •

Ondertuschen werde na den dood van den Groot-Commandeur de Pacificatie ofte Vredehandeling van Gent voorgenomen/ ende den 19. October des selven jaers 1576. aengevangen/ ende den 8. Novem- ber ge troffen/ ende gesloten/ ende alomme inde Nederlanden verkondigd/ ende afgelesen/ tot groote en onafwezelijke vzeugde der ingesetenen/ alwaer de Generaale Staeten de Spanjaerden vooz vijanden van den staet der Nederlanden verklaren/ ende sich met ma/khanderen verbinden de selve/ mitsgaders al het vzeemd krijgsvolk/ uut de selve landen te verdrjiben/ ende daer upt te houden/ willende voozd in vziejhepd der confrentie/ ende oud billijk rechte hummer privilegien/ onder de gehoozsaemhepd van den koning van Spanjen leven. etc.

De Vredehandeling te Gent word be- sloten.

In Holland ende Seland is de Publicatie ofte Verkondinge van dese Pacificatie in deser maniere gedaen.

Formulier van de verkondinge der Gētische Vrede in Holland.

Formulier vande Verkondinge der Gētische Vrede in Holland.

Wedermael God delmagtig geliefd heeft/ na die langdurige twiſt en oorlogt/ by de Spanjaerden tusschen de Provincien van de Nederlanden ingevoudt/ de Staeten van de selve Landen wederomme te vercinigen. So is/ datmen eenen ygelijken by desey doet vbesey/ dat een goede vafte en voverbrekelijke vruondschap/ peyl/ ende vrede te gemackel/ ende vbestoty/ tusschen de Staeten van de Landen van vPraband/ vlatindien/ vstorp/ vOvergordien/ vAltenrijn/ vLijffel/ vBoonay/ vOrgiet/ vNamen/ vBoornick/ vWitregt/ ende vMergeten/ van vbegeen de selve Landen/ vSteden/ ende vWerken van dien/ niet vbesend/ onder die subjerctie ofte geveld der voorsgrevē Spanjaerden ter eenre sijde/ ende mijn vheer die Prince van vAn- jey/ de Staeten van vHolland/ ende vStad ter andere/ upt kragt van de vbelke de ondsacten ter vbeersijden sulken vbedercken tot vheulijder goediten/ ende sulken moegen vvoordat over al ronvsteten/ vaten/ vromen/ vbonten/ ende vhandelen/ vkoopmanschap vbijsse/ vander/ in alle vwijshepd/ ende vsetenhepd/ somen vbreder by de pūntten/ ende vart- kelken (daer af de vexamplaten sulken vrygegeven vworden) vnotificac- sal/ ende men vbeveelt elken van sijnder vMajesteyt/ ende van de voorsgrevē vContracte Staeten vbegeen/ tgeheele/ inhouden van de selve pacificatie te vonschouwen/ ende te vvolkmenen/ vsonder daer tegen te vaten/ in enige manieren/ op pene van vgestraft te sijn als voverreder van dien/ ende vpersturbatvnt van de gemeten vbederct.

Haerlem
en andere
Steden uyt
de Gētsche
Pacifictie
gefloten so
lang sy
Spaefschyn.

Welckstaende / dat hier inne niet begrepen sij Die Van Haerlem
Amstelredam / Ergoongvoer / Oudewater / en alle andere Steden van
Holland / aldaer die garnisonen der vijanden sijn als voor / onthoudt
mogten. Verbiiden oversullken wel segepelijken / den selcken enige
voevoeringe van goederen te doen / ofte met handelijken enigzint te
handelijken / frequenten / ofte rondevoren in enige voegen door en alle
dat die selfde Steden met den Generaelen Staeten voornemend mit
der Saed sijn gevoerd sullcken hebben / op verbeurte van lijf / ende goed.

Publicatie
in Noord-
holland,
tegens la
Margelle,
en die van
Haerlem.

Ende also niettemin la Margelle, Luptenant van Verdugo / Gou-
verneur van onse Stad / sich onder tuschen liet verclupden dat hy met de
Generaale Staeten verdragen ende verenigd was / ende eventwel niet
alleen alhier binnen met sijn volk bleef liggen / maer ook selfs met de
West-vriesen bedriegelijck handelde / so is in alle de Steden van't
Noordquartier / van wegen den Gouverneur / Commissarissen van
sijne Excellentie / ende Gedeputerde Raeden van Noordholland / te-
gens hem ende onse Stad den 9. November dese publicatie gedaen.

Publicatie in Noordholland tegens la Margelle,
ende die Van Haerlem.

Mo la Margelle van hem geest / ende tot enige steden van
desen quartiere gescreven heeft / verarouderd te sijn met den
Generaelen Staeten van den Land / ende moegant bebou-
den veld / dat hy eventwel is gebruykende loose praktijken omme de
landt / ende luyden van desen quartiere te bedriegen tot grondelijcke ver-
derstnisse der selcker. So is dat de Gouverneur / Commissarissen
van sijne Excellentie / ende Gedeputerde Raeden van desen quar-
tiere wel segepelijk verbiiden / dat niemant van desen quar-
tiere / van wat rondiche / qualite / ende state hy sy / sijn verwoerden
sijn sal tot Haerlem te wercken / ende gaten / met den inwoonderen van
dien te handelijken / ende traquieren / sonder behoerlijck consent / ende ges-
woonlijcke passpoort / ten tijd / ende vlijken toe by sijn Excellentie / ende
Generaale Staeten van Holland / ende Schland anders daer inne
geordonneerd / ende toegelaten sij / op pynne van aen lijf / ende goed gestraft
te werden als sijn vijand der gemeente sake.

Don Ians
geveynfd-
heid, ende
des Prinze
van Oranje
voorsich-
tigheyd.

Middelertijd quam Don Ian van Oostenrijk van Konings wegen
inde Nederlanden / dewelke na verschepde uytvlugten ende bedingen
de gemelde Vrede noch eynbelijck gebedynselijck intwilligde / hoewel
de Generaale Staeten hem niet sonder reden niet al te veel en ver-
trouwen

trouwen/ gelijk ook sijn bedrog ende valscheit hoort daer na maer al te
 veer upbzack. Verhalben de Prinze van Oranjen, ende de Staeten
 van Holland ende Seland den handel van Woi Jan verachte houdende
 de/ ende eenen veel swaerder oorlog bresende dan te vozen/ besloten op
 hunne egne versekeringe dies te vlytiger te letten/ ende hunne palen
 wel te besetten/ ende de plaetzen onder het Goubernement van den
 Prinze van Oranjen behozende/ daer wederom onder te krijgen/ vol-
 gens de Pacificatie van Gent/ mits hun satisfactie gevende/ ende ge-
 noeg doende/ arstervolgende gemelde Pacificatie: namen ook hoort
 alle de onbaste plaetzen van gewichte te doen sterken/ veramende ende
 overslaende de onkosten die daer op soude komen te lopen/ waer onder
 ook in dese onse landstrecke Sparendam ende Zaenredam waren/ be-
 grotende de onkosten van Sparendam op 12000, ende van Zaenre-
 dam op 6000. guldens.

Den 14. November werden Brieven vande Staeten van Holland te
 Delf bergaderd aende Wet alhier gesonden/ waer van ook enige Co-
 pyen aen sekere burgers heymelijck geschickt werden/ waer by hun
 byzundelijck ontboden werde van wegen de Koninklijke Majesteit ende
 de Generaele Staten/ dat sy sich naer de Pacificatie van Gent gebra-
 ude/ ende by de Staeten hoegen souden/ om want Spaensche garni-
 soenen ontslagen/ ende verlost/ ende niet geene andere toekomstig be-
 swaerd te worden: maer also de Bischop met de hoofden vande Stad
 niets ofte weynig hoort hun particulier ende hoort hoort de garnisoen
 verkort/ ende hoort de burgerije weynig bekommerd waren/ inson-
 derheyt uyt sucht tot de Roomsche ende haert tot de Gereformeerde
 Religie/ hebben gemelde bilijcke ende beleefde aenmaninge niet allen-
 ganichelijck inden wind gellagen/maer ook selfs eenen van hunne Bur-
 gemeesteren Mr. Gysbrycht van Nisse na Utrecht niet eenen Brief
 in date den 28. Novemb. aen den Here van Hierges/ die noch Spaensch
 was/ gesonden/ dewelcke onderscheept ende afgeworpen werde/ also
 hy de selve niet enen bode hooger aen op Aernhem/ ofte waer hy van
 Hierges wesen mogte/ hoortschickte. De Brief lupde als volgd.

Brieven vā
 de Staeten
 vā Holland
 zen die van
 Haerlem:
 en van die
 van Haerle
 aen den
 Here van
 Hierges.

Brief van die van Haerlem aenden Here van Hierges.

Stuadige Over/

Hey genodsacht sijn gevreesd om sekere menigvuldige re-
 denen van swaerigezind. Dolentia ont moedertind te sijn
 Eyn bey aen over Sen. ende de Overen vanden Lade van Staet
 ten/ vumme daer iunc odder gesseld ende genemediert te vordoy/ so
 verbe aryggete aume/ end- miserable staet deser Stad/ alt rouer-
 nendende het insupportabel garnisoy/ Daer medede Stad sekere lann

gen sij swaerlijck belafft ende geygaverd it geveest/ bovey noeg de groot
 rontsbilite de Welcke De Stad mede heeft overten sijnen/ en betalck.
 Op Welcke saken, Distantien ende Declaringen als noeg moeyt by De
 G. S. Gheyn van den Raede van Staeten/ noeg by uwer E. senders
 ling en is geandwoord ofte gedisponeerd geveest. Ende gemerckt na dat
 van Dier De saken in groot verloop gekomen sijn/ ende geygaven it noeg
 te komen/ gelijk promptelijck uwer Senade sal bouwen verstaen uyt De
 missive van Colonel la Margelle/ ende repien daer by gevoegd/ by
 ont sijne G. geleverd tot Welcke stukken ende missiven vby ont refereren.
 Sulck Dat vby gansgeleijk de lasten der tegenwoordiger garnisoen/ en
 de consequentien van dien niet en vermogten te dragen/ gelijk een ygeleijk
 lingselijck kan considereren. Ist Sacromme ont outmoedig bidden/ en herte-
 lijke requisitie/ dat uwer E. gelieve ont te Defragieren van't selve
 garnisoen/ ende dien volgende ont te versien van twee hondert Mede-
 dingsigen/ onder de subiectie van een Katholijck Capiteyn/ niet dat De
 Gheyn deser Stad maect gelegeen/ ende geygavereerd in ont voorge-
 de sijnen/ bevoerd overden met alsulck garnisoen als uwer Senaden best
 sal vinden te behoren/ onder gelijcke subiectie sijnde/ senders vopfel sy
 met onse Katholijcke burgeren De selve Stad ende Gheyn metter
 hulpe Soud Wel houden sulcken/ ten dienste Soud/ ende ere van de
 Koninklijke Majesteit/ ende uwer Senaden: ten eynde sulcken de Con-
 sistiantien daer alle dese saken uyt spruyten/ geen hetsgappien/ ende de
 minie over dese Stad ende Gheyn buygende/ gansgeleijk onse Oeylige
 Katholijcke Gheyn (daer vby by beven/ ende sterven/ vbilken) by de sel-
 ve niet geygavereerd en overde/ waer toe de selve met alle huerly-
 der geitende uytborlinge onder spere van vruindsgap geheleijk sende
 ten/ ende tot geen anderen sijnen/ gelijck sy mede alreede op de Meer ont be-
 nuuten/ ende noeg te dungen staet ont de Seebise benemien sulcken/ daer
 de nouwiture deser Stad geheleijk een dependereerd/ uyt sake (als sy susti-
 neren temeratie) dat vby in vth pagt niet begrepen en sijn. Werdende
 uwer Sen. andemaer met alre speer maer uwer vermogien hier inne
 de te stellen/ by provisie andwoord bevoerd onsen Medeburgemeester
 beuyger deset/ wat ont in deset te doen/ ende hoe vby ont hier inne
 dragen sulcken/ ende dat uwer E. gelieve deset ter herten te nemen dat
 ont niet mogelijck is de lasten langer te dragen. Vny gelijcken en hebben
 bovey veerlijcken dagen boven in de Stad niet/ ende verdragenisse gansge-
 leijk niet en vermag Deur huerlycker groote buytpallic armoede/ eni-
 ge provisie te doen. Senadige Gheyn/ onse Oeylige spare uwer E. in
 lange

lange salige gezondheid/ ende prosperiteyt. *Wyl Gacilten' Dey 28.*
 November 1576. Onder (Sond' Vroer ontdaenige s'gamel' Signa-
 ren Burgemeester/ ende Geystaen der Stad Haerlem/ ende Sbat
 ondricehend S. W. Werts. Christoffijf Sbat/ Edeluyt Hooggeboey
 Wits/ mijn' Heer' Dey Barot' van Oranjet/ Stadhouder Sene-
 nael' over Selue/ Sijphten/ Overijzel/ Holland/ ende Vlaccyl/
 tot Aenhem.

Terwyle die van Haerlem dooz 'belep' der Roomsche-gesinde
 albus sochten Spaensch te blijven tegens het beslupt der Pacificatie
 van Gent/ so hebben sy ebenwel om de burgerije wat inde hand te ste-
 ken/ ende te stillen/ die ober de handelinge der Woedschappen gansch
 te onhzeden waren/ den 8. December de Artikelen van de gemelde
 Pacificatie van wegen de Koninklijke Majestejt ende Generaele
 Staeten ende den Prinze van Oranjen van den Raedhuyse af-
 gekondigd, sijnde ende blijvende niettemin bijf vaendelen Waelen on-
 der la Margelle in Stad: waer ober de goede burgerije ten hoogsten
 verwonderd was/ niet wetende of sy Spaensch ofte Staets waren/
 gelijk sy dan ook de vzugten vanbe vrede niet en mochten genieten/ tot
 hun aldergrootst ende rechtbaerdigst misnoegen/ so lange als de ge-
 spanjakerden gemelde garnisoenen tegens dank van de meeste bur-
 gerne noch in Stad hielden.

Middelertijd schickten de Woedschappen den 11. December Mr.
 Philippus Marius Oudburgemeester na Aenen/ alwaer de Commis-
 saris der Generaele Staeten verwacht werde/ om met hem te spre-
 ken: gelijk ook den 16. dito daer na Burgemeester Bekensteyn, met
 Kapiteyn Ian Symeon na Utrecht: omj sich by hunne Gesanten te
 hoegen/ om tot den Prinze van Oranjen na Middeldburg/ ende tot de
 Generaele Staeten na Brussel te berrefsen/ om van Stads wegen
 ober de Pacificatie met hun te handelen.

Den 9. December werde het schrijven vande Staeten van Holland
 uyt Delf andermael verneud: maer ook al wederom sonder de ge-
 wensse vzught/ ende upthomste. Waerom gemelde Staeten den 12.
 dito twee Burgers van Haerlem (welkernamen in mijn hand-
 ne Demozien van dien tijd verzwegen worden) die zebert het verlies
 van de Stad sich binnen Delf onthouden hadden/ na onse Stad toe-
 senden so aen de Heren als aen de Burgerije/ hen allen vermanende
 dat sy volgens het wijzig byzondelikh ende aenhoudelikh schrijven der
 Staeten/ ende het beslupt vande Pacificatie/ sich met de andere Ste-
 den van Holland by de Staeten wilden hoegen/ tot hun eppen dooz-
 deel/ ende besten: maer die besendinge en werde niet al te wel gema-
 den/ ende gemelde burgers niet al te byzondelikh ontfangen: dies sy
 den 16. dito wederom na Delf vertrocken tot groot misnoegen vande
 Gemeyn.

Pacificatie van Gent
 vord te
 Haerlem
 geveynde
 lijk afgek
 digt also
 de Spaen
 schen de
 Stad noch
 inhouden.

Die van Haerlem
 senden Ge-
 deputerde
 aen die Ge-
 neraele
 Staeten, en
 den Prinze
 van Oranje
 De Staeten
 va Holland
 schrijven
 vverderom
 aen die van
 Haerlem,
 ende sende
 ook hunne
 gesanten
 aen hen,

Gemeenpen.

Briefvande
Generaelic
Staets aen
die van
Haerlem.
Die van
Haerlem
trachten
enige Bur-
gers ter
Stad uyt te
setten die
den Prinze
ende 'slāds
Vrijheyd
gunstig
vwaren.

Den 17. December iser een Bode vande Generaelic Staeten uyt Brussel in Stad gekomen/ ongetwysfeld ten selven eynde/ hoewel de inhoud van hunne bryeven vooz de burgerije seer bedeckt ende stil ge- houden werde.

De saken aldus binnen Haerlem staende/ ende de gemoederen van de Wet ende de voornaemste noch Spaenssch sijnde/ ende dat wel meest dooz het opmaken ende toedoen van den Bischop/ ende de genaemde Geestelijckheyt/ hoewel het gemeyne lichaem der burgerije den Prinze van Oranjen ende de Vaderlijcke Wijsheyd waren toege- daen: so werde vande gespanjolijserden voozgenomen/ seker 46 per- sonen/ waer onder ook enige vande beste ende edelste vande Stad wa- ren/ die hun opzet insonderheyt tegens/ ende den Prinze van Oranjen ende het gemeyne beste meest gunstig waren/ de Stad op te seggen/ en ter poozten uyt te leyden/ hoewel sp' noch uyt hese nalieten/ also sp' merken dat de saken sich allerwegen so schickten dat de kanze haest wilde omkeren. Ende nadien ik hunne namen in mijne meer- gemel- de Memozijen vande opgeschreven/ so hebbe ik mede meer dan billijk geacht/ datze alhier in eene rolle ende lijste ter eren ende ter eeuwiger gedachtenisse werden aengetephend.

Namen van XLVI. Burgeren van Haerlem den
Prinze van Oranjen ende Wijsheyd van't
Vaderland onder het Spaensche jock
toegedaen.

Ionker Zybrand, ende
Ionker Kornelis van Haerlem, van
Beckenrode, Geboeders.
Mr. Dirk Ramp.
Mr. Jan van Suren.
Kornelis Berensteyn.
Gerrit Heyndrick szen Stuer.
Jan Deyman.
Jan de V Vael.
Dirk de Vries.
Dirk Steffenszen, sijn swager.
Aelbert Symon szen,
Aert Tij szen.
Arent Heyn.
Baert Heyn.
Dirk Klaefzen, Seplmaker.
Dirk Korfszen.

Emanuel Oli- slager.
Erans van Schoren.
Frans, inden Spiegel.
Heyndrick Janzen, Ketelaer.
Heyndrick Swolsman.
Hubert Koerten.
Jan Bartholomeeszen,
Kornelis Bartholomeeszen, Ge-
boeders.
Jan Dirkszen, inden Druyf.
Klaes Dirkszen, sijn Boeder.
Jan Kaerfszen.
Jan Klaefzen.
Jan Praer, Appelmaan.
Iasper Klaefzen.
Iisbrand Ockerfszen.
Klaes Geel.

Klaes

Klaas Laurenzen, in't Verken,
Klement Kornelizen,
Kornelis Heyndrickzen,
Kornelis Symonszen, **Scherpma-**
ker.
Laurens Bont.
Melis,
Pieter Bal, met sijnen

Soon,
Pieter, Wallemaker.
V Villem Hardebil.
V Villem Iooften,
Ian Iooften, **Gebroeders.**
V Vynand de Bode.
De Ketelboeter inde Warmoes-
straet.

Dier toe streckte ook dat de Woedschappen op den lesten Decem-
ber een Schutterije van 150 burgers vande Roomsche Religie oprichte-
den/ de welke sich met ede verplichteden gemelde Religie met goet
ende bloed vooz te staen/ waer op sy mede voozds ter wacht trocken.
Gelijc sy ook al den 4. November tot dien eynde verboden hadden dat
geen burger de klokke alarm slaende sich soude verhoorden op de
Stads wal/ ontrent de poozten/ofste op het Sand te komen/op straffe
van dabelijc upt de Stad geset te worden.

So ontboden ook de Burgemeesters daer na den 15. Jan. 1577.
alle de inwoonders van de Stad/ so landluyden/ als burgers/ pder in
sijn hoopmanschap/ op het Raedhuys/ om hun den selven Eed af te ne-
men/ waer onder hunne nieuwe verplichte schutterijen stonden: maer
somnige en verschenen niet/ ende veele wepgerden ook gemelden eed
te doen/ seggende dat sy sich aen den eed hielden dien sy de Koninklijke
Majestejt/ den Prinze van Oranjen/ ende de Stad inden jare 1572.
gedaen hadden: die daer op voozds by hen verdacht ende in't oog
waren.

Middelster tijd quamen des Prinzen Schepen allengskens dooz de
Fuyk in't Sparen tuschen de Stad ende Sparendam om bepde de
Stad/ ende de Schanze van Sparendam te benoutwen/ ende tot oher-
gaen te dwingen.

Den 22. quamen der twintig gemelde schepen so groote als klepne
by Penningbeer/ die sich aldaer voozds beschansten.

Den 25. sinder noch acht by gekomen/ die smozgens ontrent
achtuuren eenen schoot inde Stad schoten/ den klood nederballende in
de Koningsstraet benebens het Gasthuys by de verbzande huysen.

Den 26. sinder desgelijc noch vier Konistebens de Fuyke inge-
sepld/ die des selven daegs met meest alle de andere schepen van Pen-
ningsbeer na Sparendam toe voeren/ alwaer sy de Kerke inuamen/
ende sich sterk begroeben/ ende beschansten/ om de Sparendamsche
Schanze ende de Stad Haerlem van malkanderen af te sluyten/ ende
gemelde Schanze/ ende die van't Dups ter Dart allen toevoer af te
snijden: waer tegens la Margelle alle schippers ende vrybuyters dooz
des Stads-klokke vooz sich heeft ontboden om hunne schepen vooz
Sinte Katharynen Brugge te brengen/ om na Sparendam dooz des
Prinzen

De Gespan-
jollseerden
binnen
Haerlem
richte eens
a ieuve
Schutterije
op, diefe
met ede aē
sich ver-
plichten
sluytende
de andere
Schutterije
uyt de
vacht van
de Stad.
Nemen de
Burgers
eenennieu-
vve Eed af.
Prinzen
schepenkom-
men door
de Fuyke
voor Sparē-
dam, om de
Schanze, en
de Stad van
Haerlem te
benouwen.

Prinzen schepen te byken tot ontzet van gemelde Schanze: maer daer en is niemant verschenen.

Den 28. sinder noch seftien wel-uytgeruste schepen vooz de Fupke gekomen/ die den 29. dito ook na Sparendam sijn gebaren/ waer onder de Admirael de Vere van Warmont selver was: gelijk ook wederom enige den 4. Januarius 1577. daer by guamen.

LaMargelle doet het Sparen by den Hout toepalen.

Op gemelden 29. December dede la Margelle met de Gespanjolfseerde Haerlemmers het Sparen buyten onder den Hout/ by de Kalkobens/ ende de Waert na de Fupk toepalen/ op dat de Prinze van die sijde met sijne schepen vooz de Stad niet en soude komen: daermede noch genoegzaam betonende/ dat sp noch al op het Spaensch ontzet hoopten/ ende wachten/ ende wepnig gesind ende genepd waren met de Staeten te verdragen/ ende te verenigen: also sp van alles wel bersten sijnde/ ter wereld geen acht en namen op de benoudheyd der schamele burgerije/ die boven datze van de zoldaeten daeglijck derlijck greguelde ende beswaerd werden/ bast van alles groot gebreck lede/ van wegen dat hun alle toevoer van eetbaere waren vooz 's Prinzen schepen werde afgesneden: so datmen wederom genoodzaekt werde op de mondkosten opzje te stellen/ gelijk te voren inde Belegeringe vande Spaenschen geschied was.

Ordre op den mondkost, ende groote benoudheyd en hongers nood binne Haerlem.

Den 3. Januarius 1577. heeftmen begonnen half rogge ende half garst te backen/ also der wepnig rogge in Stad was. So was ook van ertweten/ bonen/ meel/ seep/ ende diergelije/ ja van alles gebreck.

Den 4. dito werde gemeld byood half rogge ende half garst van ses pond op vijf groot geset/ ende de sack van de beste rogge/ die der seer wepnig was/ op twee guldens / ende tien stuivers/ ende de garst op vier en dertig stuivers.

Gemelden ditto/ als mede des anderen daegs heeftmen tot alle burgers ende landluyden al het kopen datze in huys hadden doen beschijden: het welke ook den 17. dito/ ende den 10. februarys wederom geschiede.

Den 5. dito heeft een Spaensch Waendzager ten Huys van Marritjen Pieters/ Backster inde Duwestraet/ ower Mz. Wijk Kamp/ alle de sloten doen opsluypen/ ende al't byood dat sp vond onder de zoldaeten/ die aldaer met grooter menigte in huys gelopen waren/ doen uptdelen/ mits het selve betalende. So heeft ook la Margelle des namiddags al 't gemalen meel vooz sijn krijgsvolk aengeflagen/ ende de burgerije ontrocken.

Den 15. wasser groote roep om byood in Stad: nabiernt de zoldaeten den backers ontwelbigden/ staende ook vooz de obens tegens dat het soude upkomen.

Den 18. werde afgekondigd dat alle landluyden ofte burgers het kopen dat sp noch in't stroo hadden liggen binnen drie dagen mosten afdoeschen/ op de verbeurte van het selve/ met streng bebel dat niemant

tets

lets soude achterhouden. Ook hebben de hoopmans dooz de gansche Stad in alle hunne hoopmanschappen by ozyde vande Dieren alle personen/ jonck/ ende oud/ opgeschreeven/ een byood onder de burgerse wpt te delen na de sterfste vande huppsgheluden/ een pond byoods aen die Gene die ober de twaelf jaeren oud waren/ ende daer onder een half pond. Ook bachtemen nu het byood twee deelen garst ende een derde deel rogge.

Den 4. Feb. werde in Stad een sack Wtrechtse carwe gekochte dooz seiven guldens/ ende vier stuivers. De zoldaelen quamen nu ook by nacht het byood wpt de bachers huppen met geweld halen/ dat vo oz de burgers gebacken werde.

Den 5. dito en waser geen byood om geld te krijgen. Mettemin belaste la Margelle den Burgermeesteren van de Stad beertien honderd byooden van drie pond binnen twee dagen tyds hem te leveren/ hoewel hy noch veel ger oofd byood by sich hadde/ en ertelike honderd tonne biscuit/ ofte twee-back. En als de Dier sich dies beklagden/ en dooz hunne burgerse ten besten spraken/ so kregen sy van hem ter andwoozd: de burgers mogten deur gaen/ ende de Stad verlaten/ hy soude de selve met sijne zoldaelen wel inhouden/ ende bewaren.

Den 6. dito heeft la Margelle by openbaeren trommel-slag den zoldaelen wel verboden dat sy geen byood wpt de bachers winkelen en fouden halen/ maer'twas so maer wat pro forma, ende om't welstaens wille/ ende en heeft ganschelijk niet geholpen. Ende also des selven daegs de Bachers by de Burgermeesters oyt Raedhuys gemeynder hand ober het geweld der zoldaelen eilendig klaegden/ die ook by wylen hun lijf ende leven van hui niet seker en waren/ so en kregen sy geen anderen troost tot andwoozd/ dan dat de Dieren geen raed en sagen om la Margelle ende sijnen zoldaelen sulx te beletten. Ende als daer op een Alewijn Dominicus wat hard ende stijf sprack/ seggende dat de burgers wel raed fouden weten indien sy boogd ende meester waren/ also het langer niet te lijden en was/ ende datmen van het hoofd moeste beginnen/ ende sich met geweld tegens de rest setten/ etc. ende la Margelle ende de andere Kapiteynen dese woorzen ende redenen vernamen: so socht la Margelle gemelden Alewijn dooz sijne Wzooost in herfstenisse te nemen/ waer ober tuschen hem ende den Schout Kraenhals hooge woorzen refen/ die la Margelle verschepe doose seften van sijne zoldaelen vertweet/ ende insonderhep den onlangschen seer waeren byand/ maer van hy de stichters ende moedwilligers niet gestraft en hadde/ so dat sijne zoldaelen vast al beden wat sy wilden/ ende dachten. Ende op dat la Margelle Alewijn voorshyzen niet vangen nochte spannen en soude/ so nam hy Kraenhals hem Alewijn selver in verferinge op den keuken van het Raedhuys/ ende byleven schybbende na Wrecht aen den Grabe van Wofzu bzagt te wegen dat hy kosteloos en schade loos byghesteld werde/ wat ook la Margelle

gelle daertegens dede. Gemelden 6. dito beloofden Burgemeesters la Margelle wekelijck seven honderd gascle broode dooz sijne zoldaaeten te leveren/ mits dat sy de bakers ende burgers in vrede souden laten : maer de moedwillighepd der zoldaaeten en was niet in te binden noch te bedwingen so lang de bakers een brood hadden/ ende sy noch in Stad waren.

Op desen tijd liepen de burgers met hoopen na Sparendam na de schepen van den Prinze om hunnen hongertigen buyck eenmael met brood te versadigen/ dat entge voorsz daeglijck deden die ofte op de schepen ofte te Sparendam goede vrienden hadden/ tot datze van de Spaenschen sijn verlost geworzen : het welke so niet geschied en ware/ so hadden veele burgers ofte van honger moeten sterben/ also der vooz hun geen brood in Stad te bekomen en was/ ofte alle verlopen/ ende de Stad verlaten/ het welke dan ook den 12. dito van een magtig volck van burgeren ende landluyden geschiede : de burgers onder tuschen die noch bleven/ souden hunne kinderen na Delf/ Leyden/ Rotterdam/ ende overal/ van wegen de seer groote benoudhepd. Siet dus verre is het wederom met onse arme burgerije gekomen eer sy van de Spaenschen konden verlost woorden.

Handelin-
ge van die
van Haerle
met den
Prinze en
de Staeten
over de Pa
cificatie van
Gent.

Terwijl nu dat dese saken sich also binnen Haerlem toedroegen/ ende dat de arme burgers dooz de moedwille der Spaenschen tot dese uiterste ellende allengskens verbielen : also de Overscheden van de Stad/ dooz belepd vanden Bischop met desijnen/ gaerne Spaensch gebleven waren/ ende daer toe arbeypden op de hope diese hadden dat de Spaenschen het land noch souden behouden/ ende meester bliuen/ so schickten sy niettemin meer upt vrese van swarichepd/ als wel upt liefde vande vrede ende vryhepd/ den 24. December 1576. hunne gesanten Jonker Sebastiaen Kraenhals/ Schout/ ende W. Gijf- vrecht van Besze/ Burgemeester/ na Delf tot de Staeten/ obermits sy van hun meermalen bescheyen ende besonden waren om vooz hunne vergaderinge te verschijnen/ ende sich met de andere vrye stede onder de regeringe van den Prinze van Oranien volgens de Pacifica- tie van Gent te voegen/ ende te verenigen. Welke gesanten den 23. dito wedergekeerd sijnde met verhael van hunne verrichtinge/ den 29. dito wederom derwaerts aen togen/ selfs ook met goedvinden ende last van la Margelle ende de geheele Wet/ om met den Prinze ende Staeten tot voozdeel vande Stad sich te vergelijken/ gelijk sy dat ook genoegzaam deden: hoewel de Bischop Godesfrop van Wierlo met sijnen gansch en aenhang/ Symon Ganssus/ Kanonick des Bi- schops Stadhouder/ Antonius Kupk/ sijnen raed/ Philippus Watius/ Oud-burgemeester/ Christoffel d'Assommeville/ Balu/ Wapere vander Wieler/ Rentemeester van Kermerland/ ende anderen daer seer heftig tegens waren/ die dan noch eventwel so veel te wege bragte/ dat gemelde gesanten den 3. Januarius 1577. onberrichter sake we-
der

der keertden/ ende dat het getroffen verdrag niet en werde ingegaen/
nochte nagekomē/ tot groote moegelijckhepd der gemelde twee Stads-
gesanten/ ende djoevige beswaringe der goede burgerije.

Den 5. Januarius 1777. is Kapiteyn Jan Spmeon van sijn ge-
santschap van Buzsel wederom te huys gekomen/ waer hem en hy
met Burgemeester Bekensleyn ober Utrecht den 16. December
1766. was gesondē geweeft/ gemelden Bekensleyn achterlatende/ die
den 6. Maert eerst wederkeerde: gelijk ook Matius den 2. Feb. van
sijne reyse ende uitsendinge wederquam.

Den 7. dito sijn Jonker Kraenhals/ ende W. Gijfbricht van Nes-
ze wederom na Delft tot de Staeten/ ende hooger aen tot den Prinze
in Beland verreyd/ met nader last van de gansche Wet/ om de Gerit-
sche Wyde tot welvaert van de Stad te bevestigen.

Den 15. dito is W. Gijfbricht van Nesze wedergekeert om sere-
re sake waer in de Bischoy niet en begeerde te verwilligen/ latende
Jonker Kraenhals te Widdelburg by den Prinze.

Den 17. dito is Burgemeester van Nesze met den Bischoy van
Waterlo ober Delft na Widdelburg tot den Prinze ver trocken/ de wel-
ke Pieter Kies/ ende Klaes Mattheuzen/ Burgemeester ende Sche-
pen der Stad Haerlem inde Spaensche belegeringe/ van Alkmaer/
alwaer sy sich zedert onthielden/ met enige van Delft/ sijn nagetogen:
de welke na lange ende verscheyde onderhandelingē den 22. dito binck
Ter Vere de wyde hoop de Stad van Haerlem met den Prinze van
Oranjen op dese Artykelen ende punten der satisfactie ofte voldoer-
ge ter weder sijde hebben besloten: sijnde also de Stad van Haerlem de
eerste der verheerde Steden die sich van selfs ende by verdrag onder
de Regeringe van den Prinze van Oranjen wederom heeft begeven.

Artykelen der Vol doeninge.

waer op die van Haerlem sich wederom begeven
hebben onder de Regeringe van den Prinze
van Oranjen.

Wden eerste belangend het point van de Religie/ dat de
Regentie vande Roomsche Religie binne de Stad Haerlem
sal worden onderhouden/ so wel onder die Wereldlijcke als
kerstelijcke Religieusy/ beyde mans ende vrouwen personsy/ die de
selve begeven sullen/ sonder enige verghinderinge/ letsel/ ofte injurie/
By dat selve also man ende strijckelijck/ dat een vordinantie sal gemacht
worden/ ende onderhouden/ dat die gene die de selve van de Roomsche
Religie enige injurie letsel/ ofte verghinderinge sullen doen/ sullen in

Van Eynvondt sachs ander / Die den Voorſig Biſchop verordinet / ende
toegeſeyd ſij / Gevoel dat de Voorſig Gheve Prince ende Ghaet
Daer inder naer luyd ende Verclarey der Voorſig. Parſonacie niet
gehoorden / en ſij / noch lant eny die goede offerlie die ſy tot de gemene
werde / ende den Voorſig. Biſchop ſij dragende / billey ende ſij te ver
den / Die ſelbe alſo ſy niet tegenwoordelij ſij het gebeyde / ende gemetin
ge van die te laey volghen / ſonder noch lant den lande ofte iemand in't
particulier geſchickte ofte verdellijke daer door enigzint te preſen
dienty / ofte verhoorty in ſijne verghen / privilegien / wijsheyden / juridienty
ofte artien / ſchelverſtaende dat de voornemde Gewaerdighe Biſchop op
de vruchtien ofte inkomſten van de voornemde goederty ſal ſigelij ſij
te onderhouden alle ſodanig geſchickte ofte andere preſentiy / Die daer
in behoudt / naer die inſtellinge ofte inſtitutie der Voorſig goederty /
onderhouden te worden / evengelij die van de voornemde Ghaet
in aenſien van die tot noch toe ſij onderhouden geveest / wederſtaende
datmen der van de ſelbe religieuſe ſal mogen contenten met een pen
ſie van hondred gulden 't jaer / van twintig ſchuyver 't ſchick / behalven
datmen den Gewaerdighe Biſchop artie ſal geven van in alleyn geveest
te te mogen genieten die Voorſig. goederty / 't ſij in qualite als den Biſchop
ſo daer enige ſwaarigheyd by advente soude mogen rijſen van verghen
die privilegien der lande over den tytel van Biſchop / ofte in qualite
als Prelact ofte Abt / daer geen ſwaarigheyd van verghen den lande soude
valley over 't ſelbe point.

7. Ende belangende vande bligerty ende invorderen van Ghaet
keny ofte Ghaet goederty met geene ſwaarder / krijſen / gencraele ofte ra
pitaele impoſten / ofte kerlinge te beſaſten / van daer mede ſy tegen
woordelij beſaſt ſij : Gt by ſijnder Ghevelentie ende Ghaet voore
nemend veranvordend / dat de ſelbe / tot onderhoud der Voorſig. Stad / ſo
hong ofte leeg alle ſy tegenwoordelij by de Majoritatie geſfeld ſij / ofte
geſfeld ſoudey mogen worden / blijven / alleet by proviſie ende terwijle toe
dat by de Gencraele Ghaet van Gholland ende Heland / een twintig
van ſekere jaerty genotend / ende gevedonnetid ſal beſeyt / ende die
verſtrende pointen dit artikel belangende / ſullen by de ſelbe Ghaet
worden afgedat.

8. Forden deseyn beboven die Voorſig Gheve Prince H Ghaet
datmen de Stad Ghacalery met geene ſoldacten ende garnisonen / en ſal
beſwaert / ten ware / door hongnodige need / dat het behoudten der lande
den alſelken ware verſtrentend / ende van ſal 't ſelbe geſgeden tot
gemene.

gemeene Costen der selver Landen van Holland ende Geland.

9. Ende belangende het oorspronck vande Schuttrijne Binney of Baten sullen die Magistraeten/ Burgeren/ ende inwoonders der selver Stede onderhouden ende argtenbelgen d'ordinantie van de Ergulttrijne aldare in alle hare pointen/ also sijn van viden tijden voor het overgaten der voorsz. Stad in handen van sijnder Excellencie/ it onderhouden ende geargtenbelgen geveeff/ om in geene pointen ofte stücken de privilegien rechtten of roffrijnheit der Stad te denincindere/ verandere/ ofte verbeeten: sy moegant so het by de voorsz. Magistraeten ofte inwoonders nodig schaet beuonden ic daer innit te verandere/ dat het selve sal geschieden met voorgesagde aduijt van sijner Prinselijcke Excellencie/ t samen met de Senaerle Statien van Holland ende Geland/ om een yorde unie te endage ende aruod in allet te moegten onderhouden/ mit dat de voorsz. Schuttrijne die daer nu tegenwoordelick it/ ofte hiet ommaelt soude moegten angenomten vboodten/ sal gehoude sijn den sed te doey tot vnderhoudinge van alle dese pointen hiet gesteld ende verarodeed.

10. Denyende die veranderinge vande Wet ofte Magistraet/ it sijn Excellencie ende die Statien voorsz. te vboodten/ dat die personen vboesende tegenwoordig in Sincamenten/ sullen bliuen gerontinuered/ tot der tijt ende vboijlen dat naer vnder roffrijnheit ende usantien die veranderinge van de Wet voor handen vboeten sal. Ende sal altdag desgelicken die selve usantie ende roffrijnheit argtenbelgen vboodten/ sonder denominatie der nieuwer Wet ofte Magistraet/ vbermitt sijner Prinselijcke Excellencie moegten Statien voorsz. yegene veranderinge ofte innovatie: sy vboilken inde privilegien ende vnde roffrijnheit der Stad/ voorsz. inuoceren: Ende belangende die schulden by den voorsz. Magistraet gemacht/ tot vboeortien/ ende in nodelicken affairien van der Stad sullen die selve betalede vboedten niet alletne by de Legaten moeg tegenwoordig sijnde/ maer voh die in toekomende tijden sullen gehort vboedten/ ende dat icht het inhomen van de Stad.

11. Ende betrekende die rollatie van sabbatene Officiers der voorsz. Stad te restitueren aen de Magistraet aldare naer vnder geuoonheit/ vboed get selve verarodeed/ vonne daer innit naer vnder geuoonheit sijn te vberichten/ behaluen datmen die vande Religie sal toekaten vnder hien liden hare aelmeestren/ alt vboesende een deel der bedieninge: gaderen vberichten/ te moegten versamelen/ ende die selve vnder hien vnde delen/ ofte in sulcker vboijt als sijn Streformende met die van de Roomsche Religie sullen konnen aruoderen.

12. Den:

12. Aengatende Den eed te Doven in handen vande Magistraet by des genen Die heij met der Abvoo binney & Charles sulley begehuy/ is vcrare rodded/ Dat die bürgeren ende inwoonders Der voorsij. Stad & Casteleyn van beyde Helligey sulley den gemetney eed/ ober alle die Gede den aengenomen/ bekwent/ 'samentlijk met de antybelen abjier beslotey/ ende vcraroddeed.

13. Dat vordt sijne Prinselijke Excellencie by Staetly voorsij sulley maintentey ende Doven maintentey alle Det Stadt privibegiry/ ende vryheden/ ende concessien De bürgermeesteren/ ende inwoonders/ ende scten zyelijc van heij in't particulier/ in haer goed ergh/ by vcrs hoedey dat niemant in't sijne verhoet sy vboed in goed ofte bloed ter ruse van voorsatende saken.

14. Ende Dat die genen/ Die contrarie Deser pointen ende antybelen by voornemend ofte enige van Dicy iet attentey/ met vboorden ofte vberken Die selve contrariety/ Diverselijc/ ofte indirectelijc/ gestraft sulley vboorden als pcutinabatus vande gemetne ruse ende vrede/ andersenlyc vgemplee.

15. Alle Welcke punten ende antybelen Die Prinselijke Excellencie by Staetly voornemend midtgadent De voornemde Gesanten vder in sijn ergand beloofd hebben/ ende beloven mit Desey te houdey/ by Doven onthoudey/ sonder Daer tegen te contrariety in enige manier.

Alldit vberkenen/ vcraroddeed/ ende beslotey onder de signatur ende seghel vande voornemde Gede Prins van Oranij/ Vra. Adriaen van Blijenburch/ Symon Janszen van Comy/ van vbergey/ Die Staetly van Holland ende vceland ter scten/ ende De voornemde Gesanten/ ter presentie van Den voornemden Gede vderdigey Bishop ter ander sijdey/ binney Der Gede van Der Vrede/ op Den 22. Januarius/ Anno 1577.

Niet tegenstaende dat dit gemelde verdrag den 22. Jan. tuschen de Die van Stad van Haerlem/ ende den Prins van Oranjen/ ende de Staeten Haerlem van Holland/ volgens de Pacificatie van Gent/ albus was besloten/ genietten so en wisten nochtans die van Haerlem de moedwillige soldaeten so noch de vruchten noch niet te losen/ maer bleven met de selve geplaegd immer so seer van hervreeg drag niet als te hozen tot den 1. Maert toe. Ja ondertuschen dat de vrede ge- door de troffen werde/ ende ook na 'tgemaekte verdrag/ so trachte den de Ge- der praktische spanjoliseerden noch al even seer dooy alle middelen de soldaeten in der Ge- dele hope van het Spaensche ontzet dooy Don Jan van Gostenrijck/ ioliseerden. waer toe sy van Verdugo dooy vziehen ende van anderen anderzins

geijfde werden. So bede ook hier toe niet weynig/ dat de Bischop van Merlo den 3. Febr. smozgensten seben uren inde Groote Kerke in sijne predikatie los uptbolde/ dat hy in het verdrag met den Prinze van Oranjen niet betwilligd en hadde/ ende dat het hem ganschelijc te gens de hooft was/ dat ook sijne ondertepheninge geenzing en strecke tot een bewijs van sijne betwilliginge/ maer alleen tot eene getupgenisse van het gehanbelde/ ende datter vooz sijne komste al gebaeken ende gebzoutwen was/ als sijne foymele ende ege woozden luydeden/ dat is/ dat de sake nu al doozsteken ende besloten was. So trock hy ook den 9. dito met la Margelle na Wrecht stilswijngs ende sonder semands weten/ ende quam den 11. Waert eerst wederom stilleheng in Stad aendruppen/ als la Margelle nu al enige dagen met sijn krijgsvolk hadde moeten rupmen. Ende also de Grabe van Boszu van de Generaele Staeten last ontfangen hadde/ om het vertrecken der zoldaelen upt Haerlem/ Schoonhoven/ ende andere Steden te verfozge/ ende te bebozderen: so liepen gemelde Gephansolseerden daeglijck jagtig ober ende weeter ober na Wrecht by gemelden Grabe om sulck te verhinderen.

De Spaenschen trecken wyt Haerlem, ende Stad gaet aen de Prinze van Oranjen over.

Hier tegens wendeden Jonker Sebastiaen Kraenhals/ ende W. Gijbert van Nese/ Schout/ ende Burgemeester der Stad Haerlem/ alle mogelijck vlyt aen (geene moeyte nochte ongemack ontsiende) om de zoldaelen met den eersten quijt te wozden/ ende de Stad van die plage eenmaekte ontlebigen: die dan ook dooz gestadig repfen ende rotzen/ ende volstandig aenhouden by de Generaele Staeten te Bruszel/ by den Prinze van Oranjen te Middelburg/ by de Staeten van Holland te Delf/ ende by den Grabe van Boszu t'Wrecht/ het noch epudelijck daer toe geluckelijck bzagten: na dat de Grabe van Boszu dooz sijnen Secretaris Jacques Stalpert vander Wielen bersekeringe van genoegzaeme penningen upt Supd ende Noordholland tot betalinge vande garnizoenen bekomen/ ende daer ober la Margelle den 8. Febr. vooz sich ontboden/ ende hem wel duydelijck belast hadde sonder langer uptstel stuk met sijn volk upt de Stad Haerlem te vertrecken/ die daer op den 18. dito binnen Haerlem wederkerende/ ende noch al sammelende/ als altyd vooz henen/ ende het oude futzelboek/ ende alle doozsake van torben/ soekende/ so lang hy immer meer met enigen/ ook den minsten glamp konde/ ten laetsten noch den 1. Waert/ hoewel ook niettemin niet sonder stank/ met sijne moedwillige zoldaelen is vertrocken/ na dat hy den Burgemeester van Nese van spijt een kinnebackslag hadde gegebrn/ obermits hy hem tweten hadde/ dat hy een verrader was/ indien hy ook noch langer wepgerde te vertrecken/ ende sijnen last na te komen.

Tanta molis erat Romanam condere gentem!

*So was'er was te doen, alsoer de Spaensche Dracken
sich wouden nyt ons Land end onse Steden maken!
So heeft het onse Stad weer 'sherten bloed gekost,
Eer dat sy van het jock der Spaenschen is verlost!*

So haest en hadde la Margelle met sijne zoldaeten de Stad van Haerlem niet gerupnd/ of boozds werden alle eetbaere waren ende andere nooddruftigheden tot ontzet der goede burgerije in oberbloed in de Stad gesonden.

Ook quamen des namiddags ten dyse uren van Sparendam binnen de Oberste Helling, die na Gouverneur werde van 'Prinzen ende Staeten wegen/ de Here van V Varmont, Admirael van de Schepen/ ende Kapiteyn Ruychaver, die van den Schout Kraenhals/ ende Burgemeester van Nijse/ seer byndeligh gewellekomd/ ende ontfangen werden.

Des abonds sijn de Burgers op de wacht gegaen met onuytspreke- lijke bzeugde met bliegend vaendel/ e si slaenden trommel/ den Schout Jonker Kraenhals booz aen tredende/ ende sijnen Bone het vaendel dzagende.

Den 2. 3. ende 4. dito sijn der vele burgers/ die booz de Spaenschen getoeken waren/ wederom ingekomen/ waer onder geweest sijn Jonker Gylbert van Duphenboozde/ Dere van Oudam/ ende Den byoek/ Hans Kolterman/ Pieter Kirs/ Mattheus Augustijnzen Steyn/ Klaes Mattheuzen/ Jakob van Heuzen/ Jan Klaes Lofsen/ ende meer anderen. So quamen ook de burgers upt de omliggende Steden de Stad van Haerlem besichtigen/ ende hunne bynden besoe- ken/ byjvende groote blijdschap/ ende bzeugde.

Den 5. dito sijn de Schepen van Sparendam wederom na't Sup- den gebaren/ van waer sy gekomen waren: maer de zoldaeten bleben met hunne Kapiteynen noch op Sparendam liggen/ behalven de Oberste Helling/ ende Kapiteyn Ruychaver/ die sich binnen Haerlem onthielden.

Den 8. dito sijn alle mans-namen ober de seftien jaeren oud in alle hoopmanschappen opgeschreyben/ upt welke de Schutterije is ver- sterkt gewozden.

Den 12. dito werde het Verdrag tuschen den Prinze van Oranjen/ ende de Stad van Haerlem in Zeland gesloten/ vande pruije van het Raedhuys afgekondigd.

Den 21. 22. ende 23. dito sijn de burgers van den Eed dien sy den 15. Jan. te bozen gedaen hadden/ ontlagen: in wiens plaetze hun de Eed afgeepscht werde volgens de Pacificatie van Gent/ om van we- gen sijn Koninklike Majestept/ den Prinze van Oranjen/ ende de Staeten van Holland ende Zeland de moozdbadige Spaensche natie

P. p. 2 met

Haerlem
vvoord met
alleennood
druft ont-
zet, ende
verfien.
De Sparen-
damische
Oversten
wordt bin-
nē Haerlem
vrundelijk
ontfangen.
De Burgers
trecken op
de vvaacht,
De vlugti-
ge Burgers
komen
vveer in.

De Schepē
vertrecken
van Sparea
dam.

Nieuuwe
Schutterije

T Verdrag
wordt afge-
lesen.

Nieuuwe
Eed volgs
de Pacific-
catie van
Gent.

met goed ende bloed te helpen ten lande uytduyden/ende malckanderen onderling inde Religie te verduygen: welke Eed eerst vande Dagstraeten/ daerna van de Burgers/ ende ten laetsten van de Geestliksheyd is gedaen/ ten overstaen van den Obersten Delling/ ende Dyrck van Struburg/ als Commissarfen van sijne Excellentie daer toe geopdroneerd.

De Artykelen van de Pacificatie van Gent vonden afgekondigd. Des Prinze komste, en Dagvaert der Staeten binnen Haerlem. Staeten besettinge binnen Haerlem. De Prinze verset de VVet.

Ook werden den 23. dito de Artykelen vande Pacificatie van Gent afgelesen.

Den 5. Meij is de Prinze van Oranjen in Stad gekomen/ ende den 11. wederom vertrocken.

Ook hebben de Staeten van Holland ende Zeland hunnen Dagvaert op dien tyd binnen Haerlem gehouden.

Den 13. dito quam der een vaendel knechten van den Obersten Delling in Stad: maer lag daer byten last ende kosten der burgerije.

Den 24. Junius is sijne Excellentie/ met sijne Prinze/ ende ganschen staet ondelijfwacht wederom binnen Haerlem gekomen. Ook werde des selven daegs noch een vaendel zoldaten tot besettinge in Stad geleyd.

Den 11. Augustus quam sijne Prinzelijke Excellentie ten verdelmael binnen Haerlem/ tegens den tyd der veranderinge vande VVer, die sy naer gewoonte versette/ makende Burgemeesteren/ ende Schepenen/ ende ook Woedschappen/ die nu enige jaeren gedurende de regeringe der Spaenschen waren afgeschafft ende nagelaten geweest: in welker Woedschappen plaetse de Bischop met sijnen Raed/ ende de Gouverneur met sijne Kapiteynen de Stad geregeerd hadden/ naer hun goed-beduncken/ ende wille/ tot de uyterste belastinge ende perzinge der Burgerije.

Deze personen, hier naer verklaerd sijn by sijn Ex^{te}. Prinze van Oranjen etc. Stadhouder Generael over Holland, Zeland, Utrecht, etc. tot Haerlem sijnde, gecommiteerd door den Jare seben ende zeventig den xvi. Augusti.

Burgemeesters.

Ionker Gijsbrecht van Duyvenvoorde, Here van Opdam, &c.
Pieter Ianszen Kies.

Klacs

Klaes Ianszen.

Adriaen van Berkenrode.

Schepenen.

Mr. Gerrit van Ravensbergen.

M. Hugo Bol van Sanen.

Kornelis Rijken.

Symon Spug.

Barthout vander Nieuburg.

Willem Deyman.

Iakob Ysbrantszen.

Treforier.

Kornelis van Berkenrode.

Vroedschappen.

Mr. Dirk Ramp.

Niklaes vander Laen.

Gerrit Stuyver.

Pieter Bal.

Klaes Theufzen.

Arent Pieterszen Deyman.

Pieter Ysbrantszen Olij.

Willem Wiggertszen.

Ian Aelbrechtszen, *Brouwer.*

Ysbrant Staetszen.

Cæsar Bovetis.

Frans Klaeszen Soutman.

Ian Marcuszen.

Ian Gerritszen Olij.

Egbert Gerritszen, *Doutmaker.*

Ian loosten.

Ian Bartelmeezen.

Ian Schatter.

Pieter Willem Adriaenszen.

Arent Meynertzen.

Pieter Geltsack.

Kornelis Gerrit Jan Eeffzen.

Den 6. Sept. hebben de Heren de Schutters wederom in twee Doelens gesteld/ de Oude Schuts in S. Michiels Klooster/ nu de Nieuwe Doelen genaemd/ inden jare 1592. grootlijck vermeerderd/ ende verbeterd: also hun Doelen by de Ramen inden grooten Brand ook inder sache geleyd was; ende de Kloveniers in hunnen Doelen/ nu de Oude Doelen geheten/ gesticht inden jare 1562.

Ons Burgers eben byoom/ en altijd kloek van moede/

Die vooz de Wyticheyd doe strede tot den bloede/

Die willen met Paszou/ en onder sijn beleyd/

Noch doen wat doenslyk is vooz hunne Wyticheyd.

En denken/ met Gods hulp/ vooz Spanjen niet te stryken/

En vooz de gansche magt van Romen niet te wijken/

Maer tegens al dien hoop kloekmoedig aen te gaen/

So lang als hun van God de ogen open staen.

Dies oeffnen sp sich ook met kuyd en lood te spelen

Op twee herschepde steen/ alwaer yphen met veelen

Siet schieten na den doel: also dat ook daer of

Een yder plaetze dyaegt den naem van Schutters-hof.

En dat sp ook van ouds den Voogwel hand'len konnen/

Getuygd de Prijs genoeg/ dien sp te Mech'len wonnen/

Wat hier de Kerk verdoond/ hoewel geen Kerken-werk/

Het doegd wel in den Doel/ maer niet in Godes Kerk.

Sessioney p'rijs te Mechelen van de Haerlemsche Schutterije.

In't jaer ons Heren MccccLviij. doe worden gewonnen dese juwelen tot Machlen van die Schutten tot Haerlem, Claes Boghemaker/ Gobert Herntz/ Simon Moenens/ Laurents Jans/ Claes Darinc/ Simon Jacobz/ Peintric Jacobz Baers/ Claes Outbaer/ Giffbert Jacobz/ Simon Outbaer.

Armilustria.

Oprecken.

En om noch meer en meer de wapens te gewinnen/

En hunnen recht gebruyck en hand'ling wel te kennen/

So trecken sp ook op, tot oeffening van haer/

En monsterens gewijs/ op seker tijd van't jaer.

Ruyterije.

Behalven datmen ook de magtigste gesellen

En rijkste bande Stad sich siet te paerde stellen/

Enfulke Ruyterij vast wasen al te met

Tot eene goede Troup/ en tot een vol Cornet.

Offi.

Officiery ende Hoofden der Haerlemsche
Schutterije.

Oude Schuts.

Kolonel Gerrit Willemszen van Teylingen.
Fiscael Pieter Adriaenszen Verbeck.

Het eerste Vaendel.

Kapiteyn Iohan de Wael.
Luytenant Kornelis Dirkszen Dix.
Wendrig Dirk Dirkszen Dix.
Sergeanten Heyndrick vanden Hove.
Quyrijn Pieterszen Aker.

Het Tweede Vaendel.

Kapiteyn Iohan vande Kamer.
Luytenant Kornelis Dirkszen Guldevvagen.
Wendrig VVillem vande Kamer.
Sergeanten Kornelis Ianszen vander Tin.
Franzoy VVouters.

Het Derde Vaendel.

Kapiteyn Bartholomees Veer.
Luytenant Dirk Abbas.
Wendrig Iakob Schout.
Sergeanten Pancras Vos.
Kornelis van Kittensteyn.

Ruybeniers.

Kolonel Pieter Iakobszen Olikan.
Fiscael Iohan Damius.

Kapi-

Het Eerste Vaendel.

Kapiteyn	Dirk Harkſzen Schatter.
Luytenant	Iohan Beelt.
Wendzig	Lot Schout.
Sergeanten	Andriens vander Horn. Nikolaes Olikan.

Het Tweede Vaendel:

Kapiteyn	Ionas Segers.
Luytenant	V Villem Bays.
Wendzig	Adriaen Matham.
Sergeanten.	Kornelis vander Kamer. Jakob Pieterſzen Buttinga.

Het Derde Vaendel.

Kapiteyn	Pieter Oudevvaeg.
Luytenant	Floris Pieterſzen.
Wendzig	Pieter Ramp.
Sergeanten	Ian van Vijanen. Heyndrick Klaeszen Everſvijn.

Van dey Oorzprong der Schutterijen.

Dirk Velius in ſijne Kronijk van Hoorn, op het Jaer 1440.

Dit Jaer begonſten eerst tot **Doorn**/ als ook in de ander **Steden** van Holland ende Westbyſteland/d'oefſeninge vande Kruyſboge als ook van de Handboge by der hand te nemen/ upt welke geſelſchappen (na mijn vermoeden) naderhand onſe tegenwoordige Schutterijen opgekoemen ſijn.

Sagittario-
rum claſſes

Schutte-
rijen.

Had. Iun. Bat. Cap. xvi. Illud operæ pretium eſt ſcire, ſingula Hollandiæ oppida pro ſuis opibus, & pro loci conditione, honeſtiſſimorum, quiq; opibus mediocribus inſtructiores ſunt, civium centurias in certas claſſes diſtributas habere, quos robora & nervos Reipub. dicere liceat, Sagittarios communi nomine appellant, ſive illi balisti arcubusq; chalybeis ſpicula fundunt, ſive acernos arcus ducunt, ſive manuariis tormentis ſclopisq; plumbeas pilulas ſpargunt. Quibus olim pro inſigni veſtis erat bicolor, adjecto argenteo emblemate, qui veſtitus honos eos ad ſe fecer-
nebat

nebat. Vestitus plerisque oppidis obsolevit, emblematis alicubi durat. Horum quemadmodum apud Romanos evocatorum militiam fuisse honoratorem antiquitus constat, quum singula Civitates. Principi in armis praesto aderant, delectu ex his habito. Hi si exercitus mercenarius ducebatur, Triariorum locum tunc tuebantur. At nunc si usus postulet, ad comprimendam seditionem, ad arcendam hostilem incursionem armati adhibentur, vel si ornandus sit Principis adventus, vel novi inauguratio decoranda, tum verò honoratæ custodiæ ac solemnibus vicem præstant.

Dit is de pijn waerdig te weten/ dat alle de Steden van Holland naer heure magt/ ende gelegenhepd hande plaetse/ enige vaendels van de boornaemste ende vermogenste burgeren in sekere rotten hebben afgebeeld/ diemen de magt ende sentwen van het gemeene beste wel mogte heten/ sp noemensê gemeenlyk Schutters, het sp datze de boetboge spannen/ ofte de handboge trecken/ ofte met het roer schieten. Sp gebuykten eertijds twee-berwige rocken tot eene lebereije/ met een silver by-teyken/ welk eren-kleed hen van't gemeene volk onderscheyde. Het kleed houd nu in meest alle de Steden op/ het by-teyken blijft noch ergens in't gebuykt. Het is van-ouds bekend dat hun opbod ende dienst altijd seer eerlyk is geweest/ gelijk ook by de Romeynen/ wanneer alle de Steden door hun uyt'schot den Prinze in de wapenen bystonden. Dese besloegen de plaetze der boornaemste als het leger in dienst te velde trock. Nu wordense in wapenen gebzagt als het de nood vorderd om oploop te stillen/ ende byhandlyken in val te keren/ ofte so de Prinze in te halen is/ ofte sijne inhullinge te verzeren/ so bekleeden sp de plaetze van eene eerlyke ende statelike wacht.

* Dit is te sijn
inde boven-
gemelde
Schutters in
de Kerke
alhier ge-
schilderd.

Is onse oude moed en troutwe niet gebleken/
En hebben wy daer aen het segel niet gesteken/
Als onse Burgerij den byand in het oog
Na Haszelt in't geweer/ en ook na Heulden, toog?

Wyttocht der Haerlemsche Burgerije na Haszelt,
in eene plaet uytgekeeld.

DOe 'svijands groote magt met schrickelijke tochten
Gansch Duytschland had verheerd, en dapper aengevochten,
En t' enmael verwoest, verdorven, en verbrand,
En schier naer Zwil en Zwensch was meester van het Land,
So vaert hy moedig voort met pothen, ende rasen,
Om met sijn groot geweld de wereld te verbasen,
Wiens heerschappij hy soekt. Neen bloedhond, neen Maraen,
Ten sal so over al naer dijne Zwil niet gaen!

Duytsche
Nederlaeg.

Hy beeld sich selven in dat niemand hem kan keren,

Hy meynd, 'tis nu de tijd om alles te verberen,

Hy seyde in sijn gemoed, hy seyde met vollen mond:

Reyn af, reyn af, reyn af, tot aen den kaelen grond.

Ik wilse als een brood en als een spijse eten.

Dit denkt hy in sijn hert, dit spreekt hy hoog-vermeten:

En ruckt sijn magt by een, en sackt van allen kant

Met sijn verzwinnend heyr na 'sterk Vereende Land;

En dreygd dat heldig volk met duysend ongelucken

W't uysterse gevaer en slavernij te drucken.

Dus pocht sijn hooge moed, dus spoud hy vuer, en vlam,

Tot dat hy met sijn magt voor 'sterke Bergen quam.

Maer als hy onverschens quam dringen op de wallen,

En als hy onverzwacht haer meynde t'overvallen,

Hoe vond hy t'daer gesteld! hoe zwerd hy daer gegroet!

'Kmeyn dat het hem noch smert, en zwee van herten doet.

* Naslou, die vroomde Held, zwies naem de ruyme salen

En tuyerste besteck der wereld niet bepalen,

Die Held; die met sijn roem de gulde sterren raekt,

Die Held; die staeg voor ons, en onse vrijheyd zwackt,

Die stut sijn zweesten loop, en breekt sijn moedig hollen,

En schend sijn stouten roem met waen-zwind opgesvollen.

Het grondwelijk onthael, dat hem so voord's geschied,

Dat tuygd hem strax genoeg, hy is in Duytschland niet,

Maer daer de Bataviers met and're munt betalen,

Dat tuygd hem dat hy hier geen ere sal behalen.

Hoe dick zwils meynd gy zwel heeft hy te laet bedacht,

Dat hem het ongeval voor Bergen had gebracht?

Dat Bergen, daer de trotz, en t'boog en moedig draven,

Eneer, en kroon, en roem van t'Parma leyde begraven,

En daer hy nu ook so voor ogen konde sien,

Dat hem dat selve recht sijns hoogmoeds sou geschien.

Maer nu wat sou hy doen? hy had het voorgenomen,

En konde hy sijn saek alhier te boven komen,

So kon hy met sijn magt de steden en het land

Meer quellen om en om als zwel aen een'gen kant.

Ja kon ons Vaderland hier door ellendig drucken,

En haer gebonden staet en pijlen stucken rucken.

Beleg van
Bergen op-
Zoom door
den Mar-
quis Am-
brosius Spi-
nola, den
18 Jul.
1622.

* Mauritz
van Nassou,
Prinze van
Oranien &c.

t An. 1588.

En breken onsen band, en krijgen door 'tbeleg
 En zwinst van dese stad in Holland eenen Zweg,
 Dies is by menigmael op Bergens vaste Zwallen
 Met uitersten geweld witsinnig aengevallen,
 Dies spand by nu en dan met eenen dollen sin
 En onbezuyden kop al sijne kragten in,
 En drijft sijn arme volk gelijk een kudde schaepen
 Recht tegen het geschut den langen slaep te slapen,
 En ter gezwijze dood. Is dat dijn geld, en munt,
 Betaling, en zoldij, die gy dijn knechten gunt?
 'Tmist dij dan Spinola. Maer hebt gy met dijn oren
 Den roem der Bataviors voor heen niet willen horen,
 Hun daeden, ende naem? ja dat sy ook den dood
 Voor vrijbeyd, zwijf, en kind, noyt vreesden in den nood?
 En sochten inden stryd te zwinnen, of te sterven,
 En door hun dood het Land de vrijbeyd te verzwerven?
 Denkt niet Maraens gebroed, noch gy Italiaen,
 Dat hun de lust en moed is door den tyd ontgaen,
 Om voor het Vaderland en Vrycheyd hun leven
 Hun goed en dierbaer bloed noch i' offren, en te geven.
 Dit hebt gy niet gedacht, noch dijnen troetz gesvicht,
 Tot dat dijn schand en schaed dij hebben onderricht.
 VVaer is dan nu dijn roem? de mond is dij gesloten,
 VVaer is dijn eer, en naem? als water wytegegoten.
 VVaer is die Goliath, die God te velde daegd?
 Hy vlied eer dat hy siet den vijand die hem jaegt,
 En heeft sijn voeten veel gereeder dan sijn handen,
 En steekt sijn butten aen, en doet sijn tenten branden.
 Manhaftig Spinola! beschickt het vrij so meer,
 En komt dan so gy zwilt den naesten somer zweer.
 Maer dij alleen (ô God!) maer dij alleen (ô Here!)
 Niet ons, maer dijnen naem komt alle lof, en erel
 En lieve Vader vecht so voords voor dijne Kerk!
 En lieve Heer voltreckt dijn aengevangen zwerk!
 Engy (ô Batavier) zwilt met een beylig leven
 En Christen-ommevang God prijs en ere geven,
 En danken sijnen naem: so sulz gy dan voordaen
 Dijn vijand meer en meer voor dij sien ondergaen.

Oude ende
 onveraerde
 yromic-
 heyd der
 Batavierē.

Ontzet van
 Bergen den
 3. Octob.
 1622.

Dankse-
 ginge tot
 God.

Vermanin-
 gte tot Dik-
 baerheyd.

Vyttocht
der Hol-
landfche
Burgerrij.

Als nu de vijand dus voor Bergen stond te rafen,
En niet dan rook en smook en vuer en vlam te blafen,
Vergaerd ons trouwwe Prinz, en alderkloekste Held
Sijn krÿgers tot den krÿg, en treckt met hun te veld,
En laet goe sorg en last alom en aller dwegen,
En ruckt na Bergen toe, en treckt den vyand tegen:
Maer so hy over-al hier toe meer volks beschreef,
Bemerkt sijn zwacker oog dat daer 'iland swacker bleef,
De sleutels van den tuyn, des vjands nagebueren,
De stutters van sijn roem, ons uysterse Frontueren.
Hier word by voor besorgd: het prinzelÿke bloed
Meer voor der landen heyl als voor sijn leven doet.
Hy diend den Staeten aen het geen hy vond geraden,
Tot voordeel van het land den vijand meest te schaden,
Dat, als hy met sijn volk den vijand dacht te slaen,
Dat dan de burgerij aen hunne plaetz mogt staen.
De Staeten vinden't goed, die schryven't aen de steden,
En zwillen dat sy 'iland dien dienft gedwillig deden:

Vyttocht
der Haer-
lemfche
Burgerije
na Hafzelt
den 17. Sep.
1622.

Oude vros-
micheyd
der Haer-
lemmers in
Egypten
voor Da-
mianen.

Dus trecht de burger wyt so haest men't hem gebied:
En Haerlem gy sijt hier (voorwaer!) de minste niet,
Maer denkt noch aen dÿn roem en aen dÿn braeven segen,
Dien gy voor Damiaet met even hebt verkrege,
Van waer gy't wapen voert, getuyg van dÿne daed,
En naem, die duren sal so lang de wereld staet.
Dit is ons in het hert en in het bloed geschreven,
Dit is ons in het merg en in't gebeent gebleven,
Die sucht van eer en roem besit noch ons gemoed:
Waerom een yder sich stukx na de schepen spoed.
Het Burgers-hoofd treed voor, en voords de Kapiteynen
Van onse Schutterij, met hunnen algemeynen
En afgeschickten hoop met vaandel, en geweer,
En vallen so te sloop te saem vrijwillig neer.

Arnout Bruyvensteyn, Burgemeester. Pieter Verbeek, Fisckael. Pieter Olikan, Johan vande Kamer, Kapiteynen. Laurens Ariszzen, Kornelis Reijerzen, Luytenanten. Lot Schout, Boudewyn Offenburg, Vaendrager, Johan Beelt, Kornelis vande Kamer, Abraham de Vos, Nikolaes van Napels, Sergeanten.
Den 18. Oct. VVillem Voochs, Burgemeester. Johan de Vael, Pieter Oudewaeg, Kapiteynen. Thomas Harkszzen Schatter, Iohas Segers, Luytenanten. Gerrit Korneliszzen Klastman, Pieter Ramp, Vaendrager. Dirck VVillemzzen Abbas, Heyndrick vanden Hove, Heyndrick Klafszzen Everwÿjn, Ian Adriaenszen van Vjanen, Sergeanten.

En doen

In doen den haven aen in d'Oversticht'sche Landen,
 Daer Hafzelt leyd, een schut en breydel der vijanden,
 Daer setten syt aen't land, gelijk hun was belast,
 Dat Hafzelt niet en sij verzweldigd, noch verrast.
 Terwijl ons moedig Prins den vijand soekt te tergen,
 En treckt met sijne magt na het benaude Bergen.

So delen wy dan me aensulke eer en feyt,
 Of schoon die vroomme stad veel mylen van ons leyt:

Vant boven dat ons volk en oppelichte knechten
 In Bergen also vroom als iemand anders vechten,
 En stryden vuyst voor vuyst (so moedig ende koen,
 Als helden in het veld en oude krygers doen:

So is den vijand ook de stoute moed ontvallen,
 Als by de burgers sag gewapend op de wallen,
 En gaf hem sulke daed een sulken slag en schrick,
 Dat al sijn magt verstoof in eenen ogenblick,

DE EENDRAGT BAERD DE MAGT. Meynt niet dat onse Landen
 Of sijn van volk beroofd, of 'tvolk van hunne handen,

Maraent en denkt dat niet: maer immers also haest
 Sijn wy gereed, als gy op onse grensen raest,
 En niemand blijft by huys, om op sijn bed te slapen,
 Maer treden in het veld met spietz, en roer, en wapen,

Geoeffend in't geweer, en dat van langer hand,
 Geoeffend, en geleerd, tot voordeel van het land.
 Geoeffend om dijn trotz, en hoogmoed niet te lijden,
 Geoeffend om dijn trotz, en hoogmoed te bestrijden,
 Geoeffend om dijn kroon noch in den dreck te treen,

* En dobbet dij te doen, als wy van dij dat leen.

Op dat geen Spaensh gedrocht, hovaerdig, en vermeten,
 Sou heerschen over ons op onsen stoel geseten,

En over ons gebien, dat geen Maraens-gebroed
 De vrijbeyd van ons land vertrede met de voer.
 Het heugd ons noch te zwel wat grouwelijke daeden
 Van galg, en vuer, en svaerd, en allerleye schaden,
 En allerley geweld de burger lijden most,

Doe hier de tyrannij des Spanjaerds eerst begoft.
 Het heugd ons noch te zwel, en 't sal ons niet vergeten,
 So lang men hier te land des Spanjaerds naem sal weten:

Haerlem-
 sche
 VVaertgel
 ders in Ber-
 gen op
 zoom, on-
 der Kapi-
 teyn Rey-
 nier Rutten
 van Amel-
 roy.

CONCOR-
 DIA RES
 PARVAS
 CRESCUNT,
 Batavier-
 sche Eend-
 dragt teges
 Spanjen.

* Apoc. 18. 6

Spaensche
 Tyrannije
 in Neder-
 land.

Meeft

Meest ons, en onse Stad, die hem so hard bestreed,
 So dat hy noch van ons op desen dag zwel zweet.
 Ons, seg ik, die hem 't hoofd so dappermoedig boden,
 Dat by schier vande Stad door vrese zwas gevloeden,
 Door vrese zwas verjaegd, en so zwas afgekeerd,
 Dat hem sijn stormen hier zwel deeglijk zwas verleerd.
 Bebalven dat men hem quam selfs in alle hoeken
 En deelen van sijn heyr in sijn trencen besooeken,
 En sloegen hem daer ayt, en saejden 'sveld met doon,
 En plonderden sijn heyr. So Spanjaerd dat 's u'w loon!
 Dit tuygen daeglijk noch de beend'ren sijn er doden
 Van sijn gedolven hooft in 't spitten van de soden:
 Dit menig Batavier, die noch met vreugd gedenkt
 Hoe hier des Spamaerds magt en moed'wil zwerd gekrenkt.
 Ik meyn, de schrick die staet noch in d'jn borst geschreven,
 (Maraen!) en die en sal niet licht sijn uytgedreven,
 Als gy maer eens gedenkt, dat niet de man alleen,
 Maer dat het zwijf dij ook met voeten heeft getreen.
 Wy dan die van dit saed en bloed sijn afgekomen,
 Die hebben sulken moed en hert ook aengenomen,
 En staen in eenen sin, als 't maer den Spanjaerd geld,
 So sijn wy voords gereed en vaerdig in het veld.
 Die mannelijke aerd is allen ingegeven,
 En groei'd so met ons op, en zwast so met ons leven,
 Dit worden wy geleerd, dit woord van langer hand,
 Ia met de Kinder-pap ons in het bloed geplant.
 Want waer de Spamaerd komt de overhand te krijen,
 Moet yder voor sijn trotz, en heerschappij sijn,
 En waer hy eenmael heeft sijn tyrannij gevest,
 Daer is hy voor het land een kanker, ende pest.
 Siet toe dan Batavier, en laet dij niet bedriegen,
 En door geveynsden schijn van hem in slaep niet zwoegen:
 Want sijn verduuld gemoed en sal niet sijn gerust,
 Voor dat hy met de zwaek sijn helche gramschap blust.
 Maer gy ó Groote God, zwilt ons in dijne ermen
 En onder dijn beschut en vteug'len voords beschermen,
 Breekt 'svijands tyrannij, en laet niet langer toe
 Dat hy meer overlact dijn arme schaepen doe.

Manhaftige dapper-
 heyd der
 Haerlem-
 mers in't
 Beleg van
 hunne Stad
 endehunne
 als noch
 onveran-
 derde, ende
 onverae-
 de vromic-
 heyd.

Vermanin-
 ge aende
 trouwe Ba-
 taviere,

Gebied tot
 God.
 VIGILATE
 DEO COM-
 FIDENTES.

So willen wy, dijn volk, het schezet dijner banden,
 Dijn erf, dijn eygendom, dijn naem in alle landen
 Verbreyden (lieve Heer!) wyt aller sielen kraegt,
 Versterks door dijnen Geest, in ygelijk geslacht.

FORTITER, ET FELICITER.

Cic. Lib. 4. ad Herennium. Nullum est tantum periculum, quod
 Sapiens pro salute Patriæ virandum arbitretur.

Idem Orat. pro Milone. Nihil est præstabilius viro, quam periculis
 Patriam liberare.

Vyttocht der Haerlemsche Schutterije na Heusden,
 in't Roper gesnedeij, ende vertoond.

Siet hier de sterke Stad van Heusden met haer Wallen,
 Een muer van't Vaderland, een slaper van ons allen,
 Een beck van onsen tuyn, die onsen staet bevrijd,
 En Braband tergd, en troist, en haeren roem versmijt.
 Alwaer de Haerlemmers en Hagenaers te samen
 Vrijwillig, wel-gemoed, gewapend over-quamen,
 Als Spinola Bredà besloot met aller magt,
 Op dat hy't onder 'tjock van Spanjen weder bragt.
 Daer stont gy in't geweer by dagen, en by nachten,
 Daer stont gy in't geweer als Krügers op de wachtten,
 Daer stont gy op de vest, daer stont gy op de wal,
 Bedwarente die Stad voor 'svijands overval.
 So vroomen Bataviërs, en onverzogde Helden!
 Dees plaet van Matham sal u'w roem en naem vermelden.
 Bedwaert u'w vroomen aerd, en Bataviërs gemoed,
 En zweeft het Vaderland getrou met goed, en bloed.
 VVan of Bredà schoon heeft voor Spanjen moeten dwijken,
 Sou daerom u de moed in's minste wel besdwijken?
 Of denkt gy wel dat nu al's land niet kan beswaen?
 En dat om eene Stad de Staet moet ondergaen?
 Maer weet gy wel hoe ons geen vijand kan verdrucken?
 Ia hoe't ons selver noch sal tegens hem gelucken?
 Doet boet, en bids den Heer, en siet bem inde hand:
 Hy is de stur, en schut, en scherm van't Vaderland.

Vyttocht
 der Haer-
 lemmers
 na Heusde.

Den

Den 3. Apr. 1625. Ian Klaeszen Loo, Burgemeester. Willem Schatter Fiskeael. Iohan Damius, Kapiteyn. Onzere Arijzen Akerflood, Luytenant. Iakob Schout, Vendrig. Heyndrik Gerritszen Pot, ende Lot Vogel, Sergeanten.

Den 23. Apr. Ian Klaeszen Loo, Burgemeester. Nikolaes le Febure, Kapiteyn. Mathias Hafewindius, Luytenant. Boudewijn van Offenburg, Vendrig. Kornelis Dirkszen Guldewagen, Lambert Corneliszen Pont, Sergeanten.

Den 8. Meij. Arnout Bruyveniteyn, Burgemeester. Michiel de Vael, Kapiteyn. Nikolaes van Napels, Luytenant. Lot Schout, Vendrig. Iakob Ianszen Schout, ende Hans Matthijszen, Sergeanten.

Dit is van Damiaet/ en onses Stads beleggen/

En waer men meer van ons by desen tijd kan seggen/

Van onsen vroomen aerd/ van trou/ en goed beleyd.

Waer noch al meer bewijs van onse vromicheyd.

Gelyke dapperheyd (hoe kan ikze verswignen?)

Betoonde onse Stad in die veel waere krygen/

Die Vlaenderen wel eer ons landen heeft verweckt?

Twelck dan wat radet ook ons dieid alhier ontdeckt.

Als seker *Stoke- byand den Grave bande Landen

Johannes sijnen Heer veel magtige vijanden

Ten krijg had opgehitst/ en eynelijck een *Dampier/

So heeft het gansche land gestaen in bloed/ en vier.

En is ter eerster tocht op Seland aengekomen/

En heeft daer nu en dan veel steden ingenomen/

Waer als een langen tijd in menig bloedig slag

Pu d'een/ nu d'ander weer/ in't bechten boven lag/

En teynelijck Dampier wat harder most bekopen:

Heeft met een meerder magt Noord- Holland afgelopen

Tot onse poorten toe/ in sulker haest/ en spoed:

Diet anders als een storm/ eir' s'hemels blikrem doet.

Gelyk dan onse Stad: t Land heeft gediend hoor wallen

In't Spaensche oberlast: so ist ook dae geballen/

En is in sulken nood/ en grautwelijck tempeest/

Den and'ren als een schanz/ en stale muer geweest.

Dier- tuschen komt ons volck in grooter sijn *recken/

Met * Wit hun overhoofd den vijand tegen trecken/

So doet ons burgerme/ van hame komst berischt/

En treen den duyn- kant heen den vijand in't gesicht/

En komen aenden man. Daer werde so gestreden/

Dat al des vijands doen werd in den dreck getreden:

So houd ook noch die plaets den naem van't Mannen-pad,

Van desen grooten slag/ en groufaem bloedig bad.

Doch Witte volgd hier op de landen up't het lijden

En van des vijands magt en dzingen te bevrijden.

Overvinnings der Haerlemmers tegens de Vlamingen.

* Ian van Renes.

* Guye Dampier Sone van den Grave van Vlaenderen.

* Magnis passibus. t Witte van Haemstede.

Mannen-pad.

En heeft

En heeft al't Hoopd-quartier flukr van dien last geleerd/
 En so is al die hoop doorbaen 't Land uptgebergd.

○ *Beröinninge der Hollanders, ende Haerlemmers,
 tegens de Vlamingen, onder Jay de 11. XXI. Grahe
 van Holland, in't jaer MCCCIV.*

Holl. Kron. Divis. XXI. Kap. XVI. Als Here V Vitte van Haemstede met luttel wapenturiers binnen die stede van Haerlem was gekomen/ heeft hy sijnen bannter met den rooden leeuw ontwonden. Terstond sijn by hem gekomen alle dat volk upt Kermerland, upt V Vatterland, ende veel upt Oost ende V Vest-Vrieland, lobende God dat sy een Hoofdman hadden/ van den rechten bloede van Holland gekomen wesende. Ende als Here Witte sag dat sy alle waren bereyd met hem te gaen/ is hy uptgegaen met ontwonden blinkenden bannteren/ met een byzelijk geluyd van basupnen. Ende als sy quamen by Hillegom is hen daer te moete gekomen met eene groote menigte van Vlamingen de President van Vlaenderen/ ende daer gebiel enen grooten stryd/ overmits die byzelijke slagen/ ende dat groote gekrijt dat daer was van den genen die geslagen worden/ ende als de Vlamingen dus verslagen waren/ quamen die Driese/ ende togen hen upt alle haer kleder/ ende worpense op een hoop/ ende als pottende sepden sy: dese hoop der Vlamingen sal voorbaen een seker teyken wesen of sy hier ontrent by abouturen quamen/ ende dese weg word op huyden noch desen dag genoemd Oud Mannen-pad.

So kan ook het gespuys en rasend graeu des ruggen
 En uptgelaten hoops van onse buyst getuppen/
 Als't na veel plonderings in Holland/ en in't Stricht/
 Door onse Stad geruckt/ haest is van hier gelicht.

Overvwin-
 ninge der
 Haerlem-
 mers teges
 de Ker-
 mers.

○ *Beröinninge der Haerlemmers tegens de Kermmers,
 Onder Vfloris v. XIX. Grahe van Holland,
 in't jaer MCCLXVIII.*

Holl. Kron. Divis. XIX. Kap. VIII. Ende albus by rade Gijf-
 brecht van Hemstel vergaderden die Kermmers alle haer volk by een/
 ende keerden weder in Kermerland/ ende als sy quamen by Haerlem,
 belepden sy die Stede/ ende bestozmden die sonder ophouden met schiet-
 ten/ ende werpen van steenen/ also dat sy veel luyden met haeren
 schutten ende slingeren ter dood toe guetsen. Ende die Doozters met
 den Ebelex die daer in getoeken waren woerden hen byzomelick/ ende

Rr

bescherm

beschermden die **Stede** **Stillefich** met **stijfsten** ende **werpen** van **steen**. **Dere** **Johan** **Perzjn** die een **broom** **edel** **aldber** was/ **quam** **hy** **nachte** **al** **heymelicken** **upppen** **Stede**/ **ende** **kreeg** **een** **deel** **wagenen** **vanden** **Wermers** die **hy** **geladen** **hadde** **met** **vitalle** **ende** **probianden**/ **ende** **reed** **voord** **in** **herner** **land**/ **ende** **verbrade** **een** **deel** **van** **die** **meeffe** **dozpen** **signer** **vijanden**. **De** **Wermers** **ommesende** **sagen** **den** **rook** **ende** **brand** **van** **haer** **dozpen** **vyden**/ **vzaken** **haestelick** **op** **van** **den** **belegge**/ **achterlatende** **haer** **tenten** **ende** **pauwelioenen** **met** **al** **datter** **in** **was**/ **ende** **keerden** **haestelicken** **wederom** **na** **den** **haeren**. **Die** **van** **Haerlem** **dit** **sie** **de** **veben** **haer** **poozten** **op**/ **ende** **volgden** **Jenna** **met** **grooten** **hoopen**/ **ende** **slagen** **ende** **vingen** **haer** **blinde** **vijanden**/ **ende** **wonnen** **eenen** **grootten** **roof**/ **ende** **quamen** **met** **grooter** **eren** **ende** **trumpfen** **met** **vele** **gevangen** **weder** **binnen** **Haerlem**.

Vergeef-
sche Belc-
geringe
der Stad
Haerlem
van Vrou
Iacoba
xxviii. Gr.
van Holl.
An. 1436.

Iakoba **hijf** **hier** **meer** **haer** **leger** **afgesteken**/
En **onse** **Stad** **beleyd**: **maer** **is** **ook** **afgeweken**/
En **heeft** **met** **al** **haer** **magt** **vooz** **onse** **Stad** **gestwicht**/
En **gansch** **niet** **merckelijcs** **vooz** **Haerlem** **uytgericht**.

Better **hoben** **het** **31. Vlab**/ **inde** **Verwoestingen** **van** **de** **Stad** **ende**
Det **Landfchap** **van** **Haerlem**.

Ik **wil** **mi** **in** **dit** **stuck** **een** **wepnig** **dieper** **steken**/
En **van** **noch** **ouder** **tyden** **ouder** **daeden** **spzeken**.
Dijn **onse** **Burgers** **niet** **vooz** **Velden** **opt** **beroemd**!
Wp **zijn** **van** **ouds** **vermaerd**/ **en** **onberzaegd** **genoemd**.

Overvvin-
ge der Haer
lemmers
tegens de
Oost Vriest
onder Die-
derick I II.
iv. Grave
van Holl.
An. 1018.

Als **Diedrick** **onse** **Graef** **de** **Vriessen** **wou** **bestoken**/
En **ssnes** **Daders** **dood** **niet** **laten** **ongewoken**/
En **vooz** **de** **eerste** **reys** **vooz** **hume** **magt** **bestweek**/
En **dooz** **een** **hemels** **stem** **vooz** **dese** **Vriessen** **week**:
So **is** **hy** **andermael** **upt** **Haerlem** **opgetogen**/
En **trad** **met** **dese** **lup** **den** **Vriessen** **ouder** **ogen**/
En **vreesde** **op** **de** **vlagt**/ **en** **hieu** **den** **hoop** **ter** **neer**!
En **dwongst** **dooz** **het** **swaerb**/ **en** **kreeg** **het** **Landfchap** **weer**.

O **verksinninge** **der** **Haerlemmers** **tegens** **de** **Oost-**
Vriessen, **ouder** **Diederick** **de** **III. iv. Grafe** **van**
Holland, **in** **den** **jare** **cixviii**.

Holl. Kron. Divi. vii. Kap. xlii. **Als** **dese** **meer** **trouwlijen** **ende**
* **vrijrecht**. **hietozien** **die** **Grave** **Dirk** **tegen** **den** **Burgers** **ende** **haeren** **Bischoop**
verklagen **hadde**, **als** **voorzeyd** **is**/ **nam** **hy** **vooz** **den** **ssnes** **Daders**
dood **te** **wzeken**/ **ende** **den** **Oostvriessen** **te** **beverchten**/ **tot** **welker** **hep-**
baert

haert de Keyser Henrick die eerste sende desen Graef Dirk te hulpe den Hertoge van Loepnen ofte Loeringen/ die den Graef die den Haerde/ ende vele bloede reysmaers/ ende broome verjeters. Dit was so nam Graef Dirk wooslede daer hem een groot heyl van volck bye Holland/ hebbende ook mede by hem den Bischop Abelbolt van Utrecht/ die noch sijn gebangen was. Ende als die groote volck der Hollanders ende der Wziesen by een gekomen was om eenen bloedige stryd te slaen/ is inder lucht gehoord een verbaerlyke griffyke stemme roepende: vliet, vliet, vliet. Ende terstond namen die Hollanders de vlugt upt verbaernisse deser stemmen/ ende liepen sonder ordinarie elk sijns weges sonder ommeffen. Ende de Bischop ontquam upt den handen der Hollanders/ ende ging ober met den Wziesen/ die hy tot aller rebellicheit in formeerde ende starcke tegen desen Graef Dirk/ ende Hertog Godevaert van Loepnen werd daer gebangen van den Wziesen. Dese nederlage heeft God den Hollanders laten geschien/ om dat den Graef in hem selven soude leren/ dat ter eendeeit ende God is/ die den menschen vernederd/ ende verhoogd. Die Graef is gekomen binnen Haerlem, ende heeft weder versey volck vergaderd/ om weder enen stryd te bechten tegen de Wziesen/ ende als hy ontrent Depligeloë gekomen was/ quam hem stoutelyk met den Wziesen te ghemoeë Bischop Abelbolt/ ende hadde met hem den Hertoge Godevaert van Loepnen/ die daer toe gedwongen was om te bechten tegen de Hollanders. Daer geschiede eenen grooten swaeren stryd/ ende de Graef heeft in t eynde de oberhand gehouden/ ende hadde victorie/ daer veel Wziesen gebleven sijn/ ende de Bischop ontquam met grooten verpkel sijns lijfs/ ende de Hertoge quam weder ober upt der Wziesen handen sonder vrese/ ofte enig rantzoen. Dit geschied wiesende/ vergaderde die Graef met den Hertoge van Loepnen alle dat volck van wapenen dat hy krijgen konde/ ende quam met al dit volck in Wziesland/ brandende ende robende alle haer doopen/ ende hupsen/ ende versloeg een ontallijk volck/ ende nam met hem een al ten grooten roof van gevangen/ beesten/ ende alderley goeden/ ende spoolterden ende beroofden dat land upt der maten seer/ ende hy bracht dat Land weder onder sijn subjectie/ ende geboden/ ende quam weder in Holland met grooten sege/ ende victorie/ ende gaf dat land van Wziesland sijnen jongen soon Flozis/ ende hy ontvingt weder van sijnen Vader te Leen/ ende hy roog in Wziesland/ ende sy deden hem hulde ende manschap/ ende regeerde mogendlyk alle die dagen sijns levens.

Als na de Vriesen weer de omgelege landen

Verdoopen allezins met mooyden/ ende branden/

En meynen met den buyt en roof nu wel gelien

En pder byj/ en brand/ en blij/ weer deur te gaen;

Ri 2

Overvinn-
ninge der
Haerlem-
mers teges
de Vriesen.

31

Is onse burgerij hun op den hals gekomen/
 En heeft van sulck geweld en moedwil wraek genomen/
 En hebbende met spoed die rovers achterhaeld/
 Hun leijk over-last wel op den kop betaeld/
 Want na een swaeren slag/ en deel geberchts/ de Wrielsen/
 Da grooten nederlaeg van volck het veld verliesen/
 En kiesden so de blugt/ en brengen vooz den buyt
 Hun schand/ en scha te hups/ en deel geen heelen huyt.

Obersinninge der Haerlemmers tegens de Wrielsen,
 Onder Siderick VI. XII. Graef van Holland.

Holl. Kron. Divis. XII. Kap. xx. In den jare ons Heren Mc.
 * Ench wyfen, ende LV. versameden die Vrielsen geseten in * Drechtenland, ende quamé
 en deStreek. met geweldiger hand in Holland/ ende verwoesten met groote nydig-
 Besciet P. heyd dat Doyp van Sande, robende ende byandende/ ende nemende
 Scriverius in met hen eenen swaeren robe. De edele ende byzome Ridderman-
 sijn Oud nen met andere schildknechten van Haerlem dit vernemende/ sijn met
 Baarvrien. stouten moede metten landbynden van Erdoyp desen Wrielsen te ge-
 † Sandpoort. moed getogen/ ende daer geviel een swaeren strydt tuschen den 11. par-
 † Oeslorp. tissen/ ende daer werden van den Wrielsen verflaggen ontrent 100. man/
 ende die ander liepen weder na Wrieland/ achterlatende alle den roof
 die sy gehael hadden/ ende die van Haerlem togen weder binnen haer
 Steede met grooter triumphen/ ende victorie.

Chron. M. S. vetustiss. Egmond, ante annos 400, scriptum. Fresones de Drechterne, fines Comitatus Hollandensis invadentes, villas quasdam exusserunt, unde procedentes ad villam quae Sanden dicitur pervenerunt, quibus occurrentes milites pauci de Harlem, & villa de Okerthorpe, in fugam eos compulerunt, & festinantes ad suam infinitam multitudinem scilicet circiter ad nongentos homines sine defensione peremerunt.

De Wrielsen van Drechtenland, in de palen van het Graeffschap van Holland vallende/ hebben sommigze dozpen afgeband/ ende sijn gekomen tot in het Doyp van Sanden, den welken weynigze Ridders van Haerlem, ende vanden Doyp van Okerthoyp tegentreckende/ hebben de selve inde blucht gedreven/ ende tot hume groote menigze haestigende negen honderd sonder tegenweert verflaggen.

Oude Holl. Rym-Kronijk/ onder Graef Diderck VI.

Als men elf honderd ses en vijftig ons
 Heren jaer,
 Quamen met ozlogen sesaex

Die

Die Vriesen van Drechtland,
 Ende hebben geroofd ende verbrand
 Die van Renemare harde sture,
 Dit versagen die gebure
 Van Oksdoorp, en de Poorters mede
 Vyt Haerlem vander Stede,
 En streden aen hen, ende deedse kerey
 Gwaerlijke te haren oneren,
 Ende sloegen hen of, sliende nochtan,
 Ontrent ne gey honderd man.

De Bischoep van het Sticht weet ook genoeg te spreken
 Van onse barmhertichheit/ in sijne blugt gebliken/
 En sijner nederlaeg/ als hy by Monniks-dam
 Vrij dapper slagen kreeg/ en nauwlijck selfs ontquam.

Overwin-
 ninge der
 Haerlem-
 mers tegens
 de Sticht-
 sche, ende
 Oockvriest,

Oberwinninge der Haerlemmers ende Waterlanders
 tegens Willem van Mechelen, XLI. Bischoep van
 Utrecht, ende de Oost-Vriesen, onder
 Jay 1. xx. Graue van Holland, in't
 jaer Mccxcvii.

Holl. Kron. Divis. xx. Kap. viii. Die Bischoep van Utrecht ber-
 hoeyende dat die West-Vriesen ondergegaen ende verwormen waren/
 so is hy overgetogen in Oost-Vrieland, ende heeft aldaer doen kond-
 gen/ ende prediken des Paus afaeten tegen de Hollanders. Die
 Vriesen hebben den Bischoep beloofd hy te staen/ ende te hulp te ko-
 men met alle haer magt/ ende sijn met veel schepen haestelick overge-
 baren na die stede van Monnikendam in Waterland. Die Poorters
 van Haerlem met die ander Waterlanders hebben terstond daer tegen
 een groot heyl van volck vergaderd/ ende sijn met grooten gelupd van
 trompetten met ontwonden banne ten desen Vriesen barmhertich ten-
 gen geaen/ ende bochten met allen sere op dese Vriesen/ die hen nre
 lange tegen en stonden/ maer namen hunne blugt met grooter haestig-
 heyd lopende sonder opdiantie na haer schepen toe om weder ober te
 baren/ den welken die Waterlanders snellichen volgden/ ende sloegen
 hen veel volck af/ ende behielden met grooter eren de oberhand. De
 Bischoep van Utrecht liet achter sijn groot schip/ ende is gevallen in
 een kleyn boochen/ ende is gebarren na Overijssel met grooter schande/
 R r 3 ende

VVrake
der Haer-
lemmers
met anderē
tegens den
Here van
Arkel.

De Arkel-heer die quam by Krimper-waert bestoken/
En heeft den Doxſchen arm/ met and' een/ daer gebroken/
En swaeren roof gehaeld/ andien doox sine magt
Ter plaetse sijns gebieds te Spinghem gebracht,
Maer die van Rotterdā en Schiedā t' saem besproken/
Die hebben dat geweld en onrecht hoort gewroken/
En sich in groot getal doox al sijn land verſpreyd/
En dat tot beupt gemaeckt/ en inder alch geleyd.
Dier bleef het noch niet by/ al was sijn land geschonden/
Maer onse Graef heeft ons daer henen ook gesonden/
Met die van Amsterdā en Leyden/ in't geweer/
Die troppen watter was tot inden grond ter neer.

Wrake der Haerlemmers, met anderē, tegens den
Here van Arkel, onder Aelbrecht van
Zeijerey, xxvi. Grave van Holland,
inden jaer 1402,

Holl. Kron. Divis. xxvi. Kap. lv. In't jaer ons Heren Mcccc.
ende 11. versamde Here van Arkel een deel gewapend volks/ ende
pafzerde ober die Leche/ ende quam in Krimperwaert/ rovende ende
brandende/ ende nam met hem enen grooten swaeren roof van beestē/
ende ander goeden/ ende woude daernebe binnen Gorrichom trecken.
Die van Dordrecht ende van Schoonhoven dit vernemende/ sijn met
haer doxpen uptogēn/ ende quamen in die Niepoort/ ende verga-
derden daer te samen/ ende wouden den Arkelschen den roof met magt
benemen/ ofte enen stryd metten verchten/ ende quamen met blin-
denen bannieren met trompetten den Arkelschen te gemoed. Als sijn
nuyt by malkāndon quamen/ gebtel daer eene scherpe ihermutzinge/
ende hadde stryd/ daer bleven inden aenhang doox 2211. Doxpluden/
ende daer worden gebangen Beer Gerrit van Liefholt/ Ridder/ Wou-
ter Symons/ Abjaen Wittenfz./ Gerrit Wobbout/ Dujge Beeld-
snyder/ pooperen van Doxbyecht/ Burchaert/ ende Jan Wobbrechtsz.
pooperen van Schoonhoven/ ende 711. landpluden van Leckerkerk/
ende 4 van Schorveland. Op den 711. dag daer na togen die van
Rotterdam ende Schiedāme upt met veel gewapenden/ ende qua-
men in't land van Arkel/ ende berispeyden den ober al gelijken spink-
haenen/ verbornende/ verwesende/ ende vernielende alle dat gene
datter was/ bliben slaen/ ende sijn met grooten love ende sege weder-
gekeerd in Holland/ met her hobbende veale beesten/ ende andre rijk-
dommen/

Dorrenen/ die sy daer jaer nigerooft.

In dat selve jaer dede die Grabe van Oosterbant vergaderen die van Haerlem met den Kermer, die van Leyden met den Aynlanders/ die van Amstelredam met den Waterlanders/ ende Goylanders/ ende heeftze gesonden met den bloomen Ridder Here Henrick van Wasse-naer/ Burggrabe van Leyden/ in't Land van Arkel, dat sy met heyr-kracht die opgeblasen hovardigheyd des Heren Jans van Arkel kaffi-ten ende temnen souden/ ende dat sy verwoesten ende verdestrueren souden alle dat gene/ also wel menschen als beesten/ dat inde voerlijck-heyd ende onder de dominatie van den Here van Wikel geseten ware. Ende aldus bevafterende ende destruerende alle dat gene dat sy buyten steden ofte stoten staende vonden/ sijn sy met ontdonden banieren/ ende met grooter heyrkracht gekomen hoor die stede van Wagensfeyn: sy aenstozonden ende bevochten die poozters met menigelijc assaente/ met schieten ende werpen van pylen/ loon/ klodden/ ende andere in-strumenten/ ende sy verbyanden de hoorstede met een molen/ ende keerden weder met diverse goeden van beesten/ ende anders/ ende quamen door 't land van Wyanen weder in Holland onbeschadigd.

Als ook de goede Stad van Horen in het honderd En al de burgerij ellendig was geplonderd
Van een onstuymig volk, en als die kinne hoop
Dier binnen Haerlem lag met desen buyt te koop.
En dreygden upt de Stad gelijken roof te slepen:
So worden sy alhier wel haest by 't hoofd gegrepen/
En deerlijk afgesmeerd/so datter menig bleef/
En 't ander graeu te scheep upt onse haven dreef.

De Haer-
lemmers
setten sich
tegen de
Rovers
van Hoorn.

**De plonderaers van Hoorn worden binnen Haerlem
geslagen, tinden jaere 1482. ten tijde van Philips II.
xxxii. Grahe van Holland, onder de Hoogdijce
van Keyser Maximiliaen, sijnen Vader, ende
het Hollandsche Stadhouder-schap
van Jooft van Lalleyn.**

Holl. Kron. Divis. xxxii. Kap. xliiij. Sy plonderden/ ende pil-geerden/ ende beroofden die stede [Hoorn] van allen dat sy daer bin-
nen vonden/ want sy daer een gedot swaer goet vonden/ gemerkt dat
het een rijke welbarende ende lijneringe stede was/ ende oberbloede-
lick van allen huytade/ kleprooden/ ende pitwelen/ ende dorsten't al te
samen/ ende wozen't in die schepen/ ende voerden't al Holland door/
tot allen steden/ ende plietken/ ende gaben goeden koop/ want her-
lichte.

lichtelick aengekomen waren. Ende albus varende met de getroofde goeden/ waren veel schepen te Haerlem binnen der Stede die vol goeds waren/ ende verhoften ook veel. Ende daer wesende hadden sy een conspitratie ende muysterje onder malkanderen gemaakt/ om een commotie ende oploop onder den poozteren te maken/ dat sy overmits dien die Stad van Haerlem ook hadden mogen beroven/ ende spolieeren. So gebelt op S. Marien Magdalenen dag/ dat enige knechten bestonden spijtig ende qualick te spreken tot den poozteren van Haerlem/ seggende: aldus salmen ook met u leven. Die ingesetenen vander Stede dit hozende/ lieyen terstond in't harnasch/ ende bestonden desen knechten tot allen eynden te bebechten/ ende te slaen/ so datter vele in die Spaerne sprongen/ ende verbzonken/ ende die sy kregen sloegen sy ter dood/ ende in deser mangelinghe ende schermutzinghe liep een vanden knechten ende sloeg die klokke/ ende meende mis'dien alle die knechten by een te vergaderen/ want op dat pasze een grooten hoop inder Stede vergaderd waren/ overmits welken dat die poozters so dicht by een quamen/ ende op de ruyters alle gelijk vielen/ datter ontrent vyftig geslagen ende verbzonken woerden: maer die Overste van der Stede schoten ende vielen daertuschen/ ende vingen vele van den knechte/ op dat sy mit die gesalbeerd ende beschermd vouden wesen vanden verwoedheden der poozteren/ anders louden daer meer geslagen hebben geweest. Ende die Oversten vander Stede sonden terstond eenen bode tot den Stadhouder die op dese tijd sat en at op 't Dups te Brederoede by sijnder nichten Vrouwwe Polent des Jonkeren van Bredenroede moeder/ ende dit hozende stond terstond op vander tafelen/ ende quam binnen Haerlem/ ende bede so veele met geboeglicke ende goede onderwijssende woorden/ dat die gevangen knechten ontslagen woerden/ ende men lietze met alle haer geroofden goeden passeren/ ende upt der Stede varen.

Trouwe en vrome daed der Haerlemmers aen die van Hoorn.

Als mee op desen tijd de Stichtsche listig trachten/

Om Horen onverschens en schielijk te verkrachten/

En hier de rijding quam/ so hebben wy die Stee

Voords hulpe toegeschickt/ so waren wy voords ree.

Daed der trouwichepd/ die wy die Stad betwisen!

Daed der vromichepd/ en waerdig hoog geprezen!

Betoond dat niet genoeg/ dat wy geen dood ontsien/

En s'bygands trotz en vracht het hoofd kloekmoedig bten? ^{to H}

Trouwe ende vrome daed der Haerlemmers aen de
Burgers van Hoorn, inden selsden jare 1482.

Aenclag v3
de Stichtsche op
Hoorn.

Dirk Velius in het Twede Boek van de Kronijk van Hoorn. Tertwiffinghe de Stichtsche krijg noch al voozd/ ende waren verscheyden entrepisen

vijsen van woedersijden: onder anderen bind ik/ dat die van Wreche/ ende Amerfoort ook een aanslag op onse Stad hadden/ die sp ondersiens meenden te hermeesteren metschepen daer toe bereydt in den Eem.

Maer onse Raed werd gewaerschoot dooz t'advijs van eent Werdertwijker/ die tot dien eynde hemeligh inde Stad quam/ ende werd eerlgh overmits sijn goede waerschootinge verschonken. 'Egeruchte liep terwyl het gantsche land deur/ dat den vijand al na Hoorn toe was/ dies verschepden Kapiteynen van Haerlem ende Amsterdam inder yl herwaerts aequamen/ om de Stad/ indiert nood waer/ te helpen. Ook sonden de Heren van Haerlem een bood aen de Stad/ presenterende seer trouwelgh haer dienst/ so sp hulp van volck ofte van tet anders van doen mogt hebben: die beleefdelgh by onse Raed bedankt werden/ ende de Kapiteynen voornoemd/ so lang als sp inde Stad waren/ wel onthaeld/ ende haer kosten afgesproken.

Als Wyero Rotterdam behendig had genomen/
En daer dooz groot verdyct op Holland was gekomen/

Dat dies te been nu was/so lag ons Burgerij,

Met and'ren te Schiedam, en hielden 'tland daer byj.

Daer waren ook in Stad uytheemsche Ruyter-knechten,

Die/ in de plaetz dat sp met Wyero souden verhten/

En die van Rotterdam/ daer hebben nagebracht/

Dat selfs Schiedam mogt sijn ook onder hen gebracht.

En hebben boozds bestaen hun boos berraed te stichten/

En schandelijke daed troulooslyk te verrichten/

En vielen op het hups van onse burgers aen/

Om die wel alderreerst en aldermeest te slaen.

Maer als de onsensich seer kloed en dapper queten/

En daer dooz al de Stad den onraed quam te weten/

So stond ons ander volck/ en broome burgerij/

Die ook noch elders lag/ hun mede-burgers by/

En hebben die verraers als leeuwen aengevloegen.

Wiertuschen quamen ook de Lepdschen aengetogen/

En vielen t'samen aen op desen halschen hoop/

En kregender veel meer/ en d'and'ren op den loop.

Vromicheyde der
Haerlemmers binnē
Schiedam
tegens uyt-
heemsche
Verrader s,

Wromicheyde der Haerlemmers binnē Schiedam tegens
uytheemsche Verraders, onder Maria van Oostenryk
xxx1, Ex. van Holland, inden jare 1489.

Holl. Kron. Divis. xxx1. Kap. Lx11. Dit oorlog was hangende
tuschen den Hertoge Melchrecht van Saksen inden name des Roomsche
Konings/ ende tuschen de Vlamingen/ so hebben hen de Vlamingen
Ss stark

Rijk op der See gemackt/ ende namen te bare ende te hulpe alle die sp
 gekrijgen mogten/ als sommige ballingen upt Holland ende anders
 waer sp quamen/ so dat sp' land van Holland veel schaden deden/ ende
 sonderling den poozteren van Leyden/ dien sp een groot swaer goed
 benamen van vellen ende wolle/ komende van Kallis: ende op desen
 tijd is een jonger hoeder van Bredenroede genaemd Jonker Frans
 van Bredenroede met enige ballingen upt Holland mede in Vlaende-
 ren getogen/ ende is ook een Kapiteyn ende hoofdman gemackt van't
 land van Vlaenderen/ om't selve te beschermen/ ende bystand te doen/
 ende op't Land van Holland te oozlogen. Desen Jonker Frans heeft
 een deel knechten ende ballingen te samen vergaderd/ ende is t'schepe
 gegaen/ ende is op S. Lijfberten avond in't jaer LXXXVIII. gekomen
 hoor die Welfshaven/ ende deden een landgange door dat Doorp van
 der Haven/ ende sijn met gesamender hand voorbgegaen na de Stad
 van Rotterdam, ende hebben die Stad sonder stoot oft slag oft sonder
 enige weer te bieden ingenomen/ daer op die tijd al ten swaeren goed
 van alderleij koopmanschap bezosen lag/ ende sijn in deser manieren
 die Stad magtig geworzen/ ende hebben se lange tijd tegens dat heele
 land gehouden/ ende veel quaeds op de platte landen gedaen. etc.

Kap. LXIII. Op den achtenden dag van Januarij in't jaer van
 LXXXIX. was de Roomsche Koning gekomen binnen der Stad van
 Leyden/ daer op dat pas een groote Regenboge openbaerde inder
 lucht/ staende verkeerd/ met beyde den eynden tegen den hemel/ ende
 dat ronde tegen der aerden/ daer alle de Heren ende menig mensche af
 verwonderden. Ende acht dagen daer na sand de Koning sijnen Be-
 raut van wapenen/ ende dede kondigen een heyzwaert in allen steden
 van Holland tegen de stede van Rotterdamme/ ende dat hen elk inden
 sijnen rede soude maken om met haer banieren ende poozterijen haer-
 ren Prinze te dienen/ die op die tijd binnen der stede van Welft lag/
 verwachtende aldaer die ander steden van Holland.

Daer na: Ende kortz na desen quamen de pooztere van de stede van
 Holland/ als Leyden/ Haerlem, Amsterdam/ en Welft met haer baniere
 in Schiedam, ende die van Dozrecht met die vander Goude lagen op't
 water om die stroomen te bewaren. Dese banieren aldus binnen
 Schiedamme liggende elk op sijn logijs/ so lagen ook op die selve tijd
 veele knechten ende ruyters binnen der Stad, die dagelijck uptliepen/ en
 hadden heele schermuizingen tegen die van Rotterdam/ ende sloegen
 malkanderen vast ook volk af/ so d'een so d'ander te boven gaende.
 Dese ruyters hateden seer de Hollanders/ ende spraken se qualick ende
 spijtelicken toe/ als rangers/ honden/ ende lang-wambeyen daer af te
 maken/ ende quetsten ende sloegen sommige ter dood/ so datter die
 Hollandische Steden misshagen in kregen/ overmits dat die poozterije
 ende ruyterije niet wel ober een en mogen/ ende te gader dienen: ende
 hadden gaern gessen datmer wat toegesien ende anders geordineerd/
 ende

ende probisse in gedaen hadde/ maer dien t'beholen was te doen sloegen's hoort ruyter-boer/ ende lieten't daer mede hehen gaen/ ende anders en quamder niet af. So ist gebeurd op S. Valentijns dag dat die selve knechten ende ruyters eenen wonderlijken aenflag ende ver-raed in Schiedam opgesteld ende opgehoben hadden/ want sp hiepnelicke sprake met die van Rotterdam gehouden hadden/ ende een over-dragt om heurlieden die selve stede te leveren/ met al de Hollanders die daer in waren: ende sijn gekomen ontrent acht uren inden avond na den maeltijden hupse daer die van Haerlem gelogeed waren/ die sp eerst bevochten/ ende maekten een wonderlich gebaert van roepen/ ende kryten/ ende schotten met klobeniers inde hupsen/ so datter beele gequetst werden binnen den hupse eer sp ter weer konden komen/ want sp hoven op de kameren ende solders waren/ ende schoten so van onderen op/ dat hem niemand poizen en dozste om af te komen: want die hupsen beneden al dol ruyters waren/ die niet af en lieten van schieten/ ende riepen: al gewonnen! al gewonnen! Dit gebaert ende scher-mutzinge aldus gedurende/ ende ander poozters van Haerlem die by der bannier van Haerlem niet gelogeed en waren/maer daer ontrent/ hebben hen altemet versaeud/ komende by een om dese knechten te resisteren/ ende wederstaen/ ende haer mede-poozteren te ontzetteren/ ende maekten een gekryt roepende: Holland! Holland! also dat sp een moed grepen/ ende schoten met haekbuszen ende klobeniers so huzelick op die ruyter-knechten/ ende sp worden wijkende/ ende dzebensupt den hupse/ so dat d'ander van hoven af quam en/ ende stonden malhanderen mannelicken by/ ende die knechten werden hen ook huzelicken aen d'ander sijde/ ende dzebense dziemael over ruggen. Ten lesten quam Heer VVillem van Boschuysen, Ridder/ Baeljuto van Sigeland/ in't die van Leyden, ende den Rijnlanders, ende ontzetteren die van Haerlem/ so dat die ruyters de blugt namen/ ende staken buskruph inde sloten van der stede/ die van laste opbarsten/ ende liepen ter poozten ypt na Rotterdam/ maer daer werdter beele in de stede gequetst/ ende doodgeschoten/ ende met allen beele gebangen/ maer die sieben hadden luttel hoven/ ende vele gequetsten. Ende aldus hadden sp de victorie op den knechten/ twelck een huzelick ding waer geweest hadden, de knechten te hoven gegaen/ daer God wel hooglick af te danken was.

Daer na: Ende vele van den ruyter-knechten die sp gebangen hadden werden met den swaerde gericht die van dit verraed ende opzet wisten/ ende openbaerlick leden/ ende bekenden/ ende veel van den ruyters die seer gequetst waren slozben inde Gasthupsen/ ende die van Haerlem hadden alsdoen y. i. hoven/ daer de bannierdrager een af was/ ende slozben alle met haer halle Sacrament/ ende d'ander sieben en hadden in als hoven se hoven niet.

Over-
vwinninge
der Haer-
lemmers
tegens de
Franzoyse
ende Gene-
voysen op
de Noord
see.

En als de Landen hier in krijg met D'ankrijck stonden/
En sich in grooten nood te land te water bonden/
Wanneer de Frans-man ons niet alle magt bestre:
Doe queten wy ons ook te dier tijt op de see!
En hebben wy doe niet met onser byunden schepen/
De Genevoysche Kraek kloekmoedig aengegrepen!
Het kraekte watter was/ wy hebbense verkraegt/
Dermeesterd/ en verheerd/ en Selandinge bragt.
En voorzds niet een op see den Franschen arm gebroken/
En tongelijks geweld aen dese kroon gebroken/
En 'thaer wel bang gemaekt. Wy hebben van de hand
Van verchten op de see/ van verchten op het land.

Overschiettinge der Haerlemmers, ende Hollanders,
tegens de Franzoysey, ende Genevoysen, op de
Noord-see: onder Hertoginne Maria
xxxI. Gr. van Holl. in't jaer
MCCCCLXXVII.

Holl. Kron. Divis. xxxI. Kap. xi. Ende als die Koning [van
Frankrijk] der Prinsezzen landen dus kragtelicken beverchtende was
te lande/ en is hy noch niet te byeden geweest/ hy en heeft den Wamin-
gen/ Hollanders/ ende Selanders mede willen beverchten op ten wa-
ter/ ende die landen groote schaden aen doen/ ende heeft veel
obzlog-schepen op die see gehonden/ die den Hollanders ende Sela-
ders deel schaden bebet. So hebben van die Hollanders haer schepen
ook toegemaeckt/ hebbende in als vijfen dertig schepen/ ende versageri-
jen wel van vroomen mannen die hen r'scheeps verstonden/ ende van
als dat hen van node wesen mogte om den vjanden te wederstaen. So
ist gebrant ontrent S. Marien Dagbalenen dag/ dat ontrent tien
Hollandische schepen te samenseplende waren/ daer die principaels af
waren Leyden, Haerlem, ende Amstelredam, ende siet ontrent der son-
nen ondergang- sagen sy komenseplen een groot verbaerlijck schip, wel
versien ende toegemaeckt tegen alle quaeden soxtynnen van vjanden
ende was een Kraek toebehojende den Genevoysen. Die Hollanders
vervolgden dit schip/ begerende te weten van waer sy quamen/ ende
waer sy wonden. Die Patroon van den schepe en woude se geent
andwoord geben/ ende vermaede. Wgen volgden sy ja heel te star-
ker/ willende weten wie hy waer/ of dat hy sijn sepl neber leyde. Dooz
wten/ sprack hy/ soude ik mijn sepl strycken? Wden spraken sy dooz on-
se genadige Prinzeze Maria/ Hertoginne van Bourgongien/ upt
wrens autozrept ende name wy hier geset sijn. So stonden by den
Patroon

Watroon sommige Oosterlingen/kooplieden/ende dit hojende/sepden
 sp tot den Watroon. Geeft den lieden andwoozd op't gene dat sp
 hzagen/ oft sp sullen ons wyzedelick bevehchten: want die Hollandsche
 Leeuwe is los gewozden/ende dese als leeuwen sullen ons bespryngen.
 Maer die Watroon en woude niet doen/ ende sepde upt groeter Hoog-
 moedighhejd/ verachtende de Hollanders: Sp klepne arme schep-
 peng wilddij mij dwingen/ so versiet u van meer hulps/ want ik wien
 klepnen hoop niet en ontste: ik en kenne geen Hertoginne Marie/
 noch ik wil mijn sepl booz haer niet stryken. Die Hollanders dit ho-
 rende/ vervolgden dese kraake alle den heelen nacht/ende des morgens
 hzoeg bereyden sp hen gelijk aen bepden syden om eenen stryjd te vech-
 ten. Die Hollanders schoten so vzeelicken op die gene die inder
 maerze waren/ dat sp daer upt rupmeliden gelijken die jonge kraegen
 van den boomen/ ende velen doe alle gelijk met groeter vromicheyd
 aen dat groote schip/ ende daer werd met allen seer gevochten/ dat sp
 ten lesten hen so vromelick ende stoutelick daer in hadden/ dat sp binne
 eener ure die kraake magtig wozen/ ende wonsense/ ende terstond
 namen spse alle gebangen daer binnen wesende/ ende quamen alle ge-
 lijk met desen kraake in Seland aen't land/ ende als die Watroon in die
 herberge gehozt was/ spzack sp tot allen den genen die't belsefde te
 hozen: Ik hebbe niet myner vromicheyd r'ondergedaen ende ver-
 wonnen dat groote schip genoemd die Kalonne des Konings van
 Frankryk/ ende meer andere groote ende klepne scheyen bevochten/
 ende bestreden/ maer deser stryddaer vzoomer mannen en hebbe ik
 noyt sgelijk bevonden: mij verwonderd al te seer hoe sp ons vertoon-
 nen hebben/ het schynen bet te wesen helsche buhelen van menschen/
 ik vermoede dat de helle gevzoken is/ ende datter dit volk uptgekome
 is/ want sp geen wyzedhejd oft tooznighejd ontstien in't aengaen. Van
 deser victozien waren die Hollanders seer gemoed/ ende upttermaten
 rijk gewozden/ ende sepden weder ter seewaerts inne/ ende vertoon-
 nen noch in't selfde jaer wel achtien scheyen van haeren vijanden/ ende
 hielden die see beylig van allen robers/ ende dieben/ ende quamen
 booz Diepen/ verwachtende dat de Fransche oorlogscheyen uptge-
 komen souden hebben/ ende als sp niet upt quamen/ togen die Hollan-
 ders in't land/ ende namen met hen eenen grooten roof van beesten/
 ende schaepen/ ende ander goeden.

Was hllijk datmen ons te deser tijd en stonden
 Een jongen stercken Leeu upt Spanjen heeft gesonden/
 Om onsen leeuwen-moed/ die nergens booz en beef/
 Die hier in onse Stad vier jaeren heeft geleefd.

Leeu nyt
 Spanjen ad
 die van
 Haerlem
 gesonden.

Een Leeu upt Spanjen aen die van Baerlem gesonden.

Höll, Kron. ibid. Ende terwylten dat dese stryd op ter see geschiedde/werd die van Haerlem gefonden uyt Spanjen over see een jonge levende Lacuwe, die tot Haerlem starf binnen vier jaeren daer na.

Dit wepnig uyt veel meer. Wie sal al't stout bedryven/
Wie sal al't kloek bestaen van onse Stad beschryven?
Ik neem mij dat niet booz: ik loyer ober heen/
En stel' thooznaemste maer ten kosten wat by een.
Hier kan ik niet booz by de namen onser Velden
In onser landen dienst ter eren ook te melden/
Booz humme vromicheyd/ en mannelijken aerdt/
Booz humme trouwicheyd/ wel-ter/ en noch vermaerd.

Spel den der Stad Haerlem.

Ridders en Schild-
Knapē der
stamme vā
Haerlem:
*Pag. 4.
Ende Bak-
nes.
†Pag. 22.
O.
Ende Du-
venvoorde

En moeten van alhier die vroomē ed'le mannen
Van't Haerlemsch oud Geslacht met recht de kroon niet spannen/
En d'eerste plaetz beslaen: *Ik hebze booz gedacht/
En hebse daer verhaeld die kweert van dit geslacht.
So moet ook Bakenes de tweede plaetz bekleden:
Want dese Stam word ook een Velden-stam beleiden.
†Ik hebbe desgelijk hun namen opgesocht/
En die te hozen ook in dit mijn werck gebogt.
Wie twyfeld dan ook mee of 't Huys van Duvendoorde
Van Haerlemsch edel bloed de derde plaetz behoorde?
Een hoedster inder daed van menig dapper Veld:
Die werden dan ook hier ter eren opgeteld.

Ionker lakob.
†Karel V.
Roomsch
Keyser.
Gijlsbrecht.

Deer lakob tredt booz aen/ het hoofd van alle gader/
En volgt op Soren dan daer na ook wien Vader.
Dijn moed en vromicheyd heeft †Karel so gesmaekt/
Dat hy daer ober dij tot Ridder heeft gemaekt.
Heeft Gijlsbrecht Jakobs Soon/ booz sijne deugd en degen
Sich ook niet eenen naem en eren-roem verkrege?

*Burgemeester van
Haerlem.
An. 1577.
†Gouverneur van
Vorderen.
†Antonis,
en Arent.
lakob.

Die grootlijck is de Stad/ hoe grootlijck aen die licht/
Die grootlijck al het land aen desen man verplicht.
Als Haerlem aen den Prins weer ober was gekomen/
So werd hy tot een * Doofd van onse Stad genomen:
†Da werd de sterke Stad van Woerden hem te trouw.
So seker heeft de Prins op desen Veld ge'boud!
†Syn Broeders hebben wel den krijg niet aengeslagen/
Noch hebben sy ten dienst van't Land sich opgedragen.
Deer lakob, Gijlsbrechts Soon/ was weer een moedig Veld/
En vocht als Admirael booz ons op't blaerwe veld.

Maer

**Daer kan ik Ionker Ian in dit geslacht vergeten/
 Die sich in ons Beleg so manlyk heeft gequeten/
 Een Burgers- Kolonel: die na noch om sijn eed
 En trou aent Vaderland in banden overleed!
 Sijn Soon heeft in het lijf geen minder hert gedragen/
 En werde in het veld gelijk een Veld geslagen/
 So heeft hy onberzaegd vooz't lieve Vaderland/
 En vooz de Kerke Gods sijn edel bloed verpand!**

Iohan,

Iohan,

Heerlakob van Duvenvoorde, Ridder/ Here van Opdam/ ende Hens-
 hhoek: sterf te Daerlem inden jare 1558. ende werde eerst in't Jakob-
 bijnen Klooster begraven/ ende daer na inde Grootte Kerke op't
 Kooz gebracht/ alwaer de wapenen van dat Edel Hups/ naerge-
 woonte van den Adel/ boven sijn graf sijn opgehangen.

Ionker Gijsbrecht van Duvenvoorde, eerste Zone van Heer Jakob/
 Here van Opdam/ ende Henshhoek/ eertijds Burgemeester der
 Stad Daerlem/ ende daer na Gouverneur van Woerden: sterf
 aldaer den 10. Novemb. 1580. ende werde alhier by sijnen Heer
 Vader op't Kooz begraven.

Ionker Antonis van Duvenvoorde, tweede Zone van Heer Jakob/
 Here van Bosch/ Hefmaer van Delfland/ ende Meester- knaep
 van Holland/ in den jare 1627. in den Dage gestorven/ ende begra-
 ven.

Ionker Arent van Duvenvoorde, derde Zone van Heer Jakob/ in sijn
 leven Baelfuwr van Rijnland: sterf te Leyden den 28. Jul. 1610.
 ende werde daer ter aerden besteed.

Ionker Jakob van Duvenvoorde, Zone van Heer Gijsbrecht/ Here
 van Opdam/ ende Henshhoek/ in sijn leven Admiraal van Holland:
 sterf in 'sGravenhage den 7. Sept. 1623. ende is aldaer ter aerden
 gebracht.

Ionker Iohan van Duvenvoorde, Kolonel onser Schutterije in't Be-
 leg van onse Stad/ ende vooz de wyrdhepd van den Cyprian van
 Alba/ na de beroveringe der selve/ inde gebangenisse/ met meer an-
 deren/ gestorven.

Ionker Iohan van Duvenvoorde, Zone van Iohan van Dubenbooz-
 de/ werde inden jare 1579. op de Hardenberger Deyde geslagen.

Dit geslacht van Duvenvoorde hoerd tegenwoordig den naem
 ende tytel van Vafzenaer, by gebreck van mangs ooz van dat Hups/
 als sijnde daer npt gespoten.

**En sou ik buyten 't vooz in't minste hier wel dwaalen/
 So ik de Hoofden ook der Burgers wou verhalen/
 Die in het Spaensch Beleg den hoogsten nood hier loen/
 En vooz het Vaderland selfs tot den bloede streen!**

Zegel.

*Bevelhebbers ende Hoofden der Haerlemsche Schut-
terije inde Belegeringe der Stad Hande
Spaenschen.*

Ionker Iohan van Duvenvoorde, Kolonel/ na de Veroveringe der
Stad inde gevangensze gestorven.

Ian Arentzen de loog, sijn Luytenant.

Dirk Mattheuzen Schatter, Kapiteyn/ inden Watenburgschen tocht
tot ontzet der Stad tuschen het oude Gasthuys ende Bronken-
huyssen geslagen.

Kornelis Mattheuzen Schatter, sijn Woeder/ Woutwer/ Kapiteyn.

Heyndrick Ian Matthijszen, Kapiteyn/ den 28. Apryl 1577. geschoten.

Iakob Barentzen, Kapiteyn/ inde gevangensze gestorven.

Iakob Bartholomeezen Pellikaen, Kapiteyn/ desgelijck inde gevangensze
gestorven.

Michiel de Vvael, Kapiteyn.

Pieter Vlasman, Kapiteyn/ den 27. Jan. 1573. geschoten/ ende den 28.
dito gestorven.

Frederick Korneliszzen Koufzebant, Wendzig.

Gerrit Pieterzen Ruychaver, Wendzig/ tegenwoozdig noch in't leven/
sind 30. jaeren.

Ian Dirkszzen Schatter, Wendzig.

Pieter Dirkszzen Hafzelaer, Wendzig.

*Dese hebbe ik upt mijne Beschrijvinge van het Beleg getogen: de
andere Bevelhebers die der noch ontbreken/ en hebbe ik niet konnen
oploopen/ nachte bekennen. Doet hier by*

Ionker Gerrit van Schagen, den 28. Apryl 1573. geschoten.

Pieter Ianszen Raed, Stads- Fabryk/ den 28. Decemb. 1572. desge-
lijck dooz't grof geschut gebood.

Pieter Ianszen, Stads- Fabryk/ den 10. Jun. 1573. ook mede dooz't
kanon omgebragt.

Gerrit van
der Laen,
en N. Berk-
hout, sijn
Luytenant
Ionker Lã-
zelor van
Bredërode,
met Dirk
Brazeman,
sijnen Luy-
tenant.

*Dierken Verlaen mit ook van mij niet sijn beswergen/
Het sijn Compagnij op Sparenbam gelegen/
Alwaer by noch ontquam met Kapiteyn Michiel/
Als waerten Huys daer bleef/ en Berkhout ook daer viel.
Dok moet ik Bredero in mijn gedicht verhalen/
Die sijn getrouwen sijn met den hals betalen/
Wanneer sy met het swaerd te Schoten werd gebood,
So sterf ook Brazeman dooz eenen pften bloot.*

**Schoor ik ook al het hun namen te versmaden/
Die in het Spaensche Beleg de Spaensche magt bertraden?
Al heb ik in mijn werk hun namen vol gebaden/
Noch wil ik datze hier by onse Helden staen.**

**Gouverneur, ende Zeshefhebers der Stad Haerlem
inde Zesegeringe Hande Spaenschen.**

Ionker VVybalt Ripperda, **Vlieg-Edelman/ Gouverneur/ den 16.
Jul. 1573. onthoofd.**

Lodowijk Horenmaker, **van Gent/ sijn Luptenant/ de gelijck op den sel-
ven tyd met den swaerde gebood.**

Hieronymus Tseraerts, **Commissaris/ ende Kapiteyn.**

N. Houtijn, **Gouverneur van Vlissingen.**

N. Beaufort, **Schots Kapiteyn/ banden Spaenschen vyffelaten: Me-
teren schryft mits belofte van iets tegen het leven ende persoon van
den Prinze van Oranjen vooz te nemen/ dat hy na selfs aenden Prin-
ze openbaerde/ houdende sich van conscientie wegen in die quaede
belofte ongehouden.**

N. Bordet, **Franz Edelman/ op sijn verzoek van sijnen knecht dooz-
schoten.**

Christoffel Gunter, **Duytsch Kapiteyn.**

Christoffel Vader, **Duytsch Kapiteyn.**

N. Couzin, **Walsch Kapiteyn.**

N. Derdein, **Walsch Kapiteyn/ inden grooten vermaerden Optbal den
25. Maert 1573. gebleven.**

N. Dorin, **Walsch Kapiteyn.**

Iakob Steenbach, **Duytsch Kapiteyn.**

N. Iasper, **Kapiteyn.**

Iean Mauregnault, **Walsch Kapiteyn.**

Lambrecht van VViertenberg, **Duytsch Kapiteyn/ inden laetsten storm
der Spaenschen den 31. Jan. 1573. geschoten/ ende kortz daer na
gestorven.**

Maerten Pruys, **Duytsch Kapiteyn/ den 10. Decemb. 1573. inde ver-
oberinge van Sparendam gebleven.**

N. Malignai, **Edelman upt Venegontwen/ ontkomen.**

N. Mandares, **Kapiteyn.**

N. Margotin, **Kapiteyn bande Lijfwacht banden Prinze van Oran-
jen/ den 30. Apr. 1573. in eenen optbal geschoten/ ende in Stad
gestorven.**

N. Michiel, **Walsch Kapiteyn/ werde inde heroberinge van Sparen-
endam den 10. Decemb. 1572, dooz de vliagt behouden.**

Niklaes Bernaerts, **Kapiteyn.**

T: N. Rofe

N. Rosoni, *Walsch Kapiteyn* den 18. August. 1573. te Schoten ont-
half. Op desen selfen dag werden albaer achtien *Walsche Kapiteynen* ende *Daendzagers* met den swaerde ge dood/ waer onder die hoben-gemelde ongetwyfeld mede sijn geweest.

Schram van Bruynswijk, *Duytsch Kapiteyn*.

N. Summado, *Engelsch Kapiteyn*.

N. Vardeur, *Kapiteyn* bande *Guarde* van den *Grave* bander *Mark*.

N. Vimi, *Walsch Kapiteyn*.

Iohan Bebekoth, *Luptenant* bande *Duytschen*.

Alexander Mordiaen *Feltweyffel*.

Iohan Kuningam, *Luptenant* bande *Schotten*.

N. Enkhuylen, *Kitmeester* van eene *Bende Ruyterje*.

Meer upheemsche Bevelhebbers en sijn ing niet bekend.

Harman
Helling,
Gouver-
neur der
Stad Haer-
lem,
Aenflag vā
Helling op
Amster-
dam.

En sou ik ook den naem van Helling laten steken/
Ong Gouverneur wanneer de vhand was getwaken/
En onse Stad verlost? Gewis dat was een Veld!
Doe dzoebig werde hy na t'Amsterdam geveld!

Dirk Velius in het Vierde Bock vande Kronijk van Hoorn. Amster-
dam was middelertijd noch beset/ ende de wegen rondom gefloten/
datter niemand in noch upt mogt. De *Deren* souden zomtijds om
onderhandlinge by de *Prinze*/ van liet/ sy die weder steken. Het scheen
dat sy meest swaerhoofdig waren/ om de byje of seninge van religie/
diemen wilde/ dat sy haer *Bertsozmeerde* *Burgers* souden toelaten.
Maer als men nu veelmaels met haer in woorden was geweest/ ende
haer verscheyden vorderlike condittien aen geboden hadde/ alles te
vergeefs: So nam den 23. *Novembry* de *Colonel Helling*, ende de
Hopman Ruychaver een aenslag vooz om de *Stad* met een kloekheyt
in te nemen. Quamen met een deel *krigsvolk* onder byje vaendelen
behendelick met schepen vooz de *Haerlemsche* voozt/ oerweldigden
de selve/ ende trocken met haer volk de *Stad* in tot aen den *Dam*.
Maer so Helling met de *burgers* in sprack sijnde onberhoeds dood ge-
schoten werd/ verflaude sijn volk/ ende de *burgers* namen moed/ ende
gesterkt sijnde met haer ses vaendelen *knechten*/ dyeben *Ruychaver*
met de sijnen weder achter upt/ dien het in veelen ging upt haer gif-
zinge.

Want van de *burgers* die sy meynen dat met haer souden
vallen/ openbaerde sich niemand. 'tVolk dat haer na soude volgen
werd vooz tegenwind opgehouden. Ook vloog tot allen ongeluck een
tonne volze *krupps* inde voozt op/ dat een groote schyck onder haer
raufeerde: so dat sy eyndelyk de vlugt namen. Veel die de voozt niet
weder en konden krygen/ werden doodgeslagen/ onder anderen ook
Ruychaver, doch dese met koelen moed/ na dat hy al gebangen was/
een man om sijn harrigheyt veelmaels in dit oorlog bewelen seer treffelick
bescamd.

befamnd.

Besiet ook Pieter Bor: die desen aenflag wijdblustig heeft beschyden: alwaer hy onder anderen seyd/ dat de Staeten van Holland ende Beland na den mislukten aenflag onder anderen om den dood van den Oversten Helling bedroefd waren/ ende voornamelijk om Ruychaver, die van't begin van den oorlog gediend, ende sich seer vromelijk altijd gedragen ende gequeten hadde.

Sijn Luytenant Circourt is waerdig me gepresen/
 Die sich ook dapper quet/ al wilde het niet wesen:
 En of't schoon qualijk ging/ noch wast een moedig seyt/
 Noch was die aenflag wel behendig aengelept.
 Ruychaver diend alhier aen Helling's tijd te treden/
 Also spr' Amsterdam den dood te samen leden/
 En bleven trou booz't Land. Wat heeft hy niet gedaent/
 Wat heeft hy booz den staet en 't land niet uptgestaent/
 Dooz hem heeft meen'ge Stad het Spaensche jock verlaten/
 En vielen tot den Heluz/ en tot de vyje Staeten.
 En als Boszu op See met sijne schepen lag/
 So was hy daer ook hy in dien vermaerden slag.
 Hoe dikwils heeft hy wel in Waterland gestreden/
 En sijnen vijand daer koen in't gemoed getreden/
 En sich in onsen krijg een grooten naem gemaekt/
 Tot dat hy t'Amsterdam is om den hals geraekt.
 Het is geen klepue eer booz onse Stad te achten/
 Wat een so dapper Held/ so in belept/ als kragten/
 Vermaerd dooz sijne trou/ en onberzaegd gemoed/
 Alhier is boozdgebraegt/ alhier is opgeboed.
 En heeft hy oheral het spitz niet afgebeten/
 Heeft niemant sich so seer of meer als hy gequeten/
 Dus heeft het gansche land hem wel te recht betreurd/
 Wanneer hy dooz den dood van ons is weg-gescheurd.
 Hy was noch in den bloeg/ en 'tbeste van sijn leven/
 En niettemin so seer in onsen krijg bedreven:
 Wat waer hy met der tijd geworzen boozd en boozd/
 En waer hy t'Amsterdam so schandlijk niet vermoord/
 Verdugo diende wel booz allen upt te steken/
 Indten ik maer van hem met eren konde spreken/
 En met een goed gemoed/ die van een Spaensche stam/
 Als Haerlem was verheerd/ alhier ter wereld quam.
 Waer'kie niet dat in hem ons ere is gelegen:
 Want is hy God/ en ons/ Gods leer/ en 'tLand niet tegen/
 Een slaef der Roomsche stoel/ en Spaensche heerschappij/
 Alwaer hy noch so groot/ so ga ik hem boozhy.

Franzoys
 Circourt,
 Luytanaat
 vā Helling.
 Niklaas
 Ruychaver

Villem
 Verdugo.

VVillem Verdugo, Ridder van de Orde van S. Jakob / Kamerling van de Keizerlijke Majesteit / ende krijgsvaerd van den Koning van Spanjen: Vere in Malcha / Toppan / etc. Gouverneur van de Stad Seider / of den Neder-paltz. Op is te Paerlem geboren indē jare 1576.

Gerrit
de Jong,

Maer komt alhier de Jong, dij wil ik liever noemen/
Men mag in dijnen naem met aller eeren roemen/
Die in ons Stads Beleg te scheep en op het Meer.
In dijne jonge jeugd den vijand gingt te heer.
En laet dan Lochem ook des stuck noch meerder treffent/
En Knodsenburg dijn naem tot in den hemel heffen/
Wanneer gy Parma daer so dapper tegenstond/
En sijnen hoogen troetz vooz al de wereld schonb.
Da is de Schenkenshang dijn toe versicht bevolen/
En daer bleef ook dijn roem / als elders / nopt verholen:
Dijn naem werd oheral door dijne trouwichhepb
En dijnen byoomen moed met eeren uytgebepb.
En nademael dijn naem van allen werd beleben/
So werd gy ook met recht van Goltzius gesneden/
Alwaer dijn wesen selfs dijn helden-moed vertoond/
En leerd wat vooz een stel in so een lichaem woond.

Werzey op de Afbeeldinge van Gerrit de Jong.

Des Lands dwelyaert,, moet sijn bedwaerd,, by den getrouwen,
Die aen elken kant,, voor't Vaderland,, haer trou bewijzen,
Daermen in't begin,, sonder gewin,, op mogten bouwen,
Sulk een men plag,, DIE NOCH TOESAG,, lofsijk te prijfen.

Praktijke
van Gerrit
de Jong in't
monsteren
van sijn
volk.

*Inde Maert
des jaers.
1579.

Pieter Bor verhaelt in sijn dertiende Boek vande Nederlandfche Oorlogen eenen greep der kloekhepb van desen onsen Gerrit de Jong in de monsteringe van sijn volk door Jonker Gijfbercht van Dubenboorde / Vere van Opdam / etc. ende Jonker Alexander van Tellicht / binnen Wachtendonck hooggehallen. Op sepb: Sinnen Wachtendonck lagen de Waendelen van de Poplariden Moeraed van Steentwijk / ende Gerrit de Jonge. Hier soudense wepnig moepten gehad hebben so de gemeen soldaeten van den hoopnoenden Stockum niet opgeroekend en waren geworden. [dese Oberste Stockum lag binnen Denlo / wiens soldaeten sich niet en wilden laten monsteren / nochte den intentoen eed doen.] Naer groote moeften is ten lesten de mysterijs geresseerd ende dat deurt een praktijke van Hopman Gerrit de Jonge, de welke sijn myterste behoofbede om sijn volk te induceren haer te laten monsteren ende eed doen / dan sy en wilden ganschelijck daer toe niet verstaen. So sepb

Byde hy ten lesten tegen sijn Waendryg/ dat hy hem soude volgen na de Kerke/ daer toe hy seyde bereydt te wesen/ de Luytenant/ Bergeant en/ ende andere Bevelhebbers volgden hem al t'samen/ de gemeen zoldaten bleven op de Werkt staen/ ende en wilden niet gemonsterd wesen. Hy sijn Bevelhebbers inde Kerke gebzagt hebbende/ daer de Commissarissen ende Magistraeten waren/ ging wederom by de zoldaten/ seggende: dat bewijle sy den Waendel datze beswozen hadden nu beriscten/ dat hyse als muymakers ende meentdige sonder geld ende paspoort soude doen kasseren/ ten ware sy hen noch metter daed lieten monsteren. Hy dit hoerende/ liepen gelijker-hand met eenen loop elk om seerste naer de Kerke/ alwaer sy den artpkels. bryef beswozen/ ende sich lieten monsteren/ ontfangende mede een halve maend aen gelde op de hand/ gelijck ook het Waendel van Koenraed van Steenwijck.

Gerrit de Jong, van Haerlem, in't Beleg der Stad Daerlem Kapiteyn van eene Galeje op't Daerlemmer Mezz. Werd Gouverneur der Stad Lochum/ dewelke hy sijnen tijd vanden Prinze van Parma dooz Franzops Verbugo werde belegerd/ ende van den Prinze van Oranjen dooz Philips Grabe van Hohenlo ontzet inden jare 1582. Na werd hy tot het Gouvernement van Knodsenburg geboozderd/ dat inden jare 1591. geburende sijn Gouvernement mede vanden Prinze van Parma werd belegerd/ ende van den Grabe Mauritz van Nassou desgelijck ontzet/ ende verlost. Eyndelijck is hy Gouverneur van Diefenken-Schanze geworpen/ ende albaer gestorpen den 27. Sept. 1595.

Sijn Sonen hebben ook sich altyds byzoom gebzagen/
 En op het schoou patroon huns Vaders' toog geslagen/
 En mee hun eer en eed als Hopyl wel betracht/
 En inden dienst van't land hun leven toegebzagt.
 Daer was ook noch een Jong, upt and're stam gesproten/
 Niet meerder wel van naem/ maer meerder by de groten/
 Dien Willem van Nassou om sijnne trou booz'tland
 Om sijnne byzomicheyd verhoos tot Luytenant.
 Wanneer die groote slag van Vlaend'ren werd geslagen/
 So was hy ook in't veld/ en heeft sich kloek gebzagen/
 En tlijft daer upt gehaeld/ en heel daer afgebzagt/
 En heeft so booz als na wel op sijn eed gedacht.
 Ik vind ook een Niklaes van Haerlem in het soeken
 En't lesen van't verhael van onse Vaden-boeken/
 Een dapper Kapiteyn/ die met geringe magt
 En klepne hulp de Stad van Palselt heeft verkragt.

Dirk, ende
 Jakob de
 Jong, beyde
 Kapiteynen
 van hun Vaders
 Vaendel
 vervolgens,
 ende in Oost-
 ende geffor-
 ven.
 Gerrit de
 Jong.
 *Graef
 yVillem van
 Nassou,
 Gouverneur
 van Vries
 land.
 Niklaes vā
 Haerlem.

Pieter Bor in het 17. Boek vande Nederlandsche Oorlogen. *Den 26. Octob. hebben Hopyman Krom van Steenwijck/ Wolfer van
 T: 3
 Boorn/

**Doozn/ ende Niklaes van Haerlem, elky ontrent 50. zoldaeten sterck
woesende/ komende van Swarte-Slups/ de Stad van Delft in Over-
ijssel/ des morgens in't opsluypen der poozte/ met verrassinge inge-
nomen/ niet dan vier- ofte vyf gewond werbende. Sp hebben enige
hupsen geplonderd/ ende de beelden inder Kerke geslagen/ ende daer
doen predicken de Gereformeerde Keligte.**

Nikolaes
van Dijk.

**Maer laet ik/ 6 van Dijk! mij eens tot dij gaen keren/
En met dijn waerden naem mijn sterck ge dicht bereren.
Wat waert gp al een man in dijnen jongen tijd/
En bocht hier op het Weyz so meen'gen harden strijb!
So sijt gp ook den Prinz te paerde nagereden/
En hebt als Ruyter me vooz't Waderland gestreden.
Na werd gp dooz her dienst van dijnen helden-moed
Van ruyter en zoldaet een Luytenant te voet:
En daer na Kapiteyn. O Haerlemsch Held! spleben
Sp leven noch die dij getugenisze geben
Van dijnen vroomen aerb/ van dijne dapperheyd/
Van dijne trouwe soz/ en mannelijk beleyd.
Dies sijt gp te Bloekzyl tot Commandeur verheben/
En hebt veel boomen doe van daer dijn Stad gegeben/
Waer van een Boschken werd met dijn geboomt bepoot/
Wanneer ons Bosch hier weer beplant werd/ en bergroot.
Dus werd gp ook met recht tot eenen der Majoozen
T'Oostende in't beleg booz and'ren uptverkozen:
Daer hebt gp dijnen tijd tot meermael uptgehurd/
Als ook die goede Stad ten hoogsten was benard.
Doe dickwils sijt gp daer den vjhand inde ogen
Doe dickwils op de wal met dapp'ren lust getogen/
En maekte 'tvolk een moed! Na kreeg gp Crebecœur
Ten rechten tot een loon/ en sterft daer Gouverneur.**

Nikolaes Gorifzen van Dijk, van Haerlem, met onsen krijg een krijgs-
man opgewaszen/ ende van sterck zoldaet tot Kapiteyn dooz sijne ver-
diensten opgeklimmen/ een der vier Majoozen inde Belegeringe van
Oostende/ ende na tot het Gouvernement van Crebecœur boozdge-
trocken/ ende aldaer gestozven den 14. April 1676. oud 69. jaeren/ ende
alhier in't Boozdoosten van de Groote Kerke by sijne boozouderen be-
graven/ alwaer sijn wapen ende geweer boven sijn graf is opge-
hangen.

Adriaen de
V Vael.

**So kan ik dij/ de V Vael, hier mede niet vergeten/
Dok aen't Gouvernement van Crebecœur geseten/
Een moedig Kapiteyn/ die mee dooz meen'ge daed
Met recht geklimmen waert tot desen hoogen staet.**

Roch

**Doch dij ook vander Leur, een krijgsman al dijn leven/
En tot een Kapiteyn van slecht zoldaat verheven
Dooz dynen kloeken moed/ en menig dapper seyt,
Oostende nam dij weg als hier dijn Graf schryft seyde.**

Nikolaes
vander
Leur.

MEMORIÆ SACRVM.

AGATHA HADRIANI HORNANI F CONIVGI BENE ME-
RENTI D. NICOLAË VANDER LEVR, OMNIBVS HONO-
RIBVS MILITARIBVS DEFVNCTO, CVM QVO VIXIT SI-
NE MACVLA ET QVERELA ANN. XXVIII.
LVGENS MOERENSQVE POSVIT.

Arma puer gesi primis inglorius annis,
Sed peperit nomen dextra fidesque mihi.
Lustra decem implevi dux & virtute tribunus.
Glorior Oostendæ sic potuisse mori,

*Ik heb den krijg gevolgd in't bloeyen van mijn leven,
Mijn kloekbeyd heeft mijn eer, en 't Hopmans ampt gegeven,
Ik leefde tot der tyd ik vyftig jaeren schreef:
En roem mij hier in ook dat ik 't Oostende bleef.*

ICTVS TORMENTO ÆNEO OCCVBVIT AN;
CIS IC IL VII, IDVS IAN.

Tumulum marito condidi quo jam tegor, unâ sub urnâ conjuges quies-
cimus, miscemus ossa, mixtus est cineri cinis. Hæc summa lex est, Fu-
neri si quis tamen amor superstes quæret in coelo locum.

ANNO 1602.

**Wat heeft van Paend'ren ook een grooten naem berwoorben/
Die hoor het Vaderland in wap'nen is gestorben/
* Wanneer hy met sijn bloed de Schanz van Dob'ren kocht/
† Als haer de vijand heeft bestookt/ en aengeficht:
Verschoonde doe sijn Soon sijn lijf ook en sijn leven?
Op werde swaer gewond/ ja was hy na gebleven:
So droeg hy't daendel na dooz sijne trouwe daed/
En sterf in dienst van't land/ en sterf in sulken staet.
Wat toef ik van den naem van Cæsar te gewagen/
Die niet vergeselijk dien naem en heeft gedragen/
Een Heib als Cæsar was/ een kloek en dapper man/
Gelijc Oostende dat genoeg getuygen kan.
Heeft Cæsar ook/ sijn Soon/ den vijand opt geweken?
Laet dat Oostende mee/ laet dat de vijand spreken:**

VVillem
van Paens
deren.
* 2. Aug.
1605.
† Die van
's Hertogen-
bosch.
Egbert van
Paenderē.
Hierony-
mus Cæsar

Cæsar Bo-
vetius.

Op

Hij was zijn Vaders hulp/ hij was zijn Luytenant/
 Hij was genoegzaam daer sijn Vaders rechterhand.
 Ook is hij in het veld met Mansfeld afgetogen/
 Die als een blizem quam heel landen doozgeblogen.
 Na werd hij hier te land Geweldig Generael.
 'Tis recht dan dat ik hem ter eren hier verhael.

Hieronymus Boyc- Hoe kan de waer de naem van dit geslacht versterken/
 Wanneer de Zonen 'saem des Vaders broomhep er bent

* Binnen de
 Schanze van
 de Voorn.

Iakob Ka-
 lantius.

So is Ieronymus geen minder veld ook mee/
 En is noch Kapiteyn in sijnes Vaders see.
 Komt ook Kalantius, die opt de Nederlanden

Iakob Lij-
 ken.

Met onse bloten toogt na d'Africaensche stranden/
 En opt Gutfreesche fozt sijn Admiraal geweest/
 En van d'jn vjand daer geacht/ en ook gebruse.
 Waer blijf ik hier so lang met onsen Iakob Lijken,
 Die meer van verchten wist dan van het sepl te strijken/
 En voor den vjand so in Barbarjen bleef?

Reynier A-
 melroy.

'Tis billijk datmen hem sijn plaetz en ere geef.
 Ook moet ik Amekroy in mijn gedicht verbaten/
 En sijnen roem alhier niet onverhandeld laten/
 En meen'ge vzoome daed/ die sijnne trouwe hand
 Wel-er/ en noch bewijst/ voor ons/ en 't Vaderland.
 Hij heeft sijn besten tijd in onsen krijg verketen/
 En zedert het gebruik der wapen wel geweten:
 Wanneer de Spaensche magt Oostende vast besloot/
 So was hij daer zoldaat in 't wudden van de dood.

† Vaertgel-
 ders.

‡ Bergen op
 Zoom, ende
 Breda.

Na werd hij Kapiteyn van 'burgers en zoldaten/
 Tot dienst van onse Stad/ tot dienst van onse Staeten/
 En lag tot 'tweemaal toe in een beslate Stad/
 En daer de vjand jupst het oog geslagen had.
 Hoe dapper dat hij sich te Bergen heeft gedragen/
 En met den vjand daer zelfs jupst aen jupst geslagen/
 Is alleman bekend/ en quam ons wel ter ooz.
 Breda bleef onbestornd/ en daer en viel niet voor.
 Na lag hij in de Graef. Men moet geen Helden vieren/
 De vzoomste liggen best in 't heetste der frontieren.

* Na de
 Graef.

* Nu is hij weer daer heen op sijnen ouden tocht.
 So word sijn trouwicheyd en vromicheyd verforcht/
 En als hij in den Berst/ en 'khorten van de dagen/
 Als 't leger 'veld verlaet/ word van sijn dienst ontslagen/
 En hier in onse Stad hij winter-tijd verkeerd/
 So word hij met het ampt van Ewede-Schout vereerd.
 Waer komt hier eyndeljk met uwe waerde namen
 Op Kapiteynen meer en Helden al te samen/

Die hoop het Vaderland opt streef/ en nu noch striff/
En onse steen beschermt/ of onse see bezijf.

*Andere Haerlemsche Kapiteynen te Land,
so han oude Waendels, als Waertgel ders.*

Iakob Augustijnszen Steyn,	Ian Ruychaver, Soon.
Pieter van Berensteyn,	Hans Salomons.
Heyndrick Rijken.	V Vollewijn Huygens.
Thomas Arenszzen van V Varmont.	Iohan Damius, de Jong.
Willem Ruychaver, Vader.	

Haerlemsche Kapiteynen te Water.

Iakob Teunen,	Ian de Lapper.
V Villem Tas,	Pieter Folkinus, van Sandhooyt.

Beschoof ik dit ook niet ter eren te gedenken/
Waermede wy de magt van Spanjen magtig krenken/
Dat wy aen't Indisch-werk de hand ook dapper slaen/
Al is de rijkdom meest het Pauzdom toegebaen?

Participan;
ten vande
Oost ende
V Vest-Ind-
dische
Compag-
nie.

Matheus Ioije, **Wafsooz/** ofte **Schwindhebber** vande **West-Indi-**
sche Compagnie/ van wegen de **Stad van Haerlem.**

Best dat ik hier als nu een weynig ook vertelle
Ons burg'ren konst/ en geest/ en al hun werken spelle/
En stelle by geschryft al't geen ons burgers doen/
Om hun vrouwen rijk lijk en kinderen te voen.
Ons burg'ren konst/ en geest/ waer van die luyden spreken
Die wijs en sijnd van ons en verre sijn verstenen/
Die in een ander locht/ en in een ander land/
En van een ander aerd/ en and're son verband,
Ons burg'ren konst/ en geest/ waer dooz sp' boven swebent/
Waer dooz sp' o'eral in aller monden leben/
Waer dooz dat onse Stad en burger is bekend
So wijsd op d'aerden-kloot als by sijn konsten send.
Hier kome so dooz aen de konst van Bier te brouwen,
Die wy booz 'teerste hoofd van onse nering houtwen/
Waer dooz dat onse Stad so deeglijk is vermaerd/
Waer by dat onse Stad so dapper-wel ook haert.
Hoe wonder wil alhier by ons het vrouwen aerden!
Men houd vast ober-al ons hier in grooter waerden!

Aerd, hand-
deling,
handwerk,
en konken
der Burge-
ren.

Brouwe-
rijen.
De eerste
Hoofden-
vinge.

V V

De steden liggen t'saem booz' r'biert dan onse Stad/
 Doe seer ook iemand heeft booz'-heen den loop gehad.
 Dus sietmen meer en meer de groote Brouwerijen
 In nering en getal in onse Stad gebijen:

So dat geen stad in 't land so swaeren bier vertferd.
 Waer is hier ook een stad die hier nu niet en hierde
 En dat met allen recht: want sou ons bier meest allen
 Booz' alle bieren niet best monden/ en beballen/
 Van onsen duyn gehaelb/ upt sulken water-beek/
 Die noyt booz' kristalijn noch spiegel-glas en weekt
 Waer sijt gy wel heraeu/ en wilt niet gulzig suppen/
 Of 't sal by inden bol en herzens s'chtelyk kruppen.
 En foeg de overdaed! Het wil dan als de wijn/
 En alst den mensch betaemd/ met maet gedronken sijn.

L. Groote Brouwerijen der Stad Haerlem.
 Op het Sparey.
 Tuschey de S. Katharijnen ende S. Nikolaes
 Bruggey.

In't Oosten.

1. De twee Lelien.
2. De Bril.
3. Het Brand-yser.
4. Het Schip.
5. De Son.

In't Westen.

6. Het Groote Anker.
7. Het Springende Paerd.
8. De Molen.
9. De Ruyt.
10. Het Hoef-yser.

Tuschey de S. Nikolaes ende Graeuwsteenen
 Bruggey.

11. De halve Maen.
12. De drie Boot-haken.
13. De drie Lelien.
14. De Mouthaen.
15. De Olifant.

16. Het rood Hart.
17. De Trompet.
18. De drie Kruyzen.
19. De drie Sterren.
20. De Pau.
21. De Vogel-struys.
22. De Vos.

Tuschey de Graeuwsteenen ende Wisc' ofte Melk-
 Bruggey.

- 23. De Sterre.
- 24. De Klock.
- 25. De twee Haringen.
- 26. Het Bourgonſche Kruyz.
- 27. De Aker.
- 28. De Hollandſche Tuyn.

Tuſſchen de Wiſch ende Lange Bruggen.

29. De Poſt-horen.	36. De twee Ankers.
30. De Druyf.	37. De twee klimmende Leeuwē.
31. De Swaens-hals.	38. Het Haerlemſche VVapen.
32. De twee Schoppen.	39. De Kroon.
33. De Ruyter.	
34. De drie Klaveren.	
35. De Kameel.	

Op de Bakeneſzer Gracht.

Tuſſchen de Wil demans ende Zuakel Bruggen.

Op Bakenes.

Op Rijk-Bakenes.

40. De Swaen.	43. De Paſzer.
41. De twee Sterren.	44. Het kleyne Anker.
42. De twee Ruyten.	

Tuſſchen de Zuakel-Brugge, ende de Stads Weſte.

- 45. De VVind-hond.
- 46. De twee Akers.

Op de Oude Gracht.

- 47. De Olipot.
- 48. De Boog.

Op de Raem-gracht.

- 49. De Fortuyn.
- 50. De W.

Deſe Broutwerpen brouten in't jaer te ſamen ſijf byf dorpſch
brouten.

Mouterijē. Hier toe behozen ook met recht de Mouterijen,
 Die boegen immers wel by onse Zoudwerfjen/
 De bieren die bestaen upt water/ ende mout:
 Hier word het graen bereyd/ daer word het graen berhoud.
VVeeverijē. Komt tot het tweede stuck/ en nering's Hoofd/ het VVeven.
 Is onse burger hier niet sonderling bedzeven?
 't'is wonder wat hy al/ en wat verscheydenheyd
 Van werken op sijn boom seer konstig toebereyd!
 Sijn spwaet sal veel-licht selfs Indien wel lijden
 In sijnheyd niet haer sijn' en sachticheyd te srijden:
 De rest is konsten-rijk niet betwen so doozschaeht/
 Dat niet om seggen is wat woords sijn spoe! al maekt.
 Ropt heester enig volk/ hoe geestig ook van sinen/
 Jets kunnen met de spoe! bedenken/ende vinnen/
 Ropt iser iets gemaeht hoe kloek en diep gesocht/
 Of 'tis ook fluky van ons noch beter nagewozcht.
 Daer komt wel nu en van wat byemds upt and're landen/
 Waer' word hier strakx gemaeht met heele and're handen/
 Het kragt een ander oog/ het heeft een and'ren aerb.
 So maekt sich onse Stad de wereld dooz vermaerd!
Italien heeft wel het Sij-damaest gebonden/
En ober- al hier dooz den roem haers naems gesonden:
 Waer Daerlem heeft dat woords in't lywaet nagedacht/
 Dat selfs Italien veel meer dan 't haere acht.
 Hier is de rechte school die konste wel te leren:
En achtze ook niet kleyn/maer houdze wel in eren.
 Woordmaer! so wie de konst/ so wie den nood bestet/
 So wie de heerlijkhed/ heracht het weben niet.
 Indien ik vooz mij nam hier van te willen spreken/
 So sou de tijd mij wel maer geen bewijs ontbeken.
 Wat dunkt u/ datmen daer so veel koleuren vlercht
 In so verscheyden werk/ is dat gering/en slercht:
 Wat meynt gy moet de mensch aen sijnre nachte leden/
 Sich niet met linnewaed en and're waer bekleeden?
 Wat ist ook of hy schoon aen sijnre tafel eet/
 En heeft geen linnewaed/ en heeft geen tafel-kleed?
 Wat! so hy slapen gaet/ en heeft geen kinnen-laken?
 Ten konsten/ kan men't hier wel sonder spwaed miaken?
 Of wilt gy datmen sal bet stinken/ en vergaen?
 So iser ook geen konst die langer heeft gestaen.
 Wie kan de heerlijkhed van dese konst beschrijven?
 Doozwaer! sy sal ook wel in eer en segen bliiven.
 Hoe menig Prinz en Doyst/ die naer sijn lust en staet
 Dooz sich in onse Stad wat heerlijks weben laet!

Lywaet-
 Damaest te
 Haerlem
 gevonden
 An. 1580.

Wilt 't Land een gabe doen/ en enig Dinz bereren/
 En d'ere van ons Land met een die Doosten leren/
 Te sien wat Holland heeft/ men doet het met Damast/
 Men doet het met de vrucht die hier te Haerlem wast.
 Kon onse burgerij so konstig van niet weten/
 Wat soumen van het ons tot eer aen Doosten gebene/
 De oudhepb eerd de konst/ de nood/ de konst/ het Land:
 Dies seg ik/ dat de spoel gewis de krone spand.

Ver-dicht op de Weverij.

Neneene der Hoofd-ijlaeren onser Kerke met gulde
 letteren geschreeven. 1580.

IN Moyses tijden over menige iaeren
 Heeft die konste van weverij al gestoreerd,
 Bezaleel en Ahaliab getrouwe dienaeren
 Door Gods Geest gedreven hebben's selfs geuseerd,
 Gevorderd, bewaersigd, ook daer mede gestoffeerd
 't Heren Tabernakel (so staet-er geschreven)
 Alderlei fijndwerk konstig gesaiz oeneerd
 Is eerst deur den spoel doen verheven.
 En behalven dese ging ook tot het weven
 Tobias huysvrou, om haer kost te winnen
 Met haer handen, sonder haer te begeven
 Tot loch of bedroch so wy bevinnen,
 En noch meer andere, die wel konden versinnen
 Dit godlijk gebod (dat men wel mag groot beten)
 In's siveet uws aenschijns suldi uwen brood eten.

Exod. 31.
 35. 06.

Tob. 2. 19.

Gen. 3. 19.
 2. Theff. 3.
 10. 11. 12.

Had. Iun. Bat. Cap. xv 11. in Harl. Linearum telarum, quarum in-
 enarrabilis candor & tenuitas byssi gloriam & pretium facile evincat, mer-
 catu opificioque sar celebris urbs est, neque minus villosi generis pannis, **Wijferd**
 quos eadem apparat Italiae Hispaniaeque mirificè expetitos, ob gratam levi- **laken.**
 tatem, & pertinacem eximii nigroris gratiam.

De Stad [Haerlem] is vermaerd door den koophandel ende we-
 bertje van lijnen-webben, welke onuitsprekelijke wittighepb ende
 fijntichepb de sijde in waerdighepb ende prijs lieftelijk overtreft: so
 ook van vrielen oft gefrijseerde lakenen, die welke sp ook bereypt/ om
 hune aengenaeme swartichepb/ van Italien ende Spanjen sonder-
 ling begeerd.

Idem Ibid. Cap. xv. Afluentia lini lanæque copiosa nos deficit, illæ agrorum paucitate, hic raritate pecoris, nulla tamen regna linificio, five linearum telarum textura comparari, multo spinus æquari nobiscum valent, certè operum subtilitate Arachnæos labores, ne dicam Palladias manus provocant nostratia linrea toto orbe notissima, regum ac reginarum præcipuæ delitiæ, quorum cum nive cerrat candor, cum sindone tenuitas, cum bysso pretium. Lanificio concedimus Britannia ob lanigeri pecoris multitudinem, & bonitatem vellorum, pannorum raras lanæque infinitatem quandam concinnat, apparat, & ad exteras gentes procul exportat hæc regio,

*Loquitur de
suo tempore.

*quos ad centena millia numero accedere acbitor,
Grootte overbloed van vlas ende wolle onthreft ons/ dooz de woepnigheyd der ackeren/ ende des bees/ nochtans en konnen geene landen in de weberge van linne-lakenen by ons vergeleken/ veel min ons gelijck gemaekt worden: gewis onse spwaeden/ de geheele wereld dooz bekend/ obertreffen alle diergelijke werken/ ende sijn de voornaemste heurlijkheden van koningen/ ende koninginnen/ so wit als sneeu/ ende sacht als het sijnste doek/ ende kostelijck als sijde. Wp wijken Engeland wel in wolle-lakenen/ overmits de veelheyd der schapen/ ende goedheyd der vachten: niettemin so maekt/ bereyd/ ende verfsend ons land eene onepredelijke menigte overal aen verre ende vzeemde volkeren/ die ik achte wel honderd dupsend 'sjaers te bezagen.

Iacobus Viverius verhaelt in sijn Handboek ofte Kortbegrijp der Kaerten, inde beschryvinge van Holland/ pag. 230. dese woorden: Het Lywaed dat de vrouwen sinnen wordet overal seer geprefen. Daer is een webbe van 75. ellen Hollandische mate in Spanjen gevoerd/ en was maer drie pond swaer. Ende in het jaer 1598 is een stuck lynwaets tot Haerlem hooz 14. guldens de Vlaemsche elle verkocht/ om in Spanckrijk te verschenken.

Ik en kan ook hier niet nalatz te verhaelt wat inden jaere 1606. den 16. Aug. in gelijke sake alhier te Haerlem is voorgefallen/ dat noch vzeember ende selbzaemer is. Te weten/ een wel-bekend burger onser Stad Jakob Ianszen Smuyfers, tegenwoordig wonende op de Beek/ op den hoek van de Warmoesstraet/ hermangelde ten gemelden jaer ende dag aen eeren sijnre mede-burgeren Paschier Lamertijn, een stuck wiclywaed, so sijn als hier te lande nopt te hoozen gesien en was/ het welke in een 32. gestæen hadde/ 50. ellen lang/ hooz 45. ochtloosden van den besten wijn Court/ het welke ongelijck meer bedroeg dan het hoven verhaelde. Het was getweven van eeren Govert VVillemssen, datmael wonende inde Barvoets-Susteren-Steeg/ ende koste twee honderd guldens van weef-loon. Het garen was so sijn/ ende strekte so verre/ dat van een loot gewoghts meer dan vijf vierendeel lakens was getweven.

De Lywaed-damaften, drie ellen breed/ niet allerleijfe verzierelen/ ter

ter weder sijden verscheyden/ met sonderlinge konst getoeben/ sijn ook alhier te Haerlem van de Heren Staeten/ tot horninklike ende bozstelijke gaben/ de elle vijftig guldens betaeld.

Ook hebbe ik dese dagen ten huysse van eenen onser burgeren Samuel Kornelissen Bus, woonende in het witte Twijn-huys inde Schachelstraet/ witten twijn gesien/ ende in handen gehad/ by hem selfs getwijn/ het welke by 'tlood een pond Vlaemsch/ ende by het Pond ten minsten honderd daelders herkocht word/ van ongelofelike sijnhepd/ gelyk een enkel vlasken/ ende niettemin so sterk als grof twijn/ het welke ontrent tachtig guldens van spinnen gekost heeft.

Het Twijnen is ook vast aen dese hoofd-hantering:
De Bleyken hangen ook aen dese tweede nering:

Dit is het rijk gevolg van onse weberij/
Tot welbaert onser Stad/ en onser burgerij.
Word ook de Koopmanschap hier niet met magt gedzeben/
En meest wel die daer heeft haer opzicht op het weben/
Van garen, smallen, vlas, en allen linnewaed:
Waer by de nering meest van onse Stad bestaet
De ed'le Pennen-konst, wel-obertwaerd te loben/
Die veele konsten licht ja verre gaet te boven/
Bloeyd ook by seer alhier. Soekt binnen onse wak:
Ist hier niet daermen meest den meester vinden sal!
Daer by de Reken-konst, en konst van Bock te houwen,
So vindij ook by ons leerwijse kloeke vrouwen,
Van goede wetenschap: gy hebt dan booz uw jeugd
En kind'ren wat gy wilt/ en wat gy wenschen mengt.
Kom Velde eer van't veld/ kom wonder onser sijden/
Europaes naem/ en roem! Sulck moeten by helijden
Die ook dijn wond'ren sien. Wie ist die't weder spreekt:
Op syden dat dijn pen hun allen 'toog uytsteekt.
'Tis jammer dat die hand moet rotten/ en verberben.
So sal dan noch de naem van Welde nimmer sterben/
Noch sijne konst vergaen/ so lang de gulde veer
So lang die konst sal sijn in aensien/ en in eer.
Op een dan sy booz al/ en mag booz al wel strecken/
Hoewel heel and'ren noch na hem hun sijn wel trecken/
En groote Meesters sijn: booz al houd Horenbeek,
Kloek-schryjber booz de bupst/ in alles sijne streek.
Hoe vaerdig doet sy daer/ hoe wel ook sijne dingen!
Gewelidig Musicijn/ geschapen om te stigen!
En wat een stem sy heeft/ woe tizer die 'niet weet!
En hoe booztreffelij sy sijne plaetz bekleed!

Twijnesije
Bleykerije,
Koopmanschap van
Vlas, Garé,
Lywaad,
Smallen,
Noppen, en
andere
Haerlem-
sche VVaré
By-Scholé
Konstige
Schrijvers,
Arithmeti-
ci, Musici,
Astrono-
mi, Mathe-
matici, &c.
Ian vanden
Velde, *Serf*
demio, Septa
1623.

David van
Herkbeek,
van Haer-
lem, Schrij-
ver, ende
Sangmeester
Voorzanger,
en Voorleser
inde Groote
Kerk,

Sāgkonfte,
ende Sang-
meesters.

**De moflike Muſik die leefd ook hier ter ſtede/
De lieve wetenſchap van ſingen bloeyd hier mede/
Die aengenaeme toon/ die liefelyke konſt
Gentet hier merkelyk volkomen eer/ en jonſt.
Creed't ſo dan me hier booz/ die onſe Stad ter eren/
En tot geen kleyn zieraed/ upt laſt van onſe Deren/
Ons volk met ſchalemej/ kloock/ orgel/ en trompet/
Of anderzins vermaekt/ den tyd daer toe geſet.**

Kornelis
Helm-
bre-
ker, van
Haerlem,
Orgeliſt,
Kornelis
Tymen,
van Haer-
lem, Sang-
meester.
Pieter Mar-
cuſzen, van
Haerlem,
Trompet-
ter.
Landme-
ters.
Pieter
V Vils.

**Ik kan booz al d'jn roem/ Kornelis, niet verſwigen/
Dien gp van dag tot dag ſtaet meer en meer te krygen:
Want ſomen hier van d'j 'tgemeyn gerucht geloofd.
'Tis wonder wat gp ons noch met der tyd beloofd.
Doe kan ik dan nu ook alhier/ Kornelis Tymen,
D'j laten ongeroerd/ in mijn gedicht/ en i' gnen/
O dapper Muſicjn! o maker Componiſt!
Dien't noch met instrument/ noch ſtem/ noch ergens miſt/
Ook moet ik hier met een d'jn naem met-namen ſetten/
O Pieter Marcuzoon! alſo gp met trompetten
D'j deſe eer behaeld/ dat niet ſo licht noch haeft
Een beter komen ſal die op een tozen blaeft.
En ſal ik V Vils hier ook niet billijk eer betuyſen/
En ſijne konſt/ en blyt/ en dienſt volmondig prijſen/
Aen mij/ en aen mijn werk/ en aen de Stad gedaend
Kom/ laet dan ook d'jn naem alhier ter eren ſtaen.
Gp hebt ons magtig dat ſeer konſtig afgemeten/
Om 'trechſte perſpectijf van't gansche werk te weten/
En onſe groote Markt/ gelyk ik't altemael/
So gp dat hebt geſteb/ in dit mijn boek verhael.
Ik wilde dat ik ſo booz d'jne ſek're maten
De gansche Stad in't rond/ en binnen met de ſtraten/
Eens afgetephend ſag: dit waer de pijnne waerd.
V Vils, doet de Stad dien dienſt/ en maekt d'j ſo vermaerd.
Gp hebt der ſterren loop ook wacker boozgekeken/
En weet een ſterkt en ſchanz mee konſtig af te ſteken/
Een kloeke wetenſchap/ die tot der landen ſchut
Des byjands groote magt booz onſe palen ſtut.
Behooz ik vander V Val upt dit getal te laten/
Kmoet Heyndrick Symonſzen hier mede in verbaten/
Erbaren in die konſt/ bedje ven in't verſtand
En inde wetenſchap van't meten van het land.
Maer komt ter grooter konſt van te weſt af te halen
Het verwen/ ofte pen/ en treſtylk af te malen/
Of ſnyden in metael/ of ſchryben op het glas:
Een pder weet dat opt alhier de ſchole was.**

Iſaak van
der V Val.
Heyndrick
Symonſzē.
Schilders,
Plaetsnij-
ders, Tey-
keners,
Ghaſefchrij
vers, &c.

Karel

Karel Van Mander in sijn Schilder-boek Fol. 229. a. **Gelijc inde Schilder-konst plag geruchtig te wesen Sicponien by den Grieken/ en namaels Flozenzen en Room by d' Italiaenen: also is in Holland van ouds-tijd ook vermaerd geweest d'oude heerlijke Stad Haerlem, die veel goede geesten in onse konst heeft voortgebracht.**

Idem Ibid. Fol. 207. a. **Wat te Haerlem in Holland van ouds oft seer vzoegen tijd sijn geweest seer goede oft de beste Schilders van het gansche jherderland is een oud gerucht dat niet logenachtig is te schelden/ oft te bestraffen/ maer veel en beter waer te maken, etc.**

**Die ere komt ons toe. En sijn die Schilderijen
Ten rechten meest geacht die best en langst gedijen/
Alwaer de berwen sijn met Oli toegemackt/
Op sijn van d'eersten ook aen dese konst geraekt.**

Schilderen
met Oli-
verve.

Idem Ibid. Fol. 205. b. **Dus laet ik mi den leser oberleggen/ en oordelen/ hoe vzoeg te Haerlem de Schilder-Konst van Oli-verve is geweest in gebuyk.**

**En sizer fraeijer ding dan 'tschild'ren van Landouwen,
En datmen die ons geeft met ogen aen te schoutwen!
Die konst is ook wel eerst alhier by ons bedacht/
En op een vasten voet en goed satzoen gebragt.**

Landschap
schilderijc.

Idem Ibid. **Daer word ook gesejd en getuygd uyt de monden der oudste schilders/ dat te Haerlem is van-ouds ontsaen en begonnen de beste en eerste maniere van landschap te maken.**

**Wat toef ik mi alhier die geesten selfs te noemen!
Wat toef ik hun pinzeel/ of sne/ of pen te roemen!
Die hier gebozen sijn/ in stad/ of hier ontrent/
Of door hun woning-plaetz vooz d'onse sijn bekend.**

Vermaerde Schilders der Stad Haerlem.

**Van Hemsen tree vooz aen/ gyschijnt de oudst te wesen/
Al kommen wy van dij den iupsten tijd niet lesen/
Die met dijn wack're hand wel meest naer d'oude wijs
Deel nette dingen deed/ van goeden lof/en prijs.**

Ian van
Hemsen.

Idem Ibid. Fol. 205. a. **Tot Haerlem is in vzoegen tijd ook geweest Ian van Hemsen, Wozger van albaer/ dewelke een maniere hadde meer streckende na d'antijksche ende niet afgeschapen hande moderne:**

Xr **maekt**

maecte groote beelden/ ende was in sommige deelen seer net/ en curieus.

Ian
Mandijn.

En volg dan Ian Mandijn, die 't in d'jn schilderjgen
Weest niet gespooken hielt/ en ond're dzollergjen/
En daer in geestig waert. Wp miszen ook den tijd/
Wp miszen ook het jaer/ dat gp gebozen sijt.

Idem Ibid. Noeh was te Haerlem eenen Ian Mandijn, die seer op
sijn Jeronymus Vos fraej was van gespook/ en dzollergje: hy is ge-
stozven t' Antwerpen/ daer hy van de Stad penstoen hadde.

Volkert
Klaefzen.

So is de jupste tijd van Volkert Klaefzens leven
Ook mede onbekend/ ook mede onbeschreven.
De Schepen-kamer hier getupgd van sijn verstand/
Getupgd van sijnen geest/ en van sijn stoute hand.

Idem Ibid. Noeh is te Haerlem geweest een kloek geest in ozdineren/
tephenen/ en schilderem/ genaemd Volkert Klaefzen. Van hem sijn
enige stucken op doek op de Schepen-kamer te Haerlem, die stout aenge-
taft en gedaen sijn/ meer antijk als moderne : hy heeft wonder-beel/en
goed koop perken booz Glaes-schrybers/ en anders getepkend.

Albert van
Ouwwater.

Ouwwater, d'jn pinzeel sij langer niet herfwegen.
Wat hebt gp grooten lof booz d'jne konst verkreget!
Die was by d'jnen tijd in landschap-schilderj/
In beelden/ en gewaerd/ meer konstnaer als gp!

Idem Ibid. Fol. 205. b. Also ik in't ondersoeken doende ben geweest/
om te weten de uptnemeste in onse konst/om van booz aen de selvige by
ozden te laten den anderen achtervolgen: hebbe vlijtig geweest de oud-
ste eerst op mijn toneel te stellen/ met eenen mij verwonderd vernomē
te hebben upt geloofwaerdige getupgens van desen Albert Ouwwater,
Schilder van Haerlem, dat hy so heel vzoeg een so konstig oli-berwoe-
schilder is gewozden: want ik acht/ by dat upt enige wylse omstandig-
heden is te ramen/ dat hy den tijd van Johan van Eyk soude berepht.
etc. Hy was seer uptnemende van tronien/handen/voeten/en laken/
ook van landschap. Daer was van hem/ [onder anderen] een pastijk
groot stuck inde hoogte/ waer van ik heb gesien een gedoodhertwede
Copte/ en was de berwerkinge van Lazarus: het p'ncipael werd na
d'Haerlemsche belegeringe en overgang/ met ander frapichepd van
konst/ van den Spanaerden bedzieglijken sonder betalen gebracht in
Spanjen. Den Lazarus was (na dien tijd) een seer schoon en wtege-
nomen naekt/ van goeden welstand. Daer was een schoon metzelje
van

van eenen tempel: doch de kolommen en't werk wat klein wesen/ op d'een sijde Apostelen/ op d'ander sijde Joben. Daer waren ook enige aerdige broukens/ achter quamen enige/ die toesagen dooz kooz-pp-laerkens. Dit so konstig stuck quam Heemkerk menigmael (doch sonder hem te kommen verladen) blytig besien/ seggende tot den eygenaer sijn discipel: Soon wat mogen dese menschen gh'eten hebben? menende/ datze eenen grousaemen grooten tijd en blyt hebben moeten toebryngen sulck te maken.

En Geertjen te Sint Ians en sijn niet min gepresen/
Sijn waerde roem en naem en mag niet minder wesen.
'Twas pupk wat van hem quam! hoe vast geozdweerd!
Hoe geestig opgemaecte! 'twas alles naer begeere!
Indien die kloeke geest so vzoeg niet waer gestorven/
Wat had hy sich noch wel een eer en naem verworven/
Ja meer dan iemand opt te vozen laet of vzoeg/
Of die na hem te recht den naem van Schilder vzoeg!

Geertjen te
Sint Ians.

Idem Ibid. Fol 206, a. Ten heeft der edel Schilder. konst niet schadig geweest/ dat onder ander hem tot haer heeft begeben Gerrit van Haerlem, geheten te Sint Ians: want hy haer schoonhepd en bevallighepd so heel vzoeg den menschen voorhoudende/ grootlyck haer ere en waerdighepd heeft vermeerderd / en openbaer gemaekt. Geertjen is noch jong een discipel geweest vanden vorigen Outwater/ welken hy in sommige deelen gelijk was/ en overtrof/ bysonder in kloekhepd/ in ozdinantien/ goedgepd der beelden/ en affecten uptheel-dingen: dan ik achte niet in reynhepd en supberhepd oft scherpichepd van werken. Geertjen woonde tot den D. Jans Heren te Haerlem/ waer naer hy den naem beviel: doch en hadde de ozden niet aengenomen. etc. Doch is van hem e' Haerlem binnen de Grootte Kerk des sels Kerks conterfeytsel, en hangt op de Supd sijde/ seer vast en aerdig gehandeld. Hy is een sulck meester geweest/ dat den uptnemenden Albert Durer te Haerlem wesen/ ende sijn dingen met groot verwonderren ssende/ van hem sepd: Vvaerlijck eris eyn maler im moeders leyb gevveest. Oft hy seggen wilde/ dat hy daer toe vander nature voorbeschickt oft verkozen was van voor de geboorte. Hy is jong gestorven/ oud ontrent 28. jaeren.

Laet Dirk van Haerlem hier nu ook te voor schijn komen/
Die onder d'oudsten ook en besten woerd vernomen/
'Twas ober-meesterlyck het geen hy heeft gemaeld/
En heeft dooz sijn pinzeel een dapp're eer behaeld.

Dirk van
Haerlem,

Idem Ibid. Fol. 206, a, b. Dirk van Haerlem is ook een uptgenomen

men goed meester in so vroege jaeren geweest. Wie sijn meester was en heb ik niet gebonden. Hy heeft gewoond te Daerlem inde Krupsstraet/ niet wijd van het Weeshuis. Hy maakte inden jare 1462. na Christus geboort een stuck met twee deuren: in't midden was een tronie van eenen Salvator/ in d'een deur een S. Petrus/ in d'ander een S. Paulus tronie. etc. Dese tronten sijn ontrent so groot als't leven/en na sulke tijd uptnemende gedaen/en seer net/ met fraeij hant/ en haerden. Dit stuck is genoeg om te betuppen/ wat uptnemende meester Dirk is geweest/ en in wat tijd hy geleefd/ en sijn werken in sulken grooten volkomenhepd gedaen heeft/ twelk was een goed deel jaeren vooz de geboort van Albert Durer/ en sijn nochtans seer afgescheyden van de harde oft kantige onwelstandige moderne mantere. Lamplonius in sijn Carmina spreekt hem aen op dese mening:

*Komt vrij gy ook hier by, ó Dirk: want 'vaderland
Door geen versierden lof verheffen sal u d' hand,
Ter sterren hoog eenpaer, d' wijl self begint verschromen
Natuere de moer van al, dat gysse met verstand,
Door dijne beelden schoon schier sult te boven komen.*

Iakob Kornelisz.

En Iakob kom hier ook/ in Kermerland geboren/
En daerom billijk ook vooz onsen uptverhozen.
Was heerlijck wat gy hebt door dijne hand gemaakt/
En siet door dijne konst ook in een naem geraekt.

Idem Ibid, Fol. 207. a. b. Den roem-berdienden bermaerden Iakob Kornelisz van Oostzanen, in Waterland was een groot meester in te handelen den pinzeel: welck geboort-tijd ik niet en hebbe konnen vernemen/ dan dat hy in't jaer 1512. is geweest den tweeden meester van Johan Schozel/ in welken tijd hy Iakob Kornelisz in de konst ervaren was/ en alre groote kinderen habd'/ ook een dochterken van ontrent 12. jaeren/ waer by men sijnen ouderdom ofte geboort-tijd goelijck ofte by na gissen kan. etc. Hy hadde ook eenen Broeder, dat een fraeij schilder was/ geheten Buys, en eenen Soon, geheten Dirk Iakobsz.

Ian Kornelisz Vermeijen.

Volg hier nu Bevervijk met dijnen Ian Vermeijen,
Ik moet dijn burger me aen dese reije lesien/
Een dapper konstenaer/ en keper Karels lust/
Dijn naem is overal de Christenhepd bewust.

Idem Ibid, Fol. 224. b. ende 225. a. De gene die goedertierlijck van de goede nature hulpsaem en gonstige handrephinge gaben en weldaeden

den hebben ontfangen/ in konsten uptnemende geschick te wesen/ daer beneffens lichamelijke schoonhepd en beballighepd/ geraken lichtelijck van laeg tot hoog op te stijgen/ en te komen in groot aensien/ genade/ en waerde by den grooten Heren/ en Vorsten/ gelijk geschied is met Ian Vermeijen, den vermaerden konstigen Schilder/ die dooz sulke middelen by den Keyser Karolus de vyfde liefstallig en in ere was gehouden. Hy was gebozen tot Beverwijk, een stedecken oft vlek niet seer wijd van Haerlem/ in't jaer 1500. Sijn Vader hiet Kozeleis: doch hy wsen hy geleerd/ of wat toegang hy hadde tot der konst/ en heb ik niet konnen vernemen/ dan dat hy dooz sijn blijt en konst is geworden Schilder des doozluchtigen vooznoemden Keyfers/ den welken hy als een mede-repser verselschapte in verscheppen landen/ ook anno 1535. te Thunis in Barbarijen: want de Keyser hem veel gewyphete sijn krijgen geschiedenissen en verwinningen te tephenen/ na welke naamels schoone tapyten sijn gemaekt geworpen: so dat hy veel dingen overal na't leven dede: onder ander ook de belegeringe en gelegenhepd der Stad Thunis/ hebbende in dit en ander deelen der konst een seer verstandige en aerdtige handelinge/ in Geometrie/ oft Landmaet/ en meer edel wetenschappen niet overbaren wesende. etc. Hy is geweest een groot byend en geselle van Johan Schozel/ welke ook r'samen veel landen krochten in den Noord-hollandschen Sijpe. Wirkwils hadde de Keyser sijn geneucht desensijnen Schilder Vermeijen te late n sien enige groote Herte oft Vrouwē/ trotsede op sijn bysonder gebaent/ en gestalt: want hy wesende een schoonen lang persoon/ hadde eenen schoonen byeeden baerd/ so lang dat hy recht over-eynde staende daer op konde treden: r'somtjden by dese Wyzen staende/ sloeg den baerd met den wind hum in d'aensicht daer sy te paerd saten. Desen baerd habende hy daeglijck met groote naerstighepd/ en werd om den grooten uptnemenden baerd veel gebeten Hans met den baerd. Sijn conterseptzel komt in d'uck/ waer onder Lampsonius in Latijn heeft gevoegd een dus luydende gedicht.

*Vvat heeft Vermeijen niet geschilderd, menschen, steden,
 En plaetzen diemen siet seer wijd aen elken kant,
 O Keyser Karel Vijft als by u na ging treden,
 Ia volgen overal, te water en te land,
 Op dat de daeden vroom by van u w rechterhand
 Sou malen van sijn konst, om in tapijt gekweven
 Te blinken klaer van goud: doch door een hoog verstand
 Vvas 'r handwerk boven stoffe in waerden prijs te geven.
 Maer seer wytmuntig noch by door een hoofd verheven
 Dede also aengenaem vertoning sonderling,*

*Als met sijn edel konst met eenen baerd gedreyen,
Die by liet golven wyt, als by gebod ontfing,
Den welken breed en lang hem tot den voeten hing.*

Op is gestorven te Brussel/ in't jaer 1559. oud tuschen 59. en 60. jaer/ en was eerlijk begraven/ in S. Goziks kerk/ daer sijn Epitaphium was.

Ian Mostart.
Vide Had.
Iun. Bat.
Cap. XVI.

Laet mi Ian Mostart hier/ als een der beste leden/
Sijn plaetze in dit werk en schilders lijst bekleeden :
Op was een Edelman van bloed/ en van geslacht:
Noch heeft hem dese konst meer adels toegebracht:

Idem Ibid, Fol, 219, a, b. Daer is ook wpt edel vermaerd geslacht ontstaen en voordgekomen Ian Mostart, desen heeft de Schilder-konst/ daer hem de natuer toe dreef/ heel jong sijnde/ geleerd by eenē meester Jakob van Haerlem, die een tebelijk goed schilder was. Ian Mostart/ also hy van Haerlem was/ hadde gehad eenen vooz-ouder/ waer na hy en sijn geslacht den naem Mostart hadden geerfd/ die was mede geweest met Keyser Frederick en Graef Flozis op de Krupz-baert na 't Heplig Land/ en in 't innemen der Stad Damiaten/ die vooz-tijd Pehusum piet/ in Egypten/ daer desen groote kloeke wapen-daed doende/ dize swaerden aen den hest afzack binnen Damiaten/ op den vijand slaende/ so dat hy gesejd werd te wesen sterk als mostart/ waer wpt desen naem gekomen is: ende hem en sijn geslacht werdē van den Keyser en den Graef gegeven dize gulden swaerden-heften in een rood veld vooz wapen te voeren. Nu Ian Mostart/ die niet alleen konstig schilder/ maer edel van leden/ vziendelicken omgang/ schoonlijbig/ welsprekende/ mild/ en beleefd was/ is gekomen in groot achten/ in waerden/ wel gesien/ en bemind/ by den meesten adel des lands/ so wel by groot/ als klein: so dat hy is geworden schilder van vrou Margriete/ de suster van Hertog Philips/ d'eerste van dien naem/ Koning van Spanjen/ en vader vanden Keyser Karolus de vijfde. In desen dienst daer hy wel gesie was/ volherdende/ en wonende ober al/ daer deses Vrouwen Hof was/ bleef hy den tijd van achttien jaeren/ makende verschepden werken/ en beeler grooter Deren en Vrouwen conterfeytzen/ in welk hy een goed meester was/ 'tgelijken seer natuerlijk trefsende/ dat het scheen datze daer lebendig tegenwoozdig waren. Opndelinge woonde hy weder te Haerlem/ daer hem alle Deren van der oorden en ander gemeenlyk besochten: onder ander den Graef van Buren. etc. Nergens is tegenwoozdig so veel by een te ssen van sijn werk als te Haerlem tot sijn Soons Soon v' Heer Niklaes Zuyker, Schout der Stad Haerlem. etc. In'e Prinzen-hof inde vooz-sael is van hem een

een ladschap met eenē S. Hubrecht, waer in mē siet dat dees oude seer op de natuer en lieben hebben geleet. Waer sijn veel van Mostarts bingē in den grooten vād van Haerlem vergaen: want sijn huys doe afgebrand is/ met dat van hem daer in over gebleven is. Op is geweest een man van goed oordeel en verstand/ en een seer goed schilder/ so dat Marten Heemkerk getuygde/ dat Mostart van goed werk te maken te boben ging alle oude meesters die hy gekend hadde. Waer werd ook verteld/ dat Ian Mabuse sijn hulp te hebben versocht in't werk van de Abdgē te Widdelbozz/ van Mostart sulx affloeg/ om dat hy was in dienst van so grooten Zhou oft Prinzes/ van de welke noch by sijn geslacht is seker geschryft/ datze Mostart bekende haer Edelman te wesen. Op is overleden in't jaer 1555. oft 56. in goede en vollen ouderdom.

**Insanire
libet quoni-
am tibi.
Divini do-
ni pittura
insignis ab-
solut
Tollite per-
tentum hoc,
augusto tol-
lisc muro!*

Doe seer heeft Schorel ook de schilder-konst geweten!
En mag ik hem ook niet wel billijk onsen beten?
 Op heeft de schilder-konst hier albereerst geleerd/
 En na ook hier gewoond/ en lang by ons verkeerd.

Iā Schorel.
 Had. Iun.
 Ibiid.

Idem Ibid. Fol. 134. 235. 236. Ian Schorel was gebozen in't jaer 1495. den eersten dag van Ougst/ in een Dozz by Alkmaer in Holland/ geheten Schozel/ 'twelk hem den toenaem heeft toegelangd/ en hy dese sijn geboort-plaetz een wijd gerucht. Sijn ouders hem dzoeg ontstervende/ werd van sijn vrienden ter scholen besteld binnen Alkmaer/ alwaer hy tot sijn veertien jaren lerende/ was dapper inde Latijnsche sprake toegenomen: maer had altijd een sonderlinge genegenhepd tot de teyken-konst/ veel na treckende upt schildertjen/ en gescheyden glas-benstere/ snijvende ook met het pennes op witte-hoornen-inkt-potten beeldkens van menschen/ dieren/ kruppen/ en boomen/ waer dooz hy van sijn mede-school-jongers seer werd bemind/ en geprefen. De vrienden/ siende hem sa geestig/ en schilder-konst-lustig/ boldoden sijn begeerte/ en bestelden hem te Haerlem by V Villem Korneelizen, taemlijk schilder na sulken tyd. Deseu wou hem niet aennemen dan onder een verbond van dze jaeren/ 'twelk de vrienden also toestonden/ mits ook verbindinge van seker geld te betalen indien Schozel sijnen tyd by den meester niet en voldede/ welk verbind-schryft den meester altijd ober hem in sijn tessche dzoeg. En also de jongen hem groot gewin bzagt/ in het eerste jaer meer als een hooberd gulden van hem genietende/ 'twelk op dien tyd veel was/ sozende hy hem mogt ontgaen/ den meester dichtsulx dzonken wesen/ seyde beehmael: Ian, weet dat ik u in mijn tessche drage, ist dat gy mij ongaet, ik weet vvat ik met uvv vrienden te doen hebben sal: 'twelk Schozel so veel te hozen derdzoet. 'Tgebuel een reys/ doe den meester dzonk slapen was gegāen/ dat Schozel aen deseu bzief geraekte op eenen winter-abond/ doe het seer waegde/ gaende daer mede op de houtbzugge/ en scheurde hem

hem in veel kleen stucken/ die hy in't water liet hemen bliegen : doch met meninge sijnen meester vroomlijk te voldoen/ gelijk hy ook dede : maer hem verblijvende/ dat de meester hem voorzaen niet meer met't schijft en tergde. Des Sondaegs en Veplygdaegs na middaegs gting Schozel gemeenlijk buyten Haerlem/ daer doe een lustig bosch lag/ en boosste het geboomte na met den verwen seer aerdig en kluchtig/ buyten de gemeen wijsse van ander Schilders, etc. Hy was wel de eerste die Italten besocht/ en de schilderkonst hier heeft komen verlichten/dies werde hy van Frans Floris, en and're (alsmen segt) den lantaren-vzager en straet-maker onser konsten in den Nederlanden gehalten/ en gehouden te wesen, etc. Hy trock mede na Jerusalem sijn's onderdoms ontrent 25 jaeren, etc. In't land weder gekomen wesen/ contersepte hy hem selven met een deel Hierusalemse Ridders of Reysers van oliverwe een langwerpig stuck/het welk noch tot Haerlem wozd bewaerd in't Jakobijnen Klooster/ oft Prinzenhof, etc.

*Gelijk
ook mo.

Onder sijn beeld staen van hem dese verzen geschreben :

Iohan van Scorel bin ic een scil dere,
 Monic t' Utrecht tot Sinte Marien,
 Dit scencte ic mijn broeders uyt jonsten mil dere.
 Was ter plaetsen, dair ons bedil dere
 Jesus Christus starf omj ons verblijen,
 Men schreef hysthienhondert tot dier tien
 En twintich na die geboert ons Heren,
 Wsid dat ic in duegden mach procederen.

Schozel quam na Haerlem/ daer hy wel ontfangen/ en seer welkom was by den Commandeur van S. Jans Orden/ Symon Saen/ een groot beminner der konstnaers : hoor welken hy enige werken maekte/ die ten dele noch in die plaetse te sien sijn. En also Schozel veel aengelopen en versocht wierd jongens aen te nemen/ huerde een huys te Haerlem, etc. Schozel was seer gemeensaem en aengenaem by alle groote Heren van Nederland/ was een Musicien/ Poet/ oft Rethoricien/ die veel fraeghspele van sinne/ batementen/ reserepen/ en liedkens heeft gemaekt/ seer lustig in den hand-hoog teschieten/ vaerdig en vast in talen/ als Latijn/ Italiaens/ Franzops/ en Hoogduytsch/ mild en vroomlijk van geest/ doch in't lest sijn's levens gichtig/ en gravelig/ twelk sijn oudheyt seer dede verzoegen. Ik kan niet verfwijgen dat te Haerlem by d' Heer Schoterbolch is van hem een vromemende stuckken, daer Maria Christum in den tempel den Simeon offert/

offert/waer te sien is een heerlyke metzelrife met een sierlyk bertwelf/
daer veel bergulds oft gulden verzferingen met der vertwe sijn gedaef/
dat wonder heerlyk staet/ en is daer beneffens seer aerdtig van beelde-
kens/ die seer bevallijk te sien sijn. Daer plag ook te wesen een stuck
van sijn werck t' Haerlem in de Groote Houtpoozt op den muer/ doch
is al vergaen. Den Schilder van Philips den Koning van Spanjen
Antonis Moro/ welken in sijn jeugd was geweest discipel van Scho-
rel/ also hy hem altijd goede gonst droeg/ contersepte hem ontrent
twee jaer booz sijn dood/ te weten in't jaer 1560. En is gestorven in's
jaer 1562, den 6. December/ oud 67. jaeren. Onder dit conterseptzel
staet geschreben:

Addit hic arti decus, huic ars ipsa decorem,
Quo moriente mori est hæc quoque visa sibi.

*Dees heeft de Schilder-konst een groot Lieraed gegeven,
So heeft de Schilderkonst hem ook met eer verheven,
Die dacht dat sy selfs sterf, en gansch te gronde ging,
VVanneer de wreede dood dien konstnaer beving.*

D. O. M.

Io. Schorelio, Pictorum sui sæculi facilè principi, qui post
edita artis suæ monumenta quamplurima, maturo de-
cedens senio, magnum sui reliquit desiderium,
Vixit annos 67. menses 4. dies 6. Obiit à
nato Christo, An. 1562, 6, Decemb.

Lampsonius booz sijn verzen spzeekt in sijnen naem op desen sin:

*Ik werd altijd genoemd den eersten, die bekwesen
Den Nederlanders heb, dat wie wil schilder wesen,
Moet Room bezoeken, en hebben doorgebracht
Pinzeelen duysend, ook veel verzwe, boven desen
In dese school gemaeld veel stucken waerd gepresen,
Aleer hy eerlyk mag een konstnaer wesen g'acht.*

*Ik moet booz allen hier booz Heemskerk plaetse maken.
Die was opt meer der mans in alle schilder-saken?
't Was wonder wat sijn pen en sijn pinzeel al dee/
Ook schoot het van de hand/ ook was het haerdig see.*

Maertsh
Heemsk-
kerk,
Hed. Inn.
Ibid.

Idem Ibid. Fol. 244. b. 245, 246, 247. In wat hoek van der wer-
relt en is schier t' Doop Heemskerk in Holland niet vermaerd: om dat
Y y daer

daer sijnen oorsprong hadde den konst-ryken Schilder Matten Heemskerck, alwaer hy is geboren getweest An. 1498. sijn vader was geheten Jakob Willemszen van Deen/ een Hupsman oft bouwver. Warten dan van jongs aen natuerlyk tot den schilder-konst aengelocht/ heeft sijn eerste ondertwys in de konst aengevangen te Haerlem, by eenen Kornelis Willemszen, wesende vader van Lukas, en Floris, die ook beyde redelyke goede schilders sijn getweest/ Italien/ Room/en ander plaetzen besocht hebbende. Den vader van Warten/ welken mischien niet en dorcht dat het schilderen tet besonders te bedien hadde/ nam sijnen soen wederom t' hups/ om hem in sijn landbouwten/ oft boerwerk te gebuyken/ tot grooten onlust van den jongen/ dat hy in sijn aengevangen leringe niet mogt voozdbaren. En also hy met grooten onwille inde boeren dingen/ als korej-melken/en dergelyke doende was/ komende een reys van melken/ging hy met den eenimmer op't hoofd tegen eenen tack van eenen boom/ stozende de selve genoeg alwillens. Den vader seer toornig/ om dat die moy melk so gestozt en verlozen was/ heeft hem met een hout om slaen nagejaegd. Den navolgenden nacht stiep hy verhozen op den hoj-betg. Sanderdaegs versag hem sijn moeder van eenen knapsack/ en wat reysgeld/ en quam den selven dag dooz Haerlem tot Velf/ daer hy hem weder boegde aen de konst by eenen Jan Lukas/ doende aldaer met tepkenen en schilderten so grooten vlyt/ dat hy binnen kozten tyd in de konst seer heeft toegenomen. Van also doe ter tyd Ian Schorel seer geruchtig was/ hebben de een ongemeen schoonder nieu maner van werken upt Italien gebragt/ die pgeelyk/ bysonder Warten/ wel beballen heeft/ dede so veel/ dat hy te Haerlem by desen meester is geraekt. Hier heeft hy sijn gewoon naerstigheyd van nteus weder so geoeffend/ dat hy den voozlopenden meester in de konst achterhaelde/ latmé hun werk qualijk kon onderscheyden/ so eygentlyk de selve manier aengenomen hebbende. Den meester sojgende sijn ere verminderen mogt (so entige menen) heeft sijnen discipel als upt afjonstigheyd van hem laten gaen. Welken te Haerlem quam wonen in't hups van Pieter Jan Foxzen/ alwaer saliger gedachtenis Kornelis van Berensteyn plag te wonen. In dit selve hups maekte hy verscheyden dingen/ ook eenen Sol/en Luna in een achter-kamer/ aen de bedstede/ beelden so groot als 't leven. Hy maekte daer ook Adam/ en Eva/ beyde so groot als 't leven/ en (so men segt) beyde naekten na 't lebon gedaen. De byou van desen Pieter Jan Foxzen wou Warten wel/ mogt niet lijden datmen hem slechts Warten hiet/ seggende tot die na den Schilder quamen hagen/ datmen hem moft heten Meester Warten/ als die sulker wel verbiende. Van daer quam hy wonen by eenen Joos Kornelssen/ Goud-smitte/ ook te Haerlem. Onder ander veel werken die hy maekte/ was van hem seer konstig geschilderd't Altaer van S. Lukas, waermede hy den Schilders te Haerlem tot sijn soj oft adieu t' sijnert Roombaert bereerde: dit was

was eenen **S. Lukas**/ welken sit en schildert na't leven **Mariam** met
 daer kind op den schoot/ dat welk een uptnemend werk is/ op een
 heerlijke schoon manier gedaen/ wonderlijk hem verheffende/ en wel
 afstekende: doch op **Schozels** manier wat te seer kantsig afgesneden
 op den dag. De **Warp**-beeld met een gracelijke schoon tronie heeft
 een schoon actie/ met een seer vriendelijk kindeken: op haeren schoot
 hangt op sijn **Indiaensch** een laken van verscheyden vertwen met
 joczelen en ander aerbige verzieringen bezwocht/ dat seer behal-
 lig en niet te verbeteren en is. Den **S. Lukas**/ wiens tronie
 was na 't leven eens **backers**/ is een seer schoon beeld/wel werken-
 de/ en blijft tonende sijn patroon wel te volgen: de palette aen sijn
 linke hand schijnt ten penneel upt te steken: alle ding is genoeg
 gemaeckt van onder op te sien. Achter den **S. Lukas** staet als een
Poet/ aen't hoofd bekroond met klyf oft erdbeld/ niet qualijk schij-
 nende of het **Warten** na 't leven te dier tyd was: maer of hy hier mede
 wilde te kennen geben/ dat 't schilderen en dichten gemeensaem is/ en
 dat de schilders behoeven eenen **Poetischen** inventyven geest/ oft dat
 hy wilde beduyden/ dat dese **Pistozie** self een verzieringe sij/ en weet
 ik niet: daer is ook eenen **Engel**/ die een brandende sackel hond/ seer
 wel gedaen. Ik weet niet datmen van **Wartens** dingen siet daer
 vriendelijker tronien in sijn/ als in dit werk: de **Wetzelrje** sijn veel
 blanke mueren: boven hing een **Wapegaey** met sijnen kops/ [die nu
 verscheyden hangt.] Onder aen de **metzelrje** had hy gemaeckt een
 versierd byesken als met eenen nagel vast gemaeckt/ waer in staet dit
 schrift:

*Pistoribus
 atq; Poetis.
 *Col. 4. 14.
 Salus vos
 Luceas medi-
 cum ille dilec-
 tum.*

Tot een memorie es dese taeffel gegeven
Wan **Mertin** **Heemskerk**, die 't heeft gesslacht,
Tex eeren **Sinte Lucas** heeft hy 'tbedreben,
Sus gemeen gesellen heeft hy mede bedacht.
Wy mogen hem danken by dage, by nacht,
Wan zijn mil de gifte, die hier staet present.
Sus wille wy bidden, mit al onse macht,
Sat **Godes** gracie hem wil zijij omtrent,
Anno **Suyst** **Vc. xxxii. ist** **Sesent.**
 13. **May.**

Dese Tafel is (gelijkze welwaerdig is) van den Heren de **Ober-**
schepd van **Haerlem** noch tegenwoozdig bewaerd in't **Prinzen-hof**, in
 de **Suyd-kamer**, daer se van velen gesien en seer gepresen word.

[Ik hebbe dichts wils verstaen/ dat **Henricus** **Goltzius**, onse **Schilder-**
Yy a **Phoenix**

Phoentse/dese Schilderje op een ladder daer hy klimmende bysijn leuen mentigmael quam besien/ betuygende dat hy sich int gesichte van de selve niet en konde versadigen.]

Dit stuck dede hy 'sijnen 34. jaeren/ als aen den datum bysijn geboort-jaer te sien is. En is doe getrocken na Room/waer na hy lange grooten lust hadde gehad/ om d' Antyken/ en die groote meesters van Italien dingen te sien. etc. Deemskerck nu weder in sijn Vaderland komende/ hadde sijn vorige handeling van schilderen op sijn Schozelsche veranderd: doch na der beste Schilders oordeel niet verbeterd/ uytgenomen dat hy sijnen dag niet so kanttig meer af en sneed. Doe dit hem van een van sijn songers worde geseyd/ datmen seyde/ dat hy eerst op sijn Schozelsch beter dede/ als naderhand doe hy van Room quam/ andwoorde hy: Soon, doe en wist ik niet wat ik maecte. Doch het onderscheyd hier van is in 'tboozverhaelde Prinzen-hof te sien in de Sacl, aen de twee deure van het Trapeniers altaer, daer inwendig is de Geboorte Christi, ende de drie Koningen, wesende twee rijklijke Dystozen/ met

*Secundum
Fucum Pon-
tificiorum.
In Sacris
uocantur
Angi, neque
numerus ex-
primuntur.
Matth. 2. 1.

veel werk/ en wel geschilderd/ daer verscheyden conterseptzels van enige rechte menschen/ en ook sijn eppen/ inkomen. Van buyten is de Boodichap Marie, welker tronien na 't leuen komen/ en seer wel gedaen sijn. Den Engel is seer byeemd en sierlijk toegemaeckt: de onderste slippen sijn purperig/ welke gedaen sijn van Jakob Ravaert, die op die tijd by hem woonde/ also st hem wel heb horen verhalen. In dit werk sietmen hoe goed metzer Deemskerck is geweest/ en hoe geneygd tot ziereren/ tegen 't gemeen spreekwoord/ dat hy veel in de mond hadde: Een yder schilder die wil bedijen, Vermijde zieraeten, en metzelrijen. Hier sietmen ook een ongemeen waerneming/ dat is/ den Engel/ die op een marber glat plabeytsel schijn geeft/ oft spiegelgd/ of hy op 't ijs stonde/ 'twelk op gepolste marberen wel geschied. Hy heeft veel groote werken gedaen om in Kerken. etc. Daer waer geen eynd te verhalen al de Tafelen/ Tafereelen/ Epitaphien/ en Conterseptzels/ die hy gedaen heeft: want hy van naturen vlyttig wesende/ al stadig wozocht/ en seer vaerdig van handeling was. Onder ander Tafereelen/ die seer konstig van hem gedaen waren/ was een seer uyt-nemende vol werk/ en tebelijk groot/ een bier upterste/ het Sterben/ 't Oordeel/ 't Eeuwig Leuen/ en de Delle. Hier in quamen veel naekten/ en beelden van verscheyden artien: siter in sijn te sien veel veranderingen oft verscheydenheden der menschelijker affecten/ so de pine des doods/ bzeugde des hemels/ en droefshep en grootwelijgheden der hellen. Dit stuck hadde hem laten maken sijnen Oustpel Jakob Ravaert booz verhaeld/ een treffelijk konst-beminder in sijnen tijd/ den welken Deemskerck daer bozen telde een heel deel gouden dobbel Ducaeten so lang tot dat den Schilder seyde: Het is genoeg. etc. By 't Ar-nout van Berensteyn is ook van hem te sien een seer schoon Landschap met een heerlijk verschielt/ en is eenen S. Christoffel, [Ook is by Mr. Paulus

† Nu by Mr.
Iohannes vā
Berensteyn.
‡ Pontificus
Polyphemus,
monstrum
horrendum,
informe, in-
gens.

Paulus van Berensteyn het conterseptzel ofte afbeeldinge van Mr. Ian van Surcn, van Heemskerck gedaen/ dat Goltzius naderhand in koper heeft gesneden.] Summa hy was unverscheld/ en in alle dingen geoefsend/ verstonde seer wel sijn naekten. etc. Hy was een seer goed ordneerder/ ja een man die de heele wereld schier verbuuld heeft met sijn inventien/ wesende ook een goed Architect/ gelijk in al sijn dingen overbloedig te sien is. Waer waer ook van hem geen eynde te vinden/ als men wilde verhalen wat yntzen van hem al upt sijn gegaen/wat al aerdige sin-rijke beduydzelen hem den vernuftigen Philosophoosphen Dirck Volkertzen Koornhert versierde/ die hy in 'tlicht heeft gebragt. etc. Hy was te Haerlem 22. jaer lang Kerkmeester tot dat hy starf. Doe Anno. 1572. de Stad belegerd werd van den Spanjaerden/ met toelate van den Raed/ onthiel hy hem t'Amsterdam by Jakob Rabaert. Hy was van naturen bergartig/ en gesparig/ ook seer kleenhertig/ en so schryckachtig dat hy in 't opperste vanden Kerk-Lozen klom om in den Omgang de Schutters te sien trekken/ bysende 'tschieten daer hy hem niet al te by en dacht te wesen. etc. Na 't overgaen van Haerlem werden veel van sijn werken van den Spanjaerden verkregen onder deckzel van te willen kopen/ en na Spanjen gesonden. etc. Warten also hy een rijk magtig man was/ en geen kinderen na en liet/ bestelde heel aelmoetzen booz sijn dood: onder ander gaf hy enige land/ om met datter jaerlijck af quam te geven houlyjke habe enige jonge kieden die des jaers eens op sijn graf souden trouwen/ 'twelk also altyd geschied. etc.

Vrbe Reformatâ (vah!) non tolerandus abusus!

*De luyden op een steen en op een graf te trouwen,
Is 't Paepsche by geloof noch stijven ende bouwen:
Men kon dit geld so zwel met sticbinge besteen,
* Als eertijds die gelijck x de Christen-Keysers deen.*

**Tertull. lib.
de Spectacul.
Cap. de
Munere. Mo-
dest. de usu,
usu fructu,
C. 6. Lib. 16.*

Hy hadde een seer aerdige manier van metter pen te teykenen/ en seer supher in 't arzeren/ met een lichte fraey handelinghe. etc. Doe nu Warten in sijnen tyd der konst een bysonder licht is geweest/ is hy gescheppen upt dit berganklijck leven Anno. 1574. op den eersten dag van October/ oud wesende 76. jaer/ twee jaeren min geleefd hebbende als sijnen vader. Het lichaem was t'Haerlem in de Grootte Kerk aende Noord-syde inde Capelle begraven: maer de konst gelijk hy haer een licht was/ en sal ook sijnen naem niet duyfter laten so lang als de Schilder-konst self by den menschen geacht en in waerden sal wesen.

Laet Rijk nu met sijn stelt naer mijne rghinen spzingen/
Mijn berzen moeten ook sijn name billijk singen:

Rijckaert
Acrtzen.

Y y 3

'Theen

**'Ebeen was Rijk afgeset/wanneer het was verband/
Daer Rijk was rijk van geest/ en wacker in de hand.**

Idem Ibid. Fol. 247. a. b. **In het See-dorp VVijk op d' See is ge-
weest een Wilscher/ gebeten Hert/ wens Doon Rijk, jong wesende/ hy
ongeluck sijn beë verband sijnde/ werd besteld te Daerlem/ om albaer
gemeesterd te worden/ welk been is moeten als verdoorven afgeset
wesen: en also den jongen veel by 't hier sat/ komit nature hem verwe-
ken/ en tot de teykenkonst noden: door welke byjbinge hy sonder an-
der boozbeeld begint met hoken den haert en witten schooysteen-muer
te betrecken met enige gedaenten der beeldingen/ so dat hem werd ge-
bzaegd/ of hy lust hadde het schilderen te leren/ en met grooten ernst
dat begerende/ is besteed gewoorden hy lan Mostart: en also hy met
een stelt ging/ werd geheten Rijk met de stelt. **Hy heeft grooten blgt
om leren gedaen/ en is een goed meester gewoorden/ etc. Hy is geweest
een stil/ bequaem/ byedig en deugdig vroom man/ de Goddelijke
Schrift en siel-rust seer beminnende. Hy heeft eyndelijc sijn woning
gehouden t' Antwerpen/ daer hy om sijn gerusthepd wille hem ten leste
begaf niet te doen dan de naekten te maken in verscheppen schilders
stukken booz entigen gewoonlijken loon. etc. Hy was seer wel beminde
en byzlijc/ seggende dickwils: Ik ben rijk, en wel gestelt. Hy is ge-
stozzen ontrent een halfjaer na de Spaesche furie/ ontrent D'ij 1577.
oud 95. jaeren.****

Franz
ende Iillis
Mostart.

**Of Franz en Iillis ook hier waren ingefloten/
Om datze van de stam van Mostart sijn gesproten/
Van Daerlemsch-Dollandsch bloed/ in konsten eden rijk/
En broeders overal malkand'ren gansch gelijk!**

Idem Ibid. Fol. 260. b. 261. a. b. **'Egebeurd nou onder getalen
van honderden en duysenden dat nature twee menschen so gelijk ge-
staltig van wesen boozbzengt oft men kansse door enige deelen onder-
schepden. Het tegendeel is doch geschied met de twelingen Franz en
Iillis Mostart, die van eender geboort wesenide/malkander so heel gelijc
waren/ datze van hun eppen ouders niet en waren te onderkennen:
sp waren gebozen te Hulst in Vlaender niet heel wijd van Antwerpen.
Hy woonde t' Antwerpen met hun vader/ dat een gemeen Schilder
was: doch van afkomst bestonden sp den ouden lan Mostart te Haerlem,
en sijn upt Holland gesproten. Het geschiede eens dat Iillis sijn va-
ders werk komende besien/ sat onverschens op eenen stoel daer va-
ders pallet op lag. Den vader siende de bertwen also geplackt oft ge-
smets op de pallet/ hy riep Franz boven/ die was onbesmit/ en had
bet niet gedaen: doe liet hy Iillis roepen/ die siel beneden raed met
den**

den broeder. * Franz had een seker musfken op/ waer mede hy gekend * *Dit is wat*
 en onderschepden was: dit Jillis opgesteld wese/ en boben komen *duyfter,*
 de/ werd ook supber geschoud: dies de vader sijn twee sonen achte *Mander wil*
 onschuldig te wesen/ en verwonderde hem seer: want hyse nopt wist *seggen, dat*
 t'onderkennen. Jillis die leerde de konst by Jan Wandijn den drol *Franz die*
 maker/ en Franz by den moeglijken Herrp mette bles/ en sijn twee *ombesmet*
 goede meesters geworden: Franz in seer fraegj landschappen/ en Jil *was swemael,*
 lis in beelden/ bysonder wat kleen wese/nde. Franz plag wel sijn ep *boven quam,*
 gen beelden te maken/ doch eynbelinge liet hyse maken dooz ander. *eens met sijn*
 Dese gebroeders quamen t'Antwerp in't Schilder-gild in't jaer ons *musfken, en*
 Deren 1555. Franz is van haestige siekte/ noch rebelijck jong wese/nde/ *broeders: di es*
 gestozen/ doe hy dooz sijn konstige werken geruchtelg was geworden. *de Vader*
 etc. Jillis was seer konstig en versierlijck van beelden en histozen/ *moynde dat:*
 wonder vermackelijck in sijnen praet/ datter menig mensch gaern by *ze beyde*
 was. etc. In sijn sterben liet hy sijne kinderen de heele wereld achter/ *voor hem*
 daer was goeds en van als genoeg in: maer hy mostent (sepde hy) sien *waren ge:*
 te winnen. Hy is gestozen in goeden ouderdom in't jaer 1601. *wesot.*

Ik moet van Koornhert ook, en Galle meest/ gewagen/
 Gewoelijck Galle mag niet ober sijn geslagen/
 Sijn pser was te eel/ sijn pnten sijn t wel waerd/
 En dooz geleerde lup en hume snee vermaerd.

Dirk Vol-
 kertzen
 Koornhert
 en Philips
 Galle.

Had, Iun, Bat, Cap, xvi. Restant duo lumina artis non propriè en-
 causticæ, ut quidam putant, sed quæ laminis æreis & quovis è metallo duc-
 tilibus, averfo cœli scalprique tractu pingit iconas historiasque omnes,
 quas illitu atramenti cujusdam encaustici, imo colorum quorumvis adver-
 sas lamellæ in gypseis tabulis chartisve reddunt, Ii sunt Theudericus Vol-
 cardus Amstelrodamus, divino homo ingenio, sed fati adversi, & Philip-
 pus Gallæus Harlemæus, magistro illo, dij immortales, quanto superior!
 nisi quod inchoatam cum laude artem ille intermisit, in hoc cum surgente
 ætate etiam artis gloria gliscit.

*t Sed quam
 malè habie
 tattel*

Daer sijn noch twee lichten bande Plaet-snee-konste oberig/ Dirk
 Volkertzen van Amsterdam, een man van groot verstand/ maer onge-
 lückig/ ende Philips Galle van Haerlem, desen sijnen meester berre ober-
 treffende: die heeft de konste onderlaten/ die hy met lof aengebangen
 hadde/ in desen wast de ere van de konst met de jaeren op.

Ianus Doufa

In suam ipsius effigiem à Philippo Gallæo fide-
 lissimè in ære assimilata, atq; expressam.

Qui

Qui Batavum gentis Comites, qui scalpere Erasmus
 Aulus, & effigiem Iuni animose tuam,
 Ille idem docili Gallus me expressit in aere,
 Felicem haud alio nomine Doufiadem,

*Die Hollands Graven i' saem, en ook Erasmus wesen,
 En 'tuwe Iunius gesneden heeft voor desen,
 Die heeft het mijne mee in koper uytgedrukt,
 Ik boude dat mij dat niet weynig is geluckt.*

Henricus
 Goltzius.

Komt eynd'lijk hier ô Goltz, o Phoentj! die de bergen

De Alpes overblijgt/ en durft zelfs komen tergen
 Met dijn vermaerde hand: de geesten die wel-er

En noch van name sijn die knielen booz di neer:

* Apelles buigt booz di: o ja! gp roert dijn wieken/
 En vliegt met dijnen naem veel hooger dan de Grieken/
 En raekt het sterren-veld met dijn gekrannten kop/
 En dzingt met dijnen roem wel stepl in 'shemelstop.

Daer waert gp niet te hups! woud gp in't koper snijden/
 De besten van dijn tijd die gingen di benijden.

Heeft Durer wel tet fraeijts of Lukas opt gemaakt/
 Dat booz dijn pser niet noch beter is geraekt?

Dijn teyken met de pen ging alle konst te boben:
 So was ook dijn pinzeel op't alderhoogst te loben/
 Geen konstenaer als gp: en schreeft gp op het glas/
 Waer waszer iemand opt die ook so konstig was?

Wat heeft van dese konst/ van di van nieus gebozen/
 In dijn onrijpe dood en in dijn graf verlozen!

Daer ligt die stoute hand gebolven in de aerd/
 Hand zelfs Metfusalems/ en meerder/ leven waerd!

Dijn teyken met de pen ging alle konst te boben:
 So was ook dijn pinzeel op't alderhoogst te loben/
 Geen konstenaer als gp: en schreeft gp op het glas/
 Waer waszer iemand opt die ook so konstig was?

Wat heeft van dese konst/ van di van nieus gebozen/
 In dijn onrijpe dood en in dijn graf verlozen!

Daer ligt die stoute hand gebolven in de aerd/
 Hand zelfs Metfusalems/ en meerder/ leven waerd!

Dijn teyken met de pen ging alle konst te boben:
 So was ook dijn pinzeel op't alderhoogst te loben/
 Geen konstenaer als gp: en schreeft gp op het glas/
 Waer waszer iemand opt die ook so konstig was?

Wat heeft van dese konst/ van di van nieus gebozen/
 In dijn onrijpe dood en in dijn graf verlozen!

Daer ligt die stoute hand gebolven in de aerd/
 Hand zelfs Metfusalems/ en meerder/ leven waerd!

Dijn teyken met de pen ging alle konst te boben:
 So was ook dijn pinzeel op't alderhoogst te loben/
 Geen konstenaer als gp: en schreeft gp op het glas/
 Waer waszer iemand opt die ook so konstig was?

Wat heeft van dese konst/ van di van nieus gebozen/
 In dijn onrijpe dood en in dijn graf verlozen!

Daer ligt die stoute hand gebolven in de aerd/
 Hand zelfs Metfusalems/ en meerder/ leven waerd!

Karel Van Mander, Ibid, Fol. 181, b. &c. Henricus Goltzius is van treflijke eerlijke ouders gebozen te Hulzbacht/ een Doorp/ in't Land van Gulick/ niet wijd van Venlo/ in't jaer ons Heren 1558. in Februarij/ enige dagen booz Pauli bekeringe dag. Op was een bet/wild/ en lustig kind/ geestig/ en levendig. etc. Een jaer oft meer oud wesende/ alleen gaende/ viel op't vier/ met taensicht boben een pan met gebanden oli/ verbernende inde gloeijende kolen bepde sijn handen/ welke hem sijn moeder vlijtig poogde wel te genesen met spalks/ smeten/ en anders/ in groote smerten nachten dag/ tot dat een neuswijse huerbyou quam de spalken ontbinden/ seggende: sp soude 't beter bespicken/ windende sterfts de rechterhand in eenen doek/ waer booz de semtween der selver aen den anderen groeijden/ in voegen dat

bp

Hy sijn leden de hand noyt recht open doen kon, etc. **Doe Goltzius**
 oud was ontrent seiven oft acht jaeren/ heeft hy overal in huys oft el-
 ders planken en muuren verbuld met tepheningen. Hy was ook
 meer genegen set te doen uyt sijn eyge vindinge/dan dat hy met gebuld
 enig heel stuck soude hebben nagemackt. Dus heeft hy hem van
 jonga aen inde konst bebligtigd/ en sich stadig aen den arbejd gehouden/
 in glaes-maken/ en schryven, etc. Hy is dooz groote konst-liefdighejd
 geraect aen het etzen in het koper/ en versocht ook met sijn lamme
 hand int koper te leren snyden/ twelk hem so int beginzel geluckte/
 dat Kooznert/ doe ter tyd vier mylen van daer wonende/ hem be-
 geerde aen te nemen te leren plaet-snyden: want hy alrede veel perke
 hadde getepkend booz Kooznert/ die hy selfs booz hadde te snyden.
 etc. Kooznert heeft hem terstond werk gegeven/ en daerendoven
 geraden hem in Holland te volgen/ twelk hy dede/betwilligende sijnen
 vader oft ouders mede te trecken: want sy hem anders geen verlos en
 wouden geven. **Goltzius** quam te Haerlem wonen/ koops na den
 grooten brand/ ontrent S. Jans dag. Kooznert genoegte hebbende
 in Goltzij lering en begin/ heeft hem dierkwils op de beste wyse (sijn
 bedunkens) onderwesen na sijn upterste vermogen. **Goltzius** dus te
 Haerlem wonende heeft booz Kooznert en **Philips Galle** eenen tyd
 lang gesneden/ ondertuschen sijn sijnne ouders van daer naer **Duytsch-**
land vertrocken/en hy te Haerlem blyvende/begaf hem in houlyk met
 een weduwe aldaer/ die een Soon hadde/ dien hy van songs aen vly-
 tig heeft onderwesen/en dooz groote naerstighejd tot plaet-snyden ge-
 bragt/ te weten **Jakob Matham**. Hy was nu maer 21. jaeren oud.
 [Staende houtwelijk/ sieklyk gaende/ ende niet konnende bekomen/
 reysde na **Italien**/ en **Romen**/ so om de konst/ als veranderinge van
 locht/ op de heen-reysse sich booz alle konstenaers die hy besocht onbe-
 kend houdende/ om hun oordeel en gevoelen van hem beter te ver-
 nemen/ en in de wederkomst sieh hun bekend makende. Sijn
 werken en behoeven niet verhaeld/ die sonder eynde/ ende in aller
 handen sijn/ printen/ tepheningen/ en schildersjen.] Sijn printen
 die gecuppen overal genoeg sijnen verstandigen geest inde tephenikunst.
 En dit heb ik van hem te seggen/ dat hy van songs aen niet alleen en
 heeft de schoonhejd oft herschepden gedaenten der naturen gesocht na
 te volgen: maer heeft ook seer wonderlyk hem gewend verschepden
 handeligen der beste meesters na te bootzen/ als na **Heemskerken**,
Franz Floris, **Blocklands**, van **Fredericks**, en eyndlinge des **Sprangers**,
 welks geestige maniere hy seer egyptentlyk volgde, etc. Hy heeft laten
 aenrichten seer aerdyge bootzen/ besonder met de **Print der Besnijdenis**
 op de manier van **Albert Durer** gesneden/ waer in komt **Goltzys** con-
 septzel: dit en sijn tepken liet hy met een gloetjende kool oft pser uyt-
 handen/ en wederlappen/ de print berokende/ en toemakende/ ofze
 heel oud en veel jaeren op de wereld hadde geweest. Dese print van

dus goede verhouding en in maatschappij te Roome/Wentien/Waflerbom/
 oft ook elders/hys by den konstenaert en verstandige beschruber met
 groot verwonderen behagen gaem gesien/nok van enigen om groot-
 ten prijs gekocht/wesende verbligd te hebben bekomen van den kon-
 stigen Rozenberger sulck stuk/datmen noyt meer gesien hadde. Het
 was ook wis te belachen/dat den meester hoog boven hem selven o-
 veral is geprezen geworden; want doe geseyd/ oft gebyaegd was/ of
 Goltzius sulck wel mogt hebben gedaen/ werd geantwoord van em-
 ge/die niet slecht sijn in de konst/dat het wijs daer van was/dat Golt-
 zius sijn leven so goed een soude konnen doen: ja was wel 'beste/dat sy
 van Albert Durer hadden gesien. Enige voegden noch daer by/dat
 Albert had gesneeden een besonder plaet/die sy in sijn oberlijden heb-
 berbozgen te houden een honderd jaeren na sijn dood/en inlden van sijn
 dingen noch in achtginge waren/datmense dazken soude/ en anders
 niet/en dit moft enkel dese Pzint wesen. Doe dan na veel meer
 roems en suappens/ de Pzint in haer geheel/ en versck gebzucht ge-
 toond wesende/dese luyden quam booz de neus/stonden (als men segt)
 met lange neusen/ ober hun neus wiffhepd beschaemd en ontzet wesen-
 de: enige werden quaed en spijtig op de gene die de bootze hadden aen-
 gericht. Desgelijken geschiede ook met het stuk der drie Koningen,
 op de maniere van Lukas van Leyden. Het vzeembste was noch datter
 Plaetsnijders/ die hun op de handelinge en snede der meesters wel
 meenden verstaen/ mede bezogen waren. Aen dese dingen is te
 merken/ wat anber den menschen gonst en afgonst vernogen/ oft ook
 waensucht: want sommige die Goltzius in sijn konst meenden ver-
 smaden oft berachten/hebben onbetouft hem boven de oude beste mee-
 sters en boven hem selven gesteld. En dit deden ook de gene die ge-
 woend waren te seggen/dat geen beter plaetsnijders als Albert en Lu-
 kas te vermachten waren/ en dat Goltzius by hun niet te gelijken
 was. etc. Al dese versgelde dingen t'samen betwijfen/ Goltzius eenen
 selbgaemen Potens oft Vertumnus te wesen in de konst/ met hem in
 alle gesaken van handelinge te konnen herscheppen. etc. Wat sy
 nu niet tekenen oft handelen met der Wn vermag/dat mogen de ver-
 standige oordeelen. Ik (na mijn oordeel) he ligen te der noch so goed
 gesien/ en hope en troost mij niet meerder wonder derhalven teko-
 menden tijt van anderen te sien. etc. Ik acht niet dat iemand so vast en
 haerdig is/ een beeld/ ja een gamsche h'sozie/ uyt der hand/sonder sette
 bootzen/ te trecken ten eersten met de pen/met sulken volkomenhepd/
 en supperhepd te voldoen/ en met so grooten geest. Hier mede laten
 wy sijn konstige pen berustent en den Monarch in haer te handelen
 hlyben/en mogyn van sijn schildeven verhalen. Goltzius komende
 uyt Italië/hadde de fraey Italiaense schildevrien als in eenen spie-
 gel so vast in sijn gedacht gedrucht/dat wy waer by was noch altyds
 gestadig sag: dan vermaekte hem de soete gracieghhepd van Raphael/
 dan

dan de eygen vleeschachtigheyt van **Coxregier** dan de wyftekende
hoogzelen/ afwijckende beradenen diezelen van **Claes**/ de schoon
fijdekens en welgeschilberde dingen van **Veromfo**/ en ander te **Gene-
rien**/ dat hem v' Inlandsche dingen so heel volkommen niet meer konden
volboen.

Het was den schilbers eeren lust en boezel hem hier van
te hozen spzeken/ want sijn woorden waren al gloegende carnatten/
gloegende diepzels/ en dergelyke ongewoon oft wepnig meer gehoort
de verhalen. Tephende hy iet/ de naekten sonderling mosten mee
den kyzjons hun vertwen hebben: so dat hy epndlyk tot den pinzeelen
en oltverwe hem heeft begeben/ in het 42. jaer sijnz ouderdoms/ anno
1600.

In **Glas**-schryven soude hy ygelijken overtreffen/ so hy tot
sulks hem wou begeben/ gelijk enig wepnig ding te **Paerlem** tot den
upnuuntenden **Glas**-schryver **Koznelis** **Plizantzen** [**Ruzens**] van
hem te sien is: daer hy slechts om een tijd verdyff/ gedachtig wesende
sijn eerste oefninge/ so iet heeft gedaen: want dese konst so wel als
schilberden/ en plaetsnijden/ wast ook en heeft haer volkommenheyt upt
de tepken-konst/ in welke ik nu sijn beter niet en weet/ oft iemand bo-
ven gemeen oordel hoger geklommen/ oft opgemaeszen. En of dan
enige onweders tegen hem verheffen/ behoefde als een sterke hooge
rotz daer voor niet te verschycken: want tgerucht van sijn edel werke
sal leven: maer die hem onverstandig tegen oft na keffen/ sullen ster-
ven. Hy is een die hem der werelbsche beroerten en tgemeen geklap
gansch niet bemoeij als een die upt overtreffende loofde der konst
gaern rust-sielig/ stil/ en alleen is/ bewyl de konst den heelen mensch
tot haer be reyscht te hebben.

Sonderling is hy een beminder van
sijn eygen byghed/ ook der heelefshed/ en erbaerhed/ seggende
voorz adwys/ Eer boven **Golt**. en bewylt ook daedlyk genoeg niet so ge-
suchtig als eerlieddig te wesen: doch hem veel kleender als yzagtig
houdende/ inde kennits der nature als natuerlyk **Philosooph** niet on-
erbaren. etc. Hy pleegt ook te seggen/ Doende van enige schilbers/
die op hun eygen dingen roemden/ oft groot behagen hadden/ datze ge-
luckig en rijk waren/ om dat hy rijk is die hem vernoege/ Het welke
ik (sepe hy) nopt hebbe van mijn werk komen geden.

Ik heb-
be hem ook wel verschepdemael hozen seggen/ dat hy noch nopt iet
hadde gedaen/ dat hem te volten genoegde/ oft so behaegde/ hem en
docht het had behozen wat beters oft anders te wesen/ het welk geen
quaede sedge oft conditie is: want fulke sullē niet lichtlyk inde konst aer-
seling lopen: gelijk wel andere **Digmations**/ die op hun eygen dingen
blindeling verlieben/ en onwetens bickwils verder te ruyge sijn als
spmenen/ en worden by den konst-verstandigen tot spot en belachtinge/
en vooz geen kleyn gecken/ maer wel vande treffelijste gehouden
te wesen. Hier mede kozt ik af te schryven van **Goltzins**/ die nu dit
jaer 1604. een man is van 46. jaeren/ en (Gode lof) nu rebelyk te pas/
en gesond/ dat mij hertelyk lief is. Want also **Plato**/ doe sijnen sterf-
tijd

*Op de blin-
de Heyden-
sche wijze.

tijd naekte/ dākte *Gentwāns gebouwt-god/en 'tgeluck/te sijn geboort
Wensch/ Griek/ en geen Barbar/ noch onredelijke beest: eynclijk ge-
leefd te hebben ten tijde van Socrates: so verblift ik mij ook te hebben
gehad meer als twintig jaer met mijnen vriend den heel konstliedige
Goltzio vrendelijken omgang en kennis.

In Effigiem Henrici Goltzij.

Idea magni spiritus atque ingenii,
Imago vera jam cadentis Goltzij,
Cui docta fasces turba pictorum sues
Submisit ultrò, quemque seu numen colit,
In hoc theatro laudis atque adoraæ
Meruit videri: testis hinc Caducifer,
Hinc docta Pallas, & decentes Gratia,
Goltzi caducum nomen esse non sinent,
Manuumque nexu gratioso vinculo
Spondent merenti posthumam famam viro.

T. Schreyelium.

Het beeld van eenen grooten geest,
Als oyt op aerden is gedweest,
Het rechte zwesen en gestalt
Van Goltzcius die nu vervalt;
Voor wien de schilders-schaer sich buygd,
Van wien sy 'tmeeste lof betuygd,
Verdiend wel dat het op 't toneel
Van eren kome, ende speel:
Geltwis sijn hand so konstentriek
Die maekt sijn naem onsterfelijk,
En die beloofd dien zw aerden man
Een roem die niet vergaen en kan.

Aliud,

Excelsa virtus Goltzij, mensque ignea
Subnixa pennis fertur in cœlum suis:
Sprevit caducum quidquid in terris nitet,
Auroque famam prætulit, pretio decus.

T. Schreyelium.

T Pinx. est

*'T Pinxcel van Goltz vermaerde hand
Verheft sijn konst, en groot verstand,
Hy heeft het blinkend goud veracht,
En sijne ere meer betracht.*

[Op sterf te Harlem den 1. Jan. 1617. oud 59. jaeren.]

Epitaphium.

M. S.

HENRICO GOLTZIO, VIRO INCOMPARABILI, CALCO-
GRAPHO EXCELLENTISSIMO, PICTORI CELEBERRIMO.
ATQVE ADEO OMNIS ARTIS GRAPHICÆ PERITISSIMO.
MARGARETA IOH. FIL. MARITO SVO CONIUNCTISSI-
MO, CVM QVO HARLEMI VIXIT ANNOS XXXVI. ET
FRATRI SVO GARISSIMO IACOBVS GOLTZIVS MONV-
MENTVM HOC FIERI CVRARVNT.
IACOBVS MATHAM VITRICO SVO OPTIME DE SE ME-
RITO ÆRI INCIDIT SCVLPSITQVE GRATITVDINIS ER-
GO. OBIIT HARLEMI AN. CIJ. IJ. CXVII. I. IANVA-
RII. ÆTAT. SVÆ LIX.

Contemptor auri, laudis ingens helluo,
Lysippus arte, sculptor æris Goltzius,
Situs hoc sub ære, & marmore inclusus jacet:
Sic æra vivum, sic loquuntur mortuum.

TH. SCREVELIJS.

*GOLTZ, meerder vrund van eer, dan geld,
Voor alle schilders recht gesteld,
Ligt onder desen steen, en plaet:
Das roemd hem 'koper vroeg, en laet.*

*Dier moet ik Mander mi sijn rechte plaetze geben/
Een vrund van Goltzius. Dat heeft hy ook geschreven!
Hy was een konstenaer/ en schryber/ en poet.
So heeft hy in de konst sijn ganschen tyd besteed,
Dier sij ook 't supher stift van Zaenredam beleeden.
Wat heeft hy bindingen van Goltzius gesneden/
En treffelijk gebaen! Dier word sijn roem ontcluypt/
Dat Goltzius sijn hand en pser heeft gebuypt.
Doe dapper meesterlijk kon Tybout glasen schryfven!
Sijn lof en roem moet dier in eertwigtgeyd bekliffen.*

Zz 3

Karel Van Mander.
Sterf 11.
Sept. 1606
oud 58.
jaeren.
Jan Zaen;
redam.
Sterf 6.
Apr. 1607.
Oud. 40.
jaeren.
V Villem
Tybout.
Sterf 24.
Iun. 1599.
Oud. 73.
jaeren.

En

Kornelis
Ybraantzē
Kuffaens.
Sterf 24.
Mey. 1618.
Ian Post.
Sterf II. No.
vemb. 1614.
Arnout
Druyven-
steyn.

En wat heeft Kuzens hand in dese konst verstaen!
So sal de naem van Post ook nimmermeer vergaen.
En so ik Druyvensteyn hier mede wou verhalten/
Ik soude buyten 'twit en buyten 'tspooz niet dwalen.
Op heeft in sijne jeugd die konst ook wel verstaen:
Maer heeft daer na daer van geen oefning meer ge daen.

Idem Ibid. Fol. 300. a. Noch is te Haerlem een Jongman Aert
Ianzē Druyvensteyn, in landschap en beeldekens welerbaren wesende/
doch de konst maer by lust gebuykende. [Op is in sijn leven Wet-
houder ende Burgemeester der Stad Haerlem geweest/ ook Diaken
ende Ouderling in Gods Gemeente. Sterf den 5. Aug. 1627. Oud
50. jaeren.]

Au desen heeft de dood de ogen toege sloten/
Au dese heeft de dood beneen in't graf gestoten/
Die liggen in de rust/ en in der aerden schoot:
En so is hunne hand en boozder konst gedood.
Au kom ik tot die geen die tegenwoozdig leuen/
Au moet ik onse Stad in hun haer ere geven.
Kornelis. 'k wil dat gp de boozste plaetz beslaet/
Een schilder met den naem/ een schilder met der daed.

Meester
Kornelis
Korneliszē
van Haer-
lem, Schild-
der.

Idem Ibid. Fol. 292. ende 293. Doe de oude heerlijke Stad Haer-
lem de heele wereld was tot een wonderlijk schouspel/ en een pders
sabel oft vertellinge/ doe sp den tyd van 31. weken 't groot en groulijk
Spaenssch geweld belegerd wesende heeft met swacke besten en sterke
gemoeden met der buyst wederstaen: doe geluchtet oft koys daer na/
dat om bewaren en open houden een groot heerlijck huys op 't Sparen
was ten besten gegeven aen Pieter Schilder/ te weten Pieter de
Soon van den langer Pier van Amstervan/ welken te deser ooz-
sack was 't herweckende voozbeeld/ en den eersten meester van Kor-
nelis Kornelizen, gehozen te Haerlem anno 1562. wiens ouder oft ou-
ders om den krijg t'ontwijken hun elder onthielen. Dit was anno
1572. en 1573. doe Koznelis noch heel jong wesende tot de sehtilder-
konst gansch geneegen werd/ siende hinnen huys desenen 'gens daer
nature hem toe geneegde: want hy al van te vozen tot eenig deel der
konst scheen berwerkt te wesen/ sittende dagen lang besig met mus oft
ander reedschap/ om den roode bakstienen enige beelvinge te snijden/
oft houtwen. Dus heeft Koznelis in onse konst sijn begin genomen
by den jonger langhen Pier/ dat een apromende meester was in
alle deelen onser konst/ welerbaren in sijn cruyperingen der verwen/
en dergelijke/ en heeft boozdgebracht eenen die sijn meester eer lange
jaeren meesterlijck overtrof: en gelijk oft de Schick-Goddinnen
hebben

hebben wilsden/ werd noch jong wesende gebeten Cornelis Schilder, welken toenaem hem erflijk toegeballen en bygebleven is/ als des naemts wel waerdig wesende/ en in alle deelen der konst uytnemende. Doe hy 17. jaeren maer oud was/ en een goed schijlder is hy getrocken in Vrankrijk tot Rouan: doch is om de pest wille daer niet lang gebleven/ maer is gekomen na het schijlder-konstgeruchtig Antwerpen/ alwaer hy hem socht te begeven by enige van den besten meesters: en aengesocht hebbende by Franz Voerbuis/ is eyndlijk gekomen by Tillis Coignet/ by welken meester den tijd van een jaer hy hem heeft aengewend een soeter en heijgender manier van schijlderen/ gelijk ik eenen boek heb gesien/ die hy daer ten huys/ oft korts na sijn vertreck van daer/ hadde gedaen/ waer in quam enige vzuokens/ seer vztendelijc gedaen/ aerbzig ende domlachtig verdraben/ en verwozochte. Op hadde daer ook gedaen eenen Pot met alderleij bloemen na 't leben/ doch (so den meester wou) met nou geen groenicheyd by: welke bloemen so wel en schijlderachtig waren gedaen datze Coignet lange tijd by hem hiel/ sonder te willen verkopen/ om datze so uytnemende waren gehandelt. Doe Koznelis te Haerlem was gekomen/ is hy kloekelijc inde konst voozdgevaten: en heeft onder ander geleverd een Corporaelschap, oft Rot Schutters/ na 't leben gecontersept/ oyt Schutters hof/ oft d'oude Doelen te Haerlem: dit was in't jaer 1583. doe ik te Haerlem eerst quam wonen/ en was seer verwonderd hier sulken schijlders te vinden. Dit is seer werkljk geoyndneerd/ en alle de personen met den actien/ hun conditien/ oft genepgheden uytgebeeld: die tot koopmanschap getwend waren slaen malkander in de hand: die gaern dinken hebben de kan oft 'tglas/ en so hooyd pder in't sijn. Dooyd is dit werk in sijn geseel uytnemende: de tronien met goed gelijken sijn seer werkljk en bloeyende gedaen: klederen/ handen/ en anders/ sijn ook desgeljk uytnemende: so dat dit stuck by allen anderen aldaer sijn plaetz in waerden wel sal behouden. Op heeft hem aengewend een vaste manier van schijlderen/ met een eygen seker wyse van stryken/ daer hy tfindert aldy sonder verwiselen/ oft anders te versoeken/ gestadig tot nochtoe is bygebleven, etc. Ondertuschen quam Koznelis sijn aenpoztende nature grootljk te hulp met veel en vlijtig te teykenen na 't leben/ daer toe uytsoekende van de beste en schoonste roerende en lebende antwarsche beelden/ die tot hier genoeg binnen lands hebben/ als de ge wiste en alderbeste studie die men vinden mag/ als men so volkomen ooydeel heeft het schoonste uyt het schoon te onderscheyden. So dat ik wel getruppen kan dat de konst Koznelis niet al slapende aen is gekomen: maer heeftze verkreagen en betaeld met grooten arbeyd: en wieder meend anders aen te komen in sulke volkomenheyt/ die sal hem pbeter hand en bezrogen vanden/ niet hebbende ten leste als de schaduwte der konst, etc. Woeger is van hem gedaen een groote Kinder-dodige, dewelke is

ke is te sien te Haerlem in't Prinzen-hof, waer aen komen deuren van Warten Deemsherk/ welk is een uytnemend stuck. Hier sietmen heel gewoel van naekte kinder-boders/ en den ernst der moeders sijn kinderen te beschouden: ook verscheppen carnatiën van verscheppen ouderdommen/ so van mannen/ vrouwen/ als dat teer jong bleesch der kinderen/ en 'tveranderen dooz de dood inden uytgebloede lichaemen. Noch iszer eenen grooten Adam en Eva inde hoogte/ boven een deur/ en sijn beelden so groot als 'tlevē seer heerlijk geboen. Daer is ook ter selver plaetze in een kamer een groot stuck/ een heel vach muers beslaende/ wesende een *Goden-Banket, oft byploft van Peleus en Thetis/ daer den twist-appel dooz tweedragt werd geworpen/ en is een uytnemende konstig stuck/ en aerdig van inventie. Na dese en meer andere heerlijke werken heeft Koznelis meer dan vooz henen begimnen letten op het colozeren der naekten/ daer hy nu wonderlijk in is veranderd/ waer in te dien deele nu een groot merkelyk onderschepd word gesien/ gelijk sijn werken tegenwoordig by de voozleden gesteld wesende daedigh tuggen. etc. Op nu Anno 1604. wesende een man van 42. jaer/ in't beste sijns levens/ en noch stadig doende in de konst/ laten wy hem in sijn stille bevallyke oefeninge gelukkig voorz baren.

*Vanitas
vanitatum,
O' omnia;
vanitas!

Heyndrick
Vroom.
met sijne,
Sonen
Kornelis,
ende Fre-
derick.

En wat is Vroom een man in't maken van de schepen!
Wie heeft vooz hem de konst opt kloeker aengegrepen!
So is sijn naem vermaerd. En wat heeft Vroom een Doon!
Kornelis, sijn gy niet dijns Stads en Waders kroone!
Dijn Zoeder volgd ook vroom.

Idem Ibid, Fol. 287. ende 288. Vroom was gebozen te Haerlem in't jaer 1566. Sijn Vader hiet Koznelis Henrickszē/ was een Beeld-snijder/ die hem begaf tot de konst van platen oft porzelepnen te maken: ende also hy inde teyken-konst ervaren was/ bragt wonder te wege van vzeemde dinkvaten/ daermen niet wist waer den mond aen stellen/ en dergelyke versteringen/ uytnemende in sijn dingen en ko-leuren wesende. Den Zoeder/ te weten Vrooms Som Frederick Henrickszē was een uytnemend heel-snijder/ hem wel verstaende in Geometrie/ Architecture/ en Perspectie/ en was in sijnen tyd bou-meester der Stad Dantzick. Den Besteaer van Vroom hiet Henrick Vroom/ en was een uytgenomen steenshouwer/ en beeld-snijder/ so dat Vroom midden uyt de konst voorzgekomen is. Sijn Zoeder na den dood sijns Waders hertroud wesende/ veroorzachte hem de hardighepd des Stief-vaders sijn vzoeg vertrecken/ oft verblijven uyt den warmen moederlyken vzoed-nest/ waer dooz hy tot de konst/ daer nature hem toe aen vzeef/ gelukkig is gekomen. Nu Vroom alre vaerdig in het plattel-schilderen/ waer toe hem de Stief-

Stiefvader vast hadde gebdsongen/ en sijnen lust verder streckende tot schilderem/ hem bindende upt sijnns Vaders huys/ versocht hier en daer by meesters te komen/ dichtwils hem generende met plateelschilderen/ gelyk als dat ter nood de toeblugt was/ hebbende altyd den sijn sceepkens te maken/ so op de plateelkens/ oft anders. In Neder-land enige steden Enchupsen/ Brugge in Vlaender/ en ander besocht hebbende/ quam te Rotterdam/ en van daer met een Spaensch-vaerder in Spanjen tot S. Lukas/ van daer te Sibillen/ en quam daer by een slecht schilder Nederlander/ geheten Dintemomp/ oft apenschilder/ en van daer weder op't plateel-schilderen by een Italiaen/ van daer ter see met perikel van den Turken in Italien te Liozna/ van daer te Flozenzen/ en hoopds te Room/ daer hy woonde eenen tyd by eenen Spaenschen Kanonick/ daer hy schilderde/ en ondertuschen wat belachelijke boodzen aenrichtede. Van daer quam hy by den doozlychtigen Cardinael de Medicis/ alwaer hy schilderde so na pyn/ als anders/ en wasz ontrent twee jaer/ en moogt hem ter wijlen oeffenen op koperkens/ in histozykens/ conterseptzelen/ landschap/ en anders/ alwaer Dauidels Byl hem veel besocht/ en onderwees. Van hier quam Droom weder te Venetien aende majoolkens oft pozzelepenen. Hier hebbende ontrent een jaer gewest/ trock na Milanen/ en quam by een slecht Nederlanders Schilder Valerius geheten/ en trock na eenpaer maenden te Gemia/ in eenen dieren tyd van hooch: daer geen werk bindende/ hoopds na Arbizzolo/ een pozzelepen-schilderen. En also daer niet te doen was/ quam te Turin in Piemont/ by des Hertogs schilder Jan Kraek: daer werkende een paer maenden/ quam te Lions oer den Berg S. Denis: daer was Droom (by dat hy seyd) in groot perikel: want hy viel/ ende soude schier hebben gevallen van een hooge steyle rotz/ maer verhoos met de hock boven aende rotz hoken op den scap/ en moogt hande muplzybers los sijnge-maekt/ daer een goede partije hande hoosseyde hock bleef vast aende rotz verhoosen hangende. Te Lions gekomen werb/ besteld buyten de Stad op een Slot by den Heer Botton: hier schilderde hy van water-herwe op boeken deses Deren ook vaders oft ouders krigen/ geschiedte Pisa in Italien/ te water en te lande: daer quamen in galletjen/ en schepen/ slagen van paerde-volk/ en voet-volk/ al in den tyd van ses maenden. Van hier quam Droom te Paris/ by een Schilder van Leyden. Van daer dooz dierte na Rouan/ daer hy tot der dooch siek werd/ en dooz dooch aengessen: maer van een oude vrouwe 'choofde wesenle verbonden/ bequam. Van daer quam hy 't scherpe na Holland/ en te Haerlem: alwaer gehoud wesenle begon te maken enige stuckkens na pyn/ ondertuschen sceepkens. Ontrent een jaer gehoud wesenle/ trock na Dantzick by sijnen hoosnoemden Dom/ en maekte een altaer-tafel booz enige Poolsehe Jesuuyten. Hier onderwees hem sijn Oom in Perspectif/ en ander besouder verken der konst. Co

*Superfluo.
Nominè vir-
tutis palliat
hic vitium.

Paaslem weder met sijn vrouw gekeerd/ trock na enigen tijd met een deel van sijn stuckkens van bebotie na Spanjen/ etc. **Thijs** gekomen door tuch der schilders aldaer voer al vast boord met te maken stuckkens van schepen/ en begon allenskens meer en meer daer in toe te reizen: en volk/ gelijk in Holland deel seebaert is/ begon ook groot deballen in dese schetkens te krijgen. etc. **Wroom** die in dit scheep-
maken heel vaerdig en daeglijck beter word/ heeft schier ontallig veel stucken gemaakt/ so stranden met vischen/ vischers/ en ander boot-
kens: welke dingen gelijk het een werk is/ dat hem lichte spoed/ hem goed boorddeel doen: en tgeen hem te pzijsen is/ hy markt inde schilde-
rjs de kladder niet: want wate wat van hem begeerd/ die moet het hem betalen, **Summa/** om te eynigen/ **Wroom** is in desen deele een uptne-
mende meester/ ook niet alleen de schepen/ goed maekzel/ touwen en takelinge/ windstreken/ seplagten/ en ander des aengaende wel ver-
staende/ maer is ook uptnemende in allen anderen omstand/ als gron-
den/ landschappen/ klippen/ boomen/ vischen/ golven/ kasteelen/ doz-
pen/ bootzen/ vischen/ en ander dingen/ die sijn schepen verselschappē/
en bezieren. [In de Eersael van't Prinzen-hof alhier te Haerlem hāgt
onder **D. Lukas van Weems** herh een Storm van Vroom, naer het ooz-
deel van alle kenners seer meesterlijk gehandeld.]

Franz
Grebber,
met sijnen
Soon Pie-
ter, ende
Dochter
Maritjen.
*Judith
Leyker.

**En moet ik Grebber noemen/
Den Vader, ende Soon, en ook de Dochter noemen.**

Wie sag opt schildery van eene dochters hand?

*Diet schilderter noch een niet goed en kloek verstand.

De Grebbers sijn vermaerd door hunne groote beelden.

Wie sag dat iemands hand en geeft hier kloeker speeldend

Idem Ibid. Fol. 300. a. **Daer is ook te Haerlem, een Haerlemsch
Dapper/ Franz Pieterzen Grebber, een uptnemende goet conterfeyter/
die ook ondertuschen van figurenschilderb: en alst he doeft/ oft als te
pis konit/ hem ook in boorduer werken aerdig weet te behelpen: desen
is een discipel geweest van laques Savry, daer hy doch niet en leerde als
wat van landschap. Verscheyden conterfeytzen/ groot/ en heel
kleen/ sijn van hem hier en daer te sien/ seer wel gelijkende/ en wel ge-
daen. [Daer hangt van Franz Grebber een groot stuck van Schutters
Officieten in den Nieuwen Doelen, ofte Oude Schuts seer meesterlijk
geschilderb.]**

Kornelis
Engelszen.

**Kornelis Engelszen is ook sijn plaetz wel waerd/
Enmaekt sich desgelijck in dese konst vermaerd.**

Idem Ibid. Fol. 293. b. **Kornelis Korneliszzen heeft noch gehad eenen
discipel van der Oude Kornelis Engelszen, een seer goed schijber/ en
uptne-**

opnemende conterfeyter na het leven.

Van VVieringen, kom ook alhier te hoopfeijn treden/
**En laet dijn Soon by dijn plaetse mee bekleeden/
 Bedreven in de konst van schepen ende see.**
 'Tis eppentlijk gedaen wat uwe hand ops des.

Kornelis
 Klaefzen
 van VVier-
 ringe, met
 sijnesoon
 Klaes.

Idem Ibid, Fol. 300. a. **Daer is ook te Daerlem/ en van Haerlem,**
 Kornelis Klaefzen, den welken de seebaert en ander hanteringe verla-
 ten hebbende/ heeft aengevangen te teykenen en schilderen schepen/
 met 'igene daer by behoefd te wesen/ tonende wonderlyken geest/ en
 verstand/ als tot de schilderkonst van naturen hoopgeschickt sijnde : de
 takelinge/ touwen/ en alle eppenschappen der schepen verstaet hy op-
 nemende wel/ en heeft alre so aerdige maniere van werken/ en so ver-
 baste handelinge der touwen/ dat hy niemand te wijken heeft. [Daer
 is een Schip van Damiaten van hem inden Ouden Doelen te sien/ een
 meester-stuck van sijne kloeke handelinge.]

'Kmoet hier de fruyten ook van Snelling laten weten/
 En sijne wark're hand en konste niet bergeten.

Andries
 Snellings
 Floris van
 Dijk.
 Jakob van
 Kampen.

En dan van Dijks banket. **Getwis! een schilders
 Den kemers lekerder dan alle lekerrij.**
 Van Kampen en behoefd voor niemand ook te wijken/
Ja mag de kroon van't hoofd van alle schilders strijken:
 Bestiet sijn beelden maer int Bosch voor sijnen hof/
 En geeft hem sijne eer/ en sprekt van sijnen lof.

En dan moet Heyndrick Pot sijn kroon ook vdligh dragen.
 'Tis wonder wat hy doet in dese onse dagen
 'Het sijne sup'rre hand.

Heyndrick
 Pot.

Van Heyndrick Gerritszen Pot is alhier inde Eet-sale van't Prizen-
 hof een Triumph-wagen van den Prinze van Oranjen V Villem van Nat-
 zou, seet sup'ber ende konstig gedaen.

**Komt Halsen, komt dan hoopd/
 Beslaet hier mee een plaetz/ die u met recht behoofd,**
Hoe wacker schilder Franz de luyden naer het leven!
Wat sup'rre beeldekens toest Dirk ons niet te geben!
**Gebroeders in de konst/ gebroeders in het bloed/
 Van eener konsten- min en moeder opgehoed.**

Franz en
 Dirk Hals.

Daer is van Franz Hals een groot stuck schilderije van enige Bevel-
 hebbers der Schutterije in den Ouden Doelen ofte Alpheniers/ seet
 stout naer't leven gehandeld.

Ian Jakob-
zen Gul-
dewagen,
Pieter
Molijn.
Pieter
Klaefzen
Soutman,
Schilder vā
dē Koning
van Polen,
Karel
de Hoog.
Iakob
Pynas.

Ian Porcel-
lis.
Kornelis
Verbeek,
Hans
Goderis.
Franzoy:
Blouts.
Saloman
de Brey.

Pieter
Klaefzen,
Villem
Klaefzen
Heda,
Klaes van
Heuszen.
Hans
Bolongier.
Reijer
Klaefzen
Zuyker.
Gerrit
Bliker.
Salomon
Rustdael.
Pieter
Ianszen
Zaeredam.
Iakob Ma-
tham met
sijne Sonen
Adriaen,
ende Dirk.

Wat toef ik langer hier van onsen Gulde-wagen,
En sijne kloeke hand ter eren te gewagen;
En van het stout pinzeel en hand'raig van Molijn,
Die inde schilder-konst twee dapper'ie meeste rijt sijn?
Doe sou hier ook de naem van Soutman sijn verhaegen?
Die met sijn kloek pinzeel sich heeft vrien staet bekeegen?
Sich heeft dooz sijne konst die eer en roem bereepd/
Wat sp de Schilder is der Poolsehe Majesteit?
En sal ik hier de Hoog ook niet wel bilijk pogen
Naer sijne waerdighepd met ere te verhogens?
Wilt ge ruygenen sijn rader 'de ven afge beeld!
So siet wat sijne hand en sijn konst hier teeld,
Ook herft Pynas ge hoord hier binnen onse wallen,
Wat kan sijn hand met doem? wien kan het niet bevallen?
So sij Porcellis mee ter deser plaets gedacht/
De grootste konstnaer in schepen recht gearcht.
Verbeek is ook heel fraej/en net in schepen-malen.
Goderis kan alhier sijn pyjs ook wel behalen.
En wat Franz Elwars tae in sijn banketten doet/
Is supber/ ende schoon/ en meer dan overgoed/
Ja 'twordt ook meesterlijk het leven selfs vernomen.
Laet Salomon de Brey ook ik mijn verzen komen
Met pen/ en met pinzeel. o dapper Architect!
Die ere diend alhier hooz- al niet toegebedt.
'kmoet Pieter Klaefzen ook niet langer laten steken.
En so van Heda mee en sijn banketten speken.
Van Heuszen komt dan ook met uwe fruyten hier.
Op bloemen ook dooz al van onsen Bolongier.
Doe sou ik geen gewag van Reijer Zuyker maken/
Doe sou ik Bliker ook/ en Rustdael hier versaken/
Die goed in landschap sijn/ en beelbekeers daer by/
En diergelijkgemaet tot landschap- schilderij
Behoord mijn rym ook niet van Zaeredam te singen/
So supber ende net in alle sijne dingen!
Doe aerdig is sijn pen/ en waerdig haere kroon!
Dy heeft mij in dit werk getrou de hand geboon.
Dees hand'len het pinzeel op gladde tafe reelen:
Du volgen die meeststen met des pter speken.
Gewis! komt Matham hier de eerste plaetze niet?
Die hier in ook sijn lust at sijnne Sonen siet?
Doe aerdig hebben sy de handeling der pennen
Dereffens 't pter sich geweten te gewinnen!
Doe supber trecken sy op toeberepd pameet/
Dampier/ en perckement! hoe supber/ en hoe eel!

Mander

Mander Ibid. Fol. 186. b. Enige vraag beschrijven heeft Goltz als
gehad in't plaet- sijden/ als onder anderen Jakob Marham, sijn be noch
Doon/ die stallen hebben de besche/ mit wond te Haerlem, wat de
een uptnemende meester in sijn konst.

Doe waerdig Velde sijn in dese konst/ geyest/ moes in sijn bedel met
Dat heeft hy in mijn werk wel rykelijk betoefen.
Behoefd hy iemand ook te wysen/ want sijn mees
Gewiffelijck hy mag wel met de besten mee.

Dat wil hy met der tyd/ indien hy maer mag leuen/
Noch daeglijck meer en mees sijn konst te keimen geuen
Gelijck hy overblegt in't sijden met het sijn:
So is ook sijn pen een ober- waerde gife.

Moet Akerflood ook hier sijn plaetz met bilijck erben?
En dooz sijn dienst aen mij/ en konst/ sijn prijs bertwerben?
Doe handeld Kittenstejn het sijn/ en mees de pen!
En Koning, het is recht dat ik dij mee beken.

'Atree tot de konsten aen konst van't Glasen- sijden,
Ian Bouchorst sal sijn naem niet eeuwelijk beklisve sijn
Wat sijt gy in de konst van repk nen kloek/ en vast?
'Kiste dat in dij de konst en lust te samen wast.

Het glas is hooft waer : uw glazen mogen byeken/
Noch salmen niettemin van Bouchorst altijd spze ken:
Dat word dooz dijne konst/ en hier dooz mij verricht.
So ik maer hopen mag het leuen van mijn dichte.

Wel hebt gy ook dijne hofwone stad gokenen!
'Aheb niemant opt besend tot Daerlem meer genegen:
De Tptel van mijn Boek/ de pynt van Damlaet/
Getuppen dat ik seg/ getuppen't met der daet.

En Holstejn dijne hand mag dooz den doob verberben:
Maer dijne konst en naem en konnen niemant sterben:
Groot Schryver op het glas : doch dat dijne kloek/ sijn
Het water- berwen maekt is der het aldermees.

Wat wil ik hoorde de Kemp. wat wil ik Roos, bertellend-
En wat Klaes Iilliszons, en lochims namen spelend-
Wat Koppes, ende Poß, Harthouwer, ende Gael-
'Egetal is at te groot- wie kendze altemaek

Daer sijn der noch te veek : Ik hander niet af spreken:
De adem soude mij/ en ook de dag ontbyeken
In sulken oberbloet. Betoott gy geesten al/
Dat Daerlem/ als vooz- deen/ geen steden wijken sal.

Ik kan met- enen ook de konst van Beelden- sijden,
Een dapp' re wetensijny/ alhier niet ober sijden.

Ian vanden
Velde.

'V Willem
Akerflood.
Kornelis
Kittenstejn.
Kornelis
Koning.

Ian
Bouchorst.

Pieter
Holstejn.
Klaes
de Kemp.
Ian Maer-
zen Roos.
Klaes
Iilliszons.
Iochim
de Vries.
Kornelis
Lam-
brechtzen
Koppes.
Pieter Poß.
Hierony-
mus Hart-
houwer.
Kornelis
Gael.
Beeld sijn-
ders, ende
Yvoor-
draciers.

Iakob Hil-
lebrantzē
vā Pruyzē.

Die knipfeln hier ook een of t draaijen van Yvoort
Ook weede tot de list der knipfeln hier behoort
Maer in dien beelden die van Pruyzen niet erbaent
Maer dat Atollen en Aloudban van Aerschot
En wat die Hertog wel van onsen Iakob hiet/
En hoe dat hem sijn konst en wetenschap beviel.

Lābrecht
van Pruyf-
zen.
Gerrit
Aangni.

Det geen hy heeft gebaen/ hetgeen hy heeft gebaen/
Wordt hoog een wonder- werk gehouden/ en beleden.

Gaet/ siet het daar in t' d'f. Dijn Soen sag daer het licht
Maer werd hier in de konst van d' sijn onderucht

En werd hier opgehoert/ dat wonder van sijn draaijen/
Det is om koningen en Prinzen te versieren.

Welker die van Oostenryk die keizer bewaert sijn land.
Nu siet het Franche volk de macht van sijn hand.

Maag onse Gerrit ook hier over sijn geslagen/
Die sulke leefd en sucht die konst heeft toegebragen/

Dat hy die wetenschap so vol begrepen heeft/
Dyt eggen kloek vernuft als iemand die der leefd

Indien hy 'toefren moed of dat hy thonde wachtent/
Dy sou wat wonderd doen. Gewis 'tis hoog te achten

Det geen men hy hem vind/ hetgeen men hy hem siet.
Van Schorel besgelijk en wylt ook niek mand niet.

Gerrit
Franzen
vā Schorel.
Geleijer-
Platoel.
Bachwije
vā V. W. L.
om t' d' f.
op het Bā-
gijnhof.
Aensprake
ende Aen-
maninge
aen de
Schilders.

En of ik hier ook spak van t' schildren der platoelen,
Sou iemand dat niet rechte verdrieten/ en verdelent

Dier is een Backen/ van so een supere hand
Als ergens wien me in onse boeke land

Du leeft gy al te saem/ leest alre. Stad ter eren/
Du leeft gy al te saem/ en doet daer lof betmeren/
Verheepdt haer waerden naem/ verheepdtge taller ston

De ganste werelb hoort taller menschen mond.
Dw konst is ere waerd/ getal/ siet te lofen.

Leest alre schilberijet in der Wapten Doben/
De groten hand sijn/ de magten van de aerdt/
Die houden het perjoet reet/ geal/ en waerd.

Wat is hy hoopen mensch deden des Deren gaben
Seen wel- gevallen heeft/ maer soe hie te begraben?

Gewis! een edel hert die heeft wet vollen hie
Die edle konst omheld/ die edle konst gebuist.

Maer oefent dijne konst/ u konstonder/ met reben/
En wacht dij dupten thoon van dijne bevoegte treden:

Dijn goede wetenschap is Godes grontogaeft/
Maect dij gevee vānd Godes/ en wimsont hie vānd/ en slaef.

Besondig dij hier niet. Wat maect gy op deemde Doben?
Wat doet gy dat de. Maer soe sijn konst gebuist

Ingraven ob-
lecthe inge-
nōos hān-
nes.

Exod. 20.4.
Ierem. 10.14
15.
Hab. 2. 18.

Wat sijft gy 'tblinde volk door dijne mislerij
 In't Antichristendom van hun afgoderij?
 Hoe durft gy op een bert het wesen Gods vertonen?
 Hoe grougk sal de Heer dien grouwel dij belomen!
 Soej/ dat een sterlijch mensch aen God dat quaed verricht!
 Wat straffe is genoeg booz sulken Satans wofte?
 En so die repne God ons alle vuytscieden
 En wulpschen lust verbied/ wat maele gy sulke leden/
 Die reden en natuer te decken ons ge vien/
 En boed onwulpschen byand in't hert der jonge lten?
 In naekten is by u de meeste konst gelegen.
 Maar waerom is uwt hert tot God niet méer genegen?
 Een wulpsch en bertel mensch ontberkt sijns herten grond/
 En dan so heeft hy maer sijn eyge siel gewond.
 Wie is hy die hier ook sijn naesten sal ontrenen?
 Dit alles is de konst selfs schenden/ en verkeren.
 Des Heren eer en byes/ uws naesten liefd/ en jonst/
 Sj' byspdel en de toom en regel vande konst.
 Wat toef ik Kofsters geest en kloekhepb aen te roeren?
 En Konst der Drukerij in mijne pen te boeren?
 'T Bock-druken is van han ons/ wat Wentz in Duytschland liegt/
 En sich met yden waen en leugnien vast bezjegt.
 Sp/ grobe dieberij! de konst van ons te stelen/
 En onbeschaemp niet ons hier ober te krackelen!
 Sp/ grobe dieberij! sp/ plompe logentael!
 De waerhepb is te siel/ dijn leugen is te kael!
 De boomen van ons Bofch die komen die geheugen/
 En hebben eenen schjtzich van desen groven leugen/
 De boomen/ segge ik/ beschouwwers van dien geest/
 Die van so grooté konst de vinder is geweest/
 Wanneer sp om de konst so veel ook dickwils leden/
 Als eerst de letters sijn wt hunnen huyd gesneden.
 So tuppen 'tmeer van ouds al onse Grote-baers/
 Ja 'thert ook en 'tgemoed van dese leugenaers.
 Bewijsen dat ook niet een-sjds-gedjurkte bla'ren/
 Beginzlen deser konst/ er sp noch wijset waren/
 Die hierin Stad noch sijn/ en 't Dups dat aen het Sand
 En 't Kerkhof hier noch staet/ en is noch by de hand?
 Een saek met recht wel waerd met goud daer booz te schryben!
 Die eer moet aen dat Dups en aen de Stad bekljiben.
 Wy hebben desen roem stantvastig booz te staen.
 De eer van dese daed en mag niet ondergaen.
 Ik had hier nu gedacht daer heftig booz te scrijben:
 Maar nu 'tong Schrijver doet/ so sta ik wat ter sijden.

Deut. 4. 15;
 Ec.
 Esa. 40. 18.
 Ec.
 Rom. 1. 23.
 Exod. 20. 14
 1Thess. 5. 22
 1. Cor. 12. 23
 Membra teo
 gamur.
 Qua voluit
 natura cogi;

Matth. 22.
 37. 38. 40.
 ende 7. 12.
 Boekdrucc
 kerij te
 Haerlem
 van Laurés
 Iantzen
 Kofster ge-
 vonden
 ontrent
 het jaer
 1440.

106

Wie kan het beter doen! Ik sie op sijne hand/
 En steun op onse saek/ en op dat groot verstand.
 Wy hebben bijks genoeg/ de saek sal selver sprekken.
 Ik sie de Stad van Ments de kroon van 'e hoofd gestreken/
 Die sy ons gaerne had dooz die stal afgeplucht:
 Waer ongerechtighepd is seldom wel gelucht.
 Ik sal mijns Schrijvers werk daerom by 'mijne boegen/
 Tot eer van onse Stad/ en burg' ren goed genoeghen.
 Mijne liebe burgerij behoud die eren-kroon/
 En blecht uto' Schrijver ook een kranz tot sijnen loon.

Dooz de Sciaten van het Druys van de Gulde Druyf/ aldaer Laurens
 Janzen Kokery eerste Vinder der Boekdruckersje/ Wotilde/ ende
 sijn gereedschap tot de konste hadde/ enbe berepde (tegenwoordig JZ.
 Roynells Bobbius/ Rechtsgeleerden/ toehozende) staet hier van
 dit Op'schrift tot eene reuwtige gedachtenisje; met Gulde Letteren, be-
 neffens de Druck-Paerze/ ende de Afbesdijng van den Vinder daer by/
 ter eren oppgericht.

MEMORIAE SACRVM.
 TYPOGRAPHIA
 ARS ARTIVM OMNIVM
 CONSERVATRIX
 HIC PRIMVM INVENTA
 CIRCA ANNV M CCCCXLI.

See-mon-
 ster.

Amoet nu een bzeemdschepd/ ster selzsaem/ en b'ponder/
 Een ongelosfijk ding/ en wonder hoben wonder/
 Hier melden in mijn werk. Bedwingt u wie gy sijt/
 En hoozt dan en gelooft 'verhael van d'oude tijt.
 Men sepd/ dat onse Stad' hoort des en heeft ontfangen
 Een bzeemd See-monster-wijf. In't Durnier-mieps' gebangen/
 En eerst t'Edam' gebracht: also 'p. (dooz tempeest.
 De dylken dongge pers) daer was gelien getweest.
 Die Monster dan upt' See' albaer so aengekomen/
 De hzouten ganfch gelijk/ den huzd maer uptgenomen/
 Doch stom/ en spakeloos/ heeft Haerlem, onse Stad/
 Op haer verzoek van daer heel jaer ter schenk' ge had.
 Dat tot verwondering ook heeft te met be'stunen/
 Gelyk een andre hzou/ getoekend was te spinnen/

En't kruzjz ook eer te doen/ naer 'stijds ontwetenhejd:
 Waerom yet na sijn dood op't kerkhof is gelejd.
 En dit dan als men sejd/ hoe dat het ook mag wesen:
 So kunnen wy dan noch gelijke dingen lesen/
 Also men lukk by meer by veele Schrybers heeft:
 Ook is God wonderlijk die in den Hemel leeft.

Van een See-Monster binney Haerlem.

Holl. Kron. Divis. xxvi. Cap. lviij. Ontrent dese tijd wast verbaerlicke stozme van winde/ van den welken veele huysen ter neder waegden/ ende den menschen groote schade deden/ ende byaken ook ten selben tijden veele dyken in/ datter grooten last van water in den landen quam. In desen stozme ende oplopinge van den sewater is komen bybden ende swimmen een wild ende ongetammer V Vijf in de Supdersee tuschen Kampen ende Edam/ ende aldus swimmende in Purmerje/ is sy gekomen dooz een gebzoken gat van den dyke in Purmer-meer, ende dreef aldus lange tyd op dat water slapende ende wakende van dat een eynde tot den anderen/ ende sy sochte haer oegs ende kost indie grond van't water. Sy was heel naekt van lichaem/ sonder klederen aen te hebben/ maer sy was behangen met menigerleij waterige materie/ als mosch/ slyver/ ende ander slym al ruyg bewasjen/ ende aldus bleef sy daer swimmende lange menigen tyd om ende weder/ niet wetende waer sy henen soude/ want sy en wist niet weder upt te komen daer sy in gekomen was. Die byzouwen ende maegden die met schupten van Edam ende anderzins quamen/ ende hoeren ober de Purmerje melken de koejen/ sagen dickwils dit wijf bybden ende swimmen in't water/ daer sy seer af verschyckten/ ende verbaerd waren/ ende verwonderden sere van dat wijf/ ende als syse dus dickwils sagen/ woorden sy 'tgewoon/ ende quamen altemet naerder om te sien/ dat sy ten lesten t'samen spraken/ ende vergaderden by een/ ende namen eenen moed/ ende togen dese byzouwe met kragt ende geweld upt dat water in haer schuyt/ ende byzogense binnen Edam op der straten/ niemand en konde haer sprake verstaen/ noch sy en verstonde de onse niet/ ende als sy schoon gemaekt was/ ende gereynigt vanden slijme ende ruygte daer sy mede bewasjt was/ dede sy haer klederen aen/ ende sy began onse spijs te eten/ maer nochtans was sy altyd naerftig ende daer op upt om weder in't water te wesen/ maer sy werde te seer nau bewaerd. Dit geruchte ober al komende/ quam daer heel volk/ om dit wijf te sien upt veele byeemde landen. Dit vernemende die van Haerlem, deden groote instantie ende versoeken aen die stede van Edam om dit wijf te hebben/ om der nieuwichejd willen/ dat welke sy toelieten/ ende gavense ten luyden/ ende daer wesende leerde sy swimmen/ ende leefde menig jaer/ ende starf ten lesten/ ende

werde op't hetzelve begraven om des willen dat sy dich wilts dat heplige krusje eer ende verheerlicke dede. Ende dit is grappigste ende gecertificeerd van enige oude notable ende waerachtige mannen / die seggen dat sy dese vrouwe binnen Paerlem in haer tijd hebben gesien / waerom dat het in dese lecongie ook een nieuwichheid is geset.

Had. lun. Bat. Cap. xvli. in Putnerenda. In Annalium nostrorum monumentis proditam invenio rem, quae mihi difficilis ad fidem visa est, circiter annum à natali ortu Christi tertium supra millesimum quadringentesimum, monstrum quoddam marinum, mulieris specie, viridi musco turpe, & undiq; squallens, atrocissima tempestatis vi è mari Oceano in sinum Bazaricum, qui Australis maris agnominè notior est, compulsum, & in lacum Parmecum (quem perrupti aggeres cum prædicto sinu confuderant) ejectum fuisse; in quo dum variis erroribus agitur, post reparatos statim à tempestate aggeres, ut solent, priusquam profundâ voragine ima aggerum fundameta exedantur, virgines quae bis quotidiè cum mulcralibus ultrâ citrâq; in prata comitant, ut vaccarum ubera mulgendo siccant, monstrum istud conspicere fuerunt. Neque parum attonitæ principio ob novam & inusitatam speciem, in spectu modum, mox confirmatis animis erectiores, ac mutuas conjunctasque inter se operas pactæ, circumseptum lenunculus & scaphis suis, ne qua effugium pateret, oppreserunt; captumque Edamum, quod oppidum Lacui quoque adjaceret, pertraxerunt; ubi cibus hominum more assuesactum velci cepit, sono peregrino ac suspitioso potius, quam ullo articulati sermonis commercio, & usu, qui piscium toti generi negatus est, manifestum. Cujus miraculi fama quum multos mortales visendi gratia excivisset, quæ longè latèque emanarat, Senatus Harlemensis missâ eò legatione monstrum sibi permitti flagitavit, ut loquuntur Annales, neque repulsam tulit. Quod plures annos, postquam eò adductum fuerat, vitam exegisse illuc, atque inter foemineos coetus pensa etiam traxisse, & cœmitem rj honorem, postquam vitam exuerat, affectum ob exhibitam crucis imaginem reverentiam, memoratur. Quæ omnia ut neque firmiter asseverare, ita neque refellere animo est animus, tum ob eam quæ debetur publicis Annalibus fidem, tum quod recentior esse videatur, quam cui me opponam, memoria, à mulierculis de manu, quod dicitur, in mare tradita. Dicam tamen illud fabulæ vicinias non probari mihi, quod sibi deduxerit, quasi manus in archæolos humano more distinctas disterasque habuerit: sed fidei periculum auctori relinquo. Equidem religione quâdam deterreo, ne à veritatis exemplis discedam, quæ sanctâ illâ testimoniorum fide non carent. Inter quæ constat non omnino scilicet & commentitum esse, aut in poetica concinnata sermonem de Nereidibus, quarum è genere fuisse illam, de quâ modo sum commentatus, nihil ambigo: quarum non exiguum numerum apparuisse olim in Gallico litore D. Augusto legatus illius perscripserat. Nam concinnata de Nereidibus opinionem haud falsam fuisse testatur Plinius, corpus universum squamis hispidum, etiam quâ humanam speciem referunt, illis tribuens; quæcum in morte tristem gannium, sive (ut manu-

Ann. 1403.

Nereides.

Plinij lib. 9.

manuscriptus codex habet) tantum ab aecolis longè audirum com memorat, Taceo quæ de Tritone concham inslanre, deque homine marino, ex legato- rum (quos ob id solum Olyssipponenses ad Tiberium Principem miserant) & ex equestri ordinis viroꝝum illustri fide idem scriptor referr. Quid quod apud pagum, cui ab aquæ fuscidine Swartewale nomen est, ab oppido no- bili Brielâ tribus fermè passuum millibus distantem, visatur hujusmodi æquorei monstri sceletos in æde mediâ suspensâ Venio ad recentiora, & quæ ætati nostræ potuerunt esse cognita documenta; in quibus lego in ex- tremâ Scandinaviâ, quâ Codanus sinus finitur, apud Ellebogium oppi- dum, Hafniæ Regni Danici metropoli è regions oppositum, monstrum æquoreum monachi formam exprimens ad unguem, glabro capite, rustica- nâ facie, involucro humerario cuculli speciem adumbrante, in litus illud immanis procellæ vi expulsum fuisse, mutum, sermonis usu defectum, ut cætera marina omnia, lamentis tantum æc spiriis atioribus persistepuisse, nec ultra triduum vitam extraxisse; cujus simulachrum expressum ad Ca- rolum V. Imper. tum in Hispaniis agentem, à Rege Danico missum, ma- nuq; viri nobilis exhibitum constat. Alterum in eâ Sarmatiæ parte, quam Poloniam vocamus, ad annum à partâ humano generi salute millesimum quingentesimum tricesimum primum extitisse comperto, monstrum itidem marinum, quod Episcopi habitum insulâ mirâque egregie mentiebatur, ad Regem Augustum deportatum. Hæc libuit prolixius commemorare, quod ista de Nereidibus (quas Mereminnas dicimus, ceu maris delicias nym- phasq;) opinio haud nupera sit, sed sæculis omnibus in hominum menti- bus impressa federit.

Swartewale.

Ann. 1532

Ik late na dese woorden van Junius te het talen/ om dat sp genoeg- zaem het selbe verhalen/ dat Guiccardin inde Beschrijvinge van Haerlem inold/ wiens woorden ik alhier byschryfve.

In de Stad van Haerlem (so Mejer verteld/ ende de Jaertijdbo- ken van Holland verskeren/ ende den gemeynen roep ook uytgeeft) is in het jaer 1401. een Meerminne oft Sewijs gebzagt geweest/ al naecht ende stom: ende was gebangen inde Purmer, een Meer van Holland/ aldaer dooz tempeest der See gebzeven. Dit wijf werd ge- kleeft/ ende gewend t'eten bzood/ melk/ ende anderen kost: leerde daer na spinnen/ ende andere diensten doen: betoonde ook ere den krupze/ ende bede andere ceremonien die sp haer bzoutwe/ welke een webuwe was/ sag doen: ende leefde aldus veel jaeren/ altoos stom blijvende. Dooz word hie gesepd ende boozsker gehouden vande bozgers/ dat intrent veertig jaeren gelebed/ inde Wyeste See een Zeman ge- bhangen is geweest/ opzrechtelijk gesteld van mae kzel gelijk wy: hadde ook so sp seggen/ haerd ende hapz als wy/ maer seer bozst lachtig: ende werd gewend t'eten bzood/ ende ander gemeyne spysse. Men sepd dat hy ten aller eersten seer wild was: ende werd namaelz tam genoeg/ maer niet ghelijc: ende is ook stom geweest: hy leefde veel jaeren/ sterf ten lesten van de peste/ daer hy eens af genesen was geweest. 152.

Mejerius Lib. 14. An- nal. Flan- dria. Sevviif tot Haer- lem.

Seman in Vriesland.

Nicolaus Nicolai een waerachtig ende geloofwaardig man/ haben veel ander beschreets welk hy hier af hadde/ heeft mij geseyd/ dat Mr. Jasper Liebensoon/ Raedysheer inden Raed van Holland/ ende Mr. Pieter/ Secretaris des selven Raeds/ hem hadden verteld hoe sy de sen Seman dickwils hadden gesien/ verklarende daer af veel bysondere dingen. Diesgelyk vindmen inde Hollandsche Jaertjboeken/ ende is ook doen ter tyd door Kornelis van Amsterdam tot komen geschre- ven aen Gilbert Hyslick ende Medicijn/ hoe dat in het jaer 1531. in de Noordwegische See/ by de Stad Clepach een ander Seman ge- hangen is geweest/ also gesteld dat hy oprechteljk scheen te wesen een Bischop met sijn habijt: ende werd den Koning van Polen geschonck/ maer want hy niet en woude eten/ en leefde niet langer dan drie dage/ sonder enige ander steunne oft sprake te geven dan groote versuchtingen: waer af ik het beeld by mij hebbe. Dit sijn hoopwaer vzeemde en nientwe dingen: maer die wel aenmerkt dat Plinius en andere geloof- waerdige Schryvers verklare van diergelyke Semanne randeren tij- den gebonden/ en sal hem dies niet verwonderen: ja noch veel min in- dien hy aenmerkt 'tgene dat de selve schryven vande Tritons/ ende van andere Demonsteren/ ende selfs van de Satyrn/ aerdsche Fan- ten/ ende wilde Wouteren/ daer Sinte Hieronymus af verhaeld/ als van waerachtige ende ongetwifelde dingen.

Seman
van geschal-
te als een
Bischop
in Noor-
vvegen.

Plin. Lib. 9.
Cap. 5.
Hisor. Nat.
S. Hierony-
mus in't levē
van Paulus
de eerste He-
remijte.

Iohannes à Leydis, Carmelita Harlemensis, Chron. Lib. xxxi. Cap. lxxi. Hiskoria huic, ne Fabula crederetur, addit: Nostris temporibus fuerunt in Harlem probi viri & fide digni qui dixerunt se eam multotiens vidisse.

Daer sijn by onsen tyd vzoome ende geloofwaardige mannen te Daerlem geweest/ de welke seiden dit Se-wiuf dickwils gesien te hebben.

Senoyus quoque Carmelitam sequutus, Rerum Holl. Lib. ix. ean- dem hoc modo concludit: Hæc literis mandarunt, qui eam viderunt, no- bisque per manus tradidère.

Dit hebben die gene beschreven die haer gesien/ ende ons dit van hand te hand overgelevert hebben.

So iemand hierenboven in desen noch lust heeft tot eene wackere Monnick x-fabel, die lese de Holl. Kron, Divis. xxviii. Kap. xlvi. op het jaer Mccccxxx i.

Walvischen ontrent de See-Rustey van Haerlem tot
Verscheyde tijden ende plaetzen gestrand.

Holl. Kron, Divis. xxxii. Kap. xix. Veertien dagen in Julio [des
1499. seyd Jaers Mcccc.] quam te Sandvoort een Viich aen die wel vierentwint-
Gombreen. rig voet lang was.

Holl,

Holl. Kron. Divis. xxxi. Kap. xxiv. Op den xxii. dag in Julio [des Jaers Mcccci] quam tot Sandvoort een Visch aen lande die wel L. goede mannen boeten lang was/ ende op den laetsten dag van December quammer weder een aen tuschen Sandvoort ende die Heyde lang wesende xxv. boeten.

'Tvervolg der Kronijke van de Nederlanden. In't selve Jaer [1520.] op den twintigsten Aprilis iszer tot Sandvoort in Holland eenē grooten ongehoorden Visch aen strang gekomen/ die welke veel van sinder grote wegen heeft doen verwonderen/want hy ober de tachtentig boeten lang was. De Kleyne Holl. Kron. verhaeld dese geschiedenisse op den 21. Apr. 1522.

'Tvervolg der Kronijke van de Nederlanden. In dese selve tijd [1531] dat dese Comect haer openbaerde/ so is te VVijk op Sec eenen grooten VValvisch aengekomen lang wesende vijfende tseventig boeten/ maer was dood eer hy te lande aengeworpen werde/ ende lag met eenen openen monde/ de welke wijs was twaelf boeten/ ende den steert was byed seftien boeten. Ende derwaerts toog veel volks van Haerlem ende van Amstelredam/ ende van veele diverse plaetzen/ om desen boozschreven Visch te siene.

Den 2. Maert 1566. quam te Sandvoort een VValvisch aen 42. boeten lang. Oude Memorien.

Den 21. Novemb. 1594. strande een dode Visch te Sandvoort van 20. boeten lang. O. M. ende Printen.

Den 20. Decemb. 1601. is een VValvisch te VVijk op Sec levendig gestrand/ 60 boeten lang/ 36. dick/ 14. hoog/ de staert was 14. boeten lang/ ende de mond 12. wijs O. M. ende P.

Den 28. Decemb. 1614. quam beneden Sandvoort dicht by Noordwijk op Sec een VValvisch aen van 58. boeten lang/ ende 38. dick. O. M. ende P.

Des Jaers daer aen ontrent de maend van februarus byes ook een dode Visch half weg tuschen Sandvoort ende Noordwijk op Sec aen strand/ ontrent 20 boeten lang. O. M.

Holl. Kron. Divis. xxxi. Kap. xxxv. In de selve maend [van Augustus 1506] ontrent midoogsten was in desen lande van Holland tuschen de Dorpen Beverwijk ende VVijk opt Sec een arm Wijcken wonnende/ ende was opt uperste van kinde te baren/ ende als den tijd naderende was dat sy baren soude/ die vrucht die sy dragende was, heeft ontrent xiiii. dagen lange binnen sijner moeder lichaem noch sijnde besloten al te deerlicken ende jammerlicken geluyd gegeven van schreien ende wenen, om'twelke te erpisceren ende te hozen veel eerbaere mannen ende voutwen gekomen sijn/ ende hebben dat gecertificeerd ende gesepd booz veel geleerde mannen/die daer seer supherlick op geschreven hebben/ want noyt desgelijck gehoord oft geschied en was/ prognosticerende ende verklarende groote tribulatie commotte ende destructie

Een kind
schreijde in
s'moeders
lichaem.

der landen van Holland/ obernit den beklagelicken doot van soban-
gen inogendon jonck Prinsze/ (Philips II. xxxii. Grabe van Holland)
Den 23. April 1568. werden twee Oszen door Haerlem na Duijzel
gehoerd om den Hertog van Alba te bereren/ de eene tien boeten lang/
ende tien ende een dick/ 3000. pond wegende/ ende de andere sijf 1000.
die in dien tijd 500. guldens waerdig geacht werden. O. M.

Aensien,
ende Sit-
plaetze der
Stad Haer-
lem in den
Raed vade
Staeten van
Holland.
*Befiet hier
boven Pag.
231.

Mu wil ik vanden staet van onse Stad wat spreken/
En mij in't stuk van eer, van magt, van aensien stekent/
Wat oplicht onse Stad/ wat ord're dat sp herft/
Wat wetten, wat bekeyd, waer naer de burger leefd.
Haer Oudheyd is bekend: so word sp van de Steden
In toerdigheyd en naem de Twede hier beleden.
En van gelijk sp ook de kroon in veelen spand/
De is sp d'eer en't hoofd van't ganche Kermerland.
Als van in 's Graven-Haeg in 't Hof de Heren Staeten
Den spand van't Vaderland te saem ter herten vaten/
Bekleed sp d'eerste plaetz naest Dordrecht in den Raed,
En heeft de twede stem alst op een stemmen gaet.
En hier van dien ik ook met een gewag te maken/
Hoe menig Dagvaert hier van't Land in swaere saken
Wel-er gehouden sij: wat Prinzen onse Stad
Tot ere en versoek heeft binnen haer ge had.

Staeten-
Dagvaert,
en Prinzen-
Intreden
binnen
Haerlem.

Vergaderingen der Staeten van Holland, ende Juredey der Prinzen binnen Haerlem.

Van het Hof der verscheyde Hollandsche Graven binnen Haerlem
is boven gehandelt pag. 49. ende vervolgens.

Ook verhaeld vene oude geschreve Kronijk van eenen onbekenden
Auteur/ by P. S. die geleefd ende geschreven heeft ten tijde van Jaco-
ba van Beieren/ ende Hertog Philips van Bourgondien/ dat Keyser
Henrick sich alhier onthoudt heeft, wanneer hy Diderick III. IV Gra-
de van Holland tegen de Wyesen te hulpe was gekomen. By sept aldus:
Ende soz na den strijt soe lach die Grabe Dieric mit die Keyser Hen-
ric tot Haerlem, ende onthoden al dat lant van Dollant doer datmen
hem souden senden volc/ want hy woude weder op die Wyesen.

Oebutende de verdeelheyd der Doekschyn ende Kabbelauschen
in dese landen quam Vrouw Isabelle Hertogiane van Bourgondien tot
dien eynde binnen Haerlem op S. Willeboijts avond in den jare
Mccccxlv. Holl. Kron. Divis. xxx. Kap. xi.

Hof van
Holland
binnen
Haerlem.
Keyser
Henrick
onthoud
sich te
Haerlem.
Isabelle
Hertogian-
ne van
Bourgon-
dien komt
binnen
Haerlem.
Staeten-
Dagvaert
binnen
Haerlem.
An. 1477.

Holl. Kron. Divis. xxxi. Kap. xv. In den jare Mccccxxvi. als de
sammelicke mare in desen landen van Holland/ Seland/ ende Wytes-
land van den Hertogen [Karel 1.] doods gekomen was/ vergaderden
die groote Steden van Holland in der Stede van Haerlem, op den xxviii.

dag

dag van Smaerts/ ende hiel den eenen scharpen raed, etc.

Holl. Kron. Divil. xxxi. Kap. lxxii. **Konst** hier na ontrent **Der** Roomsch
 tten-dag inden jaer **MccccLxxxix** is de **Roomsche Koning Maximill.** Koning
 en in **Holland gekomen/ ende tot allen steden getogen/ ende verkla-** Maximill-
 rende/ ende beklagende **sin achterwesen/ schande/ ende verdyet van** aen komt
Land van Vlaenderen/ ende sommige Steden in Zaband/ ende heeft binnen
 aen den **Steden begeeth/ dat sy haer steden wel bewaren wou-** Haerlem,
 den/ ende hen wisselick houden tot **sinre ende sins soons behoef/ ende** An. 1489.
 dat sy **immers wachten wouden booz vyeemde knechten ende zoude-**
 nieren in te nemen/ daer alle die steden willig ende bereydt toe waren
 te volbzengen. Ende op dese tijd quam de **Roomsche Koning** binnen
 der **Stede van Haerlem, daer ook quamen al die Steden van Holland, hen** De groote
 beklagende booz den **Koning van de Stede van Haerlem/ die tot** Steden van
 nochtot in alle dit oozlog [met **rotterdamm/ ende sommige andere Ste-** Holland
 den/ **spuytende upt de Vlaemsche oozloge**] stille **geseten hadden/ ende** beklagen
 noch in **mentinge waren van doen/ dat d'ander contrarie meenden dat** de Stad van
 het also niet en behoefde. **Maer die van Haerlem hebben hen duegd-** Haerlem
 lich **geexcruseerd/ beklarrende/ also alst een neringloose Stede is/ ende** aldaervoor
 noch **grotelick ten achteren waren van't oozloge van Utrecht/ ende** de Koning,
 ook met den haeren **rustelick binnen der stede tot nochtot geseten had-**
 den/ **meenden ende verklaerden men soude haer armoebe aensien/ ende**
 gaben dit den **Koning selver in persoon met goeder manieren te ken-**
 nen. **De Koning heeft met dese goede ende deugdelicke onderwysen** Die de
 met der **Stede van Haerlem op dit pas te vyeeden geweest/ ende heb-** Koning
 ben een **afkoop gemackt van een somme van penningen/ met welker** vrijspreekt
 somme sy **stille geseten hebben/ daer sy een acte afkregen met des Ko-**
 nings **hand geteykend: maer hebben hen alstjds gepresenteerd naer**
uptwijssingen haerer pvtilegien tot wat tijden de Prinz selver in per-
 sone te **velde toog/ dat sy als dan met haer bantere ende met haer pooz-**
 terge mede te **velde komen wouden/ naer toebehooren/ ende oudt**
 gewoonten/ **ende den Grave van den lande te dienen alst betaemde.**
 [Dat die van **Haerlem dan ook in't volgende Kapittel getrouwelijck**
 doen/ **treckende met hunne bantere binne Schiedam/ daer sy sich man-**
 nelijck **hadden ende hielden tegens de uptheemsche Ruyter-knechten/**
 waer van ik hier **bohen inde vyaerne wapen-seyten onser Stad pag.**
 321. etc. **gesproken hebbe.]**

Kap. Lxxxj. Hier booz in't jaer Lxxviii. heb ik geschreven Doe dat Vervolg
 die **Roomsche Koning hier weder in dese landen van Holland gekomen** van deser
 was/ **treckende van de eene stede tot den anderen/ ende quam op die** Stedē pley
 tijd **ook binnen der Stede van Haerlem/ daer ook die Steden van** tetegens
Holland quamen/ die de Stede van Haerlem grotelick beklagden/ Haerlem
 ende **waerlick beschuldighden/ om dat sy tot den oozloge stille saten/** voor den
 ende **meenden die Stede in grooten laste te vzenen. Maer die van** Herog
Haerlem spraken so met den Koning dat hyse in gratie nam met een maer te
 somme **vergeeft,**

somme van perringen/ daer sy een acte afnamen/ met des Konings hand ondertepkend. Welke die Steden van Holland seer qualicken namen/ overmits dat sy hen om des oozlogs willen in waeren lasten ende onkosten wonden/ so dat sy bagelich groote naerstigejpd deden/ ende meenden hoewel sy een acte van den Koning hadden/ dat sy daeromme niet stille en souden sitten/ maer wouden dat sy mede contribuieren ende geven souden gelijken andere steden/ ende gaven dit den Hertoge van Sassen met grooter beklagten te kennen/ dwelk dus bleef hangende ter tyd ende wijlen toe dat die Wyzsaldus binnen Haerlem quam/ als voozgeschyden staet/ maer die Steden hadden die selve sake in't hooge Hof gebrogt/ als dat het lange in een pleyt stond/ ende deden die Stede van Haerlem veele groote molestatten. Hier na doe die poozten van Haerlem opgeslagen waren/ ende die Hertoge van Sassen binnen der Stede gekomen was als voozsch. staet/ so sijn alle die vyf Steden van Holland/ als Leyden, Delf, Dordrecht, Amstelredam, ende Goude terstond tot Haerlem by den Hertoge gekomen/ tot achterwesen van der voozsch. Stede/ als menende mits dien die Stede te overvallen/ maer en konden tot haeren meninge also niet komen/ als datter op dat pasze niet af en quam. Aldus is dese sake noch een wijl tijds blyden hangende/ maer die Steden en hebben niet afgelaten/ als dat het so verde gekomen is dat enige notabele eerbaert mannen dese sake in handen genomen hebben/ ende hebben een alinge submissie gemaekt op groote pepnen tuschen den vyf Steden vooznoemd aen d'een sijde/ ende der Stede van Haerlem aen d'ander sijde/ ende hebben een seggen gepzommiteerd/ ende daer vangedaen: als dat die Stede van Haerlem hen luyden een somme van 11. M. gulden geven souden te betalen binnen den termijn van drie jaeren/ maer so het scheen so en beloofdens hen die vyf Steden niet seer na die groote somme van 11. M. gulden die sy der Stede van Haerlem eyschende waren. En dit schrybe ik daerom/ overmits dat die eene Stede d'ickwils om des anderen qualick-varen verblijd/ nochtans die den anderen jaegt en rust selver niet/ want het blykte/ hoewel die Stede van Haerlem grotelick belast was/ ende veele schattingen ende ongelden geven moeste/ d'ander steden en woorden niet vergeten/ want eplaren die schattinge ende exarctie die de Hertoge van Sassen op dese tyd in 't Land van Holland eyschede/ ende ook nam/ en was noyt desgelijck gesten/ noch gehoord/ en 't land van Hoordholland en sickenemer land/ die een wijl tijds sonder schattinge geseten hadden/ die gaben ende moften geven alle datmen hen geven hiete/ overmits dat sy die pzincipaele vanden oploze ende rebellighejpd waren. Aldus is van node datmen by wijlen sulke accidenten ende geschiedenissen in memozye settet/ ende beschryvet/ op dat by adventuren hen enige steden oft landen daer aen spiegelen ende exenipel nemen mogen/ hen vooz sulken twerdragt te wachten/ ende goede nabueren te blyben/ want als d'ene stede hand'ander schepd/ dat

• Het Kasenbroods volk. Siet hier boven, pag. 32.

dat plag al te qualick te varen/ alst eplaten op dit pafze bede/ want ik schrybe dat in der waerhepd/ dat noyt Grabe van Holland geweest is die also veel schats ende goeds upt den lande schatte de ende haesbe als de Hertoge van Sassen doen properlick alleen op dese tijd upt den lande schatte de/ ende kreeg.

Kap. LXXXV. Ik hebbe hier booz geschreben hoe dat de vijf Steden Voorder van Holland beklaegden de Stede van Haerlem aengænde den oozlo- vervolg vā ge ende contributie vander schattinge/ ende hen epischeude waren de dese Pleyte somme van LXXV. dapsend gulden/ ende dat de Roomsche Koning hen daer af gebuyd ende geabsolueerd hadde om een somme van penninge/ mits eender acte daer af gepasseerd met sijn selfs hand ondertekend/ inde welke de vijf Steden op die tijd niet wel te vreden en waren/ ende hoben desen hadden hen die vijf Steden ende die van Haerlem gesubmitteerd aling ende tot seggen van notabele mannen/ die daer een uptspraak afdeden ende pronuncieerden/ vanden welken die vijf Steden niet te vreden en waren/ maer hebben weder gelick een processe in't hooge Hof tegen die Stede van Haerlem aengenomen/ ende groote sollicitation/ molestation/ ende kosten gedaen/ omme die Stede van Haerlem noch te overvallen in dese somme van vijfen steventig dapsend gulden/ twelk aldus in't Hof een wijle tijds bleef hangende/ ende hebben haer alderuytsterste magt ende best gedaen om die Stede van Haerlem inden gronde te bederven: maer booz enige notabele discrete mannen/ compassie hebbende met der goeder Stede van Haerlem/ en vander oozspiong en beginzel der materien wisten/ hebben tso verbe gebuyt/ als dat die definitieve sententie gepronuncieerd werd/ ende al tot boozdeel ende proffijt vander Stede van Haerlem/ want die Stede gijst gewes en werd/ ende geabsolueerd vander contributie ende schattinge die gevallen waren ter ranssen van den oozlogten van Rottterdamme/ Woerden/ ende Montfoorde: ende inder waerhepd waert sake geweest dat die sententie der Stede van Haerlem tegen hadde gegaen/ het hadde een bebozen Stede geweest/ ende men souder groote ellende/ armoede/ ende katvighhepd binnen der Stede gesien ende gehoord hebben/ want de rechte rijkdomme upter Stede geruynd soude hebben/ ende dese uptspraak van der sententie geschiede int jaer beertienhonderd en vierentnegentig in't eerste van der maend van October: maer bepondelijk so most de Stede van Haerlem dat seggen ende uptspraak van xx. guldens achterholgen op drie termijnen/ als die arbiters daer af gepronuncieerd hadden: twelk also geschiede/ ende mits desen was daer groote blijbschap inder Stede van Haerlem/ alst geen ongelijk en was/ obermits die blijde mare die hen quam van der sententie die sp gewomen hadden/ ende men heeft mits dien een eerwaerdige processe gebuygen met alle de geestelike gewoode mannen/ Gode dankende ende lobende vander triumph des pleyts, ende daer werd met grooter debotten een Wijse gesongen van den Hepligen daer over.

Ccc

Geest

Geest/ op Sint Verchtersdag. Ende also dat land van Holland by dese tijd seer belast ende bekommeret was/ obernits de lange swaere ende groote onzlogen die sy geboerd hadden van Utrecht/ Rotterdam/ Woerden/ ende Montfoort/ wantmen groote schattingen ende exactionen in allen steden maekte van den hondersten penning te geben/ ende hupsgeld/ ende ook mede van den ercysen diemen verhoogde/ ende veel nieuwe ercysen/ ende nieuwicheden/ diemen opzogte/ ende al tot graveringe ende belastinge van der armer gemeenten/ ende de Steden van Holland en deden op dese tijd geene betalinge van geenen igf-renten/ noch los-renten/ als datmen in geenen steden van Holland byj waren en mogte/ want sy malkanderen veel molestatie deden van arresteren/ ende bekommeren/ ende hielden d'een den anderen waer sy mogten/ ende ook mede waren die selve steden groote renten ende pensien schuldig in Vlaenderen/ Brabant/ Zeland/ so dat niemant in't openbaer ergens in enige steden trecken oft komen en dorste van in byge markten.

Huldinge van Karel V. binnen Haerlem. An. 1515. Intrede van Keyser Karel V. binnen Haerlem: alvaer de Steden van Holland ook vergaderden. An. 1539. Komste vā Regente Maria Karel V. Suster, Koninginne van Hongarien tot Haerlem. An. 1539. Huldinge van Philips III. binnen Haerlem. An. 1549. Vergaderinge van Staten binnen Haerlem den 10. Aug. 1572.

In den jare 1515. den 15. Jun. te 12. uren/ is Karel v. oud 25. jaeren te Haerlem op't Stadhuyjs gehuld. O. M.

Ellert de Veer in't Vervolg der Kronijke vande Nederlanden. Da dat de Keyser [Karel v.] inden Dage ontrent drie weken getoefd hadde/ uyt rauwen van der siekten van eenen quaeden heere/ boer sy op den tienden dag Augusti [1539.] na Leyden/ ende van daer [den 11. dito.] na Haerlem, daer hem een bede by al de Burgemeesteren van Holland aldaer vergaderd gesontenteerd werde.

Dirk Velius in sijn Kronijk van Hoorn. Een wepnig daer na quam de Koninginne van Hungarien onse Regente deur Supdholland tot Haerlem, ende men wist anders niet of sy soude ook tot Doorn komen/ en besichtigen het quartier van West-Byssland. Dies onse Stad haer verslag van goede Rijnsche Wijn/ ende alle ander provisie/ nodig om so een Wijnsejze na haer hooge qualitept waerdelyk t'ontfangen: maer tot Haerlem sijnde/ quam daer tet onder/ so dat sy haer anders beresed/ ende trock weder na den Supden. Waer van sy de Stad deur haer Schout/ die by haer was/ liet waerschouwen/ om geen byder ankosten vergeefs te maken.

Gouthoeven. Philips III. de xxxiv. ofte laetste Grabe van Holland werd den 1. Octob. 1549. met strojinge van goude ende silbere penningen naar de wijse der Wijnzen seer statelyk binnen Haerlem gehuld.

In den jare 1572. den 10. Aug. ende navolgende dagen/ waren de Edelen, mitsgaders de groote ende kleyne Steden van Holland, makende de Staeten van den selven Lande/ in grooten vollen getale alhier vergaderd/ handelende van seer gewichtige saken/ den gemeynen/ doe seer bedroefden ende beroetden/ staet van den Lande voorsz. betrefsende.

Wanneer

Wanneer in den jare 1577. de Stad van Haerlem van wegen de Pacificatie van Gent aen den Prinsze van Oranjen VVillem van Nassou weder oter ging/ so is sijne Pr. Excellentie den 5. *Mej* in Stad gekomen: wederom den 24. Jun. met sijne Prinzesse Charlote van Bourbon, ende gansch en staet/ ende lijfwacht: ende nochten derde-mael tegens den tijd der veranderinge van de Wet/ die hy naer ge-woonte versette ende verintende/ waer van ik boven pag. 300. gespra-ken hebbe.

Intreden van VVillem van Nassou Pr. van Oranjen.

Ook sieden de Staten van Holland ende Spaland dies jaers in *Mej* hunne hpeenkomst binnen Haerlem.

Dagvaert der Staetē,

Pieter Bor in sijn Dertiende Boek Fol. 80. doet noch verhael van eenen Dagvaert der Staeten binnen Haerlem te houden den 15. Decemb. 1578.

Ellert de Veer in sijn Vervolg van de Neder-landsche Geschiedenis-zen. Ontrent desen tijd [in Maert 1586.]quam Robert Dudley, Grave van Lycester, tot Haerlem, Amsterdam/ ende Utrecht/ met een seer grooten staet/ ende werd van den Magistraeten ende burgeren der selver steden met grooter triumphen ontfagen/ met veel schoon spelen/ vertoningen/ ende bereringen.

Intrede vā Robert Dudley, Gr. van Lycester, Prinz Mauritz van Nassou, Prinz Philips van Nassou, Frederick V. Keurvorst, ende Paltzgraef aendē Rijn,

'Tis ook kennelijk dat sijne Pr. Excellentie Mauritz van Nassou, gedurende den tijd van sijne Regeringe meermaelen binnen onse Stad is geweest: van welke sijne intreden ik nochte het getal nochte den supsten tijd en hebbe konnen bekomen.

endē Elisab. berijns Gemalinne. Ambassadour van Venetien, Frederick II. Koning van Bohemen, met sijne Gemalinne: ende Amelia Pr. van Oranjen, Ambassa-deur van Persien,

Inden jare 1609. is Philips van Nassou, Prinsze van Oranjen/ Grahe van Buren/ etc. in Holland gekomen/ ende over-al/ gelijk ook hier te Haerlem statelijk ingehaeld/ ende ontfangen.

Als Frederick, V. Keurvorst, ende Paltz-graef aen den Rijn in den jare 1612. na Engeland dooz dese landen henen toog/ om sijne Wyf Elisabeth, enige dochter van Jacobus/ Koning van Engeland/ te trouwen/ werde alhier mede statelijk ingehaeld: gelijk ook sijne hoog-gemelde Prinzesse inden jare 1613. upt Engeland na den Paltz vertrekende/ met sijne Pr. Excellentie Mauritz bergeselschap.

Den 14. October des jaers 1620. werde alhier de Ambassadeur van Venetien van onse Ruyterje met alle de Musketiers ingehaeld/ onder de welke hoofd booz hoofd vier pond krupds werde uptgeheel op dat het aen eerscheuten ten hollen niet en soude ontzeken/ staende op het Sand in slagordje.

endē Elisa. berijns Gemalinne. Ambassadour van Venetien, Frederick II. Koning van Bohemen, met sijne Gemalinne: ende Amelia Pr. van Oranjen, Ambassa-deur van Persien,

Inden jare 1625. den 25. Jun. werde sijne Majesteit van Bohemen Frederick 11. hier hoven-hoog-gemelde Keurvorst ende Paltzgraef/ met sijne gemaltine Elisabeth, ende Amelia Prinzesse van Oranjen, in onse Stad met grooter ere ende vruchte ontfangen.

Den 17. Maert 1625. quam alhier de Ambassadeur van Persien met een speel-jacht van Amsterdam/ dien de Prinsze van Oranjen sijne koetze uptden Dage alhier gesonden hadde/ waer mede hy dooz de Stad

Amelia Pr. van Oranjen, Ambassa-deur van Persien,

rede/ ende werde des anderen daegs te paerde met onse Ruyterse
uytgeleed.

Prinz
Frederick-
Heynrick.

Laest-leden 10. April deses jaers 1628. trock sijne Pr. Excellentie
Frederick-Heynrick van Nassou door Haerlem na Amsterdam/om aldaer
sekerre beroerte/ uyt de Arminiaensche conventiculen ofte tsamenrot-
tingen ontstaende/ te stillen/ ende keerde den 14. dito weder/ ende hiel
alhier sijn middagmael in het Prinzenhof.

Oude
Magt der
Stad Haer-
lem over
Amster-
dam.
*Jan. I. XX.
Gr. van
Holl.
14n. Mccc.

Doe ver ook onse Magt by-ouds heeft uytgesteken/
Is dat aen Amsterdam niet merkelyk gebleken?
By mogt het minst niet doen aen muer/ aen vest/ en wal/
Enost Haerlems wille sijn/ en Haerlems wel-gebal.

Holl. Kron. Divis. XXI. Kap. XIIII. Rades Graben *Jans dood
quam Giff byrecht van Hemstel ende begreep weder dat stedeken van
Acmstekredam, ende began dat met houten byggen/ besten/ ende
tooznen te stercken/ ende bast te maken. Die van Haerlem met den
Vaterlanders dit vernemende/ sijn met alle haer magt uytgetogen/ en
hebben den voozsch. Giff byrecht uyt den lande geseagd/ ende verbzede/
ende staken dat vier in dat stedeken/ ende verbzanden alle die byggen/
ende houten tooznen tot asch tae/ ende srechtent/ ende byakent vooz-
sch.

Anonymus in Hollandia Urbium & praesertim Amstelredami Descrip-
tione, qui vixit circa annum 1490. scribit in hunc modum: Fuit Amster-
dam, inquit, absque muris, fossa tantum profundâ circumdatum usq; ad
annum 1482. Tunc urgente bello cives animati oppidum uno anno pro
majori parte muro acturibus pulcherrimis cinxere, veniâ ad id à vicinis
Harlemensibus, partim precariò, partim oneroso titulo obtenta.

Amsterdam heeft sonder muieren alleen met eenen diepen gracht
afgesloten gelegen tot het jaer 1482. Doe hebben de burgers eenen
moed grijpnde/ dooz den dwang vanden oozlog/ de Stad meest in een
jaer tijds met eene muer ende schoone tozens omzingeld/ vande Haer-
lemmers, hunne nagebuieren/ eendeels dooz bidden/ ende eendeels
met last ende verbintenisze/ daer toe oozlof verkregeen hebbende.

Haerlem-
sche Over-
toom by
Amster-
dam.
Raed-ple-
ginge der
Amster-
damsche
Vroed-
schappen
met de
Haerlem-
sche.

De plaetz ook daer by noch de schepen oberhalen/
De Over-toom genaemd/ getuygd ook van de palen
Van't Haerlemsch wyd begriyp/ en van haer groot gebied/
En vanden ouden tijd/ en die men nu noch siet.
En hier in is ons ook geen klepne eer gelegen/
Dat die van Amsterdam hier quamen raed te plegen
In saken van gebaer/ in saken van gewicht/
Oer alles so als nu ten Dobe werd beslicht.

Extract

**Extract uit de Handvesten van 't Gerecht van Goude
 Willem IV. van Henegouwen, xxii. Sr. van Holl.
 die van Amstredam gegeven den 9.
 Decemb. 1340.**

Wat Donnifzen den Schepenen werd gebaegh/ ende sijn niet
 wijs/ so sullen sp t soeken tot Haarlem. ofte daer sp t beste wijs moeten
 worden binnen onse landen; ende dan sal t boordgaent' maect geen bon-
 nisze langer te dragen/ dan d'ye veertien dagen.

**Dit was de oude wijs booz heele honderd jaeren/
 Wanneer de steen het recht niet wijs genoeg en waren/
 So namen sp dan raed met hun nabuer' ge steen/
 Op dat sp nergens in het recht geweld en deden.**

Ende van
 andere Ste-
 den met
 andere.

Goude heeft haere gestede bonniszen tot Leyden gebaeld an. 1392.
 als inde Rekeningen blykt Fol. 16. 21. 23.

An. 1394. koets na S. Jozis/ schryben die van der Goude een
 bonnis aen't gerecht van Leyden, daer niet weder opgeschreven en
 word om dat sp selve niet en quamen. Ibid. Fol. 36.

Fol. 37. quamender byf van den Gherechte van der Goude om't
 bonnis. etc.

Fol. eod. quam t'Gerechte van der Goude Saterdags na Mauri-
 tius met een bonnis.

Fol. eod. Dijn/daegs na Vincula Petri was t'Gerecht upter Hage
 te Leyden gekomen om t'bonnisze wille/ so sp daeg geen beschreven
 recht van en hadden.

An. 1398. den 11. Waert t'Gerecht van Amstredam. Fol. 10.

So komen ook die van Naerden t' Amstredam, D'Oude Handvesten
 van Goyland.

**So kom ik tot ons Rechts. De Burgermeesters pogen
 hun burg'ren twiift opt best te stellen naer vermogen.
 De Schout met Schepenen die hebben het gebied
 En acht opt hals-gericht/en tgeen daer benen stet.
 En alzer tewes komt gewichtigs booz te vallen/
 Daer raed van noden is/ en meer advijs van allen/
 Daer of het gansche Land/ of onse Stad aen leyt/
 Vergaerd de Breede Raed om sulke swaricheyd.
 De Syndijk is een man/ verstandig/ en bedrevent
 In allen burg'ren recht/ waer na de menschen leven**

Gerichte.
 IV. Burge-
 meesters.
 Schout.
 VII. Schep-
 enen.
 XXXII.
 Raeden,
 of t' Vroed-
 schappen.
 Raed-Pen-
 sionaris.

B E S C H R Y F I N G E E N D E L O F

In goeder politij/ wel-lykend/ kloek/ en wijs/

En diep den ganschen Haer van mond/ en van aduiss.

*Secretarij-
fens.*

De Secretarijen die tekenen de secreten

En waerter nodig diend onthouden/ en gelieken/

Waer ongelet moet sijn/ waer ord te opgestelde

Gelijc hun naem dan ook hun ampt genoegezaem mielb.

Ik en hebbe hier nu niet nodig geacht/ ook om rebenen nagelaten/
de antallijc Wandbestien/ ende Bijbelijcien van tiele Graben/ op ver-
lehepde tijden onse Stad verleend/ hernieud/ ende bebestigd; ofte ook
alle Stads keuren/ wetten/ ende ordinantien op te soeken/ ende in't
licht te geven/ want waer toefo hreed gegaen? so en is dit ook mijns
doens niet/ nochte epgentlijc de epsch van dit werk/ nochte ook mijn
hoopnemen.

Regeerders der Stad Haerlem.

Schouw.

Kornelis van Teylingen.

Burgemeesters.

Willem Voocht.

Iohan Loo.

Pieter Verbeek.

Iohan de VVael.

Oude Burgemeesters.

**Jonker Heynrick van Haerlem, van Berken-
roede.**

Nikolaes van der Meer.

Gerard van Teylingen.

Iohan van Napels.

Lubbert van der Weyde.

Schepenen.

Iohan vander Kamer.

Nikolaes le Febure, Doctor inde Medicijnen.

Iohan Schatterp.

Kornelis

Kornelis Out.
 Ionas de Jong.
 Iohan Kolterman.
 Quyrijn Damast.

Oude Schepenen.

Pieter Olikan.
 Iohan Damius.

Auvvel Akerflood, liggende inde Secommitteerde Raeden der Staten van Holland in 's Graven-Hage van wegen de Stad van Haerlem.

Bartholomees Veer.
 Lukas Sebastiaenszen.

Pieter Oudevvaeg.

Jillis de Wilt, lidmaet der Admiraliteyt van't Land binnen Amsterdam wt den name der Stad van Haerlem.

Raeden.

Iakob Korneliszen Thomaszzen.

Matthias Hasevviindius.

Kornelis Dix.

Iohan Beelt.

Kornelis Guldevvagen.

Floris Pieterszen.

Andries van der Horn.

Det getal der tweendertigen is tegenwoordig niet vol door het aftenben van

Arnout Druyvensteyn, Oud-Burgemeester: stierf den 5. Aug. 1627. oud 50. jaeren. ende

Pieter Quyrijnszen Aker, Wethouder: stierf den 30. Decemb. 1627. oud 68. jaeren.

Raad

Mr. Jillis de Garges, **Doctoor inde Rechten**
 Here van **Ellesmes**.

Secretarisen.

Hugo Steyn.

Wouter Kroesen.

Iohan van Bosvelt, **Licentiaet inde Rechten**.

Haerlemsche Schouten die in de Secretarije alhier
 bekend sijn, zedert het jaer 1539.

Wouter van Bekensteyn.

Meynart van Heuzen.

Pieter van Soutelande.

Gerrit Pieterszen Berkhout.

Jakob Foppen.

Arent Ianszen van Dort.

Vincent Jacobszen.

Ionker Sebastiaen Kraenhals.

Nikolaes Ruychaver.

Nikolaes Zuyker.

Kornelis van Teylingen.

Also sijn hier boven inde beschryvinge bande gelegenheid der **Stad**
Haerlem onder het soek der **Spaenschen** van Ionker **Sebastiaen Kraen-**
hals dichtsijls gewag gemaekt hebbe/ sommoet sijn hier sijn by de big epnde
 in **Alods dienst** verhalet met **Pieter Dor** in sijn **Elsde Boek** Fol. 233.
 Op schijft albus:

Sebastiaen
 Kraenhals
 Schout vā
 Haerlem
 vword
 Land-droft.

Die **Staeten van Holland** hadden/ om de moedwille die de **zoldae-**
ten ten platten lande waren plēgende/ **Sebastiaen Kraenhals**, **Schout** tot
Haerlem, commissie gegeven/ als **Land-droft**, de welk onder den ge-
 meenen man genoemd was **Roode-roede**, om het **land-holk** booz alle
 moedwiltigheden so det **zoldaelen** als andere **hagabonden** ende **afge-**
dankte zoldaelen te bepligen ende **beschermen**/ de moedwillige te **van-**
gen/ ende doen **straffen**. Wese boozsch. **Kraenhals** met **twaelv** sijne
digners gegaen wesende op den **naest-lactsten Julij** ijt **Haerlem** den
Weslen

Welsen / Webertwijk / ende andere Doopen / sijn des abonds gekomen tot Bergen buyten Alkmaer / alwaer sy vernachten op der boozsch. Kraenhals oft Landboosten Hofstede / daer een huysman op woonde / genaemd Pieter Jakobzen / des anderen daegs smorgens is sy met alle sijn dienaers uptgenomen twee die by sijn paerden bleven gegaen na Schooyl / ende sijn hem op den weg te gemoed gekomen verscheyden zoldaelen / dan twee / dan drie / dan vier / vijf / ses / min ende meer / dien sy alle naer haer paspoorte vzaegde / en so de selve eenen paspoorte en hadden / heeft sy enige belast wederom naer haer scheanze te gaen / enige gingen gewillig / enige gedzongen wederom / enige liet sy passeren / hen niettemin belastende den huysman geen overlast te doen. Tot Schooyl een wijle tijds gewest sijnde / ende wederom op sijn Hofstede gekomen wesende / sittende met den huysman aen tafel wat eten / sijn aldaer op de Hofstede gekomen eenen hoop zoldaelen naer gisinge ontrent 80. sterck oft meer / seer vzezelyck roepende / ende tierende / schietende deur de glazen / ende roepende her / her / sla dood / sla dood / waer is den schelm: 'twelck hoozende enige van sijn volck sijn in huys gelopen / seggende / hier is onraed. Kraenhals dit verstaende is achter ten huys uptgelopen om sijn lijf te salveren / dan is straf van de boozsch. zoldaelen met een groot geroep ende furie gevolgd / roepende al / sla dood / sla dood / ende hebben hem aldaer met haer ruyfieren deursteken / en schendlyck vermoord / sy niet anders konnende spreken dan Weer genade / iser geen genade. Het dode lichaem geschouwen wesende / is bevonden dat sy dertig wonden hadde / so groot / als kleyn / ende 'tselve gedaen sijnde hebben in 't huys alle kisten ende kassen open geslagen / ende 'tgeene daer in was mede genomen / so sy ook gedaen ende genomen hebben al 't geld dat sy over hem hadde / wesende 200. gulden / by hem mede genomen om paerden te kopen / noch een gouden signet / ende gouden klau / ende een diamant / en noch ontrent hondert gulden in gouden stucken vzeemd geld / 'twelck sy gewoon was by hem te dragen booz sijn plapster. Vijf van de selve zoldaelen sijn 't ontlopen / diemen meend de principaelste vant 'tseft geweest te sijn / van d'andere sijn der een deel gebangen geweest / doch en weet niet wel offer enige aenden lijve sijn gestraft / dan hebbe verstaen datter twee vaendelen om sijn gekafzeerd geworden.

Den Land-
Drost Ion-
ker Sebastia-
aen Kraen-
hals van
Hortinga
vermoord.

Het Land om Stad heeft ook sijn egge Officieren,
Om 't volck dooz wetten-dwang met ordze te manieren/
Baeljuwen, Drost, en meer. Doe kan een Land bestaen
Alwaer geen tucht en is? 'tmoet seker ondergaen,

Officieren
ten platten
Landen buy
ten Haack.

D d d

O f f

Officierey ten platten Lande.

Baeljuwen.

David Kolterman, Baeljuw van Kermerland.
 Koert van Yperen, Baeljuw van Bebertwijk/ ofte
 Wlops/ ende Alzendelf.
 Nikolaes Backer, Baeljuw van Bredenroede.

Drofsaert.

Jakob Koufaert.

Den Kermerlands Baeljuw, en die van Brodenroede,
 En ook de Drofs van't land/ genaemd de Rooderoede,
 De Rentemeester mee van't Kermerlands gebied/
 Die wonen meest alhier: waer door ons eer geschied.

Haerlem is de ordinaere woonplaetse van den Baeljuw ende Rentemeester van Kermerland/ den Baeljuw van Bredenroede/ ende den Land-Drofs.

Haerlem Voerd het Swaerd van Justitie. **I**k kan ook hier ter steen niet laten aen te roeren/ hoe wy het Swaerd van Recht alleen met Dozdyrecht boeren: **A**ls die ere van en bypicheyd ons tweek **W**el- eer gegeven is als d'alderoudste steen.

Scherp-rechter van Haerlem. **D**e Scherp-rechter van Haerlem hadde by-ouds van elken persoon dien hy van den lijbe ter dood byagt / met datter nabolgd tot dat de sententie volbaen was / byte goud guldens / uytgesepd binnen Haerlem/ alwaer hem naer ouder gewoonte by de Kamer van Rekeninghe een stoop wijs ende een paer hand-schoenen toegelepd is. **G**eriet maer vooz in andere steden ses Kar. gulden/ ende te Haerlem maer ses schellingen/ etc. **S**ijn wedden ende dag-gelden worden hem betaeld uyt handen vanden Rentemeester van Kermerland / ofte van den Schout van Haerlem / die't selve de Ozaefijchhepd in rekeninghe brengen. Arch. Hoff.

Geriet ook byje jagt / ende word in den Plackaete van Keyser Karol den 10. Feb. 1522. Meester vanden scherpe swaerde genoemd. **R**echt van Texel af/ tot Paerden/ ende de Maes toe.

Ordinatie, en verbod tegens de **M**ijn Heren laet my toe/ een daed van u te pryssen/ **O**m uw godsalighepd daer mede te bewyssen.

Hoe word des Heren dag ontdepligd in het Land!
 Hoe neemt de sonde van niet-namen d'oberhand!
 Hier hebt gy in versien/ om wien God te eren/
 Die u tot Goden maect/ en om dat quaed te heren/
 Veel quaden afgeschafft. Myn Heren blyfter by/
 Dat God so onse Stad te meer genadig sij.
 En vaert in pter woord de sonden af te bryken/
 Daer is noch meer te doen/ en geeft ons upt te steken.
 Dooz alle steen in 'tland in seden/ ende tucht/
 En word dooz uwve dengd de wereld dooz berucht.
 En om noch meer bescheyd en rebenen te noemen
 Van onse policij/ die wy ten rechten roemen/
 So is tot dit bewijs geen slepen getuygents/
 Dat hier so menig Huys woord onse Armen is.
 Een treffelijke placz voor d'afgestorve wesen.

Ontheyd:
 ginge van
 de Sondag,
 ofte Chri-
 sten-Rust-
 dag, den 4-
 lan, 1627.
 Psal. 82. 6.
 Esa. 58. 19.
 14.
 Gods-huy-
 sen.

De tijd der Stichtinge hā 't Weeshuys is dooz de onbepd onbekend.
 Dit Gods-huys word hier gemeenlyk het Heylige-Geest-huys ge-
 noemd/ gelijk sulky ook in beele andere stede geschied/ verlicht om de
 spreuke des Heren ioh. 14. 18. Ik en sal u geene wesen laten: ik kome we-
 derom tot u, te wete/ met de kragt ende troost van den H. Geest. vers 16.
 Ik sal den Vader bidden, en hy sal u eenē anderen Trooster geven, op dat hy
 in eeuwigheyd by u blyve. vers 17. Danelijk den Geest der Waarheyd,
 So word ook de H. Geest dikwils woord de Weeshuysen inde gebaen-
 te van eene Duyve naer het oude groutwielijke Dierpische misbruyph ge-
 schilderd/ dat dan in Gereformeerde Landen ende Steden niet en
 beschoord geleden te woerden. Deut. 4. 13. etc. Ioh. 4. 24.

VVeeshuys
 ofte H.
 Geest.

Vaders ende Geheerdes van het Gods-huys.

- Pieter Oude Waeg.
- Kornelis Guldevvagen.
- Iakob Schonæus.
- Symon vanden Bogaert.
- Klaes Aritzen Gravvert.

Moeders van het selve Gods-huys.

- Maria Ruychavers.
- Geertruyd de Vvael.
- Cunira Klaes.
- Cornelia Konings.

D d d s   S e f

Dese Verzey staen boven de schoote van het Swees-
huys met gulde letteren geschreeven.

*Gedenkt die Weeskens, wilt haer ontfarmen,
Want e Vader ende Moeder hebben verloren,
'Tis die rechte Gods-dienst, let op haer karmen,
God sal sonder faut u gebed weer verhoren,
En u velden, en u landen, als sijn wytkoren,
Gebenedijen, en segenen: wits die condicy
Heeft hy geseyd (wie kan dees woorden versmoren?) Matth. ix.
Ik wil barmhertigheyd, en geen sacrificy.*

Isa. 27.

Doe wy schenen vergeten van alle staten,
En niet en sagen dat ons mogt yromen,
En vader en moeder ons hadden verlaten,
Heeft die Heer ons weder aengenomen.

Dese Verzey staen boven der Wesen Offer-kiste inde
grootte Kerke in een opgerecht berd met
goude letteren aengeteykend.

Gy! wilt ons Weeskens noch wyt liefst een aelmoes schenken/
En niet een mildt gaef om Godes wil gedenken/
Ontfermt u ober ons/ die van ons troost/ en hoost/
Die van ons ouders sijn in onse jeugd beroost :
Dat gy den armen doet/ dat sulc gy God beronen/
Dat gy den armen doet/ dat sal u God belonen/
Dat gy den armen doet/ dat doet gy Godes soon/
Wy sijn aen sijne plaetz/ en hy is weer uw loon.
Gedenk/ wy varen heen/ wy moeten t al verlaten.
Wat sal ons van het goed/ ja al de wereld baten?
Alleen het geen gy geeft/ dat blijft u als gy sterft/
Dat blijft u by den Heer/ als gy den Hemel erft.

Het oog om hoog.

Dary

Daer sijn ook noch Wees-meesters, die toezicht hebben op de nagelate goederen van andere Wesen blyten dit Gods-huys / in de Wees-kamer, op het Raedhuys.

Wees-Meesters.

Ionker Heynrick van Haerlem, van Berkenroede.

Gerard van Teylingen.

Pieter Olikan.

Nikolaes van Krabbenmorsch.

Secretaris van de Wees-kamer.

Egbert van Bosvelt.

En Sick-huys, om die geen die siek sijn te genesen.

S. Elisabeths
Gast-huys.

De Stichtinge van dit Gods-huys is van gelijken vooz den tyd verduysterd: doch het is inde Gasthuys-boeken al bekend op het jaer 1348. Het heeft wel-eer in de Grootte Dout-sraet gestaen / ende inde Koningstraet uytgegaen / alwaer het selve inden grooten brand den 23. Oct. 1576. tot den grond toe is verwoest / ende vernield / ende kortz daer na in het Klooster der Minder-broederen op't Groot-Deplig-Land verplaest / na dat de Stad onder de Regeringe van den Prince van Oranjen wederom was gekomen / ende de Dominikerij alhier afgeschafft.

Regenten van S. Elisabeths Gasthuys.

Kornelis Dix.

Iohan Beelt.

Floris Pieterfzen.

Nikolaes Ianszen Vervver.

Tobias van Horenbeck.

Moeders van het selve Gods-huys

Geertruyd Laurens.

Maria Thomas.

Clara Bruynseels.

Catharina Dirks.

Dese Herzen staen boven de Gods-Rijste van S. Esti-
sabels Gasthuys inde S. Jans Kerke.

Goede Christenen die hier sijt passerende/
 Merck die letteren die hier staen geschreeven/
 Ende tgeen dat wy van u sijn begerende/
 Op dat gy behyd moegt sijn voor't eeuw'g sieden/
 Gedenkt den armen terwyl gy sijn in't lieben/
 Die siek ende krank sijn na Christus vermaen soet/
 Geeft mildelijc u sal weer worden gegeven/
 Met een volle maet so ons Lukas verstaen doet
 Voor Gods heylige woord/ welk niemandt versmaen moet/
 Dus als wel beraen broed/ verstaet die wel op't lef/
 Dat den haerze die voor gaet die licht alderbest.

Oude-Ma-
nen-Huys

En Oude-Mannen-Huys, alwaer spoud en koud
 Genieten hun gemak/ en rust/ en onderhoud.

Intrede van
Rhetorijk-
sche Kam-
ren.

Het Oude-Mannen-Huys gesticht inden jare 1608, door eene Lo-
 terij, getrocken An. 1607. na eene Intrede van verscheide Hollandse
 Rhetorijksche Kameren, alzoe genemend worden/ den 20. Oct. 1606. in
 den hout van onse Oude Kamer/ de Bellikanisten geheten/ ontfangen/
 ende getwelle komt/ ende in dese ordje ingetrocken. 1. De Rectoor der
 Gzote Stads-Schule/ Coznelius Schönew/ met sijne Meesters/
 ende Scholieren. 2. De gemelbe Daerlemse Bellikanisten. 3. De
 Oranje Lelle ofte Vlamingen van Leyden. 4. De Rozen-appen van
 Katwijk. 5. De Roo Rosen van Schiedam. 6. De Haselen-boom
 van Nedwaerts-woude. 7. De Witte Krolejen/ ofte Hollanders
 van Leyden. 8. De Aker-boom van Vlaerdingen. 9. De Witte
 Lavender/ ofte Brabanders van Amsterdam. 10. De Lelle onder
 de doornen van Noordwijk. 11. Het Galij-bloemken van Haestrecht.
 12. De Goud-bloemken van Gouda. 13. De Rozen-blom van
 's Graven-Page. 14. De Sonne-blom van de Ketel. 15. Het Witte
 Angerken/ ofte de Vlamingen van Daerlem: welke Kamers alle in
 de houtstraet voor den Nieuwen Doelen van de Maecbt van Daer-
 lem/ in eene Triumf-boge sittende/ wederom werden begroet/ ende
 welkcom geheten/ die sy alle ook in gemelbe ordje met Rhetorijk-
 schen

ſchen andwoorde bejegenden. Dese Kameriſten brachten hier boozds
eene geheele weke booz met Dinnſpeelen/ Dotte-ſpuchten/ Beſerep-
nen / Liedekens / Dier-werken/ en diergelijke genoegten/ met grooten
toeloop van volk upt alle quattieren.

De Intrede veelde deſen ſin upt:

Wat dengt oyt wracht een menſch barmhertig liefdig goed,
En wat verſchricklijk quaed een gierig menſch onvroed.

De Vrage van't Sinnen-ſpel was deſe :

Die d'armen liefdig trooft, wat loon de fulk verwacht ?
Als ook wat ſtraffe fel, die trooftloos haer veracht ?

Den 2. Feb. 1609. ſijn de eerste oude Mannen by de Regenten in dit
Gods-huys gelept / na dat hun de ordonantie op 't Raedhuys booz
de Deren Burgemeesteren was boozgelezen / ende ſp den eed der ge-
boozſaemheyt hadden gebaen.

Ionker Franzoys van Bekeſteyn heeft den Grond tot dit Gods-huys
ten grooten deel gegeven / waer ober hy een jaerlijksche Maeltijd booz
de oude Mannen tot ſijnder gedachteniſe beſproken heeft / den 4. Oc-
tob. op S. Franciscus dag / ofte Sonbags daer aen / te houden : waer
van deſe Memorie in de Supder-galerie bene ffens ſijn V Vapen in har-
den ſteen gehoutwen ſtaet.

Inleydinge
der eerste
oude Man-
nen in hee
Godshuys.
Gifte van
Ionker Fr.
van Beke-
ſteyn tot
den Grond
van het ou-
de Mannen-
huys, ende
jaerlijksche
Maeltijd.

FRANCISCVS A BEKESTEIN
THEODORICI F.

FVNDI GEROTROPHII MAGNA PRO PARTE
DONATOR,

ANNVIQVE EPVLI AD III. OCTOBR.
FVNDATOR.

Inde Eetſael hangt een Verd met dit Op-
ſchriſt, ende Sicht.

Yoffrouw Christina Brunt / Weduwe wijlen ſal. Lambrecht vander
Dozt / overleden den 26. Novemb. An. 1624.

Christina chriſtelijk in Christo ſtarf om leven/
Haer ſielen-hut ſp d' aerd / haer ſelfs ſp God beval

Gifte van
noch een
jaerlijksche
Maeltijd
voor de ou-
de Mannen.

* En

* Matth. 6.
1:4.

* En heeft door eeuwiglyk dees burgerij gegeven
 Waer door sy jarelyk Christina vieren sal/
 Een Maeltijd sy geschafte om tweemaal te vergaren/
 Die door geval en tijd hier gasten sijn bekend:
 Dees eerst gehouden wierd doen sestien honderd, aeren
 En viermael ses men schreef op Sondag in d' Abrent.

Regenten van't Oude-Mannen-Huys.

Willem Korneliszten Lakeman.

Willem Reyerzzen Buys.

Michiel de VVael.

Pieter Quyrjnszen Aker is in sijn Regenschap overleden.

Moeders van het selve Gods-Huys.

Aefjen Willems.

Adriana Dirks.

Alit Kornelis vander Kamer.

Deze Berzen sijn op eene kopere plaet, boven de Armenthuise, by de deure van het Gods-Huys opgerecht, met gulde letteren geschreven.

Op! wilt om Godes wil ons arme oude lieden
 Uw rijke milde hand en trouwe hulpe bieden/
 De arbejd en de tijd die heeft ons afgesloofd/
 En van des lichaems kragt en noodbuysts winst beroofd,
 Verbult gy ons gebrek/ dat onse graeuwe haeren
 Beneden in het graf met brede mogen baren,
 Do late u de Heer ook oude dagen sien/
 En hier en meest hier na gestadig heyl geschien,
 God sal ons borge sijn/ die sal't u weer belonen:
 Die sal uw werk by hem genadelyk bekronen:

Regt

Legt daer dan schatten op: de wereld moet vergaen/
 Daer t'ersdeel van Gods volk sal eeuwig vast bestaen.
 Het oog om hoog.

Hier is met enen plaetz hoog seben oude Vrouwen,
 Die van Remigius de oude Mannen houtwen.

Remigius
 Gasthuys.

Remigius Kapelle is bekend in eenen Oift-brief op S. Pontiaens
 abond mccccxxi. besegeld by Laurens Janssen/ ende Gerrit van
 Adrichem/ Schepenen in Haerlem. Descripti ex autographo.

Het Sinte Barbers Huys, gelijk Antonis met/
 Zijn beyde maet alleen der vrouwen woning-see.

S. Barbat,
 en Antonis
 Gasthuys.

Onser Liebe Vrouwe, na S. Barbaren, Gasthuys.

Hier van Crimpe / ende Jay Claessy van / Grep-
 nty in Gacalem/oirvondty / dat door ont quam Meester Hoge
 van Allendelf, Priesfer / met Claet van Dissendelf i hant sijnt
 uetby / ende mumbout / ende opgaf puenen ter seety Svodt/
 sijne benediker moeder / ende alle Svodt o'heylygen / der goeder Siede
 van Gacalem tot seenty wijen / eggen / tot saligept sijne / end- sijne ons
 deryn zielety / ende vint tot saligept alle der gheerne zielety die hoir aels
 missen geveety / ende hoir handt dar doirgdey daer toe verpikty ende wyl-
 stekty sulley tottey armey beghueety / die hupfingty mettey reuey daer Me-
 ster Hoge dooer / ende o'eter Wouber Meynastiff. Priesfer / om
 ten tijt seldey in / ende opvrount / an ma'brandeety liggende / ende stasende
 inde Sint Jant's tract / etc. Int jaer ont o'etvont d'eyent vier hon-
 dent vijf en dening op tey t'gendy dary in d'aprilte. Ende vbat wyltham
 gende besegelt met d'iet segety een groot ende vtoet reyne in geuey
 wassige / ende aey dubbelty stasety. Descripti ex autographo.

Dese Incarnatie is bodt aen de Poorte van t' Gasthuys
 in harden steen gehouwen.

OM dat WII o'vt ende behoefst / Ich schenen Verlaten,
Heeft HVgo Van Allendelf h'et gesticht t' onser baten.

Ecc

Egen

Regenten van S. Barbaren Gasthuys.

Pieter Kluyfkens.
Hans Matthijszen.

Moeders van't selve Godshuys.

Meynsjen Laurens.
Elisabet Hermans.

S. Antonis Gasthuys.

De jonge Gynny van Bdingen / en Scrijft van Mouting /
Scheperen in Oostvliet / vicaronden / dat voort ont quam Jan Claes
Dierdtsen, ende geliede / alsoe hy its eeny Godt / ende des
heyligen waerden Cruys / ende den grooten Oerter / ende Oege-
lige Sinte Anthonijs, een Capelle heeft doen timmeren ende maeken /
gelegen buyten Schalckwijcker Poorte, daer nu ter tijt een een-
same vergaderinge innt / et van mannen ende vrouwen / Die gesheet
sijn broederen ende susteren van sHeiligen Cruys gilde: Soe
heeft Jan Claes Bicardtsen voorsg. puerlijck om Godt Willet / ende
tot saligeren sijner ende sijner ouderer sieken gegeven / ende gife mit desey
kierde tot eeny wijen eygen den Schey, ende Winder van heyligen
Cruys gilde voorsg. Die nu sijn of hien maerli obesey sulken Die Cao-
pelle voorsg. met alle sijner timmeringen / ende daer toe dat Gasthuys
ende twee ramersy daer ay gegeven / ende hebben belegen den Stee vest
ay die een sijn / Scrijft Sammassooy ay die ander sijn / strekender
voort van der Oerterstrat achter Jan Claes Bicardtssooy voorsg. etc.
Hy vicarode desey kiere besegelt mit onser segeley in 't jaer ont Oerter
Duyent vier hondert ende betating op onser liever Vrouwen abont die
sitatie / ende wat besegelt met twee groten schassen segeley ay kuerde
huusgijne staten.

De Jacob Janssen / Groot tot Limmen / Dyt rontt allen luyden /
dat voort ont quam delijc Pieter Dierdtssoon Weduwe / met
Thaent Dierdtssoon vhan / hant geruven Voort / ende geliede
dalsz verroft heeft tot eeny wijen eygen den Schey, ende Cao-
pelle-

Wille-meiffert van Sinte Anthonijs Capelle ende Gasthuylse staende binnen der Stede van Haerlem by Schalckwijcker Poirte totten anen by beghef vbesende in's Gasthuylt vvoorsg. een rampc lant gelegen binne den bay van Limmen vvoorsg. etc. In kennisse der vbarsheden soe hebbe in's Jarob Janssen Groot vvoorsg. Desey brief besegelt met mijn segele hier aengehangen in's jaer ont Geuey M ccccxcij ende vvesting op Sinte Jan d'na Trinitat / etc. Ende vvat besegelt met eenen groenen vvassey segele van enckelen staenten geboeken ende vveel dir aengemact sijnde. Descripti ex autographis.

Regenten van S. Antonis Gasthuys.

Lambert Antonissen.
Ysbrant Klaeszcn Vischer.
Iakob Ianszen Schout.

Twce Hospitaels om bed en tafel toe te decken
Den armen vveembelling die dooz de Stad komt trecken :
Het Mannen met den naem Sinte Iakobs Huys befaemt/
En't Vrouwen Lieve Vrouw op Bakenes genaemt.

S. Iakobs
en L. Vrouw
wen Galk-
huysen.

S. Iakobs Gasthuys.

S. Iakobs Kapelle, staende over 't Spairne, is bekend op Det Jaer M ccccxxx. s'ndr'dagh na Sinte Martijns dach in den winter in sekeren Brief van Baertout van Assendelf / Pieter Gherijts soen van Wemehzoet/ende Flozys Martijns soen/ Stepene in Dairlem/waer dooz de Scout van Dairlem versocht ende geordineert word in den name van de Kapel- meesters besit te nemen van de goederen van Symon Coman Gysberchts soen/ die hy binnen Dairlem hadde nage- laten.

Inden jare M ccccxxxvi. op te zefsten dach in Martre besprack Lijf- hett Weduwe van Jan Wette Peinricsoen na haer doot Sinte Jacops Capelle haer huys mitte erbe liggende ende staende in die Dier- strate afterwairts aen die Weerk/ etc. in die eere Goeds/ sijnre geb- nedder moder / ende den heiligen Apostel Sinte Jacop tot een Gast- huys/ totten rechten armen behuef tot eeuwigen dagen / met beding dat het Sinte Jacops Gasthuis soude hieten. Welke Testamentare Brief besegeld is met Stads segel/ ende de segelen van Jarop Claes Arcuts soens soen/ ende Gherijt van Zantboirt/ Stepene in Dairlem,

Esc a

Ja

In eenen Brief van den jaer MCCCCXXXV. op Sinte Mauricius dach booz Jan de Gebber ende Flozys Martijns soen Scyepens in Daerlem gepasseerd/wozd S. Iacops Capelle gesejpd te staen over 't Spairne in die Dijkstraete, nu de Achterstrate.

Zedert het jaer MCCCCLIV. wozd S. Iacops Kerck altjyd gesejpd te liggen in de Hagestraet, nu gemeynlijck de Hagelstraet geseiten.

In eenen Brief van den jaer MCCCCLII. op onser lieber Vrouwen dach amnunciatio wozd dese S. Iacops Capelle gesejpd te liggen over 't Spairne binnen der vrijheden van Haarlem.

In den jaer MCCCCLXXVIII. opten zes ende twintichsten dach in Januarij hebben Burgemeesteren/Scyepenen/ende Raedt der Stede van Daerlem den Cappelmeesters van Sinte Jacobs Cappelle gevoorzocht ende geconsenteert te zullen mogen betimmeren de vuyle Beck an beyden zijden vander bruggen, gelijck hun luyden dat goet dunckent sal / 30e als 3p de vuple Beck vozsch. by wete ende consente van den Raedt toegedempt ende toegestoyt hebben. Behoudelicken waert dat by de Stede hier namaels tot eeniger tijt de spimmeringhe by den Cappelmeesters an beyden zijden vande vuple Beck ofgecoert wozen/30 sullen 3p van terstont/ niet tegenstaende dit te genwoordige consent gehouden wesen vozsch. getimmerd / dat by hun luyden gemaect sal wesen als vozsch. is / op hoer selfs cost weder of te beken / sonder eenich wederseggen / 30e als dit vozsch. consent niet en houdt van totter stede wederseggen.

In den jaer MCCCXCIV. opten festen dach in Augusto hebben broeder Nicolaes Otten van Stendel / Leesmeester der heyliger Schzift/ Broz / broeder Jan Domburgh / Suppbroz / broeder Harpert van Wozyrecht/Procurator/ende boozt alle dat geheele ende gemene Convent handen nientwen Klooster der Heremiten van Sinte Augustijns Oirde vander Reformacie ende Observacie in Sint Iacops Kercke over die Spairne binnen der Stede van Haerlem, booz Meynaert van Heussen/ en Coznelis van Berckenroede / Scyepenen in Haerlem / eene Obligatie ofte Verbindschzift gepasseerd; waer in sy bekennen / dat die Beken / Binders/ ende gemeene Ghildebroeders ende Ghildesusters van Sinte Jacobs Ghilde/dienē in die selve Kercke houdende is/ter zeren ende waerdicheyt van God van Hemelrijck Almachrijck / Marrien der liever gebenedider moeder Goods/ den heyligen Apostel ende bziendt Goods Sint Jacob/ en den heyligen leraer en bziendt Goods Sinte Augustijn / om den dienst Goods binnen der selver Stede van Daerlem vermeerderd te wesen / ende om dat alle goede kersten menschen te meer tot innicheyt ende devoesen verweckt souden mogen wozen/hun gegondt ende gegeven hebben die vozsch. Sinte Jacobs Kercke / met twee huplen / ende drie cameren/met haeren erben daer an/omme albaer by hen/mits hulpe troest ende goedertierenheyt van goeden devoote personen / die hoere behulpelicke hant daer toe reppen

ken ende selmissen geben sullen / gesticht ende gesubderet te worden een nieuwe Clooster van Sinte Augustijns orde vander Reformatie ende Obseruatie : dat ook die Ghildebroeders en Ghildesusters van Sinte Jacob voorsz. hun Augustijner Monicken gelebert ende geleent hebben inde voorsz. Kercke / daer of sy die byzpraken hebben sullen / twee missalen / twee silberen kelcken vergult / twee silberen monstrancien / een silberen hofse / vier silberen pullen / sesse metalen handelaers / een metalen wijwaters Wat / ende alle ornamenten / dwaalen / ende ander lijnwaet / ende anders al dat in die voorsz. Kercke is / ende der voorsz. Ghilde toebehoort / niet uytgesondert dan alleen 't Gasthuys met allen den Landen renten ende gelden die 't voorsch. Ghilde ende 't Gasthuys hebben / ende die 't selve Ghilde en Gasthuys blijven sullen / ende daer toe die beslagen kiste den Ghildebroeders ende Ghildesusters toebehoorende / mitte tafelen / schragen / twee Ghildehaersen / ende dat dootkleet / die oick alrijt totter voorsz. Ghilden behoefte blijven sullen. Ende beloken dat sy Sinte Jacobs Ghilde voorn. metten gemeynen Ghildebroeders / ende Ghildesusters / die doe waren / ofte gemeynnaemael wesen souden / inder voorsz. Kercke ende Clooster houden sullen ten eeuwigen dagen in sulker waerde alst doe gehouden werde ende meerre : ende willen tot dien eynde alle jaers op Sinte Jacobs dach ende op ten kerstmisse dach in allen humen getijden hoechrijt ende feestte inder selver Kercke ende Clooster houden / gelijke opten heyligen Paeschdach / ende voorsz. alle dage inder voorsz. Kercke ten eeuwigen dagen gedurende / buyten den cost vanden voorsz. Ghilde / of vanden Ghildebroeders / of Ghildesusters / die missen doen vanden Ghilden wegen voorsz. : ende soe wanneer datter een Ghildebroeder of Ghildesuster gestorven ends oifftich geworpen sal wesen / en uytvaert inde voorsz. Kercke daer of doen / tsavonts mit een vigillie van drie lessen / ende sinozgens mit een singende misse van requiem / ende daer toe noch vijf lesende missen van requiem / ende dat tot sulken dagen als die Deken ende Winters inder tijt wesende dat ordineren ende begeren sullen. Sullen ook noch daerenboven alle jaers twee groote memoziën inder voorsz. Kercke ende Klooster doen / en dat tsavonts mit eene vigillie van negen lessen / en sinozgens mit een singende misse / ende mit een commendacie na der misse / voorsz. alle die gemeene Ghildebroeders ende alle die Ghildesusters diere gestorven sullen wesen / ende dat oock op sulcke dagen als die Deken ende Winters dat ordineren ende begeren sullen. Willen oock in alle hume Sermoenen / die sy inder selver Kercke ende Klooster doen sullen / bidden voorsz. alle die Ghildebroeders ende Ghildesusters / beyde levende / ende doode. Beloken mede dat voorsz. Ghilde ende gemeene Ghildebroeders ende Ghildesusters inder voorsz. Kercke voorsz. Sinte Jacobs outaer hebben ende behouden sullen vier graden / om daer inne te mogen begraven alle die Ghildebroeders ende Ghildesusters diet begeren sullen /

Ecc 3

ende

*Eccle hie rmd
sum Casbo-
licā & Apo-
stolicam Pon-
tificiorum se-
dem!*

*Quam di-
stant ara la-
pini?
Christo ab-
jurato quid
nisi nomen
habent?*

*Quantum
est in rebna
inane!
Esa. 29. 13
14.*

ende dat wy van allen onkosten / behoudelick dat die doode hant die graven sal doen op doorn / ende weder sluyten. Dat ook Sinte Jacobs outaer sal blijben in sulken wesen alst tegenwoordich staet: ende waert datmen dat voorsch. outaer versetten soude / datment als dan setten sal daert die Ghildebroeders ende Ghildesusters begeren sullen geset te hebben. Seggen ook met segel ende byeiben verwozben te hebben / dat alle die gemeene Ghildebroeders ende Ghildesusters altijt deelachtich sijn ende wesen sullen van allen godticken dienstten ende deugdelicken wercken die inder heelre Orde van al den Cloosteren van Sinte Augustijns Orde het sijn van Broederen ofte Susteren geschien ofte gedaen woerden mogen / etc. Descripti ex autographis.

Regenten van S. Jakobs Gasthuys.

Klaes Adriaenszen Verbeek,
Dirk Willemszen Abbas.
Heynrick vanden Hove.

(Moeders van het selve Gode-huys

Luduvvy Ians.
Grietjen Willems vander Kamer.

Woven de deure van S. Jakobs Gasthuys sijn dese
weynige regelen in rijm geschreuen.

Sint Jacobs Gasthuys dat es gefundeert
Door die artme Pelgromis tot boerdeel / en baet /
Een nacht werden sy hier in gelogeert /
En hebben elc een proben soe daer toe staet.

Onser Liebe Vrouwen Gasthuys op Bakenes.

Wesny van Bakeneskyne ende Jonghe Symon van Bakenes
heny Gynpene in Bakenes virondey dat wyx ont quam Clact
Brenschis soey sy op gasslat / eney wyx eyghen wy Capel-
goussicht sulken Capelley be gess op Bakenesse Dey regtey
amty

o Bakenes-
kerk.

armen dair in te logieren ende te begghen een hûyt quitten ende liggende
 ende staende by der Capelle Swissh. twisshen die Capelle Swissh. ende
 Church van Overk an die ene sijde/ Clart Wonensoey Scrijt Wair-
 lijn Scrijt delijnt soent soey an die ander sijde/ aftenwaint stuerkende an
 Ehenjt Wairlijnt soey ende an Gey van Dvenhovnt vbeduude/ mit haer
 rey hinderen mit sulken vbatengan alt dair toe behoert / ende die sreyen
 goey brieve die dair off sijn dat vblwijfen / ende verliede alle betarkt den
 besten penninc quitten eerstey / ende heffet hem totten armen behoeff
 Swissh. gelooft te vbaeren alt eney vry husinghe ende eide binney der
 Swisshet van Ocarlem frubdirg, is te vbaeren mit vrede ende derling
 srellingen goet gelt haert in allen sgrinc alt sy dair op te huerre staen. En
 vwarnde desen brieve besygelt met vnser sreyen int jaer ont oberey Daa
 sent vier hondert ende viering op Sinte Valentijn Daz. Delcripti
 ex autographo.

**Regenten van Onser Liebe Vrouwen Gast-
 Huys, op Bakenes.**

Kornelis Gavenzen.
 Barent Ysbrantszen.

Moeders van het selve Gods-huys.
 Catharina Steffens.
 Zyburg Dirks.

Woor indem Sechel van dit Godshuys staen dese letteren:
 Dit is Onser Vrouwen Gast-huys.

Dit Vrouwen Gast-huys dat is gesunbeerd
 Woor reysende Pelgrims al Vrou-personen/
 * Twee nachten werden sy hier in geloogert
 En hebben bedding/ vier/ licht/ tot haer vershonen:
 Dus wilt elk met een aelms u liefd betonen/
 Denkende het sal voer schamele vrouwen sijn.
 Al wat gy hier geeft sal u God weder lonen
 In sijn eeuwige ryck na Schyfts onschoutwen sijn. Matth. 25.

* No mach
 een nacht

Hier

VVerck-
huys.

Dier is een VVerck-Huys ook/ om dat gezocht te dwingen/
Die buyten allen band en dwang moedwillig springen/
En met onsturigheyd hun oud'ren slechts tot pijn/
Of wijven ook tot last/ of mans tot hertsweer sijn.
Dus temmen wy't gespuyt/ dus tomen wy de pesten
Van onse Stad/ en staet/ en ons gemeene besten;
Dus snoeyen wy den boom die quade vruchten geeft/
Ja buygen zelfs de tack die mi sijn waerdom heeft.

Het VVerck-Huys is alhier inden jare 1609. ter plaetse van het
Oude Pest-Huys gesticht.

Regenten van het Werk-Huys.

Heynrick Vestens.
Heynrick Marcellis.
Kornelis Ianszen Ham.
Heynrick Gerritszen Pot.
Jakob Vos.

Moeders van't selve Huys.

Elisabet Kornelis.
Maritjen Pieters.
Anna Reyniers.
Iohanna van Deutekom.

Pest-huys. En als ons Here God in onse boose dagen
Om onser sonden wil de Landen komt te plagen
En Steden met de Pest, so is ook tot behoefte
Van hun een Huys gemaakt die God also beproeft.

Het Pesthuys is wel-eer by S. Sangolfs Kerke/ nu de Ofse-markt/
gesticht/ alwaer het Werkhuys tegenwoordig staet.

Inden jare 1602. werde S. Magdalenen Klooster aan de Stads-De-
ste daer toe geopdonneerd/ ende bereydt.

Regenten van het Pest-Huys.

Gerrit Maertenszen.

Ian

Moeders Hay het selve Gods-Huys.

Alit Gerrits.
Hillegond Kornelis.

Doordt 't Sieken buyten Stad daer liggen de Leproosen,
Welk Huys de Graef wel eer vereerd heeft en verkosen
Dat daer de schou sal sijn van alle lazarij
M't land van Holland door/ en Seland ook daer by.

S. Jakobs
Kappelle,
ofte Lepro-
sen-Huys
te Sieken
buyten
Haerlem!

S. Jakobs Kapelle ofte Leprosen-Huys
te Sieken buyten Haerlem.

Dit Gods-Huys is op het jaer 1319. behend in eenen Brief van Flo-
rense van Abzekem ober eene Gifte van Gerit Daren Arnouts Bone
van Egmonde.

De Proeve van Lazarije tot Haerlem.

Op Stout / Schepene / ende Raede der stede van Dattlem doen
ront allen luden dat onse liebe ende seer genadige Heer van Holland ge-
set ende gegeven heeft die Proeve vander Lazerije alle sijn Lant van Hol-
lant ende Zelant daer te versoeken buten onse Stede van Haerlem bin-
nen den Ban Adykendam in Sinte Iacops Cappelle, daer de lazeruse lude
nu ter tijd in wonen. In kennisse ende in getuygenisse der waerheyt
soe hebben wi desen brief bezegelt mit onser stede zegel hier beneden
aen gehangen. In 't jaer ons Heren duzent vierhondert ende dertien
des Wijdages na Sinte Jacops dach Apostel. Descripti ex autographo.

Daer sijn in 't Leprosen-kantoor ook brieven van de Woedschap-
pen van Haerlem aengaende de ordinantie van dit Gods-Huys/ van
den jare mcccxciii. op Sinte Pieters dag ad Cathedram; ende mccc
xvii. des dincdaechs na onser Wrouwen dach annuntiatio; ende ver-
schiepde ander e giff-brieven/ ende diergelijke schyften meer.

Ook sietmen Proveniers tot dese plaetse lopen/
Die daer hoor eens om geld hun kost en woning kopen.
So is mee achter-aen en goed vertreck gemaakt
Voor die in hun verstand en sinnen sijn geraect.

Prove-
niers-Huys
Dol-Huys

Het Dol-Huys is aenden eenen Gevel getephend 1564. ende aen-
den anderen 1602.

FFF

Legen.

Regentey van't Reproos-Huys.

Andries vander Horn.
 Pieter Frederickzen Deyman,
 Dirk Herculeszen Schatter.
 Nikolaes van Napels.

Moeders van't selve Huys.

Alit Thomas.
 Anna Pieters.
 Anna Klaes.

S. Pieters-
 Huys.

Wat wil't Sint-Pieters-Huys tot deser ste verhalten?

S. Pieters-Huys is van Pieter Wtenhage / ende Lubburgh van
 Neussen / gesichte luyden / gesicht inden jare 1558.

Wohy de deure van het S. Pieters-Huys staen
 dese herzen met goude letteren.

Do wie mijn naam wil weten/
 Sint Pieters-Huys hen ik gelyeten.
 Dit rechoer minne ende wt chactaten
 Is geweest Pieter Wtenhaeg syn begeren/
 Dat men om guet by hem achter gelaten

* Twelf in
 zetal.

Schamel kinderen een ambacht souden leren :
 Want onbedwongen jonkheid komt selben ter eren. 1560.

Regentey van S. Pieters-Huys.

Lukas Sebastiaenszen.
 Jakob Quyrrijnszen.

Moeders van't selve Gods-Huys.

Cornelia Ians Hoos.

Neelt.

Neeltjen Klaes Duyft.

Wat in het groot getal der Hofkens gaen verbouwen/
Daer menig d'uebig heft in hun behoefteighepd
Een woning/ en so wat daer by/ word toegelepd

Hofkens

Het Hofken van Loo, inde Barboete-Susteren-steeg/ is van Symon Van Loo,
van Loo ende Godelt Willems sijne huyfbroutwe inden jaer 1489, ge-
sticht: staet tot opzicht der Regenten van S. Elisabeths Gast-huyf.

De Kameren van Pieter Wtenhage sijn van hem/ ende sijne huyfbrout- Van Pieter
we Lubburck van Heuszen/ op de Bakeneszer graft gesticht inden jaer V Vichage
1558. ende inde Cecilie-steeg verplaect an. 1609. behozen tot de op-
sichte van de Regenten van het S. Pieters-huyf / van de selve geerchte
luyden op den selven tyd gesondeerd.

De Bakeneszer Kameren sijn gesticht in 't jaer ons Heren dusent byte Bakenes-
hondert vyve ende tnegentich / des maendaghes na Sinte Pieters zer Kamer-
dach ad Vincula, by Testament van Dirck van Bakenesse / dooz Lys-
beth Dircks weduwe van Bakenesse / mit Dircks hant van Bakenesse /
haers zoens/ ende mombaers/ ende Dirck van Bakenesse boosch. ende
Jan van Bakenesse/ met sekeren opdragt-bytes/ gepasseerd vooz Jan
vander Lane / ende Baertout van Affendelf Janszoen / Scepen in
Harlem. So worden dan van dese sonen Dirck ende Jan gemelde ka-
meren in verschepte byteben / nu Dircks nu Jans van Bakenesse Ca-
meren geheten / ende de stege/ daer gemelde kameren in gelegen sijn/
Dircks ofte Jans van Bakenesse ofte ook wel Bakeneszer stege / ende
met-namen in eenen Wyf-bytes by Schout/ Burgemeesteren/ Scepe-
nen/ ende Raide der stede van Harlem / bit Gods-huyf verleend opte
eersten dach van Maerte in 't jaer ons Heren dusent/ vier hondert ende
viertich / na den lope schoofs van Pollant: in welken Wytes gemelde
kameren genoemd worden Cameren met hoiren erve geheiten Dirck van
Bakenesse Cameren, liggende ende staende in Dirck van Bakeneszen-stege,
die nu den naem van de V Vijde Appelaers-steeg draegt, Descripti ex au-
tographis.

Regentey van Bakeneszer Kameren.

Ian Adriaenssen van Vijanen.
Outgert Ariszken Akerflood.

Het Hofken van Gracien inde Jakobijne straet is vooz t'uaelf staet. Het Hofke
mele personen gesticht van Ghybbercht vander Molen / ende Willem van Gromen,
Wiers/ inden jaer 1554. blykende upt sekeren opdragt-bytes aen de He-
ren Dirc

RESUMPTYVANGE ENDE LÖF
 ren Burgemeesteren deser Stede / gepasseerd hoorz Johan van Buren / ende Johan Gael / Schepenen in Daerlem.

Regenten van het Hofken van Szatten,
 Pieter Wouterzen.
 Abraham Korneliszzen.

S. Jans ende Koenen Gasthuys. Dit plegen twee Gasthuysen te wesen / het eene de S. Jans Heren toebehozende / ende het andere het Weeshuys / staende onder de selve Regenten: na den dood van den laetsten Commandeur sijne tot een gemaeht inden jare 1626. om de vermeerderinge ende aentwas van de Wefen / die de plaertze van het Koenen Gasthuys wel hooglyk van doen hadden. De tyd der stichtinge van S. Jans Gasthuys is onbekend. Het Koenen Gasthuys is gesondeerd van Coene van Gosterwijk Willem Cusers soon inden jare 1394. swoondaerhs na Sinte Epburtius daeh.

Regenten van S. Jans ende Koenen Gasthuys.
 Hans van Loon.
 Abraham de Vos.

S. Maertens. S. Maertens, ofte Brouwers Hofken, inde Koote Gasthuys-straet tegen- over het Werkhuys / is hoorz arme Brouwers- dienstaegden gesticht den 16. August. 1472. van Jakob Duggen Koppers / ende Catharina sijne Suster. Het is den 23. Octob. 1576. in die groote Daerlemsche verwoestinge mede afgebrand: ende den 9. Jul. 1586. hoorz dese nagenoemde Brouwers wederom opgetimmerd / Jan Nelbertzen van / Matthijs Floziszzen / Matthijs Nelbertzen van / Warent Wiggertzen Kousebant / Klaes Laurenszen Hillegom / de Weduwe van Romeyn Langebul / Pieter Bon / Klaes Nelbertzen Voorcht / Frans Wyaenszen Kies / Gerhyant Korneliszzen Burst.

Het Hofke van Klaes van Heufzen. Het Hofken van Klaes van Heufzen, Oud-Burgemeester / is inden jare 1538. gesticht inde Barboete Susteren- steeg.

Het Hofken van Pieter Frederickzen Deyman. Het Hofken van Pieter Frederickzen Deyman, inde Barboete Susteren steeg / is inden jare 1565. gemaeht.

Het Hofken van Margriete Klaes Lorzen dochter. Het Hofken van Margriete Klaes Lorzen dochter, op 't Groot Deyman- lig- Land / is an. 1585. gefondeerd.

Het Hofken van Iakob Iakobzen, ende Kornelis VVy, inde Winne- broeders steeg.

Het Hofken van Franz Klaeszen Loenen. Het Hofken van Franz Klaeszen Loenen, inde Witte- Heren steeg / is van hem in sijn oberlyden besproken: sterf den 24. Octob. 1605. In den jare 1606. werde albaer van Cozuellus Schoneus / Aectoor der Grooten

Groote Stads-school / de plaetse gekocht / ende vooz elf arme vrouwen bereydt. In de Wey des jaers 1607. werdender de eerste Wouwen ingesteld. In den jare 1609. heeft Iacobus Zaffius aldaer ook vijf Kameren laten stichten.

Iacobus Zaffius,

Mr. Pieter Gijfbrecht te Nefze.

Trijn Ians. Franz Vellerman.

Lijfbet Harmans. Komens Hofken,

Det Hofken van Mr. Pieter, bessiden het Klockhuys.
 Det Hofken van Gijfbrecht te Nefze, inde Nauwe Appelaers steeg.
 Det Hofken van Guerte Borrits, inde Nauwe Appelaers steeg / is an. 1610. gesticht.

Det Hofken van Trijn Ians, inde Lange Weerstræet.
 De Kameren van Franz Klæfzen Vellerman, inde Schachelstræet.
 De Kameren van Lijfbet Harmans, inde Molensteeg / op Welbert Gerritszen Fijnebuphs Hofken.

Det Hofken van de Komens, inde Witte-Heren-steeg / is inden jare 1613. gefondeert.

Behalven dat ook noch aen enser Kerken Leden
 De Kerk-aelmoesseniers hun troost en hulp besteden.

Diakenen,

Diakenen van de Armen der Gemeente.

- Pieter Kluykens.
- Dirk Ianszen de Lange.
- Pieter Reijerszen.
- Klaes Ariszen Gravvert.
- Floris Pieterzen.
- Kornelis Laurenzen.
- Dirk Verschuyl.
- Roelof Smit.
- Hans Heynrickzen.
- Franzoys Tierens.
- Abraham van Oost.
- Pieter Molijn.

Boekhouwer, ende Bedienaer der Pastanten.
 Heynrick Stoffelszen.

Diakenen van de Fransche Kerke.

Abraham Denisc.

Iaques Bouchant.
Nicolas des Champs.

Schael-
Vaders.

En dat mee pder een / de rest hoords altemael /
So wie behoefte is / versogt word van de Schael.

Thesaurier.

Mr. Franzoys Valk, Rechts geleerde.

Aelmoeffeniers Gande Semeyne Armen.

- Frederick de Koning.
- Hans Gerrits.
- Pieter Iakobfzen Ruychaver.
- Andries Hofman.
- Ian Franzen Goch.
- Lot Vogel.
- Kornelis Adams.
- Kornelis Ianszen vander Tin.
- Kornelis Abrahams.
- Symon Heynrickfzen vander Winde.
- Guillaume de Witte.
- Ian van Radingen.

Ordonnaan
tic regens
de Bede-
laers, den
20. Apr.
1627.

Dat nu de Bedelaers, en loyers / leuje sielen /
Der rechter armen brood niet toben / noch berutelen /
En onse Stad niet graeu en met onnutte sien
Van elders niet en kriel / daer in is mee versten.
Gelijk de armen hier wel worden ga-gelagen /
Die sich in hun beroep getrou en bligtig dragen /
So moet de milde hand de leughep ook niet hoent /
Een pder moet in 't sijn in onse Stad wat oern.
Dok sinder die alhier der Armen Koren kopen,
En na dat dan de markt van 't graen sal witten loyen /
Daer na so word het Brood ook open af gelet /
En of 't gewichtig sij daer op word niet glet.

Beforgers
van't Kort
der armē;
en opsen-
ders vande
Backerijen

25e for

Wesozgers ende Opfenders van den Koozne,
ende Backerije.

Iochim Specht.
Iakob Heymanszen.

W2000-Weegers.

Dirk Steffenszen Rijken,
Kornelis Gerbrantszen Borst.
Dominicus van Lijnhoven,
Nikolaes Zuyker, de lange.

Sixen-tijdes Jaers 1623.

De Fransche Garst werde dit jaer tot Amsterdam vercocht 124
g. guld.

De Wout 115. g. guld.

De Rogge den 17. Octob. 150. g. guld.

Den 25. Octob. 153. g. guld.

Den 30. Octob. 155. g. guld.

Den 21. Novemb. 180. g. guld.

Den 23. Novemb. 185. g. guld.

Den 25. Novemb. 200. g. guld.

En Wzood van 12. pond golde 14. stupers/8. penningen.

En Wupfman van Kastrikom den 27. Novemb. alhier te Haerlem
de Kruyz-poozte inrydende vercocht de sack Tarwe vooz 12. Kar.
Guld. so hy die loofde.

Den 25. Novemb. werde by de Deren Burgemeesteren alhier ver-
boden / geene eetbaere waren upt de Stad te voeren: ende ook geene
schempe te laten passers die enige eetbaere waren van Krozen in hadden.

Den 26. dito werde geboden / dat geen Wzoutwer ofte Woutmaker
enige Fransche Garste soude begieten / ofte enige Tarwe herbrou-
wen / tot nader tjdunge van Oosten,

En dat wy dooz 't gehuzpk der Etelijke VVaren,
Doebanig datze sijn / niet qualijk mogen baren /
En niemand hier en sijn bedzogen / of gequeld /
So is hier goede keur en toesicht ook gesteld.

Toesieders
op de Eet-
baere VVa-
ren,

Tae

Toesinders op de Eetbaere Waren.

Iakob vander Beet.
 Valk Ysbrantszen.
 Ian Pieterfzen.
 Lambert Ianszen.

** Vermaerde
 VVergevers
 wyt Grieken-
 land.* Stond mi * Lpcurgus op/ by sou sich om de wetten
 En tucht van onse Stad verwond'ren en ontzetten:
 De wijse * Solon mee daer Gzikenland van waegt/
 Doe datmen hier van all's so goede sozge dyaegt.

Religie
 ofte Gods-
 dienst.
 Heyden-
 dom.
 Pausdom.

Du staet mij noch het stuck van onsen Gods-dienst open/
 En daer en kan ik ook niet lichtlyk oberlopen;
 So mag ik eventwel niet al te hzeed hier gaen:
 En wil van 't Heydendom aenbanklyk oberstaen.
 Als hier nu 't Heydendom een eynde heeft genomen/
 So is de duyternis des Pausdoms ingekomen:
 So sijn ons Vaders eerst dooz 't Heydendom verkoz't/
 Pa dooz d'afgobery des Pausdoms weer gestoz't.

Sinte V Vil-
 leboort
 komt met
 sijne met-
 gesellen in
 Nederland

De Kleyne Kronijk van Holland. In den jare ses honderd ende twee-
 gentig quam Sint V Villeboort met elf heylige geleerde mannen uyt En-
 geland, gebozen van die Nederfassen/ oft Engelsche Wzesen/ die uyt
 Wzesland gekomen waren/ ende dat Land Byzantien/ dat nu Enge-
 land is/ gewonnen hadden/ ende worden selver koningen: dese Wille-
 boort met sijnen gesellen quam geladen/ ende sepiden aen dat Kasteel
 Wiltzburg leggende op den Rijn/ datmen nu Vtrecht heet/ daer ko-
 ning Maddont van Wzesland doen ter tijd op woonde/ ende waren al
 ongelobige menschen.

Dese V Villeboort word gemeynlyk de vooznaemste stichter van de
 Christenhepd inde Nederlanden geroemd ende gehouden. Anders so
 spreken de Hollandfche Kronijken, so de groote, als de kleyne, eerst van
 S. Kunibert, Aertsbisshop van Keulen in den jare 642.

Holl. Kron. Divis. II. Kap. xxxiv. van S. V Vilfridus an. 677. Holl.
 Kron. Divis. III. Kap. II. van S. Switbert an. 678. de Kleyne Kron.
 ende epndelyk van S. V Villeboort, ende sijne metgesellen/ alle goed-
 willige mannen/ van den welken dese de princpaelste sijn getweest/
 te weten: Swigbertus, V Villebaldus, Abt Lebuinus, V Vinebaldus, Wze
 Ewalden, Wzefsters/ V Verenfridus, Marcellinus, Accha, V Vigbertus,
 ook Wzefsters/ ende Adelbertus, Lebst/ des koning soon van Weyzen
 in Engeland/ in den jare 690. Holl. Kron. Divis. III. Kap. IV. Adel-
 bertus

bertus heeft bysonder den Kenemer geschicht. Ibid. Kap. xliij. van Beda Lib. 3. Cap. 19. Zie ook van andere Lerjets in Nederland, als Fürseus, Foilanus, Vidamus, Eloquius, Etco, Adalginus, Wulfoon, Mombolus, ende andere. An. 654.

Van de twee boven-genoemde Ewalden moet ik dit noch seggen/ dat de eene de VVine, ende de andere de Swarte inde Dominische O'stofien word geheten. Sigebertus ad annum 623. Ewaldus albus, & Ewaldus niger, Probyteri, venientes ab Anglia, martyrisantur in Gallia; & iussu Pipini sepeliuntur in Agrippinensi Colonia, Zemand en soude niet sonder billijke sofsake mogen denken/ dat hier by wat van den witten ende swarten (als men in't Spreekwoord seyd) onderloopt. Want dit is ook in dese sake bedenckelij/ dat de Kleyne Holl. Kron. schrijft/ dat Willeboort met elf mannen in Nederland is gekomen. Quanzyn twaelf nieuwe Apostelen! Sigebertus seyd van twaelf benedictens Willeboort. De Groote Kron. van Holl. schijnt een meerder getal te kennen te geven/ om dat sy getuygd dat elf de princypaelste ofte vooznaemste waren. Doch wy en willen dies nau niet siftē. Waer de levens van veel verdrichte Danten/ ende andere Historikens schijnen veeltijds niets ander te wesen van opgewoppene leugens van ledige Dominicken/ die jawoord bepl hebben/ inde dichtste duysternisse/ ende kragt der bedriegelje/ al deden/ ende voozgaben/ wat sy willen/ ja dachten/ ende vroomden/ om de eenboudige ludekens/ ende devote hertekens/ dooz hernemende afgodische myzakenens/ in blinde gehoozsaemheyt/ ende bygelobe te houden.

Hoe nu S. Willeboort met de sijnen Holland en andere Landtschappen van het Heydendom tot het Christendom bekeerd, ofte/ om beter te seggen/ tot het Pausdom/ van de eenē Afgod tot den anderē overgeset hebben, besiet daer van de Holl. Kron. Divis. 111. van het 17. Kap. tot het xv. toe; alwaer gy ook veel schoone leugen-myzaken sult konnen sien; gelijk van ook wel vooznamelij in hurre gulde Legendē. waer toe de Suiteur aldaer den Leser mede wijst.

Holland vvoord van het Heydendom tothet Pausdom overgevoerd.

Paulus Merula in sijn Tijd-Trefoor verbaeld gemeenzaem het selfde wpt de Holl. Kron. ende Marcellinus in vita Suitberti, Sigebertus, Beda, Io. Beka initio, Albinus Flaccus apud Surium v. 1. Novemb. ende Pet. Merfzus in Catalogo Episcop.

Mensiri vanni quam proprium est Monachii!

Dit seyd van't Dominick-boek/ van't Leydiche Jan geschehen/ En die met hem ook sijn van esnen geest gedreven.

Johannes a Leydis, Carmelita Harlemensis; de quo pag. 100 Magnus nuntius quos pater indicat.

Waer't Christendom staet hier op eenen and'ren voet/ En is van geenen Daer noch Dominick wptgeboed.

Her Hollands Christendom is ouder als de Papen.

Gods Kerke boerd alhier geen afgod tot een wapen:

Als't Christendom hier lang dooz strygen was verstoord/

So quam het Pausdom eerst met sijnen V Willeboort.

Ja waer het also byzetind/ ook seker te gevoelen/
 Wat al de Papen ook daer tegens mogen woelen/
 Dat dese Willeboors alhier in Nederland
 Den Afgod niet en heeft in Godes Kerk geplante
 Pipijn, die V Villeboort de hand seer heeft geboden/
 Die diende met sijn volk noch goene Roomsche Goden/
 Dijn saed ook lang na hem: ja Karel, war rijk Groot,
 Was daer een byand van noef lang na Pipijns dood.

*Psal. 72. en
 87. Esa. 66.
 Rom. 10. 18
 ende 15. 9.
 10. 11. 12.*

Wessijs dat de Evangelische Lere inde Nederlanden
 gepredickt is hoorde in ofte kortes na de tijden der Apo-
 stelen, heel honderd jaeren voor de komste van Willeboort,
 ende anderen: ende dat daerom het Christendom
 hier te lande ouder is dan het Paus dom, dat
 eerst heel eeuksen daer na het Christendom
 alhier herduyfterd, herdoorhen, ende hex
 nietigd heeft.

Irenaeus.

Irenaeus Bischop van Lions in Frankrijk/ ontrent het jaer onses He-
 ren: 170. lib. 1. adv. Har. Valent. Cap. 3. schryft aldus: Et neque ha quae
 in Germania sunt fundatae Ecclesiae aliter credunt, aut aliter tradunt, neque
 ha quae in Hiberis, neque ha quae in Celtis, neque ha quae in Oriente, neq,
 ha quae in Aegypto, neque ha quae in Libya, neque ha quae in medio mun-
 di sunt constituta.

De Kerken ook die in Duytschland geplant sijn en geloven nochte
 en leren anders niet/ nochte die in Spanen/ nochte die in Celten,
 nochte die in Oosten/ nochte die in Egypten/ nochte die in Lybten/
 nochte die in het midden vande werelt sijn gelegen.

Hadten de naem der Celten so byed zomtijds genomen word/ dat de
 selve beyde de Duytschen en Franzoysen begriep/ door den Rijn/ Waers/
 ende Waal etc. van malanderen onderschepden/ so willen wy de selve
 alhier lieber van de Franzoysen, dan van de Duytschen/ verstaen he-
 ben/ niet alleen om dat sulky mede wel gebuysselijk was/ maer ook in-
 sonderheyt/ om dat de Germani ofte Duytschen alrede onderschepden
 van andere volken/ ende van dese Celten/ gensemd waren; ende ook
 om dat Irenaeus in sijn boozreden bekenid/ dat hy onder de Celten woon-
 de: so dat het seker is/ dat hier dese Celten Franzoysen sijn. Nu onder-
 hen waren de Nederlanders dan ouds mede begrepen/ die een gedeelte
 van Frankrijk plegen te wesen/ of den name van Belgen, als uyt Iuli-
 us Caesar, in sijn Commentariis de Bello Gallico, ende Cornelius Tacitus
 Hist. Lib. 1v. bekenid te noemende Tacitus uytbruckelijc onse Camine-
 fates,

*vid. de Cel-
 tis Beatus
 Rhenanus
 Lib. 1. Rer.
 Germ. 1odo-
 cus Villichi-
 us ad Corn.
 Tacit. Had.
 Im. Bat.
 Cap. XXII.
 & alij.*

fates, dat is Kenemers, Batavosq; dat is Hollanders, Galliarum Porcionem, een gedeelte van Vrankrijk. **Wat wat reden dan konnen wy alhier uytge sloten worden?**

Terrullianus, die geleefd heeft ontrent het jaer 100. seyd mede aldus: Terrallianus. Gerulorum varietates, & Maurorum inculti fines, & Hispaniarum omnes termini, & Galliarum diversae nationes, & Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita, & Sarmatarum, & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & abditarum multarum gentium, & provinciarum, & insularum multarum, nobis ignotarum, & quae numerare minus possumus, in quibus omnibus locis Christi nomen, qui jam venit, regnat.

De verschepte inwoonders van Getulien / die woefte eynden van Mauritianten / alle de landpalen van Spanjen / verschepte volkeren van Vrankrijk, ende plaetzen van Byzantium / daer de Romeynen niet gekomen en sijn / sijn den waren Christus onderwoopen / die van Sarmatten / Dacien / Duytschland, Scythjen / ende veele verschepte volkeren / Provincien / ende Eplanden / die ons onbekend sijn / ende die wy niet en konnen optellen / in welke plaetzen alle de name van Christus / die nu gekomen is / heerschapt.

Wie sal nu onder die verschepte volkeren van Vrankrijk en Duytschland de Nederlanden niet mede begrippen moeten / die doe ter tijd so kilck / ende by de Romeynen bekend ende vermaerd waren? *De quo fuit Tacitus.*

Hieronymus, die in't jaer onses Heren 331. gestorven ende 412. gestorven is / wygd ook het selve aen Euagrius met dese wooyde: Gallia, Britannia, Africa, Persia, Oriens India, & omnes barbarae nationes unum Christum adorant, unam observant regulam veritatis. *Hieronymus.*

Vrankrijk, Engeland / Africa / Persen / Oost-Indien / ende alle woefte ende vreemde volkeren bidden eenen Christus aen / ende onderhouden eenen regel der waerheyt.

De selve Hieronymus klagende oer den droevigen staet der Kercken by sijnen tijd in sijnen Brief ad Gerontiam viduam de Monogamia, seyd dat ontalligke wreede Natien / Quaden / Wandelen / Sarmaten / Alanen / Gepeden / Gerulien / Saren / Bourgongjons / Alemannen / ende Hunnen / heel Vrankrijk hadden ingenomen / ende al het land tuschen de Alpen ende de Pyneesehe Berghen / alle het land tuschen den Rijn ende de See Oceanus bedorven / en verwoest / de edele Stad van Mentz ingenomen / ende vernield / veel dorpden inde Recke aldaer seer heerlijk vermoord / de Stad van Worms na eene lange belegeringe verdestruerd / de seer magtige Stad van Reims, Amiens, Atrecht, ende Terrouaen, d'uyterste van de wereld / Dornick, Spiers, Straelborg in Hoogduytschland verhoerd / heel Aquitaniën, Guascognien, Lions, ende Narbonen, uytgenomē weynige stedē / allegader bedorven / en geplonderd.

Theodoretus de Curat. Graec. Affect. Lib. 9. **De * Wylchers ende Tollenaers / ende die * Leidersnijder / hebben allen volken het Evangelium verkondigd / ende sy en hebben niet alleen de Romeynen / ende die onder t. *Theodoretus, * Apostelen, Paulus.***

opper' woonfche Rijk leven bekeerd/ maer ook zelfs de Scythien/ Sarmaten/ Androner/ Mozen/ Perzen/ Beren/ Sycaenen/ Bactriaenen/ Byzanners/ Cymbzen/ ende Duytschen, ende om met een woord te seggen alle zoopen van menschen/ en alle natien hebben sy tot de betten van Christus gebjagt. Theod. sterf ontrent het jaer 450.

Hilarius.

Maer Hilarius, Bischop van Poitiers in Frankrijk/ die in't jaer onses Heren 371. is gestorven/ spreekt hier van wel alderklaerst ende over bloedigt / de Synodis Fidei Catholicae contra Arianos & pravaricatores Arianis acquiescentes, mox initio. Dominis, inquit, & beatissimis fratribus & coepiscopis Provinciae Germanicae primae & Germanicae secundae, & primae Belgicae, & Belgicae secundae, & Provinciae Aquitanicae, & Provinciae Novempopulanae & ex Narbonensi plebibus & Clericis Tolosanis, & Provinciarum Britannicarum Episcopis, Hilarius servus Iesu Christi in Deo & Domino nostro aeternam salutem,

Hilarius, een Dienaer van Iesus Christus/ wenscht den Beren ende Christelijken Broedren/ ende mede Bischoppen, den Bischoppen van de Provincie van het eerste ende tweede Duytschland, ende van het eerste ende tweede Belgium, &c. in God ende onsen Here ewelouige saltyghed.

Wat haender in desen naekter ende dapperlijker geseyd worden?

Harigerus, Abbas & Lobienfis, qui claruit sub Imperat. Ottone III. ad An. 990. in Gestis Pontificum Tungrensium, Trajectensium, & Leodiensium, het haeld Cap. v. dat Eucharius, Vatrius, ende Maternus, discipulen des H. Apostels Petrus, van hem na de V Vesterfche Landen sijn gevonden/ ende dat sy met hem byten te Trier sijn aengekomen/ ende in vele steden ende dorpen het Euangelie gepredikt hebben tot Keulen op den Rijn, ende Tungren toe/ by Maestricht ende Ludick gelegen. Vermeld ook daer by in 's lange de lijste der Bischoppen van Lungre die Egidius gurea-vallis monachus, Harigeri Scholiasies, voersdy achter volgd; gelijk ook de Oude Kronijk van Keulen/ gedrukt inden jaer 1499. van haere Bischoppen doet ontrent het jaer ons Heren xlv. Pol. lv. b. ende volgens.

De Kerkelijke Histori-schrijvers getuygen mede dat Athanasius van den Keyser Constantius na Trier in ballingschap is verfonten geweest inden jaer 386: welke Athanasius selfs in Epist. ad solitariam vitam agentis, gewag maekt van Paulinus, Bischop van Trier, welke Stad Trier Galliarum Metropolis, dat is/ de Hoofdstad van Frankrijk van hem word geheten: gelijk ook Keulen Metropolis Galliae Superioris, de Hoofdstad van Hoog-Frankrijk, van hem genoemd word Apolog. 2. So schrijft ook Hieronymus Lib. 2. contra Iovinianum, dat sy te Trier geweest is/ ende met Rufinus, Bonofus, ende Florentius de Katechisatie aldaer bygewoond heeft. Wyt welke Schole eene verklaringe op het Symbolum Apostolorum is in't lijste gegeven/ op den naem van Cyprianus opgaende/ maer van Rufinus bearbeyd. Ook heeft Hieronymus van

vid. Beat. Rhen. in Lib. Rer. Germ. C. Had. lun. Bat. Cap. IV & De' Abdije van Lubick gelegen op de Palen van Henegouwe, ende Luyk. Maestricht Socrates Lib. 1. Cap. 22. 23. Theodor. Lib. 1. Cap. 31. Sozomenus Lib. 2. Cap. 27. Hieronymus Lib. 2. contra Iovinianum. Mart. Chemnit. Exam. Des trect. Conc. Frid. Part. III. de Ca. lib. Sacerd.

han daer een twee Duytsche Leraers Sunnio ende Fridelus gescheyden; gelijk ook Hilarius heeft gebaen aen de Bischoppen van het eerste ende tweede Duytschland, ende met namen aen Victor, Bischof der Stad V Vorms, upt oorsake van Euphyzates van Keulen/tot de Ketterge van Arnis verballen.

So seggen ook Bilibald, Pirkheym, in Descript. Germ. & Beatus Rhen. Rer. Germ. Lib. 3. dat de palen van Trier sich eertijds wijs hebben uptegespreyd/so dat het geheel Galliam Secundam ofte tweede Frankrijk onder sich gehad heeft/ ende also mede Belgium,. Waerom ook Pompon, Mela. de Situ Orb. Lib. 3, Cap. 2. de Belgen noemd Treviourum clarissimos, de vermaerdste van Trier, ende Ammianus Marcellinus die van Trier Belgarum fortissimos, de moornste der Belgen.

Hebben die van Trier van het Euangelium so lang gehad/ ende sijn de Belgen onder Trier begrepen/sulke kloekhe ende vermaerde volkeret/ hoe sullen wy kommen geloben dat sy het Euangelium niet en souden gehad hebben?

Ook word in Harigero, Annotatione Aegidij ad Cap. xxiv. getwag gemacht van het Concilium van Keulen aen den Rijn, inden jaer 346. over de Ariaensche Ketterge/ ende afsettinge van Euphyzates/ Aertsbischof van Keulen/gedhouden/ cui subscriperunt Iulius Papa, & omnes Italiae, Galliae, & Germaniae Episcopi, cum confidissent Episcopi in Agrippinensi Civitate, Maximinus Frevirorum, Servatius Tungrorum, Valentinus ab Arclato, Donatianus Cabilonorum, Severinus Senonum, Optatianus Tricassium, Iesus Nemetensium, Victor Vaangionum, Valerius Antisiodorensium, Simplicius Augustodunensium, Amandus Argentoratensium, Iustinianus Rauracorum, Eulogius Ambianensium, Dyoscolus Remorum, consentientibus & mandantibus Martino Episcopo Moguntiacensium, Victore Mediomatricorum, Desiderio Lingonensi, Pancratio Visontium, Santino Articlavorum vel Virdunensium, Victorino Pariseorum, Superiore Nerviorum, Mercurio Suesionum, Diapeto Aurelianorum, Eusebio Rotomagensium.

Hier by komt dat Clodovaus 1. de v. Koning van Wyantsijk/ inden jaer 499. tot het Christendom bekeerd/ ende van den Bischop Remigius gedoopt sijnde/ met eenen sonderlingen pber getracht heeft de Christelijke Religie so in sijn land ende gebied/ als daer omtrent/ in alle magt boord te setten/ ende upt te byeyden.

Hebben van de Nederlanders het licht der waerheyt so allertwegen in alle byliggende ende aangrensende landen rondom sich gehad/ woe sal kommen toestaen/ dat sy in duyfstermsse sijn blijven sitten/ ende dat hun dat licht mede niet en is geschenen?

Seyd dat ook niet veel/ dat de Keyser Constantius Chlorus, omtrent het jaer 303. een wond der Christenen/ ja zelfs een Christen/ hebben die christelijke Helena upt Engeland tot eene huysvrouwe; ende daer na ook sijn sone Constantinus Magnus, in Batavien tegens de Fran-

Bilibaldus
Pirkheimerus,
Beatus
Rhenanus.
Pomponius
Mela.
Ammianus
Marcellinus.

Concilium
van Keulen

Clodovaus.
Hincmarus in vita
S. Remigij.
Constantinus
Chlorus
ende
Constantinus
Magnus.
Eusebius
Panegyri, ad
Const. Chl.
& alij Pan.
Gregoria.

Ggg 3 ken/

*Vid. & Bar-
ronius, &
Iannus Doms
in Bat.
Heda.*

ken/ his dit landschap meynen af te loopen/ oozloge geboerd/ ende hen
beddoogen hebben/ Zouden wy dan niet geloben/ dat sy de Christe-
lijke heilige aldær met- enen naer vermogen gehoorz hebben?.

Het getuygenisse van Heda staet in desen ook wel sonderling te be-
merken/ dewelke seyd/ dat Dagobertus 1. Koning van Wyankryk/
sone van Clotarius 11. ende nebe van Chilperick/ die ontrent het jaer
577. ofte als andere willen 631. tot de krone is gekomen/ de lere/ die
hier te vozen al gesaeijnd ende geplant was geweest/ nader gesterkt en
bevestigd heeft. Sijn eyge woorden luyden aldus: Cuius providentiã
Christiana fides, apud Trajectum ANTEA seminata, firmitus stabilita est,
ubi idem Rex [sicuti testatur S. Marcellinus in vita S. Suiberti Episcopi]
construi fecit Ecclesiam in honorem Divi Thomæ, vel secundum alios
Thomæ & Martini, quam Barbari & Frisij successu temporis solo æquarunt,
Itã ut clarè intelligatur, Christianam fidem in his regionibus, & præcipue
Trajecti, inceptisse vigere à tempore quo Reges Francorum eam susceperunt,
longè ante adventum Suiberti, aut VVillebrordi. Nam Episcopi Coloni-
enses ab antiquo vindicare volebant Iurisdictionem Ecclesiæ Trajectensis,
quæ etiam ante tempora Dagoberti fuit Episcopalis, habens villas, & pos-
sessiones, à Clotario patre ejus, ac Theodeberto, regibus, bonis & privilegia-
ris dotata, sed irruentibus Barbaris iterum extincta, & successivè refuscita-
ra. **Wooz** deses [Dagobertus] **woozsienighepd** is het Christen-gelove,
dat te voren t' Vtrecht al gesaeijnd was/ sterker bevestigd/ alwaer de selve
Koning [gelijk S. Martellus getuygd int' leven van den Bischof S.
Suibertus] eene kerke heeft doen stichten ter eren van den D. Apostel
Thomas/ ofte als andere willen ter eren van Thomas ende Marti-
nus/ de welke de Barbaren ende Wyesen met der tyd ter aerden ge-
recht hebben. So dat klaerlyk kan verstaen worden/ dat het Christen-
gelove in dese landen/ ende insonderhepd t' Vtrecht heeft beginnen te
bloeyen van dien tyd af dat de Fransehe Koningen haer aengenomen
hebben/ lang voor de komste van Switbert, ofte VVilleboort. Want
de Bischoppen van Keulen hebben van-ouds de jurisdictie van de Ker-
ke van Vtrecht aen sich willen trecken/ de welke ook voor den tyd van
Dagobertus een Bisdom is geweest/ hebbende landen ende goederen/
sijnde van Clotarius/ synen vader/ ende Theodebertus/ Koningen/
met inkomen ende privilegien begift/ maer is doot den overval der
Barbaren verwoest, ende allengskens wederom opgerecht.

*Holland-
sche Kro-
nicken.
Heda Lib. 5.
Cap. 12 an.
696.
Theodfri-
dus XI. S.
in vita S.
VVillebrordi.*

Dit is ook ten dele/ dat boden wyt de Holl. Kronicken aengetogen
ende bewesen is/ namelijh/ dat de Christelijke Lere in dese landen van
Kunibert, ende anderen/ wooz VVilleboort gepredikt is. Waer Heda
maekter byj wat meer af insijne aengetogene getuygenisse/ als hy
sepd/ gelijk wy gehoord hebben/ dat het Christen-gelove in dese landen
lang wooz Dagoberts tyden/ onder welken Kunibert/ Bischof
van Keulen/ geleefd heeft/ gepland ende geboud is geweest. So dat wy
ook klaerlyk kunnen mercken/ dat de Dacpsehe Schryvers selfs in de-
se sake

se sake verhoord/ onseker/ ende niet eens en sijn. **I**n ook de Kerke van Vreche een Bisdom, met landen ende goederen verrijkt/ lang vooz da-geboorts tijden al geweest/ als Heda getuygd: welck Bisdom Pipijn V Villeboort na sal geschonken hebben/ die 't Klooster van Epternaken tuschen Trier ende Lutzenburg ook sal gesondeerd hebben: wie en siet dan niet/ datter al byj wat meer kerken te hozen moeten geweest sijn naer der Bisdommen ende Kloosteren stand/ ende gelegenheyp/ dat dan tijd heeft moeten hebben/ ende dooz anderen dooz de komste van Willeboort heeft moeten geschieden

Bestuyt daerom/ alles wel ingesien/ ende oberwogen/ met goeden grond/ ende vaste reden/ dat de Nederlanden hun Christendom van de seken bergen van Romem niet ontfangen en hebben/ maer van de Apostelen selfs/ ofte Apostolische mannen/ ende dat daerom de roep ende roem der Papisten hier te lande onwaerachtig ende ydel is/ wanneer sp met een gemeyn held-geschiedt geboelen ende byjben/ dat Willeboort de Christelike Religie alhier in Holland eerst soude gebracht ende gepredikt hebben: ende dat daerom de byberinge ende blakeringe van de Roomsche Pater Heriberdus Rosweyduus, ende Richardus Versteganus in hunne Nederlandische Kerkelike Historie, ende Antiqueyten, nietig/ ende beuselachtig is/ die die Heren naer hunne getuonylike Jesuwitsche vernemtelheyp daer op bouwen/ wanneer sp in schamp en trotz hoog mozkende/ als groot-sprekers/ stont/ ende onbescheemd hoorgeven/ dat die van de waere Christelike Gereformeerde Religie hier te lande by de lere van Willeboort hadden moeten byjben/ ofte ma noch tot de selve wederkeren: daer sp selver sich aen de lere des Heren Jesus Christus ende sijn 's Apostelen hadden moeten houden/ ofte sich nu wederom daer toe geven/ met offstanc van hunne Roomsche Antichristelike leugenen/ ende lasteren/ waermede sp de arme luyden so ellendig van God ende sijn 's Woord verhoeren. Want (Iste!) is het Christen-gelove op Willeboort ofte op den Sone Gods gegrondt ontfangen wy de Religie van God/ ofte van de menschen

Sijn ook de anderen altemael hoorde maer en hoop kinderen geweest/ Et numerus tantum, & fruges consumere nati, daer de Hollandische Kronijk ende Beda mede van getuygen/ die alhier met Willeboort/ ja ook lang vooz hem/ gearbeyd ende gepredikt hebben/ datmen Willeboort alleen hier van de ere geeft? Ik weet wel/ wat sp hier op segget sulken/ te weten/ dat die andere vooz hem dit werk ypt sich selven ende op hun eygen houten sonder wettelike beroupinge ende besendinge hebben aengehangen: maer Willeboort is te Romem by sijne Bepligheyp getrocken/ ende heeft van daer den 's Geest in sijne montoe vooz sich ende sijne nieuwe Apostelen mede gebracht/ na dat sp aldaer van den lieben Stadhouder des Heren/ ende Bivolger van den 's Apostel Petrus/ het siechtbaer woofd der Kerke/ den Paus Berginus/ magt en autoziteyt daer toe hadde ontfangen/ ende als een nieuwe Sintre Wo-

Bestuyt dat de roep en roem der Papisten van V Villeboort in desen ydel ende onwaerachtig is.

A. 17. 9

Rom. 10. 15.

ter obes dese nieuwe Apostelen was gesteld/ ende verheben: ende dat heeft daer so sijn goed bescheyd ook. Want seggen die Parres, hoe sullen sy prediken, ist dat sy niet gesonden en sijn? Waer upt af te nemen is/ dat die andere Oepligen geloven hebben eer dat sy gesonden waren/ en dat sy daerom wel begelyke sijne Oeplesters sijn geweest: Hoewel nochtans hunne goede intentie ende puer dat alles wederom seer lichteligh noch en richtigh kan make. So seggt ook de Pauwelijke Beschrijver/ dat het niet wel eer gaen en wilde/ dooz dat de adem van sijne Oeplighheyt daer ober ging/ ende dat de besendinge ende Oe Geest van Rome quam. Waer hadden die Lerders ende Bischoppen te voren dan geene wetelijke besendinge/ nocht niet beroepinghe? Dooz ook Kerke ende Bischoppen geene Bischoppen wtfenden om het Euangelium te prediken? Dit sijn (voorzwaer) sotte ende belachelijke dingen! Dat ik nu niet en spreke van die verneemde Hierarchie ofte oppermagt/ ende verwaenden tytel van algemeenen Bischop/ dien die Roomsche Kaiphas sich tegens de ere des Heren Jesus Christus/ ende tegens Gods Oe Woord ende ordinarite lastelijck verniet/ ende aenneemt/dien Bonifacius 111. van den Doozdenaer Pothas ontfangen heeft/ tegens de Dooze woorden ende tegenstredinge van sijnen voorzwaer Gregorius.

Epiſt. L. 4.

Epiſt. 76.

78. Ro. 23.

O L. 6.

Epiſt. 182.

194.

Wp willen ondertuschen dit gaerne alhier bekend staen dat Willehoort met de sijnen/ onder de vleugelen/ ende beschermtinge van Papijn/ Hertog van Auſtrasten/ ende Hofineester van Frankrijk/ na dat hy de Oelesen dooz onzlogte bedwongen/ ende rondergebracht hadde/ dooz wederoprichtinge ende voordplantinge der Christelijke Religie, het Christendom/ in sulke supberheyt als het doe ter tijd noch was/ alhier/ en hier ontrent/ ende met namen by de Oeplest grootlijck gebozderd heeft/ ende en willen hem indien dese sijne ere niet berijden: alleen seggen wy upt kragt van ons voozgaende betwijs/ dat Willehoort alhier de fondamenten van de Christelijke Lere niet geleyd/ maer op ouder gronden gehoud/ ende de Christelijke Kerken gestift/ wederopgericht/ en vermeerderd heeft/ na daer/ so dooz de menigte der Oepledenen/ hier noch oberig gebleven/ als dooz verhoudigen oberbal der Oelesen/ ofte swack/ ofte seer verhallen waren: overmits wy sijn/ hoe lichtelijck de Kerken van seure eerste eenvoudighheyt ende supberheyt komen af te wijken/ ende te verhallen/ ten sy dat mensche dooz Gods onverbalsche Dooz/ ende de goede Kerkelijke Tucht in geburigen bou ende wafden houde: dat van ook de veratentheyt van alle tijden/ ende der aengetoerde Diftozien/ ende insonderheyt die groote afval van Rome/ inder alre obervloedig ende boze dig geleerd ende bevestigd heeft/ welker suetdezem de gansche Christenheyt so veele eeuwen doozkroepen ende ingenomen hadde/ tot der tijd toe dat God de Here/ die sterke/ digpwaert/ inde laetst voozlede eeuwve vooznamelijck/ den selven met sulke magt met den adem sijnismonds heeft bregtmen upt te surber ren/ gelijck de Here Jesus ook so voozwaer doen sal/ tot dat hy dien eenmael geheet vernietige inde toekomste sijner heerlijcke verschijninge.

a. Theſt. 2. 3

1 Tim. 4. 1.

Wessijs dat Willeboont de Papijstische Antichristische
 Zere, so die nu te gentsgoddijg bedorben ende in gebroken
 is, ende onder anderen den Beel den dienst, inde
 Kerken van Holland, ende elders, niet
 geplant nochte opgerecht en heeft.

Inden tijd van Willeboont/ ontrent de leuenste eentue na de ge-
 boorte onses Heren/ en was de Roomsche Bischop noch so veel mee-
 sters niet/ ook en waren de meeste ende vooznaemste grouuelen des
 Antichrista noch niet geboren/ ofte noch niet bekend/ nochte aengenomen.
 Bonifacius 111. was nu wel inden jaer 607/ dooz den moorder-
 schen Kerster Phokas een opperste Bischop van Christenrijk, op sijn ver-
 soek ende arnhouden/ ende schandelijke plumpstrijkerje van sijnen
 voozaet Gregorius by gemelden moorderaer/ gemaeht/ ende gewo-
 den/ maer hy en heeft langentijd by de Kerken so noch niet wel mede-
 daagje konnen/ vooz dat hy dooz lustighepd/ ende gewelb/ ende ander-
 zins/ de werelblijke magt sijnde ontwaizen/ doozgebroken/ ende beyde
 de werelblijke ende kerckelijke/ beyde de Kerkeren ende Bischoppen
 op't hoofd gaenssitten is/ ontrent het jaer 850.

De Paepische Misze die 'troer van't Pauselijke schip is/ ende de groot-
 ste afgoderije der werelb/ daer van een Sacrament een Sacrificie ofte
 offerhande gemaeht/ ende een stuck broods vooz God bekend/ ende
 aengebeden/ ende ook opgegoten/ opgehouden/ ende aengebagen word/
 op tot een eygentlijk ende daedlijk loonoffer voor leuenden ende doden
 vooz het jaer 1200. niet aengenomen/ ende is ook zelfs Lombardus
 Lib. 4. Dict. 12. onbekend/ ende verschild van de offerhande der ouden
 so veel als wit ende swart/ so veel als hemel ende aerde.

De Trantubstantiacie ofte wesentlijke veranderinge van brood ende
 wijn in het lichaem ende bloed des Herens vooz jaer 1400. niet ge-
 weten.

De Kanon van de Misze is wel ontrent 900. jaeren van de Tran-
 substantiacie niet verstaen.

De ouden hebben ook ten minsten 1000. jaeren de VVoorden des
 Avondmaels figuerlijck, naar de wisse der Sacramenten/ uptgelepd.

De Trantubstantiacie en was noch ten tijde van Lombardus Lib. 4.
 Dict. 11. ontrent het jaer 1145. vooz een Artikel des geloofs niet beslo-
 ten/ nochte aengenomen.

Innocentius 111. heeft inden jaer 1215. de unie van Trantubstan-
 tiacie bevestigd.

Noch verschillen niettemin de geleerdste Scholastijken na sijnen
 tijd so in de sake/ als in de maniere der vplegginge/ wat het woord behen
 (hoc) betepkend.

Fantop-
 perste ende
 algemeyne
 Bischop.
 Besiet de
 Historien
 van de veld
 ende Phil.
 Morn Mijl.
 Iniquit.

Misze.

Trantub-
 stantiacie.
 Kanon der
 Misze.
 VWoord des
 avonds-
 maels.

Trantuba-
 stantiacie
 noch geen
 Artikel
 des geloofs
 VVoord be-
 vestigd.
 Verschil
 der Scho-
 lastijken
 over het
 vwoorde
 (Hoc).

tegenfprelinge. In Engeland/ van waer Willeboort hier is gekomen/ isf joutwelijck booz 1100. jaer den Geftelijken niet verboden ge weest. Siet van het ophomen van alle dese Pauselijke nieuwigheden Guilj. Perkinus in sijn Problema de Romani fidei e meritio Catholicismo, ofte verhandelinghe van't bermeynde Katholijckdoen van het Roomse Gelobe: alwaer wy niet enen den ydelen ende valschen roem der Pausgesinden van de oudheyt hanner Roomse heilige konnen sien/ ende tasten.

Alle dese/ ende diergelijke nieuwigheden/ te lang om te verhalen/ sijn na Willeboorts dood eerst opgekomen: so en kan hyse dan in de Hollandse Kerken niet ingevoerd hebben.

De afgodische Beelden-dienst en kan hier ook van hem niet aenge- steld wesen/ om dese redenen: want behalven dat de Afgoderije des Pausdoms op sijnen tijd noch niet bevestigd/ nochte ook algemejn en was/ also die eerst in het Concilie van Niccen in den jare 788. (tegens het Concilie van Constantinopolen ontrent het jaer 755. onder Constantinus Copronymus van 30. Bishoppen gehouden/ daer de beelden dienst afgeschapt ende verboden is) goed gekend ende besloren sijnde/ daer na de Kerken allestken als eenegemejn wiet ende brant is opgedrongen geweest: So hebben ook Pipinus Crassus, die VVilkeboort ende de hand magtig geboen/ ende sijnen arbeyd hooglijck bevoordert ende gehanthaeft heeft / met sijnen sone Karolus Martellus, beneffens Pipinus Brevis, ende insonderheyt Karolus Magnus, achtel volgens den Beelden-dienst met aller magt tegengestaan/ ende alselden bevoort ten/ ende upt de yden van hun gebied geweest/ ende gehouden: gelijk van ook Karolus Magnus ontrent het jaer 800. een Synode tot Frankfort vijanden van alle sijn landen onder sijn opzicht ende brlept heeft doen beropen alwaer hy selfs ende ook de Gefanten van Aomen sijn tegenwoordig geweest/ welke Synode het tweede Concilie van Niccen als ketterich veroordeeld, ende den Beelden-dienst verworpen, ende afgekeld heeft. welker handelinghe tegens de afgoderije ende beelden-dienst onder den naem van Karolus Magnus daer na openlijck booz alle de wereld is in't licht gegeven.

Beelden dienst.
De Fran- sche Vor- den ende Koningen van V Vil- leboort, en ook lang daer na, sijn van de Roomse Afgoderije Concilie van Frank- fort onder Karolus Magnus. Beslyt van dese handelinghe

Beslypte daerom dit statuten mede/ dat gemelde godsalige Heren/ ende vijanden van de Roomse afgoderije/ die doe vast meer en mer uytgebract werde/ den beelden-dienst de rugge niet ge- stijfd en hebben/ nochte Willeboort toegelaten/ of hy schoon selfs al gewild hadde/ de selve in dese landen in't minste in te voeren: ende dat ober salijc het tegendeel van de Pausen niet geensichijn van waerheyt en kan gezeben nochte stantende gehouden worden. So dat wy daer upt ook liberlijck sien konnen dat boven-gemelde Waters van Zaband ons tegens reden vragen/ waarom wy van de lere van Willeboort sijn afgeweken: daer wy hen vragen moften/ waarom sy daer niet by ge- blicken en sijn/ maer de selve van tijd tot tijd van langer hand al meer

ende meer verbalscht ende bedorven hebben? Ende of schoon Wille-
 boort hier ofte daer/ upt menschelijke swaachheyt/ ende verborven-
 heyt der tijden/ inde Christelijke Lere moogt geseyd hebben/ als on-
 getuyfeld ook ten dele is geschied/ in of hy ook so groven Paptist ende
 afgoden-dienaer mogte geweest hebben/ als de huydenbareghe Jesu-
 myten sijn/ ende alhier niet dan Pauselijke superstittien in plaetse van
 de Christelijke Reintge geplant hebben/ als huyden de Jesuwiten in
 Indien ende elders doen/ wat voorbeel toch soude sulx de Room-
 sche Kerke/ ofte nadeel de Herefozmeerde konnen geven: dewijle de
 uptbeydinge des Pausdoms de voorplantinge van het Antichristen-
 dom is dooz veroude leugenen/ die daer mede niet goed gemaeke en
 worden tot ynductie ofte verhoetinge vande goddelijke waerheyt:
 Also spyeckt de Here Jesus Christus tot de Joodsche Phariseen ende
 Schryfgeleerden van sijnen tijd. *Matth. 23. 15.* V Vee u Schrifgeleerde,
 ende Phariseen, geveynidel: want gy omgaet see ende land, om eenen lo-
 den-genoot te maken, ende als hy 't geworden is, so maect gy hem eenen
 soon der hellen twemael meer dan gy sijt.

Doer magtig is daerna 't' doomsch' saer deeg' doozge bzoeken:

Als God d' onbankbaerheyt der wereld heeft gewozen/

Als Satan sijn geswermen knechten heeft bermecht/

En met sijn mist en damp al 't Christendom bedekt!

En dat de Schrift betuygd van 't Heydensch' wijs Athenen/

Die meer dan eerge stad godbzuchtig heeft geschenen/

En haeren grooten hoop der Goden heeft gezeest/

Wat is van onse Stad by ouds ook waer geweest.

Doeswindig Klooster-volk heeft in die blinde dagen

In hunne meeste kragt alhier sich neerge slaen/

In alderley satsoen! Waer was hier eene Stad/

Die opt meer Oorden-dienst, die opt meer Klookers had

Wande Haerlemsche Kloosters ende Monnick- Oorden onder het Pausdom.

Monnick.

Apoc. 9.

1. Cor. 3. 3.

4. 21. 21. 22.

35.

**Vanden opgang ende' uptbeydinge der Monnicken, ende Apota-
 lytische Synkhaenen/ inde Christenheyt/ ende hunne verscheyden-
 heyt ende verbeeldheyt in ontalliche oorden/ ende regelen/ upt men-
 schelijch vernuft/ ende goed-bedunken/ tegens Gods Woord/ opge-
 woopen/ ende ingeboerd/ en hebbe ik niet voorgenomen alhier te
 sprekken: maer slechts de verscheyde Kloosters dier ledige ende onnut-
 te bygelovige menschen te verhalen/ die onder 't Pausdom/ in die ge-
 meyne blindheyt/ onse Stad meer dan enige andere verbuld ende be-
 seten hebben. Die dan noch lust heeft al dat geswerm te weten/ die
 lefe**

Iese Rodolphus Hofpiniaüs, die hier van seer overbloedig ende geleerdelijk gestrueven heeft.

V Voutre van Gouthoeven pag. 79. Dooz den Troubel begonst anno 1572. waren binnē Haerlem de Kloosteren van de Vier biddende Oorden, te weten/ Karmelijten, Preekheren, Augustijnen, ende Minderbroeders, ofte Graeu-Monnicken genoemd/ twelk in geen Stad van Holland/ Seland/ nochte Utrecht te sien en was.

Idem pag. 118. ende 322. Van den Karmelijten Oordze/ diemen Lieve-Vrouwen-Broeders noemd/ was een Klooster binnen Haerlem/ dat gesticht werde ontrent den jare 1249. by Heer Symon van Haerlem/ Ridder/ die sijn eppen hupfinge daer toe mildeijk overgaf/ daer hy onder eenen serk dooz't hooge outaer vande Kerke des dooz'sch. Kloosters begraven werde an. 1280. [Dit Klooster stond inde Groote Houtstraet, ende streckte sich upt tot den Aengang, ende de VVarmoes-straet.]

Idem Ibid. Pag. 118. Den Monicken van S. Dominicus Oordze/ diemen Preekheren [ende Iakobijnen] noemd/ werde een Klooster opgericht an. 1247. [Besiet hier van ook hier boven pag. 51. Dit Klooster was aen 't Raedhuys gelegen/ palende aende Sijlstraet, ende Iakobijnestraet, die daer van den naem heeft ontfangen.]

Idem Ibid. Te Haerlem hadden de Augustijnen mede een Klooster. Augustijnē [Siet ook hier boven pag. 404. Dit Klooster was inde Achterstraet gesticht/ ende quam inde Dagestraet/ ende op den Burgwal apt].

Idem Ibid. De Minderbroeders van S. Franciscus Oordze/ diemen Graeu-Monicken, oft Bervoeten in Holland noemde/ hadden een Convent te Haerlem.

Hier quamen de Observanten wonen an. 1455. [Dese hadden hun Klooster op 't Groot Oeplich Land aen de Stads Weste begrepen: alwaer nu S. Elisabets Gasthuys is.

De Templiers onthielden sich inden Hout/ dicht onder de Stad/ daer nuten vele de Stads Weste is: ende wannert sy op eenen tyd in de gansche Christenheyt te niet gedaen werden/ so sijnse alhier met alle hunne goederen tot de

S. Ians Heren overgegaen/ die inde S. Jans-straet woonden/ waer van die straet den naem ook draegt. Besiet hier van hier boven pag. 55. ende 56. De Kerke van dit Klooster word nu tot den waeren Godsdienst gebuykt.]

Gouthoeven pag. 539. In dit jaer half MCCCLXXXIII. ontrent S. Lukas quam de Abt van Marlenwaerde by Kulenburg van der Premonstreyten Ordre, ende begreep met sijnē Heren ende Broederen binnen Haerlem dat Klooster daer S. Antonis Heren in te wonen plegen/ welk Klooster de Regulieren des Kapittels van Sion ontrent vijf jaer belesen hadden/ ende dese Reguliers wylē eer broeders vander derde Oordze S. Franciscus geweest hadden/ ende hadden dit Klooster van

De Vier biddende Oorden binnen Haerlem. *Nunc mendicatio pulcherrime eibo.* Karmelijtē ofte Vrouwen-Broeders.

Dominicanen, Iakobijnen, ofte Preekherē.

Augustijnē Minderbroeders, Franciscanen, Graeu Monnickē, ofte Bervoeten, Observantē, Templiers

S. Ians-Heren.

Premonstreyten. Sinte Antonis Herē. Reguliers van Sion.

S. Antonis ontrent zeventig jaeren geleden gefondeert/ende gesticht,
[So is ook dit Klooster op den naem van S. Antonis bekend in't jaer
ons Heren MCCCGXX. op ten achten dag in Augusto in seker opdragt-
brieff van een hups ende erbe/ gelegen op Kraegenhoest/ neffens die
broeders ober van S. Antonis/ gepasseerd vooz Willem van Daenden
Floyfs/ ende Jan vander Meer/ Schepenen in Hatlem/ in't Kantooz
der Kerkmeesteren berustende.

S. Antonis
Boo mgact
ofte V Viite
Heren.

Dit Klooster werde de Proostdije van S. Antonis Boomgaert ghes-
ten/ ende de Klooster-lupden V Viite Heren, ongetwofeld van hunne
kledinghe. Het was inde Witte. Heren- steege gelegen/ die den naem van
gemeld Klooster ontfangen ende gedragen heeft. De goederen van
dese Proostdije sijn met vooz weten van den Paus upt wettelijke ende
deugdelijke reddenen (namelikh om het ondeugend ende ongeregeld le-
ven van dese Klooster-gesellen) met seker beding ende verdrag ober-
gebragt ten prooffte van S. Elisabeths Gasthuys op den xix. Martij
anno XV^cXLII. blykende by gemeld verdrag selver/ met den aanklebe
van dien/ dat in't voozsch. Gasthuys noch bewaerd word.]

Collegie
van Kano-
nicken.

Idem pag. 117. Te Geervliet in't Land van Putten in Onse Lieve
Vrouwe werde mede an. 1307. een Collegie van een Deken, endo xiiii.
Kanonicken gedateerd ende gesticht by Heer Miklaes van Putten/ en
Djouwe Aljt van Strien sijnen wijve. Dit Collegie werd namaels
ontrent den jare 1561. getransfereerd inde Kathedrale Kerke van S.
Baecte Haerlem.

Kanonie-
ken ver-
meerdord.

Idem Ibid. Bupten Aemskeldam werd an. 1394. mede een Regu-
liers Klooster gefondeerd/ waer af de Reguliers- pootte aldaer haeren
naem heeft: maer also in't jaer 1406. dit Klooster by ongeval verbrand
was/ so hebben den Buz met de Monniken te Heyligeloo (nu Hey-
loo) een ander opgericht/ dants' selve ontrent den jare 1560. afgebo-
ren/ ende getransfereerd ende geannexceerd aen't Collegie van Kano-
nicken te Haerlem.

Reguliers.

Idem Ibid. Bupten Haerlem is een Reguliers Klooster/ genaemd
Onser Vrouwen Visitatie, buyten S. Ians poorte.

Chron. VVindemense Lib. 1. Cap. xxxix. getuygd dat dit Klooster
ontrent het jaer 1406. gesticht is/ seggende: Sub eodem tempore Mo-
nasterium Visitationis B. Maris prope Herlem per venerabilem Patrem
Dominum Hugonem Gollmit presbyterum edificari fuonar inchoatum, &
Generali Capitulo nostro de VVindesem cum omnibus agris, domibus, &
attinentiis ad assumendum oblatum. Sed facta inquisitione ad annos sep-
tem ejus assumptio est data.

Ontrent den selven tyd [1406.] is het Klooster van Marien Visitatie
dicht by Haerlem beginnen gesticht te worden dooz den eerwaerdighen
Vader Heere Hugo Gollmit/ Priester/ ende ons Generael Kapittel
van Wndesem met alle sijn landen/ huppen/ ende toebehoren opge-
dragen. Daer de aenneminghe daer van is na gedaen ondersoek noch
seven

seben jaeren wtgesteld.

So wordt het dan ook naderhand/ op't jaer 1430, Kap. XLIV. in't selve Boek, onder de Kloosters/ tot het gemeel Generael Kapittel van V Vindelem bejogende/ verhaeld/ ende geteld.

Ook wordt aldaer Ioannes de Zurato ontrent het jaer 1409; Prior haer gemelde Klooster genoemd. Lib. 1. Cap. xxviii.

Huius Cœnobij Snoyus quoquē meminuit Lib. x. cujus verba hęc adscribo.

Anno Dominici Incarnationis Mcccc. celebravit Iubilæum Nicolaus V. Post annum Iubilæus fuit in oppidis Hollandiæ circumferente ac vulgante Nicolao de Cusa Cardinale, qui cum in suburbio oppidi Harlem Monasterio Regularium hausisset Cerevisiam Orientalem ab Hamburgo, mirificè eam commendabat, vinoq; præferebat; verum ut postridè caput illi doluit (caput n. ex eâ cerevisiâ tentari solet) ejusmodi potionem fuit excretus, Romam reversus, atq; à Pontifice rogatus, quæ gens, quibus moribus, Inferiorem Germaniam incoletet, respondit, longè omnium prudentissimam [esse] Mirante illo [Pontifice] subjecit causam: in convivio, inquit, sitire te, & quantum sitias, deprehendere caller. Alludebat ille ad morem gentis nostræ in convivio ad pocula mutua invitantis. Ridebat Pontifex responsum Cardinalis, &c.

Snoyus maerckt van dit Klooster in sijn tiende Boek getwag: wiens woorden ik hier byschjybe.

Inden jare onses Heren M cccc l. heeft Nicolaus v. het Jubel-jaer gehouden. Des jaers daer aen werd het in Holland omgedragen ende wtgeroepen door den Kardinael Nicolaus de Cusa / dewelke als hy in het Reguliers Klooster, dicht onder de Stad van Haerlem gelegen/ Hamburger Bier gebrouwen hadde / so preest hy het selve grotelyk: ende verstef het boven den Wyn: maer als hem des andereti daegs het hoofd daer van seer dede (want dat hier pleeg in't hoofd te lopen/ ende dat te doen (wren) so heeft hy den zynk verblœkt. Te Romen wedergekeerd/ ende van den Paus gevraegd sijnde/ wat aerb van volk Nederland bewoonde/ antwoorde/ dat het een seer verstandig volk was. Ende als de Paus sich daer over verwonderde/ heeft hy dese reden gegeven/ seggende: sy weten in de Gastmaelen te sien of gy doest hebt/ ende ook hoe veel dat gy dynken mengt. Hy sag op het gebruik van onse luden/ die malkanderen inde gastmaelen heelen ende halven brengen/ ofte toedynken. De Paus lachte om de antwoorde vanden Kardinael. etc.

Doet hier nu de Zellebroeders by/ inde Jakobijne straet/ daer nu de Zellebroeders. Groote Strads-School is: ende S. Iakobs

De Gildebroeders ende Gildesusters van S. Iakob, inde Wijkstraet/ ofte Arthertstraet/ ende Wagesstraet: waer van ik boven pag. 403. &c, inde Godshuyson gesproken hebbe. ders, ende Gildesusters.

Ende gaet dan over tot de Vrouwen-Kloosters, ende Nonnen.

De

- Nonnen, S. Michiels Convent, De Susters van S. Michiels Convent, die sich op den twee- sporing toekende: **De Doksstraat ende Geertstraet** hadden neer gelagen/ alwaer nu de Nieuwe Doelen is/ die in den jaere 1478. opten achtien dach in April bekend sijn in eenē opdragt- brieven/ gepasseerd voor Jakob Martynssoon ende Dirick Spuycker/ Schepenen in Daerlem/ in t' Kantoor der Kerck-meesteren berustende.
- S. Klaren. De Susters van S. Klaren, in de Grootte ende Korte Dout- straat/ by de Grootte Doutpoorte in heuren tyd gelegen.
- S. Annen. Van S. Annen, by de Rannen: in welke Kerke de Godsdiensl nu superberlyk gepleegd word.
- Barvoete Susters. De Barvoete- Susters, by S. Gangolfs- Kerke/ nu de Oeze- Markte/ op de Walders graft/ ende in die stege/ die naer den name van dit Klooster bekend is.
- Vroumonniken. De Vroumonniken, op de Oude Graft/ ober de Jakobijne Brugge.
- S. Sijl. De Sijl-Nonnen, die de Spijstraet den naem geben.
- S. Katharijn. De Nonnen van S. Katharijn, op de Kroft/ ende in de Soetemelken- Witteboods- steeg.
- S. Vrsul. Van S. Vrsul, aen de Kroft/ Oude Graft/ ende S. Wsfulen- steeg/ die daer van den naem geniet.
- S. Magdalen. Van S. Magdaleen, in de Lange ende Korte Magdalenen- straten/ en Magdalenen- kuyt/ van t' Klooster so benoemd/ haer aen de Straat- Waal: alwaer nu het Nieuwe Pest- huys is. Dit Klooster is bekend op het jaer mcccc. xxv. opten 30. dach in Weije in eenen Gist- brieven/ gepasseerd voor Wouter van Bekespey/ en Jan Weterijzen Vals. Schepenen in Daerlem/ in t' Kantoor der Kerckmeesteren berustende.
- S. Margriet. Van S. Margriet, in de Lange ende Korte Margriete- straten / by de Krupz- Poorte.
- S. Marien, S. Cecilien. Van S. Marien, in de S. Jans- straat/ by de S. Jans- Poorte.
Van S. Cecilien, in de S. Jans- straat / in de Wijde ende Rauwe Cecilie- stegen.
- Het Grootte Bagijnhof. Ende eyndelyk het Grootte Bagijn- Hof, met drie poorten in de Bagijn- straat/ S. Jans- straat/ ende Sakeneijzer graft upegaende / dat als het Monster opdragt set uyt sterben en wil/ maer daerghyck hoe langer hoe vrychtbaerder word. Hier houden die van de Franche Gemeente hunne Christelyke Vergaderinge.
- Dan t' Bagijn- hof schryft Had. Iun. Bat. Cap. xx. albini: Leeuwenhorsti, Vestalium nobilium Cœnobij, conditor Arnoldus Sassenhemius, Harlemensis Curio, qui virginalis pudicitiz studio, cum in hoc, tum in aliorum, quod Harlemi vestalium choro dicavit, magni copio nomine vulgò celebre, opes suas largiter effudit ante annos trecentos. Extruxit ceptum ad annum 1161.
- Arnoldus Sassenhemius. De Poorte Daerlem / is stichten geweest van Leeuwenhorst / een Klooster van edele Nonnen / die uyt liefde van de magdelijcke kuyfcheyd / saen t' Klooster / als aen t' Bagijnhof binnen Haerlem

Haerlem, het Groot Bagijnhof gemeenlijk geheten / (In goed hoor) drie honderd jaeren mildeligh besteed heeft. Het is begunnen te maken in den jare 1262.

Van 't Bernardijten Klooster te Heemstede, de Hemels-poorte gheheten / besiet hier boven pag. 88, ende 89.

Gouthooven pag. 244. Dese Graaf Diederick 11. heeft ook 't houten Klooster te Egmond / dat van de Drielen vernield was / afgehoeken / ende dat van niens weder aengelejd / ende doen maken tot sine groote kosten van steen. Ende hy verlette de Nonnen op een plaetse genoemt Bonnebroek, by 't Doorp Heemstede / by Haerlem; ende dede in 't nieuwe Klooster Monicken komen van S. Benedictus Ouder: den welken hy ook versag met schoone giften / ende renten.

Idem pag. 117. Het Klooster genoemt Sion, neffens de Beverwijk, is mede verbestreerd.

Dit Klooster word gedacht inde Kron. van Windelem Lib 1. Cap. XLIV. al waar't genoemt word het Klooster van Maria in Sion, by de Beverwijk in Holland, van de Reguliers-Ordre: ende betuygd / dat het verenigd ende gehoert is aen 't Generael Kapittel van V Windelem, inden jare 1424. ende te kennen gegeven / dat het hofts te bozengesticht was door dien 't albaer genoemt word Monasterium novum, dat is een nieu Klooster.

Inden jare 1574. den 15. Julius is de Haerlemsche Ommegang, ofte S. lans Kerkmuze ingesteld. S. M.

Voorgenomene Schattinge op de Geestelijckheyd.

Holl. Kron. Divis. xxix. Kap. xxx. Inden jare MCCCCLVII. die Regenten ende Heren van den Gerechts van Haerlem aggraveerden ende beswaerden sere de Geestelicke luyden van der Stede, eyschende ende wylende van hen hebben tollen ende excijlen gelijken van haer poorters. En daer wordt een proces van rechte tegen hereluyden gemaakt voer den Bischoep van Utrecht oft sijnen Fiskael als sijn Procurateur. Ende want die Geestelicke luyden Prieesteren ende Clerken door desen Proceze die noch niet hebben en wouden / so wordt geordineerd vander Stede wegen van Haerlem Klaes van Pyren Burgemeester / ende Gerrit van Noordwijck Schepen / ende Willem Paerds Secretarius der hooghepde Stede / dat sy souden trecken tot Amersfoort, by den Bischoep tegens die geestelijckheyd / om nuts dien hen te dunnigen die erissen ende tollente geben. Ende sittende op een wagen / komende by Utrecht / op die Bilt / om te reysen na Amersfoort / het so quam daer gereden Walraven die bastaerd des Heren van Brdenroede met sijn noncefigers / ende sloegen daer dood / datter die heer van Brdenroede sijn vader niet afenwiste / beyde den Burgemeester / ende den Schepen hooghepd. Dese twee hooghepde hadden wylen eer / jare

den Schout van Daerlem verbricht van Karpchof / den wat onnederlich ende soffierlich tegen desen Walraven gedaan in 't Woop van Sandhoort / en saken wille daer hom sijn here vader om gesonibet hadde / wat om sy op hem sijden gram ende verstoord was / en hadde die Schout daer mede geweest / sy soude hem mede geslagen hebben. Om welker sopten wille de Here van Bydenroede seer droevig was / ende en woude Walraven den bastaerd sijnen sone in langen tyd niet sien. Dese tydinge binnen Daerlem komende / was daer groote droefhepd / ende beklaegden se re dese twee personen / ende wpt desen so lieten die ander hander Stede van haer quade de optinen en woornemen af / en lieten die gesieckhepd in byden / want God die Here sepd: die u raek die raekt mi. Dit geschiede den tienden dag in Appille in 't jaer boozsepd / ende tien jaeren hier na woode desen doodslag gesoend.

Roos. 1. L. 67.
 Matth. 12. 21. ca. 17. 27

Hertog Ka
 aelvor. lord
 Scharringhe
 vande Gee
 sclykheyd

Waerna onder Hertog Karel / Grave van Holland / werten / om sijnne waere oozfogen wille / die hptegens de Switzers voerde / in den jaer MCCCCLXXIV. Schattingen geepicht van alle de Goestelijckheyd onder sijn gebied in alle sijnne landen / ende so mede alhier in Holland / waer tegens de Gersselijck / so als se gebeten wiken wesen / sich magtig ende hardnechtig stelden / welken handel ik hier in 't lang ende bydd niet en hebbe booz te stellen / om dat het onse Stadert bysonder niet en gaet / maer 't ganse land gemeynt gewest. Besciet hier van de Kroon van Holl. Divil. xxx. Kap. lxxx. l. 11. lxxv. lxxxvi. lxxxvii. lxxxix. ende xci.

Kors. Sint
 Lakobs.
 Schoon.
 waerders
 ende S. Hu
 berts. offe
 bogers. Gil
 den.

Ik moet int Klooster volck die Gildebroers verhangen / Die hier aen 't Kors-gild noch / of aen Sint Lakob hangen - En dan 't Schoonvaerders volck konit me in dit gelide. En inten Sint Huyberts-gild heeft hier een oud besit. Ik kon die Gildebroers met hurre namen noemen: Waer ik en weet hen hier te eren / noch te roemen: Waerom so laet ik dat : en waer 't meest afgekeurd / Of lieten sy het na / wat waer der aen verheurd.

Kors. Gil
 den.

Det Kors-Gilde is op hurre boeken bekend op het jaer 1378. Det beflaet upt 54. personen / mannen / ende vrouwen / getroude / en andere / die den voorszact naest befaen : doch de sonen erbe de plaetse booz de dochter. Onse Woop-ouders hebben wel eer inde Daepsche blindhepd met malkanderen enig kaptael ingelepd / van welks inkomen sy ontrent Kersmisze twee dagen lang een maeltijd bereyden tot ene vrolijkhe gedachte n'ze (quatzups!) van de Geboorte onses Heren. Sy nobigden ook daer toe 13. vzoome armen van bekende burgers / die den persoon onses Saligmakers met sijnne Apostelen vertonen : die daerom ook albereerst gediend worden. Sy hebben eenen Beken / ende drie Wubers. De Wubers dienen de tafel / beneffens noch twee andere Gilde.

Gram. In
 drum spe
 Baculum!
 Et fauile.
 incepta s.
 De durina
 quid dixer
 um.

Gildebroeders/ ende wilst niet Gildesters/ ende die maging/ ende an-
dere tafel-dienaers gebuyphen buyten de ledenmaten/ vanden Gilde.
Dese maeltijd word noch jaerlijck in het Prinzen-hof gehouden.
Dit geheymenis is van Jakob Matham, Plaetsnijder/ ende mede lid
van gemeld Kops-Gilde/ inden jare 1606. dooz eens kopete Plaet int
licht gegeven: alwaer dese Rijmen onder staen.

*Die salighe gheboorte Christi ser eren,
Om vreuchde hanteren, al oventrie hondert jaren,
Begonnen onse ouders, t'corss ghiltsa fundaren,
En aan langhe tijt t'selfde te conserveren,
In deucht in eren, altemer sy vrolick waren,
Daren oprichte witten doet bock vortaren,
Die sy openbaren, huer jonst, niet soes gheschal,
En dienen, eer sy selfs om t'eren haer mogen parren,
Dier en vijftich personen, sijnder in t'getal.*

Rondom in den rand ende zirkel staen dese Verzen.

SEER MILT AENNAM,
WT LIEFDEN CLAER TOT EEN GHEDENCKEN,
T'CORSS GHILT MATHAM,
VOOR EEN NIEVW JAER DIT TE SCHENCKEN.

Het S. Jakobs Gilde word seer oud gehouden/ doch de tijd is tenemael
onbekend. Het is inde dage der onweteneit als geschild onder die gene
die tot S. Jakob van Compostelle in Spanen iure Papsche superstitie
en ofgoverge hem bede baert gebaen hadden. In daerom en ergetlijk
ende onberijpige ligh huer deesem des Antichriste Spidergaren van
vubs des Sondag na S. Jakobs dag, ten tijt dat S. Jakob selfs op eenen
Sondag komte: hoe wel de dag des Deren niet tot ude lighden/ en byafze-
ren/ mder tot den Gods dienst van den Dorets verordinerd. De
Nieuwe Doelen is tegenwoordig noch de Vergader plaetze: alpaet
die Gilde-broeders op huer een vork teren: also het Gild geen be-
houder inkomen en heest/ in halven dat sijn met der tijd bergaderen/
gde opleggen. Het getal is 57 daer onder een Deken/ ende vier Dun-
ders. Wanneer der een plaetze ledig is/ so staetze booz erupder open/
nochtans tot goetvinden van het Gild: behoudens dat die gene die te
S. Jakob geweest sijn het booz-recht booz alle andere hebben.

S. Jakobs
Gilde.

Dit hepligdom is van Jakob Matham, Plaet-snijder/ ende mede lid
de broeder inden jare 1604. ook in de Print op t'ge bris maer onder dese
Verzen gionken.

Cum Sicut depicta vides sic ora Iacobi,
 Qui Compottellæ mœnia clara facit:
 Quisquis es, hæc animo tecum perpende viator,
 Ut simul ad summi regna Tonantis eas.

*Als ghy St. Iacob siet, seer constich, als naer t'leeven
 Geschildert oft gesneen: wilt u ten Reys niet geeven,
 O Reigrom wie ghy sijt, alleen tot sijnder Eer:
 Maer dat ghy moogt in rust comen by Godt den Heer.*

S. van Tathroede.

Daer Joseph God de Dere Esa 42. 8. Ik de Here, dat is mijn name: ik en wil mijne ere geenen anderen geven, nochte mijnen roem den afgoden. Ende so ook de Dere Jesus Christus Ioh. 14. 6. Ik ben de weg, de waarheid, ende het leven: niemand en komt tot den Vader, dan doot mij.

In't Obael/ rondom den Afgod/ staen dese Letteren.

AMPLISSIMO D. IACOBI SODALITIO HONORIS ERGO D. D. I. MATHAM S. C. V. L. P.

Schoon-
 vaerders-
 Gild.

Also onse Stad van ouds op Schoon in Denemerken seer grooten handel heeft geboven: so hebben 70. personen die aldaer geweest waren/ daer over een Gild gesticht/ dat sp Schoon-vaerders-gild noemden/ daer toe tets met malhanderen onleggende/ waer op sp jaerlijck enige bagen mogten teren/ ende vzolijk wesen. De tijt der stichtinge is dooz den tijt verduppelt. Het is in hantte brieven op het jaer 1368. bekend. Het getal is nu 28. ende hebben eenen Waken/ twee Waders/ met eenen Oud-winder. Sp vergaderen den eersten Sondag in t' Mieruwe Jaer in den Ouden Doelen.

Sint Hu-
 brechts,
 ofte lagere-
 Gild.

Es ook kennelijck dat van wegen onse Dypnen ende Vostdagien de lagere van ouds onder onse rijste bozgerij seer geacht ende gemeynt is geweest. Do hebben sp ook wel eer daer van een Gild gesticht op den naem van S. Hubrechts. waer den Daepschen sijl ende tijt den afgodischen Patron van de Jagers. Ende nu dat het selve dooz den tijt was verwallen / so hebben enige Liefhebbers van gemelde Jagt het selve Gild dooz wepinige jaren wederom opgericht: maer waerom nu ook noch op dien selven Daepschen naem ende niet liever op den naem van het Gild der lagere? Sp en hebben noch geen bepaeld getal/ ende gebruiken tot hoofden van hun Gild eenen Dri-stont / met vier Waden: es vergaderen grypelijck in de maend van November/ en dat roe nocht toe in ene opetijche Herberge deser Stede/ de Bakkerpijp genaemt.

Iakob.

Jakob Matham, *Plaatflijter ende ook Libmaet van dit Schild/derse
Hunnen S. Hubrecht inden jaer 1619. mede in 't koper gesneden / ende
laten uytgaen : waer by dit Dicht te lesen is.*

*Sint Huybert, ons Patron, wy sijn u onderdaen,
Ghy wert nu meer gevierd als Appol of Diana,
Moe edelofferbaer wy u antaet verciereu,
In 't Heerlems lustigh pleyn tross al de Batavieren.*

** Fedel Bataafse hoofd en heeft hem niec ontsien
Om u jaech-rydich feest geluck end eer te bien :
Syt daerbaer van de daet, ghy President end Raden,
Verschuldicht d' eer mee dionck, tot lof van sijn Gataden.*

In lust vermydt.

Poesie, van
Christiani.

* De Here
van Brecken
rede.

**Maer sal ik in dit stuck mij ook noch dieper steken/
En dan inprak'len mee en wonder-werken sjecken/
Alhier vernemend gestried: het is op mij begerd.
Maer 'kbyse dat de Stad hier weynig woerd geerd.
En sal ik hier dan eerst een openbaeren leugen
En tastlijk siel-bedrog der Jakobijns geheugen/
'Twelk daer in eene sael van-ouds staet afgemaeld/
En betormet een quast verblende doozgeharld/
'Ten waer die schilberg tot nocht toe waer gebleven/
Op datmen ons daer dooz'te kennen soude gebleven/
Hoe d'armoe 'tklooster-volk in hame kloost' ren versta
So yder uyt sijn belalhier genoegzaam bersta.
En hoe dat loofse volk de schaemte heeft verlozen/
En alle byse Gods moedwillig afgeswozen/
Dat sulke last ren stroofd/en dat so groutlyk liegt/
En 'tarme blinde volk so schandelyk bedyegt.
Wanneer dan op een wyl het brood hun heeft ontbroden/
En dies de Prior had 'tgebed tot God gesproken/
So werde kluk aldaer dooz d'Eng'len brood gebracht/
En sy met een gebiend van't goddelijk geslachte.
Van sulken stof is ook 'tmyrakel van de aelen,
Gesoden en gesneden (wat mag ik het verhalen)
Weer levendig gemacht/ als Saterdags de bissch
Was van den koch geseld met vleesch op eenen bissch.
Dit wilmen met geweld alhier gebeurde te wesen/
De herzen seggen 'noek die op hier na kont lesen:
Men noemd mij ook het hups/ alwaer dit is geschied/
De herzen nittemin die seggen mij dat niec**

Antichri-
stische Leu-
gen-won-
deren.

Brood en
Engels-M
rakel van 'o
Predikaer
Klooster,
na 't Prin-
zenhof.

Ante-my-
rakel. An-
1579.

En lo beschryffte ook: Babroftor vteren liffen
 Dat men ons die handen in handen der Papisten
 Wat noch toch soude die eens denken te befaen!
 Lept ook de Roomiche saek hier enig voordeel aen
 Dus plagtmen 't blude volk in onberstand te krijpen!
 Dus most het arme volk in bystermisse blijen!
 Dus maecten sy hem vast het onderlickep van sy
 En klooster bepluigend met grode leugens wy!

**De Anguilla conscisa & elixa fatis, quæ in mensa
 inter carnes die Sabbathi posita reuixit**
 Harlemi a^o. 1578.

B Alfarus validas cum rex agitarer habenas
 Imperij, clarum quod Babylone fuit,
 Inferretq; suis argentea & aurea mensis
 Quæ tulerat Solyma pocula ab urbe patet
 Parietibus digitos vidit tria verba notantes
 Percussus miris est quibus ille modis.
 Ergo Magis, si scripta legant, sensumq; requirant,
 Ingentes artis premia, spondet opes.
 Sed frustra inquirunt, Daniel dum dæ regit unus
 Portantes Regi trista fata notas:
 Nam cum prima nigris nox omnia conderet umbis
 Non expectato cæsus ab hoste perit:
 Sic infelicem plerumq; ostenta minantur
 Perniciem scelesti, suppliciumq; malis.
 Hoc autem adest quod factum est imperantibus
 Quam timeo ultices significare minas!
 Impius apposuit cœcus inter edulia carnes
 * Illo Saturni qui solet esse die;
 En Conscissa sat Isq; Ne. sc. Lixa anguilla
 Quo Monstru' dicitur, te Quæ Lixu' hanc
 Nec mora, viduo tanta ad spectacula ducit
 Tollere non licitas in hinc mor ante dapes:
 Quem mox illorum calligans talibus unis
 Num miser agnoscat se nec agnoscat

* Mensis &
 Die Mensis
 excipiant.

Excipit

Excipit ille levi monitoris verba cachinno
 Improbis, admissum dissimularq; scelus.
 At tu qui iustas Deus excandescis in iras,
 Cum spernit leges impia turba tuas.
 Hoc magis in vanos quodcumq; est verte timores
 Prodigium, famulos latifectq; tuos.
 Prisca diu pietas secundo quasi vilior Angue
 Iam premitur, nullis non violata locis.
 Afflictam releva, sublatum redde vigorem,
 Vt tibi solennis continuetur honor.

* Infans
 ipse sibi
 dicitur lo-
 quitur.

Van eeney gesneden ende gesoden Ael. des welke, tuschen
 Gleysch op eeney Saterdag op geschaft, lebendig ge-
 woorden is, binnen Haerlem, inden jare
 1579, getijck de spaus. gesunden
 affhier goorgeben.

Als Koning Belsazar, te Babel was gesien,
 En wyt Gods vaten dacht te drinken, en te eten.
 Die van Jerusalem daer waren heen gebragt,
 Wanneer sijn Vader haer door oorlog had verkragt.
 So seg hy aen den wand een hand drie woorden schryven,
 Waer door hy gansch verschrickt geen vreygd en kon bedryven.
 Maer riep sijn Wyfen t saem van wegen het berichte
 Van dese nieuwe hand, en van dit vreemd gesichte.
 De Wyfen weten t niet, en kommen t niet verklaren,
 Maer Daniel alleen kan t beymnis openbaren,
 En 's Konings ongeluk, boeykend door dat woord.
 Gelyk dan Belsazar dien nacht noch werd vermoord.
 So plegen meesten-tyd de vrese wonder-saken
 Niet dan van ongeval endruck gewag te maken:
 Dat dan in onse Stad ook onlangs is geschied,
 Hoe vrees ik dat ons dat ook niet dan quaed bedied?
 Een goddelose Kock heeft onder meer gerechten
 Op eenen Saterdag devoten Roomschen knechten.

Op humen heyl gen disch- en vleesch-gericht gemackt.
 Dies is gesiden ael in 't leyen weel vernickt.
 De Meester vlied verschrickt, en roept sijn nagebueren.
 En als dan humer een den kock wut wilde schueren.
 En dreygen dat hem quaed bedwyd werden bereyd,
 So loech hy om die daed, en loebende dat feyt.

Hoe waer is
 dese Klage
 aen Godes
 Kerken!
 De schuld is
 niet by ons,
 de schuld die
 is by u,

Maer gy rechtraerdig God, die dijne toorn laet blyken.
 Wanneer de boose ley van dijne wetten wijken,
 Verrydeld onse vrees die ons hier heeft verschrickt,
 En maect dijn volk verhengd, en in dijn heyl verquickt.
 De heyl ge vrese Gods word als een ael gesneden,
 En als een slaag veracht, en met de voet getreden:
 Richt gy die weder op in haeren voor gen stand.
 So word dijn eer verbrzyd (o Heer) in 't gansche Land.

Beeld leu-
 Myra-
 kel van de
 Haerliche
 Boed-
 Hoyaligen. An.
 1628.
 Myrakelen
 van S. Gan-
 golf binnē
 Maeclem.

Doet hier me 't bedde by 't Myrakel van de Boomen.
 Waer hebben wy nu niet genoeg van dese boomen!
 Ik hebbe doe ter rijd hier van genoeg geseyd:
 't sal best sijn dat men hier dit kindte bedde leyt.
 Van sulke munte sijn S. Gangolfs V Vonder-werken:
 De kind'ren hadden ook 't bedzog wel kormen merken
 En hunne leugens sien/ en tasten met de hand/
 Waer 't volk niet blind ge weest/ en pel van verstand.

Myrakelen van S. Gangolf binnen Haerlen.

Myrakel
 van ee seer
 beea.

In 't jaer ons Deren mcccc ende tsestich was daer een Vrouw des Wy-
 daerhs voir S. Andries/ ende dese voozsch. Vrouw had also zoren-been,
 dat sy daer mede versocht bye meesters/ ende gheen van hem en mocht
 ten dit voozsch. been helen / want sy der geen taet toe en wisten. Doe
 ghinc dese vrouw ende loefde S. Gangolf te verloeken mit een waffen been/
 ende een silberen penninck / ende mit hem om te gaen in timmen kled-
 ren op sijn ommeganc-dach also lanc als sy leeft / ende terstont so genas
 dat been mitter hulpe Gods, ende S. Gangolf.

Myrakel
 van kinds-
 verlatzin-
 go.

Item. Twas een vrouwen persoon, ghebonden mitten bande der na-
 tueren, als van twee kinderhings/ al dair dat een off gebozen wozt/ ende
 tander en vernam dat hzoetwiff gheen leben an / ende waren mitten
 hzoutwen in groten last/ ende dzych. Doe wozt dat hzoetwiff roepende
 mit al den hzoutwen by hoer wesende / anroepende Sinte Gangolf den
 heplighen man / ende lobeden hem te verhoerken mit al den hzoutwen
 knollen ende barboeten / ende hem eer ende waerdicheyd te doen. Also
 dya als

Ma als sy gheloeft hadde soe ghincket natuerliken toe / ende daer moes dat kindt ghebozen in twee pater noster tijt / ende terstont versochten sy den heylighen man Sinte Gangolf also sy gheloeft hadden / ende offerden dat kindt, ende sijn broederken voir Sinte Gangolf, ende cregen beyde hoer kerstendam / ende leven noch beyde / ende sijn twee goelike kinder, kinden / ende dese hzoutwe woende op die Spaern by die Vische Brughe. *Levit. 12. 27*
Exod. 13. 2.
Mat. 19. 13
1 Cor. 3. 23.
Aof heb God.

Item. 'Twas een Vrouwen persoen, ende was woernachtich inder stat van VVtrecht, die thien daghen ende thien nachten in al te groter crancheit lach / aldaer hoer een stemme toe sprack / ende seyde / staet op ende versoeft mij te Harlem int oude gashuus, aldaer ben ic. *Myrakel der gesond heyd door opnsbaringe van S. Gangolf.* Sy sprack stebe hzient wie sijn / ende hoe soude ic op staen / ic sterbe van pine aldaer te legghen. Ic ben Gangolf, ende ben int oude gashuus te Hairlem. Sy seydet totten ghenen die hoer bewaerden al dat hoer in dien nacht gheopenbaert was / ende sy stont op des ochtens / en ghinck te wagghen twischen twee vrouwen / ende quam alhier te Harlem / ende doe ghinck sy vanden wagghen twischen twee vrouwen / ende versochte den heylighen man Sinte Gangolf, ende dede hoer bevaert als hoer geopenbaert was / ende spracch weder thuis in beteren punten / ende ghenas, aldaer sy den heylighen man Sinte Gangolf off lovede ende danct oetmoedeli-ken mit hoer ghebet.

Item. Int jaer van lxxv i i. is daer gekomen Herman Ian van Leyden, ende woent op Heer Willem van Almsa saet / ende lach in sijn arm, horche omtrent een maent of V. weken, ende sijn vrou screyde / ende hilde hoer seer qualike om dat hoer man cranch lach / ende sy had lant dier ghehuert dat sy haer gheen-raet en wist. Hoe is gheboert dat sy op een tijt in dat velt seer onledich was mit haer beesten / ende wart een wep- nich slapende, als sy dus in slaep was geworden / so quam in haer visioen van Sinte Gangolf dat sy haer bevaert daer loven soud te Harlem in dat oude gashuus, ende dat sy een kind soude voertbrenghen ter werelt, ende dat soude een knechtgen wesen, ende het soude hieten Gangolf, ende hoer man soud ghesont worden, ende dit hzoutgen en wist niet noch in ses weken daer nae dat sy kindt hzoerch / ende sy quam te huus tot haer man / ende gaf hem te kennen / ende seyden wat haer gheschiet was / ende alsoe ghetinck als sy te samen te bevaert gheloeft hadden terstont wart die manghesont van tijt te tijt. *Droom-Myrakel der bevruchte-heyd, ende g. d. heyd*
Calanigule
Jua furta
Venus.

Item opten heylighen Sacraments dach doe quamt Lijfbet VVillem Dinez dochter, die hier onse buermeit is / in hoer lester been dat sy niet wel tuts gaen en mocht / mar hoer moeder most hoer tuus helpen / ende hoer hant op hoer schoer legghen soud sy tuus comen / ende dit duerde heur tot Sinte Bonifaes avont toe / also dat de s nachts in haer visioen quam recht of S. Gangolf hoer wt hoer slaep gheweet had, dat sy hoer bedevaert loven soud S. Gangolf te versoken, en sy deed also des morgens rees sy op / ende men hzoechse op een berri / ende twee vrou-
K k k
twa

daerintoffe houden soude spitten: Aldus woxt sy hoor dat outaer neer
 gheleit op die doerspamel / also dat sy God ende die heylighe martelaer
 S. Gangolf naerlick ende met vierigher herten anbat, ende God gaf gra-
 ct/ ende hoer docht dat dat beek swete, ende in dat sweten for ereo sy een
 verfrickine ober al hoer leben/ ende sp wart ghesont terfont/ est stont
 op hoer voeten/ ende ghinc ober die kerck wanderen/ en ghesont tuust/
 daert beel wammen ende vrouwen saghen. Dit is ghesiet S. Gulgus
 abont kellenen opten sy dach in Julio int jaer MCCCGLXXVI I I.

Roeken-
 Myrakel.
 Krucken-
 Myrakel.
 Koeyen-
 Myrakel.
 Quin furor:
 a Cives!
 XV at ist een.
 grootelaster-
 daed.
 Die Godes
 Heylgen.
 Naem ver-
 smaad!
 Act. 20. 7.
 I. Cor. 10.
 31.
 Baerden-
 Myrakel.
 Plaudite por-
 celli, parcoru
 pigra pro-
 pagu!
 *Dese My-
 rakele. sijn
 gnoegen wy.
 S. Gangolfs
 Myrakel-
 boek in S.
 Elisabeths.
 Gathbuys
 noch drien
 stende.

Item woert soe hebben hier gheweest wel IIII. persone van die poe-
 ken, ende noch van ander siecken, die hier hoer bebert ghebaen/ ende die
 tijt niet en hadden te verwachten hoer ghebreken te laten scrijven / also
 het reysber luyd gheweest sijn. [Dit myrakel staet op 't jaer MCCCC.]

Item in jaen ong. Dertn M^v ende II. is daer noch een guet man
 gheweest/ ende heeft sijn crucken ghebrocht voor Sinne Gangolf, ende hy
 is ghesont van daer ghegaen. Dit is ghesiet sont Dert dach.

Int jaer van MCCCCLXV. Een man geheten Dirc Flozja/ wonende
 te gathhuus kuyten de siebe/ die had een koe ende lach in die stal sic dat
 sy niet op staen en mocht in een vierdeel jaers. Ende daer quam een
 man tot dat rint/ daer lach/ ende seide/ staet op in die naem des Vaders,
 des Soens, ende des Heylligen Geests, ende in die eer van S. Gangolf: ende
 terfontso stont dat beest op/ ende at/ ende dranc/ ende die man gaf S.
 Gangolf die helft van die koe/ en woxt in dat selfde jaer bet/ ende woxt
 gesiegen.

Int jaer van 221. Item daer was een man inden Ragh / ende had
 een paert. dat seer sic was / dat sterben woud / ende hy loefde sijn bede-
 vaert mit dat yaert te besoeke S. Gangolf int oude gathhuus te Daer-
 lem / ende terfont doe hyt ge loeft had doe woxt dat yaert gefont/ ende
 brocht dat paert voer S. Gangolfs

*Al tuychsgenoeg! Dit is ter loop

Een staelken uyt een grooten hoop. Ex ungue Legnom.

In somma S. Gangolf de Deylige man/ Martelaer/ en/ Warschalt /
 als sy daer door gae genesend woxt/ is een sonderling meester geweest
 hoor alderley siekten ende quellingen aen menschen/ ende beeste. Tis
 wel te geloven dat sy den siesters ende Quachsalbers grooten on-
 dersteekende afbreuk in hume noringe gedaen heeft. Eentwel hoe
 grooten Deylig dat sy was/ ende hoe veel myrakelen dat sy dede/ so en
 konde sy sich selven in den jaer : 1776. den 23. Octob. hoor hoe duer niet
 bewaren. 2. Reg. 1, 2, 3. Is daer dan geen God in Israel? Psal.
 115. Onse God is in den hemel; hy kan maken wat hy wil. Gener
 Afgoden daer-en-tegen sijn silver ende goud, van menschen handen
 gemaect, sy hebben monden ende en spreken niet: sy hebben ogen ende en
 sien niet, sy hebben oren ende en horen niet: sy hebben neusen ende en
 rieken niet, sy hebben handen ende en houden niet: sy hebben voeten
 ende en gaen niet: ende en spreken niet door hunnen hals. Die sulke ma-
 ken sja-

ken sijn gelijk also, ende alledie op hun kopen. **Matth. 4. 10.** Gy sult den Here uwen God aenbidden, ende hem alleen dienen. **Exod. 32. 39.** Siet gy lieden nu, dat ik het alleen ben, ende datter geen God beneven mij en is ik kan doden, ende levendig maken: ik kan slaen ende helen, ende daer en is niemant die uyt mijner hand verlosze. **Psal. 50. 15.** Roept mij aen in den nood, so wil ik u verlossen: so sult gy mij prijsen. **Esa. 41. 8.** Ik de Here, dat is mijn naem: ende ik en wil mijne ere geenen anderen geven, nochte mijnen roem den afgoden. **Esa. 63. 16.** Gy sijt toch onse Vader: want Abraham en weet van ons niet, ende Israel en kent ons niet: daerentegen gy Here sijt onse Vador, ende onse Verloszer, van quds is dat uw naem.

Dit sijn dan wel grobe ende tastelijke Leugenden/ ende vuple slink-
 dypen van **Franciscus Wijnjaerd**: waer upe alle verstandigen/ die
 het merk-teyken van het **Apocalypytische Beest** niet en dragen / over
 bloedig sijn konnen / ofte dat dese huyden van den **Satan** / naer Gods
 recht-vaerdig sojdeel / schyzichelij bedrogen worden / die sich in eenen **2. Cor. 11.**
Engel des lights weet te veranderen; ofte sich selden en anderen wil
 14.
 lensende wetens bedrogen / ende enon gladden aelcp de staerre heb-
 ben; ende hoe dat de boole menschen ende bedyge ges in 't quads boord
 2. Tim. 3. 13
 gaen/bedyegende/ ende bedrogen worden/ende dat sp eyndelij gee
 2. Tim. 3. 9
 nen meerderen boordgang hebben en sullen/ also humme wetsinnighyde
 een pgeelij openbaer sal worden.

Ook stellen wy tegens dese Antichristische Leugen- teykenen/ ende
 Satans schijn- mprakelen/ ende de Roomische Monnickerye dese plaet-
 zen der **D. Christuse**. **Deut. 15. 4.** **Gen. 3. 19.** **Eph. 4. 28.** **1. Thess.**
4. 11. 12. **2. Thess. 3. 11. 12.** **Jac. 1. 27. 28.** **Esa. 1. 12.** en 29. 23. **Matth.**
25. 9. **Jac. 4. 12.** **Gen. 9. 3.** **Luc. 10. 7.** **1. Cor. 10. 25.** &c. **Col. 2. 20.** &c.
Tit. 1. 14. 15. **Matth. 15. 12.** **Rom. 14. 17.** **1. Tim. 4. 3. 4. 5.** **Deut. 18.**
1. &c. **2. Thess. 2. 9. &c.**

Dus heeft het toegegaen/ dus wistmen 't volk met byllow
 En dus met beuselmaet te paeijen/ en te stillen/
 Terwyl het **Daudom** noch so beyl het ja-woord had/
 En dat de Antichrist op sijnen stoel noch sat.
 God heeft in versten/ in duogers stoel geteten/
 Endese Roomische stoelen kraem om wer getreten/
 De tyamy gekort/ d'afgoderij verstoed/
 En hier sijn stoel geplant/ sijn waerheyd/ en sijn woord.
 Waer eek 't noch wesen wou/ en ons dat so gelucken/
 Doe magtig trachten sy Gods waerheyd te verducken/
 Dooz ketter- meesterichap/ dooz Spaensche Tyamy/
 Dooz Antichristiafensijn/ en 's Daus Dophisterij.
 So sult gy meesten-tyd ge wold by leugendanden/
 Twee seelen om het rijk des Satans vast te binden:

Christen-
 ke Refor-
 matie.

Spaensche
 Inquisit.

Metvve
 Bischopp.

Haerlem
vword cen
Bisdom.

Dus werd de Bisschops-dwang in Heerland ingevoerd/
Endaer dooz al het land seer jammerlijk verhoerd.
Ook werd de onse Stad ten Bichops stoel verkozen/
Om Godes Heilig Woord in Holland te versmoegen.
Poe werde / Bataviez / dijn Wyshedy doe verheet d!
Maer liebe / is de Stad hier dooz ook al ge-eerd!

De instellinge der Nieuwe Bisdommen is op't goetvinden ende ver-
soek van de Spaensche Inquisitie dooz Franciscus Gomius / Doctoor
van Loben / van de Pausen Paulus 1v. ende Pius 1v. verkreagen / ende
ingetilligd / blykende by hume bullen den 19. Ides 1559. ende den 8.
Maert 1560. Onder anderen is het Bisdom van Utrecht het Aerts-
bisdom van Keulen afgenomen / ende tot een Aertsbisdom verheben /
ende dese bystaende Bisdommen onder gemeld Aertsbisdom gesteld /
te weten / Haerlem in Holland, Middelburg in Deland / Utrecht
in Vriesland / Deventer in Overysel / ende Groeningen vooz Groe-
ninger Land / ende Wedde / etc. Ook is onse Haerlemiche Bisschop on-
der anderen inden jare 1562. in sijn Bisdom ingesteld / ende ingesuld.
Bislet Pieter Bor in sijn Kerste Boek vande Nederlandsche Oorlogen.

Nicolaus à
Novâ Ter-
râ, ofte
Niculand,
eerste Bis-
schop van
Haerlem.
Eph. 5. 18.

Op dese liebe stoel heeft Niklaes eerst geseten /
Die dronke Klacsen was gemepnelijk gheten /
Een man gelijk de stoel / met vol van Godes Gheest /
Maer vol van Kerken drank / geen Bisschop / maer een beest.

*40000.
gold.

Gourhooven in het Register der Abten van Egmond Pag. 114. Heer Ni-
kolaes van Niculand, te bozen Wicarius van den Bisschop van Utrecht /
werd de xxxv. 11. Abt geseld tegens dank der Monniken. An. 1561.
ende heeft de possessie genomen niet in persoon / maer doozren ander
by procuratie / tegens het goed gebryck van alle sijn boozaten / ende
verkreeg also in handen de boozmoede somme gelds (de welke hy /
schryvende aen den President Sups in den Dage noemde enen ver-
bozgen niet bakonden dogge) sonder dat wlykt wat hy met alle dat geld
uygerticht heeft. Op werd mede d'eerste Bisschop geordneerd te Haer-
lem, sijnde boozdaen de Brove van den Abt van Egmond toegepgrind
tot onderhoud van den Bisschop van Haerlem. Ontrent negen jaeren
daer na heeft hy te Brussel by procuratie gheghe op Mr. Jan Gouda/
Abdoraet inde Dage / sijnen staet van Abt ende Bisschop gerenuyterd
An. 1569. ende is negen jaeren daer aen te Sint Maertensdij in Se-
land overleden An. 1579. ende begraven i Utrecht in S. Servaers
Abdye.

Governa
Miclio.

Van-Miclio belghe hem dooz Willyg oberge tien
Dan desen Niklaes noch by sijn lijf en leben /

Met

**Het toeflaan van den Paus / met selder geld-hebting /
Dat Hierlo niet en viel / also hem 't geld hebting.**

Gouthooven Bild. Heer Govern van Hierlo, tweede Bischoep van Haerlem, upt Baband gebozen / was een Nonnich vande Preechieren-Orde van S. Dominicus / ende Prioer geweest t' Utrecht / ende Probinciaal / en hadde de gave van wel te precken. De Stad van Haerlem An. 1573. veroverd sijnde / song hy weder aldaer de Wisse in de Hoofd-kerke. Daer ontrent de jare 1578. vernmits de religie tot Haerlem weder verandord werd / wech hy te land upt / en werd Suffragaen ofte Vicarius van de Wilschop van Munster in Westphalen / ende An. 1587. te Weventer de Kerken weder wijende / is aldaer overleden den 28. Julij / ende is geweest den lesten Abt van Egmond.

Pieter Bor in sijn Tiende Boek Fol. 102. De' boozsch. Godefroy van Hierlo / Bischoep van Haerlem / ende Abt van Egmond was by resig-natie van den boozgaenden Bischoep die den ersten was / genaemd Ni-kolaes de Nova Terra / ofte Nieuwand / onder den gemeenen man ge-noemd vjonken Klaesjen (vermits hy veel tijds goed ziere maekte) gekomen aen't boozsch. Bisdom / by bewilliginge van den Paus / ende van den Koning van Spanjen / welke Nikolaes van Nova Terra aen hem grafferbeerde hadde upt de goederen van de selve Abbtje een pen-sioen van duysend guldens jaerlijck / en die hupsinge tot Abtspoel buy-ten Lepden / dan vermits de oorloghe in Holland / was hy getogen met der woon binnen Utrecht / ende naderhand binnen Montfoort: De boozsch. Godefroy van Hierlo nu in sijn plaetse gekomen / ende Nova Terra upt Holland verrocken sijnde met der wone / so en dacht hy niet meer op sijn boozsaet / daer hy het Bisdom van gekregen hadde / sulck dat hy in alle den tijd dat de boozsch. Nova Terra upt Holland was ge-weest / hem niet meer dan eens honderd vijfenveertig guldens hadde doen betalen. 't Was nu sulck dat de Prinze van Oranjen daer naer elke Keltigens van Egmond upt de goederen van de boozsch. Abbtje toegelepd hadde tot hen luyder alimentatie honderd guldens jaerlijck / die hen luyden in Holland blyvende wel betaeld werden: maer den ou-den Bischoep werd geheel vergeten. Als nu de Pacificatie van Gent gemaeckt / ende dat ook de Satisfactie van Haerlem veracordeerd was / ende de Bischoep Hierlo wederom in Possessie ende besit der goederen quam: so versocht den ouden Bischoep Nova Terra / die middelertijd sijn gereed silver ende goud al verterde hadde / sijn gereferbeerde buy-send guldens jaerlijck tot sijne alimentatie. Daer Hierlo naer't ge-meen spreekwoord (so Nova Terra schrijft) Nihil ingratus Monacho (want hy Nonnich was geweest vande Orde der Predicanten) en docht nergens min op / als om sijn promotio / waeromme hy een re-queste aen den Prinze van Oranjen obergaf / omme sijn boozsch. pen-sioen jaerlijck te mogen ontfangen: ende om beter tot sijn mentinge te komen /

komen/ so schijft hy den 11. Februarij/ ende oock daermeden 12. Junij
 1577. brieven aen Honorabelen Heeren Dierre van Wisser/ doe ter tijd Gouver-
 berneur van der Goude/ ter sake van oude kennisse die hy aen den selven
 wonende tot Abspoel gehad hadde / oecme hem aen den Prince van
 Oranien behadpigh te wille wesen / also hy sustaeneerde over de vier duys-
 send gulden aen den seiven Mierlo ten achteren te wesen / inden wel-
 ke hy seer klaegde over de Bischop Mierlo / en seyd onder andere aldus:

Brief van
 Nicolaus
 de Nova
 Terra aen
 den Here
 van Svvic-
 te, klagen-
 de over de
 Bischop van
 Mierlo, si-
 nen nasaet.

Nijc myn ghenadeghen Heer/ so sijt gezworen/ ende bedriest die goede
 Hoorn-woord gevende Monnik onder meeren/ mij die Heer mij
 steel geneyme hebbe/ is dende / mij ghenadeghen Heer/ so sijt
 bewaundersen / ende meelblijden met mij hebbe/ tot oecsteren
 komende / dese vbaedige Bischoep doer mij Cousijn oecda mijn hirsied
 fgeep soude doer/ die ik van Wierge dat. dese beuagen/ heeft
 die doer anstrecty; Wederen is ghyt van alle van der Laty
 by mij tot mijn selft vboninge gekort / Soet tot portlet genestelijc be-
 houdende / ende gebruykende; Daerom beuagen beuagelissen. Dofferen met
 geld inde sponstey / ende diep vdey van sijn sgratpen met Praland toe /
 der hy niet wael genueg pluishey en magt / lergeude v een luyen vder vane
 der datte geen geld en hadde my mijsse betaley / ontremen de pionniers die
 vanden vey nep gact staet met al. Woudt met andere spijty mij an-
 te vugge gedat / Soet te lange alhier te wachalen. En myn hont (srijst
 hy) heeft hy hem vancouit oock sijn vniigende te vensuren/ klaad v vob vnde
 huyt d'abspoel beyt (alvot vcomact by mij gelsupst) tot sijn selftproffyt /
 cui nihil laus est, inexplibili habendi liti correpto. Oecromme meeren
 ik mij hese tot onse onderlinge vnde voundshapper / begerende heetelich in
 dese mijne grote begheslychheid / niet hebende een vnaer die mij lere
 den mag / Day en pakt d'ingzwaerd / sijnende hier in en gebend huyt
 mij behulpig te vbesen / ende een vey Prince vtracommantey / dat vte
 mijne gevevlijghed mag komten. Dat onderseghend dem ille totus quic-
 quid est vter Nicolaus à Nova Terra, desolatus ab hominibus, (hier
 sibeey vhat te onkerhey) qui spero erit consolator meus. Op d'hand
 stand dy 12. Junij 1577.

Wit sijn de lieke luy/ dit sijn de liebe Deren/
 Die Godes heplig woord en waerheid sulken leren/
 Het batholijsh geloof/ de batholijsh leer!
 Wat han de naemaet doen/ de pde waer/ en oer
 Dit sijn de lieke luy/ dit sijn de liebe Deren/
 Die Godes heplig woord en waerheid sulken leren!

Dit

Het Katholick geloof/ de Katholicke leer!
 Op stryden vooz den duyck/ en wereloflike eer.
 En dit heeft ook so veer die wofven niet beroypt
 Dat sy onschuldig bloed moos wadelijck vergoten/
 En ander oerlast den ammen huyden de en/
 Die v' alderweze dste pijn en dood getalpig leen.

Iob. 22. 43.
 Rom. 16. 18
 Phil. 3. 19.
 Papiſtische
 vervolginge,
 bloed-
 ſortinge,
 en andere
 miſhande-
 linge om
 de Religie.

**Ongebraygte Gay wegen de Pellighe Gande Papiſten
 binney Haerlem, getogey uyt het Cozzectie-
 Boek der Stad Gay diey tijd, inde
 Secretarije beruſtende.**

Den 1. Jul. 1544. werden Guert Steeweck ende Neelſon Klaes ber-
 yponken/ ende onder de galge begraben.

Den 26. App. 1557. ſijn Loriaen Symonſzen van Dullum in Dyleſland/
 ende Clement Dirckſen, van Haerlem/ Linnoweberck/ verbyand.

Den 29. Jun. 1568. werde Heynſoock Adriaenſzen, Dijkſlapper/
 Factooz van de Oude Kamer der Welckandſten / Poozter deſer Stad/
 alhier gehangen/ om dat hy Liedekens/ Baladen/ ende Echoos gedicht
 ende in 't openbaer verhoſt hadde. En wanneer hy nu gerocht werde
 ſo quamder een groot gedruys/ oploop/ ende verſchickinge onder het
 volck/ ende de Heren / ſo datmen over al de Deuren ende venſteren toſ
 ſtoot. Waer werden ook twee anderen met hem gebood/ de eens een
 kinnweber/ om dat hy den Here van Bydenrode gediend hadde/ ende
 de andere van Utrecht/ om dat hy een houtten beeld afgewoypen / ende
 verbroken hadde. Deſe vonniſſen en binde ik in gemeld Cozzectie-
 Boek onſer Stad met geregistreerd ofte arngete pient: maer ſe hoe
 die uyt onde burgeren herſtaen/ ende mede uyt geſchreyde Memorien
 van dien tijd bekomē. Iken hebbe ook niet onbediffingecht deſe Echo
 by onſen Adriaen Booman herbyucht/ alhier by te doegen.

Iudic. 6. 33.

Wat ſijn nu Papen en Moniken die ſingen als een Lyſter?	lijſter.
Wat ſullen ſy nu moeten doen deſe geleerde Klerken?	werken.
Hoe ſouden ſy werken ſy en kunnen niet deſe Hgren?	ſy mogent leren.
Is haer Leringe van God deenier?	gans niet.
Komt haer Leringe wel met Gods Waord over een?	neen.
Wat ſalmen dan doen met haer geboden?	uytroden.
De Siel-Miſzen wat doen ſy de ſielen profijt?	niet een-mijt.
Waerom ſijn de Siel-Miſzen vande Papen bereyd?	uyt gierigheyd.
Waerom doen ſy de Siel-Miſzen mi dat verſtelt?	om tgeld.
	Wat

<i>Wat sullen ons de Siel-Misfen doen int oordeel?</i>	geen voordeel.
<i>Wat sijn Papen Monken en ook Jesuwieten?</i>	Ypocrijten,
<i>Hoe is't met haer Vagevier ik woude dat ik't wist?</i>	uytgehepift.
<i>Die haer boeverij wybrocht wist wast voor een Royter?</i>	M. Luyther.
<i>Waer mee bewees hy haer boeverij segt mij dat puer?</i>	met de Schifvuur.
<i>Waer wast 't leste Concilium wist mij dit int herte prenten?</i>	? tot Trenten.
<i>Wat bestoten sy daer segt hoe mij geringe?</i>	veel beafelinge.
<i>Wat wast principaelste segt mij de conditie?</i>	de Inquisitie.
<i>Wie wil d' Inquisitie te gan staen als verpome Reusen?</i>	de Geusen.
<i>Wie wilc voorstaen Hertog Frederick?</i>	neen Ederick.
<i>Wat brengc de Predikantie die daer buyten Prediken woord?</i>	Gods woord.
<i>Van wie sijn sy gesonden segt hoe sonder spot?</i>	van God.

* Hertog van
Brusselwijk.

*Dit is ter eeren van God ende de Geusen gedaen,
Maer ik salder vande Papen weynig dank af ontfaen.*

Eene Andere.

<i>Wat voor achtmen nu Monnicken, onde Papen?</i>	apen.
<i>Wat verachten die Papen? mij dit bezacht?</i>	echt.
<i>Houden sy niet hoeren genoeg in haer vita?</i>	ita.
<i>Wat sullen haest haer Meeten wesen, Mis, ende Lof?</i>	of.
<i>Wat sonder wel aen der Monnicken kappen horen?</i>	oren.
<i>Op dat men sa magt bekennen voor beal mal?</i>	al.
<i>Wie bracht d' Inquisitie in 't Land mee vrede rocht?</i>	Atrecht.
<i>Wat 't niet te bek lagin 't Land te verliesen niet bedrog?</i>	och.
<i>Wat salmen hem doen die d' Inquisitie heeft gaen keren?</i>	eren.
<i>Gy mogende God woest roch beschermmer van Brero.</i>	ero.
<i>Dat hy 't volk in vrede handen mog te samen.</i>	amen.

Den 17. Jun. 1570. is Anneken Vans Ogiers (oons dochter, huys-
vrouw van Abziaan Bogaert/ Plateelbaker/ op 't Stadhuyts ver-
dronken, ende onder de galge begraven.

Quam ludi-
cium sola-
cium!

Matth. 24. 13

Den 18. Aug. 1575. werde V Villem Rijke met den swaerde gebod/
niet tegenstaende dat die ellendige mensche sijn gelove afgegaen/ ende
tot sijn wispotzel wedergekeert was/ verwerpende alleenlijc daer
Aber op 't gewijde begraven te worden.

Aken

Ik en vinde nochte in het Stads Correctie-Boek by de Paepstijden
 tyd nochte in Oude Memozien/ mij ter hand besteld/ nochte upt naer-
 stig ondersoek by oude burgers/ datter meer upt oorzake van de Reli-
 gie binnen onse Stad van de Paepstijden sijn gedood geworden.

Sflugtige om saken van Religie zeussig gebannen, die't
 anders naer't uytseisijf/ onder hoor gaende exempelen, gessis
 met den hals souden moeten sekopen hebbeij.

Den 12. Jul. 1557. Dionijs, Boekherkoper: sijnde sijne hupszou-
 we Marijken Servaes inde gehangenijze gestorven.

Dito Barel, Sinkerwaker.

Den 11. Jun. 1568. Ian Vouterfsen.

Den 19. Jan. 1571. Barent Heynrickfsen Heyligedag, ende Pieter
 Heynrickfsen, Smid.

Dito Margriete van Kamerijk, Jakob Pieterfsen van der Molen, ende
 Marijken, sijne hupszouwe/ dochter van de selve Margriete.

Dito Pieter Korlizen, Metzelaer.

Ik hebbe hier ook verhalen/ dat Jakob Loo Pontiaenfsen, Ian Too-
 ren, Wophaer/ Ian Korneliszfsen Pool, Pieter ende Quyrrijn van Gaken,
 gebroeders/ Korpelis Romoyfsen, Iooft Pieterfsen Oli, ende Jakob
 Dirkfsen Roodhoofd, alle sflugtijbe en laeterende personen/ de saillan-
 ten/pooztere en ingesetenen deser Stad/ ter selver tyd upt alle sijn Wa-
 jesepts landenten ewtewigen dagen gebannen worden/ sonder inmer-
 meer daer weder inne te komen / op yene van gevangen ende gewozde
 te wojde/ met verklaringe van de verbeurte van alle hunne goederen:
 om dat sy sich inden dienst van den Prinsze van Oranjen op sijne oorlog-
 schapen begeben hadden: maer die sake is van eene andere nature/
 ende gelegenheyd.

Den 15. Maert 1570. braken Arent Dirkfsen, Goster/ Bonifacs, Gevinge-
 Makelaer van de Hoppen/ Mr. Tadiak, Barbier/ ende Alewijn, upt de
 gevangenijze/ die om saken van Religie gebangen waren. O. M.

Religie
 breken-uyt
 de Gevan-
 gonifac.

Andere spaepsche Tyrannijs ende Conscientie-
 dwang
 uyt bitterhejd der Religie.

Den 25. Meij 1557. werde Tade Ians dochter, upt Wjchland/ den tyd
 van ses jaeren upt de Stad van Haerlem/ wyjhejd van dien/ ende ju-
 ribdicien van Kermerland ende Bijnland gebannen, sonder daer weder
 in te komen binnen den selven tyd op yene van goegeseldte worden:
 wtdat sy in anderhalf jaeren te biechte nochte ten Heyligen Sacra-
 ments beweest en was/ tegens de opdynantien der Heyliger Kerken.

Den

Kornelis Kortelaer
gegeezeld
&c.

Hier wyk
blijkt dat
de Here van
Liqués onder
des paenschē
Gouverneur
der Stad
Maerlem is
geweesi voor
Verdugo.

Den 8. Oct. 1573. Werde Kornelis van Kortelaer gecondemneerd op't Schavot geleid ende vdaect met roeden gegeezeld te worden/ ende van ook gebannen uyt deser Stad/ ende de vyghygh van dien/ binnen 'sdaegs sonneschijn te ruyven/ om te gaen wyerken inde Weensn/ in dorpen sijne Majesteit toegebaen wesende/ den tyd van eenen geheel jaer/ sonder binnen den voorsz. Wyde binnen deser voorsz. Stad ofte vyghygh van dien te komen/ ofte uyt de Weensn te gaen/ ofte te komen/ in enige steden ofte dorpen sijne Majesteit niet toegebaen wesende/ op pene van wel strengelijck gegeezeld ende gebjandtephend te worden/ anderen ten exempele: om dat hy hem verborder hadde/ uyt der Stede van Lepden vande vijanden ende rebellen vande Ko: Ma: seker mistve te brengen tot binnen deser Stad: Daerleim aen mijn Here van Liqués, Gouverneur der selver Stad, betryffende van hem andwoorde wederomme.

Huyg Pie-
ter Aelbert
facn ver-
oord. eld
de iustitie
om vergif-
fenisse te
hielden, &c.

Dito werde Huyg Pieter Aelbertsz, om dat hy twee ofte drie reysen te Lepden ende in den Dage was geweest/ gecondemneerd/ de Deren vanden Gerechte in den name van Justitie om vergiffenisse te bidden/ ende verreit werke dagers ofsijn eegen koften aen deser Stads wercken te arbeypen ter plaetze daermen wiffen soude/ ende van nu voortaan tot waeschen verstkoniende tot alle Sondagē Misse ende Predicatie te hozen/ ende daer van den selven tyd goed bescheyd te brengen/ met verbod van niet meer te komen ofte te conberieren in steden ofte dorpen sijne Ko: Ma: niet toegebaen wesende/ op pene van wel strengelijck gegeezeld te worden anderen ten exempele.

Tijn Gijf-
brechts tot
het selve
verwelen.

Dito werde Tijn Gijfbrechts, van Sparendamme/ mede also bertwessent/ om dat hy te Lepden hy haeren man/ den Prince van Oranjen dienende/ geweest was/ ende wat gelde van hem gejaeld hadde: op gelijck scherp verbod van sulcx niet meer te doen onder straffe van strengē geesjellinge.

Item Pieter
V Villem-
saen.

Dito Pieter V Villemsz, van Daerlem/ van gelijken: om dat hy te Warmond hy sijn meester Gerrit van der Laen Kasteleyn ofte Kapiteyn van den Prince op't Sijps voorsz. geweest was.

Item Jan
Klaesz.

Den laetsten Octob. 1573. werde Jan Klaesz tot vergiffenisse biddend herwesen/ ende ses weken-arbeyd aen de Stads wercken booz drie grooten daegs/ ende een half jaer binnen de Stads vyghygh gebannen/ op gelijck verbod ende straffe als boven: om dat hy te Lepden was geweest.

Item Ael-
bert V Vil-
lemsz.

Dito most Aelbert V Villemsz, Slotemaker/ om gelijke oorsake/ om dat hy op weg was geweest na Lepden ende Welf te gaen/ vergiffenisse bidden/ drie weken sonder loon aende Stad wercken/ een jaer binnen de vyghygh blijven/ in geene herbergen komen/ misse ende predicatie hozen/ op pene van twee jaeren gebannere te worden.

Item Jakob
Schoorl.

Den 14 Novemb. 1575. most Jakob Schoorl. om dat hy oock ander om weg was geweest na Lepden te gaen/ de Justitie om vergiffenisse bidden.

libbert/een geheel jaer vóms de vyfftyd van de Stad vlyden/een geld-
boete van sessten guldens geven/In véne herbergen komen/te misse
gaen/predikante hozen/op de verbeurte van twintig pond heren-geld/
ende twee-jarig bannissement binnen der Stad vlydom.

Dito werde Mees Gerbrandzen, metgesel van Jakob Schoon tot
gelijke amende verwesen.

Den 7. Decemb. 1573. Werde Antonijfen Kornelis, van Lisse / ende
Maritjen Kornelis, van Overveen/een jaer npt Stad gebannen/om dat
spdie van Leyden ten dienste gestaen / ende van daer byteven aen den
Gouverneur deser Stad gebjagt hadden.

Den 20. Jan. 1574. werde Andries Ianzzen, Kammegietter Ap twien eene
grootte wienigte van het boden heretijke ende suspette boeken gebou-
den waren/verwesen/ dat gemelde boeke op de Sale van 't Stadhuis
souden verbrand wozen/en dat hy alle ketterige soude abjureren/ende
versaken/en een jaer lang met eene barnende toozze gaen booz't waer-
dige heplige Sacrament telken als 't selve ommegebragen wozd / ende
mede een jaer lang alle sonnedagen ende heplige dagen de predikatie
ende misse inde Grootte Kerke des mozgens hozen/ende sitten onder de
predikatie ober de predikstuel / en 't epden 's jaers daer van behoor-
lyke certificatte in handen van den Schout leveren.

Den 7. April 1574. werde Adriaen Ioriszzen van Solmis, van wegen dat
hy inden voozleden turbulente tyd hem seer rebellighe gebragen/ende
hy geven hadde om koster van de Gemeynte der Gereformeerde ofte
* valsche gete-proberde Religie te wesen (tupt dozsake van welken
waeste sijn thedegeselle wijlen Jan van Sanen onthald was/met kort-
fiskatie sijnor goederen) sonder dat hy sedert de reductie deser Stad
hem bequaem gemaakt hadde der gratie ende pardoen / van wegen
sijne Majestejt inde maend van Augusto alhier gepublicteerd/maer ze-
dert dien tyd tot sijne apprehensie toe altoos gelatiteerd hadde / van
sijne gevangenisse ontslagen /mits dat hy volgens sijne presentatie
alle ketterigen ende valsche leringen abjureren ende versaken soude/
hem bequaem makende tegens den hoog-tyd van Paeschen tot de
herdienst van 't voozschreven pardoen / mits gaende te biechte / ende
ten hepligen Sacramente / ende dat hy mede sweren sal van nu voozd-
aen hem te dragen ende te reguleren naer de Katholijke Religie van
de heplige Roomische Kerke / gelijk een goed Katholijck man toebe-
hoord.

Den 6. Septemb. 1574. hebben Stoffel Iakobszen, van Leyderbozz/
ende Ocker Ianzzen, van Woozhout / gevangens / by haeren solemne-
len Ede gestwozen in handen van Sebastiaen Kraenhals / Schout/
dat hy hen van nu voozdaen dragen sullen als goede Katholijke lyp-
den/ achtervolgende de Religie van de heplige Katholijke Roomische
Kerke.

Den 5. Iou. 1576. werde Iakob Ianzzen, Schemaker/gerondanneerd/
opte

Item Mees
Gerbrād-
zen.
Antonijse
en Maritjen
Kornelis
gebannen.
Andries
Ianzse ver-
vesen om
de vyare
Religie te
verlaken,
&c.

Itē Adriaen
Ioriszzen vā
Solmis.
* E/a. 5. 20.
† Beset wort
pag 233.

Itē Stoffel
Iakobize,
en Ocker
Ianzzen.

op de Macht gelyd/ ende gehouden te worden: aen de galge/ aldert-
 zakob Ianf staende/ den tyd van een ure lang/ ten onsen van eenen ygeliken;
 zen aen de ende voozden tyd van vierjaeren gebannen up dezer Stadt ende de
 galge ge- voozde van dien/ etc. om dat hy gedurende het beleg deser Stadt by
 bonden, en gebannen sijne Majesteys rebellen was geweest/ ende na dat hy daer na t par-
 doen van sijne voozsch. Majestept mebe genoten ende verbiend hadde/
 niet op enghel sijn afgungig hert ende quade willo tot sijne Majestept
 te dragen/ hem doeglijk verbiende in sijn Majestepts tegenwocht/
 ende hem bedoehende in des selfs. Majestepts victorie/ ende tonende
 de volhep van sijn herte/ hem niet geabstineerd nochte geschaems en
 hadde t selvs oventlijk met den monde up te spreken/ ende mit t eyde-
 men te bewijsen, ende ook om dat hy hem niet gedragen ende gerege-
 leerd en hadde als een Katholijk ende Christen mensche schuldig was/
 also hy zedert tverbienden van t voozsch. pardoen nochte te verhep-
 nochte ten heyligen hoogwaerdigen Sacramente geweest en hadde.

Wiergelijke bonnissen sijnder ontallijke meer: maer dese sullen
 oberbloedig genoeg wesen.

Behoort
 van desen
 handel.

So word van de groote Babylon/ de moeder der Boererte ende
 grouwelijkheden der aerde/ te rechte gelyd dronken te wesen vanden
 bloede der heyligen/ ende vanden bloede der getuppen van Jesu-
 Apoc. 15. 6. 7. So dat de bloedverwige Roomsche Kardinaelen sijnre
 rechten manen rock ende lehere te dragen.

Men kan hier evenwel niet verwojgen/ nochte verbergen/ dat
 onder dese luyden/ die dese Spaensche ende Roomsche vervolgingen
 uptgestaen hebben/ enige ook geweest sijn die om de Wederdoperste
 geleden hebben/ ja den dood gestorven sijn: hoewel ik die willens op
 dien naem niet en hebbe willen melden/ nochte updrucken/ ofse hit
 veel lecht ontkenend moegen wesen/ op dat die van hune Secte. mo-
 wijnen arbeyp hit vermeynd Offer-boek niet en stofferen/ ende hune
 martelaers dooz mij niet en komen te roemen/ ende te verheffen:
 also de sake alleen/ ende de straffe geenzins/ den Martelaer vooz Gode
 maakt/ ende die vooz geens bloed getuppen des Heren en mogen gere-
 kend worden/ die om hune Gods lasterlijke opinien ende ketterijen
 sterben/ maer veel meer dobbel ellendig te achten sijn.

Maer niettemin nochtans moet ik dit daer by seggen/ dat of wop
 schoon de grouwelen der Wederdoperste/ die ons nau een enig stuck
 der lere ongeschonden ende onbedorven laten/ van herten vland sijn/
 so wel als de Papisten/ die het van noch met hune Antichristische
 lasteren ende afgoderijen niet een hapy beter en maken: so en komen
 wy eventual hune grouwelijke tyranij niet vooz goed kennen/ ende
 onse siels en salinde vergaderinge vier bloeddopstige niet komen. Men
 moeste ook bijlijk onderscheyd maken tuschen de Sectemesters ende
 berboerberg/ ende tuschen de arme verleyde menschen. Behalven
 datter ook wel middel is de behamels te stueren ende ty te binden by
 andere

Psal. 5. 7.
 Dem. 12. 1.
 &c.

andere geboe gelijke wegen.

Is dan ook niet gansch onbillijk ende onberozagelijk / dat onse Ro-
manisten den meester ober-al maken / ende het hooge woord vorten
willen / daer sp niets te seggen en hebben / ende daer sp swijgen ende
dupken moeten : so sp anderen by sich niet lijden en willen / daer hun
daen koning is / maer de selve ten buete ende ten swaerde ten wpre est
met de hoogste bitterhepd vervolgent.

Souden dan ook de Wederdoers wel so onbernufftig wesen / dat
sp sich in den boospsed der gemeyne vjanden souden verbliffen / die
met hun ende ons wel-er so geleeft / ende omgeswongen / en nu ook
noch niets beters in den sin en hebben . Of souden sp wel so ondank-
baer wesen / dat sp na den ondergang ende t' qualijk-baren der Gere-
formeerden souden hoken / ende verlangen / onder welker vleugelen sp
so gerustelijc mogen bliffen sitten / ende sehuyle / ende op hunne bodden
in de pluymenten gemaeckelijc rusten / ende dupken / ende in vrede by
hups ober den haert bliffen hangen / ende sich hoesteren / terwijl de an-
deren dickwils met ongemack ende gebaer op hunne wachten en toch-
ten booz den vjand staen . Of te en komen sp sich ook noch niet ober
hunne lasteringe schamen / waer mede syde Christelijke Overheden /
wooz alle hunne trouwe sijnge / moeete / en komer in hunner beschut-
tinge tegen het geweld der Spaenschen / upt Gods Gemeynthe sluy-
ten / ende tot het helliche vuur verwijlen .

Ik wete na ook teer wel / dat onse Stad booz t' verhael sulker Paep-
scher Tyramije / ende diergelijke geschiedenissen / in haer bedzeber-
wepnig ge-erd woord / ende dat het met mijn Eytel van Lof / ende met
mijn booznamen / niet al te wel ober een en komt : maer hoe konnen
wij sulc ynlaten / als wy eene volkomene beschrijvinge ende histo-
rie maken sullen : behalven dat ik ook niet sien en kan / waerom onse eren-
tytel / ten aensien van het meeste en booznaemste onser verhandelinge /
en dat eygentlijk onse Stad betreft / niet en soude in sijne volle waerde
bliffen . Ik kan ook niet waerhepd sonder roef seggen / dat ik onse Stad
allertwege so garme eren soude / als isomand ter wereld / niemand te na
gespreken / dat ik ook meyne in dit mijn werk / naar mijne swachhepd
met der daed oberbloedig te betonen . En wat hier nu dese sake be-
langt / wie en siet niet / dat alle de schande deser Tyramije eygentlijk
geheel ende al op de Paperye / ende niet op onse Stad en rust / ende
alleen tot haeren last lept / ende op haere rekeninge staet / dat ik nu noch
niet en segge / dat sulck onse Stad niet eygen / ende alleen / maer met
alle / tenminsten met alle de Hoofd-steden van t' Land / ja van de gan-
sche Christenhepd / inde al-gemeyne Antichristijche bloedige ver-
volginge gemeyn is getweest .

Maer Rosa krieg sijn loon. Die hoef bestond met liegen /
I Met konsten / en praktijk de luyden te bedriegen /

L 11 ;

Bedriege-
rije van la-
kob Rosa,

En

En dwong also het volk het geld behendig af:
 Was dikken daermen hem wat op sijn rugge gaf.

Den 7. Decemb. 1549. werde Mr. Jakob Rosa van Roztrijke gecon-
 denneerd een half ure te staet op het Schabot met sijn papieren/ brie-
 kens/ ende boeken om sijn hals / ende daer na wel strengelijc mee roe-
 den gegefzeld te worden/ ende gebannen upt der Stede van Paerlem/
 vyghed van dien/ ende jurisdictien van Kemmerland ende Rijn-
 land ten eeuwigen dagen / sonder daer weer in te komen opte verbeur-
 nisse van sijn lijf ; ende sijne voorsz. papieren ende boeken verbrand/
 ende metten viere te niete gedaen/ mitsgaders ook enige ringen met de
 gesteeften genepen ende gebroken te worden / ende de stukken in han-
 den vanden Officier als gekonfiskeerd te blijven : om dat hy hem ver-
 boyerd hadde de luyden te trecken dat sy geloof souden stellen inde hulp
 van den Duybel/ ende in superstittie/ also God verlatende/ daermen al-
 leen troost hulp ende bystand aen schuldig is te soeken / ende dit al in
 verminderinge des Christen geloofs/ deur welke treckinge/ middelen/
 ende logemen/ die de selve Mr. Jakob daer by voegde/ hy wilst maken-
 de was onder 't gemeene volk/ perturbierende de gemeene vrede / ende
 also niet onrechtvaardighed geld van de luyden krijgende om vana-
 bondelijc leuy ende lekkerlijc te leven/ ende al 'tselve niet latende/ hoe-
 wel hy ter cause van dien tot Wernhem inden Lande van Gelre gevan-
 gen was geweest/ maer noch daer in blijvende/ en continuierende dwis-
 tbedragt ende ongelooft te sichten.

Verleydin
 ge van Jan
 Symonze
 Torrécius,
 van Am-
 sterdam.

Torentius die mag niet sijne slantie trecken
 Seer wel in onsen tijd by Rosa sijn geleken/
 Geen minder schalk als hy/ een slim geslepen gaff.
 Wel houdt de Wagistraet hem hier in 't Werkhuys vast!

Het is hier te lande/ ende elders/ meer dan al te wel bekend/ wat
 een land-gerucht van desen Jan Symonzen Torrécius, ende den handel-
 sijner verlepdinge ende ergernisse overal veele jaeren lang is gestroind/
 ende gelopen. Ik en konde derhalven niet nalaten dese sake ook met
 wepnige woorden alhier aen te roeren. Doch en vinde nochtredig/
 nochte geraden/ alle sijne beschuldningen alhier op het papier te stellen/
 ende in het licht te geben/ welke grondwelen beter dienen met ewig
 stilwysigen begraven te worden; nochte ook sijne blaetwe glofen/ ende
 saste lijke uytblugten/ ende ontfuzelingen daer tegens: maer ik wil
 mij slechts aen den blooten ende korten eyfch van den Here Schout
 Kornelis van Teplingen houden/ waer op de eyndelijke sententie ofte
 vonnisse der Heren van den Gerechte is gebeld/ ende gevolgd. Albus
 dan is de getichts-sake alhier ter Stede niet gemiddten Cortvlicke
 aengebangen/ ende afgelopen. Ma dat de Heren Burgemeesters ende
 Regeer-

Regeerders onser Stad na lang gebuld/ ende verbruet/ de gansthe sake
 wel onderstaen/ ende goede vaste ende met ede- beswozene bewiffen
 ende versker dheden van sijn quaed leben/ ende schandelijke praktij-
 ken bekomen/ ende sich niet vijf ofte ses Advocaeten wel ende booz-
 sichtig in alles beraden hadden/ dat sy volkomen stoffe hadden/ om hem
 op syne ontkenninge/ naer rechten te mogen pynigen: so is gemelde
 Cozzentius den 30. Aug. 1627. in verskerheyd genomen. Boven
 dien is noch de Here Officier/ met den Here Secretaris Johan van
 Bosvelt/ tot Welfen elders om meerder ende nader onderzoek ende be-
 wijjs van alle s getrocken/ op datter niets en soude nagelaten worden
 dat tot volkomene kennisse van sijne sake mogte dienen/ ende behozen.
 Ende na dat gemelde Cozzentius tot geene ronde bekentnisse sijner
 lasteren en waere tzengeu/ trachtende slechts met kaele glofen ofte
 upreklagen/ ende gesochte verbloemingen te ontlibberen: soo wer-
 de sy epndeligh aen de pleije gesteld/ ende opgehaeld/ daer sy niettemin
 by sijne boozgaende verschoningen ende ontzettingen hardnechtig is
 gebleven/ sonder dat de Heren Rechters hem tot ronde bekentnisse
 der waerheyd hebben konnen perzen. Derhalven de Heren niet die
 sreck niet wpruig bedurft sijnde/ ten hoogsten sozge dragende vorz de
 ere Gods/ ende het nut van het gemeene beste in desen/ wylende booz-
 sichtig toetsen/ so veel in hun was/ dat gemeld lichtvaerdig wereld-
 kind sijn quaed en ongehorzde verlepdinge niet verber en soude boozd-
 saeijen/ ende dat ook de Stad in geen onnodig ende onepndeligh proces
 en mogte ingewickeld worden/ hebben na lange beradssaginge/ ende
 rijp oberleg der sake/ booz best ingesien/ by sake doozren extraozdinaer
 proces/ van wegen het extraozdinaer crimen ende last van den geban-
 gen/ op het Raedshups tot een gewunst uyt-epnde te tynge/ ende daer-
 om goed gebonden/ ende besluten/ dat de Here Schout tot dien epnde
 sijnen epsch kozt soude begripen/ ende de selve dooz sijnen Procureur
 mondeling laten boozstellen/ ende het bonnisse der Heren vanden Ge-
 rechte daer op doen strijken/ ende uytsprecken. So wer de van den 25.
 Jan. 1628. gemelde Jan Symonssen Cozzentius/ gevangen/ op de
 Blauwe Kamer gebragt/ alwaer een groot volk versamelde/ en toet-
 drong/ niet alleen van onse inwoonderen/ maer ook van andere steden/
 ende plaetzen. Daer na heeft de Procureur de misdaden van Cozzen-
 tius van sijn ongeregeld ende ergerlijc leue/ so hier so elders gepleegd/
 ende sijne grouwelijke blasphemien ende lasteringen tegens de hoogste
 Goddelijche Majesteit/ tegens den Saligmaker Jesus Christus/ ende
 tegens de D. Schriffture uytgespogen/ ende andere sijne verlepdingen/
 ende bedriegertien/ in er ne Stad van recht ende religie niet te verbr-
 gen/ kozt- ingetracken/ ende summarischer wijse/ boozgesteld/ ende af-
 gelezen/ ende den epsch van den Here Schout daer tegen/ te weten des
 doods/ ofte anders als den lijve gestraft te worden/ als de Heren Rech-
 ters soubdinge binden/ met konfiskatie van alle sijne goederen: waer
 op/ na

op/na enige plepdeffe ofte rechtte beplepings tuschen sijnen Abbotat
ende gemelde Procureur de sententie ofte het konnigse der Heren van
den Gerichte is utgesproken als dat hy gevangen om sijn bedriven
guaed werde verwezen in de kosten sijner gevangnisse / ende twintig
jaeren lang op sijne eppen kosten geconfinceerd/ ofte gebannen/ ende be-
maerd te sulen worden ter plae tze die de Heren souden beramen/ende
goed binden.

VVeder-
doperije.
Jan Mat-
thijszen
Backer van
Haerlem,
de groote
Propheet,
en Enoch
der VVe-
derdoperz.

'Jhou' tVVederdopers-volk hier komen laten s'ken/
'Ten ware dat ik most van Jan Matthijszen spreken/
Die jupst van Haerlem was : mijn Stad/vergeeft het mij
Dat ik hem hier verbael/ ik kan hem niet wooyz.
Die boeswicht gaff sich upt dooz een Propheet des Heren/
Ja wille datmen hem als Enoch soude eren:
Waezt Munster na sijn leet/ sijn leven/ dood/ en straf.
Van hem en sijns gelijk daeld dese Secte af.

'Jhou' tVVederdopers-volk hier komen laten s'ken/
'Ten ware dat ik most van Jan Matthijszen spreken/
Die jupst van Haerlem was : mijn Stad/vergeeft het mij
Dat ik hem hier verbael/ ik kan hem niet wooyz.
Die boeswicht gaff sich upt dooz een Propheet des Heren/
Ja wille datmen hem als Enoch soude eren:
Waezt Munster na sijn leet/ sijn leven/ dood/ en straf.
Van hem en sijns gelijk daeld dese Secte af.

'Jhou' tVVederdopers-volk hier komen laten s'ken/
'Ten ware dat ik most van Jan Matthijszen spreken/
Die jupst van Haerlem was : mijn Stad/vergeeft het mij
Dat ik hem hier verbael/ ik kan hem niet wooyz.
Die boeswicht gaff sich upt dooz een Propheet des Heren/
Ja wille datmen hem als Enoch soude eren:
Waezt Munster na sijn leet/ sijn leven/ dood/ en straf.
Van hem en sijns gelijk daeld dese Secte af.

In't jaer onses Heren 1532, woonde alhier te Haerlem een Backer/
Jan Matthijszen genaemd/ een ongelerd man/ maer stout/ ende opzoe-
tig/ listig/ende wel bespaelic: danielke met wupls vleeschelijke lusten
ende wulpschen byand der onkupscheyd ontfleken/op sekerre jonge ende
schoone byouwers- dochter verliesde / trachteerde daer op wooyz naer
sijn upterste-voornagen gemelde dochter tot sijne wille te krijgen / ende
sijn eyge hupbyouwe / die hem te oud en niet schoon genoeg en was/
te verlaten : waer toe hy dan gesnen gereeder nochte bequaemer mid-
del wille/ dan den wog der betzegerster ban geestdijverije / verbergde
sich onder den schijn des Engels in geveynsde heyligheyd / roemende
weel van hemelcke geschieten/ ende goddelijke inspraken/ende openba-
ringen/ dooz welke valsche ende listige besheidighheyd hy eyndelijc tot
sijne wille ende voornomen gekomen sijnde/ heeft de gemelde dochter
schandelijc geschackt/ende heymelijc t' Amsterdam geveerd/ende sich
albaec woog eenen Wederdoperschen Leraer ende Iermanender op-
gewoopen. Daer gaf nu dese heylige man-groote dingen wooy/ en sprak
niet dan van heymelijke drifvange des Geests/ en verborzene openba-
ringen Gods/ die hy noch niet en mogte uyt spreken/ nochte iemand te
kennen geven/ verklarende dat hy de tweede Enoch eirgetuppe Gods
was. So heeft hy daer op ook sommigen de handen opgelepd/ende als
nieuwe Wederdoopersche Apostelen twee ende twee te samen uptge-
sonden/namelijk Gerrit Boekebinder/Jan Deukelszen/Alermaker
van Lepdan / die hy tot Munster in Westphalen heeft afgeschickt / al
waer gemelde Jan Deukelszen na een wonderlijc ende sonderling ko-
ning werde : item Jakob van Kampen / Doutsager tot Amsterdam/
Widerik Kupper/ Bartholomeus Boeke-binder/ Leender tot Bontm-
sen/ Wabdo van Doorn/ Alats van Alnaer/ Boznelis upt den Wziel/
Ghepnaer

Meynar van Delf/ Roelof Maertenszen/ ende meer anderen. Dese
 vordichte dan dooz den Geest van hunnen Enoch het Wederdoperische
 nieuwe Evangelium in verscheyde oorden met groote beroerten/ ende
 magt/ der verleydingen. Als dan nu dese groote Propheet ende Enoch
 bemerkte dat hy gelegenheyt hadde sich naer de wereld groot te ma-
 ken/ so heeft hy Jakob van Kampen tot eenen Bisshop gesteld/ ende in
 sijne plaetse t' Amsterdam gelaten / ende is na sijne Munstersehe Apo-
 stelen vertrocken / al waer hy de stoel der Wederdoperische heerschap-
 pise gedachte te planten : daer hy dan ook sijne personagie ende enen
 beziegelijken schijn van heyligheyt sommeestierlijk heeft wesen te spen-
 len / dat hy eenen grooten aenhang van ontalligke menschen aen sijn
 snoer heeft gekregen/ die ook so seer inder tij hebben toegenomen (also
 hy van alle onliggende Steden ende Dooppen/ op 't aenschrijven vande
 voornaemste belhamels Dunner roeterije aldaer als hyen te samen
 swaerden) dat sy de Stad epndelikh verniesstorb/ ende geplonderb/ den
 Raed ende Burgerse beroofd/ ende verjaergd/ ende hebbe wind der re-
 geringe aen sich getrocken hebben. Wannert dan nu dese Wederdo-
 persche Munstersehe rol-wagen naer den sin van desen Enoch so wel
 woord wilde / so wooy hy sich tot eenen President ende hoofd van de
 Stad op/ ende liet sulx verscheyde scherpe Plackaten aflesen / ende
 verkhondigen / als dat een pder op lijfstraffe al sijn goud ende silber / ja
 alle sijne habe/ ende goederen/ op eenen hoop/ in 't gemeen/ ter bestem-
 der plaetse/ souden byngen/ ende niemand ter epgens vooz sich achter
 de hand houden : als mede dat niemand sich en soude verwoyden ent-
 ge boeken te hebben dan alleen den D. Babel / ende dat alle de andere
 boeken souden verhand wozyden / voozgevende dat God hem sulx af-
 les bevolen hadde. Geschiede ontrent desen tijd dat seker ambachts-
 man Hubrecht Crupteling iet spottelijks van desen grooten Propheet
 mogte seggen/ waerom de sachtmoedige geest van desen Enoch so on-
 steken werde / dat hy gemelden Crupteling op de Markt vooz sijne
 gewapende gemeente opentlijk debe komen: de welke na dat hy aldaer
 voozds aengeklaegd ende ter dood verwesen was / so heeft dese Pro-
 pheet selfs sijne mooydadige handen aen hem geslagen / ende na dat hy
 hem ter aerde hadde nadergeheld / heeft hem met eene spietze in 't lijf
 gesteken/ maer als hy soo noch niet dood en was/ heeft hem op sone an-
 dere plaetze doen byngen / alwaer hy sekeren jongeling een geladen
 roer upt de hand genomen ende Crupteling daer mede voozschoten
 ende ge dood heeft: welke grouwelijke mooyd dese god-bergeten boeve
 daerenboven noch met het bevel van God godlasterlyk durfde bekle-
 den/ ende bekladden/ doch te weten van dien God der Wereld/ dien hy
 diende/ die een leugenaer ende menschen-mooyder van den beginne ge-
 weest is. Als nu dese godloose Geest-lygber dit grouwelijke mooyde-
 naer-stuck volbragt hadde / so heeft hy eene lange spietze genomen
 ende is als een krankstunig mensche daer mede dooz de Stad gelopen/

roepende / dat Gods weder hem geboden hadde / dat hy de vffstande / die de Stad van **Wulfter** van wegen die **Wederboersche** ontfesene belagerd hadden / om die afgezette ende ongehoorde berorte ende getweld naer versterke te straffen / van de Stad soude vyfven / ende berjagen : maer als hy nu gelijk een bolle hond ter poosten uyt tot den hjaand introp / so werde hy ter stand van enien zoldact bejgend / ende boozsteken / ende heeft also naet Gods vechtaect dig oordeel het loon sijner grodwelen ende lasteren ontfangen. Dit is dan kortelyk het le- ben ende eynde van onsen Ian Marthijzen van Haerlem, dien **Wederboerschen Enoch** / ende grooten **Propheet** / van wien de swermerij deser **Berte** tot op desen huydigen dag hunne sendinge hebben / hoe meesterlyk ook dat sy sich met eenen hepligen schijn wete te bemantelen. Waer uyt wy klaerlyk booz ogen sien konnen / hoe lichtelyk ende schynkellyk de **Duppel** die menschen weet te betoberen / ende in 't verberf af te stozzen / die van **Godes D. Woord** ende geopenbaerde wille tot doo- men ende geestdyfberijen afwijken / ende den **Duppel** ende sijne ver- huydinge in plaetse van **God** ende sijnen **D. Geest** aenhangen.

Ontrent
Maert des
jaers 1534.

Deze Serzey staey onder sijne Afsceeldinge.

Den eersten Sender mag ik mij wel gaen beroemen
Van hez Herdoops geslacht, maer niet tot haerder vromen:
Want grodwelen ser veel heb ik ook me bedreven,
En mij is voor mijn deel een * lood door 't lijf gegeven.

* Hy en is
niet doorscho-
zen, maer
doorsteken.
Sleid. lib. x.
confoditur.
Lere ende
roem der
myrakelen
van Doctor
Iustus Vel-
sius uyt de
Blage.

Maer sal ik **Velsius** ook hier ter ste verhaten?
Sijn stunen raekten hem op't hollen ende dwaalen
In sinen ouderdom / het was meer rasernij
Booz' t'zeken van sijn hoofd / als aerd van ketterij.

Pieter Bor in sijn **Doetende Boek**. In desen jaete 1578 heeft **Doctor Iustus Velcius Hagamus** hem veel onthouden binnen **Haerlem**, **Lepden** / ende den **Wage** / ende andere plaetzen in **Holland** / ende heeft hem uyt- gegeven dat hy van **Gode** gevonden was de menschen booz het eeuwig- ge verberf te waerschouwen / heeft hier ende daer enige priedshatten boozcroft strastelick gebaen / daer na op publike plaetzen / heeft sich bezorud sijne lere met myrakelre te bevestigen / ende is gebeurd bin- nen **Haerlem** / dat hy wesende ten huyse van **M^r. Jan van Duren** / hem berodente dat hy van **Gode** gevonden was / omme de geheele we- zeld te refozmieren / ende naer enige propoosten heeft hy gesejd / men soude alwaer doen brengen **M^r. Gerrit van Ravensbergen** / wesen- de een **Christengelerde** affor wel bekend / ende was de schoonba- der van den **Durgenmeester M^r. Gerrit Stuber**. Deset was lange jaeren

jaeren blind geweest / die soude hy siende maken: maer als hem wer-
de gebraegd of hy 't selve met medicijn doen soude / also hy Doctoz in
de Medicynen was / hy septe neen / maer myzakelenselijken / op een
ogenblich tijds / tot betoninge van dat hy van God was gesonden /
welke Rabensbergen albaer gebragt ende gelept sijnde / is hy in een
kamer albaer gebragt / ende maer dat men hem geseyd hadde / waer-
om hy aldaer was ontboden / so is Justus Welfius op sijn knien ge-
ballen / ende heeft een gebed tot God gedaen / ende 't selve volpynigh
sijnde is hy opgestaen / ende heeft tot den booschreben Rabensbergen
tot hiernael gesproken / dat hy sijne ogen op doen / ende den dag des Pe-
ren aenschouwen soude / dan sijn gesicht en werde hier deur niet gebe-
terd / ende bleef in eenen doerne: doe heeft Welfius gebraegd / of hy ook
geloofd hadde / dat hy / als hy die woorden sprak / doet u ogen op / etc. dat
hy sijn gesicht weder kriggen soude; Rabensbergen antwoorde / neen /
dat hy niet en hadde geloofd: so ist dan / septe Welfius / u schuld / ende
niet de mijne / dat gy niet en siet / want so gy geloofd had / soud gy on-
trouwe sijn gesichte gekregen hebben. [Meer is alhier te Waerlem
aied voorgevallen: dat elders geschied is / en raekt onse Stad niet / die
daer toe niettemin lust heeft / die kan 't ter selver plaetse lesen.]

Dese Justus Welfius is de selve geweest die Guicciardin gedenkt in
sijn beschyvinge van Nederland onder de geleerde mannen gesproken
upt den Page / noemt hem een treffelick Bedrijn-meester / ende groot
Philosooph / die veel heeft geschreven / somen insonderheyt mag sien
in de algemeene Bibliothekke van Gesnerus. Hy was in dese tijd als
hy hem vooz sodanigen Theologus ende van God gesonden Dienaer
Gods upt gaf een geheel oud man / so dat enige meenden / dat hy dooz
te veel studerens in sijn ouderdom / in sijn verstand en sinnen gekrenkt
was: andere hielden daer seer veel van / maer het beroemen van het
doen sijnder myzakelen / daer niet van en quam / benam hem alle sijne
aensientelicheyt / ende kreeg wepnig aenhangs / die nochtans scheen
dat hy sochte. Idem Ibid.

Dus socht de Satan vast dooz swaerd en kettertjen
Den loop van Godes Woord en waetheyt af te snijer
Op dat hy meester bleef / en Godes eer vertrad /
En noch voopdaen 't gebied en 't volle seggen had,
Noch ist gelijk een huer en wilzem voozgelopen /
Het bloed doet Godes Kerken meerder deure open /
De kettertje macht de troinen maer bekend /
En als God werken wil / wie heeft het opt gemend?
Wat van de Satan dee / Godes Woord is doozgebroken /
En sijne waerde kerk is als ten roos ontkoken /
Ons liebe Vaderland / en liebe Vaderstad /
Gentelen dese gaef / en kostelike schat.

Van de Christelijke Exereformeerde Kerke in
Holland, ende te Haerlem.

Die wonderlijk God Almachtig sijn D. Evangelium tegens al het geweld des Satans upt de duysternisse des Pausdoms in 't licht gebragt / ende boozd geplaat heeft inde gansche Christenheyt / geruppen de Evangelische Hystorien overbloedig. So is ook niet tegenstaende de bloedige Plaktaeten en vervolgingen tegegens de oefeninge der Christelijke Religie de selve niettemin in dese Nederlanden over al met magt doorgebroken.

Beste op-
baere Evā-
gelische
Predikatie
in Hollād,
en buyten
Haerlem.

Ende na dat de predikatie in Holland lang in 't heymelijck gepleegd waren / so is de eerste openlijke Predikatie buyten Doorn met grooten toeloop van volck upt alle de omliggende Doopen aengevangen den 14. Julijus 1566. door sekeren Jan Hertzen / Wandmaker / van Alkmaer geboren / waer upt andere Steden mede eenen moed gegrepen ende sich verstant hebben hetselve van gelijken in Gods name in pver te beginnen / ende so werde onder anderen de eerste Predikatie van gemelden Jan Hertzen buyten Haerlem gedaen den 21. Julijus des jaers daer in eene vergaderinge van ontrent 300. personen / waer onder ontrent vijftig mannen / ende de andere boozds vrouwen waren; ende des anderen daegs wies het getal tot 700. personen: waer by gemelde Predikatie de vrymoedigheyt nam aen de Overheyt der Stad te schrijven / dat de Predikanten buyten de Steden in de andere Proovintien vande Gouvernante waren toegeleaten / ende dat sy daerom in Holland niet en behoorden verhindert te worden. Besiet Pieter Bor in sijn Tweede Boek der Nederlandsche Oorlogen.

Reelden-
storm over:
al in Neder-
land, maer
niet binne
Haerlem.

Ontrent desen tyd geschiede de Beelden-storminge over al in geheel Nederland. Maer alhier te Haerlem werde de Kerke den 23. August. 1566. upt bryse der selve toegesloten / ende den 7. Decemb. des selven jaers wederom geopen: so dat de Beelden alhier upt dese oorzake boorden storm bebrjyd werden. O. M. hebbe daerom hier over eene kurt begaen pag. 165. upt het Tweede Boek van Pieter Bor Fol. 62. b: Sijn E. is qualijk berichte / ofte het is misdyucht / dat ik gevolgd hebbe / inepnende seker te gaen.

Geusehuys
op de Baen
gesicht,

Wanneer nu de brijheyt ende de Religions-verkwaenten te gelijk daeglijck meer ende meer aenwieszen ende toenamen / ende de ongelieghenheyt des winter-tijds op handen was / so hebben die van de Religie alhier te Haerlem den 19. Octob. des selven jaers met toelatinge van de Magistraeten eene Looftze / het Geusen huys genaemd / van seiden en tnegentig boeten lang / ende se ben en zestig boeten breed / op de Banc van hout licht opgeworpen, ende binnen den tyd van drie weken voltrocken / waer in twee Evangelische Predikanten Odoolphus B. van Embden / een oud grjys man / ende Sixtus B. van Leeuwaerden / de Gemeente

Gemeente den Heren met de supbere predikatie van Gods Woord ge-
trouwelijck gebied hebben / so lang tot dat de siette der vervolginge
dooz de Goubernante oy een nissu weer meen ende meer ober al begon
aen te steken / waer dooz de Kerke Gods wederom inde woestijne mo-
ste blugten / ende sich ook alhier inde boschen / ende sand-duppen ver-
steken ende onthouden.

Apoc. 12. 6.

So werde hier dan ook gemeld Geusen-huyden 30. Apryl des vol-
genden jaers 1567. in dzye uren tijds geslecht, ende afgebroken, ende ook
enige vzoome Religioens-vertwanten / als Thomas Thomaszcn, Floris
Huygenzen, Michiel de Wael, ende Egbert Gerritzen, gevangen geno-
men, om dat sp de ledige achter-kerke der Regulieren bytten de St.
Jans Doort tot openinge dooz de Gereformeerde Predikation ver-
socht / ende tot de sichtiginge van gemeld Geusen-huyden op de Waue de
hand mede geboden hadden / die der ook beswaerlijck den hals soeden
uytgehaeld hebben / ten ware de Woedschappen selfs getuygd hadden /
dat sp uyt hoogdzingenden noot om vzedes wille in verhardinge der
beroerte de tinneringe van gemeld Predik-huyden goed-gehend ende
heroozlofd hadden / ende dat sp ook selfs uyt menschelijke swachheyd
hij wat waters in hunnen wijn gedaen hadden. O. M.

Ende vve-
der afge-
brokē, met
gevangē-
nisse som-
miger Re-
ligioens-
vervwantē.

Den 10. Julius 1570. werde in tegenwoozdigheyd van Schout/
Burgemeesteren/ende Schepenen alhier in de Gzootte Kerke het Par-
doen van den Paus over dese Nederlanden verkondigd vooz die gene die
van de Roomsche Kerke waren afgeballen / nits penitentie doende /
ende diechtende / waer toe dzye biecht-vaders gezoyneerd waren / die
den biechtenden besegelde bytten beerden ; met welck Pauselijck Par-
doen sp met-enen van den Koning van Spanjen in genaden aengenenomen
waren / achtervolgende sekere bytten / die ter pruce van het Kaedhuyden
op den selben dag ook werden afgelesen. O. M.

Pardoē vā
dē Paus en
Koning vā
Spanjen
voor alle
die tot dē
Roomsche
Kerke vve-
derkeren.

Doe nu de Stad van Haerlem dooz Gerrit van Berkenroede / ende
Dans Kolterman / aen den Prinze van Oranjen is gekomen / ende de
Religie binnen haer vrij gelaten, dat hebbe ik pag. 166, &c. verhandeld /
het welke den 4. Julius 1572. is voozgeballen / na dat ontrent 900.
Prinzen-zoldaten daegs te vozen om de Stad hongeliden / ende sich lie-
ten sien / om de vzele in de burgers te vzenge / diese vijandelijck meyn-
den te beschadigen / so sp den Prinze van Oranjen tegens Duc d'Albe-
niet en waren toegeballen / als ik zedert uyt goede Wemoeten van dien
tijden berichte.

Vrijheyd
der Religie
binnen
Haerlem.

Daer na is de Spaensche Belegeringe de Stad ober den hals ge-
komen / waer dooz sp van den vijand is veroverd / ende de Religie we-
deromme verloren : waer van ik hier boven pag. 181, &c seer oberblo-
dig gesproken hebbe : tot det tijd dat de Stad inden jare 1577. den
1. Maert onder de Regeringe van den Prinze van Oranjen / uyt fragt
bande Parificatie ofte vzedehandelinge van Gent / wederom is ge-
bzagt / ende de Religie openbaer aengefeld, ende toegelaten : waer van
ik des.

Versies en
affschaffin-
ge der Re-
ligie dooz
de verove-
ringe der
Stad vande
Spaensche

ende vve-
derom vrij
heyd der
selve door
de Pacifica-
tie vā Gent
Eerste Pre-
dikatie ch-
Avd'maet
in Bakenes
gedaē ende
gehouden.

in des gelyck in 't booz gaende pag. 293. de gelyck gemact hebbe.
 Maer nu de Stad van Paerleu dooz de Pacificatie van Gent/ende
 Satisfactie ofte gemaect verdrag niet den Prinze van Oranien/ende
 de Staeten des Lands/ wederom onder het gebied van den Prinze
 albus was gekomen/so heeft de Bischoep met de Regerders der Stad
 den 20. Maert den Kerkmeeſteren van Bakenes geboden/dat sy gemel-
 de Kerke binnen drie dagen vooz die van de Gerefomezerde Keltige
 soudeu opruymen/ende openen. Wel welke van hun achter-volgd ende
 nagekomen sijnde /so is den 24. dito des Sondaegs de eerste Predikatie
 aldaer gedaen van Thomas Tilus, een seer geleerd ende godsalig man/
 gewesē Abt van S. Bernart/een Klooster by Antwerp op de Schel-
 de gelegen. Och wede den 7. April op Paeschdag her hoogwaardig
 Avondmael naer de instellinge van Dieren dooz den seken aldaer aen de
 Gemeente upghedeeld. Dese Thomas Tilus/was alhier van Delf
 gekomen/ende maer vooz eenen tyd geleend/waer na hy wederom na
 Delf is vertrocken /alwaer hy in den Evangelischen dienst den vooz-
 deren tyd sijn levens standvastig is gebleven/ende in den Dere ontsla-
 ven/ende hegeaten: so dat hy geen eygen Predikant deser Gemeente
 geweeft sijnde /maer alleen enen kleynen tyd by leninge /hier over in
 het Register der Paerlemsehe Predikanten pag. 41. van mij niet en is
 gesteld nochte geteld geworden.

Quaer ge-
laet van
ryvce d'is-
kerzoldae-
inde Groo-
te Kerke.

Kozs vooz desen tyd sizer een zoldaet dzonken sijnde 's avonds ou-
 der het Paepsh-Lof inde Gzooete Kerke gekomen / niet een mom-
 aensryf vooz het Kooz sijn staende /ende voozds niets anders doende/
 nochte sprekende/waer oter hy beklage/ende gevangen sijnde/na drie
 weken/dooz tusschen-sprake van sijne beschuldigers / wederom werde
 losgelaten.

Den 15. Maert quam een ander dzonken zoldaet in de Kerke in sich
 slijven knozrende / ende sijn ponjaerd treckende / de welke hem van de
 Kofers / ende andere Kerken Dienaers werde benomen. Dese besge-
 ligh in hechtemse gesteld/zaak den 11. April upt de gevangemisse/ende
 dingt upt de Stad.

Dit waren kleynē beginzelen van meerder beroerte / ja van bloed-
 stozinge. Ebenwel is datmael sulke o'dze gesteld / datter dat geheele
 jaer geen onheyl nochte swaricheyd en is ontstaan.

Religieus
beroeerte
sinnē Am-
sterdam.

Wibbeler tyd ging Maerdam dooz dwang ende vood / volgens de
 meermacks gemelde Pacificatie/den 8. Feb. 1578. tot den Prinze ende
 de Staeten over. Maer also sy niettemin het hoofd noch al na den
 vjand schenen te hebben/ende de sake groot verpael siep/dat Don Jan
 van Oostenrijch / niet tozrespondente ofte verstand van die van bin-
 ton / op de Stad wellers mogte vooznemen; so hebben de Staeten
 dooz huijne Gecommitteerden/ende burgeren van de Keltige / sich van
 de Stad versekerd/de hecken verhangen/de Magistraeten veranderen/
 die de versekerdheyd der Stad tegens den vjand dooz de schutterijen
 met ge-

niet gehuld te gansstondens / ende de selve mes Papen ende Rommische
 wegeleit / de Kerken ende Kloosters gekozend / ende de ganse Pape-
 rye afgeschafte. Dit geschiede eerst in Mey / ende na voorts in Augu-
 stus des selven jaers.

Dit exempel der naburige Stad Amsterdarn maecte de Daerlem-
 sehe zoldacten by dapper gaende / ende tergde de selve ten hoogsten
 tot gelijckpoudertinge na weynige dagen: Ock wert de nu elders hier
 te Lande de Rommische Papsche Keligie bytende steden gepleegd:
 ende de gelegenheyt der tijden / ende verbeelidheyt der gemoederen /
 ende begin van nieuwe krijgen / en konden de openbare oefeninge der
 Papsche afgoderije / ende belachelijke supersticie langer niet wden.

Ende Haer-
 lem, op Sa-
 craments
 dag.

Vnum tenus non alii duos Erithacos;

*De Gods-dienst openbaer verscheiden in een Land
 is niet dan swaricheyt en oproer voor de hand.*

Daer waren nu byt baendels zoldacten onder Jonker Wille van
 Dubenbooyde Kolonel / ende Dymannien Wylingen / ende Aepnop
 in Stad. So is derhalven den 29. Mey des selven jaers / op Saccra-
 ments dag / alst de Papschen naer hume ergerlijke ende afgodische ge-
 woonte normen / byt ofte vier dagen na den aenhang van den Amster-
 damsche beroerte / alhier gelijke swaricheyt ontsaen. Want als de
 Grootte Kerke op gemelden dag vol mannen / vrouwen / ende kinderen
 was / ende daer onder wel 200 burger pines toozzen / om vooz het Sa-
 crament te gaen / menende hume omunegang bannen de Kerke te doen /
 om dat sy de selve langs der straeten niet en durfden nochte en mogden
 plegen: so hebben de zoldacten sinozgens ten negen teen een rumoer
 ende heroerte vooz de Kerke gemaeckt / ende sijn ondrent tien uren / na
 dat de Wylse upt was / ende de toozzen acht geseken werten / ende de
 proecessie haeren aenhang soude armen / niet een groot gebuyt in de
 Kerke komen lopen / so dat mannen / vrouwen / en kinderen / upt byese /
 ober hoop liepen / est tot alle de deuren upblossen / ende in het gebzang
 ober malkanderen vielen. Daer werde sommige Pape en Burger ge-
 wond / en daer onder een half kerke Pape doodge slagen; ock werde een
 Rom onnosel mensche van Sandbooyt / Waerte Wichtelzen genaemd /
 hebende eene bjanbende toozze in de hand / dwers boozt i liff geseken /
 maer werde noch van de wonde genesen; veel Papen / en anderen wen-
 den hume tabbarbs / mantels / ende tassen / ende den vrouwen hume
 heupken beroofd / ende benothen / ende de ringen van heure handen ge-
 streken. De Bischop Gobert van Hierlo / datmael gepredicht heb-
 bende / was mede in de Kerke / ende werde van eenen Proboost gesel-
 beerd / ende verstreken / dien sy niet andere zoldacte ontrent vijftig gul-
 dens aen guld / die sy over sich hadde / bereerde / ende geraekte also niet
 sonde

*Baron Bon-
 rim erras in
 anno, mansi-
 & die.*

De Grootte Kerke
 vvoord van
 de zoldac-
 te beroofd
 en andere
 moedvile
 le daer in
 gepleegd.

sonder groot gebaer behouden in huys. Als nu het holk aldus upt de Kerke meest verstoffen was / so hebben de zoldaten de Kerke met alle de outaeren van linnen/kappen/kasupfelen/ ende andere goederen beroofd/ ende alle de kisten opgeslagen / ende niet meer dan een ofte twee outaeren een wepnig gesmeten / ende geschonden / so dat het hun meer om den buyt als om de beelberte doen was. De Schout Nicholas Ruphaber, ende Burgemeester Pieter Kuis sijn in de Kerke gegaen/ ende hebben vele vrouwen upt den noot geholpen / ende de zoldaten mede epndelijc upt de Kerke gekregen/ ende de selve doen toeflupten/ tot der tijd dat die vooz die van de Geresozmeerde ende in't land aengenomene Religie werde geopend. Wanneer nu de Kerke aldus gesloten was / so sijnfe op staende doet na de Minder-broeders gegaen/ die een tafel saten/ also het middag was / de welke vooz van den ditsch vlogen / ende upt het Klooster vloeden / het welke de zoldaten gansch ende al beroofden. Namiddag ontrent dize uren hebben sp het Klooster ende Kerke vande Predikaeren mede met geweld opgeslagen / ende van gelijken uptgeplonderd. Meer Kloosters ende Kerken en hebben sp niet overweldigd / noch gesmeten: maer sijn alleenlijk in sommige Vrouwen-Kloosters geweest om senen roof van linnen / ende wollen benessens dat sp heur ook de spijse ende kost benamen. Ondertuschen nu dat de zoldaten dese moedwille bedyben/so hebben sp den crommel geslagen / ende het Markt-veld ingenomen / wesen de van de burgers overvallen te worden / also der eene groote beroerte / dien gansch den dag ende nacht in Stad was. Dit is denachte waerheyt van dese sake / in aller getrouwichheyt van mij vooz geseld / sonder het minste te verhoogen/ naer het beste bericht/ dat ik so upt de Historian / als oude Memozien van dien tyd/ hebbe konnen bekomen.

Item de Minderebroeders,
Ende Prekaeren.
Ende sommige Vrouwen Kloosters,
Een zoldaat vord met de dood gestraft.
Alle de anderen worden upt de stad gesicht, ende een ander Vaendel daer in geleyd.
De zoldaten trachten wederom de Kerke te plonderen: maer worden verhoed.

Een handese zoldaten / die den Pape dooysteken hadde / is daer na dooy last vande Staeten van Holland met der dood gestraft.

Ook werden die dize Waendels vooz sapt de Stad gelicht / Kolonel Jonker Wuband vooz / ende Hopman Sepnyo den 11. Junius / de eene na Welf / ende de andere na Leppen / ende Hopman Ceylingen den 17. dito na's Szaven-Dage vertrekende / na dat hun met crommel ende stads kloche welscherpelijk belast was humen roof weder te geben: in welker plaetse den gemelden 11. dito een ander Waendel in Stad is gekomen.

Als nu de Grootte Kerke aldus vast toegesloten stond / ende geene doden daer in begraven werden / ende gemeld Waendel zoldaten in Stad was / ende die van Amsterdam in Augustus wederom aert beelden-stormen gerachten; so wilden onse Haerlemmers den 3. Sept. ook wederom met geweld volgen / ende in de Kerke bryken / om alles vooz te heroben / ende in te sijnen: maer werde hun van den Luytenant belet / ende verhoed.

So hebben ook de Heren van den Gerichte den 4. Sept. geozdineerd

Weerd / dat een pder sijn goetjen te huys soude halen / die enige Epita-
 phien ende grafzieraed in de Kerke hadde / eer dat sy het tuchthien gijste Kerke
 raecten. Ook werde het nieuwe Sacraments-huys met de ontaeren vword van
 ende beelden by last ende opzje bande Deren afgebroken / ende weg ge- de Paperijs
 nomen / ende de gansche Kerke van de Afgoden opgerupad / ende ont- gefuyverd,
 ledig / ende tot den waeren Gods-dienst gehepligd / ende booz de Ge- sate voor
 refoymeerde Religie / ende supbere predikatie des H. Evangeliums geopend,
 geopend / die aldaer van Johannes Wamms werde aengevangen / welke onwaerbeerlijke segen ende genade Gods over onse Stad noch
 tegenwoozdig duerd tot op desen huydigen dag. God gebe sulcx tot de
 volepndinge der werelt!

De Hous-gefinde Burgeren hielben sich ober desen ganschen han- Misnoegen
 del geheel qualijk te vreden / ende gaven booz / dat hier mede de Satis- en klagte
 factie ende het herdzag met den Prinze van Oranjen ende de Staeten der Papske
 des Lands was ingebroken / ende vernietigd / booz de welke hyn de over dese
 byje oefeninge hunner Roomsche Religie was ingewilligd / ende toe- handelinge
 gelaten / die hier mede niet alleen verstoofd / maer t'ernaemal weg ge- merbeswa-
 nomen werde ; welke klagte ende beschuldinge sy ook noch daeglijck ringe der
 by gelegenshepd vernemen ten tot opzysake ende laster der Religie / ende Overheyd,
 Regeringe deser Landen.

Witen diend van alhier niet onbeandwoozd te blyhen : waer toe Antwoord
 twee dingen onderschepden moeten verhandeld wozen / te weten de op dese
 plonderinge der zoldacten / ende de daed der Magistraeten. klagte en
 beschuldin-
 ge der Pa-
 pisten.

Wat de zoldacten belangd / het en is het eerste niet / dat hurre moed-
 willighepd tot eens ongetoomb ongebondenhepd loszreekt / ende upt-
 berst / die dichwilg niet wederhouden nochte ingebonden en kan wo-
 zen.

Inter arma silent leges.

*In 't midden van der wap'nen-kracht
 So is der wetten tucht veracht.*

Men kan ook wel gelijke ja swaerder exempelen der Spaensche
 moedwille aantrecken / waer de sake daer mede goed gemaakt / ende
 geholpen. Doch wy en willen niet geene exempelen s'chermen ; veel
 min desen oberlast ende onsturighhepd boozspreken. Wy en wyssen dese
 daed niet meer / als de Papsisten. De Staeten hebben den doodslager
 ook gestraft. En de Stad is sulcx mede van de reste deser moedwills-
 gers verlost / en ontlast / na dat sy hurren ingeropten roof ten dele we-
 deromme hadden uptgebrackt. De valsche Gods-dienst ende afgode-
 rige moet by wettelijke wegen en niet opzje / en niet by maniere van op-
 roer nochte wyebelmoed getweerd wozen. Dese sorge is gemen byson-
 deren personen / maer de Magten der Steden en Landen vanden Oere
 Nam
 beder

bevolen. God heeft den Godenscherpelyk belast de afgoderij niet te dulden/nochte dooz de vingeren te sien/maer de selve met rechten ernst in de byzje Gods te verstozen/ ende upt te roden. So sprek de Ders Deur. 7. 5. Hunne outaeren sult gy verscheuren, hunne kolommen breken, hunne hagen afhouden, ende hunne afgoden met vuer verbranden. Dit hebben Hofes/Assa/Biskias/Zofias/ende andere godsalige Regenten ende Woosten in den volke Gods gedaen / die van herten voor de ere des Heren gepberd hebben.

Exod 23. 20
27. 2. Esral.
14. 3. 4. 5.
2. Reg. 18. 4
ende 23. 4.

Maer waer in tosh sijn de Regenten so van de Stad als van 't Land met enigen / ook den minsten / glimpy van reden te beschuldigen / ofte waer mede hebben sy de Satisfactie ingebzoken / lieve bzunden/ datmen daer ober alhier by wijlen so gaet afwaegjen / ende sijn misnoegen tonen? Is gemelde Satisfactie ofte Verbzag met den Prinze ende Staeten upt kragt vande Gentsche Pacificatie met de Regeerders onser Stad / gelijk ook met Schoonhoven/ Amsterdam / ende andere Steden niet ingegaen? Is mede de hoozschreue Pacificatie in haere waerde gebleven/ende niet tot water ende wind geworzen? Was die ook meer dan pzovisioeneel/ende voor eenen tyd/ tot nader goedvinden van de Generaale Staeten / die in hunne Vergaderinge op het stuck vande Religte ende op alles goede oorzje souden stellen? Waer hoe haest (eplaes!) is de tweespalt der wapenen wederom ingebzoken / die noch hupden duert/ waer dooz sulky alles is verhinderd / ende nagebleven? So sijn van de Staeten gebedyd geworden/ende andere resolutien ende beslupten naer gelegenhepd van den tyd genomen. 'Tis dan meer dan kinderlyk (myns oozdeels) op de Satisfactie te willen saen / in de Gentsche Pacificatie gegrond / daer zedert sulke veranderingen sijn voorgeballen. Ende waerom tosh sal den Papisen de vyzhepd hunner Roomsche Religte meerder in dese Verenigde Pzovincien/dan den Gereseformeerden de oefeninge van hunne waeren Gods- dienst upt kragt van de Gentsche Pacificatie/in de verheerde Neder landen toe komen/ ende toegelaten worden? Wie en weet ook niet / dat onse veroverde Hollandsche Steden / ende met- namen de onse mede / niet vyzwillig/ nochte upt liefde van de Gentsche Pacificatie /maer upt enkele dwang van hongers- nood sich epndelyk by de andere Steden van Holland te- gens de Spaenschen hebben moeten voegen? Het is wel waer/dat wy voor de vyzhepd der consciencien verchten: maer dat doen wy tegens de Papisen / die sulky met magt trachten te verhinderen: so sy dan noch selfs niettemin die alhier by ons genieten / also sy in hunne gelobe niet ondersoekt / geperst / nochte beswaerd en worden / al word hun de oefeninge van dien by t' famen konstien billijk verdohen / daer den onsen eventwel by hen inde verheerde Landen gelijke vyzhepd niet en mag gebeuren.

Epndelyk / ende insonderhepd / de Prinze ende Staeten hebben dit verbzag ende Satisfactie met de Heren onser Stad ingegaen. Maer en weten

weten nu onse Vapisten niet dat hoog-gemelde Prinze ende Staeten met de Heren onser Stad naderhand eene nieuwe Satisfactie getroffen hebben/ waer mede die eerste is te niet gedaen? Ergd.

Fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum.

Tempora mutantur, & nos mutamur in illis.

Het is de tyd geweest van onse Roomsche Heren:

Nu is 'er onse beurt. So kan de kanzte keren!

De tyd en blijft altijd niet eenderley van staet,

Nu sien gy dat het dus, nu dat het anders gaet.

Het sal nu nodig wesen/ dit gemeld nader Verdrag alhier mede by dese handelingte te voegen/ luydende van woord tot woord als volgd.

Als de Burgemeestren ende Regent der Stede van Haerlem seer kunstelick verholpen / ende aenghedelyc omme vande Staeten 's Landts van Holland te hebben verholpement / by betalinge / so van 't yunt tyt de Stadi beinse op de souldijse / van enige Rapiteren / Officieren / ende soldaerten / den van arbeydsboomse / omme die Stad / ende beffischen / by den vijand geschoten / weder te restaureren / ende jegens den vijand te fortificeren / verfishoten / ende betaeld te gerveest: als ook van 't yunt haere kuyeren / inuondenren / ende andere particulieren nog en angieren sijn / so welk voer 'uondenhoude van de soldaerten / die in den belegge gedurende ontrent seuen maenden in groot getale binne den selve Stede waren / ende op de vreesingge van betalinge / by den Staeten die van Haerlem gesaen / dat binne ontfangen sijn gerveest / als van verfishoten penninge / ende gelebede waren / die sijn tot het voer 'uondenhoude / fortificatie / ende redemptie van haere lijf ende goet (als de vijand de Stad den hongers noed bekommen hadde) hebben moeten leuere / ende vberingen / ende woordt generalicklyc van alle andere onkosten by den selven burgeren / inuondenren / ende andere binne der voer 'uondenhoude / die ter selven tijde / dat voer / ende na / tot dat de selve Stad weder onder 't gebied ende goubernement van sijne Princelijcke Excellentie ghemeyn is / gesuportere. Ende omme te verhoeden dat ter cause van de Satisfactie, by die van Haerlem van sijne Excellentie ende den Staeten verkregen, egene twiist ofte onvertand tusschen den selven Staeten ende Regenters van Haerlem naermaels en soude mogen op

Atteoord,
ofte Verdrag tus-
sche de Staeten van Hol-
land ende de Stad van Haerlem
gemackt,
waer mede de Satisfactie,
die van Haerlem verleed,
is vernietigd, ende alle hunne
pretensiens, ofte voorwendinge
van hunne schade, ende
achterweesen, doot
het beleg ende de oorlogge
geleden, worden voldaan.

zissen, ende overfulcx die Satisfactie geannulleerd ende te niete gedaen worden, sonder voordaen van eniger waelden ofte kragte van d'een ofte d'ander sijde gehouden te worden. So hebben die voorsz. gedenckten Staten ten overstaen ende met advise van sijn Prinselike Excellencie met die van Ghent, onderlinge verstaanweten / ende verdragen / dat den selven van Ghent ter voorsz. voorsz. ende in volvoeringe van heeren gepretendeerde ende vermaende arctivocaten in volke betalinge van alle te gunt voorsz. heeren is gegeven / ende ten passien te gey opgedragen / geve / ende ten driey te gey opdragten met den voorsz. Burgermeester ende Regent / ten behaefte der selver Stede / heeren burgeren / inwoonders / ende andere affboren / die partijen van goederen hier na verlaten: Ghesiff alle die goederen toebehorende den Conventen / Speciele Collegien ende Silden / die binnen die Stad Ghent / ende Parochie van dien / ten tijde van de Saliffartie ghesiffen ofte geveest sijn. Ende daerom heeren. Die goederen vanden ekonomie / scilicet Milken tot Amsterdams van ende veylo geveest sijn / mitgaderen vol die helpe van de goederen behorende tot de twee Conventen inde Heerenwijs ghesiffen sijn / daer van die Steden vanden helpe tot hervoren behouden / om by henneliken ad pios usus geemployet te worden / mit dat die lasten daer op staende / mitgaderen van de alimentatie vanden Conventuarlen / een Predikant / ende Organmeester vande plaetsen / vol half ende half ge dragten sulken worden / van welcke goederen scilicet by sekeren Committeden vande Steden inventaris ende staet gemacht is. Ende sullen de voorsz. Burgermeester ende Regent van Ghent van veygen ende veyt den name der voorsz. Steden / den Conventuarlen / Collegien / ende Silden / die als nu gey inventaris ofte staet vangeleveden en hebben / behorelike staet afzuygen / ende doen overrekenen van alle die goederen / die ten tijde vande voorsz. Saliffartie heeren vanden torquaten / ende vol van alle den voorsz. Conventuarlen / Collegien / ende Silden overnemen die heeren ende munitionen die sy van de selve heeren goederen hebben. Tot alle te volke sy vol den onbilligen sulken moey bedravingen met gijselinge ende apprehensie van heeren presenten / die daer inne veygexig bevonden sulken worden / isf moed / daer toe die voorsz. Staten den selven Burgermeester ende Regent geautoriseert / ende volkamen last gegeven hebben / auctoriteit / ende volkamen last geve van desen onbedenvelike / omme alle die voorsz. goederen by heeren vanden genaracal ende gepreterend te worden.

te Borden / all andere Stadt-gordery / ende de selve te moeyt der
 Buptey ten behoeve ende profijt all boden: Welckenstaende dat die van
 Okerden die Conventuaelty / ende andere Ecclesiastike pryncen / vber
 sende vberitige lidmaten vande selve Conventen / ende Collegien / vover
 dat vande Satisfactie aengewonten / naer behoren ettelich ende vber
 sulcken alimentatien / ende ondersouden / naer 't Vermoeyt der selve
 gordery / in conformite vande Parifiratie van Sent. Ende sulcken alle
 die Conventuaelty / hare residentie indey beleyge / ende daer vorey
 binney Okerden gheda hebben / hey by den anderuy moeyt voverfamelten
 in een bequame plaats / ofte Convent / dat hey die Burgemeester
 ten ende Hegeerdeit daer toe sulcken laten volgen / ende toeygenen /
 omme heur leuen lange / ofte so lange hey dat gelieft / by den anderuy
 te vbonen / omme d'andere Kloostery ende Conventen by de voverl.
 Burgemeester ten behoeve all vovery geantwoord te vboden. Dite
 vberke gordery van de voverl. Conventen / Collegien / ende Eke
 den die voverl. Stacten behooff hebben / ende behoven by desen / den
 voverl. Burgemeester ten ende Hegeerdeit / ten behoeve all voveryl
 te laten ten wijen eygen / mit afsulke lasten / all die by den iegenvoore
 digen Conventuaelty / vberboedery / ende Ecclesiastike pryncen / ende
 heuren voverfacten mede belaff ende vberantwoord sijn / vander vover / ende
 vover dese alinatie ende voverdracht by allen contracten van vover / vberstand /
 ende andere / staende te vberoden / ende te vover vberidery: vber vover
 staende dat indien natuurelik die van Amsterdam / ofte enigen an
 deren Steden by bevilliginge vanden Stacten / ofte anders van by
 transactie ofte enige andere voverse kuint / die gordery vande Con
 venten / ende Collegien binney heure Steden gebeuen quanten te behou
 den / dat die voverl. Stacten in sulcken geval die van Okerden in
 gelde betaden sulcken de somme van vover hondert duysend ponden / van
 voverlyc gouden / pond / vover vier all van vover vover vover / latende
 hey lieken mitte min die voverl. gordery behouden sulcken ende inde
 voveren all andere Steden dat toe gelaten sal sijn. Onder hand geses
 ten / geryntrafend vnt sekerre Copie van een dote ofte vovergifte van
 den Stacten van vberland van date den 23. d'april anno 1581.

Onderuyghend vberken / de vberl. / ende C. de vberl.

Dese na-beschreue vberen waren doe ter tijt Burgemeesters ende
 Schepens der Stad Haerlem.

Burgemeesters.

Niklaes vander Laen.

Pieter Ianszen Kies.

Adriaen van Berkenroede.

Matthæus Augustijnzen Steyn.

Schepens.

M^r. Ian van Suren.

VWillem Dirkszen Deyman.

M^r. Hugo Bol.

Arent Pieterzen Deyman.

Kornelis Rijken.

Jakob Ybrantszen.

Iohan Klacfszen Gacl.

Dese personen sijn by de presidentende ende andere Raeden ober Holland naer hooggaende denominatie van xxiv. Raeden den 11ten. geelgeerd / ende den viii^{ten}. genommeerd tot Burgemeesteren / ende Schepenen / hebbende den v. hoozlijken eed gedaen in handen vanden Officier den x^{ten}. September X^{vc}. tachtig.

De genaemde Katholike Burgers, hiet van niets wetende / gaben wylangs daer na aen den Prinze van Oranjen / t'Amsterdam sijnde / sene Requeste ofte Versoek ober / vrlangende de vyfje oefeninge van hurre Roomsche Religie / volgens de meermaels aengerorde Satisfactie / waer mede ik dese handeling sal beslupten. dat ik wt Pieter Bor in sijn Sestiende Boek alhier met sijne epge woordensal beschrijven.

Vergaderinge van enige Borgevande Roomsche Religie bin men Haertem.

De Deren Staten van Holland ende de Prinze van Oranjen noch tot Amsterdam vergaderd wesende / so sijn enige van de Roomsche Religie binnen Daerlem by den anderen vergaderd ten huse van M^r. Gerrit van Rabensbergen / ende hebben t'samen gesloten een requeste te presenteren aen den Prinze van Oranjen Stadhouder van Holland / ten eynde s^r. souden werden gemainteneerd in haer exercitie / doe noch tot Daerlem wesende : om dese requeste te concipieren versochten s^r. Dirk Wilkertszen Koozhert Notaris / die de selve ontwoopen hebbende henlupden voozlas / ende na dat s^r. daerinne hier ende daer wat hadden doen veranderen / hebben s^r. die gearresteerd / ende in't net doen stellen / ende by enig^r. van de haeren doen tekenen : ende also M^r. Gerrit Stuber / M^r. Ian van Suren / ende de voozgaemde Koozhert versochte

versocht werden de selve requeste mede te tekenen / hebben sy 't selve alle drie afgeslagen: de boozsch. Stuber allegerende booz excrups dat hy niet ontedelgk achte/ datze volgende de Satisfactie versochten in haere exercitie gemahteneerd te werden/ also hy geen dwang in de conscientie booz goe en hield: maer dat hy daerom van haere religie niet en was/ nochte de selve en konde toestemmen: de boozsch. van Suren seyde booz excrups/ dat hy wiesende inde Magistraet niet goed en vond te tekenen/ doch dat hy verstaen hadde/ dat inde vergaderinge der Staeten was boozgeslagen/ dat die Katholijke van Haerlem wel souden mogen versoeken toelatinge van hienieder exercitie/ die men hen niet wepgeren en soude/ hy alden sy lieden konden bewijzen met der D. Schyft/ de selve haere exercitie met den Evangelio ende Apostelsche lere over een te komen: ende Koozhert excuseerde hem die te tekenen/ dewijle hy van hienlieden gesindhepd niet en was/ ende de requeste alleen als een publyk persoon tot haeren versoeke gemaekt ende geschryven hadde. Aldus werde de requeste hy enige andere tot dwintig in 't getale ondertekend/ daer onder vyf oft meer Kerchts-geleerden waren.

De Magistraeten van Haerlem van dese vergaderinge set verstaen hebbende / ontboden den booznoemden Koozhert booz haer op 't Stadhuys / ende bzaegden hem / wat van dese sake mogt wesen: hy seyde het alles gelijk het geschied was/ende dat hy als een publyk persoon versochte sijnde om de requeste te maken / 't selve verstond niet te mogen wepgeren: ende hem gebzaegd sijnde / of hy van de Roomsche Religie wilde boozstaen / seyde daer op/ geenzins/ noch ook die requeste/ dat haer werk was/ niet en wilde verandwoorpd/ also hy de Roomse Religie hield booz een valsche Religie / ende haer Kerke booz een moord-kupl: gebzaegd sijnde / of hy de requeste by hem hadde / seyde ja / ende hem die afgeepscht sijnde / bzaegde tot wat epide? hem werd geandwoorpd / om die nader te oversten / ende so sy die gefondeerd vonden / semanden van de haere neffens enige der requiranten te committeren / om die aen sijn Excellentie te presenteren: also gaf hy die in handen vanden Burgemeester Niklaes vander Laen. De boozschryven Bequeste aen den Prinze van Oranjen gepresenteerd sijnde / gaf den 10. Daj daer op booz apostille / dat hy verstond den inhoud vanden meest te betreffen den Staeten van Holland / de welke daer by grotelickx schenē te werden belast; ordonnerende der halve de selve in haeren Handen gesteld te werden. De boozsch. Requeste was luydende aldus.

Koorn herts verklaringe wat hy van de Roomsche Kerke hield.

En mijsch. Den Prinze van Oranjen Stadhouder van Holland / vermonsturey die personē ondergenoemd / Burgeren van qualiteit der Stad van Haerlem booz sey selve / ende volc booz andere herte mede-burgeren / verde het meeste deel vande

Requeste by dievan de Roomse Religie binnen Haerlem,

kinge.

overgege-
ven aē den
Prinze van
Oranjen, in
Meij 1581.

burgertijē aldacr / so **Ho. Katholijckty** / als anders: matr als fundy lijk.
 hebben vā't gemerct **Obbedantcy** Der **(Nederlāndty)** / end' ghehoūdē
 Patriottē **Obesende** / hoē dat sy **ūder P. Cyrill. moeg** / ontcegetē hoē
 dē **vāde Satisfactie** op den 22. Januarij 1577. **Binnē** Der **Verē** /
 de **Stede** vā **Charlem** onder **signature** end' segele vā **ū P. Cyg**
rell. selve / end' vā de **gredpūtate** der **Charē** **Stactē** **Bevessent** **ū**
P. Cyrill. sijnde **gegeven**. **By** **Welke** **Satisfactie** onder **andere** **Obel**
represselick **beloofd** it **gewest** / so **Welken** **Charlindē** **als** **gefeelickē**
mannē / end' **broūdē** **binnē** **Charlem** / **Datmē** **hentūgde** **sonde** **maine**
tenentē **in** **hacē** **Katholijck** **Boomsge** **Religie** **regeritē** **vā** **Ditē**
Charē **op** **volgent** **dē** **voerde** **inhoudē** **vāde** **selve** **Satisfactie** /
Dē **red** **vā** **die** **bede** **Religie** **tot** **Charlem** **gedat** **it** **gewest** / **end'**
it **scūdelick** **vol** **mede** **binnē** **dē** **beloofde** **lijde** / **vol** **volgent** **die** **Sa**
tiffactie / **Dē** **Strefomēde** **geleved** **de** **actē** **op** **Pakēnsge** **Binnē**
Charlem / **vā** **aldacr** **regeritē** **vā** **Religie** **te** **hebbē** / **alles** **tot** **Wel**
ken **genoegē** **vā** **hūndē** **Strefomēde** : **'Welk** **moegant** **in** **geve**
andere **stede** / **vol** **Satisfactie** **wāfangē** **hebbē** / **By** **ū** **P. Cyrill.** **totē**
gelatē **sy** **it** **gewest** / **te** **Wāsen** **het** **hebbē** **vā** **scy** **actē** **binnē** **de**
Stede : **hoē** **vol** **moegant** **die** **Strefomēde** **Dacr** **ma** / **hier** **mede** **niet**
Wānēgēnde / **moeg** **scy** **ander** **actē** **midde** **in** **Charlem** **tot** **dē** **char**
melijckē **mede** **tot** **hacē** **Woldone** **Wānēgē** **hebbē** **ghed** / **sonder** **dat**
hentūgde **Wāre** **actē** **beloofd** **Wānt** : **Wānēde** **iz** **liedē** **Strefomē**
mede **moeg** **vol** **al** **niet** **Wānsaē** **Obesende** / **Dacr** **ma** **doe** 's **onbedarft** **be**
veed **scēt** **Commisssarit** **georrūpē** **hebbē** **ghed** **die** **Wāre** **actē** **tot**
Charlem / **ma** **dat** **die** **doe** **scy** **so** **scūdelickē** **als** **ingestrafte** **arte** / **niet**
gebeft **Wārd** / **maer** **Wel** **geplondē** / **scy** **Wānsel** **Wānsel** **doed** **ge**
slagē / **end'** **Wel** **burgertē** **gequēst** **end'** **vā** **hē** **Wānsel** **be**
woest **Wānt** / **alles** **tot** **groetē** **Wānsel** **vāde** **sūpplicanty** / **end'** **tot**
geē **Wānsel** **scūdelick** **vol** **vā** **de** **Strefomēde** **selve** / **gēnē** **als**
de **Wānsel** **Wānsel** **Wānt** / **Wānt** **Wānsel** **Wānsel** **Wānsel** **(Wānsel** **Wānsel)**
Dē **sūpplicanty** **Wānt** **gedat** / **Dit** **geē** **Wānsel** **ter** **Wānsel** **scy** **had**
dē **geē** **tot** **so** **Wānsel** **Wānsel** **Wānsel** / **scy** **Wānsel** **vā** **Wānsel** **(Wānsel** **Wānsel**
Wānsel **it)** **Dat** **irmand** **der** **sūpplicanty** **al** **te** **groetē** **gedūld** **iz** **'ē** **gedogē**
vā **so** **Wānsel** **Wānsel** **Wānsel** **vānsel** **vā** **dē** **sonde** **Wānsel** **Wānsel** / **in**
Wānsel **gedūld** **die** **sūpplicanty** **moeg** **al** **Wānsel** **Wānsel** **Wānsel** **ter**
Wānsel **vāde** **Wānsel** **Wānsel** **Wānsel** **binnē** **Charlem** / **niet** **Wānsel** **Wānsel**
Wānsel / **als** **Wānsel** **Wānsel** **Wānsel** / **Wānsel** **dē** **sūpplicanty** **end'** **dē** **Wānsel**
Wānsel **Wānsel** **Wānsel** / **Dit** **so** **Wānsel** **Wānsel** **Wānsel** **Wānsel**

Wānsel

Wet / Dat sy luyden een vermaerd gegempe sijn geweest van datter
 Wel twee versijgeden religien teffens in een Stede wedelick ges
 egerend mogen vordien: also moet gehoord en it / gedurende dese vint
 ofte vijf jaeren lang / Dat binnen Haerlem enige twiſt / ook het minste
 giel geweest is onder den burgeren abdacr / Die versijgeden sijn van relia
 gie / ende daer van die supplianten swaerlick verongelijck sijn geweest /
 ja ook niet by den bronck inder sguittenen / maend sguitten / ende inder
 gebueren vergaderingen seker. Welck de supplianten wel bekend
 argeten te sijn ook vnde P. Egrell. Wierin versijgige vbijshep / godt
 sarrugtighep / ende oprechtighep sy luyden supplianten moestentoebetrou
 wen / Datmen het luyden ten minsten nog van de vordaten niet ge
 degten en soude verongelijck te vordene / maer ghenluyden volacten
 minsten die regentie vande Roomsge Religie inden Kloosteren
 ende Kercken nog overgebleven sijnde / volgent so openbare behesten
 by u. P. Egrellent seker ende den Heren Staten ghenluyden gedaten /
 ende volgent die openbare publicatie (ma' t'welck vande vordate
 Kercke) binnen Haerlem gesied / Daer by den Roomsge Katholijc
 Hen van niet al vorder wat beloofd vije verschede ende bestene
 dige regentie van de Ro. Religie: Welck Roomsge der suppliana
 ten beuoude op u. P. Egrell dat men te vatter vord in ghenluyden
 supplianten / vordant sy luyden seculick vbiſten / dat is vordvoren / ende
 vderet meer / ook by advise van u. P. Egrell. Die Ro. Katholijc in
 Haerleder regentie van religie ende hant goederen gemaintene
 sijn geweest / tot een openbare tekten dat u. P. Egrell. met hoogsten soug
 wuldighep poogt te verscheiden alle mistrouwen ende partijgappes /
 ende daer tegeent benactigeten alle minne ende vordragt onder den
 Landscapten / tot versijdinge der seloer: also die vordvoren versijg
 hep van u. P. Egrell ligt vord vorderen /

Dat (het gelove ook) religie een gave Godt is:

Dat geen religie met geweld of vbracten mag ingedruct vordien:

Dat onse innelick twiſt van religien salten die beste vbract
 ten sijn vord onse vyanthen vord vnt te slact / ende ghenluyden dien vord
 een vordvoren:

Ook dat het seer van twiſt onder 't volck / Datmen tegeent belact en
 auerd vord vnder te regentien / ten vlamme van burgeren sijn soude
 vordvoren / tot een genaeck vordvoren van de Landen:

Dat onse seculcke magt (maer God) geleyt is in een vordvoren

000

min!

zins / so dat wy om die religie niet partij / of dwijfelyc

dat het vol niet mogelijc en soude sijn het land in vrede te vorduyden / sonder dat inne wijse regeritie van religie toe te laten:

dat vol twee religie niet alleen wel in een land oft stede: maer vol wel (dat meer is) in een selve oerde gegetent moge vorduyden:

dat het onbetuyden van religieus regeritie openbaerlijk sterck tot een vragingse bodet / ende tot een dithelsuming:

ende dat sulck welgevall / dat vrees partij befaat des ander religie te regerieren niet geweld / 'welck die herformetide tot d'indertien verclaren geensint henluyden voornemen te vbesey:

Watromme vol mede om dat het al wel meer betand / dat men maintene (dat vrede van regerieren) een religie die van

Deft de
waerheyd
hier va pag.
418, 419. en
425, 426

aanbegijn in Holland vbat / van datmen permitteert een religie / die daer over 20. jaeren moyt openlijck gegetent / ende over 60. jaeren moyt afgheword en vbat / welke permissie henluyden immer wel be-

hoode ghuog te sijn. Die supplianten sijn niet genog en konen vten vberden / dat die herformetide in Holland het openlijck vaten ghy in desey genstet, rouwne van heere geloven-genoelty binne

d'indertien ende vbract / immer tegen die crachte meningse van de contracte staten / ja vol van u Prinselike Egrell. selve / inde woosje der selfe aria / vberden / sijnstet / ende so solennel behoften /

vnder hand-letten by segel alle menschen openbaer by hond vbesende / also die supplianten openbaerlijc sijn / dat vromme in Holland die regeritie vande vromse religie den vromsen katholiken vberden vberden /

op voren van gestraft te vberden / alle veruubteluere van de gemeene ruste / 'welck een onbegbaere dwang is in de vroms-

ten / ende vol het vrede lidmaet van kerker karck strenge vbracten in desey vberden vbracten sijnde / lat mede invouende liifftraffer in religieus sake / welke dwang mede regeritie van dien by meest eld /

immer by den herformetiden selve / geseyd vberden te vbesey vrees ja enige vofsake vande vredevelike beventen inde allendige vrom-

derlanden: gemacht ghy linge vbract dat de vromse katholiken d'een sulck vberden gedwongen vberden te laten het dopen / monigen /

het vromen / vberden / ende meer andere regeritie / die sijn linge by sijnstet ghy ghy / oft indien sijn sulck niet ghy vroms-

ten

ten

ten

van wylc P. Geyrell. ende tot overhoort van de goede ende over
 doretz Stede / die anderzink onvryfelich gansgelich gedepubliceert
 ende tot een verwoestte. steenhepde vuyntich sal: Welcke tegenvoors
 dige remonstrantis ende voluwendig verfoek die supplicanten met Ghy
 beynig. hebben vnderleekend / omme immert alle onvallye van bevoers
 ten / ende ook d'oppraake van dien te verhoorden / Welck verfoek sijn
 de / indien wylc P. Geyrell. niet veruwege mygte sijn met het getal
 van de sedes / ende het wylc P. Geyrell. geliefde hier op te doen vna
 derfoekry door onpartijdige Commissarisen / dat verde het meestoria
 deel vande bingentje / ende daer vnder ook verle vande. Veren
 foemende Zeligie selde / alt liefstheert van de pendergt / ende vbeba
 waert der Stede van Chatham / bevonden sal vbruden volen alle dinc
 gen t'genes vvoort. / stak te verfoekten / ende te hegeren. Ende vbat
 vndersteptend Cruys Labenkeige / Ballant / Sijnckelacken Wyl /
 Phefsteny / Ollact Franssen / Adrianus Crplingen / G. van Nefze /
 Adrianus Sijncksen / Pieter Ollact / Wiggens Ollactsen / Steffen Ollactsen
 Gouman / Peneffsen / J. Jakobssen / Symon Ollactsen Parker /
 Jellie Sijfferssen / P. van Gouman. / S. van Nefze / P. van
 Kraske.

Het over-
 geve vā de
 voorschr.
 Requeste-
 en word
 niet wel ge-
 nomen, als
 tegens de
 waerheyd,
 en methar
 de woordē
 ingesteld.

De hoozsch. Requeste / gelijk verhaeld is / by den Prinsze gesteld
 sijnde in handen van de Staeten van Holland / ter selver tijd tot Am-
 sterdam vergaderd sijnde / ende by de selve gebisiteerd sijnde / is seer
 qualighen genomen / ende verstaen dat het narrē ende inhoud van de
 selve Requeste was contrarte de waerhepde gesabriceert / tot groote in-
 jurie / deblamatie / ende onere van den selven Staeten / ende misgā-
 ders in vtilpendentie en verminderinge van huane autozitept / en wer-
 de bysonder seer qualick genomen dat de hoozsch. Koozhert hem daer
 toe hadde laten gebzupken / sy hielden t'als of hy henlupden daer toe
 oppemack hadde / van den Burgemeester Verlaen verschoonde hem /
 seggende : dat hem wel kenlick was dat hy de Koomsche Katholighen
 niet en hadde oppgemaekt / maer dat hy van henlupden daer toe ver-
 socht sijnde / t selve niet hadde willen weggeren / als wesen de een pu-
 bligh persoon. Daer waren drie Gedeputeerde / die verpeditte op de
 hoozschzeven Requeste verbolgden: maer hen werde mondelinge hooz-
 andwoozde gegeben / datmense inden Dage andwoozde geven soude /
 daer menis niet der eerster gelegenhepde ontbieden oft verschrijven
 soude.

In middel van tijde verstonden sy dat de Staeten seer qualick had-
 den genomen de hardichepde van sommige woozden inde hoozschzeven
 Requeste

Requeste gebuykt / als namentlijk datter gesteld was / door 't onbedacht beleyd eens Commissaris: item van ongestrafte acte: Ministren als stokebranden, ende andere die daer waren beroerende de autozitept der Deren Staeten / die geseyd werde / dat te niere gedaen ende gekrenkt werde: want de Satisfactie / wesende genoegzaam het enige principael fundament daer op sy haer Requeste hadden gefondeerd / was wepnig tijds te vozen by een ander ardoord tuschen de Staeten ende Magistraeten te niere gedaen / ende gekaszeerd / daer van dese supplianten niet en wisten / doch meenden de supplianten dat sulcx niet en mogt bestaen / ende dat het niet wettelijk ontknoopt en konde worden / dan by den genen die 't mede geknoopt hadden: daer tegen werde geseyd / dat de Satisfactie niet andere Regenten gemaakt / nu by dese / niet vernoevinge vande Staeten gekregen hebbende / voldoen / ende of was / ende dat nu die van Haerlem / ende andere Steden van Hol-land gelijk waren.

Enigen tijde naer 'tvoorsz. overgeben vande voozverhaelde Re-queste / namentlijk in 't begin van Julio / sijn alle de personen 'tvoorsz. Requeste ondertekend hebbende / als ook de voorsz. Oud-Burgemeester Stuber / ende Koopzhandt ontboden geweest voozsere Commissarissen by den Prinze ende Staeten daer toe gesommitteerd / ende hen luyden afgebraygd / of sy by hen inhoudt ende narrt in die voorsz. Requeste gedaen / ende het verzoek van dien noch waren persisterende: ende naer dien sy onderricht waren dat de Commissaris / die die van de Gereformeerde Religie de Grootte Kerke hadde overgeleverd / ende inde possessie geset / selve hadde gedaen niet deur een onbedacht beleyd / maer deur last vande Deren Staeten / ende consent vande Magistraeten; dat ook dood-straffe gedaen was over den genen die den Dape op Sacraments-dag inde Grootte Kerke hadde dood gesicken; dat ook de Satisfactie daer op sy hen inde voorsz. Requeste principaelijk fondeerden / deur het voozverhaelde ardoord was geannulleerd; ende darze daer in / ende in andere saken de Staeten hadden getnjureerd / ende haer autozitept te naer gesproken / ende daer ober strafbaer waren / hebbende deur sulke ende diergelijke maniere van doen d'een den anderen opgemaakt / ende opgeruyd / daer upt wel swaere inconvenienten hadden kommen ontsaen tot naedeel van den Lande: haer werde ook aengeseyd datter meer onwaerheyden inden Requeste waren geseyd / als van den toem vande grootte eendragt die binnen Haerlem was onder den burgeren / so van d'een als d'andere religie: maer de Deren Staeten waren ter contrarie wel onderricht vande onlust die op den maendschutten ende onder de schutterij waren ballende: ende aengaende 'tgeduld der Katholyken / inde Requeste gemeldt / en quam niet upt der herten / maer was een gedwongen geduld: men wist wel daer sy meester waren / hoe sy daer handelben / ende men soude haest sien hebben sy magt / gelijk sy ook binnen Haerlem ober enige jaeren

De Room-
sche Katho-
lijke, die de
Requeste
om de exer-
citie vande
Roomsche
Religie bin-
nen Haer-
lem te be-
houden,
overgege-
ven hadde,
worden in
den Hage
ontboden,

* Siet pag.

448.

† Mr. Franz
van Nefze,
Vvouter vā
Rollant, Mr.
Pieter Hals,
ende Steffen
Klaeszen
Sageman,

hadden haere bitterhepd getoond aen eenen * Willem Rijken / die om een misdo most sterben; datter hier onder de gene waren die de Requeste geteykend hadden / die daer ober gewesen hadden / sonder dat nochtans die vier die daer ober gewesen hadden werden genoemd. Ende naer dat hier op by de getekende haere excusen / ten besten sp mogten / gedaen waren / bysonder van haer onwetenhepd van het niet gemaeckt accoozd / met verklaringe dat sy geene meninge en hadden gehad / iet te do en dat tot oproer soude mogen strecken / waeromme sy ook op de alderstilste maniere / hen doenlick synde / de sake hadden belepd met so weynige personen als mogelick was / op de meninge datze in het versoek wol waren gefondeerd / sonder in 't minste tegen de autoriteyt der Staeten iet te willen sustineren : datze ook van de straffe over den genen die den Pape hadde deursteken geen wetschap en hadden / also sy nu verstonden / dat hy in den Pape was gebood / ende niet tot Haerlem / plaetse daer 't seft was geschied / behalven datter wel 20. ofte 30. ofte meer personen badig waren geweest / die de personen als doen inde Kerke synde hadden veroofd / ende enige gquett / sonder dat iemand binnen Haerlem daerom gebangen / veel min gestraft was geweest / daer sy af wisten : dat ook 't verhaelde van Willem Rijken was geschied vooz de Pacificatie van Gent / ende dat daer mede diergelijke saken waren geassopieerd / ende meer andere excusatiën : versoekende dat de Commissarissen ten besten hen rappoxt aen de Veren Staeten souden willen doen van haer berepde goetwillighepd / ende gehoorszamehepd / ende verklaerden te desisteren van haer versoek / ende hen voozdaen te willen bragen in alle stillichepd / ende modestie.

De Room-
sche Katho-
lijken van
Haerlem
goijeren
haer eygen
namen, en
ondertey-
keningen.
Andwoor-
de vā Ger-
rit Stuver,
nopēde de
voorsehr.
Requeste
der Room-
sche Katho-
lijken.

So hebben de voornoemde Commissarissen hen luden belast / dat sy van elck haere namen / die sy onder de voorsz. Requeste geteykend hadden / met haer eygen handsouden deurstalen / ende rofferen / tot een teken van dat sy diststeerden van hen versoek / ende datze leedwesen hadden van 't gene sy daer inne mogten misdaen hebben / 't welck sy alle d'eene vooz ende d'ander naer gedaen hebben.

Den Burgemeester Gerrit Stuver / die de voorsz. Requeste niet en hadde willen tekenen / maer hy 't lesen van dien was geweest ten huysse van Mr. Gerrit van Rabensbergen / sijn schoonvader / gaf vooz andwoorde / dat hy op sekeren dag onbedachtelijck gekomen was ten huysse vanden voornoemden sijn schoonvader / om hem van enige sijne particuliere saken te spreken / ende vragende of sijn schoonvader alleen was / werd hem geandwoord / dat daer enige Katholijken by hem waren / die een Requeste wilden overgeven / om te hebben byse exercitie van haere Religte : daer op hy seide / ik salder by gaen om te hozen watter om gaet / ende daer binnen komende / hoorde hy alleen 't leste deel van de Requeste lesen / daer van hy onthouden hadde / datter vermaen gemaeckt werde vande Haerlemsche Satisfactie / ende dat by den Katho-

Katholijken versocht werde te hebben byje exercitie van haere Keltigie / achtervolgende heur conscientie / ende was daer voozds by gebleven tot het scheidten toe / hebbende gehoord / ende gesien / ende waren by hem alleen gesproken dese woorden: dat sy versochten te hebben byje openbaere exercitie van haere Keltigie / dat hem dochte 't selbe recht ende rebdelick te wesen: want hy hield volgende sijne conscientie vooz God / dat een yder Kerke / wat Kerke dat he took mogt sijn / sulke exercitie / als sy in haere conscientien vooz God goed en oprecht hielt / openbaerlick behoorde toegelaten te worden: seggende dese reden daer by / dat het niet alleen dwang in de conscientie is / iemand te dwingen daenbaerden d'exercitie van een Keltigie / die hy houd vooz halfsch / ende quaed / maer dat het gelijcke dwang is / te dwingen iemand te later d'openbaere exercitie van een religie / die hy in sijne conscientie vooz God gehoelde waerachtig ende oprecht te wesen: *contrariorum enim eadem est ratio, & disciplina.* Ende dit is oprecht byjhepb / te mogen laten datmen quaed / ende te mogen doen / datmen goed houd. Dit wast al dat by hem in dese sake gesproken was / hebbende ook vooz noch na by iemand van hen allen om dese sake geweest. Dit gevoelen hadde hy al ober 25. jaeren gehad / ende hadde volgende dien / in't jaer 1566. als den Gereformeerden by de Hertoginne van Parma toegelaten was byten de poozten van de steden te hebben byje exercitie heurder religie / ende ydickatten te mogen doen / misgaders kerken te mogen bouwen / tot opbouwinge vande Kerke byten de hout-poozte der Stad Paerlem so veel als iemand gecontribueerd / hoewel hy vander Gereformeerde Keltigie niet en was / * twelk ook met levens pericule geschiede / als 't na wel bleek: maer verstond dat Keyser Karolus ende Koning Philippus der Gereformeerden ende alle andere Kerken ongelijk dede / niet tegenstaende dat die voozsch. Kerke ende anderen halfsch ende quaed mogten geweest sijn / d'welk hy niet en septe / want hier geen questie en was vander Kerken halfshepb / maer alleen vander conscientien byjhepb: also hier dan alleenlijken geboold soude mogen worden / ende niemand al willens en doold / want alle volinge inde rebdelijcke bedenkelijcke ende oordelende kragten besaet / gernerat een yder bliet dat hy quaed ende onghelofdat hy goed meend / ende oordelid. Tot dien eynde mede om te helpen weren 't ongelijk dat den Gereformeerden geschiede / ende voozds allen anderen religien / ende conscientien / hadde hy hem in Paerlem laten besluypen als sy belegerd worde vande Spanjaerden in't jaer 1572. sonder dat hy vooz 't beleg enig ding in sijn huys verset ofte uytgebragt hadde / sonder ook dat hy dachte om al sijn goed / dat hy binnen ende byten Amsterdamm hadde leggende / want hy 't daer meest hadde / als daer gebozen sijnde / twelk altemael van Duc d'Alba worde aengeslagen / ende gekonfiskeerd: Voozds was hy ten eynde als bozen na 't overgaen van de voozsch. Stad met de 57. gevangen / ende byten die Stad Paerlem in 't 16.

Gevoelen van Gerrit Stuver over de vrybeyd der Conscientien.

* Pag. 460. ende 462.

in 't leger geboerd / niet wetende of men soude hem aldaer met den anderen omgebragt hebben. Daer na was hy ontrent Alderhepligen met den anderen gevangen en haerlem aen walhaerden gekeend hy nacht naer Amstelredam geboerd geweest in een hoop te gsknerghen diese bewaerden / also Duc d'Alba 't honnis gegeven hadde datze allegader souden omgebragt werden / dan woerde 'selve hy de Cojng van den Grave van Boszu belet / also hy aen henlupden ontboden hadde / so lief als sy sijn leven hadden / datze henlupden weder naer haerlem souden boeren / 'twelk so geschiede : upt al 't welck voorsch. was / sijn onpartydighepd in desen blyken mogte : bad daerom myn Herende Commissarissen hier af in 't besten aen myn Herende Staeten hun rappoxt te willen doen. Dit was in effecte des voorsch. Stubers andwoorde / die hy den Commissarissen schijstelyk leverde.

De and-
woorde vā
Koorshert
sopede het
minuterē
vande Re-
queste.

De voornoemde Dirk Valkerszen Koorshert verklaerde / dat hy versocht sijnde om de Requeste in guesste te maken / verston 'selve als een publyk persoon niet te mogen weygeren / bysonder dat hy niet konde geloven / dat sijn H. Excell. ofte de Heren Staeten van Holland / 'selve qualick soudē konnen nemen / na dien hem wel voorstond gelēsen te hebben tē dē v. randwoordinge van sijn Excellentie anno 1568. in druck wtgegeen / dat sijn Excellentie geenzins vooz rebellie ofte straf daer hadde geacht het verbonde der Edelen / ende het presenterey vande Requeste tot Buzzele / dat wel een ander werk was dan ditte / insonderhepd na dien te tegen hem verklaerd hadden / daer inne niet te willen doen dan hy voozweten ende belieben vande Burgemeesteren : ende belangende dat enige woorden inde voorsch. Requeste wat hard schenen / ende ook der Staeten autozitept tet tenia te gaen / dat en was hy niet schuldigh te verandwoorden / also het tekenen van de Requeste niet sijn / maer der supplianten werk was / ende dat ook 't inhouden van dien naer d'ondertepkeninge niet sijn / maer der supplianten woorden en waren gebleven / die 't gene inde minute te harde ofte qualijk hadden gedocht te sijn / daer in hadden mogen doen rogeren / ende set anders dat henlupden geliefde daer inne hadde mogen doen stellen / so sy ook in enige stucken gedaen hadden. Hy hadde sijn consideratien gehad / omme in 't minuterē van de Requeste te stellen 't gene hy meende te dienen ende vordorlyk te sijn tot herkrigginge van henlieben verfoek / geene meningē gehad hebbende tet te stellen dat te hard soude wesen / noch ook enige redenen die tegen de autozitept der Heren Staeten te strecken soudē geacht werden : want hy hadde de geschiedenisse daer sy over waren klagende vele sachtter gesteld / dan die was gevallen : ende so vele beroerde de saken vande autozitept der Heren Staeten / waren meest al begrepen onder de redenen vanden dwang inder conscientien / daer van hadde hy gehandeld ende gesteld 't gene in alles over een stemde met de woorden ende meningē vande Generaele Staeten / van sijn H. Excellentie / vande Ministers ende

Gere-

Gerefornieerde deser Landen selve / ende 't welk hy dien aengaende
 volgende sijne conscientie ook vooz goed was houdende : want hy
 hadde noyt sijne dagen vooz recht ofte schijfmatig konnen houden
 ober geene sijde den dwang inder conscientien / maer achte (onder
 reberentie) als noch 't selve te stryden tegens de wet der naturen /
 ende tegens de goddelijke schijfure : want by het bewandelen
 van dit pad van den dwang inder conscientien / ende van het ketter-
 boden / hield te wesen die grond-oorsake (naest onse sonden) van het
 jammerlijk verderf van Duytschland / van Djanckrijk / ende vande
 Nederlanden tot dien tyd toe gevallen / ende liet sich beduncken /
 datmen willende dit selve pad wederom bewandelen / men ook van
 nieuw wederom soude moeten komen daer Duytschland / Djanckrijk /
 ende de Nederlanden inne gekomen waren / te weten / in grondlijke be-
 derfensse. Welke sijne meninghe hy te meer hadde betrouwd / ober-
 mits die ganschelick conform was de meninghe van sijn voorsz. Ex-
 cellentie / der Staeten Generael / ende ook de meninghe vande Geref-
 ornieerde tot Antwerpen / so genoegzaam bleek inde aenwijfinge van
 de voorsz. Requeste. Also hadde hy dit middel van den dwang inder
 conscientien / daer ober de supplianten hen waren beklagende / als ey-
 gentlijk tot verwerpinge vander supplianten verzoek / ende ook tot
 eendragt ende welvaren der Stede Haerlem / ja ook der geheele Ne-
 derlanden dienende / daer moeten also stellen / doch was sijn voorn-
 men geenzins / so 't ook noch niet en was / sijn Excellentie ofte Deren
 Staetluyden te stellen van haere authoriteyt / maer alleenlijk 't selve
 met ootmoed te vermanen / tot naerder bedenkinge van dese so hoog-
 wichtrige sake. Gemerckt hy gesien hadde sulck al vele vrymoediger
 gedaen te sijn hy de Heren Staeten Generael aen den Koning / so hy
 gelesen hadde inde Acten vande Pacificatie van Kolen : dat het regi-
 ment van de sielen ende conscientien God alleen aengaet : daer men
 alleen seyd / werden alle andere bapten gesloten. Ende seker en soude
 des Konings authoriteyt geenzins verminderd / maer deel zer te recht
 vermeerderd worden / so hy sulke waerachtige aenwijfinge der Heren
 Staeten Generael ter herten name / Gode Het sijne gabe / te weten / de
 heerschappijge ober de sielen ende conscientien / ende sich selven met het
 sijne liet genoeg / te weten / met het gebied ober lijf ende goed sijne
 onderfaeten / na vermogen der seker Privilegien. Die hem kenden /

Koorn-
 herts oor-
 deel vande
 Roomsche
 Kerke, en
 Papca.

daerom wel met herten hebben gewenscht / dat die uitdovinge ofte de correctie vande selve Roomsche exercitie mogte geschieden door sijn rechtte middel / te weten / door 't geestelike / ende niet door 't wærlighe swaerd / in sulker boogen dat de menschen haere dolingen verstaert mochten / ende die byswilliglyk oock gauschebelyk verlieten / ende niet tegens haer verstand / ende consciencie / upt angstten hypokrytelijk vermyden alleen vooz een tyd. Sulker hadde hy dan / volgens oock sijn consciencie / moeten seggen in de voorsz. Requeste / die doch gelijk geseyd was / niet langer sijn werk en was / noch hy gehouden te verandwoorden / als die hy de supplianten getreken was.

Koornhart
scheurt de
Minute vā
de Requeste
der Roomsche
Katholijken.

Vertoonde voozds de Minute der selver Requeste by hem ontwoopen / daer inne de correctien waren gedaen deur der supplianten last / belwelke hem verder hadden mogen belasten te corrigieren oft niet anders stellen dat hen beliefd. Dem werde by de Commissarissen belast dat hy selve de voorsz. Minute / als wesenbe in allen gevalle tot des ondertekenen toe sijn werk / aldaer soude scheuren met sijn handen / 'twelk hy gehooftamende bede: ende van alles by de Commissarissen aen sijn Excellente ende Staeten rappozt gedaen sijnbe / is hen alle geconsenteerd te mogen betrecken / ende is daer by voozds gebleven.

Tegen
vvoordige
Papisterys.
*Sedis vancantus
Hardenensis
Vicarius
Generalis.

Dit is dan Godes hand! Noch wismen niet genesen /
Noch wil hier mentig Paep, met noch een *Bischof wesen /
Die sich als nasaet hier noch dzingt in dit gelid.
O Bischof met den naem / geen Bischof van beste!
Dat Rijk heeft hier een eynd. Wat maken hier de Papent
De Pauselijke kraem met al haer tuch / en wapen /
En al dat gupchelspel is hier te niet gedaen :

Ende
VVedert
doperije.
Besiet Gyr
de Bres, byt
Slydams,
onds anders.

Op hebt uw sack van t'saem / gy moogt wel henen gaen.
Wat mag oock Mennoos-volk hier hunne Secte planten /
Die van een hoos gebrucht / en sulke sijnme quanten
Eerst afgekomen sijn gelijk top upt Sleidaen /
En and'ren van dien tyd / hun boeberij verstaen.
En woon ik van de leer van dese Secte spreken /
En mij alhter so diep in dese sake sieken /
Wat waer dat meer dan stank: gewis wat is die waer /
Van opgegraven dreck van 'roude ketterg-smeer!
Een volk dat alle daeg om allerleije leuren
Het bitteren wezel-moed stuk van maffhandyen scheuren /
En rucken door een schijn van liefd en heplighepd
De luyden van den Heer in grooter stoutichepd.
'Tis bree md dat vzoome lay aen dese Secte hängen /
En dat haer ketterij hun Derten kan behangen :
De aenhang van 'tgeswerm van dit verkeerd geslacht
En al 'tbedreben quaed maect hen te seer verdacht.

En als

En als ik die gedenk/ so vallen mijne veren.
 Ik wilde onse Stad so dertig-gaerne eren:
 'Twil ober-al niet sijn. En waerom ist u leed/
 Dat ik byjmoedig seg/ dat al de wereld weet!
 Dergeefs heeft Spanjen ook ons lang gesocht te quellen:
 God heeft sijn Kerk beschermd dooz al 't geweld der Hellen.
 Dergeefs Arminius, als Spanjen niet en kond'.
 Waer waerom roer ik dat? Het dait mij apt den mond.
 Hoe gaerne had ik hier sijn eubel-daed ber swegen!
 Hoe wepnig eer is ons in dese sack gelegen!
 *Poey! dat in onsen schoot die abder is gebroed/
 Die sulken quaed aen't Land/ en aen Gods Kerke doet!

Spaensche
 Oorloge.
 Arminia-
 sche Factie.
*Eunuchus
 ille, quem
 dedisti nobis
 quas turbas
 dedisti!*
 In Holland,
 ende in de
 Gereformeer-
 de Kerke.

Waj het Arminiaensch On-wesey binney Saerleuy.

Ik en hebbe niet veel lusts de Arminiaensche rasernije in dit mijn
 werk te gedenken/ ende desen stank te roeren: maer moot ik niet wel/
 ook tegens mijnen dank/ dit ontwesen met eenen vinger alhier aenwij-
 sen: also wy hier mede aen dit tweede Kabbelausche ende Hoeksche
 spel ende lands-verderfsijn vast geweest! Ik en sal huypen onse Stad
 niet gaen/ ende ook om redenen alle particularitepten ofte bysondere
 geschiedensszen niet verhalen. Ik meender maer ter lichter hand obes
 te loyen/ ende de zornne van alles met wepnige woorden te seggen.
 Die t'avond ofte morgen eene volle Dystozie van dit Mykeriam iniqui-
 tatis, ende ongehoorde Factie dooz 'tgansche Land/ sal willen beschry-
 ven/ die mag alle de stucken wat nader opsoeken. In de Kerke en
 heeft eppentigh de lere selfs in geen geschil gestaen: alleen sochten de
 Magistraeten dooz het punt der beroepinge der Predikanten in der
 Kerken tuyn te byken/ ende sich de bygge te leggen/ om met der tijd
 Predikanten van hunne humeuren/ ende die sy wilden/ in te krugjen/
 ende de Gemeynthe op te dzingen/ dat is/ dooz omwogen van dese be-
 hendighhepd sich in kopten van de kerke ende de lere meester te maken.
 Op t'kaedhuys is de Arminiaensche werbel wel ter degen gebraeyd. Ende Po-
 daersijn in onse Stad mede Waertgelders aengenomen/ diese onder
 eenen nieuwen eed byagten/ om hunne Arminiaensche Factie met ge-
 weld dooz te dzyben/ etc. die inde Diersthare/ ende onder het Schabot/
 als in eene kofje/ saeten (gelijk de burgers die plaetse hunner wacht ter
 hier tijd noemden) om midden inde byede het Stadhuys met de Heren
 (quanzups!) tegens de ongewapende gemeynthen/ ende hunne eppene
 onderdaenten te betwaren/ ende te beschermen.

Svvarie-
 heyd ind
 Kerke

Ende Po-
 lijse.

Integer vita, scelerisq; purus
 Non eget Mauri jaculis, nec arcu,
 Nec venenatis gravidâ sagittis
 Fulce Pharetrâ.

PPP 2 Die 303

*Die sich geen quaed, en is bewust.
Is sonder wap'nen wel gerust.*

Warenden dan ook geene gemeyne lands-wapenen booz'tland/ ende booz de religie/ Ofte en was dit geen wapen tegens wapen/ ten mitrsten staet in staet/ ende regeringe in regeringe/ Men heeft ook verslepe de vroomer burgers ende ingesetenen beswaerd/ geplaegd/ verlaegd/ ende herpzeven/ tot groote vreesenisse ende suchten der goede Patriotten/ ende jupchen ende lachen der Secten. So dat het wel hoog-tijd was/ dat dit woest verloop onser saken/ so hier/ so elders/ booz de Generaale Staeten ende den Prinze van Oranjen eenmael wederom werde te rechte gebragt/ eer dat het Land door de burgerlijke onenigheden ende inwendige verdeeldheden den Spanjaerd ten proffe werde/ ende onse gansche staet aen dypgen quame te vallen. Dit is dan sijne Prinzelijke Excellentie Mauritz van Nassou de 24. Octob. inden jaer 1618. des avonds ontrent vier uren met eene groote suite ofte gevolg ende staet in Stad gekomen/ na dat hy vier vaendels zoldaeten te vozen daer binnen hadde gesonden/ te weten de liffwachten der Graven Ernst/ ende Jan van Nassou/ onder vbelep van Fama/ de Compagnie van Chatillon/ ende sijn eygen Garde/ ofte liffvaendel/ liggende alhier in S. Jans/ S. Annen/ de Fransche Kerke/ ende in't Prinzenhof/ ende op het Raedhuys/ om alle veroorde ende ongemack booz te komen/ ende te verhinderen.

Des anderen daegs heeft sijne W. Excellentie de Woedschappen tijdelijk tegens acht uren op't Raedhuys doen vergaderen/ ende na dat hy hun allen gelijkelijk bedankt/ ende van hunnen eed ende dienst ontslagen hadde: so heeft hy dese Nieuwe Wethouders, so upt de oude/ als van nieuws upt de beste Patriotten der Stad/ verkozen/ gesteld/ ende bevestigd.

Raeden ende Woedschappen der Stad Haerlem, by sijne Excellentie, den Prinze van Oranjen, na ontslagginge ende sedankinge van den ouden Magistraet, binnen der selver Stad in persone selfs gesteld, gecommitteerd, geordonneerd, ende beedigd.

den 25. Oct. 1618.

Bartholt vander Nijenburg. Sterf de 6. Jun. 1625.
Arent Meynartzen. Sterf O. B. den 19. Dec. 1624.
Heynrick van Haerlem, van Beckenroede.
Johan van Napels.

Adriaen

Prinz Mauritz komt binnen Haerlem.

Ende ver-
anderd. do
VVet.

Adriaen van Haerlem, van Berkenroede. Sterf
B. den 7. Novemb. 1618.

Nikolaes vander Meer.
Willem Voocht.

Vechter Ianszen. Sterf in't jaer 1619.

Pieter Verbeek.

Gerard van Teylingen.

Iakob Kornelis Thomaszen.

Arnout Druyvensteyn. Sterf O. B. de 5. Aug. 1627

Kornelis Bas.

* Pieter Olikan.

Reynier Buys. Sterf B. den 5. Jan. 1626.

Iohan Teyts. Sterf O. B. den 23. Decemb. 1624.

Augustijn Steyn. Sterf B. den 7. Aug. 1624.

Kornelis Out.

Iohan Ham. Sterf den 5. Octob. 1623.

Lubbert vander Weyde.

Pieter Aker. Sterf den 30. Decemb. 1627.

Willem Schatter. Sterf den 3. Sept. 1625.

Iohan Damius.

Albert vander Meije. Sterf B. den 21. Sept. 1625.

Iohan Loo.

Iohan vander Kamere.

Nikolaes le Febure.

Auvvel Akerflood.

Iohan Schatter.

Iohan de Wael.

Matthias Hasevwindius.

Dirk Dirkszen Dix. Dese werde in plaetze van
Adriaen van Haerlem van Berkenroede tot
Burgemeester verkozen ende sterf ook gedur-
tende sijne regeringe den 10. Den. 1619.

* Hier begin-
nen de nieu-
we VVethou-
ders in plaet-
ze van de
verlatene
tot den 5. de
1626.

Met des gemelde Nieuw Westindischscheeps ende oytbinderde
sijne hoog-gemelde Excellentie ten selven dage.

Burgmeesters.

Arent Meynartzen.

Adriaen van Haerlem, van Berkenroede,

Nikolaes vander Meer.

VWillem Voocht.

Schepens.

Iohan van Napels,

Vechter Ianszen.

Gerard van Teylingen.

Arnout Druyvensteyn.

Pieter Olikan.

Iohan Teyts.

Reynier Buys.

Ondertuschen dese sijne H. Excellentie gemelden 25. dito dit Plac-
kaet van de yeuige van het Raedshups de Gemeente aflesen / ende vers-
kondigen.

Plackaet
binne Haer-
lem afge-
lesen.

Iso sijne Excellentie alhier binny der Stad Bataven in
persoon is versien / vande de selve Stede ende de goede
ingesien / van die verdunde in haer voorgaende ruste
ende enighen te bringen / so ist dat sijne Excellentie alken ende
sijn ygeliken by desen wel expresseliken doet belasten ende bevelen
sijn te vonthouden van alle moedwille / ende petulantie / ofte enige
ongeregeldheden binny deser Stede aen te vergen / merke iemander te
injurien / segden / maney / ofte in 't minste te beschadigen sijnen per-
soon / gelyken / ofte gorden / en wat sake 't selve vol soude mogen ver-
sien / merke gelyken te geden in alle andertie / sulken det be-
veid / om prae die geden die tot ruste bevonden sulken voren-
den ic tot gemaede varen / segden / ende belasten. Dat / ofte alken
met bevonden ofte voren / dat se dat over ten exempel van an-
dren

Wij nu gelijkenwijs den Dey lijve afte ondersijnt ont der Dachtvender
enige ronnibentlic sikkely geyfaest vewoddy.

Verking ende afgescheyt tot Haerlem den 25. Oct. anno seftentienhond
tredt ende anglicy / in presentie van sijne Prinselijke Excellencie / an
der Heeren / ende Dey Magistrecten der Stad Haerlem.

By wij H. Steyn.

Sijne H. Excellentie heeft ook alle de Officieren van de Schatte-
rse teneisenen dage tegen den avond te vijfuren vooz sich gebagvaerd/
ende ontboden / ende hun in tegenwoordighepd van de nieuwe Bur-
gemeesteren afgevraged / of sy hunne eed / die sy den Staeten en de Stad
gebaen hadden / ook begerden te houden / ende na te komen / ende als
sy daer op al te samen ja geantwoord / ende sulcx sijne Excellentie met
handtastinge beloofd hadden / ende sijne Excellentie hun de vrede ende
enighepd op 't hoogste aengeprezen ende bevolen hadde / so sijne ge-
seheyden / ende weg gegaen.

Ende na dat nu alle tot de hoogste vzeugde der getrouwe Patriot- Verrek vs
ten / ende Kerligiongs-berwanten / in goede oydze ende ruste gebragt / sijne P. Ex-
ende naer wunsch verriecht was : so is sijne H. Excellentie den 26. Oc- callicie uyt
tob. onterent den middag na 's Graven-Dage weder veretrocken / ende Haerlem.
alle de zoldaeten sijn t'sejeep gegaen.

God lof / wy leven noch ! En kan men ook de steden

Niet meerder eer en roem niet meerder lof bekleden /

Van dat des Heren Woord daer supber woord geleerd /

En God naer sijne wil gebiend / gebrued / ge-eerd :

Wat heeft van onse Stad van onsen God ontfangen /

Wat eer / en waerdighepd : Wat sal sy Gode hangen

Tot quisting van haer plicht / en haer verbintenis /

En dat sy hem hier vooz wel over-schuldig is :

Wat anders van Gods naem in supberhepd te eren /

En nimmer van sijn dienste en woord sich af te keren /

Den Christen-omwegang / de goddelijke leer /

Te zieren met haer doen / en wandel inden Heer /

En in een vroomme siel hier op in vlijt te letten /

De waerhepd aller-weeg in vber woord te setten /

Te houden vooz haer grootst en vyzselijkste werck

Te vorderen den groey en bloey van Christus Kerck /

Der Decten stoutichepd den neck wat meer te vzeken /

Op dat sy hunnen kop so trozt niet op en steken /

En 't doodlijk siel-bergift te dempen als 't de hoord /

Tot meerder vrychtbaerhepd van 't saed van Godes Woord /

So wyl

Op wiff ons p'rtig Geds ons Land ganst' rijkheit loog'ien/

En allen hemelsch heyl op ons kon' boken reeg'ien/

In allen overbloud, so die ons hert begaegd:

Want die God eren sal, word weer van God ge-erd.

Dit gebedan de Dier! Dier wil ik het nu siaken/

Op dat ik met mijn schip ten haven in mag raken:

'Tis recht ja na veel moeijt te ank'ren aen het land/

En na veel ebb' en bloed te rusten op het sand.

O Stad! o Peerlands roem! o Dader-stad! Stad boken

De Steden hier te Land en elders hoog te loven!

Wie kan dijn lof en eer/ wie kan met pen of mond

Die roemen als die wel met recht te roemen stond.

Ik hebbe veel gesepd/ daer rest noch meer te seggen:

Daer laet ik nu mijn sepl en mastter neber leggen.

Mijn Stad! ik soeke rust. Op! houd het up ten goe'n.

Der geen'ich sel von' prijs, heeft 't prijsen niet van doen.

Veel liebet waenschen wy/ gelijk wy altijd sullen/

Dat God dij meer en meer met segen wil verballen/

En gebedij so veel gelucks als kan geschieden/

Oft opt aen een'ge Stad ter wereld is gesien.

Sursum animus: & Suffine, & abstinere.

Het oog om hoog: en Lijd, en mild.

~ ~ ~ ~ ~

AENHANG-

ALSO mij sommige dingen na het drucken van enige stukken te laet sijn ter hand gekomen / om in mijn werk ter rechter plaetse in te boegen / die niettemin ook wel dienden aengemerkt / ofte tot een bewijs van die voorverhaelde saken / ofte ter-gedachtenisze van oude geschiedenissen / ofte tot zierads van het werk : So hebbe ik goed gebonden de selve hier noch achter aen by te doen / op dat ik dit werk so vol-mogte uptgeven / als ik tegenwoordig konde. Ik en hadde mij ook in den beginne geenzins voorgenomen so breed te gaen / ofte ook het minste upt enige Historien ende Memozien buyten Rijn daer by te boegen : maer hebbe dat na verst gedacht / ende gedaen / door raed van anderen / wanneer dit werk nu alrede was aengelept / ende begonnen / het welke het selve jaer ende dag onder de perze heeft gehouden. Waer toe ik mij dan te lichter hebbe laten bewegen / ende geenen arbeypd ontsien / om dat ik gewis sag / dat het tot meerder ere van onse Stad soude geschieden / waer op ik in desen upt enkele liefde tot haer / alleen gesien hebbe. Ende also ik dan nu dit Aenhangzel voornam te smeden / ende by een te stellen / so hebbe ik by de selve gelegenheyt enige wepnige andere dingen hier ende daer noch verhandeld / ende aengewesen / die noch inde penne gebleven / ende overgeflagen waren. De goedwillige Leser gelieve alles vooz lief te nemen / ende ten besten te buyden / ende mijne goede meyninge ende onverbietigen arbeypd met gunste ende liefde te bejegenen. Verzoekende voozds gansch byndelgk op alle onse Vadersstads-lievende burgeren / so iemand noch wat merkelyks upt Historien / ofte Memozien / ofte anderzins / mogte hebben / dat hier verzwegen is ? dat hy toch gelieve / tot ere van onse Stad / ende onderrichtinge der nakomelingen / sulckx ons bekend te maken / ende mede te delen / of wy deel-licht noch eens met der tyd / door Gods genade / gelegenheyt mogten vinden / ende moed nemen / om desen onsen arbeypd te oversien / te verbeteren / ende te vermeerderen.

Ik gebuypte alhier de woordkens pag. pagina, ende lin. linea

in het aentwiffen der bladen/ ende regelen/ om der gewoonte wille/ so dat pag. de fyde van het blad/ ende lin. den regel by mij betrekend.

In het Tacl-bericht, de weder-fyde van A. 2. Lin. 26. **Meyne** ook dat het byeemd in veeler ozenfoude klinken van geleerde mannen also te fpreken: **hoetwel ik niettemin bejde wiffen ende manieren wel kan toeflaen/ naer dat het te met by gelegenhepd/ ofte gewoonte/ beft vallen wil (gelijk ook de Franzofen/ ende andere volkeren/ den aerd van hunne talen alhier gemeynlyk volgen) booznamelyk met by boeginge van den by-naem/ ofte Van/ als men t noemd/ ofte der woorden van Meerfter/ Dere/ ofte diergelijke. Ja t konde ook in fonderhepd onfen luyden aenftotelyk wesen de D. Apoftefen also ftechte henen te noemen: ten ware wy het woordeken Apofiel/ ofte Beplige/ ofte diergelijke/ daer altjd by deden/ ofte het oude Paepfche Sinte/ bypten hunne fuperftitie/ weder opgroeben/ dat dan in eene byje rede wel konde ofte behoorde te gefchieden/ ook zelfs met de namen van den Latynfchen uptgang Petrus/ Paulus etc. maer in den Rym en kan fulkx altjd geene plaetse hebben.**

B. de laetste regel. **So worden ook by wiffen de woorden van t hrouwelyke geflachte in den baren zelfs/ fonder ledekens/ doch ernzilig ofte verkozht gebuykt / op de wiffe hande mannelijke ende geen-derleije gebogen: fo seggen wy: het en is niet eers genoeg: elk wat wils: hebt gy fiels genoeg/ ik hebbe goeds genoeg: ende diergelijke manieren van fpreken: booz ere/wille/ siele.**

E. 2. het weder-blad lin. 4. **Men en kan ook (mijns oordeels) niet seggen/ dat dese woorden in cheyd uptgaen: want boozfichtichepd/ ofte beter boozfichtighepd/ en komt niet van boozficht/ maer van boozfichtig: behalven dat fterkhepd/ wiffhepd/ ende diergelijke in cheyd niet en konnen eyndigen.**

Adel der
Stad Haer-
lem.

Pag. 9. Lin. 15. **Wat verfchepdde Graven van Holland alhier te Haerlem hun Hof gehouden hebben word hier na antwederfprekelyk bewezen.**

Wat ook Koning V Villem alhier geboren is/ falmen ook hier bene- den ter rechter plaetse vinden.

Vanden Hollandfchen Adel is de Kronijk van Gouthoeven te beffien pag. 119. &c. ende 149. &c.

Ik vermelde ende verhandele boozds de Haerlemsche Edele Geflachten van Haerlem-Berkenroede, (waer van noch twee mans-namen oberig fijn/ Ionker Heyrick van Haerlem, van Berkenroede, Oud-Burgemeefter onfer Stad/ oud/ ende ongetroud/ wonende op het Sand; ende Ionker Dirk van Haerlem, van Berkenroede, ook noch ongefplijkt/ wonende op het Grafelijke Leen-huyf Berkenroede bypten Stad) ende Bakenes (booz-lang uptgeftorven) in het ftuck der Stichtinge der Stad

Stad Paerlem: de Stammen vanden Spaerne, ende Sparenwoude, van welke laetste (szvrand van Sparwoude booz' t'beleg geleefd/ ende alhier inde Wozime-steeg gewoond heeft: sijnde nu beyde Stammen booz' den dood afgehouden) inde verhandelinge van onse Hebiere Sparen: ende eyndelijc het Edele Huys van Duvenvoorde, die hunne woninge in de Sijlstraet ober de Kroft hadden: en Jonker Jan van Dubenboorde in de Smeistraet) inde lijste van onse Paerlemseche Heiden. Dese sijn welde oudste ende booznaemste Edele Geslachten der Stad Paerlem.

De Grafelijke Stamme van Bredenroede, ende de Edele Hupsen van Adrichem, Alkemade, Alzendelf, Banjaert, Foreest, Heemskerk, ende Bekesteyn, upt Heemskerk gesproten/ Heemstede, Meresteyn, Oosterwijk, Poelenburg, Polanen, Sanen, Schoten, en andere meer/ booz' hunne Heren-Sloten ende Heerlijkheden in onse landstrecke vermaerd/ te verhalen/ en is mijns doens nochte booznemens in desen niet/ die de begerige Leser van mede by gemelden Gourhoeven kan opsoeken. Alleen kont gy onder de S. Ians Heren verschepe Edelen van Schoten lesen/ ende van Ioffr. Magdalena, ende Maria van Schoten inde beschrijvinge vande Belegeringe onser Stad/ welk Geslacht van Schoten nu uptgestorven sijnde/ inde Doetemelck en witte hoods stege plag te wonen/ alwaer de Edeelen van Bronchorst sich nu onthouden.

Jonker Nikolaas van Ruyven, Schout der Stad Paerlem/ is in't Kasenhoods-spel bekend/ die alhier op't Kaedhuys van dat onbezupde ende woeste graeu ellendig doodgeslagen/ aen stukken gekapt/ ende in eene mande sijne weduwe te huys gebragt werde. Siet Gourhoeven in dat Geslacht, pag. 199.

Jonker Aelbrecht van Raephorst, Schout van Paerlem/ word gedacht inde Schattinge der Geestelijken.

Jonker Wouter van Bekesteyn is mede Schout onser Stad geweest/ ende word hier na van mij mede op de lijste der selve gesteld.

Desgelijck Jonker Sebastiaen Kraenhals, na Landvoost/ ende in dat ampt vande loyers ende zoldaeten deerlijk vermoord/ waer van ik ook hier na in mijn werk spreke.

Jonker Iohan van Vliet was Burgemeester der Stad Paerlem in het Spaensche Beleg/ ende na een der gebangenen/ ende in 't getal der 57. upt het Bardeen van Duc d'Albe gesloten/ van welke gebangenisze ende gevaer des doods sy behendig verlost werde. Is na Baelsjw ende Dijkgrabe van 't Land van Wozime/ ende der Stad Briel geweest.

Jonker Christoffel van Schagen, woonde hier booz' t' Beleg in het Huys van Schagen inde Koning-sraet. Dese werde van onse Woedschappen na Amsterdam aen Don Frederico gesonden/ ende na wederkerende gebangen na den Prinze van Oranjen tot Delf geschickt/ ende is aldaer in de gebangenisze gestorven.

Ionker Gerrit van Schagen werde in onse Belegeringe door 't Canon omgebracht.

Dat ik hier niet en spzke van Ionker VVybald van Ripperda, Dyes Edelman/ Gouverneur onser Stad/ ende andere Edelen van Wupschland/ Wzankryk/ ende elders/ die sich als Helden in ons Beleg tegens de Spaenschen stelden.

Onse vermaerde Haerlemsche Schilder Ian Mostart was ook van edelen bloede. Dese alle ende anderen woeden in mijn werk gedacht.

De Edele Heren van Bredenroede plegen sich alhier binnen Haerlem om 'tvermaek der Stad/ ende wille ende gelegenheid der Jagt van groot ende kleyn wild/ ende edele vogelen/ des somertijds meest te onthouden/ hebbende datmael daer toe hunne heerlyke woningge voorsien inde S. Jans-straet/ al hadden sy schoon hun Grafelyk Stamhuys Bredenroede/ met het huys te Kleef/ op de Stad liggen.

Amelia, door Gods genade Paltzgravinne by den Kijn/ Churfurstinne/ Hertoginne in Beieren/ gebozene Gravinne tot Nieuwenae/ ende Limburg/Woutwe ende Douagiere van Bredenroede/Wijanen/ Ameyden/ Bergen/ ende Kalantsoge/ etc. heeft hier ook eenen geruymen tijd in het Sijl- Klooster gewoond.

Ionker Iohan van Schoten woonde hier mede te Haerlem/ ende hadden wybe Joffz. Coznelia van Egmond/ Suster van Here Otto van Egmond/ Ridder/ Here van Kenerburg/ etc. Op sterf alhier/ ende werd inde S. Jans Kerke begraven.

Sijn soon Ionker Jakob sterf alhier inden jare 1616. oud- byjer van 58. jaeren/ mede alhier by de Schotens begraven.

Gerrit van Schoten, is alhier Wendzig bande Schutterije geweest/ hy hadde ten wybe M. van Wzenbelf/ ende sterf weduwenaer sonder kinderen te Woorhout/ laetste mans- ooz van dat oud ende edel huys/ ende werde aldaer met de wapenen begraven.

Ionker Aelbrecht van Schagen, Here van Spengen/ heeft hier in de Wjngaerd-straet gewoond. Sterf in Aug. 1601. ende werde alhier in de Grootte Kerk begraven.

Van Ionker Christoffel van Schagen hebbe ik boven gesproken. Dese het byte sone na/ Ionker Iohan, die Kapiteyn gestozven is/ die gett oud was aen Joffz. Maria van Mathenesse; Ionker Ybrant, die aen Joff. M. van Duwenboorde geplycht was / wonende inde Woorzime steeg/ ende een sone Christoffel van Schagen alhier naket/ die sonder kinderen gestozven is; ende Ionker Floris, noch tegenwoozdig in 't leven/ een ongeschoud Here inde 70. jaeren oud/ alhier inde S. Jansstraet woonachtig. Dese is Wendzig ende na Kapiteyn in dienst van de Heren Staeten Generael/ in plaetse van sijnen broeder Johan/ geweest.

Ionker Iasper van Bloys, gesepd Tressong, is hier sekere jaeren Schout geweest/ ende na Baehuw ende Wjkgzave van 't Land van Woorzime/ an der Stad vanden Wjzel. Sijn oudste sone Ionker Johan werde van

de n

den Cyran van Alba met de kinderen van Batenburg binnen Brussel onthoofd/ om dat hy mede bande geconfedereerde ende verenigde Ebelen was. Syn soon Jonker Willem was Admiraal van Holland/ ende Seland/ ende na Houtvester van Holland/ die gehoud was aen A. van Egmond/ dochter van Hete Otto van Egmond/ Hete van Kernenburg/ die onder andere kinderē eenen sone nagelaten heeft Jonker Jasper van Bloys/ die nu noch tegenwoordig commandeerd/ ende het gebiedt over den Bziel heeft.

Jonker Adam van Duyn hadde hier ook sijne woonplaetse inde Smeestraet/ alwaer Jonker Johan van Dubenboorde met Joffz. Coznellia van Fozeest te bozen gewoond hadden.

Jonker Antonis van Vliet, Ambochts-Hete van Deplo/ ende Hete van het Hups te Koulster/ Broeder van Jonker Johan van Vliet/ boven vermeld/ woonde hier inde Smeestraet/ tegen over de Wijn-gaerdstraet. Dese is sonder kinderen gestorven/ ende als de laetste van't Hups bande rechte Stamme van Vliet binnen Haerlem in de Grootte Kerke met de wapenen begraven.

Jonker Kornelis van Halmale heeft ook zebert de troublen ofte oozlogs-beroerten inde S. Jansstraet sijne woningē gehad/ een oud man van inde 70 jaeren/ ende is alhier gestorven.

Dok hebben enige Wytsche Edelluyden bande Geslachten Bourmania, Alva, ende Looftich alhier booz eenen tijd onthouden.

De Baron Sidlenick, een vermaerd krijgsheld in onse oozlogen/ heeft mede alhier inde Bagijnestraet gewoond/ ende sijne hupszoutwe in het kooz der Grootte Kerke begraven.

Jonker V Vernaert van Batenburg, Baeljuw van Bredenroede/ heeft ook eenen gerupmen tijd van jaeren sijne woningē inde wijsde Appelaers-steeg gehouden/ ende is den 4. Sept. 1624. gestorven/ ende in de Grootte Kerke ter aerden besteld.

Jonker Augustijn van Teylingen, Doctoor inde Medirijnen/ hadde sijn hups in de S. Jansstraet. Sterf den 28. Aug. 1625. ende werde hier inde Grootte Kerke begraven.

Jonker Lambrecht van Bronchorst, Hete van Schoot/ ende Ambochts-Hete inde Landen van West-Doozne/ woonde in de hupsinge van de Heren van Schoten/ ende sterf den 1. Meij deses jaers 1628. ende werde achter het kooz der Grootte Kerke in sijn graf geset.

Nu dese die sijn afgepluckt,

En door den dood in 't graf geruckt.

Dese Ebelen wonen noch tegenwoordig/ alhier binnen Haerlem.

Bandē oberfge Ebelen van mans-ooz van 'thuys van Haerlem ende Berkenroede, Ionkeren Heynrick, ende Dirk, ende waer sy wonen/ hebbe ik terstond gewag gemaakt.

Ionkeren Iohan, Jakob, ende Kornelis van Teylingen, sonen van boven-gemelden Jonker Augustijn van Teylingen/ te samen noch ongehoudte personen/ die hannen afkomst van den rechten bloede van Teylingen rekenen/ ende han stam-wapen voeren/ wonen inde S. Jansstraet.

Ionker Floris van Schagen, boven genoemd/ woond mede inde S. Jansstraet.

Ionker Gijfbrecht van Bronchorst, Sone van Jonker Lambrecht boorn, tegenwoordig Here van Schoot/ etc, inde Doetemelk en witte broods steeg.

Sijn broeder Ionker VVillem van Bronchorst is byptens lands verrocken.

Ionker Philips van Batenburg, sone van Wernaert boorszch, woond inde S. Jans-straet.

Ionker VVillem Vaders, sone van Jonker Christoffel Vaders/ Doogdyptsch Edelman/ ende Popman in't Beleg onser Stad/ ende Maria van Schoten/ inde Schachelstraet.

Ionker Floris van Alkemade, ende Ioffrou Goedela van Haerlem, van Berkenroede, Echte personen/ inde S. Jans-straet.

Ionker Iohan van Bekesteyn, Meester-knaep van Bredenroede/ inde S. Jans-straet/ in de woning van de Bekesteynen/ tegen over de School-steeg.

Sijn broeder Ionker Boudewijn van Bekesteyn, is Here van Berzjn.

Ionker Iohan van Bouchorst, konstig Glase-schryber/ woond in de hozte Bagijne-straet.

Ionker Iillis de Glarges, Here van Ellesmes/ Doctoor inde Rechten/ ende Pensionaris deser Stad/ is van edelen huyse upt Demegoutwen/ ende woond alhier inde Grootte Doutsstraet.

*Het edel bloed door stam en swaerd
Is waerlijk sijne ere waerd,
Wanneer het bloed de dengd bejaegd,
En 'rechte edel-wapen draegt.*

Nobilis est verè quem nobilitat sua virtus.

*Die dengdelijke werken doet
Die is van 'rechte edel-bloed.*

Ovidius ad Pisonem.

Nam genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco, sed famam extendere factis
Hoc virtutis opus.

Geslacht.

*Geflacht, en goed, en bloed, en onse ouders daeden,
 Dat alles kan op ons geen rechten adel laden:
 Maer eyge daed en deugd maekt ons tot eer bequaem,
 En geeft ons voor den Heer een goede reuk, en naem.*

Idem Ibid.

Nam quid imaginibus, quid avitis fulta triumphis
 Atria, quid pleni numeroſo conſule Faſti
 Profuerint? ſi vita labat: perit omnis in illo
 Gentis honos, cujus laus eſt in origine ſolâ.

*Wat ſal u' wapen-tuych, en al de namen baten,
 Indien uw leven ſelfs de deugd ſal verlaten?
 De eer van ſijn geſlacht leyt met hem neergeveld,
 Die alle ſijne eer in ſijn geſlacht maer ſteld.*

Plut. in Apophth. & in Cicerone, Iphicrates Harmodio generis obſcuritatem obſcienti regerebat: Meum genus habet à me originem: tuum verò in te deſiit.

Iphicrates andwoorde Harmodius/ die hem de geringheyt van ſijn geſlacht berweet: mijn geſlacht begint van mij: maer het uwe eyndigh in u.

Cic. in Orat. contrà Saluſt. Ego meis majoribus virtute meâ præluxi: ut ſi prius noti non fuerint, à me accipiant initium memoriae ſuæ. Tu tuis vitâ, quam turpiter egifti, magnas offuდიſti tenebras: ut etiamſi fuerint egregii cives, certè venerint in oblivionem. Quare noli mihi antiquos viros objectare: ſatius eſt enim me meis rebus geſtis florere, quam majorum opinione *niti; & ita vivere, ut ego ſim poſteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum.

*Ik heb mijn ouders niet gewicht:
 Maer inde deugde voorgelicht.*

De Deylige Geest roemende den Edel van die van Berreen/ ſield den ſelven in den ſuperen Gods-dienſt/ ende waere byſe der Beren. Act. 17. 11. Ende deſe van Berreen waren edelder dan die te Theſſalonica waren, ende ontſingen het woord met alle gezenenheyt, onderſoekende dagelijck de Schriften of die alſo luydeden. *Orſ hoe ber-telijck ware het te wenſchen/dat alle Edelen / ſa alle menſchen / alſo waerlijck hoor God edel waren!*

Vytleggin
ge der Stad
Haerlem
over het
Sparen.

En dit is van de Stad gelegen binnen 't Sparen.
Op is ook met der tijd en met verloop van iaeren
Men d'and'ze sijd' vergroot eerst tot de Burgwals gracht/
En daer na tot de West/ so die nu staet/ gebragt.

Pag. 29. Lin. 19. In den iare Mcccxxxiii. was Haerlem ober het
Sparen noch onbetimmerd/ blykande upt seker oud seggen tuschen de
Stede van Alkmaer/ ende Jan Perzijn/ die 'tgruytgeld van Kermer-
land doe ter tijd schijnt gehad te hebben/ uptgeproken by Graef Wil-
lem de Goede/ getogen upt het Register E. L. 39. Fol. xxi. verso, al-
waer gesepd word dat doe ter tijd de schepen noch voor by Haerlem
voeren/ die nu door Haerlem varen.

* wist.

Willem Graue van Henegoussbey etc. maken
cont allen luyden, dat wcy den 166y die onse poirte
van Alcmair hadde jehghens Jan Persijn,
ende ester Jan Persijn alse oeme 'tgruyt, gelt van den
Hoppenbier datmen broussset binnen Alcmair: Soo
segghen wcy dat onse poirte van Alcmair geben
sullen te gruyt gelde van elcken Goeder biers datmen tot
Alcmair broussset ende met hoppe grutet x. d. Holl.
ende mey sal hem ghene hoppe geben, ende daer by sullen
sy haer bier Grij boeren moegghen mit heelre last VÖORBY
HAERLEM sonder gruyt-gelt te geben. Ende sloeghen
sij eey wat iofte kwee opt lant soe soudey sy gruyt-gelt
geben gelijckey andere luyden. Jy oircondey etc. Ge-
geben in den Haghe op Sancte Victoirs dach in't
jaer M.C.C.C.XXXII.

In Oude Brieven van S. Iakobs Gasthuys word getuygd/ dat het selve
was gelegen over 't Spairne inde Dijkstraet, ofte Achterstraet/ na in de
Hagelstraet, ofte Bagelstraet/ binnen der Vrijheyd van Haerlem, dat is
buyten de Stad/ in des Stads Wyldom; ende daer na binnen der Stede
van Haerlem.

So word ook in Oude Brieven van S. Anthonis Gasthuys gesepd/ dat
het selve in den iare 1440. buyten de Schalkwijker-poorte noch was ge-
legen; ende daer na inden iare 1468. binnen der Stede van Haerlem by
Schalk-

Schalkwijker Poorte. Welke schijften ik hier na in 't verhael van gemelde Godshuysen te voorschijn bringe.

Ik moet hier nu ook eene oude Schepen-kennisze ter hand halen/ die ik onder de brieven van S. Jakobs Gasthuys gebonden hebbe / waer upt wy in dit stuck der Wpsettungen onser Stad over het Sparen groot licht sehn ppen kunnen, luydende van woord tot woord als volgd:

In Gubbe' Jont/ end' Sijn Day Den Gubbe/ Grepne
 in Gatslery vieronden dat voer ont quam Henric Schuand-
 szon/ end' ghelick dat Symon Sabe Mathreützory
 behoudey heeft die seggelinghe goett ghelick 'ijant up sijn hant
 end' op sijn erbe dat Symon hem verroft heeft legghend' end'
 statend' over die Spaerne 'rvvijsken der stede graft ende der strate, * wijsken:
 end' dat in pinninghe way Sicy het seggelinghe goett ghelick 'ijant dat is, tusschen
 dat 't Symon Sabe hem guch' verroft heeft. In vorunde Desey
 briebe besegghet met onsey segghelty/ in 't jaer ont Gheny Mccc end'
 taeling op Sinte Valenrijns Dagh.

Daer word getuygd dat gemeld Huys gelegen was ober het Spa-
 ren tuschen der Stad graft/ ende de Straet/ welke verswogen word. † F. Dijk-
 Straet, ofte
 Achter-
 Straet.
 Dese Stads-graft is ongetuyfeld een ander van het Sparen/ waer
 ban sp dubdelijk onderschepden word / als een graft ober het Sparen:
 en is/ naer mijn oordeel/ de Burgwal, niet komende (mijns bedunkens)
 de tegenwoordige Stads-graft wesen: want indiender de Burgwal
 ende de tegenwoordige Stads-graft beyde geweest waren/ so waer de
 stand van dit Huys egyptlijker bepaeld geweest met het Sparen/ ende
 de Burgwal/ indien het tuschen beyde ware gelegen geweest / ofte met
 de Burgwal ende de Stads-graft/ indien het daer geslaen hadde: want
 waerom anders de Burgwal obergesprongen/ indien de gelegenheyt
 van dit Huys in den byel bepaeld ende aengewesen most worden!

De Hagestraet schijnt ook al wat te seggen/ die wy huyden qualijk
 de Hagelstraet heten: waer upt af te nemen is/ dat aldaer ober het
 Sparen enige hagen ende tuynen hebben gelegen.

De Raemsteeg ober de Burgwal wil dit ook niet duyterlijck her-
 sterken/ tot eene getuygenisse dat aldaer de Ramen plegen te wesen/
 buyten de Burgwal/ ofte Stads-besten / na de eerste vergrottinge.

So is van de eerste vergrottinge ende upsettinge der Stad ober het
 Sparen (mijns oordeels) tot de Burgwal toe geweest: ende daer na is
 dat gene dat ober de Burgwal ligt ingetrocken. De Scheepmakers-
 dijk en schijnt niet qualijk daer na op sich selven ingehaeld te wesen.

Brand, en
Krijgsver-
derf door
de Vrielen.
An. 972.

Pag. 29. &c. Van Brand ende Verwoestinge der Stad Haerlem. Chron. M. S. In den jare 972. verbranden die Vrielen Alkmaer/ Haerlem, ende dat Klooster tot Egmond.

Chron. aliud M. S. Anonymi, scriptum tempore Philippi Ducis Burgundiz, & Iacobæ Bavaræ. *Opert die ander besat dat Graeffschap van Dillant/ ende woert in allen steden gebult/ sonder alleene in Driesslant/ die en woudens niet ontfangen. Doe toech hy met groeter macht/ ende destruerde al Driesslant/ ende versloech daer alte groeten volc/ ende dreefer alte groeten roef uut/ soe dat sy mit groeten bedwang moesten onderdantich wesen den Grabe Dietric van Dillant/ dat sy onlanghe hilden/ want binnen een iaer daer na soe quamen sy in Dillant mit groeter macht/ ende verbranden Alkmaer/ ende Haerlem.*

*Vrielen.

Brand.
An. 1357.
† MCCCLI
Lands-ver
woestinge
door de
Oost-Vrie-
sen.
An. 1517.

Pag. 30. Lin. 13. Holl. Kron. Divis. xxv. Kap. 11. *† Ontrent desen tijd by der Apostelen Scheydingen was daer een groote Brand tot Haerlem, daer byna half die Steede af verbrande.*

Het Kleyne Kron. van Holl. In't iaer M^o xvii. den xxv. Julij quamen die Oostvrielen over die men noemde Geldersche Vrielen/ wel byf *W. Berk / ende woumen Wedenblick / ende verbranden t/ ende togen also boozd na Alkmaer / dat sy in-namen / ende namen met hen veel gevangen / ende veel goeds / ende verbranden mede de groote Sluyfen tot Sparendam, met veel Dorpen in VWaterland, ende Kermerland.*

Dirk Velius in sijn Kron. van Hoorn Lib. 2. pag. 99. *verhaeld/ dat sy de Beverwijk mede plonderden, ende afbranden, ende Sparendam in brand staken, ende sekere Schanze by t' Huys ter Hart, van die van Amsterdamm opgeworpen/ ende met byf en zeventig man beset/ stormender hand in namen, ende so boozd sonder enig beket dooz de Veenen togen / overal rovende, brandende, ende groote schade doende, tot dat sy in het Sticht quamen.*

Stads ende
Lands-ver
derf door
de Kappel-
jaufche, en
Hoeksche
Factie.
An. 1350.
* Dominus,
† Hugo de
Sandin.
‡ Burgundia,
* Hamorum,
* Kabellarum.
† Willem Sy-
mons broe-
der. Holl.
Dron. Divis
39. Kap. 12

Wande ophomste der Kappeljaufche, ende Hoeksche, twee schadelijke partijen/ inden jare Mcccl. ende het lands-verderf dooz de selve verwoest/ waer van onse Stad haer deel ook wel gekregen heeft/ handeld de Holl. Kron. Divis. xxiv. Kap. xiiii. ende volgens, op het iaer Mcccl. Ende wederom op het iaer Mccccliv. Divis. xxix. Kap.

x. xi. &c.

Reynerus Snoyus Goudanus Hist. Bat. Lib. x. schryfter ook aldus van. *Circa annum 1438. Eo tempore quidam nobilis vir *Princeps de t'Zanctis à Philippo t'Duce in Hollandia Præsidentem constitutus fuit, qui *utramque factionem suâ aequitate in pace continebat; cui successit t'Symon de Laleyn, qui non insistens vestigiis priorum, suis, ut apparet, artibus id effecit ut factiones discordare cœperint. Ia Haerlem ad arma itum est primo statim ejus anno: quippe Magister civium in septis templi consistens, Præto-rem qui in foro stabat (juxta n. & contigua hæc sunt loca) affatur: et h (inquiens) privati discordant, nos tamen concordés simus: Tamen Prætor*

dic

dies, inquit, vesperam habeat oportet, semel depugnandum esse significans, Factionis Hamorum hic fuit. Ferocius respondit, quia Hamos præcavisse putabat ne campana feriri posset quo Cabellai silentio tali non convenientes opprimi possent. Cæterum falsus est: nam suæ potestatis campanam Cabellai occultè reddideram, quâ istâ convenere Cabellai: nec segnius tamen Hami. Consistere in foro biduum, noctu, ac interdiu. Sæpè intereà à bonis viris de concordia tentatum: sæpius concurrissent, ni sacerdos cum Eucharistia se jam currentibus medium objecisset. Grandis imber ruere: tanta subsistendi obtinatio, tantus plebis in suam cuiq; factionem ardor, ut vicinus vicinum manu prehensum valesaceret, illeq; ad Hamos, hic ad Cabellaios abiret, citrà odium, si Deo placeret, pugnaturus, atq; mutuo periturus. Cessere tandem Hami foro, in plateam, cui Regiæ nomen est, fugientes, receperuntque se in ædes Nicolai de Adrichem, Illic Nicolaus cum suis amicis obsideretur donec in id missa est Isabella Philippi conjux: quæ rem composuit eâ conditione, ut Hami ante solis occasum oppido Haerlem excederent: secretâ promissione reducendi eos intrâ triduum, parere eos induxit. Conveniebant in *campum qui propter nemus ex urbe est: huc & ipsa Domina accessit dux fugæ atque itineris. Perpetua gravisque eo die ruit pluvia: tam fœdâ viâ, atque inamœno cœlo, Ducissa cum suis exulibus Amsterdam petere fuit compulsa. Tum Hami in Amsterdam accessu Harlemiorum Cabellaorum fustulare animos, emigraruntque inde suadente Isabella Cabellai in Haerlem: quæ cum promissa utrique parti præstare non posset, nec suâ autoritate quicquam profici videret, relictis rebus, id unum mandans, uti suam quisque custodiret civitatem, Bruxellam se recepit. Amsterdamii sibi non desuere accessus atque receptis à Trajecto Reinaldo à Brederode cum fratre Archidiacono, Guiljelmo de Lan-geraek, & Æmilio *de Muden, aliisque ejusdem factionis compluribus, Philippus Dux ubi sic opus esse intellexit in Hollandiam semet exhibuit. In Haerlem itaque subsistens præmisit in Amsterdam Antistitem Leodiensem, & †Dominum de Naszouwen; quos & postridiè fuit subsequutus: quodq; in præsentiarum faciendum erat, ejusmodi concordiam elaboravit, ut suas quisque civitates suæque repeterent. Vbi in Brabantiam rediit, principibus factionum mandatum misit, uti Bruxellam accedere properarent. Itum est ab utrisque: multa ultrò citròque ventilata sunt, ut animi simultatibus imbuti, injuriisque irritati solent. Symon de Laleyn Præses Hollandiæ in ordinem redactus est. In cujus locum sufficitur Magister quidam †Goswinus, non tam ullâ nobilitate, quam legum peritiâ in-

*Vulgo de Baem.

*Alij de Minden.

†Grave Ian van Naszou, Bander-heer van Breda.

†De Wilde.

Ter deser tijd [ontrent het jaer 1438.] was een Edelman de Here van Zantica tot eenen Stedehouder van Holland van den Hertog Philips geset/ die beyde de partijen [Cabellausche ende Boeksthe] dooz syn goed beleyd in hzede hiel: in wiens plaetse Symon van Laleyn quam/ de welke in de hoetsappen synder voorsacten niet tredende/ dooz sijne practyken/ alst blykt/ te wege heeft gebragt/ dat de par-

tigen begonnen te twiſſen. Binnen Haerlem, is men hoorde niet het
 eerste jaer in wapenen gekomen: want een Burgemeester / op het
 Kerk-hofstaende / sprak den Schout / die op de Markt stond / (want die
 plaetzen dicht by malkanderen sijn gelegen) albus aen. Offchoon
 (sepde hy) de gemeyne burgers twiſſen / so laet ons dan noch niettemin
 eendragtig wesen. Aen / sepde de Schout / de dag die moet den avond
 hebben / willende seggen / datze eens bechten ende hand-gemeyn wor-
 den mosten. Dese was van de Doekſche factie / ende sprak te stouter /
 om dat hy meynde dat de Doekſchen bezogd hadden / dat de Kappel-
 jauschen hunne kloek niet en souden kunnen trecken / ende datze daerop
 niet te samen komende lichdelijk konden over vallen worden. Doch
 hy is in sijne meyninge bedrogen geweest: want de Kappeljauschen
 hadden de kloek behendig in hun geweld gekregē / op welker geluyd sy
 hoorde in een vergaderden: ende de Doekſchen ook niet minder. Sy
 stonden twee etmaelen op de Markt. Ondertuſſchen hebbender goede
 mannen gedurig tuſſchen beyden gegaen: sy souden dickwils aen mal-
 kanderen gekomen hebben / ten ware de Prieſter met het Sacrament
 tuſſchen beyde ware geſchoten alſe nu tot malkanderen wilden inval-
 len. Het regende geweldig: sy bleven al evenwel staen. De hitte der
 gemeyne luden tot hunne factie was so groot / dat de eene buer den
 anderen de hand gaf / ende adieu sepde / de eene gaende tot de Doekſchē /
 de andere tot de Kappeljauschen / willende (quanzups) buyten haer
 bechten / ende ter wederſijde blijen. Ende lijk verlieten de Doek-
 ſchen de Markt / inde Koningſtraet vluhtende / ten huſe van Niko-
 laes van Wyſchem. Daer word Nikolaes met de ſijnen belegerd / tot
 der tijd dat Isabella huſwouwe van Philips ter dier oſſake na Haer-
 lem geſonden is: die het geſchil met dit beding ter neer geleyd heeft /
 dat de Doekſchen met daegs-sonneschijn uyt Haerlem souden vertre-
 ken: waer toe sy de Doekſchen gebragt heeft met ſpynelike belofte
 van hen binnen dze dagen weder te brengen. Sy vergaderden in't
 Weld buyten Stad by het Boſch: hier is de Hertoginne ook gekomen
 raeds- ende lepds-wouwe van hunne vlugt / ende reyse. Het heeft
 dien ganschen dag gefadig ende dapper geregend: dooz sulken vuylen
 weg / ende met sulken quaeden weder / is de Hertoginne genoodzaekt
 geweest met haere ballingen na Amſterdam te vlugten. Doe hebben
 de Doekſchen binnen Amſterdam dooz de komſte der Haerlemmers
 den Kappeljauschen den moed benomen / die ook naar den raed van
 Isabella na Haerlem vertrooken: dewelke als sy beyde de partijen
 haere belofte niet en konde houden / ſieude datze met haere autoziteyt
 niets en konde uptrechten / so is sy ongedaener ſaken / alleen bevelende
 dat pderſijne Stad soude bewaren / na Buzſel getogen. Die van Am-
 ſterdam sijn wel / op hunne Doede geweest / hebbende van Utrecht ont-
 boden ende ingekregen Reynald van Bredenvoede / met ſijnen broeder /
 Compjoost / Willem van Langerack / ende Amelis van Duben / ende
 meer

meer anderen van hune factie. Hertog Philips stonde dat het de
 nood vereyschte/ is zelfs in Holland gekomen. Te Daerlem hertoe-
 vende/ sond den Bisschop van Luxh/ ende den Grave van Rasjou/ booz-
 henen na Amsterdarn: die hy des anderen daegs is gevolgd: en heeft
 so heel hy tegenwoozdig konde/ dese hede te wege gebracht/ dat yder
 wederom tot sijne Stad ende goed is gekomen. Wanneer hy nu in
 Zaband wedergekeerd was/ so heeft hy den hoofden van de factie
 een mandament gesonden/ dat sy inder haest te Brussel ten hobe souden
 komen. Bejde partjen sijn verschenen: daer sijn ter weder sijde veele
 woozden gevallen/ gelijk van van sulken plag te geschieden/ welker
 gemoederen dooz vjandschap getergd ende verbitterd sijn. Symon
 van Laleyn/ Stadhouder van Holland is van sijnen dienst ontzet: in
 wiens plaetze M^r. Gostwijn is gekomen/ niet so seer dooz enigen adel/
 als wel dooz erbaren heyd der wetten/ vermaerd, etc.

Gouthoeven pag. 419. in't iaer 1377. was een groot opstal te Daer- Item.
 lem/ so dat M^r. Symon van Banen in sijn hups gejaegd werd van
 sijn vjanden/ die hem na ltepen/ en meynden hem dood te slaen/ maer
 het miste hen ende 'thups was gemaekt niet groote schot-beuren/ die
 M^r. Symon liet nederballen/ ende alle die in 't hups waren/ die die-
 len dood/ de welke hy ter vensteren dede uytwerpen op de straet/ ende
 waren XIII. in't getal.

Holl. Kron. Divis. xxvi. Kap. LVIII. *In dese tijden werde binnen Item.
 Amstelredam dood geslagen Willem Wynszoon Priester/ ende bin- *An. 1404
 nen Daerlem Dirk Symonzoorn/ daer groote twist binnen der Ste-
 den af opgestaen is/ ende veele eerbaere mannen om geslagen ende ver-
 moord wozen: want binnen Daerlem na dat Symon van Banen was
 geslagen/ werde daer een oploop binnen der Stede die poozters tegen
 malkanderen daer vijf luyden geslagen wozen/ ende cccc. verjaegd/
 ende gebannen.

Ik hebbe het Kafebroods-spel alleen met de woozden van de Holl. Kafes-
 Kron. verhaeld: die daer van iets meer begeerd te weten/ die lese de broods-spel
 Beschrijvinge van Leyden door Ian Orlers, pag. 321. ende insonderheyd
 Dirk Velius in sijn Kron. van Hoorn, pag. 74. &c.

Pag. 37. Lin. 30. Hier ober en is geene justitie gedaen: alleen wer-
 de een dier zolbaeten/ die tot het Wijnzen-volk inde Hebertwijk ober-
 gelopen was/ ende albaer ober dese vjandschicthinge geroemd hadde/
 ende daer op alhier binnen Daerlem gebracht sijnde / meer om sijn ge-
 meld oberloopen/ als vjandschicthinge/ op het Sand/ in't aersien van
 alle sijne mede-vjandschicthters/ opgehangen.

Den 12. Maert deses jaers 1628. sijnde Sondag/ ende naer de
 Daerpsche ongebondenheyd/ ende stijl van spreken/ *Groote Vastel-
 avond/ dat ik niet sonder reden daer by en verhael/ is des avonds ten
 seben uren/ by ongebal/ een schpckelijcke vjand in Schalkwijk booz aen
 de Schalkwijkerpoozte opgegaen/ de welke dooz eenen Noord-oosten
 Rrr ; stogin

*Et Curios
 simulant, &
 Bacchana-
 lia vivunt.
 Kakerici re-
 ipsa, nomine
 Karbolici.
 Tit. 1. 16:
 Discite ju-
 stitiam mo-
 niti, & non
 temere
 Divos.
 Gal. 6. 7.

Roym magtig geboed/ ende bestig boozdgebeyen/ niet en konde in
berhouden nochte uytgebluscht worden/ so dat in korten tyd dat ga
sche gefuchte meest afbrande tot vyftig huyfen in't getal/ verbatem
wyf en tnegentig wontgen.

Pag. 39. Lin. 18. Wanden Krijg der Hollanders met de Oosterlinge
besser Snoyus Lib. x. ende Holl. Kron. op het jaer mcccc. Divis. xxv
Kap. lllii. ende op het jaer mccccxxxviii. Divis. xxix. Kap. viii.

Pag. 39. Lin. 34. Doeter by: Hoorn 2000. Enchuyfen 625. De
drecht en word alhier niet gesteld/ om dat sy met haere Doypen g
meyn betaelde: so en word Goude ook niet gerekend/ om dat haer
burgers noch onder Vrou Jacoba stonden.

*Een Hol-
landsch
Schild dede
25. stuyvers.

Als in den jare 1427. den 25. Mey/ Hertog Philips boozn. 1
Wlaenderen soude trekken / ende van de Hollandsche Steden een
somme van 20000. *Schilden versocht/ om de zoldije van de maend
Junius ende Julius te betalen aen de zoldacten die in Holland in ga
nison ofte besettinge bleven ligen: gaf Haerlem 4622. Schilde
Delf 3305. Leyden 3305. Amsterdam 2833. Rotterdam 833. Enchu
sen 100.

Item inden jare 1468. inde maend van Junius/ ten tijde als Hert
karel van Bourgondien in 's Graven-Dage gehuld werde/ so be
socht gemelde Hertog Karel van sijne landen eene bede van 200. ent
40. huyfend Leuten / 'tsuck tot 30. stuyvers / makende te same
480000. Schilde noch booz sijne huyfzouwe tot spelde-geld/ als me
moemd/ op acht jaeren te betalen 32000: noch tot giften en heushebe
van alderhande dienaeren 16000: noch eyndelijck tot verballinge van't
kosten by de Ridder-schappē/ ende Edeleu/ ende anderen in't reysen o
deser sake wille gedaen 4800. bezagende te samen de somme de
532800. Hollandsche Schilden: waer toe die van Holland ende Wes
Vriesland 372800. moesten betalen: waer van eene somme van 39200
afgetrocken/ die Dozrecht met haere omliggende Doypen ende St
den moeste geben/ so restteerbender noch booz de andere Steden end
Doypen 33600. op te byengen/ de welke op 15. achtervolgende halv
jaeren moesten betaeld worden/ komende booz twee termijnen alle jae
ren 41035. Hier toe nu gaven iaerlijck dese navolgende groote Ste
den/ Haerlem 3549. Delf 3375. Leyden 3375. Amsterdam 2875. Goud
1770. ende dese kleyne Steden/ in dit oude Register also genoemd
Alkmaer 800. Rotterdam 1150. Schiedam 350. Hoorn 2000. Medenblich
450. Enchuyfen 470. ende alle de andere Steden/ Deerlijkheden / end
Doypen de rest. Oergelyke exempelen sinder meer: maer dese sij
tot dit betwijs genoeg. Oude Registers.

Trali-
werk van't
Koor, ende
Paepsche
Vont.

Wil iemand ook de Kerk wel dooz en dooz bekijken/
Die wil van 't Koper-werk des Koors so haest niet wijken:
En meest het trali-werk van 't Paepsche Vont bestien/
Van pter t'saem gebeyd' gelijk een mat van tien.

Pag. 49. lin. 1.

Grond- ende Stand-matey
Wande Groote Kerke der Stad Haerlem, dienstig
voor die genen die de selbige in eniger manierey
perspectiefselijck willey afteykeney.
 Door Pieter Wils, Landmeter.
Grond-matey.

		Haerlemmer Doet Dign.
Afstantie tuschen 't middelpunt (ofte Center) der Pplaeren.	op de rijen { aen't oost-eynde.	23 0
	{ west-eynde.	25 1
	{ ende de twee aen't oost-eynde.	28 3
	aen't oost-eynde.	30 5
	inde byede.	56 4
	der sijd-mueren.	30 0
Lengde ofte uytspijzingen der Dymmers.	des Corens inde lengde / ende oock de byede van't kruys.	38 3
	der Kerke / ende des Corens inde lengde : als oock dicke der gemeyne Kerk-muer : ende byede der Dymmers byten de muer.	4 5
	6 3	
Binnens-muers der Kerken	{ lengde.	392 0
	{ byede.	116 4
	{ byede in't kruys.	177 5
Byten-muers sonder de poortaelen /	{ lengde.	425 0
	{ byede.	137 7
	{ byede in't kruys.	200 0
Lengde binnens-muers / van een der negen sijden / welke het oosteynde sluyten : makende een halve geschickte (ofte reguliere) achtien-hoek : wiens middellijn (ofte diameter) streckt door 't middelpunt (ofte center) der eerste pplaeren inde rechte rijen.		20 2
	Byede van't hierkant des pedestaels der pplaeren aen't	{ oost-eynde. { west-eynde.
Diameter / ofte middel-lijn van de schacht der pplaeren aen't	{ oost-eynde. { west-eynde.	6 9 5 5
	Circumferens / ofte omloop der selber aen't	{ oost-eynde. { west-eynde.
Byede van 't hierkant des pedestaels der sijd-pplaeren aen't		{ oost-eynde. { west-eynde.
	Die noch enige bysondere grond-maten begeerd / kan de selve be- maemlijck uyt onse Grondteykeninge naer belieben afpassen.	

Stand-

Stand-matey.

Oste hoogden op den grond van binney.

		Maerlinnes	Bot. Dwp.
	't Wertwelf:	105	2
	de knoopen boben d' opperglasen.	102	5
	de kartoesen tuschen d' opperglasen aen't	77	4
		80	1
	't onderste van d' opperglasen aen't	82	9
		76	0
	de lijste aen't oosteynde.	47	6
	de vensters ofte gaten daer boben.	6	0
	de lijste { in't kruz.	48	0
	{ aen't west-eynde.	45	5
	de leningen daer boben.	4	4
		13	6
	de lijste aende { mieren.		
	{ gebels in't kruz: ende/tralle-		
	{ werk/voor'thoor.	17	7
Hoogde van	't bobenste van't groote glas des gebels in't	96	4
	{ west-eynde.	78	8
	{ kruz.	84	2
	't onderste der klepne glasen in't kruz.	100	0
	't bobenste der selve.		
	't bobenste der glasen inde panden.	43	0
	't wertwelf inde panden.	44	3
	de bogen tuschen de pplieren.	40	8
	{ strobate/ ofte ydestael/	7	5
	{ ende basement/ aen't	6	0
	{ westeynde en toren		
	de pplieren { schacht { aen't { oost-eynde.	17	0
	{ aen't { west-eynde.	17	0
	{ aen den toren/ de { kortste.	47	7
	{ langste.	63	3
	{ kapiteel.	3	5
	Nota, dat de pplieren aen't oost-eynde geen kapiteel/		
	maer alleen een kranzken/ ofte astragalus hebben.		
	de Kerke.	146	0
Hoogde van	den Tozen tot den grond des Appels.	234	2
	den Daen.	268	0
	Wyde van't groot glas in't west-eynde.	26	2
	De leninge daer voor.	34	2
	Wtspyzingen van de coyntce der kapiteelen.	1	4
	{ Appels van binnen.	13	6
	{ Tozens aenden eersten		
	{ ommegang.	34	1
			Oste

Die noch enige maten soude mogen begoren / die sal (sic) hore
 nen bevelen met de Verkeeringe / *1390*

Lengde van de Grootte Markt / het Sand genaemd. *330 0*

Brede der selve. *185 0*

Pag. 49. Lin. 20. Chron. M.S. en totz na den Struc (oelach die Grave
 * Dieric mit die Kesper + Deric tot Haerlem, ende ontboden al dat land
 van Holland doer datmen hem souden senden volc/want sy woude toe
 der op die Wyfelen. *111. IV. Gr. van Holl. Henrick IV. die Grave Diderick segens de Vriens ten hulpe quam. Ontrem het jaer MCXCV.*

Pag. 50. Lin. 32. In den jare MCXCV. werde de Vrede tuschen Dide-
 rick VII. de XIV. Grave van Holland/ende sinen broeder Jonker VVil-
 lem I. na de XVI. Grave van Holland alhier binnen Haerlem gemaekt.

Kron. van Gouthoeven pag. 290. * Korte daer na quamen in Ker-
 merland tot Haerlem, dat de Hoofdstad van Kermerland is / Boud-
 wijn de Bischoep van Utrecht / Diederick Dampvoos / Otto Graef
 van Bentem/ gebroederen / ende deser beyder broeders oomen. Dese
 arbejden seer (alst wel behoorde/ ende sy daer toe gehouden waren) om
 dese broeders te verenigen/ ende de twebzagt te neder te leggen/ als ten
 laetsten geschied is. Ende daer is een uytgake gedaen aldus: Grave
 Diederick soude blijven Grave van Holland/ om dat sy v'oudste waer/
 ende Jonker VVillem soude ontfangen van Graef Diederick sijn broe-
 der t Graefschap van Oostbricland te leen / en sy soude daer toe heb-
 ben upter tollen van Geertsvliet dze honderd pond's jaers.

Pag. 53. Lin. 17. Hertog VVillem van Besseren/ Grave van Holland/
 ende Deland / Here van Bricland / ende Verkepper des Graefschaps
 van Henegoutwen / geest die van Hoorn huwde eerste Handvesten ende
 Privilegien binnen Haerlem, in t jaer ons Heren duysend ccc ende LV.
 op den Sondag na Onser Liever Vrouwen Hoofschap. D. Velius 1.
 Boek, pag. 7.

Iohan, Palenstrate op den Rijn/ Hertog in Besseren/ Bone van De-
 negoutwen/ van Holland/ van Deland/ etc. herleend die van Hoorn sijn
 Handvest van Burgemeesteren ende Schepenen te verkiesen binnen Haer-
 lem, op den vijftden dag in Augusts / in t jaer ons Heren M cccc xxii.
 D. Velius 1. Boek pag. 21.

Pag. 52. Lin. ult. Befiet Had. Iun. Bat. Cap. xvii. bande groote sparen-
 damsche Sluyse, inden jare 1568. gelept/ ende gemarkt.

Den 16. April. 1569. quam de eerste Boeijer met een vaer-sepl door
 de nieuwe Sluyse sonder last binnen Haerlem.

Den 8. Meij 1569. quam een Boeijer uyt Noorwegen met sijn helle-
 last binnen Haerlem, ende hadde onder andere waren xvii. paarren in-
 ende t goed hoozde niet te Botrechtam te hups.

Den xxiv. Aug. 1569. quam de eerste Boeijer binnen Haerlem met
 Sff rogge

rogge, te ~~Werkent~~ ^{Werkent} ~~dupe~~ ^{dupe} ~~hoefende~~ ^{hoefende} / en de ~~Schuyper~~ ^{Schuyper} ~~werde~~ ^{werde} een rosen-
doed gegeven / ende de ~~Wijl~~ ^{Wijl} van de ~~Stad~~ ^{Stad} geschonken. O. M.

Pag. 68. Lin. 12.

Want als het altemet niet wel en is gelegen/
Om wijs en breed te gaen op lange verre wegen/
Do ist een soet vermaek te heuyren om de Stad/
Den' swater van de best/ op onser Ctinglen pad.

Pag. 70. Lin. ult. In den jare 1497. braken die gaten door/ dat die twee
Meeren in een quamen / als de Helle-Meer, ofte die Haerlemmer-
Meer, die nu seer wijs ende diep is. O. M.

De Hellemeer werde so genaemd van het schepen-Hellen / van we-
gen het holle ende diepe water : gelijk tusschen de Ruge ende Dassen-
hem het Hellegat gelegen heeft / onlangs in den jare 1623. beghit / ende
tot land gemaekt.

Pag. 76. Lin. 36. P. Bertius in Tabulis Geographicis contractis in De-
scriptione Hollandiæ pag. 207. Pascuorum ubertas summa est: quâ boum
alio armenta infinita. Vaccas quoq; corporum vastitate, lactis copiâ, cor-
num celsitudine eximias. Constat sanè aliquibus Hollandiæ partibus
boves singulas æstivis diebus quatuor & quadraginta lactis heminas in
mulsralia referere, Johanes etiam Benningus Consiliarius Curie Hol-
landicæ, referente Guicciardino, certâ observatione & minimè fallente cal-
culo ostendit, tantum Affendelphi & quatuor vicinis pagis lactis uno anno
è vaccis colligi, quantum è Germania superiore Rhenensis vini devehatur
Durdrechtum.

De Veyden in Holland sijn vruchtbaer : waer op veele oszen ge-
weyd worden. Desgelijck koeijen / swaer van lichaem / oberbloedig
van melk / hoog van doornen. Het is seker / dat in sommige quartie-
ren van Holland koeijen sijn die alle somerliche daghen vierenveertig pin-
ten melks geven. Johan Benning Gaedheer inden Dophe van Holland
betoonde met gewis beviad / ende vaste rekeninge / batter in Afzendelc
einde vier naechtegelege Dorpen 's jaers so veel melks word gemolken / alzer
Rijnsche wijn uyt Duytschland se Dordrecht aen komt.

Pag. 77. Ling. 39.

En dan na Valkenburg hoopdaen de rechte straet.

En set daer ober 't ~~Wep~~ / aen duyn / so rechte ter sijden/
Het Huys en Hof van Kloek : alwaer in oude tijden

De Rijn gelopen heeft. En dan na 't Huys van Loo.

Dooz sijne lange Laen ; en so na Bredero :

En graeflijk oud gesicht / nu jammerlijk geschonden

Dooz oozlog en geweld / en met der tijd verfonten

Dooz 't ongebal des tijds. En al te schoon gebou /

En dan te hoogen naem / dan 't so verballen sou

Huys van
Valken-
burg.
Kloek.
Loo.
Bredero.

En dan

En dan so kont gy ook een wepnig na beneden/
Een wepnig van des Konigs na Suijfland dij betreffen.

Suijfland.

Pag. 88, Lin. 22. In de Kerke van Heemstede stam dese letteren aen de balken gescheven.

In den jare MD ende dize en twintig in de maend van Junio is d'oude Kerke gebestruerd.

In den jare MDGXXI, op den XXI Junij is de eerste ppebikarie van de Gereformeerde Religie tuschen de oude mueren van de verhalene Kerke gedaen.

In den jare MDGXXI, op den IV, Octobris is de eerste steen van de tegenwoordige Kerke gelept by den Joncker Nikolaes Pau / Here van Oosterwijk.

In den jare MDGXXIV, den XIV, ende XV Junij sijn de balken in dese Kerke gelept / ende is de selve vervolgens onder dak gebzagt.

In den jare MDGXXIV, is in den somer en volgens tude tegenwoordige Kerke het D. Euangelium gepredicht.

Ibid, Lin. 26.

Wat mag het Pausdom noch in sijne volle kragten

In 't land in swange gaen / en 't blinde volk dat achten /

Dat Christus bloed- verdienst met huple poeten treed /

En balsich sich met den naem van Katholijk bekleeft ?

Wat mag 't onbankbaer volk des Heren Woord verstaeden /

En sich met swijnen- dzaf van menschen- leer verlaeden /

Die geenen troost en geeft in leven / nochte daod /

En 't hert mismoedig laet in sijnen laetsten nood ?

Ibid, Lin. 30. Akerflood in onse Classis worden dese Verzen aen het Koor van de Kerke gebonden :

Het oud-gepretendeerd met recht dan wyken moet,

Als 't nieu-gereformeerd ons beter blyken doet.

Pag. 90, Lin. 16.

Dier heeft wel- eer het Slot van Sparenwou gelegen /

Benoopden van de Kerke / maer 't heeft sijn epud gekregen /

En is al me vernield / geregen aen het swaerd /

Al watter noch van is / sijn kelders onder braerd.

Slot van
Sparen-
woude.

Pag. 91, Lin. 16.

En wilbemen den weg tot Sparendam toe maken /

Om langs den water- kant daer henent te geraken /

Slot van
Sparen-
dam.

Sif 2

En

stom magtig geboed/ ende bestig voorgegeven/ niet en konde wederhouden nochte uitgebluscht worden/ so dat in korten tijd dat gansche gefuchte meest afhande tot vyftig hupfen in't getal/ verbatende vyf en tnegentig wontingen.

Pag. 39. Lin. 18. Vanden Krijg der Hollanders met de Oosterlingen bessef Snoyus Lib. x. ende Holl. Kron. op het saer mcccc. Divis. xxvi. Kap. liii. ende op het saer mccccxxxviii. Divis. xxix. Kap. viii.

Pag. 39. Lin. 34. Doeter by: Hoorn 2000. Enchuyfen 625. Dordrecht en wordt alhier niet gesteld/ om dat sy met haere Doypen gemeyn betaelde: so en wordt Goude ook niet gerekend/ om dat haere burgers noch onder Vrou Jacoba stonden.

Als in den jare 1427. den 25. Mey/ Hertog Philips boorn. na Vlaenderen soude trecken / ende van de Hollandsche Steden eene zomme van 20000. Schilden versocht/ om de zoldije van de maenden Junius ende Julius te betalen aen de zoldaeten die in Holland in garnisoen ofte besettinge bleven liggen: gaf Haerlem 4622. Schilden/ Delf 3305. Leyden 3305. Amsterdam 2833. Rotterdam 833. Enchuyfen 100.

Item inden jare 1468. inde maend van Junius/ ten tijde als Hertog Karel van Bourgondien in 's Graven-Dage gehuld werde/ so versocht gemelde Hertog Karel van sijne landen eene bede van 200. ende 40. duysend Leutwen / 'tsuck tot 30. stupvers / makende te samen 480000. Schilden: noch vooz sijne hupsvrouwe tot spelde-geld/ als men 'moemd/ op acht iaeren te betalen 32000: noch tot giften en heusscheden van alderhande dienaeren 16000: noch eyndelijck tot verbalinge van de kosten by de Riddersthepp/ ende Edelen/ ende anderen in't reysen om dese sake wille gedaen 4800. bedragende te samen de zomme van 532800. Hollandsche Schilden: waer toe die van Holland ende West-Vriesland 372800. moesten betalen: waer van erne zomme van 39200. afgetrocken/ die Dooyrecht met haere omliggende Doypen ende Steden moeste geben/ so restteerbender noch vooz de andere Steden ende Doypen 33600. op te brengen/ de welke op 15. achtervolgende halve iaeren moesten betaeld worden/ komende vooz twee termijnen alle iaeren 41035. Hier toe nu gaven iaerlijck dese navolgende groote Steden/ Haerlem 3549. Delf 3375. Leyden 3375. Amsterdam 2875. Goude 1770. ende dese kleyne Steden/ in dit oude Register also genoemd/ Alkmaer 800. Rotterdam 1150. Schiedam 350. Hoorn 2000. Medenblick 450. Enchuyfen 470. ende alle de andere Steden/ Deerlijckheden / ende Doypen de rest. Diergelijke exempelen sinder meer: maer dese sijn tot dit betwijfs genoeg. Oude Registers.

Wil iemand ook de Kerck wel dooz en dooz bekijken/
Die wil van 't Koper-werk des Koors so haest niet wijken:
En meest het trali-werk van 't Paepsche Vont besten/
Van pser e'saem gebreepd' gelijk een mat van tien.

Trali-
werk van't
Koor, ende
Paepsche
Vont.

ag. 49. lin. 1.

Grond- ende Stand-maten
Van de Grootte Kerke der Stad Spaerlem, dienstig
door die genen die de selvige in eniger manierey
perspectijbelijk wilsen afteykeney.

Door Pieter Wils, Landmeter.

Grond-maten.

		Hartemmer Boet Digne.	
		23	0
op de rye	aen't oost-eynde. west-eynde. ende de twee aen't oost-eynde.	25	2
		28	3
Binnens- mischen't midde- punt (ofte Center) der Pylaren.	aen't oost-eynde. inde hzebe.	30	5
	der sijb-mueren.	56	4
	des Torens inde lengde/ ende ook de hzebe van't Kruys.	30	0
	der Kerke/ ende des Torens inde lengde : als ook dicke der gemeyne Kerk-muer : ende hzebe der bymmers bynten de muer.	38	3
Lengde ofte uytspyzingen der bymmers.	4	5	
Binnens-muers der Kecken	lengde. hzebe. hzebe in't kruys.	6	3
		392	0
		116	4
Byntens-muers sonder de poortaelen/	lengde. hzebe. hzebe in't kruys.	177	5
		425	0
		137	7
		200	0
Lengde binnens-muers/ van een der negensijden/ welke het oosteynde sluyten; makende een halve geschikte (ofte reguliere) achtien-hoek : wiens middellijn (ofte diameter) treckt door 't middelpunt (ofte center) der eerste pylaren ende rechte rye.			
hzebe van 't vierkant des pedestael der pylaeren aen't	oost-eynde. west-eynde.	20	2
		8	6
diameter/ ofte middel-lijn van de schacht der pylaeren aen't	oost-eynde. west-eynde.	6	9
		6	9
circumferens/ ofte omloop der selver aen't	oost-eynde. west-eynde.	5	5
		5	5
hzebe van 't vierkant des pedestael der sijb-pylaeren aen't	oost-eynde. west-eynde.	21	2
		17	0
Die noch enige bysondere grond-maten begeerd/ kan de selve be- waemlijk uyt onse Grondteykeninge naer belieben afpazzen.	oost-eynde. west-eynde.	3	4
		2	2

Stand-

Stand-matey.

Ofte hoogden op den grond van binney.

		Maetlinge Bot. Dup.	
	't Bertwelf:	105	2
	de knoopen bobend' opperglasen.	102	5
	de kartoesen tuschen d' opperglasen aen't	77	4
		80	1
	't onderste van d' opperglasen aen't	82	9
		76	0
	de lijst aen't oosteynde.	47	6
	de vensters ofte gaten daer boben.	6	0
	de lijst { in't kruz.	48	0
	{ aen't west-eynde.	45	5
	de leningen daer boben.	4	4
		13	6
	de lijst aende { mieren.		
	{ gebels in't kruz: ende (tralle-		
	{ werk/voor'tkooz.	17	7
Hoogde van	't bobenste van't groote glas des gebels in't	96	4
	{ west-eynde.	78	8
	{ kruz.	84	2
	't onderste der kleyne glasen in't kruz.	100	0
	't bobenste der selve.	43	0
	't bobenste der glasen inde panden.	44	3
	't bertwelf inde panden.	40	8
	de bogen tuschen de yplaaeren.	7	5
	{ strobate/ ofte ydestael/ { oost-eynde.	6	0
	{ ende basement/ aen't { westeynde en toren	17	0
	{ aen't { oost-eynde.	17	0
	{ west-eynde.	47	7
	{ aen den tozen/ de { kortste.	63	3
	{ langste.	3	5
	{ kapiteel.		
	Nora, dat de yplaaeren aen't oost-eynde geen kapiteel/ maer alleen een kranzken/ ofte astragalus hebben.	146	0
	de kerke.	234	2
Hoogde van	den Tozen tot den grond des Appels.	268	0
	den Daen.	26	2
	Wyde van't groot glas in't west-eynde.	34	2
	De leninge daer voor.	1	4
	Wysprijngen van de roynce des kapiteelen.	13	6
	Diameter/ ofte middel-lyjn des { Appels van binnen.		
	{ Tozens aenden eersten		
	{ ommegang.	34	1
			Ofte

Die noch enige maten soude mogen begaren / die sal sich horen
 nen bestriden met de Prinsesse *Wittteninge des Kerke*

Lengde van de Gzooete Markt / Het Sand genaemt. 330 0

Wzide der selve. 18 10

Pag. 49. Lin. 20. Chron. M.S. En totz na den strit soel sich die Grave *Diderick
 * Dieric mit die Keyser + Bentit tot Haerlem, ende ontboden al dat land III. IV. Gr.
 van Holland doer datmen hem souden senden volk / want sy woude was
 der op die Wzelen. † Henrick IV.
 die Grave
 Diderick ve-
 gens de Vrie-
 sen te hulpe
 quam.

Pag. 50. Lin. 32. In den jare M.C.XC.V. werde de Vrede tusschen Dide-
 rick VII. de XIV. Grave van Holland / ende synen broeder Jonker V Vil-
 lem I. na de XVI. Grave van Holland alhier binnen Haerlem gemaakt,
 Kron. van Gouthoeven pag. 290. * Hoftz daer na quamen in Ker-
 merland tot Haerlem, dat de Hoofdstad van Kermerland is / Soude
 wyjn de Bischof van Utrecht / Diederick Dommooft / Otto Graef
 van Bentem / gebroederen / ende deser beyder broeders oomen. Dese
 arbejden ser (alst wel behoorde / ende sy daer toe gehouden waren) om
 dese broeders te verenigen / ende de twebzagt te neder te leggen / als ten
 laetsten geschied is. Ende daer is een wptzake gedaen aldus: Grave
 Diederick soude blijven Grave van Holland / om dat sy d'oudste waer /
 ende Jonker V Villem soude ontfangen van Graef Diederick syn broe-
 der 't Graefschap van Ostbyzeland te leen / en sy soude daer toe heb-
 ben wptter tollen van Geersvliet byz honderd pond 's jaers.
 * Ontrent
 het jaer
 M.C.XC.V.

Pag. 53. Lin. 17. Hertog V Villem van Beieren / Grave van Holland /
 ende Zeland / Here van Wzeland / ende Verberder des Graefschaps
 van Brnegoutwen / geeft die van Hoorn hirms eerste Handvesten ende
 Privilegien binnen Haerlem, in 't jaer ons Heren duysent ccc ende xvi.
 op den Sondag na Onser Liever Vrouwen Booschap, D. Velius 1,
 Boek, pag. 7.

Iohan, Palengrave op den Rijn / Hertog in Beieren / Zone van Be-
 negoutwen / van Holland / van Zeland / etc. verleend die van Hoorn hirm
 Handvest van Burgmeesteren ende Scheperen te verkiefen binnen Haer-
 lem, op den vijftien dag in August / in 't jaer ons Heren M ccc xxii.
 D. Velius 1, Boek pag. 21.

Pag. 52. Lin. ult. Besiet Had. Iun. Bat. Cap. XVII. hande groote Sparen-
 damche Sluyt, inden jare 1568. gelept / ende gemaakt.

Den 16. April. 1569. quam de eerste Boeijer met een vaer-sepl doot
 de nieuwe Sluyt sonder last binnen Haerlem.

Den 8. Meij 1569. quam een Boeijer byt Noorwegen met syn holle
 last binnen Haerlem, ende hadde onder andere waren xvi. paarben in /
 ende 't goed hoorde wiet te Kottetham te hups.

Den xxiv. Aug. 1569. quam de eerste Boeijer binnen Haerlem met
 Sff rogge

rogge, te ~~Wierken~~ ^{Wierken} t'huys wiesende / en de Schipper werde een rosen-
doed gegeven / ende de wijk van de Stad geschonken. O. M.

Pag. 68. Lin. 12.

Want als het altemet niet wel en is gelegen /
Om wijs en breed te gaen op lange verre wegen /
So ist een sort vermaek te keuſen om de Stad /
Men' swater van de best / op onser Cting'len pad.

Pag. 70. Lin. ult. In den jare 1497. braken die gaten dooz / dat die twee
Meeren in een quamen / als de Helle-Meer, ofte die Haerlemmer-
Meer, die nu seer wijs ende diep is. O. M.

De Hellemeer werde so genaemd van het schepen-hellen / van we-
gen het holle ende diepe water : gelijk tusschen de Rage ende Sassen-
hem het Hellegat gelegen heeft / onlangt in den jare 1623. bedijkt / ende
tot land gemaakt.

Pag. 76. Lin. 36. P. Bertius in Tabulis Geographicis contractis in De-
scriptione Hollandiæ pag. 207. Pascuorum ubertas summa est : quâ boum
alit armenta infinita. Vaccas quoq; corporum vastitate, lactis copiâ, cor-
num celsitudine eximias. Constat sanè aliquibus Hollandiæ partibus
boves singulas æstivis diebus quatuor & quadraginta lactis heminas in
mulctralia refundere. Johannes etiam Benningus Consiliarius Curix Hol-
landicæ, referente Guicciardino, certâ observatione & minimè fallente cal-
culo ostendit, tantum Affendelphi & quatuor vicinis pagis lactis uno anno
è vaccis colligi, quantum è Germania superiore Rhenensis vini devehatur
Durdrechtum.

De Vveiden te Holland sijn vruchtbaer : waer op heele ofzen ge-
weyd worden. Desgelijck koeijen / swaer van lichaem / overbloeidig
van melk / hoog van doornen. Het is seker / dat in sommige quartie-
ren van Holland koeijen sijn die alle somersche daghen viefenveertig pin-
ten melks geven. Johan Benning Raedshcer inden Dove van Holland
betoonde met gewijs beviad / ende vaste rekeninge / datter in Aszendelf
einde vier naestgelege Dorpen 's jaers so veel melks word gemolken / alszer
Rijnische wijn uyt Duytschland te Dordrecht aen komt.

Pag. 77. Ling. 39.

So dan na Valkenburg hoorden de rechte straat.

En set daer ober 't Meer / aen duyn / so recht ter sijden /
Het Huys en Hof van Kloek : alwaer in oude tijden

De Rijn gelopen heeft. So dan na 't Huys van Loo.

Dooz sijne lange Laen ; en so na Bredero :

En graeflijk oud gesticht / nu jammerlijk geschonken

Dooz oorlog en geweld / en met der tijd verblonden

Dooz 't ongebal des tijds. En al te schoon gebou /

En van te hoogen naem / van 't so verballen sou !

Huys van
Valken-
burg.
Kloek.
Loo.
Bredero.

En dan

En dan so kont gy ook een weeping na beneden/
Een weeping van het hand na Snyffland dy betreeden.

Snyffland:

Pag. 88, Lin. 22. In de Kerke van Diermstede staen dese letteren aen
de balken geschreven.

Inden jare MD ende dyle en twintig in de maend van Junto is d'ou-
de Kerke gedeftruceerd.

Inden jare MDCXXII, op den XII. Junij is de eerste predikatie van
de Gereformeerde Religie tuschen de oude mueren van de verhal-
lene Kerke gedaen.

Inden jare MDCXXI, op den IV. Octobris is de eerste steen van de
jegenwoordige Kerke gelept by den Jonker Nikolaes Van / Here
van Oosterwijk.

Inden jare MDCXXIV, den XIV. ende XV. Junij sijn de balken in dese
Kerke gelept/ ende is de selbe verholgens onder dak gebracht.

Inden jare MDCXXIV, is in den somer en volgens tude jegenwoor-
dige Kerke het D. Euangelium gepredicht.

Ibid, Lin. 26.

Wat mag het Pausdom noch in sijne volle kragten

In 't land in swange gaen / en 't blinde volk dat achten/

Wat Christus bloed-verbienst met puple boeten tred/

En valsch sich met den naem van Katholijk bekleed?

Wat mag 't ondankbaer volk des Veren Woord verstaen/

En sich met swijnen-dyaf van menschen-leer verfaben/

Die geenen troost en geeft in leven/ nochte dood/

En 't hert mismoedig laet in sijnen laetsten nood?

Ibid, Lin. 30. 't Akerflood in onse Classis worden dese Verzen aen het
Koor van de Kerke gebonden:

Het oud-gepretendeerd met recht dan wyken moe,

Als 't nieu-gereformeed ons beter blyken doet.

Pag. 90, Lin. 16.

Dier heeft wel- eer het Slot van Sparenwou gelegen/

Benoorden van de Kerck/ maer 't heeft sijn eynd gekregen/

En is al me vernield/ geregen aen het swaerd/

Al watter noch van is/ sijn kelbers onder traerd.

Slot van
Sparen-
woude.

Pag. 91, Lin. 16.

En wildemen den toeg tot Sparendam tge maken/

Om langs den water-kant daer heuen te geraken/

LOWE
Sparen-
dam

Kamper-
Lacn.
Soutkeet.
Seven-Mo-
leas.
S. Ians-
weg.
Fuyker-
vaert.
Iohannes
Oloutius.

En ende andrē sū tot aen de Kamper-Lacn,
Dooz by de Koer van 't Sea: doe beele souden 't gaent!
En konde ons de weg dooz onse groene weyden.
Dan Seven-molens oft tot by Sint-Ians-weg lepen/
En van Sparwouder-poort tot aen de Fuyker-vaert:
Die wegen waren by dan wand' lang ook wel waerd.

Pag. 99, Lin. 22.

Laurentius
Kosterus.

Wol van Oloutius, Dooz in 't Spaus de creeten
Te bloom in't openbaer/ en t' Egmond na geseten
Als hie ook in die stoel/ te Gomen hreed en wgd/
En in dijn Vaderland betnaerd by d'inen tijb.
Wien's naem behoord hier meer als Koster's naem te leben/
Die ons die groote konst van 't Drucken heeft gegeven/
Men wien des werelbs kragt so dapper is verplicht!
Gader waert die man: o aldergrootste licht!
Laet van d'ijn liebe naem dooz al de wereld vliegen.
Swijgt Mentz/ en houd eens op van roemen/ en bedziengen/
Op komt alhier te laet/ dit is dat groot verstand/
Dat dese waerde konst op aerden heeft geplant.

Verfus in Effigiem summi & incomparabilis Viri,
LAVRENTII KOSTERI HARLEMENSIS,
primi ARTIS TYPOGRAPHICÆ Inven-
toris circa annum 1440.

Vana quid Archetypus & præla Moguntia iactas?
HARLEMI Archetypus prælaq; nata (cias,
Extulit hic (monstrante Deo) LAVRENTIUS artem,
Dissimulare virum hunc, dissimulare Deum est.

F. SCRIVERIUS.

Wat roemt gy *MENTZ* den vond van 't Drucken vande Boeken?
Gy moet den meester hier te *HAERLEEM* komen zoeken;
'Tis *KOSTER* die die kunst door Godes Geest bedacht:
Versaekt gy desen man? dat is God selfs veracht.

Symon
Harman-
aus.

En Symon Harman(zoon, be heftigt ook mijn seggen/
En tupt dat top het hier dooz niemand willen leggen/
En tred so ook hier dooz/ en sege hier beest niet?
Dan 't Karmeliten volk af mijne Vader stee.

Pag.

Pag. 121. Lin. 2.

*Is dan dat groote licht den dag en 't licht niet waerd,
En eene and're plaetz, meer kondig, en vermaerd?*

Stelt in Margine, ofte op den kant, Verstaet de vermaerdste Hoogescholen van Europa: want Arias Montanus wil met sijne verzen onse Stad nochte Holland niet verkleppen/ maer wil alleen seggen/ dat sulke dappere geleerde mannen/ als Hadrianus Iunius was/ by de alder geleerdsten ende geeerdsten inde Hooge-Scholen vande Christenheyd behoorden te verkeren.

Ibid Lin. 18.

*Ook denk ik/ hoe ik plagt by dij in huys te wonen/
En hoe dat gy mij hielt als eenen dynen zonen.
Gewis/ 'tis eene deugd die geene deugd vergeet!
En soej ondankbaer hert/ die niemand dank en weet!*

Pag. 133. Lin. 24.

Vande Groote Schole binnen Haerlem.

De Privilegie van Hertog Aelbrecht van Beieren, Graef van Holland, etc. is gegeven de Schole binnen Haerlem, als dat de Hoozsch. Stede mit de persoene (dat is Rureyt) die al dair doe was, oft namaels wesey mocht, eenen Clerc die scole geben sullen, dair hen dunckt dat de Hoozsch. Stede mede besaairt is; ende die sel selve die Scoel regieren, ende nyemant hoir hem: ende altoos een half jaer na den wederseggen, ende niet langer, off dat sake waer, dat hi dan niet nut dair toe waire, datmen dan een anderen Clerc in setten mochte, die dair nut toe waer. Gegeben inden Hage, op Sinte Niclays dach in't jaer ons Heeren MCCC LXXXIX.

Wecoert by Schout, Schepenen, ende Raide, bider
 Rijcheyt ende Woetschap van der Stede. [van
 Haerlem] dat nyemant scolen houden moet van
 knechten dan die GROOTE SCOLE binnen Haarlem.
 Ende dat nyemant sijn kinder dat knechthey sijn anders
 ter scolen senden moet noch laten gaen anders dan in die
 Groote Scole, op een boete van drie ponden also dicke
 als sy dair off toe gesproken worden.

Getogen uyt de oude Keuren van Haerlem ontrent het jaer Mcccc
 xx. M. S. apud P. S.

Copie van sekeren Brief, aengaende enige vvedden, eme-
 lumenten, ofte voordeelen voor den Rector van't
 groote Schole, eertijds getrocken uyt de
 By.scholen, A^o. 1569.

Wij Burgermeesteren, Schepenen, ende Raiden
 der Stadt Haerlem, doen te weteen eenen yege-
 lickey, ende certificeren, dat wy geadmittleert ende
 toe gelaeten hebben, ende admitteren ende toelaeten midts-
 desen sendrick Dircxz. omme binnen der voirsz. ste-
 de te woegen houden by.schoele. In zulker bougen noch-
 tans, ende met conditie, dat hy de Jongens die hy jegen-
 woordelijken heeft, ende nae desen tijt nijet meer anneemen
 ey sal, zoe wanneer die eerst ter schoelen gestelt werden den
 Rector van den groeten schoele gehouden sal wesen by
 naeme ende toevaoms aen te geben, ende te zijnen register
 doen stellen, ende hem cautie ende zeeckerheyt doen voor
 zijne gewoonlicke recht, ende schoolgelde, te weteen van
 elck jongen hijff groot voor elck vierendeel jaers, soe
 herre de zelve Rector dies van hem begeert, geduurende
 de selve admissie tot onse weder seggen, ende langer niet.
 Des t'oorcondey hebben wy t'segel ten saicken der woort-
 noemde

noemde stede *Stad Haerlem* hier beneden aengehangen den
 26^{en} Julij anno 26^{en} negen ende tzeftich.

Raet.

In den jare 1627. hebben alle de Wy- school- meesters/so Duytsche/
 als Fransche/aen de Heren Burgemeesters de ontslaginge van gemede
 de belastinge der stoters by requeste versocht/ de welke hem ook by A-
 postille der Woedschappen is vergund/ ende toegestaan/ hebbende de
 Heren Burgermeesteren tot dien eynde met den Rector van de Groot-
 te Schole ober de verhoginge van sijne jaerlijche weddens ofte gagte
 ten desen aensien gehandelt/ ende verdrag gemaekt.

De Apostille ofte Acte luyd aldus :

Wirgezmeesteren ende Gegeerders der Stad Haer-
 lem, Vermogens ende uryt kragte der Hoozgaende
 authozisatie van de E. Heren Woedschappen
 der selver Stad, geconsereerd ende gecommuniceerd heb-
 bende ober dit stuck ende d'ontlastinge hooz de hoozsch.
 Supplianten vande betalinge vande stoters in haere re-
 queste gementioneerd, ende naer eenig bespreek eyndelij-
 ken daer inne ober een gekomen, verdragen, ende geac-
 cordeerd wesende, hebben dien volgende alle ende eenen yge-
 lijken vande Duytsche ende Fransche Eschoolmeeste-
 ren alhier, die nu sijn, ofte namaels wesen sullen, van de
 betalinge der stoters hooz hunne scholieren t'elken Gieren-
 deel jare aen den Rector hooz. innegaende van Mei-
 jenda ge anno seftien honderd seben en tseintig toekomen-
 de geheelijken ende al quijt geschouden, gelibereerd, be-
 szijd, ende ontslagen, schelden quijte, libereren, bezijden,
 ende ontslaen den selven daer van sijn des hooz nu, ende
 altoos. Aldus gedaen, verdragen, geacordeerd,
 ende geremitteerd by Burgemeesteren hooz, den tsee
 en

en tssintigstey Aprilis anno festien honderd sohen en
tssintig.

(Mij tegengwoordig

H. Steyn.

Beneffens de Rectoozen/ boken in mijn werk Pag. 121. gebacht/ is
Doccomius Friso mede Rectooz geweest.

*Hæretici
Arefeos insti-
mulant alios

Cornelius Duykius werde ook Hagius gebeten/ quia Hagienfis. Hic
in suspicionem *hærefeos apud Episcopum venit: quare exautoratus, sed
postea restitutus.

Pag. 143, Lin. 4.

Zedert dat dit mijn werk onder de perze is geweest/ is de jaerlijk-
sche veranderinge der Ouderlingen der Gemeeyntē hooggeballen/ ende
sijn tegengwoordig

Ouderlingen der Kerke.

Kornelis Out.

Iaques Schot.

Bartholomees Veer.

Abraham Korneliszzen.

Gerrit Iakobszzen.

Heynrick Bredenhof.

Adriaen Weyns.

Franzoys Maes.

Ouderlingen der Fransche Gemeeyntē.

Dayid le Borgne.

Willem Hofman.

Pierre Candelé.

Pag. 170, Lin. 21.

Kapiteyn
Vitellus
meert de
diepten,
mueren, en
poortē van
Haerlem.

Den 4. April 1559. quam Kapiteyn Vitellus, een Italiaen/
niet meer ander binnen Haerlem, ende maeren de diepte vande vesten,
ende blockhuysen, de mueren, ende de wijde vande poorten, gelijk sy ook
met

alle de Be-kuyfen hadden gemeent/ betreckende voorts na Terel.

Den 7. Julius 1571. quamen den hondert Spaanjaerden in Haerlem bedrijvande veel gewelds ende groote moedwille in beke goeder luyden hupsen: ende ontrent een maecnd daer na noch meer dan hondert: die den 7. Novembar des selven jaers van hier na Drecht vertrocken.

Den 24. Junius 1572. sijn Pieter Kios, Symon Ianzén Schoorjen, Michiel de Vael; ende meer anderen in Stad gekomen/ die om saken van religie ende troublen upt de Stad waren geweken.

Ontrent den selven tijd hebben de zoldaeten te Heemstede, Overveen, ende Hillegom de Kerken gesmeten, ende beroofd.

Den 16. Julius quamen ontrent 300. Spanjaerden op Sparendam, die upt den Dage dooz de Deenen gekomen waren om't Hof upt den Dage na Amsterdam te conbojeren/ ofte veyelden: ende staken des anderen daegs het Doop aen brand datter nochte kerk nochte hups en bleef staen: van welke vrandkichters een werde gekregen/ ende bin- nen gebragt/ die savonds tuschen seven ende acht uren op 't Sand le- vendig verbrand werde. Ende also gemelbe Spanjaerden hunnen weg na Wijk-op-See namen om voorts strand-langs met hunnen swaeren roef na den Dage te vertrecken: so sijn hun ontrent 400. man- nen upt Stad na Sandboort in't gemoed getogen/ in mepinge sulck te beletten/ ende den buyt hun te ontjagen: maer en hebben niets bysonders uptgericht/dan datter enige ter weder-sijde sijn gesneubeld/ ends gebleven: want de Spanjaerden hadden sich te Sandvoort be- schans/ ende na dat die van Haerlem geweken waren/ hebben sp dat Doop medestander sichen geluyd.

Den 21. Julius 1572. sinder drie ofte vier hondert knechten vandes Stadhouders wegen tot Sparendam ende voorts na Haerlem op't Hups te kleef gekomen/ ende hebben daer een Beleg gemacht/ ... die alle de Doopen als Velsen, Aelbertsberge, Overveen, ... etc. Hier sijn mighe sijn moeten gescheurd/ ende dooz de mot- ten geschonden/ sijn ongeraten: sijn sichten te willen leggen/ dat dese ende andere Doopen hier ontrent Haerlem mede dierlijck werden ver- woest/ ende berneld.

Den 23. Julius sinder noch acht hondert ..... upt Rotterdam by gekomen. Welke Spanjaerden ende Stadhouders-volk groote schade om Haerlem gedaen hebben/ ober de hondert beesten, so oszen, als koeijen, uyt deweyden drijvende, ende drie molens byten de Sijlpoorte aen brand stekende, meynende brand in Stad te maken/ ten ware God den Westen wint/ die op de Stad was/ Supd-oost ge- keerd hadde.

Den 26. dit sijn de knechten van Bosju op de S. Jans-weg ge- komen na de Seven-molens toe/ ende hebben het vuer in drie molens ge- steken/ op hope dat de brand dooz den sterken booz-wind in Stad soude overflaen: ook hadden sp hume medestanders ende verrabers

T t t in Stad

Moedwille der Span- jaerden bin- nē Haerlem Vlughtigen om de Re- ligie komē weder in Stad.

De Kerken van Heem- stede, Over- veen, ende Hillegom vworden gestormd. Brandstich- tinge der Spanjaerde om Haer- lem. Te Sparen- dam, ende Sandvoort.

Te Velsen, Aelberts- berg, Over- veen, &c.

Op den Sijl-weg.

Aende Se- venmolens.

in Stad om aldaer ook brand te sichten/ ende de Stad te oberballen/ waer van na een verbrand ende gequartierd werde. Maer God be- waerde de Stad wederom ogenschynlijk/ alsober een groote slag- re- gen viel/ waermede de wind van de Stad afwaegjde.

In andere
Dorpen, en
Gehuchten

Des anderen daegs braken de Spaenschen hun leger op/ eene groo- ten huyl mede nemende/ ende alle de Dorpen verbrandende, die te hozen brandschattinge gegeven hadde/ van Aelbertsberg tot Sparenwoude toe.

Ibid. Lin. 34. Die Personen hier na genoemd sijn gecommiteerd als Burgemeesters, Schepenen ende Voedschappen der Stad Paer- lem op den XXI. Aug. XVII. Aug. 1672. by de Gedeputeerden van den Ede- len ende Steden van Holland aldaer binnē Paerlem vergaderd.

Burgemeesters.

Dirk Iakobfzen de Vries.

Klaes vander Laen.

Iohan van Vliet.

Gerrit Heyrickszen Stuver.

Schepenen.

Mr. Dirk Ramp.

Mr. Ian van Suren.

* Mr. Hugo Bol van Saenep.

V Villem Adriaenszen.

V Vouter van Rollant: Dese is verlaten/ ober- mits sijn broeder Mr. Dirk Ramp mede Sche- pen was/ ende in plaetse is gesteld

Zybrand van Berkenroede.

Pieter Ianszen Raet.

Iakob van Heuszen.

Trefozier.

Kornelis van Berkenroede.

Voedschappen.

Iohan van Duvendoorde.

Mr. Phi-

*Scepter
fuit illemens
cum sanguine
Christi
Me sacra
Baptismi
vis laures
aqua.*

Mr. Philips van *Mathe. * Matine.
 Ysbrand van Sparvroude.
 Kornelis van Berensteyn.
 Dirk Klaefzen Wy.
 Gerrit Korneliszcn Velferman.
 Adriaen van Groeneveen.
 Franz Ianszen : is verlaten.
 Steffen Dirkszen.
 Zybrand van Berkenroede : is Schepen geweest
 in plaetse van Rollant.
 Ian Ianszen Vervver.
 Mr. Maerten van Eemskerk : is verlaten.
 Adriaen Pieterfszen van Hoorn.
 Christoffel van Schagen.
 Ian Pieterfszen Deyman.
 Pieter Willemszen Bal.
 Pieter Ianszen Kies.
 Ian Klaefzen Lotfszen.
 Mr. *Kornelis Rectör.
 Thomas Thomaszen. * Cornet
Schonew.

Aldus gedaen by den booren Gedeputeerden van de Staeten van
 Holland als den Here van Warmond / Mr. Adriaen van Blijenburg/
 gedeputeerden van Dozrecht / Sasbout Beukelszen / Dirk de Bije/
 ende Deyrick Dupst / burgers ende gedeputeerden van Delf / Jan
 van Brouthoven vander Goude / ende ter ordonantie van den selven
 ten dage ende jare als boven. Ondertekend

Spmsj

P. Buys.

Pag. 178. Lin. 12.

Ik hebbe alhier geseyd dat Afszandelf opgehangen is, willende de
 maniere van sijnen dood uytdrucken / na dien mijn geschreven Journael
 ende Memorien also seggen / hebbende ongeruyselb de tydinge daer van
 binnen Daerlem also gelopen : maer obermits Iohannes Meursus Lib.
 1 v. Rerum Belgicarum getuygd ende schryft dat hy onthald is / waer

T 12 2

van

kan ik tot noch toe geene sekerheyt en hebbe konnen bekomen / wat
blijt ende moeyte ik ook hebbe aengebaend om sijne sententie ofte von-
nisze selfs in handen te krijgen: so wil ik liever het woordtken geexecu-
teerd, dat Pieter Bor albaer gearphat/gehouden hebben/ om dat ik sijne
woordtken hier uptschrybe / ende verhaale / latende de sake onbertuschen
booz sulky alsze mag wesen.

Pag. 180. Lin. 20. Die van den Gerechte ende Woedschappen sijn
berlaten op den viij. Decemb. 1722. ende op den viij. berhieud.

Burgmeesters.

Nikolaes vander Laen.
Iohan van Vliet.
Gerrit Heynrickszen Stuver.
Pieter Ianszen Kies.

Schepenen.

Willem Adriaenszen.
Iakob van Heufzen: en heeft geen red. gedaen.
Pieter Bal.
Kornelis Rijken.
Klaes Theufzen.
Mattheus Augustijnszen Steyn.
Adriaen van Berkenroede.

Woedschappen.

Iohan van Duvenvoorde.
Pieter Vlasman: is geschoten den xxvi. Jan. ende is in
sijn plaetse als Woedschap geweest.
Symon Korneliszzen Spug.
Ian Klaas Lotfzen.
Heynrick Ian Matthijszen: is geschoten den xxviii. A-
pril/ ende is
Ian Aelbertzen Vy in sijn plaetse gekomen.
Dirk Theufzen.
Loef Baertfzen.
Ian de Wael.

Symon

Symon Ianzzen Schooden.
 Pieter Ysbrantzen Oli.
 Iakob Gerritzen de Jonge.
 Klaes Ysbrantzen.
 Baertout Heynrickzen.
 Klaes Borritzen.
 Willem Wiggertzen van Paenderen.
 Pieter van Paenderen.
 Ian Klaefzen/ **Scheepmaker.**

Pag. 184, Lin. 26. **Ondertuschen lieten de Steden van Supphol-**
land/ als Delf/ Leyden/ der Goude/ ende andere/ den 22. Jan. die Liefde en trouwe der
dan Haerlem hzagen/ of sprenige gequetsen/ oude/ ofte jonge/ ofte eni- andere Ste-
ge gezeckelijke/ ofte anderzins onbeguaerne luyden ten oorlog/ be- den jegens
geerden te derben/ belobende de selve/ elk sijn deel maer behozen te on- Haerlem
derhouden.

Pag. 216, Lin. 14. **Op den x. Junij anno 1573. sijn by beyde Schut-**
ter sijn genomineerd seftien personen die mede. Woedschappen souden
sijn/ ende inde vergaderinge souden komen.

Ian Pieterzen Deyman.
 Willem Iooften.
 Ian Bartholomeezen.
 Christiaen Ysbrantzen.
 Klaes Wouterzen.
 Iakob Ysbrantzen, **Houtmaker.**
 Ysbrant Staets.
 Caesar Boyetis.
 Iaques Bartholomeezen, **in 't Harts-hoofd.**
 Baertout vander Nieuburg.
 Steven Ianzzen.
 Kornelis Gerrit Ian Eeftzen.
 Kornelis Aertzen Kool.
 Laurens Wynantzen.
 Mr. Maerten, **Apteker.**

Deze xv. namen sijnde sijn maer in het Register-boek der Heren Wa-
gistraeten aengetepend.

Pag. 313, Lin. 23. **Oude geschreeve Kronijk van eenen onbekenden**
 Ttt 3   Auteur

Auteur by P.S. Als Grave Ghijs vernam dat Jonker Willem in Denegouwen was/ soe toech hy in Noerthollant, ende wan alle die Steden, sonder Haerlem alleen: Die Hertoech van Zabant die wan al Suint-hollant sonder Doordrecht.

Pag. 324. Lin. 1.

Als Holland was verdeeld by Vrouw Iacobaes tijden/
Een oorsaeck van veel bloed/ en veele swaere stryden/
So vielder ook op see by V Vieringen een Slag,
Daer Haerlem met haer volck en vanden boven lag.

Scheepsstrijd by Vieringen, tuschen die van Haerlem
ende andere Steden van Holland, met Jonker
Willem van Bredenoede met de sinen; onder
de regeringe van Vrouw Jacoba, inden
jare MCCCCXXVII.

Holl. Kron. Dinsl. xxvi 11. Kap. xxxix. Als nu Hertoge Jan van Zabant als vordig geworden was/ in deselve jaor so vergaderden die gene die t met Vrouwe Jacoba hielden een groot heyl van volck/ en meenden altemets Holland in te winnen/ ende dat te vingen ouder die doorninte ende heerschappije van Vrouwe Iacoba. Van dese vergaderinge was kapiteyn ende hoofdman Jonker Willem van Bredenoede, doom van Jonker Reynout van Bredenoede. Dit woude nsp bestaen te doen in t upersten van den lante/ ende dan so voordgaen al Holland door. Aldus hebben sp schepen doen bereyden om te seplen in V Vieringen, ende Texel. Ende als dit vernamen die Steden van Haerlem, Amstelredam/ Doorn/ Enchuyssen/ ende andere Steden/ hebben sp veele schepen ende gewapends volck vergaderd/ ende togen haer sicken haer vijanden tegen in die see. Jonker Willem siende die schepen sijner vijanden van verre/ is hy met sijn volck op land getreden in t Epland van Wieringen/ ende vrdgt dat een wepnig tijds gedurende onder de magt van der Hertoginne. Ende als hy daer bleef leggen vertoende/ so sijn sijne vijanden aen dat Epland komen geseyld/ om hem daer in te brskupten/ ofte hem tot eenen stryde te verwoecken: ende die Jonker gebood dat sp hen alle sonden bereyden om t scheyt te stryden/ ende haer spijse bereyde wiesende gingen sijn scheyt. In die selve ure wast een ebbe/ en dat water was seer gehalten/ also dat de groote schepen der voorsz. Stede niet bloten en vrdgt/ daerom hadde die Jonker den meest hoop van scheyt daermen upt vercht mogte/ maer nochtan en quamen sp niet allegader by een ten stryde/ maer bleven leggen van verre om te sien die voorsz. hoe sp hen hebbe sonden in den stryde/ op dat sp daer upt te kloeker en hoender sonden woerden te stryden/ ofte
upt den

wt den stryde te komen/ ende te blien. **So sijn dan dese schepen aen een geroeyd/ ende daer began enen bitteren stryde/ ende daer wozd byzelijken geborhten/ maer meest bleve sp dood of verbrukt van des Jonkeren wegen/ dat welke siende die inde schepen vander asterhoede waren/ wozden verbaerd/ ende begonnen te blien/ maer sp en mogten so niet weg komen/ want die andere waren hen te kloek niet roeyen in 't verholgen/ ende sloegen byzelicken op hen datter heele geslagen wozden/ ende heele byuten boorde gewozpen die verbrunken/ ende daer werbender heele gebangen: ende Jonker Willem wozde daer mede gebangen met meer andere/ dien sp brogten tot Enchupfen/ daer alle d' andere schepen doen mede quamen van die Steden. Ende die Steden daer vergaderd wesen/ hielden sp raed watmen met den gebangenen souden doen/ ende concludeerden als dat sp LXXX. van den gebangenen deben onthoofden: ende Jonker Willem van Byebenroede obermits sijnrebele geboorte wozde vry gelaten/ hoewel dat sommige gaerne gesien hadden/ datmen hem mede onthoofd souden hebben. Ende van die tyd boord en hoorde men in langen dagen ende jaeren van gene rumoeren oplopen ende stryden van binnen tslands.**

Pag. 341. Lin. 8.

**Ik moet de weberij van alderleije Zaeijen,
Het hunne Volderij, aen dit stuk mede draeyen/
En dan 't Fusteynen-werk/ met al het Bombasijn,
En watter diergelijk meer weberijen sijn.
Ik kan de Stapel ook met-ten dan 't Wolle-laken
In onse weberij van Haerlem niet versaken/
Waer ober wy wel-eer veel meerder sijn vermaerd/
Ger 't dzoetig oorlog quam/ en Spanjens bloedig waerd.**

Zaeijen.
Volderije.
Fusteynen.
Bombasijn.
laken.
Stapel der
VVolle-
lakenen.

Maerdeyns Gande Haerlemsche Wolle-lakenen.

Gerrit Dirkszen de Vries.
Gerrit Ianszen Verwer.
Symon Franzen van den Bogaert.
Hans van Loon.

Sp wozden jaerlijck van de E. Heren Burgemeesteren verhozen/ ende s' Wydaegs na gedaene Predikatie de Gemeynte inde Kerke hoordebragen/ ende ontrent elf uren in de Stads Wiersehare opentlijck bebestigt.

Pag.

*'t Werkhuys aende Sangolffsche Kerck,
eertijds 't Pefthuys.*

*Den menschen is een pleij, en peyl geset van leven:
De boesen die om God nocht om de peyl niet geven,
Die raken aen de pleij: die worden hier geschuerd,
Gangolfe siet gy 't wel? 't geschied in u gebuert.
Maer ist niet wel bedacht van onse wyse Heren?
Het Werkhuys word gesticht om 't sluyt volk te leren,
En tuchtigen den mensch, daer 't Pefthuys is geweest!
Al 't onbeyl van de Stad en Pefst men daer geneest.*

P.S.

Pag. 429. Lin. 21. Holl. Kron. Divis. xxxi. Kap. lxxv. In die maent van October den xx. dag werd dese Oorde van den Augustiaen eerst binnen Haerlem begrepen/ ende werden met grooter eren ende feesten van de geestelike luden ende van den Heren vander Stede ingelept in Sinte Jakobs Kerke/ ons daer een Klooster te beginnen/ inde een goed leben vander Obserbantien ende na der regele te leven: ende dit werd begonnen met den broeders wpt den Klooster van Dozrecht/ die in allen schijne quamen om een goed leben vander Obserbantier te houden/ maer laten ten hadde geen woordgange/ want elk hant niet hem eweg dat hy krijgen konde/ ende liepender mede Heren/ waarom die vaders ende fondatoors van den selven Klooster hen hierin betragen/ ende sechteten hemelste boden wpt in 't land van Sassen/ overmits dat sy ge hoord hadden dat daer broeders vander Obserbantien ende van goeden leben woonachtig waren. Ende tquants herde dat de Dittarius vanden lande van Sassen dat Klooster onder sijne protectie nam/ ende sand van stonden aen se ven Pzefats ende twee Lekebroeders binnen Daerlem om een goed leben van der Obserbantien in den selven Klooster te beginnen/ ende werden met grooter solemmiteyten vander geestelikeheyt ende van den notabelken poosteren van Daerlem binnen der Stad in 't Klooster gelept op ons Heren Hemelbaerts avond in 't jaer van *dizeentnegentig.

*MCCCC.

Sursum Cordibus: O Sursum, & Abstinere.

Het oog om hoog: en lijd, en mild.

E Y N D E .

TAFEL.

TAFEL-REGISTER

van't verhandelde defes Boeks.

A.

Achers. pag. 76.
 Adel der Stad haerlem. pag. 13. 490
 Helbertsberg. pag. 13. 15. 77.
 Akademie/ ofte hooge Schole te
 haerlem doorgenomen. pag. 97.
 Alumni/ ofte Stads-studenten. pag. 147.
 Anatomie. pag. 148.
 S. Annes-kerk. pag. 55.
 Armen-opsicht. pag. 395.
 Arminiaensche Factie binnen haerl. pag. 483
 Afzender/ haer geslacht/ ende wapen. pag.
 25. 80. is aende haerlynsche Stamme ge-
 blyft. pag. 25.

B.

Bacchides sijn haerlemmers. pag. 21.
 Baen. pag. 92.
 Bagynhof. pag. 57.
 Bakenes pag. 21. en 25. hun geslacht/ en wa-
 pen. pag. 22. oud-haerlem pag. 26. kijk
 bakenes ibid. Bakenskerk. pag. 55.
 Beek. pag. 70.
 Begravenissen/ ende Graven. pag. 48.
 Beleg der Stad vande Spaenschen. pag.
 159. etc. 156. etc. 513. ende 517.
 Beckenroede een Graeflyk Leen van't hups
 van haerlem. pag. 7. en 89. hun wapen.
 pag. 10.
 Besluit van't ganse werck. pag. 422.
 Beherwyk. pag. 78.
 Bibliotheek/ ende Bibliothecary. pag. 147.
 Binnen-gelegenheyt der Stad. pag. 39. etc.
 Bisdom. pag. 443.
 Bishoppen. pag. 444.
 Blekerijen. pag. 76. ende 343.
 Biekers graf/ ende graf-schryft. pag. 148.
 Boeken. ende boeken-kas. pag. 147.
 Boekzuckerjens haerlem geboude. pag. 375
 Bosch. pag. 91.
 Wyands-verwoestingen. pag. 29. 282. 498. etc.
 Wydenroede. pag. 15. ende 77. hun geslacht/
 gebied/ ende wapen. pag. 16.
 Wyntwerpen. pag. 337/
 Wynten-gelegenheyt der Stad. pag. 70. etc.

C.

Cantrefates Kermerlanders. pag. 72.
 Classis. pag. 143.

D.

Hard-Wak. pag. 40.
 Damastien. pag. 340.
 Damiatens oberwinninge. pag. 149.
 Damiaties. pag. 59. ende 151.
 Damiatische Wapen-schilden der haerlem-
 mers. pag. 151. ende 153.
 Deensche Ofsen-stal. pag. 76.
 Doelens pag. 302.
 Doppen. pag. 77.
 Dupnen. pag. 72.

E.

Edenkwaerdig exempel van Echte liefde.
 pag. 19.
 Euangelische Lere in holland gepredicht boec
 de tyden van Willebooyt. pag. 418.

F.

Fransche Kerk. pag. 57.

G.

Gangolfs mynaken. pag. 440.
 Gemeyne Stads-Gebouwen. pag. 40.
 Gehuechten. pag. 77.
 Geleerden. pag. 98. etc. ende 508.
 Gereformeerde Christelijke Gemeynte ende
 Kerk. pag. 136. ende 460. etc.
 Geschiedenissen onder het Spaensche jock
 pag. 279.
 Geestelyke oordens van't pausdom. pag.
 428 en 250 hunne Schattinge pag. 433.
 Schilden van kerkmisse/ S. Jakob/ Schoon-
 baerders/ ende S. Hubert/ ofte vande Ja-
 gers. pag. 414. etc.
 Gods-dienst by-ouds ende tegenwoozdig.
 pag. 416. etc.
 Gods hupsen pag. 595. etc.
 Graven. pag. 69.
 Graven-hof binnen haerlem. pag. 49. en 309

V V V

Graven/

Graben/ ende begravenissen. pag. 48.
 Graben-sand is Haarlem. pag. 3.
 Grootc Kerck. pag. 40. etc. ende 502. etc.

H.

Haerlem word van Lem gesticht/ ende naer hem geheven. pag. 3. word van't geslacht van Haerlem gesticht/ ende daer van vernaemd. pag. 4. is de hoofdstad/ efi hoogste viersehare van Kermerland. pag. 24. een heerlykhepd van't Hups van Haerlem. pag. 26. word een Stad. pag. 26. haer eerste pag. 9. tweede pag. 10. derde, vierde/ efi vyfde ofte dobbel Wapen. pag. 150. is de vader-stad ofte geboorten-plaers van Koning Willem. pag. 27. word uprgefet pag. 28. verwoest dooz byand/ ende oozlog. pag. 29. etc. ende 282. 468. haere tegenwoordige bloey/ ende segen. pag. 37. van-ouds een vermaerde koop-stad. pag. 39. efi de rijkste ende vermogenste der hollandsche Steden. *ibid.* haere gelegenhepd van binnen. pag. 39. etc. het Hof van Holland. pag. 49. etc. Wydom van losen ende laden in Holland/ *Seland/ ende West-Byeland.* pag. 69. Wydom van Tollen. *ibid.* pag. 69. haere gelegenhepd van buyten. pag. 70. etc. Soetendal. pag. 94. aerdsch Paradijs. pag. 96. haere geleerden. pag. 98. etc. byomichepd. pag. 149. wint Wamiaten. pag. 149. word bande Spaenschen belegerd/ efi veroverd. pag. 159. etc. 165. etc. word den Prinze van Oranjen dooz 40000. guldens aengeboden. pag. 279. haer oberlaft bande Spaenschen pag. 280. Klachtlyven hier ober pag. 280. etc. krygt Satisfactie van den Prinze/ ende de Staeten van Holland volgens de Gensche Pacifitatie/ waer op sp aende Staeten van het Spaensche jock obergaet. 293. haere Schutterse/ Woelens/ ends oefeningen. 302. Opttocht na Gafzelt/ ende Heusden. 305. etc. ander oude daede van Byomichepd op bersehepdde tijden/ efi tochten: 312. etc. haer word een Xeu upt Spanjen gesonden. 325. haere krygs-helden. 326. etc. handwerken/ ende konsten/ van byomwen/ mouten/ weben/ twijnen/ blyphen/ soholen/ schiff meesters/ sang-meesters/ landmeters/ schilders/ etc. 337. etc. Boekzuckerge. 375. Semonster. ende

gestrande Walvisehen. etc. 376. etc. haer Kegetinge/ ende Politije. 382. Vergaderingen der Staeten van Holland/ ende Zuyreden der Prinzen. *ibid.* winnen eene plep te tegens andere steden van Holland. 383. haer magt by-ouds ober Amsterdam/ ende privilegie van den Overbor. 388. Kegeterders/ ende Wethouders. 390. Offliceren ten plattc Lande. 394. bored het swaerd van justitie/ ende heeft 's Lands scherp-rechter. 394. 03. donnantie tegens de ontbeplyginge van den Chyften-Ruff-dag. 394. Subalterne Offlicien/ Gods-hupsen/ ende opficht op de armen/ etc. 395. etc. Intrede der Rhetorijfche Krameren ober de Lotrije van de Gude Mannen. 398. Proeve vande Lazarje van Holland/ ende *Seland/ ende Byobenters te Steken.* 409. Kelligie/ ofte Gods-dienst by-ouds/ ende tegenwoordig. 516. etc.

Haerlemfch Geslacht sticht Haerlem. 4. hun lof/ ende stam-linte *ibid.* worden Heren van Berckenroede. 7. ende 89. hun wapen. 9. ende slot. 10. ende 80. sijn belegeringe/ obergaen. ende verwoestinge. 18. etc.

Handteringe der Haerlemmers. 337.

Harten/ ende Hinden. 73.

Harten-jagt. 74.

Hartjes dag. 73.

Hafen. 73.

Hafzelsche Opttocht. 305.

Hups te Heemskerck. 81.

Heemstede. 87. ende 88.

Hepmraden. 63.

Helden. 326.

Herbergen by de Kercke. 47.

Heren-hupsen by ouds aen den ober banden Rijn/ ende noch in't gewest der t *Sad* Haerlem. 11. ende 77.

Heren-jagt. 74.

Heusdiche Opttocht. 305.

Hof der oude Graben van Holland. 49. etc. ende 505.

Hoben/ ende Hoffleden. 77.

Hout. 91.

Hupsen. 40.

Hul-coneel der Heren van Kermerland. 81.

I.

S. Jans Baptiste Herc/ hyn hups/ klooster/ ende

ende Kerk. 55.

Jan Barthijssen/ van Haerlem/ Wederbo-
persch Enoch. 456.

Indische partiepanten/ ofte Wede stans-
ders. 337.

Inlepdinge tot de gansche handelinge van
dit werk. 1.

K.

Kalk. obrens. 91.

Kasteel van Lem. 2.

Kasteel van 't Hups van Haerlem: 10. en 80.

Kasteelen by ouds aenden oever vanden Rijn
ende noch/ in 't gewest der Stad Haerlem,
11. ende 77.

Groote Kerk. 40. etc. 502. etc.

Kerk sijnz dooz de soldaten op Paepsch-
Sacraments dag. 463.

Kermerland. 23. Haerlem haer Hoofd-
stad/ ende hoogste bierschare. 24.

Kermerlanders hete by ouds Carnifates 72.

Kermerlandsche Heren Hul. toncel. 81.

Kermerlandsche oozlogs geschiedenissen ten
tijde der Spaenschen. 267. etc.

Kinhepm. 23.

Klaes van Kieren/ Keus van Spantouw-
de. 90.

Hups te Kieef. 89.

Kloeken/ ende kloek-hups. 38. ende 59.

Kloosters onder 't Pausdom. 57. ende 428.
etc. ende 520.

Konijnen. 72.

Konsten/ ende Konstenaers. 337.

Kroft. 40.

Krupz op den Tozen. 46.

L.

Land van Sand-dupnen. 83. etc.

Landersjen. 76.

Landmeters. 344.

Leu-aen die van Haerlem npt Spanjen ge-
sonden. 325.

Lem stichter van Haerlem. 3. sijn Kasteel. 2.

Libysje. 147.

Lpwaet-bamasten. 340.

Lojerje. 148.

Luydom van lofsen/ ende laden in Holland/
Seland/ ende West-Bylland. 69.

M.

Hups te Marquette. 81.

Markt-beld. 40. t Sand genaemd. 2.

Markt-bande Haerlemsche Waren. 148.

Medicijns. 147.

Mezz. 70. ende 506.

Mppakelen der Papijsten. 437. etc.

Monnicks-oozden onder het Pausdom. 57.
ende 428. etc. ende 520.

Mouterjen. 340.

Muerwerk aen den Hoogen-dijk. 63.

N.

Naem der Stad Haerlem. 3.

Neringe der Haerlemmers. 337.

O.

Oozlogs-berwoefstingen der Stad Haerlem.
29. ende 498.

Oozlogsche geschiedenissen in Kermerland/
ende Waterland-ten tijde der Spaenschen.
267. etc.

Oszmarkt 40.

Oszskal der Deenen. 76.

Ouderlingen/ 143 ende 512.

P.

Pand/ 148.

Tegenwoozdige Haerlemsche Papijsterje 122
Papijtsche verbolginge ende tpaanngje om
de Kellighe 447. etc.

Pleete der Haerlemmers tegens anders Ste-
den van Holland gewonnen 383.

Pompen 70.

Poozten 54.

Predikanten 133 ende 142.

Prinzen-hof. 58.

Proebe van de Lazarje van Holland/ ende
Seland 409.

Pruveniers te Sicken 409.

Putten 70.

R.

Rechtsgeleerden 146.

Christeliche Reformatie der Lee 447 en 460.

Religie/ ofte Gods-dienst by ouds indets-
gentwoozdig 416. etc.

Gelacht vā Kenesse aen 't s'endelfgeplijkt 25
Requiste der Papijsten booz de bybepd der
oefninge

T A F E L R E G I S T E R.

beseninge van hunne Roomsche Keijghe 472
 Bedrygerij van Jakob Rosa 451.

S.

't Sand is 't Marktbeld 1.
 Sandboort 71.
 Sangmeesters 344.
 1 Satisfactie der Staeten aen die van Haerlem volgens de Satisfactie van Gent 293.
 2 Satisfactie ende nader Verdrag met afschaffinge der Papijsterij 467.
 Schattinge den Geestelijkenepd 433.
 Schepen dooztocht 69.
 Scherm-school 148.
 Scherp rechter. 394.
 Schilders, etc. 344. etc.
 Hooge Schole te Haerlem boogegenamen 97.
 Schole 132 ende 509.
 Scholarchen 133.
 Schoolmeesters. 133.
 Schijffmeesters 343.
 Schutterij 302. haer oorsprong 304.
 See 40.
 De monster 376.
 Slaper 62.
 Sloten ende Kasteelen bp. ouds aenden oerber van den Rijn/ ende noch/ int geweest der Stad Haerlem 11. ende 77.
 Sluipen 61. ende 505.
 Haerlem Hortendal 94.
 Geschiedenisje onder het Spaensche jock 279
 Verlossinge van het Spaensche jock 278. ende 298.
 Sparen 60.
 Geslacht van den Spaerne/ ende Sparenwoude 68.
 Sparendam 61.
 Stadhuys 49. 't Hof der oude Graven ibid.
 Oud Stadhuys 53.
 Stads-studenten/ ende alumni 147.
 Sticheinge van Haerlem dooz Lem 3. dooz 't geslacht van Haerlem 4.
 Straeten 40.
 Duthelern 94.
 Zwaard van justitie 304.
 Swanen/ ende Swanenhuys 74.
 Synodalis Vergader. plaetze 58.

T.

Verloppinge van Jan Symonsen Cooren

tus 454.
 Wydom van Tollen. 69.
 Cozen 40.
 Cupnen 77.
 Twijnerjen. 343.

V.

Velten 76. ende 506.
 Huys te Velten 78.
 Velsler-dijk 62.
 Kaserne van Justus Velsius 458.
 Vertwelf 40.
 Visc/markt 54
 Vyssettingen der Stad 28 ende 496.
 Vleesch-hal 53.
 Vogelvang 13 ende 87.
 Vogelvangst 74.
 Wydom van loszen/ ende laden in Holland/ Zeland/ ende West-vriesland 69.
 Wydom van Tollen 69.
 Wyntichepd der Haerlemmers op verschepe de tijden 149 etc. ende 312 etc. ende 518.

W.

Waeg 54.
 Gestrande Walvischen 382.
 Wandelingen 77 etc. ende 506 etc.
 Eerste 9 tweede 10 derde/ vierde/ ende vijfde
 ofte dobbel Wapen der Stad Haerlem 150
 Wapenhuys 58.
 Haerlemsche Waren 443.
 Waterlandsche oorlogs geschiedenis/ ten tijde vande Spaenschen 267 etc.
 Water 69.
 Tegenwoozdige Haerlemsche Wederwoozrij 482.
 Wepden 76 ende 506.
 Welige-berg 87.
 Weverij 340. ende 519
 Willeboozt is de eerste Euangelische Leraer van Holland niet geweest 418.
 Willeboozt heeft de tegenwoozdige Papijsterij in Holland niet gepredicht 415.
 Koning Willem is te Haerlem geboren 27.
 Witten-blink 74.

Y.

Y. 70.

Z.

Zingels 68. ende 506.

E Y N D E.

Plaetze vande Platen ofte Printen in dit Werk.

1. De Maegd van Haerlem is de Tytel van het Boek/ ende gaet vooz den gedruckten Tytel.
2. Het Wapen van Haerlem.
3. De Stad in't verschie/ ofte van buyten. { pag. 1.
4. De Stad in't plat/ ofte van binnen. }
5. De Segel-ring van't Hups van Haerlem. pag. 4.
6. De Grootte Kerke van buyten. pag. 40.
7. Het Stadhuys. pag. 49.
8. Het Hups te Brederoede. pag. 177.
9. Alzumburg/ met het het ruwijn van't Slot van Haerlem. pag. 80.
10. Het Hups te Berkenroede. { pag. 89.
11. Het Hups te kleef. }
12. Damiaten. pag. 149.
13. Het Beleg der Stad Haerlem. { pag. 165.
14. De Stad dooz' tbeleg en grooten brand verwoest. }
15. De Druck-perze met de Dymtsche berzen. pag. 376.
16. De Grondtepkeninge vande Grootte Kerke. { pag. 503.
17. De Grootte Kerke in perspectij/ ofte van binnen }

Druck-fauten.

- Pag. 5. Lin. 42. ende pag. 6. Lin. 1. Drost, leest Here.
 Pag. 7. Lin. 25. ende 29. Terniac, leest Ferninc.
 Pag. 37. Lin. 7. Hoogduytsche, leest V Valsche 30baeten. Error ex Petro Borrio.
 Pag. 39. Lin. 27. 500. leest 1500. Lin. 33. Delf 4250. leest 3500.
 Pag. 52. Lin. 17. December, leest November.
 Pag. 99. Lin. 5. ander, leest ouder.
 Pag. 317. Lin. 22. Guillaume, leest Guillaume.
 Pag. 308. Lin. 34. Kornelis Reijerfz, leest V Villem Reijerfz. Buys.
 Pag. 337. Lin. 22.
 Om hun vrouwen rijklijk en kinderen te voen. leest
 Hun vrouwen rijkelijc en kinderen te voen. ofte
 Om rijkelijc met God hun huyfgesin te voen.
 Pag. 382. Lin. 5. tien ende een dick, leest tien ende een half dick.

*TWEE ee VVen * na den tYd, of † LVtje LrYds te Voren,
 Dat bier de drVckerY Vyt ‡ LaVrens Was geboren,
 Is hler na dVYsend Iaer, ses hondert, tWIntlg, aChr,
 In t. Laest Van ONgSt, dit Werk Van RooMan afge WraChr.*

* Secundum Scriverum inuent a Harlepi Typographia circa annum 1430.

† Secundum Iunium circa annum 1440.

‡ Laurenz Lanszen Koster.

Gedrukt TE HAERLEM.

By Adriaen Rooman, Ordinarius Stads Boeck drucker.
 clo 12c xxviii.

PETRI SCRIVERII
LAVRE-CRANS

18002
LAVRENS COSTER

Van Haerlem,

Eerste Binder

Wande

BOECK-DRUCKERY.

TOT HAERLEM,

By Adriaen Rومان, Ordinarius Stads Boeckdrucker
clā lo c. xxviii.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT
5555 S. UNIVERSITY AVE.
CHICAGO, ILL. 60637
TEL: 773-936-3700
WWW.CHICAGOEDU.EDU

EER-DICHT
OP DE HAERLEMSCHE
DRVCKERIE.

By den hoog-geleerden ende
wijd-beredenden

PETRVS SCRIVERIVS

Ingekeld, ende in het licht gegeven.

Dit Boek vertoond ey leerd op sek're vaste gronden
Dat eerst de Druckerij te Haerlem is gebonden;
Dat Mentz de eer daer van sich leugenachtig geeft,
Die haer met euse bedacht, maer ons ontstolen heeft.
Dit heeft de long wel eer met slijtigheyd geschreeven,
Ey met getrouwsigheyd ey dapperheyd gedreeven,
Dat Schrijver in dit werk noch meer en naekter doet.
Die eere blijft ons dan, gelijk sy billijk moet,
Mijn Burgers, wilst den geest van onsen Koster prijzen,
Ey wilst uwe Schrijvers hand geey minder eer schiepen:
Hy heeft die groote konst door Godes geest bedacht,
Dies ons in 't Hof besit van desen roem gebracht.

*Adrianus
Iovius in
Harlemo.*

SAMVEL AMPZING.

A 2

P. SCRIV.

P. SCRIBIBI EPIGRAMMA

In effigiem

summi & incomparabilis viri

LAVRENTII COSTERI, HARLEMENSIS
primi ARTIS TYPOGRAPHICAE Inventoris.

VAna quid archetypos & praela MOGVNTIA jactas?
HARLEMI archetypos praelaq; nata scias.
Extulit hic, monstrante Deo, LAVRENTIVS artem.
Dissimulare virum hunc, dissimulare Deum est.

Nae-speringe van's selfde

Op d'afbeeldinghe van eenen booghen
ende ontwaerdeclike *Dan*

LAVRENS IANSENZ. COSTER, VAN HAERLEM.
Eerste binder vande Boeck-Druckerye.

MENTS roemt van't eerste boeck nyt hare pers ghesonden
Tot HAERLEM is nochtans de Druckery ghevonden.
Deus LAVRENS heeft de konst mee Gods daer voortgebraght,
Verswijgt men deses Aens, soe word' peck Gods veracht.

EPIGRAMMA

P. S.

PETRVS SCRIVERIVS

Aen sijn

Tegenwoordigh Boeck.

DE wijl men noch te MENTZ niet op en houd van liegen,
En anderen nach soeckt wettwalscheydt te bedriegen;
Soo gaet hem toe, MIIN BOECK. Gy gaet, maer niets te vlieg,
En schoor voer: jae, gy wijckt al deysende te rug.
Watschorter, s'lechte k'leed? en woudt gy meer braggeren,
En skouffen op't gewaer? Wat' leydt niet in de kleeren.
Gaet aen, MIIN BOECK, gaet aen, eenvoudigh en sprechts.
Die met de Waerheyd komt, zae nimmermeer te secht.
Al mogimen u wel het en ziereliker smucken,
Soo keunt gy hem dan noch de croon van 't'hoofd wel rucken.
Die croon komt HAERIDEM toe. Doch blijffse daer althans,
Soo bringt den ander 't'hoofd dees mijne LAYRE-KRANS.
Verbidt die groote siel, dien goad' lick te ontfangen,
En om het waerde hoofd, tot spijt van Mentz, te hangen.
Al ist werck ongesien en prij ont'kerleyde,
Het salt hem doen, tot dat een ander werdt bereyde.
Dit's soo wat nae de tijdt: een ander krans te lesen,
Die Roma prisen moogt, kan inder yl niet wesen.
Indien's afgunstig oogh u SCRIVERVS naem bezycht,
MIIN BOECK, en wilde wel een ander krans geylecht:
En soo daer yemandt vraegt, Waer toe dit onder soecken,
Van d'oude Druckery, en lang-vergeten boecken?

Geeft antwoord aen de Nijdt, doet ALLEMAN bescheyde.
Dat aen ons HAERLEM, en dit werck is aengeleydt:
En dat daer toe de pen met dese bladen strecken,
Op dat ick nyt het graf de dodden mogt verwecken.
En soo ick dat men haer magh Lathen vloedt oorgaen;
'T is wel, MIJN BOECK., 't is wel: en daerom ist gedaen.

OP HANS FVYST.

De eedle Druckery, dy, HAERLEM, is benomen,
En is alsoo tot Ments en 't land voort door gekomen.
Hoe heeft dit Hans bestaen, hoe heeft hy 't soo gekuyst?
Hy stack sijn hand recht nyt, greep toe, en sloot sijn FVYST.

AEN DIE VAN MENTZ.

Wat meinstu Meintz, dat wy u van u oer heroven?
Neen, sekerlick, o' neen: want wy met groot licks loven
Des wercken van u hand. Maer d' hand van uwe kycker:
En nemen wy niet aen, die bleef niet even recht.

AEN DE SELFDE.

Ick sie veel over, hoecks my, wreesalick aen-kycken,
Als oft ick Ments de croon socht van het hoofd te strycken.
Beroofde van haer eer: en stiet haer nyt 't besitt
Van Gntenbergers erf. Jae Ments, dit is het wint.
End' op dat ghy u mogt nacht meer en meer verstoeten,
Dewyl dit enckel een maer leest, en komt te voaren,
Dus in ons Moeders tael: soo sal't niet eer wel gaen,
Of 't sal in good Latijn voor u beschreven staen.

Ter-

Ter-gheachtenisse
van
HANS GVTENBERGER.

HA! Schalek, ha! sijt ghy hier? sijt ghy't Hans Gutenbergher?
Hoe, past u dese naem? jae dubbel-Schalck, en ergher!
Met dievery berucht, ó eer-vergheten bloed,
Mijns oordeels dit verwijdt u schelmstuck niet voldoed,
Om dat ghy Laurens goed gingt berghen en wegdragen,
En schalckelick benaemt; soo hoortmen nu ghewagen
Van Goedenberghers loff: hoe datmen dat verbloemdt,
En van den Goeden-berg den Guyten-berg vernoemdt.
Nae Straetsburg dan oft Ments soo sijt ghy heen gheweken,
En hebt daer in een hoeck u selven lang versteken,
Niet soo aensienelick als t'Haerlem aen het Sandt.
Doch niettemin ghy quaemt, ghy quaemt noch voor de handt.
En dacht het is eens tijdt mijn hoornen op te steken,
Mijn Meester woond soo vert', die kan hem qualick wreken.
De Perffen staen ghereet, en alles is bereydt,
'Tis reden datmen nu aen't werck de handen leydt.
Ments laghe vast in haer Fuyt: de nieuwe waer van Boecken
Quam met verwondering een yder daer opfoecken.
Elck kost, en braght wat t'huys. Hans Fuyt u cameraet
Alleen niet nae de winst maer oock nae eere staet.
Die druckt sijn naem op't werck: en heeft een naem verkreghen;
En Gutenbergher is allenskens soo versweghen,
Maer op dat ghy oock yet mogt hebben tot u loon,
Soo staet daer als een Dieff in dit Tafreel ten thoon.

*Moguntia
Dormus Bo-
ni montis,
Zum Gun-
tenberg.*

*Plaetze van de twee Figuren
tot dit Werck.*

**De Afbeeldinge van LAURENS KOSTER, booz in't Boeck
pag. 4. tegens ober de Wersfen In effigiem.
De Druck-perffe met die Latynsche Wersfen aen't eynde van't
xxi^{ste} Capittel.**

TAFEL

TAFEL VAN DEN INHOVD, ENDE VERDEELINGHE VANT VVERCK.

P. S. Aenspracck aen de Stad van Haerlem, in rijm. pag. 5.

Voorreden aende Magistraet der Stadt Haerlem, vervatende den eerste aen-
vang van't Boecke-Drucke: met een
Poëtische wacyinge voor de wind-
gevers van Mentz, in rijm. p. 7.

Het eerste Capittel: Inleydinge tot het
Vverck: mitfgaders een Discours ge-
nomen uyt Hadriani Iunij Batavia,
over de ervindinge vande Druckerije
tot Haerlem: als mede oock Dic-
rijcks Coornherts ende Lowijs Gbic-
cardijs woorden vande selfde ma-
teric. p. 15.

Het II. Cap. Van het verloren Boeck
nopende de Haerlemsche Drucke-
rije, wijlen eer inghesteft ende be-
schreven door Mr. Ian van Zuren:
Ende eenige memorien uyt de over-
blijfselen van't selve werck ghetroc-
ken. p. 28.

Het III. C. Eetlijke getuygenissen der
gener die de Druckerije de Stad van
Mentz in Duytschland toefchrijven,
en voornaemelijk Nic. Serarii. p. 34.

Het IV. C. Andore getuygenissen voor
die van Mentz, van Serario byghe-
braght. p. 38.

Het V. C. Verscheyden andere ghetuy-
genissen, vā Serario niet aengerord,
dienende die van Mentz. p. 41.

Het VI. C. Dat Ian Fusth, ofte Pieter
Schoyffer, en niet Ian Gutenberg,
voor d'eerste bekende Drucker van
Mentz moet gehouden worden. p. 45.

Het VII. C. Memorie vande' alleroudste
Boecken tot Mentz gedruckt. p. 48.

Het VIII. C. Aenteyckeninge van eeni-
ge Schrijvers, die d' ervindinge van
de Druckerije de Stad Straetburgh
toefchrijven. p. 51.

Het IX. C. Onoemigheyd der Schrijvers

over den vinder vande Boeck-Druc-
kerije tot Straetburgh. p. 56.

Het X. C. Dat tot Mentz eerder dan tot
Straetburgh Boecken gedruckt sijn,
ende dat d'eerste daer van meer Mentz
dan Straetburgh toe te schrijven is.
p. 58.

Het XI. C. Andere reden waarom Straet-
burgh voor Mentz niet behoord ghe-
steld te worden. p. 62.

Het XII. C. Vande Druckerije tot Aug-
sburg. p. 63.

Het XIII. C. Vande Druckerije tot Bas-
sel. p. 64.

Het XIV. C. Dat de Druckerije door
gansch Duytschland gemeen is ge-
weest, ende verspreyd. p. 66.

Het XV. C. Hoe ende wanneer de Druc-
kerije uyt Duytschland in Italien, en
voornaemelijk te Romem, ghebragt
is. p. 67.

Het XVI. C. Register van ettelijke oude
Boecken, in verscheyden Steden van
Italien ghedruckt, met de naemen
vande Druckers daer by. p. 80.

Het XVII. C. Dat de Druckerije tot Ro-
mem ende in Italien niet eerder dan
in't jaer nae Christi geboorte mcccc
lxviii gekomen is. p. 84.

Het XVIII. C. Daller oudste gheheuge-
nisse vande Druckerije by de Histori-
schrijvers, ende anderen. p. 85.

Het XIX. C. Affscheyd van Italien naer
Nederlandt: met het Vertoog van
eenige oude Druckerije aldaer. p. 88.

Het XX. C. Dat oock in ouden tijden
tot Haerlem boecken gedruckt sijn.
p. 92.

Het XXI. C. Naerder openinge, dat d'ere
vande Vindinghe der Boeck-Druc-
kerije de Stad Haerlem toe-komt,
DE RECHTE LAVRECRANS
voor Laurens Coster. p. 93. P. SCRIB

P. SCRIVERI

A E N S P R A E C K

Aen de Stad van Haerlem.

Niet, Haerlem, om u lichte, die ick hier heb ghetoghen,
 Niet om u Spaerue-dlice soe nering-ryck gheboghen,
 Niet om u trac: ghebon van Cloosteren en Kerck,
 En Koninglick Pallay, en ander tuimmer-werck;
 Niet om u Gheestlickheyde, en waenstee der Tempelieren,
 Hoewel lang wytgheroeyt; niet om, die u noch zieren
 Met Kerck en huys en hoff, de Heeren van Sint Jan,
 En ander Ordens meer, die ick niet noemen kan;
 Niet om u Oudhoyds wil, en edele Gheslachten,
 Niet selfs om's Princen hoff, end' hoog ghebooren Maghten;
 Niet om u Oorloghen te water en te Land,
 (Uerghheeft my, dat ick die moet stellen wytter hand;)
 Niet om u groot begrip; niet om u starcke wallen;
 Niet om u straecten oock, die meest op's Marcktveldt vallen;

Niet om u Drapery; niet om u Linnen Stoff;
Niet om u smaecklick bier, oft om u Bronnen lof;
Niet, om dat ick aen u thien Poorten soude rekken;
En voern dat gheleyd der Damascische Schellen;
Niet om u soets streck, en liefflick ghehecht,
Daer menig stad op siet, en menig stad om Zucht.
Niet om u lijfgras wil van Dijn, van Zee, van Meeren;
Van t' suyvel-rijcke gras, en watmen mag begeeren;
Hoewel dit vry wat is soo onder een ghebier,
Nochtans daer ick om kern, en wissel, Haerlem, niet.
Veel liever is u Bosch, dat hond my meer verbonden
Om dat die Druckery daer wijlen is ghevonden.
D' heugloffelickē Kunst door Laurens woort ghebraght,
Doet, dat ick uwe Bosch ver boven 't ander acht.
Loop door des wêrlds rond; de lijfzogt en wuerander;
De neringhen daer by, sijn oock in and're Landen,
Het treffelick ghebon met and'ren is ghemêen.
De Vinding vanden Druck hebt ghy, o Stad, als en.
Waerd nu in mijne macht de Boomen te herstellen,
Al d' Ypen en de Elst soude ick te neder vellen;
Daer sou niet een Abeel de blaenwe wolkken staen,
Om onse Laurens wil moest t' Hout vol Lauren staen.

P. S. CRI

P. SGRIVERII
V O O R R E D E N,

AENDE MAGISTRAET DER STAD HAERLEM

Wat isfet nutter konst dan't Druckey hande
boeken?

Wat kan ick nutterdoen dan blintig onder soeckey
Wie de eerste binder was van't ontwaerdeerlick goet?
Mijn Haerlem, dard ten best dat alle Geschijber doet.
Ick sie u eer gekrenckt: ick sie een ander stecken
Sey zey aen ussey Deyst. Hier tegey moet ick spreken,
Ey stoppen Mentz de mond. Leent, Heeren, tgun-
stig ooz;

Al Galt de reyn wat lang, sy loopt niet buyten spoor,
Bepaeld in 's Waerheyds krijt. Ten sijn geey onds dao-
men

Wan' Ry, oft' Eseloor. Saer sal wat anders komen,
Ey sekerder te scheyd: men noemt hier man ey paeld,
Ey' Coster, die ons heeft de: hermenis kessbaerd.

Die eerst ghebonden heeft de letteren te snijden;
Met taeyen inckt en pers, om dat door't Druckend' sijden
Op't uyt ghestreckt papier oft' pergamenen Veld.

In haest een kessbaer schrijft moght werden hoor gesteld.
Mey bind de teyckens hier, die sulcx ons obertugghen;
Noch wist on schaemle holt den harden neck niet buy gen!

Mey bind een-sijds papier met seiden ey met schrijft
Wtozuckt s'ick a'f gerecht, ey tot een boeck gestift.

Sit wijst Bonatus aen in Holland eerst herbooren;
Waer van Accursi pen ey and'rey sijn te hooren.
Tot Haerlem is dees vrucht niet elders) eerst gepfuct,

Op hout van blad tot blad ghesneden, ey ghesnuct.
Mey

† Sies de be-
lachelicke
Historie der
Friesche Ko-
ninghen.
* Laurens
Iansz. Co-
ster, omrent
s'jaer 1440.
† Palladij.

† Marijng-
lus Accur-
sius; de quo
infra.
* Dr. Cool-
sche Cromsch
gedruckte
Ann. 1499.

Mey heeft noch cortz daer na wel ander blyck vernomen,
Als onse dapper held, wat hoogher was ghekomen.

Het houtwerck liet hy staen. God stield het in sijn sin,
Dat hy een hond bedacht san letteren in tin.

† Spieghel
onser be-
houde-
nisse.

De Spiegel sy ghetuyg, en oock meer andre wecken,
Die onse burcher kan hoort haelen yrt des boecken.

Daer aen ick my beklaeg eending, dat a fter bleef
De Brucker, met de tyd, wanneer hy sulcx bedroef

Verbondig, vrom, onrecht, en niet, het haen te treden
Was inde hand linc i boeck van ons, en andre steden:

De grootstend gield haer niet, en meest alhier te land
Wied werelicksa eer hermaed, en trots verstand.

Verhalven moghen haerde, Duitsche poechers schamen,
Die ons soo loslick werck onheuschelick tenamen,

Verroof dan van ons eer, en van so ghaerden pand,
Verrooend yrt onse Stad verre in een ander Land.

Mu, Mentz, geloofst het Gyz, 'tkomst niet van u hurg sa-
Maer yrt een ander hoesch, wilts ons die eere laten.

Verberd de Konst, ick lijd t, den vinder eert en prijft,
En hoe hy verder spoond, hoe meerder eer se sijft.

De Konst die komt ons toe, end is alhier ghebooren:
Maer hebben die, (o schand!) eerlooselick verlooren.

Door u, niet onse schuld, Wisse t hurs ghebrach
Door sinxe die bety, en heft se meer betracht.

Ons Ouders, sijn te slecht ghesceeft in haere saecken,
Wer seeghen haere meyn, dien ghy soo groot gingt maec.

En stelden alle sine de Bruckers a fter op, (ken,
En vierden soo te niet ons' a gheshaelde pop.

Sit duynde menig jaer, dat plaets met naem en mercken-
Ten voer vanden loogh aent eynde vande wercken.

En inderhandt is noch daer toe ghekomen, dat
De naem te vinden was op't hoozste Titel-blad.

Ue gin

M. T. M. C. C.
Officia, & a.
gedruckt toe
Mentz, by
Ioh. Fuft,
M. D. C. L. X. V. J.

'Tbegin des Konst is slecht: ey eerstmael opgherefsen
En isse niet ghebraght tot haer volkomey wesen.

Sat God scheidt, is volmaectt: Se mensch een ding
begind,

Maer toe een ander doorts soo nu soo day wat vindt.
De Burt(schey) ebenssel ey sijn niet eens in't noemen:
Hier Straetsburg, ey daer Wentz, haer uyttermaten
noemen

*Biet de twi-
stende Schrij-
ver hier af-
ter in ons
werck.*

Way wegen dese Const, ey wisten met kraeel: (scheel,
En Augsburg soeckt oock d'eer. Nu midd'ley wog het
En derlen t' Haerlem toe. Hier, daer de boomey stondey
Van't groot vermaerde Bos, daer is de Const gebonden;
Daer is sij opgequeectt. Daer in de keenden lag
De lodderlijcke span, ey speelden al den dag;

Daer Salathia noyt haer wulpsse lust kon boeten;
Daer t'al in roeren was; de ronde Satyr's boeten,
En Faunus hozen-dul; ey namen haren gang
Het oude Wennebroeck, en 's Graeven Wog le-sang;
Daer Heemste, Weel'ge berg; de Maiades van't Sparen
Met d' Hamadryades by een vergadert waren;

Daer heeft ons Burgher oock bestedt sijn lege tijd,
Onleedig self. Want siet! hy in een wind-braeck sijn,
Oft hy een Boecken-boom, oft hy een Eyck ghe-
komey:

** Een stuck
bons ofte
vack door de
wind afge-
broken.*

ick houd' het met de Eyck; hoessel ick heb vernomen
Way eene Boecke-schorz. Maer segt mij, Sang-go-
diy,

hoe is doch dese saeck de man gevallen in?
Als Laurens sich in't hout, ey op de soete weghen
Maet middaghmael begaf (sutez als de rijke plegghen
(Tot tijd en spijs verdrijf, ey lichting van huy maey)
So nam hij t' mes in d' hand, ey was tot sandey graeg.

Hy wandelde vast heen, en bond de gult van tacken
(Coets hadt het stijf gessaed) t'was niet van nood te haen,

Hy greep een op, en sneed drie letteren oft vier (Key;
Wtwendig in het hout, en stackt soo in papier,

Als in een ommeslag: oft, na ons and're segghen,
Heeft hy het los papier daer w'hen op gaen legghen.

Daer nae soo ist gebeurd, dat hem de slaep feliep,
En't regende terwyl dat Laurens sag en sliet.

Dus van des aerdrijcx wocht, oft van geballen regghen
Heeft onberhoets 't papier een letter-foym ghekreghen;

Alsoo het Eyckenhout, wanneer't hij't water raectt,
Een vertse van tanayt, of vaele swartsel maectt.

Mu als hy wierdt ghesweckt door regghen ofte donder,
Wernam hy letter-druck; het scheen te wesen wouder:

End' als hy sag verkeerd in't wit de lett'rey staen,
Goo is hy andermael aen't snijden weer ghegaen.

En heeft een regel schrijfts verkeerd in't hout ghesneden:
En nette doe 't papier (g'lijck als men doet noch heden)

, En druckt op de foym. Ey, siet de lieve wou!
Tgeen op het hout verkeerd, doe recht voor oogen siend.

Dit was de eerste woet, waer door hy is ghestegghen
Tot op Parnassi top, en heeft de konst verkreghen.

De' slaep, die hem tebing, had wat bijsonders in,
En oock de regghen was van gheestelicken sijn.

Men segt, dat J'ega sus dit water heeft ghegraven
Met sijn gheleerden hoef, om Laurens dorst te laben;

Dat God door Moyses hem het oor soo raecten wou,
Op dat wanneer hy rees, wat Godlicx rijzen sou.

Door dese middel is de Clercken rust ghegheben;
Die woerden doe de pen, en ons de woeken schreben.

Mu lebert een meer woercx, dan doe drie hondert de en.
Niets heeft de slugge pen met Laurens konst gemeen.

Bus

*vide Proo-
mium
A. Persij Sa-
tyrographi,
Nec fonte
labra, &c.*

*Deus nobis
hzc otia
fecit. Virgi.*

Sus souwd' hy' Cadmi teest. Sus is de Konst ont spronghen,

† De letteren by Cadmus eerst in Phenice gevonden.

En doort' ghesterde held der wolcken heen ghedronghen.
Hier hoort de Laure-crans. Spreect, Boomen, 't bonnis ert,

Shy hebt de lett rey eerst gheleden in u huyd.
Die a berechts ghedruckt, de' kind' rey onderweesen,

† Voornamelic sijn neefkens, daer andere haer met geschreven boeckens moest behelpen.

En oeffenden in't stuck van wel te leeren lesen.
Thegyn behalt hem wel: hoorts ijbert hy te deeg,
Tot dat hy had de Konst; die hy behild', en sseeeg.

Den aertbeyd wies vast aen: de lust begon te smaecten,
Eoo dat hy knechten nam (alleen kon hij't niet maecten),

Met dieren eed verpliecht. Sit braght hem in't herdziet.
De swinst bekoort een knecht, en word een deuge niet;

† Past op bequame tijd. Den Cozs-nacht gingmen vieren;
Al't huyt gesin was ert. Doe moght hy vriez lijck tieren,

En hzen ghen op een hoop al dat ter konst behoort.
Des morgens glipt hy deur met' toop'nen hande poort.

Saer gaet de gaeuwse dief met sack en pack heen strijcken,
Met 'tharde letter. turg (op't hout wuld' hy niet kijcken)

† IAN, of, FVR, trium litterarum homo.

Drie letters 'self van naem. Meer niet van dese ziel,
Swant ick niet gaerne sag, dat hy een naem behiel.

Gulcx miyd oock 't oude eeuw te noemen en te mede',
Die haer Dianaas kerck in lichten brande stelde,

Dat schoone's werelds roem. Gulck volck met vingen wist;

Shedenc't niet by de naem, de schelmery misprijsst.
Sus wierd ons liebe wurd geschaeckt, geschend, ghebroken,

Tot dat sy quam te Mentz, daer is sy weer ontloken,
Shelijck als by de Son in't held een roosie lacht:

Daer is dees mensche sond' behzied, en hoog gheacht.

De Waderhande Zyjd doet niet dan treurig queelen,
 Werbloeckende de daedt van dit meyn eedig steelen:

End' om op nieuws de bond te nemen by de hand,

Was nergghens nae de lust soo groot, als sijn verstandt.

't Stuck stiet hem op de borst: 't verbroemde sijne sinney,

Om hoor-voets aen het werck van druckey te beginney:

Hy was 't gereetschap quijt. End' oock soo had de man

Waer van hy ledey kon; en't quam daer niet op an.

Meer onlusts ey verdziet is daer oock uryt gheresey,

Om dat meyn nu begon den druck van [†] Mentz te lesen.

Hy kende daer sijn kindt: hy sagh sijn maecksel aen,

Ey seyde, [†] Gewa gher siet, nu ist met ons ghedaen.

De Konst vloog door het Rijk, en bleef niet in die paken,

Ey dat meyn anders sou van Haerlem moeten halen,

Dat haeldemen van Mentz, [†] Te Zomen, te Milaen,

In andre Steden meer begon de pers te gaen.

De we-clag hielp al niet. Se Surttschen sijn te Zomen

Als Winders hande Konst eerbied' sijn aenghenomen.

Veneetye heeft oock plaets den Druckers in gheruynd,

En al het geen ter Konst mogt dienen, niet versuyndt.

Ons Laurens gaf de gheest, met Lauren-soof te zie-
 ren,

En eer van't gantsche Land, en roem der Batabieren;

De alderwaerste man, Sbeleerdheyds eeuwig licht,

Verlaet de wereld (laes!) soo hooch aen hem verplijgt.

Dus is ons onderkloeckt, dus is de Konst ghenomen,

En hier in 'das gheraecht. Dus isset om ghekomen.

Men eerd de Minnemoer; de Moer men niet en kendet:

En onse Druckery gheraecht soo aen het end.

Daer leyt het Haerlemsch kindt, met haer gheswinde
 Wader:

En ghy meyn eedig leest, och leest ghy, o Sperrader!

⊙ Hurche-

* Alexandri
 Doctrinale,
 & alia, Mo-
 guntia casa
 a. 1442, 16-
 Ste H. Iunio.
 † Thomas
 Pietersz. vā
 den welcken
 Iunius is te
 lesen.

O huychelaer! ô dief! ghy at uws Heeren brood,
 Die u heeft opghesood een adder in sijn schoot.
 Maynt ghy, dat u de Mayn dees schandvleck kan uyt-
 wasffen?

Videtur
 Inimicus de hoc
 plagiatore.

Met al sijn wáter niet. 'Twaer feter metter assen
 Te stroyen 't sondigh hooft, en durcken nae sene en.
 Seer komt een ander toe, die u brengt opte teen.
 Waerck, Const-goddinnen, Waerck! de Const is ons ge-
 stolen.

Hoe lange sal noch sijn dees diebery verholen?
 Hoessel nu gaet in s'vang het hemelijck berraed,
 Mijs oordeels, tot ons lof de weg noch open staet.
 'Tsa, Schrijver, grijpt een moed: wilt tegens Surtstand
 schrijven,

En haere schelmery haer Gzij in't aensicht wrijven.
 En hoorts, wat Hoorn selangt, ontdekken metter Gaert.
 Het sal te feter gaen, als ghy hier niemand spaert.
 Sit trouloos schalck bedrijf eens quants urt dien gesseten
 heeft Junio beliest, ons Waderstad ten besten,
 Te straffen. Maer wat ist? Se Leugentael ghecoort,
 Hoert ebenssel den beek, den neus sy noch opschoort.
 Zy, gaet hun dan te keer: verbied doch Mentz te sieghen,
 En and'ren meer met waen en leughens te bedriegghen.
 Tgebreekt u aen geen stof: begint maer, 'tis ghedaert,
 En al der Surt'schen roem sal, als een roock, vergaen.
 Du bist de rechte man: du konst den wist beslechten.
 Gaen and're slimme pa'en, verhoe g'dij in de rechten.
 Du salst haest meester sijn. Als is de Leughen suet,
 De heldre Waerheyd kan haer achterhalen wel.

Scribam Kalendis novi anni 1628. Harlemi.

Overfettinge van de Latijnsche verzen
staende onder de Beeltenisse van
LAVRENS COSTER.

W *Arvoemt gy MENTZ den vond van't drucken vande Boeken?*
Gy moet den meester hier te HAERLEM komen soeken.
'Tis KOSTER die die kunst door Godes Geest bedachs,
Verfackyt gy desen man? dat is selfs God uerachs:

S. AMPZING.

VANA VOCES POPULI AUDIENDÆ
NON SUNT. auct. Jurisconsultus.

HET

HET EERSTE CAPITTEL.

D'Inleydinghe tot het VVerck: mitfgaders een Discours ghenomen uyt Hadriani Iunij Baravia over de ervindinghe vande Druckerye tot Haerlem; als mede oock Dircx Coornharts ende Lo-
vvijs Guicciardijs vvoorden
vande selfde materie.

M gedenckt/dat ick over ettelicke jaeren in
sekerre Brieven in openbaeren d'uck w'tgegeven
aen den Ed. Heer. Jacob van Dyck / mynen
medeburger ende insondere goede vruendt / doe-
maels by de Hoog. Mog. Heeren Staten van
w'eghen de Koninglicke Majesteit van Swe-
den hier te Lande Raed ende ordinaris Am-
bassadeur / beloofte hebbe per vande Haerlemsche Druckerije by
gheschrift te stellen ende in't licht te brengen / tot naeder berech-
tinghe van dien. Verhalven my oock veele Liefhebbers niet
onghemoept en hebben ghelaten / my gestadiglick tot dit Werck
aenporrende / ende vermaenende niet het oude Segs-woord / dat
belofte schuld maect. Het is alsoo; ick bekenne het rondelick.
Ende alhoewel het soo noodigh niet en is het spoor vanden haes
nae te spoozen ende op te soecken / dewilmen het wilt ghevangen
heeft; nochtans soo sal ick / des versocht sonde / sorgbuldelick
trachten / nae mijn ghering vermoghen / dese belofte te voldoen /
ende my daer van te supberen: naectelick voor ooggen stellende /
al wat my van de saeck bewust is / boven 't gheene dat voor de-
sen daer van by onbesproken ende gheloofwaerdighe luyden / tot
verdedinghe vande Haerlemsche eere / inghestelt ende in't licht
ghegheven is. Doch al eer wy komen tot naeder openinghe /
sal het (nig's bedinckens) niet onbequaem nochte ondienstigh
wesen / alhier voor aen inden beginne / als eene Schoonen Bevel
van ons timmeragie / te stellen heb gheene vande Haerlemsche
Druckerije,

A. 1566.

Druckerij, ende de erbindinghe van dien / de wijtvermaerde ende hoog-gheleerde H. Iunius, nu inde tseftich jaeren gheleden / ter liefde bande Waerhejdt ende sijne woonstede / in gheschrijfte ons naerghelaten heeft: Onder een Capittel oock daer by voorgheende het ghene dat daer van wtgegeven is by D. V. Coornhert; die mede alhier langhen tijdt gheleest heeft / ende in diens te gheweest is. Weyde onse naeburijghe Landluyden / d'erne van Hoojn / ende d'ander van Amstelredamme gesproten; beyde van aensien / ende die hier woonende / daghelijc met de besten bande Stadt ende t Landt verkeerden: onder soeckende ende beursnuffelende alles met grooten blijt ende naestighejdt / dat renighsins ter saecke moght dienen ende voorderlijck wesen. Sprekende oock met die luyden die van hooghen ouderdom waeren / ende goede kennisse der vooreden geschiedenissen hadden: sels sijnde bedaegde / erbaren / versochte / ende dappere Mannen. Insonderhejdt de voerste / by ons met recht eerbiediglick ghenoeint: ick segghe Iunius, sonder weergae / ende een reutwig licht van Hollandt: Den welcken ick weet dat in t jaer ons Heeren Dysthien hondert en vier ghebooren / ende in t heerste bande Nederlandsche Oorloghen ghestorven is. Coornherts overlijden ende grose hayen sijn noch inder Menschen geheughenisse. Ende alsoo de derde strenghe / als men sejt / de kabel bind / hebbe ick hier noch een eynde aenghehecht het gheene dat een Florentijnsch Edelman in sijn Beschryvinghe bande Nederlanden bande Haerlemsche Druckerij ghetuygt. Voortvogaende ontallicke andere wttheemische Schryvers / die de erbindinghe bande Druckerij Haerlem toeschryben.

De eyghen woorden bande Heere Iunius luyden in t Latijn / mette oversettinghe in Nederduytsche spraecke daer nevens staende / aldus:

Vrbi. nostrae [Harlemo] primam inventa isthic artis Typographicae gloriam debere, & summo jure asserendam ajo, utpote propriam & nativam; sed tum mihi in nostris solam officii in-

Onse Stad [Haerlem] segghe ick de ere van de Vindinghe der Boeckdruckerij toe te komen; die haer oock toe te schrijven is als haer eyghengeboren: maer die veroude en ingebrandede meyninghe verdwelad hier onse

vertraut

A. 1567.
et sequenti.
lwo.

Mo. 1575.
dij 16. Junij.
† Gestorven
Año. 1590.
dij 29. Octo-
bris, oud 68.
jaeren.

Datavia c.
xvii. in Har-
lemo.

veterata illa & qua encausti modo inscripta est animis opinio, tam altis innixa radicibus, quas nulli ligones, nulli cunei, nulla ruita revellere aut eruere valeant, quâ pertinaciter credunt, & persuasissimum habent, apud Mogontiacum, clarâ & vetustâ Germania urbē, primò repertas literarum formulas, quibus excuderentur libri. Utinam hic incredibilem illam dicendi vim, qua in Carneade fuisse perhibetur, voto exoptare possem, qui nihil defendisse unquam, quod non probavit; nihil oppugnasse, quod non everterit, dicitur, ut saltem refugam illam laudem postliminio revocare, & hoc quasi trophæum erigere possem. Veri interpolator: quod ego non aliò optarem, quàm ut Veritas, retē à poeta vetere Temporis filia nuncupata, aut (ut ego solus) ἡ ἀλήθεια, tandem delectatur; quâq; juxta Democritum, altissimo in puteo demersa hactenus delituit, in apertum proferatur. Si gloriosum certamen suscipere non piguit Aegyptios & Phœnicas, de literarum inventionione; his Deo duce earum inventum ad se trabentibus, quando tabulas ταχιδύλους, hoc est, à Deo

ooghen, diesulcke dappere wortelen heeft geschoten inde herten der menschen, dat sy met gheene graven nochte houwelē uyt te roden en is, waer door sy vastelijck gelooven, ende voor seker houden, dat de druck-letteren eerst te Mentz, een oude ende vermaerde Stad in Duytschland, souden gevonden sijn. Och! ofte ick hier met wunschen verkrijgen konde die sonderlinge kracht van welsprekendheyd, diemen feyd inden Philosophooph Carneades geweest te sijn, die noyt yets voornam te verdedighen, ofte hy heeft het selfde bewesen; noyt yets bestrede, dat hy niet te gronde en heeft omghekeerd; op dat ick de ghevlughte cere wederhalen, ende dit seghe-teycken haer oprichten moghte, als een opsoecker en hersteller der Waerheyd: dat ick tot geen ander eynde en soudē begheren, dan op dat de Waerheyd, by den ouden Poët een Dochter van den Tijd ten rechten ghenoecht, ofte een Aenfeghster van den Tijd, als ickse plagh te noemen, moghte ontdeckt ende te voorschijn ghebraght worden; de welcke (op dat ick met Democritus spreekte) tot noch toe in eenen seer diepen put heeft ghesoncken gheleghen. Soo het die van Egypten ende Phenicien niet verdroten en heeft eenen eerlijcken strijd van de vindinge der letteren aen te nemen, desen door beleyd van Godt de vindinghe der selve sich toerekenende, wanneer sy de tafelen van Godt

C

EXARATAE

quaratas jactant: illis à se re-
pertas Gracie intulisse gloriant-
tibus, quando Cadmus Phœ-
nicum classe vectus, rudibus
Græcorum populis artis, illius
auctor, eas commonstravit.
Rurfus, si Athenienses Ce-
cropi suo, Thebani Lino, ean-
dem laudem vindicant: Pala-
medis Argivo excogitatorum
characterum gloriam Tacitus
& Philostratus deferunt: Ut
Hyginus Latinorum Carmen-
ta Eyandri matri. Si itaque
contraversam, dubiamq; glo-
riam cuncta gentes ad se ceu
propriam rapere non erubue-
runt, quid verat quo minus
indubitanda laudis possessio-
nem, de qua per sorordiam avi-
tam exturbati sumus, quasi
postlimini jure repetamus? E-
quidem non invidia, aut ma-
levolentia studio transversus
agor, ut huic asseram, quod al-
teri derogem ac detraham.
Crassi impudentiam non imi-
tabor, hinc Scævola sanctimo-
niam & gravitatem affectando,
illinc prehensationibus favo-
rem hominum elaudiendo.
Haud is sum. Corruptis arbi-
trij planum agere no decrevi.
Veritatem illam unam perspi-
ciam, quam uti cælestis Solis
jabar nulla nox, nulla caligo,

geschreven by sich voorgaven: die an-
 deren daerenteghen roemende, dat sy
 die ghevonden hebbende, de selve in
 Griekenland hebben gebragt, als Cad-
 mus door de vloet van Phenici en over-
 ghevoerd, het rouwe Griekische volck
 die konst aenghewesen heeft. Weder-
 om, soo die van Athenen hunnen Ce-
 crops, en die van Theben hunnen Li-
 nus de selve eere geven: soo Tacitus en
 Philostratus den roem van de ghevon-
 dene letteren den Griekischen Pala-
 medes opdragen: ghelijck oock Hygi-
 nus de vindinghe der Latijnsche lette-
 ren Carmenta de moeder van Eyander
 toeschrijft. Indien derhalven alle volc-
 ken niet en hebbē ontien die twijfel-
 achtige en twistige eere als haer eygen
 tot sich te treckē: wat sal ons verhinde-
 ren, dat wy het besit der ontwijfelijke
 eere, waer van wy door onser voorou-
 deren sloffigheyd verstoote sijn, nu niet
 rechtelijck en souden wedereyschen?
 Ghewis, ick en worde door nijdigheyd
 ofte quaetwillingheyd niet verruckt, dat
 ick het den eenē soude benemē, en den
 anderē gevē. Ic en sal de onbeschaemd-
 heyd van Crassus niet navolgen, nu de
 heylicheyd en desticheyd, van Scævola
 nabootsijde, au met stroken en streken
 de gunste van menschen afstrogelende.
 Ick en ben die man niet. Ick en hebbe
 niet voorghenomen den valschaerd te
 spelen door bedorven en bedriegelijke
 segs-luyden. Ick wil alleen, soo veel in
 my is, die klare waerheyd vertoonen, de

quantum-

quantumvis alta, abtenubra-
re potest, exhibiturus, quan-
tum in me est, idq; simplici
ac minime fucato orationis fi-
cto, quod ilia amat. Quod si
optimus ille testis est, aucto-
re Plutarcho, qui nullo ob-
strictus beneficia, neque al-
terius addictus studio, libere
quod sentit loquitur & inre-
pide, meum testimonium me-
rito locum habeat; qui nec
mortuum aut heredes poste-
rosve cognatione attingo, ne-
que gratiam aut beneficium
inde expectem, qui quicquid
hujus feci, id totum sepultis
manibus pietatis ergo impendi.
Dicam igitur quod accepi à se-
nibus & auctoritate gravibus,
& Reipub. administratione cla-
ris, & qui à majoribus suis ita
accepisse gravissimo testimonio
confirmarunt, quorum aucto-
ritas jure pendus habere debeat
ad faciendum fidem. Habita-
vit ante annos centum duode-
triginta Harlemi in adibus sa-
tis splendidis (ut documento
esse potest fabrica, quae in hunc
usq; diem perstat integra) foro
imminentibus, è regione Palatij
Regalis, Laurentius Joan-
nis cognomento Edictus, Cu-
ros ve, (quod tunc epitomum
& honorificum munus familia

welcke, als een hemeliche Sonne-strael;
gheen nacht, gheene duyternisse, hoe
dick oock, kan verdonckeren, ende
dat met eene eenvoudighe ende onghel-
blanckette rede, de welcke sy lief heeft.
Indien hy, naer het ghevoelen van Plu-
tarchus, de beste ghetuyghe is, die door
geë weldaed verplight, nochte in eenen
andereir gehouden, vry uyt spreekt dat
hy ghevoeldt, soo laer dan mijne ghe-
tuyghenisse met recht ghelden, die den
dooden ofte sijne Erven ende Nako-
melinghen in Bloede nochte Maegh-
schap niet on besta, nochte eenighe
gunste nochte weldaed van hun en ver-
wachte, de welcke wat ick hier in
doe, alleen schuld-plightrich doe ter
eeren van den begravenen. Ick sal
dan segghen wat ick van oude ende
aenliclijke hyden ende Magistraets-
perfoonen ghehoort hebbe, de wel-
ke dier ende hooghlijck betuyghden
het selve van hunne voor-ouderen
alsoo verstaen ende ontfanghent te heb-
ben; welckes deftigheydt met recht
by ons ghewicht behoort te hebbert
om ons dese saecke te doen gheloo-
ven. Daer heeft voor t hondert ende
achtentwintich Jaeren binnen Haer-
lem in een heerlijck Huys (ghelijck
het * ghebou, dat noch teghenwoor-
digh staet uytwijfen kan) aen het
Marcktveld, tegen over het *Konink-
lijck Paleys, een Laurons Janßen Ko-
ster ghewoont (van welck vet ende
eerlijck Ampt dat gheslacht de naem

† Dat is an.
1440. In-
nius schreef
dit ontrent
an. 1568.
* Nu is ver-
smaldeelt.
† Nu het
Raedsbuys.

eo nemine clara hereditario jure possidebat;) is ipse, qui nunc laudans inuenta artis Typographica recidivam justis vindicijs ac sacramentis repetit, ab alijs nefarie possessam & occupatam, summo jure omnium triumphorum Lauream majore donandus: Is forte in suburbano nemore spatium (ut solent sumpto cibo, aut festis diebus, cives qui otio abundant.) cepit faginos cortices principia in licentiarum typos conformare; quibus inversa ratione sigillatim charta impressis versiculorum unum atque alterum animi gratia ducobat, nepotibus generisque liberis exemplum futurum: quod ubi feliciter successerat, cepit animo altiora (ut erat ingenio magno & subactio) agitare, primumque omnium atramenti scriptorij genus glutinosum tenens, quod vulgare literarum trahere experiretur, cum genere suo Thomas Petro, qui quaternos liberos reliquit, omnes firmo Consulati dignitate subdit, (quod ea dico, ut artem in familijs honesta & ingenua, hand serviti, nam intelligant, omnes) excogitavit: inde etiam pinacis totas figuratas addidit

*Oste, letter voor letter, elck bysonder.

* Laurens dochter ghetroude hebbende.

droegh ende erfelijck besat;) die selve, die nu den vervallen lof van de ghevondene konste der Boeckdruckerije, van anderen schendigh gherooft, ende beseten, met recht is achterhalende, ende wederoyfchet; met allen waerdigh met de hoogste eere te bekroonen. Hy dan by gheleghentheydt in het Bosch, dicht onder de Stadt gheleghen, wandelende (ghelijck de Renteniers-ende rijke Burghers nae de Maeltijdt ofte op Feest-daghen pleghen) begon allereerst Boecke-schorften tot Letters te snijden, dewelcke hy seghels-ghewijs averrechts-ende omghekeert op papier ghedruckt hebbende, alsoo een regel ofte twee uyt lust maeckte tot nut en dienste van sijn Swaghers kinderen. Het welcke als hem wel gheluckt was, begon hy grooter dinghen te bestaen (ghelijck hy een man was van groot ende diepsinnigh verstandt) ende bedacht eerst met sijnen Swagher Thomas Pieterzoon (de welcke vier kinderen naghelaten heeft, die meest alle vande Raede ofte Wethouders sijn gheweest, dat ick daerom segghe, dat een yeghelijck veritaen magh, dat dese Konste in een eerlijck ende waerdigh Ghesachte is ghevonden) ene soorte van dicker ende taeper inckt, om dat hy bevond dat de ghemeyne inckt vloeyde ende kladdt: waer naede hy oock gheheele gebeelde Tafelen ende Formen met byghevoeghte letters ghedruckt heeft

characte-

characteribus expressis: qui in genere vidi ab ipso vasa Atteraria, operarius indiditum. paginis solum aduersis, haud epistographis, & liber erat vernaculo sermone ab auctore conscriptus anno vjmo, utulum praefereus Speculum nostrae salutis) in quibus id observatum fuerat inter prima artis incunabula (ut nunquam ulla simul & reperta & absoluta est) ut paginaeaversa glacie commissa cohaerescerent, ut illa ipsa vacua deformitatem adferrent. Postea paginas formas pluribus miravit, has deinceps stannego fecit, quo solidior minus flexilis esset materia, durabilior: e quorum typorum reliquis qua superfuertant constat anophora vestustiora adhuc hodie visuntur in Laurentianis illis, quas dixi, adibus in formam prospicientibus, habitatis postea a suo pronepote Gerardo Thoma, quem honoris causa nomino, cive claro, ante paucos hos annos vita defuncto fene. Faventibus, ut sit invento novo studijs hominum, quum nova merc, nunquam antea visa, emptores undique exciret cum uberrimo guesu,

Op welke wijze ick van hem ghedruckt ghesien hebbe eenighs Proeven, het beginsel van sijn werck, alleen op eene sijde ghedruckt: dat was een Neder-duytsch Boeck van eenen onbekenden Aetheur beschreven, ghentituleerd Spiegel onser Behoudensse. Waer in dat waerghenomen was onder de eerste beginselen van dese Konste (ghelijck dan gheene te ghelijck gevonden ende voltrocken word) dat de bladeren teghen malckanderen ghepapt waren, op dat de ledigheyd der selve niet misstaen en soude. Daer na heeft hy de Boecke-staven in loor veranderd, ende die voock wederom in tinne, op dat sy te min buyghlaem ende te valter ende gheduerigher souden wesen: uyt welcker letteren overblijffel noch t' buyden Wijn-kannen ghesien worden inde ghemelde huytinghe van Laurens voornoemd, aen de Marckt gheleghen, naderhand van sijnen na-nete Gerard Thomazoon bewoond, dien ick om der eete wille noeme, een vermaerd Burgher, ende oud man, voor weynighe jaeren gestorven. Als nu dese nieuwe ware, noyt te voren ghesien, van alle kanten Koopluyden verweckte, soo is door de overvloedighe winst de liefde tot de Konste met een aenghe-wassen, de arbeyd ende twerck oock, ende daer sijn werck-gaten aenghenomen, hier welcke het eerste begin van het quaed is gheweest; onder

Adversa-ria.

† A. 1568. naderhand door de Troublen en anders verdonckert.

D *crevis*

crevit simul artis amor, crevit ministerium, additi familia operarum ministri, prima mali labea, quos inter Iohannes quidem, sive is (ut fert suspicio) Faustus fuerit omnino cognomine, hero suo infidus & infauustus, sive alius eo nomine, non magnopere laboro, quod sitentium umbras inquietare solent, contagione conscientia quondam dum virerent tactas. Is ad operis excusorias sacramento dictus, postquam autem iungetiorum characterum, sibilium typorum peritiam, quae alia eam ad rem spectant, percalluisse sibi visus est, captato opportuno tempore, quo non potuit magis idoneum inveniri, ipsa nocte qua Christi natalis solennis est, qua cuncti promiscue lustralibus factis operari solent, chorum omne typorum involat, instrumentorum herilium et artificia comparatorum supellectilem convasat, deinde cum fure domo se proripit, Amstelodamum principio adit, inde Coloniam Agrippinam, donec Moguntiacum pervenit, est, ceu ad asyli aram, ubi quasi extra territorium istum (quod dicitur)

welcke ghesellen een seecker Ian is gheweest, het sy dat hy (als men vermoed) Faust was toeghememd, sijnen Meester ontrou ende rampsalig, of yemand anders met dien naem, daer my niet bysonders aenghelegghen en is, om dat ick de begrave dooden niet stooren en wil, in hunne conscientie onghetwijfeld gheraeckt sijde terwijl sy leefden. Dese Ian tot de Druckerije onder Edele aengenomen knechtē, na dat hy de konste van het letter-setten, endette wetenschap van het letter-gieten, ende wat meer tot die saecke behoord, nu meynde vvel te vveten, hebbende ghelegghen tijdt verspied, boven welcken hy gheen bequaemer en konde bekomen, heeft op den Korsnacht, in vvelcken alle 't Huyfghesin het Gheboort-Feast vierden, alle het letter-tuygh ende ghereedschap tot dese Konste dienende opghepackt, ende is als een Dief ten huysē uytghestreucken, ende eerst 't Amsterdam ghevlught, ende nae te Keulen, tot der tijdt dat hy te Mentz is ghekomen, als in eene vorseeckerde plaetse, daer hy buyten scheuts veylig moghte wonen, ende met open winckel den rijcken vrught van sijne dieverije maeyen. Want het is seecker, dat binnen sjaers, inden Iaere 1442, met die selve letteren, die Laurens te Haerlem ghebruykt hadde, in 't licht ghekomen is *Alexandri Galii Doctrinale*, welke Grammatica doe ter tijdt in seer

positus

positum meo digeres, subtraham
 que furrorum aperta officina
 fructum uberem meceres. Ni-
 mirum ex ea, intra venten-
 tis anni spatium, ad annum
 a nato Christo 1442, vs ipsi-
 typis, quibus Harleus Lau-
 rentius fuerat usus, prae-
 lucem certum est. Alexan-
 dri Galli Doctrinale, quo
 Grammatica celeberrima tunc
 in usu erat, cum Petri Hi-
 spani Tractatibus, prima fe-
 cunda. Ista sunt ferme qua-
 a senibus vniuersis fide dignis,
 & qui, quadam de manu in-
 manum quasi ardentem, ta-
 dam in decursu acceperant,
 olim intellexi, & alios ea-
 dem referentes iustitiamq;
 comperi. Memini narra-
 se mihi Nicolaum Galium,
 pueritia mea formatorem,
 hominem feruam memoria &
 longa canitie venerabilem,
 quod puer non semel audie-
 rit Cornelium quendam bi-
 bliopetum ac senio gravem,
 nec octogenario minorem (qui
 in eadem officina submini-
 strum egerat,) tanta conten-
 tione ac fervore commemoran-
 tem rei gesta seriem, in-
 ventis (ut ab hero suo accepe-
 rat,) rationem, rudis artis
 polissimam & incrementam,

groot ghebryck was, met Petri Hispani
 Tractatibus, sijnde de eerste vrucht. *Logica.*
 Dat sijn meest die dinghen die ick eer-
 tijds verstaen hebbe van seer oude en-
 de ghelooftwaerdighe luyden, ende
 die sulcx niet anders als gene branden-
 de toortse in eene loop-bane van hand
 tot hand ontfanghen hadden, ende
 hebbe oock anderen bevonden die dat
 selve mede alsoo verhaelden, ende
 betuygden. My ghedenckt oock noch
 dat Nicolaes Gael, mijn School-mee-
 ster in mijne jonckheydt, een Man
 van eene yfere memoisie, ende aen-
 sienlijck doot sijne grauwe hayrem,
 my plaght te verhalen, dat hy jong
 sijnde meer dan eens ghehoord hadde
 eenen Cornelis Boeck-binder, eenen
 ouden defighen Man, weynig onder
 de tachtig jaeren (die oock in Lau-
 tens Winckel voor knecht ghediend
 hadde) met sulcken yver ende hef-
 tigheydt sijns gemoeds de gansche ghie-
 leghekeyd van de geschiednisse ver-
 tellen, de maniere van de Vindinghe
 (ghelijck hy t van sijn Meester ver-
 staen hadde) de verbeteringhe ende
 aenwas van de rouwe Konste, ende an-
 dere dierghelijcke dinghen, dat hem
 oock teghens sijnen danck van we-
 ghen de onwaerdigheyd van de daed
 de traenen uerberieden, soo dickwils
 als van dese Dieverijje ghevrag ghe-
 maect werde, ende darde oude Man
 om dese ontstolen eere sich soo ont-
 ttelde ende vergamde, dat oock schein.

aliq. id genus, ut in isto quo
 que pra rei indignitate lachry-
 ma erumpent, quosius de
 plagio incidere mentio: tum
 vero ob exceptam furti glo-
 riam sic uti exordesore fo-
 lute finem, ut etiam historis
 exemplum eum fuisse editu-
 ratur in plurimum apparet,
 furtum illi superfluit: tum
 daverit consuevit dora ul-
 trisibus sacrilegum caput, no-
 tefq. illa damnato atque ex-
 fecrari, quae una cum fo-
 lens illa, commisit in cubili-
 per aliqui mensis exogisse.
 Que non difformant à verbis
 Quirini Talsus Cos. eodem
 fira ex ora fibary. onfitem se
 oia ante pifo onilibi con fiffi. It
 ffo didone me: coap pite cupi-
 ditae et fudum: defendenda
 Veritate, quoniam in illa odium
 firi plurimum: patre fofeat:
 ut quib. vanda parus quon-
 ut defore: uadimonium ver-
 lim, ad fufcipiendum odium
 paratur her. eo. prumpcio:
 Nam illud fuisse ponit, qui
 reuifam foneis ac candido
 indigunt: et expudent, iam
 quam in Corolus. bilance ap-
 penfam: ut ftrima, qua
 Dei imago medebit et, qui
 non libet et patres in uofuf
 egiat, 266 hanc in appella-

dat by desen Dief, wel hadde willen
 verrieken, Indica by in 't leuen yvare
 ghewest: dat hy oock desen verloo-
 len: Siet ter Hellen toe. veruoetke,
 ende die nachten verfoeyde ende ver-
 doemde, de welke by te ghelijck met
 deser Schelm in eene slaepkamer ee-
 nigte maenden hadde overghebragt.
 Welcke dinghen overeenstemmen met
 de woorden van den Burghemeester
 Quirinus Talsus, die my verhael-
 de ghenoeghsaem hier selfde tyt den
 mond vanden ghemelden Boeck-ver-
 kooper veel eer verlaep: te hebben.
 De hst ende yver tot de bescherminghe
 der Waerheyd heeft my ghedron-
 ghen dit te segghen, of sy schoon
 ghemeynlijck sich selven haet pleeg-
 te baren: ghereeder ende bereyder sijn-
 de dien haet te draghen, dan mijn
 schuldighe pligh in de bescherminghe
 der Waerheyd te verlaten. Want alle
 die dese saecke billijck ende beschey-
 den, als in Critolans weegschale, sul-
 den overwegen, sulken dien haetlich-
 telijck aflegghen: maer die de verde-
 dinghe van de Waerheyd, de welke
 het beeld Gods is, niet gaerne aen-
 genomen, seite ick den naem van
 gonen mensche sehier onwaerdig; bo-
 von veelckerforghen ende flesse nie-
 mand: yet heyligher nochte siever en
 behoorde te wden. Door herbesther-
 men van de Waerheyd sal onse Stad
 haere eere ghenieten; de eere van eene
 d'ulcheerlijckite vindinghe vveder-

tionem

tionem mereri existimus; cuius curâ atque amore nihil cuiquam vel sanctius vel antiquius esse debet. Tuendo Veritatem & constabit suus Verbi nostra honos, in civitate eripiam inventionis patcherrima gloriam recuperatura, & cadet eorum arrogantia, quos falsam aliena gloria hereditatem cernere non puduit, & quasi dejectis de ponte sexagenarius alieni juris possessionem superba usurparunt. At vereor, ut surdis ista auribus sanantur: Utunque meminerit, juvabit me & memoria Inventoris & gloria Urbis pro virili consuluisse, dum apud leves & Veri incruosos animos plus valet prejudicium opinionis (quod antea quoque testatus sum) quam autoritatis. Quae injuria massitanda est & devoranda parum libentibus. Quamquam dolentibus minus foret, eam laudem in clarissimam Germania urbem, velut alicui in familiam, transisse, si non plagio, sed rectâ ratione factum id fuisset. &c.

krighende, die haeren Burgheer onnomen was, ende hanner trots ende hoogmoed sal te nederfincken, die sich niet ghescheemd en hebben in eens anders effdeel vermetelick te vallen, ende de selve aen sich te trecken, de gherechtigde ende waere besitters verstootende. Maer ick vreesse, dat ick dit voor een doof mans deure singhe: hoe't dan noch uytvallen sal, soo sal my dit niettemin goed doen, dat ick voor de ghedachtenisse vanden Vinder, ende de cere vande Stad, naer mijn uiterste vermoghen het beste ghedaen hebbe, terwijl dat by liekwaerdighe Menschen, ende die nae de waerheyd niet en vraghen, het voor-oordeel van hunne meyninghe meer gheld (als ick te vooren oock aengheroerd hebbe) als alle reden ende aensienlijke ghelooftwaerdigheyd. Welck onghelofte de beroofde ende des onvredege Burgheers moeten in-kroppen, ende verdouwen. Hoe-wel minder te beklagen soude wesen, dat dese lof tot een wijd-vermaerde Stad van Duytschland als tot een ander Gheslachte ware overghegaen, indien sulckx niet door dievetije, maer door rechte wegen, ware gheschied gheweest. &c.

Ons bette bevoorrechteliche ende ghelooftwaerdighe Iustus. Paet ons nu eens versien het ghene D. V. Coomker van de selve beverbindinghe der Ducherne aen zyne ghebiedende Herren van Burgemeesteren, Schepenen/ ende Rode der Stede van

Haerlem is (schryvende) in sekeren Toezeggheningh-brief gheseld door de vertaelde Officia Ciceronis: Beginnende de selve Brief aldus:

My is menigmael in goeder trouwen gheseyt, Eerfame, Wijse ende voorsichtighe Heeren, dat de nutte *Conste van Boeck-printen* aller eerst alhier binnen Haerlem ghevonden is; hoewel nochtans in een seer ruide maniere; soo't lichter valt het ghevonden te beteren, dan nieu te vinden. Welcke Conste namaels van een onghetrouwe knecht ghevoert zijnde tot Mentz, alsoo seer aldaer verbetert is, ende daer door oock die stad, overmits het eerste verspreyden, in sulcken name van d'eerste vindinghe dier Consten ghebraght heeft, dat onse mede-burgheren soo luttel gheloofs hebben, wanneer sy dese eere den rechten Vinder toeschrijven, als dit wel door onwedersprekelijke kennisse alhier van veelen gheloost ende onder de ghemeene oude Burgherije ontwijfelijcken gheweten wordt. Oock en is my niet verborghen, dat dese fame van Mentz door onser voorouderen roeckeloose onachtzaamheydt soo diep in elck mans opinie ghewortelt is; dat gheen bewijs, hoe blijkelijck, hoe glaer, ende hoe onstrafbaer het oock wesen moghte, maght soude hebben om desen verouderen ware uyt des volckx herten te doen ruymen. Maer want waerheydt se minder gheen waerheydt en is, al ist soo dat die van weynigh volckx gheweten werdt, ende ick het voorschreven oock vastelick ghelooft, door de ghelooftvaerdighe ghetuyghenisse van seer oude statige ende graeuwe hoofden, die my niet alleen het * gheslachte vanden Inventoor alhier, maer oock † diens name ende toename dickwils ghenoeft, d'eerste grove maniere van drucken vertelt, ende des aller eerste Printers ‡ vvooninghe metten vingheren eertijds ghevvesen hebben: en hebbe ick niet comen laten, sulcx niet als een benijder van eens anders eere, maer als een beminner der Waerheydt, tot vorderinge vande veel-verdiende eere deser stede, in't corte maer te roeren. Welcke behoorlijcke ende rechtvaerdighe eergiterigheyt oock oorfake schijnt ghevveest te zijn, dat dese Druckerije alhier (als een spruyte uyt de vortel van een oude bome) van nijps vander opghecomen ende begonnen is. Want het is dickwils ghebruyt, dat de Burgheren hier af bygherulle onderlinghen sprekende, hun beclagden, dat anderen dese eere onrechtigh ghevoeren: ende

* De Co-ster.

† Met name

Laurens

Janse. Co-

ster.

‡ Al't Sant,

of de Marcs

ende dat noch (soo sy seyden) sonder yemants weder segghen over midts dese hanteringhe van niemant in dese stede ghepleecht en vverdt. Door dese daghelijcx clap ist ghefallen, dat mijn medeghesellen ende ick (die oyt eerlijcke oeffeninghe boven ledigheydt beminden) van sinne zijn ghevorden een Druckerije-op te stellen binnen Haerlem: om de stede te eeren, yeghelijck nut te zijn, ende profijt buyten yemants schade te bejaghen, &c.

Hier hebby de ghetuyghenisse van D. V. Coornhert, als een waerborghe van Iunius. Waer toe hem selven oock presenteert een Edelman van Florence/ met name Lodovicus Guicciardinus, in sijn Beschryvinghe der Nederlanden: gaende meer andere uptheemische Schrybers (als wy gheseyt hebben) willens en wetens voorby: ende sullen die misschien hier nae (des nood zynde) aenroeren ende ghebuycken. Nu laet het ghenoech zyn/ alleen Guicciardin aen te hoozen. Die aldus spreekt inde Beschryvinghe van Haerlem:

In dese Stad (niet alleenlijcken naer het gemeen segghen der Invoonders, ende van andere Hollanders; maer oock volghens sommige Autheuren ende andere Memorien) is alleerst ghevonden de Conste vande Boeck-druckerije, ende de vyfje van letteren te gieten; ghelijckmen die teghenvoordigh gheheel Europen door is ghebruyckende. Maer alsoo de Vinder quam te sterven, eer dat de Conste in haere kracht ende volkomenheyd noch vvas, soo is zijn dienaer (soomen seyde) tot Mentz gaen wonen: alvvaer hy dese nootwendige wetenschap in't licht brenghende, blijdelijck ontfanghen is: ende de selve aldaer naestelijck in't werck ghesteld zijnde, gheraecte tot alsulckevolmaecktheyd, door de kennisse die sy al arbeydende bequamen; datmen zedert heeft ghemeynd, ghelijck het gherucht hier van over al ghelooopen is, niet anders dan off de Boeck-druckerije tot Mentz ghevonden waere gheweest. Doch ick en kan nochte en wil niet lichtvaerdighlijck oordeelen vande waerheyd deser saecke; my verghenoeghende dit met een woord aengheroerd te hebben, om dese Stad ende het Landschap van Hollandt niet te verkorten.

In't obersetten van dese plaetse hebben wy de Fransche Copie/ghedaen by F. de Belle-Forrest Commingeois/ gevolgt/ alsoo de

Dese L. Guicciardin heeft sijn Beschryvinghe van Nederland in Italiaensche sprake eerst inghesteld, in't jaer 1565: en naderhandt grootelijcks vermeerders Gedruckt by Cbr. Plantin tot Antwerpen, en elders, in versibeyden talen.

† Nutter dan de Son en 'sout.

* In haer eere ende gherechtigheyd.

De Inven-
toribus re-
rum lib. 2.
cap. 7.

soe de Italiensche tot des Auteurs in den hand niet en was.
Op denzelven noch voorts het stuck vande Druckerije / ynt Poly-
doro Virgilio: de Dintinge daer van (God woude) eens vermen-
nen Dapschen Carlman en Ridder / Jehan van Gutfenberg/
soescheijende. Met noch wat daer bunten / streckende tot groot-
maechinghe vanden vermaerden Drucker Aldus Manucius.
Vande welcke wy oock hier nae meynen te handelen.

HET TWEEDE CAPITTEL.

Van het verloren Boeck, nopende de Haerlemische
Druckerije, vvielen inghesteld ende beschreven door
M^r. Jan van Zuren: Ende eenighe Memorien
uyt de overblijffelen van't selve
verreck ghetrocken.

O Anodigh (achte ick) waere ghetoest de drie voor-
gaende passagien aen te trecken; ende onse Stad soude
bupten twyfel in't volle besit vande Boeck Druckerije
wesen / ende dieere daer van sonder opsprack / in spijt van alle
benschders / teghenwoordig noch / als behoord / ghenieten; by al-
dien niet onachtzaamelyk waere verroeckelooft het bysonder
Boeck dien aengaende by M^r. Jan van Zuren ghedaen / langhe
hoop de Nederlandische Trouwen doe by als Scheyn en Wer-
houder waerdiglyck de banck alhier tot Haerlem bekleede / oft tot
het Burgemeesters anuyt noch niet en was beroepen. In deert
doortwaer ende januaer ten hoogsten dien Titel van dit dienst-
ghe Werck te sien / niet twyfnig overghebleven bladeren / alleen-
lyken de Door-reden ende de Inleedinghe verbatende: Maer
d' Historie sels ende 't bewijs van syne seidighe ende fredighe
Doorsellinghe en is daer niet: Ende men weeten niet by wat
leyten oft weghen 't selve achter ghehouden wordt / ofte verloo-
ren is. De Titel sijn aldus / in't Latyn, want in die tale ist
gheleerdelyck inghesteld ende beschreven:

ZVRE-

ZURENVS JUNIOR,

five

De primâ & inauditâ hactenus vulgo & veriore
tamen Artis Typographica inventionione,

DIALOGVS,

Nunc primum conscriptus, & in lucem editus,
auctors

IOANNE ZURENO, HARLEMO,

AD Amplissimum Virum N. N.

Wet dese Titel/ ende uyt het navolghende blyck/ dat d' Heere
Zurenus dese Materie verhandeld heeft by sonne van een Gesa-
menspraeck tusschen Zurenus de Vader/ en Zurenus de Soon.
Inde Doorreden sclaegt hy/ ende verwondert sich daer ober/ dat
dese soo hoog-noodige ende ontwaerdeerliche Werenschap/ soo
spade in t'licht ende kennisse der Menschliche ghykomen is. Ver-
clarende voorts/ dat hy dit stuck *de subili, ingenioso, sileritig, invento,*
non ita multis abhinc annis mortalibus divino consilio prodito, ac in hanc lu-
cem ac hominum usum producto, by der handt ghenomen heeft tum
ipsius Veritatis amore, tum Patria quoque studio, &c. Doegghende daer
hy: Quae ego profecto meo scripto, etsi id facile contemni potest, nihil tamen
Magnum quicquam, Republicae inquam, adraatum volo, aut de
illis etiam huius inventi gloria diminutum tantillum, cuius ego quo-
que nomini fauce praeceteris multum. Fruantur illi certe, idq; me nec
invito, nec reluctante quidem, laude sua praclarâ certe, quâ jam an-
nos multos, in hominum sermone ac scriptis, nec immerito gaudent. Sic hac
ipsis quoque quicquid & iusta longissimi temporis praescriptione possessio; quâ
ipsis tribuere, profecto nec iustum, nec etiam humanum (arbitror) foret.
Hoc tantum (precor) animo ferant aequo, ut liceat mihi hanc Patria fidem,
ne an pietatem dicam? praestare, qua mihi certe huius & lucis & insti-
tionis nonnulla iniuriam exitit primum, & causa praecipua, ut non suam hoc
patrium laudis, quod adhuc in recentis patrum memoria haeret, à geni-
toribus suis sibi per manus traditum, aliquando tandem perire, & ex omni
hominum memoria extingui delevisq;, ut perpetuis deinceps tenebris obrua-

Vide can-
dorem op-
timum & que
integeru-
mi vixit!

E

tur,

tur, cujus ad feram posteritatis famam docebat: nos praesertim memoriam
 conservare sempiternam. Illa quidem civitas, merito predicanda, olim hanc
 rem acceptam a nobis prima certe publici juris fecit, & in hanc lucem alius
 evexit, & rursus admodum infirmam, inventum in formam tandem re-
 degit elegantiore, ut quidem tunc ferebat. Quo nomine quis non in-
 signi sine laude ac merito peperit celebrandam ac predicandam illam quoque
 profecto judicet, qua etiam vel in primis, quamquam non sit difficile inven-
 tis aliquid addere, tanti tamen beneficii bonitate orbem sibi devinxit univer-
 sum. Caterum hoc teneat velim Amplitudo tua N. N. in hac urbe nostra
 Harlemensi prima effrajacta officij hujus preclaris fundamenta, rudia for-
 tasse, sed tamen prima. Hic nata & in lucem edita Typographica est (quod
 Maguntinensium pace dictum velim) suisque membris formata, ut succes-
 siva passim, & diu certe, non periret infirmitas solent, tractata signatimque
 sedulo, quibus hic magis nostra privatae tantum parietes flexit; qui sua
 curia: nam, modo, quamquam rinesit, tamen adhuc salvi & incolumis, hunc praedictam
 partem suo orbi ac spoliati miseris. Hic est praesertim educato, sumptibus
 ipsius diu nutrita & alia parvis atque restrictis vivimus, duos tandem tan-
 quam privati laris angustias & pauperetatem aspernata, extero cadum se
 comitem dedit, foribusque patris majore sui parte relicto, multa amplissima
 opera, ad posteritatem apud Maguntiam se publici juris fecit; ubi brevi adeo
 tempore in tantam crevit amplitudinem, ut ea jam propemodum ma-
 gnum labore sua. Quae curia tua Amplitudo, hanc nostram cum fi-
 lia Zarne. Sermonem per otium aliquando legens, latius cognoscet: **ERGO**
voortz noch/ nae enighe tusschen boden-loopende bladeren/
spreekt hy eyndelick aldus: Nam cum res sit profecto non miraculo
 solum, postquam est cognita, sed & utilitate quoque, non tam usu tantum sui
 quam fructu, & summa per se, & hujusmodi merito etiam predicanda sono-
 per; cuius ita in amplitudine ac ubertate mirabili, ac omnium stydum su-
 perant, compendiosa cautam, & in angustum quoque, pro tam copiosi fru-
 ctus magnitudine, contracta brevis ac extat, varias sane debet nec inanimam
 nobis multa & narrandi & disputandi occasiones: cum & de communi il-
 lius multiplicibus, non incommode quoque nominalis intercurrent; quaeque
 sunt alia hujusmodi multa non concernenda profecto: ut nihil dicam quo-
 que de ejus inventionis prima, quam falso hactenus totum propemodum or-
 bis terrarum consensu Maguntinensibus ascriptis. De qua vel sola nego-
 tia, si per amicum multa soleo rationis cogitare, ac nominalis etiam subinde
 basi-

† Prose-
 stantes in
 forum, &
 curia: nam,
 in duas
 arcive do-
 mus par-
 tium ac divi-
 si. Ipsum
 typogra-
 phion an-
 tiquum ad
 clariss. I. C.
 Dobbium
 pertinet:
 habitum
 hodie a Bi-
 bliopego.

habeare, missarumque scribas veritate uti viderem magis, ut quia quos
 forte eorum exaudiat, qui hanc huiusmodi virtutem gloriamque Augustinam sibi eripi,
 tamquam iucunda ac diuturna possessione turbati, nunquam equo animo patien-
 tur; an potius, manifesta nobis praesertim rei veritate subnixi, cuius adhuc
 recens in hominum memoria testimonium extat. Patria etiam hanc
 pietatem grati prestemus, ut ipsam tandem in avita hereditatis possessio-
 nem, opinione nostra ac animo nunquam quoque deperditam, per resti-
 quam etiam nonnullam, vobis partem aliquandam tandem restituamus,
 cuius hoc tanquam patrimonium laudis simul in dominum animum, ad po-
 steriorum memoriam, confirmemus; securi quae nobis inde tandem nasci ex-
 citari, possit scopus sit, & forsasse etiam bellam nonnullam.

Maer dien aengaende en binde ick niet inde originele Char-
 tren / die my door een goed vryndt behandighd sijn: ende en
 kan oock niet bemercken / dat het selve exemplae / welck ick
 ghebuycke / verber gheschreuen oft voltrocken is gheweest.
 Een saeck boowaer ten hoogsten te beklagden: terwylmen
 aldaer ooghen-schynelick bespeurt des goeden mans opreth-
 ten handel ende wandel / trachtende door gheens ontime-we-
 ghen / maer door eenen rechten wegh ende heerbant tot de
 Waerhepd te gheraecten. Hoe zediglyck ende loffelick spreekt
 hy van die van Wents! alwaer nochtans de Druckende niet
 van wertighen / maer van overspeelderschen bedde is. Dat hem
 licherlick stond te bewysen; ende ons onghelyck meer moep-
 tens veroorsaacken sal; sijnde soo heel later / dan hy / opre we-
 relde ghekomen; ende soo niet gheslyt nochte gheskerct / als
 wel de Heere Zureus sal. ghedachtenisse was. Wy sullen al
 eben wel by dit Boeck den moed niet verlooren gheven / ende
 niet ons branck vermoghen / alles boovwenden tghen wy heb-
 ben konnen binden / oft bedencken voorderlick ende waerach-
 tigh te wesen: Ende in't midden onbekommeret doorgaende /
 sullen wy noch ter linker noch ter rechter syde afgucken / om
 eyghen baets willen. Vertrouwende / dat ick met waerhepd
 den Lief-hebbers ende goed-willighe Lesers per sonderlinge
 mede sal konnen delen ende ontdecken; dat Zureus mischien
 ende Iunius sekerlick / niet en hebben gheweten. De laetste van
 de welcke / het verlies van't boovnoemde Boeck des eerstes / ten

Iunius sua
 de Typogra-
 phiâ magna
 partem vide-
 tur hausisse
 ex Zureni
 Commenta-
 rio M. S.

dese mijns bedructkens verballen en boeten kan / met het geene wy hier booren ghetrouwelick in Latijn verteld / en in Duytsch ghesteld hebben. De passagien van Zurenus, in desen gheroed / hebben wy soo noodigh niet gheacht te vertalen / ende met een Nederlandsche tonge te doen spreucken; terwil die / als ick gheseyd hebbe / maer een Vertoogh ende Inleedinghe tot het boorghenomen Werk sijn verbatende / ende slechts te kennen gheben / dat de Aucteur tot boorstand ende verbedinghe vande Haerlemsche eere / ende het Patrimonials erf-goed / van de Druckerge widdloopig (soo't schijnt) wilde handelen / ende de waerheyt byselick uyt spreken; daer quame van af / wat het wilde. Segghende /

Dat de Konst van Boeck-drucken tot Haerlem aller-eerst is ghebonden.

Als mede noch byden op desen dagh, hoewel verandert en versmaet deelds. Als nē't Marstveld se sien is.

Dat de Winckel / daer de Druckerge eerstmael ghepleeght is / t'sonen tijde doo hy schreeff / noch in wesen was: met den ghevolghe van dien.

Dat de nouwe ende als doen noch rouwe Konst dooz een byeenbeling verhoorde is:

Van hier nae Mentis ghebraght:

Albaer ghehuust / ghehoost / ghehand-haest / doortgheset / ende grootelicks verbeterd is.

Dese ende dierghelicke Pointen vande Druckerje verhandelde ende verkondigde onse Zurenus. In-middels van't groot Gerief ende Ongherief; oozhaerlick Gebuyck / ende schadelick Mis-buyck vande selve Konst; met andere stichtelike ende senghenaeme Discouren tusschen beyden inlygende. Twelck al ver-waer-loost / ende aen een kant gheraecte sijnde; (ick en weete niet by wat rampballigheyt) moeten wy / vande nood een dengh maeckende / ons metten ghetrouwen dienst vanden wackeren Campioen Iunius, die soo mannelicken dooz ons met sijne penne ghestreden heeft / ende noch voorts met het gheene dat hy nu ghedaen werd / verghenoegen ende te byeden houden. Menghesien ons jammer en klaeg-redenen ober't verlies van dit Boeck wepnig helpen.

Quis

Quis pudor, ô cives ! aut quis respectus amici
 Privatos aded suadet amare lares ?
 Plena laboratis Zurenno scrinia libris,
 Plurimaq; est propria charta notata manu.
 Et mavult aliena tamen committere praelo,
 Quam sua ; cum possit dignius ipse legi.
 Et praestet liber iste, novam qui vindicat artem,
 † Auctoremq; suum tollit in astra, teri ;
 Atque alij foetus, & doctae pignora dexterae.
 Sed vetat austerus (proh rata vota !-) pater.
 Hinc cum tot possent diciq; legiq; libelli,
 Hi periere alijs, & periére patri.
 Iamq; suum praelis decus immortale Batavis
 Staret, & Harlemo non temerandus honos.
 Non sic ex rapto praelata Moguntia vivat,
 Aut primo impressas arroget ære notas.
 Zurenus, tacitos inter numerandus † Amyclas,
 Heu, quantum muto perdidit ore decus!

† *Laurentium
 Costerum,
 Harlema-
 sem, artem ty-
 pographicam
 inventorem.*

† *Amyclas in-
 cendo perie-
 rit, teste Lu-
 cilio Satyro-
 grapho. Vide
 Erasmus
 in Adagij.*

*Overgheest
 door S. A.*

*Mijn burgers, lieve toch, wat schaemte sonder reden,
 Wat aensien van een vriend houd ons so laeg beneden ?
 En steekt ons binnens huys verschoven in een hoek.
 Met menig heerlijk schrift, met menig nodig boek ?
 Zurenus heeft by sich veel kisten met papieren,
 Die hem en onse Stad met eren konden zieren,
 Veel liever druckt hy noch het werck van and're lieren,
 Daer hem die ere zelfs behoorde te geschien,
 En daermen alderlieffst dat boek behoord te lesen,
 Daer hy de Druckery van Haerlem heeft bewesen,
 Waer mede hy den vond van dese Konst beweerd,
 En haeren vinder pruyft, en onsen burger eerd ;
 En and're vruchten meer van sijn verstand gegeven,
 En and're vruchten meer van sijne hand geschreven.
 Wat opzet is dit toch ? waer heeftmen meer gehoord,
 Dat oyt een vader heeft sijn eygen vrucht vermoord ?*

Daer hadden dan (eylaer!) veel boeken konnen leven,
 Die nu als in den dop so druevig zijn gebleven.
 Sy zijn dan, ja sy zijn tot onse schen vergaen!
 Wat heeft de vader nu? hy heeft'er ook niets aen.
 De Bataviersche perz sou in haer ore blijven,
 De roem van onse Stad van Haerlem sou beklijven,
 Mentz waer van haren roef en roem al lang ontkleed,
 Dit sich so valsch den vond der Druckery vermeer.
 Soud dan Zurenus niet in 't Swigers guld behoren,
 Die door stil-swig endtsyd t'win leven selfs verloren?
 Eylae! hoe heeft by ons in d'oor van sulken vond
 Verachtword en verkort door sjaen stommen mond!

† De Aert-
 elck, die door
 hanne stil-
 soogend-
 byd verbr-
 ren sijn ge-
 gaen.

HET DERDE CAPITTEL.

Ettelicke ghetrygenissen der gener die de Druckerij
 de Stad van Mentz in Duytschland toe-schrijven:
 ende voornaemelijck Nicolai Serarij.

Tot Haerlem is dan de Druckerij ghebonden naer
 uytwijsinghe van Iunius, Coornhert, Zurenus, ende an-
 deren. Hier reghen konien die van Mentz/ende andere
 die met haer aenspamen. Allegader en sal ick die hier niet op-
 halen. Dat onlangs tot haere verdedinghe wyds en syds ghe-
 swert ende gheschreven is / sal ick cortelick gentrecken / ende
 daer by ophouden / tot beter gheleghendheyt. Een naemkon-
 digh ende gheleerd man/ Nicolaus Serarius, nu ongebaerlichen
 vijffentwintigh jaeren gheleden / spreckes aldus: *Moguntina ur-
 bis ornamentum Typographia est; non eo tamen modo, quo ad alias com-
 plures urbes nunc pertinet, sed alio quodam precipuo & singulari, quod ea
 scilicet hanc primo artem excogitarit, pepererit, caseritq;, apud quas nunc
 est, civitatibus, & orbis hujus nostri nationibus omnibus tradiderit. Sed
 omnium ferè magnarum laudatarumq; rerum laudem ad se, per fas ac ne-
 fas, rapinat plerique, & sicut olim Homerum Colophonij civem esse suum
 dixerant, Chij suum vindicarunt, Salamij reperierunt; Smyrnaei verò
 suum esse confirmarunt: ita etiam hodie artem Typographicam se inve-
 nisse,*

*Moguntina ur-
 bis ornamentum
 ab imitio us-
 que ad Ar-
 chiepiscopu
 & Electorem
 D. Ioannem
 Schwichar-
 dum libri v.
 auctore Nic.
 Serario S. I.
 Theologo, ac
 in Aca-
 demia Mogun-
 tina Profef-
 sore, editi
 Moguntia
 a. 1604.*

nisse, ad aliqñ omnes propagasse, non autem Moguntiam, iustitiam nonnulli. Hæc ille lib. i. cap. 36. Et cap. 37.

I. *Argentina*, inquit, *inventum & natam*, ex *Argentinenſis* Episcopatu, & *Seleſtadienſi* urbe traditi *Jacobus Wymphelingus* in *Rerum Germanicarum Epitome* cap. LXV. Hinc lib. VIII. cap. XI. creditur *Fulgensius*, & qui *Viſſergerſis* *Abbas* *Parabpomena* conſcripſit.

II. *Ad Hollandiam* verò ejusdem artis inventionem rapit *Hollandus* ſed ita, ut *Moguntinis* conviciam etiam faciat. *Periſſi Moguntia*, qua ad infido, furati, & fugitivo ſerendo inanem falſamq; habentis gloriam quaſiſſi! *Ni caveas, in te irvadent Hollandi: te mœſcentur: ſua ſcilicet reſperent*, &c.

III. *Antonius Campanus* homini *Gallo* eandem inventionem aſcribit.

IV. *Gallus* autem *Genebrardus* lib. IV. *Chron.* Adde, inquit, *Themista-neos*, quorum urbem patrum memoriâ *Caſtilij* in novo *Orbe* occupant, *Typographica* auctores eſſe.

V. Et *Lufitanus*, homo graviffimus & eloquentiffimus, *Hieronymus Oſorius* lib. XI. *De rebus Emmanuelis*, remotiffima *Sinarum* nationi tam mirabilis inventi laudem, eamq; non nuper natam, ſed perveſtam, penesq; canam, tribuit. In libris, ait, deſcribendis, & rerum memoriâ propagandâ, æneis formis uti ſolent. *Sinæ*: quarum uſus adeò antiquus apud illos eſt, ut qui primus eam artem excogitavit, ignoretur. *Italus* verò *Jovius* autè ipſum ſimilia.

VI. *Quid, quod Pomponius Lætus* hanc *Impreſſoriam* artem à *Saturno* inventam docuit.

De wederlegginghe daer van luyd met ſijne woorden in ſeyme als volgt:

I. *An Argentinenſis* fuerit hujus artificij auctor, itomq; an inibi de hoc aliquid aut cogitavit, aut etiam tentavit, mihi haud liquet. Unus, quod ſciam, tantum eſt qui aſerit *Wymphelingus*. Poſſet videri velle iſtud, cuiusmodi eſt, ſupra veritatem dare patria. Quia tamen potuit aliquis eſſe domo *Argentinenſis*, & civitate tamen *Moguntinus*, aliquid *Argentina* cogitare, atque conari, hocq; idem ipſum *Moguntia* jam in lucem efferre ac perficere: denique quia citra cauſam, idoneoſq; auctores, non eſt quiſquam facile mendacij arcerendus; credet, qui volet, illi aſſirmanti. *Credidit* certè *ſo. Arnoldus Bergellanus*.

II. *An etiam in aliquâ Hollandia ſylvâ* quidquam tentavit *Hollandus*

quis aliquis, an item domi litteræ deformari aliquas, ualim pugnare. Nam forte & alibi pluribus tale quid in mentem aliquando venire potuit. Quemadmodum uiciorum, sic & hominum cogitationes in eadem aliquando incurrunt uestigia. Et hoc forte tantum uulgi uulgaris illa Harlemensium, fama, de qua Ludovicus Guicciardinus.

Equum uero esset, ut bonis uel testimonijs, uel iudicijs doceat Hollandus, fuisse suo illi [Laurentio] seruum, & quidem, tunc temporis, Moguntinum, aut illum cuiuscunque urbis gentiue hominem ex Hollandiâ (Harlemo) profugisse Amstredamum, deinde Coloniâ appulisse: & cur potius hæc uis uis urbes, quam alie, tam multa nominentur: an Typographicum forte ibi aliquid inceptarit: doceat denique Moguntiam, illum uenisse: hic fugæ finem fuisse: hic furtum suum in lucem dedisse: & quod alienum erat, quasi suum uenditasse. Alioqui si satis sit dicere, aliquem esse furem, quis, ut à ueterum quodam dictum est, innocens & non fur? &c.

III. De Gallo, res facilis est. Nam qui primus artem istam Italis planè admirabilem Roma ostendit, Germanus quidem fuit Kadalricus nomine, sed cui cognomen esset Germanicum Han, quod Latine ualeat Gallum Gallinaceum: Eaq; res audita Campano imposuit, uti loco citato indicat Wymphelingus.

IV. V. Ab hac quoque removendos Sinas censeo, & omnes ignoti Orbis alios. Cùm enim an hoc uel illud hic aut illic omnium primò usitari cœperit, differitur, satis constat non agi nisi de uotis gentibus. Quod enim si apud Antipodas, Borealis Australisq; poli homines, id iam, ignarus nobis, cœptum esset?

VI. Pomponio Lato refutando faciunt ista Conradus Pentingeri: Movit mihi stomachum præceptor meus, rerum uetustarum alioqui solertissimus inquisitor, Pomponius Lætus: Voluit enim nobis Germanis inventæ artis Imprimoriæ laudem præripere. Nam ad Augustinum Mæpheum scribens, ita ait: Imprimendi facultatem, multis sæculis intermissam, paulo ante reuocatam esse. Unde hoc diceret, ego plurimos percunctatus sum, tandem ex Francisco Cardulo Narniensi didici, eum D. Cypriani sententiâ fretum fuisse: Is enim de Idolis scribens inquit: Saturnus litteras imprimere, & signare nummos in Italiâ primus instituit, qui, licet rarius apud Pomponium uetustatis investigandæ Christianus testis est, fidem tamen non facit D. Cyprianum de eâ impressoriâ

In Sermoni-
bus Convi-
uialibus de
Mirandis
Germaniæ.

pressoria arte, quâ nunc utimur, locutum fuisse. Sed & Saturni tempore calami & pennæ usus non eras: litteras fortè fetro vel lignis impressit, cæterosq; docuit, non conjunctim, verùm singulas particulatim imprimendo debito ordine locare: vel, ut idem noster Episcopus Tergestinus opinatur, Saturnum docuisse litteras imprimere eas quæ in nominatis expressæ sunt, non quæ nunc papyro imprimuntur. Signavit enim æris primùm in Italiâ cum Iano monetam, & in æs impressit litteras.

Hæc sententia omnium optimâ.

Spandelick tot beweeringhe van de Druckerije aller-eerst tot Mentz/ ende niet tot Straetsburg / ofte elders in Holland ghebonden soude wesen / hængt hy verscheyden gheringgherissen boort / ende eersteene van onser grooten Rector danmer Desiderius Erasmus: om dies willen / seyd hy /

Non quia omnium optimus, sed quia Hollandus fuit, patriarum rerum peritissimus, Typographica arti deditissimus, domesticarum præcò vocalissimus. Is igitur suis in S. Hieronymi Epistolam ad viduam Gerontiam, sive Ageruchiam, Annotationibus ait: Huic urbi [Moguntia] omnes bonarum literarum studiosi non parum debent, ob egeglum illud ac panè divinum inventum, stanneis typis excudendi libros, quod illic natum affirmant. Polydorus Virgilius De Inventorib. lib. II. cap. VII. Tribemius Exhortationum lib. I. hom. VII. & Epistolâ XLVIII. Andreas Althamerus in Taciti Germaniam, Petrus Appianus Cosmographia parte II. Conradus Pentingerus l. s. d. Genebrardus Chron. lib. IIII. Middendorpius in Acad. qui & Coloniensis citat Chronica, Georgius Bruis Tomo I. Urbium, Gelves ad Rhenum, Sebastianus Brand, Aventinus lib. XVII, Carion lib. III. Sebastianus Munsterus lib. III. Theodorus Zwingerus in Teatro, Petrus Ramus in Mathematicis. Adjiciantur primi denique artis hujus moduli, quos antiqua hic domus, quæ in Cerasini horri plateâ, Sewleffel vocatur, custodit; quosq; mihi nuper Albinus typographus monstrabat. Jo. Arnoldus in Chalcographici Encomij præfatione: Hodie, ait, venustissima quædam in eum usum ab auctoribus comparata, quæ vidi, instrumenta extant Moguntia. Doctus Lucius Moguntinus Professor, in lapide, qui iurisperitorum domus interiori, Pallidicidie subjectus est, hæc inscripsit;

IOANNI GYFENBERGENSI MOGVNTINO,
 QVI PRIMVS OMNIVM LITERAS AERE IMPRIMENDAS
 INVENIT, HAC ARTE DE ORBE TOTO BENE
 MERENTI IVO WITIGISIS
 HOC SAXVM PRO MONIMENTO POSVIT, 1508.

HET VIERDE CAPITTEL.

Andere gheruyghenissen voor die van Ments,
 van Serario byghebraght.

Lib. 1. cap. 37.

Junius, & ex eo Berti-
 us in Ta-
 bulis Geo-
 graphicis.

Drasius.

Cap. 35.

Hans.

Hans.

Serarius gaet boorder / ende lofghent met strijbe Ra-
 ken dat de Druckerne elbers / dan te Ments / aller-eerst
 ghehouden soude wesen : tweck roepen / seyd hy / die booz-
 ghenomde Gheruyghen / ende de merck-teyckenen daer van
 sinde in't oude hure Dewolffel. Sulcks dat hy de dieverrie ont-
 kend / effi dit vertoijt seer oebel neemt ; daer ober de Hollanders
 bestraffende / die hy gaerne sag dat beleefdeliker sude met mir-
 der bitterherde van Ments spraken. Welche Stad nar dat hy
 booz-ghesit / den Hollanders hure eere / die sy souben moghien
 hebben soo in letteren als in andere dinghen niet en bewid / noch
 en beneent : onderrussche beschermende de eere / die sy van haer
 Gunders heeft ontfanghen / ende in welckers besit sy nu langhe
 gheweest is : die soo deere ende soo treffelicks gheruyghen / on-
 der de welke oock in heernsche ende Hollanders (hier by ver-
 staet hy enen grooten Rotterdammer) haer toe schijnt. Maer
 wat van eenighe deser Gheruyghen sy / sullen wy beneden wat
 naerder insien / ende scharpeliick overwegghen. Nu / alsoo wy
 heagghenouwen hebben ronneliick ende sprechreliick in desen te
 handelen / sonder eenighe de minste affectie of stre passie : sal ick
 hier / nar tredende de voer slappen handen ghemeldent Serarius
 verhaelende gant che ghelegghendheyt vande erbindinghe der
 Druckernoalden. De eerste Inwentoor / ende die de konste be-
 dacht heeft / is gheweest Iehan Gudenbergher / sijn medeghewers
 met raed en klinckende daed sijn gheweest twee andere Bur-
 ghers van Ments / Iehan Fault, ofte / gheleijck sy doe spraken
 ende

ende schreeven/Fult, met Iehan Medinbach. Dese Gudenbergher ^{Hans;}
 hadde een jongen ofre knecht/Pieter Schaffer: die nae sijn Swa-
 gher worde/ende veel groote werken ghedrukt heeft: als daer
 sijn van S. Hieronymus, dewelcke leggen in de Librarie van t
 Clooster t' Eberbach. Dese drie / ofre vier / aenghestien sp alle
 de konste ghehoorderd hebben/ende v'een d'ander behulpsaem
 gheweest sijn / moghen alle te samen telle-quelle Inventoors
 sijn / ende vooz Autoors vande konste ghehouden werden: in
 dier voeghen nochtans / dat de eerste plaese Jehan Gudenber-
 gher rechtelicken toe kome. Den welcken wy wat reden t' Rid- ^{t' v' Sabelli-}
 der mag genoemd werden/en kan ick niet bebroeden. Enagh ^{cuen en ande-}
 gheschieden (nae de gissinghe van Serarius) om sijne verdiensten ^{re. De Cool-}
 wille/ ende datmen gheoordeeld heeft de Bindinghe ende open- ^{sibe Chron-}
 baringhe vande Druckerye sulcke rene Ridderlicke Odye wel ^{nijck noemt}
 waerdigh te wesen. Doch hadde hy met dien Titel in sijn le- ^{hem loac-}
 ben bereerd gheweest/ Ivo Witezilis en soude sulckes niet op de ^{ker.}
 Graft-steen/de welcke hy ter eere van hem in t jaer C. D. C. VIII.
 dede oprechten/besupmt hebben te stellen: daer nu maer staet/
 I. Gutenbergens Moguntino, etc. als in t voorgaende Capittel te
 lesen is. Gock meyne ick datmen hier van meer bescheyds be-
 hooden te hebben. Twelck dewyl aeter blyft/ moet het ny ten
 goeden ghehouden werden / dat ick hem een vermeriden Edel-
 man en Ridder ben noemende, daer ic hier voozen L. Guicciardin
 aentrecke. Inghelijck soude hy met desen Titel buyten twij-
 fel waerdt hy alsoo/ bereerd ende opgherponcht werden by den
 Aukteur/ den welcken doorgaens de voorschreven Serarius ghe-
 bruyckt. De woorden van desen Onghenoesenden sweker buy-
 den aldus:

*Hoc urbis nostra Moguntiaci (inquit Manuscriptus) triumphate per-
 petua laudis est praconium, quod ingeniosam characterizandi artem non
 solum Italorum indago; non celebri Graecorum sapientia; non multisformis
 Gallorum scientia; neque callidum Barbarorum reperit ingenium: sed
 industriosi nobilis urbis Moguntiaci civis, scilicet Ioannes Gudenberg;
 qui cum omnem substantiam suam propter artis difficultatem fore profu-
 disse, tandem auxilio Ioannis Fulth, Ioannis Medinbach, & aliorum
 concivium, adintus rem perfecit. Post quem Gudenberg, qui morabatur*

M. S. infir-
 me vetu-
 statis.

zum Jungen, qui usque nunc ejus artis nomine nuncupatur, Petrus Opti-
lionis, id est Schœffer, ejus gener, artis Impressorie dilatator extitit. Qui
etiam suo tempore multa impressit opera. Ecclesia Dei quanta provenerit
ab hac arte utilitas, quis sufficienter eloqui valebit? dum multi codices ob-
soluti pulverulentis olim reclusi Bibliothecis, nunc impressi palam modico
feruntur pretio venales. Hactenus Anonymus.

Hier uyt/stietmen/ heese Serarius 'tgeheene hyr bande drie Ian-
nen verhaeld. Dan hier en woord noch jaer / noch tyd uytghe-
drucht/wanneer dit gheschiede. Verhaaben hier noodig diend
uytghetepkend/ d' Historie bande Druckerije/soo die aen't eyn-
de van het Breviatium Historiarum Ioannis Trichemij Abbatis, inde
Stad van Ments ghedrucht / wat naechter ende dupdelicker
verclaerd staet. Ick bidde den goetwillighen Leser / een luttel
ghedulds te willen hebben; en detwijl de woorden bande Chro-
nisch-Schryver van Ments in verscher gheheughenisse sijn/
oock op dese met aendacht te letten.

*Impressum & completum est presens Chronicarum opus anno Domini
M. D. xv. in vigilia Margareta virginis, in nobili famosâq; urbe Mo-
guntinâ, hujus artis Impressoria inventrice primâ, per Ioannem Schœffer,
nepotem quondam honesti viri Ioannis Fusth civis Moguntini, memo-
ratae artis primarij auctoris. Qui tandem imprimendi artem proprio in-
genio excogitare speculariq; coepit anno Dominicae nativitatiss M. cccc. l.^o
indictione xiiii. regnante illustriss. Romanor. Imperatore Friderico III,
presidente sanctae Moguntinae sedis Reverendiss. in Christa patre D. Thea-
dorico, Pincernâ de Erbach, Principe Electore. Anno autem M. cccc. llii.
perfecit deduxitq; eam (divinâ favente gratiâ) in opus imprimendi: operâ
tanten ac multis necessarijs adinventionibus Petri Schoeffer de Gerns-
heim ministri, suiq; filij adoptivi, cui etiam filiam suam Christinam Fusthin.
pro dignâ laborum multarumq; adinventionum remuneratione, nuptiis de-
dit. Retinuerunt autem hi duo jam praeaminati Ioannes Fusth & Pe-
trus Schœffer hanc artem in secreto, (omnibus ministris ac familiaribus
eorum, ne illam quoquammodo manifestarent, iurejurando adstrictis) quoad
tandem anno Domini M. cccc. lxii. per eosdem familiares in diversas
villarum provincias divulgata, hanc parvum sumpsit incrementum.*

Hier siet de Leser / dat de woorden van dese Drucker niet de
Chronisch-Schryver niet oec een en hoemau' vopende 't hi we-
tlicke

lick van Pieter Schoeffer: hier de Dochter van Jehan Fusth/ ende daer de Dochter van Jehan Gudenbergher te wijde krijghende. Daerom was het / dat ick op de woorden wel ghelet wilde hebben. Hoer die wesen kan/sie ick niet: d' een off d' ander moet hem vergripen. Serarius (mercke ick wel) volghet sijnen Chronick-Schryver; est ick heb hier liever 't Wrester van Trichemius te volgen / als daer de Huisvrouwte van Pieter Schoeffer de naem vande Vader Jehan Fusth medebrenge. Ten waer men wilde segge/ dat hy twee Wjve hadde gehad/ est dat haere beyder Dochters/ vande welcke hy d' eene Wedutwenaer soude ghetrouwt hebben. Datmen niet beschreven vindt. Ick den verwonderd / dat Serarius dat soo onghemerckt door laet gaen. Donskerhepd vande saeck / laet ick my voorstaen / dat hier wt ten deele kan bespeurd werden / hier nae byeder by ons aen te wijfen.

HET VIIFDE CAPITTEL.

Verscheyden andere ghetuyghenissen, van Serario niet aengheroerd, dienende die van Ments.

Wij sullen hier noch aentpckenen eenighe Op-
 schriften van oude gedruckte Boecken tot Ments/
 dewelcke ter kennisse van Serarius niet ghekomen
 sijn. Tot Ments sijn ghedruckt Officia Ciceronis cum ejusdem
 Paradoxis, dragende aen't eynde dese Memorie/ die ick selve heb
 afgeschreven:

*Præfens Marci Tulij clarissimum opus. Johannes Fust Mogun-
 tinus civis. non atramento. plumali canna neque aerea. Sed arte qua-
 dam perpulcra. Petri manu pueri mei feliciter effeci finitum. Anno. M.
 CCCC. LXV.*

Dit Boeck is ghedruckt in formaet van groot Quarto / ofte
 kleyn Folio / op papier / ende oock eenighe exemplen op Perga-
 ment oft Franchym. Soodanighe ick een hebbe / ende om geen
 ghebruiken wilt. Met recht magt wet voor een Juwel be-
 worth

waerb ende ghehouden werden. Dierghelijck is gheweest op franchijn gedrukt/ het gheene dat Petrus Ramus ghehadt heeft. Dierghelijcke werden verthoond op de Publycke Librarien/ tot Augsburg/ ende tot Leyden : maer dat laetste is op papier; als oock noch een aldaer/ verustende onder de E. Franchoy's van Raphelingen/ mijn goetgunstige byndt. Andere dierghelijcke meer (achte ick) besitten andere Gheleerde luyden. Van Rami exemplaer word veel ghewaghs ghemaect/ en hy selve in syne uprghegheben Schryften ghetuygt daer van aldus :

Ramus in
Scholis Ma
themari-
ois, lib. 2.

Primum (inquit) Typographia exemplum Moguntia editum, anno 1466. (imò 1465) à Petro Gerueso puero Joannis Fustei: ut constat de Ciceronis Officijs, qua prima omnium typis aeneis impressa sunt. Exemplar Officiorum istorum habeo in membrana impressorum, qua ad finem adscriptionem continet: Praesens M. Tullij, &c.

ICK hebbe oock selve ghesien ende in eyghe handen ghehadt een Boeck gheintituleert Institutiones Juris Iustiniani cum Glossis, op franchijn ghedrukt/ in grooter ende heerlijcker formaet/ inden jaere 1468, ende in 't selve achter op ghevonden dese schryfrelicke vermaninghe :

Praesens Institutionum praclarum opus alma in urbe Moguntina inclita nationis Germanica, quam Dei clementia tam alti ingenij lumine donog, ceteris terrarum nationibus preferre illustrareq, dignatus est, non atramento communi, non plumali caena, neque aera, sed artificiosa quadam adinventione imprimendi seu characterizandi sic effigiatum & ad eusebiam Dei industrie consummatum per Petrum Schoyffer de Gersheyem anno Dominica incarnationis Millesimo CCCC LXVIII, vicesima quarta die mensis May.

Dit Opschijft is by-nae van een sin niet het voorgaende achter de Officia & Paradoxa Ciceronis : behalven / dat Jehan Fust hier upghelaten werdt / ende de naem van Pieter Schoyffer van Gerns heym breeder upgedrukt. Misschien was Jehan Fust doe overleden. Syne naem wordt oock boorzuygegaen achter op het Werck van Valerius Maximus, ghedrukt tot Mentz in 't jaer 1471. Alwaer ick dit nabolghende gheschryft ghevonden hebbe:

Praesens Valerij Maximi opus praclarissimum in nobili urbe Moguntina Rhevi terminatum anno M CCCC LXXI, XVIII. Kalendis Julij, per egra-

per egregium Petrum Schoyffer de Gernsheim artis Impressoria magistrum feliciter consummatum.

Van gelijcken woort Jehan Fust verswegen inden druck van S. Augustinus de Civitate Dei, tot Wents int jaer 1473 gedrucker bydende de Memorie aldaer als volgt:

De civitate Dei opus praeclarissimum binis Sacra pagina professoribus oximijs (Thoma Valois & Nicolao Triveth, ordinis Praedicatorum) id commentantibus, rubricis tabularum discretum, praecelsa in urbe Moguntina partium Alamania non calami perfractum, characterum autem apicibus artificiose elementatum, operose est consummatum per Petrum Schoyffer de Gernsheim, anno Domini M. CCCC. LXXIII, die V. mensis Septembris, Praesidibus Ecclesia Catholica Sixto tertio Pontifice summo, Sedi autem Moguntina Adalfo secundo Praesule magnifico; Tenente autem ac gubernante Christianismi monarchiam Imperatore serenissimo Frederico tertio Casare semper Augusto.

Met ghelijck-soymige letteren als dese mine Augustinus, ende met verswogginghe van Jehan Fusth / is mede tot Wents in t jaer daer aen volghende ghedruckt Speculum aureum Fr. Henrici Herp. Twelck opte Leydsche Bibliothegne berust: draghende aen t eynde die Op'schrift:

Fr Henrici Herp Speculum aureum Decem Praceptorum Dei opus praeclarum in nobili urbe Mogunciacâ, quam Imprimendi arte ingeniosâ gratuitoq; dono gloriosus Deus plus ceteris terrarum nationibus preferens illustrare dignatus est, non atramento plumali creâq; penna, cannâ ve, sed adinventione quadam perpulcrâ, per honorabilem virum Petrum Schoyffer de Gernsheim feliciter est consummatum, anno Dominica incarnationis M. CCCC. LXXIII, mensis Septembris Idus quarto.

Jehans Fustens naem is oock mede achterghhouden opte Sassenche Chronick; daer oock alleen Pieter Schoyffer ghe-naemt werd. Maer dat en is soo seer niet te verwonderen/doog dien dese Chronick wel vierentwintigh jaeren later ghedruckt is/dan de voorsz. Institutiones Juris. De woorden achter op staende, byden aldus:

**Susse Kronecke van Keyseren Gnde anderey Afsre-
stey Gnde Steden der Sassen mit orey swapen, heft
ghesprent**

ghesprent Peter Schoffer Say Scriffheym inder edde-
ley stat Mentz, die eyn anefangk is der srentery, in deme
jare na Christus gekort Susent vierhundert LXXXII,
Oppe dey Seftey dach des Mertzey.

Deele andere Boecken/buften twijfel/ sijn aldaer noch ghe-
druckt/ alhoewel sy my nu niet door en komen/ draghende vier-
ghelicke Memozien. Van ick val verdyetigh ghenog/ met het
ophaelen bande voorgaende Strucke/ dewyl die de Stad Mentz
d'eere bande Duckerije gheben/ ende in't minste onser Stede
Haerlem niet eens ghedencken. Ende myne Burghers lieber
haer eere wil den aenhooren. Daer toe ick my haest sal beghe-
ben. Van hier moet ick noch by stellen twee Opschriften van
Boecken tot Mentz ghedruckt; het ene in't jaer 1509, ende 't
anders int jaer 1513. In de welke een Jan Schoffer genoemd
word: de soon (soo't hier blyet) bande voornoede Pieter Schoef-
fer. Het Boeck van't jaer 1509, is gheintituleert Breviarium Ma-
guntinense, novissime impressum, ende/ ghelick inde Dooz reden
gheseyt wordt/ jucundissimo & emendato caractere elaboratum, es
achter aen't eynde leestonen dusdanig gheschryft:

*Breviarium secundum ritum inclita & insignis Ecclesia Moguntina
summa cum diligentia castigatum & emendatum, ad laudem & glo-
riam omnipotentis Dei, &c. impressum Moguntia, impensis & opera
honesti & providi viri Joannis Scheffer, civis Moguntini, cujus avus
primus artis Impressoria fuit inventor & autor, anno Salutifera incarn-
nationis Domini Millesimo quingentesimo nono, in vigilia natiuitatis
Maria.*

Het Boeck van't jaer 1513, draegt de Titel van Missale Ma-
guntinense exactissima cura castigatum, ende aen't eynde staet

*Finit Missale Maguntinense, revisum, castigatum, diligentissi-
meq, emendatum, sub Prasulatu Reverendissimi Domini, Domini
Urelii, Archiepiscopi Moguntinensis, per Joannem Scheffer in urbe
Maguntina, hujus artis Impressoria inventrice elimatriceq, prima, fe-
liciter consummatum & impressum Kalend. Januat. anno Domini Mille-
simo quingentesimo decimo tertio.*

HET SESTE CAPITTEL.

Dat Iehan Fusth, ofte Pieter Schoyffer, ende niet Iehan Guttenberger, voor d'eerste bekende Drucker van Ments moet ghehouden vverden.

De voorgaende Af-schrijften leeren ons / ende de waerheyt is sulcks / dat Iehan, oft Hans, Fusth d'eerste bekende Drucker van Ments is geweest / ende niet Iehan Guttenberger, den vernemen den Edelman ofte Ridder / van dewelcken wy hier booren ter loop gesproken hebben / en hier nae verhoopen noch breeder te handelen. 'Toudste Boeck dat ick gesien hebbe / is M. Tull. Cicero de Officijs, &c. gedrukt / uptwysende mijn Franchymen exemplae / tot Ments in t'jaer 1465. ende noch twee andere papieren exemplaren: het ene van Raphaelengius / ende het andere van de Leydsche Bibliothegue. P. Ramus stelt hier t'jaer 1466. Van-gelijcken doet Henricus Saltauth ad Guidonis Panciroli Nova Reperta, ende ghetuyght dat in het exemplae / legghende inde Librarje tot Augsburg / staet:

Præfens M. Tullij clarissimum opus Jo. Fust, Magonianus civis, &c. manu Petri de Gernsheim p.m. sel. eff. Finitum anno M CCCC. LXVI. die 17. mensis Februarij.

Siet! hier word de Dienaer van J. Fusth niet met sijn Costen-naem alleen Pieter, als mijn Exemplae doet / maer met de bij-naem van sijn geboorte-plaets / oft gheslachte / genoemt Petrus de Gernsheim: Ghelijck als mede in t' exemplae van Ramus / hier booren aengerorde / gedaen werdt. Daer-en-hoben wordt noch in haere exemplaren utgedrukt de dagh van de maent / naemendlick den vierden Februarij / op dewelcke het voorschjeden werck voleydt is en upt-gegeven. Waer van mijn Exemplae niet en weet te sprecken. Doo dat dese exemplaren / nae allen upterlijcken schijn / een jaer later inde wereld sijn ghekommen / dan het mijne. Doynde coets wederom de tweede druck aengheleydt / nae dat d'eerste druck t'eenemael upt verhoft ende verhandeldt was. Het Augsburgsche exemplae dan / met het

G

gene

Tit. 12. De
Typogra-
phia.

geene dat **Ramus** in sijn leven gehad heeft / sijn van den twee-
den **Druk** : ende het mijne op **Franchijn** / met de twee ghelijck-
formighe / hoewel op papier ghedrukt / 't eene leggende op de
Leydsche Bibliothecque / ende 't ander toebehoorende den **C.**
Franchops van Kavelingen / sijn van den eersten **Druk** : alle
drie medebrenghende het Jaer **M. CCCC. LXV.**

'**Twelck** op dat naeckter soude moghen bliicken / sal ick hier
andermael / met verlos van den goertwillighen **Leser** / by- stellen
het **Opschrift** van mijne **Exemplaar** niet / als het selfde in 't voor-
gaende **Capittel** ghesteldt is / met quaede puncten ende dinstere
distinctionen besoevelt / volghens de eerste **Coppe** ; maer sulks
alst behoorde ghedrukt te wesen :

*Præfens Marci Tullij clarissimum opus Johannes Fust, Moguntinus
civis, non atramento plumali, canna neque area, sed arte quadam perpul-
ora Petri manu pueri mei feliciter effeci. Finitum anno M. CCCC. LXV.*

Dat het **Opschrift** van de twee voorsz. **exemplarē** / soo van de
Leydsche Bibliothecque als van **Raphelengius** / ghelijckformig
is met dit onse hier by ghestelde / hebben wy voor henen ghe-
seyd. Des niet teghenstaende / is aenmerckens waerdigh het
gene dat de voornoemde **Raphelengius** aenghetepckendt heeft
in sekere **Catalogue** van **Boeckon** / by openbaere uyt-roepinge
opghebepldt ; daer hy schryft :

M. T. Ciceronis Officia & Paradoxa, Moguntie, 1465.

*Hoc exemplar est primum specimen inventionis Typographica, testibus
Ramo & alijs: quod ipsum contestantur etiam hac sub finem Paradoxo-
rum subjuncta verba: Præfens M. Tullij clarissimum opus Ioannes
Fust, &c. Finitum anno M. CCCC. LXV. Similia huius exemplaria
in Augustana & celebrioribus Europa Bibliothecis pro cimelio curiose af-
servantur. Hæc ille.*

Nu / om te beter alles te onderscheyden / dunct ik ook noo-
dig datmen de woorden van **Ramus** selve aenhoore / **Scholarum**
Mathematicarum lib. II :

* **Georgius**
Purbach.

† **Ioannes de**
Regio. monte
clarus a°.
1475.

*Beneficio Mathematico (inquit) mirabilis tres artes sunt inventa. PRIMO
Bombardica scilicet tormentorum bellicorum machina, &c. à Germano quo-
dam reperta, &c. SECUNDO ex eadem gente Mathematico beneficio
prodijt Typographia, qua videtur in * Purbachij tabulis ad * Regiomonta-*

*num referri, inter cuius opera saltem tentata ars illa mirifica literarum-
formatrix appellatur: neque chronologia repugnat, cum primum Typo-
graphia exemplum Moguntia editum sit a. 1466. à Petro Gerneso puero
Joannis Fusbei, ut constat è Ciceronis Officijs, qua prima omnium typis
aeneis impressa sunt. Exemplar Officiorum istorum habeo in membranâ
impressorum; qua ad suam adscriptionem continet: Præsens M. Tullij
cl. o. I. F. Mog. c. n. a. p. c. neque ærea, sed arte q. p. manu Petri
de Gernsheim pueri mei feliciter effeci. Finitum anno M. CCCC.
LXVI, quartâ die mænsis Februarij. Hac inquam adscriptio postrema
tempus indicat libri primum typis impressi. Ita Typographia è mathema-
tis Germania primum nata est. POSTREMO Nautica atque in omnes
universi Orbis oras Navigatio, excitatis jam per universam Italiâ ma-
thematicis. &c.*

**Doegt hier by het geene dat H. Salmuth verhaelde ad Gui-
donis Panciroli Nova Reperta, Titulo XII. de Typographia. Daer
hy onder andere van het Xugsburgsche exemplaar ghetuyge/
ende seydt:**

*Exemplar Officiorum Ciceronis Moguntia primò, ut putatur, impres-
sorum, in Bibliotheca Augustanâ adservatum, hanc in fine continet in-
scriptionem: Præsens M. Tullij cl. o. I. F. Mog. c. n. a. p. c. neque
ærea; sed arte q. p. manu Petri de Gernsheim pueri mei fel. eff. Fin.
a. 1466. die 4. mens. Febr.*

**Ich bemercke oock dat Georgius Fabricius diergelijcke Boeck
van Cicero de Officijs ghebryncet heeft/ in't toe-stellen van sijne
ROMA. In't welck hy sekere Graf-schryfte verhaelde/ ghetroc-
ken upt desen Druck van Mentz: aen't eynde van dewelcke
Twaelf verscheyden Epitaphia M. T. Ciceronis ghelesen wer-
den.**

**Dit ghemelde en dickmael verhaelde Opschryft is alsoo in
mijn Exemplar met rubriken oft rooden inct ghedruckt. De
Lief-hebbers die off selfs soodanighe Officia Ciceronis van den
tweeden Druck besitten / ofte elders vinden sullen / moghen
naerstelick toesien / indient haer belieft / ende het de pijn waerde
is / hoe't daer ghedruckt is.**

**Wisschien sal by eenige geoordeelt werdt / dat in die tijden so
coyt op den anderen tweemaal een boeck niet gedruckt sal wesen**

ende anghelepde : maer sullen billicken achten / datter in sommighe exemplaren / dewyl het Boeck op de Presse was / enige veranderinghe geschiedt sal wesen / ende de naem vande Drucker ofte Letter-setter wat volkomendijcker uptghedruckt : niet bystellinghe van den dagh / op dewelcke het selfde volepnde werde. Soo dit aldus niet toeghegaen en is / nochte gheen veranderinghe gheschiedt / nochte oock de tweede Druk niet aenghelepde is / moghten wel Ramus ende Sakinch haer groofflick vergripen. Dat ick qualick kan ghelooben / ende voor geen mislagh alnoch en rekene. Daer ick t mi by laete / tot naeder ondersoeckinghe.

HET SEVENDE CAPITTEL

Memorie van de aller-oudste Boecken tot Mentz ghedruckt.

Ick gae voorder / om die van Mentz noch onder Boeken / als die by my ghesien ende in de voorgaende Capitelen begrepen zijn / aen te eyghenen. Daer soodanighe noch tans / die ick selve niet en hebbe ghesien / ofte oock niet en weet onder wie die teghenwoordigh berusten. Van het zijn gheloofwaardighe luden / die hier van sprecken.

Eerstelick / de Schryver van d'oude Keulsche Chronijck / volmaecht ende gedruckt int jaer 1499. getuygt dat de Latina Biblia tot Mentz op het Jubel-jaer van 1450 gedruckt zijn / met kloeker ende grover letteren als men de Mis-boecken als doen drucken. De woorden sullen hier naer in't lang ende breed aenghetrocken werden / daer ick eyghentlick mijne LAVRECRANS blechte / ende beweert dat voor die tijd de Boeck Druckerij in Holland is gheweest. Nu stelle ick alleenlick het navolgende / hier althans van noode :

In den jairen ons Heren do men schreyff M. CCCC.
L. do was eyg Sulden jair, do segan men tzo drucken,
ind was dat eyrste wick dat men druckde die Bybel zo
Latijn,

Latijs, ind waert gedrukt mit eyne groter schrifft,
as is die schrifft dae mey nu Myseboicher mit drukt.

By anderen hebbe ick oock ghebonden / dat van dese Bibel
tot Ments in's booschreven jaer van 1450. ghedruckt. mentie
ghemaect werde. C B S T. R. S. R. O. M. P. G. inf. Auteur van
seker Boeck / uytghegheven onder den Titel van Strijdende,
overwinnende ende triumpherende Waerheyd, in het eerste Capit-
tel / daer hy spreket vande autentijcke Bibels / noemt onder
de oudste druck der correcte Bibels oock dese; segghende:

Tot Ant-
werpen, a.
1625.

De ghemeyne Latijsche Bibels, sijnde gedrukt
tot Ments 1450, ende 1472.

†Vulgata
Biblia.

Ik hebbe wel dierghelijcke Bibels met groote oudertwisc
letteren op Franchijn gheschreven / ende in veel stucken be-
depld / ghesien; maer niet van soo ouden druck.

— Non omnia possumus omnes.

Edoch de saeck en is daerom te minder niet: ende verre van
daer ist / dat ick de goede luyden van ontwaerhepde sonde be-
schuldighen.

Van ghelicken en hebbe ick niet ghesien de Donatus, ende de
Confessionalia, int selfde jaer van 1450 tot Ments by Iehan Fulkh
ghedruckt. Vande welcke ick dit naerbolgende ghelesen hebbe /
ende ons hier naer ten eynde toe af gheschreven sijnde / inson-
dertick dienstigh wesen sal:

*Johannes Faust, civis Moguntinus, avus maternus Joannis Schaeffer,
primus excogitavit imprimendi artem typis aereis: quos deinde plumbeos
invenit: multa, ad artem poliendam addidit ejus filius Petrus Schaeffer.
Impressus est autem hic Donatus & Confessionalia primum omnium
anno 1450. &c.*

Dese Donatus is op Franchijn ghedruckt: ende op't boorste
blad is dese Memorie met de handt van Mariangelus Accursius
gheschreven gheweest: nae de ghetuygenisse van den eerwaer-
dighen ende gheleerden Angelus Rocha à Camerino, die 't selfde
afgeschreven heeft: verklaerende / nae ghenomen oculaire in-
spectie / van het boorste Boeck aldus:

In Applice
Bibliotheca
Vaticana,
p. 411.

*Hujus codicis typi, & imminutus imprimendi modus, rudem illam in-
ventio-*

Antiquorū
typi.

ventionem præferunt: characteres enim à primis illis Inventoribus non ita elegantur & expeditè, ut à nostris fieri solet, sed filo in literarum foramen immisso, connectebantur: sicut Venetijs id genus typos me vidisse memini. Hæc ille.

Segghende / dat de letters van dat Boeck de rouwigheyt vande konst ghenoegh te kennen gaven: want de eerste Widders de volkomene wetenschap noch niet en hadden van't letter-setten / ende gieten / soo als nu wel in swanghe gaet / ende ghebruyckelick is. Daer dat sy de letteren niet een draet aen een-boegden en t'samen koppelden: tot welcken eynde yder letter doozboordt ende met een gat boozsien was: sulcke als sijne *C. te Venetgen* verthoondt waeren. Dit gheruygt alsoo *Angelus Rocha* vande *Donatus*; vande *Confessio nalia* widders niet verhaelende / als dat die selve / nae de gheruyghenisse van *Mariangelus Accursius*, mede tot *Mentz* aller-eerst met *Donatus* ghebruyckt sijn by *Jehan Faust* / in't jaer 1450. Daer by oock noch te kennen ghevende / dat dese *Jehan Faust* de schoon-Wader was van *Pieter Schoeffer* / ende de groot-Wader van *Jehan Schoeffer*: de welke † doe leefde / en vermaerdt Drucker was. Ghelijck als wy aen't eynde van't vijfde Capittel gehoort ende ghesien hebben.

† Circa annum 1505.

De wijt-beroemde / hoog-gheleerde / ende gheloofswaerdige *Lunius*, hier boozen ter eeren meermaels ghedacht / sept dat tot *Mentz* in't jaer 1442 ghedruckt ende in't licht ghekomen is *Alexandri Galli Doctrinale, cum Petri Hispani Tractatibus [Logicis,]* De eerste vrucht die die van *Mentz* voortbraghten / met de selfde letteren die onse *LAVRENS* onlangs te boozen tot *Haerlem* ghebesigt hadde. Dit sept hy seker en vast te gaen; daer by die van *Mentz* openbaere dieberge aensegghende / ende daer over bestraffende. Sijne woorden / opmerckens waerdigh / luyden albus:

Siet pag. 23
van dit te-
genwoor-
dig werck.

Joannes quidam, captato oportuno tempore, cum fure domo se proripit, donec Alogontiacum perventum est, ceu ad Asyli aram, ubi quasi extra telorum ictum (quod dicitur) positus tuto degeret, suorumq; furtorum aperta officina fructum uberem meteret. Nimirum ex eâ, intra vertentis anni spatium, ad annum à nato Christo 1442 ijs ipsis typis, quibus Lau-
rentius

rentius fuerat usus, prodijisse in lucem certam est, Alexandri Galli Doctrinale, qua Grammatica celeberrimo tunc in usu erat, cum Petri Hispani Tractatibus primâ facturâ.

Logici.

Dit sijn de aller-oudste Boecken / die tot Mentz ghedruckt sijn / ende daermen van weet te sprecken. Maer wy sullen hier naer claerlijck bewijsen / datter noch ouder Boecken sijn : ende dat booz die tijdt in Holland de Boeck-Druckerye gheweest is. Waer toe al-eer wy komen / sal ick hier de strydt ende kybaedse die daer is / ober de erbindinghe bande Druckerye / tusschen die van Straetsburg ende die van Mentz / cortelick verhaelen.

HET ACHTSTE CAPITTEL.

Anteyckeninghe van eenighe Schrijvers die d'ervindinghe van de Druckerije de Stad Straetsburg toeschrijven.

Hier boozten in onse Doctische Booz-reden hebben wy gheseyt dat de Duytschen niet eens en sijn in't roemen ende noemen des Dinders bande Edele en hoogwaerdighe Konste / de Boeck-Druckerye : Ende dat die van Straetsburg tegens de Stad van Mentz ober dit stuck ingespannen waeren en krakeelden : Alwaer met eenen de Leser word ghesonden tot de twoufende Schrybers / die ick van meeninghe was in dit Werck aen te teyckenen / ende op te haelen : soo veel daer van tot mijner kennisse moghten ghekomen wesen. Siet daer dan het bescheydt dat ick daer van hebbe. Men het eynde van ons eerste Capittel / als mede in het derde / vierde / ende vyfde Capittel / ghewagen wy van eenen vernemden Duytschen Edelman ende Ridder Iehan van Guttenberg, geboortigh van Straetsburg / ende burger tot Mentz. Wiens dienaer ende swaegher gheseyt wordt gheweest te sijn Pieter Schoeffer : met groot misverstand / nae dat wy ons laeten boozstaen. Daer ter contrarie Pieter Jehans Fustens jongen ofte knecht bevonden wordt. Dese Iehan van Guttenberg wordt by veelen

†Fortè 1440
cum VVim-
phelingo.
†Vixit a.
1500.

veelen gheacht ende ghehouden d'eerste Winder bande **Konst:**
De selve hebbende tot **Draetsburg** onderstaen / ende noch on-
bolmaeckt van daer tot **Mentz** ghebraght / in't jaer † 1460.
*Tractata est Typographia (inquit in Annalibus Suevicis Martinus Cru-
sius) Argentorati anno 1460 ab Johanne Guttenbergio. * Iacobus Wim-
phelingus Rerum Germanicarum Epitome, cap. LXV. ait: Anno Christi
1440, Friderico III. Romanor. Imp. regnante, magnum quoddam ac penè
divinum beneficium collatum est universo terrarum orbi à Johanne Guten-
berg Argentoratensi, novo scribendi genere reperto. Is enim primus artem
Impressoriam, quam Latiniorez Excusoriam vocant, in urbe Argentinenfis
invenit. Inde Magunciam veniens, eandem feliciter complevit. Interea
Johannes Mentel id opificij genus inceptans, multa volumina castigatè &
politè Argentina imprimendo, factus est brevi opulentissimus. Huic succes-
sit Adolphus Ruschius; mox Adolpho Martinus Flachus, qui & ipsi Ar-
gentinenfes in natali solo cum laude & g'orià hanc artem exercuerunt. &c.*

De selve Wimpelingus heeft onder andere **Schrijft** noch nae-
ghelaten een **Catalogue** van de **Wisschoppen** van **Draetsburg**.
Daer hy aldus schrijft in Vita Roberti de Bavaria, Episcopi Ar-
gentinenfis: *Sub hoc Roberto nobilis ars Impressoria inventa fuit à quodam
Argentinenfi, licet incompletè. Sed cum is Magunciam descenderet, ad
alios quosdam in hac arte investigandâ similiter laborantes, ductu cuius-
dam Joannis Gensz. fleich, ex senio cæci, in domo Boni-montis, Gutenberg,
in quâ hodie collegium est Juristarum, ea ars completa & consummata
fuit, in laudem Germanorum sempiternam.* Hier en gaet die goede
Heer soo breed niet waepen / als hy wel doet in sijne Epitome.
Het is hem hier ghenoech ter loop ende met een woords bij-
ses flechs aen te roeren / dat ten tijde van den **Wisschop Robert** wt
Bavieren / de edele **Konst** van **Boeck**-**drucken** hy een **Draets-**
burgher (wiens naem hy daer verswijgt) ghebonden was / al-
hoewel onbolmaeckt : ende verstaen hebbende dat oock andere
niet die selve **Konst** tot **Mentz** besigh waeren ; derwaers ghe-
gaen is : ende dat alsoo in't **Huyjs** zum **Guttenberg** de **Konst** vol-
trocken is / ter eeuwigher loff ende eere der **Duytschen**. **Maer**
inde boornoemde Epitome verhaeld hy de saeck wat **wijdbloopi-**
gher / als ten deele nu ghehoort is / ende noch volgt : *Nec solum
(inquit) nostri in hac arte Argentina floruerunt, sed eandem etiam alibi
tractantes,*

Moguntie.
Zum Gu-
tenberg.

instantes, & decus & emolumentum sunt consecuti. Ita Sixtus Rufinger Argentinus Neapoli anno 1471 libros, quomodo imprimi possint, primus monstravit. Præterea Valtricus cognomento Han sub idem ferme tempus formas librarias, rem inauditam, nec unquam Romanis visam, Romam attulit. Hic cum rem literariam ex inopiâ ad ingentem ubertatem perduxisset, Antonius Campanus in illum jocatus hoc tetraſtichon edidit:

Anſer Tarpeij custos Iovis, &c.

Sed non prætereundus est Joannes Prus municeps noster, qui hanc artem, & hodie in urbe Argentinâ diligenter excolit. &c. Doch niet alleenlick Wimphelingus, ende andere verscheyden / die hem volghen / schryben d' erbindinghe vande Boeck-Druckery Straetsburg / inde persoon van Guttenberg / toe: maer noch ouder ghetuygenisse daer van is te lesen by * Baptista Fulgofius, Italiaensch Schryver omtrent den jaere 1485, Memorabilium lib. VIII. cap. XI, Quam ingentes sint quarumdã artium effectus, inter exempla recentiora. DE IOANNE GUTTENBERGIO, ARGENTINENSI: Omnem Mechanica artis effectum, non recentis modo, verum etiam antiqua illud superavit, quod scribendo Guttenbergius Argentinensis ostendit, primum à se inventâ imprimendarum literarum scientiâ. Nam non solum uno die imprimendo plura scribere, quam uno anno calamis docuit: Verum causa etiam extitit, ut antea librorum commoditate, bonarum artium scientia, qua intermortua erat, velut ab Orco excitata videatur. Visus est enim immortalis Deus huiusmodi industriam huic homini divinitus infudisse, veluti commiseratione motus, quod tantarum doctrinarum volumina scribendi difficultate perirent. Per hanc igitur literarum imprimendarum artem præclarissimi auctores, etsi diu ante fuerunt, tamen anno Salutis CCCC ac quadragesimo supra mille haud injuria iterum nati esse dici possunt. Dus verre Fulgofius. Onder de oude Schryvers mag oock met rechte Fr. Iacobus-Philippus Bergomas gherekendt werden: als mede omtrent die tijdt ghebloept hebbende / die welcke aldus schryft in sijn dickwills ghesmede ende hersmede Chronijck / ghenaeint Supplementum omnimodæ Historiæ. Sub Pij II. Pontificatu ad annum 1458. Ars imprimendi libros his temporibus in Germaniâ primum enata est. quam alij repertam asserunt à Guttenbergo Argentino: alij à quodam alio, nomine Fusto: alij à Nioclae Iensone predicant. &c. in edito Brixæ an. 1485. Nu boots / soo veel aengaet dis gheens

* A°. 1502.

* R. Volaterranus noët hem Baptistinus Fregofus, en andere Campfulgofus.

H die op

die op Wimphelingus (soo't schönte) sien / ende hem volghen / sal ick hier maer ettelicke / ende de voornaemste / bystellen. Gilbertus Genebrardus Chronographia lib. iv. in Eugenio iv. P. P. inter Humana: *Joannes Gutenbergius Argentinensis artem Impressoriam seu Excusoriam, novum scribendi genus, primum excogitavit a°. 1440. in urbe Argentinensi: inde veniens Maguntiam, eam feliciter perfecit.* Idem contestantur in operibus suis Chronologicis Iacobus Gordonius & Iacobus Gaulterus, ambo S. Iesu. Sethus Calvifius in magnâ Chronologiâ suâ noemt desen Jehan Gutenberg een Goudsmit van Straetsburg / op't Jaer 1440. maer seyt dat door sijn toedoen ende groote kosten de konst eerst tot Ments in't licht gebraght is. Ende dat sijn nae-volgher Jehan Mentel Drucker daer ter stede geweest is / de konst vermeerderende ende verheerlickende. Van-ghelijken stelt Jehan Gutenberg als den eersten binder Math. Dresserus Millenario sexto ad an. 1440. en seyd dat de konst by hem tot Straetsburg ghepractisert ende ghebonden / maer tot Ments in't werck ghesteldt is: Ende dat Jehan Mentel aler-eerst tot Straetsburg groote Boecken gedrukt heeft / ende daer by rijk geworden is. Hy druckte in't jaer 1473. Ick hebbe op mijn Bibliothecque Speculum Historiale Fratris Vincentij Bellouvacensis ordinis Prædicatorum, impressum per Iohannem Mentellin anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo tertio. **De** plaers / waert ghedrukt is / wordt / als ghy siet / niet uytgedrukt. Als oock niet gheschied op andere boecken ende stukken: den naem alleenlick van Jehan Mentel draghende. Die Speculum is verdeelt in twee upternaten groote ende heerlicke stukken. Ghelick als oock opte publique Librarje alhier tot Haerlem / ende elders te sien is. Van ick keere weder tot Jehan Gutenberg: den welcken Ivo Witigilis opte Graf-steen (hier vooren aen't upterste eynde van't derde Capittel by ons afgeschreven) steldt als of hy van Ments gheboortigh waere:

IOANNI GUTENBERGENSI MCGVNTINO, &c.

Daniel Angelocrator Chronologiae lib. vi. schrijft van hem aldus: A°. 1440 *Ars Typographica inventa decennio comparatur auctore Joanne Gutenberg, Zum Iungen, Equite Moguntia.* Hier in volgende / soo ick my bastelic laet boofstaen: Io. Trithemius Chronico Sponheimensi

A°. 1450.

A^o. 1450. *His temporibus Ars imprimendi & characterizandi libros à novo reperta est in civitate Maguntinà per quendam civem qui Johannes Gutenberg dicebatur; qui cum omnem substantiam propter nimiam difficultatem inventionis novae in eam perficiendam exposuisset, consilio & auxilio bonorum virorum Johannis Fust & aliorum adjutus, rem inceptam perfecit. Primus autem hujus dilatator fuit post ipsum inventorem Petrus Opilonis de Gersheim, qui multa volumina suo tempore impressit. Morabatur autem praefatus Johannes Gutenberg Maguntia in domo dicta Zum Iungen; qua domus usque in presentem diem illius nova artis nomine dignoscitur insignita. Hier wordt verswegghen dat dese Jehan Gutenberg van Straesburg is. Ende anders en geeft nochte M. Ant. Sabellic. lib. vi. Enneadis x. nochte Pol. Virgilius De Inventoribus lib. II. cap. vi. niet te kennen. Daer hy seyd: Joannes Gutherbergius, natione Theutonicus, Equestri vir dignitate, (ut ab ejus civibus accepimus, primus omnium in opido Germania, quam Maguntiam vocant, hanc imprimendarum literarum artem excogitavit, primumq; ibi ea exerceri cepit: non minore industriâ reperto ab eodem, prout ferunt, auctore, novo atramenti genere, quo nunc literarum impressores tantum utuntur. Decimo sexto deinde anno, qui fuit Salutis humanae M. CCCC. LVIII. quidam nomine Conradus, homo itidem Germanus, Romam primo in Italiam attulit: quam dein Nicolaus Jenson Gallicus primus mirum in modum illustravit. &c. Dit seydte hy aldus in syn verbeterde ende ten-tweeden-mael uptghegheven Boeck / in't jaer 1517. Maer achtchien jaeren te voozen / noch jonckman sijnde / noemde hy eenen anderen Vinder met name Petrus. Sijne woorden luyden inden Druck van't jaer 1499 aldus: Quidam itaque Germanus nomine Petrus (ut ab ejus conterraneis accepimus) primus omnium in opido Germania, &c. Sabellicus Enneadis x. lib. vi: Commentum id Theutonicum (inquit) fuitq; ab initio & in multa, ut debuit, admiratione, nec minore quaestâ Pulcherrimi inventi auctor Jo. Gutenbergius Equestri vir dignitate, Maguntia res primus tentata est, majore quidem fiducia, quam spe, annis circiter Sexdecim, priusquam in Italia capta sit vulgari. Sunt qui inter initia Pientini Pontificatus id opificium Italia in-vectum dicant; quod non multum sit diversum ab eo quod alij prodidère, ut in eum ipsum annum Callixti exitus inciderit, & Pij Pontificis creatio. Maer andere komen hier in ober-een. Daer wat wil doch Natalis*

A^o. 1442.

A^o. 1499.
 †Peutingerus quoque Petrum appellat, teste Fr. Ikenico lib. 2. cap. 47.

* Circa an. 1442.
 † A^o. 1458. juxta Polydorum.

talís Comes segghen / Historiæ universæ sui temporis libro xxiv. ter
 plaetse daer hy van't strenge Spaensch Beleggh van Haerlem
 spreekt: *Memorabilis esse potest hac urbs (Harlemum) ob divinum propè
 inventum imprimendorum librorum: quod fuit Joannis Gutenbergij pri-
 mum excogitatum anno Salutis nostræ 1453. qui cum rudem quandam
 rationem prius invenisset, uti sunt res propè omnes recens orta, habuit fa-
 mulum satis callidum & artis domini observantem. Famulus mortuo
 Joanne, ubi Moguntiacum adyffes, artem ad meliorem rationem perduxit:
 atque inde didita est fama, quod ejus urbis fuit inventum.* Wat ick hoor!

Mira hal-
 lucinatio;

quæ se ip-
 sam pro-
 dit.

Jan Gutenberg soude van Haerlem wesen. Wat ick den ver-
 standighen Leser laet oordeelen.

HET NEGHENDE CAPITTEL.

Oneenigheydt der Schrijvers over den Vinder van
 de Boeck-Druckerij tot Straetsburg.

Iacobus Wimpelingus Selestadiensis en̄ andere meer/
 die de eere bande eedele Konst van Boeck-Drucken de Stad
 Straetsburg geven / noemen den eersten Vinder te wesen
 Jehan van Gutenberg; gelijk als wy in't voorgaende Capit-
 tel ghesien hebben. Maer Iacobus Spiegelius sijne medeburgher
 ende landsman schryft de bindinghe daer van Jehan Mentel
 toe/ in't jaer 1444. De welcke J. Mentel tot Straetsburg ver-
 maerdt Drucker is geweest/ ende veele groote wercken aen den
 dagh ghebraght heeft/ als de boecken uytwijfen/ ende oock hier
 boozen af te nemen is. I. Spiegelij Selestadiens in Scholijis ad
 Richardi Bartolini Perusini Aultriados lib. ix. verba sunt: *Fato quo-
 dam Germanica ingenia ceteris præstant in ere tractando: ut absoluta, qua
 quotidie edunt, opera docent. Insigniter autem divina illa Impressoria
 ars Argentorati primum per Jo. Mentel, Schotti nostri avum, anno Christi
 1444 inventa, testatur simul cum Bombarda. &c.* Hier/sietmen/wordt
 Jehan Gutenbergher voorby-ghegaen: als by anderen oock
 mede gedaen werdt; alles te lang om te verhaelen: Dewyl wy
 nae het eynde trachten. Daerom sullen wy't coyt maeckende/
 den

den Leser alleenlick hier waerschouten/ ende in bedencken ge-
 ben / wat sekerhepd toch zy van desen vermeynden Edelman
 ende Ridder / die by veelen Jehan / ende by eenighe oock Pie-
 ter Gutenberg ghenoeit werdt. Ende op dat ick andere nieu-
 welinghen aen een syde sette / sal ick maer een ouden Schryber
 ende tyd-genot vanden wyt-beroemden Abt van Tritthenem
 hier op't berdt werpen. Dat is Paulus Langius Cygneus, in Chro-
 nico Citicensi sub anno Christi M CCCC LIV. Circa id tempus (in-
 quit) *Ars imprimendi libros primum in Germania exorta est Moguntia*
per Petrum Guttembergum, Equestris ordinis virum, qui solertissimo in-
genio novam scribendi artem, simul & novum atramenti genus, quo impres-
sores tantum utuntur, excogitavit. &c. Eten autem / ost segghen /
 schijnt Polydorus Virgilius in d'eerste uytghevinghe van sone drie
 boecken / De rerum inventoribus, ghevolgt te hebben: noemende
 den eersten Vinder Pieter / ende niet Jehan. M. Melior Adamus
 Silesius in Vitis Germanorum illustrium volumine primo, terstond
 inden beginne van sijn Werck / daer hy van Jehan Faust / ende
 Jehan Gutenberg handelt / haer d'eerste plaats ghevende /
 sepd: A^o. 1450. *Joannes Faustus typographia auctor. &c. Verum hio*
sunt divortia historiarum. Alij enim, iij, non postrema nota historici,
Joanni Guttenbergero Argentinensi, Equestris ordinis viro, acceptam hanc
artem ferunt, idq, decennio ante, anno nempe 1440. atque sic narrant:
Joannem illum (sunt qui Petrum, sunt qui * Jacobum nuncupent) cum
 suo puero Scheffero, diu multumq, de tali artificia cogitasse; tandemq, li-
 teris vel compositis, vel in asseres tabulasve insculptis, artis specimen quale-
 quale exhibuisse: ei postea opibus & consilio adjutores fuisse Joannem Fau-
 stem, Joannem Medinbachium, alios. Sunt e diverso, qui asserant a Jo-
 Fausto & P. Scheffero de Gernsheim; genero illius, cui unicum filium
 Christinam desponderat, hoc divinissimum munus inter secreta adultis
 omnibus omneis jurisjurandi religione ad silentij fidem, aliquantisper ha-
 bitum, literasq, in sacculis clanculum in officinas importatas, rursusq, ita
 exportatas, donec postea decennio exacto Fausti minister Joannes ille Gut-
 tenberger in Germania vulgaris. Dus verre Melior Adamus. Meer
 andere souden wy konen by-brenghen; maer hoe meerder op
 een hoop / hoe quaeder hoop / ende hoe meerder verwarringhe.

Claruit hic
 Monachus
 Bazaviensis
 circa annu
 1500.

Lib. 2. cap. 7

* Huius no-
 minis aucto-
 rem non ha-
 beo.

HET THIEFDE CAPITTEL.

Dat tot Ments eerder dan tot Straetsburg Boecken ghedruckt sijn: Ende dat de eerevande eerste aenvang vande Druckerije meer Mentz dan Straetsburg toe te schrijven is.

Of de vermenynden Ridder Gутtenbergher/Jehan off Pieter ghenaeamt moght wesen / en willen wy niet lange water dorssen: des onnoodighen moytens en lust ons niet; ende ris de pene niet waerd. Nochte wy en willen niet arbeiden om Straetsburg voor Mentz te stellen/ ofte Jehan Mentel voor Jehan Gутtenbergher/ tot nadeel van den vermenynden Ridder/ oft selve van Jehan Faust. Ick bekenne wel/ dat oock tot Straetsburg coets nae de bindinge/ de Druckerije ghepleege is: Maer en is daer soo oudt niet / als wel tot Ments. De Boekeren van ouds op beyde de plaetsen ghe- druckt/ sprecken ende ghetuyghen genoegh wat van de saecke sy: op dat ick de Schryvers van die tyd niet alle punctuelijcken ontlede ende ontlede. Van dewelcke eenighe off door zucht ghebreden / off door misverstandt verruckt sijnde / d'eere vande Druckerije Straetsburg/ toeschryben; ende daer van niet alleen onse Stadt Haerlem met de Hollanders / maer oock selve Ments (die nochtans d'eerste Stad van Duytsland is / daer de Haerlemische Konst in't werck gheselde is en verbeterdt) vermetelick berooben. Veele wigtighe ende bestendige redenen bewegen my dat ick niet lichtelick gheloben kan dat Straetsburg die eere voor de Stadt Ments soude toe komen. Ordeeld selve/ verstandige Leser; ende siet nae dese Lijste van verscheyden Antiquen die't niet Ments houden. Waer op oock volgt de Lijste vande Schryvers die voor Straetsburgh sijden. Ick stelle my sonderling gheen partij / ende pooge alleenlick de glibberichheyt ende de onsekerheyt van de Duytsche pracht mette wigtiger aan te wijzen / ende te verhoonen dat de saeck geheel anders / dan ons wijs ghemaecht werde / ghelegghen is.

Lijste

*Lijste van oude Boeken,
Ende van Auteurs, die de Boeck-Druckerijs
de Stadt van Mentz toe-eygenen.*

Alexandri (de villâ Dei) Doctrinale, &c. *Moguntia impressum*
anno 1442, teste H. Jansio.

Petri Hispani Tractatus Logici, a^o. 1442, teste eodem.

Biblia Latina, *majusculis literis Moguntia impressa* a^o. 1450. teste Chronographo Colonicensi, & alijs.

Confessionalia, a^o. 1450. teste Mariangelo Accursio, apud Angelum Rocham in Bibliothecâ Vaticanâ.

Donati Grammatica, per Jo. Fust, a^o. 1450. teste eadem Bibliothecâ.

M. T. Ciceronis Officia, & Paradoxa, apud Jo. Fust manu Petri de Gernsheim, a^o. 1465, & 1466.

Institutiones Iuris cum Glossis, per Petrum Schoyffer de Gernsheym, a^o. 1468.

Valerius Maximus, per eundem, a^o. 1471.

Augustinus de Civitate Dei, cum Commentarijs, per eundem a^o. 1473.

Henrici Herp Speculum aureum, per eundem a^o. 1474.

De Kronecke der Sassen mit oren wapen, apud eundem
a^o. 1492.

Subscriptiones librorum aliquot *Moguntia impressorum*, annis 1509, 1513, 1515. &c.

Manuscriptum Chronicon Maguntinum, quo usus est Nicolaus Serrarius in *Maguntiacis suis*. Liber infima vetustatis.

Mariangelus Accursius, sive Aldus senior, MS. in primâ Donati Grammatici paginâ *Moguntia primò omnium impressi* a^o. 1450.

Warnerus Rolevinck de Laer in *Fasciculo Temporum*, circa an. 1450.

Chronicon Noribergense, sive Hermannus Schedel in *Chronico Noribergae* a^o. 1493. impresso, ad an. 1440.

Conradus Celtes ad Rhenum, apud Conradum Pentingerum in *Serm nibus Convivalibus de Germania Antiquitatibus*, & apud Franciscum Irenicum *Germania Exegeos* lib. 2. cap. 47.

Ioannes Trithemius, lib. 1. *Exhortationum*, bomil. 7. item *Epistolâ* 48, & *Chron. Sponheimensi* ad an. 1450.

Auctor

- Auctor Chronici Colonienſis vernaculi, a^o. 1440.
 M. Antonius Sabellicus *lib. 6. Eneidæ* 10. } *Moguntia* a^o. 1442.
 Polydorus Virgilius *De Invenorib. lib. 2. cap. 7.* } & *Roma* a^o. 1458.
 Ioannes Nauclerus *Chronographia Generat. 49.* a^o. 1440.
 Paullus Langius Cygnæus in *Chronico Ciriçenſi ad an. 1454.*
 Huldricus Mutius *German. Chron. lib. 18. pag. 289.*
 Deſiderius Erasmus *ad Hieronymi Epistolam 9.*
 Ioannes Aventinus *Annalium Bojorum lib. 17.* a^o. 1450.
 Chriſtianus Maſſæus Cameracenas, in *Chronico*, a^o. 1440.
 Petrus Opmeer in *opere Chronographico Orbis uniuerſi, an. 1440. fol. Ed.*
Antwerp. 405. & 417. Et in Prefatione lib. 4. fol. 167.
 Andreas Althamerus in *Corn. Taciti Germaniam*, a^o. 1440.
 Achilles Gaſſarus in *Chron. & Martinus Cruſius Annalium Sueuiciorum*
lib. 7. a^o. 1450.
 Sebaſtianus Munſterus *Cosmographia lib. 3. Ex Sabellico pleraque.*
 Ioannes Carion *Chronicor. lib. 3.* a^o. 1440. Joannes Fauſtus (quem *Gut-*
matium vocant.) cum Petro Schœffero *Moguntia* *artem typographi-*
cam inuenerunt. Et ſic Pantaleo.
 Petrus Apianus *Cosmographia parte 2^a.* }
& eum ſecutus } a^o. 1453.
 Gilbertus Genebrardus *Chronographia lib. 4.* }
 Henricus Pantaleo in *Chronologia, circa an. 1450.*
 Hieronymus Zieglerus *Illuſtrium Germania virorum Catalogo, cap. ult.*
104. a^o. 1450.
 Theodorus Zwingerus in *Theatro, vol. 19. lib. 1.* a^o. 1450. *Ex Auen-*
tino.
 Georgius Fabricius *Rerum Germania magne & Saxonia uniuerſe Me-*
morabilem lib. 2. a^o. 1450. *Ex Auentino ſimiliter.*
 Cornelius Callidius *Catalogo Illuſtr. viror. a^o. 1454.*
 Nicolaus Serarius *S. I. ſuæ Maguntiacarum rerum lib. 1. cap. 36. & tri-*
buis ſequentibus.
 Aubertus Miræus in *Chronico ad an. 1440, Ex varijs varia: denique*
vara vibiam ſequitur.
 Daniel Angelocrator *Chronologie lib. 6. Locum ejus ſupra produximus.*
Typographia,
Ex ſententiâ Achillis Gaſſari, inventa eſt anno 1450 ab Joanni Fauſto
Mogun-

Moguntia, literis primo è ligno factis; deinde ex orichalco: tandem è stanno. Secretam tenuit ille artem, conscio tantummodo Petro Schaf-fero. Hæc M. Crusius.

Lijste van Auteurs,

Die de Boeck-Druckerye de Stad van
Stractsburggh toe-eyghenen.

- B**aptista Fulgosius *Memorabilium lib. 8. cap. 11.*
 Iacobus Philippus Bergomas in *Chron. Supplemento, sub Pij 11 Por-
 tificatu, ad an. 1458. Variat in Auctore.*
 Iacobus Wimphelingus *Rev. German. Epitomes cap. 65. de Jo. Gutenber-
 gio Argentinesi, a. 1440. & Catalogo Episcoporum Argentoratensium, in Roberto Bavaro, suppresso Inventoris nomine.*
 Franciscus Irenicus *Germania Exegetos lib. 2. cap. 47. ex Wimphelingo.*
Ibidemq; ex Celte, qui inventum Moguntino tribuit.
 Iacobus Spiegelius in *Scholijs ad Richardi Bartolini Austriados lib. 9.*
à Jo. Mentel a. 1444. Argentina inventam Typographiam dicit.
 Iacobus Meierus *Annalium Flandria lib. 16. Ex Wimphelingo.*
 Caspar Hedio in *Paraleipomenis ad Chronicum Conradi à Liechtenau,
 Abbatis Vßpergensis, a. 1446. Ex Wimphelingo; apud quem tamen
 an. 1440.*
 Gilbertus Genebrardus *Chronographia lib. 4. in Eugenio IV. PP. Argen-
 tina à Jo. Guttenbergio artem Impressoriam excogitatam scribit a. 1440.*
*Fulgosio, & Wimphelingo auctoribus. Idem contestantur in Operibus
 Chronologicis scriptores nuperi & admodum recentes, in anno conspi-
 rantes,*
 Iacobus Gordonius, }
 & } *ex Societate Jesu.*
 Iacobus Gaulterus, }
 Martinus Crusius *Annalium Suevicorum lib. 7. a. 1440.*
 Matthæus Dresserus *Millenario Sexto, a. 1440.*
a. 1440.
 Sethus Calvisius in *magno Opere Chronologico, ex postrema editione, ex-
 cogitatam circa hoc tempus à Jo. Guttenbergio auctore Argentinesi ar-*

tem Typographicam, eandemq; primum Moguntia publicatam, memoria prodit.

Enige bande boben geschreven Nutenren/ als daer sijn Baptista Fulgosius, Iacobus Philippus Bergomas, Wimphelingus, ende Spiegelius, doen my wel gheloben dat de Straetsburgher met Boeck-drukken broeg inde weer is gheweest: Daer gheen soo oude Boecken sullen ghebonden werden/ die broegher jaer hebben dan de Boecken van Ments hier voozen georderd. De selfde gheben my oock groot nae-dencken / off niet Jehan Gutenbergher die gheene is / die arglistelicken met sack en pack sinen Meester LAVRENS IANZ. COSTER ontloopen is/ en de konst anderen in Dupschland aengeboden heeft/en verkost.

HET ELFDE CAPITTEL.

Andere reden waerom Straetsburg voor Ments niet behoord ghesteldt te vverden.

† Is est Ver-
nerus Role-
vink de
Laer, VVest-
phalus.

Man geboelen sterckt oock grootelick/ dat Straetsburg voor Ments niet wel gesteld kan werden: Dooz dien de † Auteur van Fasciculus Temporum, ghedruckt tot Straetsburg by Jehan Druis in't jaer 1488, aldus schryft op't jaer 1456, oft daer omcrent: *Maximus terra motus in Neapoli fuit, & perierunt XL hominum millia. Librorum impressionis scientia subtilissima, omnibus saeculis inaudita, circa hac tempora reperitur in urbe Moguntina.* Datmen soo openbaerlick in een boeck de eere van de rebondene Druckerije die van Straetsburg souden benemen/ en Ments toe-schryben / dunckt my niet waer-schijnlick te wesen/ ende Straetsburg en moest niet ghedoogd hebben dat daer alsulcke valscheydt gedruckt werde/waerdt saecke dat de Druckerije daer gheboozen was. Dit selfde staet alsoo mede in Fasciculo, daer te voozen tot Keulen gedruckt by Henrick Quentel/ in't jaer 1481. niet wel met de selfde woorden / maer met andere van een sin: *Artifices (inquit Auctor) mirā celeritate subtiliores solito sunt: & Impressores librorum multiplicantur in terrā, ortum sua habent ea in Moguntia.* Het Nederdupsche Boeck datmen hiet Fascicu-

Fasciculus temporum, inhoudende de Chronicken van outden tijden / holmascht ende ghedrucht tot Drecht in't jaer 1480, by Jan Veldenaer / verhaelt dit aldus / omtrent het Gulden jaer van 1450.

Die Constenær's ghemeenlick in allen Consten sijn in corten tijden seer schielicke heel subtijsre gessoorden day se plegghen te wesen: Ende die Boeck-printers worden seer vermenicht in allen Landen.

Waer wyt blyckt datter noch onder Druck / oft uytgestropde gheschreven Copijen by den Oversetter ghevolght / sijn geweest van dat boorz. Boeck Fasciculus temporum gheseten. Te weten de Lobensche Druck vanden jaers 1476. eyndighende niet het jaer 1474. als Sixtus IV tot Romen Paus was. Ende dit is alsoo int Latijn uytghegheben by den voomoenden Jan Veldenaer / doennaels tot Loben woonende. D' Auteur schijnt dat selfde niet den eersten anvang niet wyder dan tot het jaer 1464 ghebraght te hebben; ten tijde als Paulus II. Paus werde in de plaetse vande overledene Pius II. Sulck een gheschreven Copije berust onder den hoog-gheterden Heere Meester Gerardt Dossius / vermaerd Professor opte Uniuersiteyt tot Leyden / mijnen goetgunstighen Vriende. Ende elwaerts meer worden dierghelicke exemplaren ghevonden.

HET TWAELFDE CAPITTEL.

Vande Druckerije tot Augsburg.

Dat ook / beneffens andere plaetsen in Duytland / de oude ende vermaerde Stadt Augsburg d'eere ghesocht heeft vande Vindinge der Druckerije. wordt niet een woorde aengheroert in onse Patrijsche Dooz-reden. Naer hier van saghe ick gaerne bestendigher bewijs; sekerlick ick en vinde dat soo breedt van haer niet beschreven / als wel van Meurs / ende van Straetsburg. + Gilbertus Cognatus is alleen (nigis weteus) die daer secht dat de Druckerije tot Augsburg ghevon-

Sylvanus
lib. 3.

† David
Hoesche-
lius V. Cl.
Augustæ
Vindelicor-
um.

ghebonden soude wesen. Waer aen niet sonder reden ghetog-
feldt wordt: als scrijvende plat teghen de Waerheyt. Een se-
ker goet Heer: seide die konen toe te staen ende te gheloven/
wanneer sijne E. bewesen wordt dat de Tropische Republique
van den treffelicken Thomas Dorus/ in America te binden is.
† Is wel waer/ dat de Druckerije tot Augsburg vroeg geweest
is ende ghepleergt: Want Catholicon Dictionarium Fr. Iohannis
de Balbis, nae dat ick anders ghebonden hebbe / is in't jaer 1469
daer ter stede ghebrycht: ende noch daer te voozen/ te weten in't
jaer 1466. de Bibel in't Latijn by Jehan Weimler. Soo mer-
hier in * Martinus Crullius geloben mag; en die hem schijnt te vol-
ghen/ † M. Melior Adamus. Gheen ander beschepde en hebbe ick
daer van: maer ick ben wel verskerdt dat tot Augsburg de eer-
ste Mathematische boecken met Geometrische figuren ghe-
brycht sijn. De Drucker vandeselve niet namen Erhard Ra-
thold is bekendt in't jaer 1480. Dese vertrock naderhandt te
Veneetgen metter woon/ ende brychte aldaer ^o 148 f. Dit ist
al dat ick teghenwoordig vande Augsburgsche Druckerije nig-
uen Leser weet. mede te deelen.

* Annal.
Suevic. lib. 7
† De Claris
Germani.

HET DERTHIENDE CAPITTEL.

Vande Druckerije tot Basel.

Wen konen nochte en willen niet lochjenen/
dat aen de eere van't Boeck-drucken oock die van
Basel deelacheigh sijn: niet van wegen de vindin-
ghe/ maer vande verbeteringhe des Konsts/ ende van verschey-
dene toebindingen. Christianus Vrsinius, *Excusoriam & Typographi-*
cam artem. praefationem Chartaceam Basilea per Gallionem ex Gallia oriun-
dos Hispanos mirifice auctam. ait, circa annum Domini 1470. Daer by
boegende en verhaelende de boornaemste Druckers van Basel.
Ick binde opte Registren verscheyden Boecken die tot Basel
in't jaer 1471 en daer nae verbolghens ghebrycht sijn. Ende ick
hebbe selve gesien Epistolarum librum Casparini Pergamenis met
ouderwerse letteren tot Basel ghebrycht by Michiel Wenzler
ende.

† In Epitome
Historia Ba-
siliensis.

ende Frederick Biel: Door welck boeck seker Epigramma ghesteldt is: Waer upt ick dese naevolghende verskens afsgheschreven hebbe:

Terra ferax pecorum, Cerere & Bacchoq; refertar:
 Est tamen hoc aliquid, associasse sibi
 Artem Pressuræ. quamquam Moguntia finxit,
 E limo traxit hanc Basilea tamen.

Daer by te kennen ghegheben wordt / dat alhoewel by die varr Wents de Druckerij quansups bedacht was: dat die van Basel de selve konst grootelicks verbeterdt hadden ende verheerlicht / als vander Straeten ende upt het sicks opghenomen hebende / ghelijck sy daer willen segghen. De tijdt / wanneer dit boeck albaer ghedruckt is / en isser niet byghesteld / dat ick weet. Dan ick binde dat dese Wenzler tot Basel Drucker was in't jaer 1479. Ende ick hebbe in eyghe handen ghehad / ende afsgheschreven dese naevolghende Memorie:

Augustinus de Civitate Dei binis sacra pagina professoribus eximijis id commentantibus, rubricis tabulaq; discretus, præcella in urbe Basiliens. partium Alemannie, quam non solum æris clementia & fertilitas agri, verum etiam Imprimerium subtilitas reddit famatissimam, ingenio & industria Tradux hæc editio nis Moguntinae anni 1473.

Michaëlis Wenzler a. Sal. nostra post m. & secc lxxix, viii. Kal. Aprilis operose consummatum.

By den selfden Wenzler is ghedruckt idem Augustinus de Trinitate. a. 1490.

In't jaer 1490 was ook tot Basel de vermaerde Drucker Nicolaes Kessler: ende in't selfde jaer Jehan van Amerbach. In't jaer 1481, als doe ghedruckt hebbende Vincentij Bellocensis Tractatus aliquot, teste in Bibliothecâ suâ Conrado Gesmoro; qui etiam dicit Quatuor ejuldem Specula ibidem impressa in folio, chartâ basilicâ.

In't jaer 1485 ende 1491 sijn tot Basel ghedruckt Biblia Latina, qua Vulgata Editionis & Hieronymi dicuntur.

HET XIV. CAPITTEL.

Dat de Druckerije door gantsch Duydland
ghemeen is ghevveest, ende verspreydt.

MEnts/ Straetfburg/ Augfburg/ ende Basel/ alle
bermaerde steden van Duydland/ en hebben haer
ober de konst van Boecke-druicken niet alleen te be-
roemen. Daer sijn noch andere Steden/ daer de Druckerije
vroeg ghepleeght is. Als tot Lubeck by Lucas Brandis de
Schaftz in't jaer 1475: als doe ghedruickt hebbende Chronicon
juxta Mundi sex aetates divisum, prius alibi non repertum, quod placuit
RVDIMENTVM NOVITIORVM intitulari, Imperiali nobili
in urbe Lubecanâ arte Impressoriâ, speciali gratiâ divinâ animarum
ob salutem fidelium inventâ, feliciter est excusum, &c. Dit is in
mijn sin gheen onbeguaem boeck/ ende waerdig dat opte Eer-
sche Bibliothegue verthoondt werdt. Doorts is noch op t self-
de jaer van 1475 tot Esslingen Drucker geweest Conrad Finer/
ende tot Ulms Jehan Zainer met Conrad Drenckmuth. Tot
Keulen sijn ghedruickt Lucubrations Rudolphi Agricola in't jaer
1471: ende ick hebbe noch andere boecken ghesien aldaer ghe-
druickt; by Arnold ter Hornen ^{o.} 1473. by Jehan Koelhoff
^{o.} 1477. ende by Henrick Quentel ^{o.} 1480. Tot Spiers is
Drucker gheweest Peter Drach. Tot Heydelberg Jacob Kno-
blocher ^{o.} 1489. Tot Nurenberg sijn ghedruickt Biblia Hiero-
nymi ^{o.} 1477. duob. voluminibus. Pfalterium cum Glossâ Magistrali
Petri Lombardi, ^{o.} 1478. Item Liber qui inscribitur VITAS PA-
TRVM eod. ^{o.} 1478: Aenæ Sylvij (Py II PP.) Familiarum Episto-
larum opus, ^{o.} 1481. Ende aldaer sijn Druckers gheweest An-
dries Frisner met Jehan Sessenschmid ^{o.} 1478. Ende noch
Antoinis Kobergher / ^{o.} 1480. Die langhen tijdt ghedruickt/
ende veel schoone boecken in't licht gebraght heeft; wel de voor-
naemste van hun allen. Van hem komt ons dat bermaerde
Chronicon Noribergenfe, door Herman Schedel beschreven / en
ghedruickt ^{o.} 1493. ghelijck als aen't chiende Capittel inde Vy-
de bermaendt is.

Vfus eo
Chronico
Auctor
Chronici
Colonien-
sis vernaculi.

HET

HET XV. CAPITTEL.

Hoe ende wanneer de Druckerijeyt Duydschland
in Italien, ende voornaemelick te Romen,
ghebraght is.

Niet alleenlick de Druckerijeyt / maer oock alle an-
dere konsten hebben altemet soo nu soo dan door klep-
ne by-bindinghe meer ende meer toe genoemen. Ende
als nu in sulcker voeghen gantsch Duydschlandt door inde door-
luchtighe ende naem-waerdigste konst van Boecken-druc-
ken beke ende verscheypden Namen uytmuntende waeren:
soo hebben eyndlicken eenighe voozghenomen dese loffelicke
oeffeninghe in Italien/ eene moeder van alle Gheleerdhepde/ te
brenghen / ende aldaer in't werck te stellen : alsoo daer het edel
blinckend gherucht nu alreede was ghekomen / ende een yder
uyttermaten haechte nae de soete en aengenaeme vruchten van
het niento ghewas ; het zy het selfde tot Mentis oft daer om-
trent / oft op den Haerlemschen bodem gheteeld was. Dat die
geschiede soude wesen ten tijde van Paschalis Maripetrus Her-
tog van Venetgen / die vier jaeren ende een half daer ghe-
heerscht heeft / gheeft ons Sabellicus te verstaen *Rerum Veneta-
rum ab urbe conditâ Decadis tertiâ lib. viii. & Enneadis x. lib. vi.*
met eenen de tijd te kennen ghebende/wanneer : namentlick als
Calistus Paus tot Romen was. Die welcke in't jaer ons Hee-
ren 1458 overleden is / nae dat hy den Stoel drie jaeren hadde
bewaerde. Ende als onlangs te booren groote Aerdbeyvinghe
daer in't landt was geweest/ en insonderhepde tot Papels. *Iaco-
bus Wimfelingus in Epitome Rer. German. cap. lxxv. seyd den eer-
sten die tot Romen de Matrifen bragte/ daermē letteren op af-
griet/ een Hoog-Deutscher Karel te wesen/ met namen Vlrick
Han : Prateria, inquit, Vdalricus cognomento Han. sub idem firmē
tempus (expresserat jam antè, annum M CCCCL XXI. sed prius hoc
accidit : uti inferiùs docebo,) formas librarias, rem inauditam, nec un-
quam Romanis visam, Romam attulit. Fuit is natione Germanus, &c.*
Dare

A°. 1456.
5. Decembr.

De ver. In
venoribus
lib. 2. cap 7.

Maer Polydorus Virgilius noemt desen man Conrad, mede upt
Duytschland / en druckt het jaer bescheidenlick upt / te weten
1458. Dan wat van hun beyden segghen te houden is / sal haest
van my aenghewesen worden. Ende op dat ick vanden eer-
sten beginne; Ick vande dat de volle naem van **Wlrick ghe-
weest is** / Vlricus Han de Vienna, ende dat hy tot **Romen ghe-
druckt heeft** Ciceronis Officia a^o. 1468, oft 1469. Soo veel den
sweedon belangt; dese is ghenaemt gheweest **Conradus Sweyn-
heym**, en sijn compaignon **Arnoldus Pannartz**: die welke te saem
veele verschedene wercken tot **Romen ghedruckt hebben** inde
jaeren 1468, ende de naest-volghende daer aen. Van dese twee

Cap. De mo-
do scribendi
apud veteres.

ghebroeders spreekt **Raphaël Volaterranus Commentarior. Vr-
banor. lib. xxxiii.** Jam divina providentiâ ingeniorum immortalitati con-
sultum, quando novo portento reperit hoc seculum non describere libros, sed
fingere, ex aneis characteribus, atramento scriptorio perfusis, paginâ torcu-
laribus expressâ. Authores duo è Germaniâ fratres (immò sodales) Roma
coeperunt a^o M. CCC. LXV. primisq; omnium **Augustinus de Civitate
Dei, & Lactantius prodiere.** Met dese woorden en wil Volaterra-

Virillustri
in Confusa-
tione Fabula
Burdorum.

nus niet te kennen gheben / het gheene somuighe meynen / dat
op't boorz. jaer van 1465 de **Druckerij** aller-eerst ghebonden
soude wesen / ende dat tot **Romen**. Neen: soo onerbaren was
de man niet / alhoewel hy in de boornoemde **Commentarien**
beel dinghen onbedachtelick ende sonder opmerckinghe ober
hoop haeld: nochtans is dit syne meyninghe hier niet. Twee
ghebroeders / seyd hy / hebben de kunst van **Boecken te druc-
ken** / op de wijse als hy te booren beschreven hadde / ende wist dat
in **Duytschland ghebeyndelick was** / tot **Romen aenghevan-
ghen** ende toe-ghesteld in't jaer 1465: ende de eerste **Boecken** /
die sy daer uptghaeben / waeren / nae sijn ghetuyghenisse / **Au-
gustinus de Civitate Dei**, en **Lactantius**. **Mer ick boorder gae** / kan
ick hier niet vooz by-llaen hoe groffelick dat **Irenicus** sich ver-
gript / latende verclupden ghelick als off **Conrad** een **Boeck-
Verkooper** waere geweest / ende dat hy niet de **Druckerij** selfs /
maer ghedruchte **Boecken** tot **Romen ghebragt hadde**: **Conra-
dus** iidem **Germanus**, inquit, excusa exemplaria Romam primus detulit.
Ende dit verhaeld hy alsoo / siende op **Polydorus Virgilius**: die

Germania
Exegecos
lib. 2. ca. 47.

noch

nochtans vande **Druckerij** spreeckt: *Conradus itidem Germanus ait ille, Romam primò in Italiam attulit, scilicet typographiam.* Nu/soo veel Augustinus aengaet / de waerheyt is sulchs: ende dat boeck is tot **Romen** in heerlich formaet ghedruckt ^{no. 1468.} Welck ick sekerlick weet upt het boeck selve / berustende onder my: om de seldsaemheyt ende de oudheyt niet weynigh gheacht: jae een peerle van een boeck. **Maer** Lactantius is twee jaeren daer nae ghedruckt / ^{no. 1470.} Waer van een exemplae opte **Librarie** tot **Uyden** te sien is. In nuiddels en heeft de **Perle** niet tedig gestaen: maer upt de selve twinckel sijn aen den dag ghescomen / lulij *Cæsar's libri superstites, Lucanus, Quintilianus, ende Apuleius no. 1469.* In't selve jaer is tot **Romen** mede upt ghegheven **Cicero de Officijs per Vlricum Han de Viennâ.** Welcke **Druk** de hoogh-gheleerde **Ianus Gruterus** laudeert ende aentrekt. ^{*In Notis ad Ciceronem.} Van of dese **Vrick** van een besondere **Druckerij** ghehadt heeft / ofte niet **Conrad Sweynheym** ende **Arnold Pannartz** in compagnie gheweest is / weet ick niet. Dat weet ick / dat in't jaer 1470 niet alleen **Lactantius**, maer oock **Suetonius de vitâ XII Cæsarum** gedrukt is by **C. Sweynheym** ende **A. Pannartz**. Ende in't naestvolghende jaer van 1471. de **Poet** **Silius Italicus**: *Wepde de welcke naem-kondighe Auteurs onder my berusten: ende noch Calpurnij Bucolica, & alia nonnulla, iisdem typis excusa, quamquam sine typographi, lociq; & temporis annotatione.* De voorghemelde **Gruterus** ghedenckt oock eens twesden drucks van **Cicero de Officijs**, tot **Romen** in't jaer 1471 gedrukt. Opte **Bibliotheque** tot **Drecht** / soo veel my blyckt by de **Catalogue** vande **Boecken** aldaer 1608 ghedruckt / sijn **Biblia cum Expositione Nicolai de Lyrâ, Romæ 1472, v. voluminibus, & Martialis cum Commentarijs Domitij Calderini, Romæ 1474.** Off dese van de boomoemde **Druckers** komen / en weet ick niet. Door de **Lieffhebers** / des lust hebbende / staet sulchs te besien. Tot **Romen** sijn oock mede int voorsz. jaer van 1474 ghedruckt **Dom. Calderini Commentarij in Iuvenalem, & ejusdem Recognitio & Interpretatio Sylvarum Statij Papinij, no. 1475.** Het **Opschrift** staende aent opnde van **Augustinus de Civitate Dei** luydt aldus:

Hoc Conradus opus Sweynheym ordine miro

K

Ar

Arnoldusq; simul Pannartz una ede colendi
Gente Theotonica Rome expedire sodales.

In domo Petri de Maximo. M. cccc. lxxviii.

Dit selfde staet aster op de Lucanus, ende andere boeckten meer.
Petrus de Maximo hadde hun met sijn broeder Francisco de Maxi-
mo het huys tot de Druckerije verleenet. Ghesloech als ick sulcks
afneme upt een ander Carmen dat sy voor een ghewoonte had-
den aster op haer boeckten te stellen. Ende ick uptghetepck ende
hebde/ van desen inhoudt:

*Ad calcem
meor. libror.
Suetonij, &
Siliij.*

Aspicis illustres lector quicunque libellos.

Si cupis artificum nomina nosse: lege.

Aspera ridebis cognomina Teutona forsan!

Mitiget ars Musis inscia verba virum.

Conradus Sweynheim Arnoldus Pannartzq; magistri
Romae impresserunt talia multa simul.

Petrus cum fratre Francisco Maximus ambo.

Huic operi aptatam contribuere domum.

*Petrus &
Franciscus
de Maximis,
Rom. Ci.*

By aldien dat Augustinus de Civitate Dei het eerste boeck is dat
tot Komen ghedrucht is / in't jaer 1468, ende het waerachtigh
is dat de twee Hoog-Dupdschen in't jaer 1465 aldaer de kunst
begonnen hebben in't werck te stellen; ghesloech als ons dat Vo-
laterranus verhaeld; soo isser den tijdt van drie jaeren ghepasseert
ende toeghebraght soo met letter steken en gieten / als met het
maecken ende toestellen vande Perse / ende andere instrumen-
ten tot de kunst behoorende. Het jaer 1458 kan ick Polydoro
Virgilio niet wel toestaen; nochte oock Sabellico niet / die't selfde
schijnt mede te brengen / beschryvende de Gheschiedenissen van
de Benedische Republique onder de regeringhe van den Her-
togh Paschalis Maripetrus. Andere brengen dit op de tijden
vande Hertog Marcus Barbadicus. Van Ulrich Han / die on-
gebaerlich de selfde tijdt leefde / en te Komen was gekomen / al-
daer of gedruckte boeckten / oft boymen van letteren upt Dupds-
land brenghende / sulcks men daer onghetwoun was te sien /
heeft de wackere ende vernustighe Io. Antonius Campanus, Bis-
schop

** Antoine
de Verdier,
en Prosopo-
graphie.*

*Io. Ant. Ca-
panus Epif-
copus Apru-
sinus.*

schop van Ceramo/ ten selfden tyde levende ende in de Pötsje
 uymuntende / die naevolghende gheestig Epigramma ghe-
 dichte:

Anser Tarpeij custos Iovis, vnde, quod alis
 Constrepere, Gallus decidit: ultor adest
 Vlricus Gallus: ne quem poscantur in usum,
 Edocuit pennis nil opus esse tuis.

**Dat is / beknoptelick ende aerdigh nae de letter overgheset
 door S. A.**

*Men sag de Gansen Room door heur getier bewaren,
 En daer door 't Fransche heyr met een so qualijk varen:
 Een † Franzman wreekt die daed, daer mede dat hy geeft,
 Dat nu de Ganse scaft niet veel te doen en heeft.*

† Vlricum
 Gallum.

**Tselfde Epigramma hebbe ick mede niet soo seer nae den lee-
 ter/ als wel nae den sin / tot meerder verclaringhe vanden dup-
 steren inhoudt/ verdupst/ ende hier by ghesteld:**

De Fransman quam den Haen te Romen eertijds maecten.
 Maer als hy nu begon Tarpeij berg te raecten,
 Ontspronghen uyt den slaep de Gansen met gheluydt:
 De Wacht quam op de been, de Fransmen moester uyt.
 Nu wreekt hem over sulks een Vlrick Haen met naemen,
 Die door een nieuwe vondt de leet'ren brengt te saemen,
 En schrijft niet met de pen, maer druckt een boeck, en leert
 Dat Gansen vleughels niet van nood' sijn, off begeerd.

*Capitulum Gal-
 lis Vrbe, M.
 Manlio
 auctor civi-
 bus consu-
 giis: in Ca-
 pitoliū fuit,
 quadam no-
 cte clangore
 anseris inci-
 tus, Gallos
 ascendentes
 dejecit, &c.
 Aurelius Vi-
 dor, & Li-
 vius A. V.
 C. lib. v.*

Campanus, als men siet in desen/ noemt Vlrick Gallum, niet anders
 dan of hy een Franchops waere geweest/ en als uyt Gualsland
 gesprooten: Daer hy een gebooren Hoog-Heutcher is. Ghe-
 llyck als dat betwyft Wimselingus niet alleen/ maer de naem selfs/
 Vlricus Han de Vienna, staende aen't werck van Cicero de Offi-
 cijs, by hem/ of by anderen met de letteren van Vlrick/ tot Ro-
 men ghedruckt. Het kan wesen dat hy de letter daer opte poin-
 sons gheseken/ ende opte Matrizen afghegoten hadde; maer
 ick ghelobe / dat hy selfs Drucker is gheweest. Campanus wordt
 van Wimselingus berispt om dies wille dat hy Vlrick van wes-
 ghen sijn toenaem (soo ick seide) Gallum noemt: Daer Han oft

Haen *Gallus gallinaceus* in't Latijn beteyckend. Sijnde daerom van ghevoelen / dat die dwalinghe wyt dit misverstandt ontsaen was / ende de Poet verabuseert. Maer mijs bedunckens / is dit jock-spel / soo onberhoeds niet / als Wimfelingus meynt / den gheleerden Bisschop ontballen / door misdavdinghe van't woordken Han; maer dewyl de man sich Vlricus Haen de Vienna liet noemen / magh sijne E. wel gheneynt hebben dat hy gheweest is van Viennne in Brancrjck / een vermaerd Ertzbisdom; ende niet van Wenen, de Hoofst-Strad van Oostenrjck / aen den Danouw ghelegghen. Ost anders / verstaen hebbende / dat de Druckers van Nents en wyt die contreyen van Dupsland quamē / heeft sijne E. willens en wetens Driick een Fransman ghenoemd. Menghesien Moguntia, oft Maguntiacum, by de oude Schryvers onder Gualland ofte Brancrjck gherekend word. *Aulteres Tacitus Histor. lib. IIII. Ptolemaus Geograph. lib. II. cap. ix. Vopiscus in Aureliano, & in Probo. Hieronymus ad Gerontiam. Regino ad an. 923. Sigebertus ad an. 1074. alijq. innumeri. Et Moguntiam Gallia urbem fuisse ex veterum consensu docet N. Serarius Moguntiacarum Rerum lib. I. cap. x.* Eben-eens en ist niet byten schijn van waerhepdt / dat om dier oorzaccken wille de vermaerde Drucker van Venetgen Nicolaes Jenson, Gallicus gheseght wordt: die welcke nochtans een Theutscher is gheweest: als wordruckelich te kennen gheeft Sabellicus *Enead. x. lib. vi. Eleganti, inquit, literarum formâ multum ceteros antecelluerunt Nicolaus Jenson, & Joannes Coloniensis, ambo Theutomici, &c.* Dese Jenson heeft te Venetgen veel schoone Boecken ghedruckt en in fleur gheweest / A°. 1472 ende ettelicke jaeren daer nae. Men leeft van hem aen sekere Opera van Thomas Aquinas / ghedruckt A°. 1480. dusdanig loff: *Nicolaus Jenson Gallicus, vir imprimis Catholicus, erga omnes gratus, beneficus, liberalis, verax, constans; pulchritudine, magnitudine, fidelitateq. imprimendi in toto terrarum orbe (pace annuum dixerim) primus: virâ etiam celeritate nostrâ hac tempestate, veluti singulare munus celeste, nobis impressa Venetis dedit. Hæc fr. Petrus Albus Venetus in Epistolâ.* Van eenighe naemkundighe boecken by hem ghedruckt / siet in't naestvolghende Capittel. Wy keeren weder tot ons prooost. Wy laeten ons beduncken / als hier booren ghesepd is /

dat de

*Viennensis
Archiepif-
copatus.
Vienna ca-
pit. Austria.*

dat de Druytschen tot Komen drie jaeren aldus met de toestel-
kinghe bande Druckerije besigh sijn gheweest. Ten waer men
wilde seggen dat Augustinus de Civitate Dei ende Lactantius, noch
eens daer te booren / ende vzoegher als ick vermaendt hebbe/
ghedruckt sijn gheweest. Waer van de exemplaren tot mynder
kennisse niet en sijn ghekomen. Ick hebbe teghentwoordigh op
mijn Camer een ghedructe Augustinus de Civitate Dei, toebe-
hoozende den wel-gheleerden ende goethertighen H. Hierony-
mus de Backere / Rechts-gheleerde / een bysonder Liefhebber
van alle Kariceyten. Mer t eynde van welck boeck aldus staet:

AVRELII AVGVSTINI doctaris egregij atq; Episcopi Hippo-
nensis de Civitate Dei liber vicefimussecundus explicis contra Paganos, sub
anno Nativitatis Domini MCCCCLXVII; Pontificatus PAULI
Papa secundi anno ejus tertio; Tertia regnante Romanor. Imperatore FRI-
DERICO. Indictione XV. die vero XII mensis Junij.

GOD

DEO GRATIAS.

.AL.

Soo dese Memorie daer by ghesteld is / nae dat het werck opte
Druckerije voleyndt is : soo ist seker / dat dese Druick een jaer
ouder is dan mine Roomsche. Van het kan ghebeuren / dat
dit Opschrift daer alsoo by gedruckt is wt het geschreeve exem-
plaer / dat de Drucker voor Coppe ghevolghe heeft. Sulcks als
ick weet dat wel eer gheschiedt is : Ende dierghelyke meer soo
Franchynen als Papiereu boecken met dusdanige Memorien
hebbe ick opte Bibliothequen gebonden ; geschreven niet alleen
voor / maer oock nae de Bindinghe bande Druckerije. Daer de
Schrybers mede te kennen gaben / op wat tyd het boeck vol-
schreeven was ende ten eynde ghebragt. Die oock mede dics-
wyls haer namen daer by stelden. Dat hier niet en is ghedaen/
tsp by verswymnisse / oft andersins naeghelaten. Daer ons
niet veel aengheleghen is. Waere een ghewenschte saeck / dae
wy des Druckers naem hier by hadden / met het jaer (sooder
eenigh ander is / dan't 1467) ende de plaets / daer t gedruckt is.
Angevalle dat dit Opschrift / met het jaer / bande Drucker komt /
soo is dic Boeck een jaer voor t Roomsche exemplaer in t lichte

K 3

ghe

ghelouen. Door wien / of waer / en kan ick niet segghen. Van het is waer / schijnelick / dat dit Boeck by een Nederlander gheschreven / of ghedrukt is. Dit mijn ghevoelen beroofsact het woord GOD, twelck aen't eynde staet. Waerd't een Hoog-Duytsch geweest / hy soude GOD niet met een d gespeld / maer aldus GOTT gheschreven of ghedrukt hebben. Gottes wort by haer / is by ons Godes woord. Andersins kan oock dit raedsel GOD. AL. ghedrukt werden. Soude hier onder de naem vande Schryver ofte Drucker wel schuylen / ende verborghen wesen Godschalcus ALEMANNUS: of Godfridus ALEMANNUS? Dit Boeck / als mede het ander vande Roomschen Druck / magh in plaetse ende waerde van een Gheschreven boeck billigs ghehouden / jae daer boven gheacht werden. Ghehick als oock alle andere vanden eersten Druck.

Siet ! aldus ende in deser boughen hebben Conradus Sweynheym, Arnoldus Pannartz, en Vlicus Han de Vienna, de Druckerije binnen Romen gebragt / in't jaer 1458, nae dat Polydorus Virgilius voorgeeft / en Sabellicus niet ofte weynig hier inne verscheeld: of te seuen jaren na dese tyd-raninge / als Volaterranus verhaeld: jae thien jaer later: als onder andere getuygenissen dese Roomsche Augustinus van't jaer 1468 te kennen gheeft. M. Crusius in Annalibus Suevicis, ubi * supra: *Tractatu Typographia*, inquit, anno 1469 *Roma ab Vtrico Hanhermanno*. Hier schijnt dat Drick / hier booren gemeld / de by-naem van Hanherman soude gehad hebbe. Maer neen: Dese plaets des Chronick-schryvers is bedorpen / en qua-lick ghedrukt. De mistellinge sult ghy aldus nae mijn herstellinge mogen wegnemen / boor *Hanhermanno* schryvende *Han Germano*. Dat gaet soo vast als een muer. D'Auteur siet op d'Officia Ciceronis per Vlicum Han de Vienna tot Romen ghedrukt in't jaer 1469. Van dewelcke hier boven.

Alhoewel ick gheen ouder Roomsche drucksels ghesien / of elwaerts bebonden hebbe te berusten / nochtans magh tot Romen wel eerder ghedrukt wesen. Menghesien El. Spartianus, cum reliquis Historiae Augustae Scripioribus, te Milanen in't jaer 1465 ghedrukt is. Ghehick als sulcks † Claudius Salmastius boor al de wereld ghetuygt. Doch soo bescheyndelick en steld hy't jaer niet:

* Vide cap. 20, & 12.

† In Animadversionibus ad illas Aedore.

niet: Waer gheeft het genoeg hier mede te kennen. Isaacus Casaubonus hadde tot de Verbeteringhe van die Historia Augusta een oude Veneetsche Druick ghebruycht/ van den jaere 1490. Den selfen Druick den eersten noemende. Waer ober Salmasius Casaubonum berispende/ seyd dat hy een Milaenschen Druick van Francisco Iureto te leen hadde/ ghehele vijffentwintigh jaeren voor de Veneetsche ghebdruckt. Dat soude wesen 'tjaer 1465: By aldien Salmasius niet en mist: ende dit Opschrift wyl de geschreben Coppe niet en is ghenomen. Waer van ick wel eens sekerlick wilde berecht wesen.

Tot Napels heeft Sixtus Rufinger van Straetsburg de Druickerije ghebracht/ in't jaer 1471. nae de verclaringhe van Wimpelingus. Ick hebbe van sijn handwerck Auctorem De viris illustribus, & Sexti Rufi Breviarium Historiæ Rom. in Quarto/ daer aen't eynde staet: SIXTVS RVESINGER. Waer de plaetse/ nochte doek het jaer en worden daer niet wyl ghebdruckt.

Omtrent de selfde tyd druckte Nicolaus Ienson te Veneetgen. Van dewelcke wy een luttel hier te vooren hebben ghesproken/ ende van meeninghe sijn teerstoude nae dit Capittel noch te handelen.

Albaer heeft mede de Druickerije opgesteldt de wyd-beroemde Aldus Manutius Basianâs, sijnde een Romeyn van gheboorte. Hy begon te Veneetgen Grieksche ende Latijnsche Boeckent te drucken omtrent het jaer 1490. Ghebende sijn werck een bysondere luyster ende volmaectheyt: soo door het wylghelesen papier/ als door wylmaten wel gheselde letteren; Ghelyck als de wercken noch heden opten dagh sulks overbloedlick bewynghen. Dese vlytigh ende gheleerde man spande de croon van alle de Druickers die vanden beginne af ghewerst sijn/ ende by sijn leven inder tyd waren. Nu noch maer van weynige/ alhoewel niet in al/ verwonnen ende overtreft. Ita tamen, ut omnibus in rebus quidquid exacti, quidquid pulchri, quidquid denique boni appareat, id ipsum Typographia Aldina nomine ex proverbio nuncupari soleat. Gheen kosten heeft hy aende konst ghespaert/ geen moeyten ende arbeidt ontsien. Ter wecke druckte hy ten hoogsten twee bladeren: daer men nu soo veel alle daghen op een vers

druick:

Angelus R.
cha Biblioth.
Vaticana p.
412. Quere
de eod. vi-
de p. 403. &
L. Guicciar.
dinum in
Harlemo.

drückt: maecht eens gedinghe / hoe stoydigh daer's te wercke
gaet / ende wat verschil datter is tusschen de hundertdaegsche
ende d' Aldynsche supberhepd ende naerstighepd. Maer / ep-
laes / hoe dun sijnse ghesapt / die niet hem in wetenschap van
Griekes ende Latijn ghelijck zijn! Allen menschen is wel ken-
nelick / wat hy voor een man gheweest is: hoe pberende ende
de saeck behertighende! alleenlick d'eere ende het gherief der ge-
meynten soeckende. Soo oprecht / soo volmaecht / soo net ende
supber is sijn werck gheweest / datmen ober al seyde dat Aldus
silbere letteren ghebruychte. Dat hy / gelijck ick nu gesepdt heb-
be / om trent' tjaer 1490 begonnen heeft te druckē / staet ons te be-
mercken aen sekens sijne Voor-reden gesteldt voor't Boeck ghe-
naemt † *Θρωπεύς, χίρας, ἀκαλίδας, καὶ κήποι* A. D. 1490, tot Deneet gen ge-
drückt a. 1496. alwaer hy selfs getuygt dat het voor's jaer 1496,
het sevende jaer is / dat hy t' Druck- ampt by de hand genomen
hadde. Aenbanghende daer de Voor-reden aldus: *Dura qui-
dem provincia est; bonarum liberalium studiosi, emendare imprimere La-
tinos libros: durior, accuratè Gracos: durissima, non depravate vel hos vel
illos duris temporibus. Quanam lingua curam ipse imprimendos libros, &
quo tempore, videris. Postquam suscepi hanc duram provinciam (annus
enim agitur jam septimus) possem iurejurando affirmare, me tot annos ne
horam quidem solida habuisse quietis. Pulcherrimum utilissimumq; esse
sarcinam nostram, omnes uno ore dicunt, laudant, predicant. Sit ita certe.
aveui tamen ipse quo excrucier modo, dum vobis prodesse cupio, bonosq;
libros suppeditare. Louijs Guicciardijn meynt dat aller eerst van
Aldus Griekes ghedrukt is. Soo en souden dan voor het jaer
1490 gheen Griekische boeckten door den druck ghemeen ghe-
maecht sijn. Voor aen de Griekische. Suidas te Milanen ghe-
drückt in t' jaer 1499: spreeket Ioannes Maria Catanæus: *Quis post
hanc divinam Imprimendi artem, librum aliquem suis undique numeris ab-
solutum publicavit? nisi characteribus decoris insignitum? emendatore op-
timum illustratum? utilitate publicâ necessarium? Ego autem non nega-
verim, jam plurima utriusque lingue volumina per eruditos in lucem ve-
nissa, quæ splendoris multum & utilitatis secum attulero: sed qui eam,
quam Suidas Græcus absolutissimè sit consequutus, nullum faciliè contem-
derim.* De Griekische letteren tot dit werck hebben ghesneden
Ioannes*

† *Theſaurus
cornucopia,
& Horti
Adonidi.*

*Aldi præ-
clarum de
studio suo
testimoniū*

Ioannes Bilolus ende Benediclus Mangius, Carpenfes: om haer erbarendheyt en vernuft hier toe gheroepen van Demetrius Chalcondyles, die tot het coyret uptgeven van Suidas, ende de nieuwe letteren daer toe/grooten arbeyt ende vlijt aengeleyt heeft. Sooder pemand vande Liefhebbers meer begheert te weten vande twee uytmantende / ende onlangs by ons ghenoeinde / Letterfijnders/ die gae (raede ick) tot Chalcondyli Griekische Boozreden: ende laet hem daer van onderrechten. Daer aengaende den druck van Griekische boecken/ dat die aller eerst by Aldus fouden uptghegeven sijn/ daer in doot den Edelman van Florenten Ludovico Guicciardini. Want booz het jaer 1490, doe Aldus begon te drucke/ is tot Florenten in't jaer 1488 de Poet Homerus ghebdruckt / met redelike schoone Griekische letteren / editore Bernardo Nerilio. Noch meer andere boecken sijn booz die tijdt uptghegeven/ hier te lang om te verhaelen. Ick sal hier liever stellen het Opschrift vande Winckel ende Druckerij van Aldus/ booz de deure van sijn Camer met groote letteren gheschreyden/ tot afweeringhe vande impoortyne Besoekkers / die hem mogten in sijn besolguen stoozen ende beletten; ende dan dit Capitel besluypen met seker Gedicht/ dat ick denckende op het Dewys vande hoog-ghemelte Aldus/ ende lettende op de schrelike uptghebers van haere onrype beuselachtighe boecken/ die den Leser walginghe/ ende den Auteur selfs leetwesen baeren / dees boozleden daghen ghemaectt hebbe. Och/ off dat selve my niet mede en raecte / ende hier oock plaets hadde! De heusche vermaninghe van Aldus/ in plaetse van een Deurtwachter/lyndt als volghet:

FISTINA
LENTE.

Nam valde
tumultua-
rius est hic
nostr Com-
mentariolum
& paucula-
rum hora-
rum.

Quisquis es, rogat te Aldus etiam atque etiam, ut si quid est quod a se velis, per paucis agas: deinde alterum ab eas: nisi, tanquam Hercules, defesso Atlante, veneris suppositurus humeros: fersper enim oris, quod tu agas, & quotquot huc attulerint pedes.

ALDUS wilde niemand vergeefs toe laten: die hem quam besoecken/ moest het coyt maecten / ende terstondt weg gaen: ten waere dat pemandt quam om den vermoeden te ondervanghen ende te helpen. Waant daer aldyt werckt ghenoech was.

L

Cl

P. SCRIVERIE LAVRE-CRANS
Clamenspraeck over sekere Schilderije
Ofte ontwerp daer van

Tusschen een Poëet ende een Schilder.

Poëet. **S**Egt, Schilder, wat magh dit voor een Goddinne wesen,
 Met dat gheletert kleedt? off staet het daer te lefen?

Schilder. Het is de DRUCKERY. Poëet. Wat Stad leyt in't versicht?

Schilder. 'Tis HAERLEM, die de Konst gebragt heeft in het licht.

Poëet. Wie sijn, die om haer staen? Schild. De MUSEN alle negen.

† Symbolum Poëet. Dus moet een † slang omringt? Schild. Door haer sij't levē kregē,
 asteriscus. En d' Eeuwighydt te loon. Poëet. Die mes't laurierē loff

Erken ick nu, dat is het hoof van't Maegden-hoff,

APOLLO onsen Godt. Maer, segt wie daer beneven

Sit uende rechter handt? Schild. Hem is te recht ghegheven

Van lauren Laurens naem: de Vinder vande Konst,

Apolloos crans wel maerds, en al der Goden jonst.

Poëet. Ist LAVRENS COSTER dan? Schild. Ja. Poëet. Die
 held moet beklijven,

Die ons soo heeft bevrydt van't lang-verdriestigh schrijven:

Die onse Boecke-kas verbeerlicht en verrijckt,

Soo dat de burgher-man den Koning niet en wijckt.

Maer, Schilder, segt toch voort: wat Vrouw is daer gheseten

In't aensicht soo mismaeckt, als of sy had ghekreten?

† Panistis, Schilder. 'Tis † METANOEA, Heer, van my dus afghemaeld.

Poëet. Die Cicero niet kend, en dus de Grieck vertaeld,

Hoe! noemt ghy haere naem? Schild. Ik hebt van die hee weten,

Ik hebt van uws ghelyck: en wy sijn schier Poësen.

Poëet. **A**llacht ghy swaer hi en, het is de waarheyd oock.

Gheloofst my, Schilder, u en streel ick nocht en stroock:

Ghy

Ghy hebt de sin ghevas. Schild. Maer ghy hebt meer ghelesen;
Seght, wil dit volckjen niet dus by den and' ren wesen?

Poëet,

Ick hebber wel ghekend't die met te spaer berou,

Nae bertsēer en verdriet, eerst keerden dese Vron.

Sy stellen meester haest, en sonder te erkauwen

Een boeck met eenen sett. Dit brengt haer in benauwen.

In corten ist haer leet, dewyl t niet hangt, off kleeft,

Dewyl het werck maer is ghedoot verwt, en niet leeft:

Niet als t behoord ghesteldt. De Venusijnsche snaeren

Die hoordmen sonder vrugt: sijn raed die laetmen vaeren.

Te blocken weggen jaer soo over eenen boeck,

Dat valter veel te swaer: drie weecken is ghenog.

Als t boeck is aen den dagh vervaerdicht en ghegheven,

Soo voelensy met smert wat datter is bedreven.

Och! was't dan niet te laet! Och! dat de Sot met sou

Op-eeten moght het gheen sijn dwase pen nyt spou.

Och! hadd' hy op het Merck van *ALDVS acht ghenomen,

Hy was in sulck verdriet niet blindelincs ghekomen.

Och! hadd' hy daergheter op d' inhoudt en t berecht,

Hoe dat de snelle visch om't ancker is ghevlecht.

Och! hadd' hy het Devijs met aendacht daer ghelesen,

De arme knecht en sou nu soo benart niet wesen.

Die hier met lanck saembeydt sish haest, en soetjes gaet,

Raeckt binnen't Huys van Eer; die loopt, die komt te laet.

Horatius De
Arte Poë-
tica.

* Aldus Men-
nusius Civ.
Rom. mel
gentium, &
typographo-
rum carbon-
culus.

* Delphinus,
Festina
Lente.

LETENDO ET SCRIBENDO,

Harlemi 23 Augusti, 1628.

L e

M E T

HET XVI. CAPITTEL

Register van ettelicke oude Boecken, in verscheyden Steden van Italiën ghedruckt, met de namen vande Druckers daer by.

Behalven de voorverhaelde Boecken ende Druckers / sijn noch heel vroeg in andere verscheyden Steden van Italiën de winckels vande Boeck-druckeryen geopend. Daerom ist / dat ik in mijn Poëtische Door-reden seyd:

*De Konst vloog door het Rijk, en bleef niet inde paelen;
En datmen anders sijn van Haerlem moeten haelen,
Dat haeldemes van Meens. Te Ramen, te Milaen,
In and're Steden meer begon de Pers te gaen.*

*Ptolemai
Geographia.
Lat. cu tabulis,
Roma
1480.*

Doo veel Roma belangt / dat hebben wy in't voorgaende Capittel widdloopig banden beginne af opgehaeld; ende van Milana niet gheswegghen: spreckende van een Boeck / dat daer gedrukt soude wesen a^o. 1465. Volgt nu / dat oock daer in't jaer 1471 Festus Pompejus De verbor. significat. ghedruckt is. Ende Francisci Phileli Satyra in't jaer 1476, by Christoffel Waldarpher van Regensberg / d'aller volmaechteste meester inde kunst; gheslyck als het Opschrift ende de Titel aen't eynde medebringht. Noch is daer ter stede gedrukt de vermaerde Historie-Schryber Titus Livius, arte & impensis Philippi Lavagnia, in't jaer 1478. **D**ewelcke gehonden worde voor den oudsten en eersten Druck: Maer by Franciscus Robortellus + seke ick van een Livius à Victorino + Feltrensi correctus, & impressus à Vendelino, a^o. 1470. **D**oo dat dese den Milaenschen Druck in onderdom acht jaeren te boven gaet. Donatus Bossius de Archiepiscopis Mediolanensibus is te Milano ghedruckt in't jaer 1492. **W**anneer de Druckerye toc Napoli ende in Venetia ghebraght is / hebben wy hier vooren soek verthoont / ende aenghewesen dat tot Venetiegen Nicolaes Ienson Hoog-Druckcher / hoewel Gallicus gheseght / de voornaemste Drucker is gheweest. Hy druckte in't jaer 1472 met seer schoone letteren / en in heerlick formaet / C. Plinij Naturalis Historiae libros.

*† Emenda-
tionum lib.
a. 149. 54.
† Ferrer.
† Matthiam
Moravum,
Neapolita-
nū typogra-
phum mire
extollit in
Epistola ad
Ferdinan-
dum Regem
Iunianus
Mans, circa
an. 1480.*

Ende

Ende by hem is ghedrukt in't jaer 1476 " *Emilius Probus* (sive *porius Cornelius Nepos*) De vitâ Excellentium, &c. En in't selve jaer is tot Venetogen ghedrukt *Nonius Marcellus*, industriâ & impendio Nicolai Ienson Gallici. En Thomas Aquinas De erroribus Gentilium is by den selfden Ienson in't jaer 1480 gedrukt. Daer hy ghenoecht werd Impressor præstantissimus. Maer en dencht niet dat hy onderruffchen stil heeft gheseten: alhoewel wy van sijnere andere Druckfels nu gheen ghewagh en maecten. Te Venetogen hebben omtrent die tijdt / ende coets daer nae / noch andere Druckers in fleur gheweest. De voortreffelicke ende hoog-gheleerde I. Gruterus heeft gebuyckt *Orationes Ciceronis ex Venetâ* editione anni 1473. Prisciani *Opus Grammaticum impressum Venetijs* impensis Marci de Comitibus, socij; ejus Girardi Alexandrini, n. 1476. Eodemq; anno *Biblia Hieronymi, sive Vulgata*, ibidem impressa per Franciscum de Hailbrun & Nicolaum de Franckfordiâ, socios. Onder andere waeren oock doe bekende *Andreas de Paltalichis Catarenis* ende *Boninus de Boninis*, socij. By dewelcken in't jaer 1477 *Aulus Gellius* ghedrukt is: ende in't jaer 1478 *Laëtantius*. Noch waeren bekende *Direk van Reynsburg* ende *Reynout van Nimmeghen* / by de welcke op't jaer van 1477 ghedrukt is *Bonaventura super Secundum Sententiarum*. Ende tot Venetogen is ghedrukt *Valerius Maximus Boni Accursij Pisani* n. 1478. *Horatius impressus Venetijs* per *Philippum Condam*, n. 1479. *Juvenalis Dom. Calderini*, n. 1482. Eodemq; anno *Val. Maximus cum Omniboni Leonicensi Commentarijs*, typis *Ioannis de Forlivio. Apulejus & alia Venetijs impressa circa annum 1485*. Dan *Erhard Radolt* / die van Augsburg tot Venetogen ghekommen was / ende druckte n. 1485, hebben wy in't Cwaelfde Capittel ghesprooken. *Raineri Pisani Pantheologia impressa Venetijs* curâ & impensis *Hermannii Lichtstein Colonienis* n. 1486. Eodemq; anno *Ovidius* per *Bernardinum de Novaria*. In't jaer 1488 is te Venetogen *C. Val. Catullus cum Antonij Parthenij Veronenis Commentarijs* gedrukt by *Andreas de Patascichis*: Ende *Ciceronis Epistolæ Familiæræ cum Hubertini Clerici Crescentinatis Commento* per *Bernardinum de Coris Cremonensem*, n. 1488. In't selve jaer was daer oock *Drucker Antonius de Strada*. Maer soo ick wilde

" *Memorie Hieronymus Magius*,

" *Toel.*

alle de Drukkers op tellen die te Venetge gedruwaeren / ende in
 smiddehepde die welcke tusschen t jaer 1490 ende 1500 gheweest
 sijn / de dagh soude my te cost vallen / ende dit papier, te kleyn.
 Dier jaer nae dat Plinius, hier booren verhaelt / gedrukt was
 by Nicolaes Jenson / is oock de selfde Nuntius tot Parma ghe-
 druckt / dufructus impensis Stephani Coralli Lugdunensis, ^{o.} 1476.

† Tarvisij. Te Trevisi is de Drukkerne broeg aenghevanden. Want daer
 in t jaer 1469 ghedruckt is Polyphili Hypnerotomachia. Van
 welck Boeck de hoog-gheleerde Vossius handelt / wyt de brieff
 van Balthasar Bonifacius aen den doozuchtighen ende bysonderen
 Liefhebber der Gheleerden / den Heere Dominicus Molinus, tot
 Venetgen. Te Trevisi is acht jaerē daer nae gedrukt Iunianus
 Majus De prisorum verborū proprietate, in t jaer 1477, by Bernard
 van Keule: en noch aldaer het selfde Boek drie jaerē daer nae ^{o.}
 1480, vā Bartholomeo Confalonerio van Byscia. Terentius cum
 Donati Commentario ^{o.} 1477, by Hartman Lichtenstein: die nae
 te Venetge niet meer woon trock / en drukte daer in t jaer 1486,
 ende 1494. Te Trevisi sijn noch ghedruckt M. Annaei Senecae
 opera, ^{o.} 1478. ende Plautus Georgij Alexandrini, ^{o.} 1482. Tot
 Ferrara Andelonis Astrologium, ^{o.} 1475. Tot Bologna Man-
 nilij poëtae Astronomicon, ^{o.} 1475, thien gheheele jaeren voor dat
 Bonincontriana Editio in t licht ghekomen is. Tot Byscia Ia-
 cobii Philippi Bergomatis Chronicon per Boninum de Boninis, ^{o.}
 1485, ende ^{o.} 1486 Lucani Pharsalacum Omniboni Leonicensi Vi-
 centini Commentarijs. De welke Lucanus mette voornoemde
 Commentarien in t selfde jaer oock te Venetgen ghedruckt is.
 Want te booren noch in Italien van M. Pantagatho wytgegeven:
 ghelyck als de Druk van Byscia laet verlyden. Tot Verona
 is gedrukt Josephus De bello Judaico per magistrum Petrum Mau-
 ser Gallicum, ^{o.} 1480. Tot Mantua is ghedruckt Eusebij Hi-
 storij Ecclesiastica, ^{o.} 1479. Tot Reggio in t jaer 1481 Catul-
 lus, Tibullus, Propertius accuratissime impressi, auctoribus Prospero
 Orsardo en Alberto Mazali, Regiensibus. Tot Siena Libri
 Elegantiarum Laurentij Vallae, ten huuse van Meester Henrich
 van Heerle in t jaer 1487. En tot Florentien is gedrukt in t jaer
 1477. Waer van in te sien is de Bibliothecque van Casnerus/
 sulcke

fulcks als die **Simplerus** geaugmenteert en verrijckt heeft: Alfonso, &c. † **Gesnerus** heeft selfs ghesien Diogenis Cynici Epistolas Lat. per Franciscum de Accobitis Aretinum I. G. Florentiae excusas a^o. 1487. Hy ghetuygt noch dat tot **Napoli** ghedruckt is seker **Boeck** van een **Onghenoemden** Auteurs De Thermis Puteolorum, &c. a^o. 1475. Siet! dus is de **Druckerij** door **Italiën** verspreydt gheweest. Meer andere **Boeck**en/ende **plaetsen**/daer ghedruckt is ontront die **tjden** / die ick voorghenomen hebbe/ soude ick konen by-brengghen: Maer dit **Register** soude selfs een **Boeck** werden: Ende het en is niet wel moghelijk te verhaelen hoe wyds en syds **COSTERS** † Haen sijn bederen verspreydt heeft: **Jae**/tot in **Sicilien** toe. Alwaer in t jaer 1476 **Hebreeusch** (grootelic om te verwonderen!) ghedruckt is. Onder de **Oriëntaelsche** / soo met de hand geschreven / als gedruckte / **Boeck**en/ die de **Heere** Ioseph Scaliger, loffeliker ged^e. tot **Leypden** het recht der natueren betaelende/ by testamente de **Biblietheque** aldaer besproucken ende ghelegateert heeft / is een **Boeck** vooz hondert en twee-en-vyftig jaeren in **Sicilien** ghedruckt: **Na**mentlick **Grammatica** Mosis Kimchi. **Gheleek** als nu dit aenghe-diende hebben de **hoog-gheleerde** ende **serwaardighe** **Heeren** **Heynsius** ende **De Dieu**. **Maer** op wat oord van t grootste **Eylandt** des **Midland** schen **Zees**/ende in wat **Stad** die **Hebreeusch** **Druckerij** gheweest is / en hebbe ick tot noch toe niet verstaen. **Ich** weet dat daer drie **Steden** sijn met **Ertz-Bisdommen** versien / **Panormum**, **Messana**, & **Mons Regalis**. **Onder** welcke laetstetot **Catania** oock een **Academie** is. **Off** daer dese **Moses Kimchi**, off te **Siracosa**, oft op **Malta**, oft elders ghedruckt is/ weet ick niet. **Dat** weet ick / dat d' eerste **Hebreeusch** **Bibel** te **Pisawen** in **Italien** / onder t ghebiede van de **Venetianen**/ ghedruckt is/ simul in folio, & in quarto, a^o. 1494.

† Vide ejus Bibliothec. magnam.

† Virius Han, de quo precedente capite.

Prima Biblia Hebraica impressa Pisauri, 1494.

HET

HET XVII. CAPITTEL.

Dat de Druckerije tot Romen ende in Italien niet
cerder dan in't jaer nae Christi gheboorte
MCCCCLXVIII. ghekomen is.

Siet het 15.
Capittel.

Ick hebbe hier boozen my teghen Sabellicus ende Polydorus Virgilius wederhoozig ghehoont / ende mijn segghel aen haer woorden niet konen steken / daer sy segghen dat de Druckerije tot Romen in't jaer 1458 opghelomen soude wesen. Jae / mi als ick de saeck ende alles dat daer toe diende / ende eenigstins soude mogghen beweghen / wel naerstelick overleggh ende bepeyns / dancht my dat oock selfs Volaterranus met sijn jaer van 1465 gheen gheloof en meriteert : ende acht billigs dat in sijne veel-tijds onachtsaeme Commensarien vooz het jaer 1465, hersteld behoort te werden het jaer 1468. Op welck jaer mijn Augustinus ghebucht is ende wytghegheben. Soodanig gheboelen stift ende sterckt in my t'gheen ick beschreben binde van Gerrit Praet den Goutwenaer : die welcke / nae dat seker jonghe Dochter van Debenberghen wyt hem bebruyt was / en sijne vrienden en magghen dit huwelick niet en wilden toestaen / wpen lande van Holland verbrocht sijnde / sich tot Romen met schynbe geneerde : want doe (40. 1465) de Konst van Boeck-drucken noch niet bekend en was / en hy de penne geluckelick voerde : in't Grieks ende Latijn sijntges erbaren. Hy hoorde den loeraer Guarinus / ende volgde de Gheleerden / daer Romen doe wonderlick af ver sien was. Alle de goede Auteurs hadde hy met sijn hand afgheschryven / &c. Dit ende meer segt die ghene die doe in sijn moeder's dach verhielt gedraghen werde / ende geboren sijnde een ewig licht niet alleen van ons klapu Holland / maer van Europa; jae vanden gansch en aerdbodem gebooren is. Dit segt van sijn Dader Gerrit Serrits soon / oft / soo de naem over de Wereld beter klinkt / Desiderius Erasmus Roterodamus. Verhalven behoude ick 't jaer 1468. Wat van Spartianus tot Milanen ghebucht in't jaer 1465 hoofts te oordeelen is / stelle ick wyt tot naerder ondersoekinghe ende bescrevinghe.

*Autor ipse
Erasmus in
Vita sua, has
de patre me-
moriam pro-
dens.
Nam tum
nondum
erat arsty-
pographo-
rum, ipse
sima Erasmi
verba.*

HET

HET XIIX. CAPITTEL.

D'aller oudste gheheughenisse vande Druckerije
by de History-schrijvers, ende andere.

Voortwaer het is grootelicks te verwonderen / dat
van soo bysondere konst ende inventie / als de Dru-
ckerije is / niet meerder ghewags in onden tyden en is
ghemaect. By aldien tot Nents in't jaer 1442 ende 1450
Boecken ghedruckt zyn; hoe magh doch het loff daer van afser
wegghen ghebleven sijn! Waer by komt het / dat sels de Chro-
nyck-Schryvers ende de gheleerde luyden van dien tyden / on-
gesien de oberbloedige vruchten die hun door de konst ston-
den te verwachten / hier van nochte en reppen / nochte en roeren!
Hoe / niet een woordt by den even-tydighen Marthæus Palmerius
Florentinus in sijn Chronyck / gebragt tot het jaer 1449. Niet een
woordt by Antonius Florentinus in sijn Chronyck / gebragt tot het
jaer 1459! op't welck hy deser wereld overleden is. † Niet een
woordt by Flavius Blondus! die gestorven is † in't jaer 1463. Niet
een woordt by Ioannes Gobellinus, in sijn Commentarien vande
Ghedenckwaerdigste Gheschiedenissen / die ten tyde van de
Paus Pius II voorgevallen sijn! Welcke Paus vanden bley-
sche ontbonden is in't jaer 1464, ende hy Gobellinus doe in le-
ven was. Niet een woordt by de voorsz. Pius selve in sijn schryf-
ten! Niet by Nicolaus de Cusa, overleden in't jaer 1464. Wel-
hoe kommen daer van stil staen ende swyghen Iacobus Picolomi-
Cardinalis † in sijn Brieven omtrent dien tyden gheschreben. † Papiens.
Bartholomæus Platina in sijn Historien en levens der Paussen!
die te Rommen aen de pest † starff in't jaer 1481. Edoch Cardina- † Oudt 70.
lis Picolominæus in den bries aen sijnen Meef Christoffel / ghe- jaeren
schreben in't jaer 1473, schijnt te spreken van nieuw-ghedruckte † Gruterus
Boecken. † Oraciones Ciceronis, inquit, & Ovidij opera apud librarium Veneta Edi-
sunt: miniata & ligata mittuntur ad te. Cicero ende Ovidius, sepd tions veneti-
hy / sullen u toe ghesonden werden / soo haest die ghebonden / mit. an. 1473
ende de rubriken gheschilderd sullen wesen. Rubriken / sijn de

M groote

groote Capitael-letteren ; die men van ouds niet pleeg te drucken / maer met rooden ende blauwen inct daer by schilberden / met noch meer andere ornamenten : ghebende het werck een oog ende luster. Van Platina wordt mede gheschreven / dat hy de Dindinghe bande Druckerij soude Jehan Faust toe-epgeuen omtrent het jaer 1452. Gilbertus Genebrardus in Eugenio IV PP. Platina, inquit, & fere omnes tale inventum referunt ad Johannem Faustium Moguntinum, sub annum 1452. Wat salmen bande rest segghen ? sy hebben het versuynt : het en heeft gheen pas gegeven bande Druckerij / noch doe soo heel niet bekende sijnde / te spreken. Andere sijn niet versuyngigh gheweest die stuck ter eeren aen te roeren. Matthias Palmerius Pisanus in't Verbolg van Palmerij Florentini Chronicon : Fuit, inquit, ars hac prope divina per totum fere orbem propagata circiter annum 1457. Dese Palmerius Pisanus heeft die boosj. Continuatie gebragt tot op het jaer 1481. doe hy oock leesde. Io. Ant. Campanus † Bisschop van Abruzzo oft Terramo / van dewelcken wy hier booren eerlick ghesproken hebben / in Epigrammate suo de Vlrico Gallo. Iunianus Majus Neapolitanus in † Epistola ad Ferdinandum regem : Nunc demum viri singulari ingenio praediti, inquit, omniq; doctrina ornati, tanquam in subsidys positi, & occurrunt Barbarorum colluvioni, & Latina studiis in pristinum pubertatis florem restituunt. Accedit adhaec, quod Germani solerti ac incredibili quodam invento NVPER novam quandam imprimendi rationem invenerunt. Hæc ille circa an. 1477. Van dese Konst heeft / nae de ghetuyghenisse van † Ireneus, eenen seer loffelicken Brieff gheschreven Nicolaus Perottus Archiepiscopus Sipontinus, ad Franciscum Guarinum. Solebam, inquit, mi Francisce, aetati nostra gratulari, quasi magnum quoddam & penè divinum beneficium hac tempestate adepti essemus, ob novum scribendi genus è Germania NVPER ad nos delatum. Videbam enim tantum uno mense ab uno homine hoc tempore impari literarum posse, quantum vix anno scribi alias à plurimis potuisses. Quod uno versu Campanus noster Aprutinus Pontifex elegantissime scripsit: Imprimi ille die, quantum vix scribitur anno.

† Episcopus
Aprutinus.

† Praefixa o-
peri De prif-
eor. verbor.
proprietate.

† Germania
Exegeseos
lib. 2, ca. 47

Ex qua re tantam brevi tempore librorum copiam sperabam, ut nullum superfuturum esset opus, quod vel ab inope & egeno homine posset am-
A. 1480, plius desiderari, &c. Dese Perottus bloeyde op die tijdt / ende starff
een ghe-

een geheel oudt man. Ende noch (nae dat ons de voornoemde Irenicus te kennen geeft) heeft vande Konst van Boecke-Druckken een Brief naegghelaten Franciscus Philelphus van Ancona/ghelaurierd Poet ende Ridder/ *ubi suo tempore repertam esse hanc artem ostendit, & quasdam literarum formulas nominat, & inventores hujus aeternâ laude aëstimat.* Philelphus was geboren in't jaer 1398, ende starff in't jaer 1481, sÿnde nu tot den ouderdom van drientachtig jaeren ghekomen. Philippus Beroaldus, die te Bologna in't jaer 1450 ghebooren / en in't jaer 1510 gestorven is/ verheft ten hemel toe Duytschland om dese Konsts wille in seker sijne Carmen. Maer oft oock andere haer debuoir ghedaen hebben/ staet te besichtighen. Ick sal eenighe van haer aengewesen hebbende dit Capittel besluypen / ende hier mede ophouden. Nicolaus Clopper Canunnick tot Eindhoven ^{o.} 1472, in Florario Temporum. Ioannes * de Hagen in sijne Chronijcken / Die hy heeft ghebragt tot het jaer 1471, ende in't jaer 1475 deser wereld overleden is. Anonymus in Chronico magno Belgico, twelck epudicht/ ende met dat oock sijn leven / in't jaer 1474. Egidius de Roya in Annalibus Belgicis, perductis ad an. 1478, quo & obiit. Thomas Bassinus in Historia de Ludovico xi Galliarum rege, & Carolo Burgundix Duce, circa an. 1480. * Iacobus Ticinensis in Commentarijs suorum temporum, sub Pio ii P. M. à quo Cardinalis creatus. † Hieronymus Albertucius Bursellus in Chronico ab origine Mundi usque ad an. 1491. weynigh jaeren daer nae tot Bologna in sijne Vaderstad ghestorven. † Baptista Ferrariensis, die wel erbarene ende veel-versochte Historie-Schryver / in sijne Historia Florida, ghebragt van Christi gheboorte af tot sijne tiden. Hy leefde in't jaer 1494. Ende dit sijn meesten deel onghemeene Boecken/ ende niet licht om te bekomen. Eenighe weet ick dat door den Druck gemeen gemaect sijn/ maer daer van tegenwoordig ontbloomt sÿnde / moeten wy roepen met de riemen die wy hebben. Die soo gheluckigh is / ende tot dese stomme meesters een vryen toegangh heeft/ magh eens onderstaen wat sy van de Druckerye ghevoelen.

Verba sunt Irenici.

Alias de indagine.

Laudatur à Leandro Alberto in Italia sua.

† De hoc Vossius ex Leandro Alberto, De Histor. Lac. Lib 3 cap. 8. † Vide de eo Lang. in Coron. Criticis, & Trithem.

HET XIX. CAPITTEL.

Affcheydt van Italien, naer Nederlandt: met
het verhoog van eenighe oude Drucke-
rijen aldaer.

HEt is nu meer dan tijdt dat wy Italien verla-
tende nae hups keeren. Is Italien ons soet ende liefes-
lick gheweest; loffelicker ende billicker ist/ dat wy ons
waerde Vaderland ongelijck soeter ende liefelicker achten.

Mijn Vader-Stad roept my, nae Haerlem moet ick hooren.

't Landt treckt (ick weet niet hoe) van daor wy sijn ghebooren.

Die soete beughenis is 't soetste datmen vindt.

Ons hert en ons ghemoed gheen-bandt soo krachtrig bindt.

Wegh dan schoon Italien / wegh Roma 'swerelds pronck/
en vruchtebaere Hoozn van on-eyndliche gheleerde leckerijg/ er-
weelde; wegh Spanckrijck / wegh Spaengien / wegh Enge-
land / wegh alle andere wythernische Kercken / en Vorstendom-
men. Ghy en hebt hier van my nu niet te verwachten / dat ick
uwe Druckerijen ophaelen ende groot-maecten sal. De liefde
van mijn liefste Vaderlandt bekoort my boorts te blijven bin-
nen de paelē van dat oud vermaerde en loffelicke Batavia. Ofte so
ick daer buyten trede / dat sal vondsom her wesen / ende in onse
huurt. Ghelijck als ick van meyninghe ben alhier aentepcke-
ninge te doen van enighe Druckerijen die by ons Voorzouderen
tijden hier te lande gheweest sijn. Historia Scholastica super N. T.
auctore Anonymo, is tot Utrecht ghedruckt by Meesters Ni-
colaes Ketelaer ende Gerard de Leempe / in't jaer ons Heeren
1473. Tot Utrecht is mede in't jaer 1480 ghedruckt Fasciculus
Temporum op onse spraecke vertaeldt / by Jan Weldenae / van
dewelcke Drucker wy hier nae breeder sullen sprecken. Ende
Erhard Keewich van Utrecht druckte tot Ments in't jaer
1486. op dat jaer in't lichte brenghende † Itinerarium Hieroso-
lymitanum Bernardi de Breitenbach, in't Latijn; ende in Duytsch/
doch sulcke sprake die wy Nederlanders oock verstaen konen/
in't

† Auctor ipse
vocat Passa-
gium in
Terram
Sanctam.

in't jaer 1488. Dialogus Creaturarum appellatus, jocundis fabulis
 plenus, is voleyndt ter Goude in Holland/in't jaer 1480, by Ge-
 raerd Leeu/vermaerd Drucker in sijn tijt. By den selfden is ge-
 druckt Tractatus Colores inscriptus, de elegantia, compositione, digni-
 tate, &c. per egregium Magistrum Engelbertum; sonder jaer. En in't
 jaer 1478 een Boeck van den H. Sacrament / by G. Leeu ter
 Goude in H. Als mede in't selfde jaer van 1478 by den selfden
 G. Leeu een goede Chronijckrke van Holland in Nederduytsch/
 inhoudende sommighe gheschiedenissen die inde groote Chro-
 nijck niet en staen/ ende werdt van mij menighmaets vermeld
 in mijn Historie van de Graven van Hollandt. Dierghelucke
 Chronijcken hebbe ick t'anderen tijden ghesien / ende hebbe
 selfs een by eenen ouden handt gheschreven / beginnende de
 selfde Chronijck van Holland in Duitichen, aldus: *Langt sovit my
 gebeden dat ick dorg Goude maken ende bescreiven die Historien van
 Hollant &c. van Gerael Eyck die eerste Grave van G. tot dat die
 marstige Hertog Philips van Burgonden regnerde in Hollant. Het
 Goudsche Chronijcken seyd / tot die marstige H. edele Hertoghe
 Maximilianus van Oostenrijc regnerde. Als synde 'tselfde tot
 sijne tijde toe ghebragt / ende eyndighende met het eynde van
 Hertoghe Karel/ die hoor Nancy verflaghen bleef in't jaer 1477.
 achterlatende eene eenighe Dochter Maria / die daer nae trou-
 de Hertoghe Maximiliaen van Oostenrijc des Keysers Fre-
 derics soon. De gheschreven Chronijcken eyndighen met de
 doot van Vrou Jacob/daer veel leeds af quam/ 1436. Mijn
 M. S. is gheschreven ende gheende by Meester Clais Gocen
 tot Haemste: Daer nae / met de gheschiedenissen van veertich
 jaeren verrijckt/ ghedruckt ter Goude in Hollandt/ by Geraerd
 Leeu. Ende in't jaer 1479 is by den selfden G. L. voleynd/ ende
 ghemaecht een genoeglick suverlick Boeck vanden Tydverdyf
 der Edelre Heeren ende Vrouwen / als vanden Schaekspel:
 daer nochtans een ygelijk mensche/ van wat staet dat hi si/ vele
 scoonre ende saliger leren tot nemen magh/ &c. Dit selfde ghe-
 noeglick Boeck vanden Tyd-berdyf is oock tot Delft in Hol-
 landt gedrukt in't jaer 1483. Maer ses jaere te hoor is tot Delft
 gedrukt de Bibel in Nederduytsche sprake/ in't jaer 1477. Van*

*Maria Ca-
 rolefiana
 Maximilia-
 no Friderick
 III. Imp.
 filio, A.
 1477, mensis
 Augusta.*

wéere niet off daer de Druickers naem bystaet / dewijl ick mijn
 remsplaer uytgheleendt hebbe : ende de Leydsche Bibliothe-
 que / op de welcke oock een verthoondt werdt / my nu te verre
 vande handt is. Dionysij Carhusiensis Quatuor novissima, Del-
 phis a°. 1487. Ende tot Brussel sijn ghedruckt dese vier naest-
 volghende Boecken / Speculum conscientiarum, a°. 1476. Aegidij
 Carneij Sportula fragmentorum, a°. 1479. Io. de S. Laurentio Po-
 stilla, a°. 1480. Bernardi Epistolæ, a°. 1481. In't jaer 1474, is met
 groote naerstighyde ende met noch grooter kosten / soo van ge-
 sneden Figuieren als anders / by Jan Veldenaer tot Leuven ge-
 druckt † Fasciculus Temporum, in't Latijn beschreven. Hebben-
 de van die tydt af / soo t'schijnt / ghearbejdt om de selfde Chro-
 nijk in Nederduytsche tale aen den dagh te brenghen. Twelk
 de voornoemde Druicker eyndelick in't jaer 1480 te wege heeft
 ghebraght / tot Drecht : met verschejde Wyhoegselen van die
 Koninghen van Brancrjck / van Engelandt / ende van die
 Hertoghen van Brabant / ende van die Bisschoppen van D-
 recht / ende van die Graven van Vlaenderen / van Hollandt /
 van Zeelandt / van Henegouwen / van Gelre / van Cleve / met
 heure Wapen-schilden ; ghebraght vande Werelds Schep-
 pinghe af tot op den dach alst werck volmaectt ende uytgegeven
 werde / int voorsz. jaer 1480, opte Vastel-abonde. Alhoewel
 dese Strichsche vertaelde Fasciculus Temporum een eynde heeft
 met den Latijnschen Druick van Leuven / sijnde niet wijder ge-
 bragt van tot het jaer 1474, als de Paus Sixtus IV opte Stoel sat /
 ende daer nae noch omtrent thien jaeren gheleten heeft. By
 den selfden Veldenaer is tot Leuven / dewijl hy daer noch
 woonde / † Lucanus gedrukt / met de beersen wyd van den ande-
 ren / tot gerief vande Scholen / om bequaemelick daer tusschen
 beyden in te schrijven / het gheen de Meesters dicteerden. Jaer
 en is hier niet by uytghedruckt. Tot Leuven is van ghelpe-
 ken ghedruckt Historia Sanctorum, & Legenda S. Cuneia, a°. 1485.
 Beets super Decem Præcepta, a°. 1486. Ende in t selfde jaer
 van 1486 was daer Boecke-druicker † Jan van Westfalen : die
 sekeren langhen tydt die neeringhe daer ghedaen hadde. Want
 de Poëten Iuvenalis ende Petrus sijn tot Leuven ghedruckt by
 den

De quo vide
 Cap. VI.

† Editore
 Pomponio
 Infortunato

Joannes de
 Westfalia.

den boornoemden Jan van Westfalen / in't jaer 1475. Ende van desen druck hebbe ick een exemplaer op Franchijn gesien / ende meyne dat het selfde noch berust onder den Sedelen ende wel-gheleerden Jonckher Dierick van der Boers / mijnen goetgunstighen bruydt; waerdighe soone van den windt-vermaerden Ianus Doufa, in syn leben Heere tot Noordwylt / &c. Tot Antwerpen is ghedruckt in't jaer 1486. ende onder andere Petri Hispani Logicalia. Tot Gent in Vlaenderen de vijf Boeken van Boëtius vande verstroofinghe der Philosophie, overgheset in Nederduytsche sprake / met de Uelegginge / ten trooste / leeringhe ende consoorte aller menschen / by Arend de Kepsere geprent in't jaer 1485. Tot Aelst / mede in Vlaenderen / Summa Angelica de casibus conscientiar, ^{o.} 1496. Tot Deventer is ghedruckt ^{o.} 1479 Legenda aurea, ende Socci Sermones tribus voll. ^{o.} 1480. Tot Suol ^{o.} 1479 Bonaventuræ Conciones, ende Bernardi Considerationes ad Eugenium PP. ^{o.} 1486. Ende in andere plaesen meer vande Zeventhien Provincien. Dat leven en lijden ons liefs Heeren Ihesu Christi, is voleynde by Mathijs vander Goes / ^{o.} 1484. Waer't ghedruckt is / en blyckt daer niet. Ghelyck als in ontallicke meer ghedruckte Boeken niet alleen de plaets / maer oock de Drucker en't jaer verswegghen worden. Als daer sijn *Bibliorum vulgarium*, *Bibliorum cum Glossis*, *Val. Maximi*, *Q*, *Curtij*, *Martialis Epigrammatographi* (*quam bonitate optimis membranis M S S. non cedere, in Animadversionibus meis in illum Poëtam superioribus annis re ipsâ conperi*.) *Flori*, *Vegetij*, *Sidonij Apollinaris*, *Ambrosij*, *Augustini*, *Hieronymi*, *Isidori*, *Gregorij Magni*, *Bernardi*, *Vincentij Belvacensis*, *Bonaventura*, *Thoma Aquinatis*, *Alberti Magni*, *Petri Comestoris*, *Francisci de Mayronis*, *Hugonis de S. Victore*, *Joan. Cardinalis*, *Barthory*, *Thoma de Kempis*, *Bernardini de Busis*, *Bernardini de Senis*, *Joannis de Turre cremata*, *Roperti Holkot*, *Philippi de Brommerdo*, *Hugonis de Prato*, *Pauli Burgensis*, *Leonardi Italici*, *Leonardi de Utino*, *I. Nideri*, *Richardi de Villâ novâ*, *aliaq*, *innumera Editiones incerta*, *sine loci*, *typographi*, *temporisq*, *annotatione*.

HET

HET XX. CAPITTEL.

Dat oock in ouden tijden tot Haerlem Boecken
ghedruckt zijn, met de tijd ende des Druckers
nytgedruckte naem.

Bartholo-
maeus de
Glanwyle
Anglicus,
De rerum
variitate,
Siet van
hem de Heer
Vossius.

MAer / sal de Leser braghcn / is tot Haerlem niet
een Boeck ghedruckt met vngedrucken jaere? Jae/
in trouwen. Daer is onder andere / dat Boeck welck
ghhieten is Bartholomæus vander Proprieteiten der dinghen , in-
den jaer ons Heeren 1485 geprent ende volendt / ter eeren Gods
ende om leeringhe der menschen / by Meester Jacob Bellaert.
Ende een jaer daer te voozen / Der Sondaren troost , met Figue-
ren / verdupdscht vpt het Latijn / beschreuen door Iacobus de The-
ramo, Archidiaconus Aversanus & Canonicus Aprutinenfis : Ver-
batende een ghenoeghelick ende stichtelick Proces / off Rechts-
boerderinghe / tusschen Belial een Dupdel der Hellen / als Es-
scher ter eenre syde ; ende Moyses / Verwerder ter ander syde.
Van hier en wordt des Druckers naem niet ghespeld / staende
alleenlick after op : Dit Boeck is volpndt tot Haerlem in Hol-
landt / ^o. M. CCC L XXXIIII, opten XI dach in Februario. P. V.
Ende vooz op het Wapen van Haerlem / ghedrachten van een
Arendt. D. V. Coonhert, als wy hier voozen in 't eerste Capittel
ghesien hebben / schryft in allen schijn off de Druckerye by hem
ende sijn medeghesellen binnen Haerlem opgherecht doe niem
ende als een spruyt mit de woortel van een oude banie / [te weten
van den Laurier van Laurens Coster] weket op ghekomen en
begonnen was : obernus dese hanteringhe / so hy seyt / van / nie-
mand in dese stede ghepleegt werde. Dat hier doe ter tyd geen
openbaere of se aensienlike Druckerye en was / stae ick hem
lichtelicken toe. Maer is sijn meyninghe gheweest / ende soude
hy willen dryven / dat vooz dese sijne instellinghe ende openinge
van winkel : als mede van Jan van Zuren / tserdt den eer-
sten Opzichter ende Vinder LAVRENS KOSTER gheent
Druckeryen alhier gheweest souden hebben / voozwaer dat kan
ick

ick soo niet aennemem/ maer houte het selve door een groot misverstand : ende het blyckt anders by de voorz. Boecken.

HET XXI. CAPITTEL.

Naerder Openinge, dat de Boeck-druckerije de Stad Haerlem toe komt, als uyt haer eerst ghebooren:

DE RECHTE LAVRE-CRANS.

Voor

LAVRENS KOSTER.

Alhoewel Hadrianus Iunius met de hooghe prote-
 statien ende besweringhen van oude/ destige/ ende aen-
 sienelicke Magistraets-personen/ verhalende het gee-
 ne sy van hurre Door-ouderen van hand tot hand ontfanghen
 hadden/ gheloof by een yder behoorde te vinden : als sijnde geen
 bloed-berwant van den dooden LAVRENS IANZ. KO-
 STER; ja/ niemant van sijne Erffghenamen ende naekome-
 lingen in maegschap oft alliancie van huwelick bestaende:
 nochte oock sijnde door eenigherhande weldaed verplicht / oft in
 haer ghehouden/ bypelic uytsprekende dat hy gheboelde; ende
 t'enemaal sulck een/ als Plutarchus oordreelt de beste ghetuyghe
 te wesen. Ende het eventwel sedert den Hoogduydschen / ende
 anderen / ofte door misverstand ofte door nydighydt herruckt
 sijnde/ belieft heeft de erbindinghe vande Boecke-Druckerije
 de Stadt van Ments toe te schrijven ende aen te eygenen : met
 een de hoogste injuris van onse lieve ende waerde Stad Haer-
 lem. Soo en hebbe ick niet konen ledigh staen / ende dit alsoo
 met oogluypkinghe laten passeren. Peen : De sekerheyt/ die ick
 daer van hebbe/ is te groot/ en de redenen te wightrigh. Soo ick
 sweghe/ ende de ingewikkelde opinie niet om berce stiet/ daer ick
 smagh/ voorwaer mine Mede-burghers ende alle verstandige
 menschen souden my met recht dese mine naelatighydt en dit
 opzet tot eeuwighe schande konnen toerekenē. Ick sal dan hier
 vermoghens mijn ghering verstand / naespoornde den hoog-
 ghewel

N

† In contra-
dit Tabulis
Geographi-
cis.

ghemelten Iunius, schuldpligtigh ende sorgvuldig betrachten de
Eere bande *Stad*, van my. Den eersten douth heeft Iunius,
ende hem volgende P. Bertius, hoor af ghestooten. Daerom salt
onnoedig wesen de selfde saegh alhier te vijlen / ende daer mede
den Leser moepelick te vallen. Ick en worde niet anders onder-
recht / als daer gheschreven staet / ende onse eerste Capittel me-
debrenge. Verhalben om tijd te winnen / ende 't papier (dat nu
door d' openbare Oorloghe kostelick valt) te spaeren / sal ick al-
hier in 't cort opentlijck ende oprechtelick voor ooghen stellen / at
wat my van die saecke bewust is / boven het gheene dat Iunius
ende andere / soo volkomene kennisse daer van noch niet beko-
men hebbende verhaelen. Ick sal mede om die redenen nu Se-
rarius in rust en vrede laten. Dewyl oock veele van sijne voorstel-
kinghen maer enckel stind-redenen sijn / die off haer selfs weder-
leggen / off wepnig om 't lijf hebben: jae / ten dese oock belacche-
lick sijn. Est ick teghentwoordighlick tot kinbaedse / vechtelick /
of dierghelocke moepten niet ghesindt en van. Misschien wat
sehier 't avond oft morggen ons hier ober mogt bejegenen / ende
sen boord komen. Esal dan veel-licht beter pas gheven. Hebt
daer alleenlick nu dit Epigramma voor sijne E.reckeninghe:

Cum perspecta tibi sit docti pagina Iuni,
Et perspecta fides, hei! quid, inepte, facis?
Divinam frustra rapis Harlemensibus artem,
Hacq; Moguntiacos tollis in astra tuos.
Si pudor est, lecto nostro desiste libello.
Iam ne probes? † SERO, CAECILIANE, VENIS.

† *Allusio ad
nomen S.
ERARII.
Overgeset
door S. A.*

Na dien gy hebt het boek van Iunius gelesen,
Die sijn getrouwighejd genoegzaem heeft bewesen,
Een onbesproken man, en ledig van bedrog:
Wat woelt gy niettemin? wat beuselt gy dan noch?
Vergeefs wilt gy die Konst den Haerlemmers onstelen,
En soekt dyn volk van Menz die ere nyt te delen.
Ick bid u leest mijn werck, en hebt gy schaemt in 't lijf.
So staet daer nu van af, en laet uw valsch bedrijf.

Of wilt gy niettemin by dese dwaling blijven?

Of denkt gy niettemin die stoutlyk deur te drijven,

Al sijt gy overtuigd? Wat maekt gy arme knecht!

Gy komt hier al te laet, gy hebt het al te slecht.

Daer en is geen landt met hoe groote naerstighedyt ende bloedigen arbeeydt het selve by den lant-man gheploeyt/ bebouwt/ en ghelwiedet word/ oft daer sal noch onkruydt ende wildernisse blijven. Ende men kan qualick eenig goudt vinden / sonder ander erger metall/ oft schuytm. Van een ghesalte ende aerdt is by-nae de mensche/ trachtende wel by sich selven nae de Waerheyt: maer off by schoon sijn sinnen (soe veel doenlick is) scherpt; noch: als kan by sich qualick vande Leugen wachten; die welcke niet alleen door een waerschönelicken glimp der menschen ooghen bekoheld / ende verstand verleyd; maer oock mede te weghe byngt/ dat sels het gheen dat opentlick valsch is / waerachtigh schijnt te wesen. Soo datter veel twyfelachtigh ghemaecht sijnde/ ende nae de schoone opghesmuckte Leugen hellende / de Waerheyt selve afgaen. By-nae alle menschen / die nu sijn / en oyt gheweest sijn / gaen aen dit ebel sieck. By wordten alle door ons aengeboreu swackheyt en onboosigtigheyt bedrooghen; ende oock door een quaeden aerdt bedrieghen wy selve: wel beter wetende. Sulcks als ick vastelick gheloove/ dat het met het stuck vande Boeck-Druckerye toegaet. Ende daerom niemant byreindt moet geben/ dat nu eerst de naeckte Waerheyt / tot noch toe hebbende in een seer diepen put ghesoncken gheleghen / ondeckt ende te voorschijn ghebragt wert. Hoe dat de Duytschen onder den anderen ober hoop legghen/ watte verwarringhe ende onsekerheyt datter is / watte onenigheyt van Steden / (daer de loffelicke ende nimmermeer-ge-noegh-ghewesen konst eerst ghevonden soude wesen) hebben wy claerlyck verdoont / ende aenghewesen hoe dat by een deel Schryvers voor d'eerste Vinder ghehouden werdt Ian Guttenberger; by een deel Ian Fusth; by eenighe Ian Mentel; by anderen andere. Wat verschil datter in de naemen/ ende inde tijt is. Waer by dat noch komt dat Sebastiaen Franck in sijn Chronyck / onder Keyser Frederick de Verde/ den Vinder is

4°. 144.

† Siet hier
vooren pag.
32.
† Germania
Exegeſes
lib. 2. cap.
47.

noemende Ian Gentſeyſch te Mentz. **Dese/** nu door ſijn hooghert
ouderdom blind gheworden ſjnde/ ſoude anderen in't **Duyſ**
Zinn Gutenberg tot **Mentz** onderweſen ende de **konſt** geleerd
hebben: nae dat ons [†]Wimſelingus te kennen geeft. **Ende** om
noch de ſaeck meer ende meer onſeker ende wanckelbaer te
maecken: *Alij* (ick ſal met de eyghe woorden van [†]Irenicus
ſpreken) ¹ *in praedio Alſatia, nomine Ruſſenburg, inceptam primitus hanc
artem fuiſſe ſcribunt, quod a ſono imprimendorum librorum dixerunt, &
Moguntiam primitus libros detulerunt: unde fama illic repertam fuiſſe
hanc artem divulgata eſt.* **Maer** waer toe / ſal vermandt ſegghen/
oock deſe ſchijve gheroerdt/ daer de **Duytſchen** in dit ſpel meer
als ghenoegh bekapt ſijn? **Laet** ons voort baren tot de **Onder-**
kinge ende naerder **Openinge**. **Mijn** gevoelen is/ dat de **konſt**
thien off twaelf jaeren voor het jaer ons **Heeren** Mccccxl (in
twelck de ſekerſte **Schryvers** over-eenſtemmen) eerst in **Hol-**
landt / ende dat tot **Haerlem** / ghevonden is. **Met** hoedanigh
begin ende voortgangk / hebben wy in onſe **Poëtiſche** **Dooz-**
reden verhaeldt: ende voor ons **Iunius**. Die welcke alhoewel
eenighe byſondere dinghen/ aengaende de **Vindinghe** / ont-
deckt/ ſoo heeft hy nochtans (met verloff/ ende ſonder **ſtoorin-**
ghe van ſijn heplighe aſch) ſijne nus-ſlagghen: ende kan van in-
advertentie niet vry ghehouden werden. **Twelck** ick hier in't
voor-by-gaen vermaene / ende voortſ het oordeel des ver-
ſtandighen **Leſers** / die mijn **Discours** met het **Discours** van
Iunius ſal willen confronteren / goedtoillighlick onderwerpe.
Om peder een te voldoen/ en heb ick mi gheen en moedt/ nochte
oock tijdt. **De** leer-luſtighen / hoop ick / ſullen haer wel beſa-
ghen vinden/ ende hun verghenoeghen. **Wat** de quaedt-willi-
ghen ende wederhoorighen aen ſullen rechten / dat en raecht
mijn goet hert/ nochte en becommert mijne ſinnen niet. **Wel**
gheruft ſjnde ende ſteunende op de goede ſaecke/ die ick voor
hebbe/ ende de ſupbere: **Waerhepdt**: de welcke/ als een hemel-
ſche **Sonne-ſtrael**/ gheen nacht/ gheene **duyſterniſe** / hoe dick
oock/ kan verdonckeren.

† Veritatem,
nisi caleſte So-
lis jubar,

nulla nos, .. nulla caligo, quantumvis alta, obtenebrare poteſt. Iunius.

Pandite

Pandite nunc Heliconae deae, cantusque; movete.

Huden op den dagh is het twee volle Ceutwen gheleden / dat A°. 1428.
 de loffelickste ende hoogh-waerdighste Konst de Druckerie te A°. 1628.
 voorschijn ende in't licht is ghekomen. Niet op die wijze en
 maniere als nu ghebruyckelick is/ met ghegooren letteren van
 loode ende tin / die elck bysonder uyt kassen van de Letter-set-
 ters opghenomen/ ende op de set-haeck te samen gheboeght
 worden/ eerst een woordt/ daer nae een regel oft verse/ eyndlick
 een ghehele Forme. Neen : alsoo ist niet toegegaen. Maer een
 boeck worde bladt voor bladt op houte tafelkens ghesneden.

Seker Jode niet name Rabbi Ioseph Sacerdos ghetwaeght in
 sijne Chronijck op't jaer nae de Joodsche tijd-rekeninghe 5188,
 (dat is/ nae onse tellinghe vande Gheboorte Christi/ tjaer 1428)
 van een ghedruckt Boeck tot Veneetgen by hem ghesien : son-
 der nochtans dat te noemen : maer seyd selve een oorsprongh-
 lick boeck te wesen / ende dat daer van de Konst van Boeck-
 drucken aller-eerst begonnen is. Ick en hoope immers niet dat
 haer Mentz oock desen druck sal vermeerden en toerekenen. Ve-
 neetgen noch minder. Daer doe/ en lange daer nae/ geen Dru-
 kerie en is gheweest. Iae / in gansch Europa en is geen ander
 Stadt dan Haerlem/ die haer de eere vande Konst in soo vroege
 jaere toeschryft en onderwindt. Al beroeme haer die van Mentz
 van d'eerste bindinghe (met hoedanigh sober bescheydt/ is hier
 booren verthoont) nochtans blijven sy verr' after die tijd. Dit
 Boeck/ dat den Jode als wat byemids ende bysonders tot Ve-
 neetgen verthoont worde / is / by al dat ick binden ende ober-
 legghen kan/ soodanig een gheweest / alser noch eenighe in we-
 sen sijn / ende ick selve een hebbe / ende weet dat noch een ander
 hier ter stede berust onder den eertwaerdighen/ gheleerden/ ende
 seer bescheyden Heere Io. Alb. Bannius. Waer van de weergae
 oock in syn leven gehadt heeft die tijd-beroemde en groote We-
 reld-beschryver Abrahamus ¹ Ortelius. Dat de Jode dit Boec on-
 genoemt laet/ en is geen wonder : alsoo't geen naem en heeft.
 'Tis ghedruckt in folj-sonmaet/ verbatende sekere Figueren/
 tot beerrigh in't getal toe/ van't oude ende nieuwe Testament/
 t'samen

† Siet hier
 van Eman-
 uel van
 Meteren,
 in't Beleg
 van Haer-
 lem.

Luc. 1, 24.

t'samen ende by den anderen vergheliken. By exempel. In 't midden van d'eerste tafel wordt ons booz dooghen ghesteldt de groete ende boodschap des Enghels aen Maria/ Ave gratia plena, &c. ende daer nebens aen de rechter syde de **Figure van een Vrouwen met een Serpent.** Waer boven aldus gheschreven staet: Legitur in Genesi ·III· Cap.º quod dixit Dominus Serpenti, *Super pectus tuum gradieris.* Et postea ibidem legitur de serpente, & muliere: *Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo ejus.* Nam istud in annuntiatione beatæ Mariæ gloriosæ virginis adimpletum est. **Aen de linker syde / boven de Figure daer Gedeon knielende van Godt een teycken epscht aen't vell metter wolte / staet aldus:** Legitur in libro Iudicum ·VI· Cap.º quod Gedeon petiit signum victoriae in vellere per irrotationem irrigandam. Quod figurabat virginem Mariam gloriosam sine corruptione imprægnandam ex Spiritus Sancti infusione. **Meer andere beeltenissen van Dantspersoonen ende Propheten staen niet alleenlick daer/maer oock doorgaens reynpaerlick in't gansche werck: met spreucken wyt de H. Schryfture / ende knieppel versters / ter materie dienende.** Twee van dese bladen met figuren ende schryft sijn aen malhanderen gheplackt / met gis oft andere pap; als op een syde maer ghedrukt sijnde. Wyt wat oorsaecke sulcks gheschiede / verhaeld Iunius: ende ons booz ouders hebben oock mischien noch andere redenen gehad. **Dic ick den Verstandigē te bedenken gebe.** Op een wyse alst voorgaende Boeck / hebbe ick noch een ander Boeck ghedrukt ghesien / ende is gheheten in Latijn Canticum. **Begint** Dit is die voorlienigh ydt van Marien de Moeder Godes, &c. bestaende wyt festhien Figuren. Daer de letters wat volmaekter ende gheschickter komen. Doch in dat werck en komt soo veel schryfts niet / als in 't ander: staende de spreuckē en versen wyt Canticum Canticorum, in rollen en afwaer ende winpels geordonneert. En is mede in't Latijn / als't voorgaende. **Noch hebbe ick gesien met ruide ende plompe snee van letters / in Latijn beschreven / sekerer Temtationes Dæmonis temptantis hominem de septem peccatis mortalibus, & eorum ramis. Et statim sequitur Defensio boni Angeli custodis hominis contra hæc sacram Scripturam allegantis.** **Op een vell papiers in plano / oft in patente/**

patente/als men seyd/ ghedrukt. Slozdig werck / maer baer-
men d'eerste beginselen ende proeben bande konst / met den
nietw-ghebundene Druick-inck / niet alleenlick met de ooghen
afnemen/maer met de hande oock tasten kan. De Formen van
alle de boozberhaelde stucken sijn op hout ghesneden ende ghes-
steken. Waer mede dat de konst eerst begonnen is. Twisfeld
daer niet aen. Van ghelijcken is DONATVS op houten tase-
len ghesneden gheweest / en soo van yder tafel yder blad ghe-
drukt. Van welck Boeck Mariangelus Accursius, ende de oude
Chronijck-Schryber van Keulen / eene ypttermaren loffeliche
ende booz ons ten hoogsten beroemelicke gheruyghenisse ghe-
ben. De doozluchtighe Woutwe Veronica Lodronia, de Groot-
moeder vande Heere Iosephus Scaliger, heeft mede een Boeck-
ken gehadt van Ghe-tijd-gebeden / langwerpigh van formaet/
ghedrukt / alst werck in schijn was / van houten ghesneden ta-
felkens. Maer laet ons van dien Donatus aenhoozen het gheen
grootelicks t'onser eeren streckt / ende ons ghenoech vande Din-
dinghe der Druckerije verskerdt: boven alle 'tgunt dat Iunius
ende andere ons gheopenbaert hebben ende te kennen gegeven.

De eerwaerdighe Broeder Angelus Rocha in Commentario Va-
riarum Artium, sive De Bibliothecâ Vaticanâ, In tot Scriptorum con-
troversia, inquit, apponere libet quod manu Mariangeli Accursij exara-
tum in primâ Donati Grammatici paginâ inveni. Aldus enim junior, vir
quidem eruditus, & in antiquorum monumentis indagandis accuratissimus,
ostendit mihi librum Donati ex membranis confectum, & impressum, in
cujus priori paginâ hac scripta leguntur: (ARRIGE AVRES PAMPHILE!)

Ioannes Faust, civis Moguntinus, avus maternus Ioannis Scæffer,
primus excogitavit artem typis æreis. quos deinde plumbeos invenit.
multaq; ad artem poliendam addidit ejus filius Petrus Schæffer. Im-
pressus est autem hic Donatus, & Confessionalia, primùm omnium a^o.
1450. Admonitus certè fuit ex Donato Hollandiæ priùs impresso in
tabulâ incisâ. Hæc ibi ubi etiam à latere eadem manu scripta leguntur:
Hæc scripsit Mariangelus Accursius. Dus verre Angelus Rocha. Wp
welcke treffeliche vermaninghe van Accursius blyckt / dat Jan
Faust de konst gebat en genomen hadde ypt den Hollandschen
Donatus / op gesneden houten tafels gedrukt. En dit bevesticht
ons

*Horologium
B. Mariae:
vulgus vo-
cat Matuti-
nas horas,
De quo ipse
Scaliger la-
cuples testis.*

*Pag. 411
Editionis
Romana
An. 1591.*

**NOTA
BENE.**

Hyleefde
en schreef
n°. 1499.

Folio ccc
xii,

NOTA
BENE.

ons een **Chreutcher** selve / de aensienelicke ende voortreffelicke
Chronijck-Schryver van **Kicul** / die alleen genoeg was om sijn
Landkonden den mondt te stoppen. Sijne woorden luyden aldus:

Esse hoijwuydige **Kunst** is vonden aller eyf in **Byzantijant** 130
Mentz am **Lijne** / by den iaren ont **Christy** **MCCCCXL**. Ende van
der zijt an bis men schreeve **L**. Vant ondersijnde die **Kunst** ind Vant **Dair**
zo bekeint. Ende in den iaren ont **Christy** do men segeyff **MCCCCCL**, do
Vant een **Sulden** iair / do began men 130 **Drukken** ind Vant dat **eyfste**
hoij, dat men drukte die **Bybel** zo **Latijn** / ind Vant gedrukt mit
eynde groter schijff, at it die segeyff daer men nu **Mysseboinger** mit drukt.
Item **Wierwaer** die **Kunst** is vonden 130 **Mentz**, als **Wiss**, op die **Wiss**
als dan nu **gemeynling** gebuyert **Wiss** / so it dor, die **eyfste** **Wiss**
vonden in **Hollant** byf den **Conat** / die daer selff **Wiss** der zijt gedrukt
sijn. Ende van ind byf den it **genomen** dat **beginne** der **Wiss** **Kunst**.
Ende it **Wiss** **meysterling** ind **subtiler** vonden / dan die selve **man**
mer Vant / ind **renger** ye **meester** **Kunst** **Wiss** **Wiss**. etc.

Die van **Mentz** / nae de bekennenisse van desen **Schryver** / sijn
tot de **Kunst** opgewerkt door de vonden vande **Hollander** / en heb-
ben't voorbeeld gevolgt van **Donatus** daer te voort in **Holland**
ghedrukt. Wat soudemen meer moghen begeeren? **Tis** **bloeks**
en **bescheids** genoegh. Van eventwel / oft schoon de eerste **Wiss**
dinge ons toekont; soo moeten oock **Mentz** haer eere geven;
als de **ghelvondene** **Kunst** grootelicks verbeterdt hebbende / ende
vernienigbuldicht. Daerom ist dat wy by de **Druk**-**perse** die
Epigramma ghesteldt hebben :

Curat penna licet, tantum vix scribitur anno,

Quantum uno reddunt praela Batava die.

Addit inventis aliquid Germania tantis.

Hollandus cepit, Teuto peregit opus.

Overget
door S. A.

Al loopt de pen vry rasch, daer word nau' sjaers gheschreven,

Dat ons een Hollands Perz op eenen dag sal gheven;

En na heeft Duytschland wat tot dese vond ghebraght:

De Batavier begint, de Duytsch heeft 't afghewracht.

Vande Spieghele onser Behoudenisse,
ghedruckt tot Haerlem.

GHY hebt vry wat ghedaen, ghy hebt ghehoond sw' yrw,
Maer noch niet al ghenoech, mijn wytverkooren Schrijver;
Ghy hebt ghemaect dat Ments nu voor een-yder stincke:
Ghy hebt de Haerlemers ghegheven haeren Lucke,
Ghegheven haeren Pers, ghegheven al de stucken
Die vast sijn aen de Konst van t' loffelick Boeck-drucken.
Een saeck en vind' ick niet, de Letteren van tin.
Wel man, hoe is u dit ghevloghen wyt de sin?
Besiet dees SPIEGEL eens: en laet daer Ments in kycken.
Leyt Ments nu half in t' Sandt, dan salsy heel beswycken.
Hier is het harde stoff, ghelesen wyt die Kas.
Och! wist ghy niet dat dit al ONS BEROVD'NIS was?

*Adversus ad
Inscriptionem
libri.*

Maer dat Iunius ende andere laten verhyden/ soo souden de Letteren van het Boeck ghenaemt De Spieghele onser Behoudenisse, ghesneden sijn op hout / ofte elck letter bysonder van hout ghemaeckt. *Laurentius, inquit, cepit faginos cortices principio in literarum typos conformare, &c. primumq; omnium scriptorij generis glutinosius tenuissq; quod vulgare liuras trahere experiretur, excogitavit: inde etiam pinaces totas figuratas, additis characteribus, expressit; quo in genere vidi ab ipso excusum Speculum nostrae Salutis. qui liber erat vernaculo sermone ab Auctore conscriptus anonymo. &c. Postea faginas formas plumbeis mutavit, has deinceps stanneas fecit. &c.* Desse letteren van schoone oft bast van Boecke-boome soude Laurens soo veel gesneden/ ende die by een gheset/ vergadert ende ghesloren hebben/ dat hy daer mede eenighe dingen druckte/ ende oock eenen Duytschen Boeck Den Spieghele onser Saligheydt gheintituleert/ die wy selve ghesien hebben / ende noch te sien is by Jacob Cool / erfghenaem van Abraham Ortelius, dien langhe beseten heeft: seyt Emanuel van Meteren. Maer off dit exemplae de rechte Drucker/ ende alsoo-genoemde Spieghele sy/ daer aen twiifel ick grootelicks / ende gheloobe dat het soodanigh een Boeck gheweest

Siet hier
vooren
pag. 10.
ende 21.

Emanuel
van Meteren
in de Neder-
landf.
Histor. lib.
4. fol. 89. E-
dit. an. 1614

is als

is als ick in't boorzaende Capittel verhaeld hebbe. Dewijl ick bemercke dat Emanuel van Meteren onsen Meester Hadriaen de Jong tenemael is naevolgende ende verduyschende; siende meer op hem / dan op het Boeck selve. Ghelick als oock mede doet Jan † Franchois le Petit in sijn *Nederlandsche Republycke*: met veele andere Beschryvers der Nederlanden. P. Bertius in *Commentarijs Rerum Germanicarum*, lib. III. in *Descriptione Moguntiaci Germ. Inferioris*, meynt dat mijn Boeck / hier booren vermeld ende beschreven / *Speculum Salutis* is / in allen schijn oftet in Latijn ende niet in *Nederlandsche* sprake uptgegeven waere gheweest. Maer hy doolt. Want dat voorverhaelde *Latynsche* Boeck / verbatende de *Histozien* van't oude ende nieuwe *Testament* / dat ick hem verhoondt hebbe dewijl hy noch tot *Leiden* woonachtigh was / is gheheel verscheyden en een ander Boeck als de *Spiegel*; die in *Nederduysch* beschreven is. Ghelick als dat niet alleenlick *Iunius sept* / maer oock noch twee *Exemplaren* ghetuyghen / die my alhier verhoondt sijn; beyde van grise ende eerwaerdige ouderdom: toebehoorende het eene de eersame *Nicolaes Verwer* / en tander de *Konst-ricks Schilder J. V. Campen* / *Warghers* tot *Haerlem*. Hier upt blyckt dat de boeckstaben vande *Spiegel* niet van hout sijn geweest / maer van loot of tin: alhoewel van een wanschapen maecksel. De *Figueren* boven elck blad staende / schijnen op hout ghesneden / ofte verlicht op tinne platen ghesteken te wesen: sijnde de *Figueren* ende het *Schryft* daer onder / elck bysonder gedrukt: ghelick als men dat upt de verscheyden inckt en andere merckteyckenen lichterlick kan afnemen. Dat dese letteren ghegoren sijn ende niet gesneden / is soo kenbaer ende claer / als de *Sonne* opte middagh is. Zoo dat indien wy daer meer toe wilden segghen / wy by lichten daghe een kaers soude schijnen op te steken. Ick laet staen / dat het gheheel onghelooflick is in die *Kleynce* / dat elcke letter bysonder van hout soude gheweest hebben / en dat van schayffen oft basten van boomen: die al te wesch ende sacht sijn om den last ende tgheweld van't drucken te lyden: aff sy schoon bequaem waeren tot het oberstrycken ende tghedommel vande inckt draghende ballen. Men: het drucken is in't

† Vide ejusdem Chronicon, Gallice editum.

in't eerst aldus toeghegaen. Een gheheel bladt / soo wel de Figuren/ als de letteren van't bygaende Schryft / werde op een bysonder tafelken ghesneden / ende ghedruckt. Van welcke afdruckfels wy selve gheheele boecken ghesien/ ende deluyden aenghewesen hebben/ by de welcke die noch te sien sijn. Ende oock sonder Figuren werden alsoo geheels boecken ten dienste van de Scholen ende anderen gedruckt. Als daer is geweest Grammatica Donati. Maer datmen soude meppen/ dat elcke letter bysonder op hout ghesneden is gheweest / dewelcke letteren men dan by een sette ende vergaderde tot een woordt/ boozts tot een veers/ ende van seker ghetal van veers tot een exemplae/ ofte boozschryft om te leeren ende te lesen ; dat en is alsoo niet. Ende Iunius behoorde op dit stuck wat beter ghelet te hebben / soo hy de Spieghel selve ghesien heeft : ende soo niet / is syne **E**. daer van quaede onderrechtighe ghedaen. Waer door veel in dwalinghe gheraecht sijn ; meer onwetens/ dan willens/ nae dat ick kan bespeuren. Aller-eerst heeft onse scherpsinnighe Laurens de boecke-staden dicht by den anderen ende in een gheblocht/ op een wyse als men schreef/ op hout oft tin ghesneden ende ghesleken : maer naederhand/ alsoo hem dit wel in hande ging/ verandert/ ende/ de Matrizen ghevonden hebende/ ghegoten : hoe wel nietten rouwen ende gheheel onghesnoepdt. Ick mercke wel/ dat onse Booz-ouders inden eersten aembang maer op een syde van een bladt papiers ghedruckt hebben : maer dat daer uyt soude volghen / dat sy doen de wete niet en hadden van een blad op beyde syden te drucken / ofte dat het haer in den sin niet en soude sijn ghekomen / daer en darre ick soo roepelick niet van oordeelen. 't papier was doen beter koop / ende alles anders nae advenant. Ende dese verdubbelinghe van 't papier is mischien geschiedt / om dat het boeck en de bladen aldus twee aen een ghepapt sijnde / des te langhdurigher ende te bestendigher waeren teghens het daghelicks ghebruyck. Dat sy oock het Franchijn alsoo een-syds ghebruyckt souden hebbe/ kan ick qualick ghelooven. Hier van soude ons Donatus Hollandiae, impressus in tabula incisa, konen onderrechten/ als mede de Betgen/ daer Veronica Lodronia een exemplae van ghehadt heeft. Boozwaer

om een lief ding wilde ick den boopsz. Donatus alleenlick maec
eens sien/ soo wanneer my den epghendom niet en moght ghe-
beuren!

Waer steeckt ghy in een hoeck, Donate? waer roch hoenen.
Ghebiedt ghy dat ick loop? Waer sal my ymand leenen.
Een soo ghewenschten Boeck: dy Haerlem' twaerdfte pandt,
Dat u help in u eer, en Mentz ghedij tot schandt.
Wat middel isser toe? Soo ick het wist te vinden.
Konsagh de reyse niet nae 'tuytsterste der Inden:
'K verdroeg lijd-samelick het heeste vande Son,
Soo ick Donati boeck tot myne wil daer von.
Nae Waggats liet ick my oock lichtelicken voeren,
Als't daer te vinden was. Wat soud' ick niet om voeren?
Den Hemel en den Hel: maer sinnen, staet wat stil;
Al vliegt ghy noch soo verri, ick kryg niet dat ick wil.
Wel aen, op dat eens magh gheschieden mijn begeeren,
Soo sal ick hem alleen, die't hebben mogt, besweeren.
Ey, brengt het voor den dag, en deylt het Haerlem mee:
Ghy sult niet ongheloond vertrecken nytter Stee.
Thien-dubbeld sal ick't u (soo't Haerlem liet) betaelen.
Ick sal u vander aerd ten hemel toe ophaelen.
De vriendt, die't ons beschickt, sal door de wolcken gaen,
En in het sterren-veld aen Laurens sijde staen.
Dit voor-beeld van de Konst, dat selfs de Duytschen melden,
Was dienstigh datmen Mentz alhier voor ooghen stelden.
Dewyl't ons nu ontbreect, gheduld tot beter nyr.
Dees Spieghel in te sien valt Mentz schier even suyr.

Die lust hebben desen Spieghel in te sien / sullen 'tselfde konen
doen ten hupse bande twee voornoemde Persoonen. Het eene
heeft toebehoort de Susteren van S^t. Marien Convent tot
Hoorn: en het ander heeft Henrick Dircksz. Mes wijlen Wil-
lem Jansz. Vertwer ghegheven tot een memozie. By welke
laetste Spieghel in eenen boeck ghebonden is Historia fabulosa
Alexandri Magni: ende daer voor staet gheschreven: Die my dit
» Boeck gheschoncken heeft / heeft my gheseyt dat het binnen
Haer

Haerlem gedrukt es; want dus plachmen van outs te drucken.,,
Hac ibi. De Spiegghel ende dit Boeck / sijn twee distincte ende
 verscheyden wercken: sijnde de Spiegghel in Nederduyts / ende
 een-syds / als gheseyt is / ende het andere boeck in't Latijn be-
 schreuen / ende aen beyde de syden ghedrukt: sekeren tijdt oock
 later / nae allen uytwendighen schyn / als de Spiegghel in't licht
 ghekomen. In't Latijns werck sijn de letters van onghelick
 beter ghestalte / als in't Nederduytsche. Daer heeftmen / nae
 den tijdt / schoon maecksel ende ghestapelcheyd van letteren.
 Hier kan't by-nae niet sordigher wesen. Soo datmen lichte-
 lick aen de rouwigheyt de nouwigheyt bande konst ende de
 eerste geute van letteren bespeurt. In somma / inde Spiegghel
 is buyten de oudtheyt ende de weerdigheyt van den eersten
 Druck / soo veel het werck aengaet / niet bysonders te sien. Doch
 in het eene exemplaer / toebehoorende J. V. Campen / hebbe ick
 een mis-drukt blad (daer ick't booz houde) gebonden / aen bey-
 de de syden ghedrukt: maer aen d'een syde sijn de Figueren
 after ghelaten / ende is alsoo met pap teghen een ander blad ghe-
 plackt gheweest. Welck stoffel door ouderdom uytghereerd
 sijnde / is ons ghebleken dat onse Door-ouders de wete wel ghe-
 hadt hebben om aen beyde syden te drucken. Dat sommige ver-
 gheefs ontkennen: ende wy hier te booren aengeroerd hebben.
 Alhoewel (ick moet het bekennen) het geen wyse van doen en is
 gheweest / in booz-tyden aen beyde syden te drucken: want niet
 alleen de Spiegghel / maer oock de Prologhe selue / met de Tafel
 bande Capitelen / bestaende t samen in vier paginē oft voymen /
 sijn een-syds ghedrukt op twee gheheele bellen papiers: Dat
 nu by ons lichtelicken op een vel kan gheschieden / ende door-
 gaens alsoo ghedaen werdt. Hier in en komen gheen Figue-
 ren. Soo dat de verdubbelinghe om der Figueren wille niet
 en is gheschiedt. De Prologhe vanden Spiegghel onser behou-
 denisse / medebrengghende den Inhoudt van het Boeck / begint
 aldus in eyghen tale ende spellinghe: eenparlick nae gheset / soo
 veel doenlick is gheweest:

Do wie ter rechtbaerdicheit vele mēschē lerē sellē blenckē alle sterre
in die ewighe ewicheidē Hier om is dat ic tott' lerige vele mēschē die
boeck heb aēgedacht te gaderē Ende welke die gene diet lesen le-
rige gheue ē oīfangē sellē Ic gmoedt dz gheē die de mēschē nutt' is
in desen tegewoerdigē leue dā te bekēnē sijn scerper sijn rōdicie en i-
gē wesen Dese vādēnisse mogē die geleerde weten en nemē wt' e-
scrifte en die leke sellē wdē geleert wt die boeckē v' leke. dz is in d' ma-
linge en pīcturen Duær s' ic t' glorie gods en tot lerige d' ogeleerd'
aēgedacht heb mitt' hūlp gods dit boec v' leke te gaderē op dattet dē
clerckē en de leke lerige geue mach Gemoech doe ic dz ic mit liche'
dierigerige dit gliche En dencke eerst te bewisen de val vā lucifer en
dē ēgelen. En de val vā oser eerster ouderē en harē nauolgerē En hoe
god s' glost heeft mit sijnre aēnemige des vlesches en mit wat si-
guerē hī wilen eer die aēnemige hoer bewesen heeft. Cis te merckē
dz in dit werck nēger hāde hystorie geruert w' dē die niet al vā woerde
te woerde wt geset en w' dē wāt eē leerre niet meer vā hystorien ē
behoert wt te settē en te exponeren dā hē tot sijnre menigē ē dunct te
behoeren &c.

+ Also staet
daer ghe-
druckt, maec
't moet mes-
nigetherande
wesen.

Maec dese Prologhe volgt de Tafel bande Capittelen / sijnde in
ghetalte negghen en twintigh; ende elck Capittel bestaet uyt
vier columnen schrijfts / ende uyt vier Figueren; twee en twee
op een plaet: doch niet columnen onderscheyden opte selfde
plaet. Op d' eerste plaet is in t' Latyn ghesneden Casus Luciferi,
ende daer onder is ghedruckt met mismaecte / doch niet ghe-
goten ende by een vergaderde letteren / Lucifers val, ende boorts /

Hier begint die spieghel der menschlīker behoudenisse / Bec-
mach; daer in sēn dat h' mits vants bedroch dooēt is En
hoe s' ou' mits v' bermh' t' cheit gods weder vsoēt si. &c.

Elcke plaet / niet twee onderscheyden ende bysondere beduyde-
nissen / is omtrent vier duymen hoog / ende stijf seuen duymen
breet / ende sijn als rechte achtenbūstigh platen in t' Boeck; alle op
tin / soo my duncke / ghesneden oft ghesteken. Ten waer pemand
gheneghender was om te gheloben / dat het koperen platen sijn
gheweest / off van ander ende noch kosteliker metall. Die opt
acht ghenomen heeft op de Figueren ende t' drucken bande
bladen tot het troef-spel behoorende / sal by-nae sweren / dat
het een werck is. De inckte bande Figueren is bleek / ende ner-
ghens nae soo byjn / als de inckte waer mede het Schrift bande
Dypt

Druyplegginghen ghedruckt is. Dat is de oprechte Druck-
 inckt/diemen noch huyndt op den dag gebruyckt/anders nochte
 anders. Dat tot den inckt bande Figueren olpe soude ghedaen
 sijn / ende andere substantien meer die tot den Druck-inckt
 ban noode sijn/ CRAS CREDO, HODIE NIHIL. En booz-
 waer by alle kenners en lieffhebbers sal't r' enmael onghelooff-
 lick schijnen/ soo drae als't werck haer om te bonniffen booz oo-
 ghen ghesteld werde. De Boecken in't boozgaende Capittel
 begrepen/ sijn met een inckt (te weten met de nieuwo-gebondene
 Druck-inckt) soo wel de Figueren/ als het schrift/ dat daer by-
 neben ende binnen een bozme ghesneden staet / ghedruckt. Te
 meer nadenckens gheeft het my / dat dese Figueren op gheen
 hout en sijn ghesneden. Want waere sulckx gheweest/ met eene
 inckt ende huynte hadden die konen yghedruckt werden. De
 leste Figure van de Spiegghel begriypt Extremum Iudicium, Dat
 uysterste Oerdeel. Dit wordt met dyle andere Exempelen/ ghelyck
 als doozgaens ghedaen werdt / verlicht. 1°, Nobilis reverfus ex
 longinquis facit rationem. *Matthaus cap. xxv.* II 1°, Regnum celo-
 rum simile decem virginibus. *Matth. cap. xxv.* III 1°, Manus Do-
 mini scripta in pariete. *Daniel cap. v.* De Materien van het schryfe
 hangt aen een / ende op d'eene colonne staet een deel dat aen
 d'ander behoort. Maer in't gantsche boeck en is niet een staert/
 het verbolg aentwysende. Alle het werck is sonder eenighe sig-
 naturen/sonder getal; ick laet staen de boben-titulen/rubryken
 ende groote hooft-letteren / die doe onbekendt waeren. Maer
 in het Boeck op houten tafelen ghesneden/ daer wy[†] laest van
 spraken/ hebbe ick ghemerckt dat eenigh regard ghenomen is
 op het verbolg: alwaer pder tafel oft bladt afghetepckendt is
 met A, b, c. tot twee volle A-be-teen toe: behalven dat wyt bep-
 de de f/ p/ z/ gehouden werden. Ende om dat de bladen van
 het eene a, b, c, niet en souden komen te verdwaelen in het an-
 der: is elke letter van de tweede signature afghesondert/ ende
 ghesteldt tusschen twee punten / .a./ .b./ .c./ ende soo boozts.
 Dit is alle het gheene dat my booz dees tyd goet gedocht heeft
 van De Spiegghel onser Behoudenisse te schryben. Ende meyne het
 nu hier oock by te laten: opschortende tot beter ghelegenhepdt
 veele

† Cap. 21.
 pag. 97.

vele ende verscheppen stucken / die noch te verhandelen waeren / by aldien ick wilde de Boeck-druckerij in't generael beschryven ; ende niet specialick voorzghenomen en hadde / ter eeren van mijn liebe **Vader-Stad** HAERLEM, dit mijne kleyn **Boeckken** / daer toe ernstelick versocht ende aenghepoort sijnde / niet tegenstaende de soberheyd van hulp ende bystande / soo van boeckken als van vrienden / daer toe noodigh en bequaem / in der ple by een te raepen / ende de rasche Pers met de haestighe penne te volghen / ende gaende te houden.

Da veniam subitis : non displicuisse meretur,
Festinat patriæ qui placuisse suæ.

*Het werck is wat verhaest : maer neemt het toch ten goeden,
Verwerpt den gheenen niet, die sich alleen gaet spoeden,
En sijne penne pord, op dat sijn Vader-Stad
In sijnen trouwen dienst en vlijt behaghen had.*

ICK gae willens en wetens vele stucken (segghe ick) voor-by, ende en ondertaste hier niet / oster misschië noch andere oorsaeken ende beweginghen sijn / byuten die ghene die mijne [†] Poëtische Voor-reden verhaeld / die welcke onsen spits-bindighen **LAVRENS KOSTER** tot de konst verweckt moghten hebben. Te wosten / off by niet sijn ooghen en heeft gheslagen ende ghesien op de Deensche Kimstocke : die sy in plaetse vanden Almanach ende Kalendier van oudts ghebruyckten : ende bysonder de huyplunden en die aldaer de bouw-neringe doen. Hoe oudt dat dese wijze van Almanach by den Deenen is / ende van wat factoen / op hoedanig hout gesneden / hoe de tijdt daer op te rekenen en te binden is / niet al het geen daer voorts aenhangt / heeft ons [†] onlangs seer wyndlustig ende geleerdelick beschreeven / ende in **Figure** verthoondt / de **E. Heere Glaus Worm** / der **Medicinen Professoor** op de Koninghlicke Academie tot **Kopenhagen**. Siet daer / ende ghy sult wat wonders lesen.

Voort-meer en roere ick niet aen / hoe dat de edele konst van **Plaet-snyden** ende het **drucken** vande selve / aen de **Bindinghe** vande **Boeck-druckerij** vast is ende annex / sijnde daer nae eerst opgekomen. Ende dat oock dese tack aen de **LAVRE-CRANS** van

† Pag. 9. en-
de 10.

† A°. 1626
editii FA-
STIDA-
NICI, in
fol.°

van onsen Burgheer behoordt. Doozwaer een ghedenck-waer-
 dighe saeck/ en dienen voornemelick moest ophaelen daer men
 bande eerste Plaet-snyders en uytgebers van Pynnten spreekt/
 ende haeren loff verbeydt en ymmeert. Want voor de bloey van
 Marten Schoon van Colmar/ anders geslegt Hupse Marten/
 voor Israell van Ments/ voor Andreas Mantegna van Pa-
 doua/ voor Lucas van Leyden/ voor Albert Durer/ voor Alde-
 graef/ ende andere vermaerde Meesters van t' edele Graef-pser/
 en bindmen niet datter eenighe konst-platen ghedruckt sijn.
 Maer ghelick de gaetwe Jan Fust de gherieffelicke Letter-
 druck naeghevoorst en gevolgt heeft/ soo hebben oock de trefse-
 lickste en de vernastigste Schilders en Teyckenaers/ die niet al-
 leen niet de Pen/ Krole en het Pinceel/ maer oock niet het Konsti-
 ge Stift oft Graef-pser en het snijmesken omginge/ haer gesne-
 den platen nae den druck bande Haerlemsche Figueren weten
 apt te gheben ende te vermenigvuldighen. Wesende de Druyt-
 sche Presse een naer-beeld van het Hollands voorbeeld. Daer de
 Druytseken selve soo loffelick van spreekken. En alle vermaent
 sijn/ ende d' eerste kennisse bekomen hebben door onsen verstan-
 dighen ende begaesden LAVRENS KOSTER. Dese eer be-
 hoordt (segghe ick andermael) aen de LAVRECRANS: en is
 billick/ dat onse Burgheer sonder dissimulatie ende oogluypkin-
 ghe daer voor erkent werde. Twelck oft schoon tot noch toe
 niet en is ghedaen/ soo verhoop ick immers dat het nu nae dese
 mijne vermaninghe ende ontdeckinghe sal geschieden. Alle ver-
 beterde dinghen sijn goet.

Hoe! soude pemand moghen vrighen/ Wistmen dan voor
 de tijdt van LAVRENS KOSTER, ende voor de Windinghe
 bande Bosck-Druckerye/ nu gheleden ongebaerlick twee hon-
 dert jaeren/ bande Konst van Plaet-snyden niet? Jae men ghe-
 wisselick. De Gousmeden en andere Weelbenaers gebuyck-
 ten de Stift of t' Graef-pser: maer en hebben de wetenschap
 niet ghelyck van Drucken/ ende veel Pynnten van een werck te
 leveren. Men bevindt dat onder andere oude Meesters t' Poly-
 gnotus, Schilder van Athenen/ een upnemend Graverder is
 gheweest/ snydende op silber. Die welcke oock d' aller-eerste (by

Dese heb-
 ben meest
 al gheleest
 voor ende
 omtrent
 den jaere
 1500.

De Keut-
 sche Chro-
 nijk-Schrij-
 ver, &c.
 Siet hier-
 vooren
 pag. 100.

† Pison, &
 argenti cala-
 tornobilissi-
 mus, Plinio;
 qui & alios
 argenti ca-
 latorum ce-
 lebrat.

P al dat

al datmen (naemmen haer) is gheweest / die metten byere gheboort-
den heeft te schilderen. **Welcke konst Encaustice ghe-naemd is.**
**Dat is seker bysondere wijze van schilderen en beelden te trec-
ken met herte oft gloeyende pfers op wasch ende yvoir. Cera**
pingere, ac picturam iurare quis primus excogitaverit, non constat. Qui-
dam Aristidis inventum putant, postea consummatum à Praxitele. Sed
aliquanto vetustiores encaustica pictura extitère: ut Polygnati, & Nica-
noris & Arcefilai Pariorum. Lysippus quoque Egina pictura sua in-
scripsit istavov, &c. Hæc magnus Naturæ mystes Plinius lib. xxxv.
cap. xi. Qui etiam sub finem ejusdem capituli docet, Encausto pingendi
duo fuisse antiquitus genera; cera, & in ebore cestro, id est* viriculo; do-
nec classes pingi cæpere. &c. Off de Poëtische Phaëthon/daer† Mar-
tialis van ghewaegt/ op wasch ghebaen is geweest/off op yvoir/
en bindemen niet onderscheppelick beschreben. Van ick achte/
op yvoir. Dier daer sijn aerdig Epigramma/en oordeeld selve:

Encaustus Phaëthon tabulâ depictus in hac est.

Quid tibi vis, dipylon qui Phaëthontâ facis?

De sin daer van is:

Ghebrande Phaëthon, diep in't yvoir ghegraven
Door't gloeyende metael! ick prees uws Schilders gaven,
Ick prees dit tafereel en meesterlicke handt,
Indien de Soen des Sons niet tweemaal wierd verbrandt.

Zey ander Ghedicht yf. S. aendey Schilder.

Van Phaëthon ghenoech: ey! Schilder, wilt ghedooghen
Dat ick hier stellen mag een ander stuck voor ooghen.
Soo leerlick als voor-heen ons Phaëthon aenwees,
En dat de Boosheyd handt opmerckigh, en in vrees.
En't Ongeed een breydelsy: dat ongeval leer mijden,
En d'oorfaeck breng te niet van kommer en van lyden.
Laet hier Dencalion met sijne^t huysvrouw staen,
Als die ghenaedelick de Snyndvloed sijn ontgaen.
D'Oprechticheyd vermindt: de Denge wil haven drijven.
Daer singde ley^t vergaen; daer sat de Kroome bliiven.
Een vloed Gods vruchtigh mensch is voor den brands bebaed
Van Phaëthon, en voor Dencalionis vloedt.

* Viriculo
Turcoebus.
† Lib. 4. E.
pigr. 47.

† Pyndd.

Maer holla! ick loop bynnen spoor/ ende als reden- balling ver-
gheet ick myn selven; niet denckende op het Wit/ daer ick nae
hoele. Coxt af. Des byandinghe is niet alleen in wasch / maer
in yvoir gheschiede; soo wel tot Schilderijen van bedden ende
Historien/ als tot schrift ende letteren bequaem. De selve Mar-
tialis seyt onder de Titul van PUGILLARES EBVRNEI:

*Languida ne tristes obscurant lumina cera;
Nigra tibi niveum littera pingat ebur.*

*Apophore-
rorum disti-
cho 5.*

*† Porzpinna
De origine
Iurii, &c.
* Martialis
Apophoret.
dist. 3.*

Inde^t Boecken van Rechten ende elders leestinen van yvozien
tafelen / waer binnen de Wetten ende anders begrepen ston-
den. Van ouds is oock ey Cedar-hout gheschreven. *Pugillares
citrei apud * Epigrammatographum Hispanum, & quidquid denique lectis
Scribitur in citreis,* ait A. Perlius. Waer toe oock vele andere boomē/
schoffen ende bladen gebuycht sijn. Ende Carel van Mander
acht dat de boorz. Polygnotus oock op hout metter hitten gra-
veerde. Maer dat laet ick blijven by datter van te gevoelen is.
Dit weet ick/ dat nae de openinge ende 't licht dat de Schilders
ende Cepkeners ontfangen hadden wpt de nieuws-gedrukte
Boecken van onsen LAVRENS KOSTER, en die daer coxts
op gevolgt sijn/ terstont oock 't stuck van Platen op hout te snij-
den en te drucken/ beneffens de copere Platen/ by de handt ghe-
nomen hebbē. Daer geen bande boorzaende Konstenaers sulcx
opt onderstaen hadden / t sedert 't jaer nae de Gheboorte Christi
1255. Omtrent welcke tijd de Schilder-konst van heel Aechte
Moderne Grieksche Schilders wpt Griekenland tot Floren-
ten in Italien eerst ghebragt is: opqueekende dese aensoetende
oeffeninge aldaer/ ende boorts dooz het gheheele land/ veele tref-
felicke Mannen; niet alleen Schilders/ maer oock Weeld-snij-
ders/ Weeld-houtwers/ ende Bouwmeesters. Doch niemant
van de boorzbaeste ende gheestigste Italiaensche Meesters is 't
inde sin ghesomen haer Figueren te drucken/ en dooz den druck
ghemera te mascken. Ten is oock niet bedacht by d' eerste dooz-
achtighe Nederlandsche ende Hoogduytsche Schilders. Ghe-
wich als daer van by Georgio Valari, ende by C.V. Mander, niet
sen woord en words gheteyt. A. Mantegna heeft verscheyden

ropere Platen ghesneden; d'afdoeninghe van't Cruyce / de be-
 grabinghe Christi / de stryd der Zee-maghtren / de Bacchus-
 feest / de Triumphe van J. Caesar / eerst tot Mantus in de salt
 van den Marquins Lodewick Gonzaga konstlich geschildert/
 en wel het best is dat hy opt maechte: meer andere platen heeft
 hy noch ghesneden: en sijn Schilderijen braghten hem in groot-
 achtinghe by den Paus Innocentius de VIII, die tot Roomen
 de Stoel bewaerde heeft van't jaer 1484 tot 1492. Twelck ick
 alhier verhaele / om de bloep van dese uytneimende Schilder te
 weten. Corts nae hem liet de niet min uytneimende als grace-
 lijcke Schilder† Raphaël Sanzio van D. byn/ door de konstige
 Pinten van Albert Durer verweckt sinde / oock verscheyden
 sijne teyckeninghen door eenighe Italianen snijden. Van hun
 en was het Graef-pser soo gunstigh niet. Ten lesten isser ghe-
 weest een-konst-soeckighe Hugo da Carpi / en bondt de ma-
 nier om met drie houten platen Pinten in hout-druck te maec-
 ken / daerinnen hoogsels / graeuw en bruyt diepselen in hadde:
 Twelck een aerdighe inuentie is. Dit is altermael langhe nae
 de doode van onsen LAVRENS KOSTER gheschiedt: Den
 welcken en niemandt anders / d'eere toekomt soo wel van Boec-
 ken / als van Platen te drucke. Doch dewyl wy inde Schilders
 berwart sijn / laet / om de Haerlemsche ruide inuentie wat te ver-
 schoonen / den oprechtin Leser daer by dencken / ende aendach-
 tig merken / hoodanig self geweest is de Schilder konst eerst ge-
 booren zijnde / hoe onvolkomen en wanschapen datse was. Soo
 dat wie daer in't eerst pet by practiseerde tot verbeteringhe / die
 haest gehouden en geacht werds vooz de Winder vande konst.
 Soo wordt by eenighe Euehir de Heef van Dædalus, by andere
 Polygnotus van Athenen / den eerste Schilder onder de Grieken
 ghenoemt. Welcke eere nochtans† openlick eenen Lydischen
 Gyges, als den eersten Schilder in Egypten / ghegheben wordt.
 Ende de Egyptenaers selbe / nae de gherupgenisse van Plinius,
 vermeten haer dat sy de Schilder-konst ertelicke duysent jae-
 ren broegher ghehadt hebben / dan de Grieken. Maer alhoe-
 wel (sepdt Karel van Manden) de Grieken eersuchtig gepooge
 hebben d'eere der eerster Windinghe hun eyghen te maecten /
 soo ist

† Ghebooren
 a. 1483.

In Aristo-
 tele & Theo-
 phraso Pli-
 nius lib 7.
 cap. 56.
 † Polydor.
 Virgil. De
 Invent. lib. 2
 cap. 24.

soo ist mijns achtens niet anders dan een ander sijn Croon te willen nemen. Ende houdet daer boor/dat Gyges uyt Lydien/ in Egypten-landt woonende / den eersten gheweest is / die de Tepken-konst boordghebraght ende ghebaerdte heeft / omtreckende den pourfijl van sijn eyghen schaduwte met een kole uyt het vier teghen eenen witten muer; ende dat Polygnotus de Schilder van Athenen / de konst wel eerst moght vermeerbert hebben / vallende het inwendighe met bertwen : gelijk hy alrijt verber (nae ghewoonte van soo levende geesten) ghesocht ende ghebonden heeft. Van ghelijcken meyne ick dattet alhier toeghegaen is : ende als ick dit overdenck / dunckt my dat onsen LAVRENS KOSTER de Lydische Gyges is / en Jan Fuyss Polygnotus. Boorwaer een ongheluck heeft de Haerlemmers ende Egyptenaers overvallen : een eersucht die van Nents ende die van Athenen oft Grieken ghebreven. Ende daerom ist / dat ick in mijne Poëtische Boor-reden segghe :

*Pictura
necis om-
nium pri-
ma.*

*Dus is ons onderkloeckt, dus is de Konst ghenomen,
En hier in d' aisch geraeckt. Dus is het omgekomen.*

*Men eerd de Mimemoer, de Moer men niet en kend,
En onse Druckery geraeckt soe aen het endt.*

Soo wanneer die van Nents ende haere Faboziten flechts het Canticum, oft het N. T. met de Figueren van het O. T. bergeleken/als een Euangeli-boeck, verbatende de boornaemste Historien van het Leben ende Dood onser aller Heylands ende Salig-maekers Jesu Christi/ misgaders de Temtationes Dæmonis, alle hier booren vermeld/ quaemen te aenschouwen; sulden terstont / in haer ghemoedte bande waerhepdt overruyghd wesevende/ moeten bekennen/ dat de oprechte Druck- Inckte/ bestaende uyt termentijn/ olyf/ ende roock/doe ghebonden is gheweest. Doch dese boecken en sijn van gheen vergaderde ende hy-een-ghesette letteren : maer de woorden / reghels ende beerssen / jas gheheele pagien sijn t'samen op houten tafelen gheseden. Ghelijck als wy nu tot meermaelen ghehoort ende ghesien hebben. *Que res ut adfinitatem aliquam cum arte typographica hodiernâ habet, in multum adhuc à perfectione artis remota est. Neque negabunt*

Prima magna artis rudimenta.

P. Bertius, ubi supra, in Descriptione Mogunjiaci pag. 614.

Moguntini, quia ea saltem laus Harlemensibus nostris debeat. Dax
om den Duptschen soo wel in't een als in't ander den mond te
 stoppen / sal van noode wesen datmen haer alleenlick Den Spie-
 ghel onser Behoudenisse voor ogen houde : daxe men t' effens den
 Inck heeft met de gegoten letteren. Ende Ments selve en ver-
 meedt haer niet anders / dan de letteren in't Coper gheslaghen.
 Nochte den Duptschen en wordt niet hoogers nae ghegheben/
 dan dat sp eerst ghedruckt hebben met letteren van copere ma-
 tricen in tin off loodt afghegoten.

† Siet hier.

vooren pag.
49.

† Supra pag.
68.

† Apud Ire-
nicū Germ.
Exeges. l. 2.
6.47.

nes Faust, civis Moguntinus, primus excogitavit imprimendi artem typis
 areis. &c. *Impressus est Donatus & Confessionalia primum omnium a.*
 † Raph. Volaterranus lib. xxxiii. *aneorum characterum meminit.*
 C. Celtes ad Rhenum de Maguncia, *Qua prima impressas tradidit are*
notas. Et † idem alibi (puto in Odis) de eadem urbe : *Qua sculpsit so-*
nicū Germ. *lidos are characteres, Et versis docuit scribere litteris.* I. Spiege ius ad Rich.
 Bartolini Auftriada, *Fato quodam Germanica ingenia ceteris praestant in*
are tractando. Docet insigniter divina illa Impressoria ars, Argentorati pri-
mum anno Christi 1440 inventa. &c. I. Naucleus Generatione XLIX.
Circiter annum Domini 1440 Ars Impressoria excudendorum librorum
stanneis typis apud Moguntiam primum coepit. Huldricus Mutius
 Chron. Germ. lib. xxviii. *Hoc tempore Bombarde à Germanis sunt in-*
venta, brevique post etiam Ars illa libros stanneis typis imprimendi inventa.
 D. Erasmus in Annotationibus ad Hieronymum, Epist. ix. *Egregium*
illud ac penè divinum inventum, stanneis typis excudendi libros, Mogontia
uatum affirmant. Andreas Althamerus ad Germaniam C. Taciti: *Di-*
vinum illud excudendorum librorum stanneis formulis inventum Mogun-
tiaci coepit a. 1440. Seb. Münsterus Cosmographiæ lib. iii. *Inventa est*
Ars illa stanneis typis imprimendi tempore ferè nostro. Petrus Ramus in
 Scholiis suis Mathematicis, initio lib. ii. *Ciceronis Officia prima orationum*
typis aeneis impressa sunt a. 1466. Ioannes Koelhoff de Lubbeck, Colo-
 niensis typographus, ad calcem libri à se editi a. 1447. *litteris aeneis im-*
picta, traustiq. Antonius Koberger, Nurebergenis typographus, opera
 à se edita dicit effigiata feliciter, a. 1482. *inclutis instrumentis famosissq.*
characteribus, idq. impressoria arte, a. 1486. quamponderoso labore, vi-
gilantiâ, ac fatigatione solertissimè metallicis litteris elaborata, eod. a. 1486.

Ontalliche met andere Druckers / soo in Duptschland als el-
 ders

ders/geben het selfde te kennen: seggende dat haer Boecken sijn
artificiosè elementata, operosè, consummata, perpulchrâ quadam adinven-
tione imprimendi seu characterizandi. Dit magh ick eenigfins luden:
 maer gans niet/ dat de eere bande Bindinge Mentz toegescre-
 ven werdt. Twelck niet en soude geschiedt sijn/ waere De Spiegel
 van die luydè ingesien. Die naecktelick het bedroch onderckt/ als
 wy oberbloedelick betwefen hebben. Nu dewyl ick mercke/ datter
 eenige begeerig sijn om te weten hoe het letter-gierè in sijn werck
 gaet: sal ick oock dat stuck den lustigen en weetgierigen corte-
 lick mede deelen. Verstelick steect oft snidmen sulcken letter
 alsnè wilt op het puncken van een priem oft lanc stucke staels.
 En dat hietmen t'Hoensoen. Dit afgellagen sijnde en ghedruckt Painson.
 in't koper/ op de wyse als men eenigh Merck oft Signet in wasse
 pzent/ oft op tin en silber slaet/ maect de Matrice. Dewelcke
 men dan doet in een instrument van veel stucken by een ghe-
 bracht en t'samen ghevoegt / om de stoffe bequaemelick te gie-
 ren. Doende alsnu in't instrument de Matrice van een A. ende
 als dan van een B, &c. als dat der voeghen alle de letteren ghe-
 lÿck werden/ die van een afgeute sijn/ alsoomen segt. Siet doch
 de beschrybinghe van dit wonderbaerlick Instrument by de
 wÿt-vermaerde Christophle Plantin in sijn " Dialogues François,
 by-nae aen't eynde van't Boeck.

" A Amers
 de l'Impri-
 merie de
 Cbr. Pl. a.
 1567.

Hoe kan ick verwoeghen ende naelaeten al-hier by-nae een
 onghelooflick saeck te verhaelen: dat op de Druckerye bande
 boornoemde Plantijn tot Antwerpen by de hondert versche-
 den sorten van letteren ende characteren gebonden werden. Een
 nytermaten verwonderlike saeck. Daer hebby twee Spriaek-
 sche/ thien Hebreeusche/ neghen Griekische/ seben-en-beertigh
 Latijnsche / ende de rest boort van andere volkeren ende talen:
 boven de Musÿck-noten van alle gesang ende melodÿe: boven
 de Figueren op koperen platen ende in hout ghesneden: boven
 de Capitael-letteren vol werck: ende foliacien/ t'ÿn in hout ghe-
 steken/ oft van letter-stoff gegoten. Boven de Bloemen/ Hoof-
 mercken/ Wÿngaerd-ranckens/ Stricken: alle pourtracturen
 ende Figueren / priemen boort ende in de boecken set / tot luyster
 ende aensienlickhepdt van't werck. Dooz dese middel is de wac-
 here

here ende sinnelicke Christophle Plantin van klepne ende geringe staet in corten tijdt tot groote rijkdom ghekomen. Sijne erfgenamen door aenloekinghe bande lacchende Fortuyne/ ende door huwelicken met sin-rijcke ende aensienlicke luyden/ hebben de Druckerije / in tweeën ghedeeld sijnde / ten weder sijden onderhouden. En daer van is noch een heerlicke Druckerije tot Antwerpen/ onder 't opsicht van sijne Neven Balthasar ende Iohan Morentorff: die daghelicks wytermaten schoone boeckien ende groote wercken door hare supbere ende correcte Druck-Pressen in 't licht byenghen. By dewelcke de hondert verscheyden sorten van letteren metten aenkleben van dien/ hier-bozen by ons aengheroedt / ghevonden werden. De geleerde Ravelingen, Neven uyt een andere Dochter van Plantijn / hebben binnen wepnig jaeren de vermaerde Druckerije tot Leyden verlaten / ende sijn uyt de boeck-neringhe ghescheyden.

Verdienstelick behoorden hier ghedacht te wesen de blijticke Elzeviers, die met geen minder couragie dan de Plantijnsche/ ofte eenighe andere kloetke Druckers/ dit stuck oock beneffens het Boeck-verkooopen by de hand ghenomen hebben / ende voor spoedelick uytboeren. Als nede tot Leyden onlangs Jan Maire gheluckelick opgerefen is/ soo dat in hem een vermaerde Drucker te verwachten staet. Van dit werck en luydt alsulcke langhe beschrijvinghe nochre loff-verbypdinghen niet. Anders en was oock de hoog-geleerde ende wonderbaere Heere Professoy Thomas Erpenius niet te vergheren / van weghen sijn Orientaelsche Druckerije / en onrijpe dood. Maer wy trachten naer het eynde. Van hoe vernoeyp dat mijn Penne is / ende hoe nootwendig ick mijnen tijdt elders moet besteden / dunckt my niet ongheraedsaem dese wepnigh regulen van't Ghelacht van onsen LAVRENS, hier noch by te voeghen: aenghesien het Iunius alsoo oock gheooydoeld heeft dienstigh te wesen: op dat een ygelick verstaen in ogt, dat dese Konste in een eerlick ende voortrefselick Ghelacht ghevonden is gheweest. Soo moetmen weten dat ick bevinde dat onse LAVRENS Schepen is gewoest / ende alhier Bieden seghelde/ in 't jaer 1431. Ende aengaende de oudsheyt van't Ghelacht der KOSTERS: ick bevinde dat ter voor

ter hoor het jaer 1380. eenen *Willam Koster* met sijne *hantboeken* *geertruyd* is gheweest: *Dis te samen eenen Doon betwrecht hebben/ met name Iacob Koster, die te wijde hadde Infron Sophia/ beyde overleden/ sy 1355, ende sy 1359. Ende dese Kosteren hebben het Convent van Egmond veel goeds gemaecht ende bespoochen. Belangende den oorspronck van de Naem: die komt/ als Iunius wel seyt/ van het bet en eerlich Kunst: ende hier moetmē verstaen/ dat de Kosterje der Kercken de *Edellijden* en de booz-treffelichste van t Land (als dese Kosteren waren) by ouds altyds beseten hebben. En is ook een giste der *Gaben* van Hollandt geweest: die t selfde aen de *Steden* gemeenlickē gaben. Vande welke het doen te leen ontfanghen werde: Twelck ick hier vermaene/ op dat niemandt door misverstand/ en merne dat de *Vinder* vande *Konst* een *Person* is gheweest van lage en gheringe staet. Dat oock selfs de *Wooninge* mette *Screins*/ by hem beseten/wedersprecht/ en genoegsaem anders te kennen gheeft. Dit *Huyse*/ staende in t midden van *Haerlem* aen t *Parcktoeld*/ is tegenwoordigh verandert/ gemaddeel/ en aen drie verscheyden *Meesters* ghebragt. Van alsulck een groot begrip ist geweest. Twelck als ick insie en overlegge/ dunct wy (ouder correctie) datmen de *Konste* van so *Edele* afkomstē in meerder estime en weerdigheyt behoort te houden: meerder te achten/meerder te byeren/ ende in gelicke/ soo niet in d' eerste graet te stellen met de andere *Dijge* *Konsten*. Men leest dat de *Schilder-Konst* vanden aenvang af in sulcher eere is geweest/ dat met desen sich niet dan wel-gebozen *Edelen* en *hansopden*: Doch het is daer nae so verre gekomen/ dat enige eerliche *huden* hun mede daer toe hebben begeben: met verbodt en eeuwig *Edict* / dat men gheene slaeben oft onbyge knechten t eenigher tijden de *Konst* moght leeren. *Ideo* (inquit *Plinius*) *neque in hac, neque torontice, ullius qui servierit, opera celebrantur.* Och! of dieghe-lycke *Wet* oock hier nu plaets hadde: en tot dese soo edele *Konst* geen brodders en dosijn-werckers toegelaten en werde. Och! of ghedacht werde/ dat alle hermaerde en ondermaerde *Druckers* door gantsch *Christenryck* verspuydt/ leden en spuyet waeren van onse *HAERLEMSCHEN LAYRE-BOOM!* Onder de*

*Haben ex
Kalendario
Egmondans
M.S.*

*Blijckende
uyt oude
Handve-
ken.*

*Plinius hb.
35, cap. 10.*

Q

lombje

Lijste der
Gener, die de
Druckerye
Haerlem toe-
schryven.
† Siet p. 99.

lombze est schaduwte van dien rustende / sal ick hier eyndigen / est
'twerck bestimpten met de Aentepkeninghe ofte Lijste der Au-
teur die de Boeckdruckerger die van Haerlem in Hollandt toe-
epghenen. Anonymus Germanus, auctor Chronici Colonienfis, die
voor hondert en vijftig jaeren geleest heeft. † *Wie vaal (seyd hy)*
die Kunst is vonden tso Vrentz / op die wijse als dat nu gemeynling ge-
bruogt wort / so is dorg die eyrste vonden in Hollant tuss den
Sonatty / die dae selffz vür den tzeit (a. 1440.) gedrückt sijn. Marian-
† Siet p. 98. *gelus Accursius, Italus : † Impressus est hic Donatus, &c. primum omnium*
a. 1450. Admonitus certe fuit Joannes Faust, civis Moguntinus, qui pri-
mum excogitavit artem typis areis, ex Donato Hollandia prius impresso in
tabula incisa. Joannes Zurenus Consul Harlemonsis, libro singulari
eiq; rei proprie dicato. Ludovicus Guicciardinus Italus, in Belgiogra-
phia. Gerardus de Iudeis Belga, in Speculo Orbis-terrarum, ad Tabu-
lam Hollandiae. Hadrianus Iunius Bataviae suae cap. xvii, in Harlemo.
Quirinus Talesius Consul, apud eundem. Nicolaus Galius ludimagi-
ster Harlemonsis, ibidē. Theodorus Cornhertius Amsterodamensis, in
Præfatione ad Officia Ciceronis. Natalis Comes, Italus, Historiæ uni-
versæ sui temporis lib. xxiv. Memorabilis, inquit, esse potest urbs Harle-
monum ob divinum prope inventum imprimendorum librorum. &c. Gutenber-
gus famulus mortuo domino, ubi Moguntiacum adijset, artem ad meliorem
rationem perduxit: atque inde didita est fama, quod ejus urbis fuit invent-
um. Aubertus Miræus Belga, in Chronico, quod Sigeberto Gembla-
centis adiecit, ad annum 1440. Adrianus Romanus in Theatro urbium.
Heribertus Rosweydeus Ultrajectinus, inde Generale Kerckelicke Historie
nyt Baronio en anderen getrocken, op't jaer 1440. Ian François le Petit, in
sijn Nederlandsche Republycke, ende Chronijcke. Petrus Montanus Belga,
& Reynerus Vitellius Zirizæus, in Additionibus ad Guicciardinum.
Alij infiniti, ut P. Bertium præteream in contractis Orbis tabulis, &
in Commentarijs rerum Germanicarum, ubi de Maguntiaco. Matthias
Quadus Germanus, in Epitome Geographica, lib. iii, cap. xxxviii.
Harlemo, inquit, expertissimorum quorumque testimonio Typographica
artis inventio debetur. Ajuat enim ejus inventorem ante perfectam artem
morte preventum, ejusq; deinde servum Maguntiacum profectum;
ubi continuo exercitio ad perfectionem ars perducta est; ut hac alitrix seu
natrix, illa artis mater sit. Sed omnium brevissimè atque optimè Vbbo

Emmuis

Emmius Frisus, in Chronologia. **Den welcken ick rade datmen voort-aen volge/ omi Ments niet t'enemaal van haer eere te beroob en/ende upt haer Ryck te verstootten.**

Sperfoeninghe met die Gay Mentz.

AL segghen wy dat uns de Druck-Konst is benomen,
 En dat sy is tot Mentz door Guytenberg ghekomen,
 Off door een slimcke Fuyt: en belge n niet soo seer,
 Oud-roemig Tentons volck: Dit dydt dan noch tot eer.
 Off schoon de Schilder-Konst door † Enchir aen de Griecken
 Ghewesen is, en daer verspreyd heeft haere wiecken:
 Off dat sy oorspronckelick van † Polygnotus daeldt:
 Noch heeft een ander Griek dit andersins verhaeldt.
 Als een Heracleoot, nyt Macceten gherefen,
 Oynemend' in de Konst en trots begon te wesen;
 Heeft een * Athener tloff van Zeuxis dus verbreydt:
 Dat hy nyt Grieken-land de Konst had wegh gheleydt;
 Dat hyse met hem droeg, dat hyt hun had onstolen.
 Dit dichtmen t' sijner eer: en 'twas oock niet verholen.
 Doch niet-te-min soo bleef de Moeder vande Konst,
 Die't lang te vooren was. Dit hield men daer voor jonst.
 Mentz, hout gy t' oock daer voor; soo sijn wy haest te scheyden:
 En ick sal danck van u tot arbeyds loon verbeyden.
 Ick lyde, datmen u, als Zeuxis, d' eer toe-schryft;
 Wanneer slechts d' eerste Vond by't moedig Haerlem blijft.

† Iuxta Aristotelem, apud Plin. lib. 7. cap. 56.
 † Iuxta Theophrastum, ibid.

* Apollodorus Atheniensis pictor. De quo Plin. l. 35. c. 9. referens obiter hoc Zeuxidis Heracleota, summi pictoris, elogium.

Sedulò scribebam P. Scriverius

Harlemi xiv Kal. Octob. c. 1630 c. xxviii.

*Al hebben wy't op Fuyt off Guytenberg gheladen,
 Leeft evenwel toch Mentz, ick bids u, dese bladen.
 Wat schouldt gy op het werck? ey, neemt het aen voor lief:
 De Waerheydt, als gy weet, die heeft een schoone brief*

TYPOGRAPHIA HARLEMENSIS,

Palladium, præfidium & tutela Musarum
atque oranis doctrinæ.

Auctore P. Scriverio.

Cum pius ardentis Aeneas linqueret arces,
Laomedontæas dissimulavit opes;
Sacra Lareſq; Phrygum potiùs, Vestamq; potentem
Abstulit injectâ, pignora cara, manus;
Iliacis erepta rogis, queis maxima Roma
Surgeret, Imperij Roma Deumq; locus.
Hic ubi servavit, flammâ populante, † Metellus,
Vulcanumq; Sacris jussit abire suis:
Virginibus viso muleùm trepidantibus igne,
Summa viro Pallas cura, laborq; fuit:
Imperij fatale decus, quodq; imputet astris.
Quod tibi si pereat, Roma; repente cades.
Hoc salvo, salvi cives, & cætera salva.
Tanti pervigiles est coluisse focos;
Semper & arcanum tanti occultasse pudorem.
Visa dea: et † magno visa Metelle tibi.
Palladio nostrum vere affirmabimus artem;
Est sane die Pallados instar erat.
Inlibata oculis, nulliq; aspecta virorum,
Cœperat hinc tacitâ religionè colli,
Pallas; in abstruso pignus memorabile tecto.
Estque, quod appelles, hinc, penetrale sacrum.
Non tamen hoc Signum Troiæ deduxit ad urbem
Dardanus; Iliacus nec tulit inde pater.
Delapsum cælo (nam tantum numen in ipso est);
Credimus, & magnâ parte latere sui.
Hinc Musis visio longe va cuditur usus,
Phœboq; æternus conciliatur honos.
Æ D I T V O sternente viam, sic itur ad astra:
Vivitur hoc pacto. cætera mortis erunt.

† Metellus
Pœtifer, De
quo Diony-
sius Halicar-
nassens, Pli-
nius, & alij.

† Pauci vi-
sando oculos
amiserunt, pe-
ste Scholia-
re antiquo
ad The-
baid. Statij.
Quamquã
Plinius ali-
ter.

Hos veri CUSTODIS erat servare Penates:

Adfuit Autolyçi sed scelerata manus.

Vidimus Harlemo transferri pignora Vestæ,

Atque Magontiacis Sacra reposita † cadis.

Delubrum vacuum, nudumq; altare reliquit

Perfidus, ablatis omnibus ante-bonīs.

* Palladis extinctos si quis mirabitur ignes,

Ignoscat : lachrymis spargitur ara meis.

† Palladum
in dolio se-
vitæ ve re-
condi solere,
docet Plutar-
chus in Car-
millo, & Es-
pri dius in
Eligabalo.
* Propert.
lib 4. el. 4.

Zoekdruckerij, Haerlems Heyligdom, ende sichten.

Wanneer Aeneas is uit Troyens brand geweken,
So heeft hy niet een hand oen al sijn goed gesteken,
Maer nam sijn Goodjes mee, die nam hy by de hand,
En vryde Vestaes beeld voor t onheyl van den brand,
En bracht e binnen Room, de plaetze vande Goden,
De plaetze van het Ryk, van werten, en geboden.
Alwaer Metellus hen bewaerde voor de vlam,
Als daer Vulcanus ook die kerk verwoesten quam,
En als de schrick vamt uwer de geestelyke Nonnen
En al de Maegdekens van Vesta had verwonnen,
En heur een groote vrees en dood op 't ijs gejaegt:
Bysonder heeft die man voor Pallas sich gewaegt,
En voor dat Heyligdom en Heym'nis sorg gedragen,
De eer en 't heyl van 't Ryk. Waer Pallas neergeslagen.
So waert met Romen uyt; so lang sy Pallas had,
Kond haer niet qualijk gaen, nocht burgers, nochte Staet.
So wast de pine waerd, so wast er aen gelegen,
Gestadig Vestaes dienst met heylig vuer te plegen,
En houden die Goddin verborgen voor het licht,
Metellus sagte doe, maer 't koste sijn gesicht.
Te recht mag onse Konst dit Heym'nis sijn geleken,
Want die als Pallas is : wie hadse oyt bekeken,
Als Laurens Koster die van niemand had geleerd,
En als die hier by ons gedieud was, en goeerd?
Het Roomsche Heyligdom verstaemden diep gescholen.
Ons Heyligdom was ook verborgen, en verholen.

23

Maer

*Maer Dardanus heeft dit tot Troyen niet gebragt,
Aeneas heeft daer mee ook Romen niet bedacht.*

*Dit Heyligdom dat is van boven afgekomen,
En haere waardigheyd word niet genoeg vernomen.*

Dit maekt geleerde luy hun naem en aensien groot.

Dit geeft geleerde luy het leven na den door.

Ons Koster baend den weg, die voerd ons op na boven:

Dus leefamen als men is in 't swarte graf geschoven.

Dit diende dan bewaerd, dit Heyligdom voor al.

Maer eet-vergeren 't guyt, die ons dienschat ontstal!

*Dus sagmen 't Heyligdom van onse Stad ontschaken,
En daer van binnen Mentz een proncken tempel maken.*

Die dies, dien Pallas hier vertrouwt was, en 't outaer,

Nam al wat datter was, en vlugte so met haer.

Verwondert gy u dan, en vraegt gy my in desen,

Waer onse Druckery, ons Pallas vnet, mag wesen,

En hoe 't is uygeblust? Ik bid u, vraegt my niet,

Ik stort op haer outaer mijn tranen van verdriet.

Menigte ende zieraed der Boeckey.

HOratius die wil, op dat een Boek mag leven,
Dat sulck x lang sy bewaerd, en niet haest uygegeven,

En prijst ook sulken oog, en hand, die yder blad

Wel wacker oversiet, door krabbeld, en beklad:

Op dat het wel bebloekt en wel erkand mag wesen,

En sijn Auteur daer door wel billyck sy ghepresen,

Daer 't anders meesten-tijd heel weynig hangt, of kleefd,

Ja dickwils niets en deugd, en niets om 't lijf en heeft.

Maer als men dan sijn werk in 't licht plagt uyt te stoten,

Als 't eenmael lang ghenoech bewaerd was, en besloten,

En 't gansch volkomelyck den Schryver was gheluckt,

En alles ryckelyck en ryp'lyck uytghedruckt:

Soo konden niettemin niet veel die boeken kopen,

En vrucht en nuttigheyd uyt sulcke schriften hopen:

Alleen een boek of twee was veeler lust, en schat,

De boeken golden veel voor die niet veel en had.

† Hans Guy-
tenberg .

Ex alio e-
jusdem Au-
toris La-
tino Car-
mine con-
versum à
S.A.

Nugaa

Nu gaet het anders toe door onse vond van drucken,
 Nu sietmen het ghewas der boeken meer ghelucken,
 Nu komense ghereed ter hand van alleman,
 De Schrijvers kryghen ook daar meerder eere van.
 Ook word van't groot ghetal veel nuttigheyd vernomen,
 Ook kanmense seer licht voor weynig ghelds bekomen,
 De boeken die men eerst om veele daelders kocht,
 Die sijn nae, door den druck, op kleynen prijs ghebroght.
 En die de boeken veyld, sal't aen gheen winst ghebreken,
 Die dikwils dapper gheld daer mede op kan steken.
 En die gheen boeken had, of maer een boek, of twee,
 Die heeft nu overvloed, die heeft een volle see.
 In sulke groote keur van alderleye boeken:
 Ja heeft'er schier te veel, en propt en vult de hoeken
 Van sijn kantoor daer mee: en noch soo is de lust
 Van veelen niet versaad, van veelen niet gheblust.
 De boeken worden ook veel meerder, als voor desen,
 Hier door met meerder lust in meer zieraed ghelesen.
 Wat eertyds duyster was, of soder wat ghebrak,
 Of soder anders iets gheen goed Latyn en sprak.
 Dat werde naderhand in't drucken weg-ghenomen.
 Siet sulke eere kan hier van den boeken komen!
 Wat swig ik van't ghetal? eerst was een kas met tien,
 Of minder boeken noch, en dat noch wel, versien.
 Nu is de wereld vol van sulke letter-giften.
 Nu is de wereld vol van boeken, ende schriften.
 Nu (Leser) seg my toch, is yemand wel soo blind,
 Die onse Stad hier door ook noch niet eerd, en mind?

Wande Druck (persze), ende Inckt.

DVs op de Druckery, tot Haerlem eerst ghevonden,
 Tot Mentz in't licht ghebraght, de Boeke-Perffen stonden:
 En dus soo ging de Spil: de Steen dus nyt en in,
 Waer op de Vorme leyt van lood ghemengt met tin,
 En ander harde stoff. Dus wordt in haest ghegheven
 Meer schrifts van eene man, dan and're hondert schreven

In sulc-

P. SCRIVE LAVRECRANS.

In sulcken corten tijde: Soo vlug* en is gheen Pen,
 Gheen Clercken hand soo suel, die't hier by halen ken.
 De Jucke van roock ghemaeckt (jae roock, en ander dinghen)
 Op't wit papier ghebragt, doet niet dan lof-sang singhen.
 Gheleerde lay! wel hoe? wordt dit van u verwacht?
 Onstaet u naem uyt roock? Wie had dit oyt gheadacht?
 Is dit u arbejds loon? hiet dit het eenwig leven,
 Dat u het kloecke breyn en wise boecken gheven?
 Nu sie ick d' ydelheid en al de Wereld in.
 Als wijshedyd en verstandt selfs roock neemt voor ghewin.

Voor de Steyn van het Dups/alwaer Laurens Koster woonde (tegenwoordig *Jr. Coznelis Dobbius/Werchts-gheleerden / toebehoorzende*) staet dit op'schijft met gulde letteren / ter eeuwigher gedachtenisse ende eeren; in't midden van Paerlem aen't *Marchtveldt* opgerecht/

MEMORIE SACRVM.
 TYPOGRAPHIA,
 ARS ARTIVM OMNIVM
 CONSERVATRIX,
 HIC PRIMVM INVENTA.
 M. CCCC XXIIIX.

Inscriptio Saxi,

De quo Serarius lib. I. cap. v.

MOGVNTIA AB ANTIQVO NEQVAM.

Consent des Auteurs.

1412. { Detail de D^rVCherp / De Leerdheps LVst en Le Ven/
 Tot daer Le M aen den dagh deoz La Vrens is gege Ven;
 1623. { D^rVChit daer de Mans / b^rVChit vo Van Liefp / si Chit / en Leerd
 D^rVChit het de Stad te haecht / de The Vt Chax niet begerdt.

NOTA: D. W. Y. en teller niet, als in't Roem / ch gesat embokend sijnde.

F I N I S

Repr. Amsterdam 1974

